

THE MAHĀBHĀRATA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

VISHNU S SUKTHANKAR†

(Aug 1925—Jan 1943)

S K BELVALKAR

(since April 1943)

WITH THE CO-OPERATION OF

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI†, K N DANDIKAR, S K DL, F EDGERTON

A B GAJENDRAGADKAR †, P V KANE, B D KARMARKAR, V G PARANJPE,

V K RAJAVADE†, N B UTGIKAR†, P. L. VAIDYA, V P VAIDYA†, RAGHU VIRI,

H D VELANKAR, M WINTERNITZ†, R. ZIMMERMANN†.

AND OTHER SCHOLARS

AND ILLUSTRATED FROM ANCIENT MODELS BY

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI

RAJA OF AUNDH

VOLUME 14

Under the Patronage of the Raja of Aundh, the British Academy, London, the United Government of the Republic of India, Governments of the States of Bombay, West Bengal, Madras, Bihar, Uttar Pradesh, Hyderabad and Mysore, the Universities of Bombay, Calcutta, Travancore and Poona, the Governments of Burma and Nepal, Several Commercial Firms and Charitable Trusts, and other Distinguished Donors

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

THE
ŚĀNTIPARVAN

[Part II Āpaddharma & Concordance]

BEING THE TWELFTH BOOK OF THE MAHĀBHĀRATA
THE GREAT EPIC OF INDIA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

SHRIPAD KRISHNA BELVALKAR

*Honorary Fellow of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland
and of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*

Silver Jubilee Medallist, Bhandarkar Oriental Research Institute

SOMETIME PROFESSOR OF SANSKRIT, DECCAN COLLEGE, POONA
AND BANARAS HINDU UNIVERSITY, BANARAS

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

☞ The Śāntiparvan is issued in four volumes XIII, XIV, XV and XVI.

The present volume XIV, the Āpaddharma Subsection and Concordance,
was published as under

Pages 685-948, preceded by Editorial Note [No 2], as

Fascicule 21, on 20th December, 1950, and

Pages i-clxiv of the Concordance, included in Fascicule 26, on 13th September, 1954.

*Printed at cost of subvention donated by
The Union Government of the
Republic of India*

All rights reserved

Printed and Published by
The Bhandarkar Institute Press, Poona-4

CONTENTS OF VOLUE FOURTEEN

[Āpaddharma]

	PAGES
EDITORIAL NOTE [No. 2]	I-VII
ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS	VIII
TEXT AND CRITICAL APPARATUS OF ŚĀNTIPARVAN ADHY 129 to 167	685-929
CRITICAL NOTES ON THE ĀPADDHARMA	931-946
CORRIGENDA TO THE ĀPADDHARMA	947-948
CONCORDANCE TO THE ŚĀNTIPARVAN	<i>in cliv</i>

PLATES AND ILLUSTRATIONS

Facsimile of a Bengalr palm-leaf MS from Paris (dated A D 1677)	FRONTISPIECE
---	--------------

Editorial Note

[No 2]

(Śāntiparvan . Āpaddharma)

EDITORIAL NOTE

[No 2]

The text of the Āpaddharma section of the Śāntiparvan is based upon the following MSS —

THE CRITICAL APPARATUS

I N(ORTHERN) RECENSION (25 MSS)

(a) *North-western Group* (v)

Śāradā Version [Ś]

Ś₁ = Paris, Bibliothèque Nationale, No 379 Undated Used from a photo-copy procured from the Bibliothèque It is a unique paper MS in Śāradā characters for the entire Śānti, being purchased in Kashmir in 1898 It gives Arjunamīśra's comm in the margins, although the text is often independent of, and corrected (*sec m*) to agree with, the commentary

Kāśmīrī Version [K], being Devanāgarī transcripts from [Ś]

K₁ = Poona, Bombay Govt Collection (deposited at the BORI), No 198 of 1891-95 Undated complete for the Śānti

K₂ = Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihās Sanshodhaka Mandal Undated complete for the Śānti

K₃ = Poona, Kamat Collection of the BORI Undated contains the Rājadharmā and the Āpaddharma sections only

K₄ = Poona, BORI MSS Collection, No 246 Complete for the Śānti (ca A D 1771)

K₅ = Lahore, D A V College Library (now transferred to Hoshiarpur, East Panjab), No 4757 Contains the Rājadharmā and the Āpaddharma sections only. (A D 1795)

Maithilī (Videha) Version [V]

V₁ = Kathmandu, Nepal Durbar Library, No 738 (Bendall [wrongly] 867) This was utilized from enlargements of micro-film photographs of the original palm-leaf MS taken *in situ* with the special permission of the Government of Nepal Contains, with a few lacunae, the entire Śāntiparvan (A D 1516)

(b) Central Group (ȳ)

Bengali Version [B]

- B₀ = Paris, Bibliotheque Nationale, No 20, Q This was used from a photocopy procured from the Bibliothèque Complete for the Śānti Written on palm-leaves in two bundles "O" and "Q", the latter containing the Āpaddharma and the Mokṣadharmā. (A. D 1687)
- B₁ = Dacca, University Library, No 4806 Undated collated at Santiniketan contains the Rājadharmā and the Āpaddharma sections only
- B₂ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No. 6 Contains the Rājadharmā and the Āpaddharma sections only (A D 1687)
- B₃ = Dacca, University Library, No 507. Collated at Santiniketan contains the Rājadharmā and the Āpaddharma sections only (A D 1741)
- B₄ = Santiniketan Viśvabhāratī Library, No 281. Undated contains the Rājadharmā and the Āpaddharma sections only
- B₅ = Dacca, University Library, No 579 Collated at Santiniketan contains the Rājadharmā and the Āpaddharma sections only (A. D. 1741)

Devanāgarī Version [D], sub-divided into

(1) Devanāgarī Version of Arjunamīra [Da]

- Da₁ = Poona, Bombay Govt Collection (deposited at the BORI), No 499 of Viśrāmbāg I Undated contains the Rājadharmā and the Āpaddharma sections only
- Da₂ = Poona, Bombay Govt Collection (deposited at the BORI), No 500 of Viśrāmbāg I Undated contains the Rājadharmā and the Āpaddharma sections only

(11) Devanāgarī Version of Nilakaṇṭha [Dn], the "Vulgate"

- Dn₁ = Bhoi, State Library, No 81 Complete for the Śānti, together with Nos 80 and 82 (A. D 1769)

[Dn₂ — absent]

- Dn₃ = Poona, Bombay Govt Collection (deposited at the BORI), No 241 of 1895-1902 Undated contains the Āpaddharma and the Mokṣadharmā sections only

(111) Devanāgarī Composite Version

- D₁ = Poona, Mahābhārata Collection of the BORI, No 237 Undated Procured from Kashmir. contains the Rājadharmā and the Āpaddharma sections only.

- D₁ = Madras, Adyar Library, No X B 11 Undated Complete for the entire Śānti
- D₂ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 1115 Collated at Tanjore complete, with Nos 1116 and 1117, for the entire Śānti (A D 1746)
- D₃ = Poona, Bombay Govt Collection (deposited at the BORI), No 220 of 1887-91 Undated complete, with Nos 219 and 221, for the entire Śānti
- D₄ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 1166 Undated Collated at Tanjore complete, with Nos 1167 and 1168, for the entire Śānti
- [D₅ — absent]
- D₆ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 1191 Undated Collated at Tanjore complete, with No 1192, for the entire Śānti
- D₇ = Poona, Vishalgad Collection, BORI, No 240 Undated Complete for the entire Śānti
- D₈ = Poona, Bombay Govt Collection (deposited at the BORI), No 65 of 1882-83 Contains the Āpaddharma and the Moksadharmā sections only (A D 1560)

II S(OUTHERN) RECENSION (9 MSS)

Telugu Version [T]

- T₁ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 11811 Undated Collated at Tanjore complete for the entire Śānti
- T₂ = Lahore, D A V College Library (now transferred to Hoshiarpur, East Panjab), No 3947 Undated complete for the entire Śānti

Grantha Version [G]

- G₁ = Melkote, Yadugiri Yatirāj Mutt Library Not numbered Undated complete for the entire Śānti
- G₂ = Lahore, D A V College Library (now transferred to Hoshiarpur, East Panjab), No 4082 Undated complete for the entire Śānti
- [G₃ — absent]
- [G₄ — absent]
- G₅ = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 11847 Undated collated at Tanjore contains the Āpaddharma section only

Malayālam Version [M]

- M₁ = Pilakkattigiri, S Malabar Poomulli Mana Library, No 309 Complete for the entire Śānti (Kollam 921 = ca A D 1746)

- M₂ = Cochin, Paliyam Estate Library, No. 3 Undated contains the Rājadharmā and the Āpaddharmā sections only.
- M₃ = Vadakanchoi, Cochin Avanapparambu Mana Library, No. 80. Undated contains the Rājadharmā and the Āpaddharmā sections only.
- M₄ = Alwaye, Travancore. Ponnokottu Mana Library, Not numbered, Undated contains the Rājadharmā and the Āpaddharmā sections only

TESTIMONIA

(1) Commentaries

- Ca = Arjunamīśra's *Bhāratāṭhadrīkā* or *padīpīkā*, as in Da₁ and Da₂, and in Ś₁ Copies procured from Tanjore and Mysore show considerable additions and omissions Available for the entire Śānti
- Cb = Vimalabodha's *Durghaṭārthapralāśini* as in the copy procured from the Maithilī MS in the Rāja Collection Darbhanga, in No 167 of 1887-91 of the Bombay Govt. Library (deposited at the BORI); and in copies procured from the Banaras Govt Sanskrit College Library The comm. on the Āpaddharmā in all these MSS, is very scrappy
- Cn = Nilakantha's *Bhāratabhāvadīpa* or *dīpīkā*, as in Dn₁ and Dn₂, and as printed in the "Vulgate" editions Available for the entire Śānti
- Cv = Vādirāja's *Lakṣālamkāra* on the evidence of a transcript procured from Madras Available for the entire Śānti

(ii) Epitomes

- Mañj = Kṣhemendīa's *Bhāratamañjarī* (Kāvyaṃālā, No 64) Other epitomes not used

(iii) Translations

- Āndhīa = *Āndhīa Mahābhāratam* by Tikkanu Other translations not used

*
* *

*
* *

*
* *

The second part of the Rājadharmā (fasc 19), although formally published on the 16th Sept 1950 — the Rṣipañcamī day — was ready towards the middle of June 1950 It gives the additional passages and the Critical Notes to the Rājadharmā — in fact everything except the detailed introduction, which will form part of the general introduction to the Śāntiparvan, to be issued, as a separate fascicule, after the entire Śāntiparvan is critically edited.

The Govt of India have continued their help for this part of the Śāntiparvan, which will, however, just suffice for the Āpaddharma. It is to be hoped that for the concluding sub-parvan—the Mokṣadharmā — which is the longest and the hardest in the Epic, a special additional grant will be made available. Special mention is due here to the Govt of Nepal, which, besides permitting the use of the important Maithilī MS (V₁), gave also a donation of Rs 5,000 for the edition.

I cannot complete this note without a special mention of the assistance rendered by the Āryabhushan Press which printed the forms as quickly as the Institute could compose and get them ready for the press, as well as of the loyal cooperation of the Mahābhārata staff of the Institute (and particularly of Messrs M V Vaidya and N M Khuperkar) who spared no pains to make the edition as correct and useful as possible.

Gītājayantī December 20, 1950 }
B. O R Institute, Poona 4 }

S K BELVALKAR
General Editor

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add = adding
 addl. = additional
 adhy = adhyāya(s)
 App = Appendix
 Arj = Arjunamīśra
 B = Bombay edition of the Mbh
 (Śaka 1799).
 BG = Bhagavadgītā.
 C = Calcutta ed. of the Mbh
 chap = chapter(s)
 comm = commentary(aries)
 cont. = continuc(s)
 corr = corrected, correction.
 Crit App = Critical Apparatus
 Dev = Devabodha
 ed = edition
 fig = figure(s)
 fol = folio(s)
 foll = following
 fragm = fragment(ary)
 hapl = haplographic(ally)
 illeg = illegible
 inf ln = *infra lineam* (below the line)
 ins = insert(s)
 int ln = *inter lineas* (between the lines)
 interp. = interpolate(s)
 introd = introduction, introductory
 K = Kumbhakonam ed of the Mbh
 L = Line
 M = Madras edition of the Mbh. (of
 P P S Sastri, 1931-1936)
 m or marg = marginal(ly)
 Mañj = Bhāratamañjarī (Kāvya-mūlā 64)
 Manu = Manusmṛti (ed N S P)
 Mbh = Mahābhārata
 Nīl = Nilakaṇṭha.
 O-J = Old-Javanese
 om = omit(s), omitting.
 orig = original(ly)
 post = posterior

pr m = *propria manu* (by own hand)
 prob = probably
 r. = repeat(s), repeated
 Rām = Rāmāyaṇa (ed N. S P).
 ref = refer(once)
 resp = respective(ly)
 sec m = *secunda manu* (by another hand).
 st = stanza(s)
 supp = supplementary.
 sup. ln = *supra lineam* (above the line).
 transp = transpose(s), transposition
 v = verse
 (var) = with variation(s)
 v. l. = *varia(e) lectio(nes)*

—

☞☞ (in the critical footnotes) enclose
 citations from commentators
 [ ] besides their normal uses, enclose
additions to MS. readings.
 ( ) besides their normal uses, enclose
 superfluous letters, which should
 be *omitted* from MS readings
 * (superior star) in the text indicates
 an *emendation*
 ✖ ✖ (in the MS readings) indicate
 syllables lost through injury to MS
 — printed below (or along the side-
 margin of) any part of the con-
 stituted text indicates that the
 reading of it is less than certain
 C denotes a "Commentary", prefixed
 to the abbreviation of the name of
 a commentator, thus, Cd = Comm
 of Devabodha, Ca b n v = Comm.
 of Arjunamīśra, Vimalabodha,
 Nilakantha and Vādirāja A "p" is
 added on to denote a "pāṭha" or
 variant, thus, Cnp = a pāṭha men-
 tioned in the Comm of Nilakaṇṭha.

॥ शान्तिपर्वणि आपद्धर्माः ॥

युधिष्ठिर उवाच ।

क्षीणस्य दीर्घघ्नस्य सानुक्रोशस्य बन्धुषु ।

विरक्तपौरराष्ट्रस्य निर्द्रव्यनिचयस्य च ॥ १

परिशङ्कितमुख्यस्य सुतमन्त्रस्य भारत ।

असंभावितमित्रस्य मित्रामात्यस्य सर्वगः ॥ २

परचक्रामियातस्य दुर्बलस्य वलीयसा ।

आपन्नचेतसो बृहि किं कार्यमवशिष्यते ॥ ३

भीष्म उवाच ।

बाह्यथेद्विजिगीषुः स्याद्भ्रमार्थकुशलः शुचिः ।

जवेन संधिं कुर्वीत पूर्वान्पूर्वान्विमोक्षयन् ॥ ४

अधर्मविजिगीषुथेद्बलवान्पापनिश्चयः ।

आत्मनः संनिरोधेन संधिं तेनाभियोजयेत् ॥ ५

C 12 4783
B 12 121 5
K 12 133 5

Out of the MSS used for the Rājadharmā section of the Śāntiparvan, Dn² and D₆ from the N recension and G₃ from the S recension are absent from the critical apparatus of the Āpad-dharma, while D₃ and G₄ are newly added

The introductory mantra

301^a नारायणं नमस्कृत्य नर चैव नरोत्तमम् ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ।

is found only in N (except V₁ B D₁ 1, Dn² D₆ absent) Ś₁ K Dn¹ D₂ 2 read व्याम (for चैव) in the second line

Before the introductory mantra, Ś₁ ins ॐ, K₂ ॐ स्वस्ति प्रज्ञाम्य । ॐ श्रीमिद्विगणेशाय नम । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो रामलक्ष्मणसीताय । ॐ नमो गुरुभ्यः । ॐ, K₂₋₃ D₃ Dn² D₂ 2 5 श्रीगणेशाय नम । D₃ श्रीगणेशाय नम । नमो भगवते वासुदेवाय । D₃ ॐ नम श्रीनारायणाय ।

Of the MSS which om. the introductory mantra, D₁ begins with श्रीगणेशाय नम ।

1^a) M₁ [अ]दीर्घघ्नस्य —^b) K₁ सानुक्रोशस्य (for 'क्रोशस्य) — After 1^a, K₂ . Bo 2-3 Dn¹ n₃ D₁₋₃ read 2^a —^c) K₁ . Bo 5 Dn¹ n₃ D₂ 8 5 8 विमन्त्र (B. 'क्त), B₁ 2 विविक्त, D₁ विरक्त (for विरक्त) K₂ V₁ B (except Bo) Dn¹ n₃ D₂ 8 पुरराष्ट्रस्य —^d) K₂ B₁ D₁ 7 G₁ निर्द्रव्य, D₁ निर्द्रव्या Ś₁ K₂ 4 निश्चयस्य

2 K₂ . Bo 2-3 Dn¹ n₃ D₁₋₃ read 2^a after

1^a) K₂ 2 read 2^a twice —^a) B₅ पर (for परि) K₂ 5 B₁₋₃ Dn¹ n₃ D₂ 3 वृत्तस्य, B₁ 2 वृत्तस्य, D₃ चित्तस्य, D₁ नृत्यस्य, D₅ मूर्खस्य, T₂ सर्वस्य (for मुखस्य) — D₁ om 2^b —^b) Ś₁ K V₁ B D₃ Dn¹ n₃ D₁₋₃ 5 8 श्रुत, D₁ S (G₂ 4 absent) द्रुष्ट, D₆ न्युत (for *श्रुत) D₇ T₂ सर्वत (for भारत) — D₁ om (hapl) 2^c —^c) S (G₂ 4 absent) असविभाग (M₁ 'हितमन्त्रस्य —^d) K₈ D₁ T₂ G₁ 2 . सर्वत; T₁ सर्वदा (for सर्वदा)

3^a) K₁ G₁ परा (G₁ 'रि)चक्रामि, D₃ परचक्राति (for 'चक्रामि) B₁ पातस्य, B₃ Dn¹ D₂ 5 ज्ञातस्य, D₃ ज्ञातस्य, G₁ घातस्य (for -यातस्य) —^b) G₁ दुर्लभस्य (for दुर्लस्य) K₈ D₁ वलीयसा, K₁ 'यज्ञा —^c) B₁ 2 (marg) क्षापन्नस्य च मे बृहि —^d) D₁ यत् (for किं) D₁ इति, G₂ क्षपि (for क्ष्व)

4 G₂ om the ref —^a) G₅ (inf) लन, orig as in text) द्विपचेद्, C₇ बाह्यार्थे (gloss धनकनकादिषु) (for बाह्यार्थे) D₁ om (hapl) from pu up to गी (in 5^a) —^b) K₈ D₁ धर्मेषु (for धर्मार्थे) D₂ क्वचित्, D₃ lacuna, D₇ शठ (for शुधि) —^c) Ś₁ K₁ 4 जयेन (for जवेन) D₂ कुर्याच्च (for कुर्वीत) D₆ तेन सार्धिं प्रकुर्वीत —^d) K₁ पूज्या पूर्वान्; D₂ D₈ पूर्वपूर्वान्; D₁ S (G₂ 4 absent) C₇ पूर्वं पूर्वं (gloss जित जित), D₆ पूर्वां पूर्वां (for पूर्वान्पूर्वान्) K₅ B₃ Dn¹ विमोक्षयेत्, V₁ B₁ D₂ D₁ S (except M₁ 8 4, G₂ 4 absent) विमोक्षयेत्, Dn² D₂ 8 विमोक्षयन्, D₂ प्रमोक्षयेत् (for विमोक्षयन्)

5 D₆ damaged D₁ om up to गी (cf v 1 4) S (G₂ 4 absent) om 5^a —^a) K₅ V₁ B₁ 2 D₂ Dn¹ n₃ D₂ 5 योधर्म (for अधर्म) K₅ V₁ B₁₋₃ D₂ Dn¹ n₃ D₂ स्याद् (for चेद्) — G₂ repeats 5^a-6^a

अपास्य राजधानीं वा तरेदन्त्येन वापदम् ।
 तद्भावभावे द्रव्याणि जीवन्पुनरुपाजयेत् ॥ ६
 यास्तु स्युः केवलत्यागाच्छक्यास्तरितुमापदः ।
 कस्तत्राधिकमात्मानं संत्यजेदर्थधर्मवित् ॥ ७
 अवरोधाज्जुगुप्सेत का सपत्नधने दया ।
 न त्वैवात्मा प्रदातव्यः शक्ये सति कथंचन ॥ ८

युधिष्ठिर उवाच ।

आभ्यन्तरे प्रकृपिते बाह्ये चोपनिषीडिते ।

क्षीणे कोशे सुते मन्त्रे किं कार्यमवशिष्यते ॥ ९
 भीष्म उवाच ।

क्षिप्रं वा संधिकामः स्यात्क्षिप्रं वा तीक्ष्णविक्रमः ।
 पदापनयनं क्षिप्रमेतावत्सापरायिकम् ॥ १०
 अनुरक्तेन पुष्टेन हृष्टेन जगतीपते ।
 अल्पेनापि हि संत्येन महीं जयति पार्थिवः ॥ ११
 हतो वा दिवमारोहेद्विजयी क्षितिमावसेत् ।
 युद्धे तु संत्यजन्प्राणाञ्चक्रस्यति सलोकताम् ॥ १२

after 6 —^d) K₂ 4 Bo 5 D₁ 9 [अ]पि (for [अ]भि)
 D₁ T G₁ 2 5 रोचयेत् (G₂ 'ते) (for योजयेत्)
 K₂ 5 V₁ B₁ 2, 4 Da Dn₁ n₂ D₂ 2 M₁ 2 4 सार्धं तेनापि
 रोचयेत् ॐ Cn सगिरोधेन कतिपयग्रामदानेन । ॐ

6 D₁ repeats 6^a after 6 —^a) D₁ अपश्येद्,
 D₂ अवाप्य, C_v अथास्य (for अपास्य) C_v राजधानीं
 च —^b) K₂ Bo 2-5 Da Dn₁ n₂ D₂ 2 5 8 द्रव्येण
 (Dn₂ 'न) (for धन्येन) K₂ 4 5 V₁ B Da Dn₁ n₂
 D₂-3 चापद, K₂ D₂ पातक; M₁ पापद, M₂ पादपं
 (for वापदम्) —^c) K₂ 4 तद्भावभावे, K₂ B₁ Da
 Dn₁ n₂ D₂ 2 Cn तद्भावयुक्तो, D₁ S (except M₂,
 G₂ 4 absent) तद्भावभावो (G₁ 2 'वा) K₂ D₂ धर्माणि;
 D₁ द्रव्याणां (for द्रव्याणि) —^d) M₁ उपाजयेत्
 — After 6, G₂ repeats 5^a-6^d

7 D₂ damaged —^a) K₁ यस्तु, K₂ D₁ T₂
 याश्च, D₁ यास्ति (for यास्तु) K₂ Da₂ Dn₁ n₂
 कोशयत्; V₁ B Da₁ D₂ 2 5 कोषयत्, D₂ कोशयत्
 (for स्युः केवल) —^b) K₂ तारितुम्; Dn₁ तरीतुम्,
 D₂ तद्वित्तम्, G₂ चरितुम् (for तरितुम्) K₂ G₂
 आपद D₁ शक्रास्तरित्तमपर' (sio) —^c) Da₁ [अ]
 धिकमात्रेण (for 'मात्मान)

8 D₂ damaged —^a) K₂-5 V₁ B Da Dn₁ n₂
 D₂ 2 5 8 Cn अवरोधान्; D₁ S (G₂ 4 absent) C_v
 अपराधाज् (for अवरोधाज्) D₁ जिगुप्सेत् (for जु')
 —^b) D₁ T G₁ 5 क (for का) S₁ K₁ 2 D₁ कामा
 पत्, K₂ Da₁ का सपत्न (for का सपत्न) K₂ B₁
 -जये (B₁ 'ने) दया; D₁ धने दयां, T₁ G₁ 2 5 धनेच्छया
 (for धने दया) D₁ काश्यापि न धनेनया, C_v क
 सपत्नधने धन —^d) D₁ सा ते (for सति) S₁
 K₂ 4 D₁ कदाचन (for कथ')

9 D₁ repeats 9 after the reference in 10

D₂ damaged G₁ om the ref —^a) K₁ 5 V₁
 B₁-2 Da₁ Dn₂ D₂ 2 5 7 T₁ G₂ M₂ 4 अभ्यन्तरे D₁
 प्रकृपितो; D₁ S (G₂ 4 absent) च सुपिते (G₁ 'तो)
 (for प्रकृ') —^b) B₁ Da₁ D₂ राज्ये; D₂ बाधे (for
 बाधे) K₁ चोपरि; B₁ चापि नि; D₂ चोपेव (for
 चोपनि) D₁ बाधेनोपरिपीडने. —^c) K₂ D₂ कोशे
 क्षीणे (by transp), V₁ B Da D₂ 2 क्षीणे कोशे,
 Dn₂ D₁ 9 T₂ G₁ 2 क्षीणकोशे (Dn₂ 'ज) S₁ K₂ 2
 V₁ B (except B₂) Da Dn₁ n₂ D₂-3 5 T₁ G₂ 2
 श्रुते, K₁ 2 5 द्रुते; D₁ द्रुत, T₂ M₁-2 सृते, G₁
 श्रिते (for सुते)

10 D₂ damaged Dn₂ om the ref After the
 the ref, D₁ repeats 9 —^a) Da₁ मधिकाम —^b)
 D₁ [अ]भीक्ष्ण (for तीक्ष्ण) K₂ D₁ विक्रम, D₂
 कर्मण (for विक्रम) —^c) K₁ सदापनयन, K₂
 D₁ 9 पराप', K₁ V₁ B Da Dn₁ n₂ D₂ 2 5 यदाप',
 D₁ यदापनिधन; T₁ G₁ (inf/in) पदापदापन; G₂
 प्रतापनयन, G₁ पादाप'; Cn तदाप' D₂ पश्येद् (for
 क्षिप्रन्) —^d) Dn₁ अथ ग, D₂ तद्वैतत्; D₁ S
 (G₂ 4 absent) ष्टद्वै (for पृतापत्) Da₁ D₂ सपरा';
 D₂ G₁ सार्धं (G₁ सा) पराधिक ॐ Cn सापरायिक धर्म
 युद्धेन मरणे परलोकहितम् । ॐ

11 —^a) Dn₂ ननु (for अनु) K₂ D₁ सुष्टेन, K₁
 सुष्टेन, K₂ Bo 2-5 Da Dn₁ n₂ D₂ 2 5 चष्टेन, V₁
 B₁ 2 T₁ हष्टेन, T₂ हष्टेन, G₁ प्रष्टेन (for पुष्टेन) —^b)
 V₁ B₂ पुष्टेन, B₁ पृष्टेन, D₁ धनेन, D₁ हितेन (for
 हष्टेन) All MSS (except S₁ K₁ 2 4 D₁ 9, Dn₂ D₂
 G₂ 4 absent) जगतीपति (K₁ 'ते) —^c) S₁ lacuna,
 K₁ 2 D₁ 9 S (G₂ 4 absent) स्व (for हि) B₁
 सान्येन (for सैन्येन) —^d) D₁ S (G₂ 4 absent)
 भूमि (for महीं) K₂ 5 V₁ B₁ 2 Da Dn₁ n₂ D₂-4
 1 8 S (G₂ 4 absent) भूमिप (for पार्थिव)

सर्वलोकागमं कृत्वा मृदुत्वं गन्तुमेव च ।
विधासाद्विनयं कुर्याद्द्वयस्येदाप्युपानहौ ॥ १३

अपक्रमितुमिच्छेद्वा यथाकामं तु सान्त्वयेत् ।
विलिङ्गमित्वा मित्रेण ततः स्वयमुपक्रमेत् ॥ १४

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि एकोनत्रिंशद्दधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२९ ॥

१३०

युधिष्ठिर उवाच ।
हीने परमके धर्मे सर्वलोकातिलङ्घिनि ।

सर्वसिन्दस्युसाद्भूते पृथिव्यामुपजीवने ॥ १
केनास्मिन्ब्राह्मणो जीवेज्जघन्ये काल आगते ।

C 12. 4724
B 12 132.2
K 12 132.2

12 D. damaged. —^a) K₁ ततो (for-हतो) Ś₁ K_{2.4} D₁ चर्गम्; K₁ दिनम् (त्रिवम्) —^b) K₁ त्रिव्याद्; K_{2.5} V₁ B D (except D₁, D₂ D₃ absent) S (G₂ & absent) इत्वा वा; K₄ त्रिनये (for त्रिनयी) V₁ B₁ क्षिप्रिमाविशेद्, D₁ S (G₂ & absent) युन्मावहेत् (G₁ M 'सेत्) —^c) K_{2.5} V₁ B D₁ n₂ D₂-1-2 S (G₂ & absent) युदे हि; D₂ युदेन; D₁ युदेत्र (for युदे तु) —^d) K₁ B₁ D₂ D_{4.5} 7 & T G₁ 2 & M₂ शकस्येति

K₁ विलिङ्गयित्वा (for विलिङ्गमित्वा) K₂ & V₁ B D₂ D₁ n₂ D₂-2 & विलव (B₂ 3 & D₂ 1 D₃ 2 & 'लिंग)-यित्वा मं (D₂ स; D₃ सु)त्रेण, D₁ S (G₂ & absent) विलंघयित्वा (T₁ G₂ & 'विता च) सत्रेण (G₁ पुत्रेण) ॐ Ca विलिङ्गयित्वा राजचिह्नमपनीय । ॐ —^a) K₁ अपक्रमत्, K₂ & V₁ B₃ D₁ D₂ 2 & 7 & G₂ M₂ उपा क्रमेत्, B₁ उपाक्रमत्, D₂ D₂ D₁ 2 M₂ अपा (D₁ 2 M₂ अप)क्रमेत्, D₄ उपाकामत् (for उपक्रमेत्)

13 ^a) K₁ D₁ लोकागमं, D₁ T G₁ 2 & -लोकागमं, Ca लोकागमं (as in text) K₁ कृन्ता; D₂ कुर्याद् (for कृत्वा) —^b) M₂ हन्तुम् (for गन्तुम्) —^c) D₁ S (G₂ & absent) वाधासाद् (for विधासाद्) D₂ त्रितयं (for त्रिनयं). —^d) Ś₁ व्यवमेदापि; K₂ D₁ विन्यसेयापि; D₁ व्य०*० द्वापि; D₁ S (G₂ & absent) सत्रहादा (M 'वा)पि; D₂ क्षत्वासेनापि (for व्यवसे-द्वापि). K₂ V₁ B D₂ D₁ n₂ D₂ 3 & 3 विश्वसेचा (D₂ 'द्वा-; D₂ 'द्वा-)प्युपायत् ॐ Cr (reading सत्रहादाप्युपानह) जलवर्षादेयया उपानह मृदुत्वं प्रापयन्ति तथा मृदुत्वं गन्तु त्रिनयं कुर्यात् । ॐ

Colophon — Sub-parvan Ś₁ K₁ D₂ n₂ D₁-2 & आपद्धर्मं, V₁ D₁ S (except M₂, G₂ & absent) राजधर्मं, B₀ 4 & राजधर्मेष्वपारस्तु, B₁ D₂ राजधर्मेष्वप-पद्धर्मेषु, B₂ 3 राजधर्मं आपद्धर्मेषु — Adhy name D₂ आपध्यवीकार; T₁ G₁ 2 & युद्धप्रशसन, M₁-3 सैन्य रजनं — Adhy no (figures, words or both) K₂ 131, B₁ 121, B₂ 130, D₂ D₁ D₂ 1, D₁ G₁ 2 M 133, T₁ G₁ 134, T₂ 132 — Śloka no K₂ D₂ 13 D₂ D₂ 15, D₁ n₂ 14

130

14 ^a) K_{2.5} V₁ B D₂ D₁ n₂ D₂-2 & 2 & M₁ 2 Cr अपवि (K₂ V₁ B₀ 1-2 D₂ D₁ D₂ 2 & Cr 'वि) क्रमियु (D₂ 'सु) क्षिप्रं, D₂ अय विक्रमियु क्षिप्रं, D₂ T₂ G₁ अ (D₁ व्य)वक्रमियु त्रियं; T₁ G₂ & M₂ 4 अपच (G₂ M₂ 'पचं; M₂ 'पि च) क्रमियु क्षिप्रं —^b) K₂ तु (for तु). K₄ [अ]सांत्वयेत् (for सान्त्व') K_{2.5} V₁ B D₂ D₁ n₂ D₂-2 & 2 & सां सेनां (K B₂ 2 D₁ n₂ D₂ 2 & 2 सां वा) परिसांत्वयत् (B₀ 4 & D₂ 2 'यत्), D₁ S (G₂ & absent) सेनां (M₂ 'ना) सां परिसांत्वयेत् —^c) K₁ 2 D₂ वलिङ्गमित्वा,

1 ^a) D₁ परमके (sic), G₁ धरमके (for परमके) B₁ हीने परमधर्मेण —^b) K₁-3 D₁ 2 & 7 S (G₂ & absent) सर्वलोकाति (D₁ 'मि)लवने (K₂ 'विनी, K₂ D₁ 'विते, D₁ 'बनि), K₂ V₁ B D₂ D₁ n₂ D₂ 2 & 2 'मिसहि (D₁ 'मि, D₂ 'यु)वे —^c) K₁ corrupt, K₂ & दस्युसंभूते (for 'साद्दे)

2 ^a) K₂ केनस्मिन्, K₂ D₂ D₂ D₂-4.7 & G₁ M₂ केनस्मिन्, K₂ V₁ B D₂ D₁ D₂ 2 & T G₂ 2 M₁-3 केन स्मिन् (for केनास्मिन्) —^b) V₁ B₀-2 & 2 & D₂ कालपर्यये (for काल आगते) —^c) G₁ पुत्रपुत्रान्

असंत्यजन्पुत्रपौत्राननुक्रोशात्पितामह ॥ २

भीष्म उवाच ।

विज्ञानबलमास्थाय जीवितव्यं तथागते ।

सर्वं साधुर्थमेवेदमसाधुर्थं न किञ्चन ॥ ३

असाधुभ्यो निरादाय साधुभ्यो यः प्रयच्छति ।

आत्मानं संक्रमं कृत्वा कृत्स्नधर्मविदेव सः ॥ ४

सुरोपेणात्मनो राजत्राज्ये स्थितिमकोपयन् ।

अदत्तमप्याददीत दातुर्विचं ममेति वा ॥ ५

विज्ञानबलपूतो यो वर्तते निन्दितेष्वपि ।

वृत्तविज्ञानवान्धीरः कस्तं किं वक्तुमर्हति ॥ ६

येषां बलकृता वृत्तिर्नैपामन्याभिरोचते ।

तेजसामिप्रवर्धन्ते बलवन्तो युधिष्ठिर ॥ ७

यदेव प्रकृतं शास्त्रमविशेषेण विन्दति ।

तदेव मध्याः सेवन्ते मेधावी चाप्यथोत्तरम् ॥ ८

D₀ स सत्यजन्पुत्रपौत्रादीन् (hypermetrio). — ^a) B₂ अनुक्रोशे K₃ M₂ पितामह

3 ^a) K₃ विज्ञान बलम्, V₁ B₁₋₃ Da 'नं परम्; B₀ damaged, M₁ ३ 'य बलम् — ^b) Ś₁ K₁ ३ D₁ जीवितव्ये (for 'तव्य) Ś₁ K₁ ३ D₁ तथागते; D₁ S (G₃ ४ absent) तदा (G₂ M₁ २ 'था' भवेत्, D₃ तथा मते (for तथागते) — ^c) D₆ om (hapl) from me up to ३ (in 3^d)

4 = (var) 12 13 7, of Manu 11 19 — ^a) K₂ ६ V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ ३ S (G₃ ४ absent) [s] र्यमादाय (for निरादाय) — ^b) D₁ T₁ G₂ ६ M₂ साधुभ्य स, T₂ G₁ M₁ ३ ४ य साधुभ्य (by transp) — ^c) ॐ Cv आत्मान परमात्मान सक्रम, सम्यक् क्रमण माक्रमण यस्य त, कृत्वा सवेपा पोपण सर्वव्यापिहरिपूजनमे वेति मत्वा ह्यर्थ ॥ अत एव विज्ञानबलमास्थायेत्युक्तम् ॥ ॐ — ^d) K₂ ३ ६ B₁ Da Dn₁ n₃ D₂₋₄ ३ कृच्छ्र, D₁ कृत्स्न; T₂ G₁ सर्वं (for कृत्स्न). D₁ S (G₃ ४ absent) धर्म कृद् (for धर्मविद्)

5 ^a) K₁ सुरोपेण; K₂ ४ सुरोपेण; K₃ D₄ आ वृत्त्या, K₆ V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ ३ आ (Dn₁ अ) वाक्षन्, D₁ स्वरोपेण; D₁ आरोपेण, D₀ अशोपेण, T₁ G₁ ३ ३ आरोपेण; T₂ अदोपेण, M अशोपेण (for सुरोपेण) K₃ [आ]स्मना (for 'नो) Da Dn₁ D₆ ३ राज्य (for राजन्) — ^b) B₁ Da Dn₁ n₃ D₄ ३ ० राज्य, S (G₃ ४ absent) राष्ट्रे (for राज्ये) K₃ अ लोकयन्, D₁ अकोपयेत् (for 'यन्) — ^c) K₆ V₁ B₀ ३ ३-६ Dn₁ n₃ D₂ ३ अदत्तमेव; B₂ Da आदत्तमेव, D₂ अददमेव, D₃ अददुमेव (for अदत्तमपि) K₁ corrupt — ^d) K₁ साहुर; K₃ B₂ Dn₃ D₄ ३ ० साहुर, B₁ ० ० (marg as in text) Da D₁ S (G₃ ४ absent) आहुर B₂ इवेति (for ममेति) K₂ B₀ ३-६ Dn₁ n₃ G₁ च, K₃ D₄ वै (for वा)

6 ^a) B₂ विज्ञानेनैव, G₁ ३ विज्ञान (G₂ 'न) लब्ध

(for विज्ञानबल) K₁ सूतो, K₃ D₄ मूलो, D₁ पूतेर (for पूतो) — ^b) K₁ D₁ निर्दितेषु; G₁ निद तेसु (for विन्दितेषु) B₀ ६ निन्दितेष्वपि वर्तते, D₆ निन्देष्वपि च वर्तते — ^c) Ś₁ K₁ ३ D₁ वित्त, K₂ ३ ६ B Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ ३ वृत्ति; D₁ ० वित्त (for वृत्त) B₀ D₀ वीर (for धीर) D₄ वृत्त विज्ञाय वान्धीर — ^d) K₂ ३ ६ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ वा (for किं) K₃ अर्हसि (for अर्हति) D₁ S (G₃ ४ absent) कस्त वक्तुमिहार्हति

7 ^a) D₅ ० युद्धिस (for वृत्तिर) K₁ तेषा बलवता वृत्तिर; D₁ S (G₃ ४ absent) ये (D₁ T₂ ए) पां बहुकृत्वा (G₂ 'तरा; M₃ 'मता) बुद्धिस ॐ Cv बहु महति हरी कृत्वा बुद्धि ॥ ॐ — ^b) K₆ V₁ B Da₁ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ ३ T G₁ ३ ३ M तेषामन्या (D₁ T₁ G₆ M₂ 'न्यो, M₁ ३ ४ 'न्यन्) न रोचते; Da₂ तेषामन्येव रोचते — ^c) K₃ D₄ ० हि प्रवर्धं (D₀ 'र्त्तं) ते, K₆ B₂₋₄ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ ३ [अ]भिप्रवर्तते; B₀ ६ विप्रवर्तते, D₁ [अ]भिप्रवर्धते, D₁ G₁ ते च (G₁ हि) वर्तते; T₁ G₂ ३ M ते प्रवर्तते, T₂ तेभिर्वर्तते (for [अ]भिप्रवर्धन्ते) — ^d) M₂ स्वल्पवचो युधिष्ठिर

8 D₁ damaged — ^a) K₃ B₁ यदेवं; K₄ ६ B₁ Dn₁ n₃ D₁₋₃ ३ ० यदैव (for यदेव). K₆ B₄ Dn₁ n₃ D₂ ३ ० M₁ ३ प्राकृतं (for प्रकृत) T₁ G₂ ३ यदेवमकृत शास्त्र — ^b) D₄ अवशोपेण K (except K₂) V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂₋₅ ३ ० वर्तते (for विन्दति). D₁ S (G₃ ४ absent) जनस्तदनु (T₂ G₁ 'भि) वर्तते — ^c) K₂ ३ तदैव; D₁ न देव, M₁ तमेव (for तदेव) M₂ मर्णा (for मध्या). D₄ सेवत (for सेवन्ते) K₆ B₃ Da₁ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ ३ तदै (B₃ D₂ ३ ३ 'दे) वमभ्यसेदेवं (D₆ 'व); Da₂ त देवमभ्यसेदेवं — ^d) K₁ ३ V₁ B₀ ३-६ Da Dn₁ D₂ ३ ३ ३ T₂ G₂ चाप्यथोत्तर; Dn₃ वा यशो; D₄ चाप्यथो; D₆ वा तथो; G₁ चाप्यथो, M चाधरो (for चाप्यथो),

ऋत्विक्पुरोहिताचार्यान्सत्कृतैरभिषूजितान् ।
 न ब्राह्मणान्यातयेत् दोषान्प्राप्नोति यातयन् ॥ ९
 एतत्प्रमाणं लोकस्य चक्षुरेतत्सनातनम् ।
 तत्प्रमाणोऽवगाहेत् तेन तत्साध्वसाधु वा ॥ १०
 बहूनि ग्रामवास्तव्या रोपाद्भ्युः परस्परम् ।
 न तेषां वचनाद्वाजा सत्कुर्याद्यातयेत् वा ॥ ११
 न वाच्यः परिवादो वै न श्रोतव्यः कथंचन ।

कर्णविव पिधातव्यौ प्रस्थेयं वा ततोऽन्यतः ॥ १२
 न वै सतां वृत्तमेतत्परिवादो न पैशुनम् ।
 गुणानामेव वक्तारः सन्तः सत्सु युधिष्ठिर ॥ १३
 यथा समपुरौ दम्यौ सुदान्तौ सापुवाहिनौ ।
 धुरमुद्यम्य बहतस्तथा वर्तेत वै नृपः ।
 यथा यथास्य बहतः सहायाः स्युस्तथापरे ॥ १४
 आचारमेव मन्यन्ते गरीयो धर्मलक्षणम् ।

C 12. 407
 B 12 132 15
 K 12 132 15

9 °) V₁ B₀ 1.4 D₁ T₁ G₂ 5 M -पुरोहिताचार्याः
 D₁ T₁ G₁ 'चार्यै (for 'चार्यान्) -^b) D₂ सत्कृत्यान्
 (for सत्कृतैर) K₂ D₂ D₂ T₁ अपि सत्कृतान्; V₁
 B₀ 1 अभिमसृक्ताः; B₂ D₂ ० अभिसत्कृतान्; B₂-5 D₂
 अभिमसृक्ता, D₁ T₂ G₁ 2 5 M अपि सत्कृत (G₂ 5
 M₂ 5 'ता) K₂ D₁ सत्कृतानवमन्य च, B₂ (marg)
 सत्कृतैरतिसत्कृतान्, D₂ D₁ D₂ मसृक्तानभिसत्कृत (D₂
 D₁ 'सत्कृतान् -^c) K₁ 2 4 पातयेत्; K₂ पापयेत्,
 K₂ V₁ B₀ 2 5 घातयेत्, B₁ 2 5 m Da D₂ 1 2 D₂
 पातयेत्; B₁ D₂ 5 ० घातयेत्, D₁ यापयेत् (for यात
 येत्) D₁ S (G₂ 4 absent) नाम्ना (M₁ 'त्र) लणान्याजयेत्
 (T₁ G₁ 5 'वीत; T₂ 'घटे). -^d) D₁ M₂ दोष (for
 दोषान्). K₂ 5 D₂ 5 ० घातयन्; K₂ पापयन्; K₁
 V₁ B₀ Da D₂ 1 2 D₂ पातयन्; D₁ यापयन्; D₂
 पापयन्; D₁ T₁ G₁ 2 5 M याजयन्.

10 °) K₂ D₂ चक्षुरेव; D₁ वक्षुरेव; T₁ G₂ 5
 चक्षुरेव (for चक्षु) K₂ D₁ पुरातन -^c) K₂
 D₁ तत्प्रमाण, B₂ D₁ 'जे, D₂ 'ण (for 'णो) K₂
 D₁ 5 विगाहेत्, K₁ [5] त्रगाहेत्; B₂ हि गाहेत् (for
 त्रगा) T₂ G₁ तत्प्रमाणेन गाहेत् -^d) V₁ तेन स;
 D₂ मनया (for तेन तत्) B₀ 1- च (for वा)
 D₂ 5 साध्वमाधुपु

11 °) K₂ V₁ B₀ Da D₂ 1 2 5 S
 (G₂ 4 absent) बहूः; D₁ बहवा, D₁ बाहूनि (for
 बहूनि) D₂ ज्ञानवास्तव्या; D₁ 5 S (G₂ 4 absent)
 ग्रामव (D₂ 'वा) स्तव्या (D₂ 'व्यो) -^b) D₁ रोपा;
 D₁ S (G₂ 4 absent) रोपान् (G₂ 'वृ); D₂ रोपाद्
 (for रोपाद्) D₂ बहू (for वृयु) -^c) B₀ 1 5
 D₂ राजन् (for राजा) -^d) K₁-1 D₁ 9 घातयेत्,
 K₂ B₂ 5 D₂ 1 2 5 घातयेत्, V₁ B₀ 1 4 5 Da
 पातयेत्; D₂ घातयति; M₂ 5 याजयेत् (for यात
 येत्) K₂ D₂ च (for वा) D₂ सत्कुर्यादनेन वा;
 D₁ सत्कुर्यादापुयेत् वा (210).

12 Cf Manu 2 200 -^a) G₂ वाच्य (for
 वाच्य) S₁ K₁ 2 परवादो, D₁ परवादे; D₁ परवाहो
 (for परिवादो) K₂ D₂ 1 2 3 5 [5] य (for वै)
 -^b) D₁ श्रोतव्या, D₂ श्रोतव्य S₁ K₁ D₁ कदाचन
 (for कथंचन) -^c) B₁ कर्णान् (for कर्णाव्) K₂
 D₂ D₂ अपि, K₂ V₁ B₀ Da D₂ 1 2 3 5 अथ,
 D₁ 7 T₁ G₁ 2 5 M₁-5 तत्र, M₁ अत्र (for एव) D₂
 [अ] पिधातव्ये, D₂ विधातव्य, T₁ G₂ M₂ विधातव्यौ
 -^d) K₂ D₁ 7 S (G₂ 4 absent) गतव्य (for प्रस्थेय)
 K₂ चान्यतोऽन्यतः; K₂ V₁ B₀ Da D₂ 1 2 3 5
 चा (V₁ B₀-1 D₂ वा) न्यतो (D₂ 'थो) भवेत्, D₁ T₁
 G₂ वा यतोऽन्यत (for वा ततोऽन्यत).

13 °) D₁ शीलम् (for वृत्तम्). K₂ V₁ B₀ Da
 D₂ 1 2 3 5 M₂ असतां शीलमेतद्वै; D₁ T
 G₁ 2 5 M₁-5 न सता शीलमेतद्वै -^b) S₁ K₁ 2 4
 D₁ परवादो; D₂ 1 परिवादो V₁ B₀ Da D₂ 1 2 3 5
 D₂ 5 5 5 M₂ [5] य (for न) -^c) K₂ D₁ ० ये
 च (for एव). -^d) V₁ स्वेन; D₁ S (G₂ 4 absent)
 नित्य (for सत्सु). K₂ V₁ B₀ Da D₂ 1 2 3 5 5
 नराधिप (B₁ 'प) (for युधिष्ठिर)

14 °) K (except K₂) D₂ 1 5 G₁ 2 सुमपुरौ;
 T₁ G₂ सुमपुरे, M₂ सुमदिरौ (for समपुरौ) B₂
 धुर्यौ; D₁ दस्यो; G₁ दत्तौ (for दस्यौ) D₂ यथा
 क्षसुपुरौ रम्यौ -^b) K₂ T₂ सुदत्तौ, G₁ सुतर्तौ (for
 सुदान्तौ) C₇ सुधां वा सापुवाहिनी -^d) K₂ वैतथै
 (sic), B₀ वै नृप; Da भूमिप, D₁ T₁ G₂ 2 5 M₁
 वै द्विज (for वै नृप). D₁ नृपो वर्तेत वै तथा, M₁-5
 तथा राजन्दि (M₂ 'द्वि) जाविह -^c) B₁ अर्था (for
 the first यथा) K₂ यथा च; D₁ यथास्य, D₁ यथा
 वद् (for यथास्य) K₂ 5 V₁ B₀ Da D₂ 1 2 3 5
 7-9 S (G₂ 4 absent) बहव (for बहत) -^c) K₁
 च ये; K₂ B₁ 5 4 Da D₁ 7 S (G₂ 4 absent) खरेत्;
 B₀ D₂ भवेत् (for [अ]परे).

15 °) K₂ D₁ 5 G₂ आचारादेव, V₁ 'रसेव (for

अपरे नैवमिच्छन्ति ये शङ्खलिखितप्रियाः ।
 मार्दवादय लोभाद्वा ते ब्रूयुर्वाक्यमीदृशम् ॥ १५
 आर्षमप्यत्र पश्यन्ति विकर्मस्थस्य यापनम् ।
 न चार्पात्सदृशं किञ्चित्प्रमाणं विद्यते क्वचित् ॥ १६
 देवा अपि विकर्मस्थं यातयन्ति नराधमम् ।
 व्याजेन विन्दन्वित्तं हि धर्मान्तु परिहीयते ॥ १७
 सर्वतः सत्कृतः सद्भिर्भूतिप्रभवकारणैः ।

हृदयेनाभ्यनुज्ञातो यो धर्मस्तं व्यवस्यति ॥ १८
 यश्चतुर्गुणसंपन्नं धर्मं वेद स धर्मवित् ।
 अहेरिव हि धर्मस्य पदं दुःखं गवेपितुम् ॥ १९
 यथा मृगस्य विद्वस्य मृगव्याधः पदं नयेत् ।
 कक्षे रुधिरपातेन तथा धर्मपदं नयेत् ॥ २०
 एवं सद्भिर्विनीतेन पथा गन्तव्यमच्युत ।
 राजर्षीणां वृत्तमेतद्वगच्छ युधिष्ठिर ॥ २१

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥

'मेव) — ^b) D₁ गरीयौ, D₄ सहां या (sic) (for गरीयो) D_{ns} धर्मलक्षण — With 15^{4e}, of 12 24, 116 21, 128 29 — ^c) Ś₁ D_{ns} अपरेण; K₆ D₂ ३ 'रे च; G₁ 'रो न (for 'रे न) D_{ns} वृच्छतं — ^d) M₁ ३ दांख (for दाङ्ख). B₂ श्रिया (for प्रिया). — ^e) K₄ वा लोभाद्वा (hypermetric), V₁ B₀₋₂ ६ Da D₆ ० वा लोभात् (by transp). K₈ D₄ मत्र (K₈ 'त्रे) क्षीयेर्ध (D₂ 'ज्वं) लुब्धे वा, K₆ B₁ D_{n1} ns D₂ ३ ३ मात्सयादय वा लोभात्; D₁ S (G₂ ६ absent) अर्थक्षीणोय चारुष्य (T₃ G₂ M₂ वा लुब्ध; G₁ वा लुब्ध; M₁ ३ ४ वा लुब्धाः). — ^f) K₅ D_{n1} ns D₂ ३ ३ ० न (for ते) D₆ घमुर (for म्युर)

16 ^a) B₁ आर्षम् (for आर्षम्). D₆ [म]नुपश्यति (for [म]त्र पश्यति) G₁ आमर्षमप्यत्र पश्यति — ^b) D₁ corrupt K (except K₁) B Da₁ D_{n1} ns D₆ ० पातन; D₂ ३ ६ T₁ G₆ घातन; D₁ T₂ G₂ M₄ यातन; M₆ यावनं (for यापनम्) Da₂ विकर्मस्थस्य भारत; G₁ M₂ विकर्म स्वस्य यात (M₂ 'व) नं — ^c) K₂ ६ V₁ B Da D_{n1} ns D₂ ३ ६ ० वाङ्, K₄ वा तत्, D₄ चार्पात्; M₄ चार्प (for चार्पात्) D₁ सद्यो — ^d) K₁ ३ ६ V₁ B D (D_{ns} D₆ absent) T G₁ ३ ६ M₁ ३ ४ दृश्यते (for विद्यते) M₂ प्रमाण तस्य दृश्यते

17 ^a) K₈ D₄ देवापि हि, K₈ D_{n1} ns D₂ ३ ३ देवसाक्ष; T₁ G₁ ३ ६ M₁ ३ ४ देवा एपि; M₂ कश्चिद्देवा (for देवा अपि) D₁ च (for वि) — ^b) K V₁ B Da D_{n1} ns D₂ ३ ३ ६ G₁ पातयति, D₄ याप; D₆ T G₂ ६ घात (for यात) V₁ B₂ नराधिप (for 'धमम्). — ^c) K₂ विच विमूहि; K₈ विच विनहि (sic), D₄ ० T₁ G₁ ३ ६ M₁ ३ ४ विच विद्विहि; T₂ विताद्विद्विहि. — ^d) K₁ धर्मास्तु; K₂ D₄ ० धर्मेण, K₅ V₁ B₀ 2-2 D_{n1} ns D₂ ३ ३ ३ धर्मात्स, B₁ Da₁ धर्मात्स, Da₂

धर्मात्सा; D₁ S (G₂ ६ absent) धर्मत (for धर्मान्तु)

18 = (var) Manu 2 1. — ^a) D_{ns} D₆ सुकृत; D₆ च कृत (for सत्कृत). — ^b) K₈ D₄ ० भूरि; D₁ भूर (for भूति) K₈ ६ V₁ B D_{n1} ns D₂-1. ३ ० G₁ प्रव (K₈ 'च) रकारणै (B₃-६ 'कै), Da प्रचलकारणै; D₆ प्रचरकारिभि. T₁ G₂ ६ भूतिर्भवति कारणै. — ^c) T₁ G₆ [म]पि (for [म]भि) — ^d) K₈ D₆ धर्मस्तं च, Da₁ यो धर्मस्थं, M₂ यो धर्मस्व (for यो धर्मस्तं). B₁ D₆ व्यवस्यते

19 ^a) Ś₁ K₄ D₁ यश्चतुर्वर्गं; D₆ यच्च तद्गुण (for यश्चतुर्गुण) K₁ सपन्न; M₂ सयुक्त (for सपन्न). ॐ G_n चत्वारो गुणाः, आन्वीक्षिकी त्रयी चार्ता दण्डनीति श्रेति । C_v यजनयाजनाध्ययनाध्यापनानि चतुर्गुणा । ॐ — ^b) D_{n1} ns D₂ ३ ३ ० मृयात् (for वेद). K₈ D₄ वेदवित् (for धर्मवित्). D₆ धर्मस्त्वे ददाधर्मवित्; M₂ स धर्म वेद धर्मवित् — ^c) D₁ T G₁ २ ६ स (for हि). — ^d) D_{ns} एव (for पद) K₈ D₄ युक्त (for दुःख) K₁ D₁ गवेपित, D₄ गवेपतुं; G₁ 'पितु (for 'पितुम्). D₆ सुकृमादिचनुगागति (sic), M₂ ४ परं (M₁ पदं) दुःखमवेक्षितु.

20 ^a) D₆ पश्य (for यथा) — ^b) K₁ G₁ मृग व्याध; K₆ D_{ns} D₂ ३ ३ ३ पदमेव; D_{n1} पदमेकं (for मृगव्याध) — Da om (hapl) 20^{ed}. V₁ B₂ read 20^{ed} on marg — ^c) K₂ ३ ६ D_{n1} ns D₂ ३ ३ ० लक्षेद् (for कक्षे) V₁ B (except B₂) D_{n1} ns ह्येन (for पातेन) — ^d) D₁ G₂ M₂ धर्मपथं (for 'पदं)

21 ^a) K₂ ६ B₁ Da₂ D_{n1} D₁-३ ३ ३ यथा, D_{ns} तथा (for एव). D₁ T₂ G₁ ३ ६ M सन्मय (for सन्निर) D₄ प्रणीतेन (for विनीतेन) T₁ एवं सन्मय

१३१

भीष्म उवाच ।

स्वराष्ट्रात्परराष्ट्राच्च कोशं संजनयेन्नृपः ।
कोशाद्धि धर्मः कान्तेय राज्यमूलः प्रवर्तते ॥ १
तस्मात्संजनयेत्कोशं संहृत्य परिपालयेत् ।
परिपाल्यानुगृहीयादेप धर्मः सनातनः ॥ २
न कोशः शुद्धशौचेन न नृशंसेन जायते ।

पदं मध्यममास्थाय कोशसंग्रहणं चरेत् ॥ ३
अवलस्य कुतः कोशो ह्यकोशस्य कुतो बलम् ।
अवलस्य कुतो राज्यमराजः श्रीः कुतो भवेत् ॥ ४
उच्चैर्धृत्तेः श्रियो हानिर्यथैव मरणं तथा ।
तस्मात्कोशं बलं मित्राण्यथ राजा चित्रधयेत् ॥ ५
हीनकोशं हि राजानमवजानन्ति मानवाः ।

C. 12. 420
B. 12 123. 6
K. 12. 133 6

विनोते —^b) K B₁ Da Dn₃ D₂:- ३ ० T₁ G₁ ३
M₁: २ यथा (for पया) K₃: ३ Da Dn₁ n₃ D₂:- १ ०
इत्युत्, D₁ T₁ G₁ M₁ अप्युत् (for अच्युत्) G₃
(inf lin, also as in text) यथा गतव्यलिप्सुना
—^c) G₁ वित्तम् (for वृत्तम्) D₁ प्तम् (for 'द्')
—^d) K₁ एव गच्छद्; K₂: ३ V₁ Bo १ ३- Dn₁ Dn₁
n₃ D₂:- १ ० S (G₃ ३ absent) एव गच्छ; Da₃ अवागच्छ
(for अगच्छ). D₁ M₂ युधिष्ठिर (M₃: 'र')

Colophon — *Sub parvan* Śi K B₁ ३ Da Dn₁
n₃ D₂:- ३ आपद्धर्मं, V₁ Bo २ राजधर्मं आपद्धर्मेषु,
B₃ D₁ T G₁ ३ M₁ ३ राजधर्म — *Adhy name* K₃
Dn₁ n₃ M₁:- राजर्विद्वत् (M₁:- वृत्त) T₁ G₁ ३ धर्म
उन्नयं — *Adhy no* (figures, words or both)
B₁ 122, B₂ ३ 131, Da₁ Dn₁ D₃ २, D₁ G₂ M
134, T₁ G₁ 135, T₂ 133, G₁ 34 — *Śloka no*
K₃ Da Dn₁ n₃ D₃ 22, D₂ 37

131

1 D₃ om the ref —^a) Bo ३- स्वराज्यात्पर
राज्याच्च —^b) K₃ कोशे, V₁ Bo २- Da कोप, G₁
कोश, M₂ कोश (for कोश) D₁ M₂ नृप B₁ कोप
स न परिपालयेत् (sic) —^c) V₁ B Da D₃ कोपाद्धि
G₂ धर्म (for धर्म) —^d) Bo ३ D₃ १ T G₂ ३
M₂ राज्यमूल (for राज्यमूल) K₃ ३ V₁ B₁ ३ Da
Dn₁ n₃ D₃ २ ३ राज्यमूल च (V₁ B₁ ३ Da ३-) वर्धते

2 ^a) V₁ B Da कोप —^b) K₃ ३ B₃ Da Dn₁
n₃ D₃ ३ ३ मत्कृत्य, V₁ Bo सम्कृत्य, D₃ सहस्र
(for संहस्र) B₁ ३ ३ D₃ कोप मत्कृत्य पालयेत्, S
(G₃ ३ absent) मत्कृत्य (M₁: 'त्या') परिपालयन् — D₃
om. 2'-3' —^c) K₃ Dn₁ D₃ ३ [अ]मुत्तुयात् (for
[अ]नुगृहीयात्) Dn₂ परिपाल्यो न गृहीयात्

3 D₃ om 3 (cf. v L 2) —^a) D₁ T₁ G₁ ३ स
(for न) V₁ B Da D₃ ३ कोप D₁ S (G₃ ३
absent) शुद्धभावेन (for 'शौचेन) —^b) M₂ om
न B₁ D₁ T G₁ ३ ३ नानृशस्ते (B₁ 'से)न; B₂ न
नृशस्तेन K₃ ३ V₁ B Da Dn₁ n₃ D₃ ३ जातुदित्,
M₁ जयते (for जायते) —^c) All MSS (except S₁
K₂ ३ D₁, D₃ om, Dn₂ D₃ G₃ ३ absent) transp पद
(D₃ १ पाद) and मध्यम K₂ मध्यस्थम् (for 'मम्)
—^d) K₁ कोशसंग्रहण; V₁ B D₂ ३ कोप (B₁ 'प)संग्रहण

4 ^a) M₂ सुत (for कुत) K₁ D₃ M₁ कोशम्;
V₁ B D₁ D₃ कोपम् (for कोशो) —^b) V₁ B Da₁
D₃ अकोपस्य, D₁ ३ S (G₃ ३ absent) अ (D₁ T G₁ ३ ३
स्व)कोशस्य (for ह्य) —^c) D₃ अराज्यस्य, D₁ अ
राज्ये श्री (for अराज श्री) K₁ ३ Da श्री (for श्री)
K₂ ३ V₁ Bo १ ३- Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ भवेत्कुत (by
transp), D₃ कुतो घन, M₁ ३ कुतो नृप (M₃: 'पे)

5 ^a) K₃ ३ V₁ B Da D₃ उच्चैर्धृते (B₁: 'धृ'), K₁
उच्चैर्धृत्ते, Dn₃ D₁ ३ S (G₃ ३ absent) उच्चैर्धृत्ते (for
उच्चैर्धृत्ते) K₁ श्रिया, Da श्रियोर —^b) K₁
तथैव, G₁ युथैव (for यथैव) K₁ यथा (for तथा)
—^c) V₁ B Da D₃ कोप, D₃ कोशो (for कोश)
Dn₃ बले (for बल) K₃ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ मित्रम्;
D₃ राज्यम्, T₂ G₁ राजा (for मित्राणि) —^d) D₃
मित्राश्चाथ, D₃ अथ राजा, T₂ G₁ मित्राणि च (for
अथ राजा) M₁ प्रवर्धयेत्

6 ^a) V₁ B Da D₃ ३ हीनकोप —^b) K₁ उप
जानति, D₃ अवमन्यति (for अवजानन्ति) D₁ S
(G₃ ३ absent) अवमन्यति (M₁:- 'मस्यति) शत्रव'
—^c) K₁ चास्याल्पे वै, B₃ Da त्वेवाल्पेन, Dn₁ च
स्वल्पेन (for चास्याल्पेन). —^d) K₃ V₁ Bo-२ ३
कार्याणि, K₃ कामम् (for कार्यम्) K₁ ३ अस्त्युत्सर्हति;
K₃ Dn₁ n₃ D₃ ३ ३ अस्त्युत्स', D₁ अस्त्युत्सर्हति

न चास्याल्पेन तुष्यन्ति कार्यमभ्युत्सहन्ति च ॥ ६
श्रियो हि कारणाद्राजा सत्क्रियां लभते पराम् ।
सास्य गूहति पापानि वासो गुह्यमिव स्त्रियाः ॥ ७
ऋद्धिमस्यानुवर्तन्ते पुरा विप्रकृता जनाः ।
शालावृका इवाजसं जिघांसनिव विन्दति ।
ईदृशस्य कुतो राज्ञः सुखं भरतसत्तम ॥ ८
उद्यच्छेदेव न ग्लायेदुद्यमो ह्येव पौरुषम् ।
अप्यपर्वणि भज्येत न नमेतेह कस्यचित् ॥ ९

(sio) (for अभ्युत्स*) K1 न, D8 या (for च)
D7 कार्यमप्युत्सहन्निय; T G1.8 (inf. 4.11) कर्मणाप्युत्स
हति च; G2 कर्मणाप्युत्सुका इव; G5 कर्मणाप्युत्सहन्निय,
M कर्मणा पीडयति च

7 ^a) D4 करणाद्; D7 T G1 2 5 कारणं (for
कारणाद्) — ^b) T1 G5 M3 सत्क्रिया; T2 सत्कृति
(for सत्क्रियां). T1 G5 लभते (for लभते) Dn1 D1
पर (for पराम्). — ^c) M2 स्वस्य (for सास्य). T2
प्रसति; G1 प्रहति (for गूहति). — ^d) D7 T G1 5 M
पापमिव (for गुह्यमिव). Ś1 K1 D1 7 G1 M1-3 स्त्रिय;
T2 M4 श्रिय. G2 जारपापमिव स्त्रियां.

8 ^a) D7 T1 G2.5 बुद्धिम्; T2 G1 M घृद्धिम् (for
ऋद्धिम्). D4 तस्य; M1 8 अपि (for अस्य) K
(except K1) Dn1 n8 D2-5 7-9 S (G8 4 absent)
[अ]नुत्पत्तये; V1 B Da [अ]भित्तपत्तये (for [अ]नुवर्तन्ते)
— ^b) K5 V1 B Da Dn1 n8 D2 8 8 8 नरा (for
जना). — ^c) Ś1 शालावृका, K1 D7 S (G8 4 absent)
शालावृका; D9 शालावृकान् V1 B2-6 T2 M इवा
ससुर; B0 1 इवाशसुर; D5 इवाजहु, D7 G1
इवाससू (for इवाजस). Da1 शाला इव घृकाजसो
— ^d) Dn1 D4 जिघांसुम् K1 8 8 V1 B Da Dn1
D1-5 7 8 T1 G2 6 M एव, T2 G1 नैव (for इव)
— K2 D1 om 8^a-9^b. Ś1 reads 8^a-9^b on marg
— ^e) D7 T1 G2 5 राज्य; D9 [अ]शस्य (for राज्ञ*)
— ^f) K4 6 B Da Dn1. n8 D2 8 6 M2 सुख भवति
भारत (M2 सत्तम)

9 = (var) 5 125 10, 132 38. K2 D1 om
0^a (of v l. 8) Ś1 reads 9^a on marg — ^a)
K4 उद्यदेदेव; Dn8 उद्यच्छेदेव; D9 *रक्षेदेव; T2 *भेदेव
(for *च्छेदेव) K8-6 V1 B Da Dn1 n8 D2 8 8
नमेद् (for ग्लायेद्). D4 उद्यच्छेदेव न निराम् (sio).
— ^b) K2 D4 उद्यमादेव; B1 उद्यमो ह्येव; T2 उद्यमे

अप्यरण्यं समाश्रित्य चरेदस्युगणैः सह ।
न त्वेवोद्धृतमर्यादैर्दस्युभिः सहितश्चरेत् ।
दस्यूनां सुलभा सेना रौद्रकर्मसु भारत ॥ १०
एकान्तेन ह्यमर्यादात्सर्वोऽप्युद्धिजते जनः ।
दस्यवोऽप्युपशङ्कन्ते निरनुक्रोशकारिणः ॥ ११
स्थापयेदेव मर्यादां जनचित्तप्रसादिनीम् ।
अल्पाप्यथेह मर्यादा लोके भवति पूजिता ॥ १२
नायं लोकोऽस्ति न पर इति व्यवसितो जनः ।

चैव (for उद्यमो ह्येव). — ^c) K2 D2 8 8 अथ (K2
*स्य) पर्यणि, D4 आप्य सर्वाणि (for अप्यपर्वणि) D7
भोज्येत, D9 भज्येत (for भज्येत) — ^d) K2 Dn
D4 M1-3 नमेदिह (for नमेतेह)

10 ^a) D5 अथ (for अपि). — ^b) K5 V1 Dn
Dn1 n8 D2 5 7 8 मृगणै (for दस्युगणै) — K8
D4 7 S (G8 4 absent) transp 10^{ad} and 10^{af} — ^c)
K2 8.5 V1 B Da Dn8 त्वेवोद्भिजते; Dn1 त्वेवोद्भिजते;
D8 9 (by corr.) T2 M त्वेवोद्भिजते; D5 चोपेक्षित;
D7 T1 G1.2 5 त्वेवोद्भिजते (for त्वेवोद्भूत). D1 सत्ये
योघातं मर्यादा (corrupt). — ^e) D1 सुलभां (for
सुलभा).

11 ^a) Ś1 K1 D1 एकांतेनापि; K2-5 V1 B Da
Dn1 n8 D2-5 7 8 S (G8 4 absent) एकांततो हि; D9
एव एतो हि (for एकांतेन हि) Ś1 D1 [अ]मर्यादा; K1
M2 *दा; B1 2 Dn8 D5 *दा (for *दाद्) — ^b) K8
V1 B Da D4 5 7 उद्धिजते (for अप्युद्धि*) D1 जना.
— D1 om (hapl) 11^c-13^b — ^c) K8 V1 B Da दस्य
वश्च, D4 *धोस्य (for *चोऽपि). K8 5 V1 B Da Dn1
n8 D2-5 8 9 M1 8 [अ]भि (Bo-2 5 *पि; M1 8 *ति)
शकंते; D7 T G2 5 [अ]नुसक्तये (for [उ]पशङ्कन्ते). — ^d)
K4 D4 T2 M3 कारिण; G1 -कारण (for -कारिण).

12 D1 om. 12 (of v l 11). — ^a) G1 मर्यादा
— ^b) Dn8 जनवृत्ति, D9 9 जनचित्त (for *चित्त)
Bo 4 Dn D8 M1 4 प्रसादनी, D9 T2 प्रमोदि (D9
*द)नीं; G1 प्रसादिनी (for *दिनीम्) — ^c) K1
अल्पाप्यथेह, K8 5 V1 B Dn8 D2 8 8 *प्यथैव; Dn
Dn1 D8 अल्पेप्यथे तु (D8 तु), D7 T G1.2 5 अल्पा
प्यथे (T2 G1 *रपाप्यथे)पु; D9 अल्पापि देह; M2 अल्पा
प्यथे हि; M4 अल्पाप्यथेह (for अल्पाप्यथेह). — ^d)
G1 पूजिता; M2 पूजिता (for पूजिता) Da Dn1 लोके
सद्भि सुपूजिता.

नालं गन्तुं च विश्वासं नास्तिके भयशङ्कित्ति ॥ १३
यथा सद्भिः परादानमहिंसा दस्युमिस्तथा ।
अनुरज्यन्ति भूतानि समयदिषु दस्युषु ॥ १४
अयुध्यमानस्य वधो दारामर्शः कृतघ्नता ।
ब्रह्मवित्तस्य चादानं निःशेषकरणं तथा ।
स्त्रिया मोषः परिस्थानं दस्युष्वेतद्विगर्हितम् ॥ १५
स एष एव भवति दस्युरेतानि वर्जयन् ।

अभिसंदधते ये न विनाशायस्य भारत ।
नशेषमेवोपालभ्य न कुर्वन्तीति निश्चयः ॥ १६
तस्मात्सशेषं कर्तव्यं स्वाधीनमपि दस्युभिः ।
न चलस्योऽहमस्मीति नृगंसानि ममाचरेत् ॥ १७
सशेषकारिणस्तात शेषं पश्यन्ति सर्वतः ।
निःशेषकारिणो नित्यमशेषकरणाद्भयम् ॥ १८

C. 12. 4874
B. 12. 132. 20
K. 12. 133. 20

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि एकत्रिंशदधिकशततमोऽध्याय ॥ १३१ ॥

13 D₁ om 13^{ab} (cf v 1 11) —^a) D₁ लोका
त्रि, T₂ लोको न (for लोकोन्त्रि) T₂ परम (for न
पर) —^b) G₁ व्यवहितो D₂ जना D₃ इति लोको
व्यवन्ति —^c) T₂ G₁ नाह (for नाह) K₂ : V₁
B D₃ D₁ n₃ D₂ : : इ (for च). D- S (G₂ :
absent) इहाभा (G₂ : 'त्वा') म (for च विधायं) D₁ न
लोका याति विश्वाम —^d) K₂ : D₁ n₃ D₂ : :
भयशङ्किते, V₁ B 'शङ्किते', D₁ 'शङ्कितो', D₂ 'शामिन'
(for 'शङ्किते') K₁ नात्रिद्यो भयशङ्कित, D₃ D₂
नात्रिकैर्भयशङ्किते, D₁ S (G₂ : absent) नात्रिक्य (G₁
'नीत्य') भयशङ्किते

14 ^a) S₁ D₁ पुरादानम्, D₂ G₁ : पर दानम्,
D₃ परा दानम् (for परादानम्) D₄ अथ मायु परघनम्
—^b) M₁-2 दस्युषु (for दस्युभिः) K₂ B₂ D₁
n₃ D₂ : : कृता (for तथा) —^c) D₂ अनुरजति,
D₁ T₁ G₁ 'रजति (for 'रज्यन्ति) —^d) D₂ समयार्थं
देव शयुषु

15 ^a) S₁ K₁ B₁ : (marg as in text) : (marg)
Da D₂ अवध्यमानस्य, K₂ न युध्यमानस्य (for अयुध्य'
D₁ S (G₂ : absent) [जा]दान (for वधो) D₁ अयु
ध्यमानोप्यवधो —^b) S₁ K (except K₃) B D₃
D₁ n₃ D₂ : : दारामर्शः; D₃ दारामर्श (for 'मर्श')
—^c) D₁ ब्रह्मवित्तस्य D₂ चादान (for चादान)
—^d) D₃ करणात् (for करण) Da₂ om तथा
— D₂ om. 15'-16² —^e) D₁ T₂ G₁ स्त्रियो K₂
D₂ : 'शेष', K₂ गोष्य, D₁ ० मोष, T₂ मोक्ष
(for मोष) K₁ 2. : V₁ B Da D₁ : 7 ० T G₂ :
पथि स्थानं (D₁ 'ने), K₂ D₁ D₂ : 2 : G₁ M पति-
स्थान (for परिस्थान) छ C₇ पथि स्थानमित्यत्र पथि
स्थानं पथि स्थान तद्विरोधायावन्मानम् । छ —^f) D₁
दस्युष्वेव; T₁ G₁ : : M₂ मायुष्वेव (G₁ M₂ 'व्वेवद्') (for
दस्युष्वेवद्). K₁ हि गार्हित (for विगर्हितम्) D₁ ०

मायुनिर्वर्जित पुरा

16 D₂ om 16^{ab} (cf v 1 15) —^a) D₁ : S
(G₂ : absent) मशेष (for म एष) D₂ om. एव
B₂ Da₁ प्रयते, D₃ तरति (for भवति) K₃ Da₂
D₁ D₂ : : सशेष च परन्त्रीभिर् —^b) K (except
K₂) B₁ Da D₁ D₁-1 वर्जयेत्; V₁ B₀ 1 : : D₃
वर्जयेत् (for वर्जयन्) B₂ दस्युरेवाद्यिवर्जयेत्, D₁ T
G₁ : : M दस्युरे (M₂ 'स्युरे) वान्निवर्जयेत् (D₁ T₁ G₁ M₂
'वर्जयेत्, M₁ : : 'वर्जयन्) — K₁ om 16'-17² —^c)
D₃ क्षमिमवघने, M₁ क्षपि सदधते (for क्षमिसदधते) K
(K₁ om.) V₁ B Da D₁ D₂ : 1-2 S (G₂ : absent)
ये च (for ये न) D₂ क्षमिमदधतायं च —^d) K₃
विश्वामायास्य, D₂ विनाशाय च, G₂ विना यास्यमि (for
विनाशायान्य) K₂ Da D₁ D₂ : : ० विश्वामायास्य
(D₂ 2. : 'शु) मानरा —^e) K₁ V₁ B₂ : : Da D₁ :
S (G₂ : absent) सशेषम्, K₂ B₀ : D₁ n₃ D₂ : : :
क्षशेषम् (for नशेषम्) K₂ : V₁ B Da D₁ n₃
D₂ : 1 : S (G₂ : absent) [ट]पलभ्य (for [ट]पालभ्य)
D₂ मशेषमेरोपलभ्यत्य (hypermetric) —^f) D₁ T
G₁ - M कुर्वतीति हि (T₁ G₁ 'तीति ह, M 'तीति च)
(for न कुर्वन्तीति) K₂ 3 . V₁ B Da D₁ n₃ D₂
: : कुर्वतीति विनिश्चय, D₁ ० कुर्वते ते विनिश्चयं, G₂
न कुर्वति विनिश्चय

17 K₁ om 17 (cf v 1 16) —^a) B₁ क्षशेष
G₂ कर्तव्य —^b) D₂ यदि, D₁ इह, T₂ इव, G₂
क्षप, M₁ क्षमि (for क्षपि) —^c) D₃ वनस्यो,
G₁ बालस्यो (for चलस्यो) D₁ इति वै (for अस्तीति)

18 ^a) K₂ B₂ D₁ n₃ D₂ : : तत्र (for तत)
—^b) D₁ शेष्य, D₁ शेषा, G₁ शेषान् (for शेष)
K₂ . V₁ B D₁ n₃ D₂ : 1 : S (G₂ : absent)
सर्वदा (for सर्वत) —^c) D₁ कारिणो (for कारिणो).

१३२

भीष्म उवाच ।

अत्र कर्मान्तवचनं कीर्तयन्ति पुराविदः ।

प्रत्यक्षावेव धर्माथौः क्षत्रियस्य विजानतः ।

तत्र न व्यवधातव्यं परोक्षा धर्मयापना ॥ १

अधर्मो धर्म इत्येतद्यथा वृकपदं तथा ।

—^d) All MSS (except Ś1 K1 2 D1, Dn2 D2 G2 4 absent) नि शेष (for अशेष). V1 कारणाद्; D1 करण

Colophon om in K2 D2 2 2 — Sub parvan Ś1 K1-4 B Da Dn1 n2 D2 2 0 आपद्धर्म; V1 D1 S (G2 4 absent) राजधर्म — Adhy name M1-3 दस्यु वृत्ति — Adhy no (figures, words or both) B1 123, B2 4 192, Dn1 Dn1 3, D1 G1 2 M 135, T1 G2 136, T2 134 — Śloka no K2 Da1 Dn1 20, Dn2 21, D2 67

132

1 After the ref, D1 T1 G1 2 2 ins

302* अत्राप्युदाहरन्तीममितिहास्य पुरातनम् ।

—^a) Ś1 K2 2 2 V1 Dn1 n2 D2 2 2 ध(Ś1 क)र्मान्तु वचन; K1 M का(K1 क)र्तव्य, B Da धर्माध; D1 कर्मान्तवचने (sic), D2 धर्मानुचरण; D1 T G2 2 Cv कामत(T2 G2 Cv 'द)वचन; D2 धर्मात्; G1 कीर्तय व (for कर्मान्त) —^b) Dn1 कथयन्ति (for कीर्तयन्ति) —^c) D1 4 धर्माध, D2 धर्माध. Da धर्मस्वार्थश्च प्रत्यक्षौ. —^d) Bo न तत्र (by transp), D1 T G1 2 2 तौ तु न, M तनु न B2 व्यवधातव्य, D1 T1 G1 2 2 व्यवधा(G2 'या)तव्यौ, T2 'धायेतां (for 'धा तव्य). ☞ Ca तत्र धर्म, अर्थवत्, न व्यवधातव्यम्, न तिरोधेयम् । यथोक्तमेव राजा परिपालनीयम् । ☞ —^e) B1 परोक्षी; T2 परोक्षाद्, M पा(M2 प)रोक्ष्य (for परोक्षा) K2 धर्मयोनित्वा, V1 B1 D1 S (G2 4 absent) 'यातना (B1 'ना, T2 G1 M1 2 2 'ना) (for 'यापना) ☞ Ca b परोक्षा नीतिशास्त्रीका न सा धर्म यापना धर्मच्छलम् । ☞

2 ^a) K1 B1 Da T2 G1 M2 अधर्मे (for 'र्मो)

धर्माधर्मफले जातु न ददर्शेह कश्चन ॥ २

बुभूषेद्वलवानेव सर्वं बलवतो वशे ।

श्रियं बलममात्यांश्च बलवानिह विन्दति ॥ ३

यो ह्यनाद्यः स पतितस्तदुच्छिष्टं यदल्पकम् ।

बहुपथ्यं बलवति न किञ्चिन्नायते भयात् ॥ ४

Da1 ह्येते (for 'तद्) Ś1 (marg by corr.) धर्मो धर्म इति शेषत्. —^b) B1 तदा, G2 यथा (for तथा) ☞ Cv (reading वृक्षफलं) पतदनयो फल वृक्षफल यथा कालान्तरे रक्ष्यते । ☞ —^c) Da धर्माधर्मे, D1 धर्मोधर्म (for धर्माधर्म) K1 फले, K2 फल (for फले). —^d) K2 ददर्शे नेह; K2 2 V1 B Da Dn1 n2 D2 2 2 ददर्शेह न (by transp).

3 ^a) K2 B D2 G2 बुभूषे K2 V1 B Da Dn1 n2 D2 2 2 बलमेवैतत् (G2 'तद्), D1 (marg) S (G2 4 absent) च(D1 [orig] फ)लमेवेह (for 'वानेव) K2 भवत्येव क्रमेणैतत् —^b) D2 बलवतां M1 2 वशेत् (for वशे). —^c) K2 Dn1 n2 D2 2 2 श्रियो (for श्रिय) K1 अमाल्य; K2 Dn2 D2 2 2 G1 M1 'त्याश, D2 'त्यश् (for 'त्याश)

4 = (var) 22* —^a) Dn1 D2 ह्यनाद्य, Dn2 D2 (sup in) ह्यनाद्य, D1 ह्यतापु, D2 जनाय, D2 ह्यनाप्य (for 'ह्य) M2 om स M1-2 पतति (for पतितत्) —^b) B2 T2 तदल्पक (for यद्) ☞ Ca (under 22*) उच्छिष्टं कृतप्रापश्चित्तमपि लोक विगीतं भवति । ☞ —^c) K (except K2) B1 D1 2 2 बहु पथ्य; B2 बहुपथ्यं, D1 T G1 2 2 M 'पथ्ये (T2 M1 2 2 'थ्ये) (for बहुपथ्य) B2 (also marg as in text) बलवतो ☞ Ca (on 22*, reading बहु पथ्य) बहु पथ्य बलवतो यदपि सुक पीत दत्त गृहीत चा नापथ्य नापरिणाम्यम् । उक्त च ।

बलानुक्तं बलानीत बलाहत्त बलाकृतम् ।

सर्वं बलवत् पथ्यं दुर्बलस्त्ववसीदति ॥

इति । ☞ —^d) V1 Bo. 2m 2 D2 कश्चित् (for किञ्चित्) K2 2 Bo 1 2 2 Da Dn1 n2 D2 2 2 T2 G1 क्रियते, D1 T1 G2 2 M2 जायते (for प्रायते). K1 M2 भय; B1 G1 बलात्, B2 D2 2 दश; B2 (marg) त्रयात् (for भयात्)

उभौ सत्याधिकारौ तौ त्रायेते महतो भयात् ।
अति धर्माद्बलं मन्ये बलाद्धर्मः प्रवर्तते ॥ ५
बले प्रतिष्ठितो धर्मो धरण्यामिव जङ्गमः ।
धूमो वायोरिव वज्रं बलं धर्मोऽञ्जुवर्तते ॥ ६
अनीश्वरे बलं धर्मो द्रुमं बह्नीव संश्रिता ।
वश्यो बलवता धर्मः सुखं भोगवतामिव ।
नास्त्यसाध्यं बलवता सर्वं बलवता शुचि ॥ ७

दुराचारः क्षीणबलः परिमाणं नियच्छति ।
अथ तस्माद्बुद्धिजते सर्वो लोको वृकादिव ॥ ८
अपध्वस्तो ह्यवमतो दुःखं जीवति जीवितम् ।
जीवितं यदवक्षिप्तं यथैव मरणं तथा ॥ ९
यदेनमाहुः पापेन चारित्र्येण विनिश्चितम् ।
स भुञ्जं तप्यतेऽनेन चाग्जल्येन परिक्षतः ॥ १०
अत्रैतदाहुराचार्याः पापस्य परिमोक्षणे ।

C 12. 4246
B 12. 134 12
K 12. 134. 12

5 Dn3 om (hapl) 5^{ab} —^a) K3 Dn1 D2 3
L 3 धर्मो सत्याधिकारयो, Da D1 'कावेतौ —^b) K1
त्रायेते, K3 B1 D1 G1 2 M1 2 त्रायेते, V1 Bo 3-
Da Dn1 त्रायेते, D1 M1 त्रायेते (for त्रायेते) —^c)
D1 इति, M2 इति (for इति) D1 धर्मं (for
धर्माद्) —^d) M2 बलं धर्माद् (for बलाद्धर्मं)

6 ^a) K1 Da D1 बल (for बले) K3 प्रतिष्ठितो,
G1 च प्रथितो T3 राजा (for धर्मो) K3 बल प्रतिष्ठा
धर्मन्व — V1 reads 6¹⁻⁷ on marg —^b) K2 धरा
याम् (for धरण्याम्) K3 2 V1 B Da Dn1 n3 D2-
2 2 जगत्, D1 जगता —^c) K3- V1 B Da Dn1
n3 D2 2 2 वसे —^d) Dn3 नि, G1 [5] त्र (for
ञ्जु).

7 V3 reads 7^{ab} on marg —^a) K3 V1 D1 3
G2 अनीश्वरो (for 'श्वरे) T1 G1 3 बले (for बल)
K1 2 4 B Da2 Dn1 n3 D1 2 T2 M1 जनी (K1 'ने)
श्वरो बले (B2 m 'ल) धर्मो (K2 'र्म), Da1 D2 3 3
M1-2 'श्वरो बले धर्मो —^b) K3 2 D2 3 T2 द्रुम,
B1 Dn3 D. 2 M1 3 4 Ca द्रुमे, D1 वृक्ष, M2 मूर्मा
(for द्रुम) K2 मन्मृता, T G1 3 मन्त्रित (T2 ता)
(for मन्त्रिता) 3 Ca अनीश्वरे लोके धर्मो उल मन्त्रित
द्रुमे बह्नीवेत्यन्वय । 3 —^c) K2 2 वश्ये, K. Dn1
n3 D2- 2 2 वसे (for वश्यो) B3 बलवता —^d)
D3 बलवताम्; T2 धन' (for नीता) D. इद (for
इत) Da भोगो भगवतामिव —^e) T1 G. बलवता,
T2 M1 बलवत (for 'वता) —^f) K1 3 B3 4
D1- 2 शुचि, V1 B1 शुचि (for शुचि) K3
धर्मो बलवती शुचि, D1 S (G3 4 absent) सर्वं बल
वता इव

8 ^a) K. D3 7 दुराचारा (D1 'र) D1 हीनबल,
D1 क्षीणबल —^b) K3-5 Da Dn1 n3 D2 3 3 परि
त्राणं, M 'सत्यां (for 'सा) K2 2 5 V1 B D
(Dn2 D3 absent) S (G3 4 absent) न गच्छति (for

निय' — D: om 8^a-10^b —^c) M2 कस्माद् (for
त्) —^d) K1 S (G2 4 absent) सर्वलोको, D1 सर्वो
लोके; D3 सर्वलोका (for सर्वो लोको)

9 = (var) 12 123 18 D1 om 9 (cf. v 1 8).
—^a) K1 अपध्वस्तो (sic) V1 ह्यवमतो, T2 [5] पद्धते;
G1 [5] प्रवृत्ते (sic), G2 द्यमृता (for 'मतो) —^b)
Da जीवितु (for जीवितम्) G2 हुञ्ज जीवति जीवति
— D1 om 9^a-10^b —^c) K1 G2 यदवक्षिप्त, K2 2
Dn1 n3 D. 3 2 'पद्भृष्ट, K3 V1 B1 2 Da D5 'भि
क्षिप्त, Bo 3- T G1 3 M1 2 4 'विक्षिप्तं, M2 'प
ध्वन्त्र (for 'वक्षिप्त) —^d) K1 तथैव, D3 यथैव
(for यथैव) D. क्षरण (for मरण) K1 यदा (for
तथा)

10 D1 7 om 10^{ab} (cf. v 1 9, 8) —^a) K3
यदेवम्, K3 B1 Da Dn1 n3 D2 3 3 यदेवम्, M1 4
यदेनम्, M2 यद्वेनम्, M3 यदेवम् (for यदेनम्) D3
यमेव प्राहुः कोपेन —^b) B1 चारित्र्येण, Dn3 चरि
त्रेण K1 3 चरि (K3 विल) क्षित, K2 विनिक्षित, K3
V1 B Da Dn1 n3 D2 3 3 3 G2 विवर्जित (V1 B2 5
Da 'त, D3 'ता), D1 विवक्षित, T G1 5 M
विवक्षित (M1 'ता) (for विनिक्षितम्) —^c) K B
(except B1) Da D3 S (except G1, G3 4 absent)
सुभृष्ट, D1 सुभृष्ट (for स भृष्ट) K1-3 V1 B D5 7
S (G3 4 absent) तेन, K1 5 नैव, Da येन; D1
lacuna (for 'नेन) Dn1 n3 D2 3 3 सुभृष्ट ताप्यते
नैव. —^d) B1 वाग्द्वयेन (sic), Dn3 वाहुद्वयेन, D4
वाग्जल्येन Da2 Dn3 D4 7 0 T2 M1 परि (D1 'री)
क्षित, D. च विक्षत, G1 2 M2 परी (for परि')

11 Cf. 12 123 19 —^a) K3 Bo 3- D1 7 S
(G3 4 absent) तत्र (for तत्र) K2 V1 B Da D1 5
T2 M1-3 क्षापय्य (for आचार्या) K3 (marg) अवेति
सदा रौद्र —^b) D4 वल्पाप, D5 तापस्य (for पाप-
स्य) V1 D3 परिमोक्षणात् (D3 'णं), D. रक्षणे (for

त्रयीं विद्यां निषेवेत तथोपासीत च द्विजान् ॥ ११

प्रसादयेन्मधुरया वाचाप्यथ च कर्मणा ।

महामनाश्चैव भवेद्विचहेच महाकुले ॥ १२

इत्यस्मीति वदेदेवं परेषां कीर्तयन्गुणान् ।

जपेद्दृढकशीलः स्यात्पेशलो नातिजल्पनः ॥ १३

ब्रह्मक्षत्रं संप्रविशेद्धु कृत्वा सुदुष्करम् ।

उच्यमानोऽपि लोकेन बहु तत्तदचिन्तयन् ॥ १४

अपापो ह्येवमाचारः क्षिप्रं बहुमतो भवेत् ।

सुरं वित्तं च भुञ्जीत वृत्तेनैतेन गोपयेत् ।

लोके च लभते पूजां परत्र च महत्फलम् ॥ १५

एति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि ऋत्विंशद्दधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥

*भोक्षणे) — °) K₁ Bo 1 3 Da₂ D₁ 5 7 0 M₂ त्रयी
(for त्रयीं) K₂ विदो (for विद्यां). K₃ Dn₁ ns
D₁-3 5 6 अवेक्षेत (Dn₂ 'ते); T₂ G₁ उपासीत (for
निषेवेत) — °) V₁ ततोपासीत; Dn₃ तत्तथोपासित;
D₀ तथोपासेत (for 'पासीत). K₂ 5 Dn₁ ns D₂ 8 8
T₂ G₁ M₂ वै; K₄ वा (for च)

12 12^{ab} = 12 124 22^{ab}. D₀ om 12^a-13^b.
— °) K₂ Dn₁ ns D₂ 8 8 चक्षुषा च, D₁ च परया
(for मधुरया). D₀ वादयेन्मधुरां वाच. — °) K₂ 8
B₁ 5 Da D₁ वाप्यथ; K₂ V₁ Bo 2-4 Dn₁ ns D₂
8 8 S (G₂ 4 absent) वाप्यथ (for [अ]प्यथ च) D₀
om च — °) K₂ Dn₁ D₀ 8 चापि भवेद्; Dn₃ चेद्
घोद्धे (for चैव भवेद्) — 12^{cd} = (var) 12 123
20^{ab} — °) Ś₁ K₂ Dn₃ विवाहेच; K₁ विवाहायेश्च
(hypermetric), Bo विचहेत; D₁ विवाहे च, D₀
विहरेच (for विवहेच) M महाकुले

13 13^{ab} = (var) 12 123 22^{cd} D₀ om 13^{ab}
(of v 1 12) — °) D₁ S (except M₁, G₂ 4
absent) [अ]स्मीति (for [अ]स्मीति) V₁ Bo 3 5 D₂
T₁ G₁ 2 5 M₂ वदेदेव (for 'देवं) — °) M₁ 8 पूर्वेपा
(for परेषां) Da Dn₁ D₁ 7 T G₂ 5 M₁ 2 कीर्तयेद्
(for कीर्तयन्) — 13^{cd} = (var) 12 123 21^{ab}.
— °) K₂ जयेद् (for जपेद्) G₁ उदकशीलस्य, M₂
उदारशील स्यात् (for उदकं) ॐ Ca उदकशीलो
नित्यस्त्रायी । ॐ — °) D₂ कुशलो, D₁ पेशले; M₂
पेशल; Ca b पेशलो (as in text) K₂ 5 V₁ B D
(except D₁, Dn₂ D₀ absent) T₁ G₁ 2 5 M जल्पक
(for जल्पन). T₂ पेशले नाभिजल्पत .

14 With 14^{ab}, of 12 123. 21^{cd}. — °) K₁ सं
प्रविशन्, M₂ 'विशे (for 'विशेद्) — °) K₂ D₁ दद्
(for बहु). Ś₁ K₂ 4 D₁ 5 0 सुदुष्कलं; D₁ T₁ G₂ 5
M₂ सुदुष्कृत, M₁ 8 [अ]पि दुष्कृत, M₂ [उ]पदुष्कर

(for सुदुष्करम्) — °) Ś₁ K₂ 4 D₁ ताप्यमानो; K₁
उच्यमानो, D₁ 0 G₂ M उच्यमानो (for उच्यमानो)
K₂ 5 V₁ B Da Dn₁ ns D₂-3 7 8 T G₁ 5 द्वि (for
ऽपि). — °) K₂ 5 B₁ Da Dn₁ ns D₂ 8 8 0 बहु
कृत्; K₂ 4 V₁ Bo-3 5 D₂ बहुत्य (for बहु तत्)
D₁ T₂ G₁ बहुतत्त्वमचित्तयन्; M₁-3 बहु तत्तत् (M₂ वित्तं
न) चित्तयेत्

15 15^{ab} = 12 123 23^{ab} — °) D₀ अपापौ D₁
सुपापोप्येवमाचार; D₁ 8 (G₂ 4 absent) उपमाप्ये(D₁
'पद्मार्थे; M₂ 4 'पामाप्ये)वसाचार (M₁ 'र) — °)
K₁ बहुमत — °) D₁ सुरं (for सुरं) K₁ 5 Dn₃ D₂.
7 8 T₂ G₁ च वित्त (by transp); D₂ च विप्र; D₁ 0
M₁ च वृत्त; T₁ G₂ च वित्त; G₂ च वित्त च (hyper
metric) K₂ V₁ B Da D₂ विमज्य (B₂ 'मिद्य)
वित्त (K₂ वित्त) भुञ्जीत, M₁-3 सुरं वित्त चलं चैव.
— °) K₂ 5 V₁ Bo-3 5 Da Dn₁ ns D₂ 8 वित्त (B₂
D₂ वित्त, Da₁ वित्त) नैकोनु, B₁ D₂ वि(D₂ चि)
सं नैकेन, D₂ वित्तनैकोनु, D₁ 0 G₂ वृत्तेनैतेन (for
वृत्तेनैतेन) B₂ D₀ T₁ G₂ 5 M₂ गोपयन्, M₂ शोच
येत् — After 15^{cd}, D₁ T G₁ 2 5 ius (= [var]
12 133 6^a-7^b)

303* अपि तेभ्यो गृगान्दरया नयेच सतत धने ।

यस्मिन्न प्रतिगृह्णन्ति दस्तुभोजनशुभ्या ।

— °) K₁ लोके तु; Dn₁ लोकेन; M₁-3 स लोके
(for लोके च) — °) K₂ 5 Da Dn₁ ns D₂-3 5 परत्रेद्
(for परत्र च) D₁ om च

Colophon — Sub parvan Ś₁ K V₁ Bo 1 5 5
Da₂ Dn₁ ns D₁-5 0 आपद्धर्म; B₂ 4 Da₁ D₁ S
(G₂ 4 absent) राजधर्म. — Adhy name D₁ T₁
G₁ 2 5 M₁-3 चलप्रशंसन. — Adhy no (figures, words

१३३

भीष्म उवाच ।

अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुगतनम् ।

यथा दस्युः समर्यादः प्रेत्यभावे न नश्यति ॥ १

प्रहर्ता मतिमान्शूरः श्रुतवाननृशंभवान् ।

रत्नक्षयिणं धर्मं ब्रह्मण्यो गुरुपूजकः ॥ २

निपाद्यां क्षत्रियाजातः क्षत्रधर्मानुपालकः ।

कापव्यो नाम नैपादिर्दस्युत्वात्सिद्धिमाप्तवान् ॥ ३

अरण्ये सायपूर्वाह्ने मृगयूथप्रकोपिता ।

विधिज्ञो मृगजातीनां निपाताना च कोविदः ॥ ४

सर्वकाननदेशजः पारियात्रचरः सदा ।

धर्मज्ञः सर्वभूतानाममोघेषुर्दृढायुधः ॥ ५

अप्यनेकशताः सेना एक एव जिगाय सः ।

स वृद्धावन्धपितरौ महारण्येऽभ्यपूजयत् ॥ ६

मधुमार्सैर्मूलफलैरनैरुच्चावचैरपि ।

or both) B₁ 124, B₂ 133, Da₁ Dn₁ 4,
D₁ G₁ : M 136, D₂ 3, T₁ G₁ : 137, T₂ 135
— *Siccha no* K. 35, Da₁ 16, D₂ 82

133

1 D : om. the ref. —^a) T₁ G₁ om from
हर up to पुरा — K₂ D₁ om. 1^a —^c) T₂ G₂
पदा (for यथा) — D₁ S (G₂ 4 absent) om 1^a-3^a
—^d) D₁ प्रेत्यसात्वान् D. च (for न) D. पश्यति
(for नश्यति).

2 D₁ S (G₂ 4 absent) om 2 (cf. v. 1 1) —^a)
K₂ : V₁ B Da Dn₂ D₂ : 3 2 प्रहृत्वा, D₁ प्रहया
(for प्रहर्ता) D. प्रहृत्वाभिमवान्शूर —^b) K₂
B₂ : Dn₁ D₃ सुनृशमवान्, D₁ अनृशमवाह् (for
'वान्). —^c) Ś₁ K₁ D₁ क्षत्रयिन, K₂ : Dn₁ n₃
D. 3 : आश्रमिणां; D₁ क्षत्रया (for क्षत्रयिण) K₂
V₁ B Da रत्नसु (B₂ 'स्त्र) रक्षितान्मवान्, D₁ रक्षसु
रक्षिता मवान्, D₂ रक्षताश्रमिणा धर्म —^d) K₂ ब्राह्म
णेषु तु पूजक, D' ब्राह्मगानुरपूजकान्

3 D₁ S (G₂ 4 absent) om 3^a (cf. v. 1 1).
—^a) Ś₁ निशाद्या D₁ त्रितयाञ् (for क्षत्रियाञ्)
—^b) Da₂ चक्ष, D₁ मवं (for दत्र) —^c) Ś₁
K₂ : V₁ B Da Dn₁ D₁ : 5 2 कायव्यो, K₁ कायको,
Dn₂ कायेव्यो, D₂ कायरो, D₃ कपश्यो, D₄ कापव्यो
(for कापश्यो) D₂ वाम (for नाम) Da₂ om
from नैपादि up to जातीनां (in 4^a) —^d) K₁ D₁ :
T₂ G₁ M₂ आमुयात् (D₁ 'यान्) (for आप्तवान्)

4 Da₂ om. 4^a (cf. v. 1 3) —^a) K₁ : V₁ B
Dn₁ n₃ D₂ : 2 साय पूर्वाह्ने (K₁ 'हः; K₂ 'हे);

K₂ : Da₁ D₁ सायपूर्वाह्ने D₂ सायमरण्ये पूर्वाह्ने, D₂
अरण्यशायी पूर्वाह्ने —^b) D₁ प्रकोपिता (for प्रको
पिता) — For 4^a, D₁ subst

301* जसि कापत्यम इति मृगयुधर्मकोविद ।

—^a) K₂ D₁ मृगवाताना, D₁ S (G₂ 4 absent)
'यूयाना (for 'जातीना) —^d) K₂ D₁ वनाना च स,
K₂ V₁ B Da निपादाना च, K₃ Dn₁ n₃ D₂ : 3 5
नैपा (Dn₂ 'प) दाना च, D₁ : T₁ G₁ : 5 निपाताना च;
M₂ निघनाना च (for निपाताना च).

5 ^a) B₂ कारण; D₂ कालेन (for कानन).
K₂ : Dn₁ n₃ D₂ : 4 सर्वकालप्रदेशज्ञ (Dn₂ 'ज
—^b) K₁ D₁ : M₁ : 5 पारियात्रचर (D₁ 'वर; D₂ M₁ :
'पर); V₁ B₂ : 5 पारियात्रचर; B₁ पारिपत्रे चर;
Da₁ D₁ M₂ पारियात्रचर (M₂ 'पर) V₁ तदा (for
सदा) —^c) K₁ धर्मज्ञ, B₂ 3 सर्वज्ञ, D₂ कृतज्ञ
(for धर्मज्ञ) K₂ D₁ : S (G₂ 4 absent) सर्ववर्णा
नाम् (for 'भूतानाम्) —^d) D₁ T₁ G₁ समोघेषु
(for 'वेपुर) Dn₂ गदायुधा (for इदायुध)

6 ^a) K₂ सेनाम् K₂ : V₁ B Da Dn₁ n₃ D₁ : 1
S (G₂ 4 absent) अप्यने (Dn₂ 'नी) कशता (Da T₂ M
'त) सेनाम् —^b) D₁ पूज (for पूक) K₁ जगाम
(for जिगाय) —^c) K₁ आट्ट्वावस्य पितरौ, K₂
Dn₁ n₃ D₂ : 2 0 स च वृद्धावधिरौ (D₂ 'वधिरान्),
V₁ B₂ 1. 3-5 D₁ स वृद्धावस्यपितरौ, Da स वृद्धमाता
पितरौ, D. स वृद्धौ च स्वपितरौ, D₁ T₁ G₁ M₂ : 5
वृद्धाव (M₂ 'या) पितरौ, M₁ स वृद्धाववावधिरौ; M₂
स वृद्धाववधिपितरौ (sic) —^d) K₁ B₁ D₁ G₁ M₂
[5] न्य (K₁ 'त्य) पूजयेत्; V₁ D₂ : 0 पूजयन् (for 'पूज
यत्). D₁ अरण्येपि प्रपूजयन्

सत्कृत्य भोजयामास सम्यक्परिचचार च ॥ ७
 आरण्यकान्द्रजितान्द्राक्षणान्परिपालयन् ।
 अपि तेभ्यो मृगान्हत्वा निनाय च महावने ॥ ८
 ये स्म न प्रतिगृह्णन्ति दस्युभोजनशङ्कया ।
 तेषामासज्य गेहेषु काल्य एव स गच्छति ॥ ९
 तं बहूनि सहस्राणि ग्रामणित्वेऽभिपत्रिरे ।
 निर्मर्यादानि दस्यूनां निरनुक्रोशकारिणाम् ॥ १०
 दस्यव ऊचुः ।
 मुहूर्तदेशकालत्र प्राज्ञ शीलदृढायुध ।

ग्रामणीर्भव नो मुख्यः सर्वपामेव संमतः ॥ ११
 यथा यथा वक्ष्यसि नः करिष्यामस्तथा तथा ।
 पालयासान्यथान्यायं यथा माता यथा पिता ॥ १२
 कापन्त्य उवाच ।
 मा वधीस्त्वं स्त्रियं भीरुं मा शिशुं मा तपस्विनम् ।
 नायुध्यमानो हन्तव्यो न च ग्राया वलात्स्त्रियः ॥ १३
 सर्वथा स्त्री न हन्तव्या सर्वसत्त्वेषु युध्यता ।
 नित्यं गोब्राह्मणे स्वस्ति योद्धव्यं च तदर्थतः ॥ १४
 सस्यं च नापहन्तव्यं सीरविघ्नं च मा कृथाः ।

7 Ds om 7^a-8^b. —^b) Ks Ds क्षत्रिर्; V1 Dns Ds अन्वैर; Bo s Ds रत्नैर; T3 G1 वन्वैर (for अन्वैर) T1 G2 s बोधायवैर (for उवाच) —^a) Ds सङ्करसभोजयामास. —^d) Ks B1 Dn1 D2 s [अ]न्यान् (for सम्यक्). Ks V1 Bo s s D1 s 1 0 T G2 s M2 ह (for च) B2 सम्यक्च परिचारयन्; Da स (Da2 om स) सम्यक्चिचचार ह; Dns मान्यान्परि चराय

8 Ds om. 8^{ab} (of v. 1 7) —^a) V1 आरण्यके —^b) Ks V1 B Da Dn1 ns D2 s s परिपूजयन्; D0 अभिपालयन् (for परि) —^c) G1 केश्यो (for ते भ्यो) D0 मृगान्हत्वा (for मृगान्हरत्वा) —^d) Ks D0 सलिलेधने (D0 'ने), Dn1 D1 7 S (G2 s absent) सद्यत घने (for च महावने). Ks V1 B Da Dns D2 s s निवेदयति धे घने.

9 G2 om 9^a-10^b —^a) Ks Da1 D2 s s य स्मात्; Bo s ये न स्म; B3 ये स्वन, B5 येन सा; Da2 Dn1 ns येस्मात्; Ds येनास्मान्; D1 T3 येस्य न (for ये स्म न). Ks प्रतिगृह्णन्ति (for 'गृह्णन्ति). —^b) Dn1 दस्युभाजन; Ds दस्युषो जन (for दस्युभोजन) —^c) Ks Dns D2 s 7 s G1 क्षामाद्य; T1 क्षामाज्य (for क्षासज्य). —^d) K2-s V1 B Da Dn1 ns D2 s s T3 कल्य; D1 M1 s 4 काल्यम्; D1 Gs (11/ lin as in text) एक; M2 कल्यम् (for काल्य)

10 G2 om 10^{ab} (of v 1 9) —^a) Ks Dn Dns ns D2 s s बहूनि च; V1 B Ds बहूनि स (by transp). —^b) V1 Bo s s Da1 Dn1 D1-s s s T1 Gs M1 s 4 ग्राम (Dn1 'मा)णीत्वे; B1 ग्रामाणि तु; D0 ग्रामाणां तु (for ग्रामणित्वे). S1 K2 M2 हि; K1

वि, K4 D1 ह; B2 (marg) Dns D2 s s न; D1 T G1 s च (for ऽभि). —^c) T2 निर्मर्यादादि; G2 निर्मदानां च (for निर्मर्यादानि) D1 om दस्यूनां —^d) Ks V1 B1 s Da Dn1 ns D2 s 7 s S (G2 s absent) निरनुक्रोशवर्तिनां (G2 'दातां गत)

11 ^a) V1 Bo s M1-s मुहूर्त; Da1 'ते (for मुहूर्ते) K2 s s V1 Bo-2 Da Dn1 ns Da-s 7-9 T G1 s 6 कालज्ञ (for कालज्ञ). —^b) Ks M2 प्राज्ञ (for प्राज्ञ) K1 M1 4 शूल; K2 B2-s M2 दूर (for शील). K2 s दृढायुध Ks V1 B1 s Da Dn1 ns D2 s s प्राज्ञ दूरो दृढयत; Bo D1 s 7 0 T G1 s s M2 प्राज्ञ (D1 T1 G1 s s प्राज्ञा; M2 प्राज्ञा) दूरो (D1 M2 दूर) दृढायुध. —^c) G1 ग्रामणिर्; M2 ग्रामणी (for ग्रामणीर्) —^d) Dn1 भय (for पू). K2 संमत; Dns सगता, M1-s सत्तम (for समत).

12 ^a) Ks Bo 1 s Dn1 Ds वक्षसि; Da2 वक्ष्यामि; M2 वक्ष्यति (for वक्ष्यसि). —^b) Da करिष्याम Ks V1 B1 s Da वय; Bo तदा (for the first तथा) Ds om the second तथा —^c) S1 K1 D1 T3 यथा न्याय्यं. —^d) G1 तथा (for the second यथा)

13 K1 V1 B Da Dn1 ns D1 s कापद्य; K2-s D2 s s M2 कापद्य, D1 T G1 s 6 दस्यु; D0 कापद्य. —^a) Ds om मा S1 K1 वधीदय (sic), K1 वधी रव; Ks V1 B D0 वधिष्ठा; Da वाधिष्ठा; D0 वधीत, M1 s वधीध्व (for वधीस्त्व). G2 स्वय (for स्त्रिय). B1 भीरु; D1 T2 G1 भीरु; D0 भीर्ता; M1-s विप्र (for भीरुं) —^b) Ks Dns D1 s s पशु, B2 Ds शिष्ट; M2 शुचि (for शिशु) G1 तपस्वि च (for तपस्विनम्). —^c) D1 वायुध्यमानो. K1 हर्तव्यो (for हस्तव्यो). —^d) K1 चाप्राणा; K1 घगाहा,

पूज्यन्ते यत्र देवाश्च पितरोऽतिथयस्तथा ॥ १५
 सर्वभूतेष्वपि च वै ब्राह्मणो मोक्षमर्हति ।
 ज्ञानं चापचित्स्तेषा सर्वस्वेनापि या भवेत् ॥ १६
 यस्य ह्येते संप्रहृष्टा मत्रयन्ति पराभवम् ।
 न तस्य त्रिषु लोकेषु व्रता भवति कथन ॥ १७

यो ब्राह्मणान्परिभवेद्विनाशं वापि रोचयेत् ।
 ह्ययोदय इवावश्यं ध्रुवं तस्य पराभवः ॥ १८
 इहैव फलमासीनः प्रत्याक्राहति शक्तितः ।
 ये ये नो न प्रदास्यन्ति तास्तान्सेनाभियास्यति ॥ १९
 सिद्धयर्थं विहितो ढण्डो न वधार्थं विनिश्चयः ।

C 12 4271
 B 12 135 20
 K 12 135 20

M1 च ब्राह्मण (for च ब्राह्मण). D1 ० G1 M2 न च ब्राह्मणस्य स्त्रिय (G1 'य)

14 *) G1 M1 ० ० सर्वं स्त्री, M2 सर्वां स्त्रियो (for सर्वया स्त्री) T2 M2 हतव्या (for हन्तव्या) —^b) B1 सर्वमत्पेन, D1 'सर्वेषु (for 'सर्वेषु). K2 - V1 B Da Dn1 n3 D2 ० ० केनचित्, D1 [ज]रघ्वता, D. सर्वदा, D1 S (G2 ० absent) उष्यता (G1 'त) (for दुष्यता) —^c) Dn3 D ० नु (for नो) K1 नान्ति, D1 स्वस्ते (for मन्त्रि). M2 निय मोद्राहणे म्भ्र —^d) K2 नु (for च)

15 *) B1 शान्त्य; Dn1 T1 G2 मत्, D1 G1 M2 मेघ (for मन्त्र) K2-4 V1 Bo-2 4 Da Dn1 D1 ० नो (K2 ० Dn1 D2 ना) पटवर्ष्य, K2 B2 ० Dn3 D2 ० ० नापि हर्ष्य, D1 [ज]पि न हर्ष्य, D2 T G2 ० M नो पटवर्ष्य; D1 G1 नापि हर्ष्य (for नापहन्तव्य) —^b) K1 नीरं विभ्रं; K2 Dn1 (margin as in text) n3 सारविभ्रं, B1 सीरविभ्रं, G1 मुरविभ्रं (for सीरं) S1 D1 ह्य, K1 ह्या (for ह्या) D2 सीरनोपह तस्य पात्र च माहृत (corrupt) S2 Ca सीरविभ्रं ह्यि विभ्रम् । Ca (reading मारं) मारो रिवाहादिकार्यं च विभ्रम् । S2 — After 15^a, M ins

305* पितरो देवता मित्रा शपन्त्यत्र निवारिते ।

—^a) D1 T G1 ० ० M2 ह्यत्र (for यत्र) —^d) D1 पितरो Da [ऽ]यर्षयम् (for ऽतिथयम्) K1 सदा, D1 S (except M1, G2 ० absent) च ह (for तथा)

16 *) Bo 2-० सर्वमत्पेषु (for 'भूतेषु) B1 वधे, D1 S (G2 ० absent) वरो, D2 तथा (for च वै) —^b) K. शैक्षम्; B1 lacuna (for मोक्षम्) S1 K1 2 4 D1 हन्तविति (for अर्हति) —^c) K2 ० V1 Bo 2-० Dn1 (m) n3 D2-० ० चो (D1 वा) पचित्स् (for चाप) B1 कार्याशोषचित्स्तेषा; G2 सुकार्यापचित्स्तेषां —^d) K2 यद्; V1 B (except B1) D1 ० T2 M वा (for या) Da D1 T1 G1 ० ० भावयेत्; D. भारत (for या भवेत्)

17 *) D1 S (G2 ० absent) खेते (for क्षते) K

V1 B Dn3 D1- 1-0 T G1 ० ० M2 सप्रहृष्टा (D1 T G1 ० ० 'हृष्टा) (for 'रष्टा) —^b) D1 मत्रे यति, D1 T G1 ० ० तस्य विघ्नत् (for मन्त्रयन्ति) —^d) K1 भ्राता (for व्रता)

18 *) K1 D1 ब्राह्मणान्, D2 ब्राह्मण (for ब्राह्मणान्) K2 ० ० V1 B1 ० 4 Da Dn1 n3 D-1 ० ० S (G2 ० absent) परिवरेद् (M1 'वरीद्, M2 'वदी) (for 'भवेद्) —^b) K2-5 V1 Bo 2-5 Da Dn1 n3 D2 ० ० ० T2 चापि (for चापि) B2 रोचते; Dn1 रोचयेत् (for रोचयेत्) —^c) K2 इवावश्ये; K2 ० Da Dn1 n3 D2 ० ० इव घ्रात (K2 Dn1 'ते), D1 इवावश्य; D2 इवारण्य, M1 ० इवावश्य (for इवावश्य) —^d) Bo 2 4 तस्य तात, D2 तथा तात, D1 S (except M1, G2 ० absent) ध्रुवन्त्य (for ध्रुव तस्य) S1 K2 4 T2 पराजय, Da1 पराभव (for पराभव).

19 D. om 19^a-20^b —^a) D1 इहैव (for इहैव). K1 Bo 4 क्षामीना, K1 B2 ० D2 M2 क्षामीना, D1 क्षामीत (for क्षामीन) —^b) K2 ० V1 Bo 1 4 Da Dn1 n3 D1-1 1 ० T1 G2 ० प्रत्याकाक्षेत; B2 'काक्षीत; B2 ० D2 'काक्षत, T2 G1 प्र (G1 स) त्यकाक्षेत, M प्रेत्य काक्षेत (M1 'क्षे च) K2 ० Dn1 n3 D2-1 1-0 T1 G2 ० M सर्वंश, B Da T2 G1 सर्वत (for शक्तित) —^c) S1 D1 ये ये न न, K1 ये येनेन, B1 ० ये यानानु, G1 येन येन (for ये ये नो न) —^d) K2 D2 ० सेन (for सेना) S1 om [ज]भि K2 Dn3 [ज]भियाम्यमि, V1 B2 नियस्यति, Da नियच्छति, G1 [ज]भिधास्यति (for 'धास्यति) K2 4 D2 1 T1 G2 तास्तान्सेनाभियास्यति (D1 T1 G2 'धास्यति), B1 तास्तान्सेना दाना नियस्यति (hypermetric), Dn1 तास्तान्सेना निय च्छत (sic)

20 D2 om 20^a (cf v 1 19) —^a) K1 Bo 2-5 Da T2 शिक्षार्थं (B1 'र्थं); K2 D1 शिक्षार्थं, D2 ० ० T1 G1 ० ० शिक्षार्थं, M1 ० शिक्षत्य, M2 4 शिक्ष्यर्थं (for शिक्ष्यर्थं) D1 शिक्षार्थं विहितो ढण्डो —^b) K2 वधार्थं; K2 Dn1 n3 D2 ० ० वृक्षार्थं, D1 वधार्थं (for वधार्थं) D1 S (G2 ० absent) विधीयते (for

ये च शिष्टान्प्रवाधन्ते धर्मस्तेषां वधः स्मृतः ॥ २०
 ये हि राष्ट्रोपरोधेन वृत्तिं कुर्वन्ति केचन ।
 तदेव तेऽनु मीयन्ते कुणपं क्रमयो यथा ॥ २१
 ये पुनर्धर्मशास्त्रेण वर्तेरन्निह दस्यवः ।
 अपि ते दस्यवो भूत्वा क्षिप्रं सिद्धिमवाप्नुयुः ॥ २२
 भीष्म उवाच ।
 तत्सर्वेषुपचक्रुस्ते कापव्यस्यानुशासनम् ।

वृत्तिं च लेभिरे सर्वे पापेभ्यश्चाप्युपारमन् ॥ २३
 कापव्यः कर्मणा तेन महतीं सिद्धिमाप्तवान् ।
 साधूनामाचरन्क्षेमं दस्युन्पापान्निवर्तयन् ॥ २४
 इदं कापव्यचरितं यो नित्यमनुकीर्तयेत् ।
 नारण्येभ्यः स भूतेभ्यो भयमाहर्त्सेत्कदाचन ॥ २५
 भयं तस्य न मर्त्येभ्यो नामर्त्येभ्यः कथंचन ।
 न सतो नासतो राजन्स हारण्येषु गोपतिः ॥ २६

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि त्रयस्त्रिंशद्दधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३३ ॥

विनिश्चय) — °) D₁ तु (for च). B₁ [अ]शिष्टान्
 (for शिष्टान्). B₂ प्रवाधति — °) K₃ ५ V₁ B₁ २ ५
 Da Dn₁ ns D₂ ३ ५ ५ दंष्टस्; B₀. ५ ४ D₇ ७ G₂ M
 धर्मस् (for धर्मस्).

21 °) K₆ ५ V₁ Da Dn₁ ns D₂-१ ३ ० ये च; B₁ २
 ये हि (for ये हि). — °) Dn₁ वृत्तिं (for वृत्तिं).
 B₂-४ केनचित् (for केचन). — °) Ś₁ K₂-३ B₃-३
 Dn₁ ns D₂ ३ ५ ५ तदेव; K₁ तयेच; B₂ तदेव (for
 तदेव). Dn₁ मार्यते (for मीयन्ते). D₇ S (G₂ ४
 absent) तानेषानु द्वियेरक्षे — °) K₃ ५ Da Dn₁ ns
 D₂-३. ३ ० T₁ G₂ कुणपे; B₁ लवण (for कुणप). K₂
 B₃ D₁. ३ १ G₁ क्रिमयो; M₂ क्रमयो (for क्रमयो).

22 °) K₁ ते (for ये). K₂ D₁ धर्मशास्त्रेषु (for
 'शास्त्रेण). — °) D₅ वर्तयति (for वर्तेरन्). — °)
 B₀ ३-५ D₅ ते भूत्वा क्रूरकर्मणः. — °) D₁ क्षिप्रे.

23 Ś₁ K₁ २ D₁ ० G₂ M₄ om the ref. — °) B₁ २
 Da ते; T₂ त (for तत्) K₁ ३ V₁ B₀ २. ३ ० Da
 Dn₁ D₁ १ ० T₁ G₁ ३ ५ M अनुचक्रुस् (for उपचक्रुस्)
 V₁ B₁ २ तत् (for ते). K₂ B₁ Dn₃ D₂ ३ ३ ते स (B₁
 तस्य) धर्मेषानुचक्रुः. — °) K₁ ३ ४ V₁ B Da Dn₁ ns
 D₅ कायव्यस्य; K₂ ३ D₂ ३ कापव्यस्य; D₁ कायवस्य;
 D₇ T₁ G₁ २ ५ कापव्यस्य; D₀ कापव्यस्य; M₂ काय
 वस्य (for कापव्यस्य). D₅ कायव्यायस्य शालन. — °)
 K₂ ५ B₃ ४ Da Dn₁ ns D₂-१. ३ ० वृत्तिं (for वृत्तिं)
 — °) Ś₁ K₁ २ ४ D₁ [उ]पाचरन्; B₁ [आ]मुयु परं,
 D₅ ह्युपारमं (for [उ]पारमन्).

24 °) K₁-१ V₁ B Da Dn₁ D₁ ३ कायव्य; K₂

D₂ ३ ३ कापव्य; Dn₃ कायव्य; D₇ T₁ G₁ २. ३ काप
 च्य, D₀ कापव्य (for वापव्य) — °) D₅ महती.
 K₁ आमुयात् (for आसयात्) — °) B₀ २. ३ आचरेन्;
 B₁ आचरत्; Dn₃ आददन्; D₇ T₁ G₁ २ ३ आवहन्;
 M आहरन् (for आचरन्). — °) B₀ ३-३ D₅ निवर्त-
 येत्; G₁ निवर्तते (for निवर्तयन्). V₁ B₁ दस्युन्पा
 पान्यवर्तयन् (V₁ 'येत्).

25 D₅ om 25^a-26^b. — °) K₁ २-३ V₁ B Da
 Dn₁ ns D₁ कायव्य; K₂ D₂ ३ ३ कापव्य; D₇ T₁
 G₁ ३ ३ कापव्य; D₀ कापव्य (for कापव्य). — °)
 K₂ D₁ ० अभि (D₀ 'पि) कीर्तयेत्; K₄ ३ Dn₁ ns D₂ ३
 अनुचितयेत्; V₁ M₁ ३ अनुवर्तयेत् (for 'कीर्तयेत्').
 — °) K₂ V₁ B₁ २ Da Dn₁ ns D₂ ३ ३ T₂ हि; G₁
 [स]पि (for स). — °) K₁ D₄ अहर्त्सेत् (for आहर्त्सेत्).
 K₂ ३ V₁ B Dn₁ ns D₂ ३ ३ ० भय प्राप्नोति किंचन (Dn₃
 केचन); D₇ S (G₂ ४ absent) भयगृच्छेत्कथंचन.

26 D₅ om, 26^a (of v 1 25). — °) D₁ om.
 न. V₁ B Da D₇ ० S (G₂ ४ absent) न भय तस्य
 (by transp.) K₂ ३ Dn₁ ns D₂ ३ ३ न भय तस्य
 भूतेभ्य — °) Ś₁ G₁ M₁ २ न मर्त्ये (Ś₁ 'ते')भ्य; K₂
 lacuna, K₄ B₁ ३ ३ नामर्त्येभ्य; T₂ ह्यमर्त्येभ्य (for
 नामर्त्येभ्य). Ś₁ K₂ ४ D₁ कदाचन; V₁ B₁ च भारत
 (for कथंचन) K₂ ३ Dn₁ ns D₂ ३ ३ सर्वेभ्यश्चैव भारत,
 B₃ नागेभ्यो धैव भारत; Da नागेभ्यश्चैव भारत. — °)
 K₁ B₁ नासतो; M₁ न सत्यो (for न सतो). D₁ न
 सतो; G₁ नासतो (for नासतो). G₂ राज्यं (for
 राजन्). K₂ Dn₃ D₂ ३ ३ नासतो न सतो राजन्. — °)
 T₂ न (for स). M₂ हारण्यस्य (for 'ण्येषु). K₁
 गोपति (for गोपति); M₁ ० स हारण्यस्य गोपिता.

१३४

भीष्म उवाच ।

अत्र गाथा ब्रह्मगीताः कीर्तयन्ति पुराविदः ।
 येन मार्गेण राजानः कोशं संजनयन्ति च ॥ १
 न धनं यज्ञशीलानां हार्यं देवस्वमेव तत् ।
 दस्यूनां निष्क्रियाणां च क्षत्रियो हर्तुमर्हति ॥ २
 इमाः प्रजाः क्षत्रियाणां रक्ष्यांश्चाद्याश्च भारत ।

धनं हि क्षत्रियस्येह द्वितीयस्य न विद्यते ॥ ३

तदस्य स्याद्भार्यं वा धनं यज्ञार्थमेव वा ।

अभोग्या ह्योपधीच्छित्वा भोग्या एव पचन्त्युत ॥ ४

यो वै न देवान् पितॄन् मर्त्यान्हविषार्चति ।

आनन्तिकां तां धनितामाहुर्वेदविदो जनाः ॥ ५

हरेत्तद्रविणं राजन्धार्मिकः पृथिवीपतिः ।

C 12 4853
B 12. 134 6
K 12. 35 6

Colophon — *Sub-parvan* Ś1 K Bo ३ ५ Da1
 Dn1. n3 D1-५ ० आपद्धर्म, B1. 2 D1 S (G३ ५ absent)
 राजधर्म, B३ राजधर्मे आपद्धर्म — *Adhy name* Ś1
 K1 M1-३ कापच्यचरित, K३ ३ ५ D३ ३ कापच्यचरितं, K३
 V1 Bo-३ Da Dn1 n3 D1. ५ ५ कापच्यचरित; D1 कापे-
 च्यचरित, D० कापच्यचरित, T1 कामच्यचरित, G३ ५
 कापच्यचरित — *Adhy no* (figures, words or both)
 B1 125, B३-५ 134, Da1 Dn1 ५, D1 G1 ३ M
 137, D३ ३, T1 G३ 138, T३ 136. — *Śloka no*
 K३ Da1 Dn1 n3 26

134

1 G1 om the ref — °) D1 G1 गाथा, T३
 गाथा (for गाथा) D३ पुरा गीता, D1 T G1 ५ ब्रह्म
 गीता (T1 G३ 'त्त) — °) K५ V1 B1 ३ Da Dn1 n3
 D३ ३ ३ राजा वै, D० राजेन्द्रा; T३ राजेन्द्र (for राजान)
 — °) V1 B Da कोषं (for कोशं) K३ ५ V1 Bo ३ ५
 Da Dn1 n3 D३-३ ० संजनयत्युत (D० om त), B३ ५
 D1 S (G३ ५ absent) 'यस्युत (for 'यन्ति च) D३ हि
 (for च)

2 With 2^{ab}, of Manu 11 18^{ab}, 20^{ab}. — °) D1
 Bo ३ ५ धनं न (by transp), D३ धनेन, T1 नयन
 — °) Ś1 D1 ब्रह्मस्वम्, Da३ देवस्वम् (for देव) K३
 ३ ५ V1 B D (except D३ ०, Dn३ D० absent) S
 (G३ ५ absent) च (for तत्) — °) Dn३ निष्क्रियाणा
 च, D1 ० क्षत्रियाणा च (D३ वा) (for निष्क्रियाणा च)
 K1 तु (for च) — °) K३ ५ M1 हनुम् (for हर्तुम्)

3 °) Bo ३ D३ इह (for इमा) — °) D३ चा
 प्याश्च, D1 T G1 ३ ५ हा (T वा)न्याश्च, D० (marg)
 पोप्याश्च (for चाप्याश्च) K३ V1 B Da Dn1 D३ र (B३
 भ)क्ष्या भोग्या (V1 Bo 'ज्या)श्च भारत, K५ Dn३ D३

३ ३ राज (Dn३ D३ ३ 'ज्य)भोज्या (D३ ३ 'रया)श्च भारत
 — °) K1 क्षत्रियस्येव, K३ ५ V1 B Da३ Dn1 n3 D३
 ३ ३ ३ 'स्यैव, Da३ 'श्चैव

4 °) K३ D३ ३ ३ तदर्थ; D३ तदास्य (for तदस्य)
 D३ हि (for स्याद्) B३ (marg. ns in text) Da
 D३ धनार्थ (for वलार्थ) Dn३ च (for वा) — °)
 K३ Bo ३ ५ Da३ Dn1 n3 D३ ३ ३ ३ ० च (for वा)
 — T३ G1 read 4^{ed} after 6^{ab} — °) K३ D३ T३ M1-३
 G३ ५ M ह्योपधीश्च, K३ ५ B1-३ Da Dn1 n3 D३ ३ ३ ३
 चौषं (for ह्योषं) Dn३ स्थित्वा (for छित्वा) — °)
 Bo ३-३ एवं Da भवत्युत, D३ प्रचक्षते; D० वर्षत्युत
 (for पचन्त्युत) D३ भोज्यायैव मियत्युत, D1 T G३ ५
 M भोज्या (M1 'ज्य) एव भव (M1 'व)त्युत

5 °) K३ V1 B1. 2 Da Dn1 n3 D३ ३ ३ ० यो नैव,
 B३ यो*न; D३ *न वै, D३ येनेव (for यो वै न)
 Bo ३ ५ D३ ३ T G1 ३ ५ M३ ५ यो (G1 ये) वै (Bo ३ ५
 D३ G1 न) देवान् च पितॄन् — °) K1 मत्यान् (sic),
 K३ मत्स्यान्, D1 corrupt, D1 T३ मान्यान् (for
 मत्यान्) B1 [अ]र्चते (for [अ]र्चति) — °) K1 ५ V1
 Bo ३ ३ ५ Da अनर्थिकां ता, K३ आनतिकाना, B३ ५
 अनर्थिका तां, T1 G३ अनर्थिकांत्त; G३ M३ ५ अनर्थिकां
 (M३ 'त्त) तद् (for आनन्तिका ता) K1 पनिताम्;
 Bo Da धनताम् K३ D३ अनर्थिका (D३ 'र्थक) तद्धि
 धनम्, K३ Dn1 n3 D३ ३ ३ ३ ३ अनर्थक धन तत्र (Dn1
 तनु, D३ तस्य); D1 G1 अनर्थिका तद्धनिताम्, T३
 अनर्थिकांस्तद्धनिकान्, M1 ३ अनर्थिकास्तद्धनिताम् (sic)
 — °) K३ B1 Dn1 n3 D३ ३ ३ ३ ३ ० ग्राहुर (for आहुर)
 K३ V1 B1 ३ Da Dn1 D1 T1 G1 ३ ५ M३ ३ ५ धर्म
 विदो; T३ धर्मविदो (for वेदविदो)

6 °) K३ ५ Bo ३ Dn1 n3 D३ ३ ३ हरेत; K३ B३
 हरेत्तु; V1 B1 ३ हरेते, T३ हरेत्तद्, G३ हरेत् (for

न हि तत्प्रीणयेल्लोकान्न कोशं तद्विधं नृप ॥ ६
 असाधुभ्यो निरादाय साधुभ्यो यः प्रयच्छति ।
 आत्मानं संक्रमं कृत्वा मन्ये धर्मविदेव सः ॥ ७
 औद्भिजा जन्तवः केचियुक्तवाचो यथा तथा ।
 अनिष्टतः संभवन्ति तथायज्ञः प्रतायते ॥ ८

यथैव दंशमशकं यथा चाण्डपिपीलिकम् ।
 सैव वृत्तिरयज्ञेषु तथा धर्मो विधीयते ॥ ९
 यथा ह्यकस्माद्भवति भूमौ पांसुतृणोलपम् ।
 तथैवेह भवेद्धर्मः सूक्ष्मः सूक्ष्मतरोऽपि च ॥ १०

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि चतुस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥

हरेत्तद् D₁ द्रविणो (for द्रविणं) Bo-2 5 Da Dn₁
 D₇ T G₁ 2 5 राजा (for राजन्), —^b) D₅ धार्मिक,
 T₂ G₁ रक्षार्थं (for धार्मिक). K₂ पृथिवीपते —After
 6^a, T₂ G₁ read 4^a, om 6^a-7^d —^c) M₂₋₄ यो
 हि न (M₂ न) (for न हि तत्) G₂ न, M₁ न
 (for तत्) Ś₁ K₁ 2 4 D₁ 4 लोक; B₁ D₅ लोको;
 M₂ 4 लोका (for लोकान्) K₅ Dn₂ D₂ 8 8 9
 ततः प्रीणयते लोक —^d) K₅ Dn₃ D₂ 8 शोक;
 V₁ B Da क्रोप (for कोश) Da तद्विदुर्जना; Dn₂
 तद्विदुर्धुषा, D₁ न द्विजोत्तमान्; M₂₋₄ विद्वि त नृप
 (for तद्विधं नृप) K₂ 5 Dn₃ D₂ 8 8 9 नृप; D₅
 नृप (for नृप) K₂ न त कोशो विदुर्जना; D₇ T₁
 G₂ 5 M₁ न लोको गर्हते नृप

7 = (var) 12 130 4 Cf Manu 11 19 T₂
 G₁ om 7 (of v 1 6) —^a) K₂ 5 V₁ B Dn₁ n₂
 D₂ 8 8 8 [s]र्थं (B₁ 'न्न)मादा (D₅ 'धा)य; Da स्व
 मादाय; M₁ निरामाय (for निरादाय) —^b) Bo 2 5
 D₅ M₂ स (for य) —^c) Dn₂ स क्रम (for सं
 क्रम) —^d) K₁ भवे, D₁ मान्ये, M₂ सध्ये (for
 मन्ये) K₁ Bo 1 8 5 D₅ 7 0 T₁ G₂ 5 M धर्मकृद्,
 Da कर्मविद् (for धर्मविद्) K₂ 5 B₁ Dn₁ n₂ D₂₋₁ 8
 कृत्स्नधर्मवि (K₂ D₁ 'कृ)देव स —After 7, K₂
 Dn₁ n₂ D₂ 8 8 ins

306* तथा तथा जयेल्लोकान्शक्यत्वा चैव यथा तथा ।

[Dn₁ यथा यथा (for यथा तथा)]

8 ^a) Ś₁ K₁ 2-5 Bo 3-5 Da Dn₁ n₂ D₁₋₁ 8 0
 उद्भिजा; K₂ उद्भिजाञ्; V₁ B₁ D₇ T₂ औद्भिदा (for
 औद्भिजा) K₂ 5 V₁ B Da Dn₁ n₂ D₂₋₅ 7-0 M
 यद्दद् (for केचिद्) छ C_v (reading अद्भिस्तु)
 अद्भिर्वर्षाकाले यथा यदच्छया जन्तवः संभवन्ति । छ —^b)
 K₁ युक्तावाच्य; K₂ शुष्का वाचो; K₂ B₁ 4 Dn₁ n₂
 D₂ 8 8 शुद्धजीवा, V₁ B₂ D₅ सूक्ता (D₅ 'क) वाचो,
 Bo 5 D₇ S (G₂ 4 absent) C_v श्रुत्वा वाचो, B₂ वक्ता

न्याय (sio), Da शक्ता वाचो, D₁ युक्तं वाचो; D₄
 corrupt, D₅ अद्भिजा वा (for युक्तावाचो). B₁ Dn₁
 यथा यथा छ C_v (reading श्रुत्वा वाच) यथा वाच
 श्रुत्वा अनिच्छतोऽपि वालस्य तदा तद्देव वाचो यदच्छया
 संभवन्ति । छ —^c) Ś₁ अनिष्टत, K₂ Dn₁ n₂ D₂
 8 8 अनिमित्तान्; D₅ अशिष्टत, D₅ अनिरुत्ता (for
 अनिष्टत) G₂ M₂ संभवति (for संभवन्ति) T₂
 अनिष्ट तद्वि भवति —^d) D₅ om (hapl) from यज्ञ
 up to यथा (in 10^a) Ś₁ K₂ 4 यथा यज्ञ K₂₋₅
 V₁ Bo 2-5 Dn₁ n₂ D₂₋₁ 7 0 T G₁ 2 5 M₁ C_v प्रजा
 (K₄ 'ती)यते; B₁ Da प्रजापते; M₂ प्रवर्तते (for
 प्रतायते) K₁ तथायज्ञ प्रजयते (sio)

9 D₅ om 9 (cf v 1 8). —^a) V₁ तथैव. Ś₁
 K₂ D₁ दशमपक; Bo 2-5 दशमशका (Bo 5 5 'का);
 B₁ दशमशक; B₂ दशमसक, D₂ दशकयुका, M₁ 2 4
 दशमशके; M₂ दशके चैव (for दशमशक). —^b)
 V₁ B₁ D₁ तथा (for यथा) Ś₁ K₄ D₁ चडपिपी
 लिका; K₁₋₃ 5 B Da D₁ चडपिपीलिक (K₁ 'लुक;
 Dn₁ 'लिका); V₁ चाडपिपीलिका, D₇ S (G₂ 4
 absent) कीटपिपीलिक (T₂ 'क, M 'के) —^c) T₂
 नैव, G₂ सर्वं (for सैव) D₅ ह्य यज्ञे (for अयज्ञेषु)
 K₁ सर्ववृत्तियज्ञेषु (sio) छ C_n सैव यथा दशाषा
 गवादिभ्यो अपोहन्ते, एव राष्ट्रदयज्ञा अपि अपोहा । छ
 —^d) K₂ Da Dn₁ n₂ D₂ 3 7 8 T₁ G₁ 2 5 यथा (for
 तथा) B₂ 4 तथा कर्म, D₅ तस्माद्यज्ञो (for तथा धर्मो).
 D₁ [s]भिधीयते (for विधीयते)

10 D₅ om up to यथा (cf v 1 8). Dn₂
 reads 10 twice —^a) Ś₁ K₁ त (K₁ य)या हि
 कस्माद् (for यथा ह्यकस्माद्) —^b) K₂ D₅ T₁ G₂ 5
 पांशु (T₁ G₂ 5 'सु)तृणोलुप, K₂ Dn₁ n₂ D₂ 3 8 पांशु
 (Dn₁ 'सु)र्विलोलित्; V₁ Bo 2 4 5 पांशुतृणोलुप; B₁
 पाशोर्नैवाल्यं; B₂ D₇ T₂ M₂ 4 पांसुतृणोपल, Da D₁
 पाशु (D₁ 'सु)तृणोरय; D₅ पाशुर्विलोलुप (for पाशु

१३५

भीष्म उवाच ।

अत्रैव चेदमव्यग्रः शृण्वारुख्यानमनुत्तमम् ।
दीर्घसूत्रं समाश्रित्य कार्याकार्यविनिश्चये ॥ १
नातिगाधे जलस्थाये सुहृदः शकुलास्त्रयः ।
प्रभृतमत्स्ये कौन्तेय बभूवुः सहचारिणः ॥ २

अत्रैकः प्राप्तकालज्ञो दीर्घदर्शी तथापरः ।
दीर्घसूत्रश्च तत्रैकस्त्रयाणां जलचारिणाम् ॥ ३
कदाचिच्चजलस्थायं मत्स्यबन्धाः समन्ततः ।
निःस्त्रावयामासुरथो निम्नेषु विविधैर्मुखैः ॥ ४
प्रक्षीयमाणं तं बुद्ध्वा जलस्थायं भयागमे ।

C 12. 4824
B 12. 127 4
K 12. 127 9

वृणोत्पम्) G₂ धर्म (for धर्म) —^d) D₅ सूक्ष्मात्
(for सूक्ष्म) K₁ ३ ६ V₁ B Da Dn₁ ns D₂ ३ ३ ०
T₂ M₁-३ तथा; D₄ ३ सदा, D₇ T₁ G₁ २ ३ स्मृत
(for अपि च) M₄ सूक्ष्मसूक्ष्मतरस्य वा

Colophon om 12 D₀ — Sub-parvan Ś₁ K V₁
Bo ३ ६ Da Dn₁ ns D₂-३ आपद्धर्म (V₁ Bo ६ आप
स्तु); B₁ राजधर्म आपद्धर्म, B₃ ४ राजधर्म आपस्तु,
D₇ S (G₃ ४ absent) राजधर्म — Adhy name
M₁-३ हार्वाहार्वाक्यन — Adhy no (figures, words or
both) B₁ 126, B₃ ४ 135, Da₁ Dn₁ 6, D₃
4, T₁ G₆ 139, T₂ 137, G₁ २ M₁ २ ४ 138,
M₃ 148 (sic) — Śloka no. K₃ Da₁ Dn₃ 10,
Dn₁ 11, D₉ 18

135

With this adhy, of the Mitaintijātakam
(No 114), Pañcatantra I, kathā 14, Hitopadeśa
IV (p 129ff).

1 After the ref, K₃-३ V₁ B Da Dn₁ ns D₂ ३
३ G₁ ins (Dn₂ D₂ ३ repeating it after 19)

307* अनागतविधाता च प्रत्युत्पन्नमविश्व य ।

द्वावेव सुखमेधेते दीर्घसूत्री विनश्यति ।

[= Pañcatantra 318, Hitopadeśa IV 5 — (L
1) D₅ तथा (for च य) — (L 2) K₃ Bo ४ द्वावेतो,
D₅ द्वावेते (for द्वावेव) K₃ ४ D₂ ३ ३ दीर्घसूत्रो]

—^a) D₅ अथैव (for अत्रैव) K₃ ३ Dn₁ D₇ T₁ G₁
३ ३ M₁ ३ ४ अन्वय (for अन्वयत्र) —^b) K₃ ३ ३ Dn₁
ns D₂ ३ ३ ३ ३ शृणुवारुख्यानमुत्तमं —^c) K₃ ३ Bo ३
२- Dn₁ ns D₂-३ ३ ३ M उपाश्रि (D₄ 'सु, M₂
'धु)त्त, V₁ B₂ Da D₇ T₁ G₁ ३ ३ अपाश्रित्य (for
समाश्रित्य) —^d) D₃ ३ ३ कार्याकार्य; M₄ कार्यकार्य
(for कार्याकार्य)

2^a) Ś₁ K₁ ४ D₁ ४ नातिगाध (K₄ 'धि) (for
'गाधे) K₃ ३ B₁ २ Da Dn₁ ns D₂ ३ ३ ३ जलाधारे;
V₁ B₂ ३ (both marg) S (G₃ ४ absent) जलस्थाने;
B₄ जलस्थाये, D₄ जलस्थय (for जलस्थाये) —^b)
K₁-३ ३ V₁ Dn₃ D₂ ३ ३ कुशलात्, K₄ D₅ स (D₅
सु)कुलात्; Bo Da शकुनात्, D₉ च कृपात् (for
शकुलात्). D₄ स्त्रिय (for त्रय) D₇ कुशला सुहृद-
स्मृत (sic); S (G₃ ४ absent) कुशला (T₁ 'ल')
सुहृदस्र (G₁ 'स्त्रि)य —^c) B₁ प्रभृतमत्स्या. (for
'मत्स्ये). —^d) D₄ वनचारिण (for सह').

3^a) Bo ३ ३-३ D₃ ३ ३ T₁ G₁ ३ ३ M₂ ४ तत्रैक, D₉
तत्रैक; M₁ ३ तत्रैव (for अत्रैक) K₃ ३ V₁ B₂ Da
Dn₁ ns D₂ ३ ३ तत्रैको दीर्घकालज्ञ —^b) K₃ ३ V₁
B₁ २ Da Dn₁ ns D₂ ३ ३ उत्पन्नप्रतिभो (Dn₁ 'भो)पर
(Da 'वर) —^c) Bo दीर्घसूत्रस्तु; Dn₃ D₉ 'सूत्रस्य
(for 'सूत्रश्च) D₅ तथैवैकस, D₇ T₁ G₁ ३ तथा
चैकस; G₂ तथैकश्च (for च तत्रैकस) D₁ तथैको
दीर्घसूत्रश्च —^d) K₂ जलचारिण, K₃ ३ V₁ B₁ ३
Da Dn₁ ns D₂ ३ सहचारिणां (K₅ Dn₃ D₃ 'ण') (for
जल').

4^a) Ś₁ K₁ ३ ४ Dn₁ D₀ तं, B₃ ४ D₁ तु, Dn₃
ते (for तज्) K₃ ३ D₂-३ ३ S (G₃ ४ absent) ते
(K₅ D₂ ४ तं; D₇ S [G₃ ४ absent] तज्) जलस्थानं;
V₁ Bo-३ ३ Da तु (V₁ ते; Da तज्) जल तस्मान्;
D₅ तं जलच्छाय (for तज्जलस्थायं) D₈ तत्रैको दीर्घ-
कालज्ञो —^b) Ś₁ मत्स्यवध, B₁ 'धान्या, D₄ 'वधान्
(for 'बन्धा) —^c) All MSS (except Ś₁ K₄
Dn₁; Dn₂ D₉ G₃ ४ absent) निस्त्राव (D₄ 'श्राव्य;
Dn₃ D₉ 'श्राव)यामासुर (for निस्त्रा') —^d) Ś₁
(orig) जलै, Ś₁ (by corr) D₁ ४ विधै (for मुखै)

5^a) Ś₁ D₁ प्राक्षीयमाणं, T₂ प्रक्षीयमाणे Ś₁ K₃
तं बद्धा; K₁ B₄ त बुद्ध्वा, K₃ V₁ Da₁ D₂ ३ ३ त-
द्बद्धा; K₆ B₁ ३ Da₂ Dn₁ ns तं दृष्ट्वा, B₃ D₇ S

अन्नवीदीर्घदर्शी तु तावुभौ सुहृदौ तदा ॥ ५
 इयमापत्समुत्पन्ना सर्वेषां सलिलौकसाम् ।
 शीघ्रमन्यत्र गच्छामः पन्था यावन्न दुष्यति ॥ ६
 अनागतमनर्थं हि सुनयैर्यः प्रवाधते ।
 न स संशयमाप्नोति रोचतां वां व्रजामहे ॥ ७
 दीर्घसूत्रस्तु यस्तत्र सोऽन्नवीत्सम्यगुच्यते ।
 न तु कार्या त्वरा यावदिति मे निश्चिता मतिः ॥ ८
 अथ संप्रतिपत्तिज्ञः प्राग्गवीदीर्घदर्शिनम् ।

प्राप्ते काले न मे किञ्चिन्व्यायतः परिहास्यते ॥ ९
 एवमुक्तो निराक्रामदीर्घदर्शी महामतिः ।
 जगाम स्रोतसैकेन गम्भीरसलिलाशयम् ॥ १०
 ततः प्रसूततोयं तं समीक्ष्य सलिलाशयम् ।
 चञ्चुर्विचिधैर्योगैर्मत्स्यान्मत्स्योपजीविनः ॥ ११
 विलोच्यमाने तस्मिंस्तु स्रुततोये जलाशये ।
 अगच्छद्ग्रहणं तत्र दीर्घसूत्रः सहापरैः ॥ १२
 उद्दानं क्रियमाणं च मत्स्यानां वीक्ष्य रज्जुभिः ।

(G₂ & absent) बहुधा (for त युद्धा). —^b) K₂ &
 V₁ B₁ Da D₂ s r s S (G₂ & absent) जलस्थानं;
 D₂ 'वाय (for 'स्थाय) V₁ reads from भयागमे
 up to सर्वेषां (in 0^b) on marg K₂ V₁ B₂ Da
 जलौकतां (K₂ 'लौ) (for भयागमे) —^c) D₂ च
 (for तु). —^d) B₂ & D₁ T G₁ & तथा; D₂ तत्.
 (for तदा).

6 V₁ reads up to सर्वेषां on marg. —^c) K₁
 गच्छाव; D₂ D₂ s गच्छाम; D₂ गच्छेम (for
 गच्छाम) —^d) K₂ B₂ Da D₁ M₁ s दुष्यते; D₁
 G₂ M₂ दुष्यति; T₂ G₁ M₄ दुष्यते (for दुष्यति)

7 ^a) D₂ य (for हि) —^b) B₁ 2 (marg)
 सुनयो; D₁ सुनयोर; D₂ T₁ G₂ & स्वनयैर (for सुनयैर)
 M₂ यत् (for य) K₂ D₂ ns D₂ s s s s प्रया
 (D₂ 'आ)धयेत्; V₁ प्रयाधते; B₂ laouna; D₁
 T₁ G₂ & प्रयोधते (for प्रयाधते). —^c) K₂ s & B₂
 D₂ ns D₂ s s स न (by transp) Bo 1 & Da D₁ &
 न सदायमवाप्नोति —^d) D₁ T G₁ 2 & M₁ तथान्यत्र,
 M₁-s तदन्यत्र (for रोचतां वां) K₁ Bo. 1.4.5 Da
 D₂ चो; K₂ V₁ B₂ s D₂ ns D₂-1 s भो (for वां)
 T₁ G₂ & प्रयामहे (for व्रजां).

8 ^a) D₂ दीर्घसूत्री (for 'सूत्र) T₂ G₁ तत्स
 (for तु यत्) —^b) D₁ T₂ G₁ 2 & उच्यतां (for
 उच्यते) M₂ सोऽन्नवीत्सप्रशुच्यतां —^c) Bo 2 & Da
 च (for तु) K₂ त्वरा (for त्वरा) K₂ s & V₁ B
 D₂ ns D₂ s s s तावद्, Da काचिद् (for यावद्)
 D₂ r S (G₂ & absent) न तु (D₁ न तु) तावत्परा
 (G₁ 2 'त्वया; M₁ 'तथा) कार्या —^d) D₂ D₂ s
 निश्चया (for निश्चिता)

9 ^a) V₁ उच्यते, D₁ अथ स (for अथ स)
 Da₂ corrupt. —^b) D₁ S (except T₂, G₂ &

absent) त्व (M अ) प्रवीद् (for प्राग्गवीद्) K₂ Bo 4
 Da₁ D₁ दीर्घदर्शनं (D₁ 'न) —^c) D₁ r T₁ G₁ s
 प्राप्तकाले K₂ कश्चिन् (for किञ्चिन्) —^d) V₁ D₁
 & परिहास्यति; Da 'हास्यते; D₁ 'चार्यते (for 'हास्यते)

10 ^a) K₂ V₁ B₂ Da D₂ ns D₂ s s श्रुत्वा
 (Da₁ श्रुते) (for उक्तो). K₂ निष्क्राम; D₂
 निराक्रम्य (for निराक्रामद्) —^c) D₁ & श्रोतमा K₂ s
 D₂ ns D₂ s तेन (for [ए]केन) —^d) Bo शक्ति
 लाशयं; B₂ सलिलाश्रयं

11 Bo 5 om (hapl) 11^{ab}. V₁ reads 11^{ab} on
 marg. —^a) K₁ 2 & D₂ D₂ s s प्रसूत-; V₁
 D₂ ns r T₁ G₂ प्रसूत; G₁ प्रसूत (for प्रसूत).
 D₁ तु, T₂ तु (for त) D₁ तत प्राप्तुवत तोय, G₂
 तत प्रसूततोयात् —^b) K₁ समीक्ष्य सलिलाशयात्;
 K₂-s V₁ B (Bo 5 om) Da D₂ ns D₂ s s s प्रसमीक्ष्य
 (D₂ 'त्य) जलाशय. —^c) D₂ वयध (for चञ्चुर्)
 D₁ योगे (for योगैर्) T₂ चञ्चुर्विचिधोपायैर्. —^d)
 G₁ मत्स्य (for मत्स्यान्). D₂ मात्स्योपजीविन

12 ^b) V₁ Bo 3 D₁ श्रुततोये; M₂ स्रुततोय (for
 स्रुततोये). —^c) B₂ जगाम, D₁ अगच्छद् (for
 अगच्छद्) K₂ & B₁ D₂ ns D₂ s s s वपन; B₁
 भ्रमण (for ग्रहण) —^d) D₁ T G₂ M₁-s तयापरं,
 G₁ सहापरै (for सहापरै). D₁ प्रयुत्पन्नमत्स्यदा

13 ^a) K₂ उद्दान, K₂ Cn उद्दाने, K₁ उद्दानं;
 K₂ B₂ उद्दाने; V₁ D₂ उद्दाने; Bo 5 T₁ G₂ (inf.
 /n) उस्थान, B₁ Da₂ D₂ Cb उस्थाने; B₂ उज्जान;
 B₁ उद्यान, B₂ (marg) उस्थाने, D₂ D₂ उद्यमे;
 D₂ उद्दाने; D₁ सदान, M₁ उद्दान, M₁ उद्दान; C₂
 उक्षण (for उद्दान) S₁ K₂ B₂ (marg) क्रियमान
 (B₂ 'ने); K₂ & V₁ B₂ D₂ ns D₂ s s s Cn क्रिय

प्रविश्यान्तरमन्येषामग्रसत्प्रतिपत्तिमान् ॥ १३
 ग्रस्तमेव तदुदानं गृहीत्वास्त तथैव सः ।
 सर्वानेव तु तांस्तत्र ते विदुर्प्रथिता इति ॥ १४
 ततः प्रक्षाल्यमानेषु मत्स्येषु विमले जले ।
 त्यक्त्वा रज्जुं विमुक्तोऽभूच्छीघ्रं संप्रतिपत्तिमान् ॥ १५
 दीर्घद्वत्रस्तु मन्दात्मा हीनबुद्धिरचेतनः ।
 मरणं प्राप्तवान्मूढो यथैवोपहतेन्द्रियः ॥ १६
 एवं प्राप्ततमं कालं यो मोहान्नाचबुध्यते ।

स विनश्यति वै क्षिप्रं दीर्घसूत्रो यथा ज्ञपः ॥ १७
 आदौ न कुरुते श्रेयः कुशलोऽस्मीति यः पुमान् ।
 स संशयमवाप्नोति यथा संप्रतिपत्तिमान् ॥ १८
 अनागतविधानं तु यो नरः कुरुते क्षमम् ।
 श्रेयः प्राप्नोति सोऽत्यर्थं दीर्घदर्शी यथा ह्यसौ ॥ १९
 कलाः काष्ठा मुहूर्ताश्च दिना नाढ्यः क्षणा लवाः ।
 पक्षा मासाश्च ऋतवस्तुल्याः संवत्सराणि च ॥ २०
 पृथिवी देश इत्युक्तः कालः स च न दृश्यते ।

C 12. 6910
 B 12. 13 22
 K 12. 137 22

माणे (for 'नाग') Ks. Dn1 n3 D.-1 3 M तु, Ds
 तन् (for च) —^b) Ks V1 B1 2 (marg as in
 text) 3 Da Dn1. n3 D2 3 3 Cn तत्र (for वीक्ष्य)
 —^c) D1 प्रविच्य, M2 प्रविशन् (for प्रविश्य) K2 3 3
 Dn1. n3 D2 3 3 3 पृथेया (for धन्येषाम्) —^d) S1
 K1 2 3 D1 3 क्षमे स, K3 3 V1 B (except B3 3)
 Da Dn1 n3 D2 3 3 स्वित सं; D1 3 तस्यै स, M2
 अग्रत (for अग्रमन्)

14 D1 reads 14-15 on marg —^a) Ks Ds
 च्यत्तम्, Ks Dn1. n3 D2 3 3 गृहम् (for प्रस्रम्)
 M1-3 पयं Ds यद् (for तद्), K1 D2 3 3 उद्गामं;
 Ks V1 B0 3 3 Dn1 n3 उदान, B3 उदानं, Da2
 Ds 7 उद्गान; T2 Gs उद्गान (for उद्गान) Ds त्रिन्व
 त्नेरुद्गान —^b) K1 3 Ds M1 गृहीत्वात्ते, K2 3 3
 B Da Dn1. n3 D1-2 3 T2 G2 गृहीत्वा त (D1 तु),
 V1 'ते तु, D1 3 गृहीत्वात्तु, D1 T1 G1 3 'त्वा सत्
 (for गृहीत्वात्त) B1 3 Da तयोत्तम (Da3 'त्तर);
 D1 T1 G1 3 तथा तु स; T2 तयानृते (for तथैव स)
 D1 सा, D1 3 च (for स) M1-3 गृहीत्वा (M1
 'ण) स्वरित्वात्तया —^c) Ks 3 V1 B (except B0)
 Da Dn1 n3 D2 3 3 3 च (for तु). Ds कृवांस्त्रे;
 T2 कृवांस्त्र (for तु तास्त्र) Ds corrupt —^d) Ks 3
 Dn1. n3 D2 3 3 प्रथितान्, D. यत्रिता, Ds जयितान्
 (for प्रथिता) B2 D2 (marg as in text) इव

15 D1 reads 15 on marg —^a) B1 तत्र, M1
 अग्र (for तत) S (Ga. 3 absent) प्रक्षाल्यमाने (T1
 Gs M2 'ण) पु D. प्रक्षाल्यमानेषु ततो —^b) G1 3
 सर्वेषु, M2 ते विदुर (for मत्स्येषु) Ks V1 B2-3 Da1
 Dn1. n3 D2 3 3 3 विपुले (for विमले) D1 3 om जले
 —^c) Ks Dn1 सुक्त्वा (for त्यक्त्वा) K1 M2 रज्जु-
 (for रज्जु). K2 3 Dn1. n3 D2 3 प्रमुक्तोऽसौ; Ks V1
 B1 3 Da Ds 3 विमुक्तोऽसौ; Ds विमुक्तोऽसू (for

विमुक्तोऽसू) —^d) Da क्षिप्र (for क्षिप्र) Ds
 om स M2 स प्रति (for सप्रति)

16 ^a) D1 corrupt, M1-3 हीनात्मा (for मन्दात्मा)
 —^b) D1 हीनबुद्धिर, M1-3 मद् (for हीन) — V1
 reads 16^c-18^c on marg —^d) D1 T G2 3 M तथैव
 (for यथैव) K1 यथैवोपहितेन्द्रिय; G1 तथैवाधि
 जितेन्द्रिय

17 V1 reads 17 on marg —^a) D2 प्राप्ततमः;
 Ds 'मय, T2 G1 'क्रम (for 'तम) —^b) Da2
 'बुध्यसे (for 'बुध्यते) —^c) T2 विनश्यति; G1 वि
 नश्यति (for विनश्यति) Ds क्षिप्र च (for वै क्षिप्र).
 —^d) D1 दीर्घसूत्री Ks शठ (for क्षप)

18 V1 reads 18 on marg —^b) G1 [s]स्ति (for
 स्ति). —^c) Ks Ds सशय समवा (D1 'मा)प्नोति,
 Dn3 पुमान्सशयमाप्नोति; Ds 7 S (Gs 3 absent) स
 च (D1 T G1 3 3 M1 हि) सशयमाप्नोति —^d) D1
 स प्रति.

19 ^a) K2 3 V1 B D2-3 3 विधान च; Dn3 वि
 घाता च (for 'न तु) —^b) K1 3 V1 B1 Dn3 D1.
 3 3 क्षणात्; Dn1 M1 [s]क्षय (for क्षमम्) —^c) Ks
 मेय, B1 त्रिय (for श्रेय) Ks V1 Ds 3 सुव्यक्त;
 Ks B Da Dn1. n3 D2 3 3 3 स व्यक्त, D1 सौत्यर्थे;
 D1 T1 G1 3 M सौत्यत्त (for सौत्यर्थ) —^d) B1 3
 ज्ञप (for ह्यसौ) — After 19, Dn3 D2 3 repeat
 307*

20 ^a) Ks D1 3 काष्ठा क्षणा, Ks V1 B1 3 Da
 Dn1. n3 D2 3 3 काष्ठा कला (by transp), T2 कला
 काष्ठा M1 3 मुहूर्तानि; M2 'र्तदि (for 'र्तश्च).
 —^b) Ks-3 V1 B Da Dn1 n3 D2-3 3 3 दिवा; D1
 T G1 3 3 M1 3 दिन (for दिना) K2 नाढ्या;
 Ks 3 B1 3 Dn1 n3 D2-3 3 3 रात्रि; K1 V1 B0-3

अभिप्रेतार्थसिद्धार्थं न्यायतो यच्च तत्तथा ॥ २१
एतौ धर्मार्थशास्त्रेषु श्लेषशास्त्रेषु चर्षिभिः ।
प्रधानाविति निर्दिष्टौ कामेशाभिमतौ नृणाम् ॥ २२

परीक्ष्यकारी युक्तस्तु सम्पन्नसमुपपादयेत् ।
देशकालावभिप्रेतौ ताभ्यां फलमवाप्नुयात् ॥ २३

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि पञ्चविंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३५ ॥

१३६

युधिष्ठिर उवाच ।

सर्वत्र बुद्धिः कथिता श्रेष्ठा ते भरतर्षभ ।
अनागता तथोत्पन्ना दीर्घसूत्रा विनाशिनी ॥ १

तदिच्छामि परां बुद्धिं श्रोतुं भरतमत्तम ।
यथा राजन्न मुद्येत शत्रुभिः परिवारितः ॥ २
धर्मार्थकुशलं प्राज्ञं सर्वशास्त्रविशारदम् ।

Da Ds 7 S (Gs 4 absent) राज्य (for नाट्य). Ks
D1 0 कला; Ks V1 B1 2 4 5 Da Dn1 ns D2 8 8
तथा (for क्षणा). — °) Ks V1 B1 2 Da Dn1 ns
D2 8 8 0 मासा. पक्षाः (by transp), B1 D1 पक्ष
मासा. Ks Dn1 ns D2 8 1-2 S (Gs 4 absent)
पक्ष; Bo 2-5 स (for च) — °) K1 2 तुल्य; Ks
Dn1 D2 9 कक्ष; Ks V1 B Da Dns D2 8 8 7 8
तथा; S (Gs 4 absent) काल (for तुल्या) Ks 6
Dn1 ns D2-3 8 0 संवत्सरास्तथा; M1-3 'रा इति (for
'राणि च).

21 °) D1 इत्युक्तं M पूर्वामशैल इत्युक्तो. — °) D1
D1 T G1 2 5 स च कालो (by transp), M देश (M2
'ना) कालो. M1-3 नु (for न) — °) Ks 5 B8
Dn1 ns D2-4 ध्यायते (Ks 'तो); D1 G1 2 दूरतो
(for न्यायतो) K1 4 D1 यश्च तत्; Ds य यथा,
D1 G1 3 5 M न्यायतस्; T यत्नतस् (for यद्य तत्).
T1 G1 5 तदा; M1 8 च तौ (for तथा)

22 V1 reads 22-23 on marg — °) B1 धर्मात्तु
(for 'र्थ). — °) Ds लोक (for मोक्ष). — °) M2
प्रधाना इति K1 D1 4 निर्दिष्टो — °) Ks 8 5 V1 B
Da Dn1 ns D2-3 8 T2 M कामे चा (B1 T2 'मा वा;
Da 'मे वा) भिमतौ नृणां; D1 T1 G1 2 5 तौ मे चाभि';
Ds कामश्चाभि'.

23 V1 reads 23 on marg — °) K1 8 D2 4 0
परीक्षकारी (K1 'रे) (for परीक्ष्य'). Ks Dn1 Dn1 ns
D2 8 8 च; Ds स्यात् (for तु). — °) Ks 8 D2 8
स सम्पद्युप; Da सम्पन्नसमु (for 'न्नसमुप). Ks

D1 G1 M1 8 पादयन् (for 'येत्). — °) K4 अभि
प्रीतौ; T2 G1 'मतौ (for 'प्रेतौ). — °) K1 उपाशु
यात्; Ks B1 Dns D2 8 8 अवाप्तवान् (for 'मुयाप').

Colophon — Sub parvan. Ś1 K V1 B Da
Dn1 ns D1-3 0 आपद्धर्म; D1 S (Gs 4 absent) राज
धर्म — Adhy name Ś1 K1 2 4 D1 दीर्घदर्शयि';
Ks 8 Dns शाकुतल, Bo 2-5 Da Ds शाकुनिक, Dn1
D1 द्वाकुल; D2 8 पाकुने, M1 8 अनागतत्रिपानस्तुति';
M2 अनागतस्तुति. — Adhy no. (figures, words or
both). Ks 137, B1 127, B2 4 136, B3 6,
Dn1 7, Ds 5, T1 Gs 140; T2 138, G1 2 M
139. — Śloka no Dn1 24, Dns Ds 25,
Ds 21.

136

With this adhy, of the Kathāsaritāgāra,
lambaka 6, taranga 7, st. 106-130, also Benfey's
Pantsahatantra, Einleitung, pp 545-560, which
gives a German translation of it

1 °) K1 8 D1-4 8 M1 दीर्घसूत्र; Ks Ds 'सूत्री
(for 'सूत्रा). Ks D1 4 0 विनाशिनी

2 °) Ks Dns D2 8 8 तदा; Da परं (for परां).
Dn1 श्रोतु; T2 G1 शक्ति (for बुद्धि). — °) Dn1
बुद्धि (for श्रोतुं). Ks M8 भरतसत्तम; Ks Dn1 ns
D2 2 8 Gs ते (G1 हि) भरतर्षभ; Ds च कुरुमत्तम.

पृच्छामि त्वा कुरुश्रेष्ठ तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥ ३
 शत्रुभिर्वहुभिर्ग्रस्तो यथा वर्तेत पार्थिवः ।
 एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं सर्वमेव यथाविधि ॥ ४
 वियमस्यं हि राजानं शत्रवः परिपन्थिनः ।
 बहवोऽप्येकमुद्रतुं यतन्ते पूर्वतापिताः ॥ ५
 सर्वतः प्रार्थ्यमानेन दुर्वलेन महावैरैः ।
 एकेनैवासहायेन शत्रुं स्यातुं कथं भवेत् ॥ ६
 कथं मित्रमरिं चैव विन्देत भरतर्षभ ।

चेष्टितव्यं कथं चात्र शत्रोर्मित्रस्य चान्तरे ॥ ७
 प्रजातलक्षणे राजन्मित्रे मित्रतां गते ।
 कथं नु पुरुषः कुर्यात्किं वा कृन्वा सुखी भवेत् ॥ ८
 विग्रहं केन वा कुर्यात्संधिं वा केन योजयेत् ।
 कथं वा शत्रुमध्यस्थो वर्तेतावलवानिति ॥ ९
 एतद्वै सर्वकृत्याना परं कृत्यं परतप ।
 नैतस्य कश्चिद्वक्तास्ति श्रोता चापि सुदुर्लभः ॥ १०
 ऋते शान्तनवाद्भीष्मात्सत्यसंधाजितेन्द्रियात् ।

C. 12. 47³
 B. 12. 1 6 11
 K. 12. 136 11

—^a) V₁ B Da T₁ G₂ M तथा (for यथा) K₂ ३ ३
 V₁ Bo Da Dn₁ n₃ D₂-३ ३ ३ M₂ ३ राजा (for राजन्).
 T₁ G₂ ३ मुच्येत (for सुच्येत) —^d) D₁ T₁ G₂ ३ ३
 परिषादित (for 'वारित')

3 D₂ repeats 3^a after 4^b —^a) K₁ ३ B₁ ३ Da
 'कुशल' प्राज्ञ (K₂ 'ज्ञ'), K₁ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ कुशलो
 राजा, D₁ 'ह' प्राज्ञ, D₂ ३ S (G₂ ३ absent) 'कुशल
 प्राज्ञ (for कुशल प्राज्ञ) —^b) K₂ ३ ३ Dn₁ n₃ D₂-१ ३
 चर्म (for सर्व) K (except K₁) B₁ ३ Da Dn₁ n₃
 D₁-३ ३ ३ विदारत्; D₂ ३ S (G₂ ३ absent) 'विदारत्
 (for विदारत्). — B₁ om. 3^c-5^d —^e) K V₁ B
 (B₁ om) Da Dn₁ n₃ D₂-३ ३ ३ T G₂ ३ ३ M₁ त्वां
 (for त्वा) K₂ D₁ महाबाहो, G₁ नश्रेष्ठ (for कुरु
 श्रेष्ठ) —^d) K₁ त (for तन्) Dn₃ अर्हति (for
 अर्हसि) Bo ३ तन्मे श्रुति विवामह

4 B₁ om 4 (cf. v. 1 3) —^a) D₁ प्रस्तो (for
 प्रस्तो) —^b) D₁ S (G₂ ३ absent) मुच्येत (for
 वर्तेत) K₂ D₁ नृमिप, Dn₁ पार्थिव (for पार्थिव)
 — After 4^b, D₂ repeats 3^a. —^c) D₁ हृच्छामहे. —^d)
 D₁ एवद् (for एव)

5 B₁ om. 5 (cf. v. 1 3) —^a) D₁ S (G₂ ३
 absent) हि (for [S]पि) —^d) D₁ यतत. V₁ B₂ ३
 (marg) पूर्वनामिता; D₂ 'तापितान् (for 'तापिता)

6^a) K₂ B₂ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ सर्वत्र (for सर्वत)
 B₁ K₂ ३ ३ D₁ प्रार्थ्यमानेन; D₂ प्रार्थ्यमानेन, G₂ प्राथं
 मानेन —^b) S₁ K₂ D₁ स्वयलेन, K₁ स्वयलेन —^c)
 D₁ एकेनेव; M₂ एतेनैव (for एकेनैव), T₂ G₂ M₂
 सहायेन (for [स]म') —^d) K₂ भवेत् नु; K₂ V₁
 B₁ ३ ३ Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ भवेत्कथं (by transp)

7^a) K₂ B₁ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ S (G₂ ३ absent)
 चापि, V₁ B₂ Da चापि (for चैव) —^b) K₂ ३ ३
 B₂ Da Dn₁ n₃ D₂-३ ३ ३ G₂ विन्दते (for विन्देत)
 —^c) T₁ G₂ (inf in as in text) चेष्टितव्यं (for
 चेष्टितव्य) V₁ चात्र, D₁ चानु (for चात्र) —^d)
 Da₂ चोत्तरे; D₂ चात्तर, G₂ वांतरे; M₁-३ चांतिके
 (for चान्तरे).

8^a) K₂ B₁ D₁ अज्ञातलक्षणे, D₁ S (G₂ ३
 absent) अज्ञातलक्षणे (D₁ 'णे) (for प्रज्ञात) K₂
 Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ ३ मित्रे, G₂ राजा (for राजन्). —^b)
 K₂ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ ३ तथैव, G₂ न मित्रे (for अमित्रे).
 —^c) K₁-३ ३ B₁ Da Dn₁ n₃ D₂-३ ३ ३ G₁ तु; K₂
 D₁ न (for नु) D₂ om (hapl) from कुर्यात् up
 to केन वा (in 9^a) —^d) K₂ च (for वा). B₁
 Dn₁ कृत्वा किं वा (by transp) D₁ किं चाहत्वा सुले
 भवेत् (sic).

9 D₂ om. up to केन वा (cf. v. 1 8) —^b)
 Bo सम (for केन) —^c) D₂ च (for वा). D₂ ३
 शत्रुमभ्य (D₂ 'भ्ये')स्यो (for 'मभ्यस्यो) —^d) D₁
 वर्तेत K₂ ३ ३ B₁ ३ Dn₁ D₂-३ ३ ३ T₂ G₁ अलवानपि
 (D₂ 'निति); V₁ Bo ३ ३ Da Dn₃ D₂ T₁ G₂ ३ M₁
 [अ]वलवानपि, M₁-३ [अ]वीत (M₂ 'व')दुर्बल (for [अ]
 चलवानिति)

10^a) Da एव वै; D₁ एवद्वि (for एतद्वै) D₂
 सर्वमाख्यात (for 'कृत्याना) B₁ cm from ना up to
 कृत्य (in 10^b) —^b) B₁ परतप, D₂ पर तव, D₁
 8 (G₂ ३ absent) नराधिप (for परतप) V₁ B₁ ३
 पर कृत्यतम सत् —^c) M₁ न तस्य, M₂ नैकस्य (for
 नैतस्य) D₂ नैतकश्चिद्वक्तास्ति —^d) K₂ ३ ३ B₂ ३
 Dn₁ n₃ D₂-३ ३ ३ T₁ G₂ ३ ३ M चापि, T₂ वाय (for
 चापि) Dn₃ स दुर्लभ

॥ तदन्विव्य महाबाहो सर्वमेतद्ददस्व मे ॥ ११

भीष्म उवाच ।

त्वद्युक्तोऽयमनुप्रश्नो युधिष्ठिर गुणोदयः ।

शृणु मे पुत्र कात्स्न्येन गुह्यमाप्तसु भारत ॥ १२

अमित्रो मित्रतां याति मित्रं चापि प्रदुष्यति ।

सामर्थ्ययोगात्कार्याणां तद्गत्या हि सदा गतिः ॥ १३

तस्माद्विश्वसितव्यं च विग्रहं च समाचरेत् ।

देशं कालं च विज्ञाय कार्याकार्यविनिश्चये ॥ १४

संघातव्यं बुधैर्नित्यं व्यवस्यं च हितार्थिभिः ।

अभिन्नैरपि संधेयं प्राणा रक्ष्याश्च भारत ॥ १५

यो ह्यभिन्नैर्नरो नित्यं न संदध्यादपण्डितः ।

न सोऽर्थमाश्रुयात्किञ्चित्फलान्यपि च भारत ॥ १६

यस्तन्मित्रेण संघते मित्रेण च विरुष्यते ।

अर्थयुक्तिं समालोक्य सुमहद्विन्दते फलम् ॥ १७

अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनम् ।

मार्जारस्य च संवादं न्यग्रोधे मूपकस्य च ॥ १८

वने महति कस्मिंश्चिन्न्यग्रोधः सुमहानभूत् ।

लताजालपरिच्छन्नो नानाद्विजगणाश्रुतः ॥ १९

स्फुन्धवान्मेवसंकाशः शीतच्छायो मनोरमः ।

वैरन्त्यमभितो जाततरुर्व्यालमृगाकुलः ॥ २०

11 ^a) K₀ D₁ 7 0 S (G₃ & absent) पित्तमहाद् (for द्वातनमाद्) —^o) D₁ T₁ G₂ ० तदन्वीक्ष्य; T₂ G₁ तद्वीक्ष्य सु (for तदन्विव्य). K₀ D₁ n₃ D₂ ०, ३ महाभाग (for 'बाहो) —^d) K₀ D₂ D₂ ३ ३ सत्यम् (for सर्वम्) D₁ एत् (for एतद्). K₀ V₁ B D₁ D₁ n₃ D₂-३ 7-० S (G₃ & absent) प्रधीहि मे (D₁ T₁ G₂ ३ न) (for वदस्व मे).

12 ^a) Ś₁ K₄ T₂ स्वदुक्तो; D₁ स्वदर्यो (for स्व दुक्तो). T₁ G₀ अनुप्रश्नो (for 'प्रश्नो) —^b) K₂ ३ ३ V₁ B₁ ३ D₁ D₁ n₃ D₂-३ ३ ३ सुखोदय (for गुणो दय) —^o) K₄ M₁ कात्स्न्येन (for कात्स्न्येन) D₀ शृणु चैकमना भूत्वा.

13 With 13, of 12 138 51. —^a) K₀ मित्रतो (for मित्रतां). M₂ याति (for याति). —^b) D₁ चापि; T₂ G₁ चैव; M₁ ३ चाति (for चापि). D₁ विरुष्यते; G₁ ३ प्रदुष्यति (for प्रदुष्यति) —^o) D₁ समर्थयोगात्. —^d) K₀ ३ V₁ B D₁ D₁ n₃ D₂-३ 7 0 S (G₃ & absent) जानित्वा चै (B₀ ३-३ D₂ 7 0 S [G₀ & absent] 'स्या हि) (for तद्गत्या हि) D₁ om from त्या up to विनि (in 14^d). V₁ B₁ ३ सतां (for सदा)

14 D₁ om up to विनि (cf. v 1 13). —^o) V₁ B₀ 1 ३ D₁-३ ३ देशकाल (for देश काल) D₀ तु (for च) —^d) D₁ ३ विनिश्चय; D₁ T₁ G₂ ३ विनिर्णये (for विनिश्चये).

15 ^a) B₂ च वै क्षिप्र (for बुधैर्नित्यं). — D₁ om. (hapl) 15^b-16^a. —^b) K₄ ३ V₁ B₀ 1 ३ D₁ n₃ D₁ ३ (G₀ & absent) इयवरा; D₀ इयवस्य (for इयव

स्य) —^o) D₀ सर्वेषां, D₀ सज्यव (for संधेय). —^d) K₂ ३ ३ B₁ ३ D₁ D₁ n₃ D₂-३ 7 ३ S (G₃ & absent) रक्षया हि, B₀ रक्षाश्च; D₁ रक्ष्याभिः; D₀ रक्षा हि (for रक्ष्याश्च)

16 D₁ om 16^a (of v 1 15) —^a) Ś₁ K₂ मित्रैर्, D₁ [अ]मित्रे (for [अ]मित्रैर्) D₁ T₁ G₁ ३ नरैर् (for नरो). —^b) K₀ D₁ च पश्य. —^o) G₁ घोधेम् (for सोऽर्थम्). Ś₁ K₁ B₁ T₁ G₀ कंचित्.

17 ^a) K₀ V₁ B₀-३ ३ D₁ D₁ n₃ D₂ ३ ३ सद् ध्यान् (for संघते) —^b) D₀ स च दृष्यते (for च विरुष्यते) —^o) K₀ D₁ T₂ G₁ अर्थयुक्त; D₁ ३ ३ ३ अथ युक्ति (for अर्थयुक्ति) B₁ समालोक्य (for 'लोक्य). —^d) K₀ सो महद्, V₁ B D₁ n₃ D₂-३ ३ 7-० T₁ G₀ M₁ ३ स महद् (for सुमहद्).

18 ^a) T₁ G₀ om from रन्ती up to पुरा (in 18^b). —^o) K₁ तु, D₂ हि (for च) —^d) K₂ ३ V₁ B D₁ D₁ D₂-३ 7 ३ S (G₃ & absent) मूपिकस्य; K₀ मूपकस्य (for मूपकस्य)

19 ^o) K₁ V₁ B₀ 1 ३-३ D₂ 7 S (G₃ & absent) प्रतिच्छन्नो, K₁ D₁ परिच्छन्नो (for 'च्छन्नो) —^d) K₀ ३ B₁ ३ D₁ n₃ D₂ ३ ३ गणान्वित; D₁ M₂ गणै र्भुव (for गणाश्रुत)

20 ^a) M₂ स्फुन्धवान् (for स्फुन्धव) —^b) B₁ D₁ शीतच्छाया (for 'च्छायो). —^o) Ś₁ K₀ B₀ D₁ n₃ D₂ ३ ३ T₁ ञरप्यम्; K₁ ञटप्यम्; K₂ धैरप्यम्; K₀ धरण्याम्; V₁ D₁ वैयर्त्सम्; B₀ 1 ३ धैरत्वम्; B₀ धैरप्यम्; B₁ धैरिष्यम्; D₁ ० वदं तम्; D₁ G₁ धैरा-

तस्य मूलं समाश्रित्य कृत्वा शतमुखं विलम् ।
 वसति स महाप्राज्ञः पलितो नाम मूषकः ॥ २१
 ज्ञात्वाश्च तस्य संश्रित्य वसति स सुखं पुरः ।
 लोमशो नाम मार्जारः पक्षिमच्चावसादकः ॥ २२
 तत्र चागत्य चाण्डालो वैरन्त्यकृतकेतनः ।
 अयोजयत्तमुन्मायं नित्यमस्तं गते रवौ ॥ २३

तत्र स्नाद्युमयान्पाशान्यथावत्संनिधाय सः ।
 गृहं गत्वा सुखं जेते प्रभातामेति गर्वरीम् ॥ २४
 तत्र स नित्यं ब्रह्मन्ते नक्तं बहुविधा मृगाः ।
 कदाचित्त्र मार्जारस्त्वप्रमत्तोऽप्यब्रह्मन्ते ॥ २५
 तस्मिन्ब्रह्मे महाप्राज्ञः शत्रौ नित्याततायिनि ।
 तं कालं पलितो ज्ञात्वा विचचार सुनिर्भयः ॥ २६

C 12 4958
 B 12 156 26
 Y 12 156 26

ज्यम्, T₂ वैवर्ण्यम्; M₁ वैरंत्वान् (for वैरन्त्यम्) D₅ वैचित्र्यमभिजातस्तु, C_v वैतन्त्ये कृतके तत्र —^d) D_{n1} न नु, D₁ तद्, G₂ तत्र (for तद्) T G₁ 2 M व्याज (for व्याज-) K₃ V₁ B₂ D₁ T G₁ 2 M मृगायुत, B₀ नागाङ्गल, B₅ नागायुत, D₃ समाङ्गल (for मृगा)

21 ^a) D₁ S (G₃ 4 absent) उपाश्रित्य (for समाश्रित्य) — V₁ reads 21^b-22^a on marg —^b) M₂ वल् (for विलम्) —^c) G₂ महाप्राज्ञ —^d) K₃ T₂ फलितो K₂ 5 V₁ B Da D_{n1} D₂- 7 8 T G₂ 5 M मूषिक (for मूषक)

22 V₁ reads 22^a on marg —^a) B₀ ज्ञात्वां च D₅ तस्मानाश्रित्य (for तस्य संश्रित्य) K₃ 5 V₁ B₁ 2 Da D_{n1} n₃ D₂- 1-7-9 S (G₃ 4 absent) ज्ञात्वा (D₁ S [G₃ 4 absent] ज्ञात्वाश्च) तस्य सना (D₄ हि स) श्रित्य —^b) K₂- V₁ B Da D_{n1} n₃ D₂- 5 8 पुरा, D₁ T G₁ 2 5 M₁ तदा, D₉ पर; M₁-3 तथा (for पुर) —^c) Ś₁ K₁ 2 4 D₁ 9 M₂ रोमशो, D₂ लोकगो; D₄ रोमशो; T₂ लौहितो (for लोमशो) —^d) D₁ S (G₃ 4 absent) सर्व- (for पक्षि) K₃ पक्षिमवस्य पादक, K₅ B₁ 2 Da D_{n1} n₃ D₂ 2 8 पक्षिसवावसादकः, V₁ सहान[र]सादक, D₄ संवावसादक

23 ^a) D_{n2} तस्य (for तत्र) K₃ V₁ B₁ 2 Da₁ D₁ 9 M₁ 3 4 स्नागत्य (M₃ 4 स्य), B₀ 2-5 D₅ M₂ चागम्य, D₁ T₁ G₁ 2 5 त्वागत्य (G₁ स्य) (for चा) B₁-4 T₁ G₂ 5 M चण्डालो, G₁ चण्डालो (for चाण्डालो) T₂ तत्रस्थो ग्रामचण्डालो —^b) Ś₁ K₁ वैरत्य; K₂ वैरन्त्य, K₃ 5 D_{n1} D₂ 2 8 हरण्ये, V₁ Da वैवर्त्य, B₁ नैरधो, B₂ T₂ वैरण्य, B₃ वैविध्य, B₄ D₅ वैचित्र्य, D_{n3} हरण्य, D₁ वरन्, D₂ 5 वैरेण; D₁ T₁ G₁ 2 5 वैराज्य, M₁ वैरत्य, C_v वैतत्य- (for वैरन्त्य) ॐ C_v वैतन्त्ये स्थले कृत केतनो निकेतनो यस्य स । वैतन्त्यकृतकेतन इतिनामको वा । ॐ —^c) K₃ D₄ M₁ प्रयोजयन्, V₁ प्रयोजत, B₂ अयोजत; B₃ 5 युयोजितस; B₄ न्ययोजत (for अयोजयत्) K₃ D₄ स (D₄ स्व) मुन्मायं

K₅ D_{n1} n₃ D₂ 2 5 8 प्र (D₅ नि) जयति चोन्माय, B₀ Da युयोज मर्व (B₀ शत) मुन्माय, D₁ T₁ G₁ 2 5 M₂ 3 युयोज यत्रमुन्माय, D₅ प्रयोजयत्तमुन्माय, T₂ M₁ युयोज यत्तमुन्माय (T₂ 'ट') ॐ G₆ उन्माय रजुप्रन्थ नदण्डम् । C_n कृत्यन्त्र पशुमृगपक्षिवननम् । ॐ —^d) D₁ अन्न (for 'स')

24 ^a) B₀ 2-5 D₁ 5 तत्र (for तत्र) —^b) K₃ 5 V₁ B Da₂ D_{n1} n₃ D₂- 1-7-9 S (G₃ 4 absent) सविधाय स, Da₁ सविधीयत (for सनिधाय स) —^c) T₂ M गृहान् (for गृह) D_{n3} D₂ 8 कृत्वा (for गत्वा) G₂ सुखी (for सुखं) —^d) D₅ om भातामेति T₂ M₁-3 एव (for एति) D₅ G₂ शर्वरी

25 ^a) K₂ 4 D₁ तत्र स, D₅ तत्र स (for तत्र स) D₁ विर्यते, D₁ 9 प्रवध्यते (D₁ 'त') (hyper-metric), D₁ 8 G₁ 2 बुध्यते (for ब्रह्मन्ते) —^b) G₁ नित्य (for नक्त) —^c) K₃ 5 V₁ B₂ Da₂ D_{n1} n₃ D₂ 2 8 अत्र (for तत्र) —^d) D₅ त प्रमत्तो (for त्वप्रमत्तो) K₁ 5 D_{n1} व्यच्यत, K₂ 4 B₀ Da₂ [s]प्यवध्यते, Da₁ [s]प्यवाद्यते, D_{n3} [s]प्यवध्यत, D₁ [s]व्यवध्यत, D₃ [s]व वध्यत, M हव (M₁ 'वु') व्यत (for स्प्यवध्यत) D₁ T G₁ 2 5 सप्रवृ (T G₁ 'म') त्तो हवृ (T G₁ 'व') व्यत

26 G₂ om 26^a-27^b —^a) Da₁ वधे, Da₂ G₁ वधे, D₁ बुद्धे (for वद्धे) K₃ B₀ 2-5 D₅ महाप्राज्ञे, B₂ 'प्राज्ञ; Da सदाप्राज्ञ, D₅ महाप्राज्ञे, D₁ T₁ G₅ 'प्राज्ञ —^b) D₉ शत्रौ (sic) (for शत्रौ) T₂ नित्याततायिने, G₁ M₂ 'तायिनी (for 'तायिनि) —^c) D₅ कालपलितो, G₁ कालापलितो D₅ पलित, T₂ फलितो D₄ [s]प्येता (for ज्ञात्वा) —^d) K₃ 5 V₁ B₁-3 Da D_{n1} n₃ D₂ 2 8 प्रचचार (for विच) B₄ D₁ T₁ G₅ स्व, D_{n3} त्रि (for सु)

27 G₂ om. 27^a (cf. v 1 26) —^a) D₅ वेनाथ चरता Da T₂ तत्र (for तस्मिन्) —^b) V₁ B₂ Da विश्वासचारिणा (B₂ 'कारिणा, Da₁ 'चारिण), D₁ 5

तेनानुचरता तस्मिन्वने विश्वस्तचारिणा ।
 भक्षं विचरमाणेन नचिराद्दृष्टमामिपम् ॥ २७
 स तमुन्माथमारुह्य तदामिपमभक्षयत् ।
 तस्योपरि सपतस्य वद्धस्य मनसा हसन् ॥ २८
 आमिपे तु प्रसक्तः स कदाचिदवलोकयन् ।
 अपश्यदपरं घोरमात्मनः शत्रुमागतम् ॥ २९
 शरप्रग्नसंकाशं महीविचरशायिनम् ।
 नकुलं हरिकं नाम चपलं ताग्रलोचनम् ॥ ३०
 तेन मूपकगन्धेन त्वरमाणमुपागतम् ।

भक्षार्थं लेलिहद्भक्षं भूमावूर्ध्वमुगं स्थितम् ॥ ३१
 शारागतमरिं चान्यदपश्यत्कोटरालयम् ।
 उद्धकं चन्द्रकं नाम तीक्ष्णतुण्डं क्षपाचरम् ॥ ३२
 गतस्य विषयं तस्य नकुलोद्धकयोस्तदा ।
 अथास्यासीदियं चिन्ता तत्प्राप्य मुमहद्भयम् ॥ ३३
 आपद्यस्यां सुकृपायां मरणे समुपस्थिते ।
 समन्ताद्भय उत्पन्ने कथं कार्यं हितपिणा ॥ ३४
 स तथा सर्वतो रुद्रः सर्वत्र समदर्शनः ।
 अभवद्भयसंतप्तश्चक्रे चेमां परां गतिम् ॥ ३५

विश्वस्तचारिण (D₁ ता) — °) Ś₁ K V₁ B (except B₂) Da Dn₁ n₂ D₂ s s s ० भक्ष्यं (for भक्ष) K₁ ६ विचरमाणे (K₄ 'ने' न; K₈ ८ V₁ B Da Dn₁ n₂ D₂-८ १-० T G₂ ८ M मृगयमाणे (K₈ V₁ B. D. s ० 'ने' न (for विचरमाणेन). G₁ भक्षयन्मृगमाणेन — °) B₁ अचिराद्; M₂ चिराद् (for नचिराद्) T₂ प्राप्तम् (for दृष्टम्) K₈ Dn₁ n₂ D₂ s s ० चिरादष्ट (D₀ 'वात्) तदामिपं; B₂ corrupt, D₄ नचिराद्दृष्ट नामिप; D₈ न चिरदष्टमिवामिपं (hypermetric); D₇ T₁ G₁ २ न दृष्ट मृष्टमामिप; G₂ न मृष्ट मृष्टमिवामिप (hypermetric), M₁ ० न चिरादिष्टमामिप

28 °) K₈ Da D₀ तद् (for तम्) Ś₁ K₂ ६ उन्मथम् D₈ आगृह्य (for आरुह्य). D₂ ६ स त द्रुममथारुह्य. — °) D₁ M₂ अभक्षयन् — °) B₁ निपरतस्य — °) D₇ बुद्धस्य, G₁ बुद्धस्य Da₁ सहन् (for हसन्)

29 °) K₈ D₁ ० आमिपेथ (D₀ 'थं'); T₁ G₂ 'पेति B₁ D₈ T₁ G₂ प्रसक्तस्य — °) D₈ M₂ शयलो कयत्. — °) K₁ अभिपेच्य च (sio) (for अपश्यद्) K₈ आरमनो; D₄ आरमना (for अपरं) — °) K₈ D₁ अपर (for आरमन). D₇ S (G₂ ६ absent) रिपुम् (for शत्रुम्)

30 °) K₈ B₁ D₂ s s G₁ M₂ शरप्रसून; B₀ ६ (marg. as in text) शरप्रसून, D₄ शरप्रसून (for शरप्रसून) ॐ Cn शरस्तृणविशेषस्तथसून पुष्पम् । ॐ — °) Da Dn₂ महा (for मही) — °) K₈ V₁ B Da D₂ s s s M हरितं, Dn₁ n₂ हरिण (for हरिक)

31 °) K V₁ B Da Dn₁ n₂ D₂ s s १-० S (G₂ ६ absent) मूपिकगन्धेन (Dn₂ D₂ s 'गन्धेन). D₁ तममूपिकगन्धेन (sio). — °) D₇ T G₁ २ २ त्वरमाण उपागतम् (T₂ 'द्रवत्). — °) Ś₁ K₂ ६ V₁ B₂ ८ D₁ M₂ भक्षार्थं

V₁ D₇ T G₁ २ २ M₁ २ लेलिहद्; B₁ Da मं (B₁ म) लिहद्; D₁ लोहितद्; M₂ प्रेलिहद् (for लेलिहद्) K₈ Dn₁ n₂ D₂ s s ० भक्षा (Dn₁ D₂ 'क्ष्या) थं संलिहानं तं — °) K₁ क्रमाद्; M₂ विलाद् (for भूमाव्). V₁ B₂ उर्ध्वमुग स्थित; D₇ T₂ G₁ 'मुग्राभित' (D₇ 'सं). D₂ भूमावद्भुगं स्थितं

32 °) D₈ क्षासो; M₂ क्षान्ता (for क्षाया) D₇ G₂ M₄ मृगम् (for गतम्). — °) Ś₁ दृढकं; K₁ २ ६ D₁ T₂ G₁ चद्रक (for चन्द्रक). M₂ उद्धकचद्रकं नाम — °) V₁ Da तीक्ष्णतुण्ड (for 'तुण्ड) K₈ D₁ क्षिपाचर (for क्षपा). D₇ S (G₂ ६ absent) चक्र (M₂ ६ 'चक्र) मुष्ट दुरासद्.

33 °) V₁ गत स (for गतस्य) K₂ ८ V₁ B₁-1 Da Dn₁ n₂ D₁-३ s s M₁-३ तत्र (for तस्य). — °) K₈ ८ Da Dn₁ n₂ D₁-३ s s तथा; S (G₂ ६ absent) तयो (for तदा) — °) D₇ T₁ G₁ २ २ तप्राप्तस्य; T₂ तप्राप्तस्य; M₂ तत्र प्राप्य (for तप्राप्तस्य तु) Da₁ महद्भरं (for 'क्षय)

34 °) Ś₁ K₁ २ ६ B₀ s-२ D₁ ० आपत्तो तु; D₇ T₁ G₁ ६ आपद्यपि (for आपद्यस्यां) K₁ सकृपायां; M₂ तु कृपाया — °) K₈ ८ V₁ B₂ Da Dn₁ n₂ D₂ २ ८ ८ प्रस्युपस्थिते (D₈ 'त); B₁ प्रत्यवस्थिते (for समुप) — °) V₁ B₀-२ D₈ ० T₂ G₁ M₂ भयम् (for भय). K₈ T₂ G₁ उत्पन्नं, D₈ आपद्ये (for उत्पन्ने). — °) D₇ T₁ G₂ ६ किं कार्यं यै (for कथं कार्यं) — B₁ om (hapl) from पिणा up to कीय च (in 36°) D₇ S (G₂ ६ absent) मनीपिणा (G₂ 'ण) (for हितं)

35 B₁ om 35 (cf v 1 34) — °) D₇ १ T₂ उदा (for तथा) D₁ सर्वथा (for सर्वतो). — °) K₂ V₁ B₂-१ ६ (marg) Da Dn₁ n₂ D₂ s s s भयदर्शनं

आपदिनाशभूयिष्ठा शतैकीयं च जीवितम् ।
समन्तसंशया चैयमस्मानापदुपस्थिता ॥ ३६
गतं हि सहसा भूमिं नकुलो मां समाप्नुयात् ।
उल्लङ्घयेह तिष्ठन्तं मार्जारः पाशसंक्षयात् ॥ ३७
न त्वेवास्मद्विधः प्राज्ञः समोहं गन्तुमर्हति ।
करिष्ये जीविते यत्नं यावदुच्छ्वासनिग्रहम् ॥ ३८

(Ks 'नात्), D1 T G1 ३ ९ मयदर्शक (D1 'कशक', G2 'कशित') (for मयदर्शन) —^a) Ds स त्वन् (for मयवद्) B2 Da D1 T1 G2 M मयमत्रप्रश्न, T2 G1 स मयमत्रप्रश्न (for मयमत्रप्रश्न) —^d) Dns Ds च परमां (for चेमा परां) B1 4 D1 7 ९ T1 G1 ९ M4 परा मति, M1-2 मति परा (for परा गतिम्) Ks V1 Bo २ ९ Da Dn1 D2 ९ चक्रे च परमां मति, Ds चक्रे चैव तु मानस.

36 B1 om up to कीयं च (cf v 1 34) —^a) Ks-4 भूयिष्ठा, Ks Da Dn1 ns D2 ९ ९ 7 M1 भूयिष्ठ (for भूयिष्ठा) —^b) K1 शतैकेय च, Ks Dn1 ns D2 ९ ९ ९ Cn गतं कार्यं हि (Ds कार्यंश्च), B2 4 शतैकीय च, D1 T1 G1 ३ ९ Cv शकनीयं हि, D2 शत कार्यं हि (for शतैकीय च) Ks V1 D1 M हि (for च) T2 न शक्येय हि जीवितुं ॐ Ga शतैकीय शतैक पक्षगतम् । ॐ —^c) Ks-९ V1 B Da Dn1 ns D2 ९ ९ ९ T G1 ३ ९ M समंतात्, D2 समता (for स मन्त) Ks ३ D1 ९ T2 सदायायेयम् (T2 'नेयम्), Ks सचयायेयम्, Ks Dn1 ns D2 ९ ९ सदायात्वेया; V1 Bo 1 ९ ९ M मदा (M3 'प्र'यात्वेयम्, B2 Da 'यापत्रान (Da2 'या); Ds सश्रयायेयम्, D1 T1 G1 ३ ९ सदाय सोयम् (for सश्रया चैयम्) K1 सेयम् (for चैयम्) —^d) Ks ९ B2 ९ Da Dn1 ns D2 ९ ९ Ms त (Ks B2 ९ Ms अ)स्मात्पद्; Ks Ds आपद्स्माद् (for अस्माना पद्). Ds एतानापदुपस्थितात्, D1 T1 G1 ३ ९ अस्मात्पावदुपस्थित (G1 'ता), M1 अस्मानेवमपस्थिता

37 ^a) B2 गतिर् Ks ९ B2 Dn1 ns D1-5 ९ ९ मां (for हि) —^b) B1 नकुलोयं Da2 M4 मा (for मां) Ks ९ Dn1 ns D2-4 ९ ९ भक्षयिष्यति, K4 स तमाप्नुयात्, V1 Bo २-९ Ds T1 G1 ३ ९ मामवाप्नुयात्, T2 मामवाप्तवान् (for मा समाप्नुयात्) —After 37^{ab}, Ks Ds ins

308* उल्लङ्घे मूर्ध्नि सन्ने सुजगाराववाकियते ।
मार्जारं पाशमवद्धे किं कर्तव्यं मया भवेत् ।

न हि बुद्ध्यान्विताः प्राज्ञा नीतिगात्रविशारदाः ।
संभ्रमन्त्यापदं प्राप्य महतोऽर्थानिवाप्य च ॥ ३९
न त्वन्यामिह मार्जारान्नि पश्यामि सांग्रतम् ।
विपमस्यो ह्ययं जन्तुः कृत्यं चास्य महन्मया ॥ ४०
जीवितार्थी कथं त्वद्य प्रार्थितः शत्रुभिक्षिमिः ।
तस्मादिममहं शत्रुं मार्जारं संश्रयामि वै ॥ ४१

कश्चिद्राजगुणै पङ्क्ति सतोपायास्त्रयानघ ।

[(L 1) D1 स्थिता —(L 2) Ds मार्जार D1 [श]नवत् (for भवेत्) —(L 3) Ds सातोपायात्]
—^a) D1 G2 Ms उल्लङ्घं Ds चेति, D1 चैव (for चेह) —^d) Ks Ds मार्जार K1 पाशसंक्षय; K4 प्रसस क्षयात्, D1 T1 G1 ३ ९ M वा (D1 मा, G1 मा) समा मयात्, T2 मामवाप्नुयात् (for पाशसक्षयात्)

38 ^a) Ds स्वमेव, D2 नैवम् (for न त्वेव) Ms [अ]स्मद्विधा, M4 'द्विध D1 प्रज्ञ —^b) Ks Ds समोहं Bo 3-९ Ds ९ T2 कर्तुम् (for गन्तुम्) Ks अर्हसि —^c) V1 B1 2 Da Dns जीवने, T2 G1 ३ जीवितु, M2 जीवित (for जीविते) —^d) K1 V1 B D1 7 ९ S (G2 4 absent) निग्रहात् (for निग्र हम्) Ks Da Dn1 D2 २ ९ यावद्युक्त्या (Da1 'कवा) म (Ks Da2 प्र)तिग्रहात्; Ds यावद्युक्त्यानवाप्य च

39 Ds om (hapl.) 39 —^a) Ks ९ ९ Dn1 ns D2-4 ९ G1 बुद्ध्यान्विता प्राज्ञो B3 प्राज्ञ —^b) Ks ९ Dn1 ns D2-4 ९ ९ G1 विशारदा —^c) Ks Ds ९ सभ्रमति; K3 (marg) निमज्जति, K4 सममति, K Dn1 ns D2 ९ ९ निमज्जति, V1 Bo ३ सत्रसति, G2 सत्रमं (sup in 'पद) हि (for सभ्रमन्ति) —^d) V1 B1 D1 S (G2 4 absent) वा (for च) Ksm ९ Dn1 ns D2 ९ ९ महतीं दारुणामपि, D1 इत्यर्थवाच्यवाय वा (sic)

40 ^a) Ks त्वान्याम् K1 Ds नन्वन्यामि (K1 'दि) ह, D2 तन्न्यामिह, M2 न त्रयामीह (for न त्वन्या मिह) Ds मार्जार —^b) G2 प्राप्यामि (for पश्यामि) —^c) K1 [S]प्यय (for ह्यय) Ks ९ Bo २-९ Dn1 ns D2-4 ९ M शत्रु (for जन्तु) —^d) V1 सत्य (for कृत्यं)

41 ^a) K1 4 Da1 Dns जीवितार्थे (Da1 'र्थ), B1 जीवितोह (for 'तार्थी) Da1 D1 कृत, T2 G1 कृतत् (for कथ) —^b) D1 प्रार्थितं Ks V1 B1 2 Da Dn1 ns D2 ९ ९ शत्रुभि प्रार्थितस्त्रिमि —^c) K1 Da

C 12 4853
B 12. 136 42
K 12 136 41

क्षत्रविद्यां समाश्रित्य हितमस्योपधारये ।
 येनेमं शत्रुसंघातं मतिपूर्वेण वञ्चये ॥ ४२
 अयमत्यन्तशत्रुर्मे वैषम्यं परमं गतः ।
 मूढो ग्राहयितुं स्वार्थं संगत्या यदि शक्यते ॥ ४३
 कदाचिद्वधसनं प्राप्य संधिं कुर्यान्मया सह ।
 बलिना संनिविष्टस्य शत्रोरपि परिग्रहः ।
 कार्यं ह्याहुराचार्या विपमे जीवितार्थिना ॥ ४४

श्रेयान्हि पण्डितः शत्रुर्न च मित्रमपण्डितम् ।
 मम ह्यमित्रे मार्जारे जीवितं संप्रतिष्ठितम् ॥ ४५
 हन्तैनं संप्रवक्ष्यामि हेतुमात्माभिरक्षणे ।
 अपीदानीमयं शत्रुः संगत्या पण्डितो भवेत् ॥ ४६
 ततोऽर्थगतितत्त्वज्ञः संधिविग्रहकालवित् ।
 सान्त्वपूर्वमिदं वाक्यं मार्जारं मूपकोऽब्रवीत् ॥ ४७
 सौहृदेनाभिभाषे त्वा कश्चिन्मार्जारं जीवसि ।

दृग्; K₂ s s B₂ Dn₁ ns D₂ s s एनम् (for दृग्म्).
 D₁ ० अहमिम (by transp), D₂ एनमिमम् B₂ Da₁
 दायुर D₁ S (G₂ s absent) प्राणहेतोरिम (T₂ 'हेता
 विमं) मित्र —^a) Da₁ मे वैषम्य (hypermetric)
 (for मार्जार) D₁ ह; G₂ [अ]ह (for वै) —After
 41, D₁ S (G₂ s absent) read 45^a-46^d (D₁ T₁ G₂
 read 46 only) for the first time, repeating it in
 its proper place.

42 ^a) K₂ s V₁ B₁ s Da Dn₁ ns D₂ s s नीति
 चासं; Bo s s नीतिविद्यां; D₁ धुद्रविद्यां (for क्षत्र
 विद्यां) —^b) G₂ क्षमं (for हितम्) D₁ S (G₂ s
 absent) सत्र (for अस्य) K₁ [अ]पचारये; K₂ s V₁
 B₁ s Da Dn₁ ns D₂ s s [ट]पवर्णये; B₂ D₂ M₂
 'धारयेत् (D₂ 'यन्); D₁ 'पादये; G₁ 'धारये (for
 'धारये). —^c) D₁ M₂ येनेद, G₁ नेम च (for येनेम).
 D₁ संजातं (for -सघात) —^d) Dn₁ ns D₂ s मति
 पूर्णेन, D₁ मत्रपूर्णेण; T₁ G₂ मितपूर्णेण; T₂ G₂ मति
 पूर्वं च (for 'पूर्णेण) K₂ D₁ G₂ वचयेन्; B₁ वक्षये,
 D₂ वधये; D₂ सचये; G₁ सात्वये (for वधये)

43 ^a) Bo s च, B₁ वै (for मे). —^b) D₁
 वैपम (for 'स्य) K₁ s D₁ T₁ G₁ M च पर (for
 परमं) —^c) Da स्वयं (for मूढो). D₁ T₁ G₁ s s
 ग्राहयिता (for 'विगु) Dn₂ स्वार्थं (for स्वार्थं) —^d)
 Da₂ संगत्या, Dn₁ स गत्या (for संगत्या). B₁ G₂
 सगत्यापदि (G₁ 'दिति) शक्यते ॥ Ca. संगत्या वैच
 गत्या । ॥

44 ^a) D₂ च्यमनप्राप्त D₁ प्राप्य; D₂ प्राप्त (for
 प्राप्य) —^b) B₁ यदि; D₂ G₁ यल्लिन; D₂
 धनिनी (for यलिना) K₂ s V₁ B Da Dn₁ ns D₂-s
 १ s S (G₂ s absent) सनिष्टस्य (for सनिविष्टस्य).
 —^c) V₁ यनाच्छत्रोरपि प्रह. —^d) Da कार्या
 —^e) T₂ M₁ s s च्यसने (for विपमे). S₁ जीवितार्
 थिनं D₁ T₁ G₁ s s M₂ च्यसने जीवितार्थिनां

45 ^a) K₂ s s Dn₁ ns श्रेयो हि; Da श्रेयांस्तु (for
 श्रेयान्हि) —^b) Bo s-s D₂ तु; D₁ S (G₂ s absent)
 हि (for च) V₁ B₂-s Da Dn₂ D₁ s T₂ G₂
 अपण्डित. — For the repetition in D₁ S (G₂ s ab-
 sent), of v. 1. 41 —^c) D₁ T₂ (second time) G₁
 (both times) M (all second time) अमित्रे खलु; T₁
 G₂ अमित्र खलु; G₂ (second time) अत्रैव खलु; M₂
 (first time) मह्यमित्रेण (for मम ह्यमित्रे). K₂ s V₁
 B₁ s Da Dn₁ ns D₁-s स्वमित्रे (Da₁ D₁ 'त्रो) (for
 ह्यमित्रे) —^d) K₁ 2 s B₂ Da₁ D₁ 7 G₁ (both
 times) संप्रति स्थित; T₂ (second time) न प्रतिस्थितं
 (for संप्रतिष्ठितम्).

46 For the repetition in D₁ S, of v 1 41. D₁
 T₁ G₂ transp 46^{ab} and 46^{cd} —^a) K₂ s V₁ Bo-s,
 s s Da Dn₁ ns D₂ s s हुतास्यै; D₁ (both times)
 T₁ (second time) s G₁ (both both times) s (first
 time) s (second time) M (all both times) ततोऽस्यै;
 T₁ (first time) G₂ (second time) s (first time)
 अतोऽस्यै (for हन्तैनं) K₁ B₂ D₁ s ० हुत स्येनं (B₂
 हुतास्येनं; D₁ ० हुतास्यैव; D₂ हुत स्ये) प्रवक्ष्यामि.
 —^b) K₂ Dn₂ D₁-s s M₂ (both times) आरमाभिरक्षणे
 (D₁ 'क्षणे); Bo s s D₂ आरमविमोक्षणे (for आरमा
 भिरक्षणे). B₂ हेतुमात्रविमोक्षणे, D₂ हेतुमन्नात्मरक्षणे
 (sic). —^c) M₂ (second time) मया (for अय)
 —^d) Dn₁ संदाये; Dn₂ संदाय, D₁ (first time)
 सगम्या; T₂ (second time) सगम्यां (for सगम्या).
 — After 46, K₂ s V₁ B Da Dn₁ ns D₂ s s, s
 ins

309^a पृथ विचिन्तयामास रूपकं शत्रुषेष्ठितम् ।

[D₂ संधितयामास K₂ V₁ B Da Dn₁ D₂ s s मृषिक,
 D₂ मृषिक V₁ B शत्रुषेष्ठित, Da D₂ 'चेष्ठित.]

47 D₁ om. 47. —^a) K₂ [s]य गति; B₁ [s]तु
 गति, T G₁ s s [s]र्थमति; M₂ 'मपि (for 'गति).

जीवितं हि तवेच्छामि श्रेयः साधारणं हि नौ ॥ ४८
 न ते सौम्य *विपत्तव्यं जीविष्यसि यथा पुरा ।
 अहं त्वामुद्धरिष्यामि प्राणाञ्ज्वां हि ते कृते ॥ ४९
 अस्ति कश्चिदुपायोऽत्र पुष्कलः प्रतिभाति माम् ।
 येन शक्यस्त्वया मोक्षः प्राप्तुं श्रेयो यथा मया ॥ ५०
 मया ह्युपायो दृष्टोऽयं विचार्य मतिमात्मनः ।

आत्मार्थं च त्वदर्थं च श्रेयः साधारणं हि नौ ॥ ५१
 इदं हि नकुलोल्लूकं पापबुद्ध्याभितः स्थितम् ।
 न धर्षयति मार्जारं तेन मे स्वस्ति सांप्रतम् ॥ ५२
 कुञ्चपलनेत्रोऽयं कौशिको मां निरीक्षते ।
 नगशाखाग्रहस्तिष्ठंस्तस्याहं भृशमुद्विजे ॥ ५३
 सतां साप्तपदं सख्यं सवासो मेऽसि पण्डितः ।

C 12. 4867
 B 12. 178. 26
 K. 12. 132. 55

—^a) V₁ B_o शांत्वपूर्वम् —^a) K₂ V₁ B D_a Dn₁
 D₂-1. 1. 2 T G₁ : M मूषिको, D₂ नूषिको, D₂ नू
 सक्तो; G₂ नू*को K₂ मनेत् (for मनीत्)

48 Before 46, D₁ T₁ G₁ : : z ins नूषिक उवाच.
 —^a) Dn₂ मौहदाद्, G₁ सुहृदेन B_o : [ज]वभाये;
 M₁ [ज]भिभापेद् (for *भाये) K₂-1 B D_a Dn₁ n₂
 D₂-1-1-2 T G₁ : : स्तां, M₂ वां (for त्वा) D₁
 सौहार्देनाभिभापद्वा. —^b) Ś₁ K₁ : D₁ T₁ G₁ : क
 श्चिद् D₁ T₁ G₁ : जीवसे —^c) D₂ जीवित तव
 इच्छामि —^d) K₁ मे; D₁ नो (for नौ).

49 ^a) V₁ हि; B_o : च (for ते). Ś₁ K₁ : :
 सोम्य (for सौम्य) Ś₁ विश्वस्त्वय; K₁ D₂ विश(D₂
 *व)त्वयं; K₂ : D₁ : विदास्त(D₁ *पक्त)यं; K₂ : V₁
 B D_a Dn₁ n₂ D₂ : : : S (G₂ : absent) मय कार्य
 (M₂ *यां) (for *विपत्तव्य) —^b) K₁ जीविष्यामि,
 G₁ जयिष्यामि (for जीविष्ये) K₂ : V₁ B₁ : D_a Dn₁
 n₂ D₂ : : ययामुत्त्व; T₁ G₁ : M *पुर (for यथा पुरा)
 —^c) K₁ जह्यामि; D₁ रक्षन्दि (for जह्यां हि) D₁
 त्वद् (for ते) K₂ : V₁ B₁ : D_a Dn₁ n₂ D₂ : :
 यदि मां (D_a मा) न त्रिवायमि

50 ^a) D₂ अत्र (for अत्रि) —^b) K₂ Dn₁ n₂
 D₂-1. 2 : दुष्कर; B₁ दक्षग; M₁ : पुष्कल (for
 पुष्कल) K₁ Dn₁ n₂ D₂-1. 2 : T₂ G₁ : M₂ मे (for
 माम्) K₂ V₁ B₂ D_a पुष्कल प्रविभानमाद्, D₁
 *भायि मां —^c) D₁ यो न (for येन) T₂ मोक्ष
 —^d) V₁ B₁ : D_a D₁ : transp प्राप्तु and श्रेय
 K₁ प्राप्त, K₂ प्राप्तं (for प्राप्तु) K₂ : V₁ B D_a
 Dn₁ n₂ D₂-1-1-2 S (G₂ : absent) तया (for यथा)

51 ^a) K₂ : V₁ B D_a Dn₁ n₂ D₂ : : : S
 [ज]पि, G₁ M₁ : [ज]भि (for हि) D₁ उपाया
 —^b) B₁ D₁ S (G₂ : absent) हि (M₂ इ)त्वम् (for
 मतिम्). D₂ विचार्य च महात्मन —^c) Ś₁ आत्मानं
 (for आत्मार्यं) D_a Dn₂ त्वयं, D₁ हितार्यं (for

त्वदर्थं) —^a) G₁ ह (for हि) D₁ नो (for नौ)

52 ^a) D₁ अय, T₂ इम (for इद्) —^b) K₁
 बुद्ध्याभित; K₂ B_o s-s बुद्ध्याभित, K₂ : V₁ B₁ :
 Dn₁ n₂ D₂ : : बुद्ध्याभित; D. बुद्ध्या उप, D₁
 T₂ G₁ : बुद्ध्या हित, T₁ G. M₂ : बुद्ध्याभित (for
 बुद्ध्याभित) M₁ स्थित (for स्थितम्) D_a पाप
 बुद्ध्याभिसहित —^c) Ś₁ (inf lin, orig as in
 text) दर्शयति, K₁ दर्षयति; M₂ मर्षयति (for
 धर्षयति) D₂ मार्जार, G₂ M₂ मार्जारस् (for मार्जार)
 —^d) D₁ lacuna, M₁ : येन (for तेन). V₁ B₁ ते
 (for मे) D₁ om. (hapl.) from प्रत up to सतां
 (in 54^a). K₂ सप्रत (for सांप्रतम्)

53 D₁ om. 53 (cf. v 1 52) —^a) Ś₁ (marg
 as in text) K₁ कूट; K₂ कौषं, K₃ कुन्द, D₁
 कूट, D₁ S (G₂ : absent) कूट (for कूटम्)
 D₂ कूजश्च पत्तिवोत्रायं ॐ Ca कूजद्, शब्द कुर्वन् । ॐ
 —^b) D₂ कौशिको Dn₁ D₁ निरीक्षते, T₂ G₁ उदी
 क्षते (for निरीक्षते) —^c) D₁ S (G₂ : absent)
 नगशाखाग्रवत्; D₂ *प्रत्स् (for *ग्रहस्) K₂ : V₁
 B₁ : D_a Dn₁ n₂ D₂ : : नगशाखाग्रम् (K₂ *त्)पापस्,
 B_o s-s D. नगशाखाग्रमुचिष्य

54 With 54^a, cf. 3 246. 35^a, 281 22^a; Tait
 Br 3 7. 7 89; Āp Gr S 2 4 16 D₁ om up to
 सतां (cf. v 1. 52) —^a) K₁ : V₁ B D_a D₁ : : T
 G₁ : M₂ सप्तपद K₁ B₁ : : (marg) D₂ : S
 (G₂ : absent) मित्र; K₂ : V₁ B_o : : D_a Dn₁ n₂
 D₂-1 : : मैत्र (for सख्य) —^b) K₂ m : V₁ B
 D_a Dn₁ n₂ D₂ : : स सखा; T₂ सावासो, G₁ स-
 वासो; M₂ सावासो (for सवासो) K₂ D₁ सवासो
 (D₁ *वारा) मयि वीदित, D₂ सवासो मसिपिंडित (sic);
 D₂ त्वसख्यं मेदि पण्डित, T₁ G₂ : M₁ : सा (G₂ स)
 वासो (M₁ : सावासो) मेसि पण्डित (M₁ *दं) —^c)
 Ś₁ K₁ : : D₁ : सवासकं; K₂ उपाय किं; V₁ आत्म-
 न्चेद्, Dn₁ संगत्यक, D₁ : सवासकं; T G₂ M₁ : :

सांवात्यकं करिष्यामि नास्ति ते मृत्युतो भयम् ॥ ५४
 न हि शक्नोषि मार्जारं पाशं छेत्तुं विना मया ।
 अहं छेत्स्यामि ते पाशं यदि मां त्वं न हिंससि ॥ ५५
 त्वमाश्रितो नगस्याग्रं मूलं त्वहमुपाश्रितः ।
 चिरोपिताविहावां वै वृक्षेऽस्मिन्निदितं हि ते ॥ ५६
 यस्मिन्नाश्वसते कश्चिद्यश्च नाश्वसते क्वचित् ।
 न तौ धीराः प्रशंसन्ति नित्यमुद्विग्नचेतसौ ॥ ५७
 तस्माद्विबर्धतां प्रीतिः सत्या संगतिरस्तु नौ ।

कालातीतमपार्थं हि न प्रशंसन्ति पण्डिताः ॥ ५८
 अर्थयुक्तिमिमां तावद्यथाभूतां निशामय ।
 तव जीवितमिच्छामि त्वं ममेच्छसि जीवितम् ॥ ५९
 कश्चित्तरति काष्ठेन सुगम्भीरां महानदीम् ।
 स तारयति तत्काष्ठं स च काष्ठेन तार्यते ॥ ६०
 ईदृशो नौ समायोगो भविष्यति सुनिस्तरः ।
 अहं त्वां तारयिष्यामि त्वं च मां तारयिष्यसि ॥ ६१
 एवमुक्त्वा तु पलितस्तदूर्ध्वमुभयोर्हितम् ।

सांवात्यक (sio), G₁ २ सवात्यक; M₂ सांवात्यत (for सांवात्यकं) छेत् Cb सांवात्यक सहवासकार्यम् । छेत् —^d) D₁ मे (for ते) Dr S (G₈ ४ absent) प्राणतो (for मृत्युतो) K₈ २ V₁ B₁ २ Da Dn₁ ns D₂ २ २ नास्ति ते भयमथ वै.

55 ^a) K₁ २ Dn₁ ns D₂-4 २ शक्नोसि; V₁ Da शक्नोमि; Bo-२ २ D₀ शक्नोसि; D₀ शक्नोपि (for शक्नोपि). —^b) D₄ पाशांश्च (for पाश). All MSS (except Ś₁ K₁ २ ४ D₁, Dn₂ D₀ G₈ ४ absent) transp विना and मया —^c) K₁ V₁ B₁ २ Da ते पाशान्; K₈ २ B₄ Dn₁ ns D₂ २ २ पाशांश्चे (for ते पाशं). —^d) D₁ M₂ मा त्व; D₄ त्वं मां (for मां त्व).

56 ^a) D₀ त्वमाश्रिते (for त्वमाश्रितो). K₈ २ B₁ २ Da Dn₁ ns D₂-4 १-२ S (G₈ ४ absent) द्रुमस्याग्र, D₁ नचस्याग्र (for नच) —^c) K₈ V₁ Bo २ २ Da Dn₁ ns D₂ २ १ २ T G₂ २ M₁ २ ४ उभावावां; B₁ उभावेत्य; D₁ इहावेवा (sio), D₀ इहास्था वै, G₁ उभा वासां; M₂ उभावावां (for इहावां वै) K₈ D₄ चिरो पिताश्च (D₄ 'तश्च' तावद्य — D₄ reads 56^d twice —^d) D₄ (second time) यस्मिन् (for ऽस्मिन्) D₀ त्व (for हि ते) K₈ V₁ B₁ २ Da Dn₁ ns D₂ २ २ च (for हि) K₈ Da D₄ (both times) मे; G₂ तत् (for ते).

57 ^a) D₀ तस्मिन्; T₁ G₂ २ यस्मान् (for यस्मिन्). K₈ २ V₁ Bo २-२ Dn₁ ns D₁-२ १ २ G₁ M₁-२ आश्वस ते; G₂ आश्वसिते (for 'सते) —^b) K₈ २ B₁-२ Da Dn₁ D₂ २ २ नाश्वसिति, K₈ Dns D₀ नाश्वसति, D₁ G₁ नाश्वसते (for नाश्व). —^c) G₁ एतौ (for न तौ) Ś₁ K₁ ४ D₁ G₁ धीरा; D₀ धीर (for धीरा) —^d) K₈ २ २ V₁ B₁ २ Da Dn₁ ns D₂ २ २ G₁ उद्विग्न मानसौ (G₁ 'चेतसा') (for 'चेतसौ).

58 ^a) M₄ विवस्वता (for 'धतां). V₁ प्रीतिं —^b) K₄ सगतिम् (for सगतिर्). K₁ Bo २-२ D₁ २ १ २ T G₁ २ २ M सत्य सगत (K₁ 'ति)मस्तु नौ; K₈ २ V₁ B₁ २ Da Dn₁ ns D₂ २ २ नित्यं सगतम्. —^c) K₈ D₄ १ २ S (G₈ ४ absent) इहार्थं हि; K₈ V₁ B Da Dn₁ ns D₂ २ २ २ इहार्थं तु (for अपार्थं हि) —^d) K₈ पीडिता. (for पण्डिता)

59 ^a) Bo ४ २ स त्व युक्तिम्, B₂ मय युक्तिम्; B₂ D₀ स त्व (D₀ सत्य) युक्तिम्; M₂ अर्थयुक्तम् (for 'युक्तिम्) K₈ वाच; K₈ B₂ Dn₁ ns D₂ २ २ २ तत्र; D₄ वाव (sio), D₀ ताव; G₁ आपद् (for तावद्) —^b) D₀ यथाभूतां, D₀ तथाभूतां (for यथाभूता) —^c) Dns जीवनम् (for जीवितम्) —^d) V₁ Bo १ २-२ Da चेन्मेच्छसि, Dns D₂ २ मे वेच्छसि; D₂ मे वेच्छसि; D₄ मामिच्छसि, D₀ च नेच्छसि (for ममेच्छसि). B₂ त्वं चेन्जीवितमिच्छसि.

60 ^b) Dns युगभारां; D₁ स गभीरां (for सु गम्भीरां) —^c) K₈ V₁ Bo-२ २ D₂-२ २ G₂ संतारयति, T₂ G₁ प्रतारयति (for स तारयति) —^d) M₂ कार्यते (for तार्यते)

61 ^a) D₁ नौ समायोगो, D₀ नौ समायोगे; T₁ G₈ न क्रियायोगो; T₂ M न (T₂ नौ) कथायोगौ (for नौ समायोगो) —^b) K₈ २ V₁ B Dn₁ D₂-4 १ २ S (G₈ ४ absent) सुनिस्तर, B₂ (marg) D₀ सुदुस्तर (for सुनिस्तर). —^c) D₁ M₁-२ त्वा (for त्वां) D₀ तारयिष्यामि —^d) Dn₁ मां च त्वं; M₈ त्व च मा (for त्वं च मां) Dn₁ D₀ तारयिष्यसि (D₀ 'से') (for 'प्यसि).

62 Dns reads 62-63 on marg. —^a) G₂ फलितस्य; M₂ पलितोच (sio) (for पलितस्) —^b) K₁ २ V₁

हेतुमद्रहणीयं च कालाकाङ्क्षी व्यपेक्षत ॥ ६२
 अय सुव्याहृतं तस्य श्रुत्वा शत्रुर्विचक्षणः ।
 हेतुमद्रहणीयार्थं मार्जारो वाक्यमत्रवीत् ॥ ६३
 बुद्धिमान्वाक्यसंपन्नस्तद्वाक्यमनुवर्णयन् ।
 तामत्रस्थामवेक्ष्यान्त्यां सान्निव प्रत्यपूजयत् ॥ ६४
 ततस्तीक्ष्णाग्रदशनो वैदूर्यमणिलोचनः ।
 मूपकं मन्दमुद्धीक्ष्य मार्जारो लोमशोऽत्रवीत् ॥ ६५

नन्दामि सौम्य भद्रं ते यो मां जीमन्तमिच्छसि ।
 श्रेयश्च यदि जानीषे क्रियता मा विचारय ॥ ६६
 अहं हि दृढमापन्नस्त्वमापन्नतरो मया ।
 द्वयोरापन्नयोः संधिः क्रियता मा विचारय ॥ ६७
 विघत्स्व प्राप्तकालं यत्कार्यं सिध्यतु चावयोः ।
 मयि कृच्छ्रादिनिर्मुक्ते न विनङ्क्ष्यति ते कृतम् ॥ ६८
 न्यस्तमानोऽस्मि भक्तोऽसि शिष्यस्त्वद्विदितकृतया ।

C 12. 4922
 B 12. 132. 71
 K 12. 128 71

B Da Dn1. n3 D: 2. 2 T1 G1 2. M1-3 तनयन्, K2 D: सनयन्, D. मयचम्; D: सनयन्; M2 त्वनयन् (for तदयन्) * — V1 reads 62'-63' on marg —^a) Dn3 D: 2 2 ग्रहणीयम्, T2 गृहणीये, M2 ग्राहणीय (for ग्रह) D1 हेतुमद्रहणीयं च (sic) —^d) K2 2 V1 Bo-2 Da Dn1. n3 D: 2 2 T1 G2 2 M का लने (M2 'वे)क्षी, D1 G1 कालकाङ्क्षी (for काल) K: Dn2 D: 2 2 न्यवेक्ष्य च, V1 B1 2 व्यपेक्षत; D1 व्यप, D1 [अ]न्य; D. व्यपेक्षते; D1 S (G2 4 absent) व्यतिष्ठत (T: 'ते, M2 'त') (for व्यपेक्षत)

63 V1 reads 63^{ab} and Dn3 63 on marg —^a) Da अय म; D: स बुद्ध (for अय सु) K2. V1 B1 2 Da Dn1 n3 D 2 2 श्रुत्वा, D1 तत्र, T2 G1 वाक्य (for तस्य) —^b) E: Da तस्य (for श्रुत्वा) D1 शत्रु, D2 शत्रोर, G1 चक्षुर् (for शत्रुर्) K2. V1 Dn1. n3 D: 2 2 तस्य शत्रोर्विचक्षण, B1 श्रुत्वा बुद्धिचक्षण (sic) —^c) K2 V1 B1 2 Da D. ग्रहणीय च, D2 M2 ग्राहणीयार्थं (for ग्रह) D1 हेतुमद्रहणीयार्थं

64 M om (hapl) 64-65 —^a) D. वाक्यमन्यत्रम् (for 'मपन्नम्) —^b) K1 अनुकर्णयन्, K2 Bo 2-3 D 1 T1 G2. 'वर्णयन्, K1 'वर्णयन् (for 'वर्णयन्) —^c) K2 2. B2 Dn1 D: 2 स्वाम् (for तान्) K1 समीक्ष्य त्वां, K2 2 V1 B1 2 4 Da Dn1 D: 2 समीक्ष्याय, K1 अवेक्ष्याय, Bo 2 2 समीक्ष्यातां (B2 'क्ष्याया, B. 'क्ष्यात्वा), D1 अवेक्ष्यत्या, D समीक्ष्येत्, D1 प्रवीक्ष्येत्, D2 समीक्ष्यार्थं; T2 G1 समीक्ष्येत्; G2 प्रतीक्ष्यान्त्यां (for अवेक्ष्यान्त्यां) D1 अवन्त्यां स्वां समीक्ष्याय —^d) D1 तं साम्ना, D2 मान्ना त (for साम्नेत्) Dn3 तमपूजयन्; D1 2 2 प्रत्यपूजयन् (for 'पूजयन्) D1 सात्वत्प्रमपूजयत्

65 M om 65 (cf. v 1 64) —^a) D. स सीक्ष्य, T2 G1 सुतीक्ष्य (G1 'क्ष्या) (for सीक्ष्यात्) —^b)

K1 B1 2 1 2 वैदूर्यमणि, K2 D2. नणिर्वैदूर्य, K3 2 Dn1. n3 D: 2 नणिर्वैदूर्य (for वैदूर्यमणि) —^c) K2. V1 B Da1 Dn1. n3 D: 2 2 T G1 2 2 मूपकं K3 स तम् (for मन्दम्) —^d) S1 K1 2 4 D1 लो मशो (for लो) D1. 2 2 T G1 2 2 मार्जारो वाक्यमत्रवीत्

66 ^a) K1 नन्दामि (sic) (for नन्दामि) D1 भद्रे —^b) D1 T1 G1 2. यन्मा, M यन्मा (for यो मां) K1 4. B1-3 Dn1 D1-2 2 2 जीवितुम्, Dn3 जीवितुम् (for जीवन्तम्) —^c) K2 जानीया (sic) (for जानीषे) —^d) D. क्रियतामविचारयन्

67 K2 D1 G1 om (hapl.) 67 S1 K1 (both marg) read 67 after 71^{ab} V1 reads 67^{ab} on marg —^a) K1 Bo G2 M अय (for अह) K2-3 V1 B Da Dn1 n3 D: 2 2 2 नृदाम्, D1 दुस्सम् (for दृढम्) —^b) K. V1 B3 Dn1 n3 D: 2 2 सम; D. न च (for मया) —^c) G2 अपन्नयो K2 साधु, D1 मिद्धि (for संधि)

68 ^a) K2 2 Dn1 n3 D: 2 2 विधास्ये, G1 विधिस्व (for विघत्स्व) —^b) K1 मिच्छेन्न, G2 M1-2 मिच्छति K3. V1 Bo-2 2 Da Dn1. n3 D: 2 2 कार्यं (V1 Bo-2 Da 'र्थं) मिद्धिकर विमो (V1 महत्) —^c) K2 4 Bo 2 Da1 विसुक्ते न, G2 च निर्मुक्ते (for विनिमुक्ते) —^d) K3 D1 हि नक्ष्यति, V1 Bo 1 नक्षिप्यति, B2 विनक्ष्यति च (hypermetric), Dn1 विनक्ष्यति, D2 विनक्षेति, D1 T1 G1 2 2 विनक्ष्य (G2 'क्ष्य)ति (for विनङ्क्ष्यति)

69 ^a) D1 S (G2 4 absent) लक्ष्मानो (for चक्ष्) M2 भद्रं ते (for भक्तोऽसि) —^b) D1 तपो (sic), T2 सता; G2 तदा (for तथा) D2 दिाप्यं स्वधिकृत तथा —^c) K2 निदेशयशवती च (sic), D1 निदेशवती च तथा (sic), D1 T G1 2 2 तथा निदेशवती च —^d) M2 शरणागत (for शरणं गत)

निदेशवशवतीं च भवन्तं शरणं गतः ॥ ६९
इत्येवमुक्तः पलितो मार्जारं वशमागतम् ।
वाक्यं हितमुवाचेदमभिनीतार्थमर्थवत् ॥ ७०
उदारं यद्भवानाह नैतच्चित्रं भवद्विधे ।
विदितो यस्तु मार्गो मे हितार्थं शृणु तं मम ॥ ७१
अहं त्वानुप्रवेक्ष्यामि नकुलान्मे महद्भयम् ।
त्रायस्व मां मा वधीश्च शक्तोऽस्मि तव मोक्षणे ॥ ७२
उल्लकाच्चैव मां रक्ष क्षुद्रः प्रार्थयते हि माम् ।

70 ^a) Ks (*inf lin*) Gs फलितो — ^b) D1
मार्जारो — ^c) M1 s [ए]नम् (for [ह]वम्). — ^d) V1
B1 s अभिनीतवद्; D1 s अव(D1 'ति)नीतार्थम्; D1
T1 G1 s M2 अभिजा; D0 अव्यलीका; M1 s 4 अभि
ज्ञाना (for 'नीतार्थम्). Ks s V1 B1 s Da Dn1. ns
D1-s s s T1 Gs अर्थवत् (for 'वत्). — After 70,
D1 reads 74^a.

71 ^b) D1 T G1 s s न तच्छ (for नैतच्छ). Ks
भवेद्विह, D1 भवद्विधा; M2 भवद्विधे: (for भवद्विधे).
— After 71^a, S1 K1 read 67. — ^c) Ks V1 B1-s
Dn1. ns D2 s s विदितो (for विदितो). M2 च तु (for
यस्तु) Ks D1 मार्गो नो, B2 Da मे मार्गो (by
transp); D1 मार्गो मे; D0 मार्गो नौ. — ^d) Dns
हितार्थं, M2 त्तार्थं (sio) (for हितार्थं) V1 B1 s 2
Da1 T1 तच्छ; D1 तां; G2 हृद (for त)

72 ^a) K1 Da1 Dns स्वां तु (K1 तु) (for स्वानु)
S1 K4 Da D1. 0 G1 s प्रव(D0 'वि)क्ष्यामि (for 'प्रवे')
T2 अह त्वा विप्रमोक्ष्यामि. — ^b) D1 नकुलास्तु (for
'न्मे) — ^c) B2 मा वधीश्च त्व; D0 मा मा वधीस्त्व,
T1 M मां (M मा) मा वधिष्ठा (for मां मा वधीश्च)
K1 T1 Gs मा (for मां) Ks Dn1 ns D2 s s त्व
(for च) — ^d) Ks V1 B1 s Da Dn1. ns D2 s s
रक्षणे; B2 *क्षणे (for मोक्षणे)

73 ^a) D1 T G1 s s M1-s चापि (for चैव). Da1
Ma मा (for मां). — ^b) T1 Gs s M प्रार्थयतीह; G1
प्रापयतीह (for प्रार्थयते हि) M1 s मा (for माम्)
— ^c) M2 महजस्वामि (sio) (for अह छेत्स्यामि) B4
पाश (for पाशात्). — ^d) D1 सुखे (for सखे). Ks
स्यानेन (sio) (for सत्येन). Ks Dn1 D2 s. 1. 8 मे
(for से).

अहं छेत्स्यामि ते पाशान्सखे सत्येन ते शपे ॥ ७३
तद्वचः संगतं श्रुत्वा लोमशो युक्तमर्थवत् ।
हर्षादुद्वीक्ष्य पलितं स्वागतेनाभ्यपूजयत् ॥ ७४
स तं संपूज्य पलितं मार्जारः सौहृदे स्थितः ।
सुविचिन्त्याव्रवीद्धीरः प्रीतस्त्वरित एव हि ॥ ७५
क्षिप्रमागच्छ भद्रं ते त्वं मे प्राणसमः सखा ।
तव प्राज्ञ प्रसादाद्धि क्षिप्रं प्राप्स्यामि जीवितम् ॥ ७६
यद्यदेवंगतेनाद्य शक्यं कर्तुं मया तव ।

74 D1 reads 74^a after 70. — ^a) Ks सगत.
M2 कृत्वा (for श्रुत्वा). — ^b) D1 T1 रोमशो (for
लोमशो) D1 युक्तमर्थवत्; D2 युक्तवत्तदा (for 'मर्थ
वत्). — ^c) G1 विद्वीक्ष्य (for उद्वीक्ष्य) T2 G2
फलित (for पलित). — Ks D1 s om. (hapl)
74^a-75^a. — ^d) D1 G1 M4 पूजयेत्

75 Ks D1 s om 75^a (of v. l. 74). — ^a)
G1 s स स (for स सं) K2 s V1 B Da Dn1. ns
D2 s 1. 8 T1 Gs M सं संपूज्याय पलित; T2 सुसंपूज्याय
फलितं. — ^b) B1 D1 T G1 s M स्थितं (for स्थितः).
G1 मार्जारसौहृदे स्थित. — ^c) Ks V1 B Da Dn1 ns
D2. s 1. 8 T G1 s M1-s स विचिन्त्या; D0 अविचिन्त्या;
G1 स तु चिन्त्या; M4 स विमत् (for सुविचिन्त्या) S1
K2-4 D1 0 G2 धीरः; T2 भीत (for धीर). K1
सविच्य प्राग्वीद्धीर — ^d) D1 प्रीत्यस; D2 प्रतिस्
(for प्रीतस्) D1 त्वनि*; M1. 8 त्वकृता; M2
स्वनंत; M4 त्वरितम्. Ks D1 'मानस' (for एव हि).
Ks V1 B1-s Da Dn1 ns D2 s 1-9 S (G2 s absent)
च; B0 s D2 ह (for हि)

76 ^a) Ks s V1 B1. 2 4 Da Dn1. ns D1-3 s स्त्री
ग्रम् (for क्षिप्रम्) D0 आगत्य (for आगच्छ) — ^b)
D1 प्राणसम (for 'सम) — T2 (marg) repeats
76^a-77^d after 86 — ^c) Ks D1 4 9 T2 (second
time) M प्रजा; D2 प्राप्ति (for प्राज्ञ). B2 Da D1
प्रसादाद्य, D1 प्रभावाद्धि; G1 प्रसादार्यो, M1-3 प्रसा-
देन (for 'वाद्धि) — ^d) B1 om क्षिप्रं. K1. 8 D1
1 0 S (T2 both times, G2. 4 absent) प्रिय, Ks
V1 Dn1 ns D2 s s प्राय, B0 s s D2 श्रेय; B2
प्राप्यं; Da प्राप्यं (for क्षिप्र). B0 s s पश्यामि;
D0 प्राप्स्याम (for प्राप्स्यामि) Dns जीवित्.

77 For the repetition of 77 in T2, of v. l. 76.
— ^a) K2 s B2 s Dn1. ns D2 s s गतेनाय; Ks D1

तदाज्ञापय कर्ताहं संधिरेवास्तु नौ सखे ॥ ७७
 अस्मात्ते संशयान्मुक्तः समित्रगणवान्धवः ।
 सर्वकार्याणि कर्ताहं प्रियाणि च हितानि च ॥ ७८
 मुक्तश्च व्यसनादस्मात्सौम्याहमपि नाम ते ।
 प्रीतिमुत्पादयेयं च प्रतिकर्तुं च शक्नुयाम् ॥ ७९

गते कार्ये, T₂ (second time) गतेनान्यत् (for 'गते नाद्य') —^b) B₁ सख्य; G₁ २ शक्या (for शक्यं) K₃ D₁ ९ मयानद्य (for मया तद्य) —^c) K₅ V₁ B Dn₁ n₃ D₂ ३ ७ ९ T₁ २ (first time) G₁ ३ ९ कर्तासि, Da मद्र ते (for कर्ताहं). D₅ om. (hapl) from कर्ताह up to कार्याणि (in 78^c) —^d) D₇ T₁ G₁ ३ ९ सिद्धिर् (for सधिर्) G₂ [अस्ति D₂ नो (for नौ)

78 D₅ om up to कार्याणि (cf v 1 77) —^a) K₃ D₉ अस्मान्, D₂ अस्मन्, T₂ तस्मात्त्वं (for अस्मात्ते) B₁ २ संकटान् (for संशयान्) K₅ V₁ Bo २-९ Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ९ अस्मान् सकटा (V₁ B₃-९ 'गरा)-न्मुक्तः —^b) Bo समित्रबल; D₁ सुमित्रगण (for समित्र) —^c) D₂ ९ कर्तासि (for कर्ताहं) K₃ सर्वकार्यार्थकर्तासि —^d) D₅ प्रियानि.

79 Before 79, K₃ D₄ ins मूपिक उवाच. —^a) D₉ प्रमुक्तो (for मुक्तश्च) D₁ अस्मत् G₂ व्यसनादपि सर्वस्मात् —^b) D₁ सौम्य B₂ सौम्योहमपि नाशते (sio) —^c) M₂ प्रीतिम् K₁ उत्सादयेय; D₇ T₁ G₁ ३ ९ उत्पादयेह (for 'येय) D₅ नौ (for च) B₁ प्रीतिसुखोदयेय च —^d) K₃ प्रीतिकर्तुं, B₁ २ Da D₇ प्रतिकर्तुं, B₃ प्रीतिं कर्तुं; D₁ प्रतिकर्तुं (for प्रतिकर्तुं) T₂ न (for च) D₁ शक्नुयात् — After 79, the sequence in D₇ T₁ G₁ ३ ९ is 81^{ab}, 80^{cd}, 80^{ab} K₅ V₁ Bo २-९ Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ९ ins after 79

310* प्रत्यपकुर्वन्बहूनि न भाति पूर्वोपकारिणा तुल्य ।
 एकं करोति हि कृते निष्कारणमेव कुरुतेऽन्य ।

[(L 1) V₁ Bo २-९ Da Dn₁ भवति (for भाति)]

80 Before 80, K₁ २ ९ ९ B₃ Dn₁ n₃ D₁-३ ९ ins मीप्म उवाच For the sequence in D₇ T₁ G₁ ३ ९, cf v 1 79 —^a) D₅ स चाहियित्वा (for प्राहियित्वा तु) Da₂ त तु, G₁ कृत (for तु त) M₁ ९ सार्थं (for स्वार्थं) —^b) K₂ ९ V₁ B Da Dn₁ D₂-९ ७ ९ S (G₃ ९ absent) मूपिकस्; K₃ Dn₃ उपितस् (for मूपकस्) K₁ ९ ९ Bo ९ Dn₁ n₃ D₂-९ ९ T M₄ तथा (for तदा). —K₃ om. 80^{cd}. —^e) K₅ Dn₁ n₃

ग्राहयित्वा तु तं स्वार्थं मार्जारं मूपकस्तदा ।
 प्रविवेश सुविस्रब्धः सम्यगर्थाश्चचार ह ॥ ८०
 एवमाश्वासितो विद्वान्मार्जारेण स मूपकः ।
 मार्जारोरसि विस्रब्धः सुष्वाप पितृमातृवत् ॥ ८१
 लीनं तु तस्य गात्रेषु मार्जारस्याथ मूपकम् ।

C 12. 4996
 B 12 138 65
 K 12 138 65

D₂-९ ९ तु विश्रम्य, V₁ Bo १ २ ९ ९ Da₃ D₉ सुविश्रब्धः, B₃ Da₁ D₅ स विश्रब्धः, G₁ सुविस्रब्धा (for 'व्य') —^d) D₁ अर्थ (for अर्थान्) K₅ V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂-९ ९ क्रीडमस्य कृतागस (Dn₃ कृतागस, D₅ कृता गता), D₇ T₁ G₁ २ ९ M₁ सम्यगगीचकार ह, D₉ सम्यक्प्रीतश्च भारत

81 For the sequence in D₇ T₁ G₁ ३ ९, cf v 1 79 D₂ transp 81^{ab} and 81^{cd} —^a) Ś₁ K₂ ९ आश्वासितो (for आश्वासितो) D₁ विद्वान् —^b) V₁ Bo च (for स) K₃-९ V₁ B D (Dn₃ D₅ absent) S (G₃ ९ absent) मूपिकः (for मूपक) —^c) K₃ ९ V₁ Bo १ Dn₁ D₂-९ विश्रब्ध (for विस्रब्ध) G₁ मार्जारोपि सुविस्रब्ध —^d) D₁ सुष्वाप D₅ पितृमातृ वान् (for 'मातृवत्'). ❀ Gb पितृमातृवत् । पृथर्थे । Ga adds पितुरिवेत्यर्थे । ❀

82 K₃ D₁ om. 82 —^a) D₅ लीनं तु (sio), D₇ T G₂ ९ M लीनं (for लीनं तु) K₃ G₁ गोत्रेषु (for गात्रेषु) —^b) K₃ Dn₁ च, Dn₃ D₂ ३ ९ ९ T₂ तु, M₁ ९ [अ]पि, M₄ ह (for [अ]थ) K₄ ९ V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ९ ९ S (G₃ ९ absent) मूपिक (G₂ 'क') (for मूपकम्) K₃ D₄ मार्जारोरसि मूपिक —^c) K₃ B₂ ९ D₂ ९ ९ ९ S (G₃ ९ absent) त इष्टा; K₅ V₁ Bo-९ ९ Dn₁ n₃ D₂ ३ ९ ९ इष्टा तौ (by transp), Da इष्टौ तौ —^d) Ś₁ गृह; G₁ ग्रहान् (for गृहान्) K₄ V₁ B Da D₅ निराशौ (B₃ ९ D₅ नैराश्य) समग्रघर्ता, K₅ Dn₁ n₃ D₂ ३ ९ 'शौ प्रत्यपघर्ता — After 82, K₃ ९ V₁ Bo-९ ९ Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ९ ९ ins (of 112-114)

311* तथैव तौ सुसत्रस्तौ इदमागततन्द्रितौ ।
 इष्टा तयो परा प्रीतिं विस्मय परमं गतौ ।
 बलिनौ मतिमन्तौ च सुवृत्तौ चाप्युपासितौ ।
 अशक्तौ तु नयात्सत्सप्रथर्षयितु बलात् ।
 कार्यार्थकृतसधी तौ इष्टा मार्जारमूपिकौ । [5]
 उल्लङ्घनकुलौ तूर्णं जगमुत्सौ स्वमालयम् ।

[(L 1) Dn₃ तु (for तौ) K₅ Dn₁ ह (Dn₁ तु) सत्रस्तौ (for सुम) V₁ Bo-९ ९ Da Dn₁ इष्ट हरितचन्द्रौ (for the post half) — (L 2) V₁ Bo-९ ९ Da

तौ दृष्ट्वा नकुलोलूकौ निराशौ जग्मतुर्गृहान् ॥ ८२
 लीनस्तु तस्य गात्रेषु पलितो देशकालवित् ।
 चिच्छेद पाशान्नृपते कालाकाक्षी शनैः शनैः ॥ ८३
 अथ बन्धपरिक्रिष्टो मार्जारो वीक्ष्य मूपरुम् ।
 छिन्दन्तं वै तदा पाशानन्त्वरन्तं त्वरान्वितः ॥ ८४
 तमत्वरन्तं पलितं पाशानां छेदने तदा ।
 संचोदयितुमारेभे मार्जारो मूपकं तदा ॥ ८५
 किं सौम्य नाभित्वरसे किं कृतार्थोऽवमन्यसे ।

समुपागतौ (for परम गतौ) — (L 3) V₁ Bo-2 ६ Da
 Dn₁ सपात चा(B₁ वा)प्युपागतौ (for the post half),
 — (L 4) V₁ Bo-2 ६ Da अशयौ तु (for अशक्तौ तु)
 Dn₈ मया (for नयात्) Da Dn₁ तस्य (for तस्मात्)
 B₁ सप्रकर्षयितु, Da पुनर्थं (for समर्थं) — (L 5)
 Bo ३ Da₁ सपातौ (for तथौ तौ). — (L 6) V₁
 Bo-2 ६ स्व (for तौ)]

83 °) K₁ तस्य, K₅ Bo-2 ६ Da Dn₁ D₂ ३ T₂
 लीन स, V₁ Dn₈ लीनस्य, B₃ ६ Da ३ तत् स; M₁
 निलीन (for लीनस्तु) — °) Dn₈ देशकारणात् (for
 'कालवित्' — °) T₂ चिच्छेद पाशयधान्यै — °) K₅
 Dn₁ ns D₂ ३ ३ T₃ काला(T₂ 'ल')पेक्षी, G₁ २ M₁ ३
 कालकाक्षी (for काला)

84 °) B₁ D₇ T₁ G₁ ३ ३ वधपरिक्षिप्तो; D₅ वधन
 मुक्षितो (for बन्धपरिक्रिष्टो) — Ś₁ reads 84^b-85^d on
 marg — °) K₁₋₅ V₁ B Da Dn₁ ns D₁₋₅ ७ ३ S
 (G₂ ६ absent) मूपिक — °) D₅ छिदति Bo ३ ६
 पादा (for पाशान्) — °) Ś₁ Bo ३ ६ D₈ नत्वरत्,
 D₀ स्वरत् तं, G₂ M₂ नत्वरत् (for अत्वरन्त) D₅
 om स्वरत् B₁ स्वरत् स्वरान्वित .

85 Ś₁ reads 85 on marg M₁₋₃ om (hapl)
 85^{ab} — °) D₀ om तम् K₂ अत्वर तु (for अत्वरन्त)
 — °) K₁ ३ ३ Bo ३ Da₁ Dn₁ ns D₂₋₅ ३ ० तथा (for
 तदा) — °) Ś₁ K₁ Da₂ स चोदयितुम्; ~ K₃ D₁ ६
 सचोदयितुम्, D₈ सचोदयितुम् (for 'यितुम्' — °) D₈
 मार्जारे K₃ ३ V₁ B Da Dn₁ ns D₂₋₅ ७ ३ S
 (G₂ ६ absent) मूपिकं Bo तथा, D₇ T₁ G₁ २ ६
 तत् (for तदा)

86 °) Ś₁ K₂ D₁ किं सौम्य, K₅ V₁ B₁ ३ Da
 Dn₈ D₂ ३ ३ सौम्य किं (by transp). K₁ ६ B Dn₁
 ns D₂ ३ ३ ३ नाति(K₄ 'म्य')स्वरसे (for नाभि') — °)

छिन्धि पाशानमित्रघ्न पुग श्वपच एति सः ॥ ८६
 इत्युक्तस्वरता तेन मतिमान्पलितोऽब्रवीत् ।
 मार्जारमकृतप्रज्ञं वश्यमात्महितं वचः ॥ ८७
 तूष्णीं भव न ते सौम्य त्वरा कार्या न संभ्रमः ।
 वयमेवात्र कालज्ञा न कालः परिहास्यते ॥ ८८
 अकाले कृत्यमारब्धं कर्तुं नार्थाय कल्पते ।
 तदेव काल आरब्धं महतेऽर्थाय कल्पते ॥ ८९
 अकालविप्रमुक्तान्मे त्वत्त एव भयं भवेत् ।

D. G₁ कृतार्थो तु (G₁ 'थोप') (for कृतार्थोऽत्र). — °)
 K₁ छिन्धि, K₂ छिद्धि (for छिन्धि) B₁ D₇ S (G₂ ६
 absent) पाशम् (for पाशान्). — °) M₂ एव (for
 एति) K₃ Dn₁ ns D₂ ३ ३ च (for स) — After
 86, T₂ repeats 76^c-77^d

87 °) Ś₁ K₁ २ स्वरमानेन; K₄ D₁ ३ ० स्वरमाणेन,
 V₁ स्वरितस्त्रेण (for स्वरता तेन) — °) K₁ सुमति;
 D₀ मृतिमान् (sic) (for मतिमान्) D₁ पलिता, G₂
 फलितो (for पलितो). B₂ Da D₅ पलितो मानितो(D.
 चात्म्यम्)ब्रवीत् — °) छिं Ca अकृतप्रज्ञमसस्कृतबुद्धिम् । छिं
 — °) K₁ V₁ पश्यन्; K₂ ३ Bo ३-३ Da Dn₁ ns D₂
 ३ ३ ३ पश्यम्; B₁ पश्यम् (sic), D₁ १ ० S (G₂ ६
 absent) तथ्यम् (for वश्यम्) K₃ तव (sic) (for
 वच)

88 °) Ś₁ K₂ ३ सौम्य — °) B₂ कथचन; Da
 न सदाय — °) Dn₈ [जा]रम (for [ज]त्र) K₂ G₁
 कालज्ञ. — °) B₁ om न D₁ न काला परिहास्यते
 (sic).

89 °) K₁ अकाल B₂ कृत्यमधिक, Dn₈ कृतमा
 र्त्थ (for कृत्य) — D₅ om (hapl) 89^{ab} — °) K₄ ३
 V₁ B Da D₂ ३ १ ० T₁ G₂ कर्तुर; Dn₃ जातु; M₂
 मर्तुं (sic) (for कर्तुं) B₁ कल्प्यते — K₂ Bo D₇ ०
 S (G₂ ६ absent) om (hapl) 89^{cd} — °) K₁ आरब्धो
 — °) D₁ महतीर्थाय, D₂ कर्तुरर्थाय (for महतेऽर्थाय)
 B₁ कल्प्यते

90 °) K₃ ३ V₁ Bo ३-३ D₂ ३ ३ ० T₂ M अकाले;
 K₄ न काले (for अकाल) B₁ २ Da अकाले वा (B₂
 च) प्रमुक्तान्मे; Dn₁ अकाले विप्रसक्तान्मे; Dn₈ अकाले
 च प्रमुक्तो मे, T₁ G₁ ३ ३ अकाले मित्र मुक्तान्मे — °)
 D₇ S (G₂ ६ absent) transp भय and भवेत् — °)
 K₁ प्रतीक्ष्यन् — °) K₁ Bo ३-३ Dn₈ D₃ ३ M₁ ३ ६

तस्मात्कालं प्रतीक्षस्व किमिति त्वरसे सखे ॥ ९०
यावत्पश्यामि चण्डालमायान्तं शस्त्रपाणिनम् ।
ततश्छेत्स्यामि ते पाशं प्राप्ते साधारणे भये ॥ ९१
तस्मिन्काले प्रमुक्तस्त्वं तरुमेवाधिरोहसि ।
न हि ते जीवितादन्यत्किञ्चित्कृत्यं भविष्यति ॥ ९२
ततो भवत्यतिक्रान्ते त्रस्ते भीते च लोमश ।
अहं विलं प्रवेक्ष्यामि भवाञ्छाखां गमिष्यति ॥ ९३
एवमुक्तस्तु मार्जारो मूपकेणात्मनो हितम् ।
वचनं वाक्यतत्त्वज्ञो जीवितार्थी महामतिः ॥ ९४

अथात्मकृत्यत्वरितः सम्यक्प्रथयमाचरन् ।
उवाच लोमशो वाक्यं मूपकं चिरकारिणम् ॥ ९५
न ह्येवं मित्रकार्याणि प्रीत्या कुर्वन्ति साधवः ।
यथा त्वं मोक्षितः कृच्छ्राचरमाणेन वै मया ॥ ९६
तथैव त्वरमाणेन त्वया कार्यं हितं मम ।
यत्तं कुरु महाप्राज्ञ यथा स्वस्त्यावयोर्भवेत् ॥ ९७
अथ वा पूर्ववैरं त्वं स्मरन्कालं विकर्षसि ।
पश्य दुष्कृतकर्मत्वं व्यक्तमायुःक्षयो मम ॥ ९८
यच्च किञ्चिन्मयाज्ञानात्पुरस्ताद्विप्रियं कृतम् ।

C. 12. 5016
B. 12. 136. 105
K. 12. 136. 104

किमिति M: त्वरसे

91 ^a) K₅ चांडाल, D₁ चाडालम्; G₁ चडालम्
(for चण्डालम्) K₅ V₁ B_{1.2} Da Dn_{1.n3} D_{2.3.5.7}
यदा (V₁ यदि) पश्यामि चाडालम् — ^b) K₂ आयात,
D₄ आयात B₄ शस्त्रपाणिक्, D₁ शस्त्रपाणिन (sic),
D₉ शस्त्रधारिणं (for 'पाणिनम्) — ^c) D₁ एतच्, D₂
T₂ तावच्, D₅ न तच् (for ततश्) Da₁ छेत्स्यासि
K_{2.5} V₁ B Da Dn_{1.n3} D_{2-5.8.9} T₂ M₂ पादान्
(for पाश) — ^d) B₁ प्रात-

92 ^a) M₄ यस्मिन् M₃ तु (for त्वं) — ^b)
D₃ 8 तंतुम् (for तरुम्) K₅ 5 V₁ Bo 2-5 Da Dn₁
D_{2.3.8} T₂ M₁₋₃ [अ]धिरोक्ष्यसे; B₁ D₅ 'रोक्षसे, Dn₃
'रक्ष्यसे; D_{4.9} 'रोक्ष्यासि, D₇ T G_{2.5} [अ]भिरोक्ष्य (G₂
'क्ष)से, G₁ हि रक्ष्यसे (for [अ]धिरोहसि) — ^c) T₂ मे
(for ते) — After 92, D₇ T_{1.2} (marg) G_{1.2} 5
read 106

93 ^a) K₁ corrupt, K₅ 5 V₁ B Da Dn_{1.n3}
D_{2.3.5.8.9} अपक्रांते, D₄ [अ]तिक्रांते, T₂ निष्क्रांते
(for अतिक्रान्ते) — ^b) D₂ त्रस्त (for त्रस्ते) Ś₁
K_{1.2} D_{4.9} रोमश, K₂ लोमश, B₁ लोमशो; D₁
रोमश, D₇ S (G_{2.4} absent) लुब्धकाद् (D₇ M₂ 8 'न्)
(for लोमश) — ^d) T₁ G₅ शाखान् K_{1.2.4} D₁
5 9 G₁ गमिष्यसि, K₅ 5 B_{1.2} 2 Dn₃ D₄ 8 गमिष्यति,
Da भविष्यति, Dn₁ D₂ 8 गमिष्यसि, T₂ प्रवेक्ष्यसि
(for गमिष्यति)

94 ^a) T₂ एवमुक्त स मार्जालो — ^b) K₁ Dn₁
D_{4.7.9} T₁ G₁ 5 मूपि (K₁ D₉ 'प)केन, K₂ मूपिके च,
K₅ V₁ B Da Dn₃ D_{2.3.5.8} T₂ G₂ M मूपिकेण
— ^d) Da Dn₃ जीवितार्थं (Dn₃ 'र्थो) महायुति'

95 ^a) K₁ 5 V₁ B Da D₆ [आ]त्मकृत्ये; K₅ 'तत्त्व,
Dn₁ n₃ D₂ 8 1-2 T G₁ 2 5 M₁₋₃ 'कृत्य, D₄ 'तत्त्व
(for 'कृत्य) — ^b) K₁ 5 Bo 1 4 5 Da D₉ M प्रथि
तम्, K₅ B₅ D₄ 5 प्रस्तम्, V₁ प्रसुतम् (sic), B₂
प्रथितम्, Dn₁ n₃ D₂ 2.3 प्रस्तुतम्; D₁ आश्रयम्,
D₇ T₁ G_{1.5} प्रणितम्, T₂ प्रत्ययम्, G₂ प्रणितम् (for
प्रश्रयम्) — ^c) Ś₁ K_{1.2} 4 D₁ 4 9 T₁ G_{1.2} 5 M₂ 4
रोमशो; D₇ T₂ मूपिक (for लोमशो) — ^d) K₅ 5
B Da Dn_{1.n3} D_{2-5.8} T₁ G_{1.2} 5 M मूपिकं, V₁
पलित; D₇ T₂ रोमशाद् (for मूपक) Bo 5 (marg
as in text) चिरकारकं, T₂ G₁ 'काक्षिण

96 ^a) K₅ B₁ D₅ ह्येव (for ह्येव) — ^b) D₅
om (hapl) from कुर्वन्ति up to यत्नं (in 97^a)
— ^c) T₁ G_{1.2} 5 कुर्यात् (for कृच्छ्रात्) — ^d) D₄
त्वरमाणमेवमया (sic)

97 D₅ om up to यत्न (cf. v. 1 96) — ^a)
K₅ Da Dn_{1.n3} D₂ 8 1 8 S (G₂ 4 absent) तथा हि;
B₁ 2 यथा हि; D₁ 4 तथैव, D₉ तथा च (for तथैव)
— ^b) D₇ S (G₂ 4 absent) कार्यमिदं (for कार्यं हित)
K₂ मया (for मम) — After 97^a, Da₁ reads
99^a for the first time, repeating it in its proper
place K₅ om. (hapl.) 97^a-98^d — ^c) M₂ यज्ञ
(for यत्न) B₂ महाप्राज्ञ; D₅ 'राज (for 'प्राज्ञ).
— ^d) K₅ Da₁ Dn₁ n₃ D₂ 8 8 रक्ष (for स्वलि)

98 K₅ om. 98 (cf. v 1 97) — ^a) D₁ G₁ M₂
चैरत्त्व (for वैर त्वं) D₉ तद् (for त्व) — Bo om.
(hapl.) 98^b — ^b) D₅ अस्मद् (for स्मरन्) B₂
कार्यं (for काल) K₅ V₁ B (Bo om) Da Dn_{1.n3}
D₂ 8 8 जिहीर्षसि, D₅ 1 S (G₂ 4 absent) चिकीर्षसि (M
'से), D₄ 9 विलयसे (for विकर्षसि) — ^c) B. दुष्कृत

मम न ग्रहणे शक्तः पलायनपरायणः ॥ १०६
 छिन्नं तु तन्तुवाहुल्यं तन्तुरेकोऽवशेषितः ।
 छेत्स्याम्यहं तदप्याशु निर्धृतो भव लोमश ॥ १०७
 तयोः संवदतोरेवं तथैवापन्नयोर्द्वयोः ।
 क्षयं जगाम सा रात्रिलोमशं चाविशङ्कयम् ॥ १०८
 ततः प्रभातसमये विकृतः कृष्णपिङ्गलः ।
 स्थूलस्फिग्बिकचो रूक्षः श्वचक्रपरिवारितः ॥ १०९
 शङ्कुकर्णो महावक्रः पलितो घोरदर्शनः ।

परिवो नाम चण्डालः शस्त्रपाणिरदृश्यत ॥ ११०
 तं दृष्ट्वा यमदूताभं मार्जारस्त्रस्तचेतनः ।
 उवाच पलितं भीतः किमिदानीं करिष्यसि ॥ १११
 अथ चापि सुसन्नस्त्रौ तं दृष्ट्वा घोरदर्शनम् ।
 क्षणेन नकुलोलूकौ नैराशयं जग्मतुस्तदा ॥ ११२
 बलिनौ मतिमन्तौ च संघातं चाप्युपागतौ ।
 अशक्यौ सुनयात्तस्मात्संप्रघर्षयितुं वलात् ॥ ११३
 कार्यार्थं कृतसंधी तौ दृष्ट्वा मार्जारमूपकौ ।

C 12 501
 B 12 136 120
 K 12. 136 121

यस्मिन् (for तस्मिन्) D₁ T₁ G₁ ६ तथा, T₂ G₂
 तदा (for भवान्) —^b) M₂ इवाकीर्ति K₂ ६ V₁
 B Dn₁ n₃ D₂-३ ३ ० M मयादित (for 'न्वित') D₁
 T G₁ ३ ६ दिवाकीर्त्तं (G₁ 'र्त्त' मयादि (G₂ 'दि') त
 —^c) K₂ D₁ निग्रहणे (for न ग्र') —^d) M पादा
 छेत्स्याम्यहं तदा

107 ^a) K₁ छिन्नं (for छिन्नं तु). B₂ सकल;
 T₂ बहुल, G₁ वाहुल्यं (for वाहुल्यं) Da छिन्नं वे
 तनुसकल, D₅ छिन्नवद्वधमात्मान —^b) K₁ भुंत्
 (for तन्तुर) K₂ Da₁ विशेषित; D₁ G₁ [s]व
 शेषत (for अवशेषित) D₅ बाहुल्यं तद्विशेषत —^c)
 Dn₃ D₂ २ ३ अतस् (for अह) K₁ उवाप्याशु; K₂ ६
 V₁ B Da Dn₁ n₃ D₁-३ ३ ० T₁ G₁ ३ M त (M₁ ६
 त्व) मप्याशु, D₅ तवायाशु (sic) (for तदप्याशु) —^d)
 Dn₃ D₁ ६ ० निवृत्तो (D₁ 'तो'), M₂ निहृतो (for
 निर्धृतो) S₁ K₁ ३ ६ D₁ ६ ० T G₁ ३ ६ M₂ रो (D₁ ३)
 मश (for लोमश)

108 ^a) G₂ द्वयो (for तयो) K₁ M₂ एव (for
 एव) M₂ तयोर्विचदतोरेव —^b) K₂ कय (for
 द्वयो) D₁ S (G₂ ६ absent) द्वयोरपन्नयोस्तदा (M
 या) —^c) K₂ D₁ ० T₁ G₁ M₁ रात्री (for रात्रि)
 —^d) B₂ D₁ ० T G₁ ३ ६ रोमश (T₂ 'शय'); M₂
 लोमशय (for 'श') D₁ om. (hapl.) from शङ्कय up
 to वारित (in 109^d) K₂ V₁ Bo-३ ६ Da D₂ ३ १ S
 (G₂ ६ absent) चागमद्; B₂ ६ Dn₁ स्वाविशद् (for
 चा) G₁ प्रिय (for भयम्)

109 D₁ om. 109 (cf. v l. 108). —^a) Dn₃
 प्रभाते —^b) D₁ S (G₂ ६ absent) विकृत; D₅ का
 गत (for विकृत) D₅ कृच्छ्रपिङ्गल; T₂ G₁ कृष्ण
 पिङ्गल — V₁ reads 109^c-111^d on marg —^c)
 K₁ स्थूलस्मिग् K₂ निकचो; K₂ B₁ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३
 विकृतो; B₂ Da D₅ ० विकृतो, D₁ S (G₂ ६ absent)

विनवो (M₂ 'तौ') (for विकचो) D₅ रक्ष (for रूक्ष)
 —^d) K₂ ६ V₁ B (except B₃) Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ ०
 S (G₂ ६ absent) शयूय, D₁ शयूय, Cb शयय
 (for श्वचक्र)

110 V₁ reads 110 on marg —^b) K₂ ६ V₁ B
 Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ ३ मलिनो, D₁ पलि*; D₁ ०
 समताद्; D₁ S (G₂ ६ absent) खनित्री (T₂ 'त्रि';
 M₂ 'श्री') (for पलितो) —^c) M₂ परिवे K₂ ६
 V₁ B (except B₂ ६) Dn₁ n₃ D₂-३ ३ चांडाल;
 Da शबर (for चण्डाल)

111 V₁ reads 111 on marg —^a) G₁ यमदूताह
 (sic) —^b) Bo ३-३ D₅ व्रस्त (B₁ स्तश्च; D₅ तान्)
 लोचन; D₅ M₂ व्रस्तमानस् —^c) K₂ ६ V₁ B₁ ६
 Da₂ Dn₁ n₃ D₁-३ ३ वचन (for पलित) K₂ धीर;
 D₁ भीरु (for भीत)

112 Cf 311*, lines 1-2 V₁ Bo 1 ६ Da om
 112-114 —^a) D₁ S (G₂ ६ absent) तथैव च, D₅
 अथ तौ च (for अथ चापि) D₁ ससन्नस्त्रौ, M₂ सुसन्न
 स्त्रस् K₂ ६ B₁ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ अथ तावपि सन्नस्त्रौ,
 D₁ अथ त वापि सुसन्नस्त्र (hypermetric), D₅ अथ
 वापि सुसन्नस्त्रौ —^b) D₅ transp त and दृष्ट्वा K₂
 Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ घोरसकुल (for 'दर्शनम्') —^c) K₂
 ३ ६ B₂-३ Dn₁ n₃ D₂-३ ३ ० S (G₂ ६ absent) उपजग्मतु
 (for जग्मतुस्तदा)

113 = (var.) 311*, lines 3-4 V₁ Bo 1 ६ Da
 om 113 (cf v l 112) —^a) Dn₃ बलिनो मतिमत
 च —^b) K₂ ६ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ सघाते M₂ च व्युपा
 गतौ (for चाप्युपा) T₂ सघातस्वमुप्रागतौ —^c) S₁
 K₂ ६ D₁ अशक्यात्; K₁ अशक्यात्, K₂ ६ B₂-३ Dn₁
 n₃ D₂ ३ ३ ३ अशक्यौ; D₁ न शक्तो (for अशक्यौ)
 D₅ निलयात् (for सुनयात्). —^d) K₁ सप्रघर्षयितु
 (for 'घर्षयितु').

उत्पन्नहृत्सुं सुतं जगन्तुः सर्वं ममाननम् ॥ ११४
 मन्त्रविशेषेण ते दन्तं प्राणैर्यस्य स सुपदः ।
 विन्दुत्प्लेभ्य मासोत्प्लेभ्योऽप्यस्य हृत्सुम् ॥ ११५
 न च तन्मातृशान्तिः सुतो पौरुषेण शत्रुना ।
 विद विप्रेभ्यः श्रुत्या भेजे च लोमशः ॥ ११६
 उन्मत्तमायसदाय च दन्ती वीक्ष्य शर्मणः ।
 विदग्धः क्षणेनैव तन्मादेष्टादपाकमत् ॥

जगाम च स्वमवनं चण्डालो भरतर्षभ ॥ ११७
 तवस्तस्माद्गुणान्मुक्तो दुर्लभं प्राप्य जीवितम् ।
 विद्वन् पादपात्रस्यः पलितं लोमशोऽब्रवीत् ॥ ११८
 अकृन्वा संविदं कांचिन्सदासाहसुपाद्युतः ।
 रुतसं कृतकल्पणं कथिन्मां नाभिश्ङ्कसे ॥ ११९
 गत्वा च मम विश्वातं दत्त्वा च मम जीवितम् ।
 मित्रोपभोगममये किं त्वं नैवोपसर्पसि ॥ १२०

114 Da Da : ० [मा]नुः M [प]य (for [भ]य).
 Ka : Da : Da विदितान् क्षणेनाद्ये; Di Ti Gi : ०
 विद्वि(Gi 'दि)गात् क्षणेभ्य. —') Da नपममयः
 Da नपममयः —Mi-०.० 11५ —') Ka Da na
 Di : ० नः Da [भ]य (for च) —') Ka : Bi
 Da na Di-० : पादपात्रो; Gi यदाद्यो.

118 Ka : om up to उत्पन्नहृत्सु (cf v 1 116).
 Si reads 118* on marg. —') Di स प्लुत्समाद्.
 Da सुतं — Gi om (hapl) 118*-120*. —')
 Si Ka : ० Di : ० : T Gi : Ma : रोमशो

119 Gi om 119 (cf v 1 118) —') Ka
 रविदि. Ka : Di Ma रविदि; Ka रविदि; Bi
 Di रविदि (for रविदि). —') Ka Va Bi :
 Da Da : ० नपद्युत (for 'उप'). Ka : Bo : ०-1 Da
 Di : ० : ० तदा समप (Ka 'मि)द्युत (Ka 'मि); Da
 'मा ममहृत्सुम्. Di T Gi : M मममा समप (Ti Gi
 मुतः Gi 'मुपा)पुत —Di om 119*-120*. —')
 Di मुद (for 'दन्तं') Ka Bo : ०-1 Da na Di :
 : ० : Ti (म) 'म) शर्मण (for 'वस्याण) Di T
 Gi : ० मम हृत्कल्याण —') Si Ka Di : रविदि
 Da Di Gi Ma : मा (I : मा) Bo D M मामि (Ma
 'मि; Ma 'म)संक्षये; Gi मामिशमये (for 'संक्षये)

120 Di Gi om 120* (cf v 1 119, 118). —')
 Ba : ० Di Ti M ममि (for मम) —') Di om
 च. Di ददा च चण्डालिभ्यं (sic). —') Da मित्रस्य
 सोमपद. —') Ka : Va Bi-1 Da Da na Di-1
 : ० : ० किं त्वं नः Bo : ० रित्तं नः Di T Gi : M
 किं दि त्वं नः Gi किंदिदात् (I : किं त्वं नैव) Di तु
 (I : त्वं) I : Di [उ]पसर्पसि (Di 'मि).

121 *) Bi हृत्पादे (for हृत्पादि). Va Bi : ० Di
 Ti हृत्विशेषेण. Ma प्लुत्समादि —') Ma पदस्य
 (I : पदस्य) Gi : मामिशमये (I : मा) —')

कृत्वा हि पूर्वं मित्राणि यः पश्चान्नुत्तिष्ठति ।
 न स मित्राणि लभते कृच्छ्रास्वापत्सु दुर्मतिः ॥ १२१
 तत्कृतोऽहं त्वया मित्रं सामर्थ्यादात्मनः सखे ।
 स मां मित्रत्वमापन्नमुपभोक्तुं त्वमर्हसि ॥ १२२
 यानि मे सन्ति मित्राणि ये च मे सन्ति बान्धवाः ।
 सर्वे त्वां पूजयिष्यन्ति शिष्या गुरुमिव प्रियम् ॥ १२३
 अहं च पूजयिष्ये त्वां समित्रगणबान्धवम् ।
 जीवितस्य प्रदातारं कृतज्ञः को न पूजयेत् ॥ १२४
 ईश्वरो मे भवानस्तु शरीरस्य गृहस्य च ।
 अर्थानां चैव सर्वेषामनुशास्ता च मे भव ॥ १२५

अमात्यो मे भव प्राज्ञ पितेव हि प्रशाधि माम् ।
 न तेऽस्ति भयमस्मत्तो जीवितेनात्मनः शपे ॥ १२६
 बुद्ध्या त्वमुचनाः साक्षाद्दले त्वधिकृता वयम् ।
 त्वन्मन्त्रवल्युक्तो हि विन्देत जयमेव ह ॥ १२७
 एवमुक्तः परं सान्त्वं मार्जरिण स मूपकः ।
 उवाच परमार्थज्ञः श्लक्ष्णमात्महितं वचः ॥ १२८
 यद्भवानाह तत्सर्वं मया ते लोमश श्रुतम् ।
 ममापि तावद्भवतः शृणु यत्प्रतिभाति माम् ॥ १२९
 वेदितव्यानि मित्राणि बोद्धव्याथापि शत्रवः ।
 एतत्सुसूक्ष्मं लोकेऽस्मिन्दृश्यते प्राज्ञसंमतम् ॥ १३०

C 12 5048
 B 12 136 137
 K 12 136 137

K₂ १ १ D_{ns} T₂ G_{1.2} M₂ कृच्छ्रास्वापत्सु, Da कृत्वा
 स्वां, D₅ न कृच्छ्रापत्सु (for कृच्छ्रास्वापत्सु)

122 K₂ om 122 —^a) K₅ V₁ B Da D_{nl}. n₃
 D₂ १ १ १ S (G₂ १ absent) सत्कृतोह त्वया मित्र
 (Da₂ स्वमित्रज्ञ; M₂ स्वया मित्र) —^b) K₁ सखा;
 M₁. १ सुखे (for सखे) —^c) Ś₁ K₁ २ १ मा च, D₁
 T₁ G₂ १ M₂₋₄ स मा (for स मां). —^d) B₀ १-१
 इहाहसि (for त्वमर्हसि)

123 ^b) G₂ पाठवा (for बान्धवा) K₂ १ १ V₁
 B Da D_{nl}. n₃ D₂ १ १ १ ये च (B₀ १-१ D₅ मे) सखि-
 बाधवा —^d) om (hapl) 123^a-124^b —^c) M₁.
 १ १ त्वा (for त्वां) —^d) K₂ D_{ns} सदा; M₂ शिष्य
 (for शिष्या) Da₁ गुरुर्मम; D₁ १ T₁ G_{1.2} १ इव
 गुरुं (by transp) D₁ प्रति (for प्रियम्)

124 D₅ om 124^{ab} (cf. v l 123) —^a) D₁
 M₂ त्वा D₄ M₁₋₃ अह त्वा (M₁. १ त्वा; M₂ च)
 पूजयिष्यामि —^b) D_{ns} मित्र स (for समित्र) K₅
 B₀ १-१ D₁ T G_{1.2} १-बाधव (for -बान्धवम्) B₂ Da
 सीद्मान् सबाधव. —^d) D₄ T₂ कृतज्ञ D₅ को
 नु; M₂ का न (for को न)

125 ^a) D₅ भवानस्य —^b) K₂ D_{nl}. n₃ स्वशरीर-
 D₅ जीवितस्य (for शरीरस्य) —^c) V₁ आत्मानं (for
 अर्थानां) —^d) Da भवान् (for भव)

126 ^a) M₂ भव मे (by transp) G₂ प्राज्ञ
 —^b) K₁ १ १ V₁ B Da D_{nl}. n₃ D₂ १ १ १ S (G₂. १
 absent) [इ]ह (for हि) M₁. १ प्रशाधि (for प्रशाधि)
 —^c) D₁ ततो (for न ते) K₂ भयसमत्तो (for भय-

मसत्तो) —^d) K₂ सपे (for शपे)

127 ^b) K₂ १ V₁ B₁₋₂ Da D_{nl}. n₃ D₂₋₄ १ बले
 नाधि; B₀ बलेऽधि; D₂ बले चापि, T₁ G_{1.2} १ बले
 स्वधि (for बले त्वधि) —^c) K₂ त्वमन्न; D_{ns} त्व
 मित्र (for त्वन्मन्त्र) T₂ जययुक्तो, M₂ बलमुक्तो
 (for बलयुक्तो) Ś₁ K₂ १ वै (for हि) —^d) K₁
 विदेयं; D₁ विंदते (for विन्देत) K₂ १ Da D_{nl}. n₃
 D₂ १ १ दत्त्वा जीवितमय मे, V₁ B D₄ १ १ १ S (G₂ १
 absent) दद्या (M₂ दद्या) द्विजयमेव (B₁ १ 'मद्य' मे)

128 ^a) K₂ १ D_{nl}. n₃ D₂ १ १ परं शान्तिं, V₁
 Da₁ पर शात्व; B₂ १ परं सात्व, B₃ D₅ परं शान्त्व
 (D₅ 'त') (for पर सान्त्व) —^b) K₂ १ V₁ B Da
 D_{nl}. n₃ D₂₋₅ १ १ S (G₂ १ absent) स (B₀ १ D₅ तु)
 मूपकः —^c) K₂ १ V₁ B₁ Da D_{nl}. n₃ D₂ १ १ पर
 मन्नज्ञ, B₂ परमप्रज्ञ (for 'मार्थज्ञ')

129 Before 129, D₁ 1ns मूपिक उवाच —^a)
 K₅ D_{ns} D₂ १ १ १ सत्य (for सर्व) —^b) Ś₁ K₁. १ १
 D₁ १ १ T₁ G₁ १ १ M₂₋₄ रोमश, V₁ लोमस (for
 लोमश) K₂ श्रुते (for श्रुतम्) —^d) D₁ शृण्व
 (sic) T₂ तत् (for यत्) K₅ D_{ns} D₂ १ १ १ मे;
 D_{nl} M₂ वै; T G₅ M₁ १ १ मा (for माम्)

130 ^a) D₁ G₂ विदितव्यानि —^b) K₂ १ D_{nl}. n₃
 D₂₋₄ १ १ विज्ञेयाश्च; D₁ बोद्धव्यं (for बोद्धव्याश्च)
 V₁ B₁ Da T₂ G₁ M₂ चैव (for चापि) —^c) V₁ reads
 130^{ad} on marg —^c) G₂ तस्मात् (for एतत्) V₁
 सूक्ष्म हि, D₅ सुसूक्ष्मो, G₁ सुसूक्ष्म (for सुसूक्ष्म)
 B₂ लोकेषु (for लोकेऽस्मिन्) —^d) D₁ S (G₂ १
 absent) लक्ष्यते प्राज्ञसमतै (M₂ 'त', M₁ 'त').

शत्रुरूपाश्च सुहृदो मित्ररूपाश्च शत्रवः ।
 सान्निवतास्ते न बुध्यन्ते रागलोभवशं गताः ॥ १३१
 नास्ति जात्या रिपुर्नाम मित्रं नाम न विद्यते ।
 सामर्थ्ययोगाज्जायन्ते मित्राणि रिपवस्तथा ॥ १३२
 यो यस्मिञ्जीवति स्वार्थं पश्येत्तावत्स जीवति ।
 स तस्य तावन्मित्रं स्याद्यावन्न स्याद्विपर्ययः ॥ १३३
 नास्ति मैत्री स्थिरा नाम न च ध्रुवमसौहृदम् ।

अर्थयुक्त्या हि जायन्ते मित्राणि रिपवस्तथा ॥ १३४
 मित्रं च शत्रुतामेति कस्मिंश्चित्कालपर्यये ।
 शत्रुश्च मित्रतामेति स्वार्थो हि बलवत्तरः ॥ १३५
 यो विश्वसति मित्रेषु न चाश्वसति शत्रुषु ।
 अर्थयुक्तिमविज्ञाय चलितं तस्य जीवितम् ॥ १३६
 अर्थयुक्तिमविज्ञाय यः शुभे कुरुते मतिम् ।
 मित्रे वा यदि वा शत्रौ तस्यापि चलिता मतिः ॥ १३७

131 V₁ om 131^{ab} — ^a) M₂ भूपाश् (for
 रूपाश्). K₂ s B Da Dn₁ ns D_{1-4, 7-9} S (G₂ s
 absent) हि (for च) — ^b) B₁ 2 s Da D₁ T₂ हि (for
 च) — After 131^{ab}, D₄ ins line 1 of 313*.

— ^a) K₂ D₁ सास्विकास्ते; K₂ V₁ B₁ s Da सति तां
 (Da₂ चा)स्तु; K₂ B₂ D₂ s s संधितास्ते; B₀ s s
 Dn₁ ns सति तांस्ते; D₂ संधितास्ते; D₇ T₁ G₁ s s
 M सास्वितास्तु (for सास्वितास्ते). T₂ न तु (for ते न).
 K₂ वध्यते; D₄ s बुध्यति (for बुध्यन्ते) — ^d) K₂ s
 Dn₁ ns D₂₋₄ s कामक्रोध (for रागलोभ). Da -परा
 दण (for वशं गताः). D₂ रागलोभ च सगताः. — D₄
 ins after 131^{ab}; D₇ (reading twice) T G₂ s M
 ins after 131

313* एषां सौम्यानि मित्राणि क्रोधनाश्रैव शत्रवः ।
 सान्निवतास्ते न बुध्यन्ते रागलोभवशं गताः ।

[(L 1) D₄ M वस्य, T₂ यानि, G₂ येषां (for
 एषां). D₄ चापि (for चैव) — (L 2) = 131^{cd}.
 D₄ om line 2. T₂ M₁ s मित्रशत्रून् (for सान्निवतास्ते).]

132 ^a) K₂ Da Dn₁ ns D₂ s s जानु (for जात्या)
 G₁ नामा. K₂ नास्ति मैत्री चिरं नाम — ^b) Da D₁ s
 न मित्रं नाम (by transp) K₂ न च ध्रुवमसौहृदं
 (= 134^b) — ^d) D₂ शत्रवस् (for रिपवस्)

133 B₁ D₇ G₂ M₂ om. (hapl) 133-134 V₁
 reads 133^a-135^b on marg. — ^a) Da₂ जीविते, T₂
 जीवित (for जीवति). Da सुखं; Dn₁ D₁ स्वार्थे
 (for स्वार्थ) — ^b) D₂ T₁ s (synf lin) G₁ s पश्यन्.
 K₂ s Da Dn₁ ns D₂ s s s T G₂ M (M₂ om) पीडा
 न (Da स) जीवति; V₁ B₀ 2-5 D₄ s पीडामजीवति
 — ^c) K₂ s V₁ B₂ Da Dn₁ ns D₂ s s transp
 तावन् and मित्र. D₁ तव (for तावन्) — ^d) T₁ G₂
 यावन्तास्ताद्.

134 B₁ D₇ G₂ M₂ om. 134 (of v. 1 133) V₁

reads 134 on marg — ^a) V₁ B₂ चिरं, T G₁ s
 M₁ s s ध्रुवा (for स्थिरा). D₂ नित्य (for नाम)
 — ^b) Ś₁ K₄ D₁ नास्ति (for न च) D₁ s स्थिरम्
 (for ध्रुवम्). — ^c) Da D₁ s T₁ G₂ अर्थ (D₁ 'थ) यु-
 क्ता (for 'युक्त्या) K₂ s Dn₂ तु; D₂ s s तु (for
 हि). Da₂ हि जायंति; G₂ [अ]भिजायंते (for हि
 जायन्ते).

135 V₁ reads 135^{ab} on marg — ^a) G₂ मित्रश्च;
 M₂ मित्र त्व (for मित्र च). — ^b) Da पर्ययात् (for
 -पर्यये). — ^d) D₇ सार्थो

136 ^a) Ś₁ K₂ s s V₁ B D₂₋₅ s s G₁ M₂ विश्व-
 सिति (for 'सति). — ^b) K₂ V₁ B D₂ M₂ चाश्व
 सिति; K₂ s D₄ s s विश्वसिति; Da₁ विश्वसति (sio),
 Da₂ Dn₁ ns D₂ s विश्वसति (for चाश्वसति). — K₂ s
 Dn₂ D₁₋₃ s om (hapl.) 136^{cd}. — ^c) Da G₁ अर्थ
 युक्तम्; D₂ मित्रयुक्तिम्. — ^d) M₂ जीवन. B₁ चलं
 तस्य च जीवितं

137 V₁ B₀ s om (hapl) 137^{ab}. — ^a) K₂ अर्थे
 (for अर्थ). K₄ Da₂ अर्थयुक्तम् K₅ D₄ अयज्ञाय.
 — ^b) D₂ om from य शुभे up to विश्व (of विश्वसेत् in
 138^b). K₂ B₂ Da Dn₁ ns D₂ s s प्रीतौ (for शुभे).
 K₀ s B₂₋₅ Da Dn₁ ns D_{2-1, 8} s T G₁ s M₄ मन;
 D₇ मति (for मतिम्). — ^c) D₁ मित्र (for मित्रे)
 M₁₋₃ [अ]मित्रे (for दात्रौ) — ^d) T₂ G₁ चा (for
 [अ]पि) Ś₁ K₁ 2 s गति (for मति).

138 = (var) Ādi, App I (No 81), lines
 125-126; 5 38 9 12 137. 25, 138. 43 Hari-
 vaiśya 1. 20, 23, Pañcatantra 2. 43, 4. 14. D₂
 om up to विश्व (of v. 1. 137) — ^b) K₂ s s V₁
 B Da Dn₁ ns D₂ s s T G₁ s s M₁ s नास्ति; M₄
 य न (for सपि न) B₁ D₂ विश्वसे (for 'सेत्).
 — ^c) Ś₁ K₂ s Da T₂ G₁ विश्वस्ताद् (for विश्व

न विश्वसेदविश्वस्ते विश्वस्तेऽपि न विश्वसेत् ।
 विश्वासाद्भयमुत्पन्नं मूलान्यपि निष्कृन्तति ॥ १३८
 अर्थयुक्त्या हि दृश्यन्ते पिता माता सुतास्तथा ।
 मातुला भागिनेयाश्च तथा संबन्धिवान्धवाः ॥ १३९
 पुत्रं हि मातापितरौ त्यजतः पतितं प्रियम् ।
 लोको रक्षति चात्मानं पश्य स्वार्थस्य सारताम् ॥ १४०
 तं मन्ये निष्कृतिप्रज्ञं यो मोक्षं प्रत्यनन्तरम् ।
 कृत्यं मृगयसे कर्तुं सुखोपायमसंशयम् ॥ १४१
 अस्मिन्निलय एव त्वं न्यग्रोधादवतारितः ।

पूर्वं निविष्टमुन्माथं चपलत्वान्न बुद्धवान् ॥ १४२
 आत्मनश्चपलो नास्ति कुतोऽन्येषां भविष्यति ।
 तस्मात्सर्वाणि कार्याणि चपलो हन्त्यसंशयम् ॥ १४३
 ब्रवीति मधुरं कंचित्प्रियो मे ह भवानिति ।
 तन्मिथ्याकरणं सर्वं विस्तरेणापि मे शृणु ॥ १४४
 कारणात्प्रियतामेति द्वेष्यो भवति कारणात् ।
 अर्थार्थी जीवलोकोऽयं न कश्चित्कस्यचित्प्रियः ॥ १४५
 सख्यं सोदरयोर्भ्रात्रोर्दम्पत्योर्वा परस्परम् ।
 कस्यचिन्नाभिजानामि प्रीतिं निष्कारणामिह ॥ १४६

C 12. 5084
B 12. 138 153
K 12. 138 153

साद्) —^a) B₁ s D₅ मूलादपि (for 'न्यपि') B₈
 निष्कृतयेत्, G₁ न कृतति K₁ s s B₂ D₁ n₈ D₂
 s r s T₁ G₂ s M₂ s अपि मूलानि (K₁ D₁ n₈ 'लाधि',
 M₂ s 'लं नि') कृतति, M₁ s समूलमपि कृतति

139 ^a) D₁ o T₁ G₂ s अ(D₀ स्वा)र्थयुक्ता (for
 अर्थयुक्त्या) K₂ s s B₁ s D₁ n₈ D₂ s s जायते (for
 दृश्यन्ते) D_a अनुरक्ता हि ते तात. —^b) D₂ om
 माता Ś₁ K₄ D₁ n₈ D₂-4 s T G₁ s सुतस्य (for
 सुवास) —^c) G₁ मातुल्या (sic) K₄ भागिनीयाश्,
 D₁ भागिने'.

140 ^b) D₁ n₈ प्रियत, D₅ परम, D₉ पितरं (for
 पतित) D₂ सुत (for प्रियम्) —^c) D₅ लोके
 K₃ V₁ B₁ s D_a D₄ r S (G₂ s absent) आस्मान
 रक्षते (K₃ 'क्षितो, M₁-s 'क्ष्यते) लोक (K₃ 'के)
 —^d) B₁ M₂ पश्यन् (for पश्य) B₀ रक्षतां (for
 सारताम्) K₃ पश्यत्स्वार्थसारता (sic)

141 = (var) 161 —^a) D₁ तमन्यो (for तं मन्ये).
 K₁ s s D₁ निष्कृतप्रज्ञो (for 'तिप्रज्ञ) K₃ s V₁ B D_a
 D₁ n₈ D₂ s सामान्या निष्कृति प्राज्ञ (B₀ प्राज्ञो; B₁
 प्रज्ञ, D₄ S (G₂ s absent) समन्ये (D₄ श्वबुद्ध्या, T₂
 M₁ s s स मन्ये; G₂ सामान्ये; M₂ स मान्य) निष्कृति
 प्रज्ञो (T G₂ s M₁ 'ज्ञे), D₁ समन्येति कृतप्रज्ञो —^b)
 K₅ D_a D₁ n₈ D₅ r-s S (G₂ s absent) यो मोक्षत्;
 D₄ मोक्षस्य (for यो मोक्ष) D₁ n₈ om. तरम् D₁ प्राल्य
 नतर; D₁ T₂ G₁ समनतर (for प्रत्यनन्तरम्) —^c)
 K₃ s D₁ n₈ कृत, D₄ मक्षं (for कृत्य) Ś₁ K₁ s s
 D₁ गमयते; K₅ D₂ s o T G₁ s s M₂ मृगयते (for
 'यसे) D₁ n₈ शत्रु, D₄ नून (for कर्तुं) —^d)
 D₁ n₈ सुखोपाये D₁ n₈ D₄ न संशय; G₂ असंशय

142 ^a) D₁ T G₁ s s तस्मिन् T₁ G₂ s एव च
 (for एव त्व) D₄ भक्ष्यार्थमेव तावत्त्वं, D₅ अस्मिन्नि
 लयमेकत्व, M₂ 'न्विलयपादत्व —^b) K₃ V₁ B D_a D₁ n₈
 D₅ अवतारित, D₄ अस्मिन्नावित, D₁ T G₁ s अवपा
 तित; M 'पाशित (for 'तारित) D₀ न्यग्रोधाधिगत-
 स्थित —^c) D₄ पूर्वं B₀ निर्दिष्टम् (for निविष्टम्)
 K₃ T₂ उन्माद (for उन्माथ) —^d) T₁ G₂ s अबुद्ध
 वान् (for न बुद्ध) D_a चापलाघावबुद्धवान्

143 ^a) D_a च परो, C_v चपले (for चपलो).
 —^b) D₁ n₈ भविष्यसि —^c) D_a चापलो K₃ D₉
 असंशय, K₄ सशयं (for असंशयम्) D₅ चापले
 नास्त्यसशय'

144 ^a) K₁ ब्रवीमि D₁ किंचित् K₃ s V₁ B
 D_a D₁ n₈ D₂-s r-s S (G₂ s absent) ब्रवीपि मधुरं
 यच्च —^b) K₁ D₁ G₁ M मे हि, K₃ T G₂ s मेसि;
 K₅ V₁ B D_a D₁ n₈ D₂ s s s मेद्य, D₄ o मम
 (for मे ह) D_a1 भविष्यसि (for भवानिति) —^c)
 V₁ B D₉ कारण, D₄ हारणं (for -करण) B₀
 मोक्ष (for सर्व) K₁ D₁ S (G₂ s absent) तं मिथ्या
 कारण सर्वं, K₃ D_a D₁ n₈ तन्मिथ्या (D₁ n₈ 'क)
 रण सर्व —^d) D₁ T G₁ s s M₂-4 हि (for [अ]पि)

145 ^a) D₁ करणात् — D₁ n₈ om 145^a-146^d K₃
 D₁ o read for the first time 145^a after 104^a —^c)
 K₄ अर्थार्थं — D₉ (first time) om. 145^d —^d)
 M₂ प्रिय

146 D₁ n₈ om 146 (of. v l. 145) —^a) V₁
 B₀ s-s D₅ सखे; B₁ सख्य, B₂ सख्यो (sic), M₂
 सख्या (for सख्य) K₃ s V₁ B D_a D₁ n₈ D₂-4 r s
 T G₂ s M₂ सो (D_a1 सौ) दर्ययोर् (for सोदरयोर्)

यद्यपि भ्रातरः क्रुद्धा भार्या वा कारणान्तरे ।
 स्वभावतस्ते प्रीयन्ते नेतरः प्रीयते जनः ॥ १४७
 प्रियो भवति दानेन प्रियवादेन चापरः ।
 मन्त्रहोमजपैरन्यः कार्यार्थं प्रीयते जनः ॥ १४८
 उत्पन्ने कारणे प्रीतिर्नास्ति नौ कारणान्तरे ।
 प्रध्वस्ते कारणस्थाने सा प्रीतिर्विनिवर्तते ॥ १४९
 किं नु तत्कारणं मन्ये येनाहं भवतः प्रियः ।

—^d) B₀ s-s D₀ अह (for हृह) G₂ प्रीतिर्निष्कारणादिह

147 ^a) D₀ क्रूरा (for क्रुद्धा) —^b) D₀ च (for चा) K₄ corrupt —^d) B₀ s s transp नेतर and प्रीयते D₀ om from प्रीयते up to कारणे (in 149^a) D₁ S (G₂ s absent) प्राकृतो (for प्रीयते)

148 D₁ (hapl) s om 148 (for D₀, of v l 147) —^a) M₂ भवति —^b) B₂ वा परः; D₀1 चापरे; D₂ वा परा (for चापर) T₂ G₁ प्रियो वाचा तथा पर —^c) K₂ सन्नहोम; D₀ सन्नहोमैर्; M₄ सन्नहोम (for मन्त्रहोम) T₂ अन्यै (for अन्य). —^d) B₀ s D₀1 D₀ T₂ M कार्यार्थी; D₁ T₁ G₂ s कार्यार्थे (for कार्यार्थ). B₀ D₀ D₀ D₁ M₂ प्रियते (sio) (for प्रीयते).

149 D₀ om. up to कारणे (of v l 147). —^a) K₀ s B₁ D₀ D₀1 ns D₂ s s T G₁ s s M₁-s उपधा; D₀ 'ज्ञ (for 'ज्ञे) D₁ T₁ G₁ s s कारणत् (for 'णे) —^b) B₂ न (for नौ). K₀ s B₁ D₀1 ns D₂-s s S (G₂ s absent) आसीद्यौ (G₁ M₂ 'द्यौ) (for नास्ति नौ) V₁ B (except B₁) D₀ D₀ T G₂ s M₁ s कारणत्तर. —^c) K₂ प्रध्वस्ते, D₀1 ns D₂ s s प्रध्वस्ते; D₁ प्रध्वस्ते, D₀ प्रतथे (for प्रध्वस्ते). M₂ कारणे स्थाने. —^d) D₄ हि विवर्तते; D₁ S (G₂ s absent) नाभिवर्धं (M₁-s 'र्त')ते (for विनिवर्तते).

150 D₀ om. (hapl) 150^a-151^b —^a) K (except K₄) B₁ D₀ D₀1 ns D₂-s सु (for सु) —^b) M₂ भवति (for भवत) —^c) K₀ [अ]भ्यवहारार्थे; K₄ 'हाराथी; V₁ B₀ s-s D₀ D₀1 ns D₁-s 'हाराथे, T₁ G₁ s M₂ 'हाराथीत् (for 'हाराथीत्). K₁ B₁ अन्यत्र (B₁ 'त्रा) व्यवहारार्थीत् (B₁ 'र्थ); K₂ अन्यर्थाभ्यवहारार्थे (sio), T₂ अन्यथाभ्यवहारार्थे —^d) K₁ बहुधा (for च बुधा).

अन्यत्राभ्यवहारार्थीत्त्रापि च बुधा वयम् ॥ १५०
 कालो हेतुं विकुरुते स्वार्थस्तमनुवर्तते ।
 स्वार्थं प्राज्ञोऽभिजानाति प्राज्ञं लोकोऽनुवर्तते ॥ १५१
 न त्वीदृशं त्वया वाच्यं विदुषि स्वार्थपण्डिते ।
 अकालेऽविपमस्य स्वार्थहेतुरयं तव ॥ १५२
 तस्मान्नाहं चले स्वार्थात्सुस्थितः संधिविग्रहे ।
 अश्राणामिव रूपाणि विकुर्वन्ति क्षणे क्षणे ॥ १५३

151 D₀ om. 151^a (of v l. 150) —^a) D₀1 हतुं (for हेतु) —^b) B₁ अर्थिन् (for स्वार्थिन्). K₁ स्वार्थमपनुवर्तते —^c) B₁ स्वार्थ; D₁ स्वार्थात्. D₁ T G₂ s प्राज्ञा D₁ s T₂ G₁ M विजानाति; D₁ T₁ G₂ s विजानंति (for अभिजानाति) —^d) D₁ T G₂ प्राज्ञान् (for प्राज्ञं) S₁ K₂ s D₁ लोकश्च; B₁ लोकेषु (for लोकोऽनु) T₂ G₁ मन्यते (for वर्तते) K₁ प्राज्ञो लोकश्च वर्तते

152 D₀ om 152^a-153^b —^a) K₀ V₁ B₁ s D₀ तद्वेदं; K₄ D₁ न खादश; G₂ न हीदशं (for न स्वीदश). B₂ D₀ मया (for त्वया) B₂ D₀1 D₀ s वाच्यं (for वाच्यं) —^b) K₂ s B₁ s D₁ पठित. B₂ D₀ D₁ s S (G₂ s absent) विद्यते (D₁ 'द्विष्ट; D₀ 'दुष्ट) स्वार्थपठित (D₁ 'त) —^c) K (except K₁) V₁ B D₀ D₀1 D₁-s s S (G₂ s absent) अकाले (B₁ D₁ T G₁ s s M₂ 'लो) हि समर्थे (K₂ D₁ M₁ 'स्व)स्य; D₁ न कालो हि समर्थस्य; D₀ अकाले हि समुत्थस्य —^d) K₁ s V₁ B D₀ D₀1 D₂-s s S (G₂ s absent) स्नेहहेतुर (for स्वार्थ) K₁ अह (for अयं). K₀ स्नेहे हेतुपर तव

153 D₀ om 153^a (of v l 152) —^a) D₁ तस्मिन् (for तस्मान्). D₁ T₂ G₁ चलः; M₂ चलेत्; M₁ स्यजे (for चले) B₂-s D₀ स्वानात्, M₄ स्वार्थात् (for स्वार्थात्) K₀ V₁ B₁ s D₀ तस्मान्न चिचलेस्त्वा- (K₀ D₀ 'ले स्वा; B₁ 'लेद)र्थात् —^b) K₁ स्वस्वित, K₀ V₁ B₀-s D₀ D₀1 D₂ s s M₁-s सुस्थिर, D₁ स्वस्थित, D₀ सस्थित; T₂ सधित (for सुस्थित) B₂ सधिविग्रह. —^c) S₁ K₁ s s D₁ अश्राणीव हि, G₂ अश्राणामिव (for अश्रा) —^d) D₁ S (G₂ s absent) पदे पदे (for क्षणे क्षणे).

154 ^b) G₁ पुनरद्यैति (for 'रद्यैव). K₀ V₁ B D₀ D₀1 ns D₂ s s मे सुदृत्; M₁ s सौदृत् (for सौदृदम्) —^c) M₂ पुरश्च (for पुनश्च). D₀ रिपुम्

अद्यैव हि रिपुर्भूत्वा पुनरद्यैव सौहृदम् ।
 पुनश्च रिपुरद्यैव युक्तीना पश्य चापलम् ॥ १५४
 आसीत्तावच्च मैत्री नौ यावद्वेतुरभूत्पुरा ।
 सा गता सह तेनैव कालयुक्तेन हेतुना ॥ १५५
 त्वं हि मेऽत्यन्ततः शत्रुः सामर्थ्यान्मित्रता गतः ।
 तत्कृत्यमभिनिर्वृत्तं प्रकृतिः शत्रुतां गता ॥ १५६
 सोऽहमेवं प्रणीतानि ज्ञात्वा शास्त्राणि तत्त्वतः ।
 प्रविशेयं कथं पाशं त्वत्कृतं तद्ददस्व मे ॥ १५७
 त्वद्वीर्येण विमुक्तोऽहं मदीर्येण तथा भवान् ।

अन्योन्यानुग्रहे वृत्ते नास्ति भूयः समागमः ॥ १५८
 त्वं हि सौम्य कृतार्थोऽद्य निर्वृत्तार्थास्तथा वयम् ।
 न तेऽस्त्यन्यन्मया कृत्यं किञ्चिदन्यत्र भक्षणात् ॥ १५९
 अहमन्नं भवान्भोक्ता दुर्वलोऽहं भवान्वली ।
 नावयोर्विद्यते संधिर्नियुक्ते विपमे बले ॥ १६०
 संमन्येऽहं तव प्रज्ञा यन्मोक्षात्प्रत्यनन्तरम् ।
 भक्ष्यं मृगयसे नूनं सुखोपायमसंशयम् ॥ १६१
 भक्ष्यार्थमेव वदस्त्वं स युक्तः प्रसृतः क्षुधा ।
 शास्त्रज्ञमभिसंधाय नूनं भक्षयिताद्य माम् ॥ १६२

C 12. 5080
B 12 136 162
K 12. 128. 162

(for रिपुर) —^a) D_{ns} G₂ युक्ताना K₃ चापलं
 155 ^a) K₁ 2 5 V₁ B Da Dn₁ n₂ D₂ 2 5 7 8 S
 (G₂ 4 absent) आसीन्मैत्री तु (B₁ 'त्रीति) तावन्नौ (K₁ 2
 G₂ तावन्नौ; Da T₂ G₁ यावन्नौ) —^a) M₂ स्वागतं
 (for सा गता) T₂ सगता सहितेनैव; G₁ सगता सा
 हि तेनैव —^a) T₂ कालो (for काल)

156 ^a) K₅ B₂₋₁ Dn₁ D₂ 2 8 जातित, Da ह्य
 तत्; D_{ns} जीवित (for ऽत्यन्तत) —^a) D₁ G₂ om
 (hapl) 156^a —^a) G₁ तन्मित्रम् (for तत्कृत्यम्) K₃
 D₁ अभि (D₁ 'ति) निर्वृत्तं, K₅ D_{ns} D₂ 2 8 'निर्वृत्यं;
 D₅ 'निर्वृत्ति (for 'निर्वृत्त) —^a) D₅ प्रकृते, T G₅
 M₂ प्रकृति, G₁ प्राकृती (for प्रकृति) B₁ D₁ गता,
 D₅ T G₁ 5 M₂ गत (for गता)

157 ^a) K₁ Da₂ D₂ 2 8 सोहमेव, T₂ G₁ एवमेव
 (for सोऽहमेव) Da प्रणेत्याभि, G₂ प्रमाणानि (for
 प्रणीतानि) —^b) M₂ कार्याणि (for शास्त्राणि) —^a)
 D₁ S (G₂ 4 absent) पाशं, D₅ पाशे (for पाश)
 —^a) K₂ स्वकृत्य, K₃ तत्कृत; K₅ Da Dn₁ n₂ D₂
 2 5 8 9 M स्वकृते, G₁ प्रकृत (for स्वकृत) D₁ S
 (G₂ 4 absent) तद् (M प्र) ब्रवीहि (for तद्ददस्व)

158 ^a) D_{ns} तद्वीर्येण K B₂₋₁ Da₂ Dn₁ n₂
 D₂ 4 8 9 M₂ प्रमुक्तो; V₁ B₀₋₂ Da₁ D₂ 5 प्रमुक्तो
 (for विमुक्तो) M₁ corrupt —^b) K₃ वय (for
 भवान्) —^a) B₁ वृत्तिर (for वृत्ते) D₅ अन्योन्य
 भावयोरेव —^a) D₁ नास्ति भूया, D₅ भूयो भूत

159 ^a) S₁ K₁ सौम्य (for सौम्य) K₃ D₁ [s]सि;
 D₁ [s]स, D₅ [s]ह (for स्य) —^b) K₃₋₁ B₁ 2
 Da Dn₁ n₂ D₁₋₁ निर्वृत्तार्थास, T₁ निर्वृत्तास्तास, G₁
 निर्वृत्तार्थास (for निर्वृत्तार्थास). M₁ निर्वृत्ताद्यास्तथाभव

(s10) —^a) K₃ 5 V₁ B D (except D₁, D_{ns}
 D₅ absent) तेस्त्यद्य, K₄ तेस्ति निर (for तेऽस्त्यन्यन्)
 D₁ 9 कार्य (for कृत्य)

160 ^b) K₁ B₀ 2-5 D₅ transp भवान् and बली
 D₁ corrupt —^a) D₅ नावयोरतर किञ्चिद् —^a)
 K₄ D₁ नियुक्तो, K₅ B₀ 2 4 D₂ 2 7 8 G₂ विमुक्तो,
 Dn₁ D₂ 9 विमुक्तो, D_{ns} T G₁ 5 M विमुक्ते; D₁
 विगते (for नियुक्ते) K₃ V₁ B₁ 2 5 निर्वृत्ते कारणातरे;
 Da निर्वृत्त भक्षणातरे

161 ^a) K₁ 2 5 V₁ B Da Dn₁ n₂ D₂₋₁ 5 सम-
 (K₁ 'मा) न्येह (for समन्येऽह) D₁ प्राज्ञा D₅ मन्येह
 त्वां महाप्राज्ञ, M सामान्येय तव प्रज्ञा —^b) K₅ D₂
 2 5 मोहात् (for मोक्षात्) T₂ G₁ समन्तर (for प्रत्य)
 —^a) Dn₁ D₁ 9 S (G₂ 4 absent) भक्ष K₃ 5 B₁
 Dn₁ D₂ 2 8 प्रशसते; V₁ B₁ 2 Da प्रयत्से; D_{ns}
 प्रशसते (for मृगयसे) —^a) K₃ 5 Dn₁ n₂ D₂ 2 8
 सुखोपायेन कर्मणा; B₁ सुखोपाये नसशय.

162 ^a) D₅ भक्ष्यार्थे (for 'र्थम्) K₁ V₁ B₁ 1
 होव, B₀ 2-5 Dn₁ n₂ D₅ 9 ह्यव (for एव) Dn₁
 तु (for त्व) K₃ 5 D₂ 2 8 भक्ष्या (K₃ D₂ 'क्षा) र्थ त्व
 ह्यवदस्तु (K₃ विवदश्च); D₁ S (G₂ 4 absent) भक्ष्यार्था
 होव सुव्यक्त (D₁ T₁ G₂ 5 'क्तो) —^b) K₃ समुक्त;
 B₂ स युक्त; B₂ 5 (marg as in text) समुक्त, D₁
 प्रमुक्त, D₁ S (G₂ 4 absent) विमुक्त (M₁ 'क्त)
 (for स मुक्त) K₃ सवृत्; K₅ Dn₁ n₂ D₂₋₁ 2 9
 पीडित, D₁ प्रधत्, T₂ प्रस्तुत्, G₂ प्रसृता (for
 प्रसृत) —^a) K₄ शास्त्रज्ञम् (for शास्त्रज्ञम्) K₃
 अभिमास्थाय, D₁ जतिसंधाय (for अभि') K₃ V₁
 B Dn₁ n₂ D₂ 2 8 8 शास्त्रज्ञा (D_{ns} 'ज्ञा) मतिमास्थाय,
 D₁ S (G₂ 4 absent) शास्त्रज्ञं (D₁ T₁ G₂ 5 'ज्ञा; M₁

जानामि क्षुधितं हि त्वामाहारसमयश्च ते ।
 स त्वं मामभिसंधाय भक्ष्यं मृगयसे पुनः ॥ १६३
 यच्चापि पुत्रदारं स्वं तत्संनिवृत्तसे मयि ।
 शुश्रूपां नाम मे कर्तुं सखे मम न तत्क्षमम् ॥ १६४
 त्वया मां सहितं दृष्ट्वा प्रिया भार्या सुताश्च ये ।
 कस्मान्मां ते न खादेयुर्हृष्टाः प्रणयिनस्त्वयि ॥ १६५

*तं) बुद्धिमास्थाय — ^a) K (except Ks) V1 B Da
 D1 s प्रातराश (Ds 'शां) चिकीर्षसि; D7 S (Gs &
 absent) प्रातराश (Gs 'शा) निवेष्टसि

163 ^a) Ds त्वां च, Ds हि त्वम् (for हि त्वाम्).
 Das om हि K1 स; Ks V1 B Da1 Ds. 7 S
 (Gs & absent) च; Ks Dn1 ns Ds s s तु (for हि).
 — ^b) D1 समये; M1 समयं — ^c) Dns सं (for
 स्व) K1 Bo D7 T Gs s M1 s s अतिसधा (M1 'ज्या)
 य — ^d) Ks V1 Da Dn1 ns Ds s 1-2 S (Gs &
 absent) भक्ष

164 ^a) Ś1 K1 s s D1 यच्चापि; Ks s V1 B Da
 Dn1 ns Ds s s M1 s स्व (D1 स्व) चापि, D7 Gs
 किं चात्र; T1 Gs किं चाद्य; T2 सच्छाद्य, G1 संनाद्य;
 M2 s य (M2 त्वं) चाद्य (for यच्चापि) Ks s Da
 Dn1 ns Ds s s पुत्रदारस्यो, Bs s D1 M1 'दारस्व
 B1 M1 'स्व); D1 7 T1 G1. 2 s 'द्वारार्थं (D1 'स्व),
 Ds सहदासश्च; T2 पुत्रदायस्व (sic) (for 'दारं स्व)
 — ^b) V1 Bo 1 यत्न, Ds यत्नं (for तत्सं) K1 s
 तत्संनिवृत्तसे; Ks s Bs-s Da Dn1 ns Ds s s यत्संधि
 च्जसे (Ds s s 'ते); Ds damaged; D7 S (Gs &
 absent) यद्दार्णां (D7 T2 M2 'स्पाणि, G1 'द्वारि)
 च्जसे (for तत्संनिवृत्तसे) Ds सहपुत्र सहबाधव (hyper-
 metric) — ^c) Gs शुश्रूषुन् (for शुश्रूषां) Ks Bs s
 Da Dn1 ns Ds s s यत्सं; D7 S (Gs & absent)
 नाहंसे (for नाम मे) V1 तत् (for मे) Ks Bs शुश्रू
 षणां (Ks शुश्रूषणां) च मे कर्तुं, Ds शुश्रूषां मम कर्तुं ये
 — ^d) Da1 Ds सुखे (for सखे) Ks V1 Bo 1 s Da
 Ds transp मम and न B2 तत्कृतं; Ds तद्धि ते;
 M2 तत्क्षणं (for तत्क्षमम्)

165 ^a) Ds सहितं — ^b) Dns भार्या (for भार्या)
 B1 सुवश; Da प्रियश्च (for सुवश) Ś1 Ks s मे;
 K1 s B1-s Da Dn1 ns D1-s s s ते (for ये) — ^c)
 D7 T G1 s s M2 तस्मात् (for कं) K1 s B Da
 Dn1 ns Ds-s s s ते (Bs च) मां न; D7 S (Gs &
 absent) ते नैव (for मां ते न) Ks V1 ते कस्मान्मां न

नाहं त्वया समेष्यामि वृत्तो हेतुः समागमे ।
 शिवं ध्यायस्व मेऽत्रस्थः सुकृतं स्मर्यते यदि ॥ १६६
 शत्रोरन्नाद्यभूतः सन्क्रिष्टस्य क्षुधितस्य च ।
 भक्ष्यं मृगयमाणस्य कः प्राज्ञो विषयं व्रजेत् ॥ १६७
 स्वस्ति तेऽस्तु गमिष्यामि दूरादपि तवोद्विजे ।
 नाहं त्वया समेष्यामि निर्वृतो भव लोमश ॥ १६८

खादेयुर्. — ^a) D7 T1 Gs वृष्टा, T2 G1 s वृष्टा;
 M2 वृष्ट (for वृष्टा). D7 S (Gs & absent) प्रण
 यिनि (G1 'नी) (for प्रणयिनश्च).

166 ^a) Ds न हि (for नाहं) Dn1 ns Ds s s s
 सहे (Ds s 'हे) प्यामि (for समेष्यामि) — After 166^a,
 Ds reads 168^b — ^b) B1 वृत्तो हेतुः; Dns स्वत्तो
 हेतुः; Ds 7 T G1. 2 s वृत्ते हेतुः; M1 वृत्ते (M2 'चेत्)
 हेतुः (for वृत्ते हेतुः) — Ds om 166^a-168^a Ds
 ins 314^a after 166^a and om (hapl) 166^a-168^a.
 — ^c) Ks मित्रस्थ; B1 M2 मैत्रस्थ, Da2 Dn1 ns
 Ds s मे स्वस्थ; D7 T1 Gs s तत्रस्थ; M2 मे व्रज
 (for मेऽत्रस्थ) — ^d) Ks s V1 B1-s Da Dn1 ns
 D1-s 1-2 S (Gs & absent) स्मरसे (for स्मर्यते)

167 Ds s om 167 (cf v 1 166) — ^a) D7
 भूत मां; M1-s भूतस्य (for 'भूत सन्) Ks s V1
 B Da Dn1 ns Ds s s शत्रोरनार्यभूतस्य — ^b) Ś1
 K1. 2 s D1 वृष्टस्य (for क्रिष्टस्य) K1 तु (for च)
 — ^c) K1 s Dn1 ns Ds 1-2 S (Gs & absent) भक्ष
 (for भक्ष्य) Ś1 K1 s s D1 मृगयमाणस्य (for
 'माणस्य) — ^d) Gs क (for क) Ks D1 प्राज्ञो
 (for प्राज्ञो)

168 Ds om 168^a, Ds om 168 (cf v 1 166).
 Ds reads 168^b after 166^a — ^b) D1 s दूरस्वोपि;
 G1 आरादपि (for वृरादपि) M2 रूपादपि तलबिले
 (sic) — Ds transp 168^a and 169^a — ^c) K1 s
 Bo s D7 T1 Gs निर्वृतो; Ks s V1 B1-s Da Dn1 ns
 Ds s s G1 s निर्वृतो (for निर्वृतो) K1 D7 s T G1.
 2 s M2 s रोमश (for लोमश) — Ks s V1 B Da
 Dn1 ns Ds s s ins after 168 Ds after 166^a

314^a यदि स्व सुकृत वेरिस्व तत्संनिवृत्तस्य मनुसारय ।
 विश्वस्त ना प्रमत्तं वा एतदेव कृतं भवेत् ।

[(L 1) Da Dn1 सुदृढ (for सुकृत). Ks V1 Bo-s
 Da Dn1 Ds मा मां (Ks मा मा, Ds मा मा) त्वम् (for

बलवत्संनिकर्षो हि न कदाचित्प्रशस्यते ।
 प्रशान्तादपि मे प्राज्ञ भेतव्यं बलिनः सदा ॥ १६९
 यदि त्वर्येन मे कार्यं ब्रूहि किं करवाणि ते ।
 कामं सर्वं प्रदास्यामि न त्वात्मानं कदाचन ॥ १७०
 आत्मार्ये संततिस्त्याज्या राज्यं रत्नं धनं तथा ।
 अपि सर्वस्वमुत्सृज्य रक्षेदात्मानमात्मना ॥ १७१
 ऐश्वर्यधनरत्नानां प्रत्यभिन्नेऽपि तिष्ठताम् ।

दृष्टा हि पुनरावृत्तिर्जीवतामिति नः श्रुतम् ॥ १७२
 न त्वात्मनः संप्रदानं धनरत्नवदिष्यते ।
 आत्मा तु सर्वतो रक्ष्यो दरैरपि धनैरपि ॥ १७३
 आत्मरक्षिततन्त्राणां सुपरीक्षितकारिणाम् ।
 आपदो नोपपद्यन्ते पुरुषाणां स्वदोपजाः ॥ १७४
 शत्रून्सम्यग्विजानन्ति दुर्बला ये बलीयसः ।
 तेषां न चाल्यते बुद्धिरात्मार्यं कृतनिश्चया ॥ १७५

C. 12. 5094
 B. 12. 126 163
 K. 12. 126 163

तत्सम्यक् Ks V1 Bo-3 Da Dn1 Dc अनुकार्ये (Dn1 Dc 'वे')]

169 ^a) M2 -सनिकृष्टो (for 'कर्षो') —^b) D2 प्रदास्यति —^c) B2 4 D2 7 प्रादांताद्, Dc प्रदांसाद् (for प्रशान्ताद्) Ks सुप्राज्ञैर्; Ks V1 Bo 3-5 Da Dn1 D2 8 8 मे पापाद्, Dn3 यत्तेपा, D4 9 च प्राज्ञैर्, D7 S (G2 4 absent) हि प्रा (G1 प्र)जाद् (for मे प्राज्ञ) B1 प्रदांता बलिनोपाते

170 ^a) Ks B1 Dn1 n3 D2 8 8 स्वार्थं न; Bo त्वन्मेन (sic), Dc स्वार्थेन (for त्वर्येन) Kc B Dn1 n3 D2 4 8 9 S (G2 4 absent) ते (for मे) —^b) D1 मे (for किं). —^c) Ks जु ते; V1 B1 2 Da वत्ते (for सर्वं) —^d) D2 चात्मानं (for स्वात्मान) K1 V1 B Da D4 5 7 9 T G1 2 5 M4 कथचन (for कदा)

171 ^a) D2 7 9 S (G2 4 absent) आत्मार्यं (for आत्मार्ये) M2 सततं (for संततिस्) —^b) Ś1 K2 4 धान्यं (for राज्य) B1 अर्थं, D7 T1 G1 2 5 रत्न (for रत्नं) K1 घनास्त्रया, K2 5 V1 B1 2 Da Dn1 n3 D2 8 8 S (G2 4 absent) घनानि च (for घन तथा)

172 ^a) D2 G1 ऐश्वर्यं —^b) Ks प्रत्यभिन्नेषु, T2 G1 'मिन्नेति, M2 'मिन्नेऽपि (for 'मिन्नेऽपि) Ks V1 B1 2 Da Dn1 D4 7 S (G2 4 absent) वर्ततां (for तिष्ठताम्) Ks Dn3 D2 8 8 प्राप्य मिन्ने निवर्त्यं (D2 8 'र्वं)तां, Bo 8-5 प्रत्यभिन्ने प्रतिष्ठिता (B4 5 'वर्ततां) —^c) Ks Dc T2 G1 2 M2 2.4 दृष्ट्वा (for दृष्टा) K1 G1 2 M1 3 आवृत्तिं —^d) Ś1 K2 4 D1 जीवन्निर्, Kc Dc जीविताम् (for जीव) T1 G2 5 न (for न) D7 श्रुति (for श्रुतम्) T2 G1 जीवतामिह (G1 'मेति) वच्छृणु

173 ^a) V1 Da चात्मन (for त्वात्मन). D1 संप्र घान —^b) D7 T1 G2 5 धनरत्नाद्विधिष्यते — After

173^{ab}, Da1 reads 174^a-175^b Dc om (hapl.) 173^a-174^b With 173^{cd}, cf 5 37 17^{cd} —^c) K1 B2 तु सर्वया (B2 'दा), K2 5 V1 B1 2 4 Da Dn1 n3 D2-4 7 8 S (G2 4 absent) हि सर्वदा (D4 T1 G2 5 M 'था) (for तु सर्वतो) D7 रक्षेद्, D9 पोष्यो (for रक्ष्यो)

174 Dc om 174^{ab} (cf v l. 173) —^a) K2 5 V1 B Da Dn1 n3 D2-4 7-9 S (G2 4 absent) आत्म रक्षण (Dn3 'ण) (for 'रक्षित) —^b) G1 सुपरीक्षत For the sequence in Da1, cf v l. 173 —^d) K1 सपत्नजा (for स्वदोपजा).

175 For the sequence in Da1, cf v l. 173 —^a) K1 3 5 V1 B Da Dn1 n3 D2 8 8 8 शत्रुं; D1 शत्रु (for शत्रून्) D1 विजानाति D7 S (G2 4 absent) शत्रु सम्यग्विज्ञातो (T2 G1 सर्वत्र विज्ञातो; M1 2 सम्यक्च विज्ञेयो, M4 सम्यक्च विज्ञातो) —^b) Dn3 दुर्बलाय Ks 5 V1 B Da Dn1 n3 D2 8 8 8 यलीयस (Da 'सा) (for 'यस) D7 S (G2 4 absent) विप्रियो हवलीयसा — After 175^{ab}, D7 S (G2 4 absent) ins

315* शङ्कनीय स सर्वत्र प्रियमप्याचरन्सदा ।
 कुरुजानां सुमित्राणां धार्मिकाणा महात्मनाम् ।

[(L. 1) T2 M2 transp शङ्कनीय and स D7 T1 G5 आचरत् (for 'रत्) — (L. 2) G1 पुरुषाणां (for धार्मिकाणां)]

—^c) K1 3 5 V1 B Da Dn1 n3 D4 5 7-9 S (G2 4 absent) न तेषां (by transp) B2 चान्यते, Da2 चलयते, M4 चाप्यते (for चाल्यते) —^d) Ks 5 V1 B Da Dn1 n3 D2-4 7-9 S (G2 4 absent) शास्त्रार्थ- (M1 'र्थं), K4 D1 आत्मार्यं (for आत्मार्यं) D2 M4 निश्चया; D2 निश्चये, M1 निश्चय (for निश्चया)

इत्यभिव्यक्तमेवासौ पलितेनावभर्त्सितः ।
 मार्जारो व्रीडितो भूत्वा मूपकं वाक्यमब्रवीत् ॥ १७६
 संमन्येऽहं तव प्रज्ञां यस्त्वं मम हिते रतः ।
 उक्तवानर्थतत्त्वेन मया संमिन्नदर्शनः ॥ १७७
 न तु मामन्यथा साधो त्वं विज्ञातुमिहार्हसि ।
 प्राणप्रदानजं त्वत्तो मम सौहृदमागतम् ॥ १७८

176 ^a) D₁ अतिव्यक्तम् K₈ s V₁ B Da Dn₁ n₈
 D₂-s s o T G₅ M एव स (for एवासौ) — ^b) K₈-s
 V₁ B Da Dn₁ n₈ D₂-s s o T₂ [अ]भिभर्त्सितः ; D₇
 [अ]पभाषितः ; T₁ G₁ s s [अ]पहासित (for [अ]वम
 र्त्सित) — ^c) D₅ [s]वनतो, D₇ T₁ व्रीडितो; G₂ s
 M व्रीडितो (for व्रीडितो) K₈ s Bo s-s Dn₁ n₈ D₂
 s r-o S (G₈ s absent) मूपिक, V₁ B₁ s Da पलित,
 D₅ मूपक (for मूपक) T₂ G₁ मार्जारो मूपिक वाक्य
 व्रीडितश्चेदमब्रवीत् — After 176, K₈ s V₁ B Da
 Dn₁ n₈ D₂ s s s 1n₈

316* लोमश उवाच ।

सखं शपे स्वयाह वै मित्रद्रोहो विगर्हित ।

[D₅ सखे (for शपे) B₂ मित्रद्रोही K₈ B₁ हि
 गर्हित (for विग)]

— K₈ V₁ B Da Dn₁ D₅ cont (of 54^{ab})

317* सत्त सप्तपद मित्र कथ त्व मां न विश्वमे ।

[K₈ सप्तपद K₈ V₁ Bo मैत्र V₁ Bo मां त्व (by
 transp) B₂ मा (for मां) Bo हि (for न) K₈
 कथ तस्मात् विश्वमे (for the post half)]

177 ^a) K₁ समान्ये; K₈ s Dn₈ D₂-s s o तन्मन्ये,
 V₁ Da Dn₁ M₁ s स मन्ये; Bo s-s न मन्ये; D₂
 नमस्ये; D₇ समान्ये (for समन्ये) — ^b) T₂ G₁ s
 M₁ s s यत्त्वं (for यस्त्वं) — ^c) Bo s-s सप्तत्र (for
 सभिन्न) K₈ Dn₁ दर्शन, K₅ D₂ s s दर्शिन, V₁
 Da₁ दर्शिन (for दर्शन)

178 ^a) D₂ भाव (for साधो) — ^b) D₅ प्र (for
 त्व) K₈ गृहीत्वम् (sic), K₅ V₁ B₁ s s Da D₂-s s
 G₁ s ग्रहीतुम्, Bo s Dn₁ n₈ D₇ T₁ G₅ M गृहीतुम्;
 B₂ गर्हितुम् (for विज्ञातुम्) — ^c) K₁ D₅ प्राण
 प्रधानज, D₁ प्रदानजे K₈ B₁ s Da साधो, Dn₈
 त्वद्रो; D₁ त्वात्तो (for त्वत्तो) D₅ प्राणप्रदानजीवतो
 — ^d) K₁ s s B₁-s D (Dn₂ D₅ absent) S (G₈ s
 absent) मयि (for मम).

धर्मज्ञोऽसि गुणज्ञोऽसि कृतज्ञोऽस्मि विशेषतः ।
 मित्रेषु वत्सलश्चासि त्वद्विधेषु विशेषतः ॥ १७९
 तन्मामेवंगते साधो न यावयितुमर्हसि ।
 त्वया हि याव्यमानोऽहं प्राणाञ्जह्या सवान्धवः ॥ १८०
 धिक्शब्दो हि बुधैर्दृष्टो मद्विधेषु मनस्विषु ।
 मरणं धर्मतत्त्वज्ञ न मां शङ्कितुमर्हसि ॥ १८१

179 ^a) D₂ s M₂ धर्मज्ञोसि K₂ s D₁ गुणो सोसि,
 D₅ M₂ गुणज्ञोसि (for गुणज्ञोऽसि). — ^b) D₅ कृत
 ज्ञोसि — V₁ reads 179^{ad} on marg. — ^c) D₅ चापि
 (for चास्मि) — ^d) K₈ s V₁ B D (Dn₂ D₅ ab
 sent) S (G₈ s absent) त्व(M₈ त)ङ्कश्च (M₄ क्षश्च)
 (for त्वद्विधेषु)

180 B₁ damaged — ^a) Bo s-s D₇ T₁ G₂ s
 त्व (for तन्) B₁ गतो; T₂ विधे (for गते).
 K₈ s V₁ B₁ s Da Dn₁ n₈ D₂ s s r s त(B₁ क)स्मा
 देव (K₈ V₁ B₁ s 'ज्ञैव, Da 'न्मैव, Dn₃ 'देन) पुन
 साधो — ^b) K₈ V₁ B (B₁ damaged) Da Dn₁ n₈
 मा (Bo s s न) यावयितुम्; K₅ D₂ s s s मय्या(D₅
 'या)चरितुम्; D₁ न मा शकितुम्; D₇ o T₁ G₂ s न
 वाच(D₅ याप)यितुम्; T₂ G₁ M न त्व याचि(M₁ s
 'पि)तुम् (for न यावयितुम्) ☞ Ga यावयितु शङ्कि
 तुम् । ☞ — G₂ om (hapl) 180^a-181^d — ^c)
 D₂ r T₁ G₅ [अ]पि, M₁ नि (for हि). K₁ s s V₁
 Bo s-s Da G₁ याच्यमानो, K₅ B₂ Dn₁ n₈ D₂ s s
 r s T₁ G₅ वाच्य', D₅ o M वाच्य' (for याच्य')
 — ^d) K₈ s V₁ B₁ s Da Dn₁ n₈ D₂-s s o T₁ G₅ M
 transp प्राणाञ्ज and जह्या

181 G₂ om 181 (of. v 1 180) — ^a) K₈ s
 Dn₁ n₈ विश्वभो; D₁ धिक्शब्दो (sic), D₂ s s वि
 श्वभो (for धिक्शब्दो) D₄ न (for हि) M₂ दृष्टो
 (for दृष्टो) — ^c) K₁ D₄ सततं; K₈ Dn₈ D₂ s s
 यदेतद्, K₅ Dn₁ तदेतद्; V₁ B₁ s Da D₇ T G₁ s
 M पतन, Bo s s पतनाद्; B₅ यत्तनाद्; D₁ पारण;
 D₅ यतो हि (for मरण) K₁ D₄ तत्त्व(D₄ सर्व)धर्मज्ञ;
 Dn₈ D₅ धर्मवत्त्वज्ञे (D₅ 'ज्ञो) (for 'वत्त्वज्ञ) — ^d)
 D₅ o मा (for न). K₅ Dn₁ n₈ D₂ s s त्व, T₁ G₂
 मे, M₁ s s मा (for मा). D₅ मयि शिक्षितुमर्हसि,
 D₇ न मे शङ्कितुम्'.

182 ^a) D₁ मां स्थूलमानो, T₂ G₁ समग्र्यमानो
 (for संस्तूयमानो) K₈ s V₁ B D (Dn₂ D₅ ab
 sent) G₂ s M [s]पि (for हि) — ^b) All MSS.

इति संस्तूयमानो हि मार्जारिण स मूपकः ।
 मनसा भावगम्भीरं मार्जारं वाक्यमत्रवीत् ॥ १८२
 साधुर्मवाञ्छुतार्थोऽसि प्रीयते न च विश्वसे ।
 संस्तवैर्वा धनौधैर्वा नाहं शक्यः पुनस्त्वया ॥ १८३
 न ह्यमित्रवशं यान्ति प्राज्ञा निष्कारणं सखे ।
 असिन्नर्थे च गाथे द्वे नित्रोद्योशनसा कृते ॥ १८४
 शत्रुसाधारणे कृत्ये कृत्वा संधिं बलीयसा ।
 समाहितश्चरेद्युक्त्या कृतार्थश्च न विश्वसेत् ॥ १८५

तस्मात्सर्वास्त्रस्थासु रक्षेजीवितमात्मनः ।
 द्रव्याणि संततिश्चैव सर्वं भवति जीवतः ॥ १८६
 संक्षेपो नीतिशास्त्राणामविश्वासः परो मतः ।
 नृपु तस्मादविश्वासः पुष्कलं हितमात्मनः ॥ १८७
 वध्यन्ते न ह्यविश्वस्ताः शत्रुभिर्दुर्वला अपि ।
 विश्वस्तास्त्वाशु वध्यन्ते बलवन्तोऽपि दुर्वलैः ॥ १८८
 त्वद्विद्येभ्यो मया ह्यात्मा रक्ष्यो मार्जार सर्वदा ।
 रक्ष त्वमपि चात्मानं चण्डालाज्जातिकिल्बिपात् ॥ १८९

C 12. 3110
B 12. 128 199
K. 12 138 199

(except Ś1 K1-4 D1 9, Dn2 D5 G3 4 absent)
 मूपिक —^a) K3 V1 B2 मनस्त्वभाव- (for मनसा
 भाव) K5 Dn1.n3 D2 8 8 9 नंभीरो —^d) D7
 T G1.2 5 M1-3 इदम् (for वाक्यम्)

183 ^a) G2 वारिन्, M2 भावान् (for भवान्)
 K3 G2 M कृतार्थो (for श्रुता^a) D1 साधुन्भावान्शु
 तार्थोसि (sic) —^b) K3.5 V1 B Da Dn1 n3 D2-4
 8 9 T1 G2 5 प्रि(B. प्री)ये च, D5 प्रीये ते, D7 T2 G1
 प्रियेपि (for प्रीयते) ^c) D4 तव, T1 G2 5 न तु, T2 G1
 च न (by transp) Ś1 K1-4 विश्वसेत्, B5 'से' (for
 विश्वसे) —^e) K3 V1 B1 2 Da सन्नवोधैर्, D1 स स्त
 वैर्वा; T2 सत्यवैर्वा Ś1 K1 2 5 Dn1.n3 D2 8 9 T2
 धनोवैर्, D3 धनोवैर् (for धनोवैर्) B1 च (for वा)
 —^d) M2 शक्या B2 Da D1 S (G3 4 absent) त्वया
 पुन (by transp), D4 त्वया वशे Dn3 तया (for
 त्वया)

184 D5 om 184^{ab} —^a) K1.5 V1 Bo 1 3-5 Da
 Dn1 n3 D2 2.8 ह्यमित्रे (K1 'त्र), B2 त्वमित्रे —^b)
 B1 प्रज्ञा D4 निष्कारणे —^c) D4 अर्थेश् (for अर्थे)
 K3 नि (for च) G1 5 गाथे, M4 नाथे (for गाथे)
 —^d) K1 [उ]शसनाद्वे, M1-3 [मौ]शनसा कृते

185 ^a) D6 तत्र, T G5 शत्रु (for शत्रु) Bo
 3-5 काले, D1 कृस्त्न; D5 कार्ये (for कृत्ये) —^b)
 G1 [म]स्माकं (for सर्वि) Da1 बलीयशा —^c) K3
 B Da युक्त; D7 S (G3 4 absent) बुद्ध्या (for
 युक्त्या) D5 समाहितैश्च वै युक्त —^d) D9 क्षतार्थस्य,
 T2 G1 M कृतार्थं च (for 'वैश्च) —After 185, K4 5
 V1 B Dn1.n3 D2 7 9 S (G3.4 absent) ins

318* न विश्वसेद्विश्वसे विश्वसे नातिविश्वसेत् ।
 नित्य विश्वासयेदन्मान्परेषां तु न विश्वसेत् ।

[(L 1) = 138^{ab} V1 B om line 1 M1.3 अवि-
 श्वसे M1 3 विश्वासे D7 च न, D9 M2 4 [S]पि
 न; T1 G5 न च (for नाति-) — V1 reads from
 नित्य up to लन (in 186^b) on marg —(L 2) M2
 अन्य K5 Da Dn1 D2 8 8 न तु, Bo 2 च न (for
 तु न) T2 G1 च (for तु) B1 om. न B5 च (for
 न)]

186 V1 reads 186^{ab} on marg Da1 om 186^{cd}
 —^c) G1 सततश्च, M2 सर्वतश्च (for संततिश्च) —^d)
 Bo 2 4 जीवति, D5 जीवति (for भवति) Dn1 D8
 T2 G1 M2 4 जीवित; D7 T1 G2 5 जीवता (for
 जीवत)

187 ^a) D1 संक्षेपे —^b) D5 न विश्वास D4
 परस्पर, T2 G1 पर मत, M1.3 4 परं मत (for परो
 मत) M2 विश्वास परमा क्षिति —D1 reads 187^{cd}
 twice —^c) D4 शृणु; G1 त्रिपु, G2 हृष्टं (for नृपु)
 —^d) Ś1 K1.2 4 पुष्कलो, D9 हुष्कर (for पुष्कल)

188 ^a) K1 Dn2 नैव (Dn3 न हि) विश्वस्ता, D2 8
 न ह्यविश्वासा (for न ह्यविश्वस्ता) D4 वध्यत नैव
 विश्वस्ता —^b) Ś1 K2-4 transp. शत्रुभिर् and दुर्वला
 —^c) K3 5 V1 Bo 3-5 Dn1 n3 D2-4.8 तेषु; M2
 चाशु (for त्वाशु) Ś1 वाच्यते, Da1 वध्यते; D1
 वाच्यते (for वध्यन्ते) D5 अविश्वस्तेषु वध्यते —^d)
 K3 D4 बलवता V1 हि (for सपि) D7 S (G3.4
 absent) शत्रुभि (for दुर्वलै)

189 V1 om 189^{ab} —^b) B5 D4 M4 सर्वथा,
 G1 सर्वथा —^c) D4 रक्ष —^d) K3 5 V1 B Da
 Dn1 n3 D2-5 8 9 चाडालाञ्, G1 चडालाञ् K1 4
 Bo 8 M2-4 जातकिल्बिपात्, D1 प्रतिकिल्बिपात्.

190 ^a) T2 G1 तस्य तु (for स तस्य) B2 Da वद
 तस् K1 D1 T2 G1.5 एव —^b) K1 त्रासादागत,

2. 1110
2. 126. 190
2. 135. 199

स तस्य ध्रुवतस्त्वेवं संत्रासाज्जातसाध्वसः ।
खविलं हि जवेनाशु मार्जारः प्रययौ ततः ॥ १९०
ततः शास्त्रार्थतत्त्वज्ञो बुद्धिसामर्थ्यमात्मनः ।
विश्राव्य पलितः प्राज्ञो विलमन्यज्जगाम ह ॥ १९१
एवं प्रज्ञावता बुद्ध्या दुर्वलेन महाबलाः ।
एकेन बहवोऽभिप्राः पलितेनाभिसंधिताः ॥ १९२
अरिणापि समर्थेन संधिं कुर्वीत पण्डितः ।
मूपकश्च विडालश्च मुक्तावन्योन्यसंश्रयात् ॥ १९३
इत्येव क्षत्रधर्मस्य मया मार्गोऽनुदर्शितः ।

D₁ श्रुत्या सजात (for सत्रासाजात). D₁ सत्रासाजात
साध्वस (slo). —^a) K₁ स विलं हि; K₂ s V₁ B D_n
D_{n1} n₂ D₂ s s शास्त्रार्थं हित्या; D₄ तत्र स्थित्या; D₅ ०
कथंचित्तः; D₇ T G₁ s s M₁ s s कथां श्रुत्या (G₁ हित्या;
G₂ M₁ s हित्या; M₂ जित्या); M₂ तथा जित्या (for
स्वविलं हि) D₁ [अ]स्र (for [अ]शु) —^a) M₂
मार्जारं (slo). B₂ D₁ G₂ तदा (for तत).

191 ^a) M₁-s एव (for तत) —^b) K₁ वृद्धि;
T₂ M₁ बुद्ध्या (for बुद्धि) —^c) B₀ G₂ विश्राव्य;
T₂ विश्राव्य; M₁ विश्रव्य (for विश्राव्य). G₂ पलित
D₁ प्रज्ञो —^d) K₂ D₁ T₁ G₂ अन्यं

192 ^a) K₂ प्राज्ञावता; D_{n1} ज्ञानवता. —^b) D₁-s
महाबलाः; D₁ T₂ चलीयस (for महाबला) —^d)
B₀ s s D_{n1} D₂ [अ]भिसंधि (D₂ 'धि')ता; D₁ १ ० S
(G₂ s absent) [अ]तिसंधि (D₁ T₁ G₂ 'धि')ता

193 ^a) B₂ D₂ वैरिणापि (for अरिणापि). D₁ S
(G₂ s absent) [अ]समर्थेन. —^b) D₁ सध्वं (for संधिं)
K₂ D_{n1} D₁ ० कुर्वति (for कुर्वीत). K₂ D₁ ०
संधिता. —^c) K₂ s V₁ B D_{n1} D_{n1} n₂ D₂-4 १ s S
(G₂ s absent) मूपिकश्च, D_{n2} मूपकश्च; D₂ मूपिकश्च
(for मूपकश्च) T₁ G₁ s विडालश्च; G₂ विडालश्च; M
विलाळश्च (for विडालश्च)

194 ^a) V₁ B₁ s D_n ह्येवं; D_{n2} ह्येव, M₂
इत्येव (for इत्येव). K₂ D_{n1} n₂ D₂ s s क्षत्रधर्मश्च
—^b) K₁ मार्गस्तु; K₂ D_{n1} n₂ D₂ s s मार्गेषु; B₂
संगोतु; D₁ मार्गो न, D₂ मार्गोऽत्र; G₁ मार्गो नि.
—^c) K₂ s V₁ B₁ s s D_n D_{n1} n₂ D₂ s s महापराज
(for महीपाळ) —^d) D₀ संक्षेपेन K₂ s V₁ B₁ s
D_n D_{n1} n₂ D₂ s s संक्षेपमपि मे शृणु.

विस्तरेण महीपाल संक्षेपेण पुनः शृणु ॥ १९४
अन्योन्यकृतवैरौ तु चक्रतुः प्रीतिमुत्तमाम् ।
अन्योन्यमभिसंधातुमभूच्चैव तयोर्मतिः ॥ १९५
तत्र प्राज्ञोऽभिसंधते सम्पद्गुद्विचलाश्रयात् ।
अभिसंधीयते प्राज्ञः प्रमादादापि चायुधैः ॥ १९६
तस्मादभीतवद्भीतो विश्वस्तवदविश्वसन् ।
न ह्यप्रमत्तश्चलति चलितो वा विनश्यति ॥ १९७
कालेन रिपुणा संधिः काले मित्रेण विग्रहः ।
कार्यं इत्येव तत्त्वज्ञाः प्राहुर्नित्यं युधिष्ठिर ॥ १९८

195 ^a) D₁ वैराण (for वैरी). V₁ B D_n D₁ s
तौ (for तु) D₁ S (G₂ s absent) अन्योन्यं (M₁ s
'न्य') कृतवैरौ (T₂ G₁ M₂ कृतवैरौ; M₁ s s कृतवैरौ)
तौ —^b) D_n रक्षतु; D₁ S (G₂ s absent) जग्मतु
(for चक्रतु) D₁ उत्तमं — K₂ om (hapl)
195^a-196^a —^c) D₂ अपि; D₂ चाभि; D₂ चापि.
M₂ अति (for अभि). —^d) K₂ V₁ B₂ D₁ D_{n1}
D₂ s s सयभूय (for अभूयैव)

196 K₂ om. 196^a (of v 1 195) —^a) B₀
D₁ तत; D₁ T₁ G₂ s अत्र (for तत्र). K₁ s s D₁
[s]सुसंधते (D₁ 'तो'), D₂ [s]भिसंधातु, G₁ M
[s]तिसंधते (for संधि) —^b) D₂ स स्व (for स
न्यत्) K₂ V₁ B₁ s D_n D_{n1} n₂ D₂ s s बुद्धिसमा
श्रयात्; D₁ युधि परा (for युधियला) —^c) K₂
B₀ s-s अपि संधीयते; V₁ B₁ D_n तयाभिसंध्य (D_{n1}
'ध')ते; B₂ D₁ S (G₂ s absent) तयाति (B₂ 'पि')संघ
ते (G₁ 'सज्जते); D₁ अभि संधीयते (for अभिसंधीयते)
K₂ प्राज्ञा; B₂ T₂ प्राज्ञ (for प्राज्ञ) —^d) K₁
चायुधै; K₂ s V₁ B D (except D₂, D_{n2} D₂ absent)
G₁ M₁-s चायुधै (for चायुधै)

197 ^a) B₂ D_{n2} D₁ G₂ M₂ अविश्वसेत् (for 'सत्)
— After 197^a, D₂ reads 203^a-204^a —^c) D₁ S
(G₂ s absent) चलते —^d) K₁ चलित्वा च V₁
B₁ s s D_{n2} D₁ ० M₁ [अ]पि नश्यति; D_{n1} [अ]पि नि
श्चित; T₁ नश्यति; T₂ G₁ s s M₂ न नश्य (T₂
'स्य')ति (for विनश्यति)

198 ^a) D₁ ० T G₂ s M काले हि (for कालेन)
—^b) K₂ s मित्रेण (for मित्रेण). —^c) B₀ D₂ कार्यम्;
D₁ काल (for कार्य). D₁ ० इत्यर्थ (for इत्येव) K₂ s
V₁ B₁ s D_n D_{n1} n₂ D₂ s s संधिज्ञा; D₁ तत्त्वज्ञ

एवं मत्वा महाराज शास्त्रार्थमभिगम्य च ।
अभियुक्तोऽप्रमत्तश्च प्राग्भयाङ्गीतवच्चरेत् ॥ १९९
मीतवत्संविधिः कार्यः प्रतिसंधिस्तथैव च ।
भयाद्दुत्पद्यते बुद्धिरप्रमत्ताभियोगजा ॥ २००
न भयं विद्यते राजन्मीतस्थानागते भये ।
अमीतस्य तु विस्मभात्सुमहज्जायते भयम् ॥ २०१
न भीरुरिति चात्यन्तं मन्त्रोऽदेयः कथंचन ।

अविज्ञानाद्धि विज्ञाते गच्छेदास्पददर्शिषु ॥ २०२
तस्मादभीतवद्भीतो विश्वस्तवदविश्वसन् ।
कार्याणां गुरुता बुद्ध्या नानृतं किञ्चिदाचरेत् ॥ २०३
एवमेतन्मया प्रोक्तमितिहासं युधिष्ठिर ।
श्रुत्वा त्वं सुहृदा मध्ये यथावत्समुपाचर ॥ २०४
उपलभ्य मतिं चाभ्यामरिमित्रान्तरं तथा ।
संधिविग्रहकालं च मोक्षोपायं तथापदि ॥ २०५

C. 12 5125
B. 12, 178 215
K. 12 136 214

(for तत्त्वज्ञा) —^d) Bo मित्र (for नित्य) Ks :
V1 B1 : Da Dn1 n3 D2 : 2 : 2 नराधिप (Ks 'पा') (for
युधिष्ठिर)

199 ^a) Ks : V1 B Da Dn1 D2- : 2 : 2 एतज्ज्ञान्वा,
Dn1 येन ज्ञान्वा; D1 S (G2 : absent) एव ज्ञान्वा
(for एव मत्वा) —^b) D1 G1 अधिगम्य, D2 भव
गम्य (for अभि) —^c) D1 अनियुक्तो (for अभि)
Ks Dn1 n3 D2 : 2 : 2 प्रमत्तश्च; V1 प्रमत्तश्च (for अप्रम
त्तश्च) —^d) D प्रजया; T2 प्राग्भवाद् (for प्राग्भ
वाद्) B2 Da [आ]चरेत् (hypermetric) (for
चरेत्)

200 V1 reads 200^a-201^b on marg —^a) Ks
: V1 Bo 1 Dn1 D2 : 2 : 2 सन्धिः, D1 G2 विहित,
T1 G2 (inf ltn) विहित, G1 सन्धिः, G2 सन्धिः
(for सन्धिः) —^b) D1 वा (for च) —^c) D1
भवाद् (for भवाद्) S1 K1 : 2 : 2 प्रवर्ते (for टरपद्यते)
M1 om. बुद्धि —^d) S1 K1 : 2 : 2 अभिमता; D1
प्रयत्नाय (for अप्रमत्ता) Ks : V1 B1 : 2 Da Dn1 n3
D2 : 2 : 2 [अ]भि(Dn1 वि)योगता; D1 T1 G2 : M1 हि
योगजा (for [अ]भियो)

201 V1 reads 201^a on marg —^a) D1 : 2 : 2
(G2 : absent) जायते (for विद्यते) —^b) K1 [अ]-
प्यागते, D2 [अ]पि गते; T2 [अ]नुगतो —^c) T2
G1 अहित्य (for अमीतस्य) Ks Da Dn1 n3 D2- :
2 : 2 च, B2 lacuna (for तु) S1 K2 : 2 विस्मभात्,
Bo s- : (marg as in text) D1 सर(Bo 'र)मात्; Da
विस्मभात्, D1 विस्मभात् (for विस्मभात्) —^d) D1
अभिमजायते भय

202 Ks om. 202-203 —^a) B1 अमीररु K1
V1 B (except B1) Ds चात्यर्थ Ks Dn1 n3 D2- :
2 : 2 अमीररुति यो नित्य, D1 नामीररुति चात्यर्थ (sic)
—^b) Da1 मित्रो (for मन्त्रो) D1 मन्त्रे देया कथंचन

(sic) —^c) K1 D1 अभि(D1 om. अभि)जानाद्धि;
D1 अवज्ञानाद्धि; M1 अविज्ञानाद्धि Ks B3 Dn1 n3
D2 : 2 : 2 T2 G1 विज्ञातो, B1 विज्ञा*, D1 : 2 : 2 T1 G2
विज्ञाने, G2 विज्ञानो (for विज्ञाते) V1 Bo 2 : 2 : 2
Da अविज्ञानादविज्ञातो (B2 'ते) —^d) D1 : 2 : 2
आपद (for आस्पद) D2 : 7 S (G2 : absent) दर्शन
(M1 : 'न') (for दर्शिषु)

203 Ks om 203 (cf v 1 202) B1 damaged
—^a) D1 अभीतिवद् —^b) B2 : 2 : 2 D1 T2 G1 अवि
(B2 'भि')शसेत्. Ks Dn1 n3 D2 : 2 : 2 विश्वस्त (Ks Dn1
'स्तो)षु विश्वसन् — For the sequence in Ds, cf.
v 1 197 —^c) Bo : 2 : 2 गुरुता (for गुरुता) Ks
B1 Dn1 n3 D2 : 2 : 2 प्राप्य; G2 वद्धा (for बुद्धा)
—^d) V1 B1 : 2 Da नाहित, D1 नाहित, D1 S
(G2 : absent) नाहित, D2 नान्यत (for नानृत)

204 For the sequence in Ds, cf v 1 197
—^a) S1 K1 : 2 : 2 D1 एत (for एतन्) —^b) Ks
(sup ltn as in text) T1 G1 : 2 पुरातन (for युधिष्ठिर)
—^c) D1 श्रुत्वातो Ks V1 B1 : 2 Da [ए]त्त्, Bo
: 2 : 2 तत्, M2 [अ]ह, M1 त (for त्व) Ks सुहृदो,
M2 सुहृद —^d) Ks B2 समुपाचरेत् (B2 'रन्'); D1
T1 G1 M समुपाचर, T2 G1 त्व समाचर (for समुपाचर)

205 B2 om 205^a —^a) G2 चाग्राम् —^b)
D1 अरिमित्राधितां, G1 'मित्रांतरस्य Bo s : 2 : 2 अरि
मित्रार्थनिश्चयां —^c) Ks -कालश्च, Ks Dn1 n3 D2 : 2 : 2
-काले, D1 : 2 S (G2 : absent) काली (for काल)
—^d) Ks Dn1 n3 D2 : 2 : 2 मोक्षोपायस्य D1 om
from क्षो up to विश्वसेत् (in 206^d) K1 तथा यदि;
Ks Dn1 n3 D2 : 2 : 2 तथैव च; Da1 सदापदि; Da2
सदा यदि (for तथापदि)

206 D1 om 206 (cf v 1 205) B1 damaged
—^a) Ks कृत्वा (for कृत्ये) —^b) Ds om from

शत्रुसाधारणे कृत्ये कृत्वा संधिं बलीयसा ।
समागमं चरेद्युक्त्या कृतार्थो न च विश्वसेत् ॥ २०६
अविरुद्धां त्रिवर्गेण नीतिमेतां युधिष्ठिर ।
अभ्युत्तिष्ठ श्रुतादस्माद्भ्यस्त्वं रञ्जयन्प्रजाः ॥ २०७
ब्राह्मणैश्चापि ते सार्धं यात्रा भवतु पाण्डव ।
ब्राह्मणा हि परं श्रेयो दिवि चेह च भारत ॥ २०८
एते धर्मस्य वेत्तारः कृतज्ञाः सततं प्रभो ।

पूजिताः शुभकर्माणः *पूर्वजित्या नराधिप ॥ २०९
राज्यं श्रेयः पर राजन्यशः कीर्तिं च लप्स्यसे ।
कुलस्य संततिं चैव यथान्यायं यथाक्रमम् ॥ २१०
द्वयोरिमं भारत संधिविग्रहं
सुभापितं बुद्धिविशेषकारितम् ।
तथान्ववेक्ष्य क्षितिपेन सर्वदा
निपेवितव्यं नृप शत्रुमण्डले ॥ २११

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि षट्षोडशधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३६ ॥

सार्धं up to युधिष्ठिर (in 207^b). D₀ संघ्य — °) K₁ 5 V₁ B₀ 1 8 5 D_{n1} n₈ D₂ 8 9 T₂ G₁ M₂ समागमे; D₇ T₁ G₂ 5 M₁ *हितश्; M₈ 4 *हित (for *गमं) B₁ स्वस्थ; D₇ S (G₈ 4 absent) बुद्ध्या; D₀ बुद्ध्या (for युक्त्या) B₂ D_n ततस्तु समवेक्षेत — °) B₁ कृतार्थे D₇ S (G₈ 4 absent) च न (by transp).

207 D₅ om 207^{ab} (cf v 1 206) — °) K₁ अविरुद्धा; T₂ *रुष्यस्; G₁ M₂ *रुद्धास्. — °) D₁ नीतिमतौ (for *मेतां) K₈ 5 V₁ B₁ 2 D_n D_{n1} n₈ D₂ 8 8 महीपते (for युधिष्ठिर) — °) K₈ B₈ D₅ अभ्युत्तिष्ठेच्च; D_{n2} *त्तिष्ठे, D₁ यद्युत्तिष्ठ; D₁ अभितिष्ठ; D₀ अवितिष्ठ; M अनुविष्ट (for अभ्युत्तिष्ठ) D₁ 5 शुभाद्, D₀ स्व ता (for श्रुताद्) D₁ 7 9 T G₁ 2 5 तस्माद् (for अस्माद्) — °) D₁ भूयास्, D₆ पुन; M₂ भूत (for भूयस्) K₈ 5 D_{n1} n₈ D₂ 8 8 संरक्षयन्; V₁ B₀ 8-5 D₁ 5 9 T₂ G₁ 2 M₁₋₃ संरंजयन्, B₁ 2 D_n D₇ T₁ G₆ M₄ संरंजय (for त्वं रंजयन्)

208 °) D₁ 7 S (G₈ 4 absent) चैव (for चापि) D₈ तै D₀ साध्वी (for सार्धं) — °) K₂ ब्राह्मणादि; K₈ 5 V₁ B₁ 2 D_n D_{n1} n₈ D₁₋₃ 8 ब्राह्मणा चै; D₅ ब्राह्मणो हि, D₇ S (G₈ 4 absent) *णाद्धि D_{n3} परिश्रेयो; G₁ परश्रेय (for पर श्रेयो). — °) K₁ देहे, D₁ चेद (for चेह) D₇ S (G₈ 4 absent) इह लोके परत्र च

209 °) D₅ धर्मश्च; M₄ वै धर्म (for धर्मस्य) — °) K₁ कृतज्ञ K₈ नृप, V₁ B₁ 2 D_n नृप; D₇ T G₁ 2 5 M₄ विभो (for प्रभो) D₁ पूजयेत्तामराधिप; D₀ कृतप्रजा सुपूजिता, M₁₋₃ कृतज्ञा पापनादाना — °) D₁ 9 सदैव (for पूजितार) All MSS

(except Ś₁ K₁ 2 4 D₁, D_{n2} D₀ G₈ 4 absent) शुभकर्तार — °) Ś₁ पूर्वजि*; K₁ पूर्वजितो; K₂ 4 D₁ पूर्वमेव; K₈ 5 D_n D_{n1} n₈ D₂ 9 पूजयेत्तान्, V₁ B₁ 2 D₈ 7 8 पूजयेतान्, B₀ 8-5 T G₁ 2 5 M₁₋₃ पूजयेतान्; D₈ पूजयेन (for *पूर्वजित्या) K₈ D₈ नराधिप (D₅ *पं); D₇ T₁ G₁ 2 5 M₁₋₃ जनाधिप (for नराधिप). D₄ सदैव शुभवाचक; M₄ पूजयेतात्मनाधिप

210 °) M₂ 8 राजा (for राज्यं) B₂ राज्यमर्थं परं चापि — °) K₆ D_{n3} D₈ कीर्तिश्, M₂ कीर्तिर् (for कीर्ति) D_{n3} च लप्स्यसे, D₁ च लिप्स्यसे; M वलधन (for च लप्स्यसे) D₇ T G₁ 2 5 यथाश्च महदाप्स्यसे (T₂ *सि) — °) D₇ T₁ G₆ M₁ 8 कुल च (for कुलस्य) K₈ सतत; M₂ सत्कृति (for सतति) — °) Ś₁ K₂ D₁ यथा न्याय्यं. D₁ यथाश्रुतं (for *क्रमम्) D₇ S (G₈ 4 absent) करिष्य (T₁ G₆ M₂ *न्य) ति सुपूजितार.

211 °) D₇ S (G₂ 4 absent) श्रुत च ते (for द्वयो रिम) D₄ तयोर् (for द्वयोर्) B₂ इदं (for इम) B₁ भवेत् (for भारत) M₂ विग्रह — °) D₁ G₁ विभापि (G₁ *ति) त; D₇ 0 T G₆ M विभावित, G₂ विभावितु (for सुभापित) B₁ बुधि, B₈ भूरि, D₆ चैव (for बुद्धि) D_{n1} कारक, G₂ कारिणु (for कारितम्) — °) K₁ तथा च वीक्ष्य, K₈ 5 D (D_{n2} D₀ absent) तथा (D_{n1} D_{n1} n₈ D₂ 9 यथा) त्ववेक्ष्य, V₁ B₁₋₄ तथानुवेक्ष्य (for तथान्ववेक्ष्य). T₂ G₁ तथा न्ववेक्ष्येति (T₂ *क्षेत) नृपेण Ś₁ K₁ सर्वथा (for सर्वदा). — °) K₈ V₁ B D_n D₂ 7 8 S (G₈ 4 absent) प्राशुमडल; D₅ *मदप (for *मण्डले).

१३७

युधिष्ठिर उवाच ।

उक्तो मन्त्रो महाबाहो न विश्वासोऽस्ति शत्रुषु ।
कथं हि राजा वर्तेत यदि सर्वत्र नाश्वसेत् ॥ १
विश्वासाद्धि परं राज्ञो राजलुत्पद्यते भयम् ।
कथं वै नाश्वसन्ना राजा शत्रूञ्जयति पार्थिव ॥ २
एतन्मे संशयं छिन्धि मनो मे संप्रमुह्यति ।
अविश्वासकथामेतामुपश्रुत्य पितामह ॥ ३

Colophon. — *Sub-partan* Ś1 K Da2 Dn1 n3
D1-2. ० आपद्धर्म, V1 B2 D1 T2 G1 2 M राजघर्म,
Bo 4. 5 राजघर्मे आपत्सु; B1 Da1 राजघर्मे आपद्धर्मेषु;
B2 आपत्सु — *Adhy nam* Ś1 K V1 B Da Dn1 n3
D1-1 1 G2 M1-3 मार्जारमूप (K2 5 V1 B Da Dn3 D2-1 1
G2 M2 5 'पि)क्यवाद, D2 मूपक्यवाद; M2 मूपिक
नार्जारमवाद — *Adhy no* (figures, words or
both) B1 138, B2 137, Da1 Dn1 8, D1 G1 2
M 140, D2 6, T1 G1 141, T2 139 — *Śloka*
no Da1 216, Dn1 220, Dn2 215, D2 226

137

With this adhy., cf. Harivamśa I 20 80 fl.,
and the Kuntanī jātaśa (No 343)

1 *) M2 उक्त्वा D1 G2 महाराज (for 'बाहो)
—^b) K2 5 V1 B1 2 5 Da Dn1 n3 D2 2 2 transp
न and विश्वामो — D1 repeats 1st after 3 —^c)
B1 राजा हि (by transp), D2 राज्ये हि —^d) D2
नाश्वसन्

2 K2 om 2as, D2 om 2as —^a) B2 वै
(for हि) Bo 3-5 महद् (for पर) K2- V1 B
Da Dn1 n3 D2-2 1 8 T G1 2 5 M राजनाज्ञाम्, D0
राजा महद् (for राज्ञो राजन्) K4 उत्पाद्यते ☞ C7
विश्वासाद्धि परं राजद्विति पाठे विगतं श्वाभ आश्वस
वस्मात् । ☞ — B1 om. 2^c-3^d. —^c) K2 5 B2 4
Dn1 n3 Da 2 हि, D2 च (for वै) S1 K1 2.4 D1
नाश्वसेद्, D2 [अ]विश्वमन् (for नाश्व) Da1 राजन्
—^d) K2 V1 Bo D. T2 G1 M1 2 4 शत्रु K1 2 5
B2 Da Dn1 n3 D2-2 1-2 T1 G2 M1-3 पार्थिव

93

भीष्म उवाच ।

शृणु कौन्तेय यो वृत्तो ब्रह्मदत्तनिवेशने ।
पूज्या सह संवादो ब्रह्मदत्तस्य पार्थिव ॥ ४
काम्पिल्ये ब्रह्मदत्तस्य अन्तःपुरनिवासिनी ।
पूजनी नाम शकुनी दीर्घकालं सहोपिता ॥ ५
रुतज्ञा सर्वभूतानां यथा वै जीवजीवकः ।
सर्वज्ञा सर्वघर्मज्ञा तिर्यग्योनिगतापि सा ॥ ६

C 12. 5138
B 12. 137 6
K 12. 137 6

3 B1 om 3 (cf. v 1 2) —^a) Ś1 K1 4 D1
M1 2 एत्, D2 एत् (for एत्) K1 छिन्धि —^b)
K2 5 V1 B2 Da Dn1 n3 D2 2 2 8 मतिर् (for मनो).
K1 सप्रदुह्यति, B2 'युज्यते, Da2 D1 T1 G2 5 M
'मुह्यते (for 'मुह्यति) —^c) Bo 2-5 अविष्वासां, D1
T1 G1 2 5 M1-3 'श्वामे (for 'श्वस) D1 कथम्
—^d) D1 T G1 2 5 M उ (D1 T1 G2 अ)पार्थिव
(for उपश्रुत्य) M2 पितामह, M3 कथामह (sic)
— After 3, D2 repeats 1st

4 D2 om the ref —^a) G1 शृणु K1 2 5 V1
B1 2 Da Dn2 D2 2 2 2 यद्वृत्त (for यो वृत्तो) B1
Dn1 शृणुष्व राजन्वो वृत्तो (Dn1 'न्यद्वृत्त) —^b) D2
om (hapl.) from निवेशने up to दत्त (in 4^d) —^c)
K1 2 4 D1 पूज्या (for पूज्या) K2 2 5 V1 B
(except Bo) Da Dn1 n3 D1 2 5 8 सवाद (D1 'दे)
(for 'दो) —^d) K2 2 5 V1 B1 2 Da Dn1 n3 D2
2 2 8 भूपते (B1 Dn2 'ते), D1 S (G2 4 absent)
धीमत (for पार्थिव)

5 *) V1 D2 कपिल्ये; Dn2 कापिल्ये; D1 कास्मिलो
(sic), D1 कापील्ये, T1 G1 2 5 M कांषिल्ये (for
काम्पिल्ये) —^b) Ś1 K V1 B Da Dn1 n3 D1-3 5 8
त्व (K2 हं)वपुर (D1 'रे) (for अन्तपुर) D2 2 2
निवासिनी (D2 'न) (for 'सिनी) —^c) K4 D1
पूजनी (for पूजनी) K4 5 B1 Dn1 n3 D2 2 2 2 S
(G2 4 absent) शकुनिर् (for 'नी) Da शकुनी पूजनी
नाम —^d) K1 5 दीर्घकाल (for 'कालं) Bo गृहो
पिता, S (G2 4 absent) सुखो (for सहो)

6 *) B1 damaged K2 श्रुतज्ञा, Dn1 T2 ऋ
(for रु) Bo D1 2 T2 सत्त्वानां (for 'भूतानां)
—^b) D1 G2 तथा (for यथा) G1 2 जीविक, M2

अभिप्रजाता सा तत्र पुत्रमेकं सुवर्चसम् ।
समकालं च राज्ञोऽपि देव्याः पुत्रो व्यजायत ॥ ७
समुद्रतीरं गत्वा सा त्वाजहार फलद्वयम् ।
पुष्ट्यर्थं च स्वपुत्रस्य राजपुत्रस्य चैव ह ॥ ८
फलमेकं सुतायादाद्राजपुत्राय चापरम् ।
अमृतास्वादसदृशं बलतेजोविवर्धनम् ।
तत्रागच्छत्परां वृद्धिं राजपुत्रः फलाशनात् ॥ ९

धात्र्या हस्तगतश्चापि तेनाक्रीडत पक्षिणा ।
शून्ये तु तमुपादाय पक्षिणं समजातकम् ।
हत्वा ततः स राजेन्द्र धात्र्या हस्तमुपागमत् ॥ १०
अथ सा शकुनी राजन्नागमत्फलहारिका ।
अपश्यन्निहतं पुत्रं तेन बालेन भूतले ॥ ११
वाष्पपूर्णमुखी दीना दृष्ट्वा सा तु हतं सुतम् ।
पूजनी दुःखसंतप्ता रुदती वाक्यमब्रवीत् ॥ १२

-जीवत (for 'क') छि Cn जीवजीवक श्राकुनिक । स
हि अयं पक्षी अस्यां दिशि लाभमस्यामलाभ दिशाधीति वर्ण
यति । छि — °) K1 सर्वज्ञा. B1 Da धर्म (for सर्व)
K8 १ V1 B1 Da Dn1 ns D2 १ १ १ १ तत्त्वज्ञा; K4
शर्मज्ञा (for -धर्मज्ञा) — °) K6 B1 Da Dn1 ns
D1-१ १ योनि (for योनि) Da गता च सा, G1
कृतापि स; M2 गता अपि (for गतापि सा)

7 °) K1 अपि प्रजाता; D1 अभिजातु तु (sic);
D6 अभिजाता च (for 'प्रजाता) — °) Bo १ ४ पुत्रं
चैव (for पुत्रमेक) — °) D9 काल तु; M2 कालज्ञ
(for कालं च) Da राजापि; D9 चै राज्ञो — °)
K5 Bo १-२ Dn1 ns D2 १ १ १-१ T G2 १ M1 १ ४ देव्यां
(for देव्या) Ś1 K2 ४ [5]भ्यजायत, D9 व्यजायते
(for 'यत) — After 7, K8 १ V1 B Da Dn1 ns
D2 १ १ १ 1ns

319* तयोरर्थे कृतज्ञा सा खेचरी पूजनी सदा ।

8 °) K6 B1 Da Dn1 ns D2-१ १ transp गत्वा
and सा — °) K2 १ B4 Dn1 ns D2-१ १ आजहार,
V1 B1 १ Da आज्ञ; D7 S (G8 ४ absent) जहाराय
(for स्वाजहार) — K8 om 8° — °) V1 B1 १
D7 T1 G2 १ M स्वस्य; D4 श्वस्य (for च स्व). D6
T2 G1 पुष्ट्यर्थं राजपुत्रस्य — °) D6 T2 G1 स्वस्य,
M2 राज्ञ (for राज) K1 D4 १ T1 G2 १ चैव हि;
V1 B2 Da चोभयो (for चैव ह).

9 °) D1 M4 राजपुत्रस्य; T1 G5 M2 राज्ञ (M2
'ज्ञा) पुत्राय — °) B1 १ Da अमृतस्वादु- (B2 'द');
D6 अमृतं स्वादु; D9 अमृतास्वादु (for 'स्वाद)
— °) K8 १ B2 ४ Da Dn1 ns D2 १ १ १-१ तेजोभि
(for तेजोनि). D4 तेजोबलविवर्धन — After 9°
K8 १ V1 B Da Dn1 ns D2 १ १ १ 1ns

320* आदायादाय सैवाशु तयोः प्रादापुन पुन ।

— °) K1 B4 Dn1 ns D2 १ १ १ तत (for तत्र). M2
गच्छन्, K1 वृद्धि, D4 १ १ १ (G8 ४ absent) वृद्धिं

(M2 प्रीति) (for वृद्धि) — °) K2 D1 राजपुत्रा D1
फलाशन — After 9, K8 १ V1 B Da Dn1 ns D2
१ १ १ 1ns

321* तत स धात्र्या कक्षेण टद्धमानो नृपात्मज ।
ददर्श त पक्षिसुत बाल्यादागत्य बालक ।

[(L 1) Bo तत्र (for तत) Da2 धात्रा Da1
वर्णेण, Dns D2 कक्षेण, D8 कक्षेण. Dn1 ऊद्धमानो
— (L 2) V1 B शिशुं (for सुतं). B1 damaged
from बालक up to हस्त (in 10°) K8 V1 B Da D2
त चामार्गं (K8 'गुद, B2 D8 'मार्ग) त बालक (for the
post half).]

10 B1 damaged up to हस्त. — °) Ś1 K1 १ ४
D1 रात्रौ (for धात्र्या) K8 V1 Bo १ १-१ Da Dns
ततो धात्र्या प्रदत्ते (K8 'मुक्ते)न, K8 B2 Dn1 D2 १ १ १
ततो बाल्याद्य बलेन — °) D9 T2 G1 M क्रीड (M1
'डै)ति — °) K6 शून्य. K2 १ १ Dn1 ns D2 १ १ १
तम्; D7 M4 कृतम् (for तु तम्) Bo १ ४ शून्ये
तु समुपादाय — °) D1 समुजातक — °) D1 हत्वा
(for तत) D7 S (G8 ४ absent) त (for स)
— °) Ś1 K1 १ ४ धात्री (for धात्र्या) D9 सार्धम्
(for हस्तम्) K2 १ १ Dn1 ns D2 १ १ १ उपागत; M2
अथागमत् (for उपा').

11 °) K2 १ १ Dn1 ns D2 १ १ १ पूजनी (for शकु
नी) K8 राजा (for राजन्) — °) K8 V1 Bo १ १
Da आगम्य (for 'मत्). K1 हारिहा, K2 १ B3
Dn1 ns D2 १ १ १ हारिणी (for 'का) D7 T G1 १ १
M आगमत्तत्र (D7 T1 G2 १ 'त्तात) भामिनी — °)
T1 G1 १ भूपते (for भूतले)

12 °) B6 T2 G1 सुरा (for -मुखी) G1 दीनां
— °) K1 सा तु मृतं; K8 Dn1 ns D2 १ १ १ त रुदती;
Da D6 तु निहतं; D7 S (G8 ४ absent) सा (T2 G1
M4 त) पतिवन्, D9 सा स्वसुत (for सा तु हतं). D9

क्षत्रिये संगतं नास्ति न प्रीतिर्न च सौहृदम् ।
कारणे संभजन्तीह कृतार्थाः संत्यजन्ति च ॥ १३
क्षत्रियेषु न विश्वासः कार्यः सर्वोपघातिषु ।
अपकृत्यापि सततं सान्त्वयन्ति निरर्थकम् ॥ १४
अहमस्य करोम्यद्य सदृशी वैरयातनाम् ।
कृतघ्नस्य नृशंसस्य भृशं विश्वासघातिनः ॥ १५
सहसंजातवृद्धस्य तथैव सहभोजिनः ।

शरणागतस्य च वधस्त्रिविधं ह्यस्य किल्बिषम् ॥ १६
इत्युक्त्वा चरणाभ्यां तु नेत्रे नृपसुतस्य सा ।
भित्त्वा स्वस्था तत इदं पूजनी वाक्यमब्रवीत् ॥ १७
इच्छयैव कृतं पापं सद्य एवोपसर्पति ।
कृतप्रतिक्रियं तेषां न नश्यति शुभाशुभम् ॥ १८
पापं कर्म कृतं किञ्चिन्न तस्मिन्यदि विद्यते ।
निपात्यतेऽस्य पुत्रेषु न चेत्पौत्रेषु नमृषु ॥ १९

C. 12. 5154
B 12 159 22
K 12 159 22

इत (for सुतम्) D₁ सुत हत्वा तु सा इत —^a)
Ś₁ K₁ D₁ पूतनी (for पूजनी) —^d) K₃ D₁ T G₁ ९
रदती; D₁ उदती

13 Da₁ om 13^a-14^b —^a) Bo T G₂ ९ M₁ ९
सगतिर्, G₁ 'हिं (for 'ठ) D₂ ज्ञात्वा (for नास्ति)
—^c) K₂ ९ V₁ B₁ २ Da₂ Dn₁ n₂ D₁-९ ९ कारणात्
(for 'ये) K₃ ९ V₁ B Da₂ Dn₁ n₂ D₁-९.१ ९ S
(G₂ ९ absent) सात्व(M₂ श्वास)यत्येते (for समजन्तीह)
D₂ [पु]ति (for [ह]ह). —^d) D₁ ० घातयति (for सत्व-
जन्ति) K₃ वा (for च)

14 Da₁ om 14^{ab} (cf v l 13) D₂ om 14.
—^b) K₂ ९ V₁ B₁-३ Da₂ Dn₁ n₂ D₂ ९ १ ९ S (G₂ ९
absent) कार्यं सर्वाकारि(D₁ T₁ G₂ ९ M 'राधि)पु
—^c) K₁ T₂ G₁ अपकृत्वा (for 'कृत्य) G₁ हि (for
[अ]पि) —^d) V₁ शात्वयति

15 ^a) Bo ९-९ D₂ अहमद्य, D₁ स्वयमद्य, D₁ S
(G₂ ९ absent) ह्य(G₂ M₂ 'द)मद्य (for अहमस्य) V₁
Bo ९-९ D₁ T₁ G₂ ९ M₂ ९ [अ]स्य (for [अ]द्य) D₂
करोम्यस्याहमप्यद्य —^b) Da D₁ T₂ G₂ सदृशा, D₁
सदृशे, D₁ सदृशीर् Da Dn₂ G₂ यातन (for 'नाम्)
—^c) M₁ ९ [अ]नृशंसस्य (for नृशं) —^d) D₁ S
(G₂ ९ absent) नित्य (for नृशं) K₃ निश्वास, D₂
विश्वस (for विश्वास) Dn₁ विश्वासपरिघातिन

16 D₂ om. 16^{ab} —^a) G₁ damaged D₂ सम
(for सद्) S (G₁ damaged, G₂ ९ absent) जातस्य
(for -सजात) —^c) Hypermetric B₁ lacuna,
D₁ प्र (for च) D₁ वधस (for वधस्) D₁ S
(G₂ ९ absent) शरण्यास्य वधश्चैव (T₂ G₂ M₁ 'श्चैव;
G₁ 'श्चैव, M₁-३ 'श्चेति) —^d) B₁ यस्य; D₁ T
G₂ ९ ९ तस्य (for ह्यस्य) K₃ ९ Dn₁ n₂ D₂-९ ९ M
त्रिविध होव (D₁ ९ यस्य, M तस्य) पातक, V₁ B₁ D₂
'घ यत्न कल्पय

17 D₂ reads 17 after 18^c —^a) K₁ तच्छुक्त्वा
(for इत्युक्त्वा) B₁ ते (for तु) —^b) D₁ T₁ G₂ ९
च, T₂ M₂ ९ वा; M₁ स (for सा) —^c) K₁
छित्त्वा (for भित्त्वा) Da₂ D₁ स्वस्थि(D₁ 'स्या)त*
(for स्वस्था तत) Da₂ भित्त्वा सस्य तत मात्र (sic),
D₁ S (G₂ ९ absent) ह्य(T₂ G₁ कृ)त्वा चैवाव(M₂ 'वु)-
रस्येदं —^d) Ś₁ K₁ D₁ पूतनी, G₁ पूजनी

18 ^a) K₁ इच्छयैव, K₂ ९ V₁ B D (Dn₂ D₂
absent) T G₂ ९ M₁ C₇ 'येह (D₁ 'चैव, D₂ 'येव);
M₁-३ 'तेह (for 'चैव) —^b) M₁ सद्य (for सद्य).
K₂ ९ Dn₁ n₂ D₂ ९ ९ तं च (for एव) Bo ९.९ ९
(marg as in text) D₂ [उ]पसज्जति, C₇ 'सर्पति (as
in text) —^c) K₁ २ ९ D₂ कृतं; V₁ कृते (for
कृत) V₁ D₁ S (G₂ ९ absent) कृतं (for क्रियं)
D₂ om प्रतिक्रिय K₃ ९ B Da Dn₁ n₂ Da-९ ९ ९ कृत
(Bo २ ९.९ Da₁ D₁ ९ ९ कृते, B₁ कृत) प्रतिकृतं ये(Bo ९
ह्ये)र्पां — After 18^c, D₁ reads 17 —^d) D₂ तन्
(for न) D₁ M₁ ९ नश्यति

19 ^a) V₁ B₁ ९ ९ C₇ पापकर्म; Da पापपुण्य, Dn₁
पाप पुण्य M₁-३ तेषां (for किञ्चिन्) —^b) K₂ ९ V₁
Bo १ ९-९ Dn₁ n₂ D₂ ९ ९ १-९ S (G₂ ९ absent) यदि
तस्मिन्न (by transp), B₁ Da वितत त न, D₁ यस्मि
स्वस्मिन्न K₃ V₁ B₁ २ Da Dn₁ n₂ D₂ ९ ९ ९ इदयते
(for विद्यते) —^c) K₂ Dn₂ D₂ ९ ९ ९ नृपते तस्य,
Bo ९-९ D₁ निपात्य (D₁ 'स्यै) तस्य, B₁ 'स्येते सु,
Da Dn₁ निर्याति (Dn₁ 'ति) तस्य (for निपात्यतेऽस्य)
—^d) D₂ पुत्रेषु (for पौ) K₃ ९ V₁ B Da Dn₁ n₂
D₂-९ ९ ९ S (G₂ ९ absent) पौत्रेष्वपि च नमृषु (T₂ G₁
जनादिषु) — After 19, K₃ ९ V₁ B Da Dn₁ n₂
D₂ ९ ९ ९ in

322* ब्रह्मदत्तं सुप्तं इष्ट्वा पूजन्त्या हस्तलोचनम् ।
कृते प्रतिकृतं मत्वा पूजनीमिदमब्रवीत् ।
[(L 2) V₁ Bo वाक्यम् (for इदम्)]

ब्रह्मदत्त उवाच ।

अस्ति वै कृतमस्माभिरस्ति प्रतिकृतं त्वया ।
उभयं तत्समीभूतं वस पूजनि मा गमः ॥ २०

पूजन्युवाच ।

सकृत्कृतापराधस्य तत्रैव परिलम्बतः ।
न तद्दुधाः प्रशंसन्ति श्रेयस्तत्रापसर्पणम् ॥ २१
सान्त्वे प्रयुक्ते नृपते कृतवैरे न विश्वसेत् ।
क्षिप्रं प्रवध्यते मूढो न हि वैरं प्रशाम्यति ॥ २२
अन्योन्यं कृतवैराणां पुत्रपौत्रं निगच्छति ।

पुत्रपौत्रे विनष्टे तु परलोकं निगच्छति ॥ २३
सर्वेषां कृतवैराणामविश्वासः सुखावहः ।
एकान्ततो न विश्वासः कार्यो विश्वासघातकः ॥ २४
न विश्वसेदविश्वस्ते विश्वस्तेऽपि न विश्वसेत् ।
कामं विश्वासयेदन्यान्परेषां तु न विश्वसेत् ॥ २५
माता पिता दान्धवानां वरिष्ठौ
भार्या जरा वीजमात्रं तु पुत्रः ।
भ्राता शत्रुः क्लिन्नपाणिर्वियस्य
आत्मा ह्येकः सुखदुःखस्य वेत्ता ॥ २६

20 ^a) D₁ T₁ G₅ ते; G₁ damaged (for वै)
— ^b) K₈ अस्मि (for अस्ति) V₄ प्रतिकृतत् (for
'कृतं'). B₈ मया (for स्वया). — ^c) K₈ त (for तत्).
D₁ T₁ G₅ समं (for समी). — ^d) Ś₁ K₈ 4 D₁ पूतनि;
K₈ पूजनी. K₈ गत, D₁ 9 गम (for गम)

21 Ś₁ K₁ 4 D₁ पूतनी (for पूजनी) — D₀ om
21^{ab} — ^a) D₅ मत्त; M₁ असकृत् (hypermetrio)
(for सकृत्) — ^b) K₁ परिवरस्यत्; G₁ 'लंघनं; M₂ 8
'लक्षित'. — ^c) K₈ दुष्ठा; D₁ दुष् (for दुष्ठा)
— ^d) D₂ 8 श्रेयस्तत्रापसर्पणं (810)

22 ^a) B₄ G₁ damaged K₅ B₃ D₂ 1 ns D₂ 8 8
सत्त; V₁ B₁ 8 8 (marg) D_a विकृते, D₁ 8 (G₁
damaged, G₈ 4 absent) विवृते (for नृपते) — ^b)
Ś₁ K₁ कृतवैरेण; D_a D₁ 8 (G₈ 4 absent) वैरे (D_a
कृते) चैव (for कृतवैरे न) — D₀ om (hapl) 22^a-25^b
— ^c) K₂ 8 8 V₁ B D_a D₂ 1 ns D₂ 8 8 8 स (D₂
D₂ 8 स) घञ्यते; D₄ स व; D₁ T G₂ 8 M स
हन्यते; G₁ समन्यते (for प्रवध्यते) D₄ पापो (for
मूढो) — ^d) B₁ वैर; D_a 2 वर्ण. D_a 1 प्रसदाति,
G₂ प्रशाम्यते

23 D₀ om 23 (of v l. 22). — ^a) K₅ V₁ B
(except B₁) D_a D₂ 1 ns D₂ 8 8 8 S (G₈ 4 absent)
अन्योन्य (for 'न्यं) — ^b) K₈ 8 V₁ B D_a
D₂ 1 ns D₂ 8 8 8 T₁ G₂ 8 नियच्छति; D₁ निच्छ
ति; M₁ 8 न गच्छति (for निग') M₄ पुत्रपौत्राणि
गच्छति — D₂ om. (hapl) 23^{cd} Ś₁ reads 23^{cd}
on marg — ^c) D₅ पौत्र (for पौत्रे). K₈ निविष्टे;
B₀ 8 प्रनष्टे; G₁ विनिष्टे (for विनष्टे) V₁ B₀-8 8
D_a D₅ च (for तु) K₂ 8 B₁ D₂ 1 ns D₂ 8 8 पुत्रपौत्र
विनाशे (D₂ 1 'श) च. ॐ Cv' पुत्रे पौत्रे विनिर्माय
कृतस्य प्रतिकृतं विनिर्माय । ॐ — V₁ reads 23^d on

marg G₁ damaged — ^d) D₆ पर लोक; M पर
लोके (for 'लोकं) K₂ 8 V₁ B D_a D₂ 1 ns D₂ 8 8 8
T₁ G₂ 8 नियच्छति; M₄ [s]नुगच्छति (for निग').

24 D₀ om 24 (of v l. 22) — ^a) M₄ स तेषां
(for सर्वेषां) — ^b) K₈ 8 V₁ B₁ 8 D_a D₂ 1 ns D₂
8 8 8 सुखोदय (for सुखावह) — ^c) D₁ कार्ये M₈
विश्वस्त (for विश्वात) K₈ 8 V₁ B D_a D₂ 1 ns D₂
8 8 8 घातके, D₁ 1 T₁ G₂ 8 घातके (for 'क')

25 — (var) Ādi, App I (No 81), lines 125-
126. 5 38 9 12 136. 138, 138 43, Pañcatan-
tra 2 43, 4 14 D₀ om 25^{ab} (of v. l. 22) — ^a)
B₁ damaged. M₂ विश्वसेन्न अविश्वस्ते — ^b) K₁ D₅
नापि, K₂ 8 8 V₁ B D_a D₂ 1 ns D₂ 8 8 T₂ G₁
नाति (for अपि न) — After 25^{ab}, Ś₁ K D₂ 1 ns
D₂ 8 8 8 ins (= [var] 136 136^{cd})

323* विश्वासादयमुत्पन्नमपि मूलं निरुन्वति ।

[Ś₁ K₄ विश्वासाद् (for विश्वासाद्) Ś₁ K₂ 4 मूला
न्यपि; D₅ मूलादपि (for अपि मूल)]
— D₁ om (hapl) 25^{cd} — ^c) G₁ damaged K₄
विश्वसयेद् — ^d) K₁ न तु (by transp.), K₂ 8
B₀ D₂ 1 ns D₂-1. 8 8 च न; D_a न सु — After 25,
Ś₁ K₁ 2 4 D₁ (om 25^{ab}) 4 8 ins

324* अविश्वासात्पर इति विश्वासाद्घञ्यते परै ।

[K₄ विश्वासो. K₄ D₁ वाध्यते, D₁ वन्यते (for
वध्यते)]

26 ^a) D₁ om from माता up to क्लिन्न (in 26^c).
Ś₁ K₂ 4 transp माता and पिता — ^b) K₅ D₂
राजा; D₁ 8 (G₈ 4 absent) क्षेत्रं (for जरा) B₁
मात्रस्य (for मात्र) K₁ V₁ B D₀ G₁ पुत्रा; M₁ 8

अन्योन्यकृतवैराणां न संधिरुपपद्यते ।

स च हेतुरतिक्रान्तो यदर्धमहमावसम् ॥ २७

पूजितस्वार्थमानाम्या जन्तोः पूर्वापकारिणः ।

चेतो भवत्यविश्वस्तं पूर्वं त्रासयते बलात् ॥ २८

पूर्वं संमानना यत्र पश्चाच्चैव विमानना ।

जह्याच्च सच्चवान्वासं संमानितविमानितः ॥ २९

उपितास्मि तवागारे दीर्घकालमहिंसिता ।

तदिदं वैरमुत्पन्नं सुखमास्त्व व्रजाम्यहम् ॥ ३०

पुत्र (for पुत्र) —^a) G₁ वध्न्य (for वयस्य) —^d) K₃ Dn₁ n₃ D₂ 1-2 S (G₃ 4 absent) भोक्ता (for वेत्ता)

27 ^a) K₃ B₁ Da₁ D₃ M₂ अन्योन्य (for 'न्य') —^b) D₁ पुन सधिनं विद्यते — D₁ om. 27^c-29^b —^c) B₁ damaged Ś₁ K₁ न च, Da तस्य, M₁ म द्वि (for स च) Ś₁ K₁ 2 अपक्रातो, B₁ damaged, M₂ इति क्रातो (for अतिक्रान्तो)

28 Cf. 43 D₁ om. 28 (cf v l 27) —^a) G₂ पूजिताश्च (for 'तस्य') Ś₁ K₁ 4 [अ]ममानाम्या, D₃ [अ]नु, C_v [अ]र्थं (as in text) —^b) D₁ T₁ G₂ 5 M स्वात्, T₂ सात्, G₁ म*, C_v अते (for जन्तो) —^c) K₂ 3 : V₁ B₁ Dn₁ n₃ D₂ 2 3 मनो, D₁ T G₂ 3 : M हृदय (for चेतो) V₁ भवत् (for भवति) K₃ विश्वत्, D₃ [अ]विश्वत् C_v हृदय एव विश्वत् —^d) K₂ 5 V₁ B D (D₁ om, Dn₂ D₃ absent) S (G₂ 4 absent) C_v कर्म (T₂ नस्) (for पूर्वं) K₁ त्रासयते, D₁ त्रासयत, D₂ एवाश्रयाद् (for त्रासयते) K₃ Da Dn₁ D₂ 3 : 1 2 T₁ G₂ बलान् (for 'त्') ३ C_v अर्थमानाम्याम्, अर्थो मया आनीतफलादिदानम् । मानस्य पुत्रे बहुमान । ताम्या पूजितस्य । जन्ते अत्रमाने । पूर्वापकारिणः प्रथम मम पुत्रवधकारिणस्य हृदय यद्यपि विश्वत् तथापि कर्म, तत्र पुत्रनयनोत्पादनाख्यं कर्म, बलान्मा त्रास यते इति योजना । ३

29 D₁ om 29^{ab} (cf v l 27) Dn₃ om 29-30 —^a) B₁ पूर्वं K₁ M₁ 3 यात्र (for यत्र) —^b) D₁ वैव K₁ विमानिता; D₂ 3 'नता, M₂ 'नना —^c) K₃ V₁ Dn₁ D₁ सन्; T₂ G₁ म (for त) D₁ T₁ G₂ 5 बुद्धिमान्, D₃ सङ्ख्या (for सच्चवान्) K₃ 5 Dn₁ D₂ 3 3 ग्यान (for वाम) K₁ जह्यात्तत्रैव सवास —^d) G₁ damaged Bo 3-; D₃ मानितश्च, D₁

ब्रह्मदत्त उवाच ।

यत्कृते प्रतिकुर्याद्वै न स तत्रापराध्नुयात् ।

अनृणस्तेन भवति वस पूजनि मा गमः ॥ ३१

पूजन्युवाच ।

न कृतस्य न कर्तुश्च सख्यं संधीयते पुनः ।

हृदयं तत्र जानाति कर्तुश्चैव कृतस्य च ॥ ३२

ब्रह्मदत्त उवाच ।

कृतस्य चैव कर्तुश्च सख्यं संधीयते पुनः ।

सन्मानित- (for समा') V₁ B₁ 2 5 m विमानित, D₃ [अ]विमानित (for विमानित) K₂ 5 Dn₁ D₂ 3 3 शत्रो समानितोपि सन्

30 With 30, cf. Jātaka 343, Gāthā 1 Dn₃ om 30 (cf. v l 29) —^b) K₃ 5 Dn₁ D₂ 3 3 सम (D₂ 3 'मा)र्षिता, D₃ G₁ M₂ अर्हिपता (M₂ 'का); D₃ (marg) अनिदिता (for अर्हिसिता) —^d) B₁ damaged T₂ G₁ स्वरम् (for सुखम्) K₁ आसु, K₃ 5 V₁ B (B₁ damaged) Da D₂ 3 3 3 आसु, M₂ आस; M₁ आस (for आस्व)

31 With 31, cf. Jātaka 343, Gāthā 2 —^a) All MSS (except Ś₁ K₁ 4 Dn₃, B₁ damaged, Dn₂ D₃ G₂ 4 absent) य (for यत्) B₁ द्वि (for वै) —^b) G₁ damaged M₂ om स K₃ B₁ Da [अ]पराध्यते (Da 'ति), K₃ D₁ 'धवान्, D₁ T G₂ 5 M 'स्तुते (for 'स्तुयात्) —^d) Ś₁ K₁ 2 4 D₁ पूजनि, K₃ पूजनिर् K₂ M₂ गम

32 With 32, cf. Jātaka 343, Gāthā 3 B₁ om (hapl.) 32 and 33 (with ref) K₁ om the ref Ś₁ K₁ (before corr) 4 पूजनी (for पूजनी) —^a) Bo स कृतस्य, Da₁ D₁ न कृतश्च, M₂ न तु तस्य, C_v न कृतस्य (as in text) K₂ 5 B₂ 4 Dn₁ n₃ D₂ 3 3 तु, K₃ Bo 5 D₃ च (for the second न) K₁ पुनकृतस्य कर्तुश्च —^b) K₁ सुख (for सख्यं) — After 32^{ab}, M₂ reads 34^{ab} for the first time, repeating it in its proper place K₁ om. (hapl.) 32^c-33^c V₁ reads 32^c-33^c on marg —^c) D₁ तत्र, D₁ न व्य, T₁ G₂ तस्य; G₂ न वि; M₂ त्वेव (for तत्र) —^d) B₂ Da₁ चा (for च)

33 With 33, cf. Jātaka 343, Gāthā 4 K₁ B₁ om. 33 (cf v l 32) V₁ reads 33^{ab} on

वैरस्योपशमो दृष्टः पापं नोपाश्रुते पुनः ॥ ३३

पूजन्युवाच ।

नास्ति वैरमुपक्रान्तं सान्त्वितोऽस्मीति नाश्वसेत् ।

विश्वासाद्द्रव्यते बालस्तस्माच्छ्रेयो ह्यदर्शनम् ॥ ३४

तरसा ये न शक्यन्ते शस्त्रैः सुनिश्चितैरपि ।

साम्ना ते विनिगृह्यन्ते गजा इव करेणुभिः ॥ ३५

ब्रह्मदत्त उवाच ।

संवासाज्जायते स्नेहो जीवितान्तकरेण्वपि ।

अन्योन्यस्य च विश्वासः श्वपचेन शुनो यथा ॥ ३६
अन्योन्यकृतवैराणां संवासान्मृदुतां गतम् ।

नैव तिष्ठति तद्वैरं पुष्करस्थमिवोदकम् ॥ ३७

पूजन्युवाच ।

वैरं पञ्चसमुत्थानं तच्च बुध्यन्ति पण्डिताः ।

स्त्रीकृतं वास्तुजं वागजं ससपत्नापराधजम् ॥ ३८

तत्र दाता निहन्तव्यः क्षत्रियेण विशेषतः ।

प्रकाशं चाप्रकाशं वा बुद्ध्या देशत्रलादिकम् ॥ ३९

marg —^a) Ks Ds [पृ]व च, Da चेह, D1 चैव;
D4 वैव; Cv नैव (for चैव) Bo 3-5 Ds सद्य (for
कर्तुश्च) —^b) Bo 3-5 Ds कर्तुं, Dn1 ns D2 3 3
कार्य; D1 सुख (for सख्यं) —^d) G1 पापश्च, M1-3
फल Ks नोपाश्रुत; Da नो प्राप्नुते; T2 G1 M1 चैवाम्
(M1 'श्रु)ते; M2-4 चोपाश्रुते (for नोपा) Ks om पुन

34 D1 reads 34^{ab} and repeats 34^{cd}, T1 G2 5
M repeat, while T2 G1 read, 34 with ref after
47^{ab} Ś1 K1 4 D1 पूतनी (for पूजनी) —^a) Cv
चैवम् (for वैरम्) Ks 5 V1 B Da Dn1 ns D2-5 3 3
Cv अतिक्रान्त (for उप) D1 T G1, 2 5 M (all
[except D1 T2 G1] second time) नास्ति वैरस्य विश्वाम
—^b) V1 Bo 1 4 5 शान्त्वितो, D4 9 T2 G2 M1 2
(last three second time) शान्त्वितो V1 D4 विश्वेत्,
T2 M2 (second time) वै नृप —^c) Ś1 K4 Dns D1
याच्यते; D2 5 7 T1 (last two both times) 2 G2
(second time) 3 (both times) M1 (second time) 2
(both times) 3 (second time) 4 (both times)
वध्यते (for व) Ks 5 Dns B1 3 D2 2 5 7 (first
time) 8 T1 G5 (both first time) लोके; V1 B2
Dn1 D7 (second time) T2 G1 M (the last five
both times) लोकस्; T1 G2 5 (all second time)
तस्मात् (for दालस्) G2 (first time) स्याद्द्रव्यते वैरि
लोकस् —^d) G1 तस्माज्ज्ञेयो, G2 (second time)
पर श्रेय (for तस्माच्छ्रेयो) Ks Dn1 ns D2 3 3
[5]प्यदर्शन; B1 ह्यदर्शन (for 'र्शनम्). T1 G5 (both
second time) श्रेयो ह्यदर्शनं पर

35 = (var 343*) T2 om. 35-36 G1 reads
35 after 62 —^a) D2 यं (for ये) Da गृह्यते;
D5 शक्यति. G1 भिद्वाहितान न शक्यते —^b) B1 G1
शास्त्रै (for शस्त्रै). M2 स (for सु). —^c) D4
साम्ना स; M2 सामांते (for साम्ना ते). Ks 5 V1 B

Da Dn1 ns D1-2 5 7-9 M1 8 [s]पि; D4 न (for
वि) —^d) K1 पृच (for इव).

36 T2 G1 om 36 (for T2, of v 1 35). —^a)
D5 विश्वासाज्, M1 8 सवादाज् (for 'साज्). —^c)
Bo 5 D5 तु; B1 laouna (for च) Ś1 D1 नि-
श्वास'; V1 सवास' (for विश्वास') —^d) D1 T1 G2
M श्वानश्वपचयोरिव

37 Before 37, D1 M ins पूजनी —^b) M2
सन्वासान्; M4 सांवा' (for सवा') D5 अचूता (for
मृदुतां) M1 गत B1 सवासान्मृदु चागतं; Da
'सात्र गतागत —^c) D4 7 9 T1 G2 5 M2-4 नात्र; G1
laouna (for नैव) T1 G5 मद् (for तद्) K1 ज्ञेह
(for वैर) ॐ Cv (reading नावतिष्ठति) अथ अथ
स्वाच्छसतिष्ठतीति न । ॐ

38 Ks D4, 7 8 (Gs 4 absent) om the ref Ś1
K1 4 D1 पूतनी (K1 'ना) (for पूजनी) —^a) K1
पंचसमुक्तानां, Cv 'स्थान (as in text). —^b) Ś1
K1 2 4 B3-5 Dns D1 5 7 9 T1 G2 5 बुध्यते तच्च (D1
T1 G2 5 तत्र) पण्डिता —^c) D1 स्त्रीकृत (for स्त्री-
कृत). D5 वास्तुजं; M1 3 4 वस्तुज ॐ Cv (reading
अकृत) अकृत गोव्याघ्रयोरिव स्वभावकृतम् । ॐ —^d)
Ś1 D5 ससपत्नापराधज, K1 समपत्ना; Ks B1 Da D4
सा (Da स) पत्नमप; K4 D1 M2 स (M2 स्व) सपत्नापरा
धज (D1 'जन; M2 'धजे), D5 स सम्बन्धाप' (sio),
D1 T G1 2 5 M1, 3 4 Cv स्वसपत्नापराधजं (D1 'नं).

39 ^a) Ks D4 आदावेव, D1 T1 G2 5 तत्र सर्वं;
D5 तत्र कर्ता (for तत्र दाता) K2 5 Da2 Dn1 ns
D1-3 5 G1, 2 न हतव्य (G2 'व्य); D1 T1 G5 निह-
तव्य —^c) B1 damaged D5 च (for घा). B1
om (hapl) [अ]प्रकाश वा Dn1 ns D2 3 3 च (for
चा) —^d) D1 बुद्ध्या K1 दोष (for देहा).
Ks 5 V1 B D (Dn2 D5 absent) 8 (Gs, 4 absent)

कृतवैरे न विश्वासः कार्यस्त्विह सुहृद्यपि ।
 छन्नं संतिष्ठते वैरं गूढोऽग्निरिव दारुणु ॥ ४०
 न विचेन न पारुष्यैर्न सान्त्वेन न च श्रुतैः ।
 वैराग्निः शाम्यते राजन्नौर्वाग्निरिव सागरे ॥ ४१
 न हि वैराग्निरुद्धतः कर्म वाप्यपराधजम् ।
 शाम्यत्यदग्ध्वा नृपते विना ह्येकतरक्षयात् ॥ ४२
 सत्कृतस्यार्थमानाम्नां स्यात्तु पूर्वापकारिणः ।
 नैव शान्तिर्न विश्वासः कर्म त्रासयते बलात् ॥ ४३

नैवापकारे कस्मिंश्चिदहं त्वयि तथा भवान् ।
 विश्वासादुपिता पूर्वं नेदानीं विश्वसाम्यहम् ॥ ४४
 ब्रह्मदत्त उवाच ।
 कालेन क्रियते कार्यं तथैव त्रिविधाः क्रियाः ।
 कालेनैव प्रवर्तन्ते कः कस्येहापराध्यति ॥ ४५
 तुल्यं चोभे प्रवर्तते मरणं जन्म चैव ह ।
 कार्यते चैव कालेन तन्निमित्तं हि जीवति ॥ ४६
 बृध्यन्ते युगपत्केचिदेकैकस्य न चापरे ।

C. 12. 6451
 B. 12. 129 51
 K. 12. 129 51

दोषनलाबल

40 Before 40, D₁ T G₂ s ins पूजनी —^a)
 Ś₁ K₄ D₁ D₅ चैरेण, D₁ S (G₂ s absent) -वापे न,
 Cv -वाप्य (for चैरे न) —^b) B₂ D₁ जेह, T₂
 त्वय (for त्विह) K₃ D₄ ० कयंचन, B₂ सुहृत्त्वपि
 (for 'द्यपि) —^c) K₃ V₁ B D₁ . 7 S (G₂ s
 absent) प्रच्छन्न, D₁ छिन्न मं (for छन्न स) —^d)
 K₅ D₂ s om. (hapl) from दात्तु up to रिच (in
 41^d)

41 K₅ D₂ s om up to रिच (cf. v l. 40)
 —^a) G₁ damaged B₂ च वृत्तैर्; D_a च विचेन
 (for विचेन न) D₁ S (G₁ damaged, G₂ s absent)
 पौरुष्यात् (for पारुष्यैर्) D₅ पौरुष्यैर् च विचेन —^b)
 B₁ 2 4 शांत्वेन D₅ श्रितैः (for श्रुतैः) B₃ D₁ ns
 D₁ s T₁ G₅ न च सात्वेन (D₃ 'स्वैर्' वा श्रु (B₃ श्रि)तैः
 —^c) D₁ ns D₅ कोपाग्निः, G₂ वैराग्य (for 'ग्नि')
 —^d) D₁ ns D₅ तोयाग्निर् (for और्वा) D₁ T₁
 G₁ 2 5 M₁ निमग्नोऽग्निरिवाण्वे, M₂-4 नौर्मग्नैव महाण्वे

42 ^a) T₂ G₁ नापि (for न हि) K₂ 4 उत्पद्य;
 M₃ उद्धृतं —^b) B₄ damaged Bo 8-5 हृतं (for
 कर्म) K₂-5 D₁ D₂ 2 5 8 T₂ च (for वा) K₃
 अपराधज V₁ B₁ 2 Da कर्म वाग (V₁ B₁ 'ग्व)परा
 धज (Da 'ज) —^c) B₃ [अ]जग्ध्वा, D₅ ० [अ]-
 दग्ध्वा K₃ V₁ B₁ 2 Da D₁ 7 S (G₂ s absent) ज
 दग्ध्वा शाम्यते दृणा —^d) K₁ होक्त्र न, K₄ होक्चर
 (for होक्तर)

43 Cf. 28 —^a) D₁ सत्कृत्यस्य B₁ D₁ ns [अ]न्व
 ('D₁ ns 'चु)मानाम्नां (for [अ]र्थे) —^b) K₅ D₂
 पश्चात्, K₅ D₁ ns D₂ 2 8 अनु, D₁ S (G₂ s
 absent) तत्र, D₅ शत्रौ (for स्यात्तु) G₂ सर्वापका
 रिण —^c) V₁ B₁ 2 Da D₁ D₁ ० न वै, D₂
 damaged (for नैव) D₁ शांति D₅ विश्वासात्

K₅ D₁ ns D₂ 2 8 नादेयो मित्रविश्वास —^a) V₁ B D_a
 D_a 5 7 T₁ G₅ [S]बलात् G₁ 2 कर्मणा जायते बलात्

44 ^a) K₁ V₁ D_a D₄ नैवापकार्ये, K₂ 2 5 B₁
 D₁ ns D₂ 2 8 नैवापकार्ये, Bo 2-5 न चोपकार्ये, D₅
 नोपकार्येपि, D₅ च वापि कार्ये, M Cv नैवापकारे (for
 नैवा) —^b) K₃ D₁ 7 यया (for तया) —^c)
 K₅ V₁ B₁ Da D₁ ns D₂ 2 8 उपितास्मि गृहेह ते,
 D₁ T₁ G₂ 5 उपितौ चापि (D₁ वापि, G₂ वापि)चकितौ
 (T₁ G₅ 'स), T₂ उपितायावचरित, G₁ 'ता वापि
 चकित, M 'ता यावचकित (M₂ 'ता)

45 ^a) D₁ कार्ये; D₂ सर्वं (for कार्यं) —^b)
 Bo 8-5 कालेन (for तथैव) D₁ 7 (m as in text)
 प्रजा (for क्रिया) —^c) K₂ 5 D₁ ns D₂ 2 8 G₁
 [पृ]ति, K₃ V₁ B (B₄ damaged) Da D₁ 5 T₂ [ह]ह
 (for [पृ]व) —^d) D₁ T₁ G₁ 2 5 कस्येति (for 'ह')
 K₁ 2 V₁ B₁ 2 Da T₂ M₁ 2 4 [अ]पराध्यते

46 ^a) T G₁ 2 5 तुल्ये (for तुल्य) D₄ G₂ दोमे
 K₄ D₁ ns D₂ 2 4 G₁ प्रवर्तते, V₁ B₁ 2 Da T₂ M₁-3 'तं
 तां (for तैते) —^b) K₁ transp जन्म and चैव
 D₅ 7 T₁ G₂ 5 M₁ हि, T₂ च, G₁ lacuna (for ह)
 —^c) K₃ Bo 2 4 D₅ M₂-4 कार्यते, V₁ B₂ D₅ T₁
 G₂ 5 कार्यते (for कार्यते) D₄ नैक (for चैव) Ś₁
 K₁ 4 D₁ बालेन (for कालेन) —^d) K₅ 5 V₁ B
 Da D₁ ns D₂ 2 5 8 न; D_a 2 (also) D₁ 7 S (G₂ s
 absent) च (for हि) Ś₁ K₁ 2 D₅ जीवितं (for
 जीवति)

47 ^a) D₂ वाच्यते, T₁ G₅ M₂ 4 वध्यते —^b)
 D₁ 1 ० एकैकस्येन (for 'स्य न) Da केचिदेकैकस्यो न
 च; D₁ S (G₂ s absent) एकैक च प (T₂ G₁ M
 चाप)रे तया — After 47^{ab}, D₁ reads 34^{ab} and
 repeats 34^{ab}, T₁ G₂ 5 M repeat, while T₂ G₁ read

कालो दहति भूतानि संप्राप्याग्निरिवेन्धनम् ॥ ४७
 नाहं प्रमाणं नैव त्वमन्योन्यकरणे शुभे ।
 कालो नित्यमुपाधत्ते सुखं दुःखं च देहिनाम् ॥ ४८
 एवं वसेह सखेहा यथाकालमर्हिसिता ।
 यत्कृतं तच्च मे क्षान्तं त्वं चैव क्षम पूजनि ॥ ४९
 पूजन्युवाच ।
 यदि कालः प्रमाणं ते न वैरं कस्यचिद्भवेत् ।
 कस्मात्त्वपचितिं यान्ति बान्धवा बान्धवे हते ॥ ५०

34 (with ref). Before 47^{ad}, D₇ S (G₃ & absent) in₈ मण्डवत् उवाच —^a) D₁ काले —^d) D₇ T₁ G₁ 2 5 M समाप्तो (for 'प्य) K₄ दृष्ट (for इव).

48 ^a) D₀ वैवस्वम् (sic), D₀ (marg) वैरस्य, G₁ देवस्वम् (for नैव स्वम्) —^b) K₂ 8 5 B₁₋₄ D_{n1} n₈ D₂ 8 5 7 8 S (G₈ & absent) अन्योन्य (for 'न्य) K₁ 2 B₀ Da कारणे; K₈ 5 B₃ D_{n1} n₈ D₂ 8 5 7 8 S (G₈ & absent) कारण (M₄ 'णा) (for करणे) —^c) D₁ काले G₁ दत्तम् (for नित्यम्) K₁ 5 V₁ B₁₋₈ D (D_{n2} D₀ absent) S (G₈ & absent) उपादत्ते (for 'धत्ते) K₈ कालो दत्ते महाभागे —^d) T₂ G₁ दुःखा दुःखं; M₂ सुखदुःख D₁ देहिन.

49 ^a) D₁ सुख (for पद) V₁ घत्सैव K₄ सं-
 ज्ञेहा; D_{n8} D₈ मस्नेहा; D₈ lacuna (for सस्नेहा).
 —^b) K₂ 8 5 B₈ 4 D_{n1} D₁₋₅ 8 9 M कामम् (for
 कालम्) G₁ अर्हिसितं; M₂ 'सया —^c) M₂ स्वत्
 (for यत्) K₈ 5 B₃ 4 D_{n2} D_{n1} n₈ D₂ 8 तत्तु मे,
 D_{n1} तव मे, D₇ S (G₈ & absent) ते (M₂ तु) मया;
 D₈ सं तु मे (for तद्य मे) D₄ ज्ञातं (for क्षान्तं)
 K₄ यत्कृतं तच्च मोक्षात् —^d) K₈₋₅ B₈ D_{n1} n₈ D₂
 8 8 च वै; D_{n2} चर; D₄ चैव; D₀ अपि (for चैव)
 S₁ K₁ 4 पूतनि; D₁ पूतशे; T₂ G₂ M₂ पूजनी (M₂
 'नि) D₈ क्षमस्व च सुपूजनि

50 S₁ K₁ D₁ पूतनी —^a) S₁ K₂ कालो यदि
 (by transp), K₄ काले यदि, G₁ यदि काल
 —^b) D₈ चिर (for वैर) —^c) B₀ G₂ तस्माद् (for
 कस्माद्). K₈ V₁ B₁ 2 Da D₇ T₁ G₂ 5 व्यपचितिं (B₂
 'त्त); B₀ D₈ द्रप, D₂ 8 स्वपचितं, D₁ 9 T₂ G₁
 अ (D₀ आ)पचितिं; M₁ द्रप (for त्वप) D₁ om
 यान्ति —^d) G₁ बांधवा (for 'धे) K₈ 5 B₈ D_{n2}
 D_{n1} n₈ D₂ 8 8 बांधवा बांधवैर्हते .

कस्माद्देवासुराः पूर्वमन्योन्यमभिजघ्निरे ।
 यदि कालेन निर्याणं सुखदुःखे भवाभवौ ॥ ५१
 भिपजो भेपजं कर्तुं कस्मादिच्छन्ति रोगिणे ।
 यदि कालेन पच्यन्ते भेपजैः किं प्रयोजनम् ॥ ५२
 प्रलापः क्रियते कस्मात्सुमहाशोकमूर्च्छितैः ।
 यदि कालः प्रमाणं ते कस्माद्द्रमोऽस्ति कर्तृषु ॥ ५३
 तव पुत्रो ममापत्यं हतवान्हिसितो मया ।
 अनन्तरं त्वया चाहं बन्धनीया महीपते ॥ ५४

51 D₁ om 51^a-52^b. —^a) M₈ तस्माद् (for क) D₇ S (G₈ & absent) सर्वे (for पूर्वम्) —^b) M₄ अन्योन्यम् —^c) D₈ कार्येण (for कालेन) K₁ निर्याणो; D₄ निपुणं —^d) B₁ damaged. K₆ B₈ 5 D_{n1} n₈ D₂ 8 8 M₄ सुख दुःखं (M₄ 'खे); M₂ सुपु दुःखौ (for 'दुःखे)

52 D₁ om 52^{ab} (of v l 51) —^a) K₈ भेपजो;
 D₄ भिपजेर्. S₁ K (except K₈) B₂ 8 D₈ 5 भेपजं; B₁
 damaged (for भेपजं) —^b) M₂ तस्माद् (for क).
 K₈ B₈ D_{n1} n₈ D₂-4 8 9 G₁ रोगिण (for 'णे)
 —^c) D₂ om (hapl) 52^c-53^b —^d) K₁ 2 D₁ पद्यते,
 D₄ युज्यंत (for पच्यन्ते) —^e) D₁ 4 भि (D₁ भै)
 पजै.

53 D₂ om 53^{ab} (of v l 52) —^a) D₄
 प्रालाप All MSS (except S₁ K₁ 2 5 B₂ D₈ M₂,
 D₂ om, D_{n2} D₀ G₈ & absent) transp क्रियते and
 सुमहाश्च M₂ तस्मात् (for क) D₁ om (hapl)
 from मूर्च्छितै up to काल (in 53^c) D₈ मूर्च्छित; D₀
 कश्चित्; M₂ मूर्चितै —^c) D₀ G₁ M₄ काल (for
 काल) K₈ च (for हे) —^d) B₀ 4 5 पापानि;
 M₄ धर्मैस्ति. D₈ कस्यचित् (for कर्तृषु).

54 D₀ reads 54 on marg —^b) K₈ 5 V₁ B
 Da D_{n1} n₈ D₂ 8 8 8 स एतो (for हिसितो) M₁ 8
 पुन (for मया) —^c) K₈ 5 V₁ B₁₋₄ Da D_{n1} n₈
 D₈ 8 [अ]र्हं च (by transp), D₂ lacuna, D₄ वाह.
 —^d) B₁ damaged D₁ 7 S (G₈ & absent) बाधि
 त्वया (for बन्धनीया) D₈ महामते (for महीपते).
 K₈ 5 B₈ D_{n1} n₈ D₂ 8 8 इतम्या हि नराधिप; V₁
 B₁ 2 Da निहत्तव्या नराधिप

55 ^a) K₈ अथ; K₈ V₁ B Da D_{n1} n₈ D₂ 8 8 8
 T₂ G₁ यथा (for तथा) K₁ D₀ प्रकर्तव्यं (for प्रहं)

अहं हि पुत्रशोकेन कृतपापा तवात्मजे ।
 तथा त्वया प्रहर्तव्यं मयि तत्त्वं च मे शृणु ॥ ५५
 भक्षार्थं क्रीडनार्थं वा नरा वाञ्छन्ति पक्षिणः ।
 तृतीयो नास्ति संयोगो वधवन्धादृते क्षमः ॥ ५६
 वधवन्धभयादेके मौक्षतन्त्रमुपागताः ।
 मरणोत्पातजं दुःखमाहुर्धर्मविदो जनाः ॥ ५७
 सर्वस्य दयिताः प्राणाः सर्वस्य दयिताः सुताः ।
 दुःसाद्द्विजते सर्वः सर्वस्य सुखमीप्सितम् ॥ ५८

दुःखं जरा ब्रह्मदत्त दुःखमर्थविपर्ययः ।
 दुःखं चानिष्टसंवासो दुःखमिष्टवियोगजम् ॥ ५९
 वैरवन्धकृतं दुःखं हिंसाजं स्त्रीकृतं तथा ।
 दुःखं सुखेन सततं जनाद्विपरिवर्तते ॥ ६०
 न दुःखं परदुःखे वै केचिदाहुरबुद्धयः ।
 यो दुःखं नाभिजानाति स जल्पति महाजने ॥ ६१
 यस्तु शोचति दुःखार्तः स कथं वक्तुमुत्सहेत् ।
 रसज्ञः सर्वदुःखस्य यथात्मनि तथा परे ॥ ६२

C 12. 5109
 B 12. 129 66
 K 12. 139 66

—^d) K₂ ३ ६ V₁ B₁ २ Dn₁ n₃ D₂ ६ ३ तथा (for मयि) D₁ तत्त्वे च (for तत्त्वं च) K₃ वच, D₁ ० हि मे (for च मे) Bo ३-६ D₆ तथा त्व मे वच शृणु, D₂ तथा त्व च शृणुष्व मे

56 ^a) V₁ B₁ D₁ भक्षार्थं, D₆ पक्षार्थं K₄ ६ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ च (for वा) —^b) K₃ V₁ Bo ४. ६ D₆ पक्षिण (for 'ण') B₁ २ Da D₄ M पक्षीनिच्छति मानवा (Da पक्षिण), T₁ G₁ २ ६ नर इच्छ (G₂ 'च्छ) ति पक्षिण —^d) B₁ क्षमा; M₂ क्षमं D₁ वधा दृषादत्तक्षम (६10)

57 ^a) T₂ अय (for वध) K₂ ३ ६ V₁ B Da Dn₁ n₃ D₁ ३ ३ एते (for एके) —^b) Da लोक्य (for मोक्ष) T₁ G₁ ६ तत्त्वम् (for तन्त्रम्) K₃ ६ V₁ B₁-4 Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ७ ३ T₁ G₁ ६ उपाश्रिता (for 'गता') G₂ मोक्षयंते स्वायुषाश्रिता —^c) Ś₁ D₁ मरणोत्पादज दुःखम्; K₃ V₁ Bo-2 ४ ६ Da₁ D₁ S (G₃ ४ absent) जाती (Da₁ जाति, D₁ T₁ G₁ २ ६ जनी; T₂ जाते) मरणज दुःखम् —^d) D₆ om (hapl) from आहु up to दुःख (in 59^a) K₅ B₃ Dn₁ n₃ D₂ ३ ६ ० प्राहुर (for आहुर) K₁ ३ ६ V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ० वेदविदो (for धर्म) D₁ S (G₃ ४ absent) इत्याहुर्विदुषो जना

58 D₆ om 58 (cf v 1 57) —^a) G₁ ददत् (for दयिता) —^c) T₂ ददयते (for उद्विजते) V₁ D₁ T G₁ २ ६ M₂ सर्व —^d) D₁ सर्व सुख ममीप्सति

59 D₆ om. up to दुःख (in 59^a) (cf v 1 57) —^a) D₆ om (hapl) 59^a-60^b M₁ ब्रह्मदत्त —^b) Bo ३ ६ सर्व (for अर्थ) T₂ G₁ विपर्यय —^c) Ś₁ K₂ ४ D₁ दुःखो हि, K₁ V₁ Da₂ D₀ दुःखम्; Da₁ D₁ दुःखस्य (for दुःख च) —^d) T₂

अर्थ (for हृष्ट) K₃ V₁ Bo २ Da Dn₁ n₃ D₁-३ ३ वियोजन (for 'गजम्)

60 D₆ om. 60^{ab} (cf v 1 59) —^a) K₃ V₁ B₁ २ Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ वच (for वैर) —^b) Bo. ३-६ सहज (for हिंसाज) K₃ ६ V₁ B₁ २ Da Dn₁ n₃ D₂ ३. ७ ३ S (G₃ ४ absent) स्त्रीकृत सहजं तथा (K₃ D₂ ३ ३ यथा, G₁ तदा), D₁ वैर हि सहज तथा —^c) D₁ ० सुख (for दुःख) K₅ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ सुखेन, D₁ ५ ७ ३ S (G₃ ४ absent) दुःखेन (for सुखेन) T₂ G₁ सहज (for सतत) —^d) Bo ३-६ Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ जनान्वि-; K₅ D₆ जनार्थं (for जनाद्वि-) K₃ V₁ B₁ २ D₁ निवर्तति (K₃ वैत, D₁ 'तैय) जनाधिप, D₁ S (G₃ ४ absent) विवर्धति नराधिप

61 B₁ damaged for 61^{ab} —^a) V₁ B₁ २ ६ D₁ ७ T₁ G₁ ३ ० दुःख वै, Da₁ दुःखेषु (for दुःखे वै) K₃ Bo ३ न दुःख परम दुःख, D₁ न दुःख न सुख चापि, T₂ M न (M₁ ३ सु) दुःख परमन्वे (T₂ 'ले) ति —^c) M₂ ये दुःख नाभिजानति —^d) Ś₁ K₁ २ ४ D₁ ४ ० T₂ G₁ ३ M₁ ३ ४ न (for स)

62 D₁ S (G₃ ४ absent) transp 62^{ab} and 62^{cd}. —^a) K₃ य सु, B₁ यश्च (for यस्तु) D₀ जल्पति (for शोचति) D₁ दुःखार्त D₁ दुःखार्त सक्तय वस्तुम् —^b) K₁ ४ Da Dn₃ D₁ ० T₂ G₂ वस्तुम् (for वक्तुम्) K₂ उत्सहे D₁ उत्सहेत कथचन —After 62^{ab}, D₁ T G₂ ६ M ins ([var] 35)

343* मित्रा श्लिष्टा न शक्यन्ते शस्त्रै सुनिशितैरपि ।
 सास्त्रा तेषु निगृह्यन्ते गजा इव करेणुभि ।

[(L 1) T₂ श्लिष्ट (for श्लिष्ट) —(L 2) T₂ M₂ विनि-, M₁ ३ हि नि-, M₁ [s]पि न (for सपि नि)]
 —T₂ G₁ M₁ read 62^{cd} twice —^c) T₂ (second

यत्कृतं ते मया राजंस्त्वया च मम यत्कृतम् ।
 न तद्वर्षशतैः शक्यं व्यपोहितुमरिंदम ॥ ६३
 आवयोः कृतमन्योन्यं तत्र संधिर्न विद्यते ।
 स्मृत्वा स्मृत्वा हि ते पुत्रं नवं वैरं भविष्यति ॥ ६४
 वैरमन्तिकमासज्य यः प्रीतिं कर्तुमिच्छति ।
 मृन्मयस्येव भग्नस्य तस्य संधिर्न विद्यते ॥ ६५
 निश्चितश्चार्यशास्त्रज्ञैरविश्वासः सुखोदयः ।
 उशनाश्चाथ गाथे द्वे प्रहादायात्रवीत्पुरा ॥ ६६

ये वैरिणः श्रद्धधते सत्ये सत्यतरेऽपि वा ।
 ते श्रद्धधाना बध्यन्ते मधु शुष्कतृणैर्यथा ॥ ६७
 न हि वैराणि शाम्यन्ति कुलेष्वा दशमाद्युगात् ।
 आख्यातारश्च विद्यन्ते कुले चेद्विद्यते पुमान् ॥ ६८
 उपगुह्य हि वैराणि सान्त्वयन्ति नराधिपाः ।
 अथैनं प्रतिपिपन्ति पूर्णं घटमिवाश्मनि ॥ ६९
 सदा न विश्वसेद्राजन्पापं कृत्वेह कस्यचित् ।
 अपकृत्य परेषां हि विश्वासाहुःसमश्नुते ॥ ७०

time) M₂ रसज्ञा D₁ G₁ (first time) s s तस्य,
 T₁ s (both times) G₁ (second time) M (M₄ first
 time) स्वस्य (for सर्व) D_a भूतस्य, D_o दुःखानां.
 — After 62, G₁ reads 35

63 ^a) M₁ s महाराजत् — ^b) T₂ G₁ तथा (for
 त्वया). T₂ G₁ तत् (for यत्) — ^c) K₈ च (for
 तद्) — ^d) D₁ S (except M₂, G₈ s absent)
 अपोहितुम् (for व्यपो). D₄ G₁ अरिंदम

64 ^a) T₂ G₁ आवाभ्यां (for आवयो). M₂
 अन्योन्ये — ^b) K₂ s B₁ D_{n1} ns D₂ s s पुन;
 D₁ S (G₈ s absent) तस्य, D_o अत्र (for तत्र)
 — D₈ G₂ om (hapl) 64^a-65^d — ^c) D_{n1} हि त;
 D₅ हत; D_o हत (for हि ते) — ^d) K₁ D_a न वै;
 B₁ नव, D₁ न च; M₂ न वा (for नवं)

65 D₈ G₂ om 65 (of v. l. 64) — ^a) Ś₁
 K₁ s & D₁ s अतकम्; T₂ G₁ अत्यतम् (for अन्ति
 कम्). K₈ s V₁ B_o-s D_a D_{n1} ns D₂-4 1 9 T₁ G₈
 आसाद्य (for आसज्य) D₈ वैरमात्यं विकासद्य. — ^b)
 B₈ अर्हति; B₄ s अर्हति (for हृच्छति) — ^c) D₄
 मृन्मनस्य; T₂ G₁ मृन्मयस्य. G₈ [ए]व (for [इ]व)
 M₂ चद्रस्य (for भग्नस्य) D_o m पकमांडस्य भग्नस्य.
 — ^d) K₂ s, s B (except B_o) D_{n1}, ns D₂ s s यथा
 (for तस्य).

66 ^a) D₄ निश्चयश् (for निश्चितश्) D₁ चाथ
 (for चार्थ) K₂ s V₁ B₁ 2 D_a D_{n1} ns D₂ s 7 8
 S (G₈ s absent) निश्चयश्वा (K₂ s D_{n1} ns D₂ s 8 G₂
 'य स्वा; T₂ G₁ 'यज्ञा; M₂ 'य चा) र्यशास्त्रेषु; D₅
 निश्चितायै तस्वज्ञैर्, D_o 'तस्यार्यै तस्वज्ञैर् — ^b) B_o s &
 D₅ 7 S (G₈ s absent) न विश्वास (for अवि). G₁
 सुखोदयं. K₂ s D_{n1} ns D₂ s s विश्वासश्चासुखोदयं.
 — ^c) K (except K₄) B_o, s-s D_{n1}, ns D₂-6, s 0 चैव,

V₁ B₁ s D₈ द्वे तु; D₁ T₁ G₁ s s M स्वय; T₂
 चाह (for चाथ) V₁ B₁ s D_a वै (for द्वे). — ^d)
 Some MSS प्रहादाय D_a तदा (for पुरा)

67 ^a) B₁ damaged Ś₁ K₁ s D₁ वैरिण; K₈
 D_o M₁ s 'णि (for 'ण) B₁ s अर्हति, M₄ 'धते
 छ Cn वैरिण, वाक्ये इति शेष । छ — ^b) D₅
 om सत्ये. D₈ सत्येसत्ये परेपरे — ^c) D₈ ते (for
 ते) K₄ वध्यंते (for वध्यन्ते). K₂ s V₁ B₁ s D_a
 D_{n1} ns D₂ s 7 8 S (G₈ s absent) वध्यं (T₁ पच्य)ते
 श्रद्धधानास्तु (B₁ 2 D_a 'नास्ते, D₁ T G₁ 2 s M₁-s
 'ना हि; M₄ 'नाश्च). — ^d) B₁ शुष्कैस् (for शुष्क).
 D₁ S (G₈ s absent) दृच (for यथा) छ C₁ शत्रुणा
 दर्शित पुरस्थित मधु श्रद्धधाना शुष्कतृणैश्च चते प्रपाते यथा
 पतन्ति तद्वदेतदित्यर्थ । छ

68 = (var) 5 70 62 G₂ om. 68. — ^a) B₁ 2
 Da शाम्यते — ^b) K₈ s D_{n1} ns D₂ s s s कुले दुःख
 गतानि च; D_a कुलेष्वा दशमाद्युगात्. — ^c) B₂ व्या
 यथातारश्च; D_{n1} आख्यातारस्य. — ^d) K₅ B₄ s D_{n1}
 ns D₂ s s वै धियते; V₁ B₁ 2 s D_a चेद्विद्यते, D₄
 वै विद्यते; D₁ T G₁ s चेज्जायते; M वै जायते (for
 चेद्विद्यते) D₄ सुतान् (for पुमान्)

69 D₈ om. 69 — ^a) K₈ D₁ 9 उपगूह्य; K₄ s
 V₁ B D_a D_{n1} ns D₂-4 s उपगूह्य; D₁ S (G₈ s
 absent) उपा (D₁ T₁ G₈ अपा; G₁ उप)कृत्य (for
 उपगुह्य) K₈ V₁ B₁ 2 s D_a D_{n1} ns D₂ s s तु (for
 हि) — ^b) K₂ D_{n1} नराधिप; B₂ 'धिप'. — ^c)
 Ś₁ K₁ 2 s [ए]कं; B₁ s [ए]व (for [ए]नं). B_o s-s
 D₁ T G₂ s M हिंसति, G₁ lacuna (for पिपन्ति)
 — ^d) B₂ D₁ 0 कुमम् (for घटम्) M₁ s [आ]श्मनि
 (for [अ]श्मनि).

70 ^a) K₅ V₁ B (B₁ damaged) D_a D_{n1} ns

ब्रह्मदत्त उवाच ।

नाविश्वासाच्चिन्वतेऽर्थान्नेहन्ते चापि किंचन ।

भयादेकतरान्नित्यं मृतकल्पा भवन्ति च ॥ ७१

पूजन्त्युवाच ।

यम्येह त्रिणिनौ पादौ पद्भ्यां च परिसर्पति ।

क्षण्येते तस्य तौ पादौ सुगुप्तमभिधावतः ॥ ७२

नेत्राभ्यां सरुजाभ्यां यः प्रतिवातमुदीधते ।

तस्य वायुरुजात्यर्थं नेत्रयोर्भवति ध्रुवम् ॥ ७३

दुष्टं पन्थानमाश्रित्य यो मोहादभिपद्यते ।

आत्मनो बलमज्ञात्वा तदन्तं तस्य जीवितम् ॥ ७४

यस्तु वर्षमविज्ञाय क्षेत्रं कृपति मानवः ।

हीनं पुरुषकारेण सस्यं नैवाप्नुते पुनः ॥ ७५

यश्च तिक्तं कपायं वाप्यास्वादविधुरं हितम् ।

आहारं कुरुते नित्यं सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥ ७६

C 12 5213
B 12. 139 60
K 12 139 61

D₂ २. ६. ३ राजा (for राजन्) —^a) D₂ अपहृत्य (for 'कृत्य) D₂ च (for द्वि) —^a) K₂ D₁ ० M₂ आमुयाद्; D₁ T G₁ २ ३ M₁ २ ३ आमुते (for अद्भुते)

71 ^a) Ś₁ K₁ न विश्वामय, K₂ नाविश्वासाश्च; D₁ न विश्वामाच (for नाविश्वासाच) K₂ D₁ T₁ G₂ ३ M चिनोति, K₂ V₁ B₁ ३ ३ Da₂ D₂ 1 2 D₂ ३ ३ विदते, D₁ G₁ छिनोति (for चिन्वते) B₁ ३ शर्यान्, T₁ G₁ २ ३ M₁ ३ अयं (for शर्यान्) B₀ ३ विश्वासाद्धिदते शर्यान्, B₂ Da₁ ना (Da₁ न) विश्वासाधिनी (Da₁ 'ना'त्यर्यान्, T₂ विश्वासाद्धिदि नोत्यर्यान् —^b) K₂ D₂ D₂ इहते, D₂ 1 2 इहते (for नेहन्ते) D₁ चापि K₂ D₁ न चापीहति किंचन; V₁ B₁ ३ न चापीहति किंचि, B₀ ३ इहते च कथंचन, Da₂ या चाचापीति किंचन; D₁ S (G₂ ३ absent) न चापीह (T₂ 'प्यहं'ति किंचन (G₂ M कश्चन), D₂ नाह नैवापि किंचि —^c) Ś₁ K₁ 4 D₁ ३ ३ अयं (for भयाद्) Ś₁ K₁ ३ D₁ ३ स्वेकतर, K₂ B₁ T₂ M स्वेकतर, B₂ ३ चैकतरान्, Da T₁ G₂ चैकतरान्, D₂ न कतर, D₁ G₂ चैकतर, D₂ स्वेकतर, G₁ चैव कर (sic) (for एकतरान्) D₁ S (G₂ ३ absent) मित्र (for नित्य) छि C_v (reading प्रयाचेकतर मित्रे) मित्रे मयि एकतर अयंमचय वा तूष्णीमवन्थान वा भवती प्रयातु । छि —^d) D₁ S (G₂ ३ absent) C_v कृतकल्प्या (for मृतकल्पा) D₁ T G₁ २ ३ अयं (T₂ G₂ 'व'त्विह (for 'न्ति च)

72 D₁ १ G₂ om the ref Ś₁ K₁ ३ पूतनी (for पूजनी) —^a) D₂ द्वि (for [इ]ह) V₁ B₁ ३ Da D₂ T₁ G₂ ३ त्रिणिनौ, D₁ त्रिनिनौ, D₁ G₁ त्रिनिनौ, T₂ त्रिनिनौ, M₂ त्रिनिनौ (sic) (for त्रिनिनौ) —^b) V₁ B₀ ३ ३ चि (for च) K₂ B₁ ३ Da D₁ धावति, D₁ T₁ G₁ ३ ३ M 'धावत', D₂ सर्पति (sic), T₂ 'भावत' (for 'सर्पति) —^c) K₂ D₂ क्षिणोति, K₂ स्वप्येते (sic), K₂ V₁ B Da D₂ 1 2 ३ ३ ३ सन्त्येते; D₁ क्षायिते; D₁ T₂ M₂ 4 क्षिण्येते, D₂ क्षिण्येते, T₁ G₁ २ ३ क्षण्येते (G₁ 'ण्य'ते (for क्षण्येते) Da चै पादौ; D₁ T₂

पादौ तौ (by transp) —^a) K₂ V₁ B₁ ३ Da D₂ 1 2 सुगुप्तान् (for 'सम्) K₂ B₁ D₂ D₁ ३ ३ इह, V₁ B₀ ३ ३ Da D₂ 1 2 ३ T G₁ २ ३ अपि, D₁ अति; D₂ इव (for अभि)

73 ^a) D₂ सरज्जोम्या; M₂ सरुजाभ्यां —^b) Da₁ प्रतिवाचम्, G₁ 'यातम्, G₂ 'वातम्, M₁ ३ प्रत्यादित्य; M₂ ३ प्रतिपादम् (for 'वातम्) Ś₁ उद्वीक्षते; M₁ ३ निरी (for उदी) —^c) D₂ 1 2 वायु, D₂ वायु, M चापि (for वायु-) K₁ [अ]त्यक्त, Da D₁ S (G₂ ३ absent) नित्य (for [अ]त्यर्थ) —^d) B₁ ३ ध्रुवा

74 ^a) Da दुष्ट; G₁ M₂ इष्ट K₂ ३ V₁ B₁ ३ Da D₂ 1 2 3 3 3 T G₁ २ ३ आसाद्य (for आश्रित्य) —^b) K₂ ३ ३ D₂ 1 2 3 3 3 उप (for अभि) K₂ D₁ ३ गच्छति (for पद्यते) —^c) K₂ ३ ३ V₁ B D (except D₂, D₂ D₂ absent) T₁ G₂ M₂ अज्ञा (D₂ 'दा'य; M₂ आज्ञाय (for अज्ञात्वा) —^d) M₂ जनित (for तदन्त)

75 D₂ om (hapl) 75^a-76^b —^a) K₂ D₁ ३ च (for तु) D₂ T₂ कर्पम् (for वर्षम्) D₁ अभिज्ञाय —^b) K₁ कृदाति; K₂ ३ V₁ B (except B₂) D (except D₂, D₂ om, D₂ D₂ absent) T G₂ ३ M कर्पति, G₁ वर्षति (for कृपति) K₂ Da कर्पक (for मानव) —^c) K (except K₁) B₂ 4 Da D₂ 1 2 3 3 3 S (G₂ ३ absent) हीन (for हीन) M₂ पुरुषकारैश्च — V₁ reads 75^a-77^d on marg —^d) B₁ दास्यं; M₂ सस्यान् D₁ चैव; M चै न (for नैव) K₂ ३ V₁ B₀ ३ ३ Da D₂ 1 2 3 3 [अ]श्रुते, M₂ [अ]स्तते (sic) (for [आ]श्रुते) K₂ ३ V₁ B Da D₂ 1 2 3 3 3 M तत (for पुन) D₁ T G₁ २ ३ तस्य चै नामुते फल

76 D₂ om 76^a (cf. v 1 75) V₁ reads 76 on marg —^a) K₂ ३ V₁ B Da D₂ 1 2 3 3 ३

पथ्यं भुक्त्वा नरो लोभाद्योऽन्यदश्नाति भोजनम् ।
परिणाममविज्ञाय तदन्तं तस्य जीवितम् ॥ ७७
दैवं पुरुषकारश्च स्थितावन्योन्यसंश्रयात् ।
उदात्तानां कर्म तत्रं दैवं क्लीबा उपासते ॥ ७८
कर्म चात्महितं कार्यं तीक्ष्णं वा यदि वा मृदु ।
ग्रस्यतेऽकर्मशीलस्तु सदानर्थैरकिंचनः ॥ ७९
तस्मात्संशयितेऽप्यर्थे कार्यं एव पराक्रमः ।
सर्वस्वमपि संत्यज्य कार्यमात्महितं नरैः ॥ ८०

विद्या शौर्यं च दाक्ष्यं च बलं धैर्यं च पञ्चकम् ।
मित्राणि सहजान्याहुर्वर्तयन्तीह यैर्बुधाः ॥ ८१
निवेशनं च कुप्यं च क्षेत्रं भार्या सुहृजनः ।
एतान्युपचितान्याहुः सर्वत्र लभते पुमान् ॥ ८२
सर्वत्र रमते प्राज्ञः सर्वत्र च विरोचते ।
न विभीषयते कंचिद्भीषितो न विभेति च ॥ ८३
नित्यं बुद्धिमतो ह्यर्थः स्वल्पकोऽपि विवर्धते ।
दाक्ष्येण कुरुते कर्म संयमात्प्रतितिष्ठति ॥ ८४

T G₂ s M यस्तु, K₈ यश्च; D₁ G₁ वस्तु (for यश्च).
D₄ o लक्त; T₂ तिक्त D₀ क्स्वाय —^b) K₁ s
D₄ o [अ]प्यास्वादु; K₂ s V₁ B Da Dn₁ n₈ D₂ s s
स्वादु वा; D₇ S (G₂ s absent) द्यास्वा(M₂ 'पा)घ
(for [अ]प्यास्वाद). K₁ -विपुल; K₂ s V₁ B D
(D₂ om., Dn₁ D₆ absent) S (G₂ s absent) मधुरं
(for -विपुल) M₄ कृत (for हितम्) —^c) D₄
आहारा; D₀ आकार.

77 V₁ reads 77 on marg —^a) K₈ D₀ स्वप्त्वा,
K₈ V₁ Bo Da Dn₁ D₈ s s M₁ s s मुक्त्वा; D₀
कृत्वा; M₂ मत्त्वा (for मुक्त्वा) K₁ परो लोभाद्; K₈
V₁ B₁ s Da Dn₁ n₈ D₂ s s तु यो मोहाद्; D₇ T G₁
s s M₁-s नरो योन्नो (G₂ M₁-s 'न्यल), M₄ नरोन्नोन्य
(for नरो लोभाद्) —^b) K₈ Dn₁ n₈ D₂ s s हुष्टम्;
V₁ B₁ s Da अन्वद्; D₇ S (G₂ s absent) लोभाद्
(for योऽन्यद्). —^c) G₂ s परिमाणम्; M₄ परिणा
मम्. —^d) D₁ उक्थ्य (slo) (for तदन्तं)

78 ^a) D₇ T₂ M₄ पुरुषकार. —^b) D₁ -सदायात्;
G₂ -सश्रय. —^c) K₁ s V₁ B₂ Da Dn₁ n₈ D₂ s s
उदारानां; K₂ D₁ सदात्ता (D₁ 'धंता)नां; K₈ D₄
ब्रह्मतानां; K₄ सदात्तानां; Bo s s D₂ उत्तमाना (for
उदात्तानां). K₈ Dn₁ n₈ D₂ s s तु सत्कर्म; V₁ B₁ s
Da कर्म तत्र; Bo s-s तत्र कर्म (for कर्म तत्रं) D₇
S (G₂ s absent) उदात्त कर्म वै तत्र —^d) V₁ Da
हिन्याद्; B₄ श्रीडा; D₁ क्लीव; Cv किं वा (for क्लीवा).

79 ^a) B₁ चात्र; D₄ चारम, T₂ चार्यं (for चारम).
—^b) 79^d damaged in B₄. —^c) K₄ गन्धते; Dn
प्रसते; G₂ गृह्यते (for ग्रस्यते) M₄ 'शीलं B₂ च
(for तु) —^d) Dn₈ सदानायैर

80 ^a) Bo s तत्र; B₂ तत्. (for तस्मात्) K₄
[अ]र्थे K₁ V₁ B₁ s Da D₇ S (G₂ s absent) तस्मा

रसंदा (G₂ तस्मात्साध) यित्त्र्येभं (B₁ s Da 'व्यार्थे); K₈
Dn₁ n₈ D₂ s s तस्मात्सर्वं व्यपोष्यार्थं; D₂ ता प्रशमिते
न्यर्थे —^d) Dn₂ आत्महितैर.

81 ^a) K₈ V₁ विद्यां T₁ G₁ s s M शौर्यं; T₂
धैर्यं (for शौर्यं). D₂ दक्ष्यं (for दाक्ष्यं) D₀ से (for
the second च). —^b) B₁ चैश्वर्यं; Dn₈ धर्म्यं च,
D₇ S (G₂ s absent) शौर्यं च (for धैर्यं च). —^c) D₄
om (hapl.) 81^d-82^e —^d) K₁ वर्धयति; T₂ विजं
(for वर्तं) K₂ s D₂ से; K₈ Dn₁ n₈ D₂ s तैर,
B₁ Da ये (for यैर) D₁ बुध

82 Da om. 82^{abc} (cf v l 81) —^a) D₀ न (for
the first च) G₂ कूप्यं ☞ Cv कुप्यमन्यद्वन भवेदिति
वचनाद्ग्रह्येभ्यस्तिरिक्तगोधान्यादि धनं कुप्यम् । ☞ —^b)
Da क्षेत्रभार्या; D₇ T₁ G₁ s s भार्या क्षेत्रं; T₂ M भार्या
क्षेत्रं (by transp). K₄ s V₁ B₁ Da D₁ सुहृज्जना;
Bo s-s 'त्तम'; D₇ T₁ G₁ s s M₂ 'ज्जन (for 'ज्जन')
—^c) B₁ damaged from चित्ता up to रमते (in 83^a)
K₁ s s V₁ B₁ s s Dn₁ n₈ D₂ s 7-9 T₁ G₂ Cv उप
हितानि; B₄ प्रिय***; Dn₁ अपहितानि; Dn₂ अप
गतानि; D₄ प्रियहितानि (for उपचितानि). D₀ आहु
(for आहु) Bo s एतात्प्रियहितान्प्राज्ञ —^d) D₀ om
(hapl.) 82^d-83^a.

83 B₁ damaged up to रमते. D₀ om 83^a (cf.
v l 82) —^a) K₁ प्राज्ञ —^b) K₂ s Dn₁ n₈
D₂-s s s विराजते (for विरोचते) —^c) Da D₄ s
7 o S (G₂ s absent) च (for चि) K₈ V₁ B₂ Da
D₇ 7 o T G₁ s s किंचिद्, K₈ Bo s Dn₁ n₈ D₂ s
s s कश्चिद् (for कश्चिद्) —^d) D₁ भीपतो; D₇
भीपते (for भीषितो) G₁ विभेद् (for 'ति).

84 ^a) D₀ बुद्धिमतो; M₁ 'हत्तो K₈ V₁ B₁ s Da
Dn₁ n₈ D₂ s s [s]वि (for हि). —^b) K₄ स्वर्गको;

गृह्णस्त्रेहावबद्धानां नराणामल्पमेधमाम् ।
कुक्षी स्वादति मासानि माघमा सेगवामिव ॥ ८५
गृहं क्षेत्राणि मित्राणि स्वदेश इति चापरे ।
इत्येवमवसीदन्ति नरा बुद्धिविपर्यये ॥ ८६
उत्पतेत्सरुजादेशाद्बुद्धिदुर्भिक्षपीडितात् ।
अन्यत्र वस्तुं गच्छेद्वा वसेद्वा नित्यमानितः ॥ ८७
तस्मादन्यत्र यास्यामि वस्तुं नाहमिहोत्सहे ।
कृतमेतदनाहार्यं तत्र पुत्रेण पार्थिव ॥ ८८

D1 स्वगतो (for स्वल्पको) D3 वादि (sic) (for अपि वि) D1 ० विवर्धत (D2 'वै') —^c) B1-4 Da Dn2 D1 2 2 2 दाक्षेण (D1 'न) K1 2 V1 Bo-4 D1 0 M2 कुर्वत; K2 B2 Da Dn1 n2 D2 2 2 2 [अ]कुर्वत; D1 T G1 2 2 M1 2 2 कुर्वतां (T2 'ता') (for कुरुते) —^d) B2 सदायात्, D3 सयमान् (for 'मान्') K1 2 V1 B1 2 Da D2 प्रतिदिष्ट

85 ^a) T2 श्रुणु (for गृह) D1 ज्ञेहस्व, D4 ज्ञेहा च (for -ज्ञेहाव) Da रुद्धाना (for बद्धाना) —^b) D1 मित्रमा (sic), T2 चेतमा (for 'मेघमान्') —^c) Da2 पादति — With 85^d, cf 6 114 60 and note B1 damaged for 85^d-86^a —^d) K1 D1 मावो मा, K2 Dn1 n2 माघमा (for माघमा) K1 मोघवान्, K2 Dn1 D2 मो (Dn1 दौ) गवाम्, K2 2 Dn2 D2 2 सेगवा (for सेगवाम्)

86 B1 damaged for 86^a —^a) B1 2 Dn1 D2 गृह, B2 गृही (for गृह) —^b) Ś1 K1 2 4 D1 4 स्वदेह, M2 'दाम्' (for 'देश') D1 om from चापरे up to नित्य (in 87^d) —^d) D2 सति (for बुद्धि)

87 D1 om. up to नित्य (cf. v 1 86) V1 reads 87-91 on marg —^a) B1 उत्पातान् (for उत्पतेद्) V1 B1-2 Dn1 महजाद्, T2 सरताद् (for 'जाद्') D2 उत्पद्यते रुजा ब्याधिर्, D1 T1 G1 2 2 उत्पयाद्य विमानाद् —^b) D1 T1 G1 2 2 देशाद् (for न्याधि) Dn2 M2 4 पीडितान्; T2 पीडनात् D2 दुर्भिक्षाच्चैव पीडितान् —^c) K2 D1 2 रोचेत (for गच्छेद्वा) D1 S (G2 4 absent) अन्यत्र वसति (T2 M1-2 'वितु) गच्छेद् —^d) Ś1 K1 2 4 D1 मन्यत (D1 'ता') (for मानित)

88 V1 reads 88 on marg —^a) Ś1 K2 D1 गच्छामि (for यास्यामि) —^b) D1 नार्यम् (for ना हम्) —^c) K2 एव (for एतद्) K2 सदाकार्य; K2

कुभार्या च कुपुत्रं च कुराजानं कुसौहृदम् ।
कुसंबन्धं कुदेशं च दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ८९
कुमित्रे नास्ति विश्वासः कुभार्यायां कुतो रतिः ।
कुराज्ये निर्वृतिर्नास्ति कुदेशे न प्रजीव्यते ॥ ९०
कुमित्रे संगतं नास्ति नित्यमस्थिरसौहृदे ।
अवमानः कुसंबन्धे भवत्यर्थविपर्यये ॥ ९१
सा भार्या या प्रियं व्रूते स पुत्रो यत्र निर्वृतिः ।
तन्मित्रं यत्र विश्वासः स देशो यत्र जीव्यते ॥ ९२

V1 Dn1. n2 D2 2 2 अनायं मे (for अनाहार्यं) —^d) K2 Dn1. n2 D1-2 2 पुत्रे च (for पुत्रेण) D1 पार्थिव

89 V1 reads 89 on marg —^a) Ś1 K1 4 V1 B1 2 D1 4 0 कु (B2 स) मित्र (for कुपुत्र) —^b) V1 B1 2 Da कुसम्भ (for कुराजान) —^c) V1 B1 2 Da कुराजान (for कुसम्भ) D1 T1 G1 2 2 कुदेश च कुसम्भ

90 V1 reads 90 on marg —^a) K1-2 2 V1 Da Dn1 n2 D2 2 2 2 0 T1 G2 कुपुत्रे (for कुमित्रे) —^b) K2 D2 सुय (for रति) —^c) V1 Bo 2 कुराजि, T2 'द्रे, M1 2 4 'ज्ञे (for 'ज्ये) D1 T1 G1 2 2 कुराजनि धृतिर्नास्ति —^d) K1 D1 S (G2 4 absent) प्रजीवति, K2 2 V1 B Da Dn1. n2 D2 2 2 2 [अ]स्ति जीविका, K4 lacuna, D2 च जीव्यते (for प्रजी) — After 90, Ś1 K2 4 D1 read 93

91 V1 reads 91 on marg —^a) Ś1 (sup lin) कुपुत्रे (for कुमित्रे) K1 2 2 V1 B Da Dn1 n2 D2 2 2 2 सगतिर्, D1 सवत (for संगत) D1 S (G2 4 absent) कुपुत्रे सौहृद नास्ति —^b) K4 सौहृद —^c) K1 B2 अवमान; V1 Bo. 4 2 D1 2 M1 अपमान (for भव) —^d) K1 अयं, D2 अयों (for अर्थ)

92 ^a) K2 Da G1 स, Dn2 स्व (for सा) G1 M2 या D2 वक्ति (for व्रूते) —^b) G1 सुपुत्रो; M4 सपुत्रे T2 स पुत्रो यस्तु सुवत —^c) D2 यश्च (for यत्र) —^d) K2 Bc D1 S (G2 4 absent) जीवति (for जीव्यते)

93 Ś1 K2 4 D1 read 93 after 90 —^a) V1 यत् (for यत्र) —^b) D2 न (for स) D1 शासक (for 'न) —^c) K2 B2 4 Dn1. n2 D2 2 2 भीरेव; V1 Bo 2 2 Da D2 स चैव; D2 सदैव, D2 भीरौ च; D1 स

C 12 5229
B 12. 138 95
K 12. 139 97

C 12 5210
D 12. 137 97
K 12 137 93

यत्र नास्ति घलात्कारः स राजा तीव्रशासनः ।
न चैव एभिसंघन्धो दरिद्रं यो बुभूषति ॥ ९३
भार्या देशोऽथ मित्राणि पुत्रसंघन्धिवान्धवाः ।
एतत्सर्वं गुणवति धर्मनेत्रे महीपती ॥ ९४
अधर्मज्ञस्य विलयं प्रजा गन्धन्त्यनियहात् ।
राजा मूलं त्रिवर्गस्य अप्रमत्तोऽनुपालयन् ॥ ९५
वलिपद्मागमुद्धृत्य वलिं तमुपयोजयेत् ।
न रक्षति प्रजाः सम्यग्यः स पार्थिवतम्करः ॥ ९६
दत्त्वाभयं यः स्वयमेव राजा

न मन्त्रघाणं कृत्वे यथावत् ।
स सर्वलोकानुपलभ्य पाप-
मर्यादनुक्तिर्निर्यं प्रयानि ॥ ९७
दत्त्वाभयं यः सा राजा प्रमाणं कृत्वे मदा ।
स सर्वसुरकृत्योः प्रजा धर्मेण पालयन् ॥ ९८
पिता माना गुरुगोप्ता बहिर्यथाप्री यमः ।
सप्त राज्ञो गुणानेवान्मनुगाद् प्रजापतिः ॥ ९९
पिता हि राजा राष्ट्रस्य प्रजानां योऽनुकम्पकः ।
तस्मिन्निभयाप्रणीते हि निर्यग्माञ्जनि मानवः ॥ १००

भूयान् (for न चैव) K1 D1 हति; K2 V1 Bo 2-1
Dn1 n2 D3-1 : ० नास्ति; B1 Da (अ)नभि; D1
भवि (for हवि). K1 D1 संघंघं B1 स वैपयि व1
युद्धे (sio); S (G2 : absent) स च यौनाभि (T2 यो
नाभि; M1 : यौनोभि; M2 यौनो दि)संघंघो —^d)
D1 S (G2 : absent) संघंघं (M1 : घम)नोदि (for दरिद्रं
यो). K2 Dn1 n2 D3 : ० बुभूषते; D1 विभूषति (for
बुभू) ॥ Cn : बुभूषति पालयिषुमिच्छति । ॥

94 *) K2 देतो च; B2 देतार्थं; B1 Da देतार्थं ।
D1 हानोप (for देतोऽथ) —^d) Da मातया (for
पान्धवा) —^d) K2 : 2 B1 Dn1 n2 D3-1 1-2 S
(G2 : absent) एते सर्वे; Da D1 एतार्थो (for 'र्वं)
—^d) Bo 2 : 2-2 धर्मनित्ये; D1 'निद्रे (for 'नेत्रे)

95 *) D2 1 : S (G2 : absent) त्रियये (D1 :
'वं) (for विलयं) D1 अधर्मस्य प्रणयने —^d) D1
हय (for प्रजा) K2 V1 Bo-2 Da D1 ० गच्छति.
D1 S (except T2; G2 : absent) गहयति (for ग
च्छन्ति) K2 : B1 : Dn1 D2 1 S (G2 : absent)
नि (M2 : वि)प्रहात्; D1 अकारणे; D2 भविप्रहात् (for
भवि) —^d) D1 राजमूढे —^d) B1 K (except
K2) V1 B1 : 2 Dn1 n2 D3 : 2 : ० स्वप्रमत्तो; Bo 2
क्षमं; D1 योमं (for क्षमं). K2 : B2 Dn1 n2 D3-
1 : 2 [S]नु (Da 'भि)पालयेत् (for 'वन्).

96 *) D1 2 बलि; D1 बली; M2 वयु (for
बलि). —^d) K1 बले; D1 S (except M2, G2 :
absent) फल (for बलि). K2 Da Dn1 n2 D3 : 2
समुप; D1 S (G2 : absent) तदुप (for समुप)
K2 D1 ० M1 2 योजयत् (for 'देत्). K2 B1 2 बलि
मासुपयोजयेत् (B1 'वन्); V1 Bo. 2-2 D1 बलिमासुप

योगेत् (V1 'वत्) —^d) V1 इयति; D1 इयि
—^d) Da वर; D1 T G2 ० त च (for च व)
Da पालय (for पार्थिव) Dn1 मरण (for मर))
D1 च स बुभूषयतिव.

97 Da om (1st) 97. —^d; V1 D1 Dn1 n2
D3 : 2 : 2 (G2 : absent) [2]यौनोभाप; V1 Da च
(V1 [2]य)नोभाप; D1 [2]यथावत् (for 'वपं')
—^d) K2 सर्वलोकान्; G2 सर्वलोकान् —^d) K2
P1 Dn1 1 D3-1 1 : 2 यो (D1 स)धर्म (for 'वर्षां')
B1 K1 D1 बुद्धि (for बुद्धि)

98 *) K1 च व; K2 : V1 B1 : 2 (Dn1 D1
absent) 2 (G2 : absent) स्वयं; B1 1-1 स्वयो (for
य मा) —^d) D1 हतार्थं (for हतार्थं) K2 : V1
B1 : 2 Da Dn1 n2 D3 : 2 वदि; D1 तात; T2 G2 :
पदा; M च व (for मदा) —^d) K2 correct, V1
B1 : 2 Da मु (B1 मु)नवभार (for 'वृत्) K1 नया;
B1 क्षेम; B1 : 2 D1 प्रात (for क्षेप) D1 S (G2 :
absent) स सर्वं (T2 G1 : M2 'र्वं) मुनयामोति —^d)
K2 पालयेत् D1 2 प्रजा धर्मं प्रपालयन्

99 *) K2 : V1 B1 : 2 Da Dn1 n2 D3 : 2 2 मत्ता
पिता (by transp.); D1 T2 G1 : 2 पिता भाता; D1
S (G2 : absent) माता (for गोता). —^d) B1
विधयजोपम —^d) K2 V1 B1 Da D3 : 2 : 2 (G2 :
absent) रत्न; D1 रातं (for राज्ञो). —^d) K1
(marg.) विभुर (for मपुर)

100 *) M2 [अ]मि (for दि) T2 राग (for
राजा) D1 S (G2 : absent) लोकत (for राष्ट्रस्य).
—^d) K2 : Da Dn1 n2 D3 : 2 : 2 M2 संघम; D1
केलक (sio); D1 T2 G1 : 2 संकित्ता (for 'वयवक).
—^d) K2 V1 B1 : 2 Da Dn1 n2 D3 : 2 : 2 M विरिती;

संभावयति मातेव दीनमभ्यवपद्यते ।

दहत्यगिरिवानिष्टान्यमयन्भवते यमः ॥ १०१

इष्टेषु विसृजत्यर्थान्कुवेर इव कामदः ।

गुरुर्मोपदेशेन गोप्ता च परिपालनात् ॥ १०२

यस्तु रञ्जयते राजा पौरजानपदान्गुणैः ।

न तस्य भ्रश्यते राज्यं गुणधर्मानुपालनात् ॥ १०३

स्वयं समुपजानन्हि पौरजानपदाक्रियाः ।

स मुखं मोदते भूप इहलोके परत्र च ॥ १०४

नित्योद्विगाः प्रजा यस्य करभारप्रपीडिताः ।

अनर्थैर्विप्रलुप्यन्ते स गच्छति परामवम् ॥ १०५

प्रजा यस्य विवर्धन्ते सरसीव महोत्पलम् ।

स सर्वयज्ञफलभाग्राजा लोके महीयते ॥ १०६

चलिना विग्रहो राजन्न कथंचित्प्रशस्यते ।

चलिना विगृहीतस्य कुतो राज्यं कुतः सुखम् ॥ १०७

भीष्म उवाच ।

सैवमुक्त्वा शकुनिका ब्रह्मदत्तं नराधिपम् ।

C 12. 5243
B 12. 119 112
K. 12. 119 112

D1 प्रणेतै, D2 प्रणीतो, D1 T1 G1 5 [ख]पनीते, D2
प्रवृत्ते (for प्रणीते) T2 तन्निन्मिष्यापिनीतेति, G2 न
तन्निष्यापनीते हि —^d) D1 S (G3 4 absent) भवति
(for गच्छति)

101 ^a) D1 संपालयति (for समाव) —^b) K2 5
Dn1, n2 D2 2 3 लप्सुप, V1 B Da D. T2 लप्सुप,
D. लस्यव (for लस्यव) —^c) T2 M2 [ख]रि(M2
'दि)ष्टान्, M1 3 [ख]रिष्ट (for [ख]निष्टान्) —^d) K2
D2 यमनात् (for 'यन्) K1 5 B1 Dn1 n2 D1 3 5
लमतो; V1 Bo 2 तरते; Da कुरते (for भवते) D1
एव मभवते यम, D2 S (G3 4 absent) दमयन्वहिताम्बदा
(T2 M1-2 'तान्त्रया, M2 'तान्त्रया)

102 ^a) K1 5 5 B1-2 Da Dn1 n2 D2 3 5 विसृजन्;
K2 D1 विमज्जति, D2 विज्जयति (for विसृजति) K1
अयं D1 इष्टेषु विसृजेत्पश्चात् —^c) Da गुरु (for
गुरु) K1 गुरुवमोपदेशेन, M1 गुरुर्मोपदेशेषु —^d)
M शास्त्रा (for गोप्ता) K2 Dn1 n2 D2 3 5 5 G2
'पालयन्, D1 'येत् (for 'पालनात्)

103 Ś1 reads 103 on marg —^a) D1 य स्य (for
यस्तु) G1 राजा —^b) D1 सदा (for पौर) K1
M2 गुणै (for गुणै) —^c) T2 तत्र (for तस्य) Ś1
K1 D1 पश्यते; K2 3 5 B2 4 Da Dn1, n2 D2 2 5 5
अमते, K1 नश्यते, V1 प्रस्यते, Bo 2 5 D1 9 अस्वते,
T2 मज्यते, G1 दृश्यते (for भ्रश्यते) —^d) K2 3 5
B1 Dn1, n2 D2 3 5 स्वय (for गुण) V1 धर्मायं
(for धर्मानु)

104 ^a) B1 यस्मात्, D2 मय (for स्वय) B2
D. मसुप (for समुप) B1 D1 -जानति, Da जानी-
हि, Dn2 -यात हि, D2 -जानन्वै (for -जानन्हि) D1
S (G3 4 absent) य (M2 स) मस्यप्रतिगृह्णाति —^b)
K1 3 5 Bo 2-3 Dn1 n2 D2 3 5 5 पौरजानपदाचनं, V1

D1 'पदान्घन, B1 'पदालय, B2 'पद घन, Da D1 S
(G2 4 absent) 'पद जन, D2 'पदान्गुणै —^c) D1
समुख (for स सुत्र) K1 5 Bo 2-5 Dn2 D2 प्रेक्षते,
K2 V1 B2 Da D1 7 S (G3 4 absent) पश्यते, B1
प्राप्यते, Dn1 D2 5 5 प्रेक्ष्यते, D2 प्राप्नुते (for मोदते)
K2 5 V1 B1 2 Da Dn1 n2 D2 2 7 5 S (G3 4 absent)
राजा, K1 Bo 2-3 D1 4 5 भूय, D2 [s]स्वयं (for
भूप)

105 ^b) G1 करहार (for 'मार) Bo निपीडिता
(for प्रपी) —^c) D2 हि (for वि) D1 लप्यते
V1 B1 2 D2 T2 G1 2 M1 विप्रलुप्य (V1 'लुप्य, B1
'लुप्य, D1 T2 G1 'लुप्य)त्यनर्थैर्हि; Da विप्रलुप्य
त्यनर्थेषु, T1 G. प्रविलुप्यत्यनर्थैर्हि, M1 3 4 विप्रलुप्यस्व
नर्थैर्हि —^d) D2 सगच्छति (for स ग)

106 ^a) Bo 5 तास्तु (for प्रजा) K1 विवर्धते,
D1 प्रवर्धत, G1 2 च वर्धते (for विव) —^c) K2 5
Bo 2-5 Dn1, n2 D2 3 5 5 स सर्वफलभाग्राजा, D1 S
(G3 4 absent) स राजा सर्व (M1 स्वर्ग)सुखद —^d)
K2 5 B2 4 Dn1 n2 D2 3 7 5 T1 G2 5 M स्वर्ग,
Bo 5 D. T2 सर्व, D1 9 ब्रह्म (for राजा) T2
(sup lsn ns in text) महीपते

107 ^a) D1 [ख]भिहतो (for विग्रहो) —^b) K2 5
V1 B1 3 Dn1, n2 D2-4 7-9 S (G3 4 absent) कदाचित्
(for कथ) D1 न कर्षोद्यस्यस्यते (corrupt) —^c)
K1 हि, M2 3 [ख]पि (for वि) K2 5 Dn1, n2
D2 2 5 चलिना विग्रहो यस्य —^d) D2 om. कुतो राज्य
T1 G1 2 5 रति (for सुखम्)

108 Ś1 K1 4 D1 4 7 9 S (G3 4 absent) om the
ref —^a) D1 सर्वे (sic), G2 एवम् (for सैवम्) B1
उक्त —^b) B1 damaged, B2 नराधिप —^d)
K2 5 V1 Bo-3 D (Dn2 D6 absent) S (G3 4 absent)

राजानं समनुजाप्य जगामाथेप्सितां दिशम् ॥ १०८ ॥ मयोक्तं भरतश्रेष्ठ किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १०९ ॥
एतत्ते ब्रह्मदत्तस्य पूजन्या सह भाषितम् ।

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि सप्तत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३७ ॥

१३८

युधिष्ठिर उवाच ।

युगक्षयात्परिक्षीणे धर्मे लोके च भारत ।

दस्युभिः पीड्यमाने च कथं स्थेयं पितामह ॥ १ ॥

भीष्म उवाच ।

हन्त ते कथयिष्यामि नीतिमाप्तसु भारत ।

उत्सृज्यापि घृणां काले यथा वर्तेत भूमिपः ॥ २ ॥

अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनम् ।

भरद्वाजस्य संवादं राज्ञः शत्रुंतपस्य च ॥ ३ ॥

राजा शत्रुंतपो नाम सौवीराणां महारथः ।

कणिङ्कमुपसंगम्य पप्रच्छार्थविनिश्चयम् ॥ ४ ॥

अलब्धस्य कथं लिप्सा लब्धं केन विवर्धते ।

वर्धितं पालयेत्केन पालितं प्रणयेत्कथम् ॥ ५ ॥

[अ]भि (for [अ]थ) B: गतिं; G: दिश (for दिशम्)

109 ^a) Ś: K: & D: पूतन्या, Dn: D: & पूजन्या, G: पूजिन्या — ^a) K: & V: B: & Da Dn: ns D: & नृपति (for भरत) — ^a) K: इच्छति, V: D: & M: गर्हति.

Colophon — *Sub-parvan* Ś: K Bo & Dn: Dn: ns D: & आपद्धर्म, V: B: & Dn: (also) ns D: T G: & M: राजधर्म. — *Adhy name* Ś: K B Dn: ns D: & ब्रह्मदत्तपूज (Ś: K: & 'त')नीसवाद; V: पूजनीसवाद, Da पूजनीब्रह्मसवाद, D: पूजनीसवाद — *Adhy no* (figures, words or both) K: 140, B: 129, B: 135, B: 138, Da: 8, Dn: ^a, D: 7, T: G: 142, G: & M: & 141, M: damaged — *Śloka no* Da: 112, Dn: 113

138

The "Kāṅṅka nti" given in this adhy is embodied in the vulgate text of the Ādiparvan (B 140) See Ādiparvan, Appendix I (No 81)

1 ^a) B: damaged V: B: Da: D: & धर्म; Bo सपं (for धर्म). — D: om (hapl) 1^a-2^b — ^a) B: Da: D: पीड्यमाने (for 'माने च) — ^a) K: पितामह

2 D: om 2^{ab} (of v 1 1) — ^a) K: & V: B: & Da Dn: ns D: & अत्र ते, M: अंतरे (for हन्त ते). K: & V: B: & Da Dn: ns D: & T G: & M: वर्तयिष्यामि (for कथं) — ^a) Ś: K: & D: [अ]प (for [अ]पि). D: घृणा, D: घृणां (for घृणा) D: काले; D: T: लोके (for काले) V: दस्युभि पीड्यमाने च (= 1^a). — ^a) D: T G: & तथा (for यथा) Bo & पार्थिव; D: भूपति, D: M: भूमिप.

3 Before 3, D: ins भीष्म उवाच on marg — ^a) D: सवादो (D: 'दे) K: V: B (except B:) Da Dn: ns D: & T: G: & M: भारतद्वाजस्य सवाद, T: M: कणिकस्य च स' — ^a) K: Dn: ns D: & T: G: & शत्रुजयस्य (for 'तपस्य)

4 D: om 4^{ab}. — ^a) K: & Dn: ns D: & शत्रुजयो (for 'तपो) — ^b) K: B: Dn: ns D: & सौवीरेषु (for 'राणा). Da: महारथ; D: 'बल' — ^a) K: कलिकम्; K: D: कणिकाम्, V: काल कम्; B: Da कणिकं, D: कणिकम्; M: कणीकम् (for कणिङ्कम्) V: उपसस्य; B: सुपसस्य, Da समुपस्य, M: उपसगृह्य (for 'सगम्य). K: B: Dn: ns D: & भारतद्वाजमुपागम्य, Bo & उपसगम्य कणिकं Cv (reading कलिकम्) कलिङ्क विपयम् । — ^a) Da Dns [अ]थ (for [अ]थ) K: -विनिश्चय

5 B: G: om (hapl) 5^a-6^b — ^a) D: कलिप्स

तस्मै विनिश्चयार्थं स परिपृष्टार्थनिश्चयः ।
 उवाच ब्राह्मणो वाक्यमिदं हेतुमुत्तरम् ॥ ६
 नित्यमुद्यतदण्डः स्यान्नित्यं विवृतपौरुषः ।
 अच्छिद्रश्छिद्रदर्शी च परेषां विवरानुगः ॥ ७
 नित्यमुद्यतदण्डस्य भृशमुद्विजते जनः ।
 तस्मात्सर्वाणि भूतानि दण्डेनैव प्ररोधयेत् ॥ ८
 एवमेव प्रशंसन्ति पण्डितास्तच्चदर्शिनः ।
 तस्मान्चतुष्टये तस्मिन्प्रधानो दण्ड उच्यते ॥ ९

छिन्नमूले क्षधिष्ठाने सर्वे तज्जीविनो हताः ।
 कथं हि शाखास्तिष्ठेयुश्छिन्नमूले वनस्पतौ ॥ १०
 मूलमेवादितश्छिन्धात्परपक्षस्य पण्डितः ।
 ततः सहायान्पक्षं च सर्वमेवानुसारयेत् ॥ ११
 सुमन्त्रितं सुविक्रान्तं सुयुद्धं सुपलायितम् ।
 आपदां पदकालेषु कुर्वीत न विचारयेत् ॥ १२
 वाङ्मात्रेण विनीतः स्याद्धृदयेन यथा क्षुरः ।
 श्लक्ष्णपूर्वाभिभाषी च कामक्रोधौ विवर्जयेत् ॥ १३

C. 12 5259
 B 12. 140 13
 K 12. 140 13

स्य (for अलक्ष्यस्य) —^a) Bo कथं (for लक्ष्य)
 K1 2 4 Bo 2-5 D1 5 M2 4 विवर्जयेत् (for 'र्धते')
 —^a) K1 5 V1 Bo 2-5 Da Dn1. n3 D2 2 5 8 S
 (G1 om., G2 4 absent) पाल्यते, B2 (marg as in
 text) पालित (for पालयेत्) T2 येन (for केन)
 —^a) D1 प्रलयेत् (for प्रण^a)

6 B1 G1 om. 6^{ab} (cf v l. 5) —^a) K1 सु,
 Bo 2-5 D. च (for स) K2 5 V1 B2 Da Dn1 n3
 D2-4. 7 8 S (G1 om., G2 4 absent) तस्मै वि(D4
 'स्मिन्वि)निश्चिता(Dn2 'श्रया'र्थाय —^b) K2 5 V1
 B2-5 Da Dn1. n3 D2 2 5 7-9 S (G1 om., G2 4 ab-
 sent) परिपृष्टोर्णं(Da1 'पृष्टाय, Da2 Dn3 'पृष्टोय, D5
 'शिष्टार्थं)निश्चयः; D4 'शिष्टाय सदाय —^a) Da D5
 ब्राह्मणो, D1 S (G2 4 absent) मतिमान् (for ब्राह्मणो)
 —^a) K2 5 8 Bo 3 2 Dn1. n3 D2 2. 5 8 9 M4 उत्तम,
 B4 damaged, M1 3 अन्यय (for उत्तरम्)

7 = (var) Ādi App I (No 81), lines 12-13,
 cf. Mann. 7 102 —^a) M4 दण्ड —^b) Ś1 K4
 निवृत्त; K1 D1 निवृत्त, K2 Da D4 9 विद्यत, T2
 दण्ड (for विवृत) Da1 G2 -पौरुष —^a) K1
 अच्छिद्र D4 दर्शाव, T2 -दर्शी स्यात् (for -दर्शी च)
 —^a) D4 विचरानुग

8 = (var) ibid, lines 14-15, cf Manu 7
 103 —^b) K5 Dn1. n3 D2 2 8 नर (for जन)
 —^a) N (except Ś1 K1. 2 4, Dn2 D6 absent) T
 G1 5 M प्रसा(D1 'सो'षयेत्, G2 प्रभाव (for
 प्ररोच^a)

9 ^a) K2 बलम्, V1 Bo 1 5 Da वधम्; D4
 दण्डम् (for एवम्) K4 एष, K5 Dn1 n3 D2 2 5
 दण्ड (for एव) —^b) D1 T1 G1 2 5 बुधा ये (for
 पण्डिताय) —^a) V1 यस्मान् (for त^a) D5 च

तिष्ठते (for चतुष्टये) —^a) D1 प्रधाने

10 = (var) ibid, lines 34-35 —^a) K2 2 5
 B1 2 Da Dn1 n3 D2 2 5 9 तु (for हि) D1 छिन्नमूले
 हि धिष्ठानां (sic) —^b) D1 सर्वतो (for सर्वे तज्)
 K5 Dn1 n3 D2 2 8 सर्वेषा जीवन हतं, B4 damaged.

11 = (var) ibid, lines 32-33 —^a) Da1
 मूले. K1 नैव, D1 एष (for एव) D4 छित्वा (for
 छिन्धात्) —^b) D1 S (G2 4 absent) क्षरि (for
 पर) K1 पदिता, D5 यन्तत —^a) K1 पक्षे; V1
 B2 Da पक्षाश् (for पक्षं) —^a) K2 5 Bo 2-5 Dn1
 n3 D2 2 8 मूलम्, V1 नित्यम् (for सर्वम्) K3 4
 Da Dn1. n3 D2 2 5 8 साधयेत्; D1 S (G2 4 absent)
 -शात (for सार^a)

12 = (var) ibid, lines 21-22, (var) Hito-
 padeśa, III 136 Dn3 om. (hapl) 12, G1 om
 (hapl.) 12-13 —^a) Da1 सुमन्त्रितं K5 सुविक्रते,
 D5 च कर्तव्य —^b) K4 T2 सुविद्ध, D1 सुयुद्धे,
 D4 सुपद (for सुयुद्ध) D5 सुपलायन, T2 सुचला
 न्वित —^a) K5 V1 Bo 1. 2-5 Dn1 D2 2 5 8 क्षाप
 दास्पद, B2 Da 'क्षापदि, D1 S (G1 om., G2 4
 absent) 'दागम (for 'दा पद-) K2 5 5 V1 B4 Da
 काले तु; D5 कार्येषु (for -कालेषु)

13 = (var) ibid, lines 133-134 G1 om 13
 (cf v l 12) —^a) T2 विनीतस्य (for 'त' स्याद्)
 —^b) B4 damaged G2 क्षुरोपम; M2 यथा क्षर
 —^a) D5 श्लक्ष्ण; T2 G2 M2-4 श्लक्ष्ण (for श्लक्ष्ण)
 D5 स्यात् (for च) —^a) V1 B1 2 Dn1 n3 D2 2
 5 8 M2-4 च (for वि)

14 ^a) D4 न यत्र, D5 संपन्न (for सपन्न) Bo
 2-5 Dn1 D2 2 5 Cal ed सहिते, Da2 सहित; D1

सपत्नसहिते कार्ये कृत्वा संधिं न विश्वसेत् ।
 अपक्रामेत्ततः क्षिप्रं कृतकार्यो विचक्षणः ॥ १४
 शत्रुं च मित्ररूपेण सान्त्वेनैवाभिसान्त्वयेत् ।
 नित्यशत्रोद्विजेत्तस्मात्सर्पाद्विश्वमगतादिव ॥ १५
 यस्य बुद्धिं परिभवेत्तमतीतेन सान्त्वयेत् ।
 अनागतेन दुष्प्रज्ञं प्रत्युत्पन्नेन पण्डितम् ॥ १६
 अञ्जलिं शपथं सान्त्वं प्रणम्य शिरसा वदेत् ।
 अश्रुप्रपातनं चैव कर्तव्यं भूतिमिच्छता ॥ १७
 वहेदमित्रं स्कन्धेन यावत्कालविपर्ययः ।

T G₁ २ ६ सहितो (for 'ते') D₁ S (G₈ ४ absent)
 राज्ये (for कार्ये). —^b) D₁ चित्तयेत् (for विश्वसेत्)
 —^c) D₁ D₁ G₁ अपक्रामे, M₂ अपक्रामेत्. K₂ २ ६
 V₁ B₁ ३ D (except D₆ ७, D₂ D₆ absent) क्षीघ्र
 (for क्षिप्र) —^d) D₁ कृतकार्ये

15 ^a) K₈ D₀ मृदुपूर्वेण (for मित्ररूपेण). D₁ S
 (G₈ ४ absent) शत्रुं मि (D₁ T₁ G₆ 'शुमि') च पूर्वण
 —^b) V₁ शांत्वेन D₁ S (G₈ ४ absent) [अ]नु (for
 [अ]भि) V₁ शांत्वयेत्; D₁ ० सुधयेत् (for 'सान्त्व')
 — With 15^{cd}, of 3 29 21^{cd} D₁ om (hapl)
 15^c-16^b V₁ reads 15^c-16^b on marg —^c) D₁
 निश्वसश्च, D₀ नित्यमेव; M₁-३ अनिश्च च (for नित्य
 शश्च) M₁ [उ]द्विजेत्. D₁ नित्य शत्रोरुद्विजेत्. —^d)
 K₈ ३ D₁ ns D₂ ३ ३ ० गृहारसपर्युतादिव.

16 = (var) *ibid*, lines 149-150. D₁ om
 16^{ab} (of v 1 15) V₁ reads 16^{ab} on marg —^a)
 K₂ ३ D₁ ns D₂-३ ३ यथा (for यस्य) K₂ ३ ३ V₁
 B₀ ३ ४ D₁ D₀ बुद्धि (for बुद्धि). B₁ damaged;
 D₂ पराभवेत्. —^b) K₈ तमानीतेन; B₁ damaged;
 D₆ तथैत च V₁ शांत्वयेत् —^c) D₀ अनागमेन
 K₈ B₂ दुष्प्रज्ञ; T₂ दुर्बुद्धि —^d) Ś₁ (by corr;
 sup *l* in as in text) K₁ ४ D₁ पात्तिर्व; D₆ पठित

17 ^a) V₁ शांस्व; D₅ श्राव D₁ T G₁ २. ६ अजलि
 शपथ (G₁ 'थ) सांस्व —^b) D₁ S (G₈ ४ absent)
 मि (T₂ सि) रसा पादवदन —^c) K₈ D₁ ns D₂ ३ ३
 प्रमार्जनं; D₂ प्रतापनं; D₂ याताप्रन (sic); G₁
 प्रपत्नश्च (for प्रपातन) D₆ नैव (for चैव). —^d)
 D₂ ३ हृच्छतां

18 = (var) *ibid*, lines 43-44, of Kām
 Nītibāra 10. 39f. —^a) Ś₁ (before corr) D₀

अथैनमागते काले भिन्द्याद्वटमिनाश्मनि ॥ १८

गृहूर्तमपि राजेन्द्र तिन्दुकालातत्रज्वलेत् ।

न तुपाभिरिवानर्चिर्धूमायेत नरथिरम् ॥ १९

नानर्थकेनार्थवच्चं कृतघ्नेन समाचरेत् ।

अर्थे तु शक्यते भोक्तुं कृतकार्योऽवमन्यते ।

तस्मात्सर्वाणि कार्याणि सावरोपाणि कारयेत् ॥ २०

कोकिलस्य वराहस्य मेरोः शून्यस्य वेश्मनः ।

व्याडस्य भक्तिचित्रस्य यच्छ्रेष्ठं तत्समाचरेत् ॥ २१

उत्थायोत्थाय गच्छेच्च नित्ययुक्तो रिपोर्गृहान् ।

स्कन्धेन D₁ वहेत् मित्रं स्कन्धेन. —^a) K₁-३ ३ V₁ B
 D₂ D₁ ns D₂-३ ३ ० कालस्य पर्यय. D₂ याज्ञवल्क्यस्य
 पर्यय (sic), D₁ S (G₈ ४ absent) यावदर्थस्य र्मान
 (M' नाम) —^c) B₀ ३-३ D₂ तुथैव च (for अथैनम्)
 K₂ ३ V₁ B₁ ३ D₁ D₁ ns D₂ ३ ३ प्राप्त (B₁ 'स') कार्यं
 तु (D₁ च) विज्ञाय; K₂ D₁ ० तत्र प्रत्यागते काले

19 With 19, of 5 131 13 D₁ om 19^{ab} —^a)
 B₀ M₁ इव (for अवि) —^b) K₂ ज्वलन् (for
 ज्वलेत्) K₁ D₀ तसु (D₀ तिन्दु) काष्ठवदुज्ज्वलेत्; K₂ ३
 तिन्दुकारणवज्ज्वलं, V₁ 'काला इव ज्व'; D₁ 'कालानल
 वज्ज्वलन् (sic), D₂ 'कामिरिव ज्वलेत्, D₁ कालात इव
 ज्वलेत् —^c) D₁ S (G₈ ४ absent) मा (for न)
 Ś₁ K₁ ४ [अ]नमिर (for [अ]नर्चिर्) —^d) K₈ V₁
 B₁ ३ D₁ ns D₂ ३ ३ चिरं नर (by transp); D₁
 चिर नृप

20 ^a) B₀ D₆ नानर्थिकेन; D₂ नानार्थं (for नानर्थं)
 K₁ ३ [अ]र्थेऽस्य; K₂ D₁ D₁ ० [अ]र्थेऽस्य; K₁ [अ]
 नर्थस्य; D₂ [अ]र्थेऽस्य (for 'घस्य) K₂ D₁ ns D₂
 ३ ३ Cn ना (D₂ ३ ३ Cnp मा) नार्थिकोऽस्यस्य; D₁ S
 (G₈ ४ absent) नान् (M₁ ना; M₂-४ 'वा') र्थक इत्यर्थं
 (G₂ 'चलं) —^c) K₂ ३ V₁ B D₁ D₁ ns D₂ ३ ३
 ३ ० अर्थी तु, K₁ D₁ अर्थी न, D₁ S (G₈ ४ absent)
 कार्यार्थी (for अर्थे तु). —^d) D₂ कृतं (for कृत).
 K₂ ४ विमन्यते. —^e) G₂ तस्मात्कार्याणि सर्वाणि —^f)
 D₁ सविशेषाणि (for साव') .

21 ^a) K₁ वेश्मनि K₂ D₁ ० मेरोः शून्यगृहस्य च;
 D₆ संवाद मेरुवेश्मन —^c) B₁ damaged K₂ ३ D₁
 D₁ ४ ३ ० व्यालस्य; K₂ D₁ ns D₂ ३ ३ नटस्य, B₁
 व्यानस्य; D₁ S (G₈ ४ absent) व्यालस्य (for व्याडस्य)
 K₁ ३ ४ ३ D₁ ns D₁-३ ३ ३ M₁ भक्तिमित्रस्य; D₁

कुशलं चापि पृच्छेत यद्यप्यकुशलं भवेत् ॥ २२
नालसाः प्राप्नुवन्त्यर्थात् क्लीवा न च मानिनः ।
न च लोकरवाद्गीता न च शश्वत्प्रतीक्षिणः ॥ २३
नास्य छिद्रं परो विद्याद्विद्याच्छिद्रं परस्य तु ।
गृहेत्कर्म इवाङ्गानि रक्षेद्विवरमात्मनः ॥ २४
वृकवच्चिन्तयेदर्थान्सिंहवच्च पराक्रमेत् ।
वृकवच्चावलुम्पेत शश्वच्च विनिष्पतेत् ॥ २५
पानमन्नास्तथा नायौ मृगया गीतवादितम् ।

एतानि युक्त्या सेवेत प्रसन्नो ह्यत्र दोषवान् ॥ २६
कुर्यात्तृणमयं चापं शयीत मृगशायिकाम् ।
अन्धः स्यादन्धवेलायां वाधिर्यमपि संशयेत् ॥ २७
देशं कालं समासाद्य विक्रमेत विचक्षणः ।
देशकालाभ्यतीतो हि विक्रमो निष्फलो भवेत् ॥ २८
कालाकालौ संप्रवार्य बलावलमयात्मनः ।
परस्परबलं ज्ञात्वा तथात्मानं नियोजयेत् ॥ २९
दण्डेनोपनतं शत्रुं यो राजा न नियच्छति ।

C 12. 5276
B 12. 140 30
K 12. 140 20

*चित्तस्य, D₁ भक्तमित्रस्य, T₁ G₁ २ ५ भक्तचित्तस्य (for
for भक्तिचित्तस्य) —^a) K_१ D_१ ९ इष्ट; K_१ Da
Dn₁ n_१ D_२ १ १ S (G_२ १ absent) श्रेयस्य (for श्रेष्ठ)

22 ^a) K₁ D₁ उक्ता (D₁ 'त्या)योर्थाय; Da₁ उच्छ्रा
योप्राय. K_२ १ १ Dn₁ n_१ D_२-१ १ १ T_२ M गच्छेत
(for 'श्च) — M_{१-२} om (hapl) 22^a —^b) B₁
प्रहात्, D₁ प्रहं; T₁ G₁ २ १ M_१ गृह —^c) K₁-३ १
V₁ B Da Dn₁ n_१ D_२-१ १ १ चाप्य, D₁ T₁ G₁ २ १
M_१ तस्य (for चापि) V₁ B Da D_२ पृच्छेत् (for 'त)

23 ^a) Bo Da लालसा —^b) K_१ T_१ G₁ क्लीवा,
K_१ D_१ नास्तथा; V₁ B_२ Da_२ न दाता, Da_१ कदादा
(for न क्लीवा) K_१ १ १ V₁ B Dn₁ n_१ D_२-१ १ १
मानि; Da D₁ S (G_२ १ absent) नाति (for न च)
G₁ मानिनं —^c) D₁ लोके B₁ Da वधाद्गीता,
D₁ वराद्गीता; D_१ परामृता; T_२ रवाद्गीतो, M_२
वराग्नीता; M_३ रवान्गीता —^d) K_१ Dn₁ n_१ D_२
१ १ न वै (for न च) V₁ Da_१ प्रतीक्षण; D_१ 'क्षणा',
D₁ T₁ G_२ १ M₁ १ १ परीक्षण, T_२ परीक्षण; G_१
परीक्षणं, M_३ परीक्षण (for प्रतीक्षण).

24 = (var) Ādi App I (No 81), lines
16-17, Manu. 7 105 —^a) K_१ १ १ Bo १ १ Dn₁ n_१
D_२ १ १ नाम, D_१ तस्य (for नाम). K_१ B_१ Dn₁
n_१ D_२ १ १ रिपुर (for परो) —^b) K_१ छिद्रं विद्यात्
(by transp), K_१ छिद्याच्छिद्र, Da विद्याश्चैव, D_१
विद्याच्छिद्रे K_१ B_२ Da D₁ T_१ G_१ च (for तु) —^c)
B_१ D_१ १ G_१ गृहेत्; D_१ ग्रहेत् (for गू) —^d) D_१
बलात् (for रक्षेत्). D_१ रक्षेद्दि परमात्मनः

25 ^a) K_१ १ D_१ वर्णवच्, M_३ स्वर्ग; M_३ बल
(for बर्क) —^b) M_३ पराक्रमे —^c) K_१ Dn₁ n_१
G_१ चाप्यलुपेत, Bo Da चानु, D_१ चवलुपेत (sic),
D_१ १ १ चाप्यलुपेत; D_१ चावलुपेत् (for 'लुम्पेत)

—^d) K₁ २ १ D₁ सिंहवच्च, K_२ १ V₁ B (except B_१)
Dn_१ D_२ १ १ G_१ शर, D_१ श्येन (for शश) K_१ D_१
विनिष्पेत्, D_१ 'त्पिपेत्; D_१ (sup lin) 'क्षिपेत् (for
'स्पेत्)

26 ^a) M_३ मक्षस, M_३ मक्षस —^b) D_१ गीति
(for गीत) K_१ वादन; K_१ वादिता, Da_१ Dn_१
वादिन, D_१ वादता (for वादितम्) D_१ मृगाया
गतिरादित (sic) —^c) B_१ स्वानि; Da_१ युक्ता
(for युक्त्या). —^d) B_१ पराणां तत्र, D_१ प्रसगोत्र
हि (for प्रसन्नो ह्यत्र) ॐ C_v प्रसन्नं प्रकृष्टं सह.
अत्यासक्ति । ॐ

27 = (var) śbīd, lines 26, 25 —^a) K_१
D_१ पाप, D_१ T_१ G_१ २ १ पादा (for चाप) — B_१
lacuna for 27^b —^b) Ś_१ K_२ D_१ शयेत् —^c) T_१
G_१ वेलाया (for वेलाया) B_१ मनुष्यादध्वेलाया.
—^d) Ś_१ K_२ १ D_१ चाध्वेत्, Da चाध्वेत् (for 'यम्).
B_२ Da चापि; G_१ अय (for अपि) Bo १-१ D_१ १
चाश्रयेत् (for सत्र)

28 ^a) K_१ १ V_१ B (except B_१) D (Dn_१ D_१
absent) S (G_२ १ absent) देश (for देश) K_१ V_१
B_१ १ १ Da Dn₁ n_१ D_२ १ १ कालौ (for कालं) —^b)
D_१ विक्रमेद्य — D_१ om (hapl) 28^c —^c) K_१
देशकालान्वयीतो हि; K_१ 'काल प्रती', K_१ V_१ Bo-१
Dn₁ n_१ D_२ १ १ T_१ G_१ २ १ M_१-१ 'कालप्रती', Da
काल (Da_१ 'ला)कालप्रती, D_१ देशकल्पार्थ; M_१
'कालद्रयातीतो —^d) K_१ D_१ सफलो; D_१ S (G_२ १
absent) विफलो (for निष्फलो)

29 ^a) D_१ बलाद्बलम् —^c) K_२ १ Bo १ १ Dn₁
n_१ D_२ १ १ परस्पर; V_१ B_१ २ D_१ S (G_२ १ absent)
'स च (for 'स्पर). —^d) K_१ १ Dn₁ n_१ D_२-१ १ १
G_१ सत्र (for तथा)

C. 12. 5276
B. 12. 140 30
K. 12. 140 30

स मृत्युमुपगृह्णास्ते गर्भमश्वतरी यथा ॥ ३०
सुपुष्पितः स्यादफलः फलवान्स्यादुरारुहः ।
आमः स्यात्पकसंकाशो न च शीर्येत कस्यचित् ॥ ३१
आशां कालवतीं कुर्यात्तां च विघ्नेन योजयेत् ।
विघ्नं निमित्ततो ब्रूयान्निमित्तं चापि हेतुतः ॥ ३२
भीतवत्संविधातव्यं यावद्भयमनागतम् ।
आगतं तु भयं दृष्ट्वा प्रहर्तव्यमभीतवत् ॥ ३३
न संशयमनारुह्य नरो भद्राणि पश्यति ।

संशयं पुनरारुह्य यदि जीवति पश्यति ॥ ३४
अनागतं विजानीयाद्यच्छेद्भयमुपस्थितम् ।
पुमर्धुद्विधक्षयार्तिकचिदभिवृत्तं निशामयेत् ॥ ३५
प्रत्युपस्थितकालस्य सुखस्य परिवर्जनम् ।
अनागतमुखाशा च नैप बुद्धिमतां नयः ॥ ३६
शोऽरिणा सह संधाय सुखं स्वपिति विश्वसन् ।
स वृक्षान्नप्रसुप्तो वा पतितः प्रतिबुध्यते ॥ ३७
कर्मणा येन तेनेह मृदुना दारुणेन वा ।

30 = (var) *Ādi App I* (No. 81), lines 167-168 —^a) B₂ दद न (for दण्डेन) —^b) M₁ स मयो मोह (sic), M₂ यो मोहात् (for यो राजात्म) D₀ यो राजा नानुतापयेत् —^c) K₂ s s Dn₁ ns D₂ s. s s s गृह्णाति; K₄ V₁ B₀ 2-4 गृह्णास्ते; B₁ s Da गृह्णास्ते; D₂ गच्छेत; D₁ T G₂ s M₁ s s गृहेत्; G₁ गृहेत्; M₂ गृहेत् (for गृह्णास्ते). —^d) T₂ मृत्युम् (for गर्भम्). K₁ अश्वतरे B₁ G₁ तथा (for यथा) ❀ Ca n. अश्वतरी गर्भमजा अश्वा उदरभेदेनैव प्रसूत इति प्रसिद्धम् । ❀

31 = (var) *ibid*, lines 139-140. —^a) D₁ s स (for सु). Da₁ अफलः; D₀ फलवान् —^b) B₀ s s फलित (for फलवान्) B₁ दुरारुहः; Da₂ D₂ 'सह. M₄ दुरोहः —^c) Da₂ आम (for आम). B₁ पक्ष (for पक). —^d) B₀ s सदीर्येत; D₁ च दीर्यित (sic), D₄ विदीर्येत; D₀ च दीर्येत (for च दीर्येत) B₂ s कर्हिचित् (for कस्य) — After 31, T₂ ins. (of. *ibid*, the added line after line 177)

34^a आदातव्यं न दातव्यं प्रियं ब्रूयात्परिचयम् ।

[Cap आनामैव प्रदापयेत् (for the post half).]

32 = (var) *ibid*, lines 178-179 —^a) G₁ आशा. D₂ कालवती; D₀ फलवती —^b) Da D₁ S (G₂ s absent) काल (for ता च). —^d) D₂ दैवत, D₁ S (except T₂, G₂ s absent) हेतुमत् (for हेतुत्)

33 = (var) *ibid*, lines 165-166. —^a) G₁ सदातव्य. K₁ भयं संविधातव्यं, Da₁ भीतवद्यं वषट् तव्यं (sic). —^b) K₂ D₂ मय यावन्न पश्यति — K₂ D₂ om. (hapl) 33^a-34^b —^c) B₂ अनागतं (for भागत तु). —^d) K₁ प्रहर्तव्यम्, M₂ निहत (for प्रहर्त). Dn₂ प्रभीतवत्; D₀ अशक्ति

34 = (var.) *ibid*, lines 147-148, Hitopadeśa

1. 6 K₂ D₂ om 34^{ab} (of v. 1 33). —^a) D₁ T G₁ s s साहसम् (for संशयम्) Dn₂ D₂ s s समारुहः; D₂ तमा (for अना). — V₁ reads 34^a on marg —^b) D₂ ततो (for नरो). —^c) B₁ s Da D₂ संशय तु समारुह (B₁ 'नाथ). —^d) D₁ यद्दि जीवितुमर्हति

35 = (var) *ibid*, lines 169-170. —^b) D₁ T₁ G₁ s s त्यजेद्, T₂ निच्छेद् (for य). K₂ उप स्थित; V₁ B₂ Da G₁ s उपागत C_v यद्भयं ससुपागत —^c) M₁-s न तु (for पुनर्). D₁ 7 8 (G₂ s absent) युद्धि (for वृद्धि). K₂ s V₁ B Da Dn₁ ns D₂-s s भयात् (for क्षयात्). B₁ lacuna, M₁-s कश्चिद् —^d) K₂ B₂ Da Dn₁ D₂ s अभिवृत्त; K₂ s Dn₂ D₂ s s G₁ अभिवृत्ति; V₁ B₁ s D₁ T G₂ अतिवृत्ति B₀-2 D₂ M₁-s अतिवृत्त; G₂ इति वृत्ति; M₂ अति क्रात (for अभिवृत्त) M₄ न चितयेत् (for निशामयेत्)

36 B₁ partly damaged. —^b) K₁ G₁ lacuna, M₂ [अ]सुखस्य (for सु). Da G₁ परिवर्तनं (for 'वर्त नम्). —^c) K₂ G₁ अनागत (for 'गत). G₁ सु दाया (for 'शा —^d) K₁ s V₁ B₁ s s Dn₁ ns D₂-s s नैव (for नैप). Da₁ वय; D₁ नया

37 = (var) *ibid*, lines 151-152 —^b) S₁ निश्चय; S₁ (*sup lin*) K₂ s D₁-s s निर्भय; Da₁ विश्वस्त, Dn₁ ns D₂ निश्चस्त (for विश्वस्त) K₂ D₁ 7 8 (G₂ s absent) विश्वस्त (M₂ 'स्त) स्वपते (K₂ 'पिहि, D₁ 'पिति) सुख —^c) K₂ V₁ B₀ s-s Dn₁ ns D₂ s 7 8 T₁ G₁ s s C_v वृक्षामे; D₁ M₂ वृक्षामाव (for 'प्र) B₂ ससुप्तो (for प्र) B₂ om वा. K₂ D₂ s स सुप्त (K₂ सुखम्) इव वृक्षामाव (D₀ 'प्रे); V₂ स वृक्षामे यसन्सुप्त; B₁ 'क्षात्पयसन्सुप्त; Da 'क्षामेप संसुप्त. —^d) D₁ G₁ 2 पतित प्रत्यबुध्यते.

38 = (var) *ibid*, lines 145-146 M₂ om.

उद्धरेदीनमात्मानं समर्थो धर्ममाचरेत् ॥ ३८

ये सपत्नाः सपत्नानां सर्वास्तानपवत्सयेत् ।

आत्मनश्चापि बोद्धव्याश्चाराः प्रणिहिताः परैः ॥ ३९

चारः सुविहितः कार्य आत्मनोऽथ परस्य च ।

पापण्डांस्तापसादींश्च परराष्ट्रं प्रवेगयेत् ॥ ४०

उद्यानेषु विहारेषु प्रपाश्चात्सयेषु च ।

पानागारेषु वेशेषु तीर्थेषु च सभासु च ॥ ४१

धर्माभिचारिणः पापाश्चारा लोकस्य कण्टकाः ।

समागच्छन्ति तान्बुद्ध्या नियच्छेच्छमयेदपि ॥ ४२

न विश्वसेद्विश्वस्ते विश्वस्ते नापि विश्वसेत् ।

विश्वस्तं भयमन्वेति नापरीक्ष्य च विश्वसेत् ॥ ४३

विश्वासयित्वा तु परं तच्चभूतेन हेतुना ।

अथास्य प्रहरेत्काले किञ्चिद्विचलिते पदे ॥ ४४

अशङ्क्यमपि शङ्केत नित्यं शङ्केत शङ्कितात् ।

६ 12 5191
B 12 140 45
K 12.140 45

38-49 —^a) Da धर्मेण (for कर्मणा) Ks Ds 1 T1 G1.2 s M1 2.4 केनेह; Ks Dn1 D2 s s तेनेव (for तेनेह) Dns कर्मणा तेन येनेव, T2 तत्कर्मणा येन केन —^b) Ds बुद्धिना (for मृदुना) T2 वेन केन (for दाहणेन) Ks B2 Dn1 ns D2 s s ० च (for चा) —^c) Ks उद्धरेत् (for उद्धरेत्) —^d) Ks समर्थः; M1 s समर्थो. V1 B1 Da नात्मानमवसादयेत्

39 M2 om. 39 (cf. v l 38) —^a) B1 damaged Ds सपात्रीना (sic) (for सपत्नाना) —^b) Da G1 सर्वासु K1 अपवत्सयेत् (sic), Ks अपि तान्तरसं (sic), Ks D2 s s ० उपसांत्वयेत्, V1 B Da Dn1 ns उपसेव (Da1 'सेच'), D1 अनुवत्सयेत्, Ds अपि सांत्व', Ds उपसांत', D1 S (M2 om.; Gs s absent) अनुवर्त (for अपवत्स'). —^c) Da2 M2 आत्मानम् Ds बाद्ध्यात् —^d) V1 B (except B1) Da चरा Ks Da Dn1 Ds विनिहिता; V1 B1.2 Dns D2 s s विनिहिता; D1 T1 G1 s s M1 s s सुप्रहिता (for प्रणि) T2 चारा सुप्रहितैश्चरै

40 = (var) *ibid*, lines 127-128 M2 om. 40 (cf. v l 38) —^a) K2-4 V1 B Da Ds सुविदित, Ks Dn1 ns D2 s s त्वविदित; D1 सुविहिता; M1 s सुविचित (for 'हित') —^b) T2 वै (for स्य) Ks आत्मनोय परस्परं, D2 s s 'नोप्यपरस्य च' —^c) Da D2 s s पाण्डांसु, T2 M2 पाण्ड (for पापण्डासु) Ks Ds पापदिनो निपादांश्च; M2 'डतापमाश्रव' —^d) Ks Da2 Dn1 ns Ds s ० T2 M2 परराष्ट्रे (for 'राष्ट्र') —For 40^{ed}, D1 T1 G1.2 s subst.

345* पापण्डाद्यैरविज्ञातैर्विदित्वाहं वश नयेत् ।

[D1 T1 Gs अपि (for अवि-)]

41 = (var) *ibid*, lines 129-130, cf 12 69 11-12 M2 om 41 (cf. v l 38) D1 T1 G1 s s om. 41-43 —^b) Ks प्रपासु, Ds वप्रेषु (for प्रपासु), —^c) Ś1 K1 2.4 D1 T2 देशेषु, Ks वेद्यासु, V1

B1.2 Da तीर्थेषु, Ds वद्यासु (for देशेषु) Ks Bo 3-s Dn1 ns D2 s s पानागारे प्रवेशेषु —^d) V1 B1 2 Da प्रवेशेषु (for तीर्थेषु च) Ds lacuna, M1 s सरसु च; M2 सरिसु च (for सभासु च)

42 D1 T1 G1.2 s M2 om. 42 (cf. v l 41, 38) —^a) Ks Ds ० T2 M1 2.4 चर्माति- (for 'मि-') —^b) Ks s V1 B Da Dn1 ns D2 s s ० चौरा; M1 s ४ चौरा (for चारा) D1 कंडका (sic) —^c) Ks Dns Ds समागच्छेत् (for 'च्छन्ति) K1 D1 s बुद्ध्या; Da इष्टा (for बुद्धा). —^d) Ks s Dn1 ns D2 s s शमयीत च, Ks Ds समयेन च, V1 B Ds M1 s ४ शमयेत च (Ds वा) (for 'दपि) T2 नियच्छेत्समये परान्.

43 = (var) *ibid*, lines 125-126 5 38 9 12 137 25, Harivaṃśa I 20 23, Pañcatantra 2 43, 4.14 D1 T1 G1.2 s M2 om. 43 (cf. v l 41, 38) —^b) K1-3 s V1 B Da Dn1 ns T2 नाति, Ds M1 s [s]पि न; M2 न च (for नापि) —T2 om. (hapl) 43^{ed} —^c) Ks s V1 B1.2 Da Dn1 ns D2 s s M2 विश्वासात्; M1 s विश्वासात् (for 'स्त) Ks s V1 B1.2 Dn1 ns D2 s s ० अन्वेति; Da अप्येति, M2 आप्नोति (for अन्वेति) —^d) Ks Ds नापरीक्ष्य M1 s ४ तत्परीक्ष्य न विश्वसेत्

44 = (var) *ibid*, lines 115-116 M2 om 44 (cf v l 38) —^a) Bo [अ]पि, Da च (for सु) Ks [अ]पर, T2 परासु (for पर) —^b) B1 सत्तन्भूतेन हेतुना —^c) Ks Ds अथ वा, Dn1 ययास्य (for अ) —^d) Ks Ds 1 T G1.2 s M1 s ४ प्रचलि- (Ks Ds 'स्त'वे (for विच') G1 पदे (for पदे)

45 = (var) *ibid*, lines 123-124 M2 om. 45 (cf v l 38) —^a) Da Dns D1 s अशक्यमपि, Ds M2 अश (M2 'श)क्येनापि K1 Da1 Dns शक्येत G1 आशक्यमविशकेत —^b) Ks Ds ० शकित (Ds 'न),

भयं हि शङ्किताज्जातं समूलमपि कृन्तति ॥ ४५
 अवधानेन मौनेन कापायेण जटाजिनैः ।
 विश्वासयित्वा द्वेष्टारमवलुम्पेद्यथा वृकः ॥ ४६
 पुत्रो वा यदि वा भ्राता पिता वा यदि वा सुहृत् ।
 अर्थस्य विघ्नं कुर्वाणा हन्तव्या भूतिवर्धनाः ॥ ४७
 गुरोरप्यल्लिप्तस्य कार्याकार्यमजानतः ।
 उत्पथप्रतिपन्नस्य दण्डो भवति शासनम् ॥ ४८
 प्रत्युत्यानाभिवादाभ्यां संप्रदानेन कस्यचित् ।
 प्रतिपुष्कलघाती स्यात्कीर्णतुण्ड इव द्विजः ॥ ४९

K₄ B₂ D₁ T G₂ २ 'तान्'; B₁ 'ता (for 'वात्)
 —^a) K₅ V₁ B Da Dn₁ D₂ ३ ३ १-० T₁ G₁ २ ३
 अशङ्किताज् (for शङ्कि') —^a) K₄ छवि; V₁ परि
 (for छवि) K₅ D₄ मूलान्यपि निरूयति.

46 M₂ om 46 (cf v l 38) —^b) K₄ Da D₅
 कापायेन; K₅ Dn₁ D₅ कपायेण; Dn₂ D₁ ३ ३ कपा
 येन —^a) B₀ ३ ३ D₁ हतारम् (for द्वेष्टारम्). —^a)
 K₁ D₁ अवलुम्पद्; K₅ 'लुम्पाद्

47 = (var.) 1b1d, lines 104-105 M₂ om 47
 (cf v l 38). —^a) D₀ पिता वा यदि वा पुत्रो.
 —^b) D₀ भ्राता (for पिता) —^a) D₀ अर्थेषु (for
 अर्थस्य) D₅ ० कुर्वाणो K₅ D₄ अर्थविघ्नं हि कुर्वाणा,
 D₁ 'स्य हि विकुर्वाणा —^a) D₁ वतव्या; D₁ G₁
 क्षतव्या; T₁ G₅ क्रतव्या; T₂ कृतव्या, M₁ ३ ३ कर्त
 व्या (for हन्तव्या) K₅ ३ V₁ B Da Dn₁ ns D₂-३ १-०
 T G₁ ३ ३ भूतिमिच्छता; M₄ भूमिवर्धना (for भूति')

48 = (var.) 1b1d, lines 109-110 5 178 24
 19 57 7, Rām 2 21 23, Paticatantra I. 306
 M₂ om. 48 (cf v l 38) —^a) K (except K₁)
 Dn₁ D₂ १ T G₁ ३ ३ उत्पथं (for 'थ) —^a) D₁ T
 G₁ ३ M₅ कार्यं (for दण्डो) B₁ परिस्यागो विधीयते

49 = (var.) 1b1d, lines 121-122 M₂ om 49
 (cf v l 38) —^a) K₅ ३ V₁ B₁ ३ Da Dn₁ ns
 D₂-३ ३ ३ अस्युत्यानाभिवादाभ्यां —^b) K₅ ३ V₁ B₁ ३
 Da Dn₁ ns D₂-३ १ ३ S (M₂ om, G₃ ३ absent)
 केनपिन् (for कस्य') —^a) K₅ ३ B₁ Da Dn₁ ns
 D₂-३ ३ ३ प्रतिपुष्कलघाती; D₁ T₁ G₅ प्रतिपूज(D₁
 'पूज)द्विघाती स्यात्; T₂ 'पूज्य निखाती स्यात्; G₁ ३
 प्रपूजयतिघाती स्यात् ॐ Ca प्रतिपुष्कलघाती मस्य

नाच्छित्त्वा परमर्माणि नाकृत्वा कर्म दारुणम् ।
 नाहत्वा मत्स्यघातीव प्राप्नोति परमां श्रियम् ॥ ५०
 नास्ति जात्या रिपुर्नाम मित्रं नाम न विद्यते ।
 सामर्थ्ययोगाज्जायन्ते मित्राणि रिपवस्तथा ॥ ५१
 अभित्रं नैव मुञ्चेत् भ्रुवन्तं करुणान्यपि ।
 दुःखं तत्र न कुर्वीत हन्यात्पूर्वापकारिणम् ॥ ५२
 संग्रहानुग्रहे यत्नः सदा कार्योऽनस्यता ।
 निग्रहश्चापि यत्नेन कर्तव्यो भूतिमिच्छता ॥ ५३
 प्रहरिष्यन्प्रियं ब्रूयात्प्रहृत्यापि प्रियोत्तरम् ।

घाती । ॐ —^a) Ś₁ K₁ D₁ G₁ दंढ (for तुण्ड)

50 = (var.) 1b1d, lines 155-156. —^a) T₂ न
 छित्त्वा; M₄ निच्छित्त्वा. —^b) D₅ न कृत्वा —After
 50^{ab}, D₂ ins

346* नाविचार्य चिरं काले नरो भद्राणि पश्यति ।

— D₅ ३ om. (hapl) 50^a-52^d. —^a) B₂ damaged
 Da Dn₂ घाती च (for घातीव). —^a) K₁ ३ ३ V₁
 B Da Dn₁ ns D₂ ३ ३ ० T₂ M महती (for परमां)

51 With 51, of 12 136. 13 D₅ ३ om 51
 (cf v l 50) —^b) G₁ पुत्र (for मित्र) K₅
 Dn₁ ns D₂ वापि (for नाम) B₅ ३ D₅ न मित्र नाम
 विद्यते —^a) B₄ damaged. Da₂ सामर्थ्यं (for 'र्थ्यं)
 D₁ ज्ञायते (for जायन्ते). B₀ ३ ३ D₅ सामर्थ्ययोगमाज्ञा
 (D₅ 'स्था)य; M₁-३ उपकारापकाराभ्यां.

52 = (var.) 1b1d, lines 45-46 D₅ ३ om 52
 (of v l. 50). —^a) V₁ B₁ ३ न वि (for नैव).
 Da अमित्रं न विमुचीत; D₁ S (G₅ ३ absent) न
 प्र(G₂ वि)मुञ्चेत् दयाद् —^b) K₅ V₁ B₀-३ Da
 Dn₁ ns D₂ १ S (G₅ ३ absent) वदंत (for भ्रुवन्त)
 B₀ ३-३ D₂ ३ करुणामपि; D₁ S (G₅ ३ absent) 'ण
 (G₁ 'णा) यद् (for 'णान्यपि) —^a) K₅ ३ V₁ B₁ Da
 Dn₁ ns D₂ T G₅ M कर्तव्यं; D₁ G₁ ३ हतव्य (for
 कुर्वीत). —^a) D₅ हत्वा (for हन्यात्)

53 = (var.) 1b1d, lines 161-162. —^a)
 D₁ T₁ G₅ समाह्वानु, T₂ समह्वानु; G₁ ३ संग्रहानु;
 M₁ ३ निग्रहानु; M₂ समहासि (for 'हानु) — D₅
 om (hapl.) 53^b —^b) Da D₀ [३]स्यता; D₁ T₁
 G₁ ३ ३ विज्ञानता (for अनस्यता). T₂ सदा कार्यमस्यता

अपि चास्य शिराग्च्छित्वा स्याच्छोचेदथापि वा ॥ ५४
 निमन्त्रयेत सान्त्वेन संमानेन तितिक्षया ।
 आशाकारणमित्येतत्कर्तव्यं भूतिमिच्छता ॥ ५५
 न शुष्कवैरं कुर्वीत न बाहुभ्यां नदीं तरेत् ।
 अपार्थकमनायुष्यं गोविषाणस्य भक्षणम् ।
 दन्ताश्च परिघृष्यन्ते रसश्चापि न लभ्यते ॥ ५६

— M1-3 om. (hapl) 53^a —^a) K1 2.4 D1
 निर्युद्धय, D1 T2 विग्र' (for निग्र) D1 T G1 2 2
 M4 transp यत्नेन and कर्तव्यो D1 कर्तव्य D1 T
 G1 2 2 M1 हितम् (for नूतिम्)

54 = (var) *ibid*, lines 113-114 12 103
 34 D1 repeats 54^a after 55 —^a) D2: प्रहरि-
 प्यत् —^b) K5 B: Da Dn1 n2 D2 2 2 प्रहृष्येव,
 V1 Bo 2-2 D. प्रहृष्यापि, B1 प्रहृष्येव, D1 प्रहृष्यापि,
 G1 प्रहृष्यापि; M1 प्रहृष्य च, M2 'त्य च (for 'त्या
 पि) M3 प्रहरश्चपि नारत —^c) K5 V1 B1 2 Da1
 Dn1 n2 D2 2 2 अमिनापि, Bo 2 अपि चान्य, Da2 अपि
 नापि, D. अपि चापि (for अरि चान्य) D2 शिरान्
 (sic), M2 lacuna —^d) K2 दृष्यच्, B1 दृष्येच्,
 D1 नुष्याच् (for स्याच्) D2 यच्छेद् (for शोचेद्)
 K4 यथापि (for अ') K2 शोचेव च नुहेत च (cor-
 rupt), K5 V1 B1 2 Da Dn1 n2 D2-2 2 S (G2 4
 absent) शोचेत च रुहेत च

55 *) K2 Dn1 D1 न मन्त्रयित, K5 V1 B Dn2
 D2 2 2 2 निमन्त्रयित, Da मन्त्रयेत च V1 B2 शी
 खेन T2 सुनिमन्त्रेण सावेन —^b) D1 2 संमानेन;
 M2 समानेन (for समानेन) D. तितिक्षया, G1
 तितिक्षया —^c) = (var.) *ibid*, line 136 Da
 आशा (for आशा-) K2 B 2 D1 2 S (except G1
 M2, G2 4 absent) करणम् (for का') K2 2 Dn1
 n2 D2 2 2 2 लोकाराधनमित्येतत् — After 55, D1
 repeats 54^a

56 *) K1 शुष्कराव (for 'वैर) —^b) K2 4 2
 V1 B1 2 2 Da Dn1 n2 D2 2 2 transp न and बाहु
 स्या —^c) K1 D1 2 अस्त्रार्थकम्, K5 V1 B1 2 Da
 Dn1 n2 D2 2 2 2 S (G2 4 absent) अन' (for
 अपा') —^d) D1 लक्षण (for अ') —^e) K1 2
 परिश्रम्यते, K2 2 Dn1 n2 D2 2 2 'मृज्यते, D1 'पियत,
 D1 T1 G1 2 2 M1-2 'मृजते, T2 'मृज्यति, M2 'उदयते
 (for 'मृज्यन्ते) —^f) Da विरते (for लभ्यते)

57 = (var) *ibid*, lines 139-140 —^a) Ś1

त्रिवर्गे त्रिविधा पीडानुबन्धात्त्रय एव च ।
 अनुबन्धवधौ ज्ञात्वा पीडां हि परिवर्जयेत् ॥ ५७
 ऋणशेषोऽग्निशेषश्च शत्रुशेषस्तथैव च ।
 पुनः पुनर्विवर्धेत खल्वोऽप्यनिवारितः ॥ ५८
 वर्धमानमृणं तिष्ठन्परिभूताश्च शत्रवः ।
 आबहन्त्यनयं तीव्रं व्याधयथाप्युपेक्षिताः ॥ ५९

K1 D1 त्रिवर्ग, K2 4 2 Dn1 n2 D2 2 2 'नेत् (for
 'ने) ॐ Cn त्रिविधा पीडा । धर्मेणार्थस्य पीडा, अर्थेन
 धर्मस्य, कामेन तयोरिति । Cv अनाजंनम्, अजितस्य अर
 क्षणम्, रक्षितस्यान्ते विनाशनम् इति त्रिविधा पीडा । ॐ
 —^b) D1 S (except T2, G2 4 absent) ह्यनुबंधश्च (M
 'धाश्च) K5 V1 B1 2 Da Dn1 n2 D2 2 2 2 S
 (G2 4 absent) तथैव (for त्रय एव) ॐ Cn अनु
 बन्धा फलानि । धर्मन्यायोऽर्थस्य काम कामस्येन्द्रियप्रीतिरिति
 छुद्रा । धर्मस्य चित्तशुद्धिरर्थस्य यज्ञ कामस्य जीवनमात्रमिति
 प्राज्ञा । ॐ — M2 om. 57^a-58^a —^c) K2 2 B1 Dn1
 n2 D2-2 2 2 T1 G. अनुबंध तथा ज्ञात्वा, K2 V1 Bo-2 2
 Da D2 'वधानयो ज्ञात्वा, D1 T2 G1 2 2 M1 2 2
 'वधा (D1 G1 'घ; T2 'धा, G2 'घ) च्या पीडा
 —^d) K1 2 V1 B1-2 Da D2 वि, K. Da Dn1 n2
 D2 2 2 च, Bo lacuna, D1 नु (for हि) D1 S
 (M2 om., G2 4 absent) ज्ञात्वा विद्वान्बन्ध नयेत्

58 = (var) Pañcatantra 3 178 M2 om. 58^a
 (cf v 1 57) —^a) K2 ऋणशेषम् K1 2 2 V1 B D
 (except D1, Dn2 D2 absent) S (M2 om., G2 4 ab-
 sent) ऋणशेषम् (T2 G2 'पं चा) अग्निशेष च (hypermetric)
 —^b) All MSS (except Ś1 K2 4 D1, M2 om.,
 Dn2 D2 G2 4 absent) शत्रुशेष (for 'शेषम्) —^c)
 K2 2 Bo 1 2-2 Dn1 n2 D1-2 2 2 T1 G1 2 2 M प्रव
 र्धते (D1 'त), V1 B2 Da विवर्धते, D2 प्रवर्धते, T2
 प्रवर्धत (for वि) —^d) Submetric K2 4 हि (for
 ३पि) K1 न्वल्पमव्यनिवारित, K5 2 V1 B Da Dn1
 n2 D2-2 2 2 S (G2 4 absent) तस्माच्छेपं न कार (K5
 Dn1 n2 D2-2 2 2 चार; T2 M1 2 शेष, M2 सज)
 चेत्, D1 स्वल्पापि दानि न धारयेत् (corrupt)

59 Da om. 59^a-60^a —^a) Ś1 D1 वर्धमानम्
 K1 2 4 2 V1 Bo 2-2 Dn1 n2 D2-2 2 2 तिष्ठन्, B1
 तिष्ठन् (for 'त्) D1 T1 G1 2 2 M1 2 ऋणशेषा विवर्धते
 (M1 2 'ति); T2 अनशेषाश्च वर्धते, M2 2 अनशेषं (M4
 'पा) विवर्धति —^c) K1 [अ]नयेत्, D1 नय, M2
 [अ]नलम् (for 'य) K2 2 (sup *lin* as in text) 2

C 12. 5305
 B. 12 140. 59
 K. 12 140 59

नासम्यकृतकारी स्यादप्रमत्तः सदा भवेत् ।
 कण्टकोऽपि हि दुश्छिन्नो विकारं कुरुते चिरम् ॥ ६०
 वधेन च मनुष्याणां मार्गाणां दूषणेन च ।
 आकराणां विनाशश्च परराष्ट्रं विनाशयेत् ॥ ६१
 गृध्रदृष्टिर्धकालीनः श्वचेष्टः सिंहधिक्रमः ।
 अनुद्विमः काकशङ्की भ्रुजंगचरितं चरेत् ॥ ६२
 श्रेणिमुख्योपजापेषु वह्यभानुनयेषु च ।
 अमात्यान्परिरक्षेत मेदसंघातयोरपि ॥ ६३

Dn1 ns D2 s s जायति भय तीमं; B1 damaged;
 D2 corrupt. —^d) D1 चोप (for चापि) T2
 व्याधयोपेक्षिता ह्य

60 —(var) Ādi App I (No 81) lines 18-19
 Da om 60^d (cf v 1 59) —^a) K1 D1 न सम्यक्;
 D1 नासत्य; D1 नामाण्य (for 'सम्यक्') D1 T G1
 कृतकारी; G1 [अ,स्यं' (for 'कृत') —^d) D1 [अ]म
 पय (for भवेत्) —^d) K1 V1 Bo-2; Da D1 1
 T1 G1 2; M1 2; इपि (G1 'पि) (for 'पि हि)
 D1 सुच्छिन्नो T2 M2 कण्टको हि दुराच्छिन्नो —^d)
 Bo 2-3 पिरार (for चिरम्)

61 ^b) K1 Da1 दूषणेन (for दूषणेन) G1 मा
 र्गाणां चापि दूषण —^a) K2 4 G1 M2 आकाराणां; K2
 V1 B Da Dn1 ns D2 s s 1 T G1 क्षमा(B1 Dn1
 क्षमा)राणां (for क्षक')

62 ^a) K1 बघाहीया, D1 यदाहीरय; D2 ० दृया
 लीन, M2 यकाधीन (for 'लीन) G1 गृध्रदृष्टिर्धकाली
 नश्च (sio). —^b) D1 damaged D1 चापेष्ट; D1
 सुचेष्ट; G1 निश्चेष्ट (for श्वचेष्ट) —^d) G1 M2 चरि
 तश्च (for चरित) ॐ Cv भ्रुजंगचरितम्, अकम्प्य
 रकृते हुमादी प्रवेदानम् । ॐ — After 62, K2 4 V1 B
 Da Dn1 ns D2 s s 1 ins

347* चूरमङ्गलिपातेन भीरुं भेदेन भेदयेत् ।
 लुब्धमर्थप्रदानेन समं तुल्येन विप्रह ।

[(L 1) V1 पातयेत् (for भेद^a). —(L 2) Bo 2-3
 तुल्येषु (for 'न). K2 समानेन विप्रह (for the post
 half)]

63 ^a) K1 s s B1 s Dn1 ns D2-3 1-2 S (G2 4
 absent) धेगी (G1 धोणी) (for धेणि) Bo 2 4
 D1 ० जापेन, B1 जानेन; Dn1 जायेषु, Dn2 Cn
 तापेषु; D2 s s जालेषु (for 'जापेषु) —^b) ३; K1

मृदुरित्ययमन्यन्ते तीक्ष्ण इन्द्रिजन्ति च ।
 तीक्ष्णकाले च तीक्ष्णः स्यान्मृदुकाले मृदुर्भवेत् ॥ ६४
 मृदुना मुमुक्षुं हन्ति मृदुना हन्ति दारुणम् ।
 नामार्घ्यं मृदुना किञ्चित्स्वार्थीक्ष्णतरं मृदु ॥ ६५
 काले मृदुर्यो भवति काले भवति दारुणः ।
 न साधयति कृत्यानि शशुर्धैयापिनिष्ठि ॥ ६६
 पण्डितेन विरुद्धः मन्दुरेऽर्थाति न विश्वसेत् ।
 दीर्घो बुद्धिमतो वाह याभ्या द्विगति द्विगितः ॥ ६७

D1 1 0 G1 दारुणम्; T2 हुमादी; G1 बघाहीया (for
 यदाहीरय). 1^a Da D1 लदेन (for 'लयेषु) —^a)
 M2 समानपरिहारेण —^d) D1 भेद (for 'भेद')
 B1 लदुमयो. D1 संमान' (for 'संमान')

64 With 64, cf 12 24 21, 40, 102 23, 104
 23 Da om (hsj) 64 —^a) D1 मृदुर (for मृदुर)
 K2 V1 B1 Dn1 ns D2 s s 1 S (G2 4 absent) 'न
 भक्ति (for मन्दुरे) K1 मृदुमन्परिहारनि. —^a) K2
 D1 न (for न) —^a) K2 D1 ह्य (for च) B1
 Dn1 ns D2 s s मवेसीहन्ते (for च तीक्ष्ण-काल)
 —^d) Dn1 भया; D1 सया (for मवेत्)

65 —(var) 2 20 20 —^a) K1 V1 B Da
 Dn1 ns D2 s s 1 [०^a]; D1 च; D1 B (G2 4 ab-
 sent) हि (for मृ) K1 Dn1 ns D2 s s द्विगि (for
 हन्ति) —^a) D1 मृदु च (for मृदुना) ॐ Cv
 मृदुना चाप्यनेन मृदुं क्षीरं हन्ति । मृदुना सङ्घाताभिहतो
 येन दाहने मारुमन्स्य हन्ति । ॐ —^a) K1 V1 B1 D2 4
 मृदुना; K2 'न (for 'ना) —^d) K2 2 4 V1 B Da
 Dn1 ns D2-3 1-2; T1 G1 2 4 तज्जातीयान्तरी मृदु.

66 —(var) 3 20 23 —^a) D1 क्षीरं (for
 काले) K2 D1 मृदु काले भवति च —^a) G1 दा
 हने. —^a) K2 4 Dn1 ns D2 s s १ (for म).
 —^d) K2 4 V1 B1 Da Dn1 ns D2 s s शशुं चापि
 K1 B1 D1 शशुं शैव; B1 स तस्यापि (for शशुं शैव)
 M2 [अ]पिनिष्ठि.

67 ^a) D1 S (G2 4 absent) तु (for मृ) —^a)
 K2 4 V1 B D (except D1 1; Dn1 D2 absent) S
 (G2 4 absent) दूरसोपनी (D2 'नी) ति नापसेत् —^a)
 K2 4 D2 M1-2 दीर्घो K2 D1 4 G1 M2 बुद्धिमतो
 (D2 'ते, M2 'ता) —^d) D1 सार्या T2 M2
 द्विसंति Bo द्विसं.

न तत्तरेद्यस्य न पारमुत्तरे-
 न्न तद्दरेद्यत्पुनराहरेत्परः ।
 न तत्खनेद्यस्य न मूलमुत्खने-
 न्न तं हन्याद्यस्य शिरो न पातयेत् ॥ ६८
 इतीदमुक्तं वृत्तिनाभिसंहितं
 न चैतदेवं पुरुषः समाचरेत् ।

परप्रयुक्तं तु कथं निशामये-
 दतो मयोक्तं भवतो हितार्थिना ॥ ६९
 यथावदुक्तं वचनं हितं तदा
 निशम्य विप्रेण सुवीरराष्ट्रियः ।
 तथाकरोद्वाक्यमदीनचेतनः
 श्रियं च दीप्तां बुभुजे सवान्धवः ॥ ७०

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि अष्टात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३८ ॥

१३९

युधिष्ठिर उवाच ।

हीने परमके धर्मे सर्वलोकात्तिलाङ्घिनि ।

अधर्मे धर्मतां नीते धर्मे चाधर्मतां गते ॥ १

मर्यादासु प्रभिन्नासु क्षुभिते धर्मनिधये ।

C 12.5120
B 12.141 2
K 12.141 2

68 ^a) B₁ ३ त, M₂ तां (for त्त) B₁ भवे
 चम्य, G₁ २ हरेत्तस्य (G₁ 'द्यस्य) D. om (hapl.)
 from स्य up to च (in 68^b) D₁ M₂ उत्तरन्, G₂
 उद्धरेन् — ^b) D₂ आहरेत्, T₂ वाहरेत् (for आह^a)
 B₁ न तद्दरेत्स्वप्नमहरेत्पर — ^c) D. त (for तत्)
 M₂ हनेद् (for स्व^a) G₁ om (hapl.) from the se
 cond n up to चम्य (in 68^d) K₂ ३ ३ V₁ B D (ex
 cept D₁, Dn₂ D₃ absent) T₁ G₂ ३ M उद्धरेन् (K₂
 D₁ 'रत्) (for उल्वनेन्) — ^d) K₂ D₁ १ हन्याद्य त
 (by transp), B₁ D₁ T₁ G₂ ३ न त हरेद्; T₂ M
 न त हनेद्. K₂ ३ पातयेत्, T₂ स्वात् (for पात्)

69 ^a) K₂ B₂ Dn₂ D₂ ३ सज्जित, T₂ संवृत (for
 -संहित) K₁ हवीव मुक्तं वृत्तिनाभिसंहितं, Ca as in
 text — ^b) K₂ D₁ चैतद् (for चै^a) B₁ मदाचरेत्
 (for ममा^a) — ^c) Da₁ पर, D₂ पर (for पर)
 K₂ B₂ Da Dn₁ n₂ D₂ ३ ३ प्रयुक्तेन, B₁ 'क्त न,
 D₁ T₁ G₁ २ ३ M₁ 'क्तु (for 'क्त तु) K₂ D₁ ३ पर;
 B₄ D₁ lacuna, M₄ कया (sic) (for कम्) K₂ ३
 B₁ ३ D (except D₁, Dn₂ D₃ absent) S (G₂ ३
 absent) वि (M₂ हि) भावयेद्, B₂ विभीष (for नि
 शाम^a) V₁ परप्रयुक्तस्य विभावयेदतो, Bo ३ m ३ ३
 पर (Bo ३ 'र) प्रयुक्तं तु निशामयेदतो — ^d) V₁ Bo D₁
 यतो (for अतो) M₂ ययोक्त (for मयोक्त) Ś₁ K₁
 D₁ भवते, G₂ भवता (for 'तो) Dn₂ ययार्थिन
 (for हितार्थिना)

70 Before 70, D₁ T₁ G₁ २ ३ ins भीष्म M₂

om 70^a — ^a) K₁ तथावद् K₂ D₁ १ शुभं हितं,
 K₂ V₁ B₂ Da Dn₁ n₂ D₂ ३ ३ M₁ ३ ३ हितार्थिना,
 T₁ G. हित तथा (for हित तदा) — ^b) K₁ D₂ नि
 शाम्य B₁ सुवीर, Da D₂ सुखी स (for सुवीर)
 K₂ ३ V₁ B Dn₁ n₂ D₂ ३ ३ १-२ S (G₂ ३ absent)
 राष्ट्रप (for राष्ट्रिय) — ^d) B₂ तु (for च) D₂
 दीर्घा (for दीप्ता) B₂ Da स पार्थिव, D₁ सर्वाध्वं

Colophon. — *Sub-parvan* Ś₁ K V₁ B Da Dn₁
 n₂ D₁-३ ३ ३ आपद्धर्म; B₂ (also) S (G₂ ३ absent)
 राजधर्म — *Adhy name* Ś₁ K₁ २ ३ कर्णिकालु
 शिष्टि; K₂ कर्णिकपष्टिक; K₂ Dn₁ n₂ D₂ ३ ३ कर्णि
 कोपदेश, V₁ कालकेयष्टि; Bo कालिकयष्टि, B₁ ३
 कणिकपष्टि, B₂ ३ कालकयष्टिक, B₃ कालकभाषितं; Da
 कणिककृष्टि, D₁ कनिकालुशिष्टि; D₂ कर्णिकपष्टि; D₃
 कर्णिकोपदेश, M₁-३ कर्णिकशशुत्पसवाद — *Adhy
 no* (figures, words or both) B₁ 130, B₂ ३ T₂
 141, B₃ 139; Dn₁ 10, D₂ 8, T₁ G₂ 143,
 G₁ ३ M 142 — *Śloka no* Da Dn₂ 70, Dn₁
 71, D₂ 69

139

1 ^a) D₂ परमिके — ^b) D₂ (by corr see m as
 in text) सर्वे (for सर्वं) K₂ V₁ B Da Dn₁ n₂
 D₂ ३ ३ ३ लोकाभि, D₃ लोकेषि; D₁ T G₁ ३ M
 लोका (T₂ G₁ 'क) वि, G₂ लोकाव (for लोकावि)
 K₂ ३ Dn₁ n₂ D₂-३ ३ ३ S (G₂ ३ absent) ऋषि (G₂

C 12 5320
B. 12 141 2
K 12 141 2

राजभिः पीडिते लोके चोरैर्वापि विशां पते ॥ २
सर्वाश्रमेषु मूढेषु कर्मरूपहतेषु च ।
कामान्मोहाच्च लोभाच्च भयं पश्यत्सु भारत ॥ ३
अविश्वस्तेषु सर्वेषु नित्यभीतेषु पार्थिव ।
निकृत्वा हन्यमानेषु वञ्चयत्सु परस्परम् ॥ ४
संप्रदीप्तेषु देशेषु ब्राह्मण्ये चामिपीडिते ।
अवर्षति च पर्जन्ये मिथो भेदे समुत्थिते ॥ ५
सर्वसिन्दस्युसाद्भूते पृथिव्यामुपजीवने ।
केन खिद्वाहणो जीवेज्जघन्ये काल आगते ॥ ६

*चि)ते; B Da Ds सहिते (for लङ्घिमि) —^d)
Ms चा (for च)

2 Ds om 2^{ab}. —^a) Kc Dn1 ns D2 s s विन
ष्टासु; V1 B1 s Da प्रनष्टासु (for प्रभिष्टासु) —^b)
Ś1 (by corr) Ds क्षुधिते S (Gs & absent) लोक
(for धर्म) —^d) Ś1 K1-4 V1 B Da D1 s s
चौरैर्, Kc Dn1 ns D2 s s परैर् (for चौरैर्). Bz,
Dc अपि, D1 T1 G2 s M चापि (for वापि)

3 ^a) K2 s B1 Dn1 Ds s सर्वाश्रयेषु (for 'श्रमेषु)
—^b) Bo s s Ds कल्पेषु; Da कर्मरूप (for 'सुप)
D1 T1 G2 s गतेषु (for हतेषु) —^c) Da काम
(for कामान्) K1 मोहाश्च लोभाश्च; Ks s V1 B
Da Dn1 ns D2 s s 1-3 T1 G1, s s M लोभाश्च मोहाश्च
(by transp), T2 लोभाश्च मोहाश्च.

4 ^b) Ś1 K2 s V1 B2-s D (except D1 s, Dn2
Ds absent) T G2 s Ms नित्य (for नित्य) Bo 3-s
Ds 1 T1 G2 s मूढेषु (for भीतेषु) Da पार्थिव
(Dn1 'वा), D1 1 T G1 s s भारत, M सर्वत (for
पार्थिव) —^c) Ds अकृत्वा, D1 S (Gs & absent)
नित्य च (for निकृत्वा)

5 ^a) D1 T1 G1 s s M प्रदीप्तेषु च; T2 अप्रदीप्तेषु
(for म्र) D2 lacuna, D1 G2 सर्वेषु (for देशेषु)
—^b) K2 s s V1 B Da Dns D2 s s ब्राह्मणे Ks
V1 Da Ds T1 Gc M1 s चापि; Kc Bo 1 s Dns D2
s s चात्ति, Dn1 चात्ति; T2 G1 चापि (for चामि)
—^c) K4 पर्वण्ये (sic) (for पर्जन्ये) Ks V1 Bo 3-s
Ds अप्रवर्षति पर्जन्ये. —^d) K4 मिथो; Ds मिथ्यो
(for मिथो) — After 5, Ds reads for the first
time 14^a-16^d, repeating it in its proper place.

अतित्यक्षुः पुत्रपौत्राननुक्रोशाच्चराधिप ।
कथमापत्सु वर्तेत तन्मे ब्रूहि पितामह ॥ ७
कथं च राजा वर्तेत लोके कल्पतां गते ।
कथमर्थाच्च धर्माच्च न हीयेत परंतप ॥ ८
भीष्म उवाच ।
राजमूला महाराज योगक्षेमसुवृष्टयः ।
प्रजासु व्याधयश्चैव मरणं च भयानि च ॥ ९
कृतं त्रेता द्वापरश्च कलिश्च भरतर्षभ ।
राजमूलानि सर्वाणि मम नास्त्यत्र संशयः ॥ १०

6 Ds om 6^a-8^a. —^c) B1 Ds Ms चिद् (for
सिद्) —^d) B1 Dns जघन्य (for जघन्ये)

7 Ds om 7 (cf v 1 6) —^a) Ś1 K2 s s
Bo-2, s s (marg ns in text) Da Dn1 ns D1-s s G1
Ca अतिसि (Ś1 'स्त्रि)क्षु, Ds असंख्यजन्; T2 अवत्यक्षु;
Ms क्षमि (for अति) M1 s पौत्रम् (for पौत्रान्)
Ś1 K2 s D1 om from नराधिप up to ब्रूहि (in 7^d)
—^b) Dns Dns नराधिप —^c) K1 Bo 2-s Ds s 1 s
S (Gs & absent) आपदि (for आपरसु) — Dns D2
s s om (hapl) 7^d-8^a

8 Ds om 8^{ab} (of v 1 6), Dns D2 s s om 8^a
(of v 1 7), Ś1 K2 s D1 om 8 —^a) Ks हि
(for च) Ds कथं तु राजतो वर्तेत्. —^b) Bz धर्म
(for लोके) —^c) K1 T2 कथमर्थश्च धर्म (T2 'र्थश्च
धर्मा)श्च —^d) Dc हीयेत् (for 'त्त) Ks Ds नरा
धिप; M2 परतप (for 'तप) Ds किञ्चिदीयेत्परतप

9 ^a) Kc Dn1 ns D2 s s महायाहो (for 'राज)
—^b) K1 s Dns D1 s S (except Ms, Gs & absent)
योगक्षेमा (Dns 'स) (for 'क्षेम). Ds समुद्रव (for
सुवृष्टय). —^c) T2 G1 प्रजाश्च, G2 प्रजास्त्युर (for
प्रजासु).

10 ^a) T2 G1 s कृत (for कृतं) All MSS (ex-
cept Ś1 K1 s s, Dn2 Ds Gs & absent) द्वापरं (for
'रश्) —^b) T2 G1 समुजर्षभ (for भरत) D1
कलिभरतवत्तम. —^c) Kc V1 B1 s Da Dn1 ns
D2-4 1 s S (Gs & absent) राजमूला इति म (Dn1 ns
Ds ग)तिर्.

11 Ds om. 11 —^a) Da D1 T2 G1 अम्यागते
(for स्वम्या). Da2 राजा (for काले). —^b) D4

तस्मिंस्त्वभ्यागते काले प्रजानां दोषकारके ।
 विज्ञानबलमास्थाय जीवितव्यं तदा भवेत् ॥ ११
 अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनम् ।
 विश्वामित्रस्य संवादं चण्डालस्य च पक्षणे ॥ १२
 त्रेताद्वापरयोः संघौ पुरा दैवविधिक्रमात् ।
 अनावृष्टिरभूद्धोरा राजन्द्वादशवार्षिकी ॥ १३
 प्रजानामभिवृद्धानां युगान्ते पर्युपस्थिते ।
 त्रेतानिर्मोक्षसमये द्वापरप्रतिपादने ॥ १४
 न च वर्षं सहस्राक्षः प्रतिलोमोऽभवद्गुरुः ।

जगाम दक्षिणं मार्गं सोमो व्यावृत्तलक्षणः ॥ १५
 नावश्यायोऽपि राज्यन्ते कुत एवाभ्रराजयः ।
 नद्यः संक्षिप्ततोयौघाः क्वचिदन्तर्गताभवन् ॥ १६
 सरांसि सरितश्चैव कूपाः प्रस्रवणानि च ।
 हतत्विद्धान्यलक्ष्यन्त निसर्गाद्दिवकारितात् ॥ १७
 उपशुष्कजलस्थाय्या विनिवृत्तसभाप्रया ।
 निवृत्तयज्ञस्वाध्याया निर्वपद्गारमङ्गला ॥ १८
 उत्सन्नकृपिगोरक्ष्या निवृत्तविपणापणा ।
 निवृत्तपूगासमया संप्रनष्टमहोत्सवा ॥ १९

C. 12 5337
 B. 12. 141 19
 K. 12. 141 19

दु-ख- (for दोष) Ś1 K1 2 4 Bo 2-5 D1 कारिते
 (for -कारके) —^c) B1 विज्ञान; G2 विज्ञाय (for
 विज्ञान) T2 G1 आश्रित्य (for आश्रयाय) —^d) D1
 वर्ति*;*; D2 यापितव्य (for जीवि*) K5 V1 B1 2
 Da Dn1 n3 D1-3 3 M4 भवेत्तदा (by transp), D3
 T2 G1 M2 यया (D2 'दा') भवेत्, M1 3 विघर्मना

12 ^a) Some MSS चण्डाल (T2 G1 'ळ')स्य (for
 चण्डा) Some MSS पक्षणे.

13 ^b) V1 Da Dn1 n3 D2 3 3 तदा; B1 damaged,
 T2 G1 राज- (for पुरा) B1 damaged, Dn1 n3
 D2 4 G2 देव (for दैव) D1 S (G2 4 absent) स्यति
 क्रमात् (for विधि*) —^d) K1 पुरा; K3 5 V1 B
 D (except D1, Dn1 D3 absent) S (G2 4 absent)
 लोके (for राजन्)

14 ^a) D1 प्राज्ञानाम् (for प्रजा*) Ś1 K2 4 5 V1
 B D (except D1.7, Dn2 D3 absent) ऋति; M2
 ऋपि (for ऋषि). —^b) K3 5 Dn1 n3 D1-4 3 9 T2
 G1 समुपस्थिते; V1 B1 2 Da D5 प्रस्युप*; G2 पर्यव*
 (for पर्युप*) — For the repetition in D3, of v 1
 5 —^c) K2-3; Da Dn1 n3 D2-4 3 (both times)
 विमोक्ष (for निर्मोक्ष) D1 S (G2 4 absent) त्रेताया
 (G1 M2 3 'यां) मोक्षसमये

15 For the repetition in D3, of. v 1 5 —^a)
 B1 सहस्राक्ष्य; G2 'स्राक्ष (for 'स्राक्ष') —^b) K1
 प्रतिलोमा; K2 'लोमो, K4 'लेमे (s10), D5 'सोमो
 (for 'लोमो) Ś1 (sup l1n sec m) K1 D1 9 मृगु;
 K2 D1 सुव, K3 भव (for गुरु) —^c) B1 मार्ग*
 —^d) K3 D1 दक्षिण (for व्यावृत्त) D1 S (G2.4
 absent) 'मङ्गल' (for लक्षण)

16 For the repetition in D3, of v 1 5 —^a)
 K5 Dn1 n3 D3 (anf l1n, sec m as in text) 3
 (second time) तत्राभूत् (for राज्यन्ते) K8 D4 नाद्य
 स्यापोश्ननीहार (s10) —^b) K1 V1 Bo 5 M2 [अ]प्र
 (for [अ]प्र) K5 Dn1 n3 D2 3 3 3 (both times) 9
 -जातय* (for राजय*) —^c) D1.4 नद्या D1 G2 तो
 योषा (for 'तोयौषा) —^d) K5 B1 Dn1 n3 D2 3 3
 M1 किञ्चिद् (for क्) B2 अर्त (for अन्तर) Ś1
 K1 2 4 Bo 2-5 D1 5 9 तदा; K5 Dn1 n3 D2 3 3
 तत; D1 भवेत् (for [अ]भवन्)

17 ^b) D5 कूप (for कूपा) Bo Da2 D1.9 प्रस्रवणानि
 —^c) K8 हत्वा त्विद्गानि; K4 D1 हत्वात् (D1 'द्वि')
 कानि; D1 हक्षद्विद्गानि; T2 G1 गतोदकानि (for हतत्वि
 द्गानि) K3 V1 B2 5 D2 9 [अ]लक्षत; D5 लक्षयते;
 D1 T1 G2 5 [अ]द्वयंत, M1-3 [अ]वक्षयंत (for [अ]ल*)
 K1 हतकिङ्कण्यलक्षयति (s10), K5 Dn3 D2 3 3 हतत्विपो
 न लक्षयते. —^d) K4 D1 2 देव; D1 S (G2 4 absent)
 पूर्व (for दैव) K1 m 2 -कारित (for 'त्वात्)

18 ^a) D5 तत; D1 S (G2 4 absent) भूमि (for
 उप) Ś1 K1 4 D1.7 -स्थाना; K3 V1 Da Dn3 D3
 (by corr) 4 5 9 -च्छाया (for स्थाया) ☞ Cn जल
 स्थाया क्षुद्रजलाशया । ☞ —^b) D2 3 विनिवृत्ता (for
 'वृत्त) K1 सभ; G1 सहा (s10), D3 समा (for
 (for सभा) Da1 प्रजा; Da2 प्रभा; G2 M2 -प्रभा
 (for प्रया) —^c) Da2 -यज्ञ B2 Da1 स्वाध्यायो;
 D1 स्वाध्यावा (for -स्वाध्याया) —^d) K1 निर्वपकार,
 D1 निर्वपकार; G1 निर्वपद्गार; M2 निष्टप* (for
 निर्वप*)

19 ^a) K5 V1 Bo 5 Dn1 n3 D2-4.3 उच्छिन्न;
 B2-4 Da D5 9 उच्छिन्न* (for उत्सन्न). K4 -कृष्य- (for

C. 12 533B
D. 12. 141 20
K. 12 141 20

अस्थिकङ्कालसंकीर्णा हाहाभूतजनाकुला ।
शून्यभूयिष्ठनगरा दग्धग्रामनिवेशना ॥ २०
क्वचिचौरैः क्वचिच्छत्रैः क्वचिद्राजमिरातुरैः ।
परस्परभयाच्चैव शून्यभूयिष्ठनिर्जना ॥ २१
गतदैवतसंकल्पा वृद्धबालविनाकृता ।
गोजाविमहिर्पैर्हीना परस्परहराहरा ॥ २२

कृषि) K (except K₂) B₁ s D (except D_n, D_{n2} D₆ absent) T G₁ s s M₂ गोरक्षा, B₃ गौरक्ष्या (for 'गो') — °) D₁ निर्धृत्त (for 'वृत्त'). K₁ मूल ; K₂ s D_{n1} n₃ D₂ s s यूप ; B₁ Da D₁ युग ; G₁ पूर्व (for पूष) K₂ B₁ समाना ; K₂ D_{n1} n₃ D₂ s s सभारा, V₁ सलापा ; B₂ Da सपत्ना (for समया) — °) K₂ V₁ B₁ s Da D_{n1} n₃ D₂ s s वि (for सं) Ś₁ K₂ s D₁ s T₂ G₁ s प्रणष्ट (for 'नष्ट') B₂ Da महोरगा (for 'सवा').

20 °) K₂ वांशाल (sic), K₂ V₁ Bo-s D_{n1} n₃ D₂ s s संघय, B₁ s D₂ सकुल ; S (G₂ s absent) ककाल (for कङ्काल) — B₁ om. 20^a-23^a — °) K₂ s D_{n1} n₃ D₁-s s महा (for हाहा) K₂ D₁ s S (G₂ s absent) नराकुला ; K₂ V₁ B (B₁ om) D_{n1} n₃ D₂ s s s रवा, Da चरा, D₁ समा (for जना) — °) M₁ शून्या (for शून्य). K₂ नगराद्

21 B₁ om 21 (of. v. 1 20) — °) K₂ B₁ Da₂ D_{n1} D₂ चौरैः ; K₂ V₁ B₂ s s Da₁ D₁ s s चौरैः ; M₂ चारै (for चौरै) D₁ S (G₂ s absent) शूरै (for शत्रै). — °) M₁ s s आतुरा — °) V₁ वधाच् ; T₂ भयाश्च ; M₁ s भया (for भयाच्) — °) Da₂ M₂ निर्जना ; D₂ निर्जने ; T₂ G₁ -निर्गमा (G₁ 'म') (for 'जना).

22 B₁ om. 22 (of v. 1 20) — °) Bo s हत ; T₂ G₁ पव (for गत) G₁ s देवत (for दैवत). K₂ s V₁ B (B₁ om) Da D_{n1} n₃ D₂ s s s सस्थाना ; D₁ S (G₂ s absent) सयोगा (T₂ G₁ 'गावु') (for सकल्पा) D₁ तदेवं गतं कल्पा (corrupt). — °) D₁ वृद्धा (for वृद्ध) K₂ D_{n1} n₃ D₂ s s लोक ; Da बाला (Da₂ 'ल') (for बाल) K₂ B₂ Da D_{n1} n₃ D₂ s s निराकृता ; Bo s (marg as in text) निवेयिता (for विनाकृता) — °) Ś₁ K₁ D₁ M₁ गजावि ; Da₂ गोजीवि (for गोजावि) K₂ D_{n1} n₃ D₁-s s s महिषी ; Da सहि (Da₂ 'है') तैर् (for महिदैर्). B₂ s दीना (for हीना) — °) K₁ D₁ s हर

हतविप्रा हतारक्षा प्रनष्टौपधिसंचया ।

श्यावभूतनरप्राया वभूव वसुधा तदा ॥ २३

तस्मिन्प्रतिभये काले क्षीणे धर्मे युधिष्ठिर ।

वभ्रमुः क्षुधिता मर्त्याः खादन्तः स परस्परम् ॥ २४

ऋपयो नियमांस्त्यक्त्वा परित्यक्ताग्निदैवताः ।

आश्रमान्संपरित्यज्य पर्यधावन्नितस्ततः ॥ २५

हता ; K₂ हरापरा ; K₂ Da D_{n1} n₃ D₂ s s r s T₁ G₂ s पराहता, B₂ s हराहरा ; B₁ हराह* ; T₂ G₁ हताहता (for हराहरा)

23 B₁ om 23^a (cf. v. 1 20) — °) K₁ B₁ D₁ om हत Ś₁ K₁-s V₁ B₂-s Da D₁ s r s G₁ M विप्र (for विप्रा) Ś₁ K₁ s s D₁ व (K₁ ह)रारक्षा ; K₂ D₂ हतारक्ष्या ; V₁ B₂ Da हताकीर्णा (for हता रक्षा). Bo हतरक्षहताविप्रा. ☞ Cn हवा क्षारक्षा रक्षा कर्तारो यस्याम् । ☞ — °) Ś₁ K₂ Da₁ D₁ s प्रणष्टौ पधि ; K₁ प्रक्षाष्टौ (sic), Da₂ प्रतादौ ; D₁ S (G₂ s absent) प्रन (T₂ G₁ s 'ण)ष्टोरसव (for 'ष्टौपधि). D₁ reads from सचया up to धर्मे (in 24^b) twice. — °) Ś₁ (sup lin) सर्वभूत (for श्याव). B₂ (marg) र्वप्राया, Da₂ परप्राया (for नरप्राया). Ś₁ K₁ s s D₁ स्यावर्तत नव (K₁ 'द्')प्राया ; K₂ Bo s s D_{n1} n₃ D₂ s s s Cn सर्व (D₂ s Cnp 'र्वा')भूतनर (K₂ Bo D₂ 'रव ; B₂ D₂ 'यर ; B₁ D_{n1} D₂ Cn 'रह ; D₂ 'वध)प्राया, V₁ B₁ s s D₁ s T G₁ s s Ca np दा (D₂ Ca np दा)वभूतनर (B₂ 'रव)प्राया ☞ Ca शाय कृष्ण वर्ण । ☞ — °) K₁ *सुधा, K₂ च सुधा (for वसुधा)

24 °) K₂ D₁ s तस्मिन् ; D₂ तत्र (for तस्मिन्). D₂ हते (for -भये). Da घोरे (for काले) — °) K₂ D₁ s T₁ G₂ M₁ क्षीण ; K₂ B₁ D_{n1} n₃ D₂ s क्षते (for क्षीणे) — °) D₁ s T G₂ यभ्रमु (for वभ्रमु) K₂ D₂ कुखिता ; D₂ द्विपिता (sic) (for क्षुधिता) D₁ T G₁ s M पुंस (for मर्त्या). — °) K₁ (before corr as in text) खादतश्च ; K₂ s V₁ B₁ s Da D_{n1} n₃ D₂ s s S (G₂ s absent) खादमाना ; Bo s-s 'यत (for 'न्त स)

25 V₁ reads 25-29 on marg — °) K₂ s s V₁ B Da D_{n1} n₃ D₂ s s M₂ परित्यज्याग्नि ; M₁ s 'त्यक्ताधि (for 'त्यक्ताग्नि) All MSS (except Ś₁ M₁ s, D_{n2} D₆ G₂ s absent) देवता (for दैवता) — °) Bo s-s D₂ आश्रम (for 'मान्) — °) Da परिधा

विश्वामित्रोऽथ भगवान्महर्षिरनिकेतनः ।
 क्षुधा परिगतो धीमान्समन्तात्पर्यधावत् ॥ २६
 स कदाचित्परिपतञ्चपचानां निवेशनम् ।
 हिंसाणां प्राणिहन्तृणामाससाद् वने क्वचित् ॥ २७
 विभिन्नकलशाकीर्णं श्वचर्माच्छादनायुतम् ।
 वराहखरमग्रास्थिकपालघटसंकुलम् ॥ २८
 मृतचेलपरिस्तीर्णं निर्माल्यकृतभूषणम् ।

सर्पनिर्मोकमालाभिः कृतचिह्नकुटीमठम् ॥ २९
 उलूकपक्षध्वजिभिर्देवतायतनैर्वृतम् ।
 लोहघण्टापरिष्कारं श्वयूथपरिवारितम् ॥ ३०
 तत्प्रविश्य क्षुधाविष्टो गाधेः पुत्रो महानृपिः ।
 आहारान्वेषणे युक्तः परं यत्नं समास्थितः ॥ ३१
 न च क्वचिद्विन्दत्स भिक्षमाणोऽपि कौशिकः ।
 मांसमन्नं मूलफलमन्यद्वा तत्र किञ्चन ॥ ३२

C. 12. 5552
 B. 12. 141. 24
 K. 12. 141. 34

वन्, D₁ T₂ G₁ स्रप्र (for पर्ये)
 26 V₁ reads 26 on marg —^a) D₁ T₁ G₂ :
 [s]पि (for स्य) —^a) D₂: क्षुधा (for क्षुधा)
 T₂ भीमान् (for भी). — After 26, K₂ V₁ B Da
 Dn₁ n₂ D₂ : s s s ins

29 V₁ reads 29 on marg —^a) K Da Dn₁
 n₂ D₂ : s s s -चैल (for -चेल) —^b) K₁ -इत्,
 G₂ क्षत (for कृत) G₇ निर्मल (gloss नितरां मल
 यस्मिन्) कृत्तिभूषण —^a) K₁ M₁ -चिह्न; T₂ -द्विज,
 M₂ विन्न (for चिह्न) K₁ कुजी (for कुटी)
 K₂ D₁ : T₁ G₁ : s सुख (G₂ 'क); T₂ -द्रुम (for
 मठम्) — After 29, K₂ V₁ (marg) B Da Dn₁
 n₂ D₂ : s s s ins

348* त्यक्त्वा दारांश्च पुत्राश्च कस्मिंश्चिन्नमसदि ।
 मक्ष्यामक्षयममौ भूत्वा निरग्निरनिकेतन ।
 [(L 1) K₂ Dn₂ D₂ : s s s कस्मिश्च (for 'क्षिन्')
 — (L 2) B₁ om मक्ष्या V₁ B (except B₁) मक्ष्या
 मक्ष्नाग्नौ]

319* कुक्कुटारावबहुल गर्दभध्वनिनादितम् ।
 तद्योपिद्धि स्वैर्वाक्यै फलहृद्भि परस्परम् ।
 [(L 1) Da कुकुटाराव (for कुक्कुटा) D₂ कुक्कुटा
 न्वत्प्रानां (for the prior half) B₂ Da गर्दभ (for
 गर्दभ). Da स्वन (for -ध्वनि) — (L 2) K₂
 Dn₁ n₂ D₂ : s s उद्योपिद्धि (for तद्योपिद्धि) Da₁ सर
 (for स्वैर्)]

27 V₁ reads 27 on marg D₂ om 27^a —^a)
 Ś₁ D₁ पर्यपतन् —^b) Ś₁ स्वपमान, K₁ : स्वपचाना
 (for श्वप) D₁ T G₁ : s M₂ निकेतन (for 'वेश
 नम्) — K₁ om. 27^a-28^a —^c) B₂ Da D₁ प्राण,
 M₂ पाणि (for प्राणि) K₂ D₂ 'हन्त्रीणाम्; K₂ Da
 Dn₁ D₂ : s : T₁ G₁ : s M₂ : घातानाम्, B₁ : Dn₂
 D₁ 'वाही (Dn₂ 'वि)नाम्, D₁ 'हत्याणाम्; T₂ 'भूता
 नाम्, M₂ 'जातानाम् (for 'हन्त्रीणाम्) K₂ corrupt
 V₁ Bo s-, D. हिंसाणामवसन्नानाम् —^d) K₂ D₁ :
 वनं

30^a) K₂ B₁ : Da Dn₁ D₂ : s s M₂ -पक्षि
 (for -पक्ष) Dn₂ D₂ : s ध्वनिभिर्, M₂ -ध्व*भिर्
 (for -ध्वनि) —^c) M₂ लोक (for लोह) T₂
 -धोम, G₁ कटा (for घण्टा) K₂ . Da Dn₁ D₂
 : s s परिष्कार (K₂ D₁ : 'रे'), T₂ 'ष्काय (sic)
 (for 'ष्कार) —^d) Ś₁ K₁ श्वयूथ (Ś₁ 'जूट), K₂
 श्वयूथ; Da श्व (Da₂ स्व)मुर्धे, D₁ : श्वयूथै, M₂
 स्वयूथ (for श्व)

28 K₁ om 28 (cf. v 1 27) V₁ reads 28 on
 marg —^a) V₁ Bo : s Da D₂ कलशा (Bo 'सा,
 Da₂ 'शा'स्थां, B₂ 'साकीर्णं; B₁ damaged (for
 'शाकीर्णं) —^b) B₁ partly damaged K₂ : V₁
 B Da Dn₁ n₂ D₂ : s s श्वचर्मच्छे (K₂ 'चर्मच्छे; B₂ :
 'चर्मच्छा, D₁ 'चर्मच्छ)दनायुत, D₁ S (G₂ : s absent)
 श्रमांमेन च (T₂ M वि) मूयित —^c) G₂ वाराहि
 (for वराह) Da D₂ स्र, T₂ करि; G₂ कर
 (for -सर) D₂ : मगान्धिय, T₂ G₁ मिश्रास्थि (T₂
 'स्त्रि) (for -मगान्धिय) —^d) T₂ G₁ -च (G₁ -च)द
 -घट) Ś₁ K₂ : D₁ -मयुतं (Ś₁ D₁ 'ल) (for
 'कुलम्)

31^a) D₁ प्रविष्ट —^b) K₂ V₁ B₁ Da D₂ : s
 S (G₂ : s absent) गाधि (M₂ 'शी-; M₂ : 'यि)पुत्रो;
 K₂ B₁ Dn₁ n₂ D₂ : s विश्वामित्रो (for गाधे पुत्रो)
 —^c) Da₂ आहारान्वेषणे D₁ T₂ G₁ यत्त (for युक्त)

32^a) V₁ Da किञ्चिद् (for क्व) B₁ अविद स,
 D₂ असौ विदद्, M₂ अविदेत् (for अविन्दत्स) K₂ D₁ न
 क्विदाममादाय —^b) K₂ D₁ मिक्ष्यमाणो; D₂ प्रेक्ष
 (for मिक्ष) M₂ [s]य (for सपि) — K₂ : D₁ om
 (hapl) 32^a-33^a, Ś₁ reads it on marg, while

C 12. 5353
B 12. 141 35
K 12. 141 35

अहो कृच्छ्रं मया प्राप्तमिति निश्चित्य कौशिकः ।
पपात भूमौ दौर्भल्यात्तस्मिंश्चण्डालपकाणे ॥ ३३
चिन्तयामास स मुनिः किं नु मे सुकृतं भवेत् ।
कथं वृथा न मृत्युः स्यादिति पार्थिवसत्तम ॥ ३४
स ददर्श श्वमांसस्य कुतन्तीं विततां मुनिः ।
चण्डालस्य गृहे राजन्सद्यः शस्त्रहतस्य च ॥ ३५
स चिन्तयामास तदा स्तेयं कार्यमितो मया ।

G₁ reads it twice. — °) D₁ M₁ अद्य (for अहं)
K₂ B₁ २ ४ D₁ n₂ D₂ २ २ १ २ T₁ G₁ (both times)
२ २ फलं मूलम् (for मूलफलम्) T₂ मांसं न मूलं न
फलम् — °) T₂ चात्र न (for वा तत्र).

33 K₂-4 D₁ om 33^a, S₁ reads it on marg
while G₁ reads it twice (of. v. l. 32) — °) T₂
महत् (for मया). — °) V₁ B₂ Da मुनि (for
भूमौ). — °) Some MSS चाण्डाल (for चण्डाल)
K₂-5 D₁ D₂ २ २ ० पकाणे; M₂ चरते (for पकाणे).

34 °) K₂ २ V₁ B (except B₂ २) D (except
D₁ २, D₂ D₃ absent) S (except T₂, G₂ २ absent)
स चिन्तयामास मुनि (D₂ २ २ तदा). — °) D₁ D₂
किं नु; T₁ G₁ कर्तुर; M₂ किं न (for किं नु) B₂
कृत (for भवेत्) — °) G₁ प्रधा (sto); M₁ वृता
(for वृथा). D₁ नु (for न). D₂ कथ मे न वृथा
मृत्युर. — °) K₂ ४ D₁ D₂ सत्तम

35 °) K₂ D₁ ० वदन्तं स (by transp). — °)
K₂ २ २ V₁ B Da D₁ n₂ D₂-२ १ २ T₁ G₂ २ M₁ २ २
Cn कुपन्त्री; K₂ D₂ संत्री; T₂ G₁ M₂ तस्मिं (for
'तन्ती'). D₁ T₁ G₂ २ पतितां; T₂ G₁ M₂ विगं;
M₁ २ ४ विष्ट (for वितं) Cn कुपन्त्री वण्डि
काम् । C_v (reading कुतन्त्रिकतस्मिं) संसोद्धहनाय द्वावा
विकृतकुतन्त्रमेव कुतन्त्रिक, तस्य तस्मिं समूहम् । C_v — °)
Some MSS. चाण्डालस्य — °) M₂ शत्रु (for शत्रु).
K₁ ह; K₂ २ V₁ B (except B₂ २) D (except Da
D₁, D₂ D₃ absent) S (G₂ २ absent) वै (for च)

36 °) K₁ प्र (for स) B₂ D₂ २ २ तत (for
तदा) — °) K₂ २ V₁ B₂ Da D₁ n₂ D₂-२ २ ०
स्तेयं, B₁ स्तेनं (for स्तेय) D₂ इष्ट (for इतो)
K₂ यथा (for मया) — °) V₁ B₁ नेष्ट (for न
दि). D₁ चावद् (for [ह]दानीम्). K₂ D₁ n₂ D₂
२ २ मे (for अन्यो).

37 °) K₂ Da कर्म, K₂ V₁ B₁ २ Da D₁ n₂

न हीदामीमुपायोऽन्यो विद्यते प्राणधारणे ॥ ३६
आपन्सु विहितं स्तेयं विशिष्टमहीनतः ।
परं परं भवेत्पूर्वमस्तेयमिति निश्चयः ॥ ३७
हीनादादेयमादौ स्यात्समानाच्चदनन्तरम् ।
असंभवादाददीत विणिष्टादपि धार्मिकात् ॥ ३८
योऽहमन्तानमानानां हरमाणः परिग्रहात् ।
न स्तेयदोषं पठयामि हरिष्यामेतदामिषम् ॥ ३९

D₁ २ २ ० स्तेयं (for स्तेयं) — °) K₂ V₁ Da निश्चये
(for 'ष्ट') K₂ D₁ n₂ D₂ २ २ विनिष्ट च मही
यम; B₁ 'ष्टं सुमहीनत; C_v विशिष्टम हीनत.
— °) S₁ K₁-4 D₁ T₂ G₁ M परस्पर (for परं परं)
K₂ V₁ B Da D₁ n₂ D₂ २ २ २ विप्रेण प्राणरक्षार्थम्;
D₁ T₁ G₂ २ परस्वातन्त्रये पूर्वम् — °) K₂ B₂ २ २ D₁
२ १ ० T₁ G₁ २ M₁ २ २ आश्लेषम्; K₂ V₁ B₁ २ २ Da
D₁ n₂ D₂ २ २ कर्तव्यम्, M₂ आश्लेषम् (for शस्त्रे').
M₂ अपि (for इति) D₂ G₂ (also as in text) मे
मति (for निश्चय).

38 °) K₁ हीनम् (for हीनाद्) D₁ नादेयम्;
M₁ आने (for आदे') S₁ K₁ २ २ D₁ शाह् स्यात्;
D₁ T₁ G₂ २ M आदद्यात् (for आदौ स्यात्) G₁
हीनादौ स्वयमादद्यात् — °) D₁ S (G₂ २ absent)
समाह्वा (for समानात्). — °) K₂ २ V₁ B₁ २ २ D
(except Da₂ D₁, D₂ D₃ absent) S (G₂ २ absent)
असंगवे (for 'अपाद्') K₂ B₁ २ D₁ १ T G₁ २ २ M₁-२
खाददीष्ट; K₂ D₂ २ २ ० M₂ चाद्; V₁ B₁ Da₁
D₁ n₂ D₂ पाद् (for आद्) B₁ अज्ञवेत्ताददीत
(submetric). — °) M₂ ४ मति (for अपि) V₁
D₂ धार्मिक.

39 °) K₁ अन्तापमानानां; K₂ २ २ V₁ B₂ २ २ D₁
D₂-२ २ ० अन्त्यापसाया (V₁ B₂ D₁ 'यी'नां; B₁ Da₁
T₂ G₁ M अन्त्यापमायीनां; B₂ २ D₁ २ अन्त्या (D₁ २
'ता')यसैसानां; C_n as in text C_v C_n अन्त्यापमाया
नाम्, अन्त्यापमायिनाम् । C_v (reading अन्त्यापमाया
अन्त्याप मरणस्य, इति प्राप्ति । तस्यामपमायामित्यर्थ । C_v
— °) K₂ २ B₁ D₁ n₂ D₂ २ २ हुराश्वेनां; Da
हीयमान (for हरमाण) K₂ २ २ V₁ B₁ D₁ n₂
D₂-२ २ प्रतिग्रहात् (B₁ 'न्'); B₂ २ २ D₂ T₂ M₂-२
परिग्रहान् (for 'ग्रहात्). — °) K₂ २ २ V₁ B₁ २ Da
D₁ n₂ D₂-२ २ ० स्तेयं (for स्तेय). D₁ om from
यद्योषं up to तस्मिन्ने (in 40^a). — °) K₂ २ D₁
n₂ D₂ २ २ अजाघनी; V₁ B₂ २ २ T₂ G₁ M₁ २ २

एतां बुद्धिं समास्थाय विश्वामित्रो महासुनिः ।
तस्मिन्देगे प्रसुप्त्वाप पतितो यत्र भारत ॥ ४०
स त्रिगाढां निशां दृष्ट्वा सुप्ते चण्डालपक्वणे ।
शनैरुत्थाय भगवान्प्रविवेश कुटीमठम् ॥ ४१
स सुप्त एव चण्डालः श्लेष्मापिहितलोचनः ।
परिभिन्नस्वरो रुक्ष उवाचाप्रियदर्शनः ॥ ४२
कः कुतर्त्वीं घट्टयति सुप्ते चण्डालपक्वणे ।
जागर्हि नावसुप्तोऽस्मि हतोऽसीति च दारुणः ॥ ४३

विश्वामित्रोऽहमित्येव सहसा तमुवाच सः ।
सहसाम्यागतभयः सोद्वेगस्तेन कर्मणा ॥ ४४
चण्डालस्तद्वचः श्रुत्वा महर्षेर्भावितात्मनः ।
शयनादुपसंभ्रान्त इयेपोत्पतितुं ततः ॥ ४५
स विसृज्याश्रु नेत्राभ्यां बहुमानात्कृताञ्जलिः ।
उवाच कौशिकं रात्रौ ब्रह्मन्किं ते चिकीर्षितम् ॥ ४६
विश्वामित्रस्तु मातङ्गमुवाच परिसान्त्वयन् ।
क्षुधितोऽहं गतप्राणो हरिष्यामि श्वजाघनीम् ॥ ४७

C. 12. 5368
B 12. 141 50
K 12. 141 50

वदामिपं

40 D₂ om up to तस्मिन्दे (cf v 1 39) —^a)
Da D₁ S (G₂ 4 absent) महावपा (for 'सुनि')
—^a) K₂ V₁ B₁₋₃ 3 Dn₁ n₃ D₂ 2. 5 7 8 T₁ G₂ 5 M
म सुप्त्वाप, Da समुत्वा(Da 'ट्वा)य; G₁ पुसुप्त्वाप
—^a) K₂ Dn₁ n₃ D₂ 2. 5 श्वचो (for पतितो)

41 ^a) K₂ D₁ सुविगाढां, D₂ परिगाढा (for म
त्रि) M₂ त्रिगाढां वा निद्र दृष्ट्वा —^b) Ś₁ K₂ 4 D₁
कुतश्च (for सुप्ते) Some MSS चाडाल ('ळ') (for
चण्डाल) K₂₋₃ Dn₁ D₂ 2 3 5 पक्वणे, M₂ पत्रिणे
(for पक्वणे) —^a) K₂ D₁ ० कुटी(K₂ 'दी)रक, K₂
Bo 5 Da₂ Dn₁ n₃ D₂ 2 3 'मत (Da₂ 'त), B₁ 'मय,
D₂ 'मय, D₁ T G₂ 2 'सुत्रं; G₁ 'गृह (for 'मठम्)

42 ^a) Ś₁ K₁₋₁ B₁ D₁ 4 5 ० प्रसु(D₂ 'पु)ह (for
स सुप्त) Ś₁ K₂ 4 5 V₁ B₃ 5 Dn₁ n₃ D₁₋₃ 2 3
M₂ इव, D₁ T G₂ 5 चापि (for एव) Some MSS
चाडाल ('ळ) —^b) M₂ श्लेष्मापिहित-; M₃ 4 श्लेष्मापि
(M₁ 'वि) (for श्लेष्मापि) —^c) Bo 2-5 D₂ परि-
पूर्ण, M₂ 'हीण (for 'भिन्न) Bo 2. 5 न्वनो, B₁
damaged (for 'स्वरो) D₂ [s]न्वक्ष (for रुक्ष)
—^c) K₂ V₁ B₁₋₂ Da Dn₁ n₃ D₂ 2 3 7 8 S (G₂ 4
absent) प्रोवाच (for उवाच) K₂ B₁ G₁ 2 M₁ प्रिय
दर्शन

43 Before 43, N (except D₁, Dn₂ D₅ absent)
M ins श्वच उवाच —^a) K₂ 2 3 V₁ B D (except
D₁, Dn₂ D₅ absent) T₁ G₂ 5 M₁ 3 4 कुतर्त्वीं, K₂
'तत, T₂ 'तर्त्वीं; G₁ 'तर्त्वि, M₂ 'तर्त्वीं (for 'तर्त्वीं)
K₁ 4 5 B₁ 3 4 Da Dn₁ n₃ D₂₋₁ 7 8 T G₂ 5 M₁ 2 4
घट्टयति (for घट्ट) —^b) Some MSS चाडाल (ळ)
(for चण्डाल) Some MSS पक्वणे (for पक्वणे)
—^c) Ś₁ K₂ 4 D₁ नाचं; K₂ 5 Dn₁ n₃ D₂ 2 3 नात्र,

V₁ Bo 2-5 Da D₂ नैव, B₁ न च (for नाच)
—^a) Ś₁ K₂ D₁ [s]स्मि (for स्मि) Ś₁ K₁ 2 4 D₁ 4
सु (for च) B (except B₂) D₂ दारुण, M₂ दारुणा

44 ^a) K₂ V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ 2 3 8 ततो
भीत, D₂ [s]हमस्मीति (for ऽहमित्येव) M₂ एव
(for एव) —^b) K₁ सहस्य, D₁ सहवा (sic) (for
सहसा) All MSS (except Ś₁ K₁ 3 D₁ 2, Dn₂
D₅ G₂ 4 absent) ह (for स) — Before 44^a, Ś₁
K₁ n₃ भीष्म उवाच —^c) K₁ 2 3 [क्ष]त्यागत; D₁
[क्ष]भ्यागतं, G₁ 2 'गतो; G₁ (by corr) 'तौ (for
'गत) D₁ G₁ 2 भूय, M₁ 3 'भय (for 'भय) K₂
V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ 2 3 8 श्लेय(K₂ Dn₁ n₃ D₂ 2 3
तर)वीडाकुरमुत् —^d) T₂ सोद्वेगस् (for 'द्वेगस्)
— After 44, K₂ V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ 2 3 8 n₃

350* विश्वामित्रोऽहमायुष्मन्नागतोऽहं बुभुक्षित ।
मा वधीर्मम सहद्वेयंदि नम्यक्प्रपद्यमि ।

[(L 1) V₁ B Da D₅ गाधे (Da 'धि) पुत्रो (for
आगतोऽहं) Da₂ बुभुक्षित — (L 2) V₁ B Da D₅
मा नां (Da मा) वधी श्वच त्व (B₁ Da 'चाप), D₅
मा वधीन्व श्वच (submetric) (for the prior half)
Bo प्रशम्यमि, D₂ 2 3 प्रपत्यमि (for प्रपद्यमि)]

45 ^a) Some MSS चाडाल ('ळ)स् (for चण्डा')
D₁ T₁ G₂ 5 तु (for तद्) —^a) K₂ पतितु, D₁
G₁ (by corr as in text) 2 [ड]पतित, D₂ ० [क्ष]प
तितु (for [ड]त्प) D₁ ० तदा (for तत) K₂
Dn₁ n₃ D₂ 2 3 उचयौ प्रति (Dn₃ मानि) त तत

46 ^a) B₁ D₁ ० विसृज्य (for 'सृज्य) Ś₁ K₁ 3
D₁ [क्ष]सु (K₂ 'सु) (for [क्ष]श्रु) Da निगृह्याश्रुणि
नेत्राभ्या —^a) T₂ G₁ तु (for ते)

47 ^a) D₂ भवतो (for क्षुधितो) D₁ T₁ G₂ 5 निर्गत

C 12 5370
D 12 141 52
K 12 141 55

अवसीदन्ति मे प्राणाः स्मृतिर्मे नश्यति क्षुधा ।
स्वधर्मं बुध्यमानोऽपि हरिष्यामि श्वजाघनीम् ॥ ४८
अटन्मैक्षं न विन्दामि यदा युष्माकमालये ।
तदा बुद्धिः कृता पापे हरिष्यामि श्वजाघनीम् ॥ ४९
वृषितः कल्पं पाता नास्ति हीरशनार्थिनः ।
क्षुद्धर्मं दूषयत्यत्र हरिष्यामि श्वजाघनीम् ॥ ५०

(for सङ् गत) S₁ K₂ & D₁ परिध्रां(D₁ 'धां)तो
(for गतप्राणो). K₂ D₁ T₂ G₁ M क्षुधितोत्तर्गतं.
—^a) D₂ च (for च) T₁ G₁ -जाघनि; G₂ -जघनी.

48 D₂ s M₂ & om. (hapl) 48-49. K₂ D₁ n₂
D₂ s read 48 after 50 D₂ repeats 48^a after 50,
G₁ after 351* —^a) K₂ G₁ (first time) अवसीदति
— After 48^a, K₂ D₁ G₁ ins

351* वृषित परमस्स्यष्टम् ।

— After the above, K₂ reads 50^{ad} and D₂ 50,
while G₁ repeats 48^a K₂ om 48^{ad}. —^b) K₂
B₁ s D₁ n₂ D₂ श्रुतिर् (for स्मृतिर्). D₁ s नश्य
(D₂ 'स्य)ते (for 'इयति) G₂ ध्रुवं (for क्षुधा)
— After 48^{ad}, K₂ V₁ B Da D₁ n₂ D₂ s ins

352* दुर्बलो नष्टसंज्ञश्च भक्ष्याभक्ष्यविवर्जित ।

[D₁ n₂ भक्ष्याभक्ष्य (for भक्ष्याभक्ष्य)]

—^a) K₂ B Da D₁ n₂ D₂ s s 7.0 T G₁ s M₁ s
सोधर्म; G₂ सो** (for स्वधर्म) K₂ बुद्धिमापोपि;
D₂ बुध्यमानापि —^d) T₂ श्वजघनी, G₁ 'जाघनि

49 D₂ s M₂ & om. 49 (of v 1. 48), D₂ s om
(hapl) 49, G₁ om (hapl) 49-50. —^a) B₂ s s
अन्य, D₁ T₁ G₂ s M₁ s यदा; T₂ यथा (for
अटन्) K₂ & B₂ s भक्ष्य; K₂ V₁ B₂ s D₁ n₂
D₁ s भैक्ष्य (for भैक्षं) B (except B₁) पश्यामि (for
विन्दामि) K₂ D₁ अटन्न विन्दामि यदा —^b) K₂
D₁ T G₂ s M₁ s युष्माकमह (K₂ D₁ 'स्य)मालये
— B₁ om 49^{ad}. —^c) K₁ पापे (for पापे). —^d)
T₁ श्वजाघनि.

50 G₁ om. 50 (of v 1 49). D₂ reads 50 after
351*. K₂ om 50^{ad}. —^a) K₂ V₁ D₁ n₂ D₂ s s
क्षुधित; T₂ तर्षित (for वृषित). D₁ कलदां; T₁
G₂ कल्पः; T₂ कल्पी (for कल्प). K₂ B₁ D₁ n₂
D₂ s s यातो; V₁ B₂ s s D₂ जातो; B₂ & D₂
याता; D₁ T₁ पातात्; T₂ पापो; M₂ पानं; M₂

अग्निर्मुसं पुरोधश्च देवानां शुचिपाद्विशुः ।
यथा स सर्वभृग्व्रक्षा तथा मां विद्धि धर्मतः ॥ ५१
तमुवाच स चण्डालो महर्षे शृणु मे वचः ।
श्रुत्वा तथा समातिष्ठ यथा धर्मान्न हीयसे ॥ ५२
मृगाणामधमं श्वानं प्रवदन्ति मनीषिणः ।
तस्याप्यधम उद्देशः शरीरस्योरुजाघनी ॥ ५३

पापा (sic) (for पाता) D₂ कालुष्यं गतयामसि; D₁
G₂ वृषित कल्पपापात् — D₂ reads 50^a on marg.
—^b) D₂ धीर्; D₁ (marg as in text) T₁ G₂ s
भीर् (for हीर्). — K₂ reads 50^{ad} after 351* —^c)
K₂ B D₁ n₂ D₂ s s s च मां (for धर्म). D₁ T
G₂ s M नादायति (for वृष*) D₂ [क्ष]तं; M₂
[क्ष]म्य (for [क्ष]त्र). V₁ Da क्षुधा मे धर्षयत्यसि
—^d) T₁ श्वजाघनि. — After 50, K₂ D₁ n₂ D₂ s
read 48, while D₁ repeats 48^a

51^a) K₂ D₁ मुष्य; D₁ मुषे K₂ D₁ धी; B₂
Da तु (for च) —^b) M₂ देवाश्च (for देवानां) K₁
शुचिष्यद्भि न (sic), K₂ B₁ D₁ n₂ D₂ s 'वद्विशुः;
K₂ 'वद्विशुः; K₂ M₁ 'वा(M₂ 'वा)द्विशुः, D₁ T G₁
s s M₂ 'वाग्विशुः; D₂ शुचि चाम्य तत् (for शुचिपादि
शु). —^c) K₂ D₁ s S (G₂ s absent) यथा (T₂ G₁
'था)च; K₂ B₂ & D₁ n₂ D₂ s s यथावत्; B₁ स
यथा (by transp), D₂ यथा तत्. —^d) G₂ सर्वत
(for धर्मत).

52^a) D₂ [क्ष]य (for स). Some [SS चांडालो
('जो) —^b) K₂ D₁ n₂ D₂ s s तर्षं; B₂ s s
D₂ मम; B₁ damaged, D₂ तिष्ठ (for तथा) K₂
B₂ s-s D₁ n₂ D₂ s s s तथातिष्ठ; D₁ समानुतिष्ठ
(hypermetric), D₂ समाचारे; T₂ समं तिष्ठ (for
समातिष्ठ) —^d) Da यदा (for यथा) K₂ महिषते;
D₂ T₂ M₂ न हीयते (for 'यते). K₂ V₁ B₁ Da
D₁ n₂ D₂ s s यथा धर्मो न हीयते — After 52,
K₂ B₁ D₁ n₂ D₂ s s T₂ ins

353* धर्मं तवापि विप्रर्षे शृणु यत्ते प्रवीम्यहम् ।

53^a) B₂ s-s D₁ n₂ D₂ शृगालाद् (for मृगा
णाम्) — B₁ om. 53^a-55^a —^b) K₂ & D₁ तथा
(for तस्य) K₂ [क्ष]पन; Da [क्ष]धर्म; D₁ धर्म
(for [क्ष]धम) D₂ (sup lin as in text) उद्देश्य.
—^d) D₂ शरीरस्य; T₂ अधमश्च (for शरीरस्य). K₂
B₁ s D₂ D₁ n₂ D₂ s s s T₂ M श; V₁ B₂ s s D₂
[उ]त; D₁ स्व; D₁ T₁ G₁ s s तु (for [उ]द्)

नेदं सम्यग्व्यवसितं महर्षे कर्म वैकृतम् ।
 चण्डालस्वस्य हरणमभक्ष्यस्य विगेषतः ॥ ५४
 साध्वन्यमनुपश्य त्वगुपायं प्राणधारणे ।
 न मासलोभात्तपस्यो नाशस्ते स्वान्महामुने ॥ ५५
 जानतोऽग्निहितो मार्गो न कार्यो धर्मसंकरः ।
 मा म्म धर्मं परित्याक्षीस्व हि धर्मविदुत्तमः ॥ ५६
 विश्वामित्रस्ततो राजन्नित्युक्तो भरतर्षभ ।
 क्षुधार्तः प्रत्युवाचेदं पुनरेव महामुनिः ॥ ५७
 निगद्वागस्य मुमहान्मम कालोऽभिधावतः ।

Da D: जावनी, G: जावनि K: D: नरीरान्जावनी
 न्मुना

54 P: om 51 (cf. v 1 53) —^a) K: D: s
 व्यग्रि (for 'यि) —^b) Ś: K: D: G: महर्षे
 K Dn: n: D: : s धर्म (for कर्म) K. V: B (B:
 om) Da Dn: n: D: : s महि, D: S (G: s
 absent) वैदिकं (for वैदुत्तम) —^c) Some MSS
 चान् (च)स्य —^d) K: s Bo Da: Dn: D: : s
 G: M: s क्षमक्ष्य; T: नद्यस्य च (for क्षमक्ष्यस्य)

55 B om 55 (cf. v 1 53) —^a) B: partly
 damaged D. माघे (for मायु) K: (sup In)
 क्षुण्णस्य, Bo: उपपद्य (for क्षुण्ण) —^c) D: S
 (G: s absent) न (for न)

56^a) V: B D: S (G: s absent) जानता K: s
 D: Dn: n: D: -: s जानता विहित धर्म (K: D: कर्म,
 Da नानं) —^b) Bo धन, T: यगं (for धर्म)
 Bo: स्रक् —^c) V: T: G: स, B: [आ]यु;
 B: सु, D: स (for न) K: Da: [अ]धर्म G:
 परित्यजि (for त्याक्षीत्) —^d) K: V: B: s Da
 Dn: n: D: : s रर हि धर्मन्तर्ता पर

57^b) Da: M: भरतर्षभ

58^b) D. om from सम up to मन (in 59^d)
 V: मदा (for सम) Bo: s M: s विचार (M: s
 'वि)च, B हि वा, Da [स]पि धा, D: [स]भिभा,
 D: T: G: s व्यपारव, M: [स]मिपावित (for 'धा
 न्त) —^c) V: B (except B: s) D: T: G: s M
 हि, Dn: [स]पि (for अनि) M: [स]न्व (for च)
 —^d) D: T: G: s मन् (for ने)

59 D. om up to सम (cf. v 1 58) —^a) D:

न विद्यतेऽभ्युपायश्च कश्चिन्मे प्राणधारणे ॥ ५८
 येन तेन विगेषेण कर्मणा येन केनचित् ।
 अभ्युजीवेत्सीदमानः समर्थो धर्ममाचरेत् ॥ ५९
 ऐन्द्रो धर्मः क्षत्रियाणां ब्राह्मणानामथाश्रिकः ।
 ब्रह्मवह्निर्मम बलं भक्ष्यामि समयं क्षुधा ॥ ६०
 यथा यथा वै जीवेद्दि तत्कर्तव्यमपीडया ।
 जीवितं मरणाच्छ्रेयो जीवन्धर्ममवाप्नुयात् ॥ ६१
 सोऽहं जीवितमाकाङ्क्षन्मभक्षस्यापि भक्षणम् ।
 व्यवस्ये बुद्धिपूर्वं वै तद्ब्रवाननुमन्यताम् ॥ ६२

T: G: s M तेन (for येन) K: s V: B Da Dn: n:
 D: s s येन, D: T: G: केन (for तेन) Da: om
 from विशेषेण up to वेत् (in 59^c) —^b) D: कर्मणां
 —^c) D: S (G: s absent) उज्जिहीर्षेत्; D: अभ्युज्जि
 हीर्षेत् (hypermetric) (for अभ्युजीवेत्) K: Da:
 Dn: D: सायमान, D: सीच, D: सा (before corr
 स)च, G: सुदमन (for सीदमान) Dn: क्षयजी
 निवध्यमान (corrupt)

60^a) D: इन्द्रो (for ऐन्द्रो) B: (also as in
 text) D: द्विजातीना क्षत्रियाणाम् (for क्षत्रियाणां ब्राह्म
 णानाम्) K: D: [आ]श्रिक (for [आ]श्रिक) —^c)
 D: damaged K: वह्नि (for 'वह्नि) T: ब्राह्मणोह
 वह्निरेव —^d) Ś: K: D: भक्ष्यामि, D: भक्ष्यामि
 (for भक्ष्यामि) K: D: s समयन् (for समय) K:
 D: क्षुधां (for क्षुधा) K. Dn: n: D: भक्ष्यामि क्षम
 यन्क्षुधा, V: B Da D. भक्ष्याम्येना शजावनी, D: s
 S (G: s absent) नो (D: न)क्ष्यामि क्षमयन्क्षुच (D:
 T: G: s 'धा, M: 'धा)

61^a) K: s V: Bo 3-5 Dn: n: D: s s 1-2 S
 (G: s absent) यथैव; B: D: यथेव, B: यथेह (for
 यथा वै) K: V: B: s Da D: 1 S (G: s absent)
 जीवेत्, Bo 3- D. जीवेद्दे (for 'दि) —^b) V:
 B: s Da कर्तव्य तद् (by transp) K: D: 1 S
 (G: s absent) क्षलीलया; K: V: B: s Dn: n: D:
 s s 0 अहेलया; Da अहेतुना (for अपीडया) —^d)
 Bo: धर्मान्

62^b) Ś: Bo 1- Dn: D: 1 T G: M: क्षमक्ष्यस्य
 (for 'क्ष्यस्य) Bo: s च (for [अ]पि) —^c) Ś:
 K: क्षयमे T: G: हि (for वै)

63^a) Bom ed बलवत् करिष्यामि —^b) K:

C 12. 5325
D 12. 141 67
K 12. 141 67

जीवन्यमं चरिष्यामि प्रणोत्स्याम्यशुभानि च ।
तपोभिर्विद्यया चैव ज्योतींषीव महत्तमः ॥ ६३
श्वपच उवाच ।

नैतत्खादन्प्राप्यसे प्राणमन्यं
नायुर्दीर्घं नामृतस्येव तृप्तिम् ।
भिक्षामन्यां भिक्ष मा ते मनोऽस्तु
श्वभक्षणे श्वा ह्यभक्षो द्विजानाम् ॥ ६४
विश्वामित्र उवाच ।
न दुर्मिक्षे सुलभं मांसमन्य-
च्छुपाक नात्रं न च मेऽस्ति वित्तम् ।

B1-s Dn1 Ds T2 G1 प्राणोत्स्यामि, D1 4 प्रणोत्स्या (D1
'त्या)मि, Ds प्रमोक्ष्यामि (for प्रणोत्स्यामि) Ks 4 4
B Dn1 ns D2 8 8 तु (for च) —^a) D1 T G2 4
ज्योतिषा (for ज्योतींषि) K1 D1 M तप (for तम)
G1 ज्योतींषि महद्दुत्तम

64 Bo om (hapl.) 64-65 —^a) B1 नैतत्सुखान्,
D1 T1 G2 4 नैत त्वदन् (for 'तत्खादन्') V1 B (Bo
om) Da Ds 7 S (Gs 4 absent) प्राणमद्य, Ds दीर्घमायुर्
(for प्राणमन्य), Ks 4 Dn1 ns D2-4 8 नैतत्खादन्प्राप्तुते
(Ks Ds 'वे) दीर्घमायुर् —^b) Ks 4 Dn1 ns D2-4 8 0
नैव (D0 नोव) प्राणान् (for नायुर्दीर्घं) Ks 4 B1 4
Dn1. ns D2 8 7 8 T1 G2 8 वृषी, Ds वृष्टि (for वृ
ष्टिम्) —^c) B2 अंत्यां (for अन्त्या) Ds भिक्ष्य,
T2 M1 8 वीक्ष (for भिक्ष) D1 मनोऽस्तु; T1 G2 4
M रुचि (M 'चा)स्तु (for मनोऽस्तु) —^d) M2 तु (for
द्वि) K2 4 V1 B2-4 D1 8 5 7 8 T1 G1 8 M1 8 4
[अ]भक्ष्यो, Da [अ]भोज्या (for अभक्षो) D1 9 श
भक्षण चाप्यभक्ष्य द्विजानां

65 Bo om 65 (cf v 1 64) V1 reads 65-66
on marg —^a) T2 G1 अद्य (for अन्यच्च) —^b)
K1 राणां (sic), Ks Dn1 ns D2 8 8 G1 M मन्ये,
V1 Da नान्य, B (Bo om) Ds 7 T2 G2 ना (D1
चा)न्यन् (for नाद्य) V1 B (Bo om) Da Ds
M1 8 मम (for न च) V1 B1-4 Da Ds चास्ति;
Bs M1 8 नास्ति; G2 M4 (sup lin ns in text) वेत्रि
(for मेऽस्ति) —^c) K1 D1 अगति; G1 अगम (for
अगतिर्) K1 3 4 D1 निपा (K1 'दा)द्, D1 G1 3
निशाचर, T2 M1-3 निशा च, M4 निशायां (for
निशाश) —^d) K1 3 4 D1 अस्मिन् (for चा'). B1

क्षुधार्तश्चाहमगतिर्निराशः

श्वमांसे चास्मिन्पट्टसान्साधु मन्ये ॥ ६५
श्वपच उवाच ।

पञ्च पञ्चनखा भक्ष्या ब्रह्मक्षत्रस्य वै द्विज ।
यदि शास्त्रं प्रमाणं ते माभक्ष्ये मानसं कृयाः ॥ ६६
विश्वामित्र उवाच ।
अगस्त्येनासुरो जग्धो वातापिः क्षुधितेन वै ।
अहमापद्रुतः क्षुब्धो भक्षयिष्ये श्वजाघनीम् ॥ ६७
श्वपच उवाच ।
भिक्षामन्यामाहरेति न चैतत्कर्तुमर्हसि ।

यत्र मां (for पट्टसान्) V1 B2 Da Ds पश्ये, B1 8-8
पश्य (for मन्ये) D1 S (Gs 4 absent) श्वजाघनी (G1
'निं) पट्टसां साधु मन्ये —After 65, D1 reads for the
first time, while T1 Gs read (marg see m) 69^{ab}

66 With 66^{ab}, of Rām 4 17. 39^{ab}; Gautama
Dharma S 17 27 31, Āpastamba Dharma S 1
5 17 35, Vasiṣṭha Dharma S 14 39-40, Manu
5 17-18, Yājñiavalkya 1 177, Viṣṇu Dharma S
51 6, Mārkaṇḍeya P 35 2-4, Mahāsutāsomañjū
taka (No 537), Gāthā 58 V1 reads 66 on marg
T1 Gs 4 repeat 66-67 after 71 Bo om the ref.
—^a) Ds भिक्षा (for भक्ष्या) —^b) Da भक्षदत्तस्य;
Ds ब्रह्मक्षत्रेषु (for 'क्षत्रस्य). Ks Dn1 ns D2 8 8 वै
विश्रः; V1 B Da Ds कौशिक (Da 'क'), G2 चैव
द्वि (for वै द्विज) —After 66^{ab}, D1 ins on marg.
(see m)

354* शल्यकः श्वाविधो गोधा शशः कूर्मश्च पञ्चम ।

[Of Manu. 5 18^{ab}]

—^a) Ks Dn1 ns D2 8 8 यथा (for यदि) Ds द्वि
(for ते) —^b) K1 8 B1 D1 9 माभक्षे (for 'भक्ष्ये).
D1 S (Gs 4 absent) वै मन (for मानसं).

67 For the incident, of 3 103 For the repe-
tition in T1 G2 4, of v 1 66 —^a) D1 अगस्तेन
K1 M2 दग्धो; T1 G2 8 युक्तो (for जग्धो) —^b)
T2 G1 च (for वै). —^c) K1 (by corr) क्षुधा,
Ks Bs Dn1 D2 8 8 क्षुत्तो, B1 damaged, Ds क्षुद्धान्
(for क्षुट्यो) —^d) T1 श्वजाघनी, T2 'जाघनी;
G1 स्वजाघनी

न नूनं कार्यमेतद्वै हर कामं श्वजाघनीम् ॥ ६८

विश्वामित्र उवाच ।

शिष्टा वै कारणं धर्मे तद्बृत्तमनुवर्तये ।

परा मेघ्याशनादेतां भक्ष्यां मन्ये श्वजाघनीम् ॥ ६९

श्वपच उवाच ।

अयता यत्समृचीर्णं न स धर्मः सनातनः ।

नावृत्तमनुकार्यं वै मा छलेनानृतं कृथाः ॥ ७०

विश्वामित्र उवाच ।

न पातकं नावमतमृपिः सन्कर्तुमर्हति ।

समौ च श्वमृगौ मन्ये तस्माद्भक्ष्या श्वजाघनी ॥ ७१

श्वपच उवाच ।

यद्ब्राह्मणार्थे कृतमर्थितेन

तेनर्पिणा तच्च भक्ष्याधिकारम् ।

स वै धर्मो यत्र न पापमस्ति

सर्वैरुपायैर्हि स रक्षितव्यः ॥ ७२

विश्वामित्र उवाच ।

मित्रं च मे ब्राह्मणश्चायमात्मा

प्रियश्च मे पूज्यतमश्च लोके ।

C 12 5395
B 12 141 77
K 12.141 77

68 Ś1 K1 2 4 D1 om. (hapl.) 68-69 After the ref., B1 reads 69^{ab} for the first time, repeating it in its proper place T1 G5 om (hapl.) 68 -^a) K3 भिक्ष्यान् Da (Da2 also as in text) छित्त्वा मित्त्वा च कान्स्त्वेन, D7 भिक्षामन्याशये हति (sic), D2 भिक्ष्यां मेघ्यामाहरेति -^b) V1 B1 2 Da D3 T2 G1 2 M1 च तत् (for चैतत्) V1 D3 G2 इच्छामि (for अर्हं) K5 Dn1 n3 D2 2 1 2 न च कर्तुमिहाहमि -^c) D2 T2 G1 M नूनं न (T2 G1 नु) (by transp), G2 वृत्तं न T2 G1 [अ]कार्यम् (for कार्यम्) B2-5 D2 पृवदि, Da पृवैत(Da1 न)द् (for पृवद्वै) D1 न कार्यमेतद्वै कर्म -^d) K3 कर्म काम, Da वर काम, G2 हरतेमां (for हर काम) T2 श्वजाघनीं, G1 'घनि

69 Ś1 K1 2 4 D1 3 om (D3 hapl.) 69 (cf v 1 68), B1 reads 69^{ab} (for the first time) after the ref in 68 D7 reads (for the first time) 69^{ab}, while T1 G5 read the same after 65 -^a) B1 (both times) नष्टा (for शिष्टा) D1 कारणे -^b) B1 (both times) D1 अनुवर्णये, D7 (first time) T1 G5 'वर्तय, M2 'वृत्तये (for 'वर्तये) -^c) T1 परा (for परां) K2 D1 T G1 M मेघ्याशनाम् (for 'शनाद्) K2 D1 ० हीमा, K5 Dn1 n3 पूर्णां (for पूर्वा) B2 परा मे व्यसनादेता, G2 5 परा (G5 'रा) मेघ्याशनेत्येता -^d) B2 भक्ष्याम्येता, Dn3 भक्ष्याप्ये; D1 5 भिक्षा मन्ये (for भक्ष्या मन्ये) T2 श्वजाघनीं, G1 'घनि

70 ^a) B1 damaged K2 B3 5 Da Dn3 असता, K1 असताय समादीवं (sic), D7 S (G2 4 absent) असद्विर्यं समाचीर्णं -^b) B2 4 D3 च (for स) -^c) B2 2 4 मा (for न) B1 वृत्तम् (for [अ]वृत्तम्) K2 5 Dn1 n3 D2 2 3 ना(Dn1 न; D3 अ)

कार्यमिह कार्यं वै, D7 S (G2 4 absent) अका(G2 'ना)र्यमिह कार्यं वा -^d) K1 2 5 V1 B2 2 5 Da Dn1 n3 D2-5 1 0 S (G2 4 absent) [अ]शुभ (for [अ]नृत) D7 कृथा B1 मा छले मानृत कृथा; D1 मा छले वृत्त कृथा (submetric)

71 D7 om 71 D2 om the ref -^a) S (G2 4 absent) न (T2 ना) पापक (for न पातकं) K2 D1 नावमृतम्; M2 'तनम् (for 'मतम्) -^b) K1 ऋपे; D1 ऋपिं (for ऋपि) K2 V1 Dn1 D3 G1 M2 सत्कर्तुम्, B2 Da कर्तुं तद् (for सन्कर्तुम्) K3 D1 ० अर्हामि -^c) B1 स; T2 स्व (for श्व) G2 मृग (for मृगौ) -^d) K3 5 B2 2-5 Da2 Dn1 n3 D2 2 2 ० मोक्ष्ये, V1 B2 D1 भक्ष्ये; B1 Da1 भक्षे, G1 भक्ष्ता, M1 3 भक्ष्या (for भक्ष्या) K2-5 V1 B Da Dn1 n3 D1-5 2 0 M1 2 4 श्वजाघनीं; T1 G1 'जाघनि, G2 'जाघिनी (for 'जाघनी) - For the repetition of 66-67 in T1 G2 5, cf v 1 66

72 D7 om the ref -^a) T2 G1 तु समर्थितेन (for कृतम्) K5 यद्ब्राह्मणार्थकृतार्थं तेन (corrupt) -^b) B1 om (hapl.) तेन K3 D1 महर्पिणा, D5 द्विर्पिणा; M4 तेनैर्पिणा (for तेनर्पिणा) K1 तद्वदक्ष्याधिकारं, K2 2 5 Dn1 n3 D2-5 2 0 तद्वद्व्याधिकारे (K2 'र), V1 B तद्व (B1 'वे)क्षाधिकार, Da सम रक्षा (Da2 'क्ष्या)धिकारे; D1 तच्च भक्ष्याधिकारण, D7 T1 G2 5 M1 2 4 तद्वदक्ष्यं न कामात्; T2 G1 भक्षितो वै न कामात् (for तच्च भक्ष्याधिकारम्) M2 **क्षीणा सद्रक्ष्या न काम -^c) D7 T1 G2 M1 2 4 ह्यत्र (for यत्र) M3 नु (for न) M2 स वै न धर्मो न च पापमस्ति -^d) K2 5 Dn1 n3 D2-4 1-0 T G1 2 5 गुरवो हि रक्ष्या (K2 'क्षा), V1 B1 2 Da M गुरवो भि(B1 'ति)रक्ष्या (B1 'क्षा) (for हि स रक्षितव्यं).

तं मर्तुकामोऽहमिमां हरिष्ये
 नृशंसानामीदृशानां न विभ्ये ॥ ७३
 श्वपच उवाच ।
 कामं नरा जीवितं संत्यजन्ति
 न चाभक्ष्यैः प्रतिकुर्वन्ति तत्र ।
 सर्वान्कामान्प्राप्नुवन्तीह विद्व-
 न्प्रियस्व कामं सहितः क्षुधा वै ॥ ७४

विश्वाभिन्न उवाच ।
 स्थाने तावत्संशयः प्रेत्यभावे
 निःसंशयं कर्मणां वा विनाशः ।
 अहं पुनरुर्वर्त इत्याशयात्मा
 मूलं रक्षन्मक्षयिष्याम्यभक्ष्यम् ॥ ७५
 बुद्ध्यात्मके व्यस्तमस्तीति तुक्ष्णे
 मोहादेकत्वं यथा चर्म चक्षुः ।

73 ^a) T₂ तद्वय (for मित्र च) D₀ om च
 V₁ om स K₂ s B₂-s Dn₁ ns D₂-s s प्राहणस्य
 (for 'णश्च) D₁ मित्र च मैत्र च स सर्वमारमा —^b) B₁
 पुण्यतमम् (for पूज्य) T₂ G₁ हि (for च) V₁ B₁ s
 Da निय (for लोके) —^c) D₁ न मर्तुकामो; D₂ स
 कर्तुं; D₁ S (G₂ s absent) तद्रोमर्तु (for स मर्तुं)
 D₂ सह; M₂ इह (for इमां) K₁ s s V₁ B Da
 Dn₁ ns D₂ s s 1-0 T₁ G₁ s s M₁ s s जिहीर्ष; D₁
 जिहीर्षुर, T₂ जिगीषे; M₂ [जा]जिहीर्षे (for हरिष्ये).
 —^d) D₀ ईदृशां नैव (for 'शानां न) T₁ G₁ s s M
 हि (for न) B₁ विद्यते (sic) (for विभ्ये) Dns
 D₂ s नृशंसानामीदृशानां न विभ्ये.

74 G₁ श्वाक (for श्वपच) —^a) V₁ B₁ मत्यजते
 —^b) B₁ partly damaged D₁ चा (for च) All
 MSS (except S₁ K₁ s s D₁, Dn₂ D₀ G₂ s absent)
 [भ]भक्ष्ये (Dn₂ D₂ s 'क्षे) (for [स]भक्ष्ये) G₁
 repeats from प्रति up to विद्वन् (in 71^c) after नि
 सदाय (in 75^d) K₂ Dn₁ ns D₂ s s क्वचित् (for
 प्रति) All MSS (except S₁ K₁ s s D₁, Dn₂
 D₂ G₂ s absent) बुद्धि (for तत्र) —^c) V₁ B₁ s
 Da D₁ s s (G₂ s absent) सर्वाश्च (for सर्वांश्च) D₁ s
 आमुयति (for प्राष्ट) D₁ T G₁ s s [इ]ति (for [इ]ह)
 K₁ M₂ विद्वान्; D₁ T₁ G₂ विद्धि, T₂ G₁ s बुद्धि
 (sic) (for विद्वन्) —^d) K₁ हियस्य; B₁ भक्ष; B₁
 D₂ प्रिय, Da प्रिय; D₁ - प्रियश्च; M₂ s स्वय स्व
 (for प्रियस्य) D₁ काम (for काम) K₁ s s V₁
 B Da Dn₁ ns D₂-s s s क्षुधे (K₁ 'धे)व (for क्षुधा
 वै) D₁ T G₁ s s M₁ s स्वयं गत्या महितार (M₁ s
 संमहति) क्षुधं ये (M₁ ते)

75 ^a) B₁ Dn₁ D₂ s s सदाय; D₁ G₂ सदाय (for
 सदाय) D₁ भायो; D₂ चेह (for भाये) —^b)
 K₁ V₁ B₁-s Da Dn₁ ns D₂ s s 1 s S (G₂ s absent)
 निर्वक्ष्य (for 'क्षय) After निर्वं, Da₂ ns s

355* **मूलतुल्यचित्तिपुण्य (sic)
 मोहात्मके यत्र यथा स्वभक्षे ।

For the repetition in G₁, of v. 1 74 D₀ s
 कर्मणा K₂ s B₁-s Da Dn₁ ns D₂ s s वै विनाशः;
 D₁ s S (G₂ s absent) चा (D₀ वा)पि नाश (for वा
 वि). —^c) S₁ K₁ s s V₁ B D₁ G₁ s M व्रत (G₁
 वृत्त)नित्या (B₀ 'मित्या, B₂ 'नित्य)शयात्मा, K₂ s
 Da Dn₁ ns D₂ s s 1-0 T₁ G₂ व्र (D₁ भू)वनित्य
 (D₁ T₁ G₂ 'त्वा) शमारमा; D₁ व्रतनित्येभमात्मा (sic),
 T₂ व्रतनित्यो यत्तारमा (for 'वर्त इत्याशयात्मा) —^d)
 K₁ भक्ष; K₂ Dn₁ ns D₂ s s रक्ष्य (Dns 'क्षं) (for
 रक्षन्) 'D₁ न भक्षयिष्यामि K₁ D₂ s s अभक्ष (for
 'क्ष्यम्) V₁ B₀ s s-5 Da D₂ स वै क्षेप्ये (B₁ सर्व
 क्षेप्यामि) पापमिद (V₁ 'यं; Da 'म) लघीय; T₂ G₁
 M अवेक्षते (T₂ अन्वीक्ष्ये; G₁ अन्वेपिष्ये) मा हि
 भूयो गरीयान्

76 ^a) D₂ बुद्ध्या मर्भव (for बुद्ध्यात्मके) All
 MSS (except S₁ K₂ D₁, Dn₂ D₀ G₂ s absent)
 व्यक्त (D₁ 'क्ति)म् (for 'न्त्रम्) Da अपि प्रतुष्टो (for
 चम्प्रीति तुष्टो). K₁ s D₀ तुष्टा, K₂ Dn₁ ns D₂ s s
 पुण्य; B₂ s D₁ तुष्टे, D₂ रष्ट; M₁ s तुष्टिर् (for तुष्टो)
 —^b) K₁ B₁ D₂ मोहादेव स्व, K₂ D₁ s S (G₂ s ab
 sent) 'त्मके (M₂ 'ने)त्य, K₂ देकत्वेन, B₁ मे देव
 र; Da देहादेक (Da₂ 'त्मक)रत्र (for मोहा). V₁ B₀
 s-5 Da D₂ न यथा (for यथा) K₁ दार्म, K₂ V₁
 B D₂ शब्द, K₂ D₀ वृत्त; Dn₁ शक; Da₂ शक्त;
 D₁ S (G₂ s absent) शिष्ट (for चर्म) B₁ D₂ वक्ष
 (for चक्षु) K₂ Dn₁ ns D₂ s s मोहात्मके यत्र यथा
 श्वभक्ष्ये (Dn₁ D₂ 'भक्षे, Dns 'पक्षे), D₁ मोहात्मके
 नास्तिकरष्ट क्वचित् — After 76^a, K₂ D₁ ins

356* यथा चक्षु शब्दतरत्र न बुध्ये
 द्रप पश्येच्छक्षुरेव तथैव ।

[(L 1) D₁ तथा (for यथा)]

यद्यप्येनःसंशयादाचरामि

नाहं भविष्यामि यथा त्वमेव ॥ ७६

श्वपच उवाच ।

पतनीयमिदं दुःखमिति मे वर्तते मतिः ।

दुष्कृती ब्राह्मणं सन्तं यस्त्वामहमुपालभे ॥ ७७

विश्वामित्र उवाच ।

पियन्त्येवोदकं गावो मण्डूकेषु रुवत्स्वपि ।

न तेऽधिकारो धर्मेऽस्ति मा भूरात्मप्रशंसकः ॥ ७८

श्वपच उवाच ।

सुहृद्भवानुशासि त्वा कृपा हि त्वयि मे द्विज ।

तदेवं श्रेय आद्यत्स्व मा लोभाच्छ्रानमादिधाः ॥ ७९

विश्वामित्र उवाच ।

सुहृन्मे त्वं सुखेषुश्रेयापदो मां समुद्धर ।

जानेऽहं धर्मतोऽऽत्मानं श्वानीमुत्सृज जाघनीम् ॥ ८०

श्वपच उवाच ।

नैवोत्सहे भवते दातुमेतां

— °) B₂ यदा (for चद्दि) K₃ V₁ B₁ 2 Da Dn₁ n₃ D₂₋₄ 1 3 S (G₃ 4 absent) [पु]त्त्, Bo 2-3 D. [पु]त्त् (for [पु]त्त्-) K₃ B₁ Dn₁ n₃ D₂ 2 3 मश याग्मा चरामि D₃ G₁ सशयम् (for 'याद्' D₁ S (G₂ 4 absent) साहरामि (for साच' — °) D₃ om. from ह up to मति' (in 77^b) D₁ भविष्यसि K₁ D₃ ८ एव, D₁ S (G₃ 4 absent) साय्य (for एव)

77 D₃ om 77^a (cf v l 76) — °) Ś₁ (sup lin) K₃ V₁ Bo 2 3 3 Da Dn₃ D₁ ० T₁ G₂ 3 M यापनीयम्, K₁ यत्, K₂ Dn₁ D₂ 3 गोप', B₁ जाय', B₃ पाय', D₄ यात्, D. पापीयस्त्वम्, T₂ यावशी व्यम् (sic), G₁ याचनीयम् (for पत्) — °) K₃ D₂ 3 निश्रया, Da च्यायते, Dn₁ n₃ D. निश्रिता (for वर्तते) — °) Da निष्कृति, Dn₁ n₃ D₃ दुष्कृती, D₁ T₁ G. 'कृति, D₂ 'कृत्, T₂ G₁ 2 M₁ 3 'कृतिर् (for 'कृती) Dn₁ D₃ (by corr as in text) [5]ब्राह्मण, D₁ ब्राह्मण K₃ Dn₁ D₃ सत्र, Da सुत्, D₁ ० म तं (for मन्त) — °) Bo 2-3 यस्त्वा मेवम्, M₁₋₃ यत्स्वामहम् (for यस्त्वामहम्) K₁ उता कृत (sic) (for उपालभे) B₁ यत्स्वाह समुपालभे

78 D₃ reads 78 twice — °) Bo 2-3 D₃ विच रंति (for पियन्त्येव) — °) K₁ Da मण्डूकेषु, Dn₃ माहू' (for मण्डू') K₁ भयसु; D₁ M रुद्, D₃ तुव', D₁ रुवति (for रुवसु) B₃ Da च (for [अ] वि) — °) B₁ damaged D₁ om (hapl) from ते up to नानु (in 84^c) K₁ G₂ धर्मो Bo 3 3 न ते धर्मेधिकारोस्ति — °) M₁₋₃ भूद् (for भूर)

79 D₁ om. 79 (of v l 78) — °) B₄ 5 भूलो, Da G₁ भूता (sic) (for भूत्वा) K₃ 5 V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂₋₆ ३ ० [अ]नुशामे; D₁ S (G₃ 4 absent)

[अ]नु (T₁ G₃ तु, G₁ नि)शोचे (for 'शासि) K₄ 5 V₁ B D (D₁ om, Dn₂ D₃ absent) T G₃ त्वा (for त्वा) — °) K₁ [अ]ति (for हि) D₃ वृया हि त्व भवे द्विज — °) K₃ V₁ B₁ 2 Da D₁ 1 ० T₁ G₁ 2 5 M तदिदं, K₃ Dn₁ n₃ D₁ 3 5 T₂ यदिद्, D₃ यदि त्व (for तदेव) K₁ आयत्स्व, Da M₁ 'दस्त्व (for घस्त्व) — °) K₃ B₂₋₅ D₁ लोमान्मा (D₁ 'न्मा) (by transp) K₁ corrupt, K₃ D₁ मातिशक्तिया; K₃ m. 5 V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ 3 5 3 पात् (Dn₁ 'प) क कृ- (K₃ m त)या, D₃ आगमादिधा' (for श्वान') D₁ S (G₃ 4 absent) मा लोभे चेत सादधा' (D₁ 'धी)

80 D₁ om 80 (cf v l 78) D₃ om (hapl.) 80-81 — °) K₃ D₁ 1 ० S (G₃ 4 absent) सुहृत्त्व (M₁ 'त्वे) चेद्विच्छसि त्वम् (D₁ मे) — °) D₃ (marg sec m as in text) क्षपापो (for आपदो) Da₁ समु द्दह (for 'द्धर) — °) D₁ धर्मम् (for धर्मतो) K₃ Bo 3-5 Dn₃ मार्गो (for ऽऽत्मान) — °) K₁ मौनीम् (corrupt), K₃ 5 V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂₋₄ 3 शौनीम्; D₃ भोज्याम् (for श्वानीम्) K₃ V₁ Bo Da उत्सृज्य D₁ S (G₃ 4 absent) उत्सृजेमां श्वजाघनीं (G₁ 'नि)

81 D₁ 5 om 81 (cf v l 78, 80) — °) K₁ नेहो (before corr 'वो) त्वहे (for 'नैवो') K₃₋₅ V₁ Bo-2 5 D (D₁ 5 om, Dn₂ D₃ absent) T₁ G₂ 5 M₂ भवतो; B₃ 4 G₁ भगवतो (G₁ 'त्वे) (for भवते) K₃ Dn₃ D₁ ० T₁ G₂ 5 एना, V₁ B₁ एव, B₃ T₂ G₁ M एत्त्, Da एत् (for एता) — °) K₁ Da D₃ नोपेक्षित (for 'क्षित्) K₁ हियमाणे, V₁ Bo 1 3 4 क्रियमाण, B₂ lacuna, G₁ हीय'; M₂ प्रियमाण (for हियमाण) K₁ श्वपन्न (sic), D₃ श्वगात्र (for स्वमन्नम्) — °) K₁ B₃ 4 G₁ M₃ 4 स्वाव, D₃ जावा; D₁ न्यावा; D₃ ह्यावा (for स्वाव) K₃ 4 D₃ शमले नाव (D₁ 'तु), K₃ Dn₁ n₃ D₂ 3 5 ० पापलोकाव

C 12 5403
B 12 141 85
F 12 141 85

C 12 5403
B 12 141 85
K 12 141 85

नोपेक्षितं हियमाणं स्वमन्नम् ।
उभौ स्यावः स्वमलेनावलिप्तौ
दाताहं च त्वं च विप्र प्रतीच्छन् ॥ ८१
विश्वामित्र उवाच ।
अद्याहमेतद्भुजिनं कर्म कृत्वा
जीवंश्चरिष्यामि महापवित्रम् ।
प्रपूतात्मा धर्ममेवाभिपत्स्ये
यदेतयोर्गुरु तद्वै ब्रवीहि ॥ ८२
श्वपच उवाच ।
आत्मैव साक्षी किल लोककृत्ये

(D₀ 'नु); V₁ B₁ 2 D_a D₁ S (G₂ 4 absent) श्वम
(V₁ B₁ 2 D_a स्वम, G₁ श्वज)लेनानु; B₀ स्वमले
नाव; B₀ श्वमलोकाव (for स्वमलेनाव) —^d) All
MSS (except Ś₁ K₁ 2, D₁ 5 om, D₂ D₀ G₂ 4
absent) चाह (by transp). K₈ 5 V₁ B₁-1 D_a
D_{n1} n₈ D₂ 8 8 द्रा(B₁ द्र)क्षणस्त्वं (for स्व च विप्र)
K₈ प्रतीक्ष्य, K₅ 'क्ष; B₂ 'क्ष्य; B₁ D_{n8} D₂ 8 8
'क्ष (for 'च्छन्)

82 D₁ om 82 (of v 1 78) —^a) B₂ अहम् (for
अद्याहम्) Ś₁ K₂ 4 T₂ प्त, G₁ [अ]ह ते (for प्तद्)
G₂ om कर्म —^b) V₁ B D₀ तरिष्यामि; D_{n1} भरि'
(for चरि') K₈ D₁ 0 M₂ महत् (for महा)
—^c) K₈ 5 D_{n1} n₈ D₂ 8 8 0 स पूतात्मा; D₁ T₁
G₂ 5 M सपूजितात्मा; G₁ स जीधि' (for प्रपू') K₈
[अ]भिपत्स्ये; B₁ 'यात्से; M₁-3 [अ]नुपत्स्ये (for [अ]
भि') B₀ 8-5 D₀ प्रयुक्तमात्मान (B₂ D₀ 'हार)मिवा
भिपत्स्ये —^d) D₁ तदेनयोर (for यदेत') K₈ D₂
वै (K₈ वा) गुरु तद् (by transp), D_{n8} गुरु तद्द्;
D₁ S (G₂ 4 absent) वै गुरु नस्तद् B₁ 2 D_a नो,
B₁ D₀ lacuna (for वै) K₁ B₀ ब्रवीमि

83 D₁ om. 83 (cf. v 1 78) D₁ om 83-85
—^a) K₈ B₁ आत्मेव; B₀ 3 5 D₀ 'त्मा च (for 'तौव)
K₈ D_{n1} n₈ D₂ 8 8 8 कुल (for किल) K₁ 8 5
V₁ B D_a D_{n1} n₈ D₂ 8 8 8 0 S (G₂ 4 absent)
धर्म (G₂ 'मम्) (for लोक) K₈ B₀ 3-5 वृद्ध; B₁
2 5 m Da T G₁ 5 M चर्ये, D₅ वृद्धे; G₂ आहुस्
(for कृत्ये) D₄ आत्मेव साक्षी प्रेत्य पापेषु नित्यं —^b)
K₈ B₁ 2 Da D_{n1} n₈ D₂ 8 8 0 S (G₂ 4 absent)
दुष्कृत (for दुष्टम्) —^c) K₈ D₁ 0 द्याददे; K₅ V₁

त्वमेव जानासि यदत्र दुष्टम् ।
यो एाद्रियेद्भक्ष्यमिति श्वमांसं
मन्ये न तस्यास्ति विवर्जनीयम् ॥ ८३
विश्वामित्र उवाच ।
उपादाने सादने वास्य दोषः
कार्यो न्यार्यनित्यमात्रापवादः ।
यस्मिन्न हिंसा नानृते वाक्यलेशो
भक्ष्यक्रिया तत्र न तद्दरीयः ॥ ८४
श्वपच उवाच ।
यद्येष हेतुस्तव सादनस्य

B D_a D_{n1} n₈ D₂ 8 8 8 द्वियाद्; T G₁ 5 M₂ 4 श्वार्थ
येद्; G₂ M₁ 3 [s]स्पर्शयेद् (M₂ 'यन्) (for एाद्रि')
D_n भक्ष्यमिति; D₅ 'क्ष्यमिद्, G₁ 'क्ष्यामीणि (for 'क्ष्य
मिति). —^d) B₀ तत्र (for तस्य). D_{n8} T₂ विमर्जनीय

84 D₁ om up to नानृ (cf. v 1 76) D₁ om
81 (of v 1 83) —^a) D₁ उपादान (for 'दान'),
D₁ पादने; G₂ पाधने (for सादने) K₁ 7 4 D₁ 8
चास्य दोष; K₂ 5 V₁ B₁ 2 D_a D_{n1} n₈ D₂ 8 8 चा
स्ति दोष; B₁ D₅ S (G₂ 4 absent) वाक्यदोष (B₁
'पा) (for चास्य दोष) B₀ 5 5 दोषा —^b) Ś₁
कार्यो न्यार्यैर्, K₁ छात्रो न्यार्यैर्; K₈ D_{n1} D₁ 0 कार्यो
(D_{n1} 'या)त्स्ये, K₈ 5 B₀ 2-5 D_{n8} D₂ 0 8 T G₁ 2 3
M₁ 2 कार्ये (B₂ 5 'र्यो)न्याये (M₁ 'र्ये), V₁ कार्येव्यये;
D_a 'र्येत्स्ये; D₅ 'र्योपाये; M₂ 4 कार्यो न्यार्ये (for
कार्यो न्यार्यैर्) K₁ D₂ नित्यमात्रापवाद; D₁ 0 'मेवाप'
(for 'मत्राप') —^c) K₈ 5 B₁ D_{n1} n₈ D₂ 8 8 0
यस्मिन्; D_a यत्र (for यस्मिन्न) D₀ लेशा (sio) (for
हिंसा) K₈ D₁ न कृतो; K₅ B₁ 3 4 D_{n1} D_{n1} n₈
D₂ 8 8 0 नानृते; V₁ B₀ 2 D₅ T₂ M 'नृते; B₂
'नृत; D_{a2} 'नृत; G₁ ननृते (for नानृते) K₂ 5
V₁ B (except B₂) D_{n1} n₈ D₂ 8 8 8 G₂ वाक्य;
D_{a2} नाव (for वाक्य) K₈ D₁ लेशाद्; T₂ देतो,
G₁ लेशे (for 'लेशो) —^d) D_{n1} M भक्ष (for
भक्ष्य) K₅ V₁ B D_a D_{n1} n₈ D₂ 8 8 8 T G₁ 2 3
M₂ 4 यत्र (for तत्र) T₂ G₁ नृ (for न) K₈ D₁ 0
भक्ष मृयात्त नृ (D₀ 'मनु) तद्दरीय'

85 D₁ om 85 (of v 1 83) —^a) K₈ D₂ 8 8
यद्येष; D_{n8} 'क्ष्य; D₁ 'स्वैप; D₅ 'देष (for 'क्षेप)
T₂ धर्मस; G₁ lacuna (for हेतुस्) K₈ D₁ कार

न ते वेदः कारणं नान्यधर्मः ।
 तस्माद्भक्ष्ये भक्षणघ्ना द्विजेन्द्र
 दोषं न पश्यामि यथेदमात्थ ॥ ८५
 विश्वामित्र उवाच ।
 न पातकं भक्षणमस्य दृष्टं
 सुरा पीत्वा पततीतीह शब्दः ।
 अन्योन्यकर्माणि तथा तथैव
 न लेखमात्रेण कृत्यं हिनस्ति ॥ ८६
 श्वपच उवाच ।
 अस्यानतो हीनतः कुस्मितादा

तं विद्वांसं बाधते साधुवृत्तम् ।
 स्थानं पुनर्यो लभते निपङ्गा-
 तेनापि दण्डः सहितव्य एव ॥ ८७
 भीष्म उवाच ।

एवमुक्त्वा निवृत्ते मातङ्गः कौशिकं तदा ।
 विश्वामित्रो जहारैव कृतबुद्धिः श्वजाघनीम् ॥ ८८
 ततो जग्राह पञ्चाङ्गीं जीवितार्थी महामुनिः ।
 सदारस्तामुपाकृत्य वने यातो महामुनिः ॥ ८९
 एतस्मिन्नेव काले तु प्रववर्षाथ वासवः ।
 संजीवयन्प्रजाः सर्वा जनयामाम चौपथीः ॥ ९०

C. 12. 5415
 B 12. 141 97
 K 12 141 93

ण्य, K: V1 B1.2 Da T G2 ६ म्नादने न्यान्, B0
 Dn1 D- ३ २.२ G1 M नेव्य (for 'नस्य) K1 यथेप
 होतन्त्रव दोदरस्य (sic) — ८) V1 B Da D. न तन्
 (D- त) प्रपद्ये, T1 G2 ६ ततो न (G2 om न) वेदः, M1 २
 न ते (M2 वो) पवाड, M2 ६ न ते वाद् (for न ते वेदः).
 K. B2 Dn2 D2.2.२ ६ वरण (for कारण) K1.६ V1
 B0 २-२ Da Dn1 D2 २.२ २ २ नार्थ, B1 Dn2 नापि, T1
 G2 ६ नात्र, T2 G1 नान्य (for नान्य) B1 Dn2 [ख]-
 धर्म, G1 धर्मा K2 D2 न कारण चार्यधर्मं प्रतिष्ट
 — ९) K2 D2 भक्षणगे (for 'णाद्) D0 त्रितेन्द्र (for
 द्विजेन्द्र) K: V1 B Da Dn1. n2 D1-२ ३ T2 G1 M1.
 २.६ तन्माद्भक्ष्ये (Dn2 D2 ६ 'क्षे, D2 'क्त) भक्षणगे वा
 (B0 ३ ३ D. 'मागे, D1 'णाद्वा) द्विजेन्द्र, T1 G2 ६
 तन्माद्भक्ष्याभक्षणगे यद्धि', M2 कन्माद्भक्ष्ये न भक्ष्यते द्वि'
 — ८) Da2 T1 G2 ६ दोषान्; D2 धर्म (for दोष)
 V1 B1 २ Da M1.२ यथा स्वम्, T G1.२ ६ M2 ६
 यद् (T2 G1 यथा) र्थम् (for यथेदम्) S1 K (except
 K2) B0 २-२ Dn1. n2 D1-३ ३ ३ क्षत्र, G1 क्षर्य, M2
 क्षाय (for क्षाय)

Dn1. n2 D2-1 ३ ६ पाप, D7 T1 G2 M ह्येप (for
 ह्येप) D1 मात्रस्य (for मात्रेण) All MSS (except
 S1 D1, Dn2 D2 G2 ६ absent) कृत (for कृत्य)

87 D7 om. the ref — ९) D7 च (for वा)
 — ९) K1 भीत, K2 B1.६ Da Dn1 n2 D2 ३ ३ ३ ३ T
 G1 ६ M तद् (for त) B2 ६ G2 भीत (G2 तद्)
 विद्वान्मवद् (G2 'वाच) ते साधुवृत्त — ९) K2 Da Dn1
 n2 D2 (marg as in text) स्थान, B2 D0 स्थाने (for
 स्थान) D1 वा (for यो) V1 B1.2 Da लभते यो
 (B2 'तेमो) (by transp), M2 यो भवते K (except
 K2) V1 B D (Dn2 D2 absent) T1 G2 ६ [S] मि (D1
 वाभि) पगात्, T2 G1 [S] नुप', M विभ (M2 'ह) गत
 (for निपङ्गात् as in S1 K2 only) — ८) D2 तेनैव,
 G2 तेनाभि (for 'पि) T2 G1 येनातिदृढ सहित स एव

88 ९) V1 B1 Da निवृत्ते तु (for निवृत्ते) — ९)
 V1 Da2 मातगे (for मातङ्ग) K1 कौशिकात्, V1
 B1 २ Da D1 कौशिकस् K2 B2 Dn1. n2 D2 ३ ३ तया
 (for तदा) — ८) G2 तु (for श्व) D1 जाघनी,
 T1 G1 जाघनि

89 ९) S1 Dn2 पचांगो (Dn2 'गां), K2 Dn1 D2
 २ ३ ३ T1 G2 ६ स (D1 T1 G2 ६ च) श्याग, B2 Da
 विधिवज्, D1 G1 पचांगी (for पञ्चाङ्गी) — ९) K2
 D2 जीविताय, B2 Da विश्वामित्रो, D1 T G1.२ ६ M2 ६
 जीवितार्थ (for 'वार्थी) — ९) K1 मदानस् (for 'रस्)
 S1 (sup lin as in text) K (except K2) V1 B
 Dn2 D1-२ ३ ३ उपाहस्य (for 'कृत्य) D7 S (G2 ६
 absent) मदारस्वय चाद् (D1 'धु) ल्य — ८) D1 वनं
 (for वने) S1 (sec m) त्रातो, K1 त्राता (for

C. 12 5416
D 12 141 90
K 12 141 100

विश्वामित्रोऽपि भगवांस्तपसा दग्धकिल्बिषः ।
कालेन महता सिद्धिमवाप परमाद्भुताम् ॥ ९१
एवं विद्वानदीनात्मा व्यसनस्थो जिजीविषुः ।
सर्वोपायैरुपायज्ञो दीनमात्मानमुद्धरेत् ॥ ९२

एतां वृद्धिं समाख्याय जीवितव्यं सदा भवेत् ।
जीवन्मुपयमवाप्नोति नरो भद्राणि पश्यति ॥ ९३
तस्मात्कान्तेय विदुषा धर्माधर्मविनिधये ।
वृद्धिमाख्याय लोकेऽस्मिन्वर्तितव्यं यत्तात्मना ॥ ९४

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि एकोत्तरत्वारिंशदधिकोऽध्यायः ॥ ६३९ ॥

यातो) Ks s V1 B Da Dn1 ns D1-2 1-2 S (G2 s
absent) चने (T2 पदे) भोक्तुमित्येव स — After 89,
Ks-s V1 B Da Dn1 ns D2 s s s ins *

357* यथास्य बुद्धिरभवद्विधिनात् क्षजापनीम् ।
भक्षयामि यथाकामं पूर्वं मत्स्यं देवता ।
ततोऽग्निमुपसंहृत्य प्राक्षेण विधिना मुनि ।
उन्मत्तमेन विधिना चक्र ध्रुवत स्वयम् ।
ततः समारभ्यकर्म देव किञ्च च भारत । [5]
प्राहृत्य देवानिन्द्रादीन्भामं भाम विधिमतमम् ।

[(L 1) Ks यथा; Ks B2 Da Ds भम (for तम)
Ds reads the portion from द भजा up to विदिता
(in line 3) twice — (J. 2) Ks B1 तम (for
यथा) Ks भाम (for यथा) — (L 3) Da यथ
(for ततो) B2 उपसंहृत्य (for 'सहृत्य'). Ks माधन
(sic); Ks B2 s s in Da म् (B2 म) ज्ञानो (for
मातोष) — (J. 4) Dn2 चार (for चय). Ks तप
यत; Ks प्रपयत (sic) (for तप) Ds चर वा
क्षयत्कामं (for the post half) — (J. 5) B1 समारभेय
(for 'रभेय) — (L 6) Ks Ds s आहवद् (for 'हव)
Ks भाम विधिकमाददाय, B2 भाम भाममात्सवय (for the
post half)]

90 b) Ks Dn1 ns D2 s s स (for [स]य) — c)
D7 G1 स जीवयन् — d) Dn1 G1 चौपधि; T2
चौपधी .

91 a) Ks V1 Da D1 s T2 G1 [5]य; B2 lacuna
(for 5वि) — b) Ks Ds कदमप (Ks 'र') (for
'कदियप) — c) Ks महती; M2 तपता (for महता)
— d) T1 G2 s ह्येय; Gs (inf lin, see m) ह्याय

(for भवाप) K1 वृत्तमाद्भुतं (sic), Ks Dn1 D2 s
T2 G1 परमाद्भुतं; V1 B2 s Da स मुनिना (for पर
माद्भुताम्) — After 91, Ks V1 B Da Dn1 ns
D2 s s s ins

358* स संहृत्य च तपसं क्षजापयाय च नृदधि ।
चौपवामाय देवींश्च विदुष्य क्षिप्रमतमम् ।

[(L 1) V1 उदाहृत्य; B2 (unrec as above) —
(for स सं) D2 s s यथापय (for 'सत्प)]

92 a) B2 Ds सर्वोपायविधापानो — b) K1 भीषन्
(for दीनम्).

93 a) Ks D. मनापय (for 'रपाय) — b) Ks
Ds तदा भवेत्, V1 B2 s Da भवेत्तदा (for सदा भवेत्)
— c) All MSS (except S1 Ks s D1, Da D
G2 s absent) पुरुषो भद्र (T2 चर्म) मयु (D2 s M2 s s
'मयु; Ds 'रु) ति

94 a) Da वपुषा (for विदुषा). M2 तस्मात्समनि
कान्तेय — b) Ks s V1 B2 s s s Da Dn1 D2-2 1-2
S (G2 s absent) वृत्तमतमम्; B2 D1 यथा; Dn1
कृतमात्मना (hypermetric) (for यथा)

Colophon — Subpartian S1 K B1 Da Dn1
D1-2 आपद्दर्शन; V1 B1 D1 S (G2 s absent) साधर्मं,
B2 s-s Ds आपद्दर्शन; Dn2 व्यापत्ति — Adhy name
N (Dn2 Ds absent) G1 M1-2 विश्वामित्रश्चरषां D1
G1 'पाक)सयाद्; G2 मांसभक्षणं — Adhy no
(figures, words or both) B2 T2 142; B2 s 140,
Dn1 10; Dn1 11; T1 G2 114; G2 s M
113. — Sloka no Da 101; Dn1 102; D2 99

१४०

युधिष्ठिर उवाच ।

यदिदं घोरमुद्दिष्टमश्रद्धेयमिवानृतम् ।

अस्ति सिद्धस्युमर्यादा यामहं परिवर्जये ॥ १

संभ्रूयामि विपीदामि धर्मो मे शिथिलीकृतः ।

उद्यमं नाधिगच्छामि कुतश्चित्परिचिन्तयन् ॥ २

भीष्म उवाच ।

नैतच्छुद्धागमादेव तव धर्मानुशासनम् ।

प्रज्ञासमवतारोऽयं कविभिः संभृतं मधु ॥ ३

बह्वथः प्रतिविधातव्याः प्रज्ञा राज्ञा ततस्ततः ।

नैकशाखेन धर्मेण यात्रैषा संप्रवर्तते ॥ ४

बुद्धिसंजननं राज्ञां धर्ममाचरतां सदा ।

जयो भवति कौरव्य तदा तद्विद्धि मे वचः ॥ ५

बुद्धिश्रेष्ठा हि राजानो जयन्ति विजयैपिणः ।

धर्मः प्रतिविधातव्यो बुद्ध्या राज्ञा ततस्ततः ॥ ६

नैकशाखेन धर्मेण राज्ञां धर्मो विधीयते ।

दुर्बलस्य कुतः प्रज्ञा पुरस्तादनुदाहृता ॥ ७

140

1 Ds विश्वामित्र (for युधिष्ठिर) —^a) Da उद्दिष्टम् (for 'ष्टम्) K1. s Dn1 n3 D2 : s यदि घोरं वसुद्दिष्टम् —^b) B2 (marg) यत्रैषा संप्रवर्तते ☞ Ca अश्रद्धेयमिवानृतम् अनृतमिवाश्रद्धेयम् । ☞ —^c) Ds यद् (for सिद्ध) K1 अस्य, Da वस्तु (for दस्तु) —^d) K1 यामय्यं (sic) (for 'ह) D1 S (G2 s absent) यामय परिवर्जयेत्

2 ^a) Bo M2 : s म सुद्धामि, T2 सुसु (for ससु) G1.2 त्रिपादामि —^b) Ds [s]पि; D1 S (G2 s absent) [s]य (for मे) M1 s कृत, M4 कृता (for कृत) —^c) V1 उत्थानं; Da1 उद्यम्य, D2 : s उद्योग (for उद्यम) V1 नामिगच्छामि —^d) D2 : s कदाचित् (for कुतश्चित्) T2 G1 वर्जयन्, M4 चित्तयेत् (for 'यन्) K. Dn1 n3 कदाचित्परिसात्वयन्; D4 कुतस्स्वेतदचित्तयन्

3 B2 s lacuna, D1 T1 G2 : s om the ref —^a) Ś1 K1 s D1 सम्यक्, Da1 एते, Da2 एतत्, T2 यत्ते (for नैतत्) K2 : s V1 B Dn1 n3 D2 : s : 7 : Cn श्रुत्वा (B1 बुद्ध्या) नामाद् (for शुद्धा) D4 एव —^b) Ks भवेद् (for तव) M2 कर्मानु (for धर्मानु) — Before 3^c, D1 T1 G2 ins भीम उवाच —^c) Ks Ds प्रज्ञा (for प्रज्ञा) K2 : s V1 B Dn1 n3 D2 : s : Cn समवतारो; Ks Da D1 S (G2 s absent) Cv 'मिहारो (for 'वतारो) D1 य (for सय) K1 प्रजार्थं समवायोयं ☞ Cn समवतारो निष्ठा । ☞ —^d) Bo 2-3 D2 विद्वद्धि (for कविभिः) V1 Bo Ds सभृतं; Da1 संसृत, Da2 ससृत; D1 सभृत, G2 ससृत

(for सभृत)

4 ^a) Ks Da1 सदा, D1 T1 G2 : s बहु, Cv बाह्या (for बह्वथ) ☞ Cv बाह्या प्राकृता प्रज्ञा प्रतिविधातव्या इदं कुर्विति शिक्षितव्या । ☞ —^b) Da आज्ञा (for प्रज्ञा) D1. s lacuna, D. राजस्य —^c) D1 S (G2 s absent) बहु- (for नैक) D4 शाखेण — Ds G1 om (hapl) 4^a-7^a —^d) Ś1 K2 : s V1 B2 : s Dn1. n3 D2 : 7 : T1 Gs यत्रैषा, Bo 1 : s Ds यत्रैषा, D1 यतेषा (for यात्रैषा) D1 T G2 : s M सप्रमिष्यते (D1 T2 'ति) (for 'वर्तते) Ks Ds राज्ञो धर्मोभिधीयते

5 Ds G1 om 5 (cf. v 1 4) B1 om. 5^a-7^b M2 repeats 5-6 after 14^{ab} —^{ab}) Ks Dn1 n3 D2 : s बुद्धिसंजननो धर्म आचारश्च सदा सदा —^a) Ks जाया, Ks Dn1 D2 : s ज्ञेयो, D1 T G2 : s क्षयो (for जयो) —^d) Ks Ba. 4 Dn1. n3 D2 : s सदा (for तदा) Ks D1. 9 [प]तद् (for तद्) B2 (marg) तदा तद्वुद्धिरेव च, D1 T G2 : s सदा तद्वुद्धिरेव च; M (M2 both times) सदा सद्वुद्धिरेव च

6 For the repetition of 6 in M2, cf. v 1 5 B1 Ds G1 om 6 (cf. v 1 5, 4) —^b) Ks B2 : s Dn1 n3 D2 : s : 9 चरति; G2 भवति (for जयन्ति) Ds विपयैपिण —^c) M2 (both times) धर्मं Da धर्मं प्रतिविधातव्यं ☞ Cn प्रतिविधातव्यश्चिक्षितनीय । ☞ —^d) D1 बुद्धि; M2 (both times) बुद्ध्या D1 राजस्य

7 B1 om 7^{ab} (cf. v 1 5), Bo 8 : s Ds G1 om. 7^a (for Ds G2, cf. v 1 4) —^a) Ks Ds : s नैकशाखेण —^b) Ks B2 Dn1 n3 D2 : s : 9 राज्ञो (for

C 12. 5427
B 12 142. 7
K 12 142. 7

अद्वैधज्ञः पथि द्वैधे संशयं प्राप्तुमर्हति ।
 बुद्धिद्वैधं वेदितव्यं पुरस्तादेव भारत ॥ ८
 पार्श्वतःकरणं प्रज्ञा विपूची त्वापगा इव ।
 जनस्तूच्चारितं धर्मं विज्ञानाख्यान्यथान्यथा ॥ ९
 सम्यग्विज्ञानिनः केचिन्मिथ्याविज्ञानिनोऽपरे ।
 तद्वै यथातथं बुद्ध्या ज्ञानमाददते सताम् ॥ १०

राज्ञां). G₁ यत्राधर्मो विधीयते - °) D₅ कृत (for कुत) D₇ T₁ G₂ २ अयलस्य तत् प्रज्ञा - °) K₈ G₁ अनुदाहृत; K₅ B (except B₁) D₂ २ २ २ 'पाहता (for 'दाहता)

8 °) K₁ अद्वैतज्ञ, K₈ D₁ अद्वै (D₂ 'द्वि)धक, D_n २ अधैधन्य (sic), G₁ M₂ अद्वैय (M₂ 'ध)ज्ञा (for 'धज्ञ) T₂ G₁ २ प्रति (for पथि) D₁ द्वैधै; G₂ द्वैधै
 ६ C_v ज्ञानिन अज्ञानिनश्च प्रतिद्वैध द्वैविध्य यस्य तस्मिन्धर्मो । ६ - °) K₈ अर्हति B₂ D_n सदाय प्राप्तुते मद्यत् - °) D₁ बुद्धिद्वैधे, M₂ 'द्वैत (for 'द्वैध) D₇ 8 (G₂ २ absent) विधातव्यं (for वेदि')

9 °) Ś₁ K₁ २ V₁ B₁ D_n D₂ २ २ T₂ G₁ २ कारण; B₀ २ २ करण (for करणं) K₂ २ २ B₁ D_n १ १ D₂ २ २ प्राज्ञो, V₁ D₇ 8 (G₂ २ absent) राज्ञो; B₀ २ २ प्रज्ञ; D₁ राज्ञा; D₂ प्राहुर; D₃ प्राज्ञे (for प्रज्ञा) - °) Ś₁ K₁ २ M₂ विपू (K₁ 'धू)चि तु; K₈ विष्टभिस्तु, V₁ B₀ २ २ २ विप्रविद्धा; B₁ रिपुविद्धा, B₂ २ २ २ २ विप्लविद्धा; D_n विप्लवेद, D₁ विप्लयित्तु (sic), D₂ प्रष्टिभिस्तु (sic), D₃ विप्लवित्वा, D₇ T₂ G₁ २ २ विप्लयित्तु; D₈ वृष्टिभिस्तु (for विपूची तु) V₁ B₂ २ २ नृगा (for [जा]पगा) K₂ २ २ D_n १ १ D₂ २ २ २ २ २ विष्टभित्वा प्रकारयेत् - °) K₆ यत्स; V₁ B₀ २ २ २ सुदस; D₂ सुद्रेस; D₇ 8 (G₂ २ absent) जनास (for जनस) K₂ २ २ २ B₁ २ २ २ D_n १ १ D₂ २ २ २ २ T₁ G₂ तचारित; K₂ V₁ तु चरित; B₀ D_n २ तु चारित, B₂ तचा; B₁ तचयावित; D₇ सूचारित (for तूचा) - °) D₇ 8 (G₂ २ absent) विज्ञानति (for 'नाति) Ś₁ K₁ २ D₁ तदा; B₁ यथा; D₃ तथा (for the second [अ]न्यथा) K₅ विज्ञातव्य यथान्यथा.

10 °) K₂ D₁ मिथ्या (for सस्यग) K₆ D_n १ २ D₂ २ २ २ अमिथ्याज्ञानिन केचिन् - °) K₆ B₂ २ २ D_n १ २ D₂ २ २ २ T₂ परे (for उपरे) - °) V₁ G₁ यद्वै (for तद्वै) B₁ D_n १ २ २ D₂ २ २ M₂ यथायथ (for 'तय). Ś₁ K₁ २ पुख्या. - °) M₁ २ २ आदीयां; M₂ आददता

परिमृष्यन्ति शास्त्राणि धर्मस्य परिपन्थिनः ।
 वैपम्यमर्थविद्यानां नैरर्थ्यात्ख्यापयन्ति ते ॥ ११
 आजिजीविपयो विद्यां यशस्काभाः समन्ततः ।
 ते सर्वे नरपापिष्ठा धर्मस्य परिपन्थिनः ॥ १२
 अपक्वमतयो मन्दा न जानन्ति यथातथम् ।
 सदा ह्यशास्त्रकुशलाः सर्वत्रापरिनिष्ठिताः ॥ १३

(for 'दते). G₂ समां (for सताम्) — After 10, the sequence in T₂ G₁ is 11^{ab}, 13^{ab}, 12^{bcd}, 11^{cd}, 12^a, 13^d

11 For the sequence in T₂ G₁, of v 1. 10 - °) Ś₁ मुष्णाति, K₈ D₂ २ पुष्णति, D_n पुष्यति (for मुष्णति) G₁ शस्त्राणि — D₇ M₂ om (hapl) 11^b-14^a D₈ T₁ G₂ om (hapl) 11^c-12^b - °) Ś₁ वैदोप्यम्, D₁ वैदस्यम् (for वैपम्यम्) K₁ अर्थ्य, D₂ M₂ अथ, T₂ G₁ २ C_v अपि, M₁ २ हृद् (for अर्थ) ६ C_v वैपम्य कस्यचिद्भिभागस्य तत्त्वावेदकत्वम् । ६ - °) K₁ निरक्ष्या, K₈ २ V₁ B₀ D_n १ १ D₂-२ २ T₂ G₁ २ M (M₂ om) निरर्था (for नैरर्थ्यात्). K₂ २ तापयति, B₂ क्षाप, D₃ स्थाप (for ख्याप) Ś₁ K₁ २ V₁ B₀ D_n D₁ २ च (for ते).

12 For the sequence in T₂ G₁, of v 1 10 D₇ M₂ om 12, D₈ T₁ G₂ om 12^{ab} (of v 1 11) - °) Ś₁ K₁ २ २ D₁ नित्य (for विद्या) K₈ B₀ D_n १ १ D₂ २ २ आजिजीविपयो (B₀ 'तो, D₂ 'ते) विद्या, T₂ आदी विपमयो विद्या - °) K₆ D_n १ १ D₂ २ २ २ यशस्कामौ; B₀ २ धर्मकामा; D₂ यशस्काम (for यशस्कामा) D₃ स पंडित (for समन्तत) - °) K₅ V₁ B₁ २ D_n D_n १ १ D₂ २ २ नृप; T₂ G₁ गुरु (for नर)

13 For the sequence in T₂ G₁, of v 1 10 D₇ M₂ om 13 (of v 1 11) Ś₁ K₂ २ V₁ B₀ D₁ repeat 13^{ab} after 14^{ab} - °) B₂ (second time) अपक्व मतयो; B₁ (second time) lacuna (for 'मतयो) Ś₁ K₂ २ V₁ B₂ २ (all second time) जिष्ठा (for मन्दा) - °) B₁ (second time) तिष्ठति (for जानन्ति) - °) K₂ २ २ V₁ D_n १ १ D₂ २ २ २ यथा, D₃ तदा (for सदा) T₁ G₂ २ प्रगृह्य, T₂ सदास्य (for सदा ह्य) - °) K₄ D_n १ D₂ २ २ २ [अ]युक्ति (for [अ]परि) T₂ निष्ठितां D_n १ सर्वत्रापरिनिष्ठिता, G₁ सर्वत्र परिनिष्ठित.

14 D₇ M₂ om 14^a (of v. 1 11) - °) K₈ D₂

परिमुष्णन्ति शास्त्राणि शास्त्रदोषानुदर्शिनः ।
 विज्ञानमथ विद्याना न सम्यगिति वर्तते ॥ १४
 निन्दया परविद्यानां स्त्रां विद्यां ल्यापयन्ति ये ।
 वागस्त्रा वाक्छुरीमत्त्वा दुग्धविद्याफला इव ।
 तान्विद्यावणिजो विद्धि राक्षमानिव भारत ॥ १५
 व्याजेन कृत्स्नो विदितो धर्मस्ते परिहास्यते ।
 न धर्मवचनं वाचा न बुद्ध्या चेति नः श्रुतम् ॥ १६

इति बार्हस्पतं ज्ञानं प्रोवाच मधवा स्वयम् ।
 न त्वेव वचनं किञ्चिदनिमित्तादिहोच्यते ॥ १७
 स्वविनीतेन शास्त्रेण व्यवस्यन्ति तथापरे ।
 लोकयानामिहैके तु धर्ममाहुर्मनीषिणः ॥ १८
 समुद्दिष्टं सता धर्मं स्वयमूहेन पण्डितः ।
 अमर्षाच्छास्त्रसंमोहादविज्ञानाच्च भारत ॥ १९
 शास्त्रं प्राज्ञस्य वदतः समूहे यात्यदर्शनम् ।

C 12.5440
 B 12.142 20
 K 12.142 20

परिमुष्णन्ति (for मुष्णन्ति) K1 शास्त्राणि (sic) —^b)
 B1 damaged K1 शास्त्र (for शास्त्र) D1 दोषार्थ-
 (for दोषानु) K1 दर्शिनः (sic), B0 -मारिण, B1
 Da दर्शित (for 'न) — After 14^a, S1 K1 s V1
 B D1 repeat 13^a, while M2 repeats 5-6 —^c)
 K1 s B2- Da: D1 अर्थ (B1 D1 'ध') (for अर्थ)
 K1 s s Dn1 ns D1 s s विज्ञानमथं विद्याना ॐ Cv
 विज्ञान विपरीतज्ञानम् । ॐ — B1 D1 om (hapl)
 14^d-15^a —^d) K1 corrupt, M1 स सम्यग् T2
 G1 मे मति (for वर्तते)

15 B1 D1 om 15^a (cf v 1 14) S1 reads
 15^a on marg —^a) K1 पत्र (sic), Da1 M1
 परि (for पर) K2 विज्ञानमथ विद्याना (=14^a), T2
 G1 निवर्तनैरवि —^b) K2-s V1 B1- D (except D1,
 Dn2 D1 absent) S (G2 s absent) स्व; Bo सु
 (for स्वा) K2 D1 विद्या, G1 विद्या K1 द्यात्
 यति (for द्यापयन्ति) K2 D1 s T1 G2 s M ते; K1
 V1 B1 s Da Dn1 ns D1 s s च; Bo s वै (for दे)
 —^c) K2 s वाक्छुरीमत्त्वा (sic), K1 V1 Bo 2-2 Da
 Dn1 ns D1 s s वाक्छुरीमत्त्वा (V1 B2 s 'त्वा), B1
 वाक्छुरीमत्त्वा, D1 T G2 s M वाग्निनीताश्च (for
 वाक्छुरीमत्त्वा) K1 D1 पावस्त्रा (D1 वागस्त्र) वाक्छुरी
 सत्त्वा, K2 D1 वागस्त्रतो गनीदात्त्व (sic), D1 'स्त्रवा
 ऋतासत्त्वा, D1 'स्त्रस्य चेत्यनीदात्त्वा, G1 'स्तु वाग्निनी
 तास्मा ॐ Cv (reading वागास्त्रियानुनीताश्च) अस्ति
 स्वर्गाश्रयं परलोकमिति मन्वाना आत्त्रिकाष्टोपां भाव आत्त्रि
 क्यम् । वाच स्वर्गं क्रामो यजेतेत्यादिवाक्यस्य यदास्त्रिक्य वेना
 नुनीतास्ते । ॐ —^d) S1 K1 शुद्ध, Bo वेष्टु, B1
 चक्रय, B2 ब्रह्म; B2 s ह्रस्व, Dn2 दुग्धं (for दुग्ध)
 D1 अपि (for इव) D2 हंलविद्याफला इव —^e)
 K1 तद् (for तान्). —^f) G1 राक्षमा (for 'सात्')
 D1 (marg) विद्धि (for इव)

16 ^a) K1 s Dn1 ns D1 s s सद्भिर्, D1 कृच्छ्राद्
 (for कृत्स्नो) K2 s s Dn1 ns D2-1 s T1 G1 s s

विदितो, B1 s Da D. विदितो, M [s]भिहितो (for
 विदितो) —^b) D1 तान्, M ते (for ते) K2 s s
 V1 Bo-2 Da Dn1 ns D2-1 s T1 G2 s M1 s s परि
 हास्यति (for 'हास्यते) — 16^d is damaged in B1
 —^d) Bo s s D1 चेति, M2 [इ]ति च (for चेति)
 G2 M1 s s न (for न) K2 s Dn1 ns D1 s s नैव
 बुद्धेति न श्रुत, B2 Da बुद्ध्या चैते द्वि (Da चेति न) न
 श्रुत, D1 बुद्ध्या वेत्ति न च श्रुतं

17 ^a) Bo s शास्त्र (for ज्ञान) K2 s D1 s M2 s
 बार्हस्पत्यमिति ज्ञान, D1 T G1 s s M1 s इति बार्हस्पत्य
 विज्ञान (hypermetric) —^b) S1 K1-3 V1 B1 D1 s s
 T1 G1 s M1-2 मधवान्, T2 G1 भगवान् (for मधवा)
 —^c) K2 s V1 D1 s न त्वेव, Da न तत्त्वे, Dn2 G1
 तत्त्वेव (for न त्वेव) —^d) D1 s s S (G2 s absent)
 अनिमित्तम् (for 'त्वा).

18 M2 om 18-19 —^a) K2 s s V1 B Da
 Dn1 ns D1-3 s s T2 सु (B2 T2 अ)विनीतेन, D1
 T1 G1 s s M1 s s स्वमि (for स्ववि) ॐ Cv
 स्वविनीतेन गुत्सुसु विना स्वनेवाभ्यस्तेन । ॐ —^b) T2
 G1 [अ]य वा (for तथा) K1 s V1 B Da Dn1 ns
 D2-3 s s M1 न स्पवस्वत्स (B1 Da1 D1 s 'त्स)यापरे;
 D1 T1 G2 s M1 s अच्यवस्वति चा (M1 s 'त्या)परे
 — K2 om 18^c-19^b —^c) T G1 M1 s अय (for
 इह) D1 तु (for तु) —^d) Da1 Dn1 प्राहुर
 (for जा)

19 M2 om 19, K2 om 19^a (cf v 1 18)
 —^a) D1 S (M2 om, G2 s absent) स्वक (for
 सता) D1 धर्म —^b) K2 V1 B D (except D1;
 Dn2 D1 absent) S (M2 om, G2 s absent) ऊ
 हेत; Cv मुच्येन्न (for ऊहेत) — 19^d damaged in
 B1 —^c) K2 D1 अनर्थाच्, K1 अमर्षी (for 'पर्वा')
 G2 समोपाद् —^d) K2 अविज्ञानाय (for 'नाच')
 D1 S (M2 om; G2 s absent) अनिमित्तादि (M1 s s

आगतागमया बुद्ध्या वचनेन प्रशस्यते ॥ २०

अज्ञानाज्ञानहेतुत्वाद् वचनं साधु मन्यते ।

अनपाहतमेवेदं नेदं शास्त्रमपार्थक्यम् ॥ २१

दैतेयानुशानाः प्राह संशयच्छेदने पुरा ।

ज्ञानमव्यपदेश्यं हि यथा नास्ति तथैव तत् ॥ २२

तेन त्वं छिन्नमूलेन कं तोपयितुमर्हसि ।

*त्तमि) होच्यते (= 17^d).

20 ^a) B₂ D₆ प्रज्ञास्य, D₁ प्रज्ञस्य — ^b) D₇ समूहो;
C_n समूहे (as in text) Ś₁ तानि, D₇ T₂ G₅ यात्,
G₁ यदि (for याति) Ś₁ K₁ अदर्शने. K_{2,4} D₁
समूहेदन्वदर्शने, K₈ D₄ 'हे च (D₄ वा) नदर्शनं; D₄
'हे सत्यद', C_v समूहे यत्प्रदर्शन — ^c) K₈ D₁ आग
तागमबुद्ध्याय; D₇ S (G₈ 4 absent) 'मागतया बुद्ध्या
ॐ C_n. आगतागमया बुद्ध्या श्रुत्युपगृहीतेन तर्केण । ॐ
— ^d) K₈ चेतना च; B_{0,3-5} न चान्येन; D₁ वचन
न; D₄ चेतनाय (for वचनेन).

21 ^a) K₈ D₇ 9 S (G₈ 4 absent) अज्ञान (G₁ 2
'न)ज्ञान, K₄ B₁ 2 D₄ D₅ 'नाज्ञान (for 'नाज्ज्ञान)
— ^b) D₄ मन्यते — ^c) K₁ 2 4 5 B D₄ D_{n1} n₈ D₂ 8
अनयाहृतमेवेदं; K₈ D₄ अनुपादेय', D₇ S (G₈ 4 ab
sent) अनुपाग (G₁ M 'ह)तमे'; D₉ सत्यमेतदुपोवाह
— ^d) K₁ वेद; K₅ वेद; D_{n1} हति (for नेद)
K₈ D₄ 9 G₂ अनर्थक (for अपार्थक्यम्) D₆ शास्त्र
दृष्टयामपार्थक्य; T₂ G₁ M 'मेवमपार्थक्य (T₂ G₁ 'च परा
र्थक्य; M₈ 'वमयार्थक्य)

22 ^a) K₈ दैतेयान्; D₆ दैतेयम् K₁ वक्षया
(sic), K_{4,5} V₁ B (except B₁) D₄ D_{n1} n₈ D₂ 8
8 9 T G₅ M₄ उशाना — ^b) K₈ D₄ च्छेदनाय चै,
K₆ B₁ 2 D₄ D_{n1} n₈ D₂ 8 8 9 'न पुरा (for 'ने पुरा)
M₂ पर (for पुरा) — 22^d is damaged in B₄.
— ^c) K₂ 4 ज्ञातम् (for ज्ञानम्) Ś₁ K₂ 4 B₂ D₄
D₁ अव्य (K₂ 4 'भ्य)पदेश; K₈ D₄ G₁ अप्युपदेश्य (D₄
'ज्ञ); K₈ D_{n1} n₈ D₂ 8 8 8 T₂ M₈ अप्यपदे (D_{n1}
'दि)इय (for अन्यप') D₉ अज्ञानमप्युपदेश्य च (hyper
metric) ॐ C_n अपदिइय दिशोर्मध्ये स्थित, कोटि
द्वयस्पर्शि । ॐ — ^d) B₂ D₄ तथेन् (for यथा)

23 K₈ D₄ om. 23 — ^a) Ś₁ K_{2,4} D₁ तेन तच्च
(Ś₁ च); K₈ D_{n1} n₈ D₂ 8 8 च तथा; S (G₈ 4
absent) C_v तेन स (for तेन त्व) D₇ सधि न (for
त्त छिन्न). — ^b) K₈ D_{n1} D₂ 8 सनोदयितुम्; D₈

अतध्यविहितं यो वा नेदं वाक्यमुपाश्रुयात् ॥ २३

उग्रायै च हि सृष्टोऽसि कर्मणे न त्ववेक्षसे ।

अङ्गेमामन्ववेक्षस्व राजनीतिं बुभूपितुम् ।

यया प्रमुच्यते त्वन्यो यदर्थं च प्रमोदते ॥ २४

अजोऽश्वः क्षत्रमित्येतत्सदृशं ब्रह्मणा कृतम् ।

तस्मादमीक्षणभूतानां यात्रा काचित्प्रसिध्यति ॥ २५

सरोद' (for कं तोप'). B₁ 2 D_{n8} स; D₇ T₁ G₂ 5
कस्, T₂ G₁ M₂ 4 कांस; M₁ 2 तांस (for क) K₆
B₀ 2-5 D_{n8} D₂ 8 5, 7-9 T G₁ 2 5 M इच्छसि (G₁, 2
'सि) (for अर्हसि). — ^c) K₈ B₂ D_{n1} n₈ D₂ 8, 9
C_n अनव्य (K₆ 'भ्य)वहित; V₁ B₁, 3, 4 D₈ 5 अन्यव्यव';
B₀ 5 अन्यव्यवसित, D₄ अय व्यवहित, D₇ S (G₂ 4
absent) पुनर्थवसित (T₂ G₁ 'सितु; M 'हित). V₁
B₂ 4 D₄ यैवन्, B₁ यो वास्त्र (for यो वा). ॐ C_n
अनव्यवहितम् अयुक्तम् । भ्यवहितपद नशब्देन समस्त चेत्
नव्यवहितशब्दः सनिकृष्टवचनस्य दभावोऽनव्यवहितमिति योगोऽ
त्र ज्ञेयः । ॐ — ^d) B₁ न यो (for नेद) K₈ D_{n1}.
n₈ D₂ 8 7, 9 उपाश्रुते (for 'श्रुयात्).

24 ^a) G₂ अग्रे च (for उग्राय). D₁ [ह]ह, M₂
तु (for हि) T₂ हि (for ससि). — ^b) D_{4,7} T G₁.
2 5 कर्मणा (for 'णे). K₁ 5 V₁ B D₄ D_{n1} n₈ D₂ 8
5, 7, 8 T G₁ 2 5 M स्वमीक्ष (D₄ 'क्ष्य)से; K_{2,4} D₁
तु वी'; K₈ D₄ 9 स्वमीक्षे (D₉ 'क्ष) (for स्ववेक्षसे)
— ^c) K₈ D₄ आगमान्, K₆ V₁ B D₄ D_{n1} n₈ D₂.
8 8 8 T₂ C_n अग माम्, D₇ T₁ G₁ 2 5 अग्रे माम् (for
अङ्गेमाम्) Ś₁ अनुवेक्षस्व; K₁ D₉ अन्ववेक्षस्व; K₂ 4
D₁ अनुवीक्षस्व, K₈ D₄ 7 T₁ G₁ 2 5 (before corr.)
अन्वेक्षस्व (for अन्व'). — ^d) K₈ D₄ राजन्यायान्;
K₆ V₁ B D₄ D_{n1} n₈ D₂ 8 8 9 M₂ C_n राजन्याय-;
D₇ T₁ G₂ 5 राजन्योय, T₂ G₁ 'न्यो मां, M₁ 8 4 'न्यो
या (for 'नीतिं) K₆ V₁ B D (except D₁, D_{n8}
D₆ absent) S (G₈ 4 absent) C_n बुभूपते (B₁ 'से)
(for बुभूपितुम्) — ^e) Ś₁ K₂ 4 D₁ त्वया, K₁ 5
B₂ 4 D_{n1} n₈ D₂ 4 3, 9 T₂ C_n यथा, D₆ तथा (for
यथा) V₁ B₂ D₄ प्रमा (D₄ 'सु)घति, D₄ प्रमाद्
(D₄ 'च)सि; C_n प्रमुच्यते (as in text) D₇ T
G₁ 2 5 त्वयो (for त्वन्यो) B₁ यथा प्रमाद्य भिक्षोऽन्यो.
— ^f) D₇ यदर्थो K₈ D_{n1} n₈ D₂ 8 8 न; D₇ [S]य
(for च). K₈ D₄ 9 प्रमोच्यते; C_n 'दते (as in
text).

25 ^a) K₁ D₄ अजोस्व'; B₂ प्रजायं. B₄ is da-
maged partly from क्षत्र up to तस्माद् (in 25^a) D_{n8}

यस्त्ववध्यवधे दोषः स वध्यस्यावधे स्मृतः ।
 एषैव खलु मर्यादा यामयं परिवर्जयेत् ॥ २६
 तस्मात्तीक्ष्णः प्रजा राजा स्वधर्मे स्थापयेदुत् ।
 अन्योन्यं भक्षयन्तो हि प्रचरेयुर्वृका इव ॥ २७
 यस्व दस्युगणा राष्ट्रे ध्वाङ्गा मत्स्याञ्जलादिव ।
 विहरन्ति परस्वानि स वै क्षत्रियपांसनः ॥ २८
 कुलीनान्सचिवान्कृत्वा वेदविद्यासमन्वितान् ।
 प्रशाधि पृथिवीं राजन्प्रजा धर्मेण पालयन् ॥ २९

विहीनजमकर्माणं यः प्रगृह्णाति भूमिपः ।
 उभयस्याविशेषज्ञस्तद्वै क्षत्रं नपुंसकम् ॥ ३०
 नैवोग्रं नैव चातुग्रं धर्मेणेह प्रगस्यते ।
 उभयं न व्यतिक्रामेदुग्रो भूत्वा मृदुर्भव ॥ ३१
 कष्टः क्षत्रियधर्मोऽयं सौहृदं त्वयि यत्स्थितम् ।
 उग्रे कर्मणि सृष्टोऽसि तस्माद्राज्यं प्रशाधि वै ॥ ३२
 अशिष्टनिग्रहो नित्यं शिष्टस्य परिपालनम् ।
 इति शक्रोऽत्रवीद्वीमानापत्सु भरतर्षभ ॥ ३३

C 12 545A
 B 12. 142. 34
 K 12. 142. 34

क्षत्रियम् (for क्षत्रम्) K₃ D₁ पृतच (for हृत्पेतत्)
 —^b) K₃ कृत —^c) Ś₁ K₂ & D₁ न तीक्ष्ण , K₁
 नमीक्ष्ण , K₃ Dn₁ n₃ D₂ & ३ ० अभीक्ष्ण; V₁ B
 Da D₃ न तीक्ष्ण , D₇ T G₁ २ & M₁ ३ & न तदक्षयाद् ,
 M₂ न तदक्षयो (for अभीक्ष्ण) —^d) G₁ यत्र (for
 यात्रा) Da₁ काश्चित् K₃ D₁ ० प्रशस्यते , B₂ Da
 प्रतिष्ठिता , M प्रमिष्यते (for *ति)

26 ^a) D₁ यत् (for यस्व) K₁ तु वध्य , K₃
 स्ववध्य , G₁ स वध्य G₁ दोषात् (for दोष) — G₁
 om (hapl) 26^b-28^c —^b) Da₁ स्मृता —^c)
 K₃ & Dn₁ n₃ सा चैव (for एषैव) D₃ om मर्यादा
 K₃ D₁ पूर्वमेव तु मर्यादां , B₁ एतस्यैव खलु मही , D₇
 S (G₁ om , G₂ & absent) एषा ह्येव तु (M₁ स्वत्वत्त्व ,
 M₂ त्वेव स , M₃ ह्येव स्व , M₄ ह्येव ह्य) मर्यादा
 —^d) K₃ D₁ न राजा , B₁ द्या य (for यामय)

27 G₁ om 27 (cf v l 26) —^a) K₁ & D₂
 तीक्ष्णा , B₂ तीक्ष्ण K₃ D₁ ० सदा (for प्रजा) T
 G₁ राजन् (for राजा) —^b) D₇ S (G₁ om , G₂ &
 absent) स्थापयति (for 'येद्') K₃ D₁ ० प्रजा , K₃
 Dn₁ n₃ D₂ & ३ ३ तत् , V₁ B Da अत् (for उत्)
 —^c) D₃ अन्यया (for अन्योन्य) V₁ B₀ भक्षयन्तो

28 G₁ om. 28^a (cf v l 26) —^a) D₇ ये स
 (for यस्व) M₂ दस्युगणा — B₁ is damaged for
 28^b —^b) Dn₃ ध्वाङ्गो Ś₁ K₂ & Da D₇ M₁
 मत्स्या; K₃ D₁ मत्स्य (for मत्स्यान्) K₃ Da₂ जला
 (sic) , M₂ जलैर् (for जलाद्) —^c) K₃ D₁ ३
 विचरति (for विह) D₃ परास्वानि (for परस्वानि)
 —^d) K₁ D₁ ० सर्वे (for स वै) K₁ -पासुला , K₃
 Da -पादा (K₃ 'सु'ल; D₃ -पांशुला (for -पांसन)

29 ^a) D₁ क्षत्वा (for कृत्वा) —^b) M₃ वेद
 विद्या (for 'विद्या) —^c) T₂ स शाधि (for प्रशाधि) .

— After 29, K₃ D₁ ins

359* वेदवेदाङ्गतरवजो जपहोमपरायण ।

आशीर्वादपरो नित्यमेव राजा पुरोहित ।

[(L 2) K₃ om परो K₃ राजा (for राजा) D₁
 पुरा हित (for पुरोहित)]

30 ^a) K₁-1 V₁ B Da D₁ & ६ १ ० S (G₃ & ab-
 sent) वि (Bo & लि) हीनजन्म (K₁ 'व , K₂ & D₁ 'प)
 कर्माण , K₃ Dn₁ n₃ D₂ & ३ ३ विहीन कर्मणा न्याय ,
 text as in Ś₁ only —^c) B₁ [क्ष] विशेषज्ञ K₃ Dn₁
 n₃ D₂ & ३ ३ उपायस्याविशेषज्ञ —^d) M₁ स (for तद्)
 B₄ क्षेत्र; M क्षत्र (for क्षत्र)

31 Cf 12 56 21, 40, 103 33, 104 33
 —^a) K₁ [उ] ग्रेण; D₃ [उ] प्र च (for [उ] प्र न) D₃
 न (for च) Ś₁ K₂ & D₁ नैवोग्रेणैव चैवाग्र — B₁ is
 damaged for 31^b —^b) K₃ & M₁ धर्मेणे (M₁ 'णे'व ,
 D₃ कर्म नैव , M₁ ३ कर्मेणेह (for धर्मे) —^c) M₂
 प्रतिकामेद् —^d) B₁ न्याययो (for उग्रो) . D₁ कृत्वा
 (for सूत्वा)

32 ^a) M₂ कष्ट (for 'ष्ट') M₂ वै (for सच)
 —^b) Ś₁ K₁ २ & D₁ सौहृदत्व च , Da₁ सुहृद् स्वयि
 K₃ D₁ transp स्वयि and चत् K₃ V₁ B₁ २ Da
 Dn₁ n₃ D₂ & ३ ३ M₁ मे; Bo & D₃ M₂ च , B₃ & D₃
 तु (for यत्) M₂ & स्थिर (for स्थितम्) —^c) K₃
 अग्रे , K₃ B₂ ३ Dn₃ D₂-३ ३ उग्र- (for उग्रे) T₂
 हि (for सति) —^d) M₂ & तया (for तस्माद्) D₁
 राजन् , T₂ G₁ राष्ट्र (for राज्य) K₃ D₁ गां , M₂ &
 चत् (for वै) — After 32, D₇ S (G₃ & absent)
 ins

360* अरुष्ट कस्यचिद्वाजनेवमेव समाचर ।

[T₂ G₁ अशिष्ट , G₂ अशिष्ट (for अरुष्ट) T₂ G₁
 राष्ट्र (for राजन्) T₂ G₁ एव , M एतत् (for एव)]

C 12 3455
B 12 142.35
K 12 142.35

युधिष्ठिर उवाच ।

अस्ति खिदस्युमर्यादा यामन्यो नातिलङ्घयेत् ।
पृच्छामि त्वां सतां श्रेष्ठ तन्मे ब्रूहि पितामह ॥ ३४

भीष्म उवाच ।

ब्राह्मणानेव सेवेत विद्यावृद्धांस्तपस्विनः ।

श्रुतचारित्रवृत्ताढ्यान्पवित्रं ऐतदुत्तमम् ॥ ३५

या देवतासु वृत्तिस्ते सास्तु विप्रेषु सर्वदा ।

कुद्वैर्हि विप्रैः कर्माणि कृतानि बहुधा नृप ॥ ३६

तेषां प्रीत्या यशो मुख्यमप्रीत्या तु विपर्ययः ।

प्रीत्या ह्यमृतवद्विप्राः कुदाश्चैव यथा विपम् ॥ ३७

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥

१४१

युधिष्ठिर उवाच ।

पितामह महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।

शरणं पालयानस्य यो धर्मस्तं वदस्व मे ॥ १

भीष्म उवाच ।

महान्धर्मो महाराज शरणागतपालने ।

अर्हः प्रष्टुं भवांश्चैव प्रश्नं भरतसत्तम ॥ २

33 °) M₂ अरिष्ट (for अशिष्ट) D₁ T₁ G₂ ८ निग्रह (for 'हो). —^b) K₂ B₀ ६ D₄ शिष्टानां (for शिष्टस्य) K₁ परिपालयन् —^c) K₂ V₁ B_{1,2} Da Dn₁ n₈ D₂ ३ ३ एव (for हृति) K₄ ६ B (except B₅) Dn₁ n₈ D₂ ३ ३ T₂ कुको (for क्षमो) K₈ धर्मम्, D₄ ० धर्मान् (for धीमान्). —^d) B₁ अन्याय स्व (for आपस्तु). M आपस्तु परम मत

34 B₁ is damaged for 34^{ab} —^a) K₂ ६ Dn₁ n₈ D₂ ३ ३ खेदिह, V₁ B₀₋₃ ६ Da D₅ खिदिह (for खि हस्यु) K₁ D₅ मर्यादां D₇ S (G₂ ४ absent) वृत्ति चै (G₁ M₁ २ ४ 'चित्त्रै'व महायाहो. —^b) M₂ यौ (for याम्). K₂ अह; D₄ अय, D₇ T₁ G₂ ६ आन्यां; T₂ अन्यां; G₁ M अन्यान् (for अन्यो) K₂ ६ V₁ B₀ ३ ३ ३ Da Dn₁ n₈ D₂ ३ ३ M नामि (for नाति) D₅ अन्योन्यामतिलघयेत् —^c) K₁ M₁ ३ ४ स्वा; M₂ वा (for त्वां) K₂ D₄ सदा (for सता). —^d) T₂ G₁ तन्मे वकुमिहाहंसि

35 ^b) Da₁ विद्यां वृद्धिस्; D₇ T₁ G₂ विद्यावृत्तांस, T₂ G₁ वेदविद्यास् (for विद्यावृद्धांस) K₂ तपस्विना; D₇ S (G₂ ४ absent) तपोधना (M₂ 'धिपा'न्; D₅ तथै व च (for तपस्विन) —^c) K₂ श्रुत (for श्रुत)

36 °) D₇ T G₁ २ ६ M₁ ३ शुश्रूपा तु महाराज (G₂ 'जा; M₁ 'जन्); M₂ ४ शुश्रूपा तु त (M₂ 'पास्तु स) दा पार्य. —^b) K₁ D₄ M₂ सा तु, V₁ B₁ २ Da सा ते; D₇ T G_{1,2} ६ सात्वं (for सास्तु). K₂ ६

V₁ B_{1,2} Da Dn₁ n₈ D₂₋₃ 7 ३ S (G₂ ४ absent) नित्यदा (for सर्वदा). —^c) D₁ कुद्वैर्हि; D₅ रुद्वैर्हि; T₂ G₁ M₂ कुराणि (for कुद्वैर्हि). K₂ D₄ कुद्वो (D₄ 'द्वैर्) विप्रैर्हि कर्माणि. —^d) K₂ नृप

37 °) D₄ माध्यम्; T₂ G₁ नित्यम् (for मुख्यम्) K₂ Dn₁ n₈ D₂ ३ ३ प्रीत्या यशो भवेन्मुख्यम्. —^b) All MSS (except Ś₁ K₂ ४ D₁, Dn₂ D₅ G₂ ४ absent) अप्रीत्या (G₁ प्रीत्या च) परम भयं —^c) V₁ D₄ ० G₂ प्रीता; Da प्रीतास् (for प्रीत्या) Da तु (for द्वि) B₀ ३ ३ प्रीताश्चैवामृत विप्रा. —^d) D₁ कुदाश्च (for कुदाश्). K₂ V₁ B₁ २ Da₂ Dn₁ n₈ D₂ ३ ३ विप यथा (by transp); B₀ ३ ३ Da₁ पर विपं; D₇ S (G₂ ४ absent) यथोरगा D₅ प्रादुष्टा. परम विप.

Octophon. — Sub parvan Ś₁ K B₀ 1 ६ Da Dn₁ n₈ D₁₋₅ ० आपद्धर्म, V₁ D₇ S (G₂ ४ absent) राजधर्म; B₂₋₄ राजधर्मेष्वपद्धर्मेषु — Adhy. name M₂ विप्रस्तुति — Adhy no (figures, words or both) K₂ 142, B₁ 132, B₂ ४ 141, Da₁ 11, Dn₁ n₈ 12, D₂ 10, T₁ G₂ 145, T₂ G₁ २ M 143 — Śloka no Da Dn₁ n₈ D₂ 38.

141

The Kapota lubdhaka story (12 141. 10—145 18) is briefly summarised in the Pañcatantra (Kosegarten) III 140—100 Of Rām 6 18 24—25.

नृगप्रभृतयो राजघ्राजानः शरणागतान् ।
परिपाल्य महाराज संसिद्धिं परमां गताः ॥ ३
श्रूयते हि कपोतेन शत्रुः शरणमागतः ।
पूजितश्च यथान्यायं स्वैश्च मांसैर्निमञ्चितः ॥ ४
युधिष्ठिर उवाच ।

कथं कपोतेन पुरा शत्रुः शरणमागतः ।
स्वमांसैर्भोजितः कां च गतिं लेभे स भारत ॥ ५
भीष्म उवाच ।

शृणु राजन्कथां दिव्यां सर्वपापप्रणाशिनीम् ।

नृपतेर्मुञ्चुकुन्दस्य कथितां भार्गवेण ह ॥ ६
इममर्थं पुरा पार्थ मुञ्चुकुन्दो नराधिपः ।
भार्गवं परियप्रच्छ प्रणतो भरतर्षभ ॥ ७
तस्मै शुश्रूषमाणाय भार्गवोऽकथयत्कथाम् ।
इयं यथा कपोतेन सिद्धिः प्राप्ता नराधिप ॥ ८
धर्मनिश्चयसंयुक्तां कामार्थसहितां कथाम् ।
शृणुष्वावहितो राजन्गदतो मे महाशुज ॥ ९
कश्चित्क्षुद्रसमाचारः पृथिव्यां कालसंमतः ।
चचार पृथिवीं पापो घोरः शकुनिलुब्धकः ॥ १०

c. 12. 546B
E 12 143 10
K 12 143 10

1 Da om. the ref. Ds om from the ref. up to महा (in 2^a) —^a) B1 महाप्रज्ञ T2 पितामह मनुप्राज्ञ —^b) Ks Da2 D4 विशारद —^c) Ks शरणा, V1 Bo-2 4 Da Ds शरण्यं Ks Da1 Dn1 ns D2 5 पाल्यमानस्य Dr S (G3 4 absent) शरणागत पाल्यतो (G1 'ते') (hypermetric) —^d) K2 4 को (for यो) B1 2 Da Ds Ms तद् (for त) K4 5 V1 B1-3 D (except D1 5, Ds om, Dn2 Ds absent) S (G3 4 absent) दधीहि (for वदन्व)

2 Ds om up to महा (cf v l 1) —^a) B3 5 D1 5 T2 G1 महाधर्मो Ds reads from राज up to भारत (in 5^a) after कथा (in 6^a) —^b) G1 M2 अह (for अहं) Ks Ds एव (Ds 'व'), B1 2 Da1 D1 T G1 2 5 M1 3 चैन, Da2 चैतं, M2 चैवं —^d) Ks Dn3 सत्तम

3 For the sequence in Ds, of v l 2 —^a) Ks Dn1 ns D2 5 8 9 दिवि-; D2 दिव (for नृग) —^b) D1 T1 G1 5 शरण गतान् —^c) All MSS (except Ś1 K1 4 Bo 2 5 D1, Dn2 Ds Gs 4 absent) महामान (for 'राज) —^d) V1 B1 2 Da सिद्धिं परमिका गता

4 = (var) Rām 6 18 24 Before 4, D4 ins युधिष्ठिर उवाच For the sequence in Ds, of v l 2 —^a) K2 4 [s]ति, Ks B1 Dn1 ns D2 3 5 7 8 T1 Gs च (for हि) —^b) Da शक्र (for शत्रु) D4 शरणागतान् —^c) Ds om (hapl) 4^a-5^b —^d) Ś1 K2 T2 यथा न्याय्य, G2 यथास्वैश्च —^e) Bo 2- स्वैर्मांसैश्च Ds 7 T2 G1 स्वमांसैः (Ds स्वैर्मांसैः) श्वापि (T2 'श्रैव) तर्षितः; G2 मांसैर्नित्यमर्षित

5 D4 om. 5^{ab} (cf v l 4) For the sequence in

Ds, cf v l 2 —^a) Ds om. पुरा —^b) Da शक्र (for शत्रु) —^c) Ks Dn1 ns D1-3 8 स्वमांस (for 'मांसं) Ms पूजित (for भोजित) D1 कांश्च (for का च) —^d) K1 लभत, Ds लेभे च (for लेभे स)

6 For the sequence in Ds, cf v l 2 Ds reads the ref on marg —^a) Ds 7 S (G3 4 absent) एता (for दिव्या) —^b) K1 Bo Da1 D4 7 प्रणाशनी, Da2 प्रणाशन, S (G3 4 absent) प्रमोचनी (T1 Gs 'चिनी) —^d) B4 T2 कथिता; B5 Dn3 Ds 5 9 कथित (for कथितां) Ks V1 Bo-2 5 Da Dn1 ns D2 3 8 G2 वै; T2 या (for ह) D1 नीती भार्गववीणया

7 ^b) Da1 नराधिप, Da2 'धिपा —^c) D1 T1 Gs पर्यपृच्छ —^d) All MSS (except Ś1 K2 4 Bo 2 5 D1 5, Dn2 Ds Gs 4 absent) 'पुरुषर्षभ (D4 'भ') (for भरत')

8 ^a) Ks शुश्रूषमाणाय, G2 शुश्रूषं (for शुश्रूषं) —^b) G1 भार्गवे D1 om कथय Ds कथ —^c) D4 om (hapl) 8^a-9^b —^e) Ks 5 V1 B Da Dn1 ns D2 2 5 8 9 इमां (for ह्य) Ks Dn2 D2 2 3 कथा; D1 7 T2 G1 2 5 M1 कथा (for यथा) —^d) Da2 Dr T2 सिद्धिं Da2 नराधिप, Dr 8 S (G3 4 absent) जनाधिप (M2 4 'प')

9 D4 om 9^{ab} (of v l 8) Before 9, Ś1 K V1 B Da Dn1 ns D1-3 8 8 9 M ins मुनिरुवाच, D1 T1 G2 5 दशना —^a) G1 'सयुक्त' —^b) Ks सहिता Da1 शुभ; Da2 शुभा (for कथाम्) —^d) K1 D1 5 वदतो (for गदतो) K1 [s]पि (for मे) Ks Da2 M2 महाशुजः

C. 12. 5469
D. 12. 143 11
K 12. 143 11

काकोल इव कृष्णाङ्गो रूक्षः पापसमाहितः ।
यवमध्यः कृशग्रीवो ह्रस्वपादो महाहनुः ॥ ११
नैव तस्य सुहृत्कश्चिन्न संबन्धी न वान्धवः ।
स हि तैः संपरित्यक्तस्तेन घोरेण कर्मणा ॥ १२
स वै क्षारकमादाय द्विजान्हत्वा वने सदा ।
चकार विक्रयं तेषां पतंगानां नराधिप ॥ १३
एवं तु वर्तमानस्य तस्य वृत्तिं दुरात्मनः ।

10 = (var) Pañcatantra (Kosegarten) III
140 —^a) D₁ क्वचित् —^b) K₈ पृथिव्या K_L 5
V₁ Bo 3-5 D₂ 8. 5 8 कालसंमित (D₂ 'ङ्गित', K₈ B₁
D_a D_{n1} D_r 9 S (G₈ 4 absent) 'सनिभः'; D_{n8} कुल
समित' D₄ कालवध' पत्रिणां — D₂ om (hapl.)
10^a-11^b —^c) B₄ पृथिव्यां. D_r S (G₈ 4 absent)
पृथिवीपाल (for पृथिवीं पापो) K₈ 5 V₁ B₁ 2 D_a
D_{n1} n₈ D₃ 8 विचचार महारण्ये —^d) T₂ शकुन

11 D₂ om 11^{ab} (of v 1. 10) —^a) S₁ K₁ 4
D₁ काकोट (K₁ 'जु (sio), D₁ 'ट' वृत्ति, T₁ G₅
काकोल इव —^b) Bo 3 5 पापे (for पाप) K₈ V₁
B₁ 2 4 D_a D_{n1} n₈ D₃ 5 8 रक्षाक्ष' काल (K₈ कोप)
समित' (B₁ 'मत; D_a D_{n1} 'निभ; D₃ 'ङ्गित)
—^c) K₄ जवमध्य, T₂ G₁ यवमध्य, M₄ 'मथं
Bo 5 कृशतनु; T₂ कृतग्रीवो K₈ D_{n1} n₈ D₂ 5 8
दीर्घजघो ह्रस्वपादो, D_{a2} यवसमध्य' कृशग्रीवो (hyper-
metric) —^d) K₈ D_{n1} n₈ D₂ 5 8 महावक्त्रो,
Bo 5 D₃ ह्रस्वग्रीवो (for 'पादो).

12 = (var) Pañcatantra (Kosegarten) III
141 —^a) G₁ न वै (for नैव) D₈ वैवस्वत (for
नैव तस्य). D₃ नैतस्य सुकृत' कश्चिन् —^b) M₁ 2
बाधवा'; D_{n8} सयधी न च बाधव —^c) D_{a1} स
हित', D_r S (G₈ 4 absent) वांधवै' (for स हि तै)
D₄ 7 T₁ G₅ स परित्यक्तम् —^d) K₈ V₁ B₁ 2 D_a
D_{n1} n₈ D₂ 5 7 8 S (G₂ 4 absent) रौद्रेण (for घोरेण)
— After 12, K₈ 5 V₁ B D_a D_{n1} n₈ D₂ 5 7 8 ins

361* नर' पापसमाचारस्यत्तद्यो दूरतो बुधै ।
आत्मानं योऽभिसंधत्ते सोऽन्यस्य स्यात्कथं हित ।
ये नृशसा दुरात्मानं प्राणिप्राणहरा नरा ।
उद्रेजनीया भूतानां व्याला इव भवन्ति ते ।

[(L 3) D_{a2} नृशसा]

अगमत्सुमहान्कालो न चाधर्ममबुध्यत ॥ १४
तस्य भार्यासहायस्य रममाणस्य शाश्वतम् ।
दैवयोगविमूढस्य नान्या वृत्तिररोचत ॥ १५
ततः कदाचित्तस्याथ वनस्थस्य समुद्रतः ।
पातयन्निव वृक्षांस्तान्सुमहान्वातसंभ्रमः ॥ १६
मेघसंकुलमाकाशं विद्युन्मण्डलमण्डितम् ।
संछन्नं समुहूर्तेन नौस्थानेनेव सागरः ॥ १७

13 Of Pañcatantra (Kosegarten) III 143
—^a) K₁ G₁ धुरकम्, B₁ D₀ (marg) जालकम् —^b)
V₁ B₁ 2 D_a T₂ G₁ M पक्षीन्, D₄ पक्षान् (for द्वि
जान्) K₈ वद्धा (for हत्वा) T₂ G₁ M महाव (M₁
'सु)ने (for वने सदा) D_r T₁ G₂ 5 वने हत्वा च पक्षिण
—^c) K₈ चचार K₁ सक्षयं, D_{a1} G₂ M₁ विक्रिय,
D_{n8} विक्रियां, D₄ विजय, M₂ विपय (for विक्रय).
D₅ पण्ये (for तेषां) —^d) K₈ नराधिप, K₆ V₁
B₁ 2 D (except D₁ 9, D_{n2} D₆ absent) T₁ G₆
जनाधिप (D_{a2} 'प).

14 —^a) D₄ वृत्तमानस्य —^b) G₁ कस्य (for तस्य)
K₈ तथावृत्त्या; D₀ तथा वृत्त्या (for तस्य वृत्ति). D₄
G₂ वृत्त; D_r G₁ वृत्तिर; M₂ वृत्ति- (for वृत्ति) K₁
om (hapl.) from दुरात्मन up to वृत्ति (in 15^d)
—^c) B₂ D_a T₂ अगच्छत्, D₄ अगम (for अगमत्)
G₁ सुमहाकालो. —^d) D_r S (G₈ 4 absent) नैप (T₂
G₁ M 'व) धर्मम् (for न चाधर्मम्) G₁ अबुध्यते. D₄
न च धर्मोऽबुध्यते.

15 K₁ om up to वृत्ति (of v 1 14). —^a)
V₁ B₁ 2 D_a द्वितीयस्य (for सहायस्य) —^b) K₈ 4
रममाणस्य. D_{a1} शाश्वते, D₄ शाश्वती —^c) B₈
दैवयोग, D₅ M₂ 4 'योगाद्; D_r T₁ G₅ 'योगे; G₂
दैवयोग (for दैवयोग) Bo 5 विरूढस्य. —^d) B₈
अरोचते; D₅ अयोधत.

16 —^a) D_{n8} D₂ 5 8 स कदाचित्तु तस्याय; D₄ तत
स्तस्य वनस्थस्य —^b) K₆ D_a D_{n1} n₈ D₂ 5 8 सम
तत; V₁ B₁ 4 D₅ M समुद्रत, Bo 5 समुद्रत (for
समुद्रत) D₄ कदाचिन्नासकृद्भ्रम —^c) K₄ पतयन्.
D_a D₄ 5 T₂ G₁ वृक्षाग्नान् —^d) D₅ अधस्ताद् (for
सुमहान्)

17 —^a) S₁ K₁ 2 D₁ सकुलसकाशं —^b) Bo 5
पिंडितं, B₈ 4 D₅ भूपित (for मण्डितम्) —^c) K₈
T₁ G₁ 5 सच्छन्न, D_r सच्छिन्न, D₀ सुच्छन्न, M₁ सजन

चारिधारासमृद्धैश्च संप्रहृष्टः शतक्रतुः ।
 क्षणेन पूरयामास सलिलेन वसुंधराम् ॥ १८
 ततो धाराकुले लोके संप्रमन्नपृच्छेतनः ।
 शीतार्तस्तद्वनं सर्वमाकुलेनान्तरात्मना ॥ १९
 नैव निम्नं स्थलं वापि सोऽविन्दत विहंगहा ।
 पूरितो हि जलौघेन मार्गस्तस्य वनस्य वै ॥ २०

(for सट्ठ) K₂ B₁ s Da₂ D₁ s 7 T G₁ 2 s तु
 (K₃ B₁ च, B₅ D₁ स्, T₂ G₁ हि) सुहृत्तेन, B₃
 स्वसुहृत्तेन K₅ Dn₁ n₃ D₂ s s संठन्नस्तु (D₂ 'स्य)
 सुहृत्तेन —^d) K₈ (sup lin) V₁ नौसघेने (V₁ 'नै')व,
 K₄ नौस्थानेनैव, K₅ B₂ s Dn₁ n₃ D₂ s s नौसार्थैरिव,
 B₀₋₃ Da D' 7 S (G₃ s absent) नौसार्थेने (D₁ 7 'नै')व
 (for नौस्थाने') K₈ सागर, D₅ G₂ सागरं

18 ^a) K₅ Dn₁ n₃ D₂ s s समूहेन, V₁ D₁ 7 T
 G₂ s सहस्रैश्च —^b) K₁ सप्रवृद्ध, K₂₋₄ V₁ B₁ D₁
 G₁ M 'वृष्ट', K₅ B₀₋₄ Dn₁ n₃ D₂ s s 'विष्ट'; Da
 'वृष्ट', D₁ 'वृष्ट' (for 'हृष्ट') —^d) Dn₁ G₁
 वसुधरा

19 ^a) D₁ तमो (for ततो) G₂ धाराकुले K₅
 V₁ B₁₋₃ Da Dn₁ n₃ D₂ s s काले (for लोके) —^b)
 K₈ B₀₋₂ Da D₂ s s M सोममन्, D₁ T₁ G₂ s सोम
 वन् (for संप्रमन्) K₅ सन्नमस्तु तदामवत्, T₂ G₁
 संप्रमाविष्टचेतन — K₅ om. 19^{c2} —^c) D₅ सीता
 तैश्च, G₁ शीतार्थैश्च K₁ वर (for वनं) Da₁ सर्व
 —^d) B₀ s D₅ सकुलेन (for भाकु') Da₂ [क्ष]तरा
 रमनां.

20 ^a) K₂ s D₁ नैव, K₅ उच्चैर् (for नैव) M₂
 निम्न Dn₃ चापि —^b) K₈ विहंगहा, Da₁ गह,
 M₁ गमा (for गहा) —^c) K₄ पूरितो ह; B₁
 पूरितेन, T₁ G₂ s 'ते हि (for 'तो हि) —^d) K₅
 V₁ B₁₋₄ Da Dn₁ n₃ D₂ s s तस्य मार्गो (B₁ 'र्ग') (by
 transp), D₁ T₁ G₂ s मार्गो तस्य D₁ जनस्य (for
 वनस्य) K₅ V₁ B (except B₀) Da Dn₁ n₃ D₂
 s s तु, D₅ हि (for वै)

21 ^a) G₁ पक्षिणे K₅ V₁ B₁ s Da Dn₁ n₃ D₂
 s s (G₃ s absent) वर्षवेगेन (for वात) —^b)
 D₁ T₁ G₂ s द्राक्षा (for हता) B₅ नीलास् (for
 लीनास्) K₂ V₁ B तथा (K₈ 'दा) तरून् (B₀ s s
 'द), Da D₁ तयामवन्; D₁ S (G₃ s absent) तु
 पादपान् (G₁ 'त्), D₅ तथा तन् (for तदामवन्)

पक्षिणो वातवेगेन हता लीनास्तदाभवन् ।
 मृगाः सिंहा वराहाश्च स्थलान्याश्रित्य तस्थिरे ॥ २१
 महता वातवर्षेण त्रासितास्ते वनौकसः ।
 भयार्ताश्च क्षुधार्ताश्च वभ्रमुः सहिता वने ॥ २२
 स तु शीतहृत्तैर्गात्रैर्जगामैव न तस्थिघ्नान् ।
 सोऽपश्यद्वनपण्डेषु मेघनीलं वनस्पतिम् ॥ २३

C 12 5425
 B 12 14* 27
 K 12.143 27

—^a) K₄ M₁ मृगाः सिंह; K₅ Da Dn₁ n₃ D₂ s s
 मृगासिंह K₁ वराहश्च; M₂ 'हाश्च (for 'हाश्)
 —^d) K₅ B₂₋₅ Da Dn₁ n₃ D₂ s s स्थलान्याश्रित्य;
 D₅ स्थानान्याश्रित्य K₅ V₁ B₁ Da Dn₁ n₃ D₂ s s
 शेरते (for तस्थिरे) D₁ S (G₃ s absent) ये चान्ये
 तत्र पक्षिण (D₁ T₁ G₂ s तत्र वर्तिन', M₂ वनवासिन')

22 ^a) K₁ वातवर्षेण; T₂ वात वर्षेण, M₂ s वर्षेण
 —^b) K₁ त्रासितास् (for त्रासि') M₁ s विचेतस'
 (for वनौकस) M₂ त्रासितास्त्वचेतस —^d) D₁
 वभ्रमु सुमहावने

23 ^a) K₅ शीतहृतो, D₅ शीताहृत्तैर्, G₂ शीतदा-
 तैर् (for शीतहृत्तैर्) M₂ सहशीकरकैर्वेकत्रैर् —^b)
 K₅ V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ s s न जगाम (for जगा
 मैव) — After 23^{cd}, K₅ V₁ (marg) B₂ s Dn₁ n₃
 D₂ s s ins

362* ददर्श पतितान् भूमौ कपोतान् शीतविह्वलाम् ।
 दृष्ट्वातोऽपि हि पापात्मा स तां पञ्जरकेऽक्षिपत् ।
 स्वयं दुःखाभिमूतोऽपि दुःखमेवाकरोत्परे ।
 पापात्मा पापकारिस्वात्पापमेव चकार स ।

[(L 1) V₁ B₂ s सोपश्यत् (for ददर्श) K₅ शोक-
 विह्वला — (L 2) Dn₃ दृष्ट्वातोऽपि (for दृष्ट्वातोऽपि) V₁
 B₂ s पत्रमार्तापि दुष्टात्मा (B₄ पापात्मा) (for the prior half)
 D₂ s पञ्जरके. — (L 3) B₃ भूत सन् (for मूतोऽपि)
 V₁ B₂ s दुःख य (B₁ च) कुरुने परे (for the post.
 half) — (L 4) V₁ B₂ s न स दुःखा (B₄ पापा-
 द्विसुच्यते (for the post half)]

Dn₃ om 23^{cd} V₁ reads 23^{cd} on marg —^c)
 K₁ D₁ T₁ G₂ s M₁ s s वनपदेसिन्, K₂ B₀ s s
 D₁ o 'प (B₀ D₅ 'सं) डे स, K₃ D₁ 'सदस्य; K₄
 'पदे स, K₅ Dn₁ D₂ s 'सदेषु; B₁ s s (marg) Da
 D₅ तरुप (Da₁ 'सं) देषु; D₅ वनसददेश, T₂ G₁ M₂
 वनमद्योसिन् (for वनपण्डेषु) —^d) B₀ नीलमेव;
 Da₁ मेघलीनं, Da₂ 'लीना (for 'नील). — After

C 12 5488
D 12 143 30
K 12 143 29

ताराढ्यं कुमुदाकारमाकाशं निर्मलं च ह ।
मेवैर्मुक्तं नभो दृष्ट्वा लुब्धकः शीतविह्वलः ॥ २४
दिशोऽवलोकयामास वेलां चैव दुरात्मवान् ।
दूरे ग्रामनिवेशश्च तस्माद्देशादिति प्रभो ।
कृतबुद्धिर्वने तस्मिन्वस्तुं तां रजनीं तदा ॥ २५

सोऽञ्जलिं प्रयतः कृत्वा वाक्यमाह वनस्पतिम् ।
शरणं यामि यान्यस्मिन्दैवतानीह भारत ॥ २६
स शिलायां शिरः कृत्वा पर्णान्यास्तीर्य भूतले ।
दुःखेन महताविष्टस्ततः सुप्त्राप पक्षिहा ॥ २७

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि एकचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४१ ॥

23, Ks V1 B Da Dn1 ns (after 362*) D2: s s s
ins

363* सेव्यमानं विहगौधैः श्यावावासफलार्थिभिः ।
धात्रा परोपकाराय स साधुरिव निर्मितः ।
अथाभवरक्षणेनैव वियद्विमलतारकम् ।
महत्तर इवोऽफुल्ल कुमुदच्छुरितोदकम् ।

[Dns om lines 1-2 — (L 2) V1 B Da स (V1
B2 4 स, Bo 1 5 सु) साधुरिव निर्मित (for the post
half) — (L 3) Ks D2: s s, अथोभवत्. — (L 4)
D2: शरितोदक (for च्छुरि*)]

24 a) D1 S (Gs 4 absent) कुमुदाकार (M2: *मो
त्कर) ताराढ्यम् —^b) M2 निर्मल (for निर्मल) Ks-5
Dn1 ns D2-4 s बहु, M1-8 तथा (for च ह) — M2
om 24^{ad} —^c) K1 s s V1 B Dn1 ns D2-5 s s
घनैर् (for मेघैर्) Ks दृष्ट्वा (for मुक्त) K4 नरो
(for नभो) Ks D4 मुक्त (for दृष्ट्वा)

25 a) K (except K4) V1 B Da Dn1 D2: s 1-0
T G2: s विलोकयामास (for श्लोक*) —^b) V1 B1 2 4
D2: 1 T1 Gs M1 4 वेलां च स, Bo s s Da T2 G2: 3 वेला
च सु; D2: वनांत स; M2 वेलाक्षस (sic); M3 वेला
श्च स (for वेलां चैव) D4 दुरात्मनां. Ks 5 Dn1 ns
D2-1 8 विगाढा (Ks 'ढ') प्रेक्ष्य (D4 'क्ष) शर्वरीं (Ks 'री')
—^c) Ks Dn1 ns D2: s s दूरतो मे (for दूरे ग्राम)
D1 निवासश्च T2 G1 दूरे ग्रामासिवासं च —^d)
Ks 5 B1 Dn1 ns D2: s s अस्माद् (for तस्माद्) D1
S (Gs 4 absent) स्यानाद् (for देशाद्) Ks D4 अरि-
दम (Ks 'म'); B1 D2 इत् प्रभो (for इति प्रभो)

—^e) B1 हत (for कृत). Ks V1 B1: 2 Da Dn1
ns D2: s s युमे, D1 वने (for घने) —^f) G1 स
तु (for वस्तु). Ks Dn1 ns D2: s s ततः; B1 तपा
(for तदा).

26 a) K1 सौंजलि; K2 s B2 Dn1 ns D2-1.8
सौंजलि; K4 D2 सौंजलि, D2 सौंजलि (for सोऽ-
ञ्जलि). Ks Dn1 ns D2: s s प्रणति, V1 B Da D2:
1 0 S (Gs 4 absent) प्रणत (M2: 'त) (for प्रयत).
—^b) Ks वनस्पति —^c) G1 यानि (for यामि). M2
चान्यस्मिन् —^d) K2-1 D1 G2 M1 4 देवतानीह; Bo
2-5 D2: 0 T2 G1 देवतानीति Ks D2 कानिचित् (for
भारत) Ks V1 B1: 2 Da Dn1 ns D2: s s दै (Dns
दे) धतानि वनस्पतौ, M2 देवतानीतराणि च

27 a) Dn1 Dn2 M2 सलिलाया (for स शिलायां)
—^b) K1 पत्रानि (for पर्णानि) T2 G1 M2 पर्णाना-
स्तीर्य भूतले. —^c) G1 तत्र (for तत) B1 पक्षिदा;
B2 पक्षिता

Colophon om in T2 G1 Dn2 D2 G2 4 absent
— Sub-parvan Ś1 K1-1 B1: 2 4 Da Dn1 ns D2-5 s
आपद्धर्म; V1 Bo s s D1 T1 G2: 6 M राजधर्म
— Adhy name Ś1 K1 2 4 D1 0 M1-3 कपोतोपा
ख्यान; Ks 5 V1 B Da Dn1 ns D2-5 कपोतलुब्धक
सवाद. — Adhy no (figures, words or both)
B1 D2: 143; B2 4 142, Da1 12; Dn1 13;
D2 11, T1 G2 140; G2 M 145 — Śloka no
Dns 35, D2 92

१४२

भीष्म उवाच ।

अथ वृक्षस्य शाखायां विहंगः समुद्भूजः ।
दीर्घकालोपितो राजंस्तत्र चित्रतनूरुहः ॥ १
तस्य काल्यं गता भार्या चरितुं नाम्ब्यवर्तत ।
प्राप्तां च रजनीं दृष्ट्वा स पक्षी पर्यतप्यत ॥ २
वातवर्षं महचासीन्न चागच्छति मे प्रिया ।

किं नु तत्कारणं येन साद्यापि न निवर्तते ॥ ३
अपि स्वस्ति भवेत्तस्याः प्रियाया मम कानने ।
तया विरहितं हीदं शून्यमद्य गृहं मम ॥ ४
यदि सा रक्तनेत्रान्ता चित्राङ्गी मधुरस्वरा ।
अद्य नाम्ब्येति मे कान्ता न कार्यं जीवितेन मे ॥ ५
पतिधर्मरता साध्वी प्राणेभ्योऽपि गरीयसी ।

C १२. २५०२
E. 12 144. 10
K. 17 144. 10

142

1 D₂ damaged —^a) Da₂ वृक्षस्य (for वृक्षस्य).
D₅ छायायां (for शाखायां) —^b) K₁ ३ विहंग,
Da₁ D. १ T G₅ विहंग; G₁ विभाग (for विहंग).
D₇ G₂ विहंगसमुद्भूजः —^c) D₁ om. from पितो
up to काल्य (in 2^a) —^d) K₁ तनुद्य; Bo १ ३
तदा; T₂ G₁ M₂ ततश्च (for तत्र). G₂ 'तनूरुप'.
D₅ सुविचित्रतनूरुहः.

2 D₁ om. up to काल्य (cf. v l. 1). D₅ damaged.
—^a) K₁ C_v काल, K₄ V₁ Bo-२ ३ Da Dn₁ D₂ ३
कस्य, K₅ B₁ Dn₃ D₂ ३ कस्य, B₃ नस्य, M₃
काल्य (for काल्य) C_v काल बहुकालम् । C_v —^b)
K₂ D₄ विहंग; M₁ चलिनु (for चरितु) S₁ K₁ २ ३
D₁ ३ न न्यवर्तत (for नाम्ब्य) —^c) D₄ प्राप्ता G₂
रजनिं —^d) G₁ परितप्यत

3 Before 3, K₃ ins कपोत उवाच 3^{ab} = (var)
Paficatantra (Kosegarten) III 150^{ab} —^a) Da₁
वातवर्षे; Dn₃ शतवर्षं, D₁ वातवक्ष (for वातवर्ष)
—^b) V₁ [प]त्रागच्छति, G₁ चागच्छतु; M₂ वागच्छति
(for चागच्छति) —^c) K₄ Dn₃ D₂ किं नु, B₁ किं
ते; D₄ क नु (for किं नु) —^d) D₄ सोद्यापि

4 ^a) M₂ मत्या (for तस्या) —^b) 4^{ab} = (var)
Paficatantra (Kosegarten) III 150^{ab} —^c) M₂
हीन (for हीदं) —^d) Da शून्यमेतद्, T₂ G₁ मत्रं
शून्य (for शून्यमद्य) Da₂ गृहे मत् (for गृह मम)
— After 4, K₃ ३ V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂-३ ३ ins

364* पुत्रपौत्रवधून्स्त्रीराकीर्णमपि सर्वत ।
भार्याहीन गृहस्यस्य शून्यमेव गृह भवेत् ।
न गृह गृहमित्याहुर्गृहिणी गृहमुच्यते ।
गृह नु गृहिणीहीनमरण्यसदृशं मतम् ।

[K₃ D₄ om lines 1-2 — (L. 1) V₁ नीत्रादिभिर्
(for नीत्रवधू) D₅ आशींन् (for आर्षी) — (L
2) B₂ एव (for एव) — Lines 3-4 = (var) Pafica-
tantra (Kosegarten) III 152 — (L 3) D₅
** मित्याहुर् D₅ गृहणी — (L 4) K₃ न स्वाद्; Bo
३ ३ शून्यन् (for हीनम्) D₄ गृहेषु गृहणी न स्वाद् (for
the prior half) Da₁ गत्, D₅ भवेद् (for मतम्).
K₃ D₄ वनस्य सदृश गृह (for the post half).]

5 ^a) K₄ नेत्रार्ता, Bo २ ३ D₄ ३ नेत्रा नु (for
नेत्रान्ता) — V₁ reads 5^{ab} on marg —^b) K₁
२ ३ B₁-३ स्वना (for स्वरा) —^c) K₃ D₄ सद्यो,
V₁ यदि (for अद्य) K₁ नाचेति; K₅ B₁ Dn₁ n₃
D₂ ३ ३ नायाति (for नाम्ब्येति) Da भार्या (for
कान्ता) G₁ अद्य नातिक्रमेष्कांता — After 5, K₃ ३
V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂-३ ३ ins

365* न मुक्ते मय्यमुक्ते या नास्नाते स्नाति सुवत् ।
नाविष्टस्युपविष्टे च शेषे च शयिते मयि ।
दृष्टे भवति सा हृष्टा दुःखिते मयि दुःखिता ।
प्रोषिते दीनवदना क्रुद्धे च प्रियवादिनी ।

[(L. 1) K₃ Bo २-३ D₂ ३ मय्यमुक्ते, Da₁ न मे मुक्ते
(for नय्यमुक्ते) V₁ B D₅ सा; D₄ नु (for या)
K₅ सा नारी पतिदेवता (for the post half) — K₅
om. lines 2-4 — (L 2) Bo ३ ३ D₃ ३ न विष्टति
(for नाति) V₁ Bo १ ३ Da₁ न शेषे (for शेषे च)
— (L 3) K₃ D₄ दृष्टे मयि मद् (K₃ 'दू) दाल्ना (for the
prior half) — (L 4) V₁ B चाप्रति (for च प्रिय)]

6 ^a) K₁ २ D₇ ३ S (G₂ ३ absent) -धर्मवता (for
'रता) K₃ V₁ B Da D₂-३ ३ पतिव्रता पतिप्राणा;
K₅ Dn₁ n₃ पतिव्रता पतिगति —^b) G₁ कामेभ्योपि
(for प्राणे) K₃ ३ V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂-३ ३ पति-

C 12. 5508
D 12. 144. 11
K 12. 144 11

सा हि श्रान्तं क्षुधार्तं च जानीते मां तपस्विनी ॥ ६
अनुरक्ता हिता चैव स्निग्धा चैव पतिव्रता ।
यस्य वै तादृशी भार्या धन्यः स मनुजो भुवि ॥ ७
भार्या हि परमो नाथः पुरुषस्येह पठ्यते ।
असहायस्य लोकेऽस्मिल्लोकयात्रासहायिनी ॥ ८

(Ks Ds भर्तुः ; V1 B Da परस्यु) प्रियहिते रता (Da1 'त). — After 6^{ab}, Ks s V1 B Da Dn1 ns D2-s s read 7^{ed}. Ks Ds repeat 6^a-7^d after 369* — °) Da1 स हि (for सा हि) Ds क्षुधार्तश्च (for 'त').

7 °) Ks V1 B Da Dn1 ns D2 s s s स्मिरा (for हिता). — °) Ks Dn1 ns D2 s s s भक्ता स्निग्धा; Ds पतिप्राणा; T2 G1 धर्मिष्ठा च (for स्निग्धा चैव). Ks V1 B Da Dn1 ns D2 s s s यदास्विनी (for पतिव्रता). — Ks s V1 B Da Dn1 ns D2-s s read 7^{ed} after 6^{ab} 7^{ed} = (var) Pañcatantra (Kosegarten) III 151^{ed}. — °) Śi (sup lin ns in text) Ks तस्य (for यस्य) Ks s V1 Bo 2-s Da2 Dn1 ns D2-s s स्याद्; B1 वा; Da1 सा (for वै) Ks V1 Ds ईदृशी (for ता). — °) Bo Ds s स धन्य (by transp), B1 नान्य स. Ks s V1 B Dn1 ns D2.4 s s पुरुषो (for मनुजो) Ks Bo Ds s भवेत् (for भुवि) — After 7, Ks s V1 B Da Dn1 ns D2-s s ins

366* वृक्षमूलेऽपि दयिवा यस्य तिष्ठति तद्गृहम् ।
प्रासादोऽपि तथा हीन कान्तार इति निश्चितम् ।
धर्मार्थकामकालेषु भार्या पुंस' सहायिनी ।
विदेशगमने चास्य सैव विश्वासकारिका ।

[Dns om. lines 1-2 — (L 1) Ds मूलेषि Da1 वसिता (for दयिता) Ks B2 s s Da Ds s यग (for यस्य). Ks Ds त (for तद्) — (L 2) Ks Ds कान्ता रगिव सोच्यते; V1 B Da कान्ताराद (Da 'दि)तिरिच्यते (for the post half) — Lines 3 = (var.) Mār-kandeya P 19 70^{ab} — (L 3) Da1 धर्मार्थ (for धर्मार्थ). Ks Ds धर्मकामार्थकार्येषु (for the prior half) Ks Ds सहायिनी — (L 4) Ks Bo s Ds चैव (for चास्य) Ks -कारणी (for कारिका)]

After the above, Ks Ds ins. 368* and 369* followed by the repetition of 6^a-7^d After this repetition, Ks Ds ins

367* यस्य भार्या सदा रक्ता तथा छन्दानुवर्तिनी ।
विभवेऽपि हि सवोपस्तस्य स्वर्ग इहैव हि ।

तथा रोगाभिभूतस्य नित्यं कृच्छ्रगतस्य च ।
नास्ति भार्यासमं किञ्चिन्नरस्यार्तस्य मेपजम् ॥ ९
नास्ति भार्यासमो बन्धुर्नास्ति भार्यासमा गतिः ।
नास्ति भार्यासमो लोके सहायो धर्मसाधनः ॥ १०
एवं विलपतस्तस्य द्विजस्यार्तस्य तत्र वै ।

सा भार्या या गृहे दक्षा सा भार्या या पतिव्रता ।

सा भार्या या प्रियं मृते सा भार्या या मनोरमा ।

यस्य भार्या गुणज्ञा च भर्तारमनुगामिनी । [८]

या चातीव हि सट्टा सा श्रीः साक्षात् वै धनम् ।

8 °) G1 पुरुषो (for परमो) Ks B1 Dn1 D2 s s छर्ष (for नाथ). — °) Ks s M1 पुरुषस्येव (for 'ह). Ds T2 पद्यते; Ds पश्यते; Gs पश्यत (for पठ्यते) — °) T2 विधायिनी; M1 सहायिनी (for सहायिनी).

9 °) Ds S (Gs. s absent) अथ (for तथा) T1 Gs s मोहाभि (for रोगाभि) — 9^{ed} = (var.) 3 58 28^{ed} — °) Ds नार्या (for भार्या). Ds S (Gs s absent) मित्र (for किञ्चिन्). — °) G1 न हि स्यात्तस्य मेपजं.

10 Ks Ds om 10^{ab}. — °) Ms भार्यासमो (for 'समा) — °) Ks Ds धर्मसाधक; Ks Dn1 ns D2 s s 'समदे; V1 B Da Ds s M1 s s 'साधने; Ds T1 Gs s 'शासने; T2 G1 'साधनं (for 'साधन) — Ks V1 B Da Dn1 ns D2 s s s ins after 10 Ks Ds, after 366* (= Pañca. [Kosegarten] IV 54)

368* यस्य भार्या गृहे नास्ति साध्वी च प्रियवादिनी ।
अरण्य तेन गन्तव्य यथारण्य तथा गृहम् ।

[(L. 1) V1 B Da Ds माता (for भार्या) Ks Ds समता, V1 Bo-2. s भार्या च; B2 s Da भार्या वा (for साध्वी च). V1 Bo-2 s [अ]प्रियवादिनी]

Ks Ds cont :

369* अहो मम विना वद्धि दद्यते गात्रसचयम् ।

पतिव्रतधरा साध्वी प्राणेभ्योऽपि गरीयसी ।

— After the above Ks Ds repeat 6^a-7^d After this repetition, Ks Ds ins 367* On the other hand, after 368*, Ks Ds (Da1, after 12^{ab}) Dn1 ns D2 s s ins an addl colophon [Sub-parvan Ks Da Dn1 ns D2 s आपद्धर्म — Adhy. name Ks Da Dn1 ns D2 s भार्याप्रसासा. — Adhy no (figures, words or both) Da1 13, Dn1 14, Ds 12. — Śloka no Da Dn1 Ds 17.]

गृहीता शकुनिघ्नेन भार्या शुश्राव भारतीम् ॥ ११
 न सा स्त्रीत्यभिभाषा स्वाद्यस्या भर्ता न तुप्यति ।
 अग्निसाक्षिकमप्येतद्भर्ता हि शरणं स्त्रियः ॥ १२
 इति संचिन्त्य दुःस्वार्ता भर्तारं दुःखितं तदा ।
 कपोती लुब्धकेनाथ यत्ता वचनमब्रवीत् ॥ १३

हन्त वक्ष्यामि ते श्रेयः श्रुत्वा च कुरु तत्तथा ।
 शरणागतसंत्राता भव कान्त विशेषतः ॥ १४
 एष शाकुनिकः ज्ञेते तव वासं समाश्रितः ।
 शीतार्तश्च धुधार्तश्च पूजामसं प्रयोजय ॥ १५
 यो हि कश्चिद्विजं हन्याद्गां वा लोकस्य मातरम् ।

C 12. 517
 B 12. 145 8
 K 12 144 25

11 B₁ damaged Before 11, K: V₁ B₁ Da
 Dn₁ n₃ D₂ s s ins भीष्म उवाच —^a) M₂ विल्लिपत्
 (for विलपत्) —^b) D: S (G₂ s absent) वै तदा,
 D: तस्य वै (for तत्र वै) K: V₁ B (B₁ damaged)
 Da Dn₁ n₃ D₂ s s s श्रुत्वा तु (V₁ B₀ s s s Da
 'त्वादि, D: 'द्या सा) करुण वच —^c) K₁ s s Bo
 s s Da: Dn₁ n₃ D₂ s s S (G₂ s absent) शकुनिघ्नेन
 (G₁ 'न्तिघ्नेन) (for 'नघ्नेन —^d) K: s V₁ B Da
 Dn₁ n₃ D₂ s s कपोती वाक्यमब्रवीत्. — After 11,
 K₁ s V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ s s s ins

s s s D₂ T₂ इत्यत्द्, B₂ Da इत्येव (for अप्येतद्)
 G₁ अग्निसाक्षिकरो मे तद् —^d) D₁ S (G₂ s absent)
 पर (for श्रिय) K: V₁ B Da Dn₁ D₂ s s s भर्ता
 वै देवत पर — After 12, K: V₁ B Da Dn₁ D₂ s
 s s ins (= Pañcatantra [Kosegarten] III 155)

372* दावाग्निनेव निर्दग्धा सपुण्यप्रका लता ।
 मन्वीभवतु सा नारी यस्या भर्ता न तुप्यति ।

[(L 2) K: Dn₁ 'भवति (for 'तु) Da Dn₁
 यस्या (for यस्या).]

370* कपोत्युवाच ।

अहोर्ध्रव मुमाग्याद् यस्या मे दपित पति ।
 असतो वा सतो वापि गुणानेव प्रमापते ।

[(L 1) Da नमाग्याद्. K: V₁ B Da D₂ देवत
 (for दपित) — (L 2) Dn₃ अन्ननो वा मनो वापि
 (for the prior half). D: प्य (for प)]

12 Before 12, S₁ D₁ S (except T₂, G₂ s ab-
 sent) ins कपोत्युवाच 12 = (var) Hitopadeśa I
 157 12^{ab} = (var) Pañcatantra (Kosegarten) III
 151^{ab} —^a) K: D₁ नामा (for न सा) K: Dn₁
 n₃ D₂ s s स्त्री शमि (K: 'नि)मत्तव्या; V₁ B₀ s D:
 स्त्री इ (B₁ D₁ स्त्रीत्य)भिभाष्या हि (V₁ स्याद्) (for स्त्री
 त्वभिभाषा स्याद्) Da तस्य स्त्री प्रतिभाष्या स्याद्; D:
 S (G₂ s absent) सा हि (G₁ नास्ति, M न सा) स्त्री
 स्वगतव्या —^b) K: s s Bo s Dn₁ n₃ D₂ s s
 यस्या, K: यस्या, G₁ यथा (for यस्या) D: T
 G₂ s तु (for न) M₂ s s मृत्यवे (for 'ति) — After
 12^{ab}, K: Da: Dn₂ D₂ s s s ins (= Pañcatantra
 [Kosegarten] III 154^{ab})

13 ^a) D₁ मचित्य (for सचिन्त्य) —^b) D₁
 दुर्मिता (for 'त) D₂ सदा (for तदा) —^c) S₁
 लुब्धकेनाया, K: Dn₁ n₃ D₂ s s 'नापि (for 'नाय).
 T₂ G₁ गृहीता शकुनिघ्नेन —^d) D₁ T₁ G₂ s हता
 (for यत्ता) K: V₁ B₁ s Dn₁ n₃ D₂ s s s T₂ G₁
 गृहीता (T₂ G₁ कपोती) वाक्यमब्रवीत्, B₀ s s वद्धा
 (B₂ वद्धा) वाक्यमयाब्रवीत्.

14 ^b) K: B₂ s Dn₁ n₃ D₂ s s s T₁ G₂ s तु
 (for च) D: कुरु वचम् (for च कुरु त्व) K: ते
 तथा, G₂ तत्रत (for तत्तथा) —^c) K: T₂ सत्राण;
 K: मत्रस्ता; G₁ M₂ सत्राना (for सत्राता) —^d)
 K₁ पृकातेन; T₂ गृहस्थस्य, M₂ भव तात (for भव
 कान्त)

15 = (var) Pañcatantra (Kosegarten) III 158
 —^b) B₂ M₂ उवावास, Dn₃ तव वाक्य, D₁ तव
 या s; D₂ वनयाम; G₂ तव वाच (for तत्र वाच)
 Da: समाश्रिता (for समाश्रित) —^c) K: Da₁
 धुधार्तस्य (for 'श्च) B₂ शीतार्तश्च धुधार्तश्च —^d) V₁
 B₁ s Da अस्य, B₀ s s असिन् (for असै) K:
 V₁ B₁ s Da Dn₁ n₃ D₂ s s s T₂ G₁ समाचर (Da: 'र)
 (for प्रयोजय)

371* वृष्टे भर्तारि नारीणा वृष्टा स्यु मवंदेवता ।,
 while Da₁ ins an addl colophon (cf. v 1 10)
 — Before 12^{ab}, Da₁ ins भीष्म उवाच Dn₂ om.
 13^{ab} —^c) Da₁ अग्निना माक्षम् (for अग्निसाक्षिकम्)
 K: B₁ Dn₁ D₂ s s इत्येव, V₁ M₁ s पूर्वतद्; B₀

16 With 16, cf 12 145 18 —^a) K: हत्वा (for
 हन्याद्) —^b) V₁ reads from गां up to देया (in
 16^d) on marg K: हन्यात्; V₁ B₁ s s Da Dn₁
 n₃ D₂ s s s गां च, G₁ गता (for गां वा) D: वा
 लोक (for लोकस्य) —^c) Hypermetric Da₁

C 12 E518
D 12 145 9
K 12 144 25

शरणागतं च यो हन्यात्तुल्यं तेषां च पातकम् ॥ १६
यास्माकं विहिता वृत्तिः कापोती जातिधर्मतः ।
सान्याय्यात्मवता नित्यं त्वद्विधेनाभिवर्तितुम् ॥ १७
यस्तु धर्मं यथाशक्ति गृहस्थो ह्यनुवर्तते ।
स प्रेत्य लभते लोकानक्षयानिति शुश्रुम् ॥ १८
स त्वं संतानवानद्य पुत्रवानपि च द्विज ।

शरणागतां Ks Bo ३-५ Dc ० तु; D1 तु; D1 S
(except T2, Gs & absent) द्वि (for च) —^d V1
transp. तुल्यं and तेषां

17 ^a) Ks ८ V1 Dn1 D2, ३ ४ T2 G1 अस्माकं; B1
Da Dns D1, 4 यस्माक (slo) (for यास्माकं). —^b Dn1
Dn1, ns Dc ० G2 M2 4 कपोती; D2 कपोत (for का
पोती). Ks V1 Dn1, ns D2 ३ ४ जातिधर्मतः; B1
जातिधर्मता; D1 T1 G2 ३ धर्मतः पुरा (for जातिधर्मतः).
—^c D1 स (for सा). K1 ३ B2 D2 न्यायात्मवता;
B1 D1 T1 G1 ३ ४ न्याय्या भवता; D1 न्याय्यात्मवता;
Dc न्याय्या सेवता; M2 ध्याय्यात्मवता (for न्याय्या
त्मवता) —^d Da तद्धि मे न; D2 तद्विधेन; G1
तद्धि तेन (for तद्विधेन). Ks ३ V1 B Da Dn1 D2-३
१-३ S (Gs & absent) [अ]नुवर्तितुं (V1 Bo T2 G1 'तं');
Dns [अ]तिव' (for [अ]भिव').

18 ^a) B1 T2 यथा शक्तिर; Da2 यथाशक्ति (for
'शक्ति'). —^b K1 [S]च्यनुवर्तते; Dc नानु' (for ह्यनु'
Da न च कर्तुं प्रवर्तते; G2 गृहस्थोस्य निवर्तते —^c
Dc लोको (-for लोकान्) —^d Da अक्षयामिति; D1
G2 अक्षयानिति; Dc न क्षयानिति (for अक्षयानिति).
K1, ३ Dc १ ० T G1 २ ३ M1 ३ शुश्रुम'; V1 B1 ३ Da
M2 मे मति. (for शुश्रुम).

19 ^a) M2 सत्य (for स त्व). Ks सपत्तिवान्; V1
B1 ३ Dn1 सततिमान्; Da2 संनतिमान्; Dc सतत
वान् (slo) (for संतानवान्). —^b Ks B2 Dn1 ns
D2 ३ ५ १ ३ T1 G2 पुत्रवानपि; T2 M2 4 दीर्घापुरवि
(for पुत्रवानपि). Bo यद् (for च) Da1 D1 द्विज
(for द्विज). —^c D1 ० तस्वदेहे; D1 T1 G1 २ ३
M2, 4 त्वं (M2 4 न) स्वदेह (for तस्वदेहे). K1 परि
स्यक्त्वा; Da1 द्यां स्यक्त्वा; M2-4 द्यां कृत्वा (for द्यां
स्यक्त्वा) —^d B2 4 G1 प्रतिगृह्य; T2 सप्र' (for
परि'). S1 K2 4 V1 B1, ३ ५ Da Dn1 ns D1-३ ३ च;
Ks वा; Dc ते (for वै) M2 4 धर्माथी परिपाल्य
—^e Ks प्रयुंत; Da1 Dns D4, १ ० G1 प्रयुक्ष; Da2
प्रयुक्षं; Dc प्रयुक्ष (for प्रयुक्ष्य). G2 [अ]सी (for

तस्वदेहे दयां त्यक्त्वा धर्माथी परिगृह्य वै ।
पूजामसौ प्रयुङ्क्ष त्वं प्रीयेतास्य मनो यथा ॥ १९
इति सा शकुनी वाक्यं क्षारकस्या तपस्विनी ।
अतिदुःखान्विता प्रोच्य भर्तारं समुदैक्षत ॥ २०
स पत्न्या वचनं श्रुत्वा धर्मयुक्तिसमन्वितम् ।
हर्षेण महता युक्तो वाष्पव्याकुललोचनः ॥ २१

त्वं) —^c Dns G1 प्रियेतास्य; M1 प्रियेत्तस्य; M2 4
प्रियेत्तस्य; M3 प्रीयेत्तस्य (for प्रीयेतास्य) Dc मनोरथ
(for मनो यथा). — After 19, Ks V1 B Da Dn1
ns D2, ३ ५ ३ ins

373^a मरुते मा च सताप कुर्याथास्यं विहगम ।
शरीरयात्राकृत्यर्धमन्यान्दारानुपैष्यामि ।

[(L 1) Ks Dn1 ns D2 ३, ३ शरीरे (for मरुते).
— (L 2) B1 कृत्यान्यान्; B2 कृत्यार्थम्; Da1 कृत्यार्थम्
(for कृत्यार्थम्). Da1 उपैक्षत'; Da2 उपैष्यति, Dn1
ns D2 ३ ५, ३ उपैष्यति (for उपैष्यति) B1 देहापैवानुपै
ष्यति; B2 अन्यायं वै गमिष्यति (for the post half).]

20 ^a) K1 सा (for सा) K1 B1 ३ Dc T2 G1
M2, 4 शकुनिर; Ks शुकुनी (slo) (for शकुनी). —^b
Ks V1 B (B1 marg, orig. ns in text) Da Dn1, ns
D2 ३ ५ ३ पजरस्या; D1 अक्षरस्या, T1 G2 ३ M सा
क्षारस्या; T2 आक्षरस्या; G1 अक्षरस्या (for क्षारकस्या).
—^c G1 दुःखान्विताम् Ks Dn1 ns D2, ३ G1 २
M1-३ प्रोक्त्वा; Bo ३ ५ 4 Dc M2 प्रोक्त्वा; Bc Dc
माह; T2 सा तु (for प्रोच्य) —^d Ks समुदैक्षत;
Bo ३ ५ 'दीक्ष्य च; B1 'दीक्ष्यते; Da1 'दक्षत; D1
G1 'दीक्षत; Dc 'दीक्ष्यत (for 'दीक्षत) — After 20,
Ks V1 B Da Dn1, ns D2-३ १ ३ S (Gs, 4 absent)
ins an addl colophon [Sub parvan Ks ३ Bo
2-३ Da D2-३ आपद्धर्म; V1 B1 D1 S (Gs & absent)
राजधर्म — Adhy name Ks ३ V1 Bo-३ ५ Dn1
D2-4 कपोतलुब्धकसवाद'; B1 Dc लुब्धककपोतसवाद';
Da2 लुब्धकसवाद'; M1 ३ कपोतोपाख्यान; M2 शरणागत
रक्षणविधि' — Adhy no (figures, words or both).
B1 134, B2 4 143, Da1 13; Dc 12, T1 Gs
147, T2 144, G1 145, G2 M 146. — Sloka
no Da1 11; Da2 Dn1 Dc 14; Dns 12]

21 Before 21, MSS. ins भीष्म उवाच 21^{ab}
= (var.) Pañcatantra (Kosegarten) III 163^{ab}.
—^a V1 B Da Dc स तस्या; M2 सा पत्न्या (for स

तं वै शाकुनिकं दृष्ट्वा विधिदृष्टेन कर्मणा ।
 पूजयामास यत्नेन स पक्षी पक्षिजीविनम् ॥ २२
 उवाच च स्वागतं ते ब्रूहि किं करवाण्यहम् ।
 संतापश्च न कर्तव्यः स्वगृहे वर्तते भवान् ॥ २३
 तद्वर्तीतु भवान्क्षिप्रं किं करोमि किमिच्छसि ।
 प्रणयेन ब्रवीमि त्वां त्वं हि नः शरणागतः ॥ २४
 शरणागतस्य कर्तव्यमातिथ्यमिह यत्नतः ।
 पञ्चयज्ञप्रवृत्तेन गृहस्थेन विज्ञेयतः ॥ २५

पञ्चयज्ञांस्तु यो मोहान्न करोति गृहाश्रमी ।
 तस्य नायं न च परो लोको भवति धर्मतः ॥ २६
 तद्ब्रूहि त्वं सुविस्रब्धो यत्त्वं वाचा वदिष्यसि ।
 तत्करिष्याम्यहं सर्वं मा त्वं शोके मनः कृथाः ॥ २७
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा शकुनेर्लुब्धकोऽब्रवीत् ।
 बाधते खलु मा शीतं हिमत्राणं विधीयताम् ॥ २८
 एवमुक्तस्ततः पक्षी पर्णान्यास्तीर्य भूतले ।
 यथाशुष्काणि यत्नेन ज्वलनार्थं द्रुतं ययौ ॥ २९

G. 12. 5533
 B 12. 146 10
 K 12. 145 10

पत्न्या) D₁ om. वचन —^b) D₂ धर्मयुक्त G₁
 समन्वित —^c) Da₂ हर्षेन V₁ B₂ Da G₂ [आ]
 विष्टो (for युक्तो) —^d) K₅ Dn₃ D₂ वाक्यं, D₂
 वाच्य (for वाप्य) D₁ लोचन (for 'न')

25 ^a) Hypermetric D₁ om शरणाग —^b)
 Da इति (for इह) D₁ य कृत (for यत्नत) B₂
 Dn₁ आतिथ्यं हि, प्रयत्नत, M₂ आतिथ्यमपि यत्नत
 —^c) Da T₂ पचयज्ञे, D₁ 'यज्ञ (for 'यज्ञ) B
 प्रवर्त्तेन, D₂ प्रवृत्ते (for प्रवृत्तेन)

22 ^a) G₂ स (for तं) D₁ शाकुनिक, G₂ शाकु
 निकान् (for शाकुनिक) —^c) D₁ यत्नेन; D₁ S
 (G₂ & absent) युक्तेन (for यत्नेन) K₅ Dn₁ n₃ D₂
 २.३ स पक्षी पूजयामास —^d) K₅ Dn₁ n₃ D₂ ३
 यत्नात्, Da₁ सपत्नि (for स पक्षी) V₁ B Da
 Dn₁ n₃ D₁ ४ ५ ७ ९ T₁ G₁ ५ M पक्षिजीवन (M₂ 'न'),
 D₂ परिजीविन (for पक्षिजीविनम्)

26 ^a) K₁ Bo ३ D₁ पचयज्ञ तु, B₁ T₂ G₁ 'यज्ञाश्च
 (for 'यज्ञांस्तु) —^b) K₅ B₁ Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ३
 M₁ गृहाश्रमे (for 'मी) —^c) B₂ Da D₁ ४ M₂
 transp न and च

23 With 23, of Pāficatantra (Kosegarten) III
 164 —^a) K₁ स (for च) K₅ B₂—, Dn₁ n₃ D₂
 ४. ५ ७—S (G₂ & absent) उवाच स्वागतं ते (B₁ D₁,
 ५ ७ T G₁ २ ५ M वेस्तु) —^b) K₅ V₁ B Da Dn₁
 n₃ D₂ ३ ५ ७ ९ S (G₂ & absent) ते (for [अ]हृत्)
 —^c) D₁ T₁ G₂ ५ गतव्य (for कर्तव्य) —^d) D₁
 स्वगृहं (for 'हे)

27 Bo damaged —^a) K₅ ५ V₁ Bo—2 Da₁
 Dn₁ n₃ D₂ ३ ३ मा, Da₂ सा (for त्व) K₅ ५ V₁
 B Da Dn₁ D₁—४. ९ सुविस्त्रब्धो (Bo 'श्राव्यो), Dn₃
 सुविस्त्रब्धो, M₂ हि विस्रब्धो (for सुविस्रब्धो) —^b)
 B₂—५ वचो यत्त्वं, D₂ वाचा यत्त्वं (by transp) D₁
 यद्विष्यमि (for वदि°) —^c) B₂ तात (for सर्वं)
 —^d) M₂ मत्वा (for मा त्व) D₁ लोके, D₂ शके
 (for शोके) D₁ कृथा, D₁ 'धा (for 'या)

24 ^a) T₁ G₂ ब्रवीतु च (for तद्वर्तीतु) V₁ क्षिप्र
 ब्रूहि मद्र ते (submetric), D₁ G₂ ब्रवीतु मगवान्क्षिप्र
 —^c) G₁ ब्रवीहि (for 'मि) G₁ M त्वा (for त्वां)
 —^d) Da₂ D₁ त्वां (for त्व) B₁ D₁ T₁ G₂ ५ शरण
 गत, Da शरणागत (for 'णागत) T₂ G₁ त्व न
 शरणमागत — After 24, K₅ ५ V₁ B Da Dn₁ n₃
 D₂ ३ ५ ७ ९ (= [var] Hitopadesa I 44)

28 = (var) Pāficatantra (Kosegarten) III
 165 —^a) D₁ तवद्य (for तस्य) —^b) V₁ B₁—३ ५
 Da D₂ शाकुनिं (for 'नेर्) D₁ लुपको — Dn₃ om
 28^a —^c) K₁—4 Bo १ ३—५ D₁ ५ ७ मा, K₅ V₁ B₂
 Dn₁ D₂ ३ ३ मे (for मा) Da शीत वै (for मा
 शीत) —^d) K₁ हितत्राणं, K₂ D₁ ९ तस्य त्राण,
 K₅ Dn₁ D₂ ३ ३ सत्राण हि, Bo ५ मम त्राण, B₁
 हितमत्र, M₁ हि मित्राणां (for हिमत्राण)

374* भ्रातृव्युचितं कार्यमाविश्य गृहमागते ।
 हेतुमप्यागते छाया नोपसहरते हुम ।
 [L 1] B₁ अचिर (for उचिन) V₁ Bo ३ ५ अरेरे
 व्यनिर कार्यन् (for the prior half) Bo ४ ५ एयुप
 (for आगते) — (L 2) K₅ हेतु पार्श्वगता छायां (for
 the prior half) V₁ Bo १. ३ ५ Da तर (for हुम)]

29 ^a) K₅ उक्ते (for उक्तस्) Da₂ om पक्षी
 —^b) V₁ B₁ २ T₁ G₂ ५ M पर्णान्याहृत्य, T₂ 'नाहृत्य,
 G₁ 'नाहृत्य (for 'न्यास्तीर्य) —^c) K₅ ४ B₂ ४ D₂
 M₂ यथाशुष्कानि, Bo ३ ५ D₂ तथा शुष्कानि Dn₁ n₃
 D₁—३ ५ यथाशक्त्या हि पर्णेन —^d) Da₂ ज्वलनार्थं
 (for 'र्षं) Bo ३ ५ ततो (for द्रुत)

म गन्वाङ्गारुमान्तं गृहीन्वाग्निमयागमत् ।
 ततः शुष्केषु पर्णेषु पायकं सोऽभ्यर्दीदियत् ॥ ३०
 मुमंर्दीप्तं महन्टन्वा तमाह शरणागतम् ।
 प्रतापय गुविस्रन्धं स्वगात्राण्यकुतोभयः ॥ ३१
 न तथोक्तस्तथेषुक्त्वा लुब्धो गात्राण्यतापयत् ।
 ऽग्निप्रत्यागतप्राणस्ततः प्राह विहंगमम् ॥ ३२
 दत्तमाहारमिच्छामि त्वया क्षुद्राघते हि माम् ।
 तद्वचः न प्रतिश्रुत्य वास्यमाह विहंगमः ॥ ३३

30 ^a) Dn1 सन्वाङ्गारुमान्तं B1 कर्मायं; D1 कादीप्त
 (s) (for कर्मान्तं) D1 T1 G1 : स गत्वा स्वरकर्मा
 गत्; G1 म गत्वा र्चमान्ती. ३० Cn स्वारकर्मान्तं कर्मार
 गृह्णन्तीत्यर्थः। Cr स्वारं परोक्षीत्यङ्गारुमान्तं कादः। तस्मान्तं
 मदीयम् । ३० — ^a) B1 D1 [मंर्दीप्तं (for [मं]मिम्)
 K1 मयागत (for 'गमत्') D1 गृहीत्वाङ्गारुमागमत्.
 — ^a) V1 B1 Da दाहेषु; D2 lacuna (for पर्णेषु).
 — ^a) K1 सोऽर्दीदियत्; K2 : V1 B Dn1 n3 D2-1
 1-2 (G1 absent) सोऽभ्यर्(K1 Dn1 n3 D2 : स सोऽभ्यर्;
 D1 सोऽभ्यर्; D1 T G1 : स स; D2 स स्य)दीदियत्;
 Da1 सोऽर्दीदियत्; Da2 सोऽर्दीदियत् (for सोऽभ्यर्दी
 दियत्)

31 D1 om (hapl) 31^a-32^b — ^a) K2 : s V1
 P-1 Da Dn1 n3 D1-1 : स संदीप्तं (Da1 'सो');
 B1 : स सं दीप्तं (for मुमंर्दीप्तं) D1 s (G1 absent)
 स (G1 तु) दीप्तं मुमंर्दीप्तं — ^a) T1 समर्तं (for
 ममाह) Da1 सारं मत्; G1 शरणाः; M1 सारण
 मत् (for 'सागमम्') — 31^a — (var) Palficanttra
 (Kosegarten) III 167^a. — ^a) K1 D1 : T1 M
 मुमंर्दीप्तं; K2 : s V1 B1 : Dn1 n3 D2 : s मुमिध्रन्ध
 (V1 'स्रन्ध'); B1-1 Da स्वविस (B1 'स्र')स्रः; G1 तु
 विस्व (for मुमिध्रन्ध) — ^a) V1 B1 : Da स्वः;
 D1 स (for स्व) K1 Da1 गात्राणि (for 'नि) Da1
 कुतोभय (for [कु]त्)

32 D1 om 32^a (cf. v. 1 31) — ^a) Dn2
 मुमंर्दीप्तं (for मुमंर्दीप्तं) D1 G1 [मं]मिम् (for [मं]
 मत्) D1 मुमंर्दीप्तंमयागतम् — ^a) K1 Dn1 G1
 मयागत्. G1 मयागत् (for मयागत्). Dn1 मयागत (for
 मयागत्) — ^a) T1 स न (for स्र) K1 M1 विद
 मत्; D1 'मदा' (for 'गमम्'). — After 32, K1
 '... D1-1 D1-1

33^a इति मयागत्सो वासं स्थापयन्लोषत् ।

न मेऽस्ति विभवो येन नाशयामि तव क्षुधाम् ।
 उत्पन्नेन हि जीवामो वयं नित्यं वनौकसः ॥ ३४
 संचयो नास्ति चास्माकं मुनीनामिव कानने ।
 इत्युक्त्वा स तदा तत्र विवर्णवदनोऽभवत् ॥ ३५
 कथं नु खलु कर्तव्यमिति चिन्तापरः सदा ।
 बभूव भरतश्रेष्ठ गर्हयन्वृत्तिमात्मनः ॥ ३६
 मुहूर्ताच्छन्धसंज्ञस्तु स पक्षी पक्षिघातकम् ।
 उवाच तर्पयिष्ये त्वां मुहूर्ते प्रतिपालय ॥ ३७

सथेमं शकुनिं दृष्ट्वा विधिदृष्टेन कर्मणा ।

[(L 2) D2 : सथेमां (for 'म)]

33 ^a) K1 यत्तम्; Dn कर्तुम् (for दत्तम्). K1
 आहारः; D2 आहारम् (sio) (for आहारम्). K1 मे
 स्वामिन् (for इच्छामि) — ^a) B1 (also as in text)
 T1 G1 श्रुदां; D1 स मां (for हि माम्). — ^a) All
 MSS (except S1 K2 D1; Dn1 D2 G1 absent)
 transp सद्य and स. D1 T G1 : M1-1 परिश्रुत्य
 (for प्रति')

34 34^a = (var) Palficanttra (Kosegarten)
 III 167^a. — ^a) V1 चास्ति (for मेऽस्ति). K1 पित्तं
 वै (for विभवो). — ^a) K1 : s V1 B1 : s Da Dn1
 n3 D2-1 1-2 S (G1 absent) नाशयेयं (for 'यामि).
 K1 V1 B1 : Da Dn1 n3 D2 : s transp सद्य and
 क्षुधाम् S (G1 absent) क्षुधं (for क्षुधाम्). — ^a)
 D1 [स]मि (for हि). — ^a) Dn1 n3 नित्यं (for
 नित्यं).

35 ^a) V1 य (for च). — ^a) D1 om (hapl)
 from मिय up to कर्तं (in 36^a). K1 D1 मयि;
 T1 इह (for ह्य) K1 : B1 Dn1 D2-1 : स भोजने;
 Dn1 भोजन (for कानने) — ^a) B1 ह्ययुक्तः; Dn
 ह्ययुक्ता (for 'सत्वा) Dn1 n3 सं (for स) — ^a)
 K1 [s]भवं; T1 भवेत् (for सभवत्)

36 D. om up to वत्तं (cf. v. 1 35) — ^a)
 D1 M1 न (for तु). — ^a) K1 : V1 B Dn Dn1
 n3 D2-1 1-2 T G1 : M1-1 सदा; G1 M1 तथा (for
 मदा) — ^a) M1 वृत्तम् (for वृत्तिम्).

37 ^a) K1 मुहूर्तंलुब्ध Dn1 सजाय (for संज्ञम्).
 B1 : s D1 च; G1 स (for तु). K1 D1 : क्षुधावै
 लुब्धकं जाया — ^a) K1 D1 : M1 द्विजपातकः; K1

इत्युक्त्वा शुष्कपर्णेः स संप्रज्वाल्य हुताशनम् ।
हर्षेण महता युक्तः कपोतः पुनरब्रवीत् ॥ ३८
देवानां च मुनीनां च पितॄणां च महात्मनाम् ।
श्रुतपूर्वो मया धर्मो महानतिथिपूजने ॥ ३९
कुरुष्वानुग्रहं मेऽद्य सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ।
निश्चिता खलु मे बुद्धिरतिथिप्रतिपूजने ॥ ४०
ततः सत्यप्रतिज्ञो वै स पक्षी प्रहसन्निव ।

तमग्निं त्रिः परिक्रम्य प्रविवेश महीपते ॥ ४१
अग्निमध्यं प्रविष्टं तं लुब्धो दृष्ट्वाथ पक्षिणम् ।
चिन्तयामास मनसा किमिदं नु कृतं मया ॥ ४२
अहो मम नृशंसस्य गार्हितस्य स्वकर्मणा ।
अधर्मः सुमहान्घोरो भविष्यति न संशयः ॥ ४३
एवं बहुविधं भूरि विललाप स लुब्धकः ।
गर्हयन्स्वानि कर्माणि द्विजं दृष्ट्वा तथागतम् ॥ ४४

C 12 5549
B 12.146 26
K 12.145 26

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि द्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४२ ॥

V1 Bo-2 s Da2 D3 s T2 G1 पक्षिवातिन, B8 Dn1
'घातनं, Da1 **घातिनि; Dn3 पक्षिपालनं, D2
**घातिन, D5 पक्षिनिघातिन (hypermetrio), G2
'घिवातक (hypermetrio) (for 'घातकम् —^a) K1
त्वा (for स्वां) Dr S (G2 s absent) तर्पयिष्यामि
(for 'प्ये त्वा —^a) Bo Da Dn1 T G2 s M1 s
परिपालय (Da2 'य) (for प्रति')

38 ^a) Ks s Dn1 ns D2-4 s s तु, Da1 च, Dr
S (G2 s absent) त (for स) —^b) Ks Dn1 ns
D2 s s समुज्ज्वाल्य (for संप्र') — 38^{ed} is damaged
in B4 —^c) K5 Bo Dn1 ns D2 s s [आ]विष्ट (for
युक्त) —^d) K5 Bo Dn1 ns D2 s s स पक्षी वाक्य-
मब्रवीत्, B1 s पुन पुनरथाब्रवीत्

39 ^a) Bo s-s Ds r S (G2 s absent) पितॄणां
(for मुनीनां) K3 D4 s देवतानामृषीणा च, K5
V1 B1 s Da Dn1 ns D2 s s ऋषीणा देवतानां च
—^b) Bo मुनीना च, D2 s तथा चैव; Dr S (G2 s
absent) ऋषीणां च (for पितॄणा च) D5 मुनीनां भाषि-
तात्मना —^c) K2 s Da Dn1 ns D2 s s T1 G5
M4 श्रुत पूर्व (K2 s T1 G5 M4 'र्वो) (for श्रुतपूर्वो)
—^d) Da पूजन (for 'ने)

40 Ds om (hapl) 40 —^a) Ks गुरुषु (for
कुरुष्व) Ks s Dn1 ns D2-4 s s सौम्य (for मेऽद्य)
—^b) K1 ब्रवीहि मे (for 'मि ते) M स स्व (M2
सत्य) संयुद्ध मक्षय —^c) Da निष्ठिता, G1 निश्चित
(for निश्चिता) K1 चय (for खलु) —^d) B1
आतिथे, Ds s अतिथिं, D1 अ*थि; T2 G1 अतिथीन्,

M2 अतिथि (for अतिथि) G1 परिपूजने (for प्रति)
41 ^a) S1 D1 सप्रत्यभिज्ञो; K2 s Da Dn1 ns
D2 s s कृतप्रतिज्ञो, B3 सत्य प्रतिज्ञो, D5 सत्यप्रतिज्ञे
(for सत्यप्रतिज्ञो) Bo s s Dr S (G2 s absent)
[s]सौ (for वै) — 41^{ed} = (var) Paficantra
(Kosegarten) III 172^{ed} —^c) D4 अग्नि (for
'ग्नि) —^d) V1 B1 s सविवेश (for प्रति) K1 s
D2 s हुताशन, K5 V1 B Da Dn1 ns D2 s s r s S
(G2 s absent) महामति (for महीपते)

42 ^a) K (except K1) V1 B Da Dn1 ns D2-s s
G1 s अग्निमध्ये (B3-s D5 G1 s 'द्य) (for 'द्य) B2
प्रविष्ट (for प्रविष्ट) K5 Bo s Dn1 ns D1-s s s तु
(for त) —^b) B3-s D5 transp लुब्धो and दृष्ट्वाय
Bo 1 D5 लुब्धो (for लुब्धो) K5 D5 दृष्ट्वा च;
Bo Dn1 ns D1 दृष्ट्वा तु; B2 Da D2 s दृष्ट्वा स, D5
बुद्धा स (for दृष्ट्वाय) —^d) K5 V1 B1 s Da Dn1
ns D2 s s वै, Bo s s G1 तु (for तु) K5 V1
B1 s Da2 Dn1 ns D2 s s T2 G1 s मया कृत (by
transp), Da1 महाकृत

43 Da1 reads 43^{ab} twice —^a) D2 हतो (for
अहो) D5 नृशंसस्य —^b) G2 [अ]नुकर्मणा (for
स्वक) —^c) M2 लोके (for घोरो) — After 43,
T2 G1 read 12 143 4^c-5^b for the first time,
repeating the same in its proper place

44 The portion from एव up to लुब्धको (in 12
145 12^b) is lost in Bo on missing folios —^b)
Da2 लुब्धक (for 'क)

१४३

भीष्म उवाच ।

ततस्तं लुब्धकः पश्यन्कृपयाभिपरिप्लुतः ।
 कपोतमग्नौ पतितं वाक्यं पुनरुवाच ह ॥ १
 किमीदृशं नृशंसेन मया कृतमबुद्धिना ।
 भविष्यति हि मे नित्यं पातकं हृदि जीवतः ॥ २
 स विनिन्दन्नथात्मानं पुनः पुनरुवाच ह ।
 धिङ्ग्रामस्तु सुदुर्बुद्धिं सदा निकृतिनिश्चयम् ।

Colophon om in Ks Ds १ ० T1 G2 ६, Bo missing, Dn2 D6 Gs 4 absent. — Sub-parvan Ś1 K1 २ 4. ६ B2-4 Da D2 २ ० आपद्धर्म, V1 T2 G1 M राजधर्म — Adhy name Ś1 K2 4 D1 लुब्धककपोतीयः; K5 V1 B (Bo missing) D2 २ M2 कपोतलुब्धकसवादः; D2 पक्षिलुब्धकसवाद, G2 कपोतचरितं; M1 २ कपोतो पाख्याय — Adhy no (figures, words or both) B1 135, B2 T2 145, B3 4 144, Da1 14, Ds 13, G1 146, M 147 — Śloka no Da1 24½, Dn1 Ds 26, Dns 20

143

Bo is missing for adhy. 143 (of v. 1 12 142 44)

1 Ks Ds ० om the ref —^a) K4 ६ Da Dn1 ns D2-4 ० तत स; T2 G1 अथ त, G2 ततस्तु (for त तस्त) M3 4 लुब्धक —^b) K5 Bs Dn1 ns D2 २ ० कृपया (for कृपया) K1 [अ]ति (for [अ]भि) D2 परिप्लुत (for 'तः) —^c) K5 Dn1 ns D2 अग्नि, Ds २ अग्नि (for अग्नौ) —^d) Ks D4 ० इद वाक्यम् (for वाक्य पुनर्)

2 Dn1 Ds २ १ २ T1 G2 ६ om. (hapl) 2^a-3^b B4 damaged —^a) K1 नृशंसस्य; D2 नृशंससेन (sic) (for नृशसेन). —^b) K1 कृत ते क्षम बुद्धिना —^d) K5 Dns कृष्णजीविनः; Da1 D4 हृदि जीवित (D4 'वता); Da2 हीरुदित्त (sic), D2 कृष्णजीविन; T2 G1 M सुवि जीवत (G1 'वित', M1 'विता) (for हृदि जीवत)

3 Dn1 Ds २ १ २ T1 G2 ६ om 3^a (of v. 1 2) —^a) B1 २ स विनिन्द; B2 २ अभिनदन्; Da स विचिन्त्य, D2 स विनदन्; G1 M1 २ सुविनिन्दन् (for स विनिन्दन्) K2 २ २ B1-२ २ Da Dns D2 4 ० तथा

शुभं कर्म परित्यज्य योऽहं शकुनिलुब्धकः ॥ ३
 नृशंसस्य ममाद्यार्यं प्रत्यादेशो न संशयः ।
 दत्तः स्वमांसं ददुता कपोतेन महात्मना ॥ ४
 सोऽहं त्यक्ष्ये प्रियान्प्राणान्पुत्रदारं विसृज्य च ।
 उपदिष्टो हि मे धर्मः कपोतेनातिधर्मिणा ॥ ५
 अद्य प्रभृति देहं स्वं सर्वभोगैर्विर्वर्जितम् ।
 यथा स्वल्पं जलं ग्रीष्मे शोषयिष्याम्यहं तथा ॥ ६

स्मानं; T2 G1 M1 २ 4 स्वमांसं; M2 समा (for अथा). —^a) K1 धिक्च मेस्तु; D2 निंदामि स्व (for धिङ्ग्रामस्तु) K5 Dn1 ns D2 २ ० अविश्वास सुदुर्बुद्धि —^d) B2-5 Ds निन्दित, Da1 D1 T1 G2 ६ निकृत; Ds निकृति, T2 G1 दुष्कृत (for निकृति) K5 Dn1 ns D2 २ ० निश्चय —^e) G1 M2 शुभकर्म (for शुभं कर्म) —^f) D2 om (hapl) from योऽहं up to विसृज्य (in 5^b) K5 V1 Dn1 ns Ds २ ० तोह (for योऽह). T2 युद्धक (for लुब्धक)

4 4, 6, 7 = (var.) Pañcatantra (Kosegarten) III. 176-178 D2 om 4 (of. v. 1 3) —^a) K1 महाधाय; D4 न मेधाय, T2 G1 नृशंसस्य; M2 ममाधाय (for ममाधाय). —^b) D1 प्रदिदेशो; D2 प्रत्यादेशो (for प्रत्यादेशो) D2 संमत (for सदाय) — T2 G1 read 4^a-5^b for the first time after 12 142 43 —^c) K5 B1 D1 8 (except M2 4, T2 G1 [both both times], Gs 4 absent) दत्त (for दत्त) K1 समांसं; K5 तु मांसं; B1 सुमांस (for स्व). K5 B3 4 Dn1 ns Ds १ २ T1 2 (both times) G1 (both times) २ २ M1 दहता (for ददता) —^d) M2 न सदाय (for महात्मना).

5 D2 om up to विसृज्य (of v. 1 3) Ds om 5 B2 4 damaged —^a) D2 त्यक्षे, D2 त्यक्ता (for त्यक्ष्ये) —^b) K3 D4 ० T2 G1 (last two second time) M2 पुत्रदारान्; K5 V1 B2 ६ Dn1 ns T2 G1 (last two first time) २ M1 २ पुत्रान्दारान्; Da विपर्याश्र (for पुत्रदारं) K5 D1 ० विसृज्य, K5 V1 Da Dn1 ns तथैव (for विसृज्य) Ś1 K1 B2 ह (for च) —^c) G1 उपदिष्टो (for 'दिष्टो) —^d) K5 V1 B1 २ Da Dn1 ns महात्मना; B2-5 D2 २ [अ]तिकर्मणा; D2 स्वकर्मणा; G1 च धर्मिणा, G2 [अ]त्र धर्मिणा (for [अ] तिधर्मिणा).

6 ^a) V1 B2 Da स्वं देह (by transp.), B1 मे

क्षुत्पिपासातपसहः कृशो धमनिसंततः ।
 उपवासैर्बहुविधैश्चरिष्ये पारलौकिकम् ॥ ७
 अहो देहप्रदानेन दर्शितातिथिपूजना ।
 तस्माद्धर्मं चरिष्यामि धर्मो हि परमा गतिः ।
 दृष्टो हि धर्मो धर्मिष्ठैर्यादृशो विहगोत्तमे ॥ ८

एवमुक्त्वा विनिश्चित्य रौद्रकर्मा स लुब्धकः ।
 महाप्रस्थानमाश्रित्य प्रययौ संशितव्रतः ॥ ९
 ततो यष्टिं शलाकाश्च क्षारकं पञ्जरं तथा ।
 तांश्च बद्धान्कपोतान्सं प्रमुच्योत्ससर्ज ह ॥ १०

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि त्रिचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥

१४४

भीष्म उवाच ।

ततो गते शाकुनिके कपोती प्राह दुःखिता ।

संस्मृत्य भर्तारमयो रुदती शोकमूर्छिता ॥ १
 नाहं ते विप्रियं कान्त कदाचिदपि संसरे ।

देह, D₁ देह नो —^c) K₈ (marg , orig as in text) s Da Dn₁. n₈ D₂ s s स्वल्प सरो; B₁ D₁ T₂ G₂ M₂ स्वल्पजल, D₉ रविर्जलं (for स्वल्पं जल) D₁ T G₁ s s प्रीणम; D₉ प्रीणमं (for प्रीणमे). —^d) M₈ नाशयिष्यामि (for शोष') G₁ तदा (for तथा).

7 ^a) D₈ च विविधैश् (for बहुवि'). —^d) T₁ G₁. s करिष्ये (for च'). B₁ पर-, T₂ पौर- (for पार-).

8 ^a) Ś₁ Dn₈ D₈ प्रदानेन; B₁ प्रणाशेन (for प्रदानेन) —^b) K₁ चार्थिता (for दर्शिता) K₈ पूजता; K₄ पूजन; V₁ पूजनाद्, B₁ पूजनी, B₈ D₈ पूजनं (for पूजना) T₂ G₁ दर्शितो (G₁ 'शाना'- विधिभोजन —^d) T₂ परमां गति- — K₁ damaged in 8⁷. —^c) K₂ s s V₁ B₁ s s Da Dn₁ n₈ D₂-s s s transp हि and धर्मो K (K₁ damaged) Dn₁. n₈ D₂ s s S (G₂ s absent) धर्मिष्ठे (T₁ G₈ 'ष्ठे') (for 'ष्ठै') —^c) B₂-s D₈ विहगोत्तमान् (for 'त्तमे') S (G₂ s absent) यादृशोऽसौ (G₁ 'शोऽसौ; M₄ 'शो हि') विहगमे (G₁ 'म', M₂ 'मौ')

9 ^a) B₁ एवमुक्त्वा, D₈ एव बहु (for एवमुक्त्वा) K₃ D₁. s ततो राजन् (for विभिन्नित्य) —^b) D₁ कूरकर्मा (for रौद्र') M₈ सुलुब्धक (for स लुब्धक'). M₂ रौद्रकर्माणि लुब्धकः —^c) D₈ प्रस्थानम् (for प्रस्थानम्) —^d) D₈ गमिष्ये (for प्रययौ) Ś₁ K₂ s D₁ सयत्नव्रत; K₈ B₁ Dn₁ n₈ D₂-s s शसित; M₂-s सशित (for सशित').

10 10⁶ = (var) Paffoatantra (Kosegarten) III. 179⁶ —^a) B₁ Da₂ Dn₈ यष्टि; D₂ s यष्टि

(for यष्टि) K₈ s V₁ B₁-s Da Dn₁ D₂ s s s G₁ s M₁ s s शलाका, Dn₈ T₂ M₂ शलाकं, D₈ शलाका, D₁ T₁ G₈ शलाकांश् (for शलाकाश्) —^b) K₈ क्षारक, M₂ क्षारकान् (for क्षारक) D₁ T G₂ s M₂ s पंजराणि च (for पञ्जरं तथा). M₁ s क्षारं पंजरकाणि च —^c) K₈ B (Bo missing) Da Dn₁. n₈ D₂ s s s s S (G₂ s absent) तां च (B₁ तथा; Da₁ ता स; Dn₈ तं च) वद्दां (Da₁ 'द्') कपोतीं स (T₁ G₂ s 'तीं च; G₁ 'तिं स) —^d) K₈ B₈ D₂ s प्रविमुच्य; G₁ सप्रमुह्य (for 'मुच्य) V₁ विससर्ज (hypermetric), B₁ s ससर्ज (for [उ]ससर्ज) G₂ च (for ह) K₈ Da Dn₁. n₈ D₂ s s प्रमुच्य विससर्ज ह

Colophon missing in Bo, om in D₈, Dn₂ D₈ G₂ s absent. — Sub-parvan Ś₁ K Da Dn₁ n₈ D₂-s s आपद्धर्म; V₁ B₂ D₁ S (G₂ s absent) राजधर्म. — Adhy name Ś₁ K₁ s s D₁ लुब्धककपोतीय; K₈ s V₁ B₁-s Dn₈ D₂-s s कपोतलुब्धकसवाद्; B₈ लुब्धककपोतसवाद्, M₁ s कपोतोपास्थान, M₂ कपोतीये शाकुनिकमहाप्रस्थान — Adhy no (figures, words or both) B₁ 136, B₈ D₈ T₂ 146, B₁ 145, Da₁ 15, Dn₁. n₈ 17, T₁ G₈ M 148, G₁. s 147. — Śloka no Da Dn₈ 11, Dn₁ 9, D₈ 8, D₉ 44

144

Bo is missing for adhy 144 (cf. v l. 12 142 44)

1 ^a) D₁ सृष्टे (for गते) Da Dn₈ D₈ s शाकुनिके (for शा') —^b) Da कपोती (for क') —^c)

C 12 5562
D 12 140 2
K 12 147 2

सर्वा वै विधवा नारी बहुपुत्रापि खेचर ।
शोच्या भवति बन्धूनां पतिहीना मनस्विनी ॥ २
लालिताहं त्वया नित्यं बहुमानाच्च सान्त्विता ।
वचनैर्मधुरैः स्निग्धैरसकृत्सुमनोहरैः ॥ ३
कन्दरेपु च शैलानां नदीनां निर्झरेषु च ।
द्रुमाग्रेषु च रम्येषु रमिताहं त्वया प्रिय ॥ ४
आकाशगमने चैव सुखिताहं त्वया सुखम् ।

K₁ s D₁ ० भर्तारम (D₀ om म)य; K₅ V₁ B (Bo missing) Da Dn₁ n₈ D₂ s s साथ (K₅ B₁ Dn₂ D₂ s सा च) भर्तारं (for भर्तारमयो) —^d) K₅ Dn₁ D₂ s 7 G₁ २ रुदंती; B₁ कपोती (for रुदती). K₂ V₁ B₁ s Dn₁ n₈ D₂-s 7-9 S (G₂ s absent) शोकक शिता (B₁ D₂ s 'पिता; D₀ 'शिता); K₅ वाक्यम प्रधीत् (for शोकमूर्छिता).

2 K₅ om 2 —^a) K₅ D₁ ० न हि (for नाह). D₅ नाह च वेप्रिय कांतं. —^b) K₃ संसरे; G₁ संसर (for संसरे). —^c) Dn₁ n₈ D₂ s 7 s S (G₂ s absent) [ख]पि (for वै). D₁ T G₁ २ s M₂ दुखिता; M₁ s 4 सुखिता (for विधवा) —^d) V₁ बहुपुत्रा च (for बहुपुत्रापि) K₁ वै न च; V₁ खेचरी, B₁ Dn₁ n₈ D₂ s s शोचते; D₂ खेचर; D₅ खेचरे, D₁ S (G₂ s absent) वै सदा, D₀ पेचर (for खेचर) —^e) Dn₈ भार्यानां (for बन्धूनां) —^f) K₁ s V₁ B₁-s D₈ परिहीना (for पति) K₁ s V₁ B₁-s Da Dn₁ n₈ D₂-s 7-9 S (G₂ s absent) तपस्विनी (for मन)

3 ^a) Ś₁ K₁ s 4 D₁ ताडिता; Da मानिता, G₁ s 5 M लालिता (for लालिता) T₂ G₁ हि (for [ख]ह) M₂ नित्या (for नित्य) —^b) K₁ बहुमानेन; D₅ 'नार्थ; M₂ 'नाश्र (for 'नाष) K₅ B₁ s Dn₁ n₈ D₂ s s पूजिता; V₁ भारत; B₃ द्वांस्विता (for सान्त्विता) —^c) Da D₂ विविधैर्मधुरैर्वाक्यैर्; Dn₈ वचनैर्मधुरस्निग्धैर् —^d) K₅ असकृत्; B₄ G₁ असकृत (sic), Dn₁ n₈ असकृत्; D₅ असकृत (for असकृत) B₂ Da स्नेहलालैः; M₂ s 4 सुमनोहरै (for सुमनोहरै)

4 ^a) Dn₈ शैलानां (for शै) —^b) K₁ निर्जरेषु; M₂ नरकेषु (for निर्झरेषु). M₂ om च —^c) K₁ द्रुमाग्रेषु (submetric), Da द्रुमाग्रेषु (for द्रुमाग्रेषु च) —^d) Ś₁ K₁ s D₁ चसिता; T₂ चरिता; G₁ चरता (for रमिता). B₁ om. (hapl) from प्रिय up to

विहृतासि त्वया कान्त तन्मे नाद्यास्ति किंचन ॥ ५
मितं ददाति हि पिता मितं माता मितं सुतः ।
अमितस्य तु दातार भर्तार का न पूजयेत् ॥ ६
नास्ति भर्तृसमो नाथो न च भर्तृसमं सुखम् ।
विसृज्य धनसर्वस्वं भर्ता वै शरणं स्त्रियाः ॥ ७
न कार्यमिह मे नाथ जीवितेन त्वया विना ।
पतिहीनापि का नारी सती जीवितुमुत्सहेत् ॥ ८

स्वया (in 5^b) K₅ V₁ B₃ Dn₁ n₈ D₂ s s सह, B₃ Da घने; T₂ G₁ द्वि; G₂ प्रिया (for प्रिय)

5 B₁ om. up to स्वया (cf v. 1 4) —^a) K₁ चैत्र; D₅ चापि (for चैत्र) —^b) K₂ V₁ B₁-s Da D₁ 7 9 S (G₂ s absent) सहिता; K₁ उपिता; K₃ Dn₁ n₈ D₂ s s विहृता; B₃ हसिता; D₅ द्रपिता (for सुखिता) D₁ T₁ G₂ s गता (for सुखम्) —^c) is damaged in B₁ —^d) K₅ विहृतासि; K₅ V₁ B₁ s Da Dn₁ n₈ D₂ s s रमामि म; B₁ विकृतासि; D₅ विहृतासि; D₁ S (G₂ s absent) रमि (G₁ 'म) तासि (for विहृतासि) K₁ s 4 V₁ B₁ s 4 Da Dn₁ n₈ D₂-s 7-9 T G₁ s 5 M₁-s पुरा; M₁ [ख]पुना (for स्वया) M₂ काता. —^e) K (except K₄) V₁ B₁-s Da Dn₁ n₈ D₂-s 7-9 T G₁ s M₁ s 4 नास्त्वय; B₁ s G₂ 'स्त्यत्र; M₂ 'स्त्याच (for 'द्यासि) D₁ मे प्रिय; T₁ G₂ s वै प्रिय (G₂ प्रिय) (for किंचन)

6 = (var) Rām 2 29 30, Pañcantaṅtra 3 156, Matsya Parāṅga 2 10 18 —^b) M₁ मिय (for मित) K₁ s 5 V₁ B₁-s Dn₁ n₈ D₂-s 7-9 T₁ G₂ s M भ्राता (for माता) —^c) K₅ s V₁ B (Bo missing) Dn₁ n₈ D₂-s 7-9 T₁ G₁ s हि; Da च; M प्र (for तु) —^d) D₀ नु (for न).

7 ^b) K₅ V₁ B (Bo missing) Da Dn₁ n₈ D₂ s 7 s S (G₂ s absent) नास्ति (for न च) D₀ भर्तु (for भर्तृ) B₂-s Da D₅ सम सखा (for सम सुखम्) —^c) M₂ s 4 यधू (for धन). D₅ विसृज्य सर्वं स्व भर्ता; D₁ विसृज्य हि धन सर्वं —^d) D₁ S (G₂ s absent) हि (for वै) B₁ शरण (for 'जं) K₁ Da D₂ s 4 7 9 S (except G₂, G₂ s absent) स्त्रिय

8 ^a) K₅ नाकार्यम्, D₁ T₁ G₂ s किं कार्यम् (for न कार्यम्). V₁ हृति (for हृत्) T₂ नो (for मे) —^b) V₁ B₁ s transp स्वया and विना —^c) K₁ V₁ B₁ s Da D₁ 9 M₂ हि; K₃ B₂ s Dn₁ n₈ D₂ s

एवं विलप्य बहुधा करुणं सा सुदुःखिता ।

पतिव्रता संप्रदीप्तं प्रविवेश हुताशनम् ॥ ९

ततश्चित्राम्बरधरं भर्तारं सान्त्वपश्यत ।

विमानस्यं सुकृतिभिः पूज्यमानं महात्मभिः ॥ १०

चित्रमाल्याम्बरधरं सर्वाभरणभूषितम् ।

विमानशतकोटीभिरावृतं पुण्यकीर्तिभिः ॥ ११

ततः स्वर्गगतः पक्षी भार्यया सह संगतः ।

कर्मणा पूजितस्तेन रेमे तत्र स भार्यया ॥ १२

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि चतुश्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४४ ॥

१४५

भीष्म उवाच ।

विमानस्यौ तु तौ राजल्लुब्धको वै ददर्श ह ।

दृष्ट्वा तौ दंपती दुःखादचिन्तयत सद्गतम् ॥ १

कीदृशेनेह तपसा गच्छेयं परमां गतिम् ।

C 12 5575
B 12. 149 2
K. 12. 146 2

१ १ १ T G₁ 2. 5 तु, K₅ च (for [क्ष]पि) B₃ D₁ या (for का) —^d) B₁ सतां, Da₂ D₇ M₂ सति, G₁ स तु (for सती) K₁ जीवितम्, B₁ D₂ G₁ जीवतुम् (for जीवितुम्) Da₂ उत्सहन्, Dn₃ उत्सहे (for 'हेव')

9 = (var) Paficatantra (Kosegarten) III 183 —^b) K₁ समदुःखिता, B₂-5 D₅ दुःखिता वदा, Da D₇ T₁ G₅ साधु दुःखिता (Da₂ 'ता'), D₁ सा सुदुःखिता

10 ^a) M₁ तत्र (for ततश्) All MSS (except Ś₁ K₁ 2 4 D₁, Dn₂ D₆ G₃ 4 absent) चित्रागद (for चित्राम्बर) —K₂ 4 D₁ om (hapl) 10^b-11^a Ś₁ reads 10^b-11^a on marg —^b) V₁ B₅ साध्वपश्यत, B₂ 4 D₂ सा त्वपश्यत, Da D₁ 7 9 T G₂ 5 M सांत्व पद्यत (for सान्त्वपश्यत) G₁ सांत्वयित्वान्वपद्यत —D₉ om. (hapl.) 10^c-11^b —^d) Da कृतारम्भि (for महा^a) —After 10, G₁ repeats 10^a

11 K₂ 4 D₁ om. 11^a, D₉ om 11^{ab} (cf. v 1 10), Ś₁ reads 11^a on marg —^b) Da (Da₂ also as in text) चित्राभरण (for सर्वा^a) D₁ सर्वा मघरणवीभूषितां (corrupt) —^c) G₁ M₁ ३ विमान (for विमान) B₁ Da G₁ -कोटिभिर (for कोटीभिर) —^d) K₂ 4 १ B₁ 2 Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ४ ४ T₂ G₁ -कर्म भि; V₁ -कर्मण (for कीर्तिभि) —After 11, B₃ ins

376* कपोतोऽपि च तं दृष्ट्वा कपोतीं च सुरूपिणीम् ।

हर्षेण महता युक्तः परिष्वज्येदममवीत् ।

अहो मामनुगच्छन्त्या कृत साधु शुभं त्वया ।

क्षणमात्रेण दुःखेन सुखं तेन समार्जितम् ।

विल' कोट्यर्चकोटी च यानि लोमानि मानवे । [5]

वावत्काल वसेस्त्वर्गे भर्तारं यानुगच्छति ।

व्यालग्राही यथा व्याल विलादुद्धरते बलात् ।

तद्वन्नर्तारमुद्धृत्य तेनैव सह मोदते ।

[Lines 3, 5-6 = (var) Paficatantra (Kosegarten) III 185^{cd}, 186]

12 ^a) K₂ 5 V₁ B (Bo missing) Da Dn₁ D₂ ३ ४ ४ T₁ G₁ २ ५ (marg) M₁ 4 स्वर्गं गतः; Dn₅ स्वर्गगत (for स्वर्गगत) D₉ सोय (for पक्षी) —^b) M₂ सगत (for 'तु') K₂ 5 V₁ B₁ 2 Da Dn₁ n₃ D₂ ३ ४ विमानचरमास्थित —^c) Ś₁ K₁ 2 4 D₁ सहि तस, M₂ पूजितास (for पूजितस) K₁ ३ 5 V₁ B (Bo missing) Da Dn₁ n₃ D₂-5 ३ ९ तत्र (for तेन) —^d) K₂ V₁ B₁ Da रेमे च सह, K₅ B₂-5 Dn₁ n₃ D₂ ३ ४ रेमे स सह, D₁ स रेमे तत्र, D₆ ९ रेमे सह स, D₁ S (G₃ 4 absent) स रेमे सह (for रेमे तत्र स)

Colophon om. in D₈, Bo missing, Dn₂ D₆ G₃ 4 absent —Sub-parvan Ś₁ K Da Dn₁ n₃ D₁-5 आपद्धर्म, V₁ B₂ S (G₂ 4 absent) राजधर्म, B₂ आपद्धर्म —Adhy name Ś₁ K₁-4 D₁ 4 लुब्धककपोतीयं; K₅ V₁ B₁-5 Da Dn₂ D₂ ३ ५ कपोतलुब्धकसवाद, Dn₁ कपोत्या हुताशनप्रवेश, G₁ कपोतचरित, M₁ ३ कपोतो पाष्यान्, M₂ कपोतीयस्वर्गप्राप्ति —Adhy no (figures, words or both) B₁ 137, B₂ T₂ 147, B₃ 4 146, Da₁ 16, Dn₁ 18, T₁ G₅ M 149 —Stoka no Da Dn₂ 12⁺, Dn₁ 13, D₈ 10⁺

145

Bo is missing up to लुब्धको (in 12^b) (of v 1. 12 142 44)

1 ^a) D₁ om तौ राजल्लु D₁ दृष्ट्वा (for राजल्लु) —1^b is damaged in B₁ —^b) K₅ V₁ B₁ 2

C 12 5575
D 12 149 2
K 12. 148. 2

इति बुद्ध्या विनिश्चित्य गमनायोपचक्रमे ॥ २
महाप्रस्थानमाश्रित्य लुब्धकः पक्षिजीवनः ।
निश्चेष्टो मारुताहारो निर्ममः स्वर्गकाङ्क्षया ॥ ३
ततोऽपश्यत्सुविस्तीर्णं हृद्यं पद्मविभ्रूपितम् ।
नानाद्विजगणाकीर्णं सरः शीतजलं शुभम् ।
पिपासार्तोऽपि तद्दृष्ट्वा तृप्तः स्यान्नात्र संशयः ॥ ४
उपवासकृशोऽत्यर्थं स तु पार्थिव लुब्धकः ।

Dn1 n8 D2 8 8 से, Da [s]घ (for वै) —^a)
B1 D5 M2 वै; D1 T1 G1.2 6 स (for तौ)
K8 6 B1 3 Da Dn1 n8 D8 8 राजन् (for दुःखाद्)
—^d) K8 B1 Dn1 n8 D8 व्यञ्चितयत्, K8 स व्यञ्चि
तत्; D4 अभिञ्चितय (for अञ्चितयत्). K2 8 8 V1 B1 2
Dn1 n8 D2.8 तां गतिं, B8 4 D8 संगति, Da तातुमौ;
Da 1.0 T1 G1 2 8 तद्गतिं; M4 सद्गति (for सद्गतिम्)

2 Bo missing (of v 1 1) D1 om (hapl.) 2^{ab}.
—^a) K2 ईदृशेनेह; K5 V1 B1.3 Da1 Dn1 n8 D2
8 8 ईदृशेनेह, Da2 दशमेनेह (for कीदृशेनेह). V1
सहसा (for तपसा). —^b) Da गच्छेह (for 'घ)

3 Bo missing (of v 1 1) —^a) D5 पंधानम्
(for प्रस्था) —^b) D1 T G2 8 उत्तम, G1 लुब्धक
(for लुब्धक) K5 V1 B1 Da Dn1 n8 D2 8 पक्षि
जीवक, D4 'जीवना; D9 परिजीविन, G1 8 पक्षि-
जीविन (G2 'न) (for 'जीवनः). —^c) Dn8 विश्लेष्टो
(for निश्चेष्टो) K1 2 4 D1 मरुताहारो; K8 8 Dn1. n8
D2.8 8 मरुदा; B8 मारुदा (for मारुता) —^d)
K1 निर्दम; K8 D4 9 निर्गत, D5 निर्गम (for
निर्मम.) Da कान्यया (for काङ्क्षया)

4 Bo missing (of v. 1. 1) B1 damaged. —^a)
V1 B1 Da [s]पश्यत्, D1 T1 G2 8 M पश्यति (for
स्पश्यत्सु) —^b) K8 G1 पद्म (for पद्म) K5 V1 B1
Dn1 n8 D2 8 8 पद्मविभ्रूपित, Da पद्मविभ्रूपित (for
पद्मविभ्रूपितम्) —^c) S1 (sup ltn) -जतुसमाकीर्ण;
K8 8 V1 B1 2 Da Dn1 n8 D2 8 8 पक्षिगणा (for
द्विज) —^d) B3 सरस्तत् (hypermetrio) (for
सर) Da तच्छीतल (for शीतजल) K5 V1 B1
Dn1 n8 D2 8 8 शिवं (for शुभम्) —^e) D9 om 4^c.
V1 reads it on marg —^f) K4 पिपासातोपि; V1
B1-3 8 Da 'सातो हि (for 'सातोऽपि) K1 4 B1 Da
D1 7 T2 G1 त, M2 तान् (for तद्) —^g) G2 M1
वसः (for वृत्)

उपसर्पत संहृष्टः श्वापदाध्युषितं वनम् ॥ ५
महान्तं निश्चयं कृत्वा लुब्धकः प्रविशेश ह ।
प्रविशन्नेव च वनं निगृहीतः स कण्टकैः ॥ ६
स कण्टकविभ्रुमाङ्गो लोहितार्द्राकृतच्छविः ।
वभ्राम तस्मिन्विजने नानामृगसमाकुले ॥ ७
ततो द्रुमाणां महतां पवनेन वने तदा ।
उदतिष्ठत संघर्पात्सुमहान्हव्यचाहनः ॥ ८

5 Bo missing (of v 1 1) —^a) D1 उपवासी
S1 K2 4 V1 D1 -कृशो नित्य; K1 -कृशोर्यर्थ, D5
कृतातिथ्य (for कृशोऽत्यर्थ) —^b) M1-3 तदपास्य स
लुब्धक —^c) K8 D4 9 उपासर्पत्सु; K5 V1 B1-3
Da Dn1 n8 D2 8 8 अनवेक्ष्यैव (Da 'क्ष्यैव); D1
उपसर्पत्; D1 T2 G2 उपसृत्य तु, T1 G8 उपसृत्य तु;
G1 उपसर्पत् तु; M1-3 उपासर्पत (for उपसर्पत) V1
तं यात; B2 तद्यात; B8 8 D1 T1 G2.8 तद्दृष्ट; B4
D5 तं दृष्ट; Da तरसाधु (for संहृष्ट) —^d) K1
श्वापदाप्यमित्र; B1 श्वापदाध्युषितं, D5 श्वापदाध्युषितं
(for श्वापदाध्युषित).

6 Bo missing (of v 1 1) —^a) K1 पक्षान्तं, B1
महार्यं (for महान्तं) T2 निश्चय (for निश्चयं) —^b)
is damaged in B1 —^c) K1 D1 स वने, K8 B8
Dn1. n8 D2 8 8 G2 M2 स वने (for चं वन). —^d)
B2 G2 च (for स)

7 Bo missing (of v 1 1). —^a) K5 V1 B1.2
Da Dn1 n8 D2 8.8 कंटकैर् (for कण्टक) K2 8 8
V1 B1 3 4 Da2 Dn1 n8 D2 8 7 8 (G8 4 absent)
विभिन्नांगो; B8 8 Da1 वितुष्णांगो (for -विभ्रुमाङ्गो)
K1 स कण्टकविकृतांगो; D5 स च कण्टकविद्वांगो. —^b)
K1 2 4 लोहितार्द्रो, K8 D2 9 'तार्द्रो; B1 2 Da D1
T1 G2 6 M 'तार्द्र (for 'तार्द्रो). G1 M8 कृतच्छवि
(for 'वि) —^c) T2 M1 विपिने (for विजने)
—^d) B2 Da नानापक्षि (for 'मृग) D1 S (G8 4
absent) नानाद्रुमल (T1 om. ल) ताकुले

8 Bo missing (of v 1 1). —^a) Da द्रुमानां
K2 4 8 B2 Dn1 n8 D2 8 महता; B8 महती; D1 T1
G2 8 पततां (for महतां). —^b) M2 वचनेन (for
पव) T2 G1 transp वने and तदा. —^c) T2 उप
तिष्ठत (for उद्) V1 B1 8 Da D8 संघर्पात् (for
सघ) Dn8 उदतिष्ठत संघर्पात्.

9 Bo missing (of v 1 1). —^a) K5 V1 B1-4

तद्वनं वृक्षसंकीर्णं लताविटपसंकुलम् ।
 ददाह पावकः क्रुद्धो युगान्ताग्निसमप्रभः ॥ ९
सञ्चालः पवनोद्धृतर्विष्कुलिङ्गैः समन्वितः ।
 ददाह तद्वनं घोरं मृगपत्रिसमाकुलम् ॥ १०
 ततः स देहमोक्षार्थं संप्रहृष्टेन चेतसा ।
 अन्यथावत् संवृद्धं पावकं लुब्धकस्तदा ॥ ११
 ततस्तेनाग्निना दग्धो लुब्धको नष्टकिल्बिषः ।
जगाम परमा सिद्धिं तदा भरतसत्तम ॥ १२
 ततः स्वर्गस्थमात्मानं सोऽपश्यद्विगतञ्जरः ।

यक्षगन्धर्वसिद्धानां मध्ये आजन्तमिन्द्रवत् ॥ १३
 एवं खलु कपोतश्च कपोती च पतिव्रता ।
 लुब्धकेन सह स्वर्गं गताः पुण्येन कर्मणा ॥ १४
 यापि चैवंविधा नारी भर्तारमनुवर्तते ।
 विराजते हि सा क्षिप्रं कपोतीव दिवि स्थिता ॥ १५
 एवमेतत्पुग वृत्तं लुब्धकस्य महात्मनः ।
 कपोतस्य च धर्मिष्ठा गतिः पुण्येन कर्मणा ॥ १६
 यश्चेदं शृणुयान्नित्यं यश्चेदं परिकीर्तयेत् ।
 नाशुभं विद्यते तस्य मनसापि प्रमाद्यतः ॥ १७

C 12.5391
 B 12.149 17
 F 12.148 18

Da Dn1 n3 D2 2 2 मृगं (for 'संकीर्णं') —^b) G1
 -विति (for 'प') Dn2 मवृत् (for सकुलम्) —D2
 om (hapl) 9^a-10^a —^c) D1 क्रुद्धो (for क्रुद्धो).

10 Bo missing (cf v l 1) D. om 10 (cf
 v l 9) —^a) V1 B1 2 Da D1 T2 G1 M1 2 ज्वाले
 म, B1 2 प्रज्वाले, M2 ज्वालाग्नि, M3 वायाग्नि (for
 सञ्चालं) K2 Dn2 D. 2 पवनोद्धृतं (for 'वृद्धं')
 —^b) S (G2 2 absent) विष्कुलिङ्गै (for 'विष्कु')
 All MSS (except Ś1 K1 2, Bo missing, D. om,
 Dn2 D2 G2 2 absent) मनसत (M1 च संवत्) (for
 समन्वित) —^c) D1 ददामं (for ददाह) B2 2 सवं
 (for घोर)

11 Bo missing (cf v l 1) —^a) T1 G2 2
 तदा नन्देह (for ततः स देह) K. Da2 Dn2 D2 2 2
 मोक्षार्था, B1 मोक्षार्थं, Da1 मोक्षार्थि (for 'मोक्षार्थं')
 —^b) Ś1 मृगण्येन (for 'मृष्टेन') —^c) B2 तमपावत
 (for अन्यथावत्) K2 V1 B (Bo missing) Dn1
 n3 D2 2 G2 M वचत, D3 वचत, D4 वचत, T2
 G1 वर्ततं (for मवृद्धं) D. अन्यथावत्तद्वत् तं —^d)
 E Da2 G1 तदा (for तदा)

12 Bo missing up to लुब्धको (cf v l 1)
 12¹⁴ is damaged in B1 —^b) K2 B1 नष्टचेतनः; K2
 B1 Da Dn1 n3 D2 2 2 'कन्मय, B1 lacuna, D1 S
 (G2 2 absent) दग्धकिल्बिष (for नष्ट) —^c) V1
 B1 2 Da1 तपसा (for परमा) Dn3 वृद्धि (for सिद्धि)
 D1 S (G2 2 absent) क्षामयात् परां सिद्धिं —^d)
 K2 2 V1 B1-2 2 Dn1 n3 D2 2 2 ततो (for तदा)
 Da भरतसत्तम

13 —^a) T2 G1 स स्वर्ग्यं (G1 'गंम्') (for स्वर्गंम्)
 Bo 2-2 D. स्वर्गद्विगतमयात्मानम् —^b) K2 V1 B D

(except D1 2, Dn2 D2 absent) अपश्यद् (for 'लोऽप')
 Da2 विगत (for 'त') Bo 1 2 D. G1 M1 2 -ञ्जरं
 (for 'ञ्जर') —^d) M1 om from आजन्तम् up to
 घर्मो (in 18^b) D2 क्षमिवत् (for इन्द्रवत्)

14 M1 om 14 (cf v l 13) —^a) D2 om
 (hapl) कपोतश्च D1 म (for च) —^b) Dn3
 कपोतो (for 'ती') —^c) T2 G1 गता (for सह)
 —^d) Ś1 K2-2 D1 M1 2 गतौ, K1 B2 D1 2 गता,
 T2 G1 तत (for गता)

15 M1 om 15 (cf v l 13) Ś1 reads (sec m)
 15-16 on marg —^a) Eo 2 2 D. या हि, B1 या
 वै, D2 क्षपि, D1 T G2 2 M1-2 यान्वा, G1 घन्वा
 (for यापि) K2 V1 चैवव्रता, B1 पतिव्रता, M1
 चैव विद्या (for चैवविद्या) B2 Da यापि वैवच्यसयुक्ता
 —^b) Da अन्यपचत, D1 अनुगच्छति (for 'वर्तते')
 B2 नारी भर्तारमन्वगात् —^c) K1 D2 विराजते च,
 K2 V1 B1 2 Da विरोचते हि, D1 विराजतीव, T1
 G1 2 M1-2 'जतीह, T2 G2 'जति च (T2 ह) (for
 'जते हि) —^d) B1 दिव गता, Da1 दिवस्थिता (for
 दिवि स्थिता)

16 M1 om 16 (cf v l 13) Ś1 reads (sec m)
 16 on marg —^a) D2 एव (for एतत्) —^b)
 Ś1 K2 D1 [अ]रजन्मन, K2 [अ]ल्पमेघस (for महा
 त्मन) —^c) Dn3 कपोतव्यं (for 'स च) G1 om
 च D2 धर्मिष्ठ, D2 'ष्टा (for 'ष्टा) —^d) D1
 गत (for गति)

17 M1 om 17 (cf v l 13) —^a) B1 यश्चेमं
 (for यश्चेत्) —^b) B1 यश्चेमं (for यश्चेद्) —^d)
 K1 प्रमाद्यत, K2 Dn1 D2 2 2 प्रमाद्यत, B1 प्रपद्यते;

युधिष्ठिर महानेप धर्मो धर्मभृतां वर ।
गोप्तेष्वपि भवेदसिन्धिः पापकर्मणः ।

निष्कृतिर्न भवेत्तस्मिन्यो हन्याच्छरणागतम् ॥ १८

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि पञ्चचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥

१४६

युधिष्ठिर उवाच ।

अबुद्धिपूर्वं यः पापं कुर्याद्भरतसत्तम ।
मृच्यते स कथं तस्मादेनसस्तद्वदस्व मे ॥ १

भीष्म उवाच ।

अत्र ते वर्णयिष्येऽहमितिहासं पुरातनम् ।
इन्द्रोतः शौनको विप्रो यदाह जनमेजयम् ॥ २

Da प्रपद्यतः; Dns प्रसादतः; Ds प्रसाद्यते (for प्रसाद्यत). Dr S (Ms om, Gs 4 absent) मानवस्य न सदायः.

18 With 18, of 12 142 16 Ms om. up to धर्मो (of v 1 13). —^a) Dr T₁ G₁ M₂ उक्तश्चैव; T₂ G₁ 2 M₁ 8 उक्तश्चैव (for युधिष्ठिर) Dr महानेप; T₂ G₁ 'नाम (for 'नेप) —^b) Da Dns पर (for पर) —^c) V₁ B₁ 2 Da गोप्तस्व; Dns गोप्तेषु; T₁ G₁ गोप्ते च (for गोप्तेषु). Ks V₁ B₁ भवेदेव; B₁ भवेदेवं; Da भवेदेव; Dr S (Gs 4 absent) भवेदसिन्धि (for भवेदसिन्धि) —^d) Ds कर्मणा; Dr कर्मणां (for कर्मणः). —^e) K₁ 5 V₁ B₁ 2 Da₁ Dn₁ ns D₂ 8 8 न निष्कृतिर् (by transp), D₁ न निर्दितिर् K₁ V₁ B₁ Da₁ Dn₁ ns D₂-8 7 8 तस्य (for तस्मिन्) — After 18, N (except Dr, Dns Ds absent) M ns

377* इतिहासमिमं पुत्रं श्रुत्वा पापविनाशनम् ।
न दुर्गतिमयामोति स्वर्गलोकं च गच्छति ।

[(L 1) Ds इद (for इम) Ks Bo 8 8 Da पुण्यं श्रुत्वा, Ks V₁ B₁ 2 Da Dn₁ ns D₂ 8 8 श्रुत्वा पुण्यं (for पुत्रं श्रुत्वा) Ks V₁ B₁ Da₁ Dn₁ ns D₂ 8 8 Ms 4 पापप्रणाशनं, M₁ 8 सर्वप्रणा (for पापविना) — After line 1, M ns

378* आर्ता गृह्यागता पूज्यास्तथैव शरणागता ।

[Ms पात्यात् (for पूज्यात्)]

— M om line 2 — (L 2) Ds स (for च). Do स्वर्गलोकं चापि गच्छति (for the post half)]

Colophon — Sub parvan Ś₁ K B₁ Da D₁-8 8 आपद्धर्मः; V₁ B₁ Dr S (Gs 4 absent) राजधर्मः; Bc 8-8 आपद्धर्म — Adhy name Ś₁ K₁ 2 4 तुच्छक कपोतीय, K₂ कपोतीयं; K₂ V₁ B₁ Da₁ D₁ कपोत तुच्छकस्यैव; D₂ 8 कपोततुच्छकः; D₁ कपोताग्यानं; M₁ 8 कपोतोपाग्यानं; M₂ तुच्छकस्वर्गप्राप्तिः. — Adhy. no (figures, words or both) B₁ 138; B₁ T₂ 148, B₂ 147, Da₁ 16 (in figures, wrongly, 17), D₂ 14, T₁ G₁ 150, G₁ 2 149 — Śloka no Da Dn₁ 20; Dns 22. — After the colophon, M₂ ins. तुच्छककपोतीय समाप्तं; M₂ कपोतोपाग्यानं समाप्तं

146

For the story, cf Harivansha I 30 6-14

1 B₁ Ds damaged —^a) Ks Dn₁ D₂ 8 8 यत् (for य) —^b) Da सत्तम. —^c) K₁ मुच्येत (for मुच्यते) —^d) Ks T₂ G₁ पृतरस्यं, Ks B₁ Dn₁ ns D₂ 8 8 पृतरसर्वं (for पृतरस्यद्) Ks 5 Bo. 1 8 Dn₁ ns D₂-1 7 S (Gs 4 absent) प्रवीहि (for यदस्व). V₁ B₁ Da पृतरस्यप्रवीहि मे

2^a) K₁ B₁-8 Ds वर्तयिष्येहम्; Ks 5 V₁ B₁ 2 Da Dn₁ ns D₂ 8 7 8 S (Gs 4 absent) वर्तयिष्यामि, D₂ कीर्तयिष्यामि (for वर्णयिष्येऽहम्) —^b) Ks V₁ B₁ 2 Da Dn₁ ns D₂ 8 7 8 S (Gs 4 absent) पुराणं सृष्टिसंस्तुत (T₂ G₂ 'संस्कृतं; M₂ 'सरकृत) —^c) Ks यदा हि (for यदाह). Da₁ जनमेजयः; Ds 'जय (for 'जयम्).

आसीद्राजा महावीर्यः पारिक्षिजनमेजयः ।
अबुद्धिपूर्वं ब्रह्महत्या तमागच्छन्महीपतिम् ॥ ३
तं ब्राह्मणाः सर्वं एव तत्यजुः सपुरोहिताः ।
जगाम स वनं राजा दह्यमानो दिवानिशम् ॥ ४
स प्रजाभिः परित्यक्तश्चकार कुशलं महत् ।
अतिवेलं तपस्तेपे दह्यमानः स मन्युना ॥ ५
तत्रेतिहासं वक्ष्यामि धर्मस्यास्योपवृंहणम् ।
दह्यमानः पापकृत्या जगाम जनमेजयः ॥ ६

वरिष्यमाण इन्द्रोत्तं शौनकं संशितव्रतम् ।
समासाधोपजग्राह पादयोः परिपीडयन् ॥ ७
ततो भीतो महाप्राज्ञो जगर्हे सुभृशं तदा ।
कर्ता पापस्य महतो भ्रूणहा किमिहागतः ॥ ८
किं तवास्मासु कर्तव्यं मा मा स्राक्षीः कथंचन ।
गच्छ गच्छ न ते स्थानं ग्रीणात्यस्मानिह ध्रुवम् ॥ ९
रुधिरस्येव ते गन्धः शवस्येव च दर्शनम् ।
अशिवः शिवसंकाशो मृतो जीवन्निवाटसि ॥ १०

C 12 5604
B. 12 150 11
K. 12. 49 11

3 Da2 om (hapl) 3^a —^a) T2 G1 महाराज
(for 'वीर्यं') —^b) K1 D1 G1 M1 ३ पारीक्षन्,
K3 पारिक्षि, K5 D1 परिक्षिन्, D. पर्क्षीष्टो; T2
पारीक्ष, G2 परीक्षिन् (for पारिक्षिन्) K1 D5 जनमे
जय — 3^a is damaged in B1 —^c) Hyper-
metric Ś1 K1 D1. १ २ बुद्धिपूर्वं, K2 B1. ३ Da
Dn1. n3 अबुद्धिपूर्वान्, D1 S (G2. १ absent) अबुद्धिजा
(M2 'जा' (for अबुद्धिपूर्वं) K2 V1 B (B1 dam-
aged) Da Dn1. n3 D2 २ ३ ३ आगच्छद्, M2 ब्रह्महत्या,
M3 ब्रह्मरध्या (for ब्रह्महत्या) —^d) K2 समगच्छन्,
K3 V1 B (B1 damaged) Da Dn1. n3 D2 २ ३ ३ ब्रह्म
हत्या (Dn1 D2 'त्या), T2 G1 M2-3 तमगच्छन् (for
तमागच्छन्) K2 V1 B (B1 damaged) Da Dn3 D2
महीपति, D2 महामति (for महीपतिम्)

4 ^a) K2 ते (for त) K. B1 Dn1. n3 D2 २ १ ३
T1 G1 २ ३ ब्राह्मणा सर्वं एवैत (K2 B1 Dn1. n3 D2 २ ३
एवैते) —^b) K. V1 B. ३ Da Dn1. n3 D2 २ १ ३ S
(G2. १ absent) transp जगाम and स Bo २ ४ D2
च (for स) —^d) D1 तप्यमानो (for दह्य)

5 ^a) K2 V1 B1 Da Dn1. n3 D2 २ ३ transp स
and प्रजाभि B1 २ प्रजाभि सपरित्यक्तश्च —^c) K2
अतिवले, Da2 'वेग, D. 'वेग (for 'वेल) —^d)
T1 G1 M2 ३ च (for स) — After 5, K3 ६ V1
B Da Dn1. n3 D2 २ ३ ३ ins

379* ब्रह्महत्यापनोदार्यमपृच्छब्राह्मणान्वहन् ।

पर्यटन्पृथिवीं कृत्वा देनो देनो नराधिप ।

[(L 1) V1 B Da D. हत्यापनोदाय (for 'नोदार्यन्')
— (L 2) Da नवी (for वृत्ता) D2 om the second
ऋत्ते K2 नराधिप, Bo-2 ३ D2 'धिप (for 'धिप)]

6 ^a) T2 अस्य, G1 तस्य; G2 अत्र (for तत्र)
K2 D2 तत्र ते सप्रवक्ष्यामि —^b) Ś1 D1 [अ]च (for

[अ]स्य) G1. २ [अ]भ्योपवर्हण (G1 'ब्रह्मण) (for 'बृह
णम्) — Da1 reads 6^{ca} twice —^c) D1 पाप
कृत्यो, D2 'कृत्यां, M2 'कृत्यान् (for 'कृत्या) ३ Cn
पापकृत्या पापक्रियया । ३ —^d) K1 D2 जनमेजय (for
'जय)

7 ^a) Ś1 वरिष्यमाण, K1 करिष्यमाण, K2-5 V1
B Da Dn1. n3 D2-३ ३ ० चरिष्य, D1 G2 परीक्ष,
T G. परीक्ष्य, M वरिष्य (hypermetric) (for
वरिष्य) K1 D3 G1 इन्द्रोत्त (for 'त्) —^b) Ś1
सशितव्रत, K3 ६ Bo १ Da Dn3 D2 २ ३ ३ शसि (Da2
'शित', D2 ० समित (for सशितव्रतम्) —^c) V1
पुत्र (for उप) —^d) G2 पादौ स (for पादयो)
B1 परिपीडन, M2 'पीडित (for 'पीडयन्)

8 ^a) V1 B1 ३ Da स त मुनिर्, D1 ततो भीम,
T2 G1 ततो नृप (for ततो भीतो) Ś1 K1 B2 D2 ३ ०
महाप्राज्ञो, G1 'प्राज्ञ (for 'प्राज्ञो) K5 Dn1. n3 D2
३ ३ ऋषिर्दृष्ट्वा नृप (D2 'दृष्ट्वात्) तत्र, Bo. ३-५ ततोपि सु
(B1 'पि स) महाप्राज्ञो —^b) Da D5 १ ० जगृहे (for
जगर्हे)

9 ^a) K1 ५ V1 B1 ३ Dn1. n3 D2-4. ३ स्या, T2
तपो (for तव) —^b) K2. ५ V1 B Da Dn3 D2 मा
मा, D2 ३ १ ३ मा मा (for मा मा) D3 मा मास्य
क्षी, T2 G1 M2 माम्प्राक्षी (for मा मा स्राक्षी)
Dn3 D2 G2 प्राक्षी, D2 स्राक्षि, D1 T1 G5 M1 ३
प्राक्षी (for स्राक्षी) —^c) D1 न त्वेतत् (for न ते
स्थान) D2 ते (for ते) —^d) K1. ३ ३ इति ध्रुव,
K2 ५ V1 B Da Dn1. n3 D2 ३ ३ १-२ S (G2. १ absent)
इति ध्रुवन् (for इह ध्रुवम्) D2 नास्माकमिति सध्रुवन्

10 ^a) G2 रुधिरस्यैव —^b) K2 ३ श्रावस्येव, K3
D1 ० श्रावस्येव, G2 श्रावस्यैव (for श्रावस्येव) —^c)
D1 अश्राव; D2 अश्राव (for अशिव) Ś1 श्रावसकाशो,

अन्तर्मृत्युरशुद्धात्मा पापमेवानुचिन्तयन् ।
 प्रबुध्यसे प्रस्वपिपि वर्तसे चरसे सुखी ॥ ११
 मोघं ते जीवितं राजन्परिक्लिष्टं च जीवसि ।
 पापायेव च सृष्टोऽसि कर्मणे ह यवीयसे ॥ १२
 बहु कल्याणमिच्छन्त ईहन्ते पितरः सुतान् ।
 तपसा देवतेज्याभिर्इन्द्रेण तितिक्षया ॥ १३
 पितृवंशमिमं पश्य त्वत्कृते नरकं गतम् ।

Ks श्रावस'; Ds *वसं'; Ds श्रावसं' (for श्रावस')
 —^a) Ks मृतोमृतयन्, Bs जीवन्मृत (for मृतो
 जीवन्). K1 ह्वेच्छति, Da1 ह्वाटवी, M2 ह्वाटसि
 (for ह्वाटसि).

11 ^a) Ks Dn1 ns D2 s s अन्तर्मृत्युर्, Da2 अंत
 र्मुक्तिर् (for अन्तर्मृत्युर्) Ds अदीनारमा; M असिद्धात्मा
 (for अशुद्धात्मा) —^b) Ds पारम् (for पापम्) Da1
 [आ]चरितयन् (sic); Da2 त्रचितयन् (for [अ]नुचिन्त
 यन्) —^c) Bc अघुष्यसे; Da1 प्रबुध्यसे; Dn1 प्रबुध्य
 स; Dc प्रबुध्यस्व (for 'से). K1 प्रस्वपिसि, M2
 'पपि (for 'पिपि) —^d) Da वर्तसे, D1 G2 वर्तस्व
 (for वर्तसे) K1 s V1 B Da Dn1 ns D2-s s परमे
 सुखे (for चरसे सुखी) Ks Ds न च स्व वर्तसे सुखे,
 G1 M1 s वर्तस्यु (M1 'त्यु) परमे सुख.

12 ^a) K1 (marg) धिग्धिव; Ds सोयं (for मोघ).
 —^b) M1 s परिक्लिष्टम् (for 'क्लिष्टं). Ks B1 जीवसे
 (for 'सि) —^c) Ks-s V1 B D (except D1;
 Dns Ds absent) एव हि (Ks च) (for ह्य च)
 —^d) V1 B1 Da कर्मणे च; B1 'जे तु; B1 Ds 'जे
 हि; G2 कर्मण्य (for कर्मणे ह)

13 = (var) 12 7. 13 —^a) Ks s Bo Dn1 ns
 D2 s s ह्च्छति, D1 ईहसंत; D1 G1 M2 s ह्च्छताम्
 (for ह्च्छन्त) —^b) Ks ह्छते, Dn1 D2 s s ईहंत,
 D1 स्वीहते (for ईहन्ते). K1 तु तान्; Ks सदा; V1
 B1 s Da प्रजा (for सुतान्) —^c) K (except K1)
 B2 s Da Dn1 ns D2-s s M1 देवतेज्याभिर्, Dc
 जीवते (for देवतेज्याभिर्) —^d) Ks वेददान; B1
 Ds वदितेन; D1 T1 G1, 2, 6 दामनेन (for इन्द्रेण)

14 ^b) Da नरके, D1 T1 G2 s M2 निधन; T2
 G1 M1, s s निरयं (for नरक). G2 कृतं (for गतम्)
 —^c) Ks अनर्था; Ds निर्धय (for निरर्था). Da1
 एव (for सर्व). K1 पिद्गाम्; Da1 वैद्यापाम् (cor
 rupt), Dc पतेपाम् (for प्वैपाम्) —^d) Da1 आशा

निरर्थाः सर्व एवैपामाशावन्धास्त्वदाश्रयाः ॥ १४
 यान्पूजयन्तो विन्दन्ति स्वर्गमाधुर्यशः सुखम् ।
 तेषु ते सततं द्वेषो ब्राह्मणेषु निरर्थकः ॥ १५
 इमं लोकं विमुच्य त्वमवाच्छूर्धा पतिष्यसि ।
 अशाश्वतीः शाश्वतीश्च समाः पापेन कर्मणा ॥ १६
 अद्यमानो जन्तुगृधैः शितिकण्ठैरयोमुखैः ।
 ततोऽपि पुनरावृत्तः पापयोनिं गमिष्यसि ॥ १७

रमास; Da2 'रधास; D1 'वधास (for 'वन्धास).
 B1 Dc तदाश्रया; Da श्याश्रया (for स्वदा').

15 ^a) V1 विदसे —^b) Ks स्वयं; Ks V1 B1 s
 Da Dn1 ns D2 s s प्रजा; Bs D1 S (except T1,
 Gs s absent) श्रियं (for सुखम्). —^c) Ks, s s V1
 B1, s s Da Dn1 ns D2 s s स्व (for से) D1 T1
 संवत, Gs सतत (for सतत) Ks द्वेषो; Ks V1
 B1 s Da2 Dn1 ns D2 s s द्वेषा, Da1 ह्वा, T2 G1
 दोषो (for द्वेषो). —^d) Ks M2 निरर्थक.

16 ^a) Dns इमां (for इम). M2 विमुच (for वि
 मुच्य). —^b) K1 कूर्वा (for शूर्धा) Ds पतिष्यति
 (for 'सि) —^c) D1 G2 अशाश्वती; M 'श्वतः (for
 'श्वती.) Ks Ds आशाश्वतीश्च (Dc also 'स्व) समा राजन्;
 B1 Dc अशाश्वतीश्च ***. G1 अशाश्वतिशाश्वतिश्च (sic).
 —^d) K2 Dn1 ns D1 समा; Ks पापा; Ds पाप
 (for समा) Da1 मर्मणा (for कर्मणा).

17 G1 om from 17^a up to the end of this adhy.
 17^{ab} is damaged in B1; T2 reads 17 on marg.
 —^a) K1 s s V1 B1 s s Da2 Dn1 ns D2 s s अर्धं
 मानो; Ks अम्य; Ks अर्धं; Ds अर्धं (for अद्य)
 Ks भृश गृधै; Ks Bo, s s Dn1 ns D2 s s यत्र गृधै,
 V1 B1 Da यलाद्गृधै; B1 यलाद्गृधै, Ds महागृधै (for
 जन्तुगृधै) D1 अर्धाम्नो ध्याक्षगृधै (sic), Dc अर्धमा
 णोद्यस्तु गृधै; D1 S (G1 om, Gs s absent) स्वाद्यमानो
 जतुदाते —^b) Ds शितिकण्ठैः G2 अधोमुखै (for
 अयो). —^c) Ks V1 B1 s Da Dn1 ns D2 s s च;
 Bo s-s D1 s वै (for सपि). D1 S (G1 om, Gs s
 absent) सत्वोति नरकात्पाप (T2 'त्पाप, M2 'त्तत्र)
 —^d) V1 B1 M पापां (for पाप)

18 G1 om 18 (of. v 1 17) —^a) Ks Dn1 D2
 s s य ह्द; Gs यदैव (for यद्विद) —^b) Ks s
 V1 B1 Da Dn1 ns D2-s 1 s S (G1 om, Gs s
 absent) कृत पर (by transp), Ks पर कचित्; B1

यदिदं मन्यसे राजन्नायमस्ति परः कुतः ।

प्रतिस्मारयितारस्त्वां यमदूता यमक्षये ॥ १८

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि पट्टत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४६ ॥

१४७

भीष्म उवाच ।

एवमुक्तः प्रत्युवाच तं मुनिं जनमेजयः ।

गह्यं भवान्गार्हयति निन्द्यं निन्दति मा भवान् ॥ १

धिक्कार्यं मा धिक्कुरुते तस्मात्त्वाहं प्रसादये ।

सर्वं हीदं स्वकृतं मे ज्वलाम्यग्नाविवाहितः ॥ २

स्वकर्माण्यभिसंधाय नाभिनन्दति मे मनः ।

प्राप्तं नूनं मया घोरं भयं वैवस्वतादपि ॥ ३

तत्तु शल्यमनिर्हृत्य कथं शक्यामि जीवितुम् ।

C 12. 5616
E. 12 151 4
K. 17 150 4

कुत पर — °) K: मारयितारस् (for स्मार') K: M: १ त्वा, D: त्व (for त्वां)

Colophon om in G₁, Dn₂ D₃ G₂ 4 absent — Sub-parcan Ś: K B₁ Da Dn₁ n₃ D₁₋₅ ० जापद्धर्म, V₁ B₂ D₁ T₁ G₂ १ M राजधर्म — Adhy name Ś: K₁ १- V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ १ १ M₁ इद्रोवपारिक्षितीय (V₁ B₀ 'पारिक्षितय, D₃ 'परिक्षितीय; M₁ 'पारीक्षितीय), D₁ कपोताप्यान; M₂ इद्रोवपारीक्षितीये पत्रात्तापपरीक्षण, M₃ इद्रोवपारीक्षिति — Adhy no (figures, words or both) B₁ 149; B₃ 148, Da₁ 18, Dn₁ 20, D₃ 15; T₁ G₂ M₁ १. १ 151, G₂ M₂ 150 — Sloka no Da Dn₁ D₃ 19, Dn₂ 20.

147

1 G₁ १ om the ref — °) Da उक्त — °) K₁ D₃ ० जनमेजय — °) D₁ T₁ G₂ १ विगह्यं (G₂ 'ह्यं) मां (for गह्यं भवान्) D₃ भगवान् (hyper-metric); M₁ १ मा त्वं; M₂ हि मा, M₃ हि मा (for भवान्) K₃ Dn₁ n₃ D₂ १ १ गह्यते, D₁ (also as in text) 'यसे; D₃ 'यति; M₁ १ 'यसि (for 'यति) — °) M₂ निन्द्य (for निन्द्य) M₁ १ १ मा निन्दते (for निन्दति मा) K₁ १ १ V₁ B Da D₀ मां (K₂ सा) भवान्; K₃ १ Dn₁ n₃ D₂₋₅ १ १ मा पुनः; M₂ मानव (for मा भवान्) D₃ निध निन्दति मानवान्

2 °) K₁ D₃ धिक्कार्यं; B₀ १ किं कार्यं (for धि

कार्यं) K₁ १ १ १ V₁ B Da₁ Dn₁ n₃ D₂₋₅ १ १ G₂ १ M₂ मा (for मा) B₁ T₂ G₁ १ M धिक्कुरुते — °) D₀ तस्माह त्वा (sio), G₁ तस्मात्ता य (sio) (for तस्मात्वाह) — °) K₂ B₀₋₂ १ Da D₃ सुकृत; K₃ V₁ B₂ १ Dn₁ n₃ D₂ १ १ दुष्कृत, G₂ सकृत (for स्वकृत) — °) D₃ १ T₁ G₂ ज्व (D₃ ज) लति (for ज्वलामि) D₃ १ T₁ G₂ १ [जा]हित

3 °) Ś: K₂ १ B₁₋₃ १ D₁ १ १ १ T₂ G₁ १ स्वधर्मणि, K₃ D₃ 'मंगा, D₂ 'मंगो, D₁ मां हि (for 'मणि) — °) S₁ K₁ १ १ D₃ मां, D₁ मा (for मे) D₀ भवान् (for मन) — °) K₃ Dn₁ n₃ D₂ १ प्राप्य, B₁ damaged, D₃ प्राप्य (for प्राप्त) K₃ V₁ B (B₁ damaged) Da Dn₁ n₃ D₂₋₅ १ १ G₂ M₁ १ १ transp नून and घोर K₁ १ १ V₁ B (B₁ damaged) D (except D₁, Dn₂ D₃ absent) S (G₃ १ absent) भय (for मया) — °) K₁ १ १ V₁ B (B₁ damaged) Da Dn₁ n₃ D₂₋₅ १ १ मया, D₁ S (G₂ १ absent) मम (for भय) D₁ चैव स्वताद्; M₂ चैव स्वताद् (for वैवस्वताद्) V₁ B₀ १ क्षधि; B₂ इति (for क्षधि)

4 °) D₁ शल्यम् (for शल्यम्) — °) B₁ १ शक्यामि K₁ १ D₃ जीवित — °) K₁ V₁ B₁ D₀ M₁ १ सर्वमन्यु, K₂ १ सर्वं मन्युन्, K₃ सर्वं मन्युन्; K₃ B₀ १-5 Da Dn₁ n₃ D₂₋₅ १ १ T G₁ १ १ M₂ १ सर्वं मन्यु G₂ विनय D₁ T₂ G₂ [अ]त्र; G₂ त (for त्वम्) — °) K₃ क्षामि, D₃ क्षति (for क्षमि) Da₁ D₁ मतिमान्, Dn₁ क्षतिमन्; D₁ T₁ G₂ M₁ १ समाभि, G₂ समाहि; M₂ १ समापि (for क्षमि मा) K₁ १ सः

सर्वमन्युन्विनीय त्वमभि मा वद शौनक ॥ ४
 महानसं ब्राह्मणानां भविष्याम्यर्थवान्पुनः ।
 अस्तु शेषं कुलस्यास्य मा पराभूदिदं कुलम् ॥ ५
 न हि नो ब्रह्मशप्तानां शेषो भवितुमर्हति ।
 श्रुतीरलभमानानां संविदं वेदनिश्चयात् ॥ ६
 निर्विद्यमानः सुभृशं भूयो वक्ष्यामि सांप्रतम् ।
 भूयश्चैवामिनङ्गन्ति निर्धर्मा निर्जपा इव ॥ ७

K2-5 V1 B Da2 Dns Ds ६ मां (for मा) B5 T1
 G5 शौनक, D1 कौशिक; M2 शोभन (for शौनक)
 D2 अभिमान च शौनक.

5 ^a) K5 ६ Bo ३ Dn1 ns D2-3 ६ महानास; V1
 B2 ६ (marg) Da1 D5 महान (B5 'ना)य; Da2 'मय;
 D7 T1 G2 ६ M गता गति (M2 'त); T2 G1 गतो गति
 (for महानसं) —^b) G1 M2 भविष्यति K1 अर्ग
 यान् (sic); K8 V1 B Da D5 अय वा (for अर्थ
 वान्) K5 Dn1 ns D2-4 ६ भूयो वक्ष्या (D4 पृच्छा)मि
 सांप्रतं. —^c) Da2 शोक (sic); D5 [अ]शेषं (for
 शेषं).

6 V1 reads 6-11 on marg —^a) K2 ३ ६ Dn1
 ns D2 ३ ३ ० M4 ब्रह्मशप्तानां, B1 'सप्तानां (for 'स
 प्तानां) Bo ३-६ D5 न हि ब्राह्मणश (Bo ३ 'स)प्तानां
 —^b) Dn1 ns D7 S (G2 ६ absent) शेष (for शेषो)
 —^c) K5 ६ V1 B (B1 damaged) Da1 Dn1 ns D2 ३
 ६ १ ३ S (G2 ६ absent) स्तुती (G1 'ति)र, Da2 श्रुतिर
 (for श्रुतीर) —^d) D7 G2 सवेद K1 D4 ० T2
 -निश्चयान्, K5 Dn1 ns D2 ३ निश्चितान्, B2 -निश्चि
 यात् (sic), D5 निश्चयां, G1 निश्चयं

7 K4 om 7^{ab} V1 reads 7 on marg —^a) K5
 निश्चिद्यमानस; B3 निर्विद्यमान, M निर्नि (M4 'वं)दमा
 नस् (for निर्विद्यमान) K5 V1 B1 ३ Da Dn1 ns D2
 ३ ३ T2 G1 M त्वास्मान (for सुभृश). Da स विनियत्मान
 नास्मान; D7 T1 G2 ६ निदमान स्वमात्मान —^b) K5
 वक्ष्यसि K5 मां सतं (sic), Dn1 ns शाश्वत (for
 सांप्रतम्) —^c) M चैव (for चैव) K2-4 B1
 Da2 D1 ६ ० M1 ३ ६ [अ]निरक्षति, K5 Dn1 ns D2
 (before corr) ६ 'रक्षंतु, V1 Bo ३ ६ Da1 'रक्षयति;
 B2 ६ D2 'वक्ष्यंति, D2 (marg. by corr) ६ 'वक्षयति,
 D7 T2 G1 'मजंति, T1 G2 ६ 'मन्यन्ति, M2 'गच्छति
 (for 'नङ्गन्ति as in S1 K1 alone) —^d) K8
 निधर्मान्; K5 V1 Bo ३-६ Dn1 ns D2 ३ ३ ३ निर्ध

अर्वाक्च प्रतितिष्ठन्ति पुलिन्दश्वरा इव ।
 न ह्ययज्ञा अमुं लोकं प्राप्नुवन्ति कथंचन ॥ ८
 अविज्ञायैव मे प्रज्ञां बालस्येव सुपण्डितः ।
 ब्रह्मन्पितेव पुत्रेभ्यः प्रति मां वाञ्छ शौनक ॥ ९
 शौनक उवाच ।
 किमाश्चर्यं यतः प्राज्ञो बहु कुर्याद्धि सांप्रतम् ।
 इति वै पण्डितो भूत्वा भूतानां नोपतप्यति ॥ १०

नान् (V1 Bo 'ना); B1 ३ Da निर्द्वान् (B1 'द्व;
 Da 'द्व-); D2 M2 निर्धर्मान्; M1 निर्धर्मन् (for
 निर्धर्मा) K8 B1 ३ निर्जया, K5 Bo ३ (marg) ३-६
 Da Dn1 ns D3 (before corr) ६ 'ना; D7 T G1 ३ ६
 'ला; D8 'रा; D9 अजपा; M1 ३ ६ निर्जवा (for 'पा)

8 K5 Dn1 ns D1-3 transp 8^{ab} and 8^{cd}. V1
 reads 8 on marg —^a) K1 V1 B Da D5 7 S (G2 ६
 absent) अर्वाक्च; K5 Dn1 ns D2 ३ आपातान्; D4
 अक्त्रे; D5 damaged (for अर्वाक्च) D7 G1 प्रतिव
 क्ष्यंति; T G5 प्रपत्तिष्यंति; G2 प्रतिवक्षति, M प्रप
 तिष्याम (for प्रतितिष्ठन्ति) —^b) D4 -शयला (for
 'रा). —^d) G1 कथ चनं; G2 कदाचन (for कथ')

9 V1 reads 9 on marg —^a) K1 D5 अक्त्रा
 चैव, M अभिज्ञायै (M1 'ये)व (for अचि') Dns G1
 प्राज्ञां, M8 प्राज्ञा (for प्रज्ञां) —^b) D7 T1 G2 ६
 [ए]व (for [ह]व) K5 ६ Dn1 ns D2 ३ ३ G1 स पण्डित;
 K4 सुपण्डिता; D2 नु पण्डिता, D5 damaged —^c)
 D2 om (hapl) from ब्रह्म up to पण्डितो (in
 10^a) K5 V1 B1 ३ Da Dn1 ns D2 ३ पुत्रस्य (for
 पुत्रेभ्यः) —^d) K5 ६ Bo-3 Da Dn1 ns D2 ६ १ ३ S
 (G2 ६ absent) प्रीतिमान् (for प्रति मा) K5 ६ V1
 Da Dn1 ns D2 ६ ३ M भव, B2 मान्य; D5 वांक्ष;
 D7 T1 G2 ६ वह, T2 G1 हर (for वाञ्छ) K5 B5
 G1 M2 शौनक (B5 'क), B4 मीनक, D4 कौशिक
 (for शौनक)

10 K5 om from the ref up to मारुह्य (in 11^a)
 D2 om up to पण्डितो (of v 1 9) V1 reads 10
 on marg G1 M1 ३ om. the ref —^a) K5 V1
 Bo ३-६ D2 ६ ० यदप्राज्ञो; Da1 M1 यत् प्रज्ञो, D5 १
 वद प्राज्ञो, T G1 ६ M2 यदप्राज्ञो; G2 वद प्रज्ञो, M2
 यदा प्रज्ञो (for यत् प्राज्ञो) —^b) Dns D2 ब्रह्म
 कुर्याद्, T2 G1 यदकु' (for बहु कु') K5 V1 B
 Da Dn1 ns D2-६ १ ३ S (G2 ६ absent) असांप्रत (for

प्रज्ञाप्रासादमारुह्य अशोच्यः शोचते जनान् ।

जगतीस्थानिवाद्रिस्थः प्रज्ञया प्रतिपश्यति ॥ ११

न चोपलभते तत्र न च कार्याणि पश्यति ।

निर्विण्णात्मा परोक्षो वा धिक्कृतः सर्वसाधुषु ॥ १२

विदित्वोभयतो वीर्यं माहात्म्यं वेद आगमे ।

कुल्वेह महाशान्तिं ब्रह्मा गरणमस्तु ते ॥ १३

तद्वै पारत्रिकं चारु ब्राह्मणानामकुप्यताम् ।

अथ चेत्तप्यसे पापैर्धर्मं चेदनुपश्यसि ॥ १४

जनमेजय उवाच ।

अनुत्पये च पापेन न चाधर्मं चराम्यहम् ।

C 12 5627
B 12 151 15
K 12 150 15

हि सा' —^d) D₁ मृतान्य K₃ V₁ Bo 2- D₂ 3
नोत् कुप्यति (V₁ D₂ 3 'ते; B₂ 'से), B₁ D₁ नोप
कुप्यते (D₁ 'ते), D₂ 3 नो कुपते (sic), D₁ D₂ 3 3
नानुकुप्यते, D₁ 3 ते प्रकुप्यते, D₁ नेति कुप्यति, D₁ S
(G₂ 4 absent) को नु (M₃ 4 न) तप्यते (for नोपत
प्यति)

11 = (var) 12 17 19, cf 3 198 93-104,
Yogasūtrabhāṣya on 1 47, Ahīrbudhnyasambhīta
15 71^d-72^{ab}, Mahāvagga 1 5 7, Dhammapada
28, Milinda (Treckner) 387 K₃ om. up to
मारुह्य (cf v 1 10) D₁ om (1 hapl) 11^{ab} V₁
reads 11 on marg —^a) D₂ प्राज्ञा D₁ G₁ 2
M₁ प्रसादम्; D₁ प्रसोदम् (for प्रासादम्) —^b)
D₁ M अशोचन्, D₂ अशोक, T₂ G₁ आशोचन् (for
अशोच्य) K₁ G₁ शोचतो, Bo 4 शोचमे, B₁ D₁
T G₂ 5 M शोचतो, D₂ 3 शोच्यसे —^c) G₁ M₁
जगतिभ्यान् B₁ [अ]त्रिस्थ (for [अ]द्रिस्थ) K₁ जग
तीस्थानिवाद्रिस्था (sic), D₁ 'तीस्थानवाद्रिस्थ', D₁
'तीस्थोय वाद्रिस्थ' —^d) D₁ प्रज्ञया K₃ B₂-5
D₁ n₃ D₂ 2 3 प्रतिपश्यति; B₁ 'श्यसि, D₁ 'द्यते,
D₁ T G₁ 2 3 परिपश्यति (for प्रति)

12 ^a) B₁ damaged K₃ Bo . D₁ n₃ D₂ 2 3
[ट]पलन्त्य (Bo 5 'प)ते; M [ट]पालन्ते K₃ B₁ D₁
n₃ D₂ 2 3 तेन, T₂ G₁ कश्चिन्, M₃ तात (for तत्र)
—^b) B₁ damaged K₃ चाकार्याणि, K₃ V₁ B₁ 2
D₁ D₂ n₃ D₂ 2 7 8 S (G₂ 4 absent) चाश्रं; D₂
वा का (for च का) K₁ lacuna, K₃ B₂ 5 (marg)
D₁ D₂ n₃ D₂ 2 3 कुर्वते, D₁ पश्यसि (for 'ति)
—^c) K₃ V₁ B D₁ D₂ निर्विण्णो (V₁ B₂ D₁ 'ण्ण) वा,
D₂ निर्विण्णवास (sic), D₁ सुधमानो, D₁ S (G₂ 4
absent) विपण्णात्मा (for निर्विण्णात्मा) Ś₁ K₁ 2 4 D₁
परोक्षो; V₁ B₂ D₁ D₂ 7 8 T₁ G₂ 5 'क्ष, D₁ 5 'क्षे,
T₂ G₁ 'क्षाद् (for 'क्षो) —^d) V₁ B₂ D₁ धिक्कृत,
D₂ धिक्षित (sic) (for धिक्कृत) K₂ 2 5 V₁ B₁
D₂ 3 3 पूर्वसाधुषु, B₁ सर्वं सा' (for सर्वंसा')

13 ^a) K₃ 5 V₁ B D₁ D₂ n₃ D₂ 3 3 3 G₂

विदित (D₁ जो), D₂ विनष्ट (for विदित्वा) K₃ 5
V₁ B D₁ D₂ n₃ D₂ 3 5 7 8 T₁ G₂ 5 भवतो; D₂
ते महा (for [ट]भयतो) D₁ वीर्यं —^b) D₁ S
(G₂ 4 absent) वै (G₁ नै)व (for वेद्) Ś₁ K₁ D₁
वागमे; K₃ मागमे, V₁ B D₁ D₂ 7 8 S (G₂ 4 absent)
चागमे, D₁ चागमे (for आगमे) D₂ माहात्म्य चेदमग
ते —^c) G₂ [ए]व (for [ह]ह) K₁ D₁ 0 मया शान्तिं;
K₂ 4 5 V₁ B₁ 2 D₁ D₂ n₃ D₂ 3 3 यया शान्तिं, K₃
D₁ यया शान्तिं (for महाशान्तिं) Bo 8-5 D₁ कुल्वो
पशम शान्तिं —^d) V₁ ब्राह्म; B₁ D₁ ब्रह्मन्; D₁
ब्राह्म (for ब्रह्मा) M शरण ब्रह्म वेस्तु भो

14 ^a) D₁ T G₁ 2 5 चारित्रिक, M पवित्रकं (for
पारत्रिक) K₃ V₁ B D₁ D₂ n₃ D₂ 3 5 7 8 T G₁ 5
तात, D₁ चारु; D₁ G₂ नाम (for चारु) —^b) Ś₁
D₁ अकुप्यता, K₁ अकुपिता, B₁ अपश्यतां, D₁ अकु
प्यते, D₂ अक्रोपता, T₁ G₅ अतप्यतां (for अकुप्य
ताम्) —^c) K₃ V₁ B₁ 2 D₁ D₂ n₃ D₂ 2 3 वा
(for चेत्) K₁ तस्य मे, K₃ वाप्यसे, Bo 8 5 D₁
तप्यता, D₂ 'ते, D₁ मन्यसे, T₂ M₂ तप्यसे, G₁
तस्य ते (for तप्यसे) K₃ B₂ 4 D₂ 3 पापे, D₂ 3
धर्म, D₁ 7 T₁ G₁ 2 5 पाप, T₂ M पापाद् (M₃ 'न्)
—^d) D₂ 3 एवं, M₃ धर्मश्च (for धर्मं) K₃ 5 V₁
B₁ 3 D₁ D₂ n₃ D₂ 3 3 एवं (for चेद्) K₃ 5 V₁
B₁ 2 D₁ D₂ n₃ D₂ 3 3 G₂ (by corr) अनुपश्य वै
(G₂ 'श्यत)

15 ^a) Bo 8 5 अनुत्पये हि; B₂ 'न्येत, D₂ 3
'न्येव, D₁ 'प्यामि; D₂ 'न्येह (for 'न्ये च) B₁
पापमेव (for पापेन) —^b) D₁ धर्मं, G₂ [अ]धर्म्यं
(for [अ]धर्मं) K₃ D₁ n₃ D₂ 3 3 न च धर्मं विलो
पये, V₁ B₂ D₁ न च धर्मासलाम्यहं, B₁ न धर्ममर्च
याम्यह —^c) Ś₁ (before corr as in text) D₂
धुमूप, B₁ 'त्य, D₁ 'पां, D₁ M₂ 4 'पुर; D₁ T₁
G₂ 5 'पेद्; T₂ 'पन्, G₁ 'पान् (for पु) M₂
भजमानाश्च —^d) K₃ D₂ प्रीतिमान्वाञ्छ, K₃ D₁ n₃
D₂-1 M प्रीतिमान्भव, V₁ प्रीतिमान्नेत्य; Bo 8-5 D₁
प्रति मा वाञ्छ; B₁ प्रीतिमास्नाय, B₂ प्रीत्या मां वेत्य,
D₁ प्रीत्यामावेष्ट (sic), D₁ प्रीतिमाह च, D₂ प्रीतिमानय,

बुभूषुं भजमानं च प्रतिवाञ्छामि शौनक ॥ १५

शौनक उवाच ।

छित्त्वा स्तम्भं च मानं च प्रीतिमिच्छामि ते नृप ।

सर्वभूतहिते तिष्ठ धर्मं चैव प्रतिस्मर ॥ १६

न भयान्न च कार्पण्याच्च लोभाच्चासुपाह्वये ।

तां मे देवा गिरं सत्यां शृण्वन्तु ब्राह्मणैः सह ॥ १७

सोऽहं न केनचिच्चार्षीं त्वां च धर्ममुपाह्वये ।

क्रोशतां सर्वभूतानामहो धिगिति कुर्वताम् ॥ १८

वक्ष्यन्ति मामधर्मज्ञा वक्ष्यन्त्यसुहृदो जनाः ।

वाचस्ताः सुहृदः श्रुत्वा संज्वरिष्यन्ति मे भृशम् ॥ १९

केचिदेव महाप्राजाः परिजास्यन्ति कार्यताम् ।

जानीहि मे कृतं तात ब्राह्मणान्प्रति भारत ॥ २०

यथा ते मत्कृतं क्षेमं लभेत्तथा वरु ।

प्रतिजानीहि चाद्रोहं ब्राह्मणानां नराधिप ॥ २१

जनमेजय उवाच ।

नैव वाचा न मनसा न पुनर्जातु कर्मणा ।

द्रोग्धाणि ब्राह्मणान्विप्र चरणावेन ते स्पृशे ॥ २२

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि सप्तत्रय्यारिंदाद्धिकशततमोऽध्यायः ॥ १४७ ॥

T₁ G₂ s प्रीतिमान्वापि; T₂ G₁ प्रीतिमापट (for प्रति वाञ्छामि) D₁ कौशिक; T₁ G₃ M₂ s शौनक (M₁ 'क')

16 T₂ G₁ om the ref —^a) B₀ s D₁ S (G₂ s absent) हित्वा (for छित्त्वा) K₁ s V₁ B₀ s-1 D₁ D₁ ns D₂ s s s T₂ दंभ, B₁ D₁ T₁ G₁ s s M₁ s s दंभ; M₂ मानं (for स्तम्भं) M₃ दंभं (for मान) —^b) T₂ G₁ [s]नप (for नृप) —^c) K₁ B₁ D₁ D₂ s s सर्वभूतहित T₂ तिष्ठन् —^d) B₀ D₁ M₂ प्रतिस्मरन् (D₁ 'र') D₁ G₂ धर्मं चै प्रतिस्मर

17 Before 17, T₂ ins शौनक —^b) B₀ न च (for च) D₀ [अ]लोभात् D₃ उपह्वये. D₁ न लोभात्समुपाह्वयेत् —K₁ s D₁ om (hapl) 17^a-18^b, V₁ reads the same on marg —^c) D₂ s तां च, T₂ G₁ मम; G₂ त्वां मे (for तां मे). K₁ देवी; K₂ D₁ ns D₂ s M₁ देवी; D₃ s देवी; D₁ देवां (for देवा) K₁ सत्यां (for सत्या) —^d) Ś₁ शृण्वन्ति; K₁ D₁ ns D₂ s s शृणु त्व (for शृण्वन्तु) Ś₁ K₁ ब्राह्मणा; B₀ s s D₁ ब्राह्मणा (for ब्राह्मणै).

18 K₂ s D₁ om 18^b (of v l 17), Ś₁ V₁ read the same on marg —^a) M₂ om सोऽहं. T₂ G₁ न कश्चित् (for सोऽहं न) D₃ केन विचार्यी (for केनचि चार्यी) K₁ चार्ये; B₁ स्वर्ग्यी; D₁ दुःखी, D₁ चासी (for चार्यी) —^b) D₀ न (for त्वां) K₁ s V₁ B (B₁ damaged) D₁ D₁ ns D₂ s. 1 s S (G₂ s absent) धर्माद् (B₁ 'नृ'); D₁ नित्यम्; D₃ [अ]धर्माद् (for धर्मम्) B₁ उपह्वये. —^c) D₃ क्रोशती. —^d)

K₁ V₁ B D₁ D₁ ns D₂ s s s S (G₂ s absent) हा हा (for सहो) D₂ G₁ M₂ इति (for इति) K₁ V₁ B₁ s D₁ D₁ ns D₂ s s सत्यतां (for सुपताम्).

19 —^a) D₁ वक्षेति K₁ D₁ ns D₂ s s अपमर्शः; D₁ 'लो —^b) D₁ नृपयति (for नृ). K₁-1 V₁ B D₁ D₁ ns D₂-1 s सुहृदो (D₁ 'दा'); G₂ [अ] सुहृदा —^c) K₁ s s V₁ B D₁ D₁ ns D₂ s. 1 s S (G₂ s absent) ता (K₁ तां) वा 7 (by transp); D₁ तां वाच D₁ इति वाचन्ता श्रुत्वा —^d) D₂ s मज्ज रिष्यति; D₁ M₂ संघर्षः; G₂ मंजनि; G₂ संघर्षः (for संज्वरि) D₁ T₁ G₂ s मे (for मे).

20 —^a) M₂ पृथं K₁ s B₀ s s D₁ D₁ महाप्राजा; D₁ 'भामा. —^b) K₁ s V₁ B D₁ ns D₂ s. 1 s T₁ G₁ s s प्रतिजास्यन्ति (for परि) K₁ D₁ ns D₂-1 s वाचत (for कार्यताम्). D₃ प्रतिभार्च्यति कार्यतां (sic) —^c) D₁ मत्कृतं (for मे कृतं) —^d) V₁ B₁ s D₁ T₂ G₁ M परितो वरे (D₁ वरे; T₂ वरे; G₁ M वदे); D₁ T₁ G₂ s परितोपयेत् (for प्रति भारत)

21 —^a) D₀ यद्य, T₁ यदा (for यदा) D₁ चै (for ते). B₁ मत्कृत; D₁ तत्कृते; D₁ S (G₂ s absent) सत्कृता (D₁ G₂ 'त') (for मत्कृते). —^b) V₁ B₀ s सु; B₁ ते; D₁ च; D₁ T₁ G₂ s त्वं (for तत्). K₁ D₁ ns D₂ s s लभंते ते तथा वरु; D₀ ते लभेत्-स्तथा वरु —^c) D₃ नद्रोहं; D₁ चाद्रोहो; D₃ मा द्रोह; G₁ चांद्रोह (sic), M₂ चाद्रोह —^d) D₁ s T G₁ s s M₁ s s जनाधिप; M₂ नराधिप (for 'प)

१४८

शौनक उवाच ।

तस्मात्तेऽहं प्रवक्ष्यामि धर्ममावृत्तचेतसे ।
श्रीमान्महाबलस्तुष्टो यस्त्वं धर्ममवेक्षसे ।
पुरस्तादारुणो भूत्वा सुचित्रतरमेव तत् ॥ १
अनुगृह्णन्ति भूतानि स्वेन वृत्तेन पार्थिव ।
कृत्स्ने नूनं सदसती इति लोको व्यवस्यति ।

यत्र त्वं तादृशो भूत्वा धर्ममद्यानुपश्यसि ॥ २
हित्वा सुरचिरं भक्ष्यं भोगांश्च तप आस्थितः ।
इत्येतदपि भूतानामद्भुतं जनमेजय ॥ ३
यो दुर्वलो भवेद्दाता कृपणो वा तपोधनः ।
अनाश्रयं तदित्याहुर्नातिदूरे हि वर्तते ॥ ४
एतदेव हि कार्पण्यं समग्रमसमीक्षितम् ।

C 12. 5640
D. 12. 152. 6
K. 12. 151. 6

22 ^a) B₀ s-5 D₅ न च, D₄ न वै (for नैव)
— ^b) K₅ V₁ B₁ D₁₁ n₃ D₂ s s पुनर्जातु न कर्मणा
B₄ damaged from कर्मणा up to वैव वै (in 22^d)
— ^c) D₅ द्रोहो मे, D₃ दोग्धास्मि, G₁ दग्धोस्मि (for
द्रोग्धास्मि) D₄₁ विद्या — ^d) B₀ s s चरण (B₀ णा)
K₂ V₁ B₂ D₄ s T₂ G₁ s M एष, K₅ D₁₁ n₃
D₂ s s क्षपि, B₀ s चैव, B₁ क्षय, B₃ (marg)
चैप (for एष) B₁ स्पृशन् D₅ चरण तव स्पृशते

Colophon. — *Sub-parvan* Ś₁ K B₂ D₄ D₁₁
n₃ D₁-5 १ आपद्धर्म, D₇ S (G₂ s absent) राजधर्म
— *Adhy name* K₅ D₂ s पारिक्षितीय, V₁ B D₄
D₁₁ n₃ D₅ दृष्टोत्पारिक्षितो (D₀ की)य, M₁ s अधर्म
नित्यविजनप्रतिज्ञा, M₂ नित्यवर्जनप्रतिज्ञा — *Adhy no*
(figures, words or both) B₁ 140; B₂ s 146,
B₃ T₂ 149, D₄₁ 19, D₁₁ n₃ 21, D₃ 16, T₁
G₂ M 152, G₁ 150, G₂ 151 — *Śloka no* D₄₁
D₁₁ n₃ 22, D₄₂ 41, D₃ 23, D₀ 15

148

1 K₅ om. 1 Before the ref, M₂ n₃ जनमेजय
— ^a) B₁ एष (for तस्माद्) T₁ G₁ s M स (for
ऽह) — ^b) K₂ आवृत्तचेतमि, V₁ B₀ s s D₄₂ D₄
आवृत्तचेतसे, D₁₁ n₃ D₂ s s क्षादत्, D₇ S (G₂ s
absent) आवृत्तचेतस — ^c) M₂ महाकुलम् (for 'वलम्').
— ^d) K₁ यस्त्वां, K₃ G₁ M₂ यस्त्व, K₀ B₀ s-
D₁₁ n₃ D₂ s s स्वय, M₁ s s यत्त्व (for यस्त्व)
K₁ उपेक्षमे, V₁ प्रवक्ष्यासि; D₄ अवेक्ष (D₄₂ 'क्ष्य)मि,
G₁ उपेक्षते (for अवेक्षमे) B₁ [s]पशुधर्मं प्रवक्ष्यासि
— ^e) D₀ पुरस्ताद्; G₂ पुनस्ताद्, M₄ पुनस्ताद् (for
पुर) Ś₁ K₁ s s D₁ दक्षिणोभूत्वा, D₃ दारुणे भूत्वा
(for दारुणो भूत्वा) — ^f) K₁ सुचिततरम्, D₁ सुमि

अनरम्; D₂ s s पवित्रतरम्, T₂ G₁ सुचित्रकरम् (for
'तरम्)

2 2^{ab} is damaged in B₄. — ^a) K₅ D₁₁ n₃ D₂ s G₁
अनुगृह्णाति, D₁ 'हति (for 'हन्ति) — ^b) K₅ V₁ B₀
s s D₄₂ D₁₁ n₃ D₂ s T₁ G₂ s M पार्थिवा; K₅ D₄₁
D₁₁ D₂ s s 'व — ^c) K₅ V₁ B₁ s s D₁₁ n₃
D₃ s कृत्स्न, B₃ कृत्स्ना, D₂ कृष्ण, T₂ कृत्स्न्ये (for
कृत्स्ने) B₀ लोके (for नून) K₅ B₄ D₁₁ n₃ D₂ s
(marg as in text) s स दहति; D₄₂ D₇ T₁ सद-
सति, D₁ सदावीत, T₂ समासेति, G₁ सदासीति (for
सदसती) — ^d) K₄ कोन्यो (for लोको) — ^e)
M₂ तत्र (for यत्र) — ^f) K₁ धर्ममस्य, V₁ B₀
s s D₁₁ 'मेव, D₁ 'मद्वा, D₃ 'मेधा; T₂ G₁ 'मन्यत्
(for 'मद्य) D₄₁ [ञ]नुपृच्छसि; D₅ न पश्यसि; D₀
[ञ]नुपश्यति, T₂ G₁ तु पश्यसि (for [ञ]नुप)

3 ^a) D₅ कृत्वा (for हित्वा) K₂ s B₂-4 D₄₂
D₁₁ n₃ D₂ s s तु सुचिर, K₅ B₁ *सुचिर; D₄₁
सुसु* (for सुर*) B₃ भक्षी (for भक्ष्य) D₄ हित्वा
सह रूपा दर्प, D₇ T G₁ s s M₁-3 दर्प हित्वा पुनश्चापि;
M₄ दर्प हित्वापि*** — ^b) K₅ D₁₁ n₃ D₂ s s
भोज्याश् (for भोगाश्) D₁ सुस्थित (for आस्थित*)
— ^c) Ś₁ K₂ s s B₃ s D₁₁ n₃ D₁-3 s क्षमि (for
क्षपि) — ^d) D₄ अह त (for अद्भुत) K₃ s जन
मेजय

4 ^a) D₁ ० यद् (for यो) K₅ B₃ s D₁₁ n₃
D₂ s s s [s]दुर्लभो; D₁ दुर्लभो (for दुर्वलो) D₄
राजा, G₂ दात (for दाता) — ^b) B₄ damaged
from पोषन up to दूरे हि (in 4^d) — D₅ om 4^{ed}
— ^c) T₂ G₁ तम् (for तद्) Ś₁ K₁ s s D₁ [ञ]
तिदूरेति; K₅ D₁₁ n₃ D₂ s s 'दूरेण, D₄ M₄ [ञ]
तिदूरे स (M₄ न) (for 'दूरे हि)

C 11 9420
E. 11 112. 8
E. 11 111. 8

तन्मान्समीक्षयन् स्वाङ्घ्रवेत्स्मित्ततो गुणः ॥ ५
यज्ञो दानं दया वेदाः सत्यं च पृथिवीपते ।
पञ्चैतानि पवित्राणि पृष्टं सुचरितं तपः ॥ ६
तदेव राज्ञां परमं पवित्रं जनमेजय ।
नेन सम्यग्गृहीतेन श्रेयांसं धर्ममाप्स्यसि ॥ ७
पुण्यदेशामिगमनं पवित्रं परमं स्मृतम् ।

5 *) Ś1 K1 Bo 2 : D1 : 0 तत एव (D₀ 'वं');
D1 S (G₂ : absent) तप एव (G₂ 'वा'), Cnp एत
देहं (for एतच्च) Da कार्पण्ये, M1 : 'ण्यात् Da
प्य भवति कार्पण्यं —^b) V1 B1 : अनपे (B₂ 'वे)क्षित,
D1 अनपे'; T₂ सुममी' (for अस्मीक्षितम्) M₂
समप्रपममीक्षितु. —^c) K₂ Dn1 ns D₂ : 8 (before
corr) : यद्येत्; V1 B D1 S (G₂ : absent) तच्च (M₂
त) चेत; Da₁ तद्येत् (sic), Da₂ D₂ न चेत; D₂
यद् (for तन्मात्) K₁ : 4 समीक्षयै (K₁ 'वे)व, K₂
T₂ 'हय चैत; Bo 'दयावि च, D₂ : 'द्वयार्थयत् (for
'क्षयैव) —^d) D₁ : 0 S (G₂ : absent) तपो (for
ततो) M₂ गुर (for गुण)

6 *) Bo 2-2 क्रिया; T₂ G₁ M तपो (for दया)
D₂ यत्प्रादीन्नुदुयाद्देदान् —^b) V₁ पृथिवीपते, D₂
'तु च (for 'पते) —^c) Da₂ पचैव तानि (hyper
metric), D₁ पचैव तु (for पञ्चैतानि). —^d) Dn₂
तप्य; D₂ : तप्त (for पष्ट)

7 *) D₁ राज्य; D₂ राज्ञा (for राज्ञां) B₁ परं
(subnetric) (for परम) —^b) B₁ damaged from
सिन्धु up to गृहीतेन (in 7^a) K₂ Da₁ M₂ जनमेजय
—^c) G₁ धेन (for धेन) —^d) G₂ धर्म्यम् (for धर्मम्)
D₁ क्षेयाधर्ममवाप्स्यसि

8 *) D₂ पुण्ये (for पुण्य) —^b) K₁ परम
P₁ शुभ; D₁ नत (for स्मृतम्) —^c) K₂ : V₁
B Da Dn1 ns D₂ : 2 : 8 T₂ G₁ क्षत्रादि; D₀ (marg)
क्षत्रेत् (for क्षत्रि द्वि) K₁ B₁ : 2 Dn1 ns D₂ : 2 : 2 T₂
(G₁ M₂ [दृ]मां (for [दृ]मा) —^d) K₂ : B₁ : Dn1
r₂ D₂ : 2 : 2 M₂ गायत्री गीतां; T₂ गीतां गायत्री; G₁
गीता गायत्री (by transp)

9 *) K₂ : Dn1 ns D₂ : 2 : 2 आयुर्जायित्वात्मन
—^c) K₁ एकार्थः; K₁ T₂ एकस्मिन्; D₂ : 1 : 2 T₂
G₁ : 2 : M एतं तत् (M 'ए') (for एकान्तत) —^d)
D₂ तं (for तत्) V₁ Bo 2.2-2 D₂ सत्य च (for
सत्यम्) (G₁ तपस्य पुनश्चेत्)

अपि ह्युदाहरन्तीमा गाथा गीता ययातिना ॥ ८
यो मर्त्यः प्रतिपद्येत आयुर्जायित वा पुनः ।
यज्ञमेकान्ततः कृत्वा तत्संन्यस्य तपश्चरेत् ॥ ९
पुण्यमाहुः कुरुक्षेत्रं सरस्वत्यां पृथुदकम् ।
यत्रावगाह्य पीत्वा वा नैवं श्वोमरणं तपेत् ॥ १०
महासरः पुष्कराणि प्रभासोत्तरमानसे ।

10 *) B₁ damaged from हु up to स्वत्यां (in
10^b) — After 10^a, K₂ : V₁ B (B₁ damaged)
Da Dn1 ns D₂ : 8 ins

380* कुरुक्षेत्रात्सरस्वतीम् ।

सरस्वत्याश्च तीर्थानि

—^b) K₂ : V₁ B (B₁ damaged) Da Dn1 ns D₂ :
8 तीर्थेभ्यश्च (for सरस्वत्यां) D₁ T₁ G₁ : 2 : पृथुदके
(for 'कम्). —^c) B₂ Da तत्र; B₂ D₁ T₁ G₂ :
अत्र (for यत्र). D₁ T₁ G₂ : स्थित्वा (for पीत्वा).
K₂ : Bo 1 : 2 : Da Dn1 ns D₂ : 1 : 8 S (G₂ : absent)
च, D₁ वै (for वा). —^d) K₁ : 2 : Dn1 ns D₂ :
1-0 S (G₂ : absent) नैव, V₁ B Da नैव (for नैव)
B₁ स्वां मरण; D₂ स्वो म' Bo : Dn1 D₁ : 5 भवेत्
(for तपेत्) K₂ तपश्चात्तपश्चरेत्

11 K₂ V₁ Bo 2-2 Da Dn1 ns D₂ : 2 : 0 T G₁ : 2 :
M₂ : 4 repeat 11^{ab} (with v 1) after 24 —^{ab})
Da (first time) महत्सर; Da₁ (second time) महा
सुर (for 'मर) Da₁ (first time) पुष्कराक्ष (for
'णि). B₁ : 2 (both times) 2 (first time) प्रभापोत्तर
D₁ T G₁ : 2 : (all second time) मानसं (for मानसे)
D₁ (first time) प्रभास मानस चैव पुष्कराणि महत्सर,
D₁ T₁ G₂ : (all first time) प्रभासोत्तरमासाद्य मानसं
पुष्करं सर; M₁ : 2 (both times) 2 : 4 (both times)
प्रभासोत्तरमानस (M₂ [second time] 'स) पुष्कराणि महा
सर (M₂ [first time] 'रत्) —^c) D₂ om 11^a-24^a.
—^d) D₁ कर्णोद्, D₁ T₁ G₂ : 5 कफाल; G₁ कालद;
M₁ कर्णोद् (for कालोद्) Ś1 K₁ : 2 D₁ देव; K₂
चेत्तु, D₁ S (G₂ : absent) चापि; D₀ (sup lin)
चैव (for रवेव) K₂ : V₁ B Da Dn1 ns D₂ :
फाडोदक च (Bo 2-2 Da D₂ चेद्; D₁ वा) गंतासि.
D₂ damaged from गन्ता up to पुन (in 11^d). B₁
ददासि; D₂ नरवा वै (for गन्तासि) —^d) D₂ (be
fore corr) लुन्धायुर्, T₁ G₁ हृत्प्या'. K₂ : V₁ B
Da Dn1 ns D₂ : 2 : 0 T G₁ : 2 : M₁ : 2 जीविते; D₂
'स; M₂ जीवसे (for 'से)

कालोदं त्वेव गन्तासि लब्धायुर्जीविते पुनः ॥ ११
सरस्वतीद्वयद्वयौ सेवमानोऽनुसंचरेः ।
स्वाध्यायशीलः स्थानेषु सर्वेषु समुपस्पृशेः ॥ १२
त्यागधर्मं पवित्राणां संन्यासं परमत्रवीत् ।
अत्राप्युदाहरन्तीमा गाथाः सत्यवता कृताः ॥ १३
यथा कुमारः सत्यो वै न पुण्यो न च पापकृत् ।

न ह्यस्ति सर्वभूतेषु दुःसमस्मिन्कुतः सुसम् ॥ १४
एवं प्रकृतिभूतानां सर्वसंसर्गयाचिनाम् ।
त्यजता जीवितं प्रायो विवृते पुण्यपातके ॥ १५
यच्चेव राज्ञो ज्यायो वै कार्याणां तद्वदामि ते ।
बलेन संविभागैश्च जय स्वर्गं पुनीष्व च ॥ १६
यस्यैवं बलमोजश्च स धर्मस्य प्रभुर्नरः ।

C 12. 5652
B 12. 152. 18
K. 12 151 18

12 Ds om. 12 (cf v l. 11) —^a) Ks 4 .
Dn1 n8 D2-4 M2 -द्वयद्वयो —^b) Ds सेवमाना K1
G1 [s]नुसचरे, Ks B2 D1 T1 G2 5 M2 [s]नुसच
रेत्, V1 B1 Da2 [s]नुसचरे (B1 'रन्; Da2 'र'),
Bo 4 5 Ds [s]य सचरेत्; D1.9 M1 3 4 न सचरेत्
(D1 'रे), D1 [s]नुसचरेत् (for 'संचरे) Ks Dn1
n2 D2 3 सगमो मानस' स(Dn3 प)र, B3 सगमो
मानसं चरेत् —¹² 15 damaged in B4 —^c) Ks
स्वाध्याय Ks V1 Bo 5 D2 5 -शील (for -शील)
D1 T G1 2 5 M1 3 4 एतेषु (for स्थानेषु) M2
स्वाध्यायशीलवास्तेषु —^d) D2 damaged from सर्वेषु
up to परम (in 13^b) K1 4 Bo 5 D1 समुपस्पृशेत्,
Ks 2 5 V1 B1-3 Da Dn1 n8 D2-4. 7 T G1 2 5 M1-3
[ए]वसुपस्पृशेत् (Ks 2 Ds 'शे'); Ds corrupt, M4
[अ]प स्पृशेत्

13 Ds om 13 (cf v l. 11) Ds damaged up to
परम —^a) K1 T2 त्याग धर्मं, Ks 5 Bo-3 Da Dn1
D2 3 Cn त्याग(Dn1 'ग)धर्मं, V1 B4 5 Ds 'धर्म-
D1 'धर्मात्, M1 त्यागे धर्मं Ś1 K1 पवित्राण, Da1
पवित्राणि, D1 पवित्राः, D1 पवित्र च; Cn पवित्राणा
(as in text) —^b) Ks Dn1 n8 D2-3 Cn मनु
रत्रवीत्, Da समनु (for परम) —^c) K1 2 B3 4
D2 M अपि हि (for अत्रापि) Ks D1 M2 [ह]र्मा (for
[ह]मा) —^d) B1 Da1 गाथा, D1 गार्था, D1 G1
गाथा (for गाथा) Ds सत्यवता D1 कृता

14 Ds om 14 (cf v l. 11) —^a) Ks सत्या,
Bo 5 Da सद्यो, G1 सत्यो (for सत्यो) — K1 om
(hapl.) 14^b-16^a —^b) K4 5 V1 B1 2 Da Dn1 n8
D2 2 7 S (Gs 4 absent) नैव पुण्यो न (D2 7 G2 'ण्ये
न, G1 'ण्यो नु) (for न पुण्यो न च) D1 S (Gs 4
absent) पाव((M1 3 'व)क (for पापकृत्) —^c)
Bo 5 5 च (for हि) —^d) T G1 2 5 M1 3 4 तस्मिन्,
M2 तस्मात् (for अस्मिन्)

15 K1 Ds om. 15 (cf v l. 14, 11) —^a) Ds
प्रकृति (for प्रकृति) —^b) G2 सर्वं (for सर्वं) V1

-नामिनां, B1 (marg as in text) वापिना, Da1
-याजिनां, Dn3 सानिना, D1 -शायिना (for यायिनाम्)
ॐ Cn प्रकृतिर्ब्रह्म तद्गतानां ब्रह्मस्वरूपाणा सर्वाणि यानि
संसर्गरूपाणि पापानि यान्ति तद्गतम्, आविद्यकसङ्गमात्राहु-
खादिभाजामित्यर्थ । Cv एव सर्वदुःखकरत्वेन प्रकृति
स्वभावो येषां तेषां भूताना प्राणिनाम् । ॐ —^c) Ś1 K2 4
D1 M2 जीवित (M2 'तां) Ks 5 V1 B1 2 Da Dn1
n8 D2-4 Cn श्रेयो (for प्रायो) —^d) Ks विवृते,
Ks B1 3 4 Dn1 n8 D2 3 9 Cn निवृत्ते, B2 Da2
विवृत्ते; D1 विसृते, D1 G2 विचृते, T2 G1 विसृजेत्
(for विवृते) Ks 5 V1 B Da Dn1 n8 D2 3 5 8
(Gs 4 absent) पुण्यपातके, D1 परम हि तत् (for पुण्य
पातके) D1 विवृते नेह कर्मणा

16 Ds om. 16 (cf v l. 11) K1 om 16^a (cf
v l. 14) —^a) Bo 5 यदेव; D1 यथैव, G2 यद्येव;
M2 स त्वेव (for यत्त्वेव) V1 B1 2 Da D1 7 T G1 5
M1-3 राजा, B5 G2 राजा Ks V1 B1 2 Da Dn1
n8 D2 2.7 T G1 2 5 M1-3 ज्यायिष्ठ, B5 योज्या वै,
D1 भूयिष्ठ, M1 ज्यायिष्ठ (for ज्यायो वै) —^b) Ś1
D1 कर्मणा (for कार्याणां) Ks Bo-2 Da Dn1 n8
D2 2.7 S (Gs 4 absent) ब्रवीमि (Dn3 'पि), D1
ददस्व (for वदामि) Dn3 D1 मे (for ते) —^c)
D2 सविभागश्च, M2 सविभागेन ॐ Cn सविभागै
दानैः । ॐ —^d) K1 पुनीष्वय, Ks D2 मनोपित;
Ks Da Dn1 n8 D2 3 जनेश्वर, V1 Bo 5 G1 पुनीषु च
(sic), D1 सलीलया; G2 पुरीष्वपि (for पुनीष्व च)

17 Ds om. 17 (cf v l. 11) —^a) Ks V1 B1 2
Da D1 7 T G1 2 M यस्य वै; K1 यश्चैव; Ks Bo
3 5 Dn1 n8 D1-3 5 Gs यस्यैव (for च) —^b) Dn1
देवस्य (for धर्मस्य) D1 वर, Ds न वा (for नर)
—^c) Ś1 K2 4 5 Dn1 n8 D1-3 ब्राह्मणार्थं (for 'णानां)
K4 त, Ks Dn1 n8 D2-4 हि, V1 B1 2 Da M2 च;
B5 lacuna, T2 G1 वा (for त्व) Ds त्व ब्राह्मणार्थं
पर्येया —^d) Ks V1 B1 2 Da Dn1 n8 D2-4 इव
पाहि; Bo. 2-5 पर्येया, Ds कृत्वा च (for पर्येहि),

त्राप्तानानां सुखायं त्वं पर्येहि पृथिवीमिमाम् ॥ १७
 यथैरनानपुराक्षेप्तास्तैर्वनानप्रसादय ।
 अपि विक्रियमाणोऽपि त्यज्यमानोऽप्यनेकधा ॥ १८
 आत्मनो दर्शनं विद्वन्नाहन्तामीति मा क्रुधः ।
 षट्मानः स्वकार्येषु कुरु नैःश्रेयसं परम् ॥ १९
 हिमाम्बिघोरसदृशो राजा भवति कश्चन ।

Ks V1 B1 s Da Dn1 ns D2 s वसुधां नृप (B1 'प')
 (for पृथिवीमिमाम्)

18 Ds om 18 (cf v l 11) —^a) Ds यथेन
 (for 'प') K1 [ए]नात्, K2 s तान्; K3 s Da Dn1
 ns D2 s T2 G1 M [ए]नात्, Ds च; G2 [ए]ना (for
 [ए]नात्) K2-1 V1 B (B1 damaged) Da Dn1 ns
 D1-1 s T G2 s M पु (B2 D1 M1 प)राक्षेप्तीत्;
 Ks पुराक्षेपी; G1 पराक्षेपि (for पुराक्षेप्तीत्) —^b)
 K1 [ए]नात्; K2-1 Da Dn1 ns D2-1 T2 G1 M [ए]
 नात्; Ds [ए]न (for [ए]नात्). —^c) K1 Ds
 विक्रियमाणो; Ks Dn1 ns D2 s विक्रमं; Da विक्रयं;
 Ds पै द्विपं (for विक्रियं) Bo s द्वि; B2 पैष
 (for ऽपि). —^d) K B2 s Dn1 ns D2 s T2 त्यज
 मानो; Ds ताप्यं; Ds T1 G1 s s M तज्यमानो (D2
 'जो') (for तज्यं). D1 G1 अनेकधा

19 Ds om 19 (cf v l 11) —^a) G1 आत्मा नो
 Ks दर्शनं; Ks (sup lin) s V1 B1 s Da Dn1 ns
 D2 s 'नात्; B2 'नो; Ds [35]दर्शनं (for दर्शनं)
 K1 s B2 s-1 Ds s T G1 s M2 s विद्वान्; Ks
 (sup lin) . Da Dn1 ns D2 s विद्वान्; B1 विप्र,
 Ds तद्वत् (for विद्वत्) —^b) Ks (sup lin) s Da
 Dn1 ns D2 s 7 हसि; V1 Bo s-1 Ds s T G1 M
 गाहरी (for नाहरी) Ks (sup lin) s Dn1 ns D2 s
 मायया; Da मा युय; Ds ता युयो (sic), G1 न युय
 (for मा युय) —^c) T1 G1 s षट्मान D1 सुकार्येषु
 —^d) Ds T1 G2 s युयन् (for युय) S1 K1 D1 s T1
 G2 s नैःश्रेयसं Ks V1 B1 s-1 Da Dn1 ns D2 s T2
 M1 s निःश्रे; Ks विश्रे; Bo s Dn1 D2 s G1 M2 s
 निःश्रे Ks नृपुने श्रेयसां परं.

20 Ds om 20 (cf v l 11) —^a) S1 K1 s
 Dn1 Ds द्विपति, Ks द्विपति (for द्विपति) V1
 L2-1 s Da Dn1 ns D2 s (G1 absent) Cv दोषवदतो;
 Ds s कर्म; Cn दोष (as in text) Cn दोष
 वद । Cv दोषवत् दोषवत्त्वमोषकर्ता । Cn —^b) Ks

लाङ्गलाशनिकल्पो वा भवत्यन्यः परंतप ॥ २०
 न निःशेषेण मन्तव्यमचिकित्सेन वा पुनः ।
 न जातु नाहमस्मीति प्रमत्तव्यमसाधुषु ॥ २१
 विकर्मणा तप्यमानः पादात्पापस्य मुच्यते ।
 नैतत्कार्यं पुनरिति द्वितीयात्परिमुच्यते ।
 चरिष्ये धर्ममेवेति तृतीयात्परिमुच्यते ॥ २२

भगालाशनि (sic), M1 लागूला (for लाङ्गला) G1
 कल्पे Bo s s वै; G1 च (for वा) Cn लाङ्गल
 घट्टमूलनमूलनपर (Cv पराकर्षणशील), अशननिवदाक
 मिकपात । Cn —^a) Ks s Dn1 ns D2 s भवेदन्य;
 B1 damaged, Ds भवत्यत; G1 M2 'त्यद्य (for
 'त्यन्य) Ks Bs Da2 D1 7.0 T1 Gs Ms s परंतप;
 Ds कदाचन (for परतप).

21 Ds om 21 (of v l 11) Ds1 reads 21^{ab}
 twice —^a) Ks B2 s Da Dn1 ns D2 s Cn v
 विशेषेण; M1 निःशेष न (for निःशेषेण) Ks s V1 B
 (except B1) Da Dn1 ns D2 s s Cn गतव्य, Ds
 हतव्यम् (for मन्तव्यम्) Cn न विशेषेण गन्तव्य
 मित्यत्र, विशेषेण स्वदाक्तेर्यिशेषेण, स्वदाक्तिमुल्लङ्घयेत्यर्थः । Cn
 —^b) Ks Ds1 Dn1 ns D2 s विच्छिद्येन; V1 B Ds s
 T G1 s s M1 s. s अचिकित्से (G1 'रस्वे)न; Ds न
 चिकित्सेन Da2 (corrupt), M2 आत्मेशेषं च पंडिता .
 —^c) Ds om (hapl) from न जातु up to नैत (in
 22^a) —^d) Ks Ds प्रवक्तव्यम्; Ks Dn1 ns D2 s
 सुप्रवक्तव्यम्, Ds प्रदाक्तव्यम् (for प्रसं). V1 असा
 धुभि'

22 Ds om 22 (cf v l 11) Ds om. up to
 नैत (cf v l 21) —^a) B2 दीप्यमान (for तप्य
 मान) Cn विकर्मणा सकृत्कारवापापश्चात्तापमात्रेण
 मुच्यते । Cn —^b) Ks s V1 B1 s Da Dn1 ns D2
 s s T1 G1 s M1 s पापात् (for पादात्) Ks प्राय.
 स, Ks V1 B1 s Da Dn1 ns D2 s विपरि; Ds
 T2 G1 पापस्तु; M1 s पादात्; M2 s पाप स; M3
 द्वि परि (for पापस्य) Bo s-1 Ds पापारमा य स (D2
 प्र) मुच्यते —^c) M1 s न तप (for नैतत्). Ds s
 T1 G1 s s M कुर्यां (G2 Ms 'यात्) (for कार्यं).
 Bo Ds अपि (for हति) —^d) Da परिपठ्यते; M2
 मप्रमुच्यते (for परि) — Dn2 Ds om (hapl) 22^b,
 T2 reads it twice. —^e) Da2 Ds चरिष्ये (for चं).
 —^f) S1 द्वितीयात् (for तृ). K1 परमुच्यते, B2 Da1
 विप्रं; Da2 द्वि प्रं; Ds परिमुच्यति; M अपि मुच्यते

कल्याणमनुमन्तव्यं पुरुषेण बुभूषता ।
 ये सुगन्धीनि सेवन्ते तथागन्धा भवन्ति ते ।
 ये दुर्गन्धीनि सेवन्ते तथागन्धा भवन्ति ते ॥ २३
 तपश्चर्यापरः सद्यः पापाद्भिः परिमुच्यते ।
 संवत्सरमुपास्याग्निमभिः शस्तः प्रमुच्यते ।
 त्रीणि वर्षाण्युपास्याग्निं भ्रूणहा विप्रमुच्यते ॥ २४ ।

यावतः प्राणिनो हन्यात्तज्जातीयान्स्वभावतः ।
 प्रमीयमाणानुन्मोच्य भ्रूणहा विप्रमुच्यते ॥ २५
 अपि वाप्सु निमज्जेत त्रिर्जपन्नघमर्षणम् ।
 यथाश्वमेधावभृथस्तथा तन्मनुरत्रवीत् ॥ २६
 क्षिप्रं प्रणुदते पापं सत्कारं लभते तथा ।
 अपि चैनं प्रसीदन्ति भूतानि जडमूकवत् ॥ २७

C 12. 566
 B 12. 152. 21
 K 12. 151. 21

(for परिमु^{*}) — After 22, Ks s V1 B Da Dn1
 D2- ins

381* शुचिस्त्रीर्यान्यनुचरश्चतुर्यापरिमुच्यते ।

[Bo s s शुचि Ks Dn1 D2 s बहुत्वाद्, B3 Ds
 चतुर्या (D. 'यां) (for 'यात्)]

23 Ds om 23 (cf v l 11) — ^a) Ks s V1 B
 Da Dn1 ns D2-s s T2 G1 M अनुकर्तव्य, D1 T1 G2 s
 एव कर्तव्य (for अनुमन्तव्य) — ^b) V1 B1 s Da Ds
 विज्ञानता (Da1 'ते) (for बुभूषता) — Ks B2 Da1
 Dn1 ns D1 s s T2 om. (hapl.) 23^c — ^c) Ks सुगं
 धीनि, V1 Bo 1 4 s Da2 दुर्गंधानि Da2 सेवेत (for
 सेवन्ते)

24 Ds om. 24 (cf. v l 11) — ^a) Da1 तप
 श्चर्यात् T2 G1 s M2 s पर (for -पर) V1 B1 s Ds
 सत्य, D1 S (Gs s absent) सत्य (for सद्य) — ^b)
 Ś1 K2-s V1 B1 s 2 Da Dn1 ns D1-s s 1 s T2 G1 M1
 वि, Bo 2-: स (for हि) T2 G1 s परिवर्तते, M
 परिवर्तयेत् (for 'मुच्यते) — G1 om (hapl.) 24^a-24^b
 — ^d) D1 M2 अभिशस्त (M2 'स्त) Da प्रशस्तये (for
 प्रमुच्यते) — B2 Dns om (hapl.) 24^c D1 om
 (hapl.) 24^d-25^d — ^e) Ks Ds प्रविमुच्यते, G2
 [अ]पि प्र^{*} (for विप्र^{*}) — Ks V1 Bo 1-3 Da Dn1 ns
 D2-2. 1 s T G1. 2 s M2 s repeat (with v l) 11^{ab}
 after 24 (B2 Dns after 24^d, G1 after 24^{ab}), and
 all these with B1 ins thereafter Ds ins after 11^{ab}

382* अश्वेत्य योजनशत भ्रूणहा विप्रमुच्यते ।

[Ks V1 Bo 2 s 2 s D1 s 1 (by corr) G1 M2 शताद्,
 B1 Ds M2 शता, T G2 s -शतान् (for -शत) B1-3
 Da Ds s भ्रूणहा (for भ्रूणहा) T2 G1. 2 [अ]पि वि (Gs
 'पि प्र) मुच्यते (for विप्र^{*})]

25 D1 M1 s 4 (the last three hapl) om. 25
 (for D1, cf v l 24) — ^a) Ks यावत् (for यावत्)

Ds प्रीणित्वा (for प्राणिनो) — ^b) Ks तावद् (for तज्)
 — Ks om from जातीयान् up to द्रवीत् (in 26^a)
 Ds G2 तज्जातीयान् (Gs 'त्) K1 सुभावत; Ks V1 B
 Da1 Ds s 1 s T G1 s M2 स तावत्, Dn1 ns D2 s
 तु तावत् (for स्वभा^{*}) — ^c) Ks s Bo 2 4 Da Dn1
 ns D2-s s 2 T2 G1 M2 प्रमी (Bo प्रदी; Da प्रणी) य
 मानान् (for प्रमीयमाणान्) Ś1 K2 s 5 उन्मुच्य, Da1
 उन्मुच्ये B1 प्रीयमाणानुघर्माच्च — ^d) K1 भ्रूणहा;
 Ks V1 Bo-2 Da Dn1 ns D2-s s प्राणिहा, K4 प्राणहा
 (for भ्रूणहा) G1 [अ]पि (for वि)

26 With 26, of Manu 11 259-260 Ks om
 26 (of v l 25) 26^{ab} is damaged in B4 — ^a)
 K (Ks om) V1 B (B4 damaged) Da Dn1 ns D2
 s s s 2 T2 G1 s चाप्सु (for वाप्सु) Ds निमज्जित्वा
 (for 'जेत) M4 अपि वर्षप्रमज्जेत (sic) — ^b) K2 s
 Ds s M1 s त्रिर्जपेद्, Dn1 ns D2 s जप (Dns 'प)-
 क्षिर्, Ds त्रिर्जप वा — ^c) Ds स्नात्वा, Ds अथ
 (for यथा) K1 s V1 Bo 2-3 Da Ds s 1 S (Gs s
 absent) [अ]वमृय; Ks Dn1 ns Ds 'तस्य; Ds
 [अ]प्रमृथस् (for [अ]वमृथस्) B1 यथाश्वस्थित धीर
 पय — ^d) K1 om तथा D1 T G1 s 2 स एवत्, M
 एव (for तथा) Ds तपुण्य (for तथा तन्) Ds त
 (for तन्) K1 सुतुर (for मतुर)

27 ^a) K1 प्रमोक्षते (sic), B2 s D1 प्रनुदते; T1
 प्रनुदते (for प्रणु^{*}) Ks Dn1 ns D2 s s तक्षिप्र (Dns
 'स) रु (Ks तु, Dn1 ns तु) दते पापं — ^b) Ds M1-s
 सत्कार (D1 'र) (for सत्कार) Ks फल, Da यथा,
 D1 T1 Gs [s]य वा (for तथा) — ^c) Ds क्षामि (for
 अपि) M2 चास्य (for चैन) — ^d) B1 पूजानि (for
 भूतानि) D1 (before corr as in text) जडमूलवत्,
 T1 G1 s 2 M जलमूक^{*} (for जडमूक^{*})

28 ^a) Ks D1 s 8 (Gs s absent) पुरा सुरा (for
 सुरासुरा) — ^b) Ks [s]नुयुजत; Bo s s D1 T1
 G1 s 2 [s]न्व (D1 G1 s 2 त्व) युजत, B4 [s]नुयुजयन्,

वृहस्पतिं देवगुरुं सुरासुराः

समेत्य सर्वे नृपतेऽन्वयुञ्जन् ।

धर्मे फलं वेत्थ कृते महर्षे

तथेतरस्मिन्नरके पापलोके ॥ २८

उभे तु यस्य सुकृते भवेता

किं स्वित्तयोस्तत्र जयोत्तरं स्यात् ।

आचक्ष्व नः कर्मफलं महर्षे

कथं पापं नुदते पुण्यशीलः ॥ २९

D₁ ० [s]न्ययुञ्जन्, M₁ [s]न्वयुञ्जयन् (for सन्वयुञ्जन्). K₁ समेत्य सर्वे नृपतीन्ययुगान् (sic), K₂ D₁ n₈ D₂ १ १ सर्वे समेत्याभ्यनुयुञ्ज राजन्, V₁ B₁ २ समेत्य सर्वेभ्यन्त्र (B₁ न्यन्त्र, B₂ त्यन्त्र) युजत राजन्, D₁ 'र्वभ्यनुयुञ्जतु राजन् (sic), D₂ 'र्वभ्यसुंन्युञ्जतु राजन् (sic), D₃ 'र्वे खन्वपृच्छस्तु राजन् —^a) B₃ damaged from धर्मे up to नरके पा (in 28^d) K₃ १ V₁ B₃ Da D₁ D₈ १ १ धर्म; B₀ १ D₈ धर्म्य (for धर्मे) K₃ om from वेत्थ up to क्ष्व न (in 29^c) K₃ D₂ १ वेत्तफलं; V₁ B₁ २ वेत्थ पर; B₀ १ १ वेत्थ कृत, Da D₁ n₈ D₈ वेत्थ फलं; D₁ वतैकृते (sic), D₄ वेत्थ तं; D₇ S (G₃ १ absent) हेतुकृते (T₂ M 'तं), D₈ वेरित फल; D₉ नो महर्षे (for वेत्थ कृते) B₂ १ both damaged, D₉ प्रवीहि (for महर्षे) —^a) K₄ १ B₄ (marg) D₁ n₈ D₂ १ १ तथैव तस्मिन्, V₁ तथेतये स्मिन् (sic), B₀ १ १ समेत्य तस्मिन्, B₁ Da तथैवा स्मिन्; B₂ १ damaged, D₅ तथेतरान् (for तथेतर स्मिन्) D₁ नरलोके (for नरके) K₅ V₁ B₂ D₁ n₈ D₂ १ १ पारलोक्ये (D₈ 'के), B₃ १ D₇ ० T₂ G₁ पापलोक्ये, D₄ M पार(M 'प)लौक्यं (for पापलोके)

29 K₃ om up to क्ष्व न (of v. 1 28) —^a) B₃ लभे तु; D₈ उपेतु (for उभे तु) K₃ च, D₄ तुय्ये (for तु). B₀ १ १ यस्मिन् (for यस्य) K₃ D₁ n₈ D₂ १ १ सद्भो (for सुकृते). D₅ भवेत्तं, G₂ laouna (for भवेत्ता) —^b) B₀ १ D₅ किं स्वित्तपस्, B₁ D₇ T₁ G₁ १ १ किं ते (G₁ तु) द्वयोस्, T₂ M किं न्ये (M₁ ० किं र्वे) तयोस् (for किं स्वित्तयोस्). K₅ D₁ n₈ D₂ १ १ जयोथ न, D₈ जयोत्तर; M विजयोत्त (M₁ 'यात्त) रं (for जयोत्तरं) S₁ K₁ १ १ D₁ ० किं तत्र वा विजयी (K₁ विजयो; K₁ [sup l₁] D₉ विजयो) नेतर स्यात्, D₄ किं तयोस्तत्र विजयो तु कस्य —^c) D₇ S (G₃ १ absent) तत् (for न) K₅ V₁ B₁ २ Da D₁ n₈ D₂ १ १ पुण्यफल; D₅

वृहस्पतिरुवाच ।

कृत्वा पापं पूर्वमबुद्धिपूर्वं

पुण्यानि यः कुरुते बुद्धिपूर्वम् ।

स तत्पापं नुदते पुण्यशीलो

वासो यथा मलिनं क्षारयुक्त्या ॥ ३०

पापं कृत्वा न मन्येत नाहमसीति पूरुषः ।

चिकीर्षेदेव कल्याणं श्रद्धानोऽनस्यकः ॥ ३१

छिद्राणि वसनस्येव साधुना विष्टुणोति यः ।

सफलं तन् (for कर्मफल). —^a) V₁ B₀ २ १ Da कथं नु (B₀ १ स; Da न) पाप; T₂ कथं पापान् V₁ reads on marg from नुदते up to बुद्धिपूर्वं (in 30^a) with ref K₅ V₁ D₁ D₂ १ १ १ M₂ धर्मशील (D₂ 'ल); B₁ पाप; D₈ D₉ कर्म (for पुण्य)

30 V₁ reads 30^a on marg —^a) M₁ १ पूर्व पापम् (by transp), M₂ corrupt. D₉ बुद्धिम् (for पूर्वम्) B₀ १ १ अबुद्धिरूप (for 'पूर्व) T₁ G₂ १ सकारकृत्वा पापमबुद्धिपूर्वं. —^b) D₉ om (hapl) 30^b —^b) K₃ १ V₁ B D (except D₁, D₉ om, D₈ D₉ absent) T G₁ १ १ M₁ १ १ चेत्; M₂ चैव (for य.) B₄ damaged from कुरुते up to पुण्य (in 30^a) G₂ पापबुद्धि (for बुद्धिपूर्वम्) —^c) T₂ न (for स) D₁ पर (for पाप). K₅ D₁ n₈ D₂ १ १ १ क (D₂ ध)र्मशीलो; G₁ पुण्यशीलो (for 'लो) —^d) K₁ १ D₂ १ क्षारयुक्ता (D₂ 'क्ता), K₂ D₁ n₈ D₁ 'युक्त, D₅ 'योगात्

31 = (var) 3 198 51 —^a) D₅ कृत्वा, M₂ पाप (for पाप) D₄ हि कृत्वा (for कृत्वा न). V₁ B₀-२ १ Da D₇ T₂ G₁ १ १ M₁ १ १ हि (for न) K₃ D₉ [अ]नुसन्धेत; K₅ B₁ D₁ n₈ D₂ १ १ १ T₁ G₂ M₂ [अ]भिमन्येत (for न मन्येत) —^b) K₃ om (1hapl.) from मसीति up to कल्याणम् (in 32^d). —^c) K₄ विकर्षेद्; D₉ चिकीर्षेद् D₁ n₈ D₂ १ १ १ तश्चि (D₁ स चि)कीर्षति कल्याण —^d) K₁ श्रद्धाना D₂ [s]न सूचक; D₇ S (G₃ १ absent) जितेन्द्रिय (for सन सूचक).

32 = (var) 3 198 52^{a,b,c} K₃ om up to कल्याणम् (of v 1 31) —^a) V₁ B₂ Da D₁ n₈ D₂ १ १ विष्टुणानि, D₄ तु मनसि (for वसनस्य) D₅ १ T₁ G₂ [ह]ह, G₂ [प]व (for [ह]व). —^b) K₄ V₁ B (except B₂) Da D₁ n₈ D₂ १ १ १ १ T G₂ १ M₂

यः पापं पुरुषः कृत्वा कल्याणमभिपद्यते ॥ ३२
यथादित्यः पुनरुद्यंस्तमः सर्वं व्यपोहति ।
कल्याणमाचरन्नेवं सर्वं पापं व्यपोहति ॥ ३३
भीष्म उवाच ।
एवमुक्त्वा स राजानमिन्द्रोतो जनमेजयम् ।

याज्यामास विधिवद्वाजिमेधेन शौनकः ॥ ३४
ततः स राजा व्यपनीतकल्मषः
श्रिया युतः प्रज्वलिताग्निरूपया ।
विवेश राज्यं स्वमभिन्नकर्शनो
दिवं यथा पूर्णवपुर्निशाकरः ॥ ३५

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि अष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४८ ॥

१४९

भीष्म उवाच ।

शृणु पार्थ यथावृत्तमितिहासं पुरातनम् ।

गृध्रजम्बुकसंवादं यो वृत्तो वैदिशे पुरा ॥ १
दुःखिताः केचिदादाय बालमप्राप्तयौवनम् ।

C. 12. 3678
B. 12. 153 4
K. 12. 152. 4

साधूनां V1 B1.2.4.5 Da Dn1 D2.3.5 चावृणोति,
Dns वावृ, D2 वित्तनोति, D. 7 T G2.5 M1.7.5
C7 सवृणोति, G1 M2 संप्र (for विवृ) K1.5 B1-4
Da D2.1.5 T G1.2.5 म, D1 या (for य) —^c)
M स (for य) Ś1 परुष, K2.4 D2-3.7 पुरुष
(for पुरुष) —^d) B4 damaged from णमभि up
to स्तम (in 33^b) D: अमिपत्यते, M1.3 उपपद्यते
(for अमि^c).

33 = (var) 3 198 53 B4 damaged up to
स्तम —^c) D1 तथा (for यथा) K5 V1 B (B4
damaged) Da Dns ns D2.3.5 प्रातरुद्यस्; M2 पुन
रुद्यस् (for रुद्यस्) D7 T1 G2.5 आदित्य पुनरुद्यन्वा
—^b) B2 तमय (for तम) K5 D2.3.5 पूर्व (for
सर्व) D. अपोहति (for व्य^c) Dns तमय संव्य-
पोहति. — K5 D1 om (hapl.) 33^{c,d} —^e) D5 T2
G1 M1.5 एव (for एवं) —^d) V1 B2 Dns D5.9
T2 G1 M1.4 सर्व (for सर्व) K1 V1 Bo 2-5 D4.5.9
M1.2.4 अपोहति (for व्यपो^c)

34 Ś1 K1.2.4 D1.4.5.7.8 S (G2.4 absent) om
the ref. —^c) K5 B3.4 Dn1 ns D2.3.7.8 S (G2.4
absent) तु (for म) —^b) K5 इद्रो न; Dns
इद्रोज्ञो —^c) D5 योज्यामाम (for याज^c) K5
विधिना (for वद^c) —^d) V1 B1.2 Da वाजपेयेन
(for वाजिमेधेन) B2 Da1 D1.5 शौनक (Da1 क)

35 ^a) T2 व्यपनीत्य, G1 corrupt (for व्यपनीत)
K5 कल्मस; T2 G1 कल्मषं (for प^c) —^b) K4
V1 B1.2 Da श्रिया वृत (Da2 नृप); K5 Dn1 D2.3.5
श्रेयोवृत; Dns श्रेयकृत, D4 श्रिया वृत (for श्रिया

युत) K1 प्रज्वलिताग्निरूप, K5 Dn1 ns D2.3.5
ग्निरूपवान् (Dn1 वत्), Bo.5 D4 (also as in text)
ग्निरूपया, B4 damaged, D7 S (G2.4 absent)
प्रज्वलितोनुरूपया —^c) B4 damaged from विवेश
up to दिव यथा वृ (in 35^d) D4 शाशास, M2 वि*शे
(for विवेश) Ś1 K1.2.4 B1.5 Dns D1.2.5 कर्षणो,
K3 कर्शना (for कर्शनो) —^d) K5 V1 B1.2 Da
Dn1 ns D2-4.5 यथा दिव (by transp)

Colophon — Sub-parvan Ś1 K B1.4 Da Dns
D1-5.9 आपद्धर्म, V1 B2 D7 S (G2.4 absent) राज
धर्म — Adhy name Ś1 K V1 B Da Dn1 ns D2
3.5.9 M1.5 इद्रोतपारिक्षितीय, D1 इद्रोगमापारिक्षितीय
(sic), D2 इद्रोतशौनकपरीक्षणीय, M2 राज्यप्राप्ति
— Adhy no (figures, words or both) B1 149,
B2 G1 151, B3 T2 150, B4 143, Da1 20,
Dn1 22, D2 17, T1 G5 M1.2.4 153, G2 152,
M2 154 — Śloka no Da Dn1 39, Dns 37,
D3 24, D5 51

149

Before the ref, K4.5 V1 B Da Dn1 ns D2-4.5
ins

383* युधिष्ठिर उवाच ।

कश्चित्पितामहेनासीच्छ्रुत वा इष्टमेव वा ।

कश्चिन्मर्त्यो मृतो राजन्पुनरुज्जीवितो भवेत् ।

[(L 1) K5 कश्चित्, V1 B2 किं स्त्रित्; B1 Da
किंचित् (for कश्चित्) D4 श्रुते D5 च (for the first

C 12 5678
B 12 153 4
K 12. 152 4

कुलसर्वस्वभूतं वै रुदन्तः शोकविह्वलाः ॥ २
वालं मृतं गृहीत्वाथ श्मशानाभिमुखः स्थिताः ।
अङ्केनाङ्कं च संक्रम्य रुदुर्भूतले तदा ॥ ३
तेषां रुदितशब्देन गृध्रोऽभ्येत्य वचोऽब्रवीत् ।

वा) Dn1 ns च (for the second वा) — (L 2)
K4 B1-3 Dn1 D4 वक्षिन् (for कश्चिन्) Dns उज्जीयतो
K6 V1 Bo 3 D3 4 [S]भवत् (for भवेत्)]

On the other hand, K8 D3 ins before the ref :

384* युधिष्ठिर उवाच ।

यत्रैव श्रूयते राजक्षत्रभियोगमनुज्झताम् ।
कद्राप्यघटमानोऽपि घटेवार्यो महानपि ।
तदेत सदाय छिन्धि महान्त छापि मे स्थितम् ।
ऋते पितामहाङ्गीष्माच्छेत्ता नैरास्य विद्यते ।

[D3 damaged from व श्रूयते (in line 1) up to
घटे (in line 2)]

1 *) B1 damaged from पायं up to जम्बु (in
1^a) D6 यथावद्धि (for 'वृत्तम्) — G2 om (hapl)
1^a-2^b. — *) V1 B1 2 Da सोमायुः; G1 जवृक
(for जम्बुक) K8 Bo D1 5 0 सपादो —^d) K1
(before corr as in text) M2 4 यदुत्त (M4 'त्तो);
K8 D6 यदभूत् (for यो वृत्तो) K8 5 Bo 3 5
(marg as in text) Dns D2 5 5 0 नैमिषे, Cv
चैदशे, Ca चैदिशे (as in text) Da1 D1 4 7 T1 G6
M पुरे (for पुरा) — After 1, K1 5 V1 B Da
Dn1 ns D2-5 8 ins

385* कस्यचिद्ग्राहणस्यामीदृ पलच्छ सुतो मृत ।

वाल एव विशालाक्षो वालग्रहनिपीडित ।

[(L 2) V1 Bo 2 4 Da1 D4 विशालाक्ष (D4 'स्यो)
K4 B6 Dns वाग्रह; B1 च्यालग्राही (for वाग्रह)
K6 निपीडित]

2 G2 om 2^{ab} (of v 1 1) —^{ab}) V1 B1 2
Da हुलिता धाधवास्तस समादाय कुमारक — *) Da
कुल (for कुल) K8 मूर्ति (for भूत्). — M3 om
2^a-3^a —^d) B1 damaged from विह्वला up to
भिसुस्या (in 3^b) K8 विह्वल; V1 B2 Da लालसा;
B1 lacuna, D7 S (M3 om, G8 4 absent) कर्षिता
(for विह्वला)

3 M3 om 3^a (of v 1 2) B1 damaged up to
भिसुखा — *) Da1 वृत् (for मृत). D7 S (M3

एकात्मकमिमं लोके त्यक्त्वा गच्छत माचिरम् ॥ ४
इह पुंसां सहस्राणि स्त्रीसहस्राणि चैव हि ।
समानीतानि कालेन किं ते वै जातृवान्धवाः ॥ ५
संपश्यत जगत्सर्वं सुखदुःखैरधिष्ठितम् ।

om, G8 4 absent) प्रगृह्य (for गृहीत्वा) V1 Bo
1 2 5 D1 5 [धा]सु, B2 Da Dns तु (for [अ]थ).
—^b) B1 G1 श्मशानाभिमुख (G1 'ते); D3 0 श्मशाना
भिसुस्या —^c) V1 B Da D6 अनीत (for अनीत)
K8 [अ]का; K6 Dn1 ns D2 5 8 [ए]व; V1 B Da
D6 [अ]गं, D6 [अ]काच् (for [अ]ङ्) K2-3 Dns
D2 5 0 च सक्राम्य (D1 'म्य), B1-5 Da D6 च सगम्य;
D7 S (G8 4 absent) समा (G1 परा)क्रम्य (for च
सं) —^d) K6 Dn1 ns D2-3 8 रुदुर्भूतादु रिता.
— After 3, K6 V1 B Da Dn1 ns D2-5 8 ins

386* शोचन्तस्वस्य पूर्वोक्तान्भापिताश्चासकृत्पुन ।

त वालं भूतले क्षिप्य प्रतिगन्तुं न शक्नुयु ।

[(L 2) V1 B1 2 Da2 D1 5 न शक्नुवन् (Da2 'व) ;
Bo 3 4 5 (marg as in text) अशक्नुवन्]

4 D1 repeats 4^{ad} after 5 — *) S1 (orig,
sup lin as in text) K2 4 5 Dn1 ns D1-3 5 5 G1
एकात्मजम्, K1 एकारसकाम् (sic), B1 'धिकम्; D1
(first time) बालमेकम्, T2 M3 एकारमकम् (for एका').
V1 B Da D6 G1 इद (for इमं). B1 damaged
from लोके up to सहस्राणि (in 5^a) D6 मन्ये; M1
0 4 वाल (for लोके) D7 T1 G2 5 प्रेतात्मकमिम (D7
'द) काले छिन्धि Ca एकारमकमेकस्वरूपमिदं परमं मरणं
सर्वसाधारणमित्यर्थं । छिन्धि —^d) Da1 D6 गच्छय; Da2
जीयत (for गच्छत) — After 4, D1 reads 6^{ab} for
the first time, repeating it in its proper place.

5 B1 damaged up to सहस्राणि —^a) K8 इति
(for इह) —^b) D1 वै च (for चैत्र) K1 5 5 V1
B Da Dn1 ns D2 5 5 0 M ह (for हि) T2 सर्व
प्राणिभयंकरे —^d) Da1 किं तु (for किं ते) V1 Bo-2
5 5 Da D6 7 T G1 2 5 बांधवा (for [अ]वान्धवा)
K6 Dn1 ns D2 5 8 हित्वा वै यात (Dn1 ns याति) यां
धवा; D1 किं तं वधुविवर्जितो. (sic), Cv ते यूय यात
बांधवा. — After 5, D1 repeats 4^{ad}

6 D1 reads 6^{ab} for the first time after 4
—^b) K8 च वेष्टितं (for अधिष्ठितम्) —^c) G1 संवेगे
G2 विप्रयोगाद् —^d) D7 T1 G2 5 [ए]व लक्ष्यते (for
[उ]पलभ्यते)

संयोगो विप्रयोगश्च पर्यायेणोपलभ्यते ॥ ६
 गृहीत्वा ये च गच्छन्ति येऽस्तुयान्ति च तान्मृतान् ।
 तेऽप्यायुषः प्रमाणेन स्वेन गच्छन्ति जन्तवः ॥ ७
 अलं स्थित्वा श्मशानेऽस्मिन्गृध्रगोमायुसंकुले ।
 कङ्कालवहुले घोरे सर्वप्राणिभयंकरे ॥ ८
 न पुनर्जीवितः कश्चित्कालधर्ममुपागतः ।
 प्रियो वा यदि वा द्वेष्यः प्राणिनां गतिरौदृशी ॥ ९

मर्त्येण खलु मर्त्यं मर्त्यलोके प्रसूयता ।
 कृतान्तविहिते मार्गे को मृतं जीवयिष्यति ॥ १०
 कर्मान्तविहिते लोके चास्तं गच्छति मास्करे ।
 गम्यतां स्वमधिष्ठानं सुतलेहं विसृज्य वै ॥ ११
 ततो गृध्रवचः श्रुत्वा विक्रोगन्तस्तदा नृप ।
 वान्धवास्तेऽभ्यगच्छन्त पुत्रमृत्सृज्य भूतले ॥ १२
 विनिश्चित्याथ च ततः संसृजन्तः स्वमात्मजम् ।

C 12. 5690
 B 12. 153 16
 K 12. 152 16

7 ^a) Bo-3 . Da [S]वृत्तिवृत्ति, B1 I G2 . [S]वृ
 गच्छति; Ds M तु गं, D1 G2 न गं (for च गं)
 —^o) Dn3 D1 न याति, D8 तु याति (for सु
 यान्ति) D1 om. च D4 तथा (for च तान्) G7
 गुणात् (for मृतान्) D1 S (G2 & absent) वृत्तिवृत्ति
 च ये मृतान् —^o) D8 तथा (for तेऽपि) B4 damaged
 from प्यायुष up to स्वेन (in 7^d) Bo 5 (marg as
 in text) Ds प्रमाणेन, T2 G1 [S]प्रमाणेन —^d)
 Bo 2-5 D. मानवा (for जन्तव)

8 ^a) V1 B1 2 5 (marg) Da स्यात् (for स्थित्वा)
 Da हि (for स्मिन्) —^o) S1 Da1 D1 बहुले
 (for वहुले) K5 Bo 2-5 Dn1 n3 D2-5 8 रौद्रे
 (for घोरे) ॐ G7 (reading कङ्कालवहुले) कृक
 क्षिरभ्रूडामालक्षयतीति कङ्काल कङ्कलात् । ॐ —^d) S1
 K4 D1 सर्वप्राण (for प्राणि) B1 भयंकरं

9 ^a) D8 जीवित्वा, D1 T G2 5 M1 जीवते; G1
 M2-4 जीविते V1 B1.2 Da न मर्त्यो जीव (V1 Da1
 'वि')ते कश्चित् —^b) T2 G1 कालहेतुम्, Ca 'धर्मम्'
 (as in text) —^c) D4 प्रेष्य (for द्वेष्य)

10 ^a) Bo 4.5 Ds तत (for खलु) K1 D1 मर्त्य,
 M1.3 कर्तव्य (for मर्त्यं) —^b) K1 मर्त्यलोके (sic),
 D1 S (G2 & absent) जीव (for मर्त्यं) G1 प्रसूयत,
 G2 'वित', Ca 'यता (as in text). K1 जीवलोकेन
 सूयता; D1 मर्त्यलोकेषु सूयता —^c) B4 damaged
 from कृत्वात् up to जीवयि (in 10²) T1 कृत्वात्
 Bo 5 विदितो, B1 2 Da D4 विहितो (for विहिते)
 K3 मार्गं, B1.2 Da D4 मार्गं (for मार्गं) —^d)
 K5 Dn1 n3 D2-4 8 मृत को (by transp) Ds (be
 fore corr) M1 जीवयिष्यत (M1 ते)

11 ^a) K5 कर्मानु (for कर्मान्त) K5 V1 Bo.
 2-5 Dn1 n3 D2-4 8 विरते (V1 'तो') (for विहिते)
 K5 मार्गं (for लोके) B1 2 Da दशात्वात् (B1 'चर')

ते काल, D1 S (G2 & absent) वृ (M1 दे) दशातोपचितो
 यावद् (T2 M2 'रते काले; G1 चिते काले, M1.3 &
 'रते काले), G7 दशातोपरते काले —^b) K5 Dn1 n3
 D2.3 5 1 8 T1 G2 5 अस्त, V1 B1.2 Da D4 हस्त;
 T2 G1 [S]यात् (for चात्) K5 B3 Da2 Dn1 n3
 D1 8 T1 G2 5 मास्कर —^c) K5 D8 गच्छन्तं (for
 गम्यतां) —^d) T2 G1 सुतलेहो विसृज्यतां

12 ^a) K5 B4 Dn1 n3 D2-4 8 0 प्रा (D4 0 न्या)
 क्रोशतस् (for वि). D4 [वृ]त्तवत् (for नृप) V1
 Bo-3 5 Da D8 विशोका इव वे तदा (D8 वेमवन्)
 — B1 Da om 12^a-13^a —^o) D3 वाधवत् Bo
 2 2 5 च; T2 G1 तु (for ते) D8 ह्यगच्छत; D8
 न्यवर्तत, D1 S (G2 & absent) [S]भ्यभावंत (for
 अभ्यगच्छन्त) —^d) B2 मृतम् (for पुत्रम्) — After
 12, D4 ins

387* निश्चितार्याश्च ते सर्वे गमनं प्रति भारत ।

13 B1.2 Da Dn3 om 13^a (for B1 Da, cf v 1
 12) —^a) D4 [वृ]त्तवत् (for [वृ]त्तवत्) D5 स
 (for च) K1-3 5 V1 Bo 2-5 Dn1 D2 5 5 1-2 T
 G2 5 M तदा, D4 तत्र, G1 तथा (for तत)
 — K5 V1 B Da Dn1 n3 D2-5 8 ins after 13^a (B1
 Da after 12^{ab}, B2 Dn3 after 12)

388* विक्रोशन्तस्ततस्तत ।

मृतमिर्त्येव गच्छन्तो निराशोऽस्वस्य दर्शने ।

निवर्तने कृतधियः

[B1 Da om line 1 B2 Dn3 om. lines 1-2
 — (L 1) D5 व्युक्रोशतस् B1 damaged from स्त
 up to दशने (in line 2) — (L 2) V1 चत (for
 मृतम्). K5 एष; Da D4 अथ (for एष) Da1
 गच्छति K5 नीविते (for दशने) — (L 3) Da निवर्तने
 K5 Dn1 n3 D2 3 5 8 निश्चितार्यां (Dn3 D8 'धं')श्च ते सर्वे
 (= prior half of 387*)]

C 12 2691
B 12 153 17
K 12 152 17

निराशा जीविते तस्य मार्गमारुह्य विष्टिताः ॥ १३
 "ध्वाङ्गाभ्रसमवर्णस्तु विलान्निःसृत्य जम्बुकः ।
 गच्छमानान्स्स तानाह निर्घृणाः खलु मानवाः ॥ १४
 आदित्योऽयं स्थितो मूढाः स्नेहं कुरुत मा भयम् ।
 बहुरूपो मुहूर्तश्च जीवेतापि कदाचन ॥ १५
 यूयं भूमौ विनिक्षिप्य पुत्रस्नेहविनाकृताः ।
 अमशाने पुत्रमुत्सृज्य कस्माद्गच्छथ निर्घृणाः ॥ १६

—^a) B₂ 2 Da सत्यज्य तु; D₂ G₁ जंत (for 'जन्त')
 V₁ B₀₋₂ Da D₂ ० सम् (for स्वम्). —^a) D₁
 G₂ निराशा (G₂ 'दा') Da₁ जीविते —^a) V₁ B₀
 2-2 Da D₁ S (G₂ 4 absent) विष्टिता; D₂ विष्टत;
 D₀ युधिष्ठिता (slo) (for विष्टिता)

14 ^a) Ś₁ K₁ 2 D₁ ध्वाङ्गाभ्र (for 'ध्वाङ्गाभ्र')
 K₂ D₁ समव (D₁ 'वा')लस्य (for 'वर्णस्य'). A₂ V₁
 B₁ 2 Da D₁ 2 ततो ध्वाङ्गस्य (K₂ 'सु')प्रणस्तु; K₁ 2
 B₀ 2-2 Dn₁ n₂ D₂ 2 1-2 S (G₂ 4 absent) ध्वाङ्गस्य
 (K₂ 2 Dn₁ n₂ D₂ 2 2 'पक्ष'; D₂ 'रूप')सव' ॐ Ca
 ध्वाङ्गाभ्रसवर्णं कृष्णवर्णं । Cv (reading ध्वाङ्गस्य
 विवर्णस्तु) ध्वाङ्गं तत्स्वरेण रक्षते चने विवर्णं विविधवर्णं ।
 ॐ —^b) D₁ यलान्; G₂ जलान् (for विलान्) Ś₁
 K₂ 4 D₁ निर्गम्य (for निःसृत्य) —^a) K₁ B₁ 4 2
 D₁ 2 2 T₂ G₁ स, D₁ T₁ G₂ 2 तु (for स) —
^a) K₁ (before corr as in text) निर्घृण K₁
 मानव; K₂ V₁ B₁ 2 Da Dn₁ n₂ D₂-2 1 2 T₁ G₂ 2
 M मानुषा (for मानवा)

15 ^a) K₂ आदित्य स (for 'त्योऽय') Da मूढात्
 (for मूढा) —^b) B₁ damaged from त मा up to
 दाचन (in 1b⁴) D₂ चास्मजे (for मा भयम्) —^c)
 T₁ G₂ 2 बहुरूपान् (G₂ 'पा') D₁ T₁ G₂ 2 मुहूर्ताच्च
 —^a) K₁ (before corr) 2 4 D₁ जीवेतापि, K₂
 (by corr.) जीव'; K₂ 2 Dn₁ n₂ जीवत्यपि; V₁
 B₁ 2 Da D₁ 1 S (G₂ 4 absent) जीवेदपि; D₂ 2 2
 जीवेत्सोपि; D₂ 'त वै; D₂ जीवता च (for जीवेतापि)
 D₁ T₁ G₂ 2 M कथंचन (for कदा)

16 ^a) V₁ B Da D₂ 1 S (G₂ 4 absent) दमान्
 (for यूय) — After 16^a, D₂ reads 30^a-32^b
 for the first time, repeating the same in its proper
 place. D₂ om 16^a-18^c —^b) D₁ om. (hapl)
 from विना up to स्नेह (in 18^a) B₀ 2-2 D. निरा
 कृताः (for विना) K₄ om. कृता —^c) D₂ 2

न वोऽस्त्यग्मिन्मुते स्नेहो बाले मधुरभाषिणि ।
 यस्य भाषितमात्रेण प्रसादमृपगच्छथ ॥ १७
 न पश्यथ सुतस्नेहं यादृशः पशुपक्षिणाम् ।
 न येषां धारयित्वा तान्कश्चिदस्ति फलागमः ॥ १८
 चतुष्पात्पक्षिकीटानां प्राणिनां स्नेहसद्भिनाम् ।
 परलोकगतित्थानां मुनियज्ञक्रिया इव ॥ १९
 तेषां पुत्राभिरामाणामिह लोके परत्र च ।

स्मराने K₁ Dn₁ n₂ D₂ 2 सुतम् (for पुत्रम्) —^a)
 K₁ 2 2 V₁ B₁ 2 4 Dn₁ D₂-1 1 T G₁ 2 M₁ 4 गच्छथ;
 K₁ Da₁ Dn₂ गच्छति; M₁ प्रगत (for गच्छप).
 B₀ 2 2 त गमिष्यथ निर्घृण

17 D₁ 2 om 17 (cf v. 1 16). —^a) K₂ तस्ने
 (for 'स्त्यग्मिन्') K₁ 2 2 V₁ B₀ 1 2 Da₁ D₂ M₂
 सुत (for सुते) G₁ स्नेहे —^b) K₂ Da₁ भाषिण.
 D₁ T₁ G₂ 2 मधुरभाषिणि (T₁ G₂ 'जी') प्रिये —^c)
 V₁ तस्य (for यस्य) T₂ भाषण; Cv रावित् (for
 भाषित) —^d) D₂ प्रदायम्; D₂ प्रमोदम् (for प्रमा
 दम्) D₁ om from पशुपक्षिण up to प्राणिनां (in 10¹)
 K₁ V₁ B₀ Da उपगच्छत (V₁ 'ति; Da 'ति); K₂
 B₁ 2 4 Dn₁ n₂ D₂ 2 मधिगच्छत (K₂ 'ते; B₁ 2 2 'म)

18 D₁ om 18^a (cf v. 1 16) D₂ om 18 (cf
 v. 1 17) D₂ om 18^b (cf v. 1 16). —^a) K₂
 Dn₁ n₂ D₂ 2 2 स्ने (for न) K₁ 2 2 B₁ Dn₁ n₂
 D₂ पश्यत; V₁ B₀-2 2 Da D₁ 2 1 2 (G₂ 4 absent)
 'य (for 'थ) K₂ 2 2 Dn₁ n₂ D₂ 2 M सुतस्नेहो
 (K₂ 2 'दा) —^b) K₂ 2 V₁ B Da D₁ 2 T₂ G₂
 यादृश (K₂ 4 'दा') B₁ 2 Da D₁ T₂ G₁ 2 मृग
 पक्षिणां (for पशु) B₁ damaged from पक्षिणां up
 to दक्षि क (in 18¹) —^c) K₂ V₁ Dn₁ n₂ Da 1 2
 G₂ न तेषां; T₂ G₁ न मे स; M तेषां (M₂ 'पा') स
 (for न तेषां) K₁ त; D₁ S (G₂ 4 absent) द्व
 (for तान्). —^d) B₀ ममागत; M₂ फलागमं
 (for 'म').

19 D₂ om up to प्राणिनां (cf v. 1 17) —^a)
 K₁ जातीनां (for कीटानां) —^b) T₂ G₁ तथा वै
 (for प्राणिनां) Da₂ सद्भिना (for सद्भिनाम्) D₂
 प्राणिस्नेहसद्भिनां —^c) B₁ T₁ G₂ नतित्थानां; D₂
 गतित्थानां. —^d) B₁ मुनियोग; D₂ अनियोग (for
 मुनियज्ञ). K₂ Dn₁ n₂ D₂ 2 2 क्रियां (for -क्रिया)

20 ^a) D₁ पुत्राभिरामाणाद् (for 'रामाणाम्) —^b) D₁

न गुणो दृश्यते कश्चित्प्रजाः संधारयन्ति च ॥ २०
 अपश्यता प्रियान्पुत्रान्पैपां शोकोऽनुतिष्ठति ।
 न च पुष्पन्ति संबद्धास्ते मातापितरौ क्वचित् ॥ २१
 मानुषाणा कुतः स्नेहो येषा शोको भविष्यति ।
 इमं कुलकर पुत्रं कथं त्यक्त्वा गमिष्यथ ॥ २२
 चिरं मुञ्चत बाष्पं च चिर स्नेहेन पश्यत ।
 एवंनिधानि हीष्टानि दुस्त्यजानि विशेषतः ॥ २३
 क्षीणस्याथामियुक्तस्य श्मशानामिमुखस्य च ।
 बान्धवा यत्र तिष्ठन्ति तत्रान्यो नावतिष्ठते ॥ २४

सर्वस्य दयिताः प्राणिसर्वः स्नेहं च विन्दति ।
 तिर्यग्योनिष्वपि सतां स्नेहं पश्यत यादृशम् ॥ २५
 त्यक्त्वा कथं गच्छथेमं पद्मलोलायताक्षकम् ।
 यथा नवोद्वाहकृतं स्नानमालयविभूषितम् ॥ २६
 भीष्म उवाच ।
 जम्बुकस्य वचः श्रुत्वा कृपणं परिदेवतः ।
 न्यवर्तन्त तदा सर्वे श्वाथं ते स्म मानुषाः ॥ २७
 गृध्र उवाच ।
 अहो धिक्सुनृशंसेन जम्बुकेनाल्पमेधसा ।

C 12. 8705
 E. 12. 153. 32
 K 12 152. 32

इहलोको — ^a) Da किंचिद् (for कश्चित्) — ^d)
 G₂ प्रजा (for प्रजा)

21 ^a) B₂ damaged, D₁ नपश्यता; T₂ G₂ अ
 (G₂ न) पश्य तात् Bo & D₅ च तात् (for प्रियान्)
 — ^b) B₁ damaged from येषां up to ते मा (in 21^d)
 K₈ & Dn₁. n₈ D₂-₁ & तेषां, V₁ Bo-₃ & Da D₅ & T
 G₂ & M येषां; G₁ येषां (for नैषां) G₁ शेषो (for
 शोको) K₂-₅ V₁ B (B₁ damaged) D (except
 D₁ & Dn₂ D₅ absent) S (G₂ & absent) न (for
 अनु) — ^c) D₁ T₁ G₂ & न ते पोषण (T₁ पंक्ति) सप्तमी
 सा; T₂ G₁ M न ते पोषति (T₂ 'त्य' सद्गत्या (T₂
 'स्त' — ^d) Bo & D₅ मातरं पितरं क्वचित्; D₁ S
 (G₂ & absent) मातापितर एव हि.

22 ^a) Ś₁ K₁ & D₁ T₂ G₁ मा (K₁ T₂ G₁ न)-
 नुष्पाणां D₅ गत, T₂ कृत (for कृत) — ^b) Ś₁
 (sup lin as in text) K₂ & D₁ & स्नेहो (for शोको)
 K₈ V₁ B Da D₂-₁ & S (G₂ & absent) न विद्यते
 (for भविष्यति) — B₃ om 22^d — ^d) K₈ Dn₁. n₈
 D₂ & & त्यक्त्वा क्वचु; M₂ कथं हित्वा (for कथं त्यक्त्वा)

23 ^a) D₁ बाष्पाणि (for बाष्पं च) V₁ Bo 2-₅
 Da D₅ चिरमुत्सृज्य बाष्पाणि (Da₁ पुष्पाणि); B₁ चिर
 मृजतो पुष्पाणि; Cv चिरभूत च बाल च — ^b) D₁
 चित्त (for चिर) V₁ B D₂ & स्नेहं न; Da₁ स्नेहो न
 (for स्नेहेन) K₈ D₁ पश्य त, V₁ B Da D₅ पश्यथ
 (for 'त' — ^c) B₁ D₅ इष्टानि, B₁ चे; T₂ G₁ M
 शि' (for ही' — ^d) Da D₁ दुस्त्यजानि (for दुस्त्य')

24 ^a) B₁ damaged from युक्तस्य up to तिष्ठन्ति
 (in 24^d) Da Dn₁. n₈ D₁ & अथ, G₁ अथ (for
 अथ) Ś₁ अभियुक्तस्य; V₁ B₁ & Dn₁ D₁ वियुक्तस्य;

Bo & s अभियुक्तस्य; Da वियुक्तस्य, D₁ हि युक्तस्य;
 D₅ वियुक्तस्य; S (G₂ & absent) अभिशक्तस्य (for 'यु
 क्तस्य) — ^b) D₅ श्मशानाभि G₂ वा (for च)
 — ^d) Da [अ]लपो (for [अ]न्यो) Ś₁ (sup lin) D₁ &
 M [अ]वतिष्ठति; Ś₁ (inf lin) K₂ & D₁ 'नन्यते;
 K₈ & B₂ & Dn₁. n₈ D₂ & & [अ]वतिष्ठते (K₈ Dn₁. n₈
 'ति) (for [अ]व')

25 ^a) Da₁ [अ]दयिता (s₁₀) — ^b) Ś₁ सर्वा;
 K₁ & Bo-₃ Da Dn₈ D₁ & G₂ सर्वं; D₅ G₁ सर्वं;
 T₁ सर्वं — ^c) D₁ S (G₂ & absent) सम (for सतां).
 V₁ B₁ & Da D₁ तिर्यग्योनावपि सतां — ^d) Dn₈
 M₂ पश्यति K₈ Da₂ यादृश'

26 ^a) K₈ om from येमं up to श्वाथं (in 27^d)
 K₈ D₅ नु गच्छत्त; D₁ T₁ G₂ M₂ & गच्छथेम (for
 गच्छथेम) Dn₈ त्यक्त्वा क्व गच्छथेम (s₁₀) — ^b) K₈
 Dn₁. n₈ D₁-₈ & & लोलायताक्षिक, V₁ Bo-₃ & Da
 D₅ & & S (G₂ & absent) 'तेक्षणं (for 'ताक्षकम्)
 — ^c) K₈ यथो (for यथा) — ^d) K₈ स्नान, D₅
 G₂ स्नात (for स्नान) D₅ शौचस्नानवि'

27 K₈ om. up to श्वाथं (of. v l. 26) D₁ alone
 has the ref — ^a) B₁ damaged from जम्बुक up
 to तदा (in 27^d) Dn₁ जम्बुकस्य — ^b) D₅ परि
 देविता; T₂ पर्यदेवत, M₁ परिदेवन; M₂ 'देविन
 (for 'देवत) — ^c) K₁ M₄ न्यवर्तत; B₁ Da ते
 न्यवर्तत (for न्यवर्तन्त) V₁ B₁ Da D₁ S (G₂ & ab
 sent) तत् (for तदा) — ^d) K₁ B₃ Da श्वाथं;
 B₁ सर्वायांस; D₁ श्वाथं; D₁ S (G₂ & absent)
 श्वाथं (for श्वाथं) D₅ om. ते B₃-₅ D₅ च; D₁
 S (G₂ & absent) हि (for स्म) K₈ शोचयतोय मानुषं;
 D₁ श्वाथं ये समागता.

क्षुद्रेणोक्ता हीनसत्त्वा मानुषाहिकिं निर्वर्तय ॥ २८

पञ्चभूतपरित्यक्तं शून्यं काष्ठत्वमागतम् ।

कस्माच्छोचय निश्चेष्टमात्मानं किं न शोचय ॥ २९

तपः कुरुत वै तीव्रं मृच्यध्वं येन किल्बिपात् ।

तपसा लभ्यते सर्वं विलापः किं करिष्यति ॥ ३०

अनिष्टानि च भाग्यानि जानीत सह मूर्तिभिः ।

येन गच्छति लोकोऽयं दत्त्वा शोकमनन्तरम् ॥ ३१

28 ^a) D₁ धीतसत्त्वेन; M₁ स्म नृशसेन (for सुच^०)
K₅ Dn₁ n₈ D₂ s. s. अहो यत नृशसेन —^b) V₁ Da
जघूकेन. K₈ [अ]ल्पमेधस, K₅ *भापित, V₁ B₁ s
G₁ *चेतसा (for *मेधसा) — K₅ om. 28^a-29^a —^c)
M₄ [ठ]क्त्वा. T₂ G₁ अल्पसत्त्वा (for हीन^०) —^d)
G₁ मनुष्या (for मानुषा)

29 Ś₁ K₁ s s s D₁ om (all [except K₅]
hapl) 29 (for K₅, of v. l. 28) —^a) D₉ पंचेन्द्रिय
(for पञ्चभूत) —^b) Da₁ शून्यं; D₁ सृत्तं; D₁ S
(G₅ s absent) शुष्क (G₁ M *ष्क) (for शून्यं)
Da₃ शून्यकाष्ठमागतं —^c) V₁ D₅ G₁ तस्माच्च (for
क्^०). D₁ शोचय K₈ निश्चेष्टाम्; Dn₁ n₈ D₂ s s
तिष्ठतम् (for निश्चेष्टम्). —^d) D₉ आत्मार्थं (for *न)
B₁ damaged from न किं up to तीव्र (in 30^a) M₂
नु (for न)

30 B₁ damaged up to तीव्र —^a) M₂ तप
(for तप.). Da कुरुय; D₁ T₁ G₂ s *च्य (for *त्)
V₁ B₁ s Da क्षीम वै; D₁ वै क्षिप्र; D₁ S (G₅ s
absent) तीव्र वै (by transp). —^b) Dn₈ मुच्यते,
D₅ मुच्यध्व (for मुच्यध्व) — D₅ reads 30^a-32^b
for the first time after 16^a —^c) D₁ विलोप
(for विलाप)

31 ^a) D₁ T₁ G₂ s M Cv स्वनिष्टानि (for अनिष्टा
नि). Dn₈ [ह]य, D₁ [ह]ह (for च) Ś₁ K₁ s s D₁
भोग्यानि; G₅ (before corr) यो^०, Cv भोग्यानि (for
भाग्यानि) T₂ G₁ तपसा चैव भाग्यानि —^b) K₂ s s
V₁ Bo s-. Da Dn₁ n₈ D₂ s s जातानि; K₈ जानत;
B₁ laouna, D₁ (before corr. as in text) जानीय
(for *त्) K₅ V₁ B Dn₁ n₈ D₂ s. s. s सह मूर्तिना;
Da D₅ सह मृत्युना; D₁ S (G₅ s absent) स्व (D₁
स्व) स्वमात्मना (M₂ *न.); C_u सह मूर्तिभिः (as in
text). —^c) G₅ M₁ s गच्छति. K₈ s V₁ B D
(except D₁, Dn₂ D₅ absent) S (G₅ s absent)

धनं गाश्च सुवर्णं च मणिरत्नमथापि च ।

अपत्यं च तपोमूलं तपोयोगाच्च लभ्यते ॥ ३२

यथाकृता च भूतेषु प्राप्यते सुरदुःसता ।

गृहीत्वा जायते जन्तुर्दुःसानि च सुसानि च ॥ ३३

न कर्मणा पितुः पुत्रः पिता वा पुत्रकर्मणा ।

मार्गेणान्येन गच्छन्ति त्यक्त्वा मुकृतदुष्कृते ॥ ३४

धर्मं चरत यत्नेन तथाधर्मान्निवर्तत ।

घालो (for लोको). —^a) D₁ G₅ (before corr)
त्यक्त्वा; T₂ G₁ हित्वा; M₂ दुरय (for द्रवा) Bo
दुरयम् (for शोकम्) B₁ अनंतरं; D₁ s T₁ G₂ s
अनुत्तर (D₉ *मं) (for अनन्तकम्).

32 ^a) K₅ Dn₁ n₈ D₁-s s T₁ G₂ s गाव (for
गाश्च) D₁ (before corr as in text) सुवर्णाश्च Cv
धेनुं गां (gloss विद्यां) च सुवर्णं च —^b) Ś₁ (m/
l:n) मणिरत्नम्, K₄ *रयम्, V₁ B₁ Da *मुक्ताम्
(for *रत्नम्). Bo s-s D₅ तथापि; D₁ (before corr
as in text) धनानि (for अथापि) K₂ s B₁ D₁ s s
T₂ G₁ s वा (for च) —^c) D₁ अन्यथापि, G₁
अपश्य च (for अपत्यं च) —^d) Bo s हि (for च).
K₁ लभ्यति (for *ते)

33 ^a) K₁ s D₁ यथा (K₁ अथ) कृताश्च, K₈ तथां;
Cv यथा कृत्वा (for यथाकृता) D₉ भूतेषु (for
भूतेषु) —^b) K₈ सुरदुःसता; K₅ V₁ B Da Dn₁ n₈
D₁-s s T₁ G₂ s सुखदुःखिता (for *सता).

34 ^a) D₂ कर्मणापि, D₅ न कर्मणि च (hyper
metric), D₅ कर्मणा च (for न कर्मणा) —^c)
G₂ मार्गे न (for मार्गेण) B₁ s Da D₅ [अ]नेन; Dn₈
[अ]न्ये नि (for [अ]न्येन) —^d) K₄ त्यक्त्वा, K₅
Dn₁ n₈ D₂ s s s (G₅ s absent) यद्वा; V₁ Bo s-s
D₅ बुद्धा; B₁ बुधा; Da₁ यद्वा; Da₂ बुद्धा; D₁
विद्धा (for त्यक्त्वा). K₂-s Dn₁ n₈ D₂-s s s
(G₅ s absent) दुष्कृते; V₁ B Da D₅ *त्

35 ^a) K₅ धर्मं (for धर्मं) K₄ M₁ s चरति —^b)
B₁ यथाधर्मान् (for तथां) K₈ B₅ Da₂ निवर्तते,
K₄ *त्; D₁ G₁ *य; T₂ G₂ *य K₅ Dn₁ n₈ D₂
s s Cn न चाधर्मं मन कृया ❀ Cn कृया इति
घचनघ्यत्ययञ्छान्दस । ❀ —^c) Ś₁ K₄ D₁ वर्तितव्य;
K₁ वर्तये च; B₁ s Da वर्तमाना; D₅ निवर्तध्व (for
वर्तध्व च). —^d) G₂ देवतेषु Da द्विजातिषु (for
द्विजेषु च)

वर्तध्वं च यथाकालं दैवतेषु द्विजेषु च ॥ ३५
 शोकं त्यजत दैन्यं च सुतस्नेहान्निवर्तत ।
 त्यज्यतामयमाकाशे ततः शीघ्रं निवर्तत ॥ ३६
 यत्करोति शुभं कर्म तथाधर्मं सुदारुणम् ।
 तत्कर्तव्यं समश्नाति बान्धवानां किमत्र हि ॥ ३७
 इह त्यक्त्वा न तिष्ठन्ति बान्धवा बान्धवं प्रियम् ।
 स्नेहमुत्सृज्य गच्छन्ति चाप्पपूर्णाविलेक्षणाः ॥ ३८
 प्राज्ञो वा यदि वा मूर्खः सधनो निर्धनोऽपि वा ।
 सर्वः कालवशं याति शुभाशुभसमन्वितः ॥ ३९

36 ^a) K₁ वन्य च; B₁ मा दैन्यं (for दैन्यं च)
 V₁ B₀ २ ३ ४ Da D₁ ६ शुभ भजत मा दैन्यं — ^b)
 K₂ निवर्तते, D₁ 'तता, D₂ 'तय D₁ S (G₂ ४
 absent) सुतस्नेह विमुचत — D₁ om (hapl) 36^{ad}
 — ^c) Ś₁ K₁ D₁ G₁ २ ३ M₁-३ त्यजताम् (for त्यज्य-
 ताम्) — ^d) K₂ D₂ शोकः; M₂ शील (for शीघ्र)
 K₃ D₃ नियच्छत (for निवर्तत)

37 ^a) D₁ M₂ य (for यत्) — ^b) K₂ ४ ५
 Dn₁ n₂ D₁-४ २ १ T₂ G₁ २ तथा कर्म; V₁ B Da D₁
 यच्च इयत् (for तथाधर्मं) — ^c) K₂ कर्मव, D₁ M₂
 कर्तव्य (for कर्तव्यं) V₁ B₂ Da समाप्नोति (for सम
 श्नाति) — ^d) K₁-३ ४ B₀ ३ ४ Dn₁ n₂ D₂ २ ३ १ ह,
 V₁ B₁ २ ३ Da D₁ S (G₂ ४ absent) वै (for हि)

38 ^a) D₁ S (G₂ ४ absent) [अ]वतिष्ठते (for न
 तिष्ठन्ति) — ^b) B₁ D₂ ३ ४ (before corr as in text)
 बांधव; T₁ 'वान् (for 'व) — ^c) B₁ damaged
 from न्ति up to मूर्ख (in 39^a) — ^d) V₁ D₁ T₂
 G₁ चाप्पपूर्णाविलेक्षणा, B₁ 'र्णाकुलक्षणा

39 39^a is damaged in B₁ — ^a) D₁ २ १ मूर्ख
 (for मूर्खं) — ^b) Ś₁ K₂ ४ D₁ तथा (for अपि वा)
 — V₁ reads 39^a-40^d on marg — ^c) K₂ सर्वं,
 V₁ B Da D₁ ६ सर्वं (for सर्वं) K₃ काल, M₂ काले
 (for काल) K₂ V₁ B₀-३ ४ Da D₁ याति (for
 याति) — ^d) B₁ Da D₁ S (G₂ ४ absent) सुखदुःख
 (for शुभाशुभ) V₁ B Da D₁ ६ समन्वित

40 V₁ reads 40 on marg — ^b) B₁ शोचत,
 Da 'या — ^c) K₁ (by corr) पिता (for प्रभु)
 — ^d) M₂ सर्वग (for धर्मत) B₀ ३ ४ D₁ प्रिय
 दर्शन, Da₁ समदर्शन; T₁ 'शंस (for 'शनं)

किं करिष्यथ शोचित्वा मृतं किमनुशोचथ ।
 सर्वस्य हि प्रभुः कालो धर्मतः समदर्शनः ॥ ४०
 यौवनस्थांश्च बालांश्च वृद्धान्गर्भगतानपि ।
 सर्वानाविशते मृत्युरेवंभूतमिदं जगत् ॥ ४१
 जम्बुक उवाच ।
 अहो मन्दीकृतः स्नेहो गृध्रेणोहाल्पमेधसा ।
 पुत्रस्नेहाभिभूतानां युष्माकं शोचतां भुशम् ॥ ४२
 समैः सम्यक्प्रयुक्तैश्च वचनैः प्रथयोत्तरैः ।
 यद्गच्छथ जलस्थायं स्नेहमुत्सृज्य दुस्त्यजम् ॥ ४३

C 12. 5721
 B 12. 153 47
 K. 12. 152 47

41 ^a) T₂ वृद्धाश्च (for बालाश्च) — ^b) T₂ वा-
 लान् (for वृद्धान्) — 41^{ad} is damaged in B₄ — ^c)
 K₁ स तान् (for सर्वान्) Ś₁ K₁ D₁ आमुष्य (K₁ 'दा)ते;
 K₂ आनमृते (sic) (for आविशते) B₀ ३ जत् (for
 मृत्युर) K₃ सर्वासामीशते मृत्युर; V₁ B₁ २ ३ (marg)
 Da सर्वं क (B₂ का)लयते मृत्युर — ^d) D₂ वैरभूतम्;
 Ca पवभूतम् (as in text)

42 Da जम्बुक — ^b) D₁ वृध्रेण (for गृध्रेण) B₂
 Da₂ तु (for [इ]ह) K₁ ३ ४ V₁ B Da Dn₁ n₂
 D₂-४ १-१ S (G₂ ४ absent) [अ]ल्प (Da₁ तुल्य; M₂
 [अ]ल्प) बुद्धिना (for [अ]ल्पमेधसा) D₂ गृध्रेणाल्प
 बुद्धिना — ^c) T₂ G₁ सुत (for पुत्र) — ^d) V₁
 B₁ ३ Da भवता (for युष्माक)

43 ^b) K₁ वदनै (for वचनै) K₂ प्रथयोत्तरै,
 K₃ Dn₁ n₂ D₂ ३ ४ प्रत्यं, V₁ B₁ २ Da D₁ S (G₂ ४
 absent) हेतुदर्शनै (B₁ 'दिकै, B₂ Da 'दिकै) (for
 प्रथयोत्तरै) — After 43^{ab}, D₁ S (G₂ ४ absent)
 ins

389* सर्वमेतत्प्रपद्याशु कुरुतां मा विचारय ।

[D₁ T₁ G₂ ३ मस्वम् (for सर्वम्) T₂ G₁ कुरुष्व,
 M₂ 'त (for 'तां) M₃ [इ]ह (for मा) T₂ G₁ M₁ ३
 विचारणा; M₂ 'यन्, M₃ 'त (for 'व)]

— ^c) Ś₁ K₁ V₁ D₁ तद् (for यद्) K₁-३ V₁ B₂
 D₁ १ T₁ G₂ ३ M₂ गच्छत; K₃ Dn₁ n₂ D₂ ३ ४ 'ति
 (for 'थ) Ś₁ K₁ (by corr) ३ ४ V₁ Dn₁ (orig)
 D₁ १ T₁ G₂ ३ M₁ ३ ४ जलस्थान, K₁ (before corr)
 जलस्थायं; K₃ Dn₁ (also as in text) n₂ (marg)
 D₂ ३ ४ जनस्थाय; B₀ ३-४ जनस्थायं; B₁ जना स्थान;
 D₁ ३ १ जलच्छाय, T₂ G₁ जले स्था (G₁ स्था)न; M₂
 जलस्थानं (for 'स्थाय) — ^d) B₂ यत्नत (for दुस्त्यजम्)

C 12 5722
B 12 153 48
K 12. 152 48

अहो पुत्रवियोगेन मृतशून्योपसेवनात् ।
क्रोशतां वै भृशं दुःखं विवत्सानां गवामिव ॥ ४४
अद्य शोकं विजानामि मानुषाणां महीतले ।
स्नेहं हि करुणं दृष्ट्वा ममाप्यश्रुण्यथागमन् ॥ ४५
यत्नो हि सततं कार्यः कृतो दैवेन सिध्यति ।
दैवं पुरुषकारश्च कृतान्तेनोपपद्यते ॥ ४६
अनिर्वेदः सदा कार्यो निर्वेदाद्धि कुतः सुखम् ।
प्रयत्नात्प्राप्यते ह्यर्थः कस्माद्गच्छथ निर्दयाः ॥ ४७
आत्ममांसोपवृत्तं च शरीरार्थमयीं तनुम् ।

B₁ damaged from स्यनम् up to सेवनात् (in 44^b)

44 B₁ damaged up to सेवनात् —^b) B₁ T₂ G₁ मृत (for मृत) —^c) T₂ G₁ क्रोशतां (for क्रोशतां) K₂ १ १ B₁ Dn₁ ns D₂-१ १ सु; V₁ B₁ १ Da D₁ S (G₂ १ absent) घो (for वै) Ś₁ K₁-१ V₁ Bo-१ १ Da D₁ १ १ १ दुःखाद् (for दुःखं) —^d) B₁ विशंसानां; D₂ वियुक्तानां; M₂ विवासानां (for विवत्सानां) Dn₂ गवानि च (for गवामिव).

45 ^a) K₂ अय; D₂ अय (for अद्य). —^b) Ś₁ Da D₁ मनुष्याणां —^c) V₁ B Da D₂ M₁ १ खेहाद् K₂ १ B₁ Dn₁ ns D₂ १ १ T₂ G₂ M₂ कारणं; M₁ १ तरुणं (for कं) K₂ १ Dn₁ D₂ १ १ कृत्वा, Dn₂ इत्वा (for दृष्ट्वा) —^d) D₁ T₁ G₂ मामपि (for ममापि) K₂ १ V₁ B₁-१ Da Dn₁ ns D₂ १ १ अयापतन्; Bo D₂ १ अयापयत् (Bo 'न्), D₁ M₂ १ अयागमत् (for 'मन्) K₂ D₂ ममाप्यश्रु च (D₂ त)यागमत्

46 K₂ om. (hapl) 46^b-47^a —^b) K₂ V₁ B₁ १ १ १ Da Dn₁ ns D₂ १ १ S (G₂ १ absent) ततो (for कृतो). G₁ १ देवेन. V₁ B₁ Da D₁ S (G₂ १ absent) युज्यते; B₁ मुच्यते (for सिध्यति) —^c) Dn₁ देव Bo १ D₂ पुरुषकरणे; T₂ G₁ 'र च (for 'रश्च) B₁ damaged from रश्च up to सदा का (in 47^a) —^d) K₂ १ D₁ [उ]पलभ्यते (for 'पद्यते)

47 K₂ om 47^a (of v 1. 46). B₁ damaged up to सदा का —^b) B₁ गत (for कुत) —^c) M₂ अर्थ —^d) K₂ तस्माद्; Bo कथं; D₂ कामाद् (for कस्माद्) V₁ B₁ १ Dn₁ D₂ १ १ M₂ गच्छत (for 'य) Da निर्मया; Dn₁ ns निर्दय (for 'या)

48 ^a) Ś₁ K₁ १ T₁ G₂ १ मांसोपवृत्तां; B₁ Da₁

पितृणां वंशकर्तारं वने त्यक्त्वा क्व यास्यथ ॥ ४८
अथ वास्तं गते सूर्ये संध्याकाल उपस्थिते ।
ततो नेष्यथ वा पुत्रमिहस्था वा भविष्यथ ॥ ४९

गृध्र उवाच ।

अद्य वर्षसहस्रं मे साग्रं जातस्य मानुषाः ।
न च पश्यामि जीवन्तं मृतं स्त्रीपुंनपुंसकम् ॥ ५०
मृता गर्भेषु जायन्ते म्रियन्ते जातमात्रकाः ।
विक्रमन्तो म्रियन्ते च यौवनस्थास्तथापरे ॥ ५१
अनित्यानीह भाग्यानि चतुष्पात्पक्षिणामपि ।

D₂ 'वृत्तश्च; D₂ 'कृतं (for 'वृत्तं) D₁ T₂ G₁ M आत्ममांसोपम वृत्त (M₁-१ 'वृत्तं), D₂ आत्ममांसोपवृत्तां च —D₁ reads 48^b twice —^b) K₁ १ शरीराव (K₂ 'द्व)मयीं तन् —^d) Da₂ यास्यथ

49 ^a) T₁ G₂ १ M₂ च (for वा) D₂ अयास्तं च गते सूर्ये —^b) B₁ damaged from उप up to स्था वा (in 49^d) K₂ D₁ G₂ M लुपस्थिते; B₂ damaged, D₁ T₁ G₂ [S]प्युप^c; D₂ उपा^c (for उप^c) —^c) Bo नेष्यति (for 'थ) G₂ om पुत्र V₁ B₁ १ Da Da नयिष्यथ तत् पुत्रम्. —^d) K₂ D₂ इहस्थो; M₂ 'स्थं (for 'स्था) D₂ भविष्यति (for 'थ) —After 49, T₂ ins an addl colophon [Sub parvan राजधर्म —Adhy no 151]

—After the colophon, T₂ ins

300* श्रीभीष्म ।

जम्बुकस्य च च श्रुत्वा गृध्रो राजन्यदम्रवीत् ।

तत्सेऽहं सप्रवक्ष्यामि त्वमिहैकमना शृणु ।

50 ^b) Bo जातं हि (for जातस्य) K₁ M₂ मानुष^c —^c) Ś₁ K₁ १ १ D₁ transp च and पश्यामि B₁ जीवन्ती. —^d) Ś₁ K₁ १ १ D₁ मृत्वा (for मृत)

51 ^a) D₂ च सुवि (for गर्भेषु). —^b) K₂ V₁ B Da Dn₁ ns D₂-१ १ T₂ G₁ जातमात्रा म्रियति (Da₂ 'ते) च; D₁ T₁ G₂ १ M जाय (D₁ 'त)माना म्रियति च —^c) K₂ Dn₁ ns D₂ १ १ च (D₂ च)क्रमंतो, D₁ T₁ G₂ १ विक्रा^c (for विक्र^c) Bo १ D₂ वा (for च) —^d) Da₁ यौवनावस्थाद् (hypermetric) Dn₂ ततो परे, D₂ तयापरे, M₂ म्रियति च (for तयापरे)

52 ^a) B₁ १ Da₂ D₂ हि; Da₁ ह; D₁ S (G₂ १ absent) च (for [ह]ह) B₁ damaged from ग्यानि

जङ्गमाजङ्गमानां चाप्यायुरग्रेऽवतिष्ठते ॥ ५२

इष्टदारविद्युक्ताथ पुत्रशोकात्नितस्तथा ।

दह्यमानाः स शोकेन गृहं गच्छन्ति नित्यदा ॥ ५३

अनिष्टानां सहस्राणि तथेष्टानां शतानि च ।

उत्सृज्येह प्रयाता वै वान्धवा भृशदुःखिताः ॥ ५४

त्यज्यतामेप निस्तेजाः शून्यः काष्ठत्वमागतः ।

अन्यदेहविपक्तो हि श्रावं काष्ठमुपासते ॥ ५५

श्रान्तजीवस्य वै वाष्पं कस्माद्धित्वा न गच्छथ ।

निरर्थको ह्ययं स्नेहो निरर्थश्च परिग्रहः ॥ ५६

न चक्षुभ्यां न कर्णाभ्यां संश्रणोति समीक्षते ।

तस्मादेनं समुत्सृज्य स्वगृहान्गच्छताशु वै ॥ ५७

मोक्षधर्माश्रितैर्वाक्यैर्हेतुमद्भिरनिष्टुरैः ।

मयोक्ता गच्छत क्षिप्रं स्वं स्वमेव निवेशनम् ॥ ५८

प्रज्ञाविज्ञानयुक्तेन बुद्धिसंज्ञाप्रदायिना ।

C. 12 5757
B. 12. 153. 63
K. 12. 152. 62

up to मपि (in 52^b) — °) Bo 1 s s Ds 1 s s वा
(for च) Ks B1 Dn1 ns Ds 1 s s जगमाना नगानां
वा — °) T1 G2 s हि; T2 G1 lacuna (for [अ]
पि) B: प्रतिष्ठते, Da D1 s [s]वतिष्ठति (for 'ते)
D: सायुरत्रानतिष्ठते, M सायुरत्रेण तिष्ठति

53 °) B: विमुक्ताद्, Dn3 G1 (before corr)
नियुं (for वियुं) — °) Da2 तदा (for तथा)
M: पुत्रशोकममन्विता — °) V1 B1 s Da D1 T2
G2 s तु (for स) — °) Ds 1 गृहे; D1 (before
corr as in text) T1 G2 s M गृहान् (for गृह) Ks
Dn1 ns Ds 1 s नित्यदा, M1 s मानवा (for नित्यदा)

54 °) Bo s Ds अनिष्टानि, D1 T1 Gs अनिष्टाना
(for अनिं) — °) Dn1 यथेष्टानां (for तथे')
— °) Ds [ए]र (for [इ]ष्ट)

55 °) B: damaged from त्यज्य up to शून्य (in
55^b). Ś1 Ks Da Ds 1 s T1 G2 s M1 त्यज्यताम्; B3
Ds दह्यताम् (for त्यज्यताम्) Ś1 (sup lin; inf
lin as in text) Ks s D1 निश्चेष्ट; D: निस्तेजा, T:
G1 निश्चेता (for निस्तेजा) — °) Da T1 G2 s शून्य,
Ds शून्ये Ds आगता — °) Da2 G2 अन्यदेदा
(for 'देह) Ks s Dn1 ns Ds 4 s s T2 G1 s M1
2 s विपक्त; V1 B: विपक्त; Da विमुक्त; Ds
विपक्तौ (for विपक्तो) V1 Da वै, M1 s वा; M2
[s]य (for हि) K1 अन्यदेव हि शका हि — °) K1
दाव, Ks Ds दावं; D1 T1 Gs शिशु, T2 G1 M
दाव; G2 शिशु (for दाव) Da कष्टम् (for काष्टम्)
Ś1 K1-1 B3 s Dn1 D1 s उपामत, B1 D1 S (G2 s
absent) 'सय, Da2 'सव (for 'सते) K: Dn1
ns Ds-1 s श्राव (Ds दाये) काष्टत्वमागत

56 V1 reads 56^a on marg — °) Ks s Dn1
ns Ds-1 s त्यक्त; Ds क्रीत, T G1 ज्ञात, M1 s s
क्रांत; M2 क्रांत (for श्रान्त) D1 T1 Gs देहस्य
(for जीवस्य) Ks B: Dn1 ns Ds 1 स वैवाय्य; V1

Da वैवाय्य, Bo s वैवाय्य (sic), Ds lacuna, M1 वै
वाय्य (for 'व्य) Gs श्रान्तादेवास्य वै वाय्य — °) K1 s
B1 Dn3 Ds गच्छत, Da2 'थ, G2 (also as in
text) त (for 'य) Ds विद कस्माद् गच्छथ — °)
D1 निरर्थक Ks जड (for लय) T2 शोको, Gs लोको
(for स्नेहो) Da2 निरर्थकालय स्नेहो (sic) — °)
Ks V1 B1 s Da Dn1 ns Ds-1 s S (G2 s absent)
निष्कम्ब (M2 'ल) (for निरर्थक) Ks Dn1 ns Ds-1
1-2 S (G2 s absent) परिश्रम, B2 Da प्रतिग्रह (for
परिग्रह)

57 °) M यच् (for the first न) M4 स (for
the second न) Ś1 Ks s D1 न कर्णाभ्यां न चक्षुभ्यां
(by transp), Ks Dn1 ns Ds 1 s चक्षुभ्यां न च कर्णा
भ्या — °) B1 Ds 1 T G2 s न श्रणोति, Da1 सद्य
(for सद्य) K1 s B2 Da2 Ds 1 समीक्षते, Ks
'क्षते, B1 D1 1 T1 G2 s M न पश्यति (for समी
क्षते) — °) Ks s V1 B1-3 Da Dn1 ns Ds 1 s M2
कस्माद् (for त) T2 एव (for एत) B4 dam-
aged from समु up to वै (in 57^d) T2 G1 परि
त्यज्य (for समुत्सृज्य) — °) Ks V1 B1 s Da Dn1
ns Ds-1 s न गृहान्, Bo s s Ds स्वगृहं (Ds 'हाद्)
(for 'हान्) B2 गच्छथ (for 'त) Da [अ]शुचि
(for [आ]शु वै)

58 °) T2 मोक्षे K1 (by corr) धर्मश्रुतैर्, Dn3
धर्माश्रुतैर् (sic), M2 श्रुतैर् (for 'श्रुतैर्) — °)
Ks Dn1 ns Ds 1 s सु (Dn1 स) निष्टुरै (for अनिष्टुरै)
— °) B2 s D1 M4 गच्छथ (for 'त)

59 K4 om 59 — °) Ds ज्ञान (for प्रज्ञा)
D1 T1 Gs सज्ञान (for विज्ञान) — °) T1 वृद्धि,
Gs वृद्धि (for बुद्धि) Ds प्रदायिना — °) B1
श्रावित Ks Dn1 ns Ds 1 s नून; V1 B1 s Da D1
S (G2 s absent) मुख्य (for रुक्ष) — °) Da2
मानुष्या, T2 G1 मनुष्या Ś1 K1-1 Bo s-s D1 s s

वचनं श्राविता रूक्षं मानुषाः संनिवर्तत ॥ ५९

जम्बुक उवाच ।

इयं कनकवर्णाभं भूपणैः समलंकृतम् ।

गृध्रवाक्यात्कथं पुत्रं त्यजध्वं पितृपिण्डदम् ॥ ६०

न स्नेहस्य विरोधोऽस्ति विलापरुदितस्य वै ।

मृतस्यास्य परित्यागात्तापो वो भविता ध्रुवम् ॥ ६१

श्रूयते जम्बुके शूद्रे हते ब्राह्मणदारकः ।

संनिवर्तिता ; Ks Dn1 ns Ds संन्यवर्तत; Da1 संन्य
वर्तते; Da2 संन्यवर्तता, T G2 s संनिवर्तय; G1 संनि
वर्तय (for 'त्त). — Ks Da Dn1 ns Ds s s ins.
after 59 D1, after the first occurrence of G1^{ed}

391* शोको द्विगुणतां याति द्रुता स्मृत्या च चेष्टितम् ।

इत्येतद्ब्रूचन श्रुत्वा संनिवृत्तास्तु मानुषा ।

अपश्यत् तदा सुप्तं द्रुतमागत्य जम्बुक ।

[(L 1) D1 शोकाद् (for शोको) Da2 याते (for
याति) — (L 3) Da अपश्यद्, D1 'द्रयन, Ds 'द्रय
त् D1 ते वै (for सुप्त) D1 जम्बुक पुनरेव ए (for the
post half)]

— After 391* D1 reads for the first time (with
v 1.) G1^{ed} On the other hand, T2 ins after 59

392* गृध्रस्य वचनं श्रुत्वा जम्बुको वापयमप्रधीत् ।

60 T2 om the ref Da1 जम्बुक उ' —^a) B1
वर्णाभ; B2 Da1 Ds कटाभ; B1 damaged, Da2
oorrupt, D1 वर्णाभ (for वर्णाभं) —^a) Ś1 K1
s 4 V1 B2 Da D1 रयक्षध्वं, T2 G1 M2 s रयक्षध्व;
M1 s रयक्षध्वे (for त्यजध्व) K2 ददद्; K3 Da
G1 विद्वज (Da G1 'य), K4 विद्विद (slo) (for
विण्ददम्)

61 ^a) Ks Ds s s Dn1 ns च विच्छेदो (Dns 'दे);
D1 [ज]पराधोस्ति (for विरो') —^b) T2 G1 प्रलाप
(for वि') K1-s V1 B1 s Da Ds r s S (Gs 4 ab
sent) वा, Ks Bo s-s Dn1 ns Ds s s s च (for
वै) — Ds om G1^{ed}-G2^{ed}. D1 reads G1^{ed} for the
first time after 391*. —^c) K1 मृतस्यापि; Bo
'स्य च (for 'स्यास्य) K1 [ज]परित्यागात् —^d) K1
Cv तापो; K2 ताप (for तापो) K3 s Bo Dn1 ns
Ds s r. s वै; Ks 4 G2 वा (for वो) D1 (first
time) तापो वै न भविष्यति.

62 For the incident, of Rām. 7 76 Ds om.

जीवितो धर्ममासाद्य रामात्सत्यपराक्रमात् ॥ ६२

तथा श्वेतस्य राजर्षेर्वालो दिष्टान्तमागतः ।

श्रोऽभूते धर्मनित्येन मृतः संजीवितः पुनः ॥ ६३

तथा कश्चिद्भवेत्सिद्धो मुनिर्वा देवतापि वा ।

कृपणानामनुक्रोशं कुर्यादो रुदतामिह ॥ ६४

भीष्म उवाच ।

इत्युक्ताः संन्यवर्तन्त शोकातीः पुत्रवत्सलाः ।

62^{ab} (cf v 1 G1) —^a) M1 भूयतां, K1 s s B1 s
Dn2 Ds s T2 G1 M जम्बुके; Ca दाम्बुके (as in text)
—^b) M2 हतो Da दार (Da1 'द)के (for दारक)
—^c) B2 Da भास्वाय (for भासाय). —^d) K1
नामान (for रामात्). B1 रामात्सत्यपिपराक्रमात् (sub
metric), T2 G1 'दातरथे पुरा.

63 For the incident, cf 12 31 39-41. —^a)
G2 तस्य (for तथा). D1 T1 G2 s M2-s श्वेतस्य;
M1 श्वेतस्य —^b) D1 इष्टान्त, Ca दिष्टान्तम् (as in
text) —^c) K1 शौ * * *; Ks s Dn1 ns Ds s
s s G1 श्वेतन; D1 T G2 s मुनिना; M श्वेतन (for
श्रोऽभूते) K. Dn1 ns Ds s s धर्मनित्येन; Da कर्म
नित्येन; D1 धर्मयुक्तेन (for 'नित्येन) —^d) T2 G1
पुरा (for पुन) M1 मृतसंजीवित पुन

64 ^a) Ks कथं; Ds T1 G2 यथा (for तथा)
Ds लभेत् (for भवेत्) D1 सिद्धा (for सिद्धो) D2
यथा कश्चिन्भवेत्सिद्धो. —^b) B1 s Da D1 T1 G2 s M
क्रुपिर् (for मुनिर्) B2 चेद् (for the first वा)
Dns च (for the second वा) —^c) K4 कृपणानाम्;
Ca कृपणानाम् (as in text) G1 क्रोश —^d) B1
स; G1 वा (for वो) B2 Da अपि; T2 G1 बहु
(for द्द)

65 MISS om the ref —^a) Ś1 D1 M2 इत्युक्त्वा;
K1 M2 'क, T2 G1 न च ते (for इत्युक्ता) Ks
V1 B1 s Da Dn1 ns Ds-1 r s T1 G2 s ते न्यवर्तत,
Ds संनिय' —^b) B1 s Da लालसा; D1 वरसत्
(for 'ला) —^c) Ś1 K1 s 4 B2 D1 समादाय (for
'दाय) —^d) B1 damaged from विस्तरम् up to हिष्
(in 66^a) V1 B2 Da पाहकस्यास्दन्महु; B1 बालस्य
रुदुर्मुखा — After 65, Ks Da Dn1 ns Ds-1 s M2
ins

393* तेषां रुदितशब्देन गृध्रोऽभ्येत्य घषोऽप्रवीत् ।

अङ्गे शिरः समाधाय रुद्रुर्वहुवित्तरम् ॥ ६५
गृध्र उवाच ।

अश्रुपातपरिक्लिन्नः पाणिस्पर्शनपीडितः ।
धर्मराजप्रयोगाच्च दीर्घा निद्रा प्रवेशितः ॥ ६६
तपसापि हि संयुक्तो न काले नोपहन्यते ।
मर्वस्नेहावसानं तदिदं तत्प्रेतपत्तनम् ॥ ६७
शालवृद्धसहस्राणि सदा संत्यज्य चान्धवाः ।
दिनानि चैव रात्रीश्च दुःखं तिष्ठन्ति भूतले ॥ ६८

अलं निर्बन्धमागम्य शोकस्य परिवारणम् ।
अप्रत्ययं कुतो ह्यस्य पुनरद्येह जीवितम् ॥ ६९
नैव जम्बुकवाक्येन पुनः प्राप्स्यति जीवितम् ।
मृतस्योत्सृष्टदेहस्य पुनर्देहो न विद्यते ॥ ७०
न वै मूर्तिप्रदानेन न जम्बुकशतैरपि ।
शक्यो जीवयितुं ह्येष बालो वर्षशतैरपि ॥ ७१
अपि रुद्रः कुमारो वा ब्रह्मा वा विष्णुरेव वा ।
वरमसै प्रयच्छेद्युस्ततो जीवेदयं शिशुः ॥ ७२

C. 12. 573
B 12 153 77
P 12 152 77

66 B₁ damaged up to क्लिन्न —^a) Ś1 K¹ :
D₁ अश्रुपात, Da अश्रुपात, D₂ 'वार (for 'पात)
Da₁ परिक्लिष्ट, Da₂ 'क्लिष्टा; Dn₃ M₂ परिक्लिन्न, D
'क्लिन्ना (for 'क्लिन्न) —^b) K₃ B₃ Da₂ Dn₁ n₂
D₂₋₃ 1 2 T G₂ : M पाणित्यर्शनपीडित, V₁ Bo-2
: : Da₁ D₂ 'निपीडित, G₁ 'दर्शनपीडनात् — G₁
om (hapl.) 66^a —^c) V₁ अश्रुकाच, Bo : :
'नियोगाच्च (for 'त्र') —^d) K₂₋₃ B₁₋₃ T G₂ : M₂ :
दीर्घ (for दीर्घा) K₃ निद्रा (for निद्रां)

67 ^a) B तपसापि, Da₁ तपस्यापि, M₂ कुपयापि
(for तपयापि) D₃ च (for हि) K₃ B₂ Dn₁ n₂
D₁ M₂ मयुक्ता (M₂ 'क्त) —^b) K₂ V₁ B Da
D₂ : M₂ : नाकाले K₃ Dn₁ n₂ D₂₋₃ : घनवतो महा
धिय, D₁ T G₁ : : M₂ जन (G₁ 'न) कालेन हन्यते
—^c) Ś1 सर्व, K₁ D₁ सर्व (for सर्व) K₂ B₁ D.
नु, B₂ Da D. lacuna (for तद्) K₃ : Dn₁ n₂
D₂₋₃ : मर्वे मयुव (D₁ 'स्योर्व)श याति, D₁ S (G₂ :
absent) सर्व (M₁₋₂ 'दा)स्नेहावम (T₂ G₁ : मि)
क्लाना —^d) K₁ इद तु, K₂₋₃ B₁₋₂ Da Dn₁ n₂
D₂₋₃ : : तदिदं (by transp) V₁ B₁ : Ca इद
प्रेतन्य पत्त (B₁ 'ट)न, Bo : इद स्नेहस्य पत्तन, D₂
तदिदं स्नेहपत्तन, D₁ T G₁ : : इद हि स्नेहवर्तनं, M₁
: : इद स्नेहावपत्तन, M₂ इद स्नेहावपत्तन

68 ^b) D₁ T₁ G₂ : तथा (for सदा) V₁ B₁ :
Da त्यक्त्वा वै वाधवा मदा —^c) B₁ damaged from
नानि up to अल (in 69^a) V₁ B₁ : Da दिवसांश्च
(for दिनानि) V₁ B₁ Da D₂ रात्रीश्च; D. रात्रिं च
D₁ S (G₂ : absent) दिवसानि च रात्रीश्च —^d) Ś1
K₂ : D₁ मदा, K₁ : D₂ T₂ G₁ M दुःखात् (for
दुःख)

69 B₁ damaged up to अल —^a) B₁ अत

(sio), G₂ अल्प (for अल) K₁ Da₂ D₁ निबधम्;
B₁ निर्विन्नम्, Da₁ निबद्धम्, G₂ निर्बलम् (for निर्बे
न्धन्) K₃ आमाद्य, B₁ Dn₁ आगत्य, D₁ T₁ G₂ :
आलंब्य, M₂ आक्रम्य (for आगम्य) —^b) K₃ B₁
Dn₁ n₂ D₂₋₃ : परिधारणे (B₁ 'ण) (for 'वारणम्)
—^c) B₁ : : कृतं, Da गत (for कुतो) Da ह्यद्य,
D₁ यन्य (for ह्यस्य) V₁ Bo : : D₂ M अप्रत्ययकृत
ह्यस्य (M 'च), C_v मप्रत्ययकृतोऽप्यस्य —^d) K₁ पुन
रुद्येति; V₁ B₁ : M₁ : : रस्येह, Da D₂ 'रस्येह;
T₂ 'रस्येति, G₁ 'रस्येति, G₂ 'रस्येव (for रस्येह)

70 K₂ om. 70-71 K₃ : V₁ Bo-2 Da Dn₁ n₂
D₂ : : : G₁ om (hapl.) 70^a —^a) M₃ नैव (for
नैव) —^b) K₁ पुत्र (for पुन) D₁ प्राप्स्यति (sio)
— K₁ D₁ om. 70^a-71^a —^c) K₃ मृतस्य (for मृ^a)
K₁ [ट]स्त्वज्य; K₃ B₁ [ट]न्तिष्ठ (for [ट]स्त्वष्ट)
—^d) Ś1 जीवो (for देहो)

71 K₂ : D₁ om 71 (cf. v L 70) —^a) K₃
V₁ B₁ : Da Dn₁ n₂ D₂ : : T₂ नैव (for न वै)
B₁ मुक्ति; M₄ मूर्ति (for मूर्ति) —^b) K₃ M₂ न
जंबुक, K₃ Bo 3-5 Dn₁ n₂ D₂ : : : जंबुकस्य; D₁
T G₁ : : जंबुकाना (for न जम्बुक) —^c) B₁ damaged
from शक्यो up to अपि (in 72^a) K₁ : :
Dn₁ n₂ D₂ शक्य (for शक्यो) D₁ T₂ G₁ M₂ :
न म (D₁ T₂ स)जीव (M₂ 'वि)पितृ बाल; T₁ G₂ :
बालस्य जीव शक्योपयम्; M₁ : सजीव्य बाल शक्योपयम्
—^d) D₁ T₂ G₁ M₂ : शक्यो, T₁ G₂ : अद्य, M₁ :
अपि (for बालो)

72 B₁ damaged up to अपि —^a) K₃ : V₁
Bo : : : Da Dn₁ n₂ D₂₋₃ 1-2 S (G₂ : absent) अय
(for अपि) Da₁ कुमारौ D₁ T₁ G₂ [s]पि (for
वा) —^b) K₃ : Da₂ Dn₁ n₂ D₂ : : M₁ च (for

C 12. 5753
B 12. 153. 77
K 12 152 78

न च वाष्पविमोक्षेण न चाश्वासकृतेन वै ।
न दीर्घरुदितेनेह पुनर्जीवो भविष्यति ॥ ७३
अहं च क्रोष्टुकश्चैव युयं चैवास्य बान्धवाः ।
धर्माधर्मौ गृहीत्वेह सर्वे वर्तामहेऽध्वनि ॥ ७४
अप्रियं परुषं चापि परद्रोहं परस्त्रियम् ।
अधर्ममनृतं चैव दूरात्प्राज्ञो निवर्तयेत् ॥ ७५
सत्यं धर्मं शुभं न्याय्यं प्राणिनां महतीं दयाम् ।
अजिह्वत्वमशाख्यं च यत्नतः परिमार्गत ॥ ७६
मातरं पितरं चैव बान्धवान्सुहृदस्तथा ।

the second वा) —^a) V1 B1 2 Da प्रयच्छेत्सु;
D1 T G1 2 5 प्रयच्छति; M 'च्छेत (for 'च्छेयुस्).
—^d) K1 8 V1 B Da D2 7 9 T G1 2, 5 अयं पुनः;
M असंशयं (for अयं शिशु)

73 ^a) K8 B2 Dns D0 नैव; K5 V1 B0 1, 8-5
Da Dn1 D2-5 7 8 T1 G1 2 5 M नैव (for न च) D4
चाक्षु (for वाष्प). K8 D0 विमोक्षेण. —^b) K1
2, 5 Dn1 D2-4 8 न चाश्वास; V1 नैव आस्य; D1 T1
G1 5 M न च (M2 चो) आस्य; D0 वनात्न्यास (cor-
rupt) (for न चाश्वास) B0 8 4 Dns दा (B2 स) वेन,
D0 गतेन (for कृतेन) K5 B0 8 5 Dn1 ns D2 8 च;
D2 वा (for वै) —^c) M1 दीर्घेण (for न दीर्घं).
K5 Dn1 ns D2 8 8 9 [अ]य, D4 [ए]व (for [ह]ह)
—^d) K5 Dn1 ns D2 8 7, 8 S (G8 4 absent) पुन
जीव (T1 G5 M4 'घन्) गमिष्यति.

74 ^a) K1 क्रोष्टुकश्च; K2 क्रोष्टु; K4 क्रुष्ट; B1
क्रौंच; Da1 क्रोष्टुक च; Da2 क्रोष्टुक च; D1 क्रोष्टुक
कश्च; D5 क्रोष्टुकस्य; D8 क्रोष्टुकश्च (for 'कश्च) —^b)
B1 चैवाद्य; K1 द्वैवास्य; K2, 4 D1 चैवान्य; K8 5
Dn1 ns D2-3 8 ये (D4 वै) चास्य; D0 ये वास्य (for
चैवास्य) B1 damaged from स्य बान्ध up to सर्वे
(in 74^d). —^c) Da1 धर्माधर्मौ; D2 ** धर्मे; D5
धर्माधर्मे V1 M1, 8 गृहीत्वेव; B1 2 Da D2 7 T G1
2 5 'स्वैव (for 'स्वेह) —^d) छे Ca अध्वनि मृत्यु-
पये । छे — After 74, V1 B1, 4 Da D4 ins .

394* यदि जीवेद्य भूयो यावदेवं करोम्यहम् ।

75 ^a) K1 4 B1 5 Da D1, 2, 4 7 G1 2 (before
corr) M2 पुरुषं (for प). K5 D2-5, 7 वा (for च).
—^b) K2 D0 परद्रव्यं (for 'द्रोह). B1 Dns परस्त्रिय;
B1 'श्रिय (for 'श्रियम्) —^c) K1 नैव; D1 T1

जीवतो ये न पश्यन्ति तेषां धर्मविपर्ययः ॥ ७७
यो न पश्यति चक्षुर्मर्यां नेङ्गते च कथंचन ।
तस्य निष्ठावसानान्ते रुदन्तः किं करिष्यथ ॥ ७८
भीष्म उवाच ।

इत्युक्तास्तं सुतं त्यक्त्वा भूमौ शोकपरिप्लुताः ।
दह्यमानाः सुतस्नेहात्प्रययुर्बान्धवा गृहान् ॥ ७९

जम्बुक उवाच ।

दारुणो मर्त्यलोकोऽयं सर्वप्राणिविनाशनः ।
इष्टवन्धुवियोगश्च तथैवालपं च जीवितम् ॥ ८०

G2 5 चापि (for चैव) —^d) V1 B1 2 Da transp
दूरात् and प्राज्ञो K5 V1 B1-3 Da Dn1 ns D2-5 7 8
S (G8 4 absent) विवर्तयेत् (for निवर्त)

76 ^a) K1 8 5 V1 B Da1 Dn1, ns D2-5 7-9 S
(G8 4 absent) धर्मं सत्यं (by transp.), Da2 अधर्म
सत्य (hypermetrio). K2 4 शुभ, K5 B0 4 Dn1
ns D2-4 8 सुतं (for शुभं) Da1 नार्थं, Da2 नाप्यं;
M4 न्यास्य (for न्याय्य) —^b) K1 2, 5 V1 B Da
Dn1 ns D2-5 7-9 S (G2, 4 absent) महर्षी (B1 'ती)
प्राणिनां दयां (B1 'या) —^c) B0 D2 8 असाध्य च;
B1 अशठस्व, D5 असाध्यस्व (for असाध्य च) V1 B1
D1 S (G8 4 absent) अजि (B2 'जै) ह्यमशठस्व च —^d)
B1 damaged K1-4 B1 8 Da D1-9 G1 M2 परिमार्गत
(K1 'त), D5 'जंत (for 'र्गत) V1 प्रयत्नपरिमार्गतां.

77 ^a) K2 3 D1 पितर मातर (by transp) K5
Dn1 ns D2 8 8 चापि (for चैव) —^b) K2 4 D1
बांधवा. Da तदा (for तथा). —^c) Da1 जीवितो;
D2 7 T1 G5 जीवतो (for जीवतो) —^d) D0 मति
(for धर्मे)

78 ^a) D1 2 T2 G1 M2 ये (for यो) D1 नो
(sic) (for न) D1 8 T2 G1 पश्यति —^b) Da
न गते; G1 तेन ते (for नेङ्गते) B8 4 Dns D5 M1 8
न; T2 G1 [5]पि (for च) —^c) K1 Da D2 निष्ठा
वसा (Da 'मा) नाता (Da 'ते); K2 4 D1 [अ]निष्ठावसा
नाति —^d) B1 Dns D8 8 रुदन्त (for रुदन्त) Dns
करिष्यति

79 MSS om. the ref. —^a) K5 B2, 4 Da Dn1
ns D2-4 8 M2, 4 ते (for त) Da1 मृत्यु, D5 मृत
(for सुतं). —^b) D5 शोकप्रसृतमानसाः. —^c) G5

बह्वलीकमसत्यं च प्रतिवादाप्रियंवदम् ।
 इमं प्रेक्ष्य पुनर्भावं दुःखशोकाभिर्वर्धनम् ॥ ८१
 न मे मानुपलोकोऽयं गृहूर्तमपि रोचते ।
 अहो धिग्गृध्रवाक्येन संनिवर्तय मानुषाः ॥ ८२
 प्रदीप्ताः पुत्रशोकेन यथैवावुद्दयन्तथा ।
 कथं गच्छथ सस्नेहाः सुतस्नेहं विसृज्य च ।
 श्रुत्वा गृध्रस्य वचनं पापस्येहाकृतात्मनः ॥ ८३

सुखस्यानन्तरं दुःखं दुःखस्यानन्तरं सुखम् ।
 सुखदुःखान्विते लोके नेहास्येकमनन्तकम् ॥ ८४
 इमं क्षितितले न्यस्य वालं रूपसमन्वितम् ।
 कुलशोकाकरं मूढाः पुत्रं त्यक्त्वा क्व यास्यथ ॥ ८५
 रूपयौवनसंपन्नं द्योतमानमिव श्रिया ।
 जीवन्तमेनं पश्यामि मनसा नात्र संशयः ॥ ८६
 विनाशश्चाप्यनर्होऽस्य सुखं प्राप्स्यथ मानुषाः ।

C 12. 5768
 B 12. 153 91
 K 12 182 92

क्षेत्राद् (for स्नेहाद्) —^d) V₁ B₁ 2 Da D₁ वा
 घवा प्रययुर् (by transp) K₅ B₁ Dn₁ n₃ D₂ 3 2
 गृह (for गृहात्)

80 Da जंबूक —^b) Ś₁ सर्वप्राण, D सर्व एव
 (for सर्वप्राणि). K₂ 4 D₁ T₂ -विनाशक (for 'दान')
 —^c) K₁ इष्टवच, M₂ बुद्धि (for 'बन्धु') Ś₁
 K₁ 4 D₁ 3 -विनाशश्च (for -वियोगश्च) V₁ B₁ 2 Da
 बधुभिर्विप्रयोगश्च —^d) K₄ 4 B₂ 4 Dn₁ n₃ D₂ 3
 [इ]ह (for [ए]व)

81 ^a) Ś₁ D₁ बह्वलीकम्, K₁ बहुलोकम्; Dn₃
 विह्वलीकम् (for बह्वलीकम्) Dn₃ D₂ 7 8 S (G₂ 4
 absent) वा (for च) —^b) Ś₁ D₁ प्रतिवाचाप्रिय (D₁
 'यै'वदं; K₁-4 [अ]प्यतिवाचा (K₁ 'कया', K₃ 'वादी')
 प्रिय (K₃ 'यो')वदं, K₅ Dn₁ n₃ D₂-4 2. 9 G₁ M₄ [अ]-
 प्यति (D₂ 3 'प')वादाप्रियवदं (D₂ 'य वच'), V₁ B₂
 अग्नि (B₂ 'ति')वादाप्रि, B₁ Da अतिवाद् (B₁ 'द')प्रि;
 D₁ T G₂ 3 [अ]प्यतिवादाप्रि (T₂ 'वाधाप्रि')यं; M₂
 अतिवादाप्रि —^c) K₄ इमे, B₁-3 3 Dn₃ D₅ G₁
 इद् (for इम) D₄ श्रुत्वा, D₁ S (G₂ 4 absent)
 प्राप्य (for प्रेक्ष्य) B₄ 3 [अ]पुनर्भावं, D₅ पुनर्वाट
 (for 'भावं') —^d) D₁ पुत्र (for दुःख) K₅
 D₂ 3 2 शोकातिवर्धनं, V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ 7 T
 G₁ 2 5 M 'शोकावि'; D₂ शकामि (for 'शोकाभि')
 G₂ (also) दुःखशोकममन्वित

82 ^a) Da वै (for धिग्) — After 82^c, the
 sequence in K₅ Dn₁ n₃ D₂ 3 2 15 83^{b,d}, 83^a, 82^d,
 83^c Da repeats 82^d after repeating 83^a placed
 after 83^{c,d} —^d) K₂ 4 V₁ B₁ 4 D₁ 3 G₂ M₂ मनि
 वर्तव, Da (both times) सन्यवर्तव, D₂ न मवर्तय
 K₅ damaged

83 For the sequence in K₅ Dn₁ n₃ D₂ 3 2, cf
 v 1 82 B₁ om 83^a —^a) B₁ प्रदिष्टा, M₂ प्रदीप्त
 (for 'सा') V₁ B₁ 2 Da बुद्धियोगेन (for पुत्रशोकेन)

—^b) B₁ तथा (for यथा) B₀ 3 5 D₃ च (for [ए]व)
 —^c) K V₁ B₁ 4 Dn₁ n₃ D₂-5 5 T G₁ 5 M₂ गच्छत्,
 G₂ गच्छति (for गच्छथ) K₂-5 V₁ B Da Dn₁ n₃
 D₂-5 7-9 S (G₂ 3 absent) निस्नेहा (for सस्नेहा)
 —^d) K₄ सुतस्नेहे. B₁ विसृमवेत्, Dn₃ विसृज्य च,
 D₂ विमर्ज्य ह (for विसृज्य च) K₂-4 B₁ D₁ 4 ह,
 V₁ B₀ 3 3 3 Dn₁ D₁ T₁ G₁ 2 5 M वै, T₂ ते (for
 च) — After 83^{c,d}, Da repeats 83^a followed by
 the repetition of 82^d —^e) K₁ गृध्रसुवचन

84 84^{a,b} = 3 247 45^{a,b} 12 26 23^{a,d}, 168 18^a,
 Jātaka (423), Gāthā 2^a —^a) D₁ सुखस्यानन्तरे
 —^b) T₁ G₅ एव (for सुख) K₅ V₁ B₂ Da Dn₁
 n₃ D₂-3 5 M₂ -दुःखावृते, B₁ T₂ G₁ M₁ 3 'दृते, D₂
 'न्वितो (for 'न्विते) T₂ M₁ 3 लोको M₂ सुखं
 तथा दृष्टावृते लोको (hypermetric) —^d) V₁ B Da
 D₅ नास्ति दुःखम्, D₁ नेहास्येवम्; D₃ corrupt, D₁
 T G₁ 2 5 M₁ नास्ति सौख्यम्; M₁-3 नास्ति किंचिद् (for
 नेहास्येकम्) K₂ 5 V₁ B₀-2 4 Da Dn₁ n₃ D₂ 3 2
 G₂ अनन्तरं (for अनन्तकम्)

85 B₃ D₅ om. 85^{a,b} —^a) K₅ Dn₁ n₃ D₂ 3 7 8
 S (G₂ 4 absent) त्यक्त्वा (for न्यस्य) — M₂ om
 (hapl) 85^{b,c} —^b) V₁ B₀-2 4 5 Da सुत (for
 वाल) K₁ मूप; K₃ रूप, G₁ कृष्ण (for रूप)
 V₁ B₀-2 4 5 Da D₁ गुणान्वित; Dn₃ समाश्रित (for
 समन्वितम्) —^c) K₁ 5 V₁ B₀ 2-5 Da Dn₁ D₂-6
 3 9 शोभाकर, B₁ लोभाकरं (sic), D₁ T G₂ 5 M₂
 -शोकाकर, G₁ शोकाकर, M₁ 3 वंशकर (for शोकाकर)
 D₁ T G₁ 2 5 M₁ 3 4 त्यक्त्वा (for मूढा) —^d)
 D₁ S (G₂ 4 absent) मूढा पुत्र (for पुत्र त्यक्त्वा)
 B₁ तु या मूढा (sic) (for क्व यास्यथ)

86 ^a) D₅ om (hapl) from रूप up to प्यथ
 (in 87^b) —^c) K₂ B₁ Dn₁ एव, K₃ एव, V₁
 B₂ 3 Da D₁ T G₁ 5 M इव; G₂ इति (for पुनं).

पुत्रशोकाभिदग्धानां मृतमप्यद्य वः क्षमम् ॥ ८७

दुःखसंभावनां कृत्वा धारयित्वा स्वयं सुखम् ।

त्यक्त्वा गमिष्यथ क्वाद्य समुत्सृज्याल्पबुद्धिवत् ॥ ८८

भीष्म उवाच ।

तथा धर्मविरोधेन प्रियमिध्यामिध्यायिना ।

श्मशानवासिना नित्यं रात्रिं मृगयता तदा ॥ ८९

ततो मध्यस्थतां नीता वचनैरमृतोपमैः ।

जम्बुकेन स्वकार्यार्थं बान्धवास्तस्य धिष्ठिताः ॥ ९०

गृध्र उवाच ।

अयं प्रेतसमाकीर्णो यक्षराक्षससेवितः ।

दारुणः काननोदेशः कौशिकैरभिनादितः ॥ ९१

भीमः सुघोरश्च तथा नीलमेघसमप्रभः ।

अस्मिञ्शवं परित्यज्य प्रेतकार्याण्युपासत ॥ ९२

भानुर्यावन्न यात्यस्तं यावच्च विमला दिग्ः ।

तावदेनं परित्यज्य प्रेतकार्याण्युपासत ॥ ९३

नदन्ति परुषं श्येनाः शिवाः क्रोशन्ति दारुणाः ।

87 Ds om up to प्यद्य (of v 1 86) —^a) Ks च; Do [s]य (for स्य) Ks विनामधापि न[ना]होस्य, Ks Dn1 ns D2-1 1 T G1 1.5 M विना शो (Ks Dn1 D1 T2 M2 'शो)नास्य न हि (T2 G1 हि न) वै, V1 B1 2 Da विनाशादस्य न हि वै, Ds वेनासं चाप्यनहोय (sio) —^b) B1 दुःखं (for सुख) K1 मानुष; V1 B1 2 Da D1 T G1 2 5 M बालिना (for मानुषा) —^c) T1 Gs अत्र (for पुत्र) Ks Bo 8-5 Dns D2 8 8 8 पुत्रशोकाभि (Bo 8 8 'भि)तप्तानां —^d) B1 damaged Da2 मृतम्; G2 मर्तुम्; M1 मत्तम् (for मृतम्) D1 T2 अत्र (for अथ) K2 चा क्षम; Ds वक्षसि (for च क्षमम्) Ks Dn1 ns D2 8 8 8 मृतानामद्य च क्षम (Ds 'म); Bo 8 8 (marg as in text) भविष्यत्यद्य च क्षम; Ds मृतमद्य क्षम हि च, G1 मृतमप्यत्र च क्षम ☞ Ca मृतं मरणं यो युष्मार्कं क्षम योग्यम् । ☞

88 ^a) K2 8 8 Dn1 ns D2-4 8 9 सुख (for दुःख) Ks B1 Dn1 ns D2 8 8 संभावने G1 दुःखदां भायनां कृत्वा. —^b) K2 8 V1 Bo 8-8 Dn1 ns D2 8 8 1 8 T G2 8 M सुख (B1 marg दुःख) स्वयं (by transp), B1 2 Da D1 9 सुत स्वय, G1 सुखं स्वयं —^c) Ds ह्यस्युक्त्वा (hypermetrio) (for त्यक्त्वा) K1 वाद्य, B1 प्रेष्ठ, D1 T G1 2 5 M कथ (for क्वाद्य) —^d) Ks D1 [अ]थ (for [अ]ल्प) K1 2 4 बुद्धिमान्; D2 बुद्धिमान्, D1 T G1 2 5 M बुद्धय (for बुद्धिवत्)

89 Ks om from the ref up to ततो (in 90^a) —^a) Da बुद्धिविरोधेन, T2 G1 M6 धर्म (M6 'र्मा)वि रुद्धेन —^b) G1 प्रियं. S1 K2 4 D1 भाषिणा (for 'ध्यायिना) —^c) V1 D1 9 सादान; Da2 श्मशाने (for 'न) S1 K1 'नासिना (for वासिना) D1 रात्रिनित्यं; M6 नित्यं रात्री. Ds मगयता (for मृग यता). Dn1 ns नृप (for तथा)

90 Ks om ततो (cf v 1 89) —^a) M1 8 सेन; M2 ते च (for ततो) K2 मध्यस्थिता —^c) Da जम्बुकेन (for जम्बु) K1 स्वकीयार्थं (for स्वकार्यार्थं) —^d) D1 T G1 2 5 M अत्र (for अत्र) V1 Bo 8 Da धिष्ठिता; B1 वर्जिता; D2 धिष्ठिता, Ds धि पृता; D1 T2 G2 8 धारिता. T1 कारिता; G1 M धारिता (for धिष्ठिता)

91 ^a) M2 समाकीर्ण. — D1 T G1 2 5 M transp 91^a and 92^a —^c) G1 कारुणोदेश (for काननो) —^d) B2 कौशिकेन (for 'कैर). K2 अभिवादित; Dn1 अभिमादित (sio), D2 अतिनादित; Ds अपि ना (for अभिना) Ca cites कौशिकैरभिनादित (as in text)

92 For the transp in D1 T G1 2 5 M, cf v 1 91 —^a) M2 सुघोर M2 कथा (for तथा) —^b) Da सम (Da1 'म)शुति; M2 समप्रभा —^c) V1 Da दायम्, Bo 8 8 हर्द; B1 दायम्; B2 सुतम्; G1 अस्सप् (for अस्मिप्) S1 K1 D1 शिव; K2 [अ] शीयं (sio), Ks (sup lin) Ds चैनं; V1 B1 2 Da अस्मिन्; Bo 8-8 स्थान; D1 चैन, D2 स्थाने; M1 जय (for दायं) —^d) B1 damaged from व्युपा up to विमला (in 93^b) B1 2 Da उपास्य च, Ds उपासत; M2 'मय (for 'सत)

93 B1 damaged up to विमला. G1 om (hapl.) 93 —^a) Bo 8 8 Dns Ds न यावद् (by transp) Ks Dn1 D2 2 8 प्रयासि (for न यासि) —^b) D1 T1 [अ]विमला —^c) Bo Da प्य (for पुनं) —^d) V1 B1 2 Da हुतं गच्छत वै गृहान्.

94 ^a) Dn1 निदन्ति, Da2 D1 नदन्ति; Ds नद्यति (for नदन्ति). Ks D1 G1 पुरुष; Da परुषा (for परुषं) —^b) Ks B1 Dn1 D2-4 1 1 T1 G2 8 M दारुणं

मृगेन्द्राः प्रतिनन्दन्ति रविरस्तं च गच्छति ॥ ९४
 चिताधूमेन नीलेन संरज्यन्ते च पादपाः ।
 श्मशाने च निराहाराः प्रतिनन्दन्ति देहिनः ॥ ९५
 सर्वे विक्रान्तवीर्याश्च अस्मिन्देशे सुदारुणाः ।
 युष्मान्प्रधर्षयिष्यन्ति विकृता मांसभोजनाः ॥ ९६
 दूराच्चायं वनोद्देशो भयमत्र भविष्यति ।
 त्यज्यतां काष्ठभूतोऽयं मृष्यतां जाम्बुकं वचः ॥ ९७
 यदि जम्बुकवाक्यानि निष्फलान्यनृतानि च ।
 श्रोष्यथ अष्टविज्ञानास्ततः सर्वे विनङ्क्ष्यथ ॥ ९८

—^c) V1 Bo 2 s. 5 Da1 D4 5 T2 G1 प्रतिनन्दन्ति, D1 'मन्दते; D2 परिनन्दति, T1 G2 5 M प्रतिनन्दते (for 'नन्दन्ति)

95 ^a) Da2 चित्राधूमेन, D5 चिता (for चिता)
 —^b) K8 सरज्यन्ते, Da रुद्यते, D4 रक्षन्ति (for 'ज्यन्ते) —^d) K8 5 V1 B1-4 Da Dn1 n8 D2-5 9 प्रतिनन्दन्ति, Bo 5 'कुर्वन्ति, D1 T G1 5 5 M 'बु(M1 8 'यु)र्षन्ति (for 'नन्दन्ति). K8 Dn1. n8 D2 5 5 देवता (for देहिन)

96 ^a) K4 सर्वे (for सर्वे) K4 T G1 5 -देहाश्च, B2 D1 G2 -वीराश्च (for -वीर्याश्च) K5 Dn1 n8 D2-4 5 सर्वे विक्रान्तदेहाश्च (D4 'द्य) —^b) Ś1 K Dn1 n8 D1-4 5 9 [अ]प्यस्मिन् (for अस्मिन्) K1 Da1 सुदारुणः; K2 5 Bo 2-5 Dn1. n8 D2 5 5 7-9 T G1 5 5 M 'जे — B2 reads 96^{ca} on marg —^c) K1 D1 प्रदर्शयिष्यति; D4 प्रधर्षयिष्येति, M4 अघरयिष्यति D5 युष्माकमपि धर्षयति —^d) K8 D4 विकृता; D5 'तान् (for 'ता) K8 B1 5 Da Dn1 n8 D2-4. 7. 8 T1 G2 5 M मांसभोजिनः

97 ^a) K1. 5 4 D1 9 T1 G2 5 दूरश्चाय; K5 V1 B Da Dn1. n8 D2 5 5 5 कूरश्चाय; D4 दूरे वाय (for दूराच्चाय) M1 5 वनोद्देशाद् —^b) K5 B8 Dn1 n8 D2 5 5 अद्य (for अत्र) Da2 भविष्यति; D4 करिष्यति (for भवि) —^c) K1-8 Dn1 D4 5 G1 M2 त्यजतां —^d) K1 मृष्यतां; D1 T1 G2 5 मुच्यतां, T2 G1 मृष्यतां; M2 मृष्यतां (for मृष्यतां) K4 5 D1 5 5 G1 जम्बुक Da2 om (hapl) from वच up to जम्बुक (in 98^a)

98 Da2 om up to जम्बुक (of v 1 97) —^a) Da1 जाम्बुक; M4 lacuna (for जम्बुक) —^b) Dn8

जम्बुक उवाच ।

स्थीयतां नेह भेतव्यं यावत्तपति मास्करः ।
 तावदस्मिन्सुतस्नेहादनिर्वेदेन वर्तत ॥ ९९
 स्वैरं रुदत विस्रब्धाः स्वैरं स्नेहेन पश्यत ।
 स्थीयतां यावदादित्यः किं वः क्रव्यादभाषितैः ॥ १००
 यदि गृध्रस्य वाक्यानि तीव्राणि रभसानि च ।
 गृहीत मोहितात्मानः सुतो वो न भविष्यति ॥ १०१

भीष्म उवाच ।

गृध्रोऽनस्तमिति त्वाह गतेऽस्तमिति जम्बुकः ।

T2 G1 असृतानि, D4 अहितानि (for अनृ) Bo 2-5 D5 [अ]पि (for च) —^c) K1 शोच्यथ (for श्रोप्यथ) B2 Da प्रतिभाष्यति वो (Da वा) मोहात्, D4 प्रेक्षध्वं पर्यवज्ञानाद् —^d) Da1 विनिष्यथ; Da2 विनक्ष्यथा; D1 T G1 5 5 M नक्षिष्यथ (for विनङ्क्ष्यथ)

99 ^a) D1 T1 G2 5 धूयतां (for स्त्री) D1 T G1 5 5 M वो न (for नेह) Dn8 भोक्तव्य (for भेत्तव्य) —^c) K2 5 5 V1 B2 5 Dn1. n8 D2-4 5 9 T1 G1 5 5 M सुते (for सुत) —^d) K1 अनिर्वेदे च (for 'देन) B1 D8 5 T1 G5 वर्तते; Da1 वर्तते; Da2 वर्तत; G2 वर्तथ (for वर्तत) T2 G1 अनिर्वेदमवर्तथ. — After 99, D4 ins

394A² तस्कराणां विरोदानां नृपाणां चैव मानुषा ।
 भय नास्मिन्वनोद्देशे तथैव हवद्वृद्धिनाम् ।

100 Da2 om. (hapl) 100^a —^a) K1 D1 G2 रुदत; K2 5 Dn1 n8 D2 रुदतो, K4 रुदत; T2 वसय; G1 वसत, G2 कुरुत; M वदत (for रुदत) K2 5 5 Bo-2 Da1 Dn1. n8 D4 5 9 विस्रब्धा D2 स्वैरं तु तद्विस्रब्धा —^b) K2 5 5 Dn1. n8 D1-4 5 चिर (for स्वैर) — After 100^{ca}, K1. 5 V1 B Da D4 5 9 T G1 5 5 M ins

395^a वारुणोऽस्मिन्वनोद्देशे भयं वो न भविष्यति ।
 भय सौम्यो वनोद्देशः पितृणां निघनाकर ।

[(L. 1) M2 [s]पि (for sसिन्) — (L. 2) B4 damaged from अय up to पितृणा K1 सेव्ये (for सौम्यो) Da1 वनोद्देशे B2 4 D2 निघनंकर]

—^d) K2 5 B8 Dn1 D2 च; Dn8 T G1 5 M2 वा (for च)

101 ^b) Ś1 K2 4 नशुभानि; D6 रसभानि (for रभ

C 12 5784
 B 12 153 106
 K. 12. 152 106

C. 12 3784
W 12. 153 106
K. 12. 152. 108

मृतस्य तं परिजनमृचतुस्तौ क्षुधान्वितौ ॥ १०२

स्वकार्यदक्षिणौ राजन्गृध्रो जम्बुक एव च ।

क्षुत्पिपासापरिश्रान्तौ शास्त्रमालम्ब्य जल्पतः ॥ १०३

तयोर्विज्ञानविदुषोर्द्वयोर्जम्बुकपत्रिणोः ।

वाक्यैरमृतकल्पैर्हि प्रातिष्ठन्त व्रजन्ति च ॥ १०४

शोकदैन्यगमाविष्टा रुदन्तस्तस्थिरे तदा ।

स्वकार्यकुशलाभ्या ते संभ्राम्यन्ते ह नैपुणात् ॥ १०५

सानि). — D₂ om 101^c-102^b — ^a) S₁ K₁₋₄ D₁ ;
गृहीथ; D₂ गृहीध्व; G₁ M₃ गृहीत (for गृहीत)
— ^a) K₁ वा न; K₂ ४ नैव; D₁ धै न (for धो न)

102 D₂ om 102^a (of v l 101). — ^a) K₃
[S]त्राय; K₄ [ह]त्वाह (for स्वाह). K₅ B₂ D₂ D₂
D₂ २.३ गृध्रोस्त्वमित्वाह गतो, V₁ B₀₋₁ D₂ D₁ ३ गृध्रो
ना (B₁ छ)स्त्वमित्वाह; D₁ गृध्रो नद्योमित्वाह; D₁
T G₁ २.३ M गृध्रो (G₁ 'ध्र) नास्त्वमित्वाह (G₁ २ 'तोभ्ये ;
G₅ M₂ 'ते ध्र)ति. — ^b) V₁ B₀₋₃ D₂ T₂ G₁ गतो (for
गते). M₂ उत (for हृति). K₅ B₁ ३ D₂ D₂ २ ३
गतोस्व नेति जयुक; D₂ [क्ष]स्व गतो नेति जयुक; D₂
गतो नेति च जयुक; D₁ T₁ G₂ ३ तिष्ठेन्नक च जयुक
— ^a) B₁ damaged from त परि up to राजन् (in
103^a) D₁ मृत बाल त्यजतस्त्वात्; T₂ G₁ M₁ ३ ३ मृत
सु (M₃ च)त परिजम्बुम् — ^a) D₂ क्षुधादितौ (for
न्वितौ)

103 B₁ damaged up to राजन् — ^a) V₁ B₁ ३
D₂ D₁ T G₁ ३ ३ दक्षौ तौ; M₁ ३ बुद्धौ तौ; M₂
रक्षकौ, M₃ यद्धौ तौ (for दक्षिणौ). K₃ ३ B₂
D₂ D₁ D₂ ३ स्वकार्यं (D₂ 'र्थ)यद्धक्षौ तौ; D₂ स्वकार्यं
सधदक्षौ तौ (hypermetric), D₂ कार्यसंयद्धक्षौ तौ
— ^b) K₅ B₂ ३ D₂ D₁ D₂ ३ ३ राजन्गृध्रोथ जयुक
— ^c) D₁ ३ M₂ श्रातो — ^d) B₁ यरगत, M₂ ३
जल्पत (for 'त)

104 ^a) D₁ यतो (for तयोर्). D₂ विद्वेषोर (for
विदुषोर) — ^b) B₀ ३-३ D₂ गृध्रयो (for पत्रिणो)
K₅ D₂ D₁ D₂ ३ ३ T₁ G₂ ३ M द्वयोर्मृगपत्रिणो ;
V₁ B₁ ३ D₂ द्वयोर्गोमायुगृध्रयो, T₂ G₁ गोमायुमृग
पक्षिणो — ^c) K₅ B₂ ३ D₂ D₁ D₂ ३ ३ है (for
हि) — ^d) K₅ D₂ D₁ D₂ ३ ३ प्रातिष्ठति, V₁ B
D₂ D₂ स (B₂ प्र)तिष्ठति; D₁ T G₁ ३ ३ M प्रतिष्ठते,
D₂ प्रतिष्ठत (for प्रा). B₀ ३ D₂ स्वजति (for प्र)
D₂ प्रातिष्ठन्नव्रजन् च

तथा तयोर्विवदतोर्विज्ञानविदुषोर्द्वयोः ।

वान्धवानां स्थितानां च उपातिष्ठत शंकरः ॥ १०६

ततस्तानाह मनुजान्तरदोऽसीति शूलभृत् ।

ते प्रत्युचुरिदं वाक्यं दुःखिताः प्रणताः स्थिताः ॥ १०७

एकपुत्रविहीनानां सर्वेषां जीवितार्थिनाम् ।

पुत्रस्य नो जीवदानाजीवितं दातुमर्हसि ॥ १०८

एवमुक्तः स भगवान्वारिष्णेन पाणिना ।

105 ^a) V₁ B₁ ३ D₂ समाविष्टम् — ^a) D₂ om
from तस्थिरे up to वान्धवानां (in 106^a) B₁ damaged
from तदा up to भ्राम्यन्ते ह (in 103^a) V₁ B₁ ३
D₂ सत्त्वे तस्थिरे जना. — ^a) D₁ T₁ G₂ ३ स्वकार्यं
चाकुलाम्यां ते, M₁ ३ स्वकार्याकुलाम्यां ते — ^a) K₂ ३
B₂ D₂ ३ ३ हि; K₃ न; B₂ स्त; D₁ T G₁ ३ M
च (for ह) K₃ नैपुण्यात्; D₁ नैपुणा; D₂ 'ण;
M₂ ३ 'णान् B₀ ३ भ्राम्यन्ते पुत्रिनैपुणा (B₂ 'णात्),
D₂ संभ्राम्यन्तीह नैपुण्यात् (D₂ 'त्).

106 D₂ om up to वान्धवानां (cf v l 105),
— ^a) K₁ ३ D₁ द्वयोर; B₀ ३ m. ३ (marg as in
text) [उ]भयोर (for तयोर). — ^a) V₁ B₁ ३ (also
as in text) D₂ D₁ T G₁ ३ ३ M आहारनभिकाक्षिणो
(V₁ B₁ ३ T₂ 'क्षतो; D₂ 'क्षतो) — ^a) S₁ K
B₁₋₁ D₂ D₁ D₂ ३ ३ [क्ष]प्युपातिष्ठत (for उपा).
— After 106, K₅ V₁ B D₂ D₁ D₂ ३ ३ ins

396^a देव्या प्रणोदितो देव कारण्यार्द्रांकृतेक्षण ।

[D₂ देवा (for देव्या). V₁ B₀₋₂ ३ ३ D₂ प्रचोदितो
(for प्रणो) D₂ om देव B₀ ३ D₂ ३ कारणादीकृतेक्षण,
D₂ कारण्यार्द्रांकृतेक्षण, D₁ कारण्यादिकृतेक्षण]

107 ^a) K₃ B₀ ३-३ D₂ ३ ३ M₁ ३ ३ शूलभृत्; K₅
V₁ B₁ ३ D₂ D₁ D₂ ३ ३ शक, 1 ३ G₁ शूल
भृत् (for 'भृत्) — ^a) V₁ B D₂ D₁ T₂ G₁ तन्
चुर (for प्रत्यु) B₁ damaged from रिद् up to
हीनाना (in 108^a) — ^a) B₀ ३ ३ D₂ प्राणिन; T₂
प्रस्थिता (for प्रणता)

108 ^a) 108^a is damaged in B₁ — ^a) D₂ reads
wrongly the portion from पुत्रस्य up to गोमायु
(in 110^a) twice S₁ K₁ ३ ३ D₁ नो जीवदानात्; B₁
जीवदानात् (by transp); D₁ T₁ G₂ ३ नो जीवितेश
(for नो जीवदानात्) — ^a) D₂ G₁ जीवितुं (for 'त)
M₂ मर्हसि

जीवं तस्मै कुमाराय प्रादाद्धर्मगताय वै ॥ १०९

तथा गोमायुगृध्राभ्यामददत्क्षुद्रिनाशनम् ।

वर पिनाकी भगवान्सर्वभूतहिते रतः ॥ ११०

ततः प्रणम्य तं देवं श्रेयोहर्षसमन्विताः ।

कृतकृत्याः सुखं हृष्टाः प्रातिष्ठन्त तदा विभो ॥ १११

अनिर्वेदेन दीर्घेण निश्चयेन ध्रुवेण च ।

देवदेवप्रसादाच्च क्षिप्रं फलमवाप्यते ॥ ११२

पश्य देवस्य संयोगं बान्धवानां च निश्चयम् ।

कृपणाना हि रुदता कृतमश्रुप्रमार्जनम् ॥ ११३

पश्य चाल्पेन कालेन निश्चयान्वेषणेन च ।

प्रसादं शंकरात्प्राप्य दुःखिताः सुखमाप्नुवन् ॥ ११४

ते विस्मिताः प्रहृष्टाश्च पुत्रसंजीवनात्पुनः ।

बभूवुर्भरतश्रेष्ठ प्रसादाच्छंकरस्य वै ॥ ११५

ततस्ते त्वरिता राजञ्श्रुत्वा शोकमघोद्भवम् ।

विविशुः पुत्रमादाय नगरं हृष्टमानसाः ।

एषा बुद्धिः समस्ताना चातुर्वर्ण्ये निदर्शिता ॥ ११६

C 12 5789
B 12 183. 121
K 12 152. 123

109 For the repetition in D₅, cf v l 108 —^a) B₀ s D₅ तु (for स) —^b) K₅ D₁ n₃ D₂₋₄ s चक्षुषा (for पाणिना) —^c) K₅ D₁ n₃ D₂ s s जीवित स्स (for जीव तस्मै) —^d) B₃ दद्याद्; D₁ प्रदाद् (for प्रादाद्) K₂ s s D₁ n₃ D₂ s s वर्षशतानि, D₄ वर्षयुतानि

110 For the repetition in D₅, cf v l 108 —^a) D₁ तस्माद् (for तथा) —^b) K₈ B₃ D₁ r s T G₁ s s M अ (M₁ आ) ददात्, K₅ D₁ n₃ D₂ s s प्रादद (D₂ s 'दा) द्, V₁ B₂ s Da समदात्, B₁ प्राम दात्, D₄ प्राददौ (for अददत्) D₄ (marg as in text) बुद्धिनाशन (for क्षुद्रि) B₄ damaged from दिना up to मूत (in 110^d) —^d) D₁ रता (for रत)

111 ^a) K₁ s s D₁ n₃ D₂₋₄ s s T₂ G₁ M ते देव; V₁ B Da D₅ r T₁ G₂ s देवेश (for स देव) —^b) K₃ s D₁ n₃ D₂₋₄ s T₂ प्रायो, M₄ त्रयो (for श्रेयो) —^c) V₁ B₀₋₃ s s D₁ n₃ D₂ s s M सुसहृष्टा, D₄ सुत हृष्टा; T₂ सुसहृष्टा (for सुख हृष्टा) —^d) K₁ om. (hapl) from प्रातिष्ठन्त up to प्रहृष्टा (in 115^a) B₁ D₅ T₂ प्रतिष्ठत (T₂ 'ते) D₀ तथा विभो, G₁ तदा हि मो, M₂ गृहाणि ते (for तदा विभो)

112 K₁ om 112 (cf v l 111) V₁ reads 112^a-114^b on marg —^a) G₂ प्रभावाच्च (sup l in 'वेन) (for प्रसादाच्च) —^b) B₀ s वरम् (for फलम्) V₁ B₁ s D₅ अवाप्नुवन्, D₁ 'प्नुयात्, D₂ 'प्नु वान्, G₂ M₁ s 'प्यते (for 'प्यते)

113 K₁ om 113 (cf v l 111) V₁ reads 113 on marg —^a) K₃ s B₃ s D₁ n₃ D₂ s s T₂ G₁ M दैवस्य (for द्वे) B₄ damaged from वस्य up

to मश्रु (in 113^d) —^b) B₀ s D₅ वि, D₂ lacuna (for च) D₁ सयतां, T₁ G₅ M सयतां; T₂ G₁ पश्यतां, G₂ तिष्ठता (for निश्चयम्) —^c) K₈ Da D₁ s T₂ G₁ M₂ च, K₅ D₁ n₃ D₂ s s तु (for हि) —^d) D₁ श्रुतम् (for कृतम्) K₂ s अश्रु (for अश्रु)

114 K₁ om 114 (cf v l 111) V₁ reads 114^{ab} on marg —^a) D₂ यया, D₅ यस्य (for पश्य) Da चा (for च) —^d) M₈ दुःखित M₂ दुःखिता सुखिनोभवन्

115 K₁ om up to प्रहृष्टा (of v l 111) —^a) D₄ विस्मितास्ते (by transp) —^b) B₁ पुत्रस्य, D₁ पुत्र स, D₂ s पुन स (for पुत्रस) B₀ s-s D₅ पुरा (for पुन) —^c) K₂ s Da D₂ बभूव (for बुर) V₁ B₁ s Da नृपतिश्रेष्ठ, D₂ मरत* (sic) (for भरत) —^d) B₄ damaged from वै up to विवि (in 116^a) K₈ B₀ s D₁ s च, V₁ तु (for वै). D₁ प्रसादाच्छंकराच्च वै

116 B₄ damaged up to विवि —^a) T₂ G₁ स (for ते) K₅ [अ]जस्र (for राजन्) —^b) K₃ D₀ सुतोद्भव; K₅ D₁ n₃ D₂₋₄ s शिशू; V₁ B₁ s Da मृतोद्भव; B₀ s s D₅ मृतोद्भव; D₁ मनोभव, T₂ अयोद्भव (sic) (for अघो) —^d) D₁ T₂ G₂ बाधवा (for नगर) D₁ हृष्टमानस —^c) K₈ B₁ M₂ निदर्शिता K₁ चातुर्वर्ण्यनिदर्शिता, K₄ s D₁ n₃ D₂ s G₁ 'र्ण्येन दर्शिता, V₁ B₀ D₅ M₁ s 'र्ण्यनिदर्शिता, D₄ 'र्णो न दर्शिता (sic), D₀ र्णे प्रदर्शिता

117 ^b) K₅ D₁ n₃ D₂ s s इम शृणु, D₁ T G₁ s s M पुरातनं (for इमं शुभम्) —^c) M₂ स तस (for सततम्) —^d) V₁ D₁ T G₁ s s M प्रेत्य चेह च मोदते, B₁ s Da प्रेत्य (B₁ s 'ले) चेह च नदति (B₁

C 12. 5800
B. 12. 153. 122
K 12. 152. 124

धर्मार्थमोक्षसंयुक्तमितिहासमिमं शुभम् ।

श्रुत्वा मनुष्यः सततमिह प्रेत्य च मोदते ॥ ११७

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि पकोनपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४९ ॥

१५०

भीष्म उवाच ।

अत्राप्युदाहरन्तीमितिहासं पुरातनम् ।
संवादं भरतश्रेष्ठ शलमलेः पवनस्य च ॥ १
हिमवन्तं समासाद्य महानासीद्वनस्पतिः ।

वर्षपूर्णाभिसंवृद्धः शाखास्कन्धपलाशवान् ॥ २
तत्र स्म मत्ता मातङ्गा घर्मार्ताः श्रमकश्चिताः ।
विश्रमन्ति महाबाहो तथान्या मृगजातयः ॥ ३
नल्वमात्रपरीणाहो घनच्छायो वनस्पतिः ।

'ते); Dns इहामुत्र प्रमोदते

Colophon om in K₁, D₂ D₆ G₈ & absent
— *Sub-parvan* Śi K₂₋₅ B₁ & D₂ D₁ n₈ D₁₋₅ ०
आपद्धर्म; V₁ B₂ ३ D₁ T₂ G₁ ३ M राजधर्म — *Adhy*
name Śi K₂ ३ V₁ B₁ D₂ D₁ D₁₋₃ M₂ गृध्रगोमा
सुसंवाद; K₈ Bo. 2. ३ ३ D₅ ० M₁ ३ गृध्रजंयुकसंवाद;
D₂ कुमारसजीवन — *Adhy no* (figures, words or
both) B₁ 142, D₁ 23, D₂ G₂ 153, D₈
18, T₁ G₅ M 154, T₂ G₁ 152 — *Śloka no*
D₂ 26, D₁ 124, D₃ 22, D₆ 71.

150

Before the ref, K₈₋₅ V₁ B D₂ D₁ n₈ D₂₋₅ ३
ins

397* युधिष्ठिर उवाच ।

यलिन प्रत्यमित्रस्य नित्यमासन्नवर्तिन ।
उपकारापकाराभ्या समर्थस्योच्यतस्य च ।
मोहाद्विकथनामात्रैरसारोऽल्पमलो लघु ।
वाग्भिरप्रतिरूपाभिरभिद्रुष्टा पितामह ।
आत्मनो बलमास्थाय कथं वर्तेत मानव । [५]
आगच्छतोऽतिक्रुद्धस्य तस्योद्भरणकाम्यया ।

[K₈ भीष्म (for युधिष्ठिर) — (L 1) C₂ प्रतिमि
त्रस्य (for प्रत्य) — (L 3) D₂ [s]न्य (for स्य)
— D₂ om line 6 — (L 6) B (B₁ damaged)
[s]भिक्रुद्धस्य (for सति)]

1 K₈ om. the ref —^a) T₁ G₅ om from रन्वी

up to पुरा (in 1^b) —^a) B₁ (marg as in text)
नारदस्वहे; D₁ भारतश्रेष्ठ (for भरत*). —^d) K₈ ३
V₁ B D₂ D₁ n₈ D₂₋₅ ३ ० G₁ शालमले (for श*).

2^a) V₁ B₂ D₂ D₄ समाश्रित्य (for 'साद्य). — M₂
om. (hapl.) 2^a-4^b. —^c) K₁ वर्षपूर्णाभि; K₂ &
D₁ वर्षपूर्णाभि; B₁ वर्षपूर्णाभि; G₂ 'पूर्णादि' (for
'पूर्णाभि). —^d) K₂ शाखास्कंध; K₅ D₁ n₈ D₂ ३ ३
शारी स्क्धी; D₄ शाखास्कंध; D₇ S (G₈ & absent)
शाखामूल; D₈ शाखास्कंधा (for 'स्कन्ध)

3 M₂ om. 3 (cf v. 1 2) B₁ damaged —^a)
K₈ ३ D₁ n₈ D₂₋₅ ३ स्म मत्त; K₄ स्म मत्ता; V₁
Bo २ ३ ३ D₂ D₅ M₁ ३ ३ मत्ता' स्म (by transp);
B₁ मत्ता' सु; D₇ T G₁ ३ ३ मत्ताश्च —^b) D₂
घर्मार्ता' (for घर्मार्ता). — After 3^a*, D₁ ins

398* या वराहमृगदातृवलपतत्रिगणसंकुला ।

—^c) K₁ ३ ३ V₁ Bo. 1 ३ ३ D₁ n₈ D₂ ३ ३ १-० T₁ G₅
विश्राम्यति; D₄ विश्रामति; T₂ विश्रमंते (for 'मन्ति)
T₃ G₁ महाराज (for 'बाहो) —^d) D₂ D₇ T₂ G₁ ३
तथान्ये (for 'न्या) V₁ मृगययपा (for 'जातय).

4 M₂ om 4^a (cf v. 1 2) —^a) D₂ न च
नात्र; D₇ अतिमात्र (for नल्वमात्र) K₁ D₈ परी
वारो; D₂ परिणाहो, D₂ परिणामो (for परीणाहो)
ॐ C₂ नल्व इस्तानां शतचतुष्टयम् । C₂ नल्व किपुकु
चतुष्टयम् । ॐ —^c) K₈ ३ D₁ n₈ D₂ ३ ३ सारि(K₈
'र)काशुक- (for शुकशारिक) K₈ G₁ सपुष्ट; K₈
B₂ D₁ n₈ D₂ ३ ३ सपुष्ट; D₁ संपुष्ट, D₁ सपुष्ट'
(for 'सपुष्ट) —^d) K₂ 4. 5 V₁ B₁ ३ D₂ D₁ n₈
D₁₋₃ १ ३ S (G₈ & absent) transp फलवान् and पुष्प

शुकशारिकसंघुष्टः फलवान्पुष्पवानपि ॥ ४
 सार्थिका वणिजश्चापि तापसाश्च वनौकसः ।
 वसन्ति वासान्मार्गस्थाः सुरम्ये तरुसत्तमे ॥ ५
 तस्य ता विपुलाः शाखा दृष्ट्वा स्कन्धाश्च सर्वतः ।
 अभिगम्यात्रवीदेनं नारदो भरतर्षभ ॥ ६
 अहो नु रमणीयस्त्वमहो चासि मनोरमः ।

प्रीयामहे त्वया नित्यं तरुप्रवर शल्मले ॥ ७
 सदैव शकुनास्तात मृगाश्चाधस्तथा गजाः ।
 वसन्ति तत्र संहृष्टा मनोहरतरास्तथा ॥ ८
 तत्र शाखा महाशाख स्कन्धं च विपुलं तथा ।
 न वै प्रभयान्पश्यामि मारुतेन कथंचन ॥ ९
 किं नु ते मारुतस्तात प्रीतिमानथ वा सुहृत् ।

C 12. 5813
B. 12 154 13
K. 12 153 13

वान् Ks पत्रपुष्पयुतस्तथा, Ds पत्रपुष्पपुन (marg
 फल) तथा

— After 4, Ds 1ms

399* त कदाचिन्मुनिर्दृष्ट्वा नारदो विस्मिन्नोऽप्रवीव ।
 घञस्त्वमेक एवासि शालमले वायुवल्लभ ।

5 D. om 5-6 Ds om 5-8 —^a) Ks पार्थक ,
 B1 सा*गा, D1 T1 G2 s पार्थका (for सार्थिका)
 Ks वनिजश्च, Ks वन* (for वणि*) V1 B1 s Da
 D1 S (G2 s absent) चैव (for चापि) —^b) D1
 वाममा भ्रवणौकस्य —^c) Ks - B1 Dn1 ns D2-4 s
 तत्र, Bo s s वास ; D1 S (G2 s absent) तस्मिन्
 (for वासान्) V1 B1 Da वसति वासमागम्य —^d)
 Ks तरुसत्तमे, K. D2 s नगसत्तमे, D1 तन्मत्तम,
 M2 कुरुसत्तमे (for तरु*) V1 सुरम्यं तरुसत्तम, B1 s
 Da म्यतरुसत्तम, Dns सुरम्ये मे वनस्पते

6 D. s om 6 (cf v 1 5) 6^{ab} is damaged in
 B1 —^a) Ks Ds [ह]मा (for ता) —^b) K (ex-
 cept K1) V1 B Da Dn1 ns D2-3 s G1 M2-4 स्कंध,
 T1 M1 स्कंधश्च (for स्कन्धाश्च) K1 s - B1 s Da
 Dn1 ns D2-4 7 s S (G2 s absent) सर्वदा (for *त)
 —^c) Bo s- चैनं ; B1 एव (for एन)

7 Ds om. 7 (cf. v 1 5) —^a) Ks V1 B1 s Da
 Ds [s]ति, M1 तु (for नु) D1 S (G2 s absent)
 दर्शनीयम् (for रमणीयम्) K1 तु (for त्वम्) —^b)
 K1 M1 चास्मि, K2 Ds वासो, Ks चास्य, V1 Da
 चाति- ; B1 ह्यसि, Dns Ms वासि (for चासि) K1
 s s Bo s- Dn1 ns D2-7 s G2 मनोहर, Ks महो
 हर (for मनोरम) — Dn2 om. 7^a-8^d —^c) Ks-
 V1 Dn1 D. 7 s T1 G1 s s M प्रियामहे ; T2 प्रियामो
 हि (for प्रीयामहे) —^d) K1 s - V1 B Dn1 D2-
 7 s शालमले, Da शालमलि (for शालमले)

8 Dns Ds Ms om. 8 (for Dns Ds, cf v 1. 7, 5)
 —^a) D1 T1 G2 s तदैव, M1 तदैव (for सदैव)
 Ks D. कृशलाश्च (for शकुनाश्च) D1 T2 G1 s चाय

(fo- चात) — Gs reads 8^b-10^a on marg —^b)
 Ks-s B Dn1 D2 s s 7 s T G1 s चाय ; V1 चैव ;
 Da अश्वाश्च (for चाघश्च) Ks B1 T2 गजास्तथा (by
 transp), D1 तु वा गज —^c) S1 K1 s D1 s om
 (hapl) 8^{cd} —^e) T1 G2 s वसंतश्च (for वसन्ति)
 D1 T G1 s s Ms s इष्ट्वा मे ; M1 इष्ट्वा मे (for म
 दृष्ट्वा) V1 Da वसति सुसुखा दृष्ट्वा, B Ds *ति च (B1 s
 *ति स्व) सुख दृ (Ds *नु) दृष्ट्वा —^d) Ks Da रममाण
 मनोहरा, Ks s B Da Dn1 D2 मनोहर (Da *रम) मनो
 हरा, V1 नानारत्नमनोहरा

9 Gs reads 9 on marg —^a) S1 Ks D1 तथा ;
 T2 तत्र (for तत्र) Ks सुविस्तीर्णा ; D2 s* तव ; D1
 T1 G1 s - महाशाखा ; Ds तु विस्तीर्णा (for महाशाख)
 —^b) K1 Ds M2 s स्कंधश्च ; Ks स्कंध ; Ks s Dn1 ns
 D2 s 7 s T G1 s स्कंधाश्च (for स्कन्धं) Ks B1 Dn1
 D2 s s विपुलाश्च ; Dns D2 T2 G1 विपुलाश्च ; D1
 Ms s विपुलश्च (for विपुलं) Ks D1 s S (Gs s ab-
 sent) तत्र (for तथा) —^c) D1 T1 G2 s M ते
 (for चै) V1 B1 Ds s M1-s प्रभया, Bo s-s D.
 प्रभयं (for *भान्) Ks B2 न वै भयान्पश्यामि, Da
 T2 G1 न ते भयं (Da *भा) प्र — After 9 Ms
 1ms.

400* सर्वावासस्य सद्भावासौहृदात्थाभिरक्षति ।

10 Ms om. 10 Gs reads 10^a on marg —^a)
 Ks Ds नु (for नु) K1 मे (for ते) Ks V1
 B1 s Da Dn1 ns D2-4 7 s S (Ms om., Gs s absent)
 पवनश्च, D1 मरुतश्च (for मा*) —^b) Bo प्रीतिवान्
 (for प्रीतिमान्) —^c) Ds सहायेन (for सद्भा येन)
 B1 s Da येन स्वा (Da *स्वा) रक्षते नित्य ; Ds चरिष्यति
 यदा येन ; D1 S (Ms om., Gs s absent) केन स्वा
 (T2 G1 केन स्व, M1 s s तेन स्वा) रक्षते नित्य —^d)
 Ks Dns D2 s s वनेत्र ; Dn1 पवित्र, Ds वनेन (for
 वनेऽस्मिन्) V1 B1 s Da पवनोऽस्मिन्वने ध्रुवं

11 ^a) Ks Bo s-s Dn1 ns D2 s s भगवान् ; V1
 वारयन्धि (hypermetric), B1 s Da अयं हि, Ds

C 12 3613
D 12 154 13
K 12.153 13

त्वां रक्षति सदा येन वनेऽस्मिन्पवनो ध्रुवम् ॥ १०
 विवान्हि पवनः स्थानाद्दृक्षानुच्चावचानपि ।
 पर्वतानां च शिखराण्याचालयति वेगवान् ॥ ११
 शोपयत्येव पातालं विवान्मन्धवहः शुचिः ।
 हृदांश्च सरितश्चैव सागरांश्च तथैव ह ॥ १२
 त्वां संरक्षेत पवनः सखित्वेन न संशयः ।
 तस्माद्बहुलशाखोऽसि पर्णवान्पुष्पवानपि ॥ १३

घायन्धि, D₀ घने हि, T₂ G₁ प्रभवान्; M₁ 8 4 प्रवा
 न्धि (for विवान्हि) D₅ वायुर्हि सबलः स्थानाद्, D₁
 T₁ G₂ 5 प्रवाति च घनस्थानां —^b) D₂ उच्चावचा
 अपि (for 'वचानपि) D₁ T₁ G₂ 5 वृक्षाणां च घना
 न्यपि, T₂ G₁ M वृक्षान्भजन्वनान्यपि —^d) K₁ आ
 शालयति, K₂ 4 D₁ आगाह', K₈ B₁ D₁ आगाल';
 D₁ T G₁ 5 M₂ 4 आकाल', D₀ आलोढ'; G₂ आकार';
 M₁ 8 आताड' (for आचाल') D₁ वै भवान् (for
 वेगवान्)

12 ^a) V₁ B₂ D₀ शोपयत्येव; D₀ D₁ शोपयत्येव
 (for शोपय'), — M₂ om 12^b —^b) K₅ V₁ B
 D₀ D₁ n₈ D₂-5 8 वहन, D₁ G₁ भवान्, T G₂ 5
 वेगाद् (for विवान्) S₁ शुभ (for शुचि') K₄
 घवान् गधवहा शुचि (sio) —^c) S₁ K₁ 2 4 D₁ हृदाश्च,
 K₅ D₁ n₈ D₂-1.8 सरांसि, M₁ हृदांश्च (sio) (for
 हृदांश्च) —^d) S₁ K₁ 2 4 D₁ सागराद् (for 'रांश्च')
 T₂ G₁ सरांसि (for तथैव) K₅ V₁ B D₀ D₁ n₈
 D₂-5 8 T₂ G₁ M₁ 8 4 च, D₁ T₁ G₂ 5 स (for ह)
 M₂ सागरान्सरितस्तथा

13 ^a) K₁ 8 5 D₁ D₂ 8 8 0 सरक्षति त्वां (K₁
 त्वा), K₂ 4 त्वां सरक्षते, V₁ B D₀ D₂ 5 7 S (G₂ 4
 absent) स (M₂ स) रक्षते त्वां (T₁ G₂ 5 च; T₂ G₁
 M त्वा), D₁ n₈ सरक्षति (submetric) (for त्वां सर
 क्षेत) B₁ D₀ तु पुन (for पवन') — M₂ om
 13^d —^e) K₂ V₁ B D₀ D₂ 7 9 T₁ G₂ 5 M₁ 8 4
 बहुल'; T₂ G₁ विपुल (for बहुल) K₈ 5 D₁ n₈
 D₂-1 8 तस्मात् (D₁ तथा त्व) बहुलाखोपि (K₈ D₁
 'सि). —^d) B₀ 8 5 D₂ फलवान् (for पर्ण') V₁
 फलवान् (for पुष्प') K₈ B₈ 5 D₁ 9 असि (for अपि)

14 ^a) M₂ तु (for च) V₁ B₁ हि; B₂ D₀ च,
 D₁ S (except M₂; G₂ 4 absent) मे (for ते)
 — M₂ om 14^b —^b) K₈ वनस्पति (sio), B₀ 8
 घनं भाति (for प्रतिभाति) —^c) D₀ त्वग्र (for तात)

इदं च रमणीयं ते प्रतिभाति वनस्पते ।
 यदिमे विहगास्तात रमन्ते मुदितास्त्वयि ॥ १४
 एषां पृथक्समस्तानां श्रूयते मधुरः स्वरः ।
 पुष्पसंमोदने काले वाशतां सुमनोहरम् ॥ १५
 तथेमे मुदिता नागाः स्वयूथकुलशोभिः ।
 घर्मातास्त्वां समासाद्य सुखं विन्दन्ति शल्मले ॥ १६
 तथैव मृगजातीभिरन्याभिरुपशोभसे ।

—^d) V₁ B_{1.2} D₀ वसंति; D₁ नमंते, D₁ T₁ G₁
 2 5 M रमति (for रमन्ते) D₀ G₂ विदितास्, T₂
 G₁ हि सदा; M₂ मधुरास् (for मुदितास्) D₂ सुखे;
 M₂ खगाः (for त्वयि).

15 M₂ om 15 —^a) D₁ एष (for एषा). —^b)
 V₁ B₀ 5 D₁ T₂ G_{1.2} M₁ 8.4 श्रूयते (for 'यते) S₁
 D₂ 8 मधुरस्वर', K₁ मधुर स्वन'; K₂ 4 5 V₁ D₀
 मधुरस्वन (D₅ 'ना'), B₀ 8 5 'स्वरा (for 'र. स्वर).
 —^c) K₁ पुष्पे समोदने काले —^d) K₁ वासितां; K₈
 V₁ B₁ 2 4 D₁ 9 वासतां, K₄ वशतां; D₀ D₁ n₈ D₂
 वसतां (for वाशतां) B₀ 8 5 च मनोरम; B₁ D₅ च
 मनोहर (for सुम') D₁ S (M₂ om; G₂ 4 absent)
 वाश (D₁ 'स, G₂ 'इय')ते हरियूथपा

16 D₀ om 16 —^a) D₁ तथैमे, M₂ हरयो (for
 तथेमे) K₅ V₁ B₁ 2 D₁ n₈ D₂ 8 7.8 S (G₂ 4
 absent) गर्जिता; D₀ गर्हिता (for मुदिता) —^b)
 D₁ n₈ श्रूयथ, D₁ सयूथ, M₂ स्वयूथा (for स्वयूथ)
 K₈ D₁ n₈ कुलशोभिता, B₀ द्रुमशालिन, B₀ 4
 क्रमशालिन, B₅ द्रुमशोभिन; D₅ क्रमणानिळा, D₁
 S (G₂ 4 absent) गणशोभिन (D₁ T₁ G₂ 5 'ता')
 (for कुल') —^c) D₅ om from घर्मा up तप (in
 18^a) T₂ G₁ च, G₂ स्वां; M₁ 8 4 वै (for त्वां)
 D₁ समाश्रित्य (for 'साद्य) —^d) K₁ 8 5 D₀ D₁
 n₈ D₂-1 7 8 शात्मले (for श')

17 D₀ om 17 (of v 1 16) M₂ om 17^a-21^d
 —^a) D₁ n₈ जातिभिर; T₂ G₁ राजीभिर (for जाती
 भिर) —^b) D₂ om रन्याभि K₈ D₁ n₈ D₂-1 8
 M₁ 8 अभिशोभसे (D₁ 'ते), B₁ उपलेवसे (for 'शो-
 भसे) —^c) S₁ K₂ 4 D₁ सार्थनिवासैश्च, K₁ सार्थ
 विवासैश्च; K₅ B₀ 3 4.5 (marg as in text) D₁ n₈
 D₂-1 8 9 सर्वाधियासैश्च; B₂ सत्वाधि', D₀ शाखाधि';
 G₂ सार्थो विवासैश्च (for सार्थाधि') T₂ G₁ तथा सार्था
 धिपैश्चैव —^d) B₁ शोभते (for 'से) K₈ D₁ n₈

तथा सार्थाधिवासैश्च शोभसे मेरुवद्भुम् ॥ १७
 ब्राह्मणैश्च तपःसिद्धैस्तापसैः श्रमणैरपि ।
 त्रिविष्टपसमं मन्ये तवायतनमेव ह ॥ १८
 बन्धुत्वादथ वा सख्याच्छल्मले नात्र संशयः ।
 पालयत्येव सततं भीमः सर्वत्रगोऽनिलः ॥ १९
 न्यग्भावं परमं वायोः शल्मले त्वमुपागतः ।
 तत्राहमस्मीति सदा येन रक्षति मारुतः ॥ २०

न तं पश्याम्यहं वृक्षं पर्वतं वापि तं दृष्टम् ।
 यो न वायुवलाद्भ्रमः पृथिव्यामिति मे मतिः ॥ २१
 त्वं पुनः कारणैर्नूनं शल्मले रक्ष्यसे सदा ।
 वायुना सपरीवारस्तेन तिष्ठस्यसंशयम् ॥ २२
 शल्मलिरुवाच ।
 न मे वायुः सखा ब्रह्मन्न बन्धुर्न च मे सुहृत् ।
 परमेष्ठी तथा नैव येन रक्षति मानिलः ॥ २३

C. 12 5015
 B 12 1-5 5
 K 12. 154 5

म (D₂ मा) रुवद्भुम् (sic), B₃ T₂ मेरुवद्भुमे, Da₁ 'म,
 Da₂ 'म', D₃ 'मै' (for 'म)

18 M₂ om. 18 (cf. v l 17) D₅ om up to
 तप (cf. v l 16) —^b) K₂ s B Da Dn₁ ns D₂-5
 s ० श्रम (B₁ 'व', Da 'य', Dn₁ 'मि) गैस्त्रया, V₁
 श्रवणैरपि, D₁ S (M₂ om., G₃ s absent) आ (T₂
 G₁ सा) श्रमैस्त्रया (for श्रमणैरपि) —^c) K₄ त्रिविष्टप
 समे; Da 'पा सम, D₁ 'पमह (for 'पसम) —^d)
 Ś₁ K₁ तयायतनम्, D₁ त्वदाय (for तवाय) K₂
 V₁ B₁ s Da Dn₃ D₂ M₁ एव हि, B₅ D₁ T G₁
 s 5 एव च, D₁ ऋद्धिमत् (for एव ह) —^e)
 K V₁ B D (Dn₂ D₅ absent) T₂ G₁ M ins
 after 18 (M₂ after 26) an addl colophon [Sub-
 parvan Ś₁ K Da₁ Dn₁ ns D₁-5 ० आपद्धर्म, V₁
 B₁ s D₁ T₂ G₁ M राजधर्म — Adhy nama Ś₁
 K₁ 2.4 D₁ नारदश (K₁ s 'शा) ल्मलिसवाद, K₅ B₁-5
 Da Dn₁ ns D₂-4 पवनशाल्मलिसवाद, V₁ शाल्मलि-
 पवनसवाद, B₀ पवनशात्मलिनारदसवाद, D₅ शात्म
 लिनारदसवाद, M₁ शल्मलीमवाद, M₂ शल्मलियुद्धि
 परीक्षण — Adhy no (figures, words or both)
 B₁ 143, B₂ T₂ G₁ 153, B₃ s 152, Dn₁ 24,
 D₃ 19, M 155 — Śloka no Da Dn₁ D₃ 21,
 Dn₃ 30, D₂ 86]

19 M₂ om 19 (cf v l 17) Before 19, all
 MSS (except T₁ G₅, M₂ om, Dn₂ D₅ G₃ s
 absent) ins नारद उवाच —^a) K₁ वा मुख्याच्, D₁
 S (M₂ om., G₃ s absent) सख्याश्च (for वा सख्याच्)
 —^b) K₂ s V₁ B Da Dn₁ ns D₂-5 s ० शाल्मले
 (for शात्मले) D₅ om. (hapl.) from नात्र up to
 शल्मले (in 20^b) —^c) K₁ पालयत्येव, D₁ 'यत्येव
 (for 'यत्येव) V₁ B₁ s Da T₂ G₁ s M₁ s 4 तस्मात्त्वा
 (M₁ s. 4 'त्वा) रक्ष (V₁ Da 'क्ष्य) ते नित्य, D₁ T₁ G₅
 कसात्त्वा रक्ष्यसे नित्य —^d) D₁ सर्वागतौ (for सर्व
 त्रगो)

20 M₂ om 20 (cf v l 17) D₅ om up to
 शल्मले (of v l 19) —^a) D₁ T₁ G₅ तद्भाव; D₅
 न्यग्भावाद् (sup l₁ in मित्रभाव), G₂ तद्भाव (for
 न्यग्भावं) D₃ चापरं, T G₁ 2 s M₁ चापर (for
 परम) T₂ G₁ वापि (for वायो) —^b) K V₁ B
 Da Dn₁ ns D₂-4 7-8 G₁ शाल्मले (for श) D₂
 त्वमुपागतम् —^c) G₁ सदा (for तव) D₁ महान्,
 G₂ तदा, M₂ ततो (for सदा) —^d) V₁ B₀-2 Da
 वायुस्त्वां रक्षते यत् (B₂ तत्), D₁ S (M₂ om., G₃ s
 absent) नून सरक्षति (G₁ 'ते) द्रुम्

21 M₂ om 21 (cf. v l 17) —^a) K₄ न ते,
 V₁ B₁ Da न तान्, B₂ न तु, D₅ न तु (for न तं)
 V₁ B₁ Da वृक्षान् (for वृक्ष) —^b) K₂ वापि ते,
 V₁ B₁ Da D₁ 7 S (M₂ om, G₃ s absent) वेद्म
 वा; B₁ वापि वा, D₅ चापि त (for चापि त) K₅
 Dn₁ ns D₂ s 8 पर्वत वेद्म चेद्म —^c) K₅ B₁ s Dn₁
 ns D₂ 4.7 s T₁ G₅ यन्न, V₁ B₁ येन, Da न ये
 (for यो न) K₅ B₁ Dn₁ ns D₂-4.7 s S (M₂ om.,
 G₃ s absent) भद्र, V₁ B₁ Da भद्रा (for भद्र)
 —^d) B₀ अपि (for इति)

22 ^a) D₁ स्वं (for त्व) V₁ कारणान्; Da Dn₁
 करणान् (for कारणैर्) —^b) K₁-3 V₁ B Da D₃ s ०
 शात्मले, D₁ शात्मल (for शल्मले) Ś₁ V₁ Da
 D₁ s ० T₂ M₂ रक्षसे (for रक्ष्यसे) V₁ G₁ तदा (for
 सदा) K₅ Dn₁ ns D₂ s रक्ष्यसे शात्मले यथा — Da₁
 om 22^a-23^d —^c) V₁ Da₂ सपरिवार —^d) Da₂
 Dn₁ D₂ G₁ M₂-4 तिष्ठति (for तिष्ठसि) K₃ D₁ T₂
 वसशाय (for 'यम्)

23 Da₁ om 23 (cf v l 22) K₁ s-5 V₁ B
 Da₂ Dn₁ ns D₂-5 s ० शाल्मलिर्, T₂ शल्मल, M₂ s
 शन्मलिर् (for शल्मलिर्) —^b) V₁ B₁ s Da₂ D₁ 7
 S (G₃ s absent) न बहुर्मम नारद —^c) K₁ परमेष्टे
 (for 'मेष्टी) K₃ Da₂ D₅ सखा चै (Da₂ नै)व, D₁

मम तेजोबलं वायोर्भीममपि हि नारद ।
 कलामष्टादर्शीं प्राणैर्न मे प्राप्नोति मारुतः ॥ २४
 आगच्छन्परमो वायुर्मया विष्टम्भितो बलात् ।
 रुजन्हुमान्पर्वतांश्च यच्चान्यदपि किञ्चन ॥ २५
 स मया बहुशो भयः प्रभञ्जन्वै प्रभञ्जनः ।
 तस्मान्न विभ्ये देवर्षे क्रुद्धादपि समीरणात् ॥ २६
 नारद उवाच ।
 शलमले विपरीतं ते दर्शनं नात्र संशयः ।

तथानेन (for तथा नैव) D: T₁ G₂ : चिरं मे प्रीयते येन
 (T₁ G₂ नैव); T₂ G₁ परं मे प्रियतामेव; M पर (M₂
 यन) प्रतानं (M₂ 'र) सारं च —^d) K₂ Dn₁ n₂ D₂
 : : वानिल, V₁ B₀ : - मेनिल, B₁ नोनिल, Dn₂
 सोनिल (for मानिल) T₂ G₁ M न च (M येन) मा
 रक्षतेनिल (M₂ 'ल)

24 ^a) K₁ Dn₂ सम; B₁ वाम; D₂ : भीम;
 (for मम) K₁ : : V₁ B Da Dn₁ n₂ D₂ : : 1-2 S
 (G₂ : absent) transp वायोर् and भीमम् D₁ हीनं
 (for वायोर्) B₂ D₂ हृति (for अपि) V₁ B₂ Da
 D₁ T G₁ : : M₁ : तु (V₁ B₂ D₂ च) नारद; M₂ :
 सुदुःसह (for हि नारद). D₁ सकाशादपि भारत —^e)
 T₂ कलाम् (for कलाम्) D₁ अष्टादर्शा —^d) Dn₁
 नारद; Dn₂ मारुतं (for मारुत)

25 ^a) D₂ : G₂ M₁ आगच्छत् (for आगच्छन्)
 K₂ पर्यं, V₁ B₂ Dn₁ n₂ D₂ : : 1-2 S (G₂ : ab
 sent) परयो, B₁ पुरुषो (for परमो) —^b) Dn₁ D.
 [अ]भिस्त (Dn₁ 'ष्ट)भितो (for विष्टम्भितो) Dn₁ बल
 (for बलात्) —^e) K₂ V₁ B₁ : Da Dn₁ n₂ D₂ : :
 भंजन्; M₁ राजन् (for रुजन्) K₂ : पर्वताश् (for
 'तांश्) —^d) K₁ यक्षान्यद्, D₁ यथा (for यथा)
 V₁ B₁ : Da D₁ S (G₂ : absent) स्थाणुजगम (for
 अपि किञ्चन)

26 ^a) G₁ transp स and मया. —^e) B₁ अस्मान्
 (for तं). M₂ दुर्घर्षात् (for देवर्षे) —^d) M₂
 क्रुद्धादपि (for क्रुद्धा) D₁ कथंचन (for समीरणात्)
 — After 26, M₂ ins an addl. colophon

27 ^a) K₁ : : V₁ B Da Dn₁ n₂ D₂ : :
 दाहमले (for दा). —^b) D₁ : दर्शनान् (for 'नं).
 D₂ ज्ञानमत्र न सहाय —^d) K₂ भूतैस् (for भूतं)
 V₁ B₁ : Da तुह्यमन्यद्हनस्पते

न हि वायोर्बलेनास्ति भूतं तुल्यबलं क्वचित् ॥ २७
 इन्द्रो यमो वैश्रवणो वरुणश्च जलेश्वरः ।
 न तेऽपि तुल्या मरुतः किं पुनस्त्वं वनस्पते ॥ २८
 यद्वि किञ्चिदिह प्राणि शलमले चेष्टते भुवि ।
 सर्वत्र भगवान्वायुश्चेष्टाप्राणकरः प्रभुः ॥ २९
 एष चेष्टयते सम्यक्प्राणिनः सम्यगायतः ।
 असम्यगायतो भूयश्चेष्टते विकृतो नृपु ॥ ३०
 स त्वमेवंविधं वायुं सर्वसत्त्वभृतां वरम् ।

28 ^a) K₁ : Dn Dn₁ n₂ D₂ : : 1-2 S T₁ G₂ M
 नैतेपि; T₂ G₁ नैते हि (for न तेऽपि) K₁ मयत्;
 V₁ B₁ : Da D₁ : T G₁ : M यलत्; B. ब्रयता
 (hypermetric) (for मरुत). B₀ : G₂ नैते तुस्या
 यलयता (G₂ 'त).

29 ^a) K₁ M₁ : यदि; K₂ : B₀ : : Dn₁ n₂
 D₂ : : यद्य; V₁ B₁ : : Da D₂ यद्य (for यदि)
 K₂ किञ्चिदिह; V₁ B₁ : : किञ्चिदिह, S (G₂ : absent)
 किञ्चिदपि (G₂ 'भि) (for किञ्चिदिह) K₂ : V₁ B Da
 Dn₁ n₂ D₂ : : 1-2 S T G₂ M₁ : : प्राणी; D₁ प्राण (for
 प्राणि). —^b) K₁ : दाहमले (for दाहमले) K₂
 चेष्टिते K₂ : V₁ B Da Dn₁ n₂ D₂ : : 1-2 S (G₂ :
 absent) चेष्ट (D₂ 'ष्ट)ते शा (D₁ S [G₂ : absent]
 दाहमले भुवि —^e) D₁ सर्वं तद् (for सर्वत्र) D₁
 भववान्; D₁ T₁ G₂ : यलयान् (for भगवान्).

30 ^a) K₁ पृषा; V₁ B₁ : Da स हि (for पृष).
 —^e) Dn₂ आयते (for 'तो) V₁ B (except B₁)
 Da D₂ भूया (for भूयश्) —^d) K₂ : चेष्टतो; G₂
 चेष्ट* (for 'ते) Dn₁ om from विकृतो up to केवल
 (in 32^b) K₂ : V₁ B Da₂ Dn₁ n₂ D₂ : : 1-2 S
 (G₂ : absent) विकृत (for 'तो)

31 Dn₁ om 31 (cf v l 30) M₂ om 31^a
 —^a) K₂ स त्वमेवविधो; Dn₂ सत्वमेवंविध; G₁ स नामैव
 (for स त्वमेव) — M₂ transp 31^b and 31^c —^b)
 T₂ G₁ सत्त्वं (for सर्वं) K₁ सर्वभृतां, B₁ : (also
 as in text) Dn₂ गद्यभृतां (for -सत्त्वभृतां) M₂ पर
 (for वरम्) —^e) M₂ सं वायु (for पूज्य त) K₂
 D₂ ते; V₁ Da₂ D₂ M₁ : : त्वं; B₀ च (for त)
 — M₂ om 31^d —^d) Dn₂ किं तमन्यद् (hyper
 metric) (for किमन्यद्) K₂ D₂ M₁ : : हापच; K₂
 चापलात् (for -लापवात्).

न पूजयसि पूज्यं तं किमन्यद्द्विलाघवात् ॥ ३१
असारश्चासि दुर्बुद्धे केवलं बहु भापसे ।
क्रोधादिभिरवच्छन्नो मिथ्या वदसि शल्मले ॥ ३२
मम रोपः समुत्पन्नस्त्वय्येवं संप्रभापति ।
ब्रवीम्येष स्वयं वायोस्तव दुर्मापितं बहु ॥ ३३
चन्दनैः स्पन्दनैः शालैः सरलैर्देवदारुभिः ।

वेतसैर्वन्धनैश्चापि ये चान्ये बलवत्तराः ॥ ३४
तैश्चापि नैवं दुर्बुद्धे क्षिप्तो वायुः कृतात्मभिः ।
ते हि जानन्ति वायोश्च बलमात्मन एव च ॥ ३५
तस्मात्ते वै नमस्यन्ति श्वसनं द्रुमसत्तमाः ।
त्वं तु मोहान्न जानीषे वायोर्वलमनन्तकम् ॥ ३६

C 12 529
B 12. 155 18
K 12 154 18

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि पञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५० ॥

32 Da1 om up to केवल (of v l 30). 32^{ab} is damaged in B₁ —^a) B₁ असार (for 'रश्') K (except K₁) Da₂ Dn₁ n₃ D₂ s s 1-9 T₁ G₂ s M चापि; B₁ चापि (for चासि) K₅ Dn₁ n₃ D₂ s s दुर्मेषा (for 'दुर्बुद्धे' —^b) T₂ G₁ किमन्यद् (for केवल) M₂ तद्रोपस्त्वयि मे महान् — M₂ om. 32^c-33^d —^c) Bo-2 s Da D₅ s G₂ अभि(D₅ G₂ 'वि'च्छन्नो; D₁ T₁ G₂ अवच्छिन्नो (for 'च्छन्नो) M₁ क्रोधाभिरव गच्छन्नो —^d) T G₁ s s M₁ s मृषा (for मिथ्या) K₂ s s V₁ B D (except D₁ 1, Dn₂ D₅ absent) S (M₂ om, G₂ s absent) शात्मले (for श')

33 M₂ om 33 (of v l 32) —^b) K₅ स्वय्येव, K₄ स्वयैव (for स्वय्येवं) D₁ सप्रभापसि, D₁ T G₂ s M₁ s s 'भापिणि, G₁ 'भापिणी (for 'भापति) —^c) V₁ B₁ s Da D₁ S (M₂ om, G₂ s absent) महमिद (for एष स्वय) D₅ वायु (for वायोश्)

34 ^a) K V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ s s 7 s T₁ G₁ s स्पन्दनैः; M₂ सरलै (for स्पन्दनै) K₁ s s T₂ G₁ M शालैः; Bo s-s तालैः, D₁ मालै (for शालै) ☞ Ca स्पन्दनै कदम्बै । ☞ —^b) K₁ D₅ lacuna, V₁ Bo s s D₅ शरलैर्, B₁ शरण्यैर्; T₂ G₂ M₁ s s सरलैर्, M₂ स्पन्दनैर् (for सरलैर्) —^c) Ś₁ G₂ वैत सैर्, M₂ तमालैर् (for वेतसैर्) K₂ s V₁ Bo s s Dn₁ n₃ D₂ s s S (G₂ s absent) चन्व(M₂ 'व'-नैश्, B₁ lacuna, B₂ Da₁ यकुलैश्, B₁ Da₂ वकुलैश्; D₅ वज्रलैश् (for बन्धनैश्) D₄ T₁ G₂ s M चैव (for चापि) —^d) D₁ च (for ये) Da चापि (for चान्ये) D₁ S (G₂ s absent) सारवत्तरा (for बल')

35 ^a) V₁ B (B₁ damaged) Da D₅ 1 S (G₂ s

absent) Cv नैव; D₅ नून (for नैव) Dn₂ दुर्बुद्ध —^b) G₁ दुरात्मभि (for कृता') —^c) K₅ Bo s-s Dn₁ n₃ D₂ s s तेपि; D₁ T₂ G₁ M तेभि, G₂ नेह (for ते हि) V₁ B₁ s Da हि (for च) —^d) T₂ बल (for बलम्) V₁ Da Da₁ 1 T₁ G₂ s आत्मानम् (for आत्मन)

36 ^a) Da₂ अस्मात् (for त') K₅ Da Dn₁ n₃ D₂ s s सं (for से) D₁ S (G₂ s absent) ना(G₁ वा)वमन्यते (M₂ 'जानंते); D₅ नावमस्यति (for वै नम स्यन्ति) —^b) K₅ B₃ Da₂ Dn₁ n₃ D₂ s s T₁ G₂ तरु (for द्रुम) K₅ सत्तम (for 'मा') V₁ B₁ s Da₂ (marg) वायोरमिततेजस; D₅ सतव द्रुमसत्तम — M₁ repeats 36^{cd} after 12 151 1^{ab} —^c) Bo s-s D₅ च, T₂ G₁ हि (for तु) M₁ (second time) s मोक्ष्यन् (for मोहान्) —^d) V₁ Bo 2-s D₅ 7 S (M₁ both times, G₂ s absent) अनुत्तमं (for अनन्तकम्) B₁ [s]य वा ते कर्मण क्षय — After 36, K₅ s V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ s s s ins

401* एष सस्माद्भूमिप्यामि सकाशं मातरिश्चन ।

[K₅ B₃ s Dn₁ n₃ D₂ s s s एव (for एष)]

Colophon damaged in B₁, Dn₂ D₅ G₂ s ab sent D₄ reads it after 12 151 4 — Sub-parvan Ś₁ K V₁ B₁ D₁-s s s s आपद्धर्म, Bo D₁ S (G₂ s absent) राजधर्म — Adhy name K₂ नारदशर्मलि सवाद; K₅ B₁ s D₂ s s M₁ s पवनशा(M₁ s 'श'-रुमलिसवाद; Bo s पवननारदशाल्मलिसंवाद, B₂ पवन नारदसवाद; D₅ शाल्मलिनारदसवाद; M₂ वायुस्तुति — Adhy no (figures, words or both) B₁ 144, B₂ 153, T₁ G₂ 155, T₂ G₂ 154, M 156. — Śloka no Da₁ 17, Da₂ Dn₁ 19, D₂ 18.

१५१

भीष्म उवाच ।

एवमुक्त्वा तु राजेन्द्र शल्मलिं ब्रह्मवित्तमः ।

नारदः पवने सर्वं शल्मलेर्वाक्यमब्रवीत् ॥ १

हिमवत्पृष्ठजः कश्चिच्छल्मलिः परिवारवान् ।

वृहन्मूलो वृहच्छाखः स त्वां वायोऽवमन्यते ॥ २

बहून्याक्षेपयुक्तानि त्वामाह वचनानि सः ।

न युक्तानि मया वायो तानि वक्तुं त्वयि प्रभो ॥ ३

जानामि त्वामहं वायो सर्वप्राणभृतां वरम् ।

वरिष्ठं च गरिष्ठं च क्रोधे वैवस्वतं यथा ॥ ४

एवं तु वचनं श्रुत्वा नारदस्य समीरणः ।

शल्मलिं तमुपागम्य क्रुद्धो वचनमब्रवीत् ॥ ५

शल्मले नारदे यत्तच्चयोक्तं मद्विगर्हणम् ।

अहं वायुः प्रभावं ते दर्शयाम्यात्मनो बलम् ॥ ६

नाहं त्वा नाभिजानामि विदितश्चासि मे द्रुम ।

151

☞ Bs is not collated for stanzas 1-18 of this adhy.

1 G₁ om. the ref —^b) K₁ (by corr) s s V₁ Bo-2 4 5 Da Dn₁ n₈ D₂-5 8 9 शल्मलिं (Da 'लि), K₄ शल्मल्य; G₁ 'लि, M₂ 'ली; M₄ 'ली Bo 5 D₆ ब्रह्मसत्तम', T₂ तरुवित्तम; G₁ द्रुमसत्तम — After 1^{ab}, M₁ wrongly repeats 12 150 36^{ad} —^c) K₈ नारद पवते वायुं, Bo पवने नारद सर्व; D₂ नारद पवते सर्व (sio), D₆ 'द पवने' सार्ध —^d) Some MSS शल्मलेद् M₂ उक्तवान् (for अभवीत्)

2 Before 2, N (except D₁, B₂ not collated, Dn₂ D₆ absent) M₈ 4 ins नारद उवाच —^a) K₁ (by corr.) Bo D₁ T G₁ 2 5 पृष्ठज; M₂ 'पृष्ठज —^b) Some MSS शात्मलि. G₁ परिवारयन् —^c) D₁ S (G₈ 4 absent) वृहच्छाखो (M₁ 'च्छायो) (for 'न्मूलो). K₈ Dn₁ n₈ D₂ 3, 5 8 वृहच्छाय, D₁ S (G₈ 4 absent) 'न्मूल (for 'च्छाख) —^d) D₁ स्व, D₁ S (G₈ 4 absent) त्वा (for त्वां) K₈ [s]मिमन्यसे, D₆ [s]मिमन्यते, M₂ [s]व'. K₁ सत्वानां योवमन्यते

3 ^a) K₂-1 Dn₁ D₂ 8 बहुव्याक्षेपयुक्तानि; T₁ G₂ 5 बहुनि क्षेप', M₂ बहुव्याक्षेप'. —^b) D₆ स्वा मोह (for त्वामाह) B₁ D₆ च (for स) —^c) Da वाचो (for वायो) G₂ नियुक्तानि महावायो —^d) K₄ च त्वा प्रभो; K₅ V₁ B Da Dn₁ n₈ D₂ 8 8 8 त्वाप्रत, D₁ G₂ M₁ स्वया प्रभो

4 ^a) Bo 5 Da महावाहो; B₂ अह वाहो; D₁ अहो वायो (for अह वायो) —^b) B₁ D₁ M₂ सर्वं

प्राणि (for 'प्राण) Dn₁ वर D₁ मव प्राणन्यतां वरं (sio) —^c) B₁ श्रेष्ठ चैव वरिष्ठं च; B₂ Da गरिष्ठ च वरिष्ठं च; D₁ S (G₈ 4 absent) विशिष्टं च वरिष्ठ च —^d) Dn₁ क्रोधो D₁ S (G₈ 4 absent) सर्वलोकेष्वरं प्रभुं — After 4, D₄ reads the colophon of the preceding adhy

5 Before 5, N (except D₁, B₂ not collated, Dn₂ D₆ absent) ins भीष्म उवाच —^a) K₂ 5 Dn₁ n₈ D₂ 5 7, 8 S (G₈ 4 absent) पतत् (for एव). —^b) Dn₁ समीरण; D₆ मनीषिण; G₁ समीरण.. —^c) Some MSS शात्मलि. —^d) K₄ क्रोधो

6 Before 6, N (except S₁ K₁ 2 4, B₂ not collated, Dn₂ D₆ absent) T₁ G₂ 5 M₁ 3 4 ins. वायुस्वाच —^a) Some MSS शात्मले K₁ 4 D₁ नारद; K₂ 3 5 V₁ Bo 1 4 5 Da Dn₁ n₈ D₂ 3 9 S (except G₂, G₈ 4 absent) नारदो K₁ 4 5 V₁ B₁ 2 D₂ 3 8 यत्तु, Bo 4 5 D₆ वाक्य; Da₂ यत्र; Dn₁ n₈ गच्छंस (for यत्तत्) D₄ शात्मले नारदोपांशे —^b) K₁ 8 5 V₁ Bo 2 4 5 D (except D₁ 7, Dn₂ D₆ absent) T₂ G₁ M स्वयोक्तो. V₁ B₁ 4 मद्विगर्हितं —^c) G₁ M₂ वायु; M₄ वायु K₄ प्रभावे. —^d) V₁ Bo-2 5 Da D₄ T G₁ 5 M₁ 3 4 यत्तत्. D₁ G₂ दर्शो यिस्वात्मनो बलात्; M₂ 'यिष्ये चात्मनो बल (hyper-metric)

7 ^a) T₂ सोह (for नाह). V₁ D₁ T₂ स्वा. K₄ 5 Bo-2 4 5 Da Dn₁ n₈ D₂ 3, 5 8 T₁ G₂ 5 M₁ 3 अ(K₄ B₁ 2 D₆ T₁ G₂ 5 M₁ 3 ना)हं स्वामभिजानामि; D₄ न त्वाहं नासि जा' —^b) D₁ T G₁ 5 M विदित्वात्मा; G₂ 'सोसि (for 'तक्ष) V₁ Bo Da [अ]सि; G₂ हि (for [अ]सि). V₁ Bo-2 5 Da M₈ ते; D₁ मद्, D₆ वै

पितामहः प्रजासर्गे त्वयि विश्रान्तवान्प्रभुः ॥ ७
 तस्य विश्रमणादेव प्रसादो यः कृतस्तव ।
 रक्षसे तेन दुर्बुद्धे नात्मवीर्याद्दुमाधम ॥ ८
 यन्मा त्वमवजानीषे यथान्यं प्राकृतं तथा ।
 दर्शयाम्येष आत्मानं यथा मामवभोत्स्यसे ॥ ९
 एवमुक्तस्ततः प्राह शल्मलिः प्रहसन्निव ।
 पवन त्वं वने क्रुद्धो दर्शयात्मानमात्मना ॥ १०

मयि वै त्यज्यतां क्रोधः किं मे क्रुद्धः करिष्यसि ।
 न ते विभेमि पवन यद्यपि त्वं स्वयंप्रभुः ॥ ११
 इत्येवमुक्तः पवनः श्व इत्येवात्रवीद्वचः ।
 दर्शयिष्यामि ते तेजस्ततो रात्रिरुपागमत् ॥ १२
 अथ निश्चित्य मनसा शल्मलिर्वातकारितम् ।
 पश्यमानस्तदात्मानमसमं मातरिश्वनः ॥ १३
 नारदे यन्मया प्रोक्तं पवनं प्रति तन्मृषा ।

C. 12 3e55
B 12 156 15
K 12 155 15

(for मे) S₁ K₁ s Da₂ G. डुम, Da₁ डुम —^c)
 K₄ पितामहा, Da₂ M₂ 'मह- D₂ प्रजा (for प्रजा)
 —^d) V₁ B₂ Da अमृत्, Dn₃ विमु (for प्रसु)

8 ^a) D₂ विमनाणाद् (for विश्रमं) K₃ s Bo
 s Dn₁ ns D₂ s 1 s T₁ G₂ M₁ s s एव, Da एव,
 G₂ एवा (for एव) V₁ B₁ s तस्य विश्र (B₂ 'श्रा)म
 तन्नात —^b) M₂ प्रसादे, K₂ V₁ B (B₃ not collat-
 ed) D (except D₂, Dn₂ D₂ absent) S (G₂ s
 absent) नत् (for य) K₂ च्युतस्त् (for कृतस्त्)
 G₇ गच्छतस्त् (for य कृतस्त्) —^c) Dn₁ रक्षसे
 V₁ Da तेनात्येव प्रवृद्धस्त्; B₁ D₁ S (G₂ s absent)
 अमृत् (G₁ अस्य त)स्य प्रसादात्त्वा (B₁ T₂ 'दात्त्वं, M₁
 'दत्ते) —^d) D₁ T₁ G₂ न भज्यामि; T₂ न हन्यामि,
 G₂ न हन्या त्वा, G₂ न भज्यामि; M₁ तेन ह्यद्य,
 M₂ तेनाप्यस्य (for नामवीर्याद्) K₂ तथा डुम;
 Da₁ दुमाधम, Dn₁ 'नव

9 ^a) K₁ यं मा स्वाम्, D₂ यस्मान्मा तु (for यन्मा
 त्वम्) K₂ V₁ B (B₃ not collated) Da Dn₁ ns
 D₂ s 1-2 T G₁ s मां (for मा) S₁ K₁ G₂ क्षमि
 वानीषे, B₂ Da अवजानीषि, D₁ T₁ G₂ 'नीया (for
 अवजानीषे) —^b) K₁ यथान्ये, Bo s D₂ 'न्यान्,
 T₂ G₁ 'न्य' Bo s s D. प्राकृतात्, T₂ G₁ 2 प्रा
 (G₁ प्र)कृतस्त् K₂ यथा (for तथा) —^c) V₁
 B₁ s Da M₂ [अ]द्य; D₁ [ए]व; D₁ T G₁ 2 s M₁
 s s [ए]न (T₂ 'व)म् (for [ए]व) K₂ V₁ Bo-2 s
 तेत्मान, K₂ B₂ Da Dn₁ ns D₂ s 7 s M₂ चा; D₁
 वा (for जा) —^d) Da₁ T₁ G₂ मा (for माम्)
 K₂ s अवभोत्स्यसे, K₂ s V₁ Da Dn₁ ns D₂ s 7-2 T
 G₁ s M₂ s ना (V₁ अ)वमन्यसे, B₁ s s D₂ अव (B₁
 D₂ मि)वेत्स्यसे, D₁ M₁ s नावभंत्स्यसे (for अवभो
 त्स्यसे) Bo यथा मम भिवेत्स्यसे (sic), D₁ यथा मा
 सर्वमृत्स्यमे (sic)

10 Before 10, MSS ins. भीष्म उवाच —^a)
 Da₂ उक्तात् —^b) Some MSS शाल्मलि —^c)

K₂ पवनस्त्, Da₂ पवन K₂ s s V₁ Bo s s Da
 Dn₁ ns D₂ s s च मे, K₂ च नो (sic) (for वने)

11 ^a) Bo s s D₂ [ए]व, D₁ T₁ G₂ s वा (for
 वै) D₁ S (G₂ s absent) मुच्यतां (M₂ 'ते) (for
 त्यज्यता) D₁ क्रोध (for क्रोध) —^b) K₁ ते,
 B₁ s Da D₁ मा (for मे) D₂ क्रोध, G₁ कृत्य
 (for क्रुद्ध) D₁ किमु क्रोध करिष्यति —^c) B₂ स्वा
 (for ते) Dn₃ पवनो —^d) D₂ स्वयसुच, M₂
 बली प्रसु (for स्वयंप्रभु) — After 11, K₂ V₁
 Bo-2 s Da Dn₁ ns D₂ s ins

402* बलाधिकोऽहं त्वत्तत्र न भी कार्या मया तव ।
 ये तु बुद्ध्या हि यलिनले भवन्ति बलीयस ।
 प्राणमात्रबला ये वै नैव ते बलिनो मता ।

[(L 1) V₁ Bo-2 s Da D₁ तु (for च) D₁
 [अ]नव (for तव) — (L 2) Bo s तु (for हि)
 — (L 3) B₂ स्मृता (for मता)]

12 ^a) K₂ D₁ एवमुक्त्वा D₂ पवन —^b) D₁
 प्रसादित्वा, D₁ श्व श्व इति (for श्व इत्येव) —^c)
 Da₁ D₂ तत् (for ते) —^d) K₂ s T₂ G₂ M₁-2
 रात्रिम्, B₂ वायुर् (for रात्रिर्) K₂ क्षपागत, G₂
 उपागत

13 ^a) V₁ B₁ s Da ततो (for अय) V₁ B₁ स-
 हसा (for मनसा) —^b) Some MSS शाल्मलिर्,
 T₂ शल्मलीर् D₁ S (G₂ s absent) वैरघारण (G₁ s
 'ण) (for वातकारितम्) —^c) B₂ नसम, G₂ असत्
 (sic) (for असम) K₂ s V₁ B₂ s Da Dn₁ ns D₂-
 s 7 s S (G₂ s absent) मातरिश्वना

14 ^a) K₂ नारदो Da₂ G₁ यं (for यन्) D₁
 सर्वं (for प्रोक्त) —^b) K₂ s B₁ Da₂ Dn₁ ns D₁
 s s T₂ G₁ M₂ s वचन, Da₁ प्रवित, G₂ पावन
 (for पवन) T₁ G₂ s तन्मृषा प्रति (by transp).

C. 12. 5858
D 12 156 16
K 12 153 15

असमर्थो ह्यहं वायोर्वलेन बलवान्हि सः ॥ १४
मारुतो बलवानित्यं यथैनं नारदोऽब्रवीत् ।
अहं हि दुर्बलोऽन्येभ्यो बृक्षेभ्यो नात्र संशयः ॥ १५
किं तु बुद्ध्या समो नास्ति मम कश्चिद्वनस्पतिः ।
तदहं बुद्धिमास्थाय भयं मोक्ष्ये समीरणात् ॥ १६
यदि तां बुद्धिमास्थाय चरेयुः पर्णिनो वने ।
अरिष्टाः स्युः सदा क्रुद्धात्पवनान्नात्र संशयः ॥ १७
तेऽत्र बाला न जानन्ति यथा नैनान्समीरणः ।

— °) K₁ असमर्थ, B₂ न समर्थो. K₁ & B₁ D₁ & G₁ ह्ययं. — °) D_a अपि (for हि स').

15 °) K₁ D₁ मार्गतो (for मारुतो) — °) K₅ D_{n1} n₂ D₂ s यथा वै; B₀ यश्चैन; B₁ D₄ यथैतन्; D₂ यथैव; T₂ G₁ यथेद (for यथैनं). — °) K₅ & V₁ B (B₂ not collated) D_a D_{n1} n₂ D₂ s s r s S (G₂ & absent) तु (for हि)

16 °) T₂ तु (for तु) — °) K₁ s s V₁ B (B₂ not collated) D_a D_{n1} n₂ D₂-s s s मया (for मम) B₁ s नित्य; D₂ s s किंचिद् (for कश्चिद्). — D_{a1} reads 16^{ad} twice. — °) B₁ s D_{a1} (first time) n₂ D₁ S (G₂ & absent) तामह; D_{a1} (second time) यथेतां (for तदह) — T₂ G₁ om. (hapl.) 16^{ad}-17^a. — °) D₁ om भय K₁ D_a मोक्षे; B₁ D₁ T₁ G₂ s M स्वक्ष्ये (for मोक्ष्ये).

17 T₂ G₁ om 17^a (cf v. 1 16). B₁ damaged — °) V₁ B₁ s s D_{a1} D₂ यथेतां (for यदि ता) — °) K₅ & D_a D_{n1} n₂ D₂-s s तिष्ठेयुः; G₁ परेयु (for चरेयु) D_{a2} D₁ T G₁ s s प्राणिनो; M₂ पर्णिने (for पर्णिनो) D₂ परेयु वर्णमोचने — °) D₂ क्रुध्य (for क्रुद्धात्)

18 °) K₂ s V₁ B (B₂ not collated) D_a D_{n1} n₂ D₂-s r s S (G₂ & absent) तु (for सन्). V₁ B₀-s s D_a D₂ बाल्यान् (for बाला) — °) D₁ G₂ तथा (for यथा). K₁ नैतां; K₄ D_{a1} D₁ s T₁ G₂ s M₁ s नैतान्; K₅ D₂ s s चैतान्; B₀ s s M₂ सैनान्; D_{n1} n₂ D₂ वै तान्; G₁ तेन (for नैनान्). K₅ समीरणं; G₁ रिण (for रण). — °) S₁ M₂ समीरयत्; K₁ णे तु; K₂ s D_a D_{n1} n₂ D₂ s s s यति; V₁ B₁ s D₂ s येस्तु; D₁ येते; M₂ 'जेन, M₂ 'येण (sio) (for समीरयेत्) K₁ सक्नुवे;

समीरयेत् संकुद्धो यथा जानाम्यहं तथा ॥ १८
ततो निश्चित्य मनसा शल्मलिः क्षुभितस्तदा ।
शाखाः स्कन्धान्प्रशाखाश्च स्वयमेव व्यशातयत् १९
स परित्यज्य शाखाश्च पत्राणि कुसुमानि च ।
प्रभाते वायुमायान्तं प्रत्यक्षत वनस्पतिः ॥ २०
ततः क्रुद्धः श्वसन्वायुः पातयन्वै महाद्रुमान् ।
आजगामाथ तं देशं स्थितो यत्र स शल्मलिः ॥ २१
तं हीनपर्णं पतिताग्रशाखं

D₂ सक्नुवे (for संकुद्धो) — After 18, N (except D₁, B₂ not collated, D_{n2} D₂ absent) ins an addl colophon [Sub parvan S₁; K B₂ D_{a1} D_{n1} n₂ D₁-s आपद्धर्म; V₁ B₁ राजधर्म — Adhy name S₁ K₁ s s s V₁ B₁ s D_a D_{n1} n₂ D₁-s पवनदा (S₁ K₁ s 'दा; D₁ 'स)श्मलि (D_{n2} 'ह)र्मादा; B₀ s नारदपवनदाश्मलिसवादा, B₁ पवननारदशास्मलिसवादा — Adhy. no (figures, words or both) B₁ 145, B₁ 154; D_{a1} 24; D_{n1} 26; D₂ 20 — S₁loka no · D_a D_{n1} 20.]

19 °) T₂ सहसा (for मनसा). — °) K₁ s s V₁ B D_a D_{n1} n₂ D₂-s s s शास्मलि (for दा) K₁ क्षतितस् (sio), G₂ कुपितस् (for क्षुभि) K₅ D_{n2} (also ns in text) D₁ S (G₂ & absent) तथा (for सदा) — °) K₅-s B₀ D_{n1} n₂ D₁ s s शाखास्कंधान् (B₀ 'घ); V₁ B₁-s s D₂ s s S (G₂ & absent) शाखा स्कंधं (D₂ 'घ; M₁ s 'धे) (for शाखा स्कंधान्) K₅ प्रशाखांश्च (for 'खाश्च) — °) K₁ एवम् (for एव) K₁ अपातयत्; K₁ (sup lin) D₁ व्यपा; K₄ विशा; B₁ D₂ व्यसा; M₂ व्यशातयन् (for 'तयत्).

20 °) K₁ परित्यज्य हि; B₀ s s D_a D₂ सपरित्यज्य (for स परि) D₁ तु (for च) — °) B₁ पत्राणि, D₂ पात्राणि (for पत्राणि) B₀ s-s D₂ च फलानि (for कुसुमानि). — °) B₁ प्रत्यक्षत; D₁ S (G₂ & absent) प्रेक्षते स्म (for प्रत्यक्षत)

21 °) K₂ च सन्; D₀ स्वसन् (for श्वसन्) — °) B₀ s s वनस्पतीन् (for महाद्रुमान्) — °) D₁ क्षामजाम (for आजगाम) K₂ चर्न; M₁-s [आ]शु त (for [क्ष]ध त) M₂ दंष्ट्रं (for देश) — °) K₅ D_{n1} n₂ D₂ s s आस्ते (for स्थितो) K V₁ B D_a D_{n1} n₂ D₂-s s s शास्मलि (for दा). D₂ संस्थितो यत्र शास्मलि.

विशीर्णपुष्पं प्रसमीक्ष्य वायुः ।

उवाच वाक्यं स्मयमान एनं

मुदा युतं शल्मलिं रुग्णशाखम् ॥ २२

अहमप्येवमेव त्वां कुर्वाणः शल्मले रूपा ।

आत्मना यत्कृतं कृत्स्नं शाखानामपकर्षणम् ॥ २३

हीनपुष्पाग्रशाखस्त्वं शीर्णाङ्कुरपलाशवान् ।

आत्मदुर्मन्त्रितेनेह मदीर्यवशगोऽभवः ॥ २४

एतच्छ्रुत्वा वचो वायोः शल्मलिर्व्रीडितस्तदा ।

अतप्यत वचः स्मृत्वा नारदो यत्तदाब्रवीत् ॥ २५

एवं यो राजशार्दूल दुर्वलः सन्वलीयसा ।

वैरमासज्जते बालस्तप्यते शल्मलिर्यथा ॥ २६

तस्माद्द्वैरं न कुर्वीत दुर्वलो बलवचरैः ।

शोचेद्भि वैरं कुर्वाणो यथा वै शल्मलिस्तथा ॥ २७

न हि वैरं महात्मानो विवृण्वन्त्यपकारिषु ।

शनैः शनैर्महाराज दर्शयन्ति स ते बलम् ॥ २८

वैरं न कुर्वीत नरो दुर्वुद्धिर्वुद्धिजीविना ।

C 12 5871
B 12 157 11
K 12 155 30

22 ") Ks Ds पूर्णहीनं, Da G2 हीनपत्र, D1 हीनवर्ण, D2 शीर्णपत्र (for हीनपत्र) D1 पतिताग्रशाख (for 'प्रशाखं') —^b) Ks B4 Dn1. n2 निशीर्ण, V1 D1 T1 G2 5 विकीर्ण; Bo 3 5 Ds द्विहीन; D2 विकीर्ण- (for विकीर्ण-) B1 पुसा, B2 पूर्ण (for युत) —^c) Ds वाचा (for वाक्य) K (except K1, K2 lacuna) V1 B1 4 Dn1. n2 D2-5 3 9 M1-3 एव, Bo 2 3 5 Da D. T2 G1.2 M3 एव (for एत) —^d) Ks 5 V1 B Da Dn1. n2 D2-5 7 9 T G1.2 . M1 2.5 युत (for युत) Ks 5 V1 Bo 1 5 4 Dn1. n2 D1-5 3 9 T1 Gs शल्मलिम्, B2 5 D1 T2 G2 शल्मलि (for शल्मलिं) K3 5 B1 5 4 Dn3 D2 3 5 8 उग्र शाख, D1 4 मम (for रुग्ण) M2 मुदा युत शल्मलिक निशाख

23 Before 23, K. V1 B Da Dn1. n2 D2 3 5 8 ins वायुरुवाच —^a) K1 एतत्, B2 3 5 Ds एव (for एत) All MSS (except Ś1 D1 M, Dn2 D2 G2 4 absent) त्वा (for त्वा) —^b) Ks V1 Bo-2 Da D1. T G1.2 2 M2 4 कुर्वा वै, M1 3 कुर्वा ते (for कुर्वाणः) K V1 B Da Dn1. n2 D2-5 3 9 शाखमले, G2 शल्मले (sic) (for शल्मले) G2 5 रूपा (for रूपा) —^c) G1 om. 23^{ed} —^d) K2 4 5 Bo 3-5 Dn1 n2 D2 5 7-9 S (G2 4 absent) कृच्छ्र (for कृत्स्न)

24 B1 partly damaged —^a) K3 Ds हीन शाखाग्रपुष्पत्वं (K3 'पुष्पं') —^b) K4 D1 शीताङ्कुर, B1 शीर्णाङ्कुर, Da शीर्णपुष्प (for शीर्णाङ्कुर) Ks Bo 2 5 Dn1. n2 D2 3 5 8 'पलाशक' (Bo 'सक') (for 'शवान्') D1 T1 G2 5 विशी (G2 'की')र्णाङ्कुरपल्लव —^d) K1 3-5 V1 B Da2 D1-2 5 7-9 T G1 2 5 M2-3 'वशागो भव, K2 वशाभव (submetric), Dn1. n2 D1 वशाग कृत्, M1 'वशागोभवत् (for 'वशागोऽभव') Da1 मदीर्यवशगो भव

25 Before 25, Ks V1 B1 2 4 Da Dn1. n2 D2-4 8 ins भीष्म उवाच V1 reads 25^{ab} on marg —^a) Da1 वायु (for वायो) —^b) K2 3 5 V1 B Da Dn1 n2 D2-5 3 9 शल्मलिर् (for शल्मलिं) B1 वृद्धितो, S (except T1, G2 4 absent) व्रीडित (for व्रीडि) V1 B1 2 M2 [S]मवत्, Da भवेत् (for तदा) —^c) D1 T1 G2 5 च सत् (for वच) B Da D1. 5 9 T2 G1 श्रुत्वा (for स्मृत्वा) —^d) M2 4 नारदो (for 'दो') G1 M2 तदब्रवीत् (for तदा)

26 ") Ks एकं (for एव) Dn1. n2 हि (for यो) —^b) K1 D. स, V1 B1 2 Da हि, D1 T2 G1.2 M सु, T1 Gs तु (for सत्) M2 वली यथा (for वली यसा) —^c) K1 G1 2 भासज्यते, K4 5 B1 Dn1. n2 D2-4 8 भासजते, Bo 3 5 Ds भासजते (for भासज्यते) —^d) Ds तथा त (for तप्यते) K1 3 5 V1 B Da Dn1 n2 D2-5 3 9 शाखमलिर् (for श')

27 Ds om (hapl) 27 Ś1 reads 27 and V1 27-28 on marg B1 damaged —^a) Ś1 D1 समाया (D1 'स')ज्य, K1 2 4 समासाद्य (for न कुर्वीत) —^b) D1 बलवचरे —^c) B1 2 T2 G1 2 M शोचेत्, Da1 शोचेद्द्वै (for द्वि) —^d) K2 5 V1 B Da Dn1 n2 D2-4 8 9 शाखमलिम् (for श')

28 V1 reads 28 on marg —^a) Dn2 महावाही (for 'मानो) —^b) V1 Ds दर्शयति (for विवृ ष्यन्ति). B (except B1) Da कुर्वं (B2 वृण्व)त्यनप कारिषु —^d) Ś1 K1 दर्शयिष्यति, K3 4 D1 दर्शयति हि (for दर्शयन्ति स) Da दुर्वले, M2 वै बल (for ते बलम्)

29 ") Da2 कुर्वति (for कुर्वीत) K4 रणे, Da2 नरो (for नरो) —^c) Ds om 29^a-31^a —^d) Da Dn1 वृद्धि (for बुद्धिर्) Da Dn1 D1 याति (for

बुद्धिर्बुद्धिमतो याति तूलेष्विव हुताशनः ॥ २९
न हि बुद्ध्या समं किञ्चिद्विद्यते पुरुषे नृप ।
तथा बलेन राजेन्द्र न समोऽस्तीति चिन्तयेत् ॥ ३०
तस्मात्क्षमेत बालाय जडाय वधिराय च ।
बलाधिकाय राजेन्द्र तद्दृष्टं त्वयि शत्रुहन् ॥ ३१
अक्षौहिण्यो दशैका च सप्त चैव महाद्युते ।

बलेन न समा राजन्नर्जुनस्य महात्मनः ॥ ३२
हतास्ताश्चैव भग्नाश्च पाण्डवेन यशस्विना ।
चरता बलमास्थाय पाकशासनिना मृधे ॥ ३३
उक्तास्ते राजधर्माश्च आपद्धर्माश्च भारत ।
विस्तरेण महाराज किं भूयः प्रववीमि ते ॥ ३४

इति श्रीमहाभारते दान्तिपर्वणि एकपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५१ ॥

याति). V₁ B₁ त प्राप्य याति बुद्धिर्बुद्धिम् —^a) K₁ भूलेषु (sio), K₄ D₁ भूलेषु, K₅ B₀ 4 5 Da Dn₁ ns D₂ 5 5 नृणेषु; M₁ कूलेषु (for तूलेषु).

30 D₁ om 30 (of v. 1 29) B₁ partly damaged —^a) G₁ हि विद्या; M₁ बुद्ध्या हि (by transp) M₅ सम (for सम) D₁ T G₁ 5 5 सम कश्चिद् (for सम किञ्चिद्) —^b) V₁ B₁ 2 Da पुरुषे प्विह; T₂ G₁ 2 M₁-3 पुरुषो नृप (G₁ M₂ 'प') (for पुरुषे नृप) —^c) D₁ यथा (for तथा). G₂ बालेन (for व) —^d) M₂ 4 समं त्विति (for समोऽस्तीति) K₂ 4 D₁ T₂ G₁ M₁ 5 4 चिन्तये; V₁ B₁ 3 D₁ निश्चय, D₀ M₂ चिन्तय (for चिन्तयेत्). K₅ B₀ 3-5 Da Dn₁ ns D₂ 5 5 न समोऽस्तीह कश्चन

31 D₁ om 31^a (of v. 1 29) —^a) M₂ तथा (for तस्मात्) K₂ क्षमेण; K₃ नमत्; K₄ क्षमेत्य; D₀ नमेत (for क्षमेत) B₁ 2 Da वै काले (for बालाय) —^b) K₅ B₀ 3-5 Dn₁ ns D₂ 5 5 जडाधि; D₁ बुद्धिमान्, T₁ G₁ 5 M जडाय; G₁ जडाय (for जडाय). M₂ विकलाय (for वधिराय) —^c) D₁ बलाधिकाय, M₂ 'धिकोपि (for 'धिकाय) —^d) B₁ M₂ त (for तद्) D₁ दृष्टं (for दृष्ट) B₂ तद्य (for त्वयि).

32 ^a) T₂ G₁ 2 M₁ 2 4 अक्षौहिण्यो (for अक्षौहिण्यो). Dn₁ D₂ 3 दशैकाश्च; D₁ T₁ G₁ 5 महाराज (for दशैका च) —^b) M₂ जले[वि]न (for व) D₁

समरे; D₀ मनसा (for न समा) —^a) B₀ 5 महाद्युते (for 'त्मन).

33 ^a) K₁ 5 Dn₁ ns निहताश्चैव; D₀ हतास्ताश्चैव; D₂ 5 5 निहतास्ताश्च (for हतास्ताश्चैव). D₁ प्रभन्नाश्च (hypermetric) (for भन्नाश्च). —^b) V₁ B (B₁ damaged) Da M₁ 5 महारमना (for यशस्विना) —^c) K₂ चरतां; B₀ 2 5 D₁ पौर्य (for चरता) —^d) V₁ D₁ S (G₁ 4 absent) रणे (for मृधे)

34 ^a) B₂ उक्ताश्च ते (hypermetric) (for उक्तास्ते) K₅ Dn₁ ns D₂-1 5 उक्ताश्च ते राजधर्मा; D₁ T₁ G₂ 5 उक्ताश्च आपद्धर्माश्च —^b) M₄ पाण्डव (for भारत) —^c) K₁ M₂ महाराजन्; T₂ 'प्राज्ञ (for 'राज) —^d) V₁ B भूय किं (by transp) K₅ Dn₁ ns D₂-1 5 श्रोतुमिच्छति; V₁ कथयामि ते, B₁ Da करवाणि ते (for प्रववीमि ते).

Colophon — Sub partan Ś₁ K B₀ 1 2 4 Da Dn₁ ns D₁-5 5 आपद्धर्म; V₁ D₁ T₂ G₁ 2 M राजधर्म, B₂ राजधर्मे आपद्धर्मु. — Adhy name Ś₁ K B₁ Da Dn₁ ns D₁-1 M₁ 5 पवनप्रा (Ś₁ K₁ 2 D₁ M₁ 5 'वा)ऽमलिसंवाद; V₁ B₀ 2-5 D₁ पवननारदशास्त्रमलिसंवाद, D₀ शास्त्रमलिसंवाद; M₂ घलयद्वैतदूषण — Adhy no (figures, words or both) K₅ M 157, B₁ 146, B₂ T₁ G₁ 156, B₁ T₂ G₁ 2 155, Dn₁ 25, Dn₁ 27, D₂ 21 — Śloka no Da Dn₁ D₂ 16, D₀ 39

१५२

युधिष्ठिर उवाच ।

पापस्य यदधिष्ठानं यतः पापं प्रवर्तते ।

एतदिच्छाम्यहं ज्ञातुं तत्त्वेन भरतर्षभ ॥ १

भीष्म उवाच ।

पापस्य यदधिष्ठानं तच्छृणुष्व नराधिप ।

एको लोभो महाप्राहो लोभात्पापं प्रवर्तते ॥ २

अतः पापमघर्मश्च तथा दुःखमनुत्तमम् ।

निकृत्या मूलमेतद्धि येन पापकृतो जनाः ॥ ३

लोभात्क्रोधः प्रभवति लोभात्क्रामः प्रवर्तते ।

लोभान्मोहश्च माया च मानस्तम्भः परासुता ॥ ४

अक्षमा हीपरित्यागः श्रीनाशो धर्मसंक्षयः ।

अभिध्याप्रज्ञता चैव सर्वं लोभात्प्रवर्तते ॥ ५

अन्यायश्चावितर्कश्च विकर्मसु च याः क्रियाः ।

कूटविद्यादयश्चैव रूपैश्चर्यमदस्तथा ॥ ६

सर्वभूतेष्वविश्वासः सर्वभूतेष्वनार्जवम् ।

सर्वभूतेष्वभिद्रोहः सर्वभूतेष्वयुक्तता ।

हरणं परवित्तानां परदाराभिमर्शनम् ॥ ७

वाग्वेगो मानसो वेगो निन्दावेगस्तथैव च ।

C 12. 258A
B 12. 152. 8
K. 12 152 8

152

1 B₁ partly damaged —^a) M₁₋₃ किम् (for यद्) — K₁ s om (hapl) 1^b-2^a —^b) D₂ यम (sic) (for यत्) — M₂ om (hapl) 1^a-2^a —^c) V₁ B Da Dn₁ ns D₂₋₃ 7-2 T₁ G₂ s M₁ s. 4 श्रोत्रु (for ज्ञातु) T₂ G₁ जनर्था (G₁ 'माया) नामधिष्ठान —^d) D₁ T₁ G₂ s M₁ s. 4 स्वत्तो वै, T₂ G₁ तद्गहि (for तत्त्वेन)

2 K₂ s om 2^a, M₂ om 2 (for both, cf v l 1) —^a) T₂ G₁ प्रवक्ष्यामि महाप्राज्ञ —^b) D₂ नराधिप —^c) D₁ ० महाप्राहो (for 'प्राहो).

3 Dn₂ G₁ om. (hapl) 3^a-4^b. —^a) V₁ B₁ 2 Da D₁ T₂ G₂ M तत् (for अत्) M₄ पापाद् (for 'पम्) V₁ B Da D₂ अकीर्तिर् (for अघर्मर्) —^b) M₁ अनुत्तर (for 'मम्) V₁ B Da D₂ समतादुभय नृप —^c) V₁ B Da D₁ S (G₁ om, G₂ s absent) वै (for हि) —^d) K₁ ये नु, V₁ यो हि (for येन) D₂ पापकृतं K₂ जन (for जना)

4 Dn₂ G₁ om. 4^a (cf. v l. 3) —^b) B₂ s प्रवर्षते (for 'वर्षे) — K₁ om (hapl) 4^c-5^d Da₁ reads 4^d twice —^c) G₁ मोह (for 'हर्) T₂ G₁ मान (for माया) B₂ D₂ लोभान्मोहस्त्वमापन्नो (B₃ 'ज्ञ) —^d) Dn₂ मानस्तम्भ, D₁ मानं धर्मं, T₂ G₁ मानस्तम्भ (T₂ 'म) K₂ परासुता, V₁ Bo परायुता, B₁ परा युता, Da₁ (first time) परायुत (for 'सुता)

106

5 K₁ om 5 (cf. v l 4) —^a) G₁ हि (for ही) —^b) V₁ B₁ D₁ [s]धर्मसचय; D₂ D₁ धनसक्षय; D₁ S (Ga. 4 absent) [s]य (G₂ हि) धनक्षय (for धर्मस) —^c) K₂₋₄ D₁ अविद्या (K₂ 'विद्या; K₃ 'मिद्या) प्रज्ञता; K₂ Bo s s Dn₁ D₂ s s G₂ अभिध्याय दयता (B₂ G₂ 'प्राज्ञता, D₂ s s 'प्रेष्यता) (for 'प्रज्ञता) D₂ चैव (for चैव) D₂ अभिध्याया भयाचैव; D₁ T₂ G₁ अविद्या प्राज्ञता चैव —^d) K₂ सर्वो (for सर्व). B₂ प्रवर्षते (for 'वर्षे)

6 ^a) V₁ Bo-3 s Da₂ D₂ अत्यागश् (for अन्या यश्) K₂ V₁ Bo-2 s वितर्कश्; D₁ कूटर्कश् (for [अ]वितर्कश्) K₁ अन्यायजामितर्कश्; K₂ B₁ Dn₁ ns D₂₋₄ s S (G₂ s absent) अत्यागश्चावितर्पश्च (B₁ S [G₂ s absent] 'तर्कश्, D₂ 'कृपश्च); Da₁ अत्यागश्चा वितर्प (sic) —^b) B Da₁ Dn₁ D₂ s s या क्रिया (for या क्रिया) D₁ क्रिया यास्तु विकर्मण, ^c) D₁ S (G₂ s absent) क्रिया या च (D₁ याश्च, M₄ चापि, Mad ed चैव) विकर्मसु —^d) D₂ कूल (for कूट) K₁ s s V₁ B D (except D₁, Dn₂ D₂ absent) S (G₂ s absent) विद्यामदश् (for 'दयश्) D₁ S (G₂ s absent) चापि (for चैव) —^e) K₂ मदास्, D₁ सहास् (for) D₂ रूपमैश्वर्यतस्तथा

7 D₁ om (hapl) 7^a Ś₁ K₂ Dn₁ ns D₂ s s transp 7^a and 7^c D₁ S (G₂ s absent) om (hapl) 7^b D₂ transp 7^b and 7^c —^b) Dn₂ नार्जव (for [अ]ना) —^c) D₁ om, 7^d, V₁ reads it on marg —^d) V₁ B₂ Da भोगेषु (for भूतेषु) Ś₁ K₂ s

[541]

उपस्थोदरयोर्वेगो मृत्युवेगश्च दारुणः ॥ ८
 ईष्यविगश्च बलवान्मिथ्यावेगश्च दुस्त्यजः ।
 रसवेगश्च दुर्वारः श्रोत्रवेगश्च दुःसहः ॥ ९
 कुत्सा विकल्था मात्सर्यं पापं दुष्करकारिता ।
 साहसानां च सर्वेषामकार्याणां क्रियास्तथा ॥ १०
 जातौ बाल्येऽथ कौमार्ये यौवने चापि मानवः ।
 न संत्यजत्यात्मकर्म यन्न जीर्यति जीर्यतः ॥ ११

D₁ मुक्ता; K₁ [अ]मुक्ता, K₂ [अ]तांता; K₃ सक्ता; V₁ Bo s D₁ D₂ S (G₂ s absent) [अ] सक्ता, B₁ s दाक्ता; B₂ s सक्ता; D₂ D₁ n₂ D₂ s s [अ]सक्ता (D₂ 'ता'; D₂ 'ते'), D₂ [अ]तक्ता; D₂ सता (for * [अ]मुक्ता). —^a) K₃ विद्या (for 'वि'). —^a) Ś₁ K₂ s s V₁ B D₁ n₂ D₂ s s 'भिमर्षणं; D₂ 'धर्मणं (for 'भिमर्षणम्').

8^a) B₂ om. (hapl) यो मानसो ये k (except K₁) V₁ B (B₂ om) D₂ D₂ s s T₂ G₁ मातो (for मा^a) —^a) K₁ निद्रा, D₁ T₁ G₂ s [s]विद्या (for निद्रा) D₂ om. (hapl) from सपथ up to वेग (in 8^a) —^a) K₂ om from दस्यो up to मातस्य (in 10^a). B₁ वेगश्च (hypermetric) (for वेगो) —^a) K₁ D₂ मृत्युर (for मृत्यु) K₁ (marg) B₂ s तु (for च) D₁ तथापर (for च दारुण)

9 K₂ om 0 (of v. l. 8) B₁ partly damaged. —^a) Bo D₂ सु (for च) —^a) D₁ चर्मद (for वेगश्च) Bo सु; D₂ सु (for च). D₁ n₂ D₂ s s दुर्जय (for दुस्त्यज) —^a) B₁ यावेगश्च (submetric) (for रसवे^a). V₁ B D₂ D₁ n₂ D₂ s s s M₁ s s दुर्वार्य (M₁ 'र्य'); D₁ T₁ G₂ s दुर्वार्य; T₂ G₁ दुर्वार (for दुर्वार) —^a) B₁ सु (for च)

10 K₂ om. 10^a (of. v l. 8) —^a) K₂ विकल्था, V₁ B₁ s D₂ विहिंसा; D₂ विवत्सा; G₁ विकर्म (for विकल्था) —^a) D₁ T G₁ s s पापदुष्कर्म (G₁ 'र') (for पाप दुष्कर). K₂ D₁ कारिता (D₁ 'ता') (for 'ता) —^a) D₁ अकार्याणां च (hypermetric) D₂ D₂ क्रिया (for क्रियास)

11^a) D₁ S (G₂ s absent) जातो (for 'तो') K (except K₁) Bo, s D₁ n₂ D₂ s s T₁ G₂ s च; T₂ G₁ [s]वि; M₂ न (for सथ) —^a) Bo 1. चापि; B₂ D₁ T₁ G₂ चाप, D₂ G₂ चाप (for चा

यो न पूरयितुं शक्यो लोभः प्रापत्या कुरुद्वह ।
 नित्यं गम्भीरतोयाभिरापगाभिरिवोदधिः ।
 न प्रहृष्यति लोभैर्यो यश्च कर्मर्न वृष्यति ॥ १२
 यो न देवैर्न गन्धर्वैर्नासुरैर्न महोरगैः ।
 शायते नृप तत्त्वेन सर्वैर्भूतगर्णस्तथा ।
 स लोभः सह मोहेन विजेतव्यो जितात्मना ॥ १३
 दम्भो द्रोहश्च निन्दा च पैशुन्यं मत्तरस्तथा ।

वि). K₂ s D₂ D₁ n₂ D₂ s s मानया (for 'य') —^a) K (except K₁) V₁ B₁ D₂ D₁ n₂ D₂ s s सत्यजति (for 'जति') D₂ [आ]यकर्म (for [आ]य^a) Bo s न सत्यजत्याग्न कर्म; D₁ सता मृत्युसर्षप; D₁ S (G₂ s absent) न सत् (G₂ 'त') व्यसक्त (T₂ 'त') मव. (M₂ 'तं'; M₁ 'को') —^a) K₂ D₁ n₂ D₂ यो न; D₂ यत्र (for यत्) D₂ जीर्यते (for 'त')

12^a) K₁ प्राप्य; B₁ प्रेष्यु; B₂ प्राप्त (for प्राप्या). D₁ S (G₂ s absent) लोभ प्रीत्या (M₂ लोभप्राप्ति) कर्मचन. —^a) Bo s T G₁ s s नित्य (for नित्यं). D₂ गभीर. —^a) K₂ om from ताभि up to कर्म (in 12^a). D₂ ह्वयणं (for ह्वोदधि). —^a) K₂ प्रहृष्यति; M₂ प्रहृष्यति (for प्रहृष्यति) Ś₁ K₂ s D₁ लोभैर्यो; K₁ यो लोभो; K₂ V₁ B₂ s D₁ n₂ D₂ s T₂ G₁ s M यो लोभै; Bo-s s D₂ D₂ s s T₂ G₁ s यो लोभे (by transp); D₂ यो लोभे. —^a) K₁ कर्मैर्यो; K₂ V₁ Bo s s D₁ n₂ D₂ s s s M कर्मैर्यो (by transp); B₁ s D₂ D₁ T₂ G₁ कर्मैर्यो (B₁ 'र्यो'); G₁ कर्मैर्यो L₂ लिप्यति; B₂ D₂ D₁ S (G₂ s absent) नृष्यते; D₂ तप्यते; D₂ लिप्यते; D₂ नृष्यति (for नृष्यति)

13^a) V₁ D₂ जीयते; T₂ G₁ जायते (for शायते) D₁ T₂ G₁ नृ (D₁ न) पतिरथेन (for नृप रथेन) —^a) Bo D₂ s s M₂ सर्व (for सर्वैर) V₁ B₁ s D₂ देव गणैश्च (for भूत^a). M₁ s तदा (for तथा). —^a) K₂ D₂ D₂ लोभ स हि. B₁ लोभेन च (for लोभ सद्). —^a) D₁ न जेतव्यो; D₂ विजातव्यो; T₂ विजि (for विजे) K₂ D₁ s T₁ G₂ s महारमना; D₁ [s]नस्यता (for जितात्मना)

14^a) M₁ s s दम्भो (for दम्भो). D₁ द्रोह (for द्रोहश्च). K₁ lacuna for अ निद्रा च पैशु K₂ s D₂ निद्रा; D₁ S (G₂ s absent) मोहश्च (for निन्दा) —^a) K₂ s D₂ D₁ D₂ s s पैशुन्यं, D₂ पैशु

भवन्त्येतानि कौरव्य लुब्धानामकृतात्मनाम् ॥ १४
 सुमहान्त्यपि शास्त्राणि धारयन्ति बहुश्रुताः ।
 छेत्तारः संशयानां च क्लिश्यन्तीहाल्पदुद्दयः ॥ १५
 द्वेषक्रोधप्रमक्ताश्च शिष्टाचारवहिष्कृताः ।
 अन्तःक्षुरा वाश्चधुराः कृपाश्लन्नासृणोरिव ।
 धर्मवैतंसिक्ताः क्षुद्रा मुष्णन्ति ध्वजिनो जगत् ॥ १६

कुर्वते च बहून्मार्गास्तांस्तान्हेतुबलाश्रिताः ।
 सर्वं मार्गं विलुम्पन्ति लोभाज्ञानेषु निष्ठिताः ॥ १७
 धर्मस्याहियमाणस्य लोभग्रस्तैर्दुरात्मभिः ।
 या या विक्रियते संख्या ततः साभिप्रपद्यते ॥ १८
 दर्पः क्रोधो मदः स्वप्नो हर्षः शोकोऽतिमानिता ।
 तत एव हि कौरव्य दृश्यन्ते लुब्धबुद्धिषु ।

C 12. 5497
 B 12. 152 21
 K 12 152 20

(for वैशुन्य) B1 मत्पर (for 'रत्' D1 S (G3 4 absent) निद्रा वैशु (D1 T1 G3 M4 'शु')न्यमत्पर (T2 G3 'र', M2 3 'रा', M4 'र') — ') K2 भवति (for 'न्ति) M1 [ए]पां तु (for [ए]तानि) Bo D1 S (G3 4 absent) कौरव्य (for कौरव्य).

15 ") K1 G1 सुमहत्त्वय, V1 Da 'हात्यर्थं, Bo 2 4 D1 T2 G2 M 'हात्यय (for 'हान्यपि) — ') V1 Bo-2 5 Da D1 3 7 S (G3 4 absent) धारयतो (for 'यन्ति) K1 बहुश्रुत (for 'श्रुता) — ') D1 T1 G2 1 M2 4 भेत्तार (for छे') — ') K1 Dn3 D1 द्विष्यति T2 [अ]मत्तुद्दय (for [अ]ल्प)

16 B1 partly damaged — ") K3 द्वेषक्रोध, Bo 2 द्वेष (B3 'प) क्लेश (for द्वेषक्रोध) K3 प्रयुक्तार (for प्रस) — ") K3 V1 B (except B1, B1 damaged) Da Dn1 n3 D2 3 8 अंतःक्षुरा, D5 अंतःक्षुद्रा, T2 अंतःक्षुद्रा (for अन्तःक्षुरा) — ") D5 कर्म (for धर्म) K1 वैतसिका, K3 वैतसिका, K4 वैतसिका; D1 वैतसिकः, D3 8 -वैतसिका (for वैतसिका) K1 lacuna for the portion from क्षुद्रा up to मार्गान् (in 17^a) V1 B1 2 Da क्षुरा, B5 क्षुद्रा (for क्षुद्रा) — ') Dn3 पुष्णन्ति, D4 स्तुवति (for मुष्णन्ति) K4 ध्वजिनो (for ध्वजिनो)

17 K1 lacuna for 17^a — ") Ś1 K2 4 D1 कुरुते, D2 2 कुर्वते (for कुर्वते) K5 om. (hapl) from च up to विक्रियते (in 18^a) T2 G1 तु (for च) T2 G1 वादात् (for मार्गान्) — ') V1 B1 2 Da विष्मृपित्वात् (for यलाश्रिता) Dn1 n3 D2 3 8 T2 G1 2 तान्हेतुबलमाश्रिता — D1 om. (hapl) 17^a — ") K2 D5 स्वर्गमार्गं, K3 Dn1 n3 D2 2 3 सर्वां (K4 Dn1 सर्वां) मार्गान्, V1 B2 5 Da D4 T2 G1 M सर्वं (T2 G1 धर्म)मार्गान्, Bo सर्वमार्गं; B1 स तु मार्गान्; B2 4 सर्वां मार्गं; D5 सर्वं मार्गं (for सर्वं मार्गं) G2 सन्मार्गान्निप्रलुपति — ') Bo 2-5 Dn1 n3 D2-4 7 8 T1 G2 5 लोभज्ञानेषु (for लोभाज्ञानेषु) Bo 3 4 D2

[अ]नुष्ठिता, B3 D1 7 S (G3 4 absent) [अ]विष्ठिता, Dn1 n3 D2 2 3 [अ]वस्थितार (for निष्ठिता) K3 D5 लोभा (K3 'भ)ज्ञानेन निष्ठिता, V1 B1 2 Da लोभज्ञानैरधिष्ठिता

18 = (var) B 12 260 11 K5 om. up to विक्रियते (cf v l. 17) — ") K3 B4 Dn3 D4 T1 G2 5 M3 4 द्वियमाणस्य, V1 Bo 2 5 Da Dn1 M1 क्रिय, B1 [अ]क्रिय, D1 T2 G1 हीय; M2 प्रिय (for [अ]हिय) — ') K4 लोभग्रस्ते दुरात्मनि — V1 reads 18^a-19^a on marg 18^a is damaged in B4 — ") B1 Da या (B1 जा)ति, T2 M1 यया, G1 यया (for या या) K1 D8 विक्रियते, Da1 विक्रियते; D2 [अ]धिक्रियते; D5 वा क्रियते (for विक्रियते) — ") K3 सा त्रि; K5 V1 B1-3 Da Dn1 n3 D2-5 7 8 T1 G1 2 5 M2 4 सापि (for साभि) K1 5 T2 प्रवर्तते; V1 B1 2 Da न विद्यते, D4 प्रभिद्यते; M2 4 प्रणश्यति (for प्रपद्यते) Bo 5 सतत सा प्रपद्यते, D5 M1 8 सतत सा विप्रणश्यति

19 V1 reads 19^a on marg — ") K1 2 4 दर्पक्रोधौ, D1 दर्पाक्रोधौ, T2 G1 दर्पं (G1 'र्पं) शोको; M2 दर्पक्रोधो (for दर्पं क्रोधो) Ś1 K1 2 4 D1 T2 G1 2 M2-4 मदस्वप्नो (K1 2 4 D1 'मौ), B1 मद सुप्तो, Da D5 दम स्वप्नो, D3 दम स्वप्नो (for मद स्वप्नो) — ') G1 क्रोधो (for शोको) B3 5 D4 7 [S]भिमानिता, D5 [S]विमा, T1 G2 5 [S]वमानिता, G1 हि मा, M1 8 [S]पमा, M2 [S]वमानिता, M4 [S]वमानित (for अतिमानिता) Ś1 K1 2 4 Da D1 5 T2 हर्षशोका (Da2 'र्षशोको; D1 'र्षशोका; D5 'र्ष शोका; T2 'र्षक्रोधो) भिमानिता (Ś1 K2 Da 'निता, K3 'नसा; D1 'नत); V1 B1 2 हर्ष शोकावमानिता — ") K2 5 V1 B Dn1 n3 D2-5 7 8 M एते एव हि, T1 G2 5 एतदेव हि, T2 एतानि वेद; G1 एतावानिह (for तत एव हि) D1 S (G3 4 absent) कौरव्य (M2 दृश्यते) (for कौरव्य) — ") Da दृश्यते, D1 T1 G1 5 दृश्यते; M2 नित्य वै (for दृश्यन्ते) Bo 3 5 स्वल्प; D2 3 8 लघु; D3

एतानशिष्टान् घ्यस्व नित्यं लोभसमन्वितान् ॥ १९
 शिष्टास्तु परिपृच्छेया यान्वक्ष्यामि शुचित्रतान् ।
 येषु वृत्तिभयं नास्ति परलोकभयं न च ॥ २०
 नामिषेषु प्रमद्गोऽस्ति न प्रिवेष्वप्रिवेषु च ।
 शिष्टाचारः प्रियो येषु दमो येषु प्रतिष्ठितः ॥ २१
 सुखं दुःखं परं येषा मत्यं येषा परायणम् ।
 दातारो न गृहीतारो दयावन्तस्तथैव च ॥ २२
 पित्रेऽनित्येयाश्च नित्योद्युक्तास्तथैव च ।
 सर्वोपकारिणो धीराः सर्वधर्मानुपालकाः ॥ २३

चात् (for लुच्य) —^a) G₂ एकान् (for एतान्)
 Da शिष्टान् (submetric), D₁ अशिष्टान् (for अशिष्टान्)
 —^c) D₁ नित्य (for नित्य)

20 ^a) Bo s s s Da D₁ G₂ च (for तु) —^b)
 Bo s s D₁ यद्; M₁ s तान् (for यान्) D₂ पश्या
 मि (for यक्ष्यामि) V₁ B₁ शुभवतान्; D₂ शुचित्रतः
 T₂ उतपतान्, G₁ शुभापृवान् (for शुचित्रवान्) —^c)
 V₁ D₁ D₂ s s येषां (for येषु) K₁ M₁ s [अ]वृ
 त्ति; B D₁ D₂ D₁ T₁ G₂ s M₂ [आ]वृत्ति (for
 वृत्ति) —^d) D₁ परलोके, T₁ M₂ 'लोके (for
 'लोक) M₂ क्षयं (for भयं)

21 B₁ partly damaged —^a) B₁ नामिषेषु; D₁
 मानिषेषु; D₁ नापि येषु (for नामिषेषु) V₁ B₁ s s
 Da: D₁ s (G₂ s absent) च संगोत्रि, D₂ प्रमदो वा
 (for प्रमद्गोऽस्ति) —^b) Bo D₁ प्रिवेषु (for [अ]प्रि)
 D₁ om च K₂ V₁ B₁-s s Da: D₁ s S (G₂ s
 absent) नाप्रिवेषु (B₁ 'ये च) प्रिवेषु च (D₂ वा).
 —^c) K₁ Da: शिष्टाचारं (K₂ 'र) (for 'चार) K
 (except K₁) V₁ B (except B₁) D₁ s परो, D₂
 परा (for प्रियो) —^d) V₁ Bo s s सुखदुःख, D₂
 s s मृत (for दमो येषु)

22 ^a) G₁ M₁ सुग (for सुगं) K₂ s Bo s s
 D₁ s s D₂ s s s G₂ सुगं यम; D₁ T₁ G₁ सुखपर
 (for सुगं परं). V₁ B₁ s s Da D₁ T₂ सुखदुःखे यमे
 येषां; M₂ सुखदुःखपरो येषां; M₂ सुखदुःखं पर येषा
 —^b) B₁ s येषां मत्यं (by transp) —^c) D₁ om
 22^a-23^a —^d) S₁ K₁ T₁ G₁ [ऽ]नुपृ (K₁ G₁ 'म) ही
 तारो; V₁ B₁-s Da न गृही (for न गृही')

23 D₁ om 23^a (cf v 1 22) —^a) S₁ K₂ s
 B₁ निरूपेकारिणेषु; T₁ G₁ पित्रेऽयाश्च ये प्रोधा

सर्वभूतहिताथैव सर्वदेयाश्च भारत ।

न ते चालयितुं शक्या धर्मव्यापारपारगाः ॥ २४

न तेषां भिद्यते वृत्तं यत्पुरा साधुभिः कृतम् ।

न त्रामिनो न चपला न रौद्राः सत्पथे स्थिताः ॥ २५

ते सेव्याः साधुभिर्नित्यं येष्वर्हिंसा प्रतिष्ठिता ।

कामक्रोधव्यपेता ये निर्ममा निरहंकृताः ।

सुत्रताः स्थिरमर्यादास्तानुपास्व च पृच्छ च ॥ २६

न गत्वर्थं यशोर्थं वा धर्मस्तेषां युधिष्ठिर ।

अवश्यकार्यं इत्येव शरीरस्य क्रियास्तथा ॥ २७

—^a) K₂ B₁ D₁ ns D₂ T₂ G₁ धीरा (for धीरा).
 Da सर्वधर्मोपकरण —^d) D₂ स्वस्व (for सर्व).
 Bo s धर्मार्थे, D₁ कर्मानु (for धर्मानु)

24 ^a) M₂ भूतानताश्च (for भूतहिताश्च) —^b)
 S₁ K₁ D₁ सर्वोपेयाश्च; M₂ सर्वदेवाश्च (for 'देवाश्च).
 —^c) G₁ चालयितुं (for चाल') —^d) Bo s D₁ S
 (G₂ s absent) धर्मव्याहार (for 'व्यापार) K₂ s s
 V₁ B D₁ ns D₂-s 1-9 S (G₂ s absent) कारण,
 Da कांक्षिण (for -पारगा)

25 ^a) K₂ V₁ Bo-s D₁ विद्यते (for भि') —^b)
 B₁ कृत —^c) D₁ G₂ तत्रासीना; T G₁ s न त्रा
 सी (T₂ G₁ 'ति)ना (for न त्रासिनो) D₁ T G₂ s अ
 चपला (for न च') B₂ Da सुदमका अचपला. —^d)
 Da D₁ T₁ G₂ s अरौद्रा; G₁ नामद्रा (for न रौद्रा)
 B₁ T₂ M सत्पथि, D₁ s G₁ सत्पथ (for 'थे)

26 ^a) V₁ B₁ s Da सेव्यास्तौ (by transp) —^b)
 D₁ s D₂ अर्हिमा K₂ D₂ D₂ s प्रतिष्ठिता; K₂
 'ष्टिता (for 'ष्टिता) D₁ S (G₂ s absent) असाधुश्च
 विव (G₁ 'म)र्जयेत् —^c) V₁ B₁ s Da वै (for ये)
 —^d) K₂ निर्मम; G₁ निर्मम (for 'मा) —^e)
 S₁ D₁ समता; D₂ समता, D₁ T₁ G₂ सुवृत्ता; T₂
 G₁ सुप्रता; G₂ सुवृत्ता (for सुप्रता) G₁ स्थित
 (for स्थिर) M₂ मर्यादाश्च (for 'दाश्च)

27 ^a) K₂ V₁ B Da D₁ ns D₂ s s s M₂ धना
 र्थं; D₁ वागर्थं च (hypermetric), D₁ s T G₁ s s
 M₁ s s वागर्थं (for गवायं) —^b) B₁ om (hapl)
 from धर्म up to न (In 28^c) V₁ Bo s- D₂ विद्वान्
 पते; B₂ नराधिप; Da नराधिपा (Da 'प) (for
 युधिष्ठिर) —^c) K₂ V₁ D₁ ns D₂-s s s अवश्य;
 G- अय s (for अयद्य) D₁ S (G₂ s absent) का

न भयं क्रोधचापल्यं न शोकस्तेषु विद्यते ।
 न धर्मध्वजिनश्चैव न गुह्यं किञ्चिदास्थिताः ॥ २८
 येष्वलोभस्तथामोहो ये च सत्यार्जवे रताः ।
 तेषु कौन्तेय रज्येया येष्वतन्त्रीकृतं मनः ॥ २९
 ये न हृष्यन्ति लामेषु नालामेषु व्यथन्ति च ।
 निर्ममा निरहंकाराः सच्चस्थाः समदर्शिनः ॥ ३०
 लाभालाभौ सुखदुःखे च तात

प्रियाप्रिये मरणं जीवितं च ।
 समानि येषा स्थिरविक्रमाणां
 बुद्धात्मनां सच्चमवस्थितानाम् ॥ ३१
 सुखप्रियैस्तान्मुमहाप्रतापा-
 न्यत्तोऽप्रमत्तश्च समर्थयेथाः ।
 दैवात्सर्वे गुणवन्तो भवन्ति
 शुभाशुभा वाक्प्रलापा यथैव ॥ ३२

C. 12. 5911
 P. 12. 152 35
 L. 12. 152 34

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि द्विपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५२ ॥

यम् (for कार्यं) Bo १-१ Da धर्मस्त्यार्यं (B३ ३ Da
 'य'प्रवृत्तिश्च —^d) K३ D३ १ S (G३ ३ absent) त्रिया
 (M३ 'या) यथा, Dns कृत्तान्तया (for क्रियास्तया)

28 B१ om. up to न (cf v 1 27) —^a) V१
 B२ D३ नय (for मय) K५ Da Dn१ n३ D२ ३ चा
 पत्ये (for 'त्यं) —^b) V१ B (B१ om.) Da D३
 शोकस्तेषु न (by transp) —^c) D३ अधर्म- (for न
 धर्म) B१ ध्वनिकाश्च, T१ G३ वर्जिनश्च (for ध्वजि
 नश्च) —^d) D३ गह्यं (for गुह्य) K६ Dn१ n३ D२
 ३ ३ कचिद् (for किञ्चिद्) D१ S (G३ ३ absent) आ
 श्रिता (for 'स्थिता')

29 B१ damaged —^a) Bo ३ ३ [अ]मोहश्च, B२
 D३ लोमश्च (for [अ]लोमश्च) Bo ३ ३ [अ]लोमो (for
 [अ]मोहो) —^b) K२ ३ Dn१ n३ D२ ३ ३ न्यिता (for
 रता) —^c) Ś१ K३ ३ D१ ३ कौरव्य (for कौन्तेय)
 D१ G२ रम्येया, D३ रज्यस्व (for रज्येया) —^d) K३ ३
 येषा तद्रीकृतं मनः, K३ D३ ३ तेष्वतन्त्रीरत मनः, K.
 Dn१ n३ D२ ३ येषां न अद्रयते पुनः, V१ Bo-३.३ Da
 येषु (B३ ३ 'त्वं) तन्त्रीरतं मनः, D१ T१ G३ ३ येष्वतन्त्री
 (G३ 'त्री)रनुत्तमा, T३ G१ M३ येषु तत्र (M३ तत्र) रत
 मत

30 ^a) K३ लोकेषु, D३ लामेषु (for लामेषु)
 —^b) Da१ न लामेषु, T३ M३ न लामेषु (for नाला)
 G३ नालामे व्यथयति च —^c) K१ निर्दमा, Da१ नि
 ममो (for 'मंमा) M३ निर्मुक्तास्ते न सदेह —^d) D१
 सांख्यस्याः, D३ सतुष्टा (for सत्त्वस्या) Ś१ K३ D१
 समदर्शना (K३ 'न'), V१ B१ ३ Da प्रियदर्शना; T३
 सर्वदर्शिन (for सम')

31 B३ ३ partly damaged —^a) D१ T१ G३ ३

लाभालामे K३ M३ सुख दुःखे, D१ सुखदुःख (for सुख
 दुःखे) D१ एता न (sic), D३ तथा वै, M३ तथा
 तात (for च तात) —^b) Bo transp मरण and
 जीवितं —^c) M३ एषां (for येषां) B१ Da हि स्थिर
 क्रमाणा, G१ स्थिरविक्रियाणां (for 'विक्रमाणां) —^d)
 K५ Dn१ n३ D२ ३ ३ बुद्धात्मता, V१ Bo ३ Da T३ G३
 बुद्धात्मनां (G३ 'ना), B३ M३ बुद्धात्मनां, D३ बुद्धा
 त्मनां, G१ वद्दात्मना (for बुद्धात्मनां) K६ Dn१ n३
 D२-३ ३ सत्त्वपये (D३ 'पि) स्थितानां, V१ Bo 1.३ ३ Da
 सत्त्वयमा, D३ १ S (G३ ३ absent) सत्त्वपयि स्थि' (D.
 'ये स्थि', D१ G३ ३ 'द्वि स्थि') (for सत्त्वमवस्थि')

32 ^a) G१ सुखं (for सुख) V१ Bo ३ ३ ३ Da T३
 G१ प्रियास्तान्, B१ ३ प्रिय (B३ 'या)स्तान्, D३ प्रिय
 स्तान् (for प्रियैस्तान्) K३ ३ Dn१ n३ D२-३ ३ धर्म
 प्रियास्तान् K३ Bo ३-३ T३ सुमहा (K३ 'हान्)प्रभावात्;
 K६ V१ B१ Da Dn१ n३ D२-३ ३ सुमहायुभावान्, D३
 सुमहद्यभावान्, M३ सुमना प्रतापवान् (for सुमहाप्रता
 पान्) D१ T१ G३ ३ सुरप्रियाश्चापि महाप्रतापान् —^b)
 Ś१ K३ D१ यांस्त्व; K१ यत्ने, K३ यस्त्व, K६ V१
 Bo-३ ३ Da Dn१ n३ D२-३ ३ दांतो; D३ क्षांतो, D३
 यज्ञे; T१ G३ ३ युक्तो (for यत्तो) Ś१ K३ ३ प्रमत्ताश्च
 (for अप्रमत्ताश्च) K३ ३ Da Dn१ n३ D२-३ ३ T३ M३
 समर्थयेथा (for समर्थ) —^c) K३-३ Da३ Dns D२ ३
 दैवान्मर्वे, D३ दैवान्मर्वो —^d) K६ B३ Da३ Dn१ n३
 D२ ३ ३ शुभाशुभे (D३ 'मौ) (for शुभाशुभाना) D३
 वाक्प्रलापौ (for 'लापा) K३ ३ Dn१ n३ D२-३ ३ त
 यान्ये; Bo ३ D३ तथैव (for य')

Colophon. — Sub-parvan Ś१ K V१ B१ ३ Da१
 Dns D१-३ ३ आपद्धर्मं, Da३ D१ S (G३ ३ absent)
 राजधर्म — Adhy name Ś१ सुखोमाध्याय, K१-३

१५३

युधिष्ठिर उवाच ।

अनर्थानामधिष्ठानमुक्तो लोभः पितामह ।
अज्ञानमपि वै तात श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ १
भीष्म उवाच ।

करोति पापं योऽज्ञानान्नात्मनो वेत्ति च क्षमम् ।
प्रद्वेष्टि साधुवृत्तांश्च स लोकस्यैति वाच्यताम् ॥ २
अज्ञानान्निरयं याति तथाज्ञानेन दुर्गतिम् ।
अज्ञानात्क्लेशमाप्नोति तथापत्सु निमज्जति ॥ ३

Bo 2-6 Da D4 लोभाध्याय , D6 लोभोपाख्यानं , Ms
लोभनिंदा — *Adhy no.* (figures, words or both) ;
B1 147, B2 T1 G5 157, B3 4 G1.2 156, Da1 26,
Dn1 28, D2 22, T2 150, M1 2 4 158; Ms 168
— *Sloka no* Da Dn1 D2 35; Dn2 34, D3 75.

153

1 B1 om 1 with the preceding ref —^a) V1
B (B1 om) Da अग्निष्ठानाम् (for अनर्थानाम्), K2
Ms अधिष्ठानाम् (for 'नम्) D6 अधिष्ठानमधिष्ठानम्
—^b) M1 3 उक्त (for उक्तो) —^c) V1 Da राजेंद्र,
D1 S (G2 4 absent) कौरव्य (for वै तात)

2 G2 om the ref. B1 युधिष्ठिर (for भीष्म).
—^a) D1 अज्ञान; T1 G2 5 अज्ञानान् (for योऽज्ञानान्)
—^b) V1 B1.2 Da D4 T2 G1 M विदते, B2 5 वेत्ति
च (for वेत्ति च) K2-5 V1 Bo-1 Dn2 D2 5 5
क्षय, D1 4 G1 क्षमां (for क्षमम्) —^c) V1 B1 2
Da D1 S (G2 4 absent) द्विपते (for प्रद्वेष्टि) K3
D4 वृत्ताना, K4 Bo 2-5 युक्तानां; D1 भूतांश्च (for
वृत्तांश्च) —^d) K1 3 V1 Bo 1 5 D1 2-5 9 G1 2
M1-3 लोकस्यैति, Da1 'श्वेति (for 'स्यैति) B1 2 3
Da T2 G1 M घद्यता (for वाच्यताम्)

3 ^a) M2 अज्ञान (for 'नान्) K2 D2 नरक (for
निरय) S1 K2 4 D1 M1 3 याति (for याति) —^b)
D1 यथा (for तथा), Da1 दुर्गति (for 'र्गतिम्) D2
दुर्गतिं तात गच्छति —^c) B1 2 5 (marg, orig as
in text) द्वेषम् (for क्लेशम्) —^d) K4 Bo 3 तथाज्ञानं
(for 'पत्सु) B2 Da तथैवापत्सु मज्जति

युधिष्ठिर उवाच ।

अज्ञानस्य प्रवृत्तिं च स्थानं वृद्धिं क्षयोदयौ ।
मूलं योगं गतिं कालं कारणं हेतुमेव च ॥ ४
श्रोतुमिच्छामि तत्त्वेन यथावदिह पार्थिव ।
अज्ञानप्रभवं हीदं यद्दुःखमुपलभ्यते ॥ ५

भीष्म उवाच ।

रागो द्वेषस्तथा मोहो हर्षः शोकोऽभिमानिता ।
कामः क्रोधश्च दर्पश्च तन्द्रीरालस्यमेव च ॥ ६

4 T1 G2 5 om the ref —^a) B2 अज्ञान च;
Da1 अज्ञानश्च, T2 प्रज्ञानस्य (for अज्ञां) G1 प्रवृद्धिं;
M1 2 4 प्रवृत्तिश्च (for 'त्ति) D1 T1 G2 5 प्रज्ञानाम
प्रवृत्ति च; M1 3 (also) प्रजनं च प्रतिष्ठानां, M2 प्रजनं
च प्रतिष्ठानं च —^b) K2 B2 4 Dn1 n2 D1-2 5 5 स्थानं
वृद्धि; Bo 2 स्थान वृद्ध, D1 S (G2 4 absent) स्था
(D1 T1 G1 5 ज्ञा; G2 दा) नवृद्धि (M2 'त्ति) (for
स्थान वृद्धि) D1 T2 G2 2 M2 4 क्षयोदयान्; T1 G2
'दयात् (for क्षयोदयौ) —^c) K1 D2 मूलयोगं, K2
Da D1 M1.2 मूल स्थानं, V1 मूल योग; D1 M2 4
मूलस्थान; T1 G2 5 मूल स्थान, T2 G1 रूढस्थान (for
मूल योगं) K3 मति (for गति) —^d) D2 कारण
चेह तस्य यत्

5 ^a) T2 G1 चार्थेन (for तत्त्वेन) —^b) M1 3 इव
(for इह) T2 G1 भारत (for पार्थिव) — Before
5^c, D1 T1 G2 5 ins भीष्म उवाच —^c) Bo 5 G1
अज्ञान; B2 अज्ञान (for 'न) K2 V1 Dn1 n2 D2
3 7 8 T1 G5 प्रसव, Bo 2 5 (marg as in text)
कारणं (for प्रभव) K3 हीनं (for हीद) D2 ज्ञानं
प्रभवते हीदं —^d) Da D1 अनु (D1 'प) लभ्यते (for
उप^c)

6 D1 T1 G2 5 om the ref. —^b) M2 हर्ष K1
[S]भिमानिता; K2 [S]तिमानिता, B2 [S]प्रमानिता,
D1.2 S (G2 4 absent) [S]तिमानि (G1 'न) ता (for
Sभि^c) —^c) Da1 D2 G1 काम; M2 शोक (for
काम) S1 K2 4 D1 लोभश्च (for हर्षश्च) —^d)
K2 5 V1 B Da Dn1. n2 D2-5 7-9 T G1.2 5 तन्द्री
(V1 Dn2 D2 5 8 'द्वा) (for तन्द्रीर्), K2 5 V1 B2 4
Dn1 n2 D2-4 7-9 T2 G1 चालस्यम्; Bo-2 5 Da D2
T1 G2 5 बालस्यम् (B1 हलस्यम्) (for बालस्यम्)

इच्छा द्वेषस्तथा तापः परवृद्ध्युपतापिता ।
 अज्ञानमेतन्निर्दिष्टं पापानां चैव याः क्रियाः ॥ ७
 एतया या प्रवृत्तिश्च वृद्ध्यादीन्यांश्च पृच्छसि ।
 विस्तरेण महावाहो शृणु तच्च विशा पते ॥ ८
 उभावेतौ समफलौ समदोषौ च भारत ।
 अज्ञानं चातिलोभश्चाप्येकं जानीहि पार्थिव ॥ ९

7 G₁ reads 7^a twice. —^a) D₁₂: तात (for ताप) —^b) K₁ D₁: परवृद्ध्युपतापिता, K₁: परविद्ध्युप, B D₁: मानो घन्यामि (B₁: घन्यामि, B₂: घन्याति) मानिता (D₁: लापिता), D₁: परवृद्ध्यापि कारिता, M₁₋₃: वृद्ध्युप, M₁: परप्रवृद्ध्युपकारिता —^c) D₁: एव (for एतन्) —^d) V₁ B₁: D₁: T₁ G₁: M₁: या (D₁: या) क्रिया (for या क्रिया)

8 ^a) K₁: V₁ B₁: D₁₂: D₁₁ n₁ D₂: 1-2 S (G₁: absent) एतन् ए (K₁: V₁ D₁₂: D₂: M या, B₁: यां; D₁₁: n₁ D₂: वा, D₂: च), K₁: एतेषां च, D₁₁: एतश्च या, D₁: एतद्वृत्त्या (for एतदा या) K₁: D₁₁ n₁ D₂: प्रवृत्तेः, K₁: D₁ [क्ष]प्रवृत्तेः, B₁: D₁ T G₁: प्रवृत्ति (for प्रवृत्तिः) Bo 1-2 D एतन् ए पापवृत्तेश्च (B₁: मर्ग या प्रवृत्ति च) —^b) K₁: M वृद्ध्या (M₁: वृद्ध्या) दीना च, K₁: वृद्ध्यादीन्याश्च; Bo-3: D₁: 2 युद्ध्यादीन्याश्च (D₁: ना च), D₁: वृद्ध्यादीना च, T₁: वृद्ध्यादीन्याश्च, G₁: प्रत्यादीना च, G₂: वृद्ध्यादीनापि (for वृद्ध्यादीन्याश्च) D₁: T G₁: 2 पश्यति, M निश्चय (for पृच्छसि) —^c) All MSS (except S₁ K₁: D₁, D₁₂: D₁: G₁: absent) महावाहो (for वाहो) —^d) D₁₁: तत्र, D₁: M₁: तत्रं, T₁: तस्य; M₁: सर्वम् (for सर्व) K₁: D₁₁ n₁ D₂: 2 विनोपत, D₁: M₁: मते (for विना पते)

9 ^a) S₁ K (except K₁) D₁: सुगुणकला, V₁ B (B₁: damaged) D नुन्यकला, D₁: नुन्यकला, D₁₂: सम कला, T₁ G₁ M₁: समकला (for कला) —^b) B₁: समकला (for दोषा) —^c) V₁ Bo-2: T₁ G₁: चारि, D₁: ऋषि, D₁: T₁: G₁: M चरि; G₁: चामि- (for चाति) B₁: लोभाश्च; D₁: लोभ (for लोभाश्च) —^d) D₁₁: D₁: एतन् (for एत) V₁ B₁: D₁: एत जानीहि भारत; D₁: T G₁: 2 M₁: एव जानीव भारत, M₁₋₃: एतौ ज्ञाना विवर्जय (M₁: वेत्)

10 ^a) Bo 1 (marg as in text) अज्ञानप्रभव वृद्ध; B₁: अज्ञानं प्रभव लोभ —^b) K₁: D₁: G₁: M₁: 2 वृद्धे, V₁: वृद्ध; B₁: वृद्धि, B₁ (marg as in text)

लोभप्रभवमज्ञानं वृद्धं भूयः प्रवर्धते ।
 स्थाने स्थानं क्षये क्षेप्यमुपैति विविधा गतिम् ॥ १०
 मूलं लोभस्य महतः कालात्मगतिरेव च ।
 छिन्नेऽच्छिन्ने तथा लोभे कारणं काल एव हि ॥ ११
 तस्याज्ञानान्तु लोभो हि लोभादज्ञानमेव च ।
 सर्वे दोषास्तथा लोभात्तस्माद्धोमं विवर्जयेत् ॥ १२

C-12. 5923
 B 12. 159 12
 K 12. 157 12

लोभ, D₁: T₁ G₁: वृद्धे, T₂: वृद्धि; M₁: वृद्धौ (for वृद्ध) V₁ B₁: 2: D₁: D₁: 4 (also as in text) T₂: G₂: प्रवर्धते (for 'वर्धते) —^c) K₁: क्षये स्थूल, K₂: 2: V₁ D₁: 2: स्थाने स्थाने, Bo 2-3: स्थान स्थाने (for स्थाने स्थान) K₁: 2: V₁ B₁: 4: D₁: D₁: 7: S (G₁: 4 absent) क्षये (K₁: 'णे; B₁: T₁: 'य) क्षीणम्, K₁: D₁₁ n₁ D₂: 2: भवेत्क्षीणम्, Bo 2: 2: 5 क्षय क्षीणे (for क्षये क्षेप्यम्) —^d) D₁₂: उपैति (for 'ति) B₁: D₁: परमां (for विविधा) — After 10, the sequence in T₂ is 11^a, 11^d-12^a, 11^b, 12^c, 13, 11^c, 11^d-12^a (r), 12^b

11 ^a) T₁ G₁: लोभोऽस्य K₁: 2: D₁₁ D₁₁ n₁ D₂: 2: मोहो चै, D₁₂: यो नो चै, T₁ G₁: हेतुश्च (for महत्) — D₁: T₁ G₁: om 11^b —^b) K₁: V₁ B D₁₂: D₁: 5 कालात्मा; T₁ G₁: M कामात्मा (for कालात्मा) G₂: कारण लोभ एव च — D₁: T₁ G₁: read 11^c and repeat (with var) 11^c after 13 G₁: M read 11^c-12^b after 13, while G₂ reads 11^c after 13 —^c) K₁: V₁ B (except B₁) D₁₂: D₁₁ n₁ D₂: 2: 5 छिन्ने छिन्ने, D₁₁: छिन्नमिच्छे, D₁: विच्छिन्ने च, M₁: छिन्ने छिन्न; M₁: भिन्नमिच्छे (for छिन्नेऽच्छिन्ने) D₁: लोके (for लोभे) —^d) V₁: D₁: D₁: 7 T₁ (last two first time): G₁: 2 (first time) M लोभ (for काल) K₁: V₁: Bo 2: 2: D₁: D₁₁ n₁ D₂: 2: 7 (first time): T (both first time) G₁: 2 (first time) M च, B₁: ह (for हि) D₁: T₁ (both second time) G₂: 2 (second time) दिव प्राप्ता जनाधिप (D₁: [second time] 'पा'); T₂ (second time) कारण लोभ एव च

12 For the sequence in T₂, of v l 10, and for that in G₁ M, of v l 11 B₁ partly damaged —^a) M₁: तथा (for तस्य) K₁: D₁₁ D₁₁ n₁ D₂: 2: [क्ष]ज्ञानादि, Bo 2: 2: 5 D₁: [क्ष]ज्ञानात्, D₁₂: D₁: ज्ञानादि; T₂ (both times) G₁: M [क्ष]ज्ञानस्य (for [क्ष]ज्ञानान्तु) Bo 2-3: लोभश्च, D₁: लोको हि (for लोभो हि) B₁: D₁: तस्माज्ज्ञानान्तु लोभो हि, D₁: T₁: G₂: 2 कामात्मा गतिरेव च (of 11^b) —^c) K₁: 2: 5 V₁

जनको युवनाश्वश्च वृपादर्भिः प्रसेनजित् ।
लोभक्षयादिवं प्राप्तास्तथैवान्ये जनाधिपाः ॥ १३

प्रत्यक्षं तु कुरुश्रेष्ठ त्यज लोभमिहात्मना ।
त्यक्त्वा लोभं सुखं लोके प्रेत्य चानुचरिष्यसि ॥ १४

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि त्रिपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५३ ॥

१५४

युधिष्ठिर उवाच ।

स्वाध्यायकृतयत्नस्य ब्राह्मणस्य पितामह ।
धर्मकामस्य धर्मात्मनिकं नु श्रेय इहोच्यते ॥ १
बहुधादर्शने लोके श्रेयो यदिह मन्यसे ।

अस्मिँल्लोके परे चैव तन्मे ब्रूहि पितामह ॥ २
महानयं धर्मपथो बहुशास्त्रं भारत ।
किं खिदेवेह धर्माणामनुष्ठेयतमं मतम् ॥ ३
धर्मस्य महतो राजन्बहुशास्त्रस्य तत्त्वतः ।

B₁ D₁ D₁ n₈ D₂ s s s G₁ M₁₋₃ सर्वे (for सर्वे)
B₀ G₁ s M₂ लोभात् (for 'भात्'). —^d) D₁ लोभो
(for लोभं). D₁ परित्यजेत् (for विवर्जयेत्)

13 For the sequence in T₂, of v. l. 10, and
for that in G₁ M, of v. l. 11. —^b) B₁ s वृपात्
(B₂ 'द'र्भं; D₂ s T₁ G₂ s वृपदश्च; T₂ G₁ वृपा
दर्वि (G₁ 'र्वी'); M₂ वृपादम (for 'वर्भि'). —^c)
B₂ D₁ त्यक्त्वा लोभ (for लोभक्षयाद्). D₁ यातस्
(for प्राप्तात्). —^d) G₁ तथान्ये च (for तथैवान्ये)
K₂ s D₀ नराधिपा (for जना') V₁ B₁ s D₁ ये
चान्ये पृथिवीक्षित , T₂ तथान्ये जनकाधिपा — After
13, D₁ T₁ G₂ read 11^c and repeat (with var)
11^d, while G₂ reads 11^{cd} after 13.

14 ^a) D₁ T₁ G₂ प्रत्यक्षस्य (for 'क्ष') D₁ S (G₂ s
absent) नरश्रेष्ठ (for कुरु') —^b) V₁ B D₁ D₁ s
T₂ G₁ s M इहात्मनः; D₁ T₁ G₂ इवात्मन , D₀ महा
त्मना (for इहात्मना). —^c) K₂ V₁ B₁ D₁ D₁ s
S (G₂ s absent) सुखी; D₂ कथ (for सुखं) —^d)
K₂ प्रति (for प्रेत्य) K₂ D₂ चानु; V₁ B₁ s D₁
D₁ s चेह (for चानु). D₁ S (G₂ s absent) प्रेत्य
वेह च मोदते (T₂ 'से')

Colophon — Sub parvan Ś₁ K V₁ B₁ D₁
D₁ D₁-s s थापद्धर्मै; B₂ s s D₁ S (G₂ s absent)
राजधर्म — Adhy name Ś₁ K₁₋₃ B₀ s-3 D₁ D₁
अज्ञानाध्याय; K₂ D₂ D₂ s आत्मज्ञानाध्याय; V₁
B₁ लोभाध्याय; D₁ s ज्ञानाध्याय; M₂ अज्ञानवर्णनं
— Adhy no (figures, words or both) B₁ 148,

B₂ T₂ G₁ s 157, B₁ 166, D₁ 27, D₁ 29
D₂ 23, T₁ G₂ 158, M 159. — Śloka no. D₁
D₁ n₈ D₂ 14.

154

1 ^a) K₂ V₁ B₁ s D₁ n₈ D₁-s s स्वाध्याये (for
'य'). T₁ G₂ s यज्ञस्य (for यत्नस्य) —^b) K₂
D₁ n₈ D₂ s s नरस्य च; D₁ ब्राह्मणश्च (for ब्राह्म
णस्य). K₂ पितामह; D₁ S (G₂ s absent) विशे
पत् (for पितामह) —^c) T₂ G₁ धर्मारामस्य (for
धर्मकामस्य) —^d) K₂ G₁ तु; M₂ न (for नु)

2 ^a) D₁ बहु वा (for बहुधा). —^b) V₁ अभि
(for इह). —^d) D₁ तावो (sic) (for तन्मे).

3 ^a) D₁ महाभय (for महानय) M₂ धर्मपथे (for
धर्मपथो) —^b) D₁ शास्त्राश्च (for शास्त्रस्य). D₁
om (hapl) from भारत up to शास्त्रस्य (in 4^b)
—^c) Ś₁ K₂-s V₁ B₁ s D₁ D₁ s किं खिदेवे हि,
D₂ s s किंखिदेवेह; T₂ किं नु खिदिह (for किं खिदे
वेह) —^d) K₁-s D₁ s अनुष्ठेय; D₁ अनुष्ठेय (for
अनुष्ठेय). K₂ -तमे (for -तम) D₁ पर (for मतम्).

4 D₁ om up to शास्त्रस्य (of v. l. 3) —^a)
D₁ धर्मश्च (for 'स्य') —^b) B₀ शास्त्रश्च (for 'स्य'
D₁ भारत (for तत्त्वत') — D₂ om 4^{cd}, V₁ reads the
same on marg —^d) T₂ G₁ सर्वं तत् (by transp)
K₂ s V₁ D₁ D₂ s s तत्त्वत; B₀ s-3 भारत, B₁ s

यन्मूलं परमं तात तत्सर्वं ब्रूह्यतन्द्रितः ॥ ४
भीष्म उवाच ।

हन्त ते कथयिष्यामि येन श्रेयः प्रपत्स्यसे ।
पीत्वामृतमिव प्राज्ञो ज्ञानवृत्तो भविष्यसि ॥ ५
धर्मस्य विधयो नैके ते ते प्रोक्ता महर्षिभिः ।
स्वं स्वं विज्ञानमाश्रित्य दमस्तेषां परायणम् ॥ ६
दमं निःश्रेयसं प्राहुर्वृद्धा निश्चयदर्शिनः ।
ब्राह्मणस्य विशेषेण दमो धर्मः सनातनः ॥ ७
नादान्तस्य क्रियासिद्धिर्यथावदुपलभ्यते ।

Da Dns M1. s 4 [अ]शेषतः, D1 तद्रित (for [अ]तन्द्रित)

5 M2 om. 5^a-6^b —^a) V1 B2 Da इत वेहं प्रवक्ष्यामि, B1 D1 S (M2 om., G2 4 absent) तत्तेहं (B1 इत ते) सप्रवक्ष्यामि —^b) K1 प्रपश्यसे; Ks Bo 2-5 Dn1. ns D2 2 2 2 द्वावाप्यसि, V1 D2 M2 प्रपत्स्यसि (M2 'ते), B1 प्रपश्यसि (for 'त्स्यसे) —^c) D1 मत्वा (for पीत्वा) S1 K1. 4 D1. 9 प्राज्ञ (for 'ज्ञो) —^d) D1 T1 G2 2 येन वृत्तो, T2 G1 न वृत्तो हि (for ज्ञानवृत्तो) B2 चरिष्यसि (for भवि°)

6 M2 om. 6^{ab} (cf. v l 5) —^{ab}) Ks विषयो, Ds विषये (for विधयो) K1 V1 B1 Da Ds लोके, K2 4 B2 G1 [स]नेके, D1 नेको (for नैके) D2 धर्मस्य विषयानेके D1 T1 G2 2 नैकांते (for नैके ते) Ks V1 B1-4 Da Dn1. ns D2-5 2 ये वै (for ते ते) M2 प्रोक्त (for प्रोक्ता) B1 महात्मनि, Da मनी (Da1 'नि)पिनि (for महर्षिभिः) —^c) Ds सुख (for स्व स्वं) T2 G1 आवृत्य (for आश्रित्य)

7 With 7, cf. B 12 220 2 —^a) T1 दमान् (for दमं) D1 निःश्रेयसे, T2 G1 2 M2-4 निःश्रेयस (for निःश्रेयस) B2 Da दमो (B2 'म) निःश्रेयमित्याहुर् —^b) Bo 1 2 सुधा, T2 वृथा (for वृद्धा) B (except B1) Da Ds निश्चित (for निश्चय-) Da दर्शन (Da2 'ना) D1 T1 G2 2 M वृद्धानामिति दर्शन (T1 G2 'र्शन)

8 8^{ab} = (var) B 12 220 3^{ab} —^a) Ks Dn1. ns D2 2 2 दमात्तस्य, V1 B Ds दमादेव, Da दमो देव (for नादान्तस्य) —^b) D1 S (G2 4 absent) कथञ्चिद् (for यथावद्) Bo 2 2 दिश्यते (for लभ्यते) —^c) V1 M2 तपो (for तथा) K1 यज्ञो, B1 T2

दमो दानं तथा यज्ञानधीतं चातिवर्तते ॥ ८
दमस्तेजो वर्धयति पवित्रं च दमः परम् ।
विपाप्मा तेजसा युक्तः पुरुषो विन्दते महत् ॥ ९
दमेन सदृशं धर्मं नान्यं लोकेषु शुश्रुम् ।
दमो हि परमो लोके प्रशस्तः सर्वधर्मिणाम् ॥ १०
प्रेत्य चापि मनुष्येन्द्र परमं विन्दते सुखम् ।
दमेन हि समायुक्तो महान्तं धर्ममश्नुते ॥ ११
सुखं दान्तः प्रस्वपिति सुखं च प्रतिबुध्यते ।
सुखं पर्येति लोकांश्च मनश्चास्य प्रसीदति ॥ १२

C. 12. 5437
B 12 160 12
K 12. 158 12

G1 ज्ञानम्, B2 Da Dn1 Ds यज्ञम् (for यज्ञान्) —^d) S1 K1. 2 D1. 2 आधीत, K4 आधीते, M अतिर्वीर्य (for अधीत) M1 2 चापि (for चाति)

9 = (var) B 12 220 4 —^b) M1 पवित्रम् (for 'त्र) B1 T1 Gs दमं (for दम) —^c) D1 विपाप्म (for 'प्मा) D1 तेजसो, T2 G1 तपसा (for तेजसा) —After 9^{ab}, the sequence in Da is 11^d, 12, 13, 10, 11^{ab}, 11^d (r), 14 B1 Da om 9^d —^d) G2 फल (for महत्) —After 9, V1 reads 12-13

10 For the sequence in Da, cf. v l 9 B1 reads, while B2 repeats, 10-11 after 13 —^a) V1 B1 Da सदृशो (for 'द्रा) V1 B1 Da धर्मो; M2 नान्य (for धर्म) —^b) V1 Da नान्यो, M2 धर्म (for नान्य) K1 लोके तु (for लोकेषु) K2 2 D1 1 2 S (except M2, G2 4 absent) शुश्रुम्, V1 B1 Da दृश्यते (for शुश्रुम्) —^c) K1 D1 परम (for 'मो) D1 T1 G2 2 धर्मं (for लोके) —^d) Ks B2 2 Ds कर्मिणां, V1 B1 2 Da D2 1 S (G2 4 absent) कर्मिणां, Bo धर्मिणां, D1 कर्मणात् (for 'धर्मिणाम्)

11 For the sequence in B1 2 Da, cf. v l 10, 9 —^a) Ks चाति, Ks Dn1. ns D2 2 2 चात्र, T2 G1 चेह (for चापि) —^b) Ds विद्यते परमं सुख —^c) D1 धर्मेण (for दमेन) T2 G1 [ह]ह (for हि) D1 2 समायुक्त (D1 'क्तौ), D1 T1 Gs M2 सदा युक्तो, M2 समो युक्तो (for समायुक्तो)

12 = (var) B 12 220 5 For the sequence in V1 Da, cf. v l 9 —^a) Ks दम, D1 T1 G2 2 तत, G1 दान्ता (for दान्त) Da स्वपिति हि

अदान्तः पुरुषः क्लेशमभीक्ष्णं प्रतिपद्यते ।
 अनर्थाश्च बहूनन्यान्प्रसृजत्यात्मदोषजान् ॥ १३
 आश्रमेषु चतुर्ष्वर्हुर्दममेवोत्तमं व्रतम् ।
 तस्य लिङ्गानि वक्ष्यामि येषां समुदयो दमः ॥ १४
 क्षमा धृतिरहिंसा च समता सत्यमार्जवम् ।
 इन्द्रियाव्रजयो दाक्ष्यं मार्दवं हीरचापलम् ॥ १५
 अकार्पण्यमसंरम्भः संतोषः प्रियवादिता ।

(for प्रस्वपिति) Bo ३-३ D: सुख च दांत स्वपिति
 —^b) B: ३ Da सुखी (for सुख) Dn1 D: प्रतिबुध्यते
 (D: 'ति) (for 'बुध्यते) T: सुखेनेह प्रबुध्यते. —^c)
 D: T: G: ३ पश्यति (for पश्येति) Bo ३.६ लोकेषु,
 T: G: कालांश्च (for लोकांश्च) —^d) D: मनसापि (for
 मनश्चास्य)

13 For the sequence in V1 Da, of v 1 9
 —^a) B: द्वेषम्; G: द्वेषम् (for द्वेषम्) —^b) D:
 T: G: ३ स (T: G: स) प्रपद्यते (for प्रति'). —^c)
 D: अद्यान् (for अन्यान्) —^d) D: विस्तृजति, T:
 प्रसज्यति; G: प्रसज्यति (for प्रसृजति) D: G: दोष
 जान् (for 'जान्) D: अयमृज्ज्वात्मदोषवत् — After
 13, B1 reads, while B2 repeats, 10-11.

14 For the sequence in Da, of v 1 9. —^a)
 D: ३ चतुर्ष्वर्हुर (for 'र्ष्वर्हुर). —^b) T: G: दमः;
 G: धर्मम् (for दमम्) D: पयोत्तरं (for 'मं) D:
 T: G: ३ दमः; T: G: M यत्नं (for व्रतम्) — 14^{ad}
 — B 12 220 9^{ab} —^c) D: S (except Ms, G: ३
 absent) दम (for तस्य) —^d) T: G: पयां (for
 येषां) S: K: सत्, K: मद, D: मता (for दम)

15 K: D: G: om (hapl.) 15-16 —^a) K: ३
 V: B Da Dn1 ns D: ३-३ ३ T G: इन्द्रियाभिजयो दाक्ष्य,
 G: M इन्द्रियाणां जयो दाक्ष्य —^d) B: Ms. ३ मार्जव
 (for मार्दवं) D: धीर (for हीर).

16 K: D: G: om 16 (of. v 1 15) 16^{ab}
 — (var) B 12 220 9^{ad} —^a) Da: D: अकर्म (Da:
 'पं) प्यम् (for अकार्पे') —^b) K: सन्तोष (for 'त्').
 — B: om 16^{ad}. —^c) K: V: Bo-2, ६ Dn1 ns
 D: ३-३ M: ३ अविहिंसा; Da: अविधिरता, T: G:
 अहिंसा च; Ms: अपि हिंसा (for अविधिरता) T: G:
 अहिंसा अनसृपा च —^d) V: Bo-३ ६ D: ३ पयां;
 Da T G: ३ Ms-३ येषां (for [अ]प्येषां) Da: दमं;
 Ms: गुण (for दम)

अविवित्तानस्रया चाप्येषां समुदयो दमः ॥ १६
 गुरुपूजा च कौरव्य दया भूतेष्वपैशुनम् ।
 जनवादोऽमृपावादः स्तुतिनिन्दाविवर्जनम् ॥ १७
 कामः क्रोधश्च लोभश्च दर्पः सत्सम्भो विकत्थनम् ।
 मोह ईर्ष्यावमानश्चेत्येतद्दान्तो न सेवते ॥ १८
 अनिन्दितो ह्यकामात्माथाल्पेच्छोऽथानस्रयकः ।
 समुद्रकल्पः स नरो न कदाचन पूर्यते ॥ १९

17 ^a) D: कर्तव्या (for कौरव्य) —^b) D: S
 (G: ३ absent) सदा (for दया) K: ३ B: ३ ६ Dn1
 ns D: ३-३ पैशुनं (for [अ]पै') — 17^{ad} = (var.) 12.
 220 11^{ab} V1 reads 17^c-18^d on marg —^c) B:
 T: G: जनवादं (for 'दो) K: Dn1. ns D: ३ ३
 जनवाद मृपावाद; D: T: G: ३ जनवादमृपा (T: G:
 'स्तुती' वाद (D: 'द) —^d) T: G: मृपा (for
 स्तुति). Bo ३ Dn1 ns -विसर्जन (for -विवर्जनम्)

18 V1 reads 18 on marg —^a) Bo ३ कामं
 (for काम) Bo ३-३ D: दर्पश्च (for लोभश्च) K:
 B: ३ Da Dn1 ns D: ३-३ S (G: ३ absent) कामं
 क्रोधं च लोभ (B: ३ Da हर्षं) च (D: वा) —^b)
 K: ३ (marg, orig as in text) D: धर्मं, Bo ३-३
 लोभः; D: मोह (for दर्पः) K: Dn1 ns D: ३ ३
 दर्प संभः; B: ३ Da दमं दर्पः; T: G: ३ M दर्पं दमं
 (M दम); T: G: ३ हर्षं हर्षं (for हर्षं सत्सम्भो). D:
 विकत्थनं. —^c) K: ३ Dn1. ns D: ३-३ रोपम्, Bo.
 ३-३ D: क्रोध (for मोह) S: K: D: ३ च मानश्च;
 K: Dn: D: ३-३ [अ]वमानं; V1 Bo ३-३ D: [अ]भि
 मानश्च; Dn1 [अ]पमान (for [अ]वमानश्च) B: ३ Da
 मानमीर्ष्यां (Da 'र्ष्यां) च मोहं च; D: S (G: ३ absent)
 मानमीर्ष्यां (G: 'क्ष्या) मसूयां च. —^d) B: ३ Da दांतो
 ह्येतान् (for एतद्दान्तो) K: V: Bo ३-३ Dn1 ns D:
 ३ ३ ३ S (G: ३ absent) नैतान् (K: Dn1. ns D: ३ ३
 नैव) दांतो (Ms 'ता) निषेवते, D: नैवादांतो विवर्जयेत्.

19 V1 om 19^a-20^b, G: om. (hapl.) 19-20.
 —^a) Bo ३ ३ हीनिषेवो, B: Da ह्य (Da: स्व) कामार्थो
 (for 'मारमा. —^b) K: D: नास्वेच्छेव; K: बुद्धिसंक्षो
 (sic), Bo ३ ३ छारमसंस्थो; B: आत्मस्तयोय; D:
 आरमनोर्या; D: तथात्वेच्छो (for [अ]यात्वेच्छो) K:
 [S]पि (for स्थ) B: अन्योच्छास्वाप्यलोलुपा (sic),
 B: स्वय तस्मादलोलुप; B: (marg) Da Ms ३ अ
 (Ms ३ स्व) त्वेच्छायाप्य (B: m 'च्छोयात्प, Ms 'च्छो

अहं त्वयि मम त्वं च मयि ते तेषु चाप्यहम् ।
 पूर्वसंबन्धिसंयोगान्नैतदान्तो निषेवते ॥ २०
 सर्वा ग्राम्यास्तथारण्या याथ लोके प्रवृत्तयः ।
 निन्दां चैव प्रशंसां च यो नाश्रयति मुच्यते ॥ २१
 मैत्रोऽथ शीलसंपन्नः सुसहायपरश्च यः ।
 मुक्तश्च विविधैः सङ्गैस्तस्य प्रेत्य महत्फलम् ॥ २२
 सुवृत्तः शीलसंपन्नः प्रसन्नात्मात्मविदुधः ।
 प्राप्येह लोके सत्कारं सुगतिं प्रतिपद्यते ॥ २३

कर्म यच्छुभमेवेह सद्भिराचरितं च यत् ।
 तदेव ज्ञानयुक्तस्य मुनेर्धर्मो न हीयते ॥ २४
 निष्क्रम्य वनमास्थाय ज्ञानयुक्तो जितेन्द्रियः ।
 कालाकाङ्क्षी चरन्नेवं ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ २५
 अभयं यस्य भूतेभ्यो भूतानामभयं यतः ।
 तस्य देहाद्रिमुक्तस्य भयं नास्ति कुतश्चन ॥ २६
 अवाचिनोति कर्माणि न च संप्रचिनोति ह ।
 समः सर्वेषु भूतेषु मैत्रायणगतिश्चरेत् ॥ २७

C 12 59²
B 12 160 27
K 12 188 27

याम्य)लोलुप, D₁ T G₂ s M₁ स्वल्पेच्छ्राप्यलोलुप;
 M₂ सुजल्पोयाप्यलोलुप —^a) K₅ Dn₁ ns D₂₋₄ कथं
 चन; D₁ T G₂ s M कदाचिन्न (for कदाचन) K₅
 D₅ कथचन स प्यते

20 G₁ om. 20, V₁ om 20²³ (for both, cf. v 1
 19) —^a) K₄ D₁ समत्वं; B₁ (twice) s s Da
 D₄ T G₂ s M₄ मयि त्व (for मम त्वं) —^b) K₅
 Dn₂ D₂ s s s मयि तेषु तथा (D₅ 'वा')प्यह. —^c) Śī
 K₄ D₁ s पूर्वसम्बन्ध; D₁ सर्वसंबन्धि (for पूर्व) K₅
 V₁ B₁ s Dn₁ ns D₂ s s T G₂ s M₁ s s -सयोग;
 B₁ साम्याह (sic), B₂ योगं च (for सयोगान्)
 —^d) D₅ शनैर्; D₄ नैनात्, T₁ G₅ M₁₋₃ न तद्,
 M₄ न तु (for नैतद्) D₁ निषेच्यते (for 'वते)

21 ^a) D₁ T₁ G₅ सर्व (for सर्वा) B₂ सर्वाश्रमात्
 (for सर्वा ग्राम्यात्) —^b) M₂ लोक (for लोके)
 D₁ corrupt —^c) D₄ प्रशंसाश्च (for 'सां) —^d)
 T₂ ये (for यो) Bo s-s न श्रयति; B₁ न सेवेसस;
 B₂ Da न सेवति, D₁ S (G₅ s absent) न सेवेत (for
 नाश्रयति)

22 V₁ reads 22 on marg B₁ partly damaged.
 —^a) K₄ [s]सि, B₁ s Da हि, D₄ s [s]ति (for
 सय) —^b) T₁ G₂ s सुसहायश्च (for सुसहाय-) T
 G₂ s M चरश्च (for -परश्च) K₅ Dn₁ ns D₂ s s s
 प्रसन्नात्मात्मविदुध (D₅ 'नु')य, Da₁ स्वसहायोपरिक्षय;
 Da₂ स्वसहायै यो हरिपरिक्षश्चरश्च य (sic) —^c) D₅ om.
 22^a-23^b. —^d) K₅ B₁ s s Dn₂ D₂ s s मुक्तस्य; T₂
 मुक्ताश्च, M₁ मुक्तं च; M₂ मुक्त* (for मुक्ताश्च) K₄
 रागेत् (for सङ्गैश्च) —^d) K₅ Dn₁ ns D₂₋₄ s T₂ G₁
 फलं महत् (by transp), B₁ Da महाफलं

23 = (var) B 12 220 12^c-13^b D₅ om. 23^{ab}
 (of v L 22) —^a) Da₂ सुवृत्त; D₁ सुवृत्ता;

D₄ सुवृत्त, T₁ G₂ s सहृत्त (for सुवृत्त) D₁ सहृत्तं
 शीलसपन्न —^b) Bo s-s च य (for युष्मद्) —^c)
 = 31^c. D₁ प्राप्येव, G₂ प्राप्यैव (for 'प्येह) D₂ s
 लोक (for लोके) M₁ s संस्कार (for सत्कार) —^d)
 B₁ D₅ स्वर्गं समभिपद्यते

24 B₁ partly damaged —^a) K₅ D₂ s s य
 (for यत्) B₂ s शुभद च (for 'मेव) D₅ कर्मजं
 शुभज चेह —^b) Dn₂ चरेत् (for च यत्) —^c)
 K₅ V₁ Bo s s s Dn₁ ns D₂₋₄ s T₂ G₁ s M₁₋₃
 वर्त्म न, D₅ वेदम न; D₁ T₁ G₅ M₄ वर्त्मनि (for
 चर्मो न) V₁ B (B₁ damaged) Da विधीयते (for न
 हीयते) K₄ मुनिधर्माश्च हीयते

25 ^a) D₅ बलम् (for वनम्) —^b) T₁ G₂ s
 कालकाङ्क्षी (for कालाकाङ्क्षी) Dn₁ ns D₂ s s चर
 त्वेव; D₅ T₁ G₅ M₁₋₃ चरश्चेव, T₂ वने चैव; G₂
 चरश्चेह (for 'श्चेव) G₁ कालाकाङ्क्षितवानेव

26 With 26, of B 12 192 4 26^{ab} = (var)
 B 12 220 15^{ab} —^a) D₁ T₁ G₅ सर्व (for यस्य)
 D₁ भूतस्य (for भूतेभ्यो) —^b) B₂ D₅ चाभय (for
 अभय) B₁ च यत्; T G₂ s कृत (for यत्)
 — 26^{cd} = Manu 6 40^{cd} — B₁ om. (hapl.)
 26^d-29^e —^d) V₁ B₁ Da D₁ s T₁ G₂ s M कथचन
 (for कुतश्चन) D₅ भय नैहास्ति किंचन

27 B₁ om 27 (of v 1 26) —^a) D₄ T₁
 G₂ s M₂ s अपाचिनोति; M₂ अवाचीनोपि (sic) (for
 अवाचिनोति) D₅ चर्माणि (for क) —^b) D₂ s
 नर (for न च) Śī K₂ s D₁ हि; K₃ Bo s-s D₅
 च (for ह) —^c) K₁ स च; D₁ T₁ G₂ s तत्
 (for सम) —^d) = 3 203 45^b B 12 189 13^b,
 278 5^b, 329 18^b V₁ B₁ (marg) Da M₅ s गतश्च,
 Bo s गत, D₁ T₁ G₂ s गतिं, T₂ गर्तीश्च, M₁

दान्तस्य किमरण्येन तथादान्तस्य भारत ।

यत्रैव हि वसेदान्तस्तदरण्यं स आश्रमः ॥ ३६

वैशंपायन उवाच ।

एतद्भीष्मस्य वचनं श्रुत्वा राजा युधिष्ठिरः ।

अमृतेनेव संतुप्तः प्रहृष्टः समपद्यत ॥ ३७

पुनश्च परिपग्रच्छ भीष्मं धर्मभृतां वरम् ।

तपः प्रति स चोवाच तस्मै सर्वं कुरुद्रह ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि चतु पञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५८ ॥

१५५

भीष्म उवाच ।

सर्वमेतत्तपोमूलं कवयः परिचक्षते ।

न ह्यतस्तथा मूढः क्रियाफलमवाप्स्यते ॥ १

प्रजापतिरिदं सर्वं तपसैवाप्तुजत्प्रभुः ।

तथैव वेदानुपयस्तपसा प्रतिपेदिरे ॥ २

तपसो ह्यनुपूर्व्येण फलमूलानिलाशनाः ।

C 12. 155
B 12. 161 3
K 12. 159 3

D₁₋₃ s 1 s T₁ s (sup l_{1n} as in text) G₂ s M₁₋₂ s
सद्विप्युता (for 'प्युता)

36 B₁ partly damaged —^a) D₁ कांतस्य (for
दान्तस्य) —^b) T₂ G₁ सदा (for तथा) K₂ s D₁
[म]शांतस्य (for [म]दान्तस्य) G₂ चैव हि (for भारत);
D₁ तथायतनस्य चाश्रमे —^c) D₂ यत्र वै, M₃ यत्रैव
(for यत्रैव) K₂ s B₀ s-s D_{1n} ns D₂ s s 1-2 S
(G₂ s absent) निवसेद्; V₁ B₁ s D₂ वसते; D₁
विदते (for हि वसेद्) D₁ यत्रैव हि मदो मोह्य (sic)
—^d) K₂ G₂ तदारण्य (for तदरण्यं) K₁ समाश्रय,
K₂ s B₀ s D_{1n} ns D₂₋₄ 1-2 S (G₂ s absent) स
चाश्रम (for स मा')

37 M₂ om the ref —^a) D₁ om. (hapl.) from
स्य up to भीष्मं (in 38^b) — V₁ reads from 37^b
up to 12 155 1^a on marg —^b) M₂ राज्ञा (for
राजा) —^c) K₂ s B₁ D_{1n} ns D₁₋₂ s s T G₁ s s
[ए]व; B₁ च (for [ह]व) —^d) K₂ s समपद्यते

38 B₁ damaged D₂ om up to भीष्म (cf. v 1
37) V₁ reads 38 on marg —^c) K₂ s B₀ s D_{1n}
D₂₋₁ s तत् प्रीत, D_{1n} D₁ G₁ M तत् प्रति (sic)
(for तप प्रति) M वचोवोचत् (M₁ 'वाचत्') (for स
चोवाच) —^d) D₂ सर्वं तस्मै (by transp) B₁
तस्मिन्; T₂ G₁ तदा (for तस्मै) M₁ s वपं (for सर्वं)
K₂-s V₁ B D₂ D_{1n} ns D₂ s s 2 M₁ s कुरुद्रह

Colophon V₁ reads the colophon on marg

— Sub-parvan Ś₁ K B₁ Da D_{1n} ns D₁₋₂ s आपद्धर्म,
V₁ B₁ D₁ S (G₂ s absent) राजधर्म — Adhy nama
Ś₁ K V₁ B₀ s s Da D_{1n} ns D₂ s s दमाध्याय, D₁
दमप्रशासा; M₁₋₂ दमस्तुति — Adhy no (figures,
words or both) B₁ 149, B₂ T₁ G₂ 159; B₂
T₂ G₁ s 158, B₄ 157, Da₁ 28, D_{1n} ns 30, D₂
24, M 160 — Śloka no Da D₂ s D₂ 38;
D_{1n} 37

155

1 V₁ reads 1^a with the ref on marg —^a)
K₂ D₂ एव (for एत्) —^b) B₂ D₂ मुनय (for
कवय) D₁ S (G₂ s absent) मुनय समचक्षते —^c)
B₁ D₁ न ह्यतस्तपो, T₁ G₂ नासुतस्तपो, G₁ नाभ्य
वत्; G₂ नासु (for न ह्य) D₁ न दानतपसा हीन
—^d) D₁ क्वचिरसुखम् (for क्रियाफलम्) V₁ B₁ s
Da T₂ G₁ M उपास्यते, B₀ s-s D₂ अवाप्स्यति (D₂
'सि); D₁ T₁ G₂ s उपेयिवान् (for अवाप्स्यते)

2 = (var) Manu. 11 243 —^c) Da D₂ s
T₁ G₂ s M₁ s देवा (for वेदान्) —^d) K₂ reads
from पेदिरे up to पितामह (in 12 156 1^d) on marg

3 With 3, cf. Manu. 11 236 K₂ reads 3 on
marg B₁ partly damaged —^a) K₂ s B₂ Da G₂
तपसा, D₁ तपसो (for 'सो) K₁ s V₁ Da₁ D₂ T
G₁ M₁ ह्य (V₁ ह्य)नुपूर्व्येण, B₀ s G₂ ह्यनुरूपेण (for

त्रील्लोकांस्तपसा सिद्धाः पश्यन्ति सुसमाहिताः ॥ ३
 औपधान्यगदादीनि तिस्रो विद्याश्च संस्कृताः ।
 तपसैव हि सिध्यन्ति तपो मूलं हि साधनम् ॥ ४
 यदुरापं दुराम्नायं दुराधर्षं दुरुत्सहम् ।
 सर्वं तत्तपसा शक्यं तपो हि दुरतिक्रमम् ॥ ५
 सुरापोऽसंमतादायी भ्रूणहा गुरुत्सल्पागः ।
 तपसैव सुतप्तेन नरः पापाद्विमुच्यते ॥ ६
 तपसो बहुरूपस्य तैस्तैर्दारैः प्रवर्ततः ।

निवृत्त्या वर्तमानस्य तपो नानशनात्परम् ॥ ७
 अहिंसा सत्यवचनं दानमिन्द्रियनिग्रहः ।
 एतेभ्यो हि महाराज तपो नानशनात्परम् ॥ ८
 न दुष्करतरं दानान्नातिमातरमाश्रमः ।
 त्रैविद्येभ्यः परं नास्ति संन्यासः परमं तपः ॥ ९
 इन्द्रियाणीह रक्षन्ति धनधान्याभिगुप्तये ।
 तस्मादर्थे च धर्मे च तपो नानशनात्परम् ॥ १०
 ऋषयः पितरो देवा मनुष्या मृगसत्तमाः ।

शानुपूर्व्येण). Ks Dn1 ns D2-4 8 तपसैव ससर्जांशं (Da
 'लेश्च') —^b) Ś1 K2 D5 7 T1 G2 8 फलमूलानिलादिना
 (Ś1 K2 'दान'; G2 'दिनां'); Ks Dn1 ns D2-4 8
 फलमूलानि यानि च; Da1 फलमूपानिलासन (sic)
 — Ds om. 3^c-4^b. —^c) K1 Ds लोकास् (for
 लोकांस). B1 सिद्धि (for सिद्धा). Da वीरलोकांश्च
 तपसा. —^d) K4 पश्यत.

4 With 4, cf. Manu. 11. 237. Ks, 4 Ds om. 4^{ab}
 (for Ds, of v. 1 3). Ks reads 4 on marg. —^a)
 Ś1 D1 भगदानीति; T2 एतदादीनि (for भग). —^b)
 Ś1 B1 D1 सुसंस्कृता; B2 च सभृता (for च सस्कृता).
 Ks Dn1 ns D2, 8 8 क्रियाश्च विविधास्तथा; Da क्रियाश्च
 बहुविधराः. —^c) B2 Da D1 T1 G2 M1 8 4 [ह]ह;
 M2 न (for हि). B2 2 Da साध्यते; D1 8 (Gs 4
 absent) सिध्यते (for सिध्यन्ति). —^d) D1 8 (Gs 4
 absent) च (for हि)

5 With 5, of Manu 11 238 Ks reads 5 on
 marg. B1 partly damaged. —^a) Ks Ds M2 दुरा
 र्माय; Ks Dns D2, 8 8 भवेदिकचित्; Bo 8 4, 5 (marg)
 दुरासादं; Da 'रमानं; Ds 'साद्यं (for 'न्नायं) ☞ Ca
 दुराम्नाय दुराम्नायसम् । ☞ —^b) K1 दुराधर्म (for
 'धर्षं) Ks Dns D2, 8 8 तपसैव तपसो भवेत्. —^c)
 V1 B (B1 damaged) Da Dn1 Ds 7 8 (Gs, 4 absent)
 तपसैव (by transp). Da साध्यं (for शक्यं). Ks
 Dns D2 8 8 ऐश्वर्यैस्तपस्य प्राप्तात् —^d) Ks Dns D2
 8 8 तपसैव न संशय

6 Ds om 6 Ks reads 6 on marg. —^a) V1
 B (except B2) Da Ds रुक्महारी च; Dn1 स्वर्णहारी
 च, G2 [s]समतादायी (for समता). G1 सुरापे
 समतादायि. —^b) Bo 2, 4 5 (marg as in text) ब्रह्महा;
 Ds ब्रह्मघ्नो (for भ्रूणहा) — With 6^{cd}, cf. Manu
 11. 239^{cd}. —^d) Ks Bo, 8 8 Dns D1 T G2, 5 प्रसु

च्यते; G1 lacuna (for विसु). V1 B1 2 मुच्यते सर्वं
 किल्बिषैः; Da Dn1 मुच्यते सर्वकिल्बिषात्

7 Ks reads 7 on marg. —^a) M2 तपसा. Dns
 बहुमूलस्य (for 'रूपस्य) —^b) Ks Ds M2 प्रवर्तते
 (Ks 'त); V1 B2 प्रपद्यते; B1 प्रपद्यते; Da2 प्रय
 त्तत्; D1 T1 G2, 8 M4 प्रवर्तित; T2 G1 निवर्तित (T2
 'ते)तः (for प्रवर्तत) ☞ Ca दारैः उपायै । ☞

8 Ds, 8 7, 8 om. (hapl.) 8. Ks reads 8 on marg.
 —^b) T2 निग्रह (for 'ह). —^c) V1 G2 [s]पि
 (for हि)

9 Ś1 K1, 2 4 D1 om. (hapl) 9-10. T1 G1
 read 9-10 after 12^{ab}. Ks reads 9 on marg.
 —^a) Ds दुष्करकर (for 'तर). T2 G1 M1 सुदुष्करतर
 (G1 'म) दानं —^b) Ds आश्रयः (for आश्रम). Ks, 5
 V1 B1-4 Da Dn1 ns (marg) D2, 4, 8 Cnp नास्ति
 दानसमा गति; Dns (orig) नास्तिमातररश्मयः; Ds
 नास्तिमात्रमनाश्रम. —^d) D1 T1 G2 5 M1, 8 संन्यासात्;
 T2 G1 सन्यस्यात् (for सन्यास). D1 T1 G2, 5 नापर
 (for परम) M2 4 न सन्यासात्पर तप

10 For the sequence in T2 G1, of v 1 9.
 Ś1 K1 2, 4 D1 om. 10 (of v 1 9). Ks reads 10 on
 marg —^a) Ds च (for [ह]ह) Bo 8 Ds रक्ष्यते;
 Dn1, ns रक्षयति (for रक्षन्ति) —^b) Ks Dn1 ns D2 8
 स्वर्ग (Dns सर्व, Ds 8 चरं) धर्माभिगुप्तये, V1 D1 T1
 G2, 5 विप्रर्षिपितृदेवता; Bo Da2 धनधान्यानि गुप्तये;
 Ds धनैर्धान्याभिगुप्तये; M2 धनधान्या हि गुप्तये (sic)
 —^c) T2 धर्मेण (for धर्मे च). B Ds धर्मे चार्थं च
 कामे च; Da1 धर्मादर्थश्च कामश्च.

11 Ks reads 11 on marg B1 damaged —^b)

यानि चान्यानि भूतानि स्थावराणि चराणि च ॥ ११
तपःपरायणाः सर्वे सिध्यन्ति तपसा च ते ।
इत्येवं तपसा देवा महत्त्वं चाप्यवाप्नुवन् ॥ १२

इमानीष्टविभागानि फलानि तपसा सदा ।
तपसा शक्यते प्राप्तुं देवत्वमपि निश्चयात् ॥ १३

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वेणि पञ्चपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५५ ॥

१५६

युधिष्ठिर उवाच ।

सत्यं धर्मे प्रशंसन्ति विप्रर्षिपितृदेवताः ।
सत्यमिच्छाम्यहं श्रोतुं तन्मे ब्रूहि पितामह ॥ १
सत्यं किलक्षणं राजन्कथं वा तदवाप्यते ।

सत्यं प्राप्य भवेदिकं च कथं चैव तदुच्यते ॥ २

भीष्म उवाच ।

चातुर्वर्ण्यस्य धर्माणां संकरो न प्रशस्यते ।
अविकारितमं सत्यं सर्ववर्णेषु भारत ॥ ३

C. 12 5979
B 12. 162. 3
K 12 160 3

Ks : Dn1. n3 D2-3 : १ १ मृगपक्षिण (for 'सत्तमा')
V1 B1.2 Da D1 S (G2 : absent) मानुषा (T2 G1
मनुष्या, G2 मानवा) पशुपक्षिण —^d) G1 मनुष्या
स्थावराणि च —For 11^{cd}, Bo 2. s subst

403 * स्थावराणि च भूतानि चराण्यन्यानि यानि च ।

12 Bs om 12^{ab} K. reads 12 on marg —^a)

Ś1 K4 D1 मूपा (for तप) —^b) Bo 2. 4 सिध्यते
—After 12^{ab}, T2 G1 read 9-10 With 12^{cd}, cf.
Manu. 11 244^{ab} —^c) B1 इत्येव (for 'व') M4
तपसो (for 'सा') —^d) Ks Dn1. n3 D2 : १ प्रति-
पेदिरे; Da2 G1 M2 चाप्यवाप्नुवान् (M2 'यात्') (for
'वन्')

13 Ks reads 13 on marg —^a) V1 B1.2 Da
D1 S (G2 : absent) एवम् (for इमानि) Ks (sup
in) इमानीष्टवियोगानि (sic) ❧ Cn इमानि नक्षत्रा
दीनि । सुकृता वा पृतानि ज्योतीषि यद्दक्षत्राणि इति
श्रुते । ❧ —^b) K2 : १ V1 B Da1 Dn1. n3 D1-3 : १ १
तपसा; T2 G1 M2 तपसा (for तपसा) T2 G1 तदा;
G2 यदा (for सदा) Da2 corrupt —^d) D1 : १ T1
G2 : इति (for अपि) K1 : G1 निश्चय, K4 D1 :
निश्चितं, D1 T1 G2 : M1 : निश्चय (for निश्चयात्)

Colophon om in B2, damaged in B1, Ks on
marg, Dn2 D3 G2 : absent —Sub-parvan
Ś1 K V1 B1 Da D1-5 : आपद्धर्म, Bo : D1 T2
G1 M राजधर्म —Adhy name Ś1 K1 : V1

Bo-2 : Da2 D1-3 : तपोधाय, Ks D1 तप प्रशंसा;
Ks तपसोधाय, Da1 तपोदान, M1-3 तपस्तुति
—Adhy no (figures, words or both) B1 140,
B2 T1 G2 160, Da2 29; Dn2 31, D3 25, T2
G1 : 159, M 161 —Śloka no Da Dn3 13,
Dn1 15, D3 12

156

1 Ks reads 1 on marg —^a) G2 सर्व (for
सत्य) Ks Bo : Dn1 n3 D2-4 : १ १ धर्म, V1 B1 : 2 : 4
Da D2 T1 G1 : 2 : M सर्वे; T2 एव (for धर्मे) T2
प्रशस्यते —^b) B1 विप्रर्षे; D1 'र्षिम्' (for 'र्षि')
D1 इव (for पितृ) —^c) D1 T1 G2 : M1 : 2 : ज्ञातु
(for श्रोतु) —^d) T2 G1 वद (for ब्रूहि)

2 ^a) T2 G1 चात् (for राजन्) —^b) V1 B1 : 2
च; B4 स, Da चित्; D3 तु (for वा) —D4
om. 2^c-3^b —^c) D1 T1 G2 M चापि, T2 G1 चैव;
G2 वापि (for प्राप्य) K1 प्रत्याभवेत् (for प्राप्य
म्) V1 Bo 1 Da D1 : किञ्चित्, D1 T G1 : 2 कि
स्वित् (for कि च) —^d) T2 M4 [ए]वद् (for तद्)
Ks V1 B1 Da Dn1 n3 D2 : १ १ T1 G2 : उच्यतां
(for 'ते) M2 कथ चैतद्वाप्यते

3 D1 om. 3^{ab} (cf. 7 l. 2) —^a) D1 : T2 M4
च (D1 T2 चा)तुर्वर्णस्य —^b) B1. s. 4 शकरो (for सं)
M4 न (for न) V1 B1 Da प्रशस्यते; T2 प्रपश्यते
(for प्रशस्यते) —^c) Ś1 K2 : D1 भवेत्, D3 मत

C 12 598D
B. 12 162 A
K 12 160 A

सत्यं सत्सु सदा धर्मः सत्यं धर्मः सनातनः ।
सत्यमेव नमस्येत सत्यं हि परमा गतिः ॥ ४
सत्यं धर्मस्तपो योगः सत्यं ब्रह्म सनातनम् ।
सत्यं यज्ञः परः प्रोक्तः सत्ये सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ ५
आचारानिह सत्यस्य यथावदनुपूर्वशः ।
लक्षणं च प्रवक्ष्यामि सत्यस्येह यथाक्रमम् ॥ ६
प्राप्यते ह यथा सत्यं तच्च श्रोतुं त्वमर्हसि ।
सत्यं त्रयोदशविधं सर्वलोकेषु भारत ॥ ७

(for तमं) D₁ T G₁ २ ३ M₁ ३ ४ धर्मं (G₁ 'र्मं)
साधारण (D₁ 'णः; G₁ 'जै) सत्य; M₁ धर्मेषु विधित
सत्य — After 3, M₁ ins

404* तस्माच्छ्रेष्ठतम सत्य सर्ववर्णेषु भारत ।

4 °) T₂ तथा (for सदा) D₂ धर्मं (for धर्मं)
— ^b) D₁ धर्मा — °) K₁ नमस्येव; K₂ D₁ 'स्ये सं;
K₃ 'स्येह; B₁ न नश्येत; D₂ नमस्यति, M₁ न मस्येत्
(for नमस्येत) — ^d) M₁ om हि K₃ परमा. T₂
G₁ सत्यमेव परा गति

5 °) V₁ B₁ २ ४ D₂ D₂ २ १ S (G₂ ४ absent)
मोक्षसु (for धर्मसु). D₂ परो (for तपो). K₁ योगं.
— ^b) K₁ धर्मं (for द्रष्टु) — D₁ om (hapl.) 5^{ed}
— °) G₂ यज्ञं (for यज्ञं). K₁ V₁ B₀-२ ३ D₂ D₁
T G₁ २ ३ M₁ ४ पर प्रोक्त (K₁ B₁ G₁ 'क्त'); M₂
तत्त्वस्य (for पर प्रोक्त) — M₁-३ om 5^d-6^a — ^d)
K₁ ३ D₁ ३ ns D₂-३ ३ सर्वं सत्ये (by transp); B₀
G₂ सत्ये धर्मं, B₁ D₁ सत्य सर्वं (D₁ 'र्वं)

6 M₁-३ om. 6^a (of v 1 5) M₁ om 6^{ab}.
— °) B₀ ३ ३ D₁ आकारानिह; D₁ T₁ G₂ ३ रूपं
यदिह, D₀ आचारादिह; T₂ G₁ नैरुक्तमिह (for आचारा
निह) Ś₁ (orig as in text) K₁ ३ सन्यस्य; V₁ D₂
D₀ सर्वस्य (for सत्यस्य) D₁ आचारानि हि मत्स्य
— ^b) B₁ यथावेदानु (for 'वदनु) — °) T₂ चैव;
G₁ चेह (for च प्र) — ^d) K₁ [ए]व; G₁ च (for
[इ]ह) D₁ T₁ G₂ ३ पराक्रम (for यथा)

7 °) K₃ reads from प्राप्यते up to सर्वलो (in
7^d) on marg K₃ ३ V₁ B D₂ D₁ ३ ns D₂-३ १-२ S
(G₂ ४ absent) च, D₁ lacuna (for ह) — ^b)
D₂ स्व (for च). B₂ D₂ D₁ S (G₂ ४ absent) चेनु
(for श्रोतु) K₃ B₂ D₁ ३ ns D₂-३ ३ हह (for स्वम्)
D₂ तथा त्वं श्रोतुमर्हसि — Before 7^{ed}, D₂ ins. भीष्म

सत्यं च समता चैव दमश्चैव न संशयः ।
अमात्सर्यं क्षमा चैव हीस्तितिक्षानम्यता ॥ ८
त्यागो ध्यानमधार्यत्वं धृतिश्च सततं स्थिरा ।
अहिंसा चैव राजेन्द्र सत्याकारास्त्रयोदश ॥ ९
सत्यं नामाव्ययं नित्यमविकारि तथैव च ।
सर्वधर्माविरुद्धं च योगेनैतदवाप्यते ॥ १०
आत्मनीष्टे तथानिष्टे रिपौ च समता तथा ।
इच्छाद्वेषक्षयं प्राप्य कामक्रोधक्षयं तथा ॥ ११

उवाच — ^d) D₂ सयं; M₂ प्रोक्तं (for सर्ं). K₃
भूतेषु (for लोकेषु)

8 °) M₁ ३ ३ सर्वत्र (for सत्य च). K₃ समता; B₁
महता (for समता) M₂ सत्यं सर्वत्र समता — ^b) K₃
D₁ समौ न द्वे (for दमश्चैव) — °) K₃ M₂ अमात्सर्यं;
G₂ अस्मात्पर्यं (for अमात्सर्यं) — ^d) D₂ [अ]नुसूयता

9 °) K₃ B₁ D₂ T₂ G₁ योगो, B₁ ३ ३ (marg as
in text) D₂ योग, D₁ यदो (for त्यागो) D₁ दानम्
(for ध्या) D₂ अथाजैतं, T₂ च धैर्यं च; G₁ च
धार्यत्व; M₂ ३ अथाध्यत्व (for अथाध्यत्व) — ^b) D₂
सत्तवां. K₃ D₂ D₂ ३ ns D₂-३ ३ द्या (for स्थिरा).
— °) D₂ चेति (for चैव) D₂ D₁ T G₁ २ ३ M₁ ३ ३
सर्वं च (for राजेन्द्र) M₂ अहिंसा सत्यमेवेह — ^d)
D₁ सत्यरूपासु; M₂ सत्याकारसु (for 'कारासु) D₂
त्रयोदशी (for 'श)

10 °) K₃ D₂ [अ]ध्वयो (for [अ]ध्वयं) D₂ चैव
(for नित्यम्) — ^b) K₃ D₂ ३ ३ अविकारम्, M₂
अविकारी (for 'कारि) — °) K₃ सर्वधर्माविरुद्धं,
B₁ D₂ 'रोधं च; D₁ ३ ns D₂ ३ ३ 'रुद्धेन; T₂ सर्वं
कर्माविरुद्धं च — ^d) D₂ D₁ तद् (for [ए]तद्)
G₂ योगेनैव तदाप्यते

11 °) K₃ आत्माभीष्टे, B₁ D₂ D₂ D₂ T₂ G₁ M₂
आत्मनिष्टे (for आत्मनीष्टे) K₃ तथारिष्टे; T₂ G₁ तदा
निष्टे, M₂ तथानिष्टे (for तथानिष्टे) — ^b) T₂ तु (for
च). K₃ समता; D₁ समता; G₁ समा* (for समता)
K₃ मता, D₁ T G₁ २ ३ तु या (for तथा) — M₂
om (hapl.) 11^{ed} — °) K₃ ३ D₁ ३ ns D₂ ३ ३
द्वेषं, D₂ द्वेष्य (for द्वेष) D₁ T₁ G₂ ३ क्षये (for
क्षय). Ś₁ (sup in ns in text) K₃ ४ D₁ नास्ति;
T G₁ ३ प्राप्या; G₂ प्राप्या (for प्राप्य) — ^d) D₁
T G₁ ३ ३ क्षये (T₂ G₁ 'या) च सा (for 'क्षयं तथा)

दमो नान्यस्पृहा नित्यं धैर्यं गाम्भीर्यमेव च ।
अभयं क्रोधशमनं ज्ञानेनैतदवाप्यते ॥ १२
अमात्सर्यं बुधाः प्राहुर्दानं धर्मं च संयमम् ।
अवस्थितेन नित्यं च सत्येनामत्सरी भवेत् ॥ १३
अक्षमायाः क्षमायाश्च प्रियाणीहाप्रियाणि च ।
क्षमते सर्वतः साधुः साध्वाप्नोति च सत्यवान् ॥ १४
कल्याणं कुरुते गाढं हीमान् श्लाघते क्वचित् ।

प्रशान्तवाङ्मना नित्यं हीस्तु धर्माद्वाप्यते ॥ १५
धर्मार्थहेतोः क्षमते तितिक्षा क्षान्तिरुच्यते ।
लोकसंग्रहणार्थं तु सा तु धैर्येण लभ्यते ॥ १६
त्यागः स्नेहस्य यस्त्यागो विषयाणां तथैव च ।
रागद्वेषप्रहीणस्य त्यागो भवति नान्यथा ॥ १७
आर्यता नाम भूतानां यः करोति प्रयत्नतः ।
शुभं कर्म निराकारो वीतरागत्वमेव च ॥ १८

C 12. 599A
B 12 162. 18
K. 12. 160 18

12 *) V1 B Da दमे (for दमो) V1 B Ds
नात्म(B4 'र्थे')स्पृहा, Da1 मार्यं, Da2 नार्यं; Da
भाष्यस्यता, D1 S (G2 4 absent) नामास्पृहा (G1 'हो')
(for नान्यस्पृहा) —^b) Ks Dn1 ns D2 2. 2 transp
धैर्यं and गाम्भीर्यम् B1 2 Da स्वैर्यं (for धैर्यं) —^c)
D1 S (G2 4 absent) क्षमायाश्च (M1 'त्र्य') (for क्षमय)
Ks Dn1 ns D2 2. 2 रोग (for क्रोध) B1 समयं;
D1 T1 G2 शमन (for शसन) —^d) Ds क्षवाप्नुयात्
(for 'प्यते)

13 G1 om. (hapl.) 13-15 —^b) Ks 2 Bo 2-2
Dn1 D2 2 2 2 S (G1 om., G2 4 absent) दाने;
Ks दानं (sic), V1 B1 Dn2 दान; D1 मान, Da
दानं (for दानं) Bo 4 यज्ञे, D4 धर्मं (for धर्मं)
Ks 4 संशय, Ks (sup l'n as in text) संशय; Ks
Dn1 ns D2-2 2 M2 संयम, B1 शसयं, B2 सप्रयं;
Da1 संश्रमं; D1 शशय (sic) (for संयमम्) —^c)
Bo 2-2 D2 2 2 2 अवस्थिते च (for 'तेन) Ds नित्ये
(for नित्यं) Dn1 अवस्थितेरनित्य च —^d) Ds समेन
(for सत्येन) Ds सत्ये मा मत्सरी भव

14 G1 om. 14 (cf. v 1. 13) —^b) D1 T1 G2 2
हि; D2 [ह]ति (for [ह]ह) Ś1 K2 D1 2 प्रियाणि (for
[अ]प्रि) B3 [ह]ह (for च) —^c) Ś1 K1 D1 क्षमते
(for क्षमते) Ks lacuna, Ks Dn1 ns D2 2 2 संमत
(for सर्वत) K2 T2 साधु —^d) Ds स (for च)
K4 साधुवान्; Ks Dn1 ns D2 2. 2 सत्यवान्, V1 B1 2
Da Ds सर्वतः (for सत्यवान्) Ds क्षमावाञ्छिते सुखं,
D1 T G2 2 M तत (M क्षमा) प्राप्नोति सत्यतां (M2
'वान्)

15 G1 om 15 (cf. v 1. 13) B1 damaged.
—^a) Ks B2 Dn2 D2 2 2 वाद, V1 B2 Da गुह्य,
B1 D1 T G2 2 नित्य (for गाढं) —^b) Ks Bo 2 2
Dn1 ns D2 2 2 धीमान्; Ds धीमान् (for हीमान्)
Ks V1 B (B4 damaged) Da Dn1 ns D2 2 2 :

ग्लायते, D1 S (G1 om, G2 4 absent) धाम्यते
(for श्लाघते) —^c) Ks प्रशान्ता- (for 'त-) Ks
-वासना; Ds 2 -वाग्मता (for -वाङ्मना) B1 2 Da
प्रशान्तात्मा ह्यतो नित्यं —^d) Bo 2 Ds 2 च (for तु)
G2 धर्मान् (for 'द्)

16 *) Da1 धर्मार्थहेतु (for 'हेतो) V1 M2
क्षमति, Da क्षमया, M2 क्षमत्स् (for 'ते) —^b)
V1 B1 2 Da क्षा (B1 2 क्षां)तिरुत्तमा, D1 S (G2 4
absent) धर्मं दत्तम् (for क्षान्तिरुच्यते) —^c) V1 B2
Da च, Bo. 2. 2 D2. 2 2 S (G2 4 absent) वै, B1 वा
(for तु) —^d) Ks Da2 D1 G1 2 साधु; D1 धर्म-
(for सा तु) Ś1 K2 4 B2 D1 धर्मेण (for धैर्येण).
— After 16, D1 T G1 2 2 ins

405* अनसूया तु गाम्भीर्यं दानेनैतदवाप्यते ।

17 *) D1 S (G2 4 absent) त्यक्त (for त्याग)
Ks Bo 2 2 Dn1 ns D2 2. 2 2 यत् (for यत्) —^b)
Ś1 विषयानां —^c) Ds repeats 17^{cd} after 18 —^c)
D1 रागद्वेष (for 'द्वेष) Ś1 K1 2 4 Dn2 D1 G2
प्रहीनस्य (for 'णस्य) —^d) T2 G1 योगी (for
त्यागो). — After 17, D1 T G1 2 2 ins

406* ध्यान चाशाध्यमित्युक्तं मौनेनैतदवाप्यते ।

[T1 G2 तु (for च) D1 शाध्यम् (for [अ]शा) T2
दमेन (for मौनेन)]

18 B4 damaged —^a) Ś1 K1 2. 4 D1 2 G2 आ
र्यतां, B2 कार्यता, D1 आर्यता (for आर्यता) V1
B1 2 (marg) Da अनुग्रह च भूतानां; T2 G1 आत्मना
समभूतो हि, M आत्मोपमानि भूतानि —^b) Bo 2 यत्
(for च) —^c) Bo-2 2 Da Ds T2 G1 शुभकर्मा
(D1 T2 G1 'र्म) (for शुभ कर्म) B3 om from राकारो
up to रागत्व (in 18^d) Bo-2 2 Da Ds निराहारो
(for 'कारो) —^d) Ds एव स; M आर्यता (for
एव च) Ks Dn1 ns D2 2 2 वीतरागस्तथैव च,
— After 18, D1 repeats 17^{cd};

C 12 5905
D. 12 162-19
K 12 160 19

धृतिर्नाम सुखे दुःखे यथा नामोति विक्रियाम् ।
तां भजेत सदा प्राज्ञो य इच्छेद्भूतिमात्मनः ॥ १९
सर्वथा क्षमिणा भाव्यं तथा सत्यपरेण च ।
वीतहर्षभयक्रोधो धृतिमामोति पण्डितः ॥ २०
अद्रोहः सर्वभूतेषु कर्मणा मनसा गिरा ।
अनुग्रहश्च दानं च सर्वां धर्मः सनातनः ॥ २१
एते त्रयोदशाकाराः पृथक्सत्यैकलक्षणाः ।
भजन्ते सत्यमेवेह वृंहयन्ति च भारत ॥ २२

नान्तः शक्यो गुणानां हि वक्तुं सत्यस्य भारत ।
अतः सत्यं प्रशंसन्ति विप्राः सपितृदेवताः ॥ २३
नास्ति सत्यात्परो धर्मो नानृतात्पातकं परम् ।
स्थितिर्हि सत्यं धर्मस्य तस्मात्सत्यं न लोपयेत् ॥ २४
उपैति सत्याद्दानं हि तथा यज्ञाः सदक्षिणाः ।
त्रेताग्निहोत्रं वेदाश्च ये चान्ये धर्मनिश्चयाः ॥ २५
अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च तुलया धृतम् ।
अश्वमेधसहस्राद्धि सत्यमेवातिरिच्यते ॥ २६

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि पदपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥

19 " D: om from धृति up to भजेत (in 19')
Ś: K: गतिर्, D: गति (for धृतिर्) Ś: K: 4 D:
सुखं दुःख (Ś: दुःखे) (for सुखे दुःखे) —^b) K: 4 V:
B Da D: 1 T G: 2 4 M: 1-3 यथा (for यथा) K:
D: नायाति (for नामोति) —^c) V: 1 तदा; B: यथा;
D: महा (for सदा) —^d) B: 3-3 यदीच्छेद्; D:
यदि (for य इच्छेद्) M: 4 मीतिम् (for भूतिम्)

20 D: T: G: 1 transp 20 and 21, while T: 1 G: 2
repeat 20 after 21 —^a) D: T: 1 (second time) G:
(both times) 3 (second time) M: सर्वदा, G: सर्वथा
(for 'था) D: 1 क्षमिणो, D: 1 ऋषिणा; D: T: 1 G: 2 3
(all except D: G: 1 both times) [अ]र्हिसत्वा (for
क्षमिणा) D: om from भाव्य up to मनसा (in 21^b)
D: 1 आर्या (for आर्य) —^b) D: 2 G: 1 सदा; G:
(first time) तदा (for तथा) M: 4 इ (for च) —^c)
K: 3 वीतधर्म; K: (marg) 'द्रोह (for 'हर्ष) D:
'क्रोधे (for 'क्रोधो) —^d) D: T: 1 G: 2 3 (last three
second time) तदवामोति; T: 2 G: 1 द्वयमा; M: घ्यानमा
(for धृतिमा)

21 = 3 281 34 D: om up to मनसा (of. v. 1
20) D: T: 2 G: 1 transp 20 and 21 —^a) D: 1 चित्त
नीयो महाराज; T: 2 G: 1 आर्हिसोक्ता च सत्यं च; M: अनु
ग्रहमर्हिसा च —^b) D: 1 स हि (for सर्वा). D: 3
धर्म; D: 1 धर्मा (for धर्म) D: 3 सर्वा धर्मपरायण
—After 21, T: 1 G: 2 3 repeat 20

22 ^b) T: 2 G: 1 सत्यस्य (for सत्यैक) —^c) D:
मन्युम् (for सत्यम्) —^d) K: 3 कथंते; B: 3 3 संवृ
हति; B: 1 ते वृहति, B: (marg) सवर्द्धते; D: 3 D: 3 3
वृंहयते, D: 3 वृहयते; G: 1 घृणयति; G: 2 प्रभवति (for

वृंहयन्ति).

23 " D: 1 शक्रो (for दायको) K: D: 1 ns D:
3 3 च (for हि) —^b) V: 1 B: Da 3 संतु; B: 1 नांत
(for वक्तु). K: 3 3 V: 1 B: D: 1 ns D: 3 3 3 पार्थिव,
Da पार्थिव (for भारत)

24 " Ś: K: 2 4 स्मृतिर्; K: 3 D: 3 D: 3 3 भूतिर्;
D: 1 भूतिर्; D: 3 स्थिति, G: 1 धृतिर् (for स्थितिर्) D:
transp. हि and सत्य K: D: 1 G: 1 सत्ये (for मरय)
D: 3 धर्म सत्यस्य; T: 3 सत्या धर्मस्य.

25 " K: 1 उपैति, K: D: 1 उपैति (for उपैति)
B: 3 सत्यादर्म; B: 1 सत्याग्ज्ञान (for 'दान) Da दा-
नानि, D: T: 1 G: 2 3 M: दानं वै (M: 3 च) (for दान
हि) —^b) D: 1 S (G: 4 absent) यज्ञान् (M: 'व)
(for यज्ञ) K: 3 सुदक्षिणा, D: 1 S (G: 4 absent)
सदक्षिणान् (for सदक्षिणा). —^c) Ś: K: 2 4 D: 1 T:
त्रेताग्निहोत्र (T: 'त्र); K: V: 1 B: Da D: 3 तपोभि,
K: D: 1 ns D: 3 4 त्रेताग्निहोत्र (K: 'त्र); D: 3 उत्तमि;
G: 1 M: 4 व्रताग्निहोत्र (for 'होत्र). —^d) T: 2 G: 1 M:
वेदे (for धर्म).

26 = (var) 1 69 22 B 13 75 29; Mār-
kanpadeya P 8 42, Rām (Gorressio) 2 61. 10,
Hitopadeśa (Schlegel) IV 129 With 26^{ab}, of
B 13 22 14^{ab} V: 1 G: 1 om (hapl.) 26^{ab} —^b) K:
धृते (for धृतम्) —^c) K: 3 सहस्राणि; B: 1 'तु; D:
'व (for 'दि) —^d) K: 3 [अ]धिरिच्यते; K: 4 [अ]धिरि-
च्यते; K: 3 [अ]धिरिच्यते; V: 1 B: 2 Da D: 1 ns D: 3-
4 3 S (G: 4 absent) विशिच्यते (for [अ]धिरिच्यते).

१५७

युधिष्ठिर उवाच ।

यतः प्रभवति क्रोधः कामश्च भरतर्षभ ।

शोकमोहौ विविक्ता च परासुत्नं तथा मदः ॥ १

लोभो मात्सर्यमीर्ष्या च कुत्साद्व्या कृपा तथा ।

एतत्सर्वं महाप्राज्ञ याथातथ्येन मे वद ॥ २

भीष्म उवाच ।

त्रयोदशैतेऽतिबलाः शत्रवः प्राणिनां स्मृताः ।

उपासते महाराज समस्ताः पुरुषानिह ॥ ३

एते प्रमत्तं पुरुषप्रमत्ता नुदन्ति हि ।

वृका इव विलुम्पन्ति हृद्वैव पुरुषेतरान् ॥ ४

एभ्यः प्रवर्तते दुःखमेभ्यः पापं प्रवर्तते ।

इति मर्त्यो विजानीयात्सततं भरतर्षभ ॥ ५

एतेषामुदयं स्थानं क्षयं च पुरुषोत्तम ।

हन्त ते वर्तयिष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ॥ ६

C 12. 6008
E 12 152. 6
K 12 161 6

Colophon — *sub parcan* ड1 क V1 B1 D2 Dn2
D1-2 आपद्धर्म, B1 D1 S (G2 & absent) राजधर्म
— *Adhy naris* Ś1 K V1 B D2 Dn1 ns D1-2
सत्याध्याय, D1 सत्यप्रशंसा, D1 सत्यलक्षण; M1-2 सत्य
स्वति. — *Adhy no* (figures, words or both) B1
141, B2 T1 G1 161, B1 T2 G1 2 160, B1 156
(as in text), Dn1 30; D1 26, M 162 — *Śloka*
no D2 Dn1 D2 26, D1 66.

157

1 *) M1 कृत् (for यत्) —^a) K1 B1 Dn1
n2 D1-2 S (G2 & absent) वा (for च). D2
पुरुषर्षभ (Dn2: "मा") (for मरत्) — D1 om (hapl)
1^a-5^a B1 reads (with var) 1^a-2^a twice —^c)
K1 V1 Bo 2 2 D2 दोको मोहो (for शोकमोहौ). K1
B1 2 (first time) 2 2 (marg, orig as in text) 2
D2 Dn1 ns Cn विविक्ता, G1 विविक्ता (for विविक्ता)
B1 (second time) क्रोध कामविक्रमा च. —^d) B1
परासुद; Dn2 परासुद (sic) (for परासुत्न) K1
च तं वद, V1 B (B1 first time) D2 Dn1 ns D2 2
2 2 T2 G1 M च तद्वद (M1 "द"), G2 तथा दम (for
तथा नद) B1 (second time) शोकमोहपरासुत्न

2 For the repetition in B1, cf v 1 1 D1 om.
2 (cf. v 1 1) Before 2, Bo 2 M1 2 2 ins भीष्म
B1 2 Da read 2^a twice M1 reads 2^a after the
ref. in 3. —^a) Dn1 M1 मदो, D2 लोभ, G2
दोहो (for लोभो) Dn1 हर्ष्या; T2 हर्ष्या (for हर्ष्या)
V1 B1-2 (last three first time) 2 2 Dn1 (both first
time) D1 मात्सर्यं मद हर्ष्या (Dn1 "र्या") च —^b) Dn2
(second time) D1 T1 G1 कृपा; M1 2 क्षमा (for
कृपा) V1 Bo, 1-2 (last three both times) 2 2 Da
(both first time) Dn1 ns D2 2 2 मय; T2 G1 मद;

M1 2 कृपा, M1 क्षमा (for तथा) — B D2 D1
M om 2^a, V1 reads it on marg —^d) K1 2
Dn2 D1 2 T2 G2 यथातथ्येन (for याथा) — After
2, T2 reads 3^a for the first time, repeating it in
its proper place

3 D1 om 3 (cf v 1 1) Bo 2 M1 2 2 om the
ref After the ref., M1 reads 2^a, V1 B D2 D1
T G1 2 2 M1 2 2 transp 3^a and 3^b. —^b) B1
transp शत्रव and प्राणिनां D1 सर्वत (for शत्रव)
— For 3^b, B1 Da Dn1 subst

407* शत्रव प्राणिनां सर्वे स्मृतास्ते नु त्रयोदश ।

— M1 om 3^a T2 reads 3^a for the first time
after 2 —^c) K1 Dn1 उपासते, D2 2 2 संत;
G1 सेत (for संते) —^d) K1 2 Bo 2 2 Dn2 D1
2 2 समवात्; V1 B1 2 2 Da Dn1 D1 2 T2 (both
times) G1 2 M1 2 2 समस्तान्; D2 सत्तमा (for स
मस्ता) D2 विपयानिह; D1 T1 2 (both times) G1
2 2 M1 2 पुरुषास्त्वह, M1 "पास्त्वह (for पुरुषानिह)
— After 3, B1 ins

408* प्राणिनां लोभयुक्तानामेते वै शत्रव स्मृता ।

4 D1 om 4 (cf v 1 1) —^b) D1 अग्रमत्तांस;
G1 प्रमत्ता न (for अग्रमत्ता) K1 नदति; K1 2 V1
Bo 2 2 (marg, orig as in text) Dn1 ns D2 2 2 2 2
नुदति; B1 दहति; D1 वदति (for नुदन्ति) K1 2
Bo 2 2 D1 2 ह, K1 B1 Dn1 ns D2 2 2 S (G2 &
absent) च; V1 B1 2 Da वै (for हि) —^c) Ś1
K1 2 D1 [भ] विलुपति (for विलुम्पन्ति) —^d) K1
D2 इद्वैव; D1 इद्वैव (for इद्वैव) K1 D2 पुरुषेतर;
K1 Bo, 2 2 2 (marg) 2 Dn1 ns D2 2 2 'प यलात्,
V1 B1 2 (marg) D2 'भावरात्, D1 'पान्बहून् (for
'येतरान्).

लोभात्क्रोधः प्रभवति परदोषैरुदीर्यते ।
क्षमया तिष्ठते रीजञ्श्रीमांश्च विनिवर्तते ॥ ७
संकल्पाज्जायते कामः सेव्यमानो विवर्धते ।
अवद्यदर्शनाद्येति तच्चज्ञानाच्च धीमताम् ॥ ८

5 D₁ om 5 (of v 1 1) —^b) D₁ सत्य (slo)
(for पश्य) —^d) D₂ भरतर्षभा; D₁ ns पुर्य
र्षभा; D₂ lacuna (for भरत').

6 ^b) K₅ V₁ B₁ : D₂ D₁ ns D₂ : ष्टिधीयपते
(for पुर्योत्तम) D₄ ध्रुयते च युधिष्ठिर —^c) ष्टि
(before corr. as in text) K₁ : यर्णविय्यामि; K₅
D₁ D₁ s-3 क्ययि'; V₁ B₁ D₁ D₂ : क्रीर्त्ति'
(for वर्त्ति'). — After 6^{ab}, K₅ V₁ B D₂ D₁
ns D₂-s, 7 : 8 (G₂ & absent) ins

400* क्रोधस्योत्पत्तिमादित ।

यथातर्ष्व क्षितिपते.

[(L. 1) D₁ T₁ G₂ : क्षय च; M क्षयस्य (for क्रो
धस्य) D₂ क्रोधोत्पत्तिमादित.. — (L. 2) D₄ T₂ यथा
वत्त्वं (for 'तत्त्वं').]

—^d) K₄ निगदित; T₂ विगदत् (for निगदत्). K₅
D₁ ns D₂ : तद्विहेकमना श्रुत्

7 G₁ repeats 7^b-8^b after 10^a. —^b) ष्टि K₁
पर (for पर). ष्टि (sup ins as in text) उदीयते
—^c) V₁ B₁ 1. s. : क्षमामातिष्ठते (V₁ B₁ 'ते) राजन्
—^d) K₅ : V₁ B (B₁ damaged) D₂ D₁ ns D₂
: क्षमया; D₂ : 8 (G₂ & absent) क्षमात्; D₂
क्षमाच्च (for श्रीमांश्च). D₄ परिवर्तते (for विनि')

8 For the repetition in G₁, of v. 1 7 —^a)
D₁ (marg as in text) प्राण (for काम). —^b) B₂
प्रवर्धते (for विव') — After 8^{ab}, K₅ D₂ D₁ ns
D₂ : ins.

410* यदा प्राज्ञो विरमते तदा सद्यः प्रणश्यति ।

पराद्या क्रोधलोभायवरा प्रतिमुच्यते ।

दयया सर्वभूतानां निर्वेदाद्विनिवर्तते ।

[With line 1, of. line 2 of 411* — (L. 1) D₂
D₂ प्रहो (for प्रा') D₂ विरमति (for 'ते) — D₂
om lines 2-3 — (L. 3) D₂ D₂ दयायाः (for
दयया). K₅ D₂ : निर्वेदाद् (for निर्वेदाद्).]

— K₅ om (hapl.) 8^c-9^d. D₂ om. 8^d. —^c) ष्टि
(acc. m) K₁ अहदय; K₅ स धर्म; K₅ अधर्म;
T₂ अवध्य (for अवद्य). B₂ हर्षनाद् (for दर्शनाद्).

विरुद्धानि हि शास्त्राणि पश्यन्तीहाल्पबुद्धयः ।

विवित्सा जायते तत्र तत्त्वज्ञानान्निवर्तते ॥ ९

प्रीतेः शोकः प्रभवति वियोगात्तस्य देहिनः ।

यदा निरर्थकं वेत्ति तदा सद्यः प्रणश्यति ॥ १०

K₅ B₁ : D₂ ns D₂ : पति; B₂ D₂ 1 : ज्येति,
T₁ G₁ चेति; G₁ चेति (for ज्येति). D₁ धर्ममर्षना
येति —^d) K₁ : तत्त्वज्ञानाद् (for 'नाच्). K₅
सुधीमताः; V₁ च धीमताः; D₂ : 8 : 9 च हीयते; D₁ T
G₁ : 8 : M₂ : 4 च (T₂ M₂ तु) पश्यति; M₁ : 3 प्रणश्यति
(for च धीमताम्). — After 8, D₁ ins 411*.
After 8, the sequence in D₁ T₁ G₁ is 10, line 1
of 411*, 9, line 2 of 411*, 11, 13, 412*, 12, 14,
while the sequence in G₂ is 10, line 1 of 411*,
9, line 2 of 411*.

9 For the sequence in D₁ T₁ G₂ 1, of v. 1 8
K₅ G₁ om 9 (for K₅, of. v. 1. 8) —^a) B₁ : 2 :
T₂ च; B₁ D₁ ns D₂ : 1-2 T₁ G₂ : M [हृ]ह (for
हि) D₂ पश्यति (for शास्त्राणि) D₂ विरुद्धानि सह
स्याणि. —^b) K₅ पश्यतो हि; D₂ ये पश्यति; D₁
पश्यते ह (for पश्यन्तीह). D₁ (marg as in text) ns
D₂ : 3 कुरुद्दह (for [अ]ल्पबुद्धय) —^c) B₁ 1. s. :
D₂ D₁ ns D₂ Cn विधिरसा; T₁ G₁ विधिरसा; T₂
विधिरसा; Cn विधिरसा (as in text). B₂ D₂ जयते
(for जा') T₂ तत्वाद् (for तत्र) ☞ Cn विधिरसा
आरम्भप्रावण्यम् । ☞ —^d) D₁ निवर्तते (slo) D₁ T
G₂ : तत्त्वामु[?] ह्यु] (T₂ सा तत्वाद्) विनिवर्तते; M
तत्वात्मा विनिवर्तयेत् (M₂ 'ते) — After 9, D₁ T₁
G₂ : read line 2 of 411*

10 For the sequence in D₁ T₁ G₂ 2, of. v 1.
8 —^a) K₁ मृते; K₅ V₁ D₂ : मित्रे; B₂ प्रीते,
D₂ प्रीति; D₁ ns प्रीत्या; D₂ प्रिय (for प्रीते)
— After 10^a, G₁ repeats 7^b-8^b —^b) K₅ D₂
D₁ वियोगार्तस्य; D₂ गांतस्य; D₂ गास्तस्य (for
'गास्तस्य) —^c) D₁ G₁ यदा (for यदा). B₁ : 2 :
(marg as in text) D₂ यदा निरर्थकश्चेति —^d) ष्टि
K₅ : D₁ तत्; D₂ : सदा; D₁ T₁ G₂ : सदा (for
तदा). B₁ : 2 : G₁ सत्य; D₁ T₂ सम्यक् (for सद्य').
ष्टि प्रणश्यति; D₁ D₂ प्रणश्यति — After 10, V₁ B
(B₁ after 11^{ab}) D₂ D₁ (after 8) D₁ : 9 T₂ G₁ :
M Cn ins

411* अज्ञानप्रभवो मोहः पापाभ्यासाध्ववर्तते ।

यदा प्राज्ञो रुमते तदा सद्यः प्रणश्यति ।

परासुता क्रोधलोभादभ्यासाच्च प्रवर्तते ।
 द्यया सर्वभूतानां निर्वेदात्सा निवर्तते ॥ ११
 सत्त्वत्यागात् मात्सर्यमहितानि च सेवते ।
 एतच्च क्षीयते तात साधूनामृपसेवनात् ॥ १२
 कुलाज्ज्ञानात्तथैश्वर्यान्मदो भवति देहिनाम् ।
 एभिरेव तु विज्ञातैर्मदः सद्यः प्रणश्यति ॥ १३

ईर्ष्या कामात्प्रभवति संघर्षाच्चैव भारत ।
 इतरेषां तु मर्त्यानां प्रज्ञया सा प्रणश्यति ॥ १४
 विभ्रमाल्लोकवाह्यानां द्वेष्यैर्वाक्चिरसंगतैः ।
 कुत्सा संजायते राजन्नुपेक्षाभिः प्रशाम्यति ॥ १५
 प्रतिकर्तुमशक्याय बलस्यायापकारिणे ।
 अक्षया जायते तीव्रा कारुण्याद्विनिवर्तते ॥ १६

C. 12. 8021
 B. 12. 163. 19
 12. 161. 18

[B₄ om line 1 — (L. 1) G₂ नोहात्पाप (for पापा
 न्यासात्) T₂ G₁ M पापेभ्यः सप्रथं (T₂ M₂ 'तं')ने (for
 the post half) — With line 2, cf. line 1 of 410*
 D₁ T₁ G₂ s read line 2, after 9 — (L. 2) B पापेषु,
 D₄ पापेन (for प्रापेषु) B₁ s नमते (for रं) B₁ s s
 सत्त्वं, T₂ G₂ s मन्वह्य (for मन्) B₁ प्रनश्यति]

11 For the sequence in D₁ T₁ G₂, cf. v. l. 8
 —^a) K₂ परासुता, B₁ परासुता; D₁ परा सुता; G₁
 परासुता, G₂ पुराकृतात्, M₁ परासुता (for परासुता)
 छं Cn परासुता अत्यन्तकार्यपारवश्यम् । छं —^b) D₄
 असत्याच्च (for अभ्यासाच्च) M₂ s प्रवर्तते (for 'वर्ते'
 — After 11^{ab}, B₁ reads line 2 of 411*, followed
 by repetition of 11^{ab} —^c) V₁ B₀-s s D₂ D-
 s s दयाया, G₂ अयया, M दवावात् (for दयया)
 D₁ S (G₂ s absent) सर्वभूतेषु (for 'तानां) —^d)
 D₁ s निर्वेदात्सा, D₂ दास (for दासा) D₄ [स]
 भिवर्तते, D₂ G₁ प्रवर्तते (for निव). K₂ निर्वेदात्मनि
 वर्तते; T₂ निर्वेदान्मप्रणश्यति; M₂ s 'त्ता निवर्तयेत्

12 For the sequence in D₁ T₁ G₂, cf. v. l. 8
 —^a) K₂ s s V₁ D₂ n₂ D₂-s s G₂ मत्त्वत्यागात्;
 B₀ परि; B₁-s सर्वं (for सत्त्वं) D₁ s च (for
 तु) —^b) D₁ सहितानि, D₂ अहितानां (for अहि
 तानि) D₂ om. from च up to सेव (in 12^d)
 G₂ मे श्यु (for सेवते) K₂ V₁ B (B₄ damaged)
 D₂ n₂ D₂ s s अहितानां च सेवया (B 'नात्), M
 अहितेभ्यः प्र (M₂ च)वर्तते —^c) B₁ एव (for एतन्)
 —^d) D₁ अपमेवनात्

13 For the sequence in D₁ T₁ G₂, cf. v. l. 8
 T₂ G₁ read 13 after 17 —^a) B₁ D₄ G₂ M₂ कुला
 (B₁ कुल-, G₂ कृत्वा)ज्ञानात् (for कुलाज्ज्ञा) —^b)
 G₂ द्रोहो; M₁ मदे (for मदी) —^c) B₁ s Da
 D₁ s S (G₂ s absent) एतच्च; D₁ एव्य (for एभिर्)
 B₁ T₂ G₁ तथा ज्ञातैर्; B₂ तदा ज्ञातैर्; D₄ D₁ T₁
 G₂ s सदा ज्ञातैर् (D₁ 'नैर्), M यथाज्ञातैर् (for तु

विज्ञा) —^d) K₂ D₂ n₂ D₂ s s स च (for मद्)
 B₁ s सद्य (for सद्य) K₁ प्रनश्यति — After 13,
 D₁ T₁ G₂ ins 412*

14 For the sequence in D₁ T₁ G₂, cf. v. l. 8
 K₂ s D₁ read 14 after 16 —^a) K₁ ईर्ष्या, D₄
 ईर्ष्या (for ईर्ष्या) —^b) K₂ s V₁ B₀ 1 2-5 D₄
 D₂ n₂ D₂-s s सहर्याच्च (for सवर्षाच्च) T₂ G₁
 चापि (for चैव) K₂ s s D₂ n₂ D₂ s जायते (for
 भारत) —^c) D₁ om तु K₂ B₁ s D₂ n₂ D₂ s
 सत्त्वानां (for मर्त्यानां) —^d) D₁ प्रज्ञया (for प्रज्ञया)
 S₁ K₁-s D₁ s स, D₁ वै (for सा) B₁ s Da D₁
 S (G₂ s absent) ज्ञानात्प्राज्ञ (Da 'द्यज्ञ)स्य नश्यति

15 B₄ damaged. —^a) B₁-s D₄ D₂ s s लोक
 वाक्यानां (for 'वाह्याना) —^b) K₁ D₂ द्वेषैर्; B (B₄
 damaged) वेदैर् (B₀ 'सैर्), D₁ S (G₂ s absent)
 वेदैर् (for द्वेष्यैर्) K₂ D₂ D₂ s s बाह्यैर्, V₁
 B (B₄ damaged) वाक्यैर् (for वाक्यैर्) S₁ असह्यैर्;
 K₂ D₂ D₂ s s असमत, Da असगतैर्; D₂ अस
 मर्ते, G₂ अलकृतै (for असगतै) —^c) D₂ कुत्साया
 (for कुत्सा स) —^d) D₁ M₁ s अपेक्षा (D₁ 'क्षया)
 भि; M₂ अपेक्षा हि, M₁ अवेक्षाभि (for उपेक्षाभि)
 V₁ B₁ s Da D₁ M प्रणश्यति (for प्रशाम्यति) K₂
 B₀ s s D₂ (marg as in text) n₂ D₂ s s लोका-
 न्प्रेक्ष्याभिदाम्यति

16 ^a) K₂ Da D₂ n₂ D₂ s इति कर्तु (for
 प्रति) K₄ V₁ B₀ s s अशक्ता (K₄ 'क्या)ये; K₂ B₄
 Da D₂ n₂ D₂ s s न शक्ता ये, B₁ अशक्ताया, B₂
 D₂ 'काय, T₂ G₁ 'काश्च, M₁ s s 'कस्य; M₂ अशो
 कस्य (for अशक्याय) —^b) M₂ [स]परीक्षणे (for
 'कारिणे) —^c) D₁ कार्पण्याद् (for कार्) D₂ प्रति-
 वर्तते (for विनि) — After 16, K₂ s D₁ read 14

17 ^a) B₀ s s D₂ कृपणं (for 'णात्) —^b) D₁
 सत् (for सत्) D₂ संजायते (for सजा) — S₁ K₂ s
 D₁ om (hapl.) 17^{cd}, G₁ reads it twice —^c)

C 12 8022
B 12 163 20
K 12. 161 19

कृपणान्सततं दृष्ट्वा ततः संजायते कृपा ।
धर्मनिष्ठां यदा वेत्ति तदा शाम्यति सा कृपा ॥ १७
एतान्येव जितान्याहुः प्रशमाच्च त्रयोदश ।

एते हि धार्तराष्ट्राणां सर्वे दोषास्त्रयोदश ।
त्वया सर्वात्मना नित्यं विजिता जेष्यसे च तान् ॥ १८

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि सप्तपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५७ ॥

१५८

युधिष्ठिर उवाच ।

आनृशंस्यं विजानामि दर्शनेन सतां सदा ।
नृशंसान् विजानामि तेषां कर्म च भारत ॥ १

कण्टकान्कूपमग्निं च वर्जयन्ति यथा नराः ।
तथा नृशंसकर्माणं वर्जयन्ति नरा नरम् ॥ २
नृशंसो ह्यधमो नित्यं प्रेत्य चेह च भारत ।

Ks B1.2 Da T2 G1 (both times) धर्मनिष्ठान् (for 'निष्ठां). T2 G2 सदा (for यदा) —^d Da क्षमा (for कृपा) —^{ś1} K V1 (marg) Da Dn1 ns D1-2.3.5 T2 Cn ins. after 17 D1 T1 G2, after 13.

412* अज्ञानप्रमथो लोभो भूतानां दृश्यते सदा ।
अस्थिरत्वं च भोगानां दृष्ट्वा ज्ञात्वा निश्चरते ।

[(L 1) K4 नृश्यते (for दृश्यते) ❧ Cn अज्ञानप्रमथो लोभ इत्यत्र लोभपदेन भय प्राद्य, लोभस्य प्राग्ग्याख्यातत्वात् । ❧ — (L 2) D1 T1 G2 भूतानां (for भोगानां). D1 ० T G2 बुद्ध्या (for दृष्ट्वा). K1 न वर्तते, D1 [अ]भिवर्तते, D2 प्रव* (for निव*) K4 दृष्ट्वा ज्ञाने न वर्तते (for the post half).]

— After 17, T2 G1 read 13

18 *) Ks D1 एतानेव जितानाहुः —^b) Ś1 Ks D2 प्रशमाश्च; Da प्रशमार्य; D1 T1 G2 3 प्रशान्तेन; T2 G1 प्रथम च; M2 प्रथम च (for प्रशमाश्च) — D1 om. (hapl) 18^{ed} —^c) K1 धार्तराष्ट्रानां. —^e) Ks स्वाज्या (for त्वया) Ks B2 4 Da Dn1. ns D2 2 3 सत्वार्थिना; Bo 1. 2 3 5 D2 5 7 S (G2 4 absent) सत्वात्मना (for सर्वा*) —^f) B2 विजिता; Da1 विजिताव् (for विजिता). Ks D2 विजितास्त्रेष्यशोचनात्; K4 5 Dn1 ns D1-2.3 M1 विजिता ज्येष्ठसेवनात्; Bo 2-5 D2 जिता दोषा ऋ नैव तै; D1 T1 G2 विजिता जेष्यता च ते; T2 'ता ज्येष्यतावता; G1.2 'ता ज्येष्ठता च ता (G2 ते).

Colophon om in T1 G2 3; Dn2 D2 G2 4 absent
— Sub parvan Ś1 K V1 B1 Da Dn1. ns D1-2 3

आपद्धर्म; B2 4 T2 G1 M राजधर्म. — Adhy namo Ś1 K1.2 D1 क्रोधादिपरिक्षय; Ks क्रोधादिस्रय; Ks V1 B1 Da1 Dn1 D2.3 लोभाप्याय, Bo 2-4 D2 क्रोधाप्याय; B2 Da2 पुनर्लोभाप्याय; M2 क्रोटिप्रभव. — Adhy no. (figures, words or both). B1 153; B2 T2 G1 161; B1 160; Da1 31; Dn1 33, D2 27; M 163. — Śloka no. Da 21; Dn1 23; Dn2 D2 22

158

1. *) B1 अनृशंसन् (for आनृशंस्यं). D2 प्रजानामि (for वि*) — B1 D2 G1 Ms om (hapl) 1st —^b) G2 om दर्शनेन Ks सदा (for सदा) — 1^{ed} is damaged in B1 —^c) Ś1 विजानामि (for 'नामि). —^d) D1 तस्य (for तेषां).

2 Ks Da2 G2 om. (hapl.) 2^a-3^b —^a) Ks D1 कण्टका (for 'कान्) —^b) M बुधा (for यया). — B1 om 2^{ed} —^d) K2 4 D1 नराधिप (K4 'पं); T2 G1 सदा नर (for नरा नरम्) Ks वर्जयति तदा नरं

3 Ks Da2 G2 om 3^{ed} (of v l 2). —^a) K1 D2 ह्यधमो; Ks B1 5 (marg) Da1 Dn1 ns D2-4 3 G1 हि ददेद्; V1 Bo 2-4 5 (orig) D2 [S] ज्येष्वधमो; D1 T1 G2 दृष्ट्वा (for ह्यधमो). Ks V1 B Da1 Dn1 ns D2-5 7-9 T G1.2 M1 3 4 व्यक्त; M2 युक्त (for नित्यं). —^c) K1-3 V1 B Da D1 5 5 7 6 S (except T2, G2 4 absent) प्रमूहि, Ks 5 Dn1 ns D2 3 3 त्वं मूहि (for प्रवीहि as in Ś1 T2 alone) —^d) K1 5 B2.3 D2 कर्म (for धर्म) D2 तस्य कर्म च निश्चय

तस्माद्ग्रीहि कौरव्य तस्य धर्मविनिश्चयम् ॥ ३

भीष्म उवाच ।

स्पृहास्यान्तर्हिता चैव विदितार्या च कर्मणा ।

आक्रोष्टा क्रुश्यते चैव बन्धिता वध्यते च यः ॥ ४

दत्तानुकीर्तिर्विपमः क्षुद्रो नैकृतिकः शठः ।

असंभोगी च मानी च तथा सङ्गी विकृत्यनः ॥ ५

सर्वातिशङ्की परुषो बालिगः कृपणस्तथा ।

वर्गप्रशंसी सततमाश्रमद्वेषसंकरी ॥ ६

हिंसाविहारी सततमविशेषगुणागुणः ।

बहलीको मनस्वी च लुब्धोऽत्यर्थं नृशंसकृत् ॥ ७

धर्मशीलं गुणोपेतं पाप इत्यवगच्छति ।

आत्मशीलानुमानेन न विश्वसिति कस्यचित् ॥ ८

परेषा यत्र दोषः स्याच्चद्रुहं संप्रकाशयेत् ।

समानेष्वेव दोषेषु वृत्त्यर्थमुपघातयेत् ॥ ९

C. 12. 6034
B 12. 164 9
K 12. 162. 9

4 ^a) K₁ 5 V₁ B Da Dn₁ n₃ D₂ 3 5 7 स्याद्ग्रीहि-
(D₂ 'दि')ता, D₁ S (G₂ 4 absent) [अ]स्यांतर्गता (for
'हिता) — ^b) Ś₁ विनि[नि]तार्या, K₂ D₁ विनतार्यं (D₁
'र्था) (for विदितार्या) D₂ न (for च) Ś₁ K₁-3
D₁ 9 कारणं (for कर्मणा) K₂ 5 V₁ B (B₁ damaged)
Dn₁ n₃ D₂ 2. 5 विधिन्मा (V₁ B₁ 'हिमा) चैव कर्मणां
(K₁ कारिणा) — ^c) K₁ आक्रोष्टान्, Da₁ D₁ अक्रोष्टा
(for आक्रोष्टा) Ś₁ क्रोश्यते, K₁ क्रुश्यते, K₂ 4 D₁
क्रुश्यते, B₁ G₁ क्रुश्यते (for क्रुश्यते) — ^d) Ś₁ K₁
Bo 5 (marg as in text) यघने, K₂ 4 D₁ यघिने,
K₂ बंधनैर्, D₂ बध्नैर्, M₂ मधिता (for बन्धिता)
K₂ 4 Bo 5 5 वध्यते; T₁ G₂ बुध्यते (for वध्यते)
K₂ Bo 2. 2 T₂ G₁ च स, B₁ D₁ T₁ G. स च, B₂
सदा, D₂ G₂ च मा (for च य) K. V₁ B₁ Da
Dn₁ n₃ D₂ 2. 3 वचिवो बुध्यते स च (Da₁ 'तेस्य च,
Da₂ 'वे सदा), D₁ बुद्ध्या वा बुध्यते च स, D. वच
मेव च वध्यते

5 ^a) K₂ दत्तानुकीर्तिर्, B₁ दत्तार्थं, D₂ 9 T₂
M₂-3 दत्ता (D₂ 'त्वा)नुकीर्ति, D₂ 8 दत्तानुकीर्तिर्, G₁
दत्तानुकीर्ति (for दत्तानुकीर्तिर्) K₁ Dn₁ D₂ 3 3
विदाम, B₁ Da विपय, Dn₂ विदामन (hypermetric)
(for विपम) — ^b) Bo 2-5 D₂ क्षुद्रो (for क्षुद्रो)
K₂ D₂ 2. 3 नैकृतिक, K₁ नैकृतक (for 'तिक) D.
च स (for द्वाष्ट) — ^c) K₁ 5 V₁ B₁ 3 5 (marg)
Da Dn₁ n₃ Da 2 अमविभागी, Bo 2. 4 5 (orig)
असत्यागी च, T₂ अमद्योगी च, G₁ M₁-3 असङ्गोचरी च
(for अमभोगी च) K₁ माली, G₁ मारी (for मानी)
— ^d) Ś₁ K₁ D₁ 2 तदा (for तथा) G₁ सांगी

6 ^a) Ś₁ K₁ 3 4 D₁ सर्वाविमगी, V₁ B Da Dn₂
D₁ 5 'मिशंकी, D₁ T₁ G₂ 'विदाक (for 'विदाद्री)
K (except K₁) V₁ B Da Dn₂ D₁ 7 T G₁ 3 5 M₁ 3
पुरुषो (for प') — ^b) Ś₁ बालिग; K₂ Dn₁ D₁
T₁ G₂ 5 Cn बलीग, B₁ 3 5 (marg) Da T₂ G₁ M

Ca बलीयान्, D₁ ब्यलिग, Ca (sup l₁ n) बालिग
(as in text) K₂ 5 Dn₂ D₂ 2. 8 [5]य वा (for
तथा) Cn बलीग काक इव बलकदष्टि । C — ^c)
K₁ वर्गप्रशमे, B₁ D₂ बहुप्रदासी; Da₁ वर्गप्रसगी,
Da₂ वर्णप्रदासि (sic), D₂ वर्गप्रदासा, D₃ वर्गप्रदासी;
Ca वर्गप्रदासी (as in text) D₂ च तथा (for सततम्)
C Ca वर्गप्रदासी त्रिवर्गमात्र प्रदासति, न मोक्षम् । C
— Ś₁ K₂ 4 D₁ om (hapl) 6^d-7^a — ^d) K₁
आश्रमद्वेष, D₂ आश्रमान्द्वेषि (for आश्रमद्वेष) Bo 1
-शकरी (for सकरी)

7 Ś₁ K₂ 4 D₁ om 7^a (cf v 1 6) — ^a) K₂
V₁ B₂-4 Da Dn₁ n₃ D₂ 3 5 हिंसाविहार; B₁ 'धि-
कार; D₁ T₁ G₂ 5 'विकारी (for 'विहारी) — ^b)
D₁ सविशेष (for अवि) Ś₁ गुणागुणा, D₁ 'गण
(for 'गुण) — ^c) K₁ बहलीके; T₂ G₂ M₂-3 'ली
को (for 'लीको) — ^d) Ś₁ K₂ B₁ D₁ 4 [5]त्यव,
K₂ 'त, Bo 2-5 T₂ G₁ M₂-4 र्थ, D. 'न्ययं (for
न्ययं)

8 ^a) Ś₁ K₁ 5 D₁ धर्मशील, D₂ धर्मं शील (for
धर्मशील) K₁ गुणोपेता — ^b) K₁ 5 V₁ B₁ 2 Da
Dn₁ n₃ D₂ 3 3 पापम् (for पाप) V₁ [अ]वगच्छते
(for 'ति) K₁ पापकृत्यमवगच्छति (hypermetric)
— ^c) Ś₁ K₁ 2 4 सारेण (for मानेन) K₁ V₁ B₁ Da
Dn₁ n₃ D₂ 3 3 आत्मशीलप्रमाणेन; D₁ आत्मशीलानुसा-
रेण; D₂ आत्मशीलार्थमानेन, D₁ T₁ G₂ 5 'शीलोपमा
नेन, M₁ 8 'शीलावमानेन — ^d) K₁ Dn₂ D₂ 3 3
T₂ G₁ 3 5 M₂ 4 न विश्व (K₁ 'श्चा)सति; K₂ न विश्व
सति; D₁ विश्वासयति (for न विश्वसिति)

9 B₁ damaged — ^a) G₁ M इदयेते (for परेषां)
D₂ तत्र (for यत्र) D₂ [अ]दोष (for 'दोष') K₁
स्युम् (for स्यात्) — ^b) D₂ सप्रकाशते (for 'येत्)
Dn₂ M₂ तच्चद्रुहं प्रकाशते (M₂ 'येत्), D₂ तत्तेभ्य
मप्रवक्षते — ^c) V₁ B₁ 2 Da D₁ T₁ G₂ 5 M समा

तथोपकारिणं चैव मन्यते वञ्चितं परम् ।
दत्त्वापि च धनं काले संतपत्युपकारिणे ॥ १०
भक्ष्यं भोज्यमथो लेह्यं यच्चान्यत्साधु भोजनम् ।
प्रेक्षमाणेषु योऽश्रीयान्नृशंस इति तं विदुः ॥ ११

ब्राह्मणेभ्यः प्रदायाग्रं यः सुहृद्भिः सहाश्रुते ।
स प्रेत्य लभते स्वर्गमिह चानन्त्यमश्रुते ॥ १२
एष ते भरतश्रेष्ठ नृशंसः परिकीर्तितः ।
सदा विवर्जनीयो वै पुरुषेण बुभूषता ॥ १३

इति श्रीमहाभारते शांतिपर्वणि अष्टपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५८ ॥

१५९

भीष्म उवाच ।

कृतार्थो यक्ष्यमाणश्च सर्ववेदान्तगश्च यः ।

आचार्यपितृभार्यायं स्वाध्यायार्थमथापि वा ॥ १
एते वै साधवो दृष्टा ब्राह्मणा धर्ममिक्षवः ।

नेप्त्वपि; T₂ G₁ सामान्येप्त्वपि (for समानेप्त्वेष) D₅ लोकेषु (for दोषेषु) —^d) D₁ इत्यर्थमुपगातयेत् (sio), D₄ इत्यर्थस्तूपपादयेत्.

10 ^b) K₅ मन्यते; D₁ मन्येते (for मन्यते) D₂ वञ्चितं; G₂ वञ्चितु (for वञ्चितं). —^c) D₁ काल. —^d) Ś₁ तत्तपति; K₈ D₅ सतप्यति; B₀ त तपति, D₅ सभवति; M₄ संतपति (for सतपति). K₂ & B₁ D₄ M₁ & संत (K₂ तनु; K₄ तत्त; B₁ स ते) प्रत्युपकारिणे; D₁ उत्तपन्त्यकारिणे (sio).

11 ^a) V₁ B₁ T₂ G₁ भक्ष्य; D₂ भक्ष (for भक्ष्यं) K₅ V₁ B₁ D₄ D₁ ns D₂-s & S (G₄ & absent) पेयम् (for भोज्यम्) K₁ तथा लेह्य; K₅ D₁ ns D₂ & & अथालेह्य (for अथो लेह्य) —^b) K₁ V₁ B₁ T₂ G₁ M यद्दान्यत्; D₁ यक्षा*, D₄ तथा*, D₁ T₁ G₂ & यद्* (for यथा*). —^c) D₄ D₁ & T₂ G₁ M₁-s प्रेक्षमाणेषु; D₅ प्रेत्य* (for प्रेक्ष*) —^d) K₄ & V₁ B (except B₂) D₄ D₁ ns D₂-s, & & T₂ G₁ M नृशंसम् (for नृशंस) B₁ तद् (for तं) K₅ V₁ B₁ & D₄ D₁ ns D₂ & & वदेत् (for विदुः).

12 ^a) T₂ G₁ ब्राह्मणे तु (for 'णेभ्यः'). K₂ & B₁ T₂ G₁ & M₂ प्रदायाग्र्यं (T₂ G₁ 'र्यं'), D₅ सप्रदाय (for प्रदायाम्). —^b) K₂ & D₄ यः सुहृद्भ्यः; D₅ सुहृद्भिश्च (for यः सुहृद्भिः). B₀ & & D₁ T₂ समश्रुते (for सहाश्रुते) —^c) D₁ om (hapl) 12^{oa} 12^{od} is damaged in B₄. —^d) D₄ सगंम् (sio) (for स्वगंम्). —^e) D₄ अभि (for इह). K₅ चात्यत्यम्; D₂ चानर्तम्,

D₁ T₁ G₁ & & चात्यत्यम् (for चानन्त्यम्).

13 ^a) T₁ G₂ & एष (for एष) —^b) B₁ संन्यास (for नृशंस). T₁ G₂ & नृशंसा परिकीर्तिता. —^c) D₁ T₁ G₂ & विवर्जनीया (for 'नीयो'). K₅ V₁ B (except B₂) D₄ D₁ ns D₂-s & हि; D₂ इ (for वै). —^d) K₅ V₁ B₁ & D₄ D₁ ns D₂ & & विजानता; B₀ & & D₅ बुभूषता (for बुभूषता)

Colophon. — Sub-parvan Ś₁ K V₁ B₁ & D₄ D₁ ns D₁-s & आपद्धर्मं; B₂ D₁ S (G₄ & absent) राजधर्म. — Adhy name Ś₁ K V₁ B₁ D₄ D₁ ns D₁-s नृशंसा (V₁ B₀ 'सो')ध्याय; M₁-s नृशंसलक्षणं — Adhy no. (figures, words or both) B₁ 154, B₂ T₁ G₁ & 162; B₄ G₂ 161; D₄ 31; D₁ 34, D₂ 28, M 164 — Śloka no D₄ D₁ D₂ 13; D₂ 12.

159

1 With 1, of Manu. 11. 1 —^a) K₅ Cn कृतार्थो; B₂ & & (marg) D₁ ns D₂ & & Ca कृता* (for कृतार्थ) K₁ & & B₀ D₅ यक्षमाणश्च, D₄ यक्ष्यमाणस्य, D₅ यच्छमाणश्च; D₁ यक्ष्यमाणश्च; M₄ यक्ष्यमाणश्च (for 'णश्च). —^b) G₁ वेदांतकश्च (for 'गश्च) —^c) D₁ T₁ G₂ & transy 1^{ad} and 2^{ab} —^d) K₅ V₁ B₀-s & (marg) D₄ D₁ ns D₂ & & & कार्यार्थं; D₄ मात्रार्थं; Ca भार्या* (as in text). —^e) D₅ om. 1^{ad}-2^{ab} —^f) K₅ V₁ B₁ & D₁ ns D₂ & & & च (for चा).

अस्वेभ्यो देयमेतेभ्यो दानं विद्याविशेषतः ॥ २
 अन्यत्र दक्षिणा या तु देया भरतसत्तम ।
 अन्येभ्यो हि बहिर्विद्यां नाकृताञ्चं विधीयते ॥ ३
 सर्वरत्नानि राजा च यथाहं प्रतिपादयेत् ।
 ब्राह्मणाश्चैव यज्ञाश्च सहान्नाः सहदक्षिणाः ॥ ४
 यस्य त्रैवार्षिकं भक्त पर्याप्तं भृत्यवृत्तये ।

अधिकं वापि विधेत स सोमं पातुमर्हति ॥ ५
 यज्ञश्चेत्यतिविद्धः स्याद्देहेनैकेन यज्वनः ।
 ब्राह्मणस्य विशेषेण धार्मिके सति राजनि ॥ ६
 यो वैश्यः स्याद्रहूपशुर्हानक्रतुरसोमपः ।
 कुडम्बात्तस्य तद्द्रव्यं यज्ञार्थं पार्थिवो हरेत् ॥ ७
 आहरद्वैशमतः किञ्चित्कामं शूद्रस्य द्रव्यतः ।

C 12 6046
 B 12 163 B
 K 12 163 B

2 With 2, cf Manu 11 2 D: om 2^a (cf v 1
 1) D: T: G: s transp 1^a and 2^a B: partly
 damaged —^a) S: पृते वा, K: s D: पृतेवा,
 B: s Da नरते, M: पृते वे (for पृते वे) D: s इद्धा
 —^a) K: बह्व प्र, K: अश्वेभ्यो, K: s V: Bo-s: s Da
 Dn: ns D: s: s G: निन्वेभ्यो, D: विश्वेभ्यो; T:
 अन्वेभ्यो (for अस्वेभ्यो) —^a) K: V: B (except B:)
 Da Dn: ns D: s: s T: G: s: s M: दान विद्या च
 (Da 'द्याश्च, D: 'द्यां च, M: 'द्याच) भारत

3 —^a) D: रं'क्रिज्जा (for अन्यत्र) K: s D: s
 दक्षिणायास्तु, K: Da Dn: ns D: s: s 'णादान, V:
 Bo-s: s D: 'णायं (B: 'ना) तु, B: D: T: G: s: M
 'णयाश्च, D: 'णाम्, G: 'णयां च, Ca 'णा या तु
 (as in text) —^b) K: s V: B Da Dn: ns D: s:
 1-s T: G: s: s M: देय (for देया) Da: D: भारत
 (for भरत) D: देययापरमत्तम (sic), M: s देय
 मेतेषु भारत —With 3^a, cf Manu 11 3^a —^a)
 K: s V: B D (except D: 1, Dn: D: absent) T:
 G: M: s [S]पि (for हि) K: सहिविद्या; K: s V:
 B: s Dn: ns D: s: s T: G: Ca 'वेदि, Bo 'वेदे,
 B: सहवेदे; D: सहिवेद्य, D: G: Cv 'वेदी, T: G:
 'वेदि; M: s 'वेद्या (for 'वेद्यां) —^a) K: Dn:
 चाकृताश्च, V: Bo-s: s Da नाकृतार्थ; B: 'कृतार्थ,
 D: s T: G: s M न (D: न) कृतार्थ, D: न वृत्तार्थ
 (for नाकृतार्थ) G: Cv प्राकृतान्त प्राकृतपुर्यान्तम् । ॥

4 With 4, cf Manu 11 4 —^a) K: s V: B
 Da Dn: ns D: s: s राजा हि (Bo-s: s तु); D: S
 (G: s absent) रावेद्र (for राजा च) —^a) K: s:
 V: B Da Dn: ns D: s: s 1-s T: G: M ब्राह्मणा पूव,
 D: 'णायं, T: G: s 'णायं (for 'णायं) K: V:
 B: s Da Dn: ns D: s: s वेदाश्च, D: यज्ञास्तु, T:
 G: यज्वान (for यज्ञाश्च) —^a) K: s D: सयाना,
 B: यज्ञाश्च; B: सहार्या (for सहाश्च) K: V: B: Dn:
 Dn: ns D: s: s यज्ञाश्च (D: om. यज्ञाश्च) बहुदक्षिणा
 —After 4, K: s V: B (B: damaged) Da Dn: ns

D: s: s ins

413* अन्योन्यस्पर्धिनो राजम्यजन्ते गुणतः सदा ।

[K: Dn: D: s: s अन्योन्य (Dn: 'न्य) विमलात्वा (K: 'ला
 पो) रा, Da 'न्यस्योचिता रानम्, Dn: 'न्य विमलाचारान्
 (for the prior half) K: धमते, B: Da D: गायते,
 D: क्षीयते (for यजन्ते) K: गुणित (for गुणतः)]

5 = Manu 11 7 —^a) M: यज्ञ (for यस्य)
 K: s वै वार्षिक (for त्रैवा) K: Da: D: मह्यं, Da:
 महं (for मक्त) —^b) G: यस्य (for मृत्य) B:
 damaged, Da: वर्तये, M: s पोषणे (for वृत्तये)
 —^a) K: V: Dn: ns D: s: s 1-s T: G: s: s M: च (for
 वा) D: विघते —^a) D: om from स सोम up
 to धार्मिके (in 6^a)

6 With 6, cf Manu 11 11 K: s om 6 D:
 om up to धार्मिके (cf v 1 5) —^a) D: G:
 याजयेत्, T: यज्ञो यत् (for यज्ञश्चेत्) K: s V: B Da
 Dn: ns D: s: s 1-s T: G: s Ca प्रतिरुद्ध, T: G:
 'यद्, M: 'पिद् (for 'विद्) —^b) K: s V: B
 Da Dn: ns D: s: s T: G: s: s अंतेन (for अन्तेन)
 D: दर्शनेनैव यज्वन, M: अंतो देयोय य

7 = (var) Manu 11 12 —^a) D: विश्व,
 D: s नर; M: s वैद्य (for वैश्य) —^b) B:
 damaged from हीन up to शूद्रस्य (in 8^a) D: चीत
 (for हीन) Da असोपम (for 'सप) —^a) K:
 Dn: ns D: s: s तद्विच, D: यज्ञार्थ (for तद्द्रव्य)
 —^a) B: Da यज्ञार्थ (for 'र्थ) D: पार्थिवे[षो] चन
 माहरेत्

8 With 8, cf Manu 11 13 B: damaged up
 to शूद्रस्य —^a) K: s V: B (B: damaged) Da
 D: s: s T: G: M द्रव्य (K: 'वि) त, K: s Dn: ns
 D: s: s अय नो, T: G: s द्रुह्यत (for वैशमत)
 —^b) D: कर्म (for काम) K: s: s V: Bo-s: s Da
 Dn: ns D: s: s वैशमन (K: 'त); D: S (G: s

न हि वेदमनि शूद्रस्य कश्चिदस्ति परिग्रहः ॥ ८
 योऽनाहिताग्निः शतगुरयज्वा च सहस्रगुः ।
 तयोरपि कुटुम्बाभ्यामाहरेदविचारयन् ॥ ९
 अदातृभ्यो हरेन्नित्यं व्याख्याप्य नृपतिः प्रमो ।
 तथा ह्याचरतो धर्मो नृपतेः स्यादथाखिलः ॥ १०
 तथैव सप्तमे भक्ते भक्तानि पठनश्रुता ।

absent) वेदमनि (for द्रव्यत्) —^a) Ks s Dn1 ns
 D2 s s यज्ञेषु (for वेदमनि). D1 न हि शूद्रस्य यज्ञेषु
 —^a) Ks V1 Dn1 ns D2 s s किञ्चिद् (for कश्चिद्)

9 = Manu. 11 14 —^a) Ks [s]नाहिताग्निः, D1
 [s]नाग्निः (for स्नाहिः) G1 शतशो, Ca 'गुर' (as in
 text) —^b) Ds अयज्ञश्च; G1 न यज्ञा च (for अय))
 D1 सहस्रश (sup lan. 'त); Ds 'स्रयुः; G1 शतक्रतु
 (for सहस्रगु) — D1 om (hapl) 9^a-20^b —^c)
 Ks G2 M कुटु (Ks 'ट)वाभ्याम्; Ds कुटुयार्थम् (for
 'भ्याम्). —^d) K1 अविचारयन्, K4 'चारयेत्, V1
 B1 s Da यज्ञसिद्धये (for अविचारयन्)

10 With 10, of Manu 11 15^{ab} and 17^{cd} D1
 om 10 (of v 1 9) —^a) B1 damaged from अदा-
 तृभ्यो up to पठनश्रु (in 11^b) Ks Dn1 ns D2 s s
 वित्त, T2 G1 अर्थ (for नित्य) —^b) Ks s Bo s s
 Dn1 ns D2 s s १-० S (Gs s absent) विख्या (Ds 'ज्ञा)
 प्य, V1 B1 s Da प्रख्याप्य (for प्या'). Ks s Ds
 प्रमो, Ks B1 s Da Dn1 ns D2 s s S (Gs s
 absent) सदा, V1 Bo s s Ds विमो; Ds वसु (for
 प्रमो). —^c) K1 s Bo s s Ds १ s S (Gs s absent)
 [अ]स्य, Ks V1 B1 s Da Dn1 ns D2 s s [प]व (for
 हि) Ks [अ]हरतो; Bo S (Gs s absent) चर (T2
 G1 'रि)तो, B2 [अ]चरते (for 'रतो) B1 धर्म Ds
 यथासाङ्गरतो धर्मो —^d) D1 ० G1 नृपते (for 'पते).
 Ks [आ]स्तिक, Da2 [अ]र्धितः (for [अ]खिल).

11 11^{abcd} = Manu 11 16 D1 om 11 (of v.1 9)
 B1 damaged up to पठनश्रु —^a) Cv यथैव (for
 त) Ks Dns Ds शृणु मे (for सप्तमे). Ks s Dn1
 ns D2 s s भक्त, Ds lacuna (for भक्ते) —^b) K1 s
 Ds अनश्रुता, Ks V1 Bo 1 sm s s Dn1 ns D2 s s
 १. s T1 Gs अनश्रु (Ds 'श्रु)त (for 'श्रुता) T2 भक्तानि
 च समश्रुत ॥ Cn भक्तम् एकाहपर्याप्त धान्यम् । भक्तानि
 पठनश्रुतं श्र्यहसुपोपितस्य । Cv यथा अनिस्वता अदरि
 द्रता भवति तथा हर्तव्यम् । सप्तमदिवसभोजनपर्यन्तं यावद्
 पशित तावद्द्या अन्यदाहर्तव्यमित्यर्थः । ॥ —^c) G1

अश्वस्त्रनिधानेन हर्तव्यं हीनकर्मणः ।
 खलात्क्षेत्रात्तथागाराद्यतो वाप्युपपद्यते ॥ ११
 आख्यातव्यं नृपस्यैतत्पृच्छतोऽपृच्छतोऽपि वा ।
 न तस्यै धारयेदण्डं राजा धर्मेण धर्मवित् ॥ १२
 क्षत्रियस्य हि वालिद्याद्वाह्वणः क्लिश्यते क्षुधा ।
 श्रुतशीले समाज्ञाय वृत्तिमस्य प्रकल्पयेत् ।

अश्वस्त्रेन, M2 आश्वस्त्रेन (for अश्व) T1 G2 s विभागेन,
 M4 निधानेन (for विधा) ॥ Cv ' अश्वस्त्रनिधानेन,
 भो भोक्तु यथा न भवति तेन विधानेन हर्तव्यम् । ॥ —^d)
 K1 s हर्तव्यं; G1 स्यात्तस्य, Cv भर्तव्य (for ह) Da
 कर्मणा, Ds धर्मेण (for कर्म) — 11^{cd} = (var)
 Manu. 11 17^{ab} —^e) G2 कालात्; Cv खलात् (for
 खलात्). G2 M4 क्षत्राद् (for क्षेत्रात्) Ks तथा
 रोगाद् (sio), Ks Bo s s (marg as in text) Dn1.
 ns D2 s s 'रामाद्; T1 G2 s M अयागाराद्; T2 G1
 अगाराद्वा (for तयागाराद्) ॥ Ca खलात्तस्यमर्दनस्या
 नात् । ॥ —^f) Ms अतो (for यतो) Ds च (for
 वा) T2 [अ]ति; M4 हि (for [अ]पि). Bo Da T2
 G1 -ह्व्यते (for पद्यते) ॥ Cv (reading यो ह्वतो
 उपपद्यते) यो ह्वतोऽपद्यते निष्कासितो वा उपपद्यते
 भवति । ॥

12 With 12^{ab}, of Manu 11 17^{cd}. D1 om 12
 (of v.1. 9). —^a) V1 B1 Ds T2 G1 तु तस्यै चत्;
 B2 D1 तु तत्तस्यै; Da तत्तस्यै, D1 T1 G2 s M1 s s
 तु तस्यैत् (for नृपस्यैत्) M2 आख्यातस्य कृतस्यैत्
 —^b) Ks B1 om (hapl) [s]पृच्छतो S1 Ks Bo s s s
 (marg) Da Dn1 ns D2 s s s Ca पृच्छतेपृच्छतेपि वा
 (Dns 'तेपि च; Ds 'ते च वा), D1 T1 G2 s परत
 पृच्छतेपि वा — With 12^{cd}, of Manu 11 21^{ab} —^c)
 B2 Da न (Da प्) तस्मिन् (for न तस्यै) Da कार
 वेद्; T2 चार (for चार) Bo s s (marg as in
 text) s Ds तस्यै धारयेत् दण्डं —^d) B1 damaged
 from राजा up to क्लिश्य (in 13^b) B1 s Ds राजधर्मेण
 (for राजा ध) Da दण्डवित् (for धर्म). ॥ Cv. तत्र
 एतकार्यं पृच्छतोऽपृच्छत पुरुषान्प्रति । अस्य पुरुषस्य । अस्य
 प्रकथनं यदि न, तस्यै दण्डं न धारयेदिति सन्धः । ॥

13 13^{ab} = (var) Manu 11. 21^{cd} D1 om. 13
 (of v.1. 9) B1 damaged up to क्लिश्य —^a) Ks
 V1 B1 s Da Dn1 ns D2 s तु; Ds तु (for हि) S1
 Ks वालिद्या (Ks 'स्या)द्; T2 बालिस्याद्; Cn 'श्याद्
 (as in text). —^b) K1-4 क्लिश्य (K1 'त्य)ति; V1

अथैनं परिरक्षेत पिता पुत्रमिवौगसम् ॥ १३

इष्टिं वैश्वानरं नित्यं निर्वपेदच्छपयये ।

अविकल्पः पुराधर्मो धर्मवादैस्तु केवलम् ॥ १४

विश्वस्तु देवैः साध्यैश्च ब्राह्मणैश्च महर्षिभिः ।

आपत्सु मरणाद्धीर्तर्लिङ्गप्रतिनिधिः कृतः ॥ १५

प्रभुः प्रथमकल्पस्य योऽनुकल्पेन वर्तते ।

B1 Da D1 सीदति, B2 : damaged (for छिद्यते)
— 13^d = (var) Manu 11 22^d —^a) M2 शीले
(for शीले) —^a) Da2 प्रकल्पते (for प्रकल्पयेत्)
D1 वृत्ति उच्योपकल्पयेत्, D2 बुद्धिं सन्धकप्रक —^a) V1
Da तथैन (for अथैन) K2 Da1 रक्षेत (for रक्षेत)
—^a) D1 lacuna, D2 T G2 : माता (for पिता)

14 14^{ab} = Manu 11 27^{ab} D1 om 14 (cf. v l 9)
—^a) Da1 Cv इष्ट (for इष्टिं) B1 वैश्वानरं,
D2 नरान्, G1 नर (for नरं) —^b) B1 अरिः; T1
G2 : भय (for अद्-) छे Cn अद्पर्यये प्रत्यब्दं कर्तव्यं
आप्रयणपशुसोमादेरकरणे । Cv ब्राह्मणे यद्दत्तं तद्वै
श्वानरे इष्टमिति वेद । विपर्यये ब्राह्मणे न दत्तं चेद्वैश्वानरे इष्टं
न, यागं न कृत् इति वेद । छे —^a) Ks Dn1 D2 : :
अनुकल्पः, Dn2 अनुकल्प्य, D1 अविकल्प्य, Cv अवि
कल्पा, Ca कल्पः (as in text) Ks V1 Dn2 D2 : :
परौ धर्मौ छे Ca अविकल्प निसरेह, पुराधर्मं
पूर्वाचारितो विधिः । Cv इमं धर्मं कुरु, इमं धर्मं न
कुर्विति विकल्परादिवा । छे —^a) D1 धर्मवादैश्च, D1 T1
G2 : M1 'पाले' (M1 'द्वै)स्तु (for 'वादैस्तु) D1 S
(except M1, G2 : absent) केवलं छे Cn धर्मवादैः
धर्मज्ञैः । छे

15 = (var) Manu 11 29 D1 om 15 (cf. v l 9)
—^a) Da अर्धम् (for विश्वम्) Ks : V1
Dn1 n2 D2 : : देवैश्च, B (B1 damaged) D1 : : S
(G2 : absent) च देवैः; Da च दि (Da1 दै)र्यै (for
तु देवैः) B1 damaged from साध्यैश्च up to सीतेर्लि
(in 15^e) Ś1 K2 : वा, M1 : स (for च) —^c)
K2 : D1 शरणाद्; M2 कर (for नरं) M1 : आप
स्वकर्णाद्धीर्तर् —^a) K2 D2 धर्मं, Ks V1 B Da
Dn1 n2 D2 : : : विधि (B1 : 'चे), D1 लिगाद्,
D2 T1 G1 : : M1 : लिग (for लिङ्) Ks Dn1 n2
D2 : : प्रतिनिधी (for 'निधि)

16 = Manu 11 30 D1 om 16 (cf. v l 9)
—^a) T2 G1 M1 : : कल्पे सो (M1 [s]यम्, M2 तु),
Cv कल्पे च (for कल्पस्य) छे Cv प्रथमकल्पे मुख्य

न सापराधिकं तस्य दुर्मतेर्विद्यते फलम् ॥ १६

न ब्राह्मणान्वेदयेत् कश्चिद्राजनि मानवः ।

अवीर्यो वेदनाद्विद्यात्सुवीर्यो वीर्यवचरम् ॥ १७

तस्माद्राज्ञा सदा तेजो दुःसहं ब्रह्मनादिनाम् ।

मन्ता शास्ता विधाता च ब्राह्मणो देव उच्यते ।

तस्मिन्नाकुशलं ब्रूयान्न शुक्तामीरयेद्भिरम् ॥ १८

प्रापश्चिन्नादिकरणे प्रभु समर्थ । छे —^b) T2 G1 इत्तु,
M1 : : अनु (for योऽनु) Ś1 Da D1 T1 G2 कल्पेत्तु,
Ca कल्पेत्तु (as in text) छे Cv अनुकल्पेत्तु अथम
पक्षेण । छे —^c) D2 सापरायण, Ca n सापरायिक
(as in text) D2 S (G2 : absent) म नामोति फल
तस्य प्रेत्य चेह च दुर्मति

17 17^{ab} = (var) Manu 11 31^{ab} D1 om 17
(cf. v l 9) —^a) Ks : V1 Bo : : Da Dn1 n2
D2 : : : S (G2 : absent) ब्राह्मणो (for ब्राह्मणान्)
K2 : D1 : M- वेदयेत्, K2 V1 Bo 2-5 Da G2 M1
2 : Cv 'वीर्यं, Ks Dn1 n2 D2 : : निवेदेत्, D2 निवे
दयित्वा (hypermetric), D1 T1 वेदवीर्यं (sic), T2 G1
वेदमचीत्त्य (hypermetric) (for वेदयेत्) B1 न ब्राह्म
णाचेंदयित्वा (sic) —^b) Ks Bo 2 : : Da Dn1 n2
D- : : : T G1 : : किञ्चिद् (for कश्चिद्) D1 राजा
न (for राजनि) Ks V1 B Da Dn1 n2 D2 : : वेद
वि (Da1 'वे)त्, D1 S (G2 : absent) धर्मविद् (for
मानव) — With 17^{cd}, cf. Manu 11 32^{ab} —^c)
Ks अवीर्यः; D1 S (G2 : absent) अविद्यो (for अवि
र्यो) D2 G1 M2 वेदना (for 'नाद्) D2 G1 विद्या
(for विद्यात्) Ks V1 B1 2 : : Da Dn1 n2 D2 : : :
स्ववीर्याद्राजवीर्याच्च, Bo 2 : (marg) अवीर्याद्धि (B2 'वी
र्ये)दनादि स्यात्, Cv अविद्यावेदनाद्विद्यात् —^d) Ks :
V1 B Da Dn1 n2 D2 : : : S (G2 : absent) स्व
(G1 सु)वीर्यं, D2 स्ववीर्यो (for सु) Ś1 K1 2 : : D2
वीर्यवचर, Ks : V1 B Da Dn1 n2 D2 : : बलवत्तर
(for वीर्यं)

18 With 18, cf. Manu 11 35 D1 om 18
(cf. v l 9) —^a) Ś1 K2 : Bo : : राजा, Ks V1
B1 2 : Da Dn1 n2 D2 : : : राज्ञः, D1 S (G2 :
absent) राजा (for राजा) Ś1 K2 : सर्वतेजो, Bo :
महातेजो (for सदा तेजो) B1 damaged from तेजो
up to शास्ता (in 18^e) —^b) B1 D1 ब्रह्मवादिन
— With 18^{cd}, cf. Manu 11 35 —^c) Ks Dn2
D2 : : कर्ता, Bo शास्ता, B1 सतां, B2 D2 यता; D2

C 12. 608
B 12. 165 20
K. 12. 163. 19

क्षत्रियो बाहुवीर्येण तरत्यापदमात्मनः ।

धनेन वैश्यः शुद्रश्च मन्त्रैर्होमैश्च वै द्विजः ॥ १९

न वै कन्या न युवतिर्नामन्त्रो न च बालिशः ।

परिवेष्टाभिहोत्रस्य भवेनासंस्कृतस्तथा ।

नरके निपतन्त्येते जुह्वानाः स च यस्य तत् ॥ २०

प्राजापत्यमदत्त्वाक्षमभ्याधेयस्य दक्षिणाम् ।

भोक्ता; Cv गन्ता (gloss अघगन्ता); Ca मन्ता (as in text) K2 श्रांता (sio), M1 दास्ता; Ca n दास्ता (as in text) —^d) Da प्रपणो (for प्रापणो) K1 2 Bo 3 Dns D5 1 T G2 3 M1-3 वेद; Ca, n वेद (as in text) D4 मैत्रो प्रापण उच्यते —^e) D4 तस्यै (for तस्मिन्) M2 कुदाल (for [क]कु) —^f) K1 3 B1 Da Dn1, ns D2-3 3 शुक्काम्; K3 [अ]शुक्काम्; K4 सुक्काम्; V1 सुक्काम्; B3 सक्काम्; B1 Do [अ]सूक्काम्; B3 (marg) सूक्काम्; D5 शुक्कलाम्; Ca सुक्काम् (as in text) D1 S (Ga 4 absent) न शुक्कां (D1 शक्कां; T1 G5 शुक्कां; M4 युक्तां) निरनीरयेत. ☞ Ca न शुक्कां नामियाम् । ☞

19 = (var) Manu 11 34. D1 om. 10 (of v 1. 9) —^a) K5 V1 B Da Dn1 ns D2, 3 3 3 T G1, 2 3 तरेद् (for तरति). —^b) K5 Dn1 ns D2 3 3 धनेन वैश्यश्च शुद्रश्च; D1 S (Gs 4 absent) धनेन वैश्यश्चो वु (T2 G1 M च) ☞ Cv धनेनावैश्यश्चो वुश्च अवेश्यश्चो वुश्च, वैश्यश्चो वुश्चान्धिना । ☞ —^d) B1 द्विजा D1, 1 S (Gs 4 absent) जपहोमैर्द्विजातय (D1 'जोत्तम)

20 = (var.) Manu 11. 36^{ab}-37^{ab} D1' om 20^{ab} (of v 1. 9). —^a) All MSS (except S1 K1 4, D1 om., Dns D5 Gs 4 absent) नैव (for न वै). —^b) K2 4 नमन्त्रो, Bo 3-3 D5 ना (D5 नो) व्रतो (for नामव्रो) K1 3 V1 B1 2 Da Dn1 ns D2 2, 1-3 S (Gs 4 absent) नामन्त्रो न बालिना, K2 D4 न मित्रो नैव वा. —^c) K1 परिवेष्टो (sio), D4 होता स्याद् (for परिवेष्टा) B1 damaged from होत्रस्य up to जुह्वाना (in 20^c). K3 अभिहोत्रश्च; G1 'होत्रं च (for 'होत्रस्य). ☞ Ca परिवेष्टा बाहुविप्रक्षेता । Cv परिचारक । ☞ —^d) K3 मर्त्या; D5 0 नार्तो (for मयेत्) D1 नासंस्कृता; Ca, n 'संस्कृतस्य (as in text). D1 G1 (inv) l/n as in text) सदा (for तथा) B3 भावनासंस्कृतस्तथा; D5 भावेनासंस्कृतास्तथा ☞ Ca नासंस्कृत द्वाविधसंस्कारहीन । ☞ —^e) K3 Dn1 ns D2 3 3 नरक (for नरके) K3 निपतन्त्येके,

अनाहिताग्निरिति स प्रोच्यते धर्मदर्शिभिः ॥ २१

पुण्यान्यन्यानि कुर्वीत श्रद्धानो जितेन्द्रियः ।

अनासदक्षिणैर्यज्ञैर्न यजेत कथंचन ॥ २२

प्रजाः पशूंश्च स्वर्गं च हन्ति यज्ञो हृदक्षिणः ।

इन्द्रियाणि यज्ञः कीर्तिमायुश्चास्योपकृन्तति ॥ २३

उदक्या ह्यासते ये च ये च केचिदनमयः ।

D1 'तस्ये; G2 'तिच्येते (for 'तन्त्येते) —^f) D1 युह्वान स; D2 युह्वत स; D3 ययवान म; T1 G2 युह्वान (T1 'ना)स्य (for 'ना स). D4 घनस्य (for च यस्य) D5 ते (for तत्). — After 20, K3 4 V1 B Da Dn1 ns D2-3 3 Ca ins

414* तस्माद्देवानकुदालो होता स्याद्देवपारग ।

[= Manu. 11 37^{ad}]

21 = (var.) Manu. 11. 38 —^a) B2 D1, 3 G2 M3 प्रजापत्यम् (for प्राजा) B2 damaged, B1 Da [अ]मम्; D1 स्व; D1 T2 G2 च (for [अ]श्चम्). —^b) Da1 दक्षिण B1 अष्टपाधेयस्त्वदक्षिण; D1 मर्त्या धीर्यस्य दक्षिणो —^c) B2 damaged, Da1 अनिशा; D1 इति च; D1 इत्येव (for इति स) —^d) D4 प्रोचते (for प्रोच्यते). G2 व्रतवादिभिः

22 = (var) Manu. 11 39 —^a) K2 3 D1 पु (D1 पु)याणि; D2 G1 पुण्यान् (for पुण्यानि) K3 Dns D2 3 3 यानि; B1 [अ]ल्पानि (for [अ]न्यानि) —^b) Dns (marg as in text) अवास (for अनास) B1 damaged from दक्षिणैर् up to च ह (in 23^{ab}) D1 4 अनासदक्षिणे यज्ञे (D1 'जैर्) ☞ Ca अनास दक्षिणे असंपूर्णदक्षिणे । ☞ —^d) D5 कदाचन

23 With 23, of Manu 11 40. B1 damaged up to च ह. —^a) S1 D1 प्रजा; K3 D2 प्रजा (for प्रजा). D1 स्वर्गं (for स्वर्ग) —^b) D5 राशो (for यज्ञो) G1 [s]पि (for हि) D1 corrupt —^c) K3 V1 B2 3 Da Dn1, ns D2 3 3 चाप्यप; Bo 4 3 D5 अस्या (D5 'स्ये)प; B1 चाप्युप, B3 (marg) अस्याप; D4 चास्याप; D1 S (Gs 4 absent) चैव नि; D5 चास्य नि (for चास्योप) V1 B1, 2 3 (marg) Da रुंपति (for कृन्तति)

24 D5 om (hapl) 24 —^a) K3 [अ]न्वासते; G1 घ्यायते (for ह्यासते). S1 K1-1 D1 1 1 G1 वेपा (for वे च). K3 V1 B Da Dn1 ns D2 3 3 3 Ca n

कुलं चाश्रोत्रियं तेषां सर्वे ते शूद्रधर्मिणः ॥ २४
उदपानोदके ग्रामे ब्राह्मणो वृषलीपतिः ।
उपित्वा द्वादश समाः शूद्रकर्मेह गच्छति ॥ २५
अनार्या शयने विभ्रदुज्जन्त्रिभ्रच्च यो द्विजाम् ।
अब्राह्मणो मन्यमानस्त्वेष्ववासीत् पृष्ठतः ।
तथा स शुष्यते राजञ्शृणु चात्र वचो मम ॥ २६
यदेकरात्रेण करोति पापं

कृष्णं वर्णं ब्राह्मणः सेवमानः ।
स्थानासनाभ्यां विचरन्व्रती सं-
स्त्रिभिर्वर्षैः शमयेदात्मपापम् ॥ २७
न नर्मयुक्तं वचनं हिनस्ति
न स्त्रीषु राजन्न विवाहकाले ।
न गुर्वर्थे नात्मनो जीवितार्थे
पञ्चानृतान्याहुरपातकानि ॥ २८

C-12 6070
B 12 163 30
K 12.163 2C

उदक्यामासते ये च (D₅ यत्र), T G₂ s उदक्य (T₂ G₂ 'क्या)यासते ये च $\text{\textcircled{C}}$ Cn मासते मिथुनीभवन्ति । $\text{\textcircled{C}}$ — D₁ om (hapl.) 24^b, G₁ reads it twice —^b) K₅ B₂ Dn₁ n₂ D₂ s s द्विजा (for ये च) M₂ नित्यम् (for केचिद्) —^c) K₅ V₁ B₁ s D_a Dn₁ n₂ D₂ s s Cn होम (for कुल) D₂ चाश्रोत्रियं; G₂ चाश्रोत्रियो, M₂ अश्रोत्रियं (for चाश्रो) Da₁ ह्येषा, Dn₁ T₂ G₁ तेषा (for तेषां) $\text{\textcircled{C}}$ Cn 'संभ्रामदादिभ' इत्यादि लिङ्गानुशासनसूत्रात् (84) होमशब्दस्य नपुसकत्वम् । $\text{\textcircled{C}}$ —^d) K₄ s Dn₁ n₂ D₂ s s ते सर्वे (by transp) K₅ Dn₁ n₂ D₂ s s पाप (for शूद्र-) K₅ V₁ B Da Dn₁ n₂ D₂ s s S (G₂ s absent) कर्मि (D₂ G₁ 'र्मि) ण (for धर्मिण)

25 = (var) Bodhāyana Smṛti II 3 59. 25^{ab} is mostly damaged in B₂ —^a) K₄ उदपानोदके, Da₁ उदपानोदकः; D₁ उपदानोदके, D₂ उदयानो, T₂ उपपानो; G₁ उदपानो (for उदपानो) $\text{\textcircled{C}}$ Cn उदपानं कूप । उदकोदके एककूपोपजीव्ये इत्यर्थः । $\text{\textcircled{C}}$ —^b) D₁ मास (for समा) — 25^c-26^a is damaged in B₄ —^d) K₁ s D₁ s S (G₂ s absent) शौत्रं, D₁ श्रद्ध- (sic), D₂ शूद्र (for शूद्र-) K₅ D₂ s T₁ G₂ [पुत्र, Dn₂ [ह]व (for [ह]व)

26 26^a is damaged in B₄ —^a) Ś₁ (sup l₁n) K₄ s V₁ B₁-2 Da Dn₁ n₂ D₂ s s s Ca n अमार्यां (D₅ 'र्या); K₂ D₁ s अनार्या; B₀ s यो भार्या (for अनार्या) B₁ विभ्रत्ति (sic), B₂ damaged, Da विभ्रद् (for 'भ्रद्) — 26^b is damaged in B₂ —^b) Ś₁ (before corr) द्विजं, Ś₁ (by corr) K₂ द्विजान् (for 'जाम्) K₁ उज्जन्त्रिभ्राश्च वै द्विजां (sic), K₂ मिभ्रदुच्च च वै द्विजं, K₄ s Dn₁ n₂ D₂ s s शूद्रं वृद्ध च वै (K₄ च यो, D₂ हि वै) द्विजं (Dn₁ n₂ 'ज), V₁ B₀ s s D₂ दुष्टान्द्र (B₀ s 'द्याद्)दं च (B₀ s हि) वै द्विजं, B₁ अत्यर्थं तं च वै द्विजा, Da दुष्टान्द्रि च वै द्विज (Da₂ 'ज), D₁ corrupt, D₁ S (G₂ s absent)

नोधन्वृद्ध (T₁ G₂ s 'द्वि) च वै (M₂ गुरुं) द्विजं (D₁ T₂ G₂ s M₂ 'ज), D₀ उज्जन्वृद्ध च वै द्विजं —^c) All MSS (except Ś₁ K₁ s s D₁, Dn₂ D₂ G₂ s absent) ब्राह्मणं (for 'ह्यणो) B₁ मन्यमान (for मानस) —^d) B₁ तृणैश्चासीत् पृष्ठतः, G₁ corrupt $\text{\textcircled{C}}$ Ca पृष्ठत पश्चाद्गतो तृणेष्ववासीत् । $\text{\textcircled{C}}$ —^e) Da₂ वदा, D₁ S (G₂ s absent) यथा (for तथा) K₂-s Bp-2 s Dn₁ n₂ D₂ s s T₁ G₂ s s संशुष्यते, T₂ न शु' (for स शु') —^f) K₅ दास्य (for चात्र)

27 With 27, cf. Āpastambasūtra I 9 27, Bodhāyanadharmasūtra II 1 2 10^{ab}-11^{ab} —^a) D₅ यदैक (for यदेक) —^b) K₅ B₄ Dn₁ n₂ D₂ s s निरुष्ट, B₁ सुकृष्ण, D₂ कृष्णं (for कृष्णं) B₂ यतु; D₁ वर्णा, D₂ व्रतं (for वर्णं) V₁ Da₁ D₂ s s s ब्राह्मण, D₁ ब्राह्मण (for ब्राह्मण) Ś₁ K₂ s s Dn₂ D₁ सेव्यमान (for सेव) $\text{\textcircled{C}}$ Ca कृष्ण वर्णं शूद्रम् । Cv कष्टं निरुष्टमघनम् । $\text{\textcircled{C}}$ —^c) K₅ V₁ B₁ s Da Dn₁ n₂ D₂ s s विहरन्, D₁ T G₂ s s M₂ s विहरेद्, M₁ s विचरेद् (for 'चरन्) Ś₁ K₁ s व्रते (for व्रती) Ś₁ K₂ D₁ षं, K₁ [ह]र्षं; K₄ s V₁ B (B₂ damaged) Da Dn₁ n₂ D₂ s s T₂ G₁ s M₁ स; M₂ [ह]वत् (for संस) —^d) Corrupt in B₄ M₄ शमयन् (for 'येद्)

28 = (var) I 77 16, cf. 12 110 18 28^a is damaged in B₄ —^a) Ś₁ K₂ s [भ]धर्म; K₁ B₁ D₁ s G₁ धर्म; K₂ मर्म (for नर्म) K₄ s V₁ B₁ s D₂ s s S (G₂ s absent) नर्मूत (for वचन) $\text{\textcircled{C}}$ Ca नर्मयुक्त परिहासयुक्तम् । $\text{\textcircled{C}}$ — D₂ reads 28^a-29^a twice —^c) K₁ गुरुद्विजार्थे, K₂ Dn₂ न गुर्वर्थ (for 'वर्थे) D₂ (both times) नात्मनां (for नात्मनो) Ś₁ B₀ D₁ जीवनार्थे; Ca जीविता' (as in text) D₁ s S (G₂ s absent) प्राणायत्ये सर्वे (T₁ G₂ सत्य) घनापहारे (T₂ 'घनक्षये च, G₁ M₁ s 'घनक्षये वा; M₂ s 'घना-

C. 12. 6071
D 12 168 31
K 12 163 21

श्रद्धधानः शुभां विद्यां हीनादपि समाचरेत् ।
सुवर्णमपि चामेष्यादाददीतेति धारणा ॥ २९
स्त्रीरत्नं दुष्कुलाच्चापि विपादप्यमृतं पिबेत् ।
अदुष्टा हि स्त्रियो रत्नमाप हत्येव धर्मतः ॥ ३०
गोत्राक्षणहितार्थं च वर्णानां संकरेषु च ।
गृहीयात् धनुर्वैश्यः परित्राणाय चात्मनः ॥ ३१

विपाते) — ^a) D₁ पचाष्ट वा न्याहुरपार्थकानि (sic),
D₁ पचानृती भवतीहीलपाप (corrupt)

29 With 29^{ab}, of Manu 2 238^{ab} For the repetition in D₆, cf. v 1 28 — ^a) D₁ श्रद्धधाना;
D₆ (both times) 'धाना' (for 'धान) — ^b) K₆
B₁ 2 Da Dn₁ ns D₂ 3 8 समाप्नुयात्, V₁ B₂ (marg)
समभ्युते (B₅ 'यात्), T₂ G₁ समाहरेत् (for 'चरेत्'
— With 29^a, of Manu 2 239^d D₁ repeats 29^{ab}
after 30^{ab}. — ^c) D₁ G₁ वा (for च) D₁ [अ]स
प्याद्; T₂ G₁ [अ]विद्याम् (for [अ]मेध्याद्) — ^d) B₅
[अ]भि; D₅ ० वि (for [इ]ति) D₅ 'धारणात् K₆
V₁ B₁ 2 Da Dn₁ ns D₂-1 8 आददीता (B₁ 'त) विचार
यत्; D₁ आनधीतोनिधारणा (corrupt)

30 With 30^{ab}, of Manu 2 238^d-239^a — ^a)
K₆ G₂ चापि (for चापि) — ^b) K₁ भवेत्, D₁
T₁ G₅ (the last two also as in text) हरेत् (for
पिबेत्) ☞ C_v विपात् सिक्तौपधादेरमृत जीवनहेतुत्वाद्
मृतप्रार्थं रसम् । ☞ — After 30^{ab}, D₁ repeats 29^{cd},
and om 30^{cd} — ^c) K₄ 5 V₁ B Da Dn₁ ns D₂ 8
8 8 अ (B₂ D₂ 2 न) वृत्त्या हि; D₁ अनुष्टा हि; D₁ M₂
अदुष्ट हि; G₂ अदुष्टानि (for 'ष्टा हि) D₆ रक्षया (for
रत्नम्) — ^d) D₆ यत् (for आप) B₂ D₅ हत्येव;
M विद्या च (for हत्येव) D₁ धारणा (for धर्मत')
B₁ अपकृत्यैव धर्मत'

31 ^a) B₀ 3 5 D₆ T₂ G₁ हितार्थाय; B₁ D₅ ० 'थं
च (for 'थं च) — ^b) B₁ 4 शं (B₁ शं) करेषु T₂
G₁ वै (for च) — ^c) B₂ damaged K₁ तु धन;
K₂ B₀ 8 4 D₅ ० वै (B₀ D₅ च) धनुर, D₅ तद्
नुर (for तु ध'). K₄ 5 B₁ Da Dn₁ ns D₂-1 7 S
(G₅ 4 absent) वैश्यो गृहीत श (B₁ च, Dn₁ D₄ G₁
शा) श्राणि — ^d) K₄ 5 V₁ B₂ Da Dn₁ ns D₂-4
परित्राणार्थमात्मन'

32 With 32^{ab}, of Manu 11. 54^{ab} — ^a) D₁
पाण (for पान) K₁ B₂ D₁ 0 ० च (for वा) D₁

सुरापानं ब्रह्महत्या गुरुतल्पमथापि वा ।
अनिर्देश्यानि मन्यन्ते प्राणान्तानीति धारणा ॥ ३२
सुवर्णहरणं स्तैन्यं *विप्रासङ्गश्च पातकम् ।
विहरन्मद्यपानं चाप्यगम्यागमनं तथा ॥ ३३
पतितैः संप्रयोगाच्च ब्राह्मणैर्योनितस्तथा ।
अचिरेण महाराज तादृशो वै भवत्युत ॥ ३४

S (G₂ 4 absent) सुरापो ब्रह्महा श्वेव गुरुतल्पगत (T₂ G₁
'म)स्तथा — After 32^{ab}, the sequence in D₁ T₁
G₅ is 34^{ab}, 33, 32^{cd}, 31^{ab}. — ^c) B₁ D₁ अनि
र्देश्यानि, T₂ G₁ 'देश्या हि (for 'देश्यानि) ☞ C_v
अनिर्देश्यानि बुद्धिपूर्वकानि । C_v प्रायश्चित्तवया अमुक्तानि ।
C_v (reading स्वनिर्देश्यानि) स्वीयवया निर्दुष्टं योग्यानि
धनानि प्राणा इति मन्यन्ते । ☞ — ^d) K₄ 5 Dn₁ ns
D₂ 8 प्राणावमिति; D₁ 'तानीह; D₂ G₁ 'तानिह
(for 'नीति)

33 For the sequence in D₁ T₁ G₅, cf. v 1 32.
— ^a) B₂ mostly damaged T₂ सुवर्णहरणं S₁ K₁-8
B₀ 2-5 D₁ 0 ० स्तैन्य, D₁ स्तैन्यं (for स्तैन्य) S₁ K
V₁ B₀-2, 5 Da Dn₁ ns D₂-1, 8 ० T₂ G₁ M₁-2 विप्रस्त्रं
चे (B₀ 2 5 D₁ चे; G₁ चै, M₁ 2 चा) ति; D₁ विस्त्र
चेति; D₅ विप्रस्य चेति (sic), D₁ T₁ G₂ 2 विप्राणां
चेति, M₂ विप्रस्त्रस्येति (for *विप्रासङ्गश्च) ☞ C_v विप्रा
सङ्गाच्च पातकम् । विप्रा विप्रत्वजातिमती स्त्री । ☞ — ^c)
K₂ विहारान्; B₁ विराम; D₁ विहरेत्; D₁ T G₂ 3 2
विहारो; M विहार (for 'हन्) K₂ D₅ ० पाने (D₁
'न) वा; K₆ V₁ B₁ 2 4 Da Dn₁ ns D₂ 8 8 'पानाच्च
(for पान च) — ^d) B₀ 2-5 D₁ T₂ G₁ अगम्या (G₁
'स्य) गमनं; D₁ [अ]प्यगम्य', D₁ G₂ [अ]प्यगम्यागमने
(for 'गमन) K₂ V₁ B₁ 2 Da Dn₁ ns D₂ 8 8
अ (V₁ B₁ 2 Da [अ]प्य) गम्यागमनादपि.

34 For the sequence in D₁ T₁ G₅, cf. v 1 32
With 34^{ab}, of Manu 3 157^{cd} — ^a) B₁ damaged
S₁ K₂ 4 D₁ सह सयोग; K₁ D₅ 7 ० T G₁ 2 M सप्र
योगं च (D₅ T₂ G₁ M₂ 'गश्च); B₀ 5 सहयोगश्च; B₅
D₁ सह योग च (D₁ वा); C_v सप्रयोगे च (for सप्र
योगाच्च) — ^b) K₂ Dn₁ ns D₂ 2 8 C_v ब्राह्मणी;
Da 'क्षण (D₂ 'णा), D₁ 7 T₁ G₂ 2 'क्षणो (for
'क्षणैर्). D₁ T₁ G₂ चाप्ति यत् (for योनितस्) — ^c)
K₁ D₁ महाराजा (for 'राज) ☞ C_v (reading आचा
रेण) पूर्वोक्तदुष्कर्मणामाचारेण । ☞ — ^d) K₂ सदृशो;
K₅ V₁ B₁ 2 2 Da Dn₁ ns D₂-1, 7 T₁ G₂ पतितो (for

संवत्सरेण पतति पतितेन सहाचरन् ।

याजनाध्यापनाद्यौनात्र तु यानासनाशनात् ॥ ३५

एतानि च ततोऽन्यानि निर्देश्यानीति धारणा ।

निर्देश्यकेन विधिना कालेनाव्यसनी भवेत् ॥ ३६

अन्नं तिर्यङ् होतव्यं प्रेतकर्मण्यपातिते ।

त्रिषु त्वेतेषु पूर्वेषु न कुर्वीत विचारणाम् ॥ ३७

अमात्यान्वा गुरुन्वापि जह्याद्धर्मेण धार्मिकः ।

प्रायश्चित्तमकुर्वाणैर्नैतैरर्हति संविदम् ॥ ३८

अधर्मकारी धर्मेण तपसा हन्ति किल्बिषम् ।

ब्रुवन्स्तेन इति स्तेनं तावत्प्राप्नोति किल्बिषम् ।

अस्तेनं स्तेन इत्युक्त्वा द्विगुणं पापमाप्नुयात् ॥ ३९

त्रिभागं ब्रह्महत्यायाः कन्या प्राप्नोति दुष्यती ।

C 12.6082
B 12.165 42
K 12.163 42

तादृशो) T₂ G₁ s M पत्निना (M₂ s ते) वै भवंत्युत्

35 = Vasisthasmrti 1 22, (var) Devalasmrti 35 —^a) K₁ (by corr as in text) सावत्सरेण पतिते —^b) D₂ पतनेन (for पतितेन) K₂ D₂ r s S (G₂ s absent) समाचरन्, D₁ सहाचरेत् (for 'चरन्' —^c) Da D₁ T₁ G₂ s दानान्, Cn v यौनान् (as in text) M₁ s याचनाध्यापनाद्यौनात् ☞ Ca यौनान्तु न संवत्सरेण । तत्र सद्य एव पतति । Cn यौन विवाहादिना सवन्वः । ☞ —^d) B₄ damaged B₅ तथा, D₂ अनु (for न तु) K₁ s D₁ r T₂ G₁ M न तु (K₁ तथा, D₁ अनु) यानाशनासनात्; B₁ Da तथा (B₁ अश्च) पानाशनासनात्, D₁-s s न तु पानासनाद्वरात् (D₁ 'शनात्), D₅ पानाशनसहासनात्

36 B₄ damaged —^a) Ś₁ K₁-4 V₁ D₁ r s चरतो; K₅ D₁ ns D₂ s हिस्वातो, B (B₄ damaged) Da हि ततो (for च ततो) D₂ एतानि हिस्वा ताभ्या (submetric) —^b) K₂ s B₁ s Da D₁ ns D₂ s s भारत (for धारणा) ☞ Cn निर्देश्यानि सप्रायश्चित्तानि । ☞ —^c) Ś₁ K₁ s D₁ निर्देश्यकेन, K₂ निर्देश्येनेन, K₄ B₁ निर्देश्ये केन, K₅ D₁ ns D₂ s s 'श्यानेन, V₁ Bo s s s Da₁ D₅ 'श्य केन (for 'श्यकेन) Cv cites निर्देश्यानीति —^d) G₁ Cv काले च (for 'लेन) Bo s s s Da D₄ व्यसनी, D₅ विधिना (for [अ]व्यसनी) ☞ Cv एतानि पद्धर्माणि वाङ्मात्रेण निर्देश्य शक्यानि, न तु फलदानादीति कृत्वा, निघनकाले मरणकालेऽव्यसनी भवेदिति योजना । ☞

37 ^a) K₄ गृहीत्वच्य (for न हो) K₅ D₁ ns D₂ s s Cn अथ वीर्यं गृहीत्वच्य, B₁ अथ तिर्यङ् हेतव (sic), D₁ S (G₂ s absent) अनुत्तार्य न हो (G₁ भे) त्वच्य (D₁ G₂ 'व्या) —^b) Bo s s s Da [अ]याचि (B₂ s ति)ते; D₁ T₁ G₂ s [उ]पाचिते, D₂ [उ]पाकृत; T₂ पातिते, Ca [अ]पाचित (for [अ]पातिते) D₄ प्रेत कर्मानिपातिते —^c) M₂ स्त्रीषु (for त्रिषु) Da₂ श्रेतेषु, D₁ T₁ G₂ s [अ]प्येते (for त्वेते) Da₂

पूर्वेषु, D₁ न कुर्वीत (hypermetric) (for पूर्वेषु) —^d) D₄ पूर्वेषु न (for न कुर्वीत) K₂ D₅ विचारणात्, K₅ V₁ B₂ Da D₁ ns D₂ s s 'रण (for 'रणाम्)

38 ^a) D₂ अमात्याश्च गुरुन्वापि —^b) Da₁ यज्याद्, D₁ जह्याद्; D₂ पश्यन् (for जह्याद्) —^c) All MSS (except Ś₁ K₂ s B₅ D₁, D₁ D₂ D₅ G₂ s absent) Cn प्रायश्चित्तानि, Cnp 'श्चित्तम् (as in text) K₂ V₁ Bo-4 Da₂ D₁ s r G₁ M₂ [अ]कुर्वाणो, K₅ D₁ ns Cn कुर्याच्च, Da₁ कुर्वाणो, D₁ कर्माणि, D₂ s s G₂ [अ]कुर्वाण, T₁ M₂ 'र्वाणान्, T₂ M₂ s 'र्वाणा, G₄ कुर्वाणात्, Cnp [अ]कुर्वाणैर् (as in text) —^d) B₁ damaged from नैतै up to हन्ति (in 39^b) K (except K₄) V₁ B (B₄ damaged) Da D₁ ns D₂-s s s Cnp न तैर् (for नैतैर्) K₁ s s D₁ ns D₂ s Cn अर्हति, K₂ कुर्वीत (for अर्हति) D₁ अर्हति संविद; D₁ S (G₂ s absent) नैतै कुर्वीत (G₂ 'त्य, M₂ 'तु) संविद (T₂ G₁ 'द)

39 B₄ damaged up to हन्ति —^a) D₁ अधर्म कामा; D₅ 'का च, G₁ 'कारि; M₂ 'चारी (for 'कारी) Ś₁ धर्म्येण —^b) Ś₁ D₁ transp 39^{ad} and 39^{af} —^c) D₁ corrupt K₁ D₅ s s ध्रुव (for ध्रुवन्) K₁ स्तेय (for स्तेन) —^d) After 39^{ad}, D₁ reads 41^{ab} for the first time, repeating it in its proper place —^e) K₁ अस्तेयं (for अस्तेन) D₂ वक्ष्यो (for इत्युक्त्वा) —^f) D₁ T₁ G₂ s M अश्रुते (for आश्रु यात्) D₄ द्विगुणस्तेन वै भवेत् —^g) After 39, K₂ s ins

415* स्तेनमस्तेन इत्युक्त्वा तावदाप्नोति किल्बिषम् ।

40 K₂ s (both hapl.) D₁ om 40, Ś₁ reads it on marg —^a) Da विभाग (for त्रि) G₁ M₂ 'हत्यायां (for 'हत्याया) —^b) D₁ T₂ G₂ कन्यां (for कन्या) K₁ s Da₁ D₂ s s दुष्कृत (Da₁ 'ती; D₅ 'ता), K₅ D₂ s s T₁ G₂ s दूषिता, Da₂ M₂ दुष्यति, D₁ दुष्परी (sic), D₁ T₂ M₂ s दूष्यति (for दुष्यती) ☞ Cn दुष्यती सप्रसापि मैथुनमिच्छन्ती ।

C. 12. 6063
B 12 165 43
K 12 163 42

यस्तु दूषयिता तस्याः शेषं प्राप्नोति किल्बिपम् ॥ ४०
ब्राह्मणायावगूर्येह स्पृष्ट्वा गुरुतरं भवेत् ।
वर्षाणां हि शतं पापः प्रतिष्ठां नाधिगच्छति ॥ ४१
सहस्रं त्वेव वर्षाणां निपात्य नरके वसेत् ।
तस्मान्नैवावगूर्याद्धि नैव जातु निपातयेत् ॥ ४२
शोणितं यावतः पांसुसंगृहीयाद्द्विजक्षतात् ।
तावतीः स समा राजन्नरके परिवर्तते ॥ ४३

भ्रूणहाहवमध्ये तु शुष्यते शस्त्रपातितः ।
आत्मानं जुहुयाद्ब्रह्मो समिद्धे तेन शुष्यति ॥ ४४
सुरापो वारुणीमुष्णां पीत्वा पापाद्भिमुच्यते ।
तया स काये निर्दग्धे मृत्युना प्रेत्य शुष्यति ।
लोकांश्च लभते विप्रो नान्यथा लभते हि सः ॥ ४५
गुरुतल्पमधिष्ठाय दुरात्मा पापचेतनः ।
सूर्सी ज्वलन्तीमाश्लिष्य मृत्युना स विशुष्यति ॥ ४६

Ca अचिचारिणी । ❀ —^a) M₂ स (for तु) —^d)
K₂ V₁ B₁ s Dn₁ ns D₂-1 s पाप्मनः ; Da मानव
(for किल्बिपम्)

41 With 41, of Manu 4 165 D₁ reads 41^{ab} for
the first time after 39^{od}. —^a) B₁ damaged from
ब्राह्मणा up to गुरुतरं (in 41^b) K₂ V₁ Bo-s s Da₁
Dn₁ ns D₂ s s s ब्राह्मणान् (for 'णाय') K₂ s Dn₁
ns D₁ (first time) Cn अचगूर्णेह ; V₁ Bo s s 'गूर्याथ ;
B₁ 'गुर्स्याथ ; Da₁ 'गुह्यार्थं (sic), Da₂ 'गुर्थाय, D₂ s s
'गर्थाथ ; D₂ 'गृह्णेन (sic), D₂ नावगूर्येत ; D₁
(second time) G₂ अपगूर्येत ; T₁ G₂ अपगूर्येत ; T₂
अचकुर्याणो, G₁ 'गूर्याणो ; M₂ s 'गूर्ये (M₁ 'चै)व (for
'गूर्येह). D₁ ब्राह्मणावार्थेव (corrupt) ❀ Ca अचगूर्यं
प्रहारोद्यमं कृत्वा । ❀ —^b) D₁ पृष्टे, S (G₂ s absent)
Cv स्पृष्टे (for स्पृष्ट्वा) D₁ (marg second time)
शतयातनमाप्तयात्. ❀ Cv स्पृष्टे हस्तवेप्रादिना चाहिते
सति । ❀ —^c) Dn₂ D₂ s s सतत, D₂ s स (D₂
च) शतं ; M₂ त्रिशतं (for हि शत). K₂ V₁ Bo Dn₁
ns D₂ s s तावत् ; B₁-s Da तात ; G₁ s M₂ पाप
(for पापः)

42 —^a) M₂ सहस्रम् K₂ V₁ B (except B₁) Da
Dn₁ ns D₂ s s s T₁ G₂ s च, D₂ हि (for तु)
K₂ Da₁ D₂ वर्षाणि —^b) Ś₁ K₂ s s Dn₁ ns D₁-s s
निपात्य (for निपात्य). K₂ s V₁ B Dn₁ ns D₂ s s s
नरके (for नरके) D₂ व्रजेत् (for वसेत्) — Da
om. 42^{od} —^c) D₁ T G₁ s s [अ]प (for [अ]व)
K₂ गार्ह्याद्धि ; K₂ Dn₁ ns D₂ s s गार्हेत ; V₁ B-
गू (V₁ गु)र्थाथ ; Bo s-s D₂ गूर्येत ; D₁ s T₂ G₁
कुर्याद्धि ; D₁ T₁ G₂ गूर्याद्धि ; M₁ गूर्येद्धि ; M₂
गूर्योस्ति (for 'गूर्याद्धि) —^d) Ś₁ K₁-s D₁ शस्त्र,
Bo s जातु (for जातु). B₂ damaged, T₂ निघात
येत्, G₁ निपूत (for निपात)

43 With 43, of Manu 4. 168 ; Āpastamba 1
25 2, 28. 15. —^a) K₁ पांसु, K₂ s V₁ Bo-s s

Da₁ D₂-s s पांसुन्, B₁ Da₂ पांसु (for पांसुन्)
—^b) V₁ B₂ s Da₂ D₂ नि (Da₂ न) गृहीयाद् ; B₁ s
D₂ s सगृह्णाति (for 'ह्नीयाद्) D₁ S (G₂ s absent)
गृह्णाति द्विजसत्तमात् (D₁ G₂ 'मान् ; M₂ 'मा).
—^c) K₂ s स (for स) Da स या (for ममा).
D तावतीश्च मन्माराज —^d) B₁ damaged from रके
up to शस्त्र (in 44^b) K₂ Dn₁ ns D₂ s s प्रतिपद्यते ;
Bo परिवर्तयेत् ; D₂ 'पच्यते (for 'वर्तते).

44 B₁ damaged up to शस्त्र —^a) D₁ भ्रूणहा
❀ Cn आहवमध्ये गोब्राह्मणरक्षार्थं समामे । ❀ —^b) K₁
श्राघते (sic), G₂ चक्षते (for शुष्य) D₂ (by corr
as in text) शस्त्र (for शस्त्र) K₂ Dn₁ ns D₂ s s
पातय (for पातित). —^c) K₂ V₁ B Da Dn₁ ns
D₂ s s s S (G₂ s absent) अमो (for चहो) —^d)
K₂ B₂ Da₁ Dn₁ ns D₂ s s T₂ शुष्यते

45 With 45^{ab}, of Manu 11 90. B₂ om.
(hapl) 45-46 D₂ om (hapl) 45^{ab} V₁ reads
45^{ab} on marg —^a) K₂ Dn₁ ns D₂ s s सुरापी
(for 'पो) Da₁ D₂ वारुणीम् (for वारु) Dn₂
भुक्त्वा ; G₂ उष्णात् (for उष्णा) —^b) M₂ पीत
(for पीत्वा) K₁ V₁ Bo s s s Da D₂ s S (G₂ s
absent) प्रमुच्यते —^c) D₂ s तथा, Ca n तथा
(as in text) K₂ सु ; D₂ हि (for स). K₂
Dn₂ D₂ s कामे (for काये). —^d) B₂ damaged,
Da₂ तेन ; Dn₂ [अ]नेन ; D₂ च प्र (for प्रेत्य) Ś₁
K₁ s s Bo s D₂ s s मुच्यते (for शुष्यति) K₂ मृत्यु
वा प्राप्य शुष्यति. — D₁ om (hapl) 45^{ab}-46^d, T₂
G₁ om 45^{od}. —^e) K₁ s M₂ लोकाश्च ; K₂ लोकाश्च
(for लोकांश्च) —^f) D₁ तादृश्ये (for नान्यथा).

46 With 46, of Manu 11 103, Āpastamba
Dharmasūtra 1. 25. 2, 28 15 B₂ D₁ om. 46
(of v 1 45) K₂ om 46^a-47^b —^{ab}) B₂
damaged. Dn₁ पापात्मा (for दुरा). D₁ (also as

अथ वा जिश्रवृषणावादायाञ्जलिना स्वयम् ।
 नैर्ऋतीं दिशमास्थाय निपतेत्स त्वजिह्वागः ॥ ४७
 ब्राह्मणार्थेऽपि वा प्राणान्स्त्यजेत्तेन शुध्यति ।
 अश्वमेधेन चापीष्टा गोमेधेनापि वा पुनः ।
 अग्निष्टोमेन वा सम्यग्निह प्रेत्य च पूयते ॥ ४८
 तथैव द्वादश समाः कपाली ब्रह्महा भवेत् ।

ब्रह्मचारी चरेद्भैक्षं स्वकर्मोदाहरन्मुनिः ॥ ४९
 एवं वा तपसा युक्तो ब्रह्महा सवनी भवेत् ।
 एवं वा गर्भमज्जाता चात्रेयीं योऽभिगच्छति ।
 द्विगुणा ब्रह्महत्या चै आत्रेयीव्यसने भवेत् ॥ ५०
 सुरापो नियताहारो ब्रह्मचारी क्षमाचरः ।
 ऊर्ध्वं त्रिम्योऽथ वर्षेभ्यो यजेताग्निपुता परम् ।

८ 12. 6093
 9. 12. 165 76
 K 12. 162. 56

in text) : चेतम् (for चेतन) —^a) K1 मूर्त्वा,
 K2 सुर्मा, K2 D2 मूत्वा, V1 B2 : D2 मूर्त्वा, B0
 मूर्त्वा, B1 सुर्मा, B2 Da मूर्त्वा, S (G2 : absent)
 द्वि(T1 G. शी)ला, Ca सुर्मा (gloss तान्नादिमूर्त्वा
 प्रतिमां) (as in text) Da1 ज्वलितम् (for ज्वलन्तीम्)
 K1 : आश्रितो, V1 B (B3 om) D2 आश्रित्य, Da
 D1 आश्रित्य, S (G2 : absent) आसाद्य (for आश्रित्य)
 K2 Dn1 n2 D2 : : Cn न्याकार (Dn1 n2 D2 Cn 'रां-
 प्रतिमा (Dn1 n2 Cn 'मा)लिंग्य छे Cn स्वतामिति
 शेष । छे —^d) K2 : : V1 B2 Dn1 n2 D2 : : सोमि,
 Da तेन, M सह (for स वि) K1 शुध्यते

47 With 47, cf Manu 11 104, Āpastamba
 Dharmasūtra 1 25 1 K4 om 47^{ab} (cf. v l 46)
 —^b) D2 आच्छिद्य, T2 आचाय (for आदाय) D2
 द्वय (for स्वयम्) —^c) K2 नैर्ऋती, D2 नैर्ऋतां, G1
 नैर्ऋति (for नैर्ऋती) —^d) D2 निपतेत्सत्यजिह्वा, D2
 'वेत् स जिह्वा, T2 G1 'तच्च न (G1 न) जिह्वा छे Ca
 अनिह्वा ऋतुपयगामी । छे

48 ^a) D2 M2 ब्राह्मणार्थेन (for 'यंसिपि) B2 च;
 D2 चै (for वा) D1 प्राणा —^b) D1 S (G2 :
 absent) स (D1 G2 M2 स) त्यजत् (for 'त्यजेत्) K2
 D2 त्यजेत् (D2 'जेत्) न विशुध्यति — With 48^{cd}, of
 Manu. 11 74^{ab} 48^{cd} is damaged in B4 —^c)
 Dn2 अश्वमेधेपि (for 'चेन) D2 पीत्वा, T2 G1
 हीष्टा (for [अ]पीष्टा) —^d) K1 [अ]य (for [अ]
 पि) K2 B0 : : D2 : : S (G2 : absent) गोसवे
 नाय (M2 'पि) वा पुन, K2 V1 B1 : Da Dn1 n2
 D2 : : अय (B1 : Da2 इय, Da1 यया, D2 [अ]-
 प्यय) वा गोमवेन वा —^e) D1 S (G2 : absent) मरु
 त्शोमेन (for अग्निष्टो) — Dn2 reads 48^c-49^a twice
 —^f) K2 : : Da Dn1 n2 (both times) D2 : : पूयते;
 K2 B1 पूयं, V1 भूय, B0 : : D2 मोड (for पूयं)

49 For the repetition in Dn2, cf. v l 48
 —^a) T2 ततो हि (for तथैव) K2 तथैव द्वादश मास
 —^b) K2 कपाली (sic), K2 V1 B0 : : (marg)

D2 कपाली (for कपाली) K1 वसेत् (for भवेत्)
 D1 S (G2 : absent) का (G1 क) पोत धर्ममाचरेत् (M1 :
 'रन्) छे Ca कपाली हवद्ब्राह्मण कपालयुक्तो वा । छे
 —^c) D1 S (G2 : absent) एककाल (for ब्रह्मचारी)
 Da2 भवेद्; M चरन् (for चरेद्) K4 B2 : D2
 मैक्ष्य; D1 मैक्ष्ये (for मैक्ष) K2 B2 Dn1 n2 D2 : :
 ब्रह्मचारी भवेन्नित्य —^d) Da1 स्वकर्म च (hyper-
 metric) K2 V1 B1 : Da Dn1 n2 D2 : : स्यापयन्;
 B2 D1 T1 G2 : [उ]दाहरेत् (for 'हरन्) D1 S (G2 :
 absent) जने (for मुनि)

50 ^a) B0 : : D2 तु, D2 G1 स, D1 T1 G2 :
 M2 : च, T2 हि (for वा) M1 : एवं (M2 'कं)
 द्वादशवर्षेण —^b) K2 D2 : : स मुनिः; D2 स
 शुचिः; D1 T2 स पुनी (sic) (for सवनी) K2 D2
 ब्रह्मचारी मुनिर्भवेत् छे Ca न सवनी त्रिपवणज्ञायी । छे
 —^c) K1 अज्ञात्वा, K2 : 'ज्ञात्वा (for 'ज्ञात) K2
 V1 B0 : : D2 : : S (G2 : absent) पूर्व गर्भमवि (M2
 'पि) ज्ञात (B2 'ता)म्, K2 Da Dn1 n2 D2 : : Ca
 एव तु समभि (Da 'वि) ज्ञाताम् (D2 'ज्ञाय), B1 एवं वे
 स घली ज्ञातो, D1 एव वा गर्भसजाताम् —^d) S1
 (before corr as in text) वेद् (for योऽभि) K2 :
 आत्रेयीं वेदयन्नर, K2 : V1 B Da Dn1 n2 D2 : : 7-2
 S (G2 : absent) आत्रेयीं वा (B1 'यीं च, G1 'पि वा,
 M1 'य वा, M2 : 'यीं यो) निपातयेत् (B0 : : M2
 'यन्), D2 नास्तेयीं स्वां निपातयेत् छे Cn आत्रेयीं
 प्राप्तकर्मां स्त्रियम् । C7 (reading आत्रेयीं) स्वमातृसव
 न्धिनी सहोदरी । छे —^e) K2 D2 गुरुणा; D2 : द्वि
 गुणो, T2 'गुणा (for 'गुणा) B1 damaged, D2
 : : G2 M2 या, T2 हि (for चै) —^f) B1 dam-
 aged T1 G1 : आत्रेयीं, M2 मायावी (for आत्रेयी)
 K2 Dn1 n2 D2 : : नित्यने, V1 D1 T1 G2 -हिसवो
 (V1 'नो), B0 D1 : व्यसनी (D2 'नो), B1 Da
 T2 G1 M -हिसने, B2 -हिस*, B2 (marg) G2
 हिंसिनो (for व्यसने)

51 ^a) B1 damaged, D2 सुरापो, T2 सुकापो
 (for 'रापो) Da2 निराहारो (submetric), Dn2 D1,

ऋषभैकसहस्रं गा दत्त्वा शुभमवाप्नुयात् ॥ ५१

वैश्यं हत्वा तु वर्षे द्वे ऋषभैकशताश्च गाः ।

शूद्रं हत्वा न्दमेवैरुमृषभैकादशाश्च गाः ॥ ५२

श्वर्ध्वरखरान्दत्त्वा शौद्रमेव व्रतं चरेत् ।

मार्जारचापमण्डूकान्काकं भासं च मूपकम् ॥ ५३

३ ३ निरताहारो, G: निहता* (for नियता*) —^b)
 Ś: Bo: Dr: T G: १ २ क्षपाचर; Ks: V: B: १-३
 Da Dn: ns D: ३ ३ क्षिती (Ks 'पा'नय; D: दापा
 दान; D: तपश्चर; M: ३ ३ क्षमापर* (for क्षमापर)
 —^c) D: क्षौद्यं (for ऊर्ध्वं) Ka: Dn: ns D: २ २
 [S]पि (for स्य) —^d) Ś: K: १ [क्ष]क्षिप्य (K: 'ष्ट'
 ता; B: [क्ष]क्षिप्वना, D: निष्कृता (for [क्ष]क्षिपृता)
 M: ३ पर (for परम्) D: यजतास्मिन्वदासरन् (sic)
 —^e) K: (before corr ns in text) ३ D: घृषभैक;
 D: रुपभैक (for ऋषभैक) Ś: (sup in ns in text)
 K: १ २ ३ V: B: १ Da Dn: ns D: १ १ ३ S (G: ३
 absent) सहस्र (M: 'चा'वा; Ks D: 'जाणि, Bo
 २-३ D: Ca 'चा गा (for 'स्र गा) —^f) Ks गाहा
 (sic) (for हत्वा) Ks शौचम् (for शुभम्) V: १
 B: १ Da Dn: ns D: ३ ३ ३ गा द (B: गोदं; Da
 गोदं)त्वा शौच (D: शुभ)माप्नुयात्; Da दा[?]ग[?]वां
 दत्त्वा शुविभी[?] 'चिभै'वित्, D: S (G: ३ absent) गां
 (T: G: M: ३ गा) दत्त्वा शुद्रिमाप्नुयात् — After 51,
 M ins

410* दीक्षाभिषेकनिर्मुक्ते क्षत्रिये पद् समाचरेत् ।

52 *) Da: हत्वा (for हत्वा) D: तु (for तु).
 Da वर्षेभ्यो (for वर्षे द्वे) —^b) D: ऋषभिका (sic);
 T: G: घृषभैक (for ऋषभैक) Ks V: B: Da Dn: ns
 D: ३ ३ T: G: दत्त, B: damaged (for दत्ताश्च)
 —^c) Ś: K: ३ B: D: om (hapl) 52^{ed} —^d) K: तम्;
 Da [क्ष]ष्टम् (sic), D: [क्ष]ष्टम्; G: [क्ष]हम् (for
 [क्ष]न्दम्) V: Bo Da पृकैकम् (for पृकै) —^e)
 B: damaged G: दत्त च (for दत्ताश्च). Ks V: B
 (B: damaged) Da Dn: ns D: ३ ३ ३ ऋ (D: वृ)
 पश् च (Da 'भैक) दत्तं च गा

53 With 53, cf. Manu. 11 131 D: om 53^{ed}
 —^a) B: damaged Ś: D: स्व (for श्व) K: त
 न्दर; Ks V: B (B: damaged) Da Dn: ns D:
 ३ ३ 'वराह; D: 'चपर; D: S (G: ३ absent)
 मार्जार (for बर्धर). M: 'सुरान् —^b) B: damaged
 B: damaged from शौद्रमेव up to श्रोत्रिय (in 56^{ed})
 K: ३ शौद्रमेव; B: शौन; D: T G: १ २ M: ३ शूद्र-

उक्तः पशुसमो धर्मो राजन्प्राणिनिपातनात् ।

प्रायश्चित्तान्यथान्यानि प्रवक्ष्याम्यनुपूर्वशः ॥ ५४

तल्पे चान्यस्य चौर्यं च पृथक्संवत्सरं चरेत् । *

त्रीणि श्रोत्रियभार्यायां परदारं तु द्वे स्मृते ॥ ५५

काले चतुर्थे भुञ्जानो ब्रह्मचारी व्रती भवेत् ।

हत्वा; M: ३ शूद्र हत्वा (for शौद्रमेव) —^a) Ks
 D: मार्जार Ks: ३ 'कप; D: चाप (for चाप)
 B: मंडूकं; Da मण्डूक, D: भाडूक (for 'मण्डूकान्)
 D: corrupt, D: S (G: ३ absent) मण्डूकचापनकुलान्;
 D: शूद्र हत्वाप[थ] मंडूकान् — 53^d is damaged in
 B: —^d) D: काक (for काक) Ś: K: १ B: बालं;
 Ś: (sup in) याम, Ks चाल; K: ३ Bo Dn: ns
 D: ३ ३ ३ च्याल; B: D: १ ३ याल (for माम) K:
 (by corr. ns in text) ३ Bo ३ ३ Dn: ns D: ३ ३
 मूपिकं. V: B: Da काक (Da भास) मूपिकमेव च (B:
 वा); D: T: G: ३ काकोलकांश्च मूपिकान्; T: G:
 मकां (G: 'का)श्च सहमूपिकान्; M: ३ ३ काकान्बालांश्च
 मूपिकान्; M: ३ बालांश्च सहमूपिकान्

54 B: damaged —^a) M स्तर (for पशु).
 D: S (G: ३ absent) वधे (G: M: ३ 'चो) (for
 समो) Ks Dn: ns D: १ ३ दोषो (for धर्मो) B: ३
 Da उक्त पशुसमुद्देशो —^b) K: प्राण (for प्राणि).
 D: निपातन — After 54^{ed}, D: T G: १ २ ३ read
 (with v 1) 69^{ed} (T: G: repeating it in its proper
 place) —^c) Bo [अ]निकानि; Da [अ]योन्यानि (for
 [अ]या) —^d) Ks [अ]प्र (for [अ]तु)

55 B: damaged up to श्रोत्रिय. —^a) Ks M:
 चाप्यन्न; D: चान्यस्य; T: G: [S]याप्यन्न, G: M:
 [S]याचाप; M: ३ चाप्यन्न (for चान्यस्य) Ś: K: ३
 D: तल्पे (K: तल्पे) चाप्य (Ś: 'व्या)नुशोचे च; K:
 तल्पे चाप्यनुशोचेत; Ks B: Dn: ns D: ३ ३ Cn अल्पे
 चा (Dn: D: ३ Cn 'ल्पे चा)प्यय शोचेत (B: शोचे
 च; D: ३ ३ शौचे च); V: B: ३ अल्पे (B: 'ल्पे)
 चाप्यनुशोचेत (B: 'शोचे च, B: 'शौचे च); Bo अल्पे
 चाप्यय चा शौचे; Da तल्पेचाप्यनुशो (Da: 'शौ)चेत;
 D: तल्पेपि तत्राशौच च; D: अन्येनानल्पशौचेत; D:
 तल्पे चाप्यनुशौचेत; Cv कल्पे (gloss अविद्यमानदोष
 कल्पने) चाप्यस्य चौर्यं च. —^b) Ks सवामरे —^c) B:
 D: 'भार्याया (for भार्याया) —^d) Ks T: 'दारेषु;
 Ks V: B: Da Dn: ns D: ३ ३ 'रे च (for 'रे तु). T:
 चै (for द्वे) M: ३ पद्धिरे प्रथमेधिक

56 *) D: व्रतं (for व्रती). D: D: चरे (D: 'र)त्

स्थानासनाभ्या विहरेत्रिहोऽभ्युदियादपः ।
एवमेव निराचान्तो यश्चाग्नीनपविष्यति ॥ ५६
त्यजत्यकारणे यश्च पितरं मातरं तथा ।
पतितः स्वात्स कौरव्य तथा धर्मेषु निश्चयः ॥ ५७
ग्रासाच्छादनमत्यर्थं दद्यादिति निर्दर्शनम् ।
भार्याया व्यभिचारिण्यां निरुद्धायां विशेषतः ।

यत्पुंसा परदारेषु तच्चैनां चारयेद्व्रतम् ॥ ५८
श्रेयासं शयने हित्वा या पापीयांसमृच्छति ।
श्मिस्तां खादयेद्राजा संस्थाने बहुसंवृते-॥ ५९
पुमांसं बन्धयेत्प्राज्ञः शयने तप्त आयसे ।
अप्यादधीत दारुणि तत्र दहेत् पापकृत् ॥ ६०
एष दण्डो महाराज स्त्रीणा भर्तृव्यतिक्रमे ।

c. 12. 6105
p. 12. 159 65
k. 12. 153 68

(for भवेत्) —^a) B₁ स्थानासनाभ्यां K₄ D₁ विर
हेत्, D₁ विहरेत् (for 'रेत्) —^d) K₄ Da M₄
त्रिहो, K₅ B₁₋₁ Dn₁ n₃ T₂ 'हो (for 'हो) K₅
V₁ Bo 2-2 Da Dn₁ n₃ D₂ 1 2 T G₂ 5 M₄ [अ]भ्यु
पयन्, B₁ क्षपयन् (for 'भ्युदियाद्) K₁ चर; K₄
नृप (for अप) K₅ D₁ त्रिहोभ्युदियादय, D₂ 'हो
भ्युपयन्नय, D₅ त्रिरशिनभ्युपायत्, G₁ त्रिरहोभ्युपया
भृत्, M₁ 3 'हो मय न च, M₂ 'होभ्युपयन्न
—^c) B₂ damaged K₁ निशादातो, K₅ V₁ B (B₂
damaged) Da Dn₁ n₃ D₂₋₅ 3 3 G_n निराकर्ता, K₅
'कृत्वा (for 'चान्तो) K₁ 2 4 D₁ अपि विष्यति; K₅
D₂ 2 8 अपविष्यते; B₁ D₅ परिविष्यते (D₅ 'ति), B₁
उपविष्यति, Ca. n अपविष्यति (as in text) — For
56^d, D₁ T G₁ 2 5 M subst

417* एवमेव चरत्राजंस्वस्वात्पापाध्यमुच्यते ।

[D₁ राजा (for राजन्)]

57 With 57^{ab}, cf. Manu. 3 157^{ab} —^a) B₂
damaged K₂ 4 D₁ 1 T₁ G₅ [अ]कारण (for 'रणे)
D₁ T₁ G₂ यश्च (for यश्च) —^b) K₅ Dn₁ n₃ D₂₋₄ 8
गुरुं; D₁ T G₂ 5 M च ह; T₂ (inf in) G₁ च
य (for तथा) —^c) D₁ स हि (for स्वात्स) —^d)
B₁ damaged Da यथा धर्मविनिश्चय

58 ^a) B₁ damaged K₅ D₁ अत्यंत; D₁ अन्यर्थ
(for अत्यर्थ) K₅ V₁ Bo 2 2 5 Da Dn₁ n₃ D₂ 3
3 3 ग्रासाच्छादनमात्रं तु, B₁ या सदेहेन मार्गं तु, D₁
S (Ga. 4 absent) ग्रासा (M₄ हत्वा)च्छादनयानं च —^b)
K₁ अनिर्दर्शन D₁ S (G₅ 4 absent) शयनं खासन
तथा — After 58^{ab}, D₁ S (G₅ 4 absent) ins

418* ब्रह्मचारी द्विजेभ्यश्च दत्त्वा पापाध्यमुच्यते ।

[M₁ 2 4 चरेत्पूर्वं (for ब्रह्मचारी) T₂ विमुच्यते]

— With 58^{cd}, cf. Manu 11 176, Yājñavalkya
I 70 —^a) D₁ 1 T₁ G₂ 5 विरुद्धायां —^b) M₅
य (for यत्) K₅ V₁ Bo 2-5 Da Dn₁ n₃ D₂₋₅ 3
पुस, B₁ D₁ M₂ पुसा (for पुसां) B₁ om from

परदारेषु up to स्वत्स (in 61^a) K₄ -धारेषु (sic),
D₂ -धारेषु (for दारेषु) —^c) K₅ 5 V₁ B (B₁ om)
D (except D₁, Dn₂ D₅ absent) S (G₅ 4 absent)
तदेनां (for तच्चैनां) D₁ कारयेद् (for चार)

59 With 59, cf. Manu. 8 371. B₁ om 59 (cf
v l 58) —^a) K₄ श्रेयस (for श्रेयास) S₁ K₂ 4
D₁ ब्राह्मण; K₁ lacuna, K₅ V₁ Bo 3 5 Da Dn₁ n₃
D₂ 3 5 8 शयन (for शयने) S₁ K₁ 4 D₁ हत्वा
—^b) K₁ D₄ इच्छति (for ऋच्छति) S₁ K₂ 4 D₁
यो दंढ (D₁ 'हे) नैवमिच्छति, K₅ V₁ B₂ 4 D₅ T₂
G₁ पापीयास निय (K₅ D₅ निग, T₂ G₁ ससृ)च्छति;
K₅ Dn₁ n₃ यान्यं पाप निगच्छति; Bo 3 5 D₅ पापी
यासमिति स्मृ (D₅ श्रु)ति, Da D₂ 3 8 नान्यत्पाप निय
(D₂ 'ग)च्छति —^c) D₁ बहिस्; G₁ बहिस् (sic)
(for श्मिस्) S₁ K₂ 4 D₁ त, G₂ तान् (for
सां) K₅ B₅ Dn₅ D₂ 2 5 8 T₁ G₅ M₄ अर्द्धयेद्; V₁
Bo 4 5 Dn₁ T₂ G₁ आर्द्; B₂ damaged, Da
आर्द्धयेद्; D₁ अवसेद्, G₂ M₁₋₃ म (M₂ सु)र्द्धयेद् (for
खाद्) K₁ राजन् (for राजा) —^d) K₁ सस्थाने;
G₂ सु (for स) K₅ V₁ Da Dn₁ n₃ D₂ 3 8 वि
स्त्रे, Bo -मन्यते; B₂ *स्त्रे, D₁ T G₁ 2 5 M₂
-सस्यते; M₁ 2 4 -सचिते (for सवृते)

60 With 60, cf Manu 8 372 B₁ om 60 (cf
v l 58), B₂ mostly damaged —^a) K₅ Bo 2 5
Dn₁ n₃ D₂ 3 8 उन्नयेत्, B₂ damaged (for बन्धयेत्)
K₅ V₁ B₂ Da D₂ 9 T₁ G₁ 5 M₂₋₄ पाशै; D₁ G₂
पापै (for प्राज्ञ) —^b) S₁ K₂ 4 V₁ Bo 2 5 8 Da
D₁ 5 9 अप्या (K₅ 'स्या)दधीत, K₁ अप्यादधेत (sic),
D₁ समादधीत (for अप्यादधीत) D₁ T₁ G₂ 5 अस्य
(D₁ यस्य; G₂ आस्ये) दद्यात्स दारुणि; T₂ G₁ M
अस्य (M₁ अप्या; M₂ आसा) दद्या (M₅ 'स्या)च्च
रूपाणि —^d) M तथा (for तत्र) D₁ 1 T G₁ 2 5
M₂ दहे (G₁ 'ह्या)त्स (for दहेत).

61 B₁ om. up to स्वत्स (cf. v l 58) K₁ om.

61 —^b) B₁ damaged D₁ T₂ भर्तृ (for भर्तृ).

C 12. 6107
M 12 168 66
K 12. 162 68

संवत्सराभिज्ञस्तस्य दृष्टस्य द्विगुणो भवेत् ॥ ६१
द्वे तस्य त्रीणि वर्षाणि चत्वारि सहस्रेविनः ।
कुचरः पञ्च वर्षाणि चरेद्भैक्षं मुनिव्रतः ॥ ६२
परिविक्तिः परिवेत्ता यया च परिविद्यते ।
पाणिग्राहश्च धर्मेण सर्वे ते पतिताः स्मृताः ॥ ६३
चरेयुः सर्व एवैते वीरहा यद्गतं चरेत् ।

Bo. ३ ५ Dn1 Ds व्यतिक्रमात् (for 'क्रमे) Ks भवुं
स्त्रीणां व्यतिक्रमात्; Ks V1 B2 4 Da Dns Ds. ३ ३ स्त्री
णां भवुं व्यतिक्रमात् (V1 B2 Da 'क्रमे) — With 61^{ad},
of, Manu 8 373^{ab} — ') Ks Ds वित्तस्य, B2 श
क्तस्य, T2 दाप्तस्य, M2 दापस्य (for दाप्तस्य). K4. ३
Dn1 ns D1 ३ T1 G2. ३ सवत्सरोभिज्ञस्तस्य; Ds 'राणि
शस्तस्य. ☞ Cn अभिज्ञस्तस्य प्रायश्चित्त सद्योऽकुर्वतः । ☞
— ^a) Ś1 K4 D1 द्विगुण

62 ^{ab}) G2 तस्य च (for द्वे तस्य) B1 Ds चत्वारि
वर्षाणि (by transp) Ks Dn1 ns Ds. ३ ३ सेविनि;
V1 B (except B1) Da Ds सेविभि, D1 सेविनां; D1
सेविना; G2 सेविनं; Cv सेवनात् (for सेविन) — ^c)
Dns कुरव, D1 T1 G2 ३ M कुमारः, D4 भवर, D1
T2 G1 कुजार; Cv कौमार (for कुचर) ☞ Cn
कुचर पृथिवी पर्यटन् । ☞ — ^d) K1. ३ Ds ० चरन् (for
चरेद्) K2 4 ५ V1 B (except B2) Dn1 ns D2 ३
३ ३ ३ भैक्ष्यं, D1 भैक्ष्ये; D1 (before corr as in
text) भक्ष (for भैक्षं) Da यतव्रत (for मुनिव्रत)
☞ Cv सहसेवनात् परस्त्रिया सह सेवनात् । तस्य पुरुषस्य
अल्पकालसेवने द्वे, मध्यसेवने त्रीणि, बहुकालसेवने चत्वारि
वर्षाणि शक्यमाणव्रत चरेत् । ☞

63 With 63, of Manu 3 172 — ^a) B2 dam-
aged Ds ० T1 G2 ३ ३ परिवित्त (for 'वित्ति). B1
Dns Ds ० परिवेत्ता च (hypermetric), T2 G2 ३ M2
परीवेत्ता (for परि'). — ^b) Ś1 K2 4 B1 ३ D1 4 ०
Cv यया च; Ks Dns Ds ३ ३ या चैव, D1 G2. ३
यदा च (for यया च) — ^c) Da1 पाणिग्राहः; D1
'ग्राहे, T2 M4 'ग्राहः; M1 'ग्रहः (for 'ग्राहः)
Ks D2 ३ स्वधर्मेण; V1 Bo. 1 ३-५ Da Dn1 ns Ds ०
स्वध'; D4 [s]स्व ध' (for च ध'). — ^d) Ś1 K1
D1 सर्वत्र; Da1 सेवते (for सर्वे ते) M4 पतिता
(for पतिता). Ds [अ]भवन्, D1 T1 G2 ३ प्रय
(for स्मृता)

64 ^a) B1 damaged, T2 G1 भवेयु (for चरेयु).
D4 एवोत्त (for एवैते). — ^b) T2 (by corr as in

चान्द्रायणं चरेन्मासं कृच्छ्रं वा पापशुद्धये ॥ ६४
परिवेत्ता प्रयच्छेत परिवित्ताय तां स्तुपाम् ।
ज्येष्ठेन त्वभ्यनुज्ञातो यवीयान्प्रत्यनन्तरम् ।
एनसो मोक्षमामोति सा च तौ चैव धर्मतः ॥ ६५
अमानुपीपु गोवर्जमनावृष्टिर्न दुष्यति ।
अधिष्ठातारमत्तारं पशुनां पुरुषं विदुः ॥ ६६

text) G1 वीरहत्या (for वीरहा यद्) Ds भवेत् (for
चरेत्). — ^c) D1 चरन् (for चरेत्) — Ds repeats
64^d-67^b after गणास्त (in 12 160 18^b). — ^d)
B1. ३ पशु (for पाप) Dn1 लुप्तये (for शुद्धये).
D1 कृच्छ्रमात्मयिशुद्धये; T2 कृच्छ्रं पापापनुत्तये

65 For the repetition in Ds, of v. 1 64 — ^a)
Ś1 K1. ३ 4 परिवित्ति, Da1 'वृत्ता; Da2 'वित्ता; D1
'वृत्ति (for 'वेत्ता) Ks परिवेत्त; B. प्रयच्छेतु (for
'च्छेत) — ^b) Ś1 परिवृत्ताय, B1 ३ ३ Dns 'वेत्ताय
(for 'वित्ताय) Da तां स्तुपां परिवि (Da1 'वृ)त्तये;
D1 परिवेत्तोस्तु तां स्तुपा; G2 'वृत्तायितां स्तुपां — ^c)
K1 त्वभ्यनुज्ञातो; T2 प्रयनुज्ञातो (for त्वभ्यनु').
— ^d) D1 परिणयेत् (hypermetric) (for यवीयान्).
Ks Dn1 ns Ds ३ ३ अप्यनन्तर; T2 G1 प्रत्यनन्तर (for
'नन्तरम्) — 65^e is damaged in B1 — ^e) Ks
Dn1 ns D2 ३ ३ एव च (D2 स) (for एनसो) — ^f)
Ks V1 B1 ३ Da Dn1 ns D2-1 ३ T G1 ३ ३ M2 ३
तौ च सा (by transp), D1 सारता (sic) M1. ३ तौ
सा चैवैव धर्मत

66 For the repetition in Ds, of v 1 64 — ^a)
Ś1 K1 ३ 4 B1 T2 अमानुपेयु, B2 'नुपी च; D1 ३
'नुपं (Do 'पी)यु (sic), Cv समापुपेयु; Cn अमानु-
पीयु (as in text) K1 नैवर्जम् (sic), K4 ३ B (ex-
cept B2) Dn1 D2 ३ ३ ३ M गोवर्जम् (for 'जम्)
☞ Ca अमानुपीयु अजादियु । ☞ — ^b) Ś1 अनावृष्टिः;
K1 D1 T1 G1 (by corr) ३ ३ 'द्विष्टं, Ks 4 'द्विष्टिः;
Ks Cnp 'द्विष्टिः, D4 'वृत्तिः; T2 G1 (before corr)
अत्ता (G1 'ना)दुष्ट; M1 ३ ३ अत्ता दुग्ध; M2 दुग्धमत्ता
(for अनावृष्टिः) K1 G2 M1 दूष्यति; Ks दूष्यति;
T2 M2 4 दुष्यते (for 'ति). ☞ Cn अनावृष्टि रेतसे
करहित इति । Cn अनावृष्टि अजीवन हिंसेत्यर्थः । प्रकृते
द्विष्टिकर्मण इदं रूपम् । ☞ — ^c) K1 V1 Bo 4 Dns
D2 ३. 1 T1 Gs अत्तार (for अत्तारं) Ks B1 ३ ३ Da1
Dn1 Da. ३ ३ अधिष्ठाताव (Ks Ds 'ताव, Ds 'ता च)
मत्तार; B2 damaged, Da2 अधिष्ठातारमत्तार (sic)

परिधायोर्ध्ववालं तु पात्रमादाय मृन्मयम् ।
चरेत्सप्त गृहान्मैक्षं स्वकर्म परिकीर्तयन् ॥ ६७
तत्रैव लब्धभोजी स्याद्वादशाहात्स शुध्यति ।
चरेत्संवत्सरं चापि तद्गतं यन्निराकृति ॥ ६८
भवेत्तु मानुषेणैवं प्रायश्चित्तमनुत्तमम् ।
दानं वादानसक्तेषु सर्वमेव प्रकल्पयेत् ।

अनास्तिकेषु गोमात्रं प्राणमेकं प्रचक्षते ॥ ६९
श्वराहमनुष्याणां कुक्कुटस्य खरस्य च ।
मासं मूत्रपुरीषं च प्राश्य संस्कारमर्हति ॥ ७०
ब्राह्मणस्य सुरापस्य गन्धमात्राय सोमपः ।
अपरुष्यहं पिबेदुष्णारुष्यहमुष्णं पयः पिबेत् ।
अहमुष्णं घृतं पीत्वा वायुमक्षी भवेत्त्रयहम् ॥ ७१

C 12. 618
B 12. 165 77
K. 12. 163 79

ॐ C७ अच्चार तस्य बहुतरदुःखदानादच्चार मक्षक विदुः । ॐ
—^a) K1 पुरुषो, D1 पुरुषान्; G1 परुष (for पुरुष)

67 For the repetition in Ds, cf. v 1 64
—^a) Ks D1 परिधायोर्ध्वं (D1 'योर्ध्वं'), Ds 'यार्द्रं
(for 'योर्ध्वं-') K1 D4 T2 Ms -वालं; Ks D2 s s
'चोल; B1 -वास, D1 G2 Ms -पालं; G1 -वालं (for
वालं) Ds वा; D1 T1 G2 s च (for तु) ॐ Cn
ऊर्ध्ववालं चमरीपुच्छम् । C७ (reading ऊर्ध्वयहुल) उच्च
तया विद्यमानं बहुल द्रव्य परिदाय दत्त्वा । ॐ —^b) Ś1
K4 D1 ० T2 G1 s s मृन्मयं; K1 मर्मयं (for मृन्म
यम्) D1 पात्रमादास्यहव (corrupt) — With 67^a,
of Manu 13 122^a —^c) Ds मैक्ष्य (for सप्त)
K1 मक्षे, Ks V1 Bo-2 4.5 Da1 Ds ० मैक्ष्य, K4
मैक्षे; Ks Dn1 n2 D2 s s नित्यं (for मैक्षं) —^d)
T2 G1 यच्च कर्म च कीर्तयेत् (G1 'यन्')

68 ^a) Ds अत्रैव, Ds तान्नायं; D1 S (except
G1, G2 s absent) तत्रैव (for तत्रैव) Ś1 (by corr)
चास, Bs [अ]लब्ध, Ds लडु, C७ मल (gloss
गोमय) (for लब्ध) G1 Ms भोजि —^b) Ds
द्वादहाहात् (sic), T2 'शाब्दात् (for 'शाहात्) B1
damaged, Ds विशुध्यति (for स शु) Bo द्वादशा
हेन शुध्यति; Ds दशाहात्स च शु —^c) B1 dam
aged Ds संवत्सरश्च, Ds सांवत्सर B1 चापि; T2
G1 चाह (for चापि) —^d) T2 यद् (for तद्) G2
घृत्तं (for घृत) Ms 4 च (for यन्) Ks D4 1 ० T
G1 s s Ms निराकृति (Ds 'त'); V1 Bo 2 s s Da
Ds निरकृति (for निराकृति) Ks Dn1, n2 D2 s s Cn
तद्गतं येन कृति, B1 'तं यच्च निरकृति

69 ^a) Dn1 भवेत्तन्, Dns D2 s s तद्वै (Dns 'दे')
व (for भवेत्तु) K1 s V1 B Da1 D4 s 1 ० T G1 s s
मानुषीषु (for 'षेषु) B1 Ds Gs M [ए]व (for [ए]
व) —^c) Ds च (for वा). Ś1 K1 s 4 D1 ०
भस्त्रेषु, Ks s V1 Bo-2 4 Da Dn1 n2 D2-s s शक्तेषु
(for सक्तेषु) —^d) Ks V1 B2 Da Dn1, n2 D2-s s

एतत् (for एव) D1 स (for प्र) — D1 T1 s (first
time) G1 s (first time) s read 69^c, after 54^a
—^c) K4 अनास्तिकेण (sic), D1 S (T2 G2 both
times, G2 s absent) 'नस्तिकेषु (sic), Cn अनास्ति
केषु (as in text) D1 T1 G2 (both times) s
गोमूत्र (for 'मात्र) —^c) Ks Dn1 n2 D2 s s Cn
दानमेक; Bo 4 प्राणमात्र; D1 T1 Gs पानमेक Ds
प्रचक्षते; Ds प्रचक्षते

70 With 70, of Manu 11 154 —^a) D1 T1
Gs वराहश्च, G2 वराह च, Ms श्वराहं (for 'राह)
D1 S (G2 s absent) मृगाणां च (for मनुष्याणां)
—^b) K1 कुक्कुटस्य; K2 कुक्कुट; K3 कुक्कुट; Ms कुक्कुट
(for कुक्कुट) Ks D2 s s कुररस्य यकस्य च —^c)
D1 s T2 Ms मास (for मास) K2 4.5 V1 B (ex-
cept B1) Da Dn1 n2 D2-s 1-० T1 G2 s M सूत्रं;
Ds सुत्र (for सूत्र) V1 B (except B1) Da Dn1
D2 4.5 1 s S (G2 s absent) वा (for च) —^d)
Ś1 K4 प्राश्य (sic), K1 s D2 प्राश्य; D1 प्रास्य (for
प्राश्य)

71 71^a = Manu 11 149^a —^a) B1 damaged
from ब्राह्मण up to आत्राय (in 71^b) K1 s s V1 B
(B1 damaged) Da Dn1 n2 D2 s 1-० T1 Gs Ms ब्राह्म
णस्तु (V1 'अ') (for 'णस्य) —^b) Ks Dn1 n2
D2 s s आदाय (for आत्राय) D2 s s सोमप, D1
T G1 s s सोमपा (for सोमप) —^c) Ds आपस
(for अपस) K1 पिबेद्, B1 पिबेद्, D1 मिबेद्
(corrupt) (for पिबेद्) Ś1 K2 4 s V1 Bo 1 s Da
Dns D1 s s G1 उष्णं, B1 उष्ण (sic); Dn1 Ds
उष्णस्य (for उष्णास्य) —^d) D1 S (G2 s absent)
सयत्तात्मा जितेन्द्रिय — B1 om 71^a-72^a —^c) Ks
V1 B (B1 om.) Da2 Dn1 n2 D2 s s s पयः (for
पय) D1 S (G2 s absent) अ (G1 आ)प पीत्वा तु
(Ms 'स्वाय) स पुनर —^c) Ś1 V1 Bo D1 Ms वायु
मक्षी, Da1 वायु पीत्वा (for वायुमक्षी) Ks Ds
दिनत्रय (for भवेत्त्रयहम्)

एवमन्वन्ममृदिष्टं प्रायश्चित्तं ननावनम् ।

ब्राह्मणस्य विशेषेण तत्त्वज्ञानेन जायते ॥ ७२

इति धर्मसंहारमाख्ये शान्तिपर्वणि एकोनपष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥

१६०

वैशंपायन उवाच ।

कथन्नात्ममाय गद्गपुद्गविशारदः ।

नहुतः शरवन्वन्मिमिदमाह पितामहम् ॥ १

धनुः प्रहस्यं श्रेष्ठमिति चादः पितामह ।

मगच्छु मम धर्मज्ञ स्वङ्ग एव सुसंशितः ॥ २

विहीर्षो कामुके गजन्प्रदक्षिणेषु च वाजिषु ।

स्वङ्गन शक्यते पुद्धे नाघात्मा परिरक्षितुम् ॥ ३

शरामनधरांश्चैव गदाशक्तिधरांस्तथा ।

एकः स्वङ्गधरो वीरः समर्थः प्रतिवाधितुम् ॥ ४

अत्र मे संशयश्चैव कौतूहलमतीव च ।

किं स्वित्प्रहरणं श्रेष्ठं सर्वपुद्धेषु पार्थिव ॥ ५

कथं चोत्पादितः स्वङ्गः कस्यार्थाय च केन वा ।

72 Bo om 72 (cl v 1 71). — *) Ts G1 पृ
[for एवम्] Di वनादिष्ट (for ममुदिष्ट) — *) Di
h (G1 + absent) प्रायश्चित्त (G1 M 'स) विशेषणे
— *) Ks V1 Ts Da Des D1 + s T G1 + M पद
सन्धिः Da G1 वामा (G1 'दा) वीर (for वीर)
Ks V1 Des D1 + s सधरेण Da 1-4 Di विच्छे
(for सधरे)

— *) Ks V1 Ts Da
Des D1 + सधरेण Da 1-4 Di विच्छे
(for सधरे) — *) Ks V1 Ts Da
Des D1 + s सधरेण Da 1-4 Di विच्छे
(for सधरे) — *) Ks V1 Ts Da
Des D1 + s सधरेण Da 1-4 Di विच्छे
(for सधरे) — *) Ks V1 Ts Da
Des D1 + s सधरेण Da 1-4 Di विच्छे
(for सधरे)

160

1 *) Di (वा) वामा Ts (वा) वामा — *) M1
वामा

2 1-4 v 2 Ts V1 Ts Da Des D1 + s
वामा वामा — *) Ts Di + Ts G1 V1 + वामा ;
Di वामा Da M1 वामा — *) Ts V1 वामा वामा
(for 'व) ; Ks + Des D1 + s वामा वामा (for 'व) ;
Ts + Ts वामा (for 'व) ; Di वामा वामा ; Di
वामा (for 'वामा वामा) ; Ts V1 वामा वामा — *)
Ks + Ts + Des D1 + s वामा ; Ts + Ts ; G1 वामा

(for वामा) Bo वामा — *) Da एव (for एव).
S1 K1 तु वामा ; Ks + V1 Da D1 + s + तु (Ks +
D1 + तु) वामा ; B1 वामा वामा ; Ts G1 वामा वामा ;
G1 वामा वामा (for 'वामा)

3 3rd is damaged in B1 — *) Bo + D1 विहीर्षो ;
D1 Ts G1 + टिप्पे च ; Ts G1 जीर्वप ; M वी (M1
जीर्वे च (for विहीर्षो) — *) Di S (G1 + absent)
शरेण च (for च वाजिषु) — *) Di S (G1 + absent)
योद्धुम् (for पुद्धे) — *) Di M वामा ; Di Ts G1 +
वामा वामा ; Ts G1 M वामा वा (T M1 च) (for
वामा वामा)

4 *) S1 Ks + Di शरामनधराम् — *) S1 Ks +
Di वाजिषु (for 'धराम्) Ks B1 Di सदा (for
गदा) — *) Di स्वङ्गधरो V1 B1 मर्थं ; B1 Da
Di Ts G1 वीर (for वीर) S1 Ks + Di वक्ष्स्वप
वीरम् — *) S1 Ks + Di [स]वमथां (for समर्थं).
Di Ts G1 वामा वामा ; G1 'वामा वामा (for 'वाधितुम्).

5 *) V1 B1 Da1 + s Di + s एवमे (for एव मे)
Ks Ds वामा (for वामा) — *) G1 om (hapl.) 6th-18th.
— *) Ks + 's वामा वामा (for वामा) — *) D1
विच्छे. Da1 वामा वामा — *) Di वामा वामा ; Ts वामा
(for वामा वामा) V1 B1 + D1 वामा (for वामा वामा).

6 G1 om 6 (cl v 1 5) V1 reads 6-9 om
vay ; — *) Ts M वा (for च) Di वामा वामा
वामा वामा — *) 6th is damaged in B1 — *) Ks
Da1 + s Di + s Ts G1 + वामा (for वामा) Ks + s
V1 B1 + Da D1 + s Di + s Ts G1 + M1 वामा वामा

पूर्वाचार्यं च खड्गस्य प्रवृद्धिं प्रपितामह ॥ ६
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा माद्रीपुत्रस्य धीमतः ।
 सर्वकौशलसंपुक्तं सूक्ष्मचित्रार्थवच्छुभम् ॥ ७
 ततस्तस्योत्तरं वाक्यं स्वरवर्णोपपादितम् ।
 शिक्षान्यायोपसंपन्नं द्रोणशिक्ष्याय पृच्छते ॥ ८
 उवाच सर्वधर्मज्ञो धनुर्वेदस्य पारगः ।
 शरतल्पगतो मीष्मो नकुलाय महात्मने ॥ ९
 तत्त्वं शृणुष्व माद्रेय यदेतत्परिपृच्छसि ।

प्रबोधितोऽस्मि भवता धातुमानिव पर्वतः ॥ १०
 सलिलैकार्णवं तात पुरा सर्वमभूदिदम् ।
 निष्प्रकम्पमनाकाशमनिर्देश्यमहीतलम् ॥ ११
 तमःसंवृतमस्पर्शमतिगम्भीरदर्शनम् ।
 निःशब्दं चाप्रमेयं च तत्र जज्ञे पितामहः ॥ १२
 सोऽसृजद्वायुमग्निं च भास्करं चापि वीर्यवान् ।
 आकाशमसृजच्चोर्ध्वमधो भूमिं च नैर्ऋतिम् ॥ १३
 नभः सचन्द्रतारं च नक्षत्राणि ग्रहांस्तथा ।

C 12. 6133
 B 12 166 14
 K. 12 164 14

(by transp), B1 s s T2 M1 वार्याय; Ms s पार्याय
 Ks s V1 B1-3 Dn1 ns D2 s s च (for वा) —^c)
 D1 पूर्वाचार्यं, D4 पूर्वापर्यं, D9 पूर्वाचार्यं Ks D9 तु
 (for च) —^d) Ś1 K2 s D1 भरतर्षभ B1 D1 T
 G2 s M1-3 प्रवृद्धिं पितामह; B2 तत्पृच्छि पितामह

7 Before 7, most MSS ins वैशपायन उवाच
 G1 om 7 (cf. v l 5), V1 reads it on marg
 —^a) Ś1 K2 D1 ततस् (for तस्य) —^b) B2 Da
 भारत (for धीमत) —^c) Ks सत, K4 s V1 Bo
 1 s-3 Da Dn1 ns D2 s s स तु, B2 सर्व; D4 7 9
 T G2 s स्वर, M1 s s स[स्स]द, M2 तद (sic) (for
 सर्व) —^d) K1-3 B4 D1 s s सूक्ष्म, B2 damaged
 (for सूक्ष्म) K1 s Bo s-5 Ds 7 9 S (G1 om.,
 Gs s absent) -चित्रा (Ks -तत्त्वा) र्थवत्सुख, Ks Dn1 ns
 D2 s s सम (Dn1 ns यु)त; V1 B1 s Da D4 मद्रुत
 (for वच्छुभम्)

8 G1 om. 8 (cf v l 5), V1 reads it on marg
 —^a) D1 अतस्तस्य; T2 ततस्तेषु Da2 [त]त्तरे —^b)
 K1 M2 सुर- (for स्वर) B4 शोभित (for पादितम्)
 —^c) Ś1 संपन्नो (for संपन्न) K1 s s V1 Bo s-
 Dn1 ns D2 s s M शिक्षया चोपसपन्न (Ks V1 B1
 Dn1 ns D2 s पन्नाय, Ds पन्न च), B1 शिक्ष्याद्या
 (B2 प्यस्ते)नोपपन्नाय, Da Ds शिष्यवचोपपन्नाय, D1
 T G2 शिक्षाचमोपपन्न च —^d) T2 पादुपुत्राय (for
 द्रोणशिक्ष्याय) Ks V1 B1 s Da Dn1 ns D2 s s भारत
 (for पृच्छते)

9 G1 om 9 (cf. v l 5) 9^{ab} is damaged in B1
 —^a) Ks B3 Dn1 ns D2 s s स तु (for सर्व) Bo s
 उवाच वचन धीमान् —^b) Ś1 K2 s D1 वेदशास्त्र्य
 पारग

10 Before 10, Ś1 K V1 B Da Dn1 ns Ds s 9

T2 G2 M ins भीष्म उवाच G1 om. 10 (cf. v l 5).
 —^a) Ms स त्व, Ms तत् D4 राजेंद्र (for माद्रेय)
 —^b) S (G1 om., Gs s absent) यथैतत् (for यदे)
 D. परिपृच्छति —^c) Ms [स]स्ति (for स्मि) —^d)
 D1 T1 G2 s सानुमान् (for घातु) K1 सर्वत (for
 पर्वत) ❧ G1 घातुमान् गैरिकवान्, रुधिरोक्षितत्वात् । ❧

11 G1 om. 11 (cf v l 5) —^a) Ds सलिलै
 कांतर तात —^b) D4 परापूर्वम् (for पुरा सर्वम्)
 —^c) B1 Ds निष्प्रकल्पम्, D1 T1 G2 s अमद्रुतम्;
 D9 Ms निष्प्रपच (Ms कप्यम् (for कम्पम्) Ś1
 K2 s D1 इवाकाशम् (for अना) —^d) Ś1 K1 s s
 V1 B3 Dn1 D1-5 s G2 Ms अनिर्देश्य, B1 Da1 देश,
 D1 देश (for देश) B1 damaged, D4 महीतले

12 G1 om 12 (cf v l 5) 12^{ab} is damaged
 in B1 —^a) K1 V1 Bo s s D1 तमसवृत्तसस्पर्शम्,
 Ks Dn1 ns D2 s s तमसावृत्तम् —^c) Bo s s Ds
 चाप्यमेय, Da अम्र, Ds वाप्र (for चाप्र) —^d)
 V1 यत्र; M1 s ततो (for तत्र) Da यज्ञे (for जज्ञे)
 G2 पितामह Ks D4 प्रसुप्ते (D4 स) च जनार्दन (D4
 ने) — After 12, D4 ins

419* अथ्यचेव गुणातीते कर्मन्यापारवर्जिते ।

प्रादुर्बभूव जलज ततो जज्ञे पितामह ।

13 G1 om. 13 (cf v l 5) Ś1 K4 om. (hapl.)
 13^a-15^b —^a) Ks B4 Dn1 ns D2 s s वातम् (for
 वायुम्) — D9 om (hapl) 13^b-14^a —^b) D1
 भास्करं (for भास्कर) —^c) Bo T1 G2 अयो (for
 अघो) K1 s च नैर्ऋती, V1 सपर्वता; B1 च नैर्ऋत,
 B1-5 D1 Ms नैर्ऋती

14 Ś1 K4 G1 om 14, D9 om 14^a (for both
 cf v l 13, 5) V1 reads 14^a-16^b on marg

C 12. 6133
M 12. 166 14
K 12. 164 14

संवत्सरानहोरात्रानृतूनथ लवान्क्षणान् ॥ १४
ततः शरीरं लोकस्थं स्थापयित्वा पितामहः ।
जनयामास भगवान्पुत्रानुत्तमतेजसः ॥ १५
मरीचिमृपिमत्रिं च पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम् ।
वसिष्ठाङ्गिरसौ चोभौ रुद्रं च प्रभृमीश्वरम् ॥ १६
प्राचेतसस्तथा दक्षः कन्याः पष्टिमजीजनत् ।
ता वै ब्रह्मर्षयः सर्वाः प्रजायर्थं प्रतिपेदिरे ॥ १७
ताभ्यो विश्वानि भूतानि देवाः पितृगणास्तथा ।

गन्धर्वाप्सरसश्चैव रक्षांसि विविधानि च ॥ १८
पतत्रिमृगमीनाश्च पुंवंगाश्च महोरगाः ।
नानाकृतिबलाश्चान्ये जलक्षितिविचारिणः ॥ १९
औद्भिदाः स्वेदजाश्चैव अण्डजाश्च जरायुजाः ।
जज्ञे तात तथा सर्वे जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ २०
भूतसर्गमिमं कृत्वा सर्वलोकपितामहः ।
शाश्वतं वेदपठितं धर्मं च युयुजे पुनः ॥ २१
तस्मिन्धर्मे स्थिता देवाः सहाचार्यपुरोहिताः ।

—^a) B₂ D₇ T G₂ s तत (for नभः) D_a सचक्र
तारस्य (D_{a1} 'श्च) —^b) D₁ गृहास्य; G₂ प्रहास्य,
M₂ प्रहं —^c) D₅ सवत्सराद् K₅ D_{n1} ns D₂ s s
ऋतूनमासान् (for अहोरात्रान्) —^d) K₅ D_{n1} ns D₂
s s पक्षान् (for ऋतून्) G₂ लव, M₃ लतान् (for
लवान्). K₈ ऋतूनथ लवक्षणान्

15 G₁ om 15 (of v 1 5) Ś₁ K₄ om 15^{ab} (of
v 1. 13) V₁ reads 15 on marg B₁ damaged
—^a) D₁ लोकस्य —^b) M₄ स्थापितुं वै (for स्थाप
यित्वा). K₈ D₁ M₁ s पितामह (K₈ 'ह; D₄ 'ह')
—^c) T₃ सुमहान् (for भगवान्)

16 With 16, of Manu 1 35 G₁ om 16 (of
v 1. 5) V₁ reads 16^{ab} on marg —^a) B₁ मरी
चीम्. D₇ S (G₁ om; G₃ s absent) मृगुम् (for
ऋपिम्) —^b) D₁ corrupt D_{a1} क्रतु —^c) K₁
(before corr). s D₁ वसिष्ठाङ्गिरसौ B₁ चैव (for
चोभौ). —^d) D₉ चद्रं (for रुद्रं). K₁ Bo D₉ प्र
भुर D₄ corrupt, D₇ S (G₁ om, G₃ s absent)
भ(T G₅ भा)रद्वाज तथैव च.

17 G₁ om 17 (of v 1. 5) —^a) B₁ प्राचेत
सम्; D₇ S (G₁ om, G₃ s absent) प्रजापतिस्. B₁
अधो (for तथा) —^b) Ś₁ K₁. 2 s B₁ D_a D_{n1}
ns D₁ s s T₂ M₂ s कन्यापष्टिम्; K₃ G₅ कन्या
पष्टिम् (for कन्या पष्टिम्) K₁ अजीजयत् —^c)
V₁ B (except B₁) ब्रह्मर्षीन्चै तत सर्वान्, D₇ T₁
G₂ s M₁ s ताश्च (M₁ s ता एव) ब्रह्मर्षीन्सर्वान् (sub
metric), M₂ s सा (M₄ सा) एव सर्वा ब्रह्मर्षीन् —^d)
D₅ संपेदिरे (for प्रतिपे').

18 G₁ om 18^{ab} (of v 1 5) B₁ damaged
—^a) K₈ तेभ्यो; D₄ तेभ्यो D₄ विश्वाधि (for 'नि)
—^b) V₁ B₁ s D_a सुर (for पितृ) After 'गणास्त,

D₈ repeats wrongly 12 159 64^d-67^b D₈ om
from था up to मह' (in 21^b) —^d) K₁ यक्षांसि
(for रक्षांसि).

19 D₈ om 19 (of v 1 18). —^a) B₁ dam
aged, D_{a1} पतनी D₁ नृग (for मृग) D₉ -मी
नांश्च —^b) K₁ V₁ Bo-s D₁ s पुवंगाश्च (B₂ 'गा
स), B₁ तुर', D_a सुपर्णाश्च, D₅ पुरग्रामा; D₇ S
(G₃ s absent) गावश्चैव, D₉ मकरान्त (for पूर्व
गाश्च). K₁ D₉ M₂ महोरगौ (K₁ 'ग'); B₁ सहोरगौ
—^c) B₁ चैव (for चान्ये) K₅ V₁ Bo-s s D_a D_{n1}
ns D₂ s s तथा (D₂ 'त) पक्षिगणा सर्वे (V₁ Bo-s s
D_a D₅ 'णाश्चान्ये) —^d) D_{n8} स्थिति (for क्षिति)

20 D₈ om. 20 (of v 1 18) —^a) K₁. s Bo
s-s D_a D₂-s 7 9 T₂ G₁ s उद्भिजा, K₅ D_{n1} उद्भिद;
V₁ B₁ s D_{n8} T₁ G₅ M उद्भिदा, D₁ औद्भिद (for
'दा) Ś₁ K₂ s D₁ चैवम् (for चैव) —^b) K₁ s s
V₁ B₁ s s D_{n1} ns D₂-s 7 9 S (G₃ s absent) सांड
जाश्च (for अण्ड') D₄ स (for च) —^c) B₁ यज्ञे
(for जज्ञे) Ś₁ K₂ s s V₁ B₁ s D_a D_{n1} ns D₁-s
जगत्; K₁ तदा, D₇ T₁ G₂ s तत (for तथा)
—^d) K₅ V₁ B₁ s D_a D_{n1} ns D₂ s s तथा (for
जगत्)

21 D₈ om 21^{ab} (of v 1 18) B₁ damaged
—^a) D₇ T₁ G₂ s तत, G₁ भूतं (for भूत) K₁
G₁ M₂ सर्वम्, D_{a3} D₄ -ग्रामम्; D₁ सगम् (for
सर्गम्) D₅ 9 T₂ G₁ इद (for इम) —^b) D₉
पितामह —^c) D₅ द्वाश्वतो (for द्वाश्वत) B₁ D_{a1}
देव (for वेद). G₁ चरित (for पठित) —^d) D₁
धर्मे K₅ D_{n1} ns D₂ s s प्र, B₂ damaged (for
च) K₁ D_a [सा]युयुजे; D₇ S (G₃ s absent) युयुजे,
D₉ युयुजे (sic) (for युयुजे) K₅ V₁ B₁ s D_a
D_{n1} ns D₂-s s G₁ तत (for पुन)

आदित्या वसवो रुद्राः ससाध्या मरुदश्विनः ॥ २२
भृग्वज्यङ्गिरसः सिद्धाः काश्यपश्च तपोधनः ।
वसिष्ठगौतमागस्त्यास्तथा नारदपर्वतौ ॥ २३
ऋषयो वालखिल्याश्च प्रभासाः सिकतास्तथा ।
घृताचाः सोमवायव्या वैशानसमरीचिपाः ॥ २४
अकृष्टाश्चैव हंसाश्च ऋषयोऽयात्रियोनिजाः ।
वानप्रस्थाः पृश्नयश्च स्थिता ब्रह्मानुशासने ॥ २५
दानवेन्द्रास्त्वतिक्रम्य तत्पितामहशासनम् ।

धर्मस्यापचयं चक्रुः क्रोधलोभसमन्विताः ॥ २६
हिरण्यकशिपुश्चैव हिरण्याक्षो विरोचनः ।
शम्बरो विप्रचित्तिश्च प्रहादो नमुचिर्बलिः ॥ २७
एते चान्ये च बहवः सगणा दैत्यदानवाः ।
धर्मसेतुमतिक्रम्य रेमिरेऽधर्मनिश्चयाः ॥ २८
सर्वे स्म तुल्यजातीया यथा देवास्तथा वयम् ।
इत्येवं हेतुमास्थाय स्पर्धमानाः सुरर्षिभिः ॥ २९
न प्रियं नाप्यनुक्रोगं चक्रुर्भूतेषु भारत ।

C 12. 6149
B 12. 166 20
K 12. 164 20

22 ^a) T₂ G₁ transp तस्मिन् and धर्मं K₈ D₉ सर्वे (for देवा) — ^b) Ś₁ K₁ 2 4 D₁ पुरोहितै, V₁ B₁ 2 Da T₂ 'गमा' (for 'हिता') — ^d) K₁ 8 Bo 4 D₂ ससाध्य, D₂ T₂ G₁ M₁ 8 साध्याश्च (for ससाध्या) T₂ G₁ मरुदश्विनौ

23 D₂ om (hapl) 23^{ab} — ^a) M भृगवोर्गिरस D₉ शुद्धा, M₁ चैव (for सिद्धा) — ^b) Ś₁ K₁ V₁ B₁ 4 D₁ 9 T₁ G₅ काश्यपश्च, K₂ 4 B₂ D₂ 8 8 काश्यपाश्च; Da₁ 'पत्य; T₂ G₁ तथा चान्ये (for काश्यपश्च) D₁ om. (hapl) from तपो up to च (in 25^a) Ś₁ K₂ 4 B₁ 8 D₂ 8 8 T₂ G₁ तपोधना — ^c) K₈ B₁ 5 वशिष्ठ, D₉ वशिष्ठा Ś₁ (by corr) Da₂ D₂ वसिष्ठो (Da₂ 'ष्ट) गौतमो (Da₂ 'मा) गस्त्यश्च (D₂ 'स्त्याश्च)

24 D₁ om. 24 (cf. v l. 23) — ^a) B₂ damaged B₁-8 Da D₂ वालखिल्याश्च, M₈ 4 वाल — ^b) B₁-8 प्रभासा B₁ 4 सिकताश्च ॐ C_v प्रभासा प्रभासानामका, सिकता सिकतानामका ऋषयः । ॐ — D₂ om 24^a-25^b — ^c) K₁ घृताचा, K₈ V₁ B D₁ 9 G₅ M घृताच्या, K₅ Da D₂ 1 8 घृतपा, D₁ G₂ घृताच्य, T₁ घृताच्या, T₂ G₁ घृतच्या, C_v घृताश्च (gloss घृतनामका) (for घृताचा) D₁ T₁ G₅ सौम्य; G₂ सौम (for सोम) — ^d) K₈ D₉ वैषानस, K₅ Bo 8 5 (marg as in text) D₂ 1 8 वैशानर (for वैशानस) K₂ -मरीचिपा

25 D₁ om 25^a (of v l. 23) D₂ om 25^{ab} (of v l. 24) — ^a) B₂ अकृष्टाश्च, Da₁ अकृष्टाश्च, D₁ T₁ G₂ 8 अकृष्टाश्च, T₂ सकृपाश्च; G₁ सुकृपाश्च, M₁ सुकृष्टाश्च; M₂ सुकृपाश्च, M₈ 4 सुकृपाश्च (for अकृष्टाश्च) The portion from च up to पिता (in 41^d) is lost in D₂ on missing fol Bo 8 मासाश्च; D₉ हंसश्च — ^b) Ś₁ K (except K₈) Bo 8-8 D₁ 4 9

मुनयो (for ऋषयो) K₈ D₂ च, K₅ B₁ D₂ 1 8 D₈ 8 वा (for स्य) K₈ D₉ -याजिजा (sio), K₈ D₂ 1 8 योनय (for योनिजा) — ^c) K₁ चाणप्रस्था, D₂ मापपृष्टा; D₂ चाणप्रस्था, D₁ S (G₈ 4 absent) माप (for वान) K₁ 2 D₂ 1 8 D₈ 7 9 T₁ M₁-4 प्रक्षयश्च, B₂ damaged, Da प्रक्षयश्च, D₂ वृष्णयश्च (for वृक्षयश्च) — ^d) K₂ स्थिरा (for स्थिता) Bo 8 5 D₂ शासन (for 'ने)

26 D₂ missing (cf. v l. 25) — ^a) B₂ स्वप्न्य (for स्वति) — 26^{ad} is damaged in B₁ — ^c) D₁ T₁ G₅ [अ]पनयं (for 'चय) — ^d) B₁ Da मोह (for लोभ) M₂ -समन्वित

27 D₂ missing (of v l. 25). — ^b) K₁ विलोचन, D₂ विरावन (for विरोचन) — ^c) B₂ 4 संवरो K₂ 4 B₁ विप्रचित्तिश्च, D₁ चित्तोच्च, D₂ चित्तिश्च (for 'चित्तिश्च) — ^d) K D₁ 8 5 7 8 T₁ G₂ 5 M प्रहादो, D₂ विराघो, T₂ इहादो Ś₁ विदिः; K (except K₅) वदि, D₁ चदि (sio), D₁ T₁ G₂ 5 वली

28 D₂ missing (of v l. 25) — ^c) Bo सेतु B₁ धर्मान्मेघानतिक्रम्य — ^d) K₁ नेशिरे (for रेमिरे)

29 D₂ missing (cf v l. 25) — ^a) K₅ D₂ 1 तुल्यानि-, D₂ 8 तु तुल्य, D₁ सतुल्या (for स्म तुल्य) K₈ जानीया (for जातीया) — ^c) B₂ damaged K₈ B₁ D₉ एव; D₂ एत (for एव) K₂ [आ]हतम्, K₅ D₂ 1 8 Da 5 8 धर्मम् (for हेतुम्) — ^d) G₁ M₁ 8 स्पर्धमान D₁ T₁ G₅ सहर्षिभिः, G₂ M₁ 8 सह (for सुर)

30 D₂ missing (cf v l. 25) — ^a) Ś₁ M₂ नानुक्रोशं च, K₁ Bo 8 8 चा (K₁ वा)प्यनुक्रोश (for नाप्य) — ^b) G₁ चक्रं (for चक्रुर) — ^c) K₅ B₁ D₂ 8 दपा क्रम्य, D₁ corrupt, D₂ 8 9 (by corr) दपक्रम्य

C 12 618
B 12.166 20
K 12.164 30

त्रीनुपायानतिक्रम्य दण्डेन रुरुधुः प्रजाः ।
न जग्मुः संविदं तैश्च दर्पादसुरसत्तमाः ॥ ३०
अथ वै भगवान्ब्रह्मा ब्रह्मर्षिभिरुपस्थितः ।
तदा हिमवतः पृष्ठे सुरम्ये पद्मतारके ॥ ३१
शतयोजनविस्तारे मणिमुक्ताचयाचिते ।
तस्मिन्गिरिवरे पुत्र पुष्पितद्रुमकानने ।
तस्यै स विबुधश्रेष्ठो ब्रह्मा लोकार्थसिद्धये ॥ ३२
ततो वर्षसहस्रान्ते वितानमकरोत्प्रभुः ।
विधिना कल्पदृष्टेन यथोक्तेनोपपादितम् ॥ ३३

(for अति) — °) Ks Ds तैस्तु; Ds तैस्ते (for तैश्च) — °) Ds धर्माद् (for दर्पाद्) S (Gs & absent) दर्पायुक्ता महासुरा

31 Ds missing (of v 1 25) — °) Dn1 Ds 3 M1 [पूर्व (for वै) — °) K1 3 V1 Bo-3 3 Da D1 4 3 3 महर्षिभिर (for ब्रह्म) K1 उपस्थिता D1 S (Gs & absent) सर्वलोकनमस्कृता. — °) V1 तथा; T1 Gs 3 M ततो (for तदा). Ks V1 B1, 2 Da Dn1 ns Ds 3 श्रुते, D1 पृष्ठा; Ds श्रुतं (for पृष्ठे) — °) B1 damaged V1 Bo-3 3 Da D1 3 पद्म (Bo 3 रत्न) तोरणे; D1 'वासुको (sio), M2 'कारके (for 'तारके) ❧ Cn पथानीव तारका यत्र लक्षास्तस्मिन्पद्मतारके, अत्यन्त सुच्छिन्न इत्यर्थ ॥ ❧

32 Ds missing (of v 1 25) — °) Ds द्वातायो जन- (for शव) Ds विस्तार. — °) D1 मनि- (for मणि) Ks मुक्तामये श्रुते, K4 'मयाचिते, V1 B1 Da Dns Ds 3 रत्नचया (Da 'यो)चिते, D1 3 T1 Gs मुक्ताचयान्विते; M2 4 'व (M2 'प)चायिते (for 'चयाचिते). — °) B1 सविवरे (for गिरि) Ks वात्, B2 Da पुण्ये (for पुत्र) — °) K1 पुष्पिते (for 'त्त) — °) Bo 3-3 Ds तत्रस्थो; B1 तस्यै*, T2 G1 तस्यै च (for तस्यै स) — °) K1 Ds M1 3 ब्रह्म (for ब्रह्मा). Ds ब्रह्मा लोकपितामह

33 Ds missing (of v 1. 25) — °) V1 तस्मिन्, M2 तते (for ततो) — °) K1 विमानान्, Ds विमानम् (for वित्त) Ds विभु (for प्रभु) ❧ Cv विशेषेण तानो विस्तारे यस्व तं क्रतुम् । ❧ — °) Ks Dn1 ns Ds 3 3 यथावत् (for यथोक्तेन)

34 Ds missing (of v 1. 25). — °) Da धर्म (for यज्ञ) — 34^{ab} is damaged in B1 — °) T2

ऋषिभिर्यज्ञपटुभिर्यथावत्कर्मकर्तृभिः ।
मरुद्भिः परिसंस्तीर्णं दीप्यमानैश्च पावकैः ॥ ३४
काञ्चनैर्यज्ञभाण्डैश्च आजिष्णुभिरलंकृतम् ।
वृत्तं देवगणैश्चैव प्रवभौ यज्ञमण्डलम् ॥ ३५
तथा ब्रह्मर्षिमिश्रैव सदस्यैरुपशोभितम् ।
तत्र घोरतमं वृत्तमृषीणां मे परिश्रुतम् ॥ ३६
चन्द्रमा विमलं व्योम यथाम्युदिततारकम् ।
विदार्याग्नि तथा भूतमृत्थितं श्रूयते ततः ॥ ३७
नीलोत्पलसवर्णामं तीक्ष्णदंष्ट्रं कुशोदरम् ।

यथा तत्. — °) S1 K1 3 4 B2 Ds T2 महद्भिः; Ks 3 V1 Bo-3 3 Da Dn1 ns Ds 3 3 सति (Da1 'म)द्भिः; D1 महर्षि (sio), Ds सुद्भिः (for मरुद्भिः). S1 Ks 4 D1 सपरिस्तीर्णं; K1 3 V1 B (B1 damaged) Da Dn1 ns Ds 3 3 T G1 3 3 परिसंस्तीर्णं (K1 'पूर्णै; Da3 'कीर्णै) (for 'संस्तीर्णं) — °) K1 G1 दीप्यमान (G1 'ना)श् (for 'मानैश्च)

35 Ds missing (of v 1 25) — °) B2 विविधैर (for काञ्चनैर) — °) K1 आजिष्णुभिर् — °) Da3 वृत्तं; Dns सर्वैर, Ds वृत्त (for वृत्तं), Ds वेद (for देव). — °) Ks V1 B2 4 Dn1 ns Ds 3 3 प्रवर्षैर (for प्रवभौ) V1 Ds मंडलै (for 'लम्) Ds सदस्यैरुपशोभितं (= 36^b).

36 Ds missing (of v. 1 25) Dn1 om 36, B2 om 36^{ab}. — °) S1 Ks 3 4 D1 सदा; Ds तदा (for तथा) — °) Ks सदस्यैर; Ds सदस्यैर (for 'स्यैर) — °) K1 Ds 3 T G2 घोरतरं; B2-4 Ds 'मय (for 'सम्) S1 Ks 4 D1 ततो (S1 'त्र) घोरमसंबृत्त — °) S1 Ks 4 D1 सुनीनां (for ऋषीणां). B2 च (for मे). B1 अपरिश्रुत (for मे परि').

37 Ds missing (of v. 1 25) — °) B2 चद्रेण; D1 चंद्रमा (sio) Ds चंद्रमा विमलो व्योम्नि — °) S1 Ks 4 B1 D1 यथाम्युदय (for 'दित) Ds तारके. — °) Ks Dn1 ns Ds 3 विकीर्य (for विदार्य) Ds विदार्यामिच्छयाभूतम् (sio) — °) B1 damaged. K1 उक्ति; B1 Da Ds 3 उच्छिन्न (for उरियत्) K1 श्रुत्; Ks V1 B1 3 Da Dn1 ns Ds 3 Ms तदा; Ds तथा; M4 महत् (for तत्).

38 Ds missing (of v. 1. 25). B1 partly damaged — °) S1 T2 G2 सुवर्णामं, D1 सुवर्णानां (for

प्रांशु दुर्दर्शनं चैवाप्यतितेजस्तथैव च ॥ ३८
 तस्मिञ्चुत्पतमाने च प्रचचाल वसुंधरा ।
 तत्रोर्मिकलिलावर्तश्चक्षुभे च महार्णवः ॥ ३९
 पेतुरुल्का महोत्पाताः शाखाश्च मुमुचुर्दुर्माः ।
 अप्रसन्ना दिशः सर्वाः पवनश्चाशिवो ववौ ।
 मुहुर्मुहुश्च भूतानि प्राच्यथन्त भयात्तथा ॥ ४०
 ततः सुतुमुलं दृष्ट्वा तदद्भुतमुपस्थितम् ।
 महर्षिसुरगन्धर्वानुवाचेदं पितामहः ॥ ४१

मयैतच्चिन्तितं भूतमसिर्नामैष वीर्यवान् ।
 रक्षणार्थाय लोकस्य वधाय च सुरद्विपाम् ॥ ४२
 ततस्तद्रूपमुत्सृज्य वभौ निस्त्रिंश एव सः ।
 विमलस्तीक्ष्णधारश्च कालान्तक इवोद्यतः ॥ ४३
 ततस्तं शितिकण्ठाय रुद्रायर्षभकेतवे ।
 ब्रह्मा ददावसि दीप्तमधर्मप्रतिवारणम् ॥ ४४
 ततः स भगवान्द्रो ब्रह्मर्षिगणसंस्तुतः ।
 प्रगृह्णासिममेयात्मा रूपमन्यच्चकार ह ॥ ४५

C. 12. 6166
 B 12. 186 47
 K. 12 164 46

सवर्णासि) Ks नीलोत्पल सुवर्णासि —^b) K1 -दंत्, Ds -दृष्ट (for -दंष्ट्र) Da2 कृशोत्तर; D1 7 T1 G2 5 M निरुद्धं, T2 G1 पृषू (for कृशो) —^c) S1 K2-4 प्रांशुं (for प्रांशु) K1 5 Bo 5 5 Ds M दुर्धर्षणं (Ds णर्ष), K2 4 दुर्दर्शने; Ds दुर्घण (for -दर्शन) Bo 5 5 Ds M चापि (for चैव) Ks V1 B1 2 Da Dn1 ns Ds 4 8 प्राशु सुदुर्धर्षतर, B1 प्रांशु सुदुर्धर्षण चापि (hypermetric), D7 T G1 2 5 प्राशुसुदुर्धर्ष (T2 G1 'र)ण चापि —^d) Ks V1 B1 2 Da Dn1 ns Ds 4 8 तथैव इमितौजस; D7 S (Gs 4 absent) तथैवाप्रतिमौजसं

39 D2 missing (cf. v 1 25) —^a) D7 T1 Gs अस्मिन् (for त) D7 T1 Gs M उत्पद्य; T2 G1 2 इत्थाय (for उत्पद्य). V1 B2 Da D1 माने तु; B1 मानेषु (for माने च) —^b) Ds प्रचचार, M2 प्रचाल च (for प्रचचाल) Ks वसुंधरा —^c) K1 Ds तत्रोर्मि, Ks 5 V1 B Da Dn1 ns Ds-5 7 8 S (Gs 4 absent) महोर्मि (for तत्रोर्मि) Ks B2 Dn1 ns Ds 8 T1 क (T1 स)लिलावर्षण, Da D7 G2 5 सलिला (for -कलिला) —^d) K1 चक्षुभे Ks B2 Dn1 ns Ds स; D2 [s]ति (for च) Ks V1 B1 2 Da Dn1 ns Ds 4 7 8 S (Gs 4 absent) महोदधि (for महार्णव)

40 D2 missing (cf. v 1 25) —^a) K1 5 V1 Bo 1 5 Da D2 5 8 S (Gs 4 absent) चोल्का (for उल्का) D7 5 T G1 2 5 M2 सहोत्पाता, M1 5 5 सनिर्घाता (for महोत्पाता) —^b) T1 G2 5 ममृदुर (for मुमुचुर) T1 Gs वृमान् —^c) Ks Dn1 ns Da 8 अप्रसन्ता, B1 सन्न (for सन्ना) —^d) B1 partly damaged —^e) S1 D1 प्राविश्यंत, K1 प्राच्यवते, K2 4 प्राविष्टत, Ds प्राव्रवत, T2 प्रापतत; G1 प्रतपत, M2 5 प्रच्यथते (M2 'त) (for प्राच्यथन्त) Ks 5 V1 B Da Ds-5 5 5 T2 G1 M सदा (for सदा)

41 D2 missing up to पिता (cf. v 1 25) —^a) K1 (by corr) 5 5 B1 2 4 Dn1 ns Ds 8 'स, Da2 D4 7 S (Gs 4 absent) तु (for सु) D1 9 तुमल (for -तुमुलं) —^b) Ks Bo 4 5 Dn1 ns Ds 8 त च (Bo 5 तष) भूतम्; B1 अलङ्कृतम् (for तदद्भु) V1 Ds भूत च समुपस्थित; B2 [अ]लङ्कृत समुपस्थित; B3 त च भूत समुपस्थित; Da भूतमद्भुतमुपस्थित, D4 7 9 S (Gs 4 absent) तद्भुत समुपस्थित —^c) Bo 8-5 पितृ (for सुर) —^d) D4 T2 पितामह (T2 'ह)

42 B1 partly damaged —^a) Ds स्या (for मया) Ks Dn1 ns D2 5 8 [ए]व (for [ए]वच्) —^b) Ds (sup lin) नामाय; M1 नामैव —^c) B2 damaged D7 S (Gs 4 absent) रक्षणार्थं च (for 'र्थाय) —^d) Bo 4 5 वधार्थाय (for 'य च) D1 सुरद्विपन् (sic)

43 B1 damaged —^a) Ds (sup lin ns in text) तद्भुतम् (for तद्रूपम्) —^b) Ds जातो; M2 laouna (for वभौ) K1 निस्त्रिंशम् (for 'श) K1 Da च (for स) —^c) V1 क्षुर (for तीक्ष्ण) D7 T1 G2 5 विमल तीक्ष्णधारं च —^d) D7 T1 G1 2 5 इवोद्यतं, T2 'त्यितं (for 'द्यत)

44 B1 partly damaged —^a) Ks Da Dn1 ns D2 5 5 स; B2 D7 तत् (for सं) D7 T1 G2 5 नीलकण्ठाय (for शिति) —^b) K2 4 5 V1 B D2 5 5 5 T1 Gs [आ]र्षभ; K2 D1 T2 G1 वृष (for [अ]र्षभ) —^c) Ks असि; M2 असि; Ks V1 B (B2 damaged) Da Dn1 ns Ds-5 5 तीक्ष्णम्; D1 तीक्ष्णम् (for दीप्तम्) —^d) Ds प्रतिपादन, T1 धारण; T2 प्रतिवारणं (for प्रतिवा)

45 —^a) D1 7 S (except M2, G2 4 absent) कृदो (for रुद्रो) —^b) Ks 5 V1 B Da Dn1 ns

चतुर्बाहुः स्पृशन्मूर्धा भूस्थितोऽपि नभस्तलम् ।
 ऊर्ध्वदृष्टिर्महालिङ्गो घुसाञ्जवालाः समुत्सृजन् ।
 विकुर्वन्बहुधा वर्णानीलपाण्डुरलोहितान् ॥ ४६
 विभ्रत्कृष्णाजिनं वासो हेमप्रवरतारकम् ।
 नेत्रं चैकं ललाटेन भास्करप्रतिमं महत् ।
 शुशुभाते च विमले द्वे नेत्रे कृष्णापिङ्गले ॥ ४७
 ततो देवो महादेवः शूलपाणिर्भगाक्षिहा ।
 संप्रगृह्य तु निस्त्रिंशं कालार्कानलसंनिभम् ॥ ४८

D₂ s s महर्षि (for घृष्टि-) K₂ D₁ n₂ D₂ s s
 जन (for गण) B₂ T₁ G₂ सेवित (G₂ 'त); B₁
 D₁ G₂ पूजित; D₁ सपृत; T₂ G₁ संमत (for
 सस्तुत) D₂ महर्षिणां च संस्तुत —^a) D₂ स;
 M₂ च (for ह)

46 B₂ s partly damaged. —^a) D₁ M₂ मूर्धा.
 —^b) K₂ भूपितो; D₂ M₂ s भूमिस्थो; D₁ T₁ G₂ s
 भूमिष्ठो (for भूस्थितो) T₂ G₁ s M₁ 2.4 वि (for
 अपि) S₁ K₂ s नभःस्थलं; K₂ V₁ B₂ s s Da D₁
 n₂ D₂ s s s दियाकर; D₁ T G₁ s s M₁ 2.4 द्विषो
 विनां (T₂ M₂ 'दा' (for नभस्तलम्) M₂ स्थितोपि
 विद्विषोव्य (sic) —^a) D₁ S (G₂ s absent) महाबाहुः
 (for 'लिङ्गो) —^a) B₂ D₂ सुत (for घुसाञ्ज)
 V₁ B₂ ज्वालार्क; D₂ s s ज्वालं; M₂ ज्वाला B₁ स
 मासृजन्; G₂ समुत्सृजन् —K₂ s om 46'' —^a)
 V₁ B (B₁ damaged) Da D₂ सुपहन्, D₁ विवि
 धान् (for बहुधा). D₁ वाणान्; D₁ T₁ G₂ s फी
 णान् (for वर्णान्) —^a) D₁ T₁ G₁ s M 'पांटर
 (for पाण्डुर) D₁ लोहितं; D₁ M₂ रोहितान् (for
 लो) V₁ B₂ s T₂ नीललोहितपांडुरा (T₂ 'दवा)न्

47 ^a) D₂ विभ्रन्; M₂ विभ्रत्. D₁ कृष्णाजिनं (for
 कृष्णा) S₁ K₂ s D₁ वासो (for वासो) —^a) K₂ s
 चैन, D₂ s s चैव (for चैकं). K₂ D₁ n₂ D₂ s
 स; D₁ S (G₂ s absent) 'टस्यं (for 'टेन). —^a)
 K₂ D₁ n₂ D₂ s s महत् (for महत्). —^a) B₁
 शुशुभाते; M₂ 'झाते K₂ V₁ B Da D₁ n₂ D₂ s s s
 [s]ति; D₁ S (G₂ s absent) सु (for च) Da
 G₁ M₂ s विपुले, D₂ विमलो; M₂ विपुलो (for वि
 मले) —^a) B₂ s s transp. द्वे and नेत्रे T₂ G₂
 विगळे.

48 B₁ partly damaged —^a) D₁ भटक्षेहा (sic),
 T₂ G₁ भगाक्षहा —B₂ partly damaged. —^a) K₁

त्रिहृदं चर्म चोद्यम्य सविद्युतमिगाम्बुदम् ।
 चचार विविधान्मार्गान्महानलपराक्रमः ।
 विधुन्वन्नसिमाकाशे दानयान्तचिकीर्षया ॥ ४९
 तस्य नादं विनदतो महाहासं च मुध्रतः ।
 चर्मां प्रतिभयं रूपं तदा रुद्रस्य भारत ॥ ५०
 तद्रूपधारिणं रुद्रं गीद्रकर्म चिकीर्षवः ।
 निशम्य दानयाः सर्वे हृष्टाः सममिदृद्भुवुः ॥ ५१
 अश्ममिश्राप्पवर्षन्त प्रदीर्घंश्च तथोन्मृक्तैः ।

समगृह्यो; D₂ corrupt. V₁ B₁ Da D₁ n₂ D₁ s T
 G₂ s M स; B₂ s s च; D₂ सु (for गु) —^a)
 K₁ (by corr) काटकानम्; K₁ (before corr) s
 वालिकाणल; K₂ D₁ काकाकान (D₁ 'वि)त्; D₂ M₂
 'र्षानि (for 'र्षानड) D₁ S (G₂ s absent) -वर्षं
 सं (for संनिभम्) K₂ V₁ B₂ s s s Da D₁ n₂
 D₂ s s कालासिपवर्षपर्यं

49 ^a) B₂ s damaged, D₂ विद्रुत् (hyper
 metric), G₁ त्रिहृत्; M₂ त्रिहृत् D₂ s चर्म (for
 चर्म) D₂ चादाय (for चोद्यम्य) S Cn त्रिहृत्
 नीनि हृत्तानि पार्श्वयोरे च हीदग्धाररुगानि परपिदारकानि
 यमिन् । Cr' त्रीनि हृत्तानि पेरददृष्टहृत्तानि यमिन् ।
 गुण्टमित्यपरंतमाया । S —^a) D₂ द्वापयुवं (for 'सु
 वम्) —^a) D₁ चचार विविधा माडात् (sic) —^a)
 D₁ S (G₂ s absent) दानयान्तचिकीर्षया (= 49') —^a)
 S₁ विष्यन्न; D₁ corrupt, D₁ S (G₂ s absent) विपू
 न्यन् D₁ बाकाते; M₂ भाराय (for भावारे) —^a)
 K₂ V₁ B₂ D₁ n₂ D₂ s s s T₁ G₁ s M₂ तथा सुद;
 B₂ s s Da D₁ T₂ G₂ M₂ s तदा सुद (for दान
 यान्त) D₁ चिकीर्षयौ; D₂ चिकीर्षया

50 ^a) K₂ गात्रे; B₁ D₁ S (G₂ s absent) ना
 दार (for नाद) K₂ विनदतो; D₂ 'दवा; T₁ निन
 दतो; M₂ विदधतो (for विनदतो). Cr तस्य हामा
 द्विगाषोभौ (gloss उभौ चावापृथिव्यौ) —^a) G₁
 महानाद (for 'हासं) K₂ B₂ D₂ चि (for च) Cr
 चम् च हा (gloss सहर्षा) (for च मुध्रत)

51 ^a) B₁ damaged. D₁ रुद्रो; D₂ रुद्र —^a)
 B₂ s s D₂ s s M₂ रौद्रं; G₁ रणे (for रौद्र) S₁
 K₂ D₁ रूप (for कर्म) K₂ D₁ n₂ D₁ T G₁ चिकी
 र्षया; G₂ 'र्वता (for 'र्वव) —^a) K₁ D₁ (before
 oorr.) s T₁ G₂ s M निशम्य (for निशम्य). D₁

घोरैः प्रहरणैश्चान्यैः शितधारैरयोमुखैः ॥ ५२
 ततस्तद्दानवानीकं संप्रणेतारमच्युतम् ।
 रुद्रखड्गबलोद्धृतं प्रचचाल मुमोह च ॥ ५३
 चित्रं शीघ्रतरत्राच्च चरन्तमसिधारिणम् ।
 तमेकमसुराः सर्वे सहस्रमिति मेनिरे ॥ ५४
 छिन्दन्मिन्दन्नृजन्कृन्तन्दारयन्प्रमथन्नपि ।

अचरद्वैत्यसंधेषु रुद्रोऽभिरिव कक्षगः ॥ ५५
 असिवेगप्ररुग्णास्ते छिन्नबाहूरुवक्षसः ।
 संप्रकृतोत्तमाङ्गाश्च पेतुरुर्व्या महासुराः ॥ ५६
 अपरे दानवा भया रुद्रघातावपीडिताः ।
 अन्योन्यमभिनर्दन्तो दिशः संप्रतिपेदिरे ॥ ५७
 भूमिं केचित्प्रविविशुः पर्वतानपरे तथा ।

C 12. 6180
 B 12. 166 60
 K 12. 164 60

दानव S₁ तुष्टा (for सर्वे) —^d) B₂ damaged
 S₁ सर्वे, K₂ & D₁ तुष्टा (for दृष्टा) D₀ दुहदु (for
 दुदुषु)

52 ^a) B₂ om. from अइम up to न्दा (in 55^b)
 K₁. 2. 5 V₁ B₁ 3. 4 Da Dn₁ n₂ D₂ 3. 5 7 8 T₁ G₂ 5
 चान्यवर्षत (B₄ D₇ T₁ G₂ 5 'त'), D₄ चाभिवर्षत;
 D₀ M₁ चाप्यवर्षत, T₃ G₁ चाभि (G₁ 'य')वर्षत
 (for चाप्यवर्षन्त) —^b) K₃ प्रदीपैश्च, B₄ प्रकपैश्च,
 D₇ S (G₂ & absent) संप्रदीपैस्व (for प्रदीपैश्च) V₁
 B₀ 5 तयोन्मुखैः; Dn₂ D₇ 9 T₁ G₂ 5 M₁ 8 ततोल्मु
 (G₂ 'दोल्मु, M₂ 'तोन्मु)सैः; T₂ G₁ अयोत्किगौ (G₁
 'ल्ककै') (for तयोल्मुकै) —^c) K₅ V₁ B₀ 1 3 5
 Da Dn₁ n₂ D₂ 3 8 क्षुरः, D₄ सित, D₅ खर, D₀
 शत, M₁ शिति (for शित) K₅ 5 Dn₁ n₂ D₂-4
 8 9 अयोमयै, V₁ B₀ 1. 3-5 D₅ 7 S (G₂ & absent)
 मय (B₄ 'यो'सयै (for अयोमुखै)

53 B₂ om 53 (cf v 1 52). —^a) D₇ T G₂ 5
 तत्र (for तत्स्र) K₄ 5 V₁ B (B₂ om) Dn₁ n₂
 D₂ 3. 5 8 तु, T₂ G₁ स, M₁ 8 त (for तद्) D₄
 असुरानीक (for 'दानवा') —^b) S₁ K₂ प्रणेतारम्
 (submetric), K₁ D₄ 5 9 स प्रणे, D₇ S (G₂ &
 absent) संप्रणेतारम् (for 'तारम्) K₂ Da T₁ G₅
 अच्युत (Da 'त'), D₇ T₂ G₁ M₂ 4 अप्युत, G₂ उच्यत
 (for अच्युतम्) K₄ प्रणेतारमयाच्युत; D₁ प्रणीता
 रममच्युत (sic) —^c) K₄ रुद्रं खड्गं, K₅ Dn₁ n₂
 D₂ 3 8 रुद्रं खड्गं, D₁ corrupt (for रुद्रखड्गं) K₁
 T₂ बलाद्धृत, K₂-5 V₁ B₀ 1. 4 Da Dn₁ n₂ D₂ 3 8
 बलोद्धृतं, B₃ बरोद्धृत, D₅ बलोपेतं, D₇ T₁ G₂ 5
 बलाधृतं (for बलोद्धृतं) —^d) B₄ damaged D₁
 T₁ G₂ M₂ मुमोह ह (for 'ह च) K₅ V₁ B₁ Dn₁ n₂
 D₂ 3 8 प्रमुमोह (Dn₂ D₂ 8 'च) चचाल च, Da D₅
 प्रमुमोह चलाचलं (D₅ बलाबलं)

54 B₂ om 54 (cf v 1 52) —^a) B₄ dam-
 aged K₅ V₁ B₀ 1 3 5 Da Dn₁ n₂ D₂-5 7 8 S
 (G₂ & absent) प (D₇ प्र)दरवाच् (for तरवाच्)

—^b) K₂ & -धारण, h₅ V₁ B₀ 1 3 5 Da Dn₁ n₂
 D₂-5 7 8 पाणिनं (for धारिणम्) —^c) D₄ सद्ये
 (for सर्वे) —^d) B₀ 8 5 इव (for इति)

55 With 55^a, cf. 12 121 18^a B₂ om up to
 न्दा (cf. v 1 52) —^a) T₂ छिन्दन् (for मिन्दन्)
 K₁ अजन्, G₁ रुद्रन् (for रुजन्) D₄ G₂ कृदन्
 (for कृन्तन्) —^b) K₁ D₁ मारयन् (for दारं).
 K₅ V₁ B (except B₄) Da Dn₁ n₂ D₂ 3 5 8 पोययन्
 (for प्रमयन्) Dn₂ पियन् (for अपि) —^c) K₁
 सचर, K₃ विचरन्, B₁ Dn₁ n₂ आचरद् (B₁ 'न्');
 D₁ अचर; D₀ अचरद् (for अच) K₅ 5 Dn₁ n₂
 वैरिः; D₁ सल; D₂ 3. 8 वैर (for द्वैत्य) B₁ स
 हेपु; M₂ संखेपु (for सधेपु) — G₂ reads 55^d
 twice —^d) K₅ V₁ B (except B₄) Da Dn₁ n₂
 D₂-5 8 दावाग्निर्; D₇ कक्षो, G₂ (second time)
 ग्रीष्मा (for रुद्रोऽग्निर्) D₄ एव (for इव) S₁ D₁
 कक्षगः; K₁ कक्षश (for 'ग')

56 ^a) B₀ 3 5 खड्गं, D₅ आत्म (for आसि) D₅
 om (hapl) from रुग्णा up to बाहू (in 56^b) K₄ 5
 B₀ Dn₁ n₂ D₂ 3 8 प्रममा (K₄ 'ग्णा)स, D₁ प्रस्त्रास
 (sic), M₄ प्रणुहास (for प्ररुग्णास) B₄ असिवेगेषु
 रुग्णास्ते —^b) D₇ S (G₂ & absent) सिद्ध (for
 छिन्न) —^c) K₁ Dn₁ n₂ D₂-4 8 सप्रकीर्णात्र (D₄
 'र्णवि)गात्राश्च; D₇ S (G₂ & absent) उत्तमांगप्रकृत्ताश्च
 —^d) B₄ damaged K₅ Dn₁ n₂ D₂ 3 8 महाबला
 (for 'सुरा)

57 ^a) B₄ damaged Da₂ om (hapl) from
 दानवा up to अपरे (in 58^b) —^b) K₅ D₀ रुद्रघातेन,
 K₅ V₁ B (B₄ damaged) Da₁ Dn₁ n₂ D₂-5 8 खड्ग
 घाताव (K₅ D₅ 'ष), D₇ S (G₂ & absent) खड्ग
 धाराव (M₂ 'सि) (for रुद्रघाताव) —^c) D₀
 अपि (for अभि) S₁ K₁. 4 नन्दतो; K₂ D₁ नन्दतो;
 K₃ नन्दतो, D₀ M नन्दतो, T₂ G₁ चर्ततो (for
 नर्दन्तो) —^d) M₂ सपरि (for सप्रति)

58 Da₂ om up to अपरे (cf v 1 57) —^a)

C 12 8190
B 12 166 61
K 12 164 60

अपरे जग्मुराकाशमपरेऽम्भः समाविशन् ॥ ५८
तस्मिन्महति संवृत्ते समरे भृगदारुणे ।
वभौ भूमिः प्रतिभया तदा रुधिरकर्दमा ॥ ५९
दानवानां शरीरैश्च महद्भिः शोणितोक्षितैः ।
समाकीर्णा महाबाहो शैलैरिव सकिंशुकैः ॥ ६०
रुधिरेण परिच्छिन्ना प्रवभौ वसुधा तदा ।
रक्तार्द्रवसना श्यामा नारीव मदविह्वला ॥ ६१
स रुद्रो दानवान्हला कृत्वा धर्मोत्तरं जगत् ।
रौद्रं रूपं विहायाशु चक्रे रूपं शिवं शिवः ॥ ६२
ततो महर्षयः सर्वे सर्वे देवगणास्तथा ।

B₁ D₁ S (G₂ & absent) भूमिं (for भूमि) —^b)
V₁ Bo 1 s s D₅ [s]विशन् (D₅ 'त्'); B₂ damaged
(for तथा) Da₁ पर्यन्तान्केचिदाविदान्; D₁ S (G₂ &
absent) 'बाणां गुहास्तथा — D₅ om 58°-59°. —^d)
B₂ damaged D₄ अपरे च (for 'रेऽम्भ'). Bo. s s
समाश्रिता; G₁ त्वमाविदान् (for समा)

59 D₅ om. 59 (cf. v 1 58) —^a) D₁ S (G₂ &
absent) निवृत्ते (for संवृत्ते). —^c) K₅ D₁ ns D₂
s s वभूव भूः (for वभौ भूमि.) K₁ D₂ s G₂ प्रति-
भयात्; K₅ 'लया (for 'भया). —^d) K₅ D₁ ns
D₂ s s मांस; B₂ damaged, T₂ तथा (for तदा)
D₁ शोणित- (for 'रुधिर-') V₁ कर्दमा

60 B₂ partly damaged —^a) D₅ तु (for च)
—^b) K₅ V₁ B (B₁ damaged) Da D₁ ns D₂ s
s पत्तिवै, T₂ G₁ बृहद्भिः, M₁ s वमद्भिः (for
महद्भिः) B₄ रुधिरोक्षितैः (for शोणितोक्षितैः) —^c) D₁
G₁ M₄ समाकीर्णा (G₁ 'णैः; M₄ 'णों). —^d) K₅
एव (for इव)

61 D₁ ns D₅ om. 61 —^a) Da परिच्छिन्ना (for
'क्षिन्ना) —^c) K₁ s-s D₁ s s वसन (for वसना).
—^d) Da₁ दम (for मद).

62 B₂ partly damaged —^a) Da दृष्ट्वा (for
हत्वा) —^b) D₂ चक्रे, M₂ कृतो (for कृत्वा). Ś₁
धर्मोत्तम (for 'त्तरं) M₅ दिदा (for जगत्) —^c)
K₅ V₁ Bo 1 s s Da D₂ s s 7 s S (G₂ & absent)
अयाक्षिप्य; D₁ ns अयोक्षिप्य (for विहायाशु) —^d)
Bo s s सौम्यं (for रूप). K₅ D₄ शनैः (for शिव).
D₄ शिव.

जयेनाद्भुतकल्पेन देवदेवमथार्चयन् ॥ ६३
ततः स भगवान् रुद्रो दानपक्षतजोक्षितम् ।
अभि धर्मस्य गोप्तारं ददौ सत्कृत्य विष्णवे ॥ ६४
विष्णुर्मरीचये प्रादान्मरीचिर्भगवांश्च तम् ।
महर्षिभ्यो ददौ खड्गमृषयो वासवाय तु ॥ ६५
महेन्द्रो लोकपालेभ्यो लोकपालास्तु पुत्रक ।
मनवे सूर्यपुत्राय ददुः खड्गं सुविस्तरम् ॥ ६६
ऊचुश्चैनं तथैवाद्यं मानुषाणां त्वमीश्वरः ।
असिना धर्मगर्भेण पालयस्व प्रजा इति ॥ ६७
धर्मसेतुमतिक्रान्ताः सक्षमस्थूलार्थकारणात् ।

63 B₂ partly damaged —^a) D₄ द्रष्टव्यं (for
मह) —^b) T₁ G₂ s सर्वं (for सर्वे). M₄ देवगणात्
D₁ T₁ G₂ s ददा (for तथा). —^c) B₂ जयेन, T₂
खवेन; G₁ जयेन (for जयेन). —^d) K₅ D₁ ns D₂
s s तथा (for अथ). D₁ T₁ G₂ s [अ]स्तुवन् (for
[अ]र्चयन्).

64 ^a) K₁ D₁ रुद्रो (for रुद्रो) —^b) K₅ क्षत
जोक्षितं; B₁ D₁ M₁ s 'जोक्षित (D₁ 'क्षत). —^c)
K₅ असि (for असि).

65 ^b) D₅ मारीचिर् K₅ D₁ ns D₂ s s अपि
(for च तम्) D₁ T₁ G₂ s मरीचिर्भगवांश्च त — B₂ &
partly damaged —^c) K₅ महर्षेभ्यो; T₂ G₁ ददा
र्षिभ्यो (for मह) D₄ पद्मम् —^d) K₅ D₁ ns
D₂ s 7 s T₁ G₂ s च (for तु)

66 B₂ partly damaged —^b) K₁ लोकपालस्य
Ś₁ च (for तु) K₅ Da₁ पुत्रक —^d) K₅ M₅ s
ददौ (for ददु). K₅ D₅ अविस्तरं, B₂ s M₁ s स
(B₅ म्य)वि (for सुवि)

67 ^a) K₁ अश्वत् (ślo) (for ऊचुत्) Ś₁ K₁ s s
D₁ चैव (for चैर्न) Ś₁ K₂ s D₁ तथा वाचा, K₅
B₂ D₁ ns D₂ s s तथा वाचय, V₁ Bo-s s Da D₅
च (B₁ s त)थैवाद्यो; T₁ G₂ s M₁ तथैवाद्य (for 'द्य)
—^b) Ś₁ K₁ B₁ s D₁ मनुष्या (K₁ 'पा)णा. M₁ तम्
(for त्वम्) M₁ s s ईश्वर. —^c) D₅ धर्मं, D₅ धन-
(for धर्म) —^d) K₁ पालयतु; M₂ यन्स्व (for
'वस्व) B₁ प्रजा इमे; G₂ प्रजापते (for प्रजा इति).

68 ^a) K₁ अविश्रान्ता; B₁ D₅ G₂ 'क्ताव; D₅

विमज्य दण्डं रक्ष्याः स्युर्धर्मतो न यदृच्छया ॥ ६८
दुर्वाचा निग्रहो दण्डो हिरण्यबहुलस्तथा ।
व्यङ्गनं च शरीरस्य वयो वानलपकारणात् ॥ ६९
असेरेतानि रूपाणि दुर्वाचादीनि निर्दिशेत् ।
असेरेव प्रमाणानि परिमाणव्यतिक्रमात् ॥ ७०
अधिसृज्याथ पुत्रं स्वं प्रजानामधिपं ततः ।

मनुः प्रजानां रक्षार्थं क्षुपाय प्रददावसिम् ॥ ७१
क्षुपाञ्जग्राह चेक्ष्वाकुरिक्ष्वाकोश्च पुरुरवाः ।
आयुश्च तस्माल्लेभे तं नहुषश्च ततो भुवि ॥ ७२
ययातिर्नहुपात्रापि पूरुस्तस्माच्च लब्धवान् ।
आमूर्तरयमस्तस्मात्ततो भूमिगयो नृपः ॥ ७३
भरतश्चापि दौःपन्तिलेभे भूमिशयादसिम् ।

C. 12. 6193
B 12. 166 75
K. 12. 164 76

अनिक्रान्ता, M₁ : अतिक्रान्ता (for 'क्रान्ता' —^b)
K₂ D₂ 2:3 सूक्ष्मस्यूलात्म, V₁ B (except B₄) Da
Dn₁ n₂ D₂ 7 S (G₂ : absent) Cn सूक्ष्मस्यूलात्म
(Dn₁ n₂ Cn 'सू'), D₂ सूक्ष्मस्यूलात्म (for सूक्ष्मस्यू
लात्म) M₁ कारणान् — D₂ om (hapl.) 68^c-69^a
—^c) Ś₁ K₁ 2 : विदश्यं, D₁ विदश्य (sic) (for
विमज्य) M₂ दृश्य K₂ Dn₁ n₂ D₂ 8 रक्ष्यास्तु, D₁
रक्षार्थं (for रक्ष्या स्युर) —^d) B₁ damaged, D₂
य दृच्छया.

69 D₂ om 69 (cf v l 68). B₂ : partly dam-
aged —^a) B₁ 2:5 Da D₂ दुर्वचो (D₂ 'चा' (for
दुर्वाचा) Ś₁ K₂ 4 D₁ विग्रहो, K₁ [अ]पि ग्रहो; G₁
[अ]नुग्रहो (for नि') छे G₂ दुर्वाचा दुःखकरभर्मन
वाचा । छे —^b) V₁ Bo 1 2:5 Da D₂ हिरण्याप (D₂
'व') चयन्त्या —^c) K₂-5 V₁ B (B₂ damaged) Da
Dn₁ n₂ D₂-1 7 T G₁ 2 : M₁ 4 व्यगता, M₁ 3 व्यगत्वं
(for 'न'). D₂ चा (for च) —^d) B₁ Da तथा,
Dn₂ वचो (for वयो) Ś₁ K₂ 4 D₁ नानल्प; V₁ B
Da Dn₁ D₂ 7 T G₁ 2 : नालपस्य, D₁ M₁ 8 वा
नाल्प (for वानल्प)

70 ^a) D₂ न्वद्म्य (for जमेद्) —^b) K₁ 4 D₂
दुर्वचादीनि, K₂ B₂ Dn₁ n₂ D₁-1 7 : T₁ G₂ 5 M₂ 4
Cn दुर्वारा (D₁ T₁ G₂ 5 M₂ 'गा, M₂ 'शा'दीनि, Bo
2 : 'रागीति, D₂ दुर्वराणीति, T₂ दुर्वाहानीति, G₁
दुर्वहादीनि, Cn₂ दुर्वाचादीनि (as in text) Da₁ D₁
निर्देशत् —^c) Ś₁ K₁ 5 Dn₁ n₂ एव (for एव)
—^d) K₁ B₁ 3 Da परिमाण्य (B₁ 3 'ण्य); K₂ 5
Dn₁ n₂ D₂-1 8 'पाल्य; B₂ 4 'मान्य, D₁ परिमाण,
D₂ परिमाण (for परि') D₂ om from ति up to
चेक्ष्वाकु (in 72^a) K₂ D₂ व्यतिक्रमे; D₁ व्यतिक्रम
D₁ S (G₂ : absent) पर (D₁ रि) माण्यस्य (D₁ ण्यस्य,
M₁ 4 'ण्यन, M₂ 'ण्यस्य, M₃ 'ण्यस्य) विक्रमात्

71 D₂ om 71 (cf v l 70) —^a) Ś₁ अधिमज्य,
K₂ 'सज्य; K₂ Bo 2-5 D₁ 9 S (G₂ : absent) अधि
पिच्य, K₂ Dn₁ n₂ D₂-1 स विसृज्य, V₁ Da अधि-

वज्य, B₁ D₂ अधिसृज्य (for अधिसृज्य) K₁ D₁
पुत्र K₂ स, Bo 1 8 : Da स (for स) —^b)
Ś₁ D₁ तथा (for तत) —^c) D₁ मना, D₁ मनुष्य
(sic) (for मनु) K₁ B₂ मनु प्रजारक्षणार्थं —^d)
B₁ damaged D₁ क्षमा च, D₂ क्षपाय, D₁ क्षुवाय
(for क्षुपाय) D₂ स (for प्र)

72 D₂ om up to चेक्ष्वाकु (cf v l 70) B₄
damaged Ś₁ reads 72^a-74^a on marg —^a) D₁
T₁ क्षुवाक् (for क्षुपाक्) M₂ चेक्ष्वाकुर —^b) Bo
D₂ तु (for च) Ś₁ पुरोखा, K₂ G₁ पुरुरवा (G₁
'पा) —^c) B₂ damaged Ś₁ K₂ 4 D₁ transp च
and तस्मात् V₁ Bo 1 8 : D₂ 7 S (G₂ : absent)
transp लेभे and त —^d) K₁ corrupt V₁ Bo 1.
2-5 Da D₂ 7 S (G₂ : absent) विसु (for सुवि)

73 Ś₁ reads 73 on marg B₂ partly damaged
—^a) K₁ D₁ T₂ G₁ M₂ नहुषश्च Ś₁ T₂ G₁ चैव (for
चापि) —^b) D₂ transp पूरुश्च and तस्मात् Ś₁ K₁
पूरुश्च; K₂ गयस्, Dn₂ मरुश्च, D₁ प्रवस्, D₂ पुरु
पस् (hypermetric) (for पूरुस्) —^c) K₁ आत्वं
तनयमस्, K₂-5 Dn₂ D₂-1 8 9 अमूर्तं (K₂ आमूर्तिं)
रयमस्, D₁ T₁ G₂ 5 M आधु (M 'सु') तंश्च गय (G₂
'त)स्, T₂ G₁ आधूर्तयश्चयस् (for आमूर्तरयसस्) V₁
B Da Dn₁ D₂ ततोमूर्तं (B₁ 'ति') रयो (B₂ 'या) लक्ष्मा
(Da Dn₁ 'लक्ष्मा) — After 73^a, V₁ B Da Dn₁
D₂ ins

420*

गयाय प्रत्यपादयत् ।

गयाच्च लब्धवात्राजा

[(L 1) Da प्रत्यपादयत् (for 'पादयत्)]

—^a) D₁ भूमिचयो, T₂ G₁ 'यशो, G₂ 'जपो (for
'शयो) K₂ D₂ M₂ नृप

74 B₁ damaged Ś₁ reads 74^a on marg —^a)
M₁ 8 भारतश्च, M₂ भरताश्च Ś₁ K₁ 5 V₁ Dn₁ n₂
D₁ 7 T₁ G₂ M₂ दौष्यतिर्, K₂-4 दौष्यतिर्; Bo
दौष्य', B₁-3 5 दौष्य, Da D₂-1 8 9 दौष्य', D₂

तस्माच्च लेभे धर्मज्ञो राजन्नैडविडस्तथा ॥ ७४

ततश्चैडविडाल्लेभे धुन्धुमारो जनेश्वरः ।

धुन्धुमाराच्च काम्बोजो मुचुकुन्दस्ततोऽलभत् ॥ ७५

मुचुकुन्दान्मरुत्तश्च मरुत्तादपि रैवतः ।

रैवताद्युवनाश्वश्च युवनाश्वत्ततो रघुः ॥ ७६

इक्ष्वाकुवंशजस्तस्माद्हरिणाश्वः प्रतापवान् ।

दौ ख^०; M₁ दौर्घ्यतीर् (for दौ पन्तिर्). —^०) Da₂ भूरिशयाद्; T₂ G₁ भूमियशाद् (for 'शयाद्') K₂ क्षति; Da₁ क्षति, D₁ इम —^०) K₁ स तस्माच्च (hypermetric), V₁ ततो (for तस्माच्च), K₂ s V₁ B (B₁ damaged) Dn₁ D₂ s s s transp च (B₂ हि) and लेभे Ś₁ K₂ s D₁ राजेंद्रो (K₂ 'द्रे'); K₁ धर्मज्ञ —^a) V₁ Bo 1 s s Da D₂ राजा (for राजन्) K₁ वैदिविडस्; K₂ B₂ Dn₁ ns D₂-4 s s ऐल (D₂ 'ड') विलस्, V₁ Bo 1 s s Da D₂ छै (Da₂ स्यै)लविलस्, D₁ T₁ G₂ ऐलिवि (D₁ 'वि)लिवि, T₂ ऐलयलस्; G₁ इलिविलिवि, G₂ M₁ s ऐलिवि (M₁ 'वि)लिवि, M₂ s ऐलिवि (M₂ 'वि)लिवि (for ऐडविडस्) B₂ तदा, D₁ T₁ G₂ तत (for तथा).

75 ^a) Ś₁ K₂ चैडविलाळ; K₁ चैडिविडो; K₂ Dn₁ ns D₂ s s s त्वैलविलाळ, V₁ Bo-3 s Da D₂ चैलविलाळ; D₁ चैरुधिरूळ (sic); D₂ चैलिविलाळ; T₁ G₂ s चैलिविले (G₂ 'चले)र्; T₂ G₁ चैळ (G₁ 'ळि)विलाळ, M चैलिवि (M₂ 'वि)लाळ (for चैडविडाल) —^b) K₁ धुन्वमानो (for धुन्धुमारो) K₂ V₁ B (B₁ damaged) Da Dn₁ ns D₂ s s s नरेश्वर; M₂ जनेश्वरा (for 'श्वर') —^०) K₁ धुन्वमानश्च, T₂ G₁ धुंधुमाराच Ś₁ K₂ s D₁ १ (before corr as in text) T₂ काम्बोजो —^a) B₂ damaged D₄ om. (hapl) from कुन्द up to मुचु (in 76^a) D₁ T₁ G₂ s तथा (for ततो) K₁ D₂ लभेत्, D₂ M₁ s [s]भवेत्; D₁ T₁ G₂ s [s]भजत्; M₂ भवेत् (for सलभत्)

76 D₂ om up to मुचु (of v 1 75) B₂ partly damaged —^a) K₂ Da D₂ मरुत्तश्च (Da 'तुस्तु); B₁ s मरुत्तस्तु —^b) Da मरुत्ताद् Ś₁ K₂ Dn₁ D₁ s रेवत (for रे^०) —^०) Ś₁ K₂ Dn₁ D₁ s रेवताद्; T₂ मरु^० (for रेव^०) Ś₁ K₂ यवनाश्वश्च, K₂ D₁ या (D₁ यो)व^० (for युव^०) K₁ D₁ S (G₂ s absent) तु (for च) —^a) Ś₁ K₂ s D₁ यवनाश्वत् (for युव^०). B (except B₂) Da D₂ १ T₁ G₁ s s M₁ s s तथा; T₂ तदा (for ततो).

हरिणाश्वदसिं लेभे शुनकः शुनकादपि ॥ ७७

उशीनरो वै धर्मात्मा तस्माद्भोजः सयादवाः ।

यदुभ्यश्च शिविलेभे शिवेश्चापि प्रतर्दनः ॥ ७८

प्रतर्दनादष्टकश्च रुशदश्वोऽष्टकादपि ।

रुशदश्वान्भरद्वाजो द्रोणस्तस्मात्कूपस्ततः ।

ततस्त्वं भ्रातृभिः सार्धं परमासिमवाप्तवान् ॥ ७९

77 B₁ partly damaged —^a) Da₂ इक्ष्वाकु; D₁ 'कुर K₁ s s D₁ वद्वाजात् (for 'जस्) V₁ Bo 1 s s Da D₂ प्रादाद् (for तस्माद्) —^b) K₂ हरि ताश्च, D₂ हिरण्याश्च (for हरिणाश्च) D₁ S (G₂ s absent) महारथ (M₂ 'यथा) (for प्रतापवान्) V₁ Bo 1 s s Da D₂ हरिणाश्वाय वीर्यवान् —^०) K₂ हरिताश्वद्, D₁ परिणाश्वद् (sic), D₂ हिरण्याश्वद् D₁ T G₁ s s ततो, M अयो (for क्षति) —^a) B₁ सुनक, D₁ शुनक B₁ सुनकाद्; D₁ भान^० (for शुन^०)

78 B₁ partly damaged —^a) K₁ उशीनको; B₁ D₁ उदी (B₁ 'पी)नरो (for उशी^०) D₁ T₁ G₂ s [s]पि (for वै) —^b) D₁ भोज B₁ s Dn₁ ns D₂ तस्माद्भोज सयादव —^a) D₂ reads 78^a-79^b twice —^०) K₂ यदुभिश्च D₁ S (G₂ s absent) तु (for च) Ś₁ शिविर, D₂ शबिर; M₂ शिविर (for शबिर) Ś₁ reads from वि up to रुत्तम (in 80^a) on marg D₁ corrupt —^a) Ś₁ K₁ शिवेश; D₁ शिवाच् (for शिवेश) D₁ प्रतर्दन

79 For the repetition in D₂, of v. 1 78 B₂ s partly damaged Ś₁ reads 79 on marg —^a) Ś₁ अष्टकश्च, T₁ G₂ s अष्टकश्च (for अष्टकश्च) D₁ S (G₂ s absent) तु (for च) —^b) Ś₁ K₁-3 D₁ रुप दश्वो; K₂ पुरुषोद्; K₂ Dn₁ ns D₂ पृपदश्वो; V₁ Bo 1 s-5 Da D₂ रु (D₂ उ)दानाश्वो; D₂ s s ऋप दश्वो (for रुश^०) K₁ T₁ G₂ s [s]ष्टकाद् (for सष्ट^०) Ś₁ K₁ s D₁ क्षति (for क्षति) M₁ शदश्वोऽष्टकानपि (sic) —^०) Ś₁ K₁-4 रुप (Ś₁ 'श)दश्वद्, K₂ Dn₁ ns D₂ s s ऋ (D₂ पृ)प^०, V₁ Bo 1 s-5 Da D₂ रुश (B₁ 'ल)नाश्वद्; D₁ दद^० (for रुशदश्वद्) Da₁ भवद्वाजो (for भरद्वाजो) —^a) Ś₁ K₂ V₁ Bo-2 Da D₁ M₂ तथा (for तत^०) —^०) Ś₁ B₁ D₁ T₁ M₁ s त; Dn₂ D₂ तु (for त्वं) —^०) D₁ T₁ G₂ s परं चासिम् (for परमासिम्) D₂ अवाप्तवान्.

80 Ś₁ reads 80 on marg —^a) K₂ Bo. s Dn₁.

कृत्तिकाश्वास नक्षत्रमसेरभिश्च दैवतम् ।
 रोहिण्यो गोत्रमस्याथ रुद्रश्च गुरुलक्ष्मः ॥ ८०
 असेरष्टौ च नामानि रहस्यानि निबोध मे ।
 पाण्डवेय सदा यानि कीर्तयल्लभते जयम् ॥ ८१
 असिर्विशसनः खड्गस्तीक्ष्णवर्त्मा दुरासदः ।
 श्रीगर्भो विजयश्चैव धर्मपालस्तथैव च ॥ ८२
 अग्न्यः प्रहरणानां च खड्गो माद्रवतीसुतः ।

महेश्वरप्रणीतश्च पुराणे निश्चयं गतः ॥ ८३
 पृथुस्तूपादयामास घनुराद्यमरिंदम ।
 तेनेयं पृथिवी पूर्वं वैन्येन परिरक्षिता ॥ ८४
 तदेतदार्षं माद्रेय प्रमाणं कर्तुमर्हसि ।
 असेश्च पूजा कर्तव्या सदा युद्धविशारदैः ॥ ८५
 इत्येव प्रथमः कल्पो व्याख्यातस्ते सुविस्तरः ।
 असेरुत्पत्तिसंसर्गो यथावद्भरतर्षभ ॥ ८६

C 12 6208
 B 12.166 86
 K 12.164 89

ns Ds : : तस्य, V1 B1-3 : : Ds T1 G1 : M इत्य, Da यस्य, Ds चान्य, T2 [न]स्य तु (for चास्य). Ds G2 कृत्तिकाण्य (G2 'न्य'स्य नक्षत्रम् —^b) T2 तु (for च) V1 B (except B1) Da D1 : M2 देवता (D1 'ठ'), Ds देवता (for 'त्तम्) —^c) Ks दुहिणो, Ks : Ds : रोहिणी; V1 B Da Dn1 ns Ds : रोहिणी (for 'प्यो) S1 K1 : : D1 गौतमस्याय, Ks Dns Ds : गोत्रमाम्याप्य (for 'मस्याय) Gs रोहिण्यामुद्गमो स्याय (gloss उद्गमो दैत्यवधाय परिवो भ्रमणम्) —^d) Ds T G2 : रुद्राश्च Da1 D1 गुरुलक्ष्म, Dns Da. 1 : T1 G2 : कुरुलक्ष्म (D1 G2 : 'मा, T1 'म') (for गुरुलक्ष्म)

81 V1 reads 81^a-85^b on marg —^a) Ks Dn1 ns Ds : : द्वि (for च) —^b) Ds om (hapl) 81^b —^c) D1 पाण्डव च; M2 'क्षेप' —^d) Ks M2 कीर्तये (M2 'येत्) (for 'येत्) Ds फल, T2 चल (for लक्ष्म)

82 = (var) 12 121 19 B2 : partly damaged V1 reads 82 on marg —^a) K1 विदामन, M2 'मना —^b) Ks यमं, Ks Bo : : Dns Ds : : -धारो, V2 Ds T1 G2 : चर्मा, Ds घर्मा, G2 वर्त्मा (for वर्त्मा) Ds दुरामह (for दुरामद) —^c) G1 श्रीगर्भे —^d) Ds घर्माधारस् (for घर्मपालस्) Bo 1 नमोऽनु ते (for तथैव च) — After 82, Ds ins 421^a

83 V1 reads 83 on marg —^a) D1 भाघ, G1 उग्रं (for अग्र्य) Dns तु (for च) —^b) Ks B1 Da1 D1 : -सुत, Ks Da2 सुते (for सुत) Ds S (G2 : absent) खड्गो सुवि परिश्रुत — T2 G1 M om 83^a —^c) Ds प्रणीत — Ds ins after 82 Ds T1 G2 : after 83 T2 G1 M after 83^a

421^a एतानि चैव नामानि पुराणे निश्चितानि वै ।

[Ds इत्यष्टौ तस्य नामानि (for the prior half) Ds

खयमुक्तानि वेपसा, G1 पुराणे निश्चयो गत (for the post. half)]

84 V1 reads 84 on marg —^a) B1 प्रद्यस् (for पृथुस्) —^b) Ks : B1 : Dn1 ns Ds : : T2 G1 अरिंदम, D1 अरिन्मम, M2 अनुत्तम — After 84^b, Ks V1 m B (B2 orig) Da Dns Ds : : ins

422^a तेनेयं पृथिवी दुग्धा सस्यानि सुबहूच्यपि ।
 धर्मेण च यथा पूर्वं

[(L 1) B2 (marg as in text) तेनेव (for तेनेय) Ds इत्यानि B1 च (for तु) Bo च; B1 Da अय (for अपि) — (L 2) V1 B (B2 orig) Da Ds काल (for पूर्व)]

—^a) K1 वन्येन, B1 वैश्येन, Da1 वैशेन, D1 चक्रयोऽह (sic), Ds वेन्येन; Ds वैशेन (for वैन्येन) K1 (before corr as in text) रक्षता, Ds रक्षितं (for 'ता)

85 B2 partly damaged V1 reads 85^a on marg —^a) T2 G1 तथैतद् (for तदे) Ks Ds अर्थ (for आर्ष) V1 Bo 1 : : तस्यास्त्वमपि माद्रेय —^b) Bo 1 Da प्रमाणी (for 'ण) B2 om from कर्तुं up to युद्ध (in 85^a) K1 हृच्छसि (for अर्हसि) —^d) B2 damaged, B2 : विदारद (B2 'द); M2 'चिकीर्षुभि'

86 B2 partly damaged —^b) Ks B1 Dn1 ns Ds : : सु (B1 तु; Dns Ds स) विस्तरात्; Ds : स विस्तर (for सु) Ds T1 G2 : M मया ते कथित पुन, T2 G1 मया ते परिकीर्तित —^c) Ks 'ससर्गा Ds S (G2 : absent) एवमेवासिसर्गाय

87 ^a) V1 Bo : सर्वं चैवम्; B1 : सर्वथैवम्, Da सर्वं चैवम्; Ds corrupt, Ds : सर्वशैतद्; Ds सर्वं चैवम्; Ds S (G2 : absent) सर्वथा तम् (for 'थैतद्) Ks : Dn1 ns Ds : : इदं; Bo : : M2 इमं, M2

सर्वथैतदिह श्रुत्वा खड्गसाधनमुत्तमम् ।

लभते पुरुषः कीर्तिं प्रेत्य चानन्त्यमश्रुते ॥ ८७

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि पञ्चमधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६० ॥

१६१

चैशंपायन उवाच ।

इत्युक्तवति मीण्ये तु तूर्णीभूते युधिष्ठिरः ।
पप्रच्छावसरं गत्वा भ्रातृन्विदुरपञ्चमान् ॥ १
धर्मे चार्थे च कामे च लोकवृत्तिः समाहिता ।
तेषां गरीयान्कतमो मध्यमः को लघुश्च कः ॥ २
कसिंश्चात्मा नियन्तव्यस्त्रिवर्गविजयाय वै ।

संतुष्टा नैष्ठिकं वाक्यं यथावद्वक्तुमर्हथ ॥ ३
ततोऽर्थगतितर्त्तवन्नः प्रथमं प्रतिभानवान् ।
जगाद विदुरो वाक्यं धर्मशास्त्रमनुस्मरन् ॥ ४
बाहुश्रुत्यं तपस्त्यागः श्रद्धा यज्ञक्रिया क्षमा ।
भावशुद्धिर्दया सत्यं संयमश्चात्मसंपदः ॥ ५
एतदेवामिपद्यस्व मा ते भूच्चलितं मनः ।

इमे (for इह) K1 सर्वथैवादिह श्रुत्वा; Cv सर्वोदन्तमिह
श्रुत्वा —^b) B1 खड्गसाधनम् (slo), B2 s D1 s r S
(G2 s absent) 'स्या (D1 'श्वा) गमम् (for 'साधनम्)
D1 खड्गसाधनसत्तम. —^c) B1 s लभते (for लभते)
—^d) M1 इह (for प्रेत्य) G2 चानन्दम्; M2 चानतम्
(for चानन्त्यम्)

Colophon — Sub-parvan: Ś1 K B2 Da2 Dn1
D1-2 ० आपठर्म; V1 Da2 D1 S (G2 s absent) राज
धर्म — Adhy. name Ś1 K V1 B (B1 damaged)
Da Dn1 D1-2, M1 s खड्गोपपत्ति; D1 खड्गप्रभावकथनं
— Adhy no (figures, words or both) Da1 34,
Dn1 ns 36; D1 M 166; T G1 s 164; G2 163
— Śloka no Dn1 88, D2 89; D3 69

161

1 ^b) K1 s T2 G1 s M तूर्णीभूते (for 'भूते). —^c)
K2 s V1 B D (except D1, Dn2 D3 absent) S
(G2 s absent) [ज]वसथ (for [ज]वसर).

2 Before 2, M1 s ins युधिष्ठिर उवाच B2 partly
damaged —^a) D1 धर्मो (for धर्मे) D2 om
चार्थे —^b) B1 लोभवृत्ति; D2 लोकावृत्ति (for लोक
वृत्ति) B1 Da D1 s, G2 M2 s समाहिता (G2 M2
'त) (for 'द्विता) —^c) T2 G1 तेषां (for तेषां)
—^d) K1 य; G1 कै (for क)

3 B4 partly damaged. —^a) B1 चार्थो (for

चात्मा) K2 Dn1 ns D2-1 s ० निधातव्यम्; G1 न
हृतव्यम् (for नियन्तव्यम्) —^b) K2 D2 त्रिवर्गस्य ज
याय वै; B1 त्रिवर्गनियमाय वै —^c) K1 D2 संदष्टो,
K2 s Dn1 ns D2-1 s सद्धता; V1 B2 s s s D1 T
G2 s M2-4 संतुष्टा (D1 'ष्टो; M2 'ष्टं); B1 संस्तुष्टा;
G1 संयिष्टा (for संतुष्टा). D2 पप्रच्छ नैष्ठिकीं वाचं. —^d)
D2 अर्हति (for 'य)

4 ^a) M1 s ततोर्थं —^b) M2 प्रतिभावनात्

5 Before 5, K (except K1) V1 B Da Dn1 ns
D2 s s s ins. विदुर उवाच —^a) K2 D1 T1 G1 s s
य (K2 वा) हुश्रुत् (G1 'त्य) (for बाहुश्रुत्सं). D2 अर्थो
प्राप्तोपतस्त्याग (slo) —^b) D2 लुब्धा; G1 रुद्धा (for
श्रद्धा). K2 D2 यज्ञ (D2 'ज) क्रिया; B2 s-5 दात
क्रिया (for यज्ञक्रिया) Da क्षमा (for क्षमा) T2 G1
श्रद्धा यज्ञक्षमा क्रिया; G2 श्रद्धायज्ञक्रियाक्षमा —^c) K1
मया; M2 मया (for दया) M1 s नित्यं (for सत्य)
—^d) T2 G1 संशयद् (for सयमद्) Da चार्थसंपद;
D2 चात्मसधय, G2 'सपदा (for 'संपद) B1
संशय*र्थसपद

6 B2 s partly damaged —^a) B2 [ज]मिपद्यथ,
Da1 'पद्यस्व (for 'पद्यस्व). —^b) Da T2 G1 भूते
(by transp) —^c) B1 s Da D1 G2 M2 s 'न्मूलो
(for 'न्मूली) D2 कामार्थाद्, D2 धर्मार्था (for धर्मा
र्थाद्). —^d) G1 पुतदेव (for 'देक). K2 फल; B2
पर (for पदं). K2 Dn1 ns D2 हि मे (for हितम्).

एतन्मूलौ हि धर्मार्थावेतदेकरुपदं हितम् ॥ ६
 धर्मेणैवर्षयस्तीर्णा धर्मे लोकाः प्रतिष्ठिताः ।
 धर्मेण देवा दिविगा धर्मे चार्थः समाहितः ॥ ७
 धर्मो राजन्गुणश्रेष्ठो मध्यमो ह्यर्थ उच्यते ।
 कामो यवीयानिति च प्रवदन्ति मनीषिणः ।
 तस्माद्धर्मप्रधानेन भवितव्यं यतात्मना ॥ ८
 समाप्तवचने तस्मिन्नर्थशास्त्रविशारदः ।

पार्थो वाक्यार्थतच्चज्ञो जगौ वाक्यमतन्द्रितः ॥ ९
 कर्मभूमिरियं राजनिह वार्त्ता प्रशस्यते ।
 कृषिवाणिज्यगोरक्ष्यं शिल्पानि विविधानि च ॥ १०
 अर्थ इत्येव सर्वेषां कर्मणामव्यतिक्रमः ।
 न ऋतेऽर्थेन वर्तेते धर्मकामाविति श्रुतिः ॥ ११
 विजयी ह्यर्थवान्धर्ममाराधयितुमुत्तमम् ।
 कामं च चरितुं शक्नो दुष्प्रापमकृतात्मभिः ॥ १२

C. 12 6222
 B 12 167 13
 K 12.163 13

V1 Bo १ एतदेव हित परं; B1. १ १ Da D1 १ १ T1 एत
 देव पर हित

7 *) K1 om from धर्मे up to ह्यर्थ (in 8^b) V1
 Bo-2. १ Da1 हि (for [ए]त्र) K1 D1 धर्मेण वर्षती
 इत्य —^b) M1 धर्मे लोकाः प्रतिष्ठिताः —^c) B1 लोका
 (for देवा) S1 K1. १ १ Da D1 दिविगा, K1 V1
 B D1 १ S (G1 १ absent) दिवि च; Dn1. n1 यद्
 पुर; D1 १ १ विदुषुर (for दिविगा as in D1 alone)
 D1 धर्मेण देवं तदुपुर —^d) K1 वा नू, B1 Da सूर्यं
 (for चार्थं) S1 K1 Bo. १ १ १ Da D1 प्रतिष्ठित (for
 समाहित)

8 K1 om. up to ह्यर्थ (cf v l. 7) —^a) D1
 G1 धर्मे (for धर्मो) K1 १ V1 B1 १ Da D1 १ १ १
 गुणश्रेष्ठो, K1 १ गुणो ज्येष्ठो, B1 Dn1. n1 D1 M1 गुण
 श्रेष्ठो; D1 T1 G1 १ कुरुश्रेष्ठ (for गुणश्रेष्ठो) —^b)
 Dn1 मध्यमो (for 'मो). V1 Bo-3 १ Da D. स्वयं,
 B1 य स (for ह्यर्थ) —^c) 8^a is damaged in B1 १
 —^d) K1. १ D1 M1 १ तस्माद्धर्मप्रधानेन —^e) Da1 D1
 यतात्मन (D1 'ना), T1 ययात्मना (for यतात्मना)
 — After 8, K1 १ १ V1 B (B1 १ damaged) Da
 Dn1 n1 D1-1 1-2 T G1 १ १ M1 १ ins

423* तथा च सर्वमूर्तेषु वर्तितव्यं ययात्मनि ।

[B1 यथा, G1 तथा (for तथा) M1 धर्ममूर्तेषु (for
 एव) V1 B1 Da D1 तथा मूर्तेषु मूर्तेषु, Bo १ यथा (B1
 तथा) मूर्तेषु सर्वेषु (for the prior half) Bo १ १ भवितव्य
 (for वर्ति) D1 विचक्षणै, D1 T1 G1 ययात्मना, G1 १
 M1 १ ययात्मना (M1 'ना) (for ययात्मनि)]

After 8, M1. १ read 13-16

9 Before 9, K1 V1 B Da Dn1 n1 D1 १ १ १ ins
 वैशंपायन उवाच —^a) K1 समस्तवचने —^b) B1 अथ,
 Da D1 अर्थे (for अर्थं) D1 S (G1 १ absent) भीम
 कर्त्रा धर्मज्ञय —^c) K1. १ १ V1 B Dn1 n1 D1-1 १ १

धर्मार्थं (for वाक्यार्थं) D1 S (G1 १ absent) ततोर्थ
 गवितरावज्ञो —^d) K1. १ १ V1 B Da Dn1 n1 D1-1
 1-2 S (G1 १ absent) प्रचो (K1 'णा, D1 'णो, M1
 'पो)दित (for अतन्द्रित) — After 9, the sequence
 in D1 T1 G1 १ १ 13-16, 424*, 10-12

10 For the sequence in D1 T1 G1 १ १ and M1. १,
 cf v l 9, 8 Before 10, K1 V1 B Da Dn1 n1 D1
 १ १ १ ins अर्जुन उवाच B1 damaged —^b) D1 न
 हि वार्त्ता, G1 M1 इहावर्त्ता (sic), M1 इह वक्ता (for
 इह वार्त्ता) —^c) S1 K1 कृति, K1 V1 Bo १ १ Dn1.
 n1 D1 १ कृषिर् (for कृषि) B1 -गोरक्ष, Dn1 D1
 -गोरक्ष (for -गोरक्ष्य) K1-1 D1 १ 1-2 T G1. १ १ M1. १
 कृषिर्वाणिज्या (D1 1-2 'ज्य) गोरक्ष्य (K1 'ह्या, D1 T1
 'क्षा), B1 कृषिगोरक्ष्यवाणिज्य —^d) Da2 शिलानि,
 D1 शिल्पानि (for शिल्पानि) D1 वा (for च)

11 For the sequence in D1 T1 G1 १ १ and M1. १,
 cf v l 9, 8 B1 partly damaged —^a) M1 इत्येव
 (for व) —^b) D1 T1 G1 १ १ अत्युपक्रम, T1 G1 अत्युप
 (for अत्यति) —^c) K1 न च ते, K1 B1 D1 न
 ह्येते, K1 न स ते; K1 V1 Bo १ १ Da Dn1 n1 D1 १
 T1 G1 M1 १ १ न ह्येते, D1 १ न श्रुते, D1 १ न ह्येते,
 T1 G1 निर्द्वन्द्वे; G1 निर्द्वन्द्वे; M1 न ह्येते (for न ऋते)
 K1. १ D1 १ वर्तेत; Da M1. १ वर्तेते, D1 वर्ते* (for
 वर्तेते) D1 निर्द्वन्द्वेर्त्थे निवर्तेते

12 For the sequence in D1 T1 G1 १ १ and in
 M1 १, cf. v l 9, 8 K1 १ D1 १ om (hapl) 12^a-13^b,
 S1 V1 read the same on marg B1 partly damaged
 Dn1 repeats 12^a after 13^b —^a) K1 विषये, K1
 Dn1 n1 D1 १ १ विषयैर्, V1 Bo विषयो, B1 १ १
 Da विषयी; B1 विषया, D1 विषयेद् (for विजयी)
 K1 D1-1 अर्थवान् (for ह्यर्थं) D1 S (G1 १ absent)
 विषयेतार्थवान्धर्मम् —^b) D1 उद्यमं (for उद्यमम्).
 —^c) D1 lacuna, M1 १ कामश्च (for कामं) Bo १ १

C 12. 6723
B 12 167 14
K 12. 165. 14

अर्थस्यावयवावेतौ धर्मकामाविति श्रुतिः ।
अर्थसिद्ध्या हि निर्वृत्तावुभावेतौ भविष्यतः ॥ १३
उद्धृतार्थं हि पुरुषं विशिष्टतरयो नयः ।
ब्रह्माणमिव भूतानि सततं पर्युपासते ॥ १४
जटाजिनधरा दान्ताः पङ्कदिग्धा जितेन्द्रियाः ।
मुण्डा निस्तन्तवश्चापि वसन्त्यर्थार्थिनः पृथक् ॥ १५
कापायवसनाश्चान्ये इमश्चुला हीसुसंयुताः ।
विद्वांसश्चैव शान्ताश्च मुक्ताः सर्वपरिग्रहैः ॥ १६

चारयित्; B₁ Da स्वा(Da वा)चरितु (for च चरितु).
M₁ s शक्यो (for शक्ते) — After 12, M₂ reads 17

13 For the sequence in D₁ T₁ G₂ s and in M₁ s,
of v 1 9, 8. K₂ s D₁ s om 13^{ab} (cf. v 1 12).
K₈ om. 13 Ś₁ V₁ read 13^{ab} on marg —^b) D₁
T₁ G₂ s स्मृति; G₁ M स्थिति (for श्रुति).
— After 13^{ab}, D_{ns} repeats 12^{ab}. —^c) D₄ च (for
हि) K₅ D_{ns} ns D₂ s s विनिर्वृत्ताव्; V₁ B (B₁
damaged) Da D₅ 7 T G₂ s s M₂ s [अ]मिनिर्वृत्ताव्
(for हि निर्वृत्ताव्). —^d) Ś₁ K₁ s D₉ एव (for
पुत्रौ)

14 For the sequence in D₁ T₁ G₂ s and in
M₁ s, of v 1 9, 8 B₁ partly damaged —^a) K₅
D_{ns} तद्गतार्थं, V₁ B₀ s उद्धृतार्थं (for उद्धृ^c) D₅
च (for हि). —^b) B₀ विशिष्टतरयो नयः —^c) G₁
प्राह्णमिव

15 For the sequence in D₁ T₁ G₂ s and in
M₁ s, of v 1 9, 8. B₂ partly damaged —^a) D₁
धांता (sio) (for दान्ता). —^b) D₂ s s पङ्कदिग्धा,
M₄ पङ्कदिग्धा (for 'दिग्धा). M₂ जितेन्द्रिय —^c) D₁
G₁ मुण्ड- (for मुण्डा). D₁ निस्तन्तवश्च; D₄ लिप्ताननाश्च;
D₇ निस्तन्तवश्च; T₂ G₁ निस्तन्तवश्च (for निस्तन्तवश्च). B₂
चैव (for चापि) —^d) D₄ सतततरार्थिनः, M₄ वस
त्यर्था (for वसन्त्य) M₂ कश्चिद् (for पृथक्)

16 For the sequence in D₁ T₁ G₂ s and in
M₁ s, of v. 1 9, 8 G₁ om. 16 B₁ damaged
—^a) K₁ s B₁ Da₁ D₂ s M₄ कृपा (K₁ B₁ काशा)य
वसनाश्च (D₁ 'नाच्' (for कापाय'). D₁ चांते (for
चान्ये) —^b) D₄ समुल्ला; G₂ इमश्चुला, M₁-s
इमश्चुलो (for इमश्चुला) K₁ D₁ T₁ G₂ s ही (D₁ T₁
G₂ हि; G₂ नि)सुसंयुता; K₁ D₉ M₁ s 'संयुता;

अर्थार्थिनः सन्ति केचिदपरे स्वर्गकाङ्क्षिणः ।
कुलप्रत्यागमाश्चैके स्वं स्वं मार्गमनुष्ठिताः ॥ १७
आस्तिका नास्तिकाश्चैव नियताः संयमे परे ।
अप्रज्ञानं तमोभूतं प्रज्ञानं तु प्रकाशता ॥ १८
भृत्यान्भोगैर्द्विषो दण्डैर्यो योजयति सोऽर्थवान् ।
एतन्मतिमतां श्रेष्ठ मतं मम यथातथम् ।
अनयोस्तु निबोध त्वं वचनं वाक्यकण्ठयोः ॥ १९
ततो धर्मार्थकृशलो माद्रीपुत्रावनन्तरम् ।

K₅ V₁ B (B₁ damaged) Da D_{ns} ns D₂ s s s हीनि
पेषिण (B₀ D₂ s s s 'नः); D₄ स्त्रीपुमज्जटा (sio),
T₂ जानुमंयुता. —^c) D₉ विशुद्धाश्च (for विद्वांसश्च)
Da D₁ T₁ G₂ s M₁ s s दांताश्च (for दान्ताश्च)
—^d) Da स्वक्तसर्वपरिग्रहा (Da₁ 'हे); M₂ मुक्ताश्चैव
परिग्रह — After 16, D₁ T G₂ s ins

424* अर्थार्थिनः सन्ति नित्य परितप्यन्ति कर्मभिः ।

17 M₂ reads 17 after 12 —^a) B₀ s s D₅
सदा (for सन्ति). —^c) B₀ s s D₁ s T₂ G₁ M₁-s
कुलप्रत्यागमाश्च, D₁ G₂ s 'वाश्च (for 'माश्च) K₁
चैकं; Da चांते (for चैके). —^d) G₁ स्वस्वं (for स्व
स्व). K₁ s s V₁ B Da D_{ns} ns D₂ s s 7-0 S (G₂ s
absent) धर्मम् (for मार्गम्). K₂ s स्व स्व मार्गप्रति
ष्ठिता; D₄ स्व स्वधर्ममनुष्ठिता.

18 B₂ partly damaged —^a) D₁ आस्तिका (for
आस्तिका) M₂ s चार्थे (for चय) B₀ s आस्तिका
श्चैव नियता. —^b) B₀ s घटिनः; D₉ निरता (for
नियता) B₁ सुयया, D₅ सदाथे (for सयमे) M₄
नियताः सयमेतरा. —^c) B₀ s s Da D₁ अप्रज्ञा (D₁
'जा)त, M₂ s अप्रज्ञाना (sio) (for 'ज्ञान). D₅ ततो
भूतं (for तमोभूत) —^d) D₅ प्रज्ञानम् (for 'न)
Ś₁ K₂ s D₁ च (for तु) V₁ B₁ Da D_{ns} प्रकाशते;
B₀ s s D_{ns} D₂ 'शिता, D₁ 'शिता; D₅ 'शतं; T₂
G₁ 'दानाश्च (for 'दाता)

19 B₂ s partly damaged —^a) Da₁ M₂ भृत्या
(for भृत्याश्च) D₁ भोगे; G₁ M₁ s योगैर् (for
भोगैर्). D₄ द्विषा (sio), M₁ विशो (for द्विषो)
Da₁ दंडे (for दण्डैर्) —^d) T₂ यथागतं (for 'तथम्)
—^e) K₁ अनार्यश्च (for अनयोश्च). T₂ G₁ अनयोस्त्विति
बोधस्व (T₂ 'स्त्व). —^f) D₄ वाक्यकण्ठयोः; D₁
T G₂ s s मुक्ककण्ठयोः, M₁ s वाक्यकाण्ठयोः; M₂ s

नकुलः सहदेवश्च वाक्यं जगदतुः परम् ॥ २०
 आसीनश्च शयानश्च विचरन्नपि च स्थितः ।
 अर्थयोगं दृष्टं कुर्याद्योगंरुच्चावचैरपि ॥ २१
 अस्मिस्तु वै सुसंवृत्ते दुर्लभे परमप्रिये ।
 इह कामानवाप्नोति प्रत्यक्षं नात्र संग्रहः ॥ २२
 योज्यो धर्मेण संयुक्तो धर्मो यथार्थसंयुतः ।
 मध्विवामृतसंयुक्तं तस्मादेतौ मताविह ॥ २३
 अनर्थस्य न कामोऽस्ति तथार्योऽधर्मिणः कुतः ।

तस्मादुद्विजते लोको धर्मार्थाद्यो बहिष्कृतः ॥ २४
 तस्माद्धर्मप्रदानेन साध्योऽर्थः संयतात्मना ।
 विश्वस्तेषु च भूतेषु कल्पते सर्व एव हि ॥ २५
 धर्म समाचरेत्पूर्वं तथार्यं धर्मसंयुतम् ।
 ततः कामं चरेत्पथात्सिद्धार्यस्य हि तत्फलम् ॥ २६
 विरेमतुस्तु तद्वाक्यमुक्त्वा तावधिनोः सुतौ ।
 भीमसेनस्तदा वाक्यमिदं वक्तुं प्रचक्रमे ॥ २७
 नाकामः कामयत्यर्थं नाकामो धर्ममिच्छति ।

C. 12. 623
 B. 12. 167 28
 K. 12. 165. 23

वाक्यकारयो (for वाक्यकण्ठयो)

20 Before 20, Ks V1 B Da Dnl. ns D2 2 2 2 ins वैशंपायन उवाच —^a) D1 S (G2 4 absent) तथा (for ततो) Da3 om. from शलौ up to मोत्र (in 43^d) —^d) D1 S (G2 4 absent) वाक्यमूचन् रुचन्

21 Da3 om. 21 (cf. v l. 20) Before 21, Ks V1 B Da1 Dnl. ns D2 2 2 2 ins नकुलसहदेवावृत्तु B2 4 partly damaged —^b) K2 4 4 Dnl. ns D2 2 2 वा (for च). D1 स्थिता —^c) D2 अर्थयोगे; M2 अर्थो योग (for अर्थयोगं)

22 Da3 om. 22 (cf. v l. 20) B2 om. 22^{ab} B2 partly damaged —^a) K2 D2 अस्मिन्; V2 Da1 D1 S (G2 4 absent) तस्मिस्तु (for अस्मिस्तु) K1 2 V1 Bo 1. 4 4 Da1 D2 2 T G1 2 M सुनिर्द्धं (K1 2 'वृत्ते; K4 सुसंवृत्ते; K5 Dnl. ns D2-4 2 विनिर्द्धं (D1 'वृत्ते; D1 समं वृत्ते (for सुसंवृत्ते) —^b) D1 दुर्लभो (for 'भे) D1 T2 G1 परमं (for परम) —^c) D2 कामम् (for कामान्) —^d) Da1 प्रत्यक्षान् (for 'क्ष) M प्रत्यक्षं पृथिवीनिपि

23 Da3 om. 23 (cf. v l. 20) —^a) M2 योज्यं (for योज्यो) D2 यो अर्थो धर्मसंयुक्तो —^b) T2 G1 धर्मसाध्यैः संयुत —^c) K1 मधुरमृतसंयुत, K2 V1 B Da1 D1 1 2 S (G2 4 absent) मध्विवामृतसंयुत (K2 B2 D1 2 T2 G1 'संयुतं); K5 Dnl. ns D2 2 2 वदित्वामृतसंवाटं (K1 'संयुतं); D2 मिलित्वामृतसंयुतौ —^d) Bo 1 (marg as in text) मतो हि नौ (for मताविह)

24 Da3 om. 24 (cf. v l. 20) —^a) D2 अनर्थस्य च (for अनर्थस्य) —^b) G1 [3] धर्मेण (for 'र्मिण) D2 कृत (for कृत) —^d) D2 om (hapl) 24^{ed}.

—^c) K1 2 D1 2 2 M2 लोके (for लोको) —^d) D2 धर्मार्थार्यो (for 'र्थार्यो) Da 1 S (G2 4 absent) धर्मार्थार्यां बहिष्कृत्वात्

25 Da3 om 25 (cf. v l. 20) B2 partly damaged —^a) K1 2 2 Bo Dnl. ns D2-3 2 T2 G1 M2 4 धर्मे (Dnl. 'में) प्रदानेन; B2 Da1 'विदानेन (for 'प्रदानेन) —^b) K2 V1 B Da1 D1 1 2 S (G2 4 absent) सेन्यो (for साध्यो) D1 सवतात्मना —^c) D2 विश्वे हेतु (for विश्वस्तेषु) K2 2 V1 B (B2 damaged) Da1 Dnl. ns D2 2 2 हि; D2 [क्ष]पि (for च) —^d) V1 M1 2 कल्पते; D2 2 T1 कल्पते; G2 कल्पते (for कल्पते) K4 2 V1 B (B2 damaged) Da1 Dnl. ns D2-3 2 सर्वम् (for सर्व) Bo D2 ह, D1 S (G2 4 absent) च (for हि) K2 कल्पते सर्वतो बहि-

26 Da3 om 26 (cf. v l. 20) —^a) S1 K2 2 D1 संचरयेत् (for समाचरेत्) —^b) K1 तथार्यं, K2 B1 2 2 Dnl. ns D2-3 1 2 S (G2 4 absent) ततोर्थं (M2 तदर्थं) (for तथार्यं) V1 B (except B2) Da1 D2 1 S (G2 4 absent) धर्मसहित (for 'संयुतम्) —^d) T2 G1 तु (for हि) K4 D2 2 2 तत्पर; Bo यत्फलं (for तत्फलम्) K Dnl. ns सिद्धार्यं स हि तत्पर

27 Da3 om. 27 (cf. v l. 20). Before 27, Ks V1 B Da1 Dnl. ns D2 2 2 2 ins वैशंपायन उवाच —^a) D2 2 G1 विरेनतस्य (for 'तुम्) D2 T2 वदा, M2 4 ततो (for तु तद्) —^b) B1 Da1 Dnl. ns D2 1 2 तावधिनौ; M1 2 वैशंपायनो, M2 तावधिनौ (for तावधिनो) B1 D2 दमौ (for सुतौ) G1 उरुवता धिनौ सुतौ —^c) D1 1 T1 G1 2 2 M1 ततो (for वदा) —^d) M2 इम (for इद)

28 Da3 om. 28 (cf. v l. 20) Before 28, Ks

नाकामः कामयानोऽस्ति तस्मात्कामो विशिष्यते २८
 कामेन युक्ता ऋषयस्तपस्येव समाहिताः ।
 पलाशफलमूलाशा वायुभक्षाः सुसंयताः ॥ २९
 वेदोपवादेष्वपरे युक्ताः स्वाध्यायपारगाः ।
 श्राद्धयज्ञक्रियायां च तथा दानप्रतिग्रहे ॥ ३०
 वणिजः कर्षका गोपाः कारवः शिल्पिनस्तथा ।
 दैवकर्मकृतश्चैव युक्ताः कामेन कर्मसु ॥ ३१

Ds 10s. भीष्म (sic) उवाच; Ks V1 B Ds1 Dn1 ns
 D2 s s s भीमसेन उवाच —^a) D2 s नकाम' (for
 नाकाम'). D1 s 7 T2 M1 s s कामयंत्यर्थान् (D1 'यो';
 D4 'यं') (for कामयत्यर्थं) —^b) M4 नकामो (for
 नाकामो). D1 om from कामो up to स्ति (in 28^a).
 — After 28^{ab}, D4 reads 29^{ab} —^c) T2 कामनानोऽस्ति;
 G1 कामयानोऽस्ति (for 'यानोऽस्ति) —^d) V1 [s]विदि
 व्यते; Ds [s]पि विद्यते; Ds विनिव्यते; M4 विदोप्यते
 (for विदिव्यते).

29 Ds2 om. 29 (of. v. 1 20). B2 s partly
 damaged. Ds reads 29^{ab} after 28^{ab} —^a) Ks
 om. from कामेन up to युक्ता (in 30^b) M1 s युक्तया
 (for युक्ता). K1 B1 Ds1 Ds M ऋषयसु; B1 ऋष
 यसु (for ऋषयसु) —^b) Bo s s तपसे च; B1 तप
 सेव; D1 तपसीय; M2 s तत (M2 तप) एव (for
 तपस्येव). T2 M समास्थिता (for 'हिता) —^c)
 Dns पलाशः; D1 फलाश (for प') K1 s Dn1 ns
 D2-s s s मूलादा (D2 'दौ') (for मूलाशा) V1 B
 (B2 s damaged) Ds1 Ds फलमूलादिनो दांता, D1
 S (Gs s absent) फ (D1 T1 Gs पा)लाशा शाकमूलाशा
 (G1 'ला वा) —^d) Bo s वायुभक्षया (for 'भक्ष').
 K1 समायता; B1 Dn1 Ds T2 M2 सुसंयुताः; Ds
 सुसंयिता. (for सुसयता)

30 Ds2 om. 30 (of. v. 1 20). Ks om. up to
 युक्ता (of. v. 1. 20) —^a) Ks V1 B Ds1 Dn1 ns
 D2-s. 7-9 S (Gs s absent) वेदोपवेदेषु (for 'वादेषु).
 K2 s B2 D1 7 परे (for अपरे). Ds वेदाय वेदेष्वपरा-
 —^b) B1 D2 s श्रद्धा; D1 S (except M2, Gs s
 absent) श्राद्धे (for श्राद्ध-). —^c) Bo 1 s Ds1
 दानपरिग्रहे; T2 G1 M2 दाने प्रतिग्रहे (for दानप्रति').
 Dn1 तपो दानं प्रतिग्रहं.

31 Ds2 om. 31 (of v. 1 20). —^a) K2 s D1
 T2 वणिजा; Ks वर्णजः; Ds वणिजः; D1 वणिज
 (for वणिज). K1. 2. 4 Ds1 फ (K2. 4 का)र्षिका; Ks

समुद्रं चाविशन्त्यन्ये नराः कामेन संयुताः ।
 कामो हि विविधाकारः सर्वं कामेन संततम् ॥ ३२
 नास्ति नासीन्नाभविष्यद्भूतं कामात्मकात्परम् ।
 एतत्सारं महाराज धर्मार्थिवन्न संश्रितौ ॥ ३३
 नवनीतं यथा दध्नस्तथा कामोऽर्थधर्मतः ।
 श्रेयस्तैलं च पिण्याकाद्भूतं श्रेय उदक्षितः ॥ ३४
 श्रेयः पुष्पफलं काष्ठात्कामो धर्मार्थयोर्वरः ।

Ds कर्षुका; D1 काशिका (for कर्षुका) —^a) V1
 reads from कारव up to का (in 32^d) on marg.
 —^b) K1 s. s s V1 B (except B1) Ds1 Dn1 ns
 D1-s s. s s देवपर्म; D1 T1 G2 s M2 s s देवाधरं;
 T2 G1 M2 देवाकर्म (for देव') B1 वृत्तान D1
 देवपर्मस्तार्थ्य —^c) G1 M2 युक्ता; M2 यत्ता (for
 युक्ता). Ds सर्वसु (for कर्मसु)

32 Ds2 om 32 (of v. 1 20). B2 s damaged
 V1 reads up to का on marg —^a) K2 s B2 Dn1
 ns D1-s s s पाविदांति, Ds1 आविदांति; M1 s प्रवि'
 (for चावि') Ks अन्यो; V1 Bo. s s एके (for
 अन्ये). B1 समुद्रं चाविदान्दोके —^b) D1 om. कामेन
 संयुता Ds1 मोहिता (for संयुता). —^c) D1 सर्वं
 (for सर्वं).

33 Ds2 om 33 (of v. 1 20) —^a) T2 नास्ति
 (for नासीन्) Ks Ds1 M2 s न भविष्यद् (M2
 'व्यन्); Ds भविष्यद्, D1 नामविता; Ds न वा
 भाति; T G1 2 s M1 s न भविता (for नामविष्यद्).
 —^b) D1 भूते (for भूतं) B1 Ds1 कामार्थकात्; B2
 D2 s 'रमक (B2 'रमका); D1 'रमन; D1 T1 G2 s
 काममृते; T2 G1 M कामादते (for कामात्मकात्) Bo
 भूतं कामात्मकारकं —^c) D1 एतत्सार; D1 'त्सारी
 (for 'त्सारं) —^d) Ds1 जभि, D1 दृढ, T2 G1
 यन्न; G2 अर्थ- (for अन्न). Ks B Dn1 ns D2 s s 1-9
 G1 सस्थितौ; Ds1 सहितं; M2 संगतौ (for सश्रितौ)

34 Ds2 om 34 (of v. 1 20). B2 partly damaged
 —^a) D1 दधि (for दध्न). —^b) G1 कामोर्थ — V1
 reads 34^a-35^d on marg With 34^{ad}, of Pañcatan
 tra III 99^{ad}. —^c) Ks Dn1 ns Ds हि, V1 Bo s
 s s D1 T G1. 2 s M2 न; M1 s s तु (for च) V1
 Bo 2 D1 T G1. 2. s M2 पिण्याको (M2 'कं) (for पि
 ण्याकाद्). B1 श्रेयस्तैलात् पिण्याको; D1 श्रेयस्तैलव
 पिण्याका. —^d) V1 Bo s Ds1 Ds-1 एतं; D1 भूतं

पुष्पतो मध्विव रसः कामात्संजायते सुखम् ॥ ३५

सुचारुवेषामिरलंकृताभि-

र्मदोत्कटाभिः प्रियवादिनीभिः ।

रमस्व योषामिरूपेत्य कामं

कामो हि राजंस्तरसामिपाती ॥ ३६

बुद्धिर्ममैषा परिपत्सितस्य

मा भूद्विचारस्तव धर्मपुत्र ।

स्यात्संहितं सद्भिरफल्युसारं

समेत्य वाक्यं परमानुशंसम् ॥ ३७

धर्मार्थकामाः सममेव सेव्या

यस्त्वेकसेवी स नरो जघन्यः ।

द्वयोस्तु दक्षं प्रवदन्ति मध्यं

C. 12 6251
B 12 167 40
K 12. 165 40

(for घृत्). Ks B1 s Dns D1-4 उदस्वित , D1 T1 उदस्वित , Dr T1 G1 s [s]प्युदस्वित (Dr 'ध्रुतः' Gs 'धित'), Ds उदस्वितः, Ds उदस्वित, G1 उदस्वित (for 'धित')

35 With 35^{ab}, cf. Pañcatantra iii. 99^{ab} Da3 om 35 (cf. v 1 20) B2 damaged. V1 reads 35 on marg —^a) Bo s Da1 पुष्पं फल D1 कामात् (for काष्ठात्) —^b) T2 यत् (for वत्) — D1 reads 35^{ad} twice —^c) Ks s Dns Dr पुष्पितो, D1 (second time) पुष्पितो (for पुष्पितो) Bo s D1 माध्वीक (for मध्विव) Dr T G1 s पर, Ms रस (for रस) D1 (first time) कामो नित्य रतिकर —^d) Ks Dn1 ns D1 s s (second time) s काम भान्यां तथा स्मृत — After 35, Ks Dn1 ns D1-4 s ins

425* कामो धर्मार्थयोर्योनि कामत्राय तदारमकः ।

नाकामतो ब्राह्मणा स्वधर्मार्थ-

नाकामतो ददति ब्राह्मणेभ्यः ।

नाकामतो विविधा लोकचेष्टा

तस्मात्कामं प्राप्तिवर्गस्य इष्ट । [5]

[(L 1) D1 [अ]पि (for [अ]ध) Ks D2 s s तदा लिक — (L 2) Dn1 D1 ब्राह्मण — (L 5) D1 प्राहवर्गस्य (for प्राप्तिवर्ग)]

36 Das D1 om. 36 (for Das, cf. v-1 20). —^a) Ś1 K2 s B1 s s सुचारुवेशामिर, D2 s न चारुवेषामिर —^b) Dns दमोत्कटाभिः, D1 प्रियाभिरेवं (for मदी कटाभिः) Ks Dn1 ns D2 s s प्रियदर्शनाभि (for 'वादिनीभिः') — K2 om 36^{cd} —^c) Ś1 K1 परस्व (for रमस्व) Ś1 चेशामिर; S (Gs s absent) योषि द्विर (for योषामिर) —^d) K1 तरसाविपाती; Ks V1 B (B1 damaged) परसामि (Ks 'ति') पाती, Ks Dn1 ns D1 s s परसो भवेत् (Dn1 'त्त'); Da1 पर साविमानी; D1 परसार्थगामी, Dr S (Gs s absent) परसा (Dr T1 Ms 'मो') भिराम (Gs 'काम') (for तर

सामिपाती)

37 Das om. 37 (of v 1 20). Dr S (Gs s absent) om 37^a B1 damaged. —^a) Ks s Dn1 ns D1-4 s परिखा (D1 s 'या, Ds s 'शा') स्थितस्य, V1 B (B1 damaged) Da1 Ds परसा हि राजन्; D1 प्रति पद्य राजन् (for परिपत्सितस्य) —^b) Dns विवादस; Dr T1 G1 s विरामस; Ms विराजस (for विचारस) Dr S (Gs s absent) राजपुत्र (for धर्मपुत्र) —^c) Dr T1 G1 सांख हित; T2 G1 सांख हित; G2 सांखा हित, Ms त्रय हित; Ms साख सुखं (for स्यात्सहित) Ms s त्रये च नित्य स्वविशेष (Ms 'प्य') मेहि — D1 repeats 37^d-40^d after 47^c —^d) Ks s V1 B s Dn1 ns D2 s s s ममेति वाक्यं (B1 'विवाक्य'), Bo 1. s s Da1 Ds 7 S (Gs s absent) समस्तवाक्यं (Bo s s 'क्य; Ds 'क्यात्'), D1 (first time) समेति वाक्यं; D1 (second time) ह्यफल्युसारं (for समेत्य वाक्य) Ks Da1 Dn1 D1 s s (both times) s परमानुशंसं (D1 'स्यात्'); Bo s s (marg as in text) Ds परमं (B1 'मो') नृशस्य (Ds 'सं') (for परमानुशस्यम्)

38 For the repetition in D1, of v 1. 37 Das om 38 (of v 1. 20). B1 damaged —^a) Dr T1 G1 s s परमेव, T2 परमा हि; M क्रमशस्तु (for सममेव) —^b) K1 s s B1 Dn1 D2 s s (both times) 7-9 S (Gs s absent) ह्येकमक्त (Ks Ds 'सक्त; T2 G1 'पुत्र'); V1 Bo 1. s s Da1 Ds त्वेक भक्तः (Bo s s 'सेव्य') (for 'सेवी) — M1-2 ins after 427* M2 (also) s after 38^{ab}

426* त्रयोन्तु नित्यं त्वविशेषयितो हि ।

[M1 s त्रये च, M2 (both times) त्रयो हि M1 त्वविशेषयमेहि]

—^c) Ks V1 B1 s-s Dn1 ns D2 s s तयोस्तु (for द्वयोस्तु) K1 s s V1 B (B2 damaged) Dn1 ns D2 s s (both times) s दाक्ष्य; Da1 वाक्यं, Dr T2 G1 M साक्ष्य, Ds दाक्षं, T1 G1 s सक्तं (for दक्ष) K1

स उच्चमो यो निरतस्त्रिवर्गे ॥ ३८

प्राज्ञः सुहृच्चन्दनसारलिप्तो

विचित्रमाल्याभरणैरुपेतः ।

ततो वचः संग्रहविग्रहेण

प्रोक्त्वा यवीयान्विरराम भीमः ॥ ३९

ततो मुहूर्तादथ धर्मराजो

वाक्यानि, तेषामनुचिन्त्य, सम्यक् ।

उवाच वाचावितथं सयन्वै

बहुश्रुतो धर्मभृतां वरिष्ठः ॥ ४०

निःसंशयं निश्चितधर्मशास्त्राः

सर्वे भवन्तो विदितप्रमाणाः ।

विज्ञातुकामस्य ममेह वाक्य-

मुक्तं यद्वै नैष्टिकं तच्छ्रुतं मे ।

इह त्ववश्यं गदतो ममापि

वाक्यं निबोधध्वमनन्यभावाः ॥ ४१

यो वै न पापे निरतो न पुण्ये

नार्थे न धर्मे मनुजो न कामे ।

विमुक्तदोषः समलोष्टकाश्चनः

स मुच्यते दुःखसुखार्थसिद्धेः ॥ ४२

भूतानि जातीमरणान्वितानि

प्रदरंति (for प्रयदन्ति) D₄ (second time) १ मध्यः ; T₁ G₂ १ मध्यम (for मध्यं) —^d) G₁ M₂ १ स (M₂ य) उच्चमौजा (for स उच्चमो यो) K₄ १ V₁ B (B₂ damaged) D₁ D₁ ns D₂ १ १ (second time) १ १ [S]भिरत्सु; M₄ निवत्सु (for निरत्सु). D₄ (first time) त्रिवर्गो. — After 38, D₁ T G₁ १ १ M₁-१ ins.

427* विभज्य काल परिसेव्यमानः ।

[M₁ १ विपज्य (for विभज्य).]

— After 427*, M₁-१ ins 426*.

39 For the repetition in D₄, of v. 1. 37. D₂ om 39 (of v. 1 20) B₂ damaged for 39*. —^a) M₂ १ प्राज्ञः. T₂ G₁ तु यद् (for सुहृच्) — Before 39*, V₁ Bo. १ १ D₁ D₂ ins. वैज्ञपायन उवाच —^o) Ś₁ K₁-१ निग्रहेण, K₂ D₁ ns D₂ १ १ (both times) १ १ G₁ विस्तरेण (for विग्रहेण). —^d) K₂ D₁ ns D₂ १ १ [अ]थ धीरान्; T₂ तु राजन् (for यवीयान्). V₁ B D₁ D₁ (second time) १ १ T₁ G₁ १ १ M प्रोक्त्वा स भीमो (G₂ भीमो) विरराम (B₄ 'ज' राजन्

40 For the repetition in D₄, of v 1 37 D₂ om. 40 (of v 1 20). B₂ partly damaged —^a) D₁ T₂ G₁ इव; M₂ इह (for अथ). D₄ (both times) धर्मराजो. —^b) D₄ (first time) तेषाम् (for तेषाम्) K₂ V₁ Bo. १ १ १ प्रविचिन्त्य (for अनु) —^o) D₁ G₂ वाचा वितथं; D₁ वाचाविनयं; T₂ G₁ वाचं वितथ; M₂ राजावितथ (for वाचावितथ). V₁ Bo १ १ १ D₁ D₂ स्वयं (for सयन्) —^d) K₂ D₁ ns D₂ १ १ ह्यश्रुतो; V₁ Bo १ १ १ D₁ D₂ युधिष्ठिरो (for बहुश्रुतो) D₁ वरिष्ठः. (for वरिष्ठः).

41 D₂ om 41 (of v. 1. 20). Before 41, K₄ १ V₁ B D₁ D₁ ns D₂ १ १ १ ins युधिष्ठिर उवाच B₂ १ damaged. —^a) T G₂ M -सर्वशास्त्रा (M₂ 'स्त्रान्'; M₄ 'ज') (for धर्मशास्त्राः) —^o) K₁ V₁ D₁ १ १ विज्ञातुकामस्य; M₂ विज्ञातुकामस्तु (for 'तुकामस्य). D₂ तवेह (for ममेह). —^d) B₁ D₂ युक्तं; M₁ १ उक्त्वा (for उक्तं). D₁ S (G₂ १ absent) यद्वो (M₂ तद्वो) (for यद्वै) D₁ तद्वच्चि (for नैष्टिकं तच्) B₂ तद्वत्तं मे; D₁ तद्वच्च मे; D₄ नैपुणेन (for तच्छ्रुत मे) —^o) Ś₁ K₂ D₁ ns D₂-१ १ इह (for इह) D₁ S (G₂ १ absent) [अ]नुव्रंश (for त्ववश्यं) Ś₁ K₄ D₁ ममास्ति (for 'पि). —^o) D₁ D₁ T₁ G₂ १ वाक्यानि बोधध्वम् (for वाक्यं नि)

42 D₂ om. 42 (of v 1 20) B₂ १ damaged D₁ T₁ G₂ १ transp 42 and 43. —^a) G₁ पापे (for पापे) M₂ विद्वान् वास (for यो वै न पापे). B₁ विरतो; D₁ न निरतो, T₂ न रतो (for निरतो) —^b) D₁ १ धर्मो; M₂ नधे (for धर्मे) D₁ T₁ G₂ १ निरतो (for मनुजो) D₁ D₁ [S]तु (for न) —^o) B₂ विमुक्तसर्ग (for 'दोष'). V₁ B₁ D₁ D₁ S (G₂ १ absent) सम (V₁ B₁ D₁ स तु) फल्गुसारो; Bo १ १ १ D₂ स तु पूर्णसारो (for समलोष्टकाश्चन). —^d) K₂ V₁ Bo १ १ १ D₁ D₁ ns D₂ १ १ १ S (G₂ १ absent) विमुच्यते (for स सु). K₁ B₁ D₁ दुःखसुखार्थसिद्धि (K₁ 'द्वै'; D₁ 'द्व'); V₁ Bo १ १ १ D₁ D₂ १ T₁ G₁ १ १ M दुःखसुखारस सिद्ध (D₁ 'सुसिद्ध'; D₁ T₁ G₂ 'ससिद्धे'; G₁ 'ससिद्धि'); D₄ सुखदुःखार्थसिद्धे; T₂ सुखदुःखारससिद्धं

43 D₂ om. up to मोक्षं (of. v. 1. 20). B₂

जराधिकारैश्च समन्वितानि ।
भूयश्च तैस्तैः प्रतिबोधितानि
मोक्षं प्रशंसन्ति न तं च विद्मः ॥ ४३
स्नेहे नवद्वयस्य न सन्ति तानी-
त्येवं स्वयंभूर्भगवानुवाच ।
बुधाश्च निर्माणपरा वदन्ति
तस्मान्न कुर्यात्प्रियमप्रियं च ॥ ४४

एतत्प्रधानं न तु कामकारो
यथा नियुक्तोऽसि तथा चरामि ।
भूतानि सर्वाणि विधिर्नियुक्ते
विधिर्धलीयानिति वित्त सर्वे ॥ ४५
न कर्मणाम्भोत्यनवाप्यमर्थं
यद्भावि सर्वं भवतीति वित्त ।
त्रिवर्गहीनोऽपि हि विन्दतेऽर्थं

C 12 6260
B. 12 167 48
K. 12. 165 49

damaged D: T1 G2 s transp 42 and 43 —^a,
B2 lacuna for भूतानि जाती D1 भूतानि (sic), D2
एतानि (for भूतानि) K2 B1 D1 १ जाने (B1 यानि,
D1 जाति) मरणान्विता (D2 'त्वका)नि, K2 B2 Dn1 ns
D2 s s जातिमरणान्त्वकानि (D2 'न्वितानि) —¹
K2 s D1 om. (hapl) 43^b Da1 transp 43^b and
43^c —^b) K1 नराधिकारैश्च; T2 G1 M2 रजोविकारैश्च
(for जरा) B1 समर्थितानि (for समन्वि) —^c)
K2 D2 भूतैश्च (for भूयश्च). B2 तैस्तैः K1 s V1 B
(except B2) Da1 D2 s T2 G1 M दप (K1 s D2
प्रति; V1 B [except B2] D2 परि)पीडितानि, D1
T1 G2 s दपसेवितानि (for प्रतिबोधितानि) —^d
reads 43^b and repeats 43^b-44^a after 45^{ab}. —^d)
T2 च विन्दति (for प्रदायन्ति) S1 D1 विन्दते; K2 s
D1 १ १ च त न, Da यथा न, T1 G2 s ततश्च, M2
न तच्च (for न त च) B1 न त चोयुः (for न त च
विष्ण) Dn2 विद्म, D2 (first time) विष्ण, D2
(second time) विष्ण, D2 विष्ण, G1 M2 विष्ण (for
विष्ण)

44 For the repetition in D2, cf. v l. 43 —^a)
K2 स्नेहेन, D2 s s स्नेहो न (for स्नेहे न) K2 Dn1
ns युक्तस्य, D2 s s मुक्तस्य, T2 चघस्य, G1 बुद्धस्य
(for बद्धस्य) K2 D2 च सति तानि, K2 Bo 2 s Dn1
ns D2 s s न चास्ति मुक्तिर, V1 B1 s s Da D2 हि
(V1 च) नास्ति मुक्तिर, D2 (second time) हि तेन
नासीद; T2 G1 M हि नास्ति नास्ति (M मोक्ष) (for
न सन्ति तानि) D2 (first time) स्नेहादमुक्तस्य च तानि
सति —^b) K2 V1 B Da Dn1 ns D2 s s इति;
D2 (first time) M एवं, D2 (second time) द्वियं,
D1 T1 G2 s चैव (for [इति]चैव) G1 स्वयमुत्तर (for
'सूत्र) —^c) S1 K2 D1 बुधा स, K1 बुधा स;
K2 बुद्धाश्च, K2 बुद्धा स; Da बुद्धाश्च, D2 (second
time) द्वापार, D1 T G2 बोधाय, G1 बुद्धा च, G2
बोधानि (for बुधाश्च) K2 V1 B Da Dn1 ns D2 s s

(both times) s १-१ S (G2 s absent) भवति (for
वदन्ति) —^d) D2 (first time), १ S (G2 s absent)
या (for च)

45 For the repetition in D2, cf. v l. 43 S1
reads (sec m) from 45 up to 12 162 12 on marg
B2 s partly damaged —^a) S1 K1 D2 एतत्प्रधाने,
K2 s एतत्प्रधान, V1 B1 Da एवं प्रधानो; Bo 2 s s
D2 एवंप्रचा (Bo 'का)रो; D1 S (G2 s absent) एतच्च
मुख्य (for एतत्प्रधान) K1 s B1 D2 तु न (by transp),
K2 Dn1 ns D2-1 s च न; V1 Bo 2 s s D2 [s]त्र
न; Da1 न तु, T2 G1 M न च D2 s कामकारै
(D2 'मो) (for 'रो) —^b) B2 नियुक्तोऽसि (sic),
D2 च युक्तोऽसि, M2 नियुक्तोऽसि (for नियुक्तोऽसि)
K2 B1 वदामि, K2 Bo s Da Dn1 ns D2-1 १ s T
G1 s s M1 s करोमि; M2 s भवामि (for चरामि)
—^c) M2 transp भूतानि and सर्वाणि D1 भूतानि
(sic) (for भूतानि) D1 om from विधिर् up to
हीनोऽपि (in 46^a) K1 नियुक्ते, K2 G1 नियुक्ते; K2
D2 नियुक्तो, D1 न युक्ते, T1 G2 s नियुज्याद् (for
नियुक्ते) —^d) K1 M2 वेत्य; D1 T1 G2 s M1 विष्ण
(for वित्त) G1 सखे (for सर्वे)

46 D1 om up to हीनोऽपि (cf. v l. 45) S1
reads (sec m) 46 on marg —^a) V1 B Da D2
कश्चिदाप्सोपि (for कर्मणा) K2 s अनवाप्तमर्थं; B1
न वाप्यसर्वं, Da न चाप्यलभ्य (for अनवाप्तमर्थं)
—^b) K2 V1 B Da Dn1 ns D2 s s तद्वै; D2 सर्वे
(for सर्वे) K2 Da1 D2 वित्त, D2 यत्न; D1 S
(G2 s absent) विष्ण (T2 M2 s 'द्य) (for वित्त)
—^c) G1 त्रिवर्गहीने T2 G1 [s]पि च, M2 s विहित
(for ऽपि हि) D1 S (G2 s absent) प्राप्तुतेऽर्थं (M2
'र्थं) (for विन्दतेऽर्थं) —^d) K2 Dn1 ns D2 s s
सहो, M2 हसं (for इद) D2 गुप्तं (for गुह्यम्)
— After 46, D2 ins .

तस्मादिदं लोकहिताय गुह्यम् ॥ ४६
 ततस्तदर्थं वचनं मनोनुगं
 समस्तमाज्ञाय ततोऽतिहेतुमत् ।
 तदा प्रणेदुश्च जहर्षिरे च ते
 कुरुप्रवीराय च चक्रुरञ्जलीन् ॥ ४७
 सुचारुवर्णाक्षरशब्दभूषितां

मनोनुगां निर्धुतवाक्यकण्टकाम् ।
 निशम्य तां पार्थिव पार्थभाषितां
 गिरिनरेन्द्राः प्रशशंसुरेव ते ।
 पुनश्च पप्रच्छ सरिद्रासुतं
 ततः परं धर्ममहीनसत्त्वः ॥ ४८

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि एकपद्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६१ ॥

428* उक्त हि कर्मैव फलस्य हेतु ।

47 Before 47, MSS ins वैशपायन उवाच Śi reads (sec. m) 47 on marg —^a) V₁ B (B₁ damaged) D₅ तदत्र (B₁ इय) बुद्धेर, D₁ उदय्यबुद्धेर; D₁ S (G₈ & absent) तदत्र्य (T₂ दात्र्य-, G₁ दात्र) बुद्धेर (for ततस्तदत्र्य) K₅ D₁ ns D₂-4 मनोगत (for 'नुग) —^b) B D₅ समाप्त (B₁ मप्र)माज्ञा (B₂ D₅ 'स्या)य (for समस्तमाज्ञाय) D₁ S (G₈ & absent) तथा (M₂ हितं) (for ततो) K₁ [s]भि; K₄ & V₁ D₁ ns D₂ & 1 & S (G₈ & absent) हि, B Da D₅ स (B₁ D₁ सु) (for सति) D₄ हेतु (for हेतुमत्) —^c) K₂ & D₁ तत; K₃ मुदा; D₁ D₁ T₁ G₂ & M₁ & तथा, D₂ यथा; T₂ G₁ अथ (for तदा) Bo & (marg as in text) & & D₅ प्रसेदुश्च, D₂-4. 1-9 T₁ G₂ & प्रणेदुश्च (for प्रणेदुश्च) D₅ om the second च D₁ T₁ G₂ & जहर्षुस्तथैव, T₂ G₁ जहर्षु (G₁ 'षि)श्च रेभिरे, M जहर्षुश्च ते तदा (M₁ 'था) (for जहर्षिरे च ते) — After 47^{abc}, D₁ repeats 37^d-40^e —^d) K₁ चक्रुरजसा, K₂ & D₁ ns D₂ & & चक्रिरेजलिं (K₄ 'लीन्), D₁ T₁ G₂ M₂ चक्रु (D₁ 'क्रि)रजलिं (for चक्रुरञ्जलीन्)

48 Śi reads (sec m) 48 on marg —^a) K₅ D₁ ns D₂ & & चारुभूषिता; D₁ शब्दभाषितां (for शब्दभूषितां) — B₁. 2 & D₅ om (hapl.) 48^b —^b) B₁ D₅ मनोरमाम् (for 'नुगां) Śi K₁ & 4 D₁ विधुत; Bo & निर्वृत, B₁ D₅ उज्जित; D₁ T₁ G₂ & निर्गत (for निर्धुत) D₄ कंटक, M₄ कंटक (for कण्टकाम्) —^c) D₄ निशम्य (for निशम्य) K₂ पार्थभूषिता (for 'भाषितां) D₁ S (G₈ & absent) निशम्य तां पार्थिवभाषितां गिर —^d) B₁ चार्णां (for गिर) K₁ & B₁ (marg as in text) D₄ नरेन्द्र; B₁ D₅ नरेन्द्र (for नरेन्द्रा) K₂ & D₁ प्रशशंस वीर्यवान् (D₁ वीर्य),

Bo & Da 'शसिरे च, D₅ 'शसुरोजसा (for 'शंसुरेव ते) K₅ D₅ om. ते D₁ S (G₈ & absent) पार्थस्य सर्वे प्रणता वभूवुः. — After 48^{cd}, Śi K (except K₂) V₁ B Da D₁ ns D₂ & & 1-9 T G₂ & & ins

429* स चापि तान्धर्मसुतो महामना

सदा प्रतीतान्प्रशशंस वीर्यवान् ।

[D₁ T G₁ & & om. line 1 — (L 1) V₁ B (B₂ damaged) Da D₅ तथा च (for स चापि) Śi महामना (for 'मनात्) — (L 2) Śi K₁ & V₁ B Da D₅ & सदा प्रतीत; D₁ T G₂ & & तथैव राजा (for तदा प्रतीतान्); B (except B₁) Da D₅ पार्थिवान् (for वीर्य)] —^c) B₁ damaged B₁ & Da सरिद्रात्मज (for 'सुत) . — After 48^e, D₁ T₁ G₂ & ins

430* धर्मार्थकामेषु विनिश्चयज्ञम् ।

—^f) M₂ पार्थ; M₃ तप (for तत) . Śi K₁-4 D₁ & & धर्ममहीनतेजसं, K₅ B₁ D₁ ns D₂ & & 'चेतस; V₁ Bo-3 & Da D₅ प्रथममहीन (V₁ B₁ 'वीन)सेवित (V₁ 'तेजस), M₂ & धर्ममहीनसत्त्वं (M₂ 'त्वा) (for 'सत्त्व) — After 48, T₂ G₁ ins

431* युधिष्ठिर कौरववशागोसा ।

Colophon. Śi reads (sec m) the colophon on marg — Sub-parvan K Da D₁ ns D₁-5 & आपद्धर्म; V₁ राजधर्मेष्वापस्तु; Bo &-5 D₁ S (G₈ & absent) राजधर्म — Adhy. name Śi V₁ B₂-5 Da D₁ D₁ पद्मीता; K₂ & B₁ D₂ & & ष (D₂ & & स्त्र) ऋगीता (K₂ 'ता); K₅ खडताध्याय; Bo सद्गीता, D₁ दुर्गीताध्याय, D₅ चतुर्वर्गप्रशसा; M₂ अपवर्गनिवर्तन — Adhy no (figures, words or both) B₁ 154, B₂ & T G₁ & 165, D₁ 35, D₁ 37, D₂ 31, G₂ 164, M 167. — Śloka no Da₁ 53, Da₂ 50, D₁ ns 53, D₂ 44, D₅ 19.

१६२

युधिष्ठिर उवाच ।

पितामह महाप्राज्ञ कुरूणां कीर्तिवर्धन ।
 प्रश्नं कंचित्प्रवक्ष्यामि तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥ १
 कीदृशा मानवाः सौम्याः कैः प्रीतिः परमा भवेत् ।
 आयत्यां च तदात्वे च के क्षमास्तान्वदस्व मे ॥ २
 न हि तत्र धनं स्फीतं न च संबन्धिवान्धवाः ।
 तिष्ठन्ति यत्र सुहृदस्तिष्ठन्तीति मतिर्मम ॥ ३
 दुर्लभो हि सुहृच्छ्रोता दुर्लभश्च हितः सुहृत् ।
 एतद्धर्मभृतां श्रेष्ठ सर्वं व्याख्यातुमर्हसि ॥ ४

भीष्म उवाच ।

संधेयान्पुरुपात्राजन्नसंधेयांश्च तत्त्वतः ।
 वदतो मे निबोध त्वं निखिलेन युधिष्ठिर ॥ ५
 लुब्धः क्रूरस्त्यक्तधर्मा निकृतः शठ एव च ।
 क्षुद्रः पापसमाचारः सर्वशङ्की तथालसः ॥ ६
 दीर्घसूत्रोऽनृजुः कष्टो गुरुदारप्रधर्षकः ।
 व्यसने यः परित्यागी दुरात्मा निरपत्रपः ॥ ७
 सर्वतः पापदर्शी च नास्तिको वेदनिन्दकः ।
 संप्रकीर्णेन्द्रियो लोके यः कामनिरतश्चरेत् ॥ ८

C 12 8271
 B 12 168 8
 K 12.166 8

162

1 Ś1 reads (sec. m.) 1-12 on marg (cf. v 1 12 161 46) —^a) D1 पितामहे —^b) Ks Da Dn1 ns D2 s. s प्रीतिवर्धन, M2 कीर्तिवर्धन (for 'वर्धन') —^c) K2 s Dn1 D1. s. 1 0 T1 M2 s प्रस किंचि (T1 कश्चि)त्, V1 Bo 1 Da Ds किंचिप्रश्नः; B2 s. s कचि प्रश्नं (by transp) —^d) Ś1 K1-3 Da D1 0 त (for तद्).

2 Ś1 reads (sec. m.) 2 on marg —^a) D1 सौम्य, D1 T1 G2 s सेव्या; T2 G1 सर्वे (for सौम्या) —^b) D2 केश प्रीति परा भवेत् —^c) K1 वदते, D1 वदात्त्व (for वदात्वे) —^d) K1 s क्षेमात्, M2 क्षेमात् (for क्षमात्) V1 Bo. s. s Da Ds तद्, B1 ते (for तान्) M प्रवीहि (for वदस्व) Ks D1 सौम्य तव (D1 सौम्य तत्त्व) वदस्व मे, D1 T G1 s s क्ष (T2 G1 क्षे)मांश्चान्प्रमवीहि मे

3 Ś1 reads (sec. m.) 3 on marg —^a) D1 ह, T2 G1 च (for हि) M1 s यत्र (for तत्र) K1 प्रीतः; D1 श्रेष्ठं (for स्फीतं) —^b) D1 om 3^b-4^c —^c) B2 Ds T2 तिष्ठते (for तिष्ठन्ति) Bo om यत्र —^d) V1 Bo 1. s Da Ds [ह]ह (for [ह]ति) Ds मत् (for मतिर्)

4 Ś1 reads (sec. m.) 4 on marg D1 om 4^{abc} (cf. v 1. 3) —^b) D1 दुर्लभं D1 M2 हि; M1. s [S]मि (for च) Da1 हितः; G2 हि य (for हित) —^c) B1 एव; D1 G2 एतान् (for एतद्) Da धर्मं

विदा (for 'भृतां')

5 Ś1 reads (sec. m.) 5 on marg —^a) Cv सदेहा (gloss सदियन्तीति सदेहा, अधर्मकरणे शङ्कमाना) (for सधेयान्) M2 अपि मे (for पुरुषान्) —^b) D2 असद्योयांश्, Cv असदेहांश् (for 'धेयांश्) V1 B (B1 damaged) Da1 Ds सर्वेश (for तत्त्वत) Da2 सधेयांश् स सर्वेश —^d) V1 Bo Da नराधिप; B1-4 नराधिप, D1 युधिष्ठिरे (for 'ष्ठिर)

6 Ś1 reads (sec. m.) 6 on marg —^a) G1 लुब्ध, M2 लुब्ध (for लुब्ध) B2 s Da D1 s त्यक्तधर्मा, D1 S (G2 s absent) ह्यधर्मिणो (for त्यक्तधर्मा) Bo s Ds यो लुब्धस्त्यक्तधर्मा वै —^b) K2 s s B1 Ds M निकृति; V1 B1 s Da नैकृती, Dn1 ns Ds-1 s निकृति (for निकृत) Bo s s Ds नैकृती (Bo s 'ति) परवांश्चरुः —^c) Ks क्षुद्र (for क्षुद्र) —^d) Ds सर्वसगी (for 'शङ्की) G1 सर्वशक्तिपालस; M2 सर्वश कथितालस

7 Ś1 reads (sec. m.) 7 on marg —^a) Ks-s Da Dn1 ns D2 s 0 M2 कुटो, M1-s क्षिप्तो (for कष्टो) —^b) Da1 कुवदार (sio) (for गुरुदार). Ś1 K2 D1 s प्रदर्श (K2 D2 'र्ष)क; Da2 प्रधर्षका (for 'र्षक)

8 Ś1 reads (sec. m.) 8 on marg —^a) Ks Dns पापदर्शी, D1 परमदर्शी (hypermetris) (for पापदर्शी) —^b) D1 संप्रकीर्णेन्द्रिये लोके — V1 reads 8^d-11^e on marg —^d) Ks V1 Dn1 ns D2 s 1 s M1 काम (for काम) D4 नित्यतश्च (for निरतश्).

असत्यो लोकविद्विष्टः समये चानवस्थितः ।
 पिशुनोऽथाकृतप्रज्ञो मत्सरी पापनिश्चयः ॥ ९
 दुःशीलोऽथाकृतात्मा च नृशंसः कितवस्तथा ।
 मित्रैरर्थकृती नित्यमिच्छत्यर्थपरश्च यः ॥ १०
 बहत्तश्च यथाशक्ति यो न तुष्यति मन्दधीः ।
 अमित्रमिव यो भुङ्क्ते सदा मित्रं नरर्षभ ॥ ११
 अस्थानक्रोधनो यश्च अकस्माच्च विरज्यते ।

T₂ G₁ भवेत् (for चरेत्).

9 Ś₁ (sec m) V₁ read 9 on marg. —^a) B₁ असंतो; D_{ns} असत्या; D_r T G₁ s M₁ s s असभ्यो; G₂ असभ्यो (for असत्यो) D₁ विद्विष्टा (for 'ष्ट) —^a) D₁ T₂ G₁ चा (for च) D₁ व्यपस्थित (for [अ]नप'). — D_{ni} om. 9^a-10^a. —^a) D₁ G₁ पिशुनोऽथाकृतप्रज्ञो

10 D_{ni} om 10 (of v. 1 9) Ś₁ (sec m) V₁ read 10 on marg. —^a) K_s om. from दुःशीलो up to नृशंस (in 10^a) K_s दुःशीला; D₁ दुःशीर्णो (for 'लो) V₁ B₁ दुःखशीलोऽकृतप्रज्ञो (B₁ 'तार्थश्च); D_a D_r S (G_s s absent) दुःखशीलोऽकृत (D_r T₁ G_s 'लोत्; M₂ 'लीकृ)वात्सा च; D_s दुःशीलोऽकृवात्सा च —^a) B₁ मत्सरी (for मित्रैर्) K_s s D₁ अर्थकृते; K_s D₁ s T₂ 'कृतैर्; K_s B₂ s D_{ns} D_s s s अपकृतिर्; V₁ B₁ s D_a अपकृतिर्; B_o s अपकृति (for अर्थकृती) —^a) D_s lacuna for इच्छत्य. D_s अर्थकृतश्च (for 'परश्च). D_s क (for य.). K_s V₁ B D_a D_{ns} D_s s s इच्छतेर्ष परस्य य, D_r S (G_s s absent) आदत्तेर्ष (T₂ G₁ M₁ अदत्तेर्ष; M₂-s अदत्ते यो) धनेप्सया (T₂ 'च्छया).

11 Ś₁ reads (sec m) 11 on marg V₁ reads 11^{ab} on marg —^a) Ś₁ K_s D₁ यदत्तश्च, K_s यद्वत्तश्च; K_s s V₁ B D_a D_{ni} ns D_s s s s ददत्तश्च; D_r S (G_s s absent) दत्तेन (for यदत्तश्च) D_s यथाशक्ति —^b) D_s ये न (for यो न) K₁ पश्यति; D_s दृष्यति (for तुष्यति) —^a) K₁ अधुर्यमिव यो भुङ्क्ते; K_s V₁ B_o s s s D_a D₁ s अधुर्यमिव च यो भुङ्क्ते (V₁ लोके, B_s D_s युक्ते; D_s युक्ते); K_s B₁ D_{ni} ns D_s s s s S (G_s s absent) अचै (D_r S [G_s s absent] 'धुर्यमिव यो भुङ्क्ते (D_s युक्ते); B₁ अपचया पचयो भुङ्क्ते (sic); D_s अधुर्वोपि च यो भुङ्क्ते. —^a) K₁ मित्रे (for मित्र) K_s D_a D_s नरर्षभ (D_a D_s 'भं); D_r S (G_s s absent) नराधमः (for नरर्षभ).

12 Ś₁ K₁ s s D₁ om. 12^{ab}. —^a) B_s D_a D_s अ

सुहृदश्चैव कल्याणानाशु ल्यजति किल्बिपी ॥ १२
 अल्पेऽप्यपकृते मूढस्तथाज्ञानात्कृतेऽपि च ।
 कार्योपसेवी मित्रेषु मित्रद्वेषी नराधिप ॥ १३
 शत्रुमित्रमुखो यश्च जिह्वप्रेक्षी विलोभनः ।
 न रज्यति च कल्याणे यस्त्यजेत्तादृशं नरम् ॥ १४
 पानपो द्वेषणः क्रूरो निर्घृणः परुषस्तथा ।
 परोपतापी मित्रधृक्तथा प्राणिवधे रतः ॥ १५

श्याने (for 'न) K_s D_{ni} ns D_s s s [ऽ]युक्तो; B₁ य स्याद् (for यद्य) —^a) K_s D₁ s अप्यस्मात्; T₂ G₁ अकामात् (for अकस्मात्) V₁ B_o-s s D_a D_s विरज्यते (D_a 'ति) (for विरज्यते) K_s B₁ s D_{ni} ns D_s s s यश्चाकस्माद्भि (B₁ s 'च्च) रज्यते — Ś₁ reads (sec m) 12^{ab} on marg — Ś₁ K_s s D₁ transp 12^{ab} and 13^{ab} —^a) G₁ सुहृदश्चैव च कल्याणात्. —^a) D₁ नाशु भृजति मंदपी (sic).

13 B_s damaged Ś₁ K_s s D₁ transp 12^{ab} and 13^{ab} —^a) B₁ D_s s s [ऽ]प्यपकृते D_{ns} [ऽ]प्यपकृते; D_r G₁ M_s व्यपकृते; M₂ शपकृते (for स्यप') D_r S (G_s s absent) चैव (for मूढश्च) —^a) D_a तथाज्ञान (for 'ज्ञानात्) D_s कृतात्मना (for कृतेऽपि च) D_r S (G_s s absent) न संस्मरति यत्कृत (T₂ G₁ M₂ तत्कृतं; M₁ s s सरकृत) —^a) K_s B_o s s s D_a D_{ni} ns D_s s s s कार्योपसेवी च; D₁ कार्यो समे चै (for कार्योपसेवी) D_s lacuna for मित्रेषु D_r S (G_s s absent) समेत्य चैव रिपुषु —^a) D₁ मित्रक्रोधी; T₂ G₁ 'द्वेषी (for 'द्वेषी). D_a D_s नराधिप; T₂ G₁ M₁-s 'धम (for 'धिप)

14 K₁ om 14^a-15^b. B_s damaged —^a) B (B_s damaged) D_a s T₁ G₁ क्षत्रु. (for क्षत्रुर) D₁ मित्रं (for मित्र) —^b) D_r T G₁ s जिह्वप्रेक्षा (G₁ 'क्षि) (for 'क्षी) K_s s B₁-s D_{ni} ns D_s-s 1-0 S (G_s s absent) विलोचन (for 'भन) ❀ Cu^a विलोचन, विपरीतदृष्टि । ❀ — D_s reads 14^a-15^b twice —^a) K_s D_{ni} ns विरज्यति; V₁ च रज्यति (by transp), B_o D_a रज्यते च; B₁ s रजति च; D_s s s s च रक्ष (D_s 'क्ष्य)ति; D_r T₁ G₁ s च तुष्यति; T₂ G₁ M₁ तुष्यति च. M₂ कल्याणी (for 'जे) —^a) K_s D_{ni} ns D_s s s य क्रूरोत्; V₁ संत्यजेत् (for यस्त्यजेत्) Ś₁ K_s s D₁ s नर (for नरम्)

15 For the repetition in D₁, of v 1 14 K₁ om 15^{ab} (of v 1, 14) —^a) K_s पानपो, D_r T₁

कृतघ्नश्चाधमो लोके न संधेयः कथंचन ।

छिद्रान्वेपी न संधेयः संधेयानपि मे शृणु ॥ १६

कुलीना वाक्यसंपन्ना ज्ञानविज्ञानकोविदाः ।

मित्रज्ञाश्च कृतज्ञाश्च सर्वज्ञाः शोकवर्जिताः ॥ १७

माधुर्यगुणसंपन्नाः सत्यसंधा जितेन्द्रियाः ।

न्यायामशीलाः सततं श्रुतपुत्राः कुलोद्भवाः ॥ १८

G: १ पादपो, M: पावतो (for पानपो) D: क्रोधन, M: द्वेषिण (for द्वेषणः) K: V1 B Da Dn1. n2 D: १ १ १ क्रोधी, T: G1 चैत्र (for क्रूरो) D: पानपादो पण क्रूरो —^b) D: निर्व्रण (for निर्घुण) K: B1. 5 D: १ १ १ G1 M: पुरुषस्, Da पिशुनस् (for परुषस्) —^c) M: परोपकारी (for 'तापी) K1. १ १ B: D: M: मित्रद्रुक्, B: मित्रघ्नस्, D: T1 G: १ विप्रद्रिद् (for मित्रद्रुक्) —^d) K: प्रागवचे (for प्राणि)

16 ^a) K: कृतघ्नार् (for 'घ्न) D: लोके (for लोके). —^b) Ś: K: सधेया K: V1 B1-3 १ Dn1 n2 D: १ १ कदाचन, B: कदा च न (for कथंचन) —^c) K: छिद्रान्वेपी, K: छिद्रेन्वेपी, B: D: S (G2 4 absent) मित्रद्वेषी (G1 'पि) (for छिद्रान्वेपी) Ś: K (except K1) V1 B Da Dn1 n2 D: १ १ १ १ १ १ सधेय (B: 'धेया, D: 'धेय); D: सधेया (for न संधेय) —^d) D: सधेयान् (for सधे)

17 B: damaged. —^a) D: कुडीन (for 'ना) —^b) D: G1 om. (hapl) 17^b-18^a For the repetition of 17^b in D2, cf v 1 18 —^b) Da: सर्वलक्षण कोविद् — After 17^b, K: Dn1. n2 D: १ १ १ read 19^b —^c) K: V1 B (B: damaged) Da: Dn1 n2 D: १ १ १ सन्मित्रार्, D: मित्रज्ञार् (for मित्रज्ञार्) —^d) B: D: T: G: १ M घर्मज्ञा, D: मर्वज्ञ (for मर्वज्ञा) K: Dn1 n2 D: १ १ १ S (G1 om, G: १ absent) लोमवर्जिता; V1 मान; B: १ १ १ १ Da D: मोह (for शोक)

18 D: G1 om 18^a (cf. v 1 17) —^a) Dn1 n2 भायुर्गुण संपन्ना — After 18^a, D: reads 17^b (r), 19^b (r), 17^d (r), 18^a (r) —^b) D: S (G2 4 absent) सर्वलक्षणवर्जिता —^c) M: न्यायामशील —^d) K: V1 B Da Dn1. n2 D: १ १ १ कुलपुत्रा (D: १ 'त्र); T: श्रुतपुत्रा (sic), G: आश्रुतपुत्रा, C: श्रुतपुत्रा (for श्रुतपुत्रा) K: V1 Da Dn1. n2 D: १ १ १ कुलोद्भवा, B: १ १ १ D: 'भवा (for 'भवा) ☞ C:

रूपवन्तो गुणोपेतास्तथालुब्धा जितश्रमाः ।

दोषैर्वियुक्ताः प्रथितैस्ते ग्राह्याः पार्थिवेन ह ॥ १९

यथाशक्तिसमाचाराः सन्तस्तुष्यन्ति हि प्रभो ।

नास्थाने क्रोधवन्तश्च न चाकस्माद्विरागिणः ॥ २०

विरक्ताश्च न रुष्यन्ति मनसाप्यर्थकोविदाः ।

आत्मानं पीडयित्वापि सुहृत्कार्यपरायणाः ।

श्रुत्या पुत्रवदेषां ते श्रुत्यपुत्रा । ☞

19 K: Dn1 n2 D: १ १ read 19^b after 17^a, for the repetition of 19^b in D2, cf. v 1 18 B: partly damaged —^a) B: (also as in text) गुणवन्तो, D: रूपवर्ण; D: T G1. १ १ कृपावतो (for रूपवन्तो) T: G1 यलोपेतास् (for गुणो) —^b) B: जितेन्द्रिया, Da जितक्रमा (for 'श्रमा) D: S (G: १ absent) तथा विद्यामन्विता —^c) K: 4 V1 B: Da D: १ १ १ S (G: १ absent) वियुक्ता, K: Dn1 n2 D: प्रसुक्ता (for वियुक्ता) K: १ १ १ Dn1 n2 D: १ १ १ प्रथितास्; D: प्रथितैस्; D: T: G1 पति वैस् (for प्रथितैस्). —^d) D: समाह्या; G1 तैर्प्राह्या (for ते ग्राह्या) K: D: च; D: हि (for ह) K: D: ते ग्राह्या प्रियदर्शना; B: Dn1. n2 'ह्या पार्थिवैर्नरा

20 D: om. 20^b B: partly damaged —^a) Ś: K: १ १ १ समाचारात् (for 'चारा) —^b) K: B: १ १ Dn1 n2 D: १ १ १ संप्र, M: सत्त्वं (for सन्त्वं) Dn: तुष्यति Da: १ S (G: १ absent) च (D: वै) प्रभो, D: तेन हि (for हि प्रभो) K: समदुःखसुखा श्रया —^c) Da: न स्थाने (for नास्थाने) D: १ क्रोश वन्तः; D: G: १ कोष (for क्रोध) —^d) D: न चास्थाने; D: नाकस्माच्च, G: न च कस्माद् (for न चाकस्माद्).

21 ^a) B: न च (by transp), B: चातु Ś: रूपति; K: Bo Dn1. n2 D: १ १ तुष्यति; B: रज्यते, D: कुष्यति; D: T G1. १ १ M: १ तुष्यते; M: तुष्यते (for रुष्यन्ति) —^b) T: मानसा (for म) B: [अ] प्यय; D: १ T: G: १ १ द्वयं (for [अ]प्ययं) Da: D: कोविद् (for 'दा) —^c) V: च (for [अ]पि) —^d) K: विचक्षणा (for परायणा) — B: om (hapl) 21^a-23^d —^e) K: Dn1 n2 D: १ १ १ transp न and विरज्यन्ति B: विप्रेष्यो; Da मित्रेषु (for मित्रे स्यो) —^f) K: वामे (for वासो) K (except K1) V: Bo १ १ १ Dn: D: १ (sup l:n as in text) १ १ १ S (G: १ absent) ह्यधिक (for 'विकम्)

C 12 6224
B 12. 162 21
K 12. 166 21

न विरज्यन्ति मित्रेभ्यो वासो रक्तमिवाधिकम् ॥ २१
 दोषांश्च लोभमोहादीनर्थेषु युवतिष्वथ ।
 न दर्शयन्ति सुहृदां विश्वस्ता बन्धुवत्सलाः ॥ २२
 लोष्टकाञ्चनतुल्याः सुहृत्स्वशठबुद्धयः ।
 ये चरन्त्यनभीमाना निसृष्टार्थविभूषणाः ।
 संगृह्णन्तः परिजनं स्वाम्यर्थपरमाः सदा ॥ २३
 ईदृशैः पुरुषश्रेष्ठैः संधिं यः कुरुते नृपः ।
 तस्य विस्तीर्यते राष्ट्रं ज्योत्स्ना ग्रहपतेरिव ॥ २४

22 B₁ om 22 (of v 1 21). B₂ partly damaged —^a) K₅ Dn₁ ns D₂ s s क्रोधाच्; D₅ 7 T₁ G₅ दोषाश्च, Cnp दोषाश्च (as in text) K₅ Dn₁ ns D₂ s s लोभमोहाभ्यां; Cnp 'दीन्' (as in text) —^b) K₅ Dn₁ ns D₂ s s नानर्थे, D₄ नार्थेषु; Cnp अर्थेषु (as in text). K₅ V₁ B (B₁ om) D₄ Dn₁ ns D₂-s 7. s S (G₅ 4 absent) Cnp युवतीषु च (for 'तिष्वथ' —^c) B₁ न च (for न) Dn₅ दर्शयति (for 'यन्ति). K₅ V₁ B₀ s s s D₄ Dn₁ ns D₂ s s 7 s T G₁ s s M₄ सुहृदो (D₄ 'दे); D₄ सुहृदान् (for 'दां' —^d) K₅ V₁ B₀ s s s D₄ Dn₁ ns D₂ s s s धर्मवत्सला

23 B₁ om, 23^{abcd} (of v 1. 21). B₂ partly damaged. —^a) K₁ क्रोष्ट (for लोष्ट) D₅ तुल्यार्थं (for 'र्था' —^b) K₁ D₄ D₅ सुहृत्सु शठ; K₅ Dn₁ ns D₂ s s 'सु इय (for सुहृत्स्वशठ). —^c) B₁ Dn₁ ns D₅ अभिमानानि; G₁ अनहीमाना; M₁ अनभीमानि, M₂ अनभीमानां; M₃ अनभीमानां (for अनभीमाना) —^d) K₅ B₂ Dn₁ D₃ निसृष्टास्म; D₄ निसृष्टार्थं; Dn₅ सृष्टार्थं च (for निसृष्टार्थं). D₄ -विभू (D₄ 'धू) पिता (for 'पणाः) D₅ निसृष्टार्थावभूषणा ॥ Cn. अभिमानानि सर्वत प्रमाणानि शास्त्रादीनि सृष्टार्थं प्रारब्धकर्मप्रापित चार्थं चरन्ति अनुसरन्ति अनुपक्लिण आत्ममानरहिता । ॥ —^e) Ś₁ संगृह्णन्ति; K₅ B₀ s D₄ s निगृह्णन्त (for संगृह्णन्त). —^f) Dn₅ स्वाम्यर्थं परम सदा, D₁ S (G₅ 4 absent) भवत्युत्तमपु (T₂ 'पु) रूपा.

24 B₁ partly damaged. —^a) D₁ ईदृशा पुरुषे श्रेष्ठे —^b) K₅ Dn₁ ns D₂-s s transp. संधिं and च D₁ T₁ G₂ s स्म (for यः) K₃ कुरुषे (for 'वे) D₁ सदा; D₅ नरः; G₁ नृप (for नृप) —^c) K₄ s Dn₁ ns D₂ s 7 s S (G₅ 4 absent) राज्य (for राष्ट्र) —^d) Ś₁ K (except K₅) Dn₁ ns D₁ s s s

शास्त्रनित्या जितक्रोधा बलवन्तो रणप्रियाः ।
 क्षान्ताः शीलगुणोपेताः संधेयाः पुरुषोत्तमाः ॥ २५
 ये च दोषसमायुक्ता नराः प्रोक्ता मयानघ ।
 तेषामप्यधमो राजन्कृतघ्नो मित्रघातकः ।
 त्यक्तव्यः स दुराचारः सर्वेषामिति निश्चयः ॥ २६
 युधिष्ठिर उवाच ।
 विस्तरेणार्थसंबन्धं श्रोतुमिच्छामि पार्थिव ।
 मित्रद्रोही कृतघ्नश्च यः प्रोक्तस्तं च मे वद ॥ २७

G₁ s M₁ s s 4 गृहपतेर्; M₂ ग्रहवतोर् D₄ यथा (for इव).

25 ^a) V₁ B₁ Dn₁ D₂ s s 8 शास्त्रनित्या; D₁ S (G₅ 4 absent) सस्ववतो (for शास्त्रनित्या). —^b) K₅ Dn₁ ns D₂ s s रणे सदा (for रणप्रिया). —^c) K₅ Dn₅ D₂ s s 8 जन्म, B₁ संधिं; T₂ G₁ क्षांत (for क्षान्ता). Dn₁ जन्मशीलतपोपेता; D₄ क्षांतिशीला गुणोपेता. — After 25, D₄ ins

432* मन्त्रिहीनस्तु यो राज्ञश्चिरायुर्भवेन्नृप ।
 तस्मात्सुदील विज्ञाय मन्त्रिण च बहुश्रुतम् ।
 नियोजयेद्गुणकरमात्मनः सुखमिच्छता ।

26 ^b) K₅ पुरा (for नरा) V₁ नृप; B₀ s तव (for [अ]नघ). —^c) B₂ तेषां मन्ये (for तेषामपि) K₅ B₁ Dn₁ ns D₂ s s अधमा (for 'मो) —^d) V₁ मित्रकर्षका K₅ Dn₁ ns D₂ s s कृतघ्ना मित्रघातका. —^e) K₁ D₄ D₅ G₁ s M₁ s सु; K₄ तु (for स). K₅ Dn₁ ns D₂ s s त्यक्तव्यास्तु दुराचारा. —^f) D₄ निश्चया (for 'य) — After 26, D₁ S (G₅ 4 absent) ins an addl colophon [Sub-parvan D₁ S (G₅ 4 absent) राजधर्म — Adhy name M₁ s संधेया संधेयलक्षण, M₂ संधेयलक्षण — Adhy no. (figures, words or both) T G₁ s 166, G₂ 165, M 168 — Śloka no D₁ S (G₅ 4 absent) 26.]

27 ^a) B₁ विस्तरेण (for विस्त) K₂ s s V₁ B₀ s s Dn₁ ns D₂ s s 7 s [अ]य (for [अ]र्थ). —^b) D₄ ज्ञातुम् (for श्रोतुम्). K₅ V₁ B D₄ Dn₁ ns D₂ s s 8 तस्वत (for पार्थिव) —^c) D₁ स (for स). M₄ om च K₅ V₁ B (except B₁) D₄ Dn₁ ns D₂ s s 8 य प्रोक्तस्त् (V₁ D₄ 'स्त्वं; B₁ s D₄ 'स्तं) वदस्व मे

भीष्म उवाच ।

हन्त ते वर्तयिष्येऽहमितिहासं पुरातनम् ।
उदीच्यां दिशि यद्दृत्तं म्लेच्छेषु मनुजाधिप ॥ २८
ब्राह्मणो मध्यदेशीयः कृष्णाङ्गो ब्रह्मवर्जितः ।
ग्रामं प्रेक्ष्य जनाकीर्णं प्राविशद्भैक्षकाङ्क्षया ॥ २९
तत्र दस्युर्धनयुतः सर्ववर्णविशेषवित् ।
ब्रह्मण्यः सत्यसंधश्च दाने च निरतोऽभवत् ॥ ३०
तस्य क्षयमुपागम्य ततो भिक्षामयाचत ।
प्रतिश्रयं च वासार्थं भिक्षां चैवाथ वार्षिकीम् ॥ ३१

28 *) Ś1 K1 (marg by corr) 2 4 D1 वर्णयिष्येहम् ;
Ks Ds Gs वर्तयिष्यामि, Ds कययिष्येहम् —^b) Gs
चेतिहासं (for इति) —^d) Dn1 म्लेच्छेषु B1 Das
Ms मनुजाधिप (Ms 'प) (for 'धिप)

29 *) D1 मध्यदेशीया —^b) Ks V1 Bo-3 5 Da
Dn1 ns D2 3 5 8 कश्चिद्भैक्ष (for कृष्णाङ्गो) B2 Da1
ब्रह्मवर्जित (for 'त) —^c) Ds T2 G1 M2 4 दस्यु,
Ms प्रेष्य (for प्रेक्ष्य). Ks B2 8 Dn1 ns D2 3 8 ग्राम
शुद्धि (B2 ऋद्धि, D2 8 विद्धि, D2 वीयि) युत वीक्ष्य,
Bo 5 Ds ग्रामशुद्धियुत प्रेक्ष्य, G2 ग्रामं दस्युगणाकीर्ण
—^d) Ks 5 B2-5 Da Dn1 ns D2 3 मैक्ष्य, B1 भक्ष,
D1 S (Gs 4 absent) घन (for मैक्ष) Da1 काम्यया,
Das कामया; D1 T1 G2 5 M नृणाया (for काङ्क्षया)

30 *) B1 जनयुत, Ds घनवत (for 'युत) —^b)
Ds सर्वे (for सर्व-) D1 T2 G1 M4 सर्वधर्मं (for
'वर्णं) —^c) K2 D1 ब्राह्मण्य (for ब्र') Bo सत्य
सधम्य (for 'श्च) —^d) Bo दानेन; Ds स दाने (for
दाने च) K2 D2 8 भवेत् (for अभवत्)

31 *) T2 G1 गृहम्; Cv क्षयम् (as in text)
Ś1 K2 4 D1 उपगत्य (for 'गम्य) —^b) Ks Ds भै
क्षाम्, Da1 भिक्ष्याम् (for भिक्षाम्) —^d) Ds चैवानु ;
Ms चैवामि (for चैवाय) D1 T1 G1 2 5 भिक्षां
चैवातिवार्षिक (G1 'क्ति), T2 भिक्षार्थं चैव वार्षिकीं
Cv वार्षिकी वर्षपर्यन्तभोजनयोग्या । C

32 B2 partly damaged —^a) Da1 प्रदात् (for
प्रा') Da च (for स) —^b) D1 वक्षस्य (for वक्ष
च) Ks B2-4 Da Dn1 ns D2 3 8 सददा, Ks 5 V1
Bo 5 D1 स दद, Ds 7 S (Gs 4 absent) सुदद (for

प्रादात्तसै स विप्राय वक्षं च सददां नवम् ।
नारीं चापि वयोपेतां भर्त्रा विरहितां तदा ॥ ३२
एतत्संप्राप्य हृद्यत्मा दस्योः सर्वं द्विजस्तदा ।
तस्मिन्गृहवरे राजस्तया रेमे सं गौतमः ॥ ३३
कुटुम्बार्थेषु दस्योः स साहाय्यं चाप्यथाकरोत् ।
तत्रावसत्सोऽथ वर्षाः समृद्धे शबरालये ।
बाणवेद्ये परं यत्नमकरोच्चैव गौतमः ॥ ३४
चक्राङ्गास्तु स नित्यं वै सर्वतो बाणगोचरे ।
जघान गौतमो राजन्यथा दस्युगणस्तथा ॥ ३५

सददा) Dn1 ns घन (for नवम्) B1 वक्ष च सदन्तर
(sic) —^c) Ś1 K1 B2 D2 8 वयोयुक्तां (for 'पेतां)
D1 T G2 5 नारीं च यौवनोपेता, Cv नार्यश्चापि वयोपेता
(gloss ययावदुपेता प्राप्ता) Cn वयोपेतां, संधि-
रापं । Ca वयोयुक्तां तरुणीं मध्यवयस्का वा । C —^d)
Ks G1 विरहिता (for 'ता) Ks B (except B2) Da
Dn1 ns D2 3 8 तथा (for तदा)

33 *) D1 S (Gs 4 absent) गौतमोय (for दस्यो
सर्वं) Ks V1 B1 Da Dn1 ns D2 3 5 8 T2 G2 M1
तथा (for तदा) —^c) Ś1 गृहे वरे; B1 गृहवने (for
गृहवरे) —^d) B2 T2 तदा (for तथा) V1 Bo-2 5
Da Ds तयोवासाय (for तथा रेमे स)

34 K1 om (hapl) 34 —^a) K4 5 Dn1 ns
D2 3 8 कुटुम्बार्थं च, V1 B Da Ds 5 T2 G1 2 M कुटु
(G2 M 'हु)वार्थं च (D2 'यैय) (for कुटुम्बार्थेषु)
Ks 5 V1 Bo 5 5 Da Dn1 ns D2 3 8 दास्याश्च; B1 2 4
D2 7 9 T1 G2 5 M2 4 दस्योश्च, T2 G1 तस्याश्च (for
दस्यो स) —^b) D1 S (Gs 4 absent) साहाय्यमकरो
द्विजः —^c) Da2 Ds [क्ष]वसन् (for 'सत्) Ks Bs
Dn1 ns D2 3 8 वर्षांश्च, V1 B1 2 Da Ds [S]य वर्षान्,
Bo 4 5 वर्षं च (for सय वर्षा) Ds स तस्मिन्नवरक्ष्यं
(sic), D1 S (Gs 4 absent) सोवसद्द्वयमेक वै —^d)
D1 देवरालये, Ds द्विवि (sup in 'वि)रालये (for
द्वयरा) —^e) Ś1 G1 बाणमध्ये, Ks 4 D1 5 'वद्ये;
Ks V1 Bo 2-5 Dn1 ns D2 3 5 7 8 T G2 5 'वेद्ये, B1
'वेद्या (for 'वेद्ये) —^f) V1 B (except B4) Da
Ds अकरोद्द्वैतमद्यथा (V1 'दा); D1 S (Gs 4 absent)
'रोद्द्वैतमो (Ms 'रोद्ब्राह्मणो) नृप (Ms 'प')

35 *) K1 चक्राङ्गात्, Ks V1 B Da Dn1 ns D2-5
7 8 T G1 5 Ms चक्राङ्गान्, Ds चक्राङ्गात्; G2 वराहात्,

C 12. 6201
B 12. 168 37
K 12 167 18L

हिंसापरो घृणाहीनः सदा प्राणिवधे रतः ।
 गौतमः संनिकर्षेण दस्युभिः समतामियात् ॥ ३६
 तथा तु वसतस्तस्य दस्युग्रामे सुखं तदा ।
 अगच्छन्वहवो मासा निघ्नतः पक्षिणो बहून् ॥ ३७
 ततः कदाचिदपरो द्विजस्तं देशमागमत् ।
 जटी चीराजिनधरः स्वाध्यायपरमः शुचिः ॥ ३८
 विनीतो नियताहारो ब्रह्मण्यो वेदपारगः ।
 सन्नह्यचारी तद्देश्यः सखा तस्यैव सुप्रियम् ।

M₁ २ ४ चक्रांगसु (for चक्राङ्गसु) B₁ Dn₁ ns D₂ २ २
 स च (for तु स) B₁ नित्यार्थे; D₄ चै नित्य (by
 transp) K₅ स चक्राङ्गसु नित्यं चै —^b) K₅ V₁ B₀
 २ ४ Dn₁ ns D₂ २ २ २ वनगोचरान् (B₁ 'चरे), B₁ २ २
 Da घाणगोचरात् (B₁ २ 'रान्) (for 'गोचरे) —^d) D₂
 om दस्युगणस्तथा M₁ om, दस्यु K₅ २ V₁ B₀ २ २
 Dn₁ ns D₂ २ २ गणासु; D₁ T₁ G₂ २ M जनसु (for
 गणसु) D₃ om from स्तथा up to पैण (in 36^a)

36 D₄ om. up to पैण (of v. 1 35) —^a) K₅
 V₁ B (except B₄) Da Dn₁ ns D₂ २ २ २ हिंसापदुर;
 T₂ 'रतो, G₁ 'रते (for 'परो). M₁ घृणे (for घृणा-)
 —^b) Da सर्वे (for सदा) —^d) S₁ K₅ ४ अयात्
 (for हयात्) D₁ S (G₅ ४ absent) दस्युनां स समो
 भवत् (M₁ 'चेत्)

37 B₁ partly damaged —^a) B₁ तथा च; D₁
 तथालु; D₁ S (G₅ ४ absent) त (G₁ अ) त्रैव (for
 तथा तु). —^b) Da₂ दस्युग्रामो B₁ T₁ तथा (for
 तदा) —^c) K₅ Dn₁ ns D₂ २ २ २ २ अगमन्; T₂
 अगच्छद् (for 'च्छन्). K₁ B₁ २ D₆ M₁ मासान्

38 K₅ om (hapl) 38^b-39^a. —^b) B₂ Dns D₂
 २ २ तद् (for तं) V₁ B (except B₁) Dn₁ ns D₂
 २ २ २ G₁ आगत, T₂ आगत (for आगमत्) —^c)
 B₀ २ २ Dn₁ ns जटा (for जटी) B₄ चीरांरधर;
 D₁ T₁ G₂ चीनाजिन —^d) V₁ B₀ २ स्वाध्याय (for
 'य) D₁ S (G₅ ४ absent) निरत (for 'परम)

39 K₅ om 39^a (of v 1 38) —^a) M₂ विदितो
 (for विनीतो) D₁ S (G₅ ४ absent) वेदशास्त्रेषु, Da
 निरताहारो (for नियताहारो) —^b) K₁ D₄ ब्राह्मणो
 (for ब्रह्मण्यो) D₁ S (G₅ ४ absent) वेदांगानां च
 पारग —^c) Da₁ Dns तद्देश (for 'इय). K₁-^d
 D₁ ० मन्नाचारी त (D₁ स) मुद्दिश्य (K₅ D₂ 'देश); D₁

तं दस्युग्राममगमद्यत्रासौ गौतमोऽभवत् ॥ ३९
 स तु विप्रगृहान्वेपी शूद्रान्परिवर्जकः ।
 ग्रामे दस्युजनाकीर्णे व्यचरत्सर्वतोदिशम् ॥ ४०
 ततः स गौतमगृहं प्रविवेश द्विजोत्तमः ।
 गौतमश्चापि संप्राप्तस्तावन्योन्येन संगतौ ॥ ४१
 चक्राङ्गभारहस्तं तं धनुष्पाणिं कृतागसम् ।
 रुधिरेणावसिक्ताङ्गं गृहद्वारमुपागतम् ॥ ४२
 तं दृष्ट्वा पुरुपादाभमपध्वस्तं क्षयागतम् ।

S (G₅ ४ absent) अदृश्यत ततस्तत्र —^d) V₁ सदा
 (for सखा). K₅-^e V₁ B Dn₁ D₂-^e २ २ २ सुप्रियः (B₁
 'घत); Da Dns M₁ २ तु (Da च; Dns स) प्रिय;
 D₁ T G₁ २ २ तु (G₂ स) द्विज; M₂ तु प्रिय (for सु
 प्रियम्) — M₁ २ २ २ om (hapl) 39^a. —^c) M₂ आ
 गम्य (for अगमद्) —^d) K₂ ४ T₂ भवेत्; K₅ V₁
 B Da Dn₁ ns D₂ २ २ २ [S]वसत्, D₁ [S]गमत् (for
 Sभवत्)

40 B₄ damaged. —^a) D₁ G₂ स तु दस्युगृहा
 न्वेपी; G₅ स तु विप्रगृहान्वेपी, M₁ २ 'कृतान्वेपी
 —^b) D₀ शूद्रासं (for 'सु) D₁ T₁ G₂ २ परिवर्जन,
 T₂ M₄ 'वर्जित (for 'वर्जक.) —^c) B₂ Dn₁ ns
 G₁ समाकीर्णे, D₂ २ २ २ २ T G₂ २ M₁ २ २ २ गणाकीर्णे
 (for 'जना') —^d) K₁ D₃ G₁ M₃ व्यचरन्; D₁
 विचरन् (for व्यचरत्) K₂ दिशेत् (sic), D₅ दिश;
 D₁ S (G₅ ४ absent) द्विजः (for दिशम्). S₁ सर्वतो
 व्यचरदिश.

41 ^a) K₁ २ D₁ ० T₁ G₂ २ M₄ गृहान् (for गृहं).
 —^b) D₁ M₁-³ शुश्राव (D₁ विवेश) द्विजसत्तम —^c)
 T₂ G₁ गौतम (for 'मशु) B₄ Da संप्राप्य (for 'सु)
 M₁-³ गौतमस्याभिसंप्राप्तसु —^d) Dns संगतं, D₁ सं
 गतौ (for 'तौ) D₂ तावन्योन्यसंगतौ; D₁ S (G₅ ४
 absent) तावन्योन्य समागतौ; D₃ तावन्योन्यस्य संगतौ.

42 Dns om 42 B₂ ४ damaged. —^a) K₄ २
 V₁ B₀ २ २ २ Da Dn₁ D₂ २ २ २ २ T₁ G₁ २ चक्रांग
 (for चक्राङ्ग). K₅ भारहस्ते; K₅ Dn₁ D₂-³ २ 'स्कंध;
 D₁ T₁ G₂ २ भारहस्त; T₂ G₁ भारवाह (for 'हस्तं).
 T₂ G₁ तु (for तं) —^b) Da₁ धनुष्पाणि (for 'णि)
 K₁ वनागत; K₅ Dn₁ D₂ २ २ धृतायुध; D₁ कृता
 गमं; D₁ S (G₅ ४ absent) अवस्थितं (M₄ 'त) (for
 कृतागसम्) —^d) D₄ उपागते; D₁ T₁ G₂ २ उपस्थितं;
 M₂ उपागत (for 'गतम्)

अभिज्ञाय द्विजो व्रीडामगमद्राक्यमाह च ॥ ४३
किमिदं कुरुपे मौढ्याद्विप्रस्त्वं हि कुलोद्गतः ।
मध्यदेशपरिज्ञातो दस्युभावं गतः कथम् ॥ ४४
पूर्वान्सर द्विजाभ्यांस्तान्प्रख्यातान्वेदपारगान् ।
येषां वंशोऽभिजातस्त्वमीदृशः कुलपांसनः ॥ ४५
अवबुध्यात्मनात्मानं सत्यं शीलं श्रुतं दमम् ।
अनुक्रोशं च संस्पृत्य त्यज वासमिमं द्विज ॥ ४६

एवमुक्तः स सुहृदा तदा तेन हितैपिणा ।
प्रत्युवाच ततो राजन्विनिश्चित्य तदार्तवत् ॥ ४७
अधनोऽसि द्विजश्रेष्ठ न च वेदविदप्यहम् ।
वृच्यर्थमिह संप्राप्तं विद्धि मां द्विजसत्तम ॥ ४८
त्वद्दर्शनात्तु विप्रर्षे कृतार्थं वेद्यहं द्विज ।
आत्मानं सह यास्यावः श्रो वसाद्येह शर्वरीम् ॥ ४९

C 12 6315
B 12. 168 51
K 12 167 23

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि द्विपट्टयधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥

43 D₄ om (hapl) 43^{ab} —^a) B₁ पुरुषात्राजन् ;
D₁ G₁ s 'पादाहम् (for 'पादामम्) —^b) B₀ उपा
गतं, B₁ क्षयागत (hypermetric), B₃ s D₈ क्षया
गत, D₁ क्षयागतं (for क्षयागतम्) ☞ C_v अप
ध्वस्तमङ्गिनिराकृतम्, क्षयागत द्राक्षणक्षयप्राप्तम् । ☞ —^c)
D_{n1} अविज्ञाय (for 'अभि') V₁ B₁₋₈ D_a D_{n1} ns
D₂ s s s व्रीडन्, B₀ s व्रीराजन् (sio), D₁ S (G_s s
absent) व्रीडाम् (for व्रीडाम्) K_s अविज्ञातीन्प्रख्या
ता चेन् (sio) —^d) K_s V₁ B (except B₄) D_{n1}
ns D₂ s s इद वाक्यमथात्रवीत्; D_a D_s इद वचनम
थवीत्

44 ^a) Ś₁ क्रियते, K₁ D₃ पुरुषो (D₈ 'दे) (for
कुरुपे) K₁ (sup lsn as in text) मौढ्याद्; K₂
मौढ्याद्, K_s B₁ D_{n1} ns D₂ s मोहाद्, D₂ lacuna,
D₄ मौढ्याद्, D₁ S (G_s s absent) मूढ (for मौढ्याद्)
—^b) D₄ T₂ C_v विप्र (for विप्रस्) Ś₁ D₉ सन्धि,
C_v सन्धि (for स्व हि) K_s D_{n1} ns D₂ s s कुलो
द्गत, D₁ 'द्गत, D₅ 7 T₁ G₂ s 'द्गत (for 'द्गत)
—^c) B₄ T₂ G₁ s M C_v मध्यदेशे; D_s मध्ये देश
(for मध्यदेश) V₁ B D_a D_s प्रसूतश्च, G₁ M₁ s s
परिज्ञाते (for परिज्ञातो) —^d) G_s दस्युभावं V₂
B (except B₄) D_s कथं गत (by transp)

45 B₄ partly damaged —^a) K₂ s सरन् (for
सर) K_s D_{n1} ns D₂ s s द्विजज्ञातीन् (for द्विजाभ्यां
स्तान्) D_s स्व (for तान्) —^b) K_s D₉ विख्या
वान् (for प्रख्या) —^c) K₂ s om. 45^{ad} —^e) K_s
B₂ D_{n1} ns D₂ s s s तेषां, T₂ G₁ M₄ एषां (for
येषां) B₁ D_a वशाभिजातस् (for वशोऽभि) D₁ T₂
G₁ M₂ हि (for ऽभि) —^d) B₀ s s कुलपांसन

46 ^a) V₁ आवुध्य च, M₂ अवबुद्धा (for अवबुध्य)

114

—^b) K_s D_{n8} D₂ s s सत्त्व, D_{n1} सत्त्व (for सत्य)
D₁ T G₁ s M₁ s s transp धृत and दमम् G₂ शम;
M₂ द्रुत (for दमम्) B (except B₁) D_a D_s वि-
प्रस्व हि कुलोद्गत (B₁ s D_s 'द्गत') (= 44^b) —^c)
M₂ संश्रित्य (for संस्पृत्य) —^d) K_s D_{n8} D₂ s s
इद; M₄ इह (for इमं) K₁ त्यक्वानसि त द्विज
—After 46, D₄ ins

433* कुग्रामवासं च कुमित्रसङ्ग

कुदारराग कुनरेन्द्रसेवाम् ।

कुग्राहणे प्रीतिमकारण वै

कुर्षन्ति ये पापतरास एव ।

47 G₁ om (hapl) 47^a-49^b G_s reads 47^a-49^a
on marg —^a) K_s D_{n1} ns transp एवमुक्त and
स D_a तु (for स) —^b) K_s V₁ B (except
B₂) D_{n1} ns D₂ s तेन तत्र, D₁ M₄ सदा तेन (for
तदा तेन) D_{a1} हितैपिण, D₁ हितैपिणा (sio) (for
हितैपिणा) —^c) D₄ 7 T₁ G₂ s M विनिश्चय (for
विनिश्चित्य) Ś₁ तदार्तवत् (sio), K_s 'वित्, M₄ तदा
वच (for तदार्तवत्) B₀ निश्चित्य तदवर्तते (sio)

48 G₁ om 48 (of v l 47), G_s reads it
(see m) on marg —^a) K_s V₁ B D_a D_{n1} ns
D₂ s s s निर्धनो; M₄ अधने (for अधनो) —^b) K_s
B₃ s D_{n1} ns D₂ s s नापि (for न च) M₄ अस्यह
(for अप्यहम्) —^c) K_s V₁ B (except B₁) D_{n1}
ns D₂ s s s विचार्यम् (for वृच्यर्थम्) D_{a1} सप्राप्य
(for 'स) —^d) Ś₁ K₂ s D₁ द्विजपुगव, K_s 'सत्तम
(for 'सत्तम)

49 G₁ om 49^{ab} (of v l 47) B₂ damaged
G_s reads (see m) 49 on marg —^a) K_s V₁
B₀ 1 s s D_a D_{n1} ns D₂ s s s विप्रै (for विप्रर्षे)

१६३

भीष्म उवाच ।

तस्यां निशायां व्युष्टायां गते तसिन्दिजोत्तमे ।
निष्क्रम्य गौतमोऽगच्छत्समुद्रं प्रति भारत ॥ १
सामुद्रकान्स वणिजस्ततोऽपश्यत्स्थितान्पथि ।
स तेन सार्येन सह प्रययौ सागरं प्रति ॥ २

स तु सार्यो महाराज कस्मिंश्चिद्विरिगाह्वरे ।
मत्तेन द्विरदेनाथ निहतः प्रायशोऽभवत् ॥ ३
स कथंचित्ततस्तम्मात्सार्थान्मुक्तो द्विजस्तदा ।
कांदिग्भूतो जीवितार्थी प्रदृष्टानोत्तरां दिशम् ॥ ४
स सर्वतः परिभ्रष्टः सार्थादेग्वात्तयार्थतः ।

— १) Ms वेत्ति (for वेत्ति) Ks V₁ B (B₁ damaged) Da Dn₁ ns D₂ s s s कृतायो (B₁ 'यो') रश्यद्य च द्विज (B₁ 'ज'); D₁ T G₂ s कृतायंश्चास्म्यद्य द्विज — १) Ks आत्मानो; Ks V₁ B (B₁ damaged) Da Dn₁ ns D₂ s s s आयां द्वि; D₁ S (G₂ s absent) अध्वान (G₁ 'प्यनां) (for आत्मानं) T₂ G₁ s M₁ s यास्याप; M₂ यास्यामि (for 'प) — १) Ks B₁-2 s Da Dn₁ ns D₂ s s s T M₂-1 यवन्वाद्य; Bo D₂ M₁ यवन्वाद्य; D₁ यवस्वाद्य; G₁ यधन्वाद्य (sic), G₂ s यसेश्वाद्य (for यसाद्येद्य) Ks s Dn₁ D₂ s M₁ सार्येरी (for 'रीम्) — After 49, Ks D₁ ins

434* गौतमेन तथेयुक्ते सुप्वाप द्विजसत्तम ।

On the other hand, Ks V₁ B Da Dn₁ ns D₂ s s s ins after 49:

435* स सत्र न्यवमद्विप्रो घृणी किंचिदसंस्पृशत् ।

क्षुधितश्छन्धमानोऽपि भोजनं नाम्यनन्दत् ।

[(L 1) D₁ न्यवसन् (for न्यवसद्) B₁ वीते (for विप्रो). Bo घृणा (for घृणी). Ks अप रश्यार्; V₁ B₁ अविस्पृशन्; D₂ अमस्पृशत् (for 'स्पृशार्) Da मात्तनो नाभिरक्षित (for the post half) — (L 2) B₁ द्विद्य मानो; D₂ s s छन्द (for छन्द) D₁ कुरुनन्दन (for नाम्यनन्दत्)]

Colophon — *Sub parvan* Ś₁ K Da Dn₁ ns D₁-s s आपद्धर्म; V₁ Bo s s s D₁ S (G₂ s absent) राजधर्म — *Adhy name* Ś₁ K V₁ B Da Dn₁ ns D₁-s s s M₁-2 कृतस्रोपाख्यान — *Adhy no.* (figures, words or both) B₁ 164; B₂ s G₂ 166; Da₁ 36; Dn₁ ns 38; D₂ 32; T G₁ s 167; M 169. — *Śloka no.* Da₁ 52; Da₂ 53; Dn₁ ns 51; D₂ 54.

163

1 *) G₂ M₂ रजन्यां (for निशायां). — १) V₁ Bo-s s Da D₂ s T G₁ s s M द्विजर्षभे; D₂ द्विजो

सत्र (for 'से). D₁ सत्रसद्वाप्यस्यदा — १) D₁ निष्वाद्य K₁ D₁ s T₁ सप्यन् — १) D₁ T G₁ s s M₁-2 धनार्थी विचचार ह; M₂ धनार्थी वृत्तिकर्तव

2 *) K V₁ Bo s-s Dn₁ ns D₁-s s s सामुद्रिकान्; D₁ T₁ G₂ s समुद्रगा (D₁ 'का)त्. Da₁ यगितात् (for वणिजत्) — १) B₁ damaged from पश्यत् up to सार्ये (in 2^a) D₁ T₁ G₂ s द्विज (for म्पिठान्) B₁ क्षपि; D₁ प्रति (for पथि) — १) K₂ s V₁ B (B₁ damaged) Da Dn₁ ns D₂ s s s मष्ट सार्येन (by transp); G₁ सा सहासा. — १) T₂ G₁ नगरं (for सागरं) B₁ damaged from नर up to रात्र (in 3^a)

3 B₁ damaged up to राज — १) D₁ सार्ये K₂ Dn₁ ns D₂ s s महाप्राज्ञ् — १) B₁ कस्मिंश्चिद्वरे गिरे — १) M₂ [द्वेद्य (for [अ]द्य) — १) K₂ द्वि हत; D₁ (sup lin as in text) द्वि हत; G₁ न हत, M₂ निरत (for निहत) G₂ अवेत् (for सभवत्)

4 *) K₂ V₁ B Da Dn₁ ns D₂ s s s अयात्; D₁ T₁ G₂ s M₁ s तथा; T₂ G₁ M₂ तदा; M₂ lacuna (for तत्त्) M₂ कम्पात् (for त). K₂ corrupt. — १) K₁ s D₁ s T₁ G₁ M भवान्; Da तथा; T₂ G₂ s ततो (for सार्थान्) K₂ D₁ T₂ M₁ s तथा; M₂ पुन (for तथा) K₂ V₁ B Dn₁ ns D₂ s s विमुक्तो ब्राह्मणश्चदा (Dn₁ ns 'या). — १) Ś₁ K₁ s s D₁ किंचिन्नतो; D₁ T₂ कांदिगीको; M₂ किंदि; Cv कांदिग्भूतो (for कांदिग्भूतो) T₂ G₁ (sn/lin) [s]य जीवार्थी (for जीवितार्थी) ☞ Cn कां दिव प्रयासी स्याकुरु कांदिग्भूत । ☞

5 *) K₂ Dn₁ ns D₂ s s स तु सार्ये, D₁ सर्वत स (by transp), D₁ स सर्वत; D₁ T G₁ s s M₁ s s तत्सु स, M₂ स तु तस्मात् V₁ Da परिभ्रष्ट (for 'भ्रष्ट) — १) K₂ Da D₁ M₂ सार्यो; K₂ Dn₁ ns D₂ s s तस्मात् (for सार्थात्) T₁ G₂ s तस्मात् (for देहात्). K₂ Dn₁ ns D₂ s s s तथाप्युत; V₁

एकाकी व्यद्रवत्त्र वने किंपुरुषो यथा ॥ ५
 स पन्थानमथासाद्य समुद्रामिसरं तदा ।
 आससाद् वनं रम्यं महत्पुष्पितपादपम् ॥ ६
 सर्वर्तुकैराभवन्नैः पुष्पितैरुपशोमितम् ।
 नन्दनोद्देशसदृशं यक्षकिंनरसेवितम् ॥ ७
 शालतालघवाश्वत्थत्वागुरुवनैस्तथा ।
 चन्दनस्य च मुख्यस्य पादपैरुपशोमितम् ।

गिरिप्रस्थेषु रम्येषु शुभेषु सुसुगन्धिषु ॥ ८
 ममन्ततो द्विजश्रेष्ठा वल्गु कूजन्ति तत्र वै ।
 मनुष्यवदनास्त्वन्ये भारुण्डा इति विश्रुताः ।
 भूलिङ्गशकुनाश्चान्ये समुद्रं सर्वतोऽभवन् ॥ ९
 स तान्यतिमनोजानि विहंगाभिरुतानि वै ।
 शृण्वन्सुरमणीयानि विप्रोऽगच्छत गौतमः ॥ १०
 ततोऽपश्यत्सुरम्ये स सुवर्णसिकताचिते ।

C. 12. 6325
 B. 12. 109 11
 K. 12. 166 11

*रम्य, G₁ तदा तत (for तयार्थत) D₁ सार्द्धादीनो द्विजश्रेष्ठा; T₁ सामाहिकार्थं गत —^a) K₁ V₁ B Da Dn₁ n₁ D₁ s s T₁ व्यचरत्, D₁ वृद्धवत्, D₁ विचरत्; D₁ T₁ G₁ s s M व्यन्नमत् (for व्यद्रवत्) —^d) D₁ T₁ G₁ s कापुरुषो K₁ om. from पुरुषो up to हेदास (in 7^a) B₁ damaged from पो यथा up to साद्य (in 6^a)

6 K₁ om. 6 (cf. v l. 5) B₁ damaged up to साद्य —^a) B₁ damaged from स पन्था up to समु (in 6^a) M₁ s पथान स (by transp) Bo D₁ T G₁ s s M₁ s s समासाद्य (for अथा) M₁ s अथ पथा नमासाद्य —^b) D₁ समुद्रामिसर; D₁ मिसरै; D₁ T G₁ s मिसुसद्य, M₁ s मिसरं (for मिसर) Da D₁ T G₁ s s M₁ s s तथा (for तदा) —^d) V₁ Bo s-s Da Dn₁ n₁ D₁ s s दिव्यं (for महत्) B₁ पुष्पितानां च पादप

7 K₁ om up to हेदास (cf. v l. 5). —^a) K₁ B₁ s D₁ T G₁ s s M₁ s आभवन्नै, K₁ s वणै (for वनै) —^b) D₁ om. (hapl.) 7^a-8^a —^c) M₁ s नन्दनो धान (for हेदा) K₁ s B₁ D₁ s T G₁ s s M स मित (for सदृशं)

8 D₁ s om 8^a (for D₁, cf. v l. 7); V₁ reads the same on marg —^a) Some MSS शाल (for शाल) K₁ s दन्वश्वत्थ, V₁ चरा; B₁ s s चरा; D₁ चवाश्वत्थ (for चवाश्वत्थ) K₁ Dn₁ n₁ D₁ s s शालैस्त्रालैस्त्रामालैश्च —^b) K₁ s विवागुरु, K₁ Da Dn₁ D₁ s कालागुरु; Dn₁ D₁ s कालागुरु; D₁ T₁ G₁ s सुश्रागुरु, M स्वचागुरु; Cv विचागुरु (gloss चिञ्चा विन्तिवणी) (for स्वचागुरु) B₁ स्वजा-सकरणैस्तथा; T₁ G₁ लिङ्गवै पनसैस्तथा —^c) D₁ चर्म-नस्य (sio) (for चन्द) S₁ K₁ s B₁ D₁ सु (for च) —^d) D₁ om. from दपै up to वदना (in 9^a) —^e) D₁ गिरिप्रस्थेषु (for प्रस्थेषु) D₁ T₁ G₁

सर्वेषु; G₁ lacuna (for रम्येषु) —^f) B₁ damaged from मेषु up to श्रेष्ठा व (in 9^a) S₁ K₁ s D₁ s शुभेषु च; K₁ lacuna; K₁ V₁ Bo-s s Da₁ Dn₁ n₁ D₁ s s तेषु तेषु; D₁ शशुने सु, D₁ G₁ M सुखेषु सु- (D₁ G₁ स) (for शुभेषु सु) T G₁ s सुखेषु सुखगाधिषु

9 Da₁ om up to वदना (cf v l 8) B₁ damaged up to श्रेष्ठा व —^b) S₁ K₁ s वल्वकूजन्त; K₁ V₁ Bo s s D₁ वल्गु कूजन्त, K₁ Dn₁ n₁ D₁ s s तत्रा (D₁ s त्र) कूजन्त; B₁ s त्राकूजन्ति, T₁ फल्गु कूजन्ति (for वल्गु कूजन्ति) K₁ V₁ B Da₁ Dn₁ n₁ D₁ s s वै तदा; D₁ तत्र ह (for तत्र वै) —^c) K₁ स्वन्थो; K₁ V₁ B Da₁ Dn₁ n₁ D₁ s s T₁ G₁ s M चान्ये; T₁ G₁ चान्या (for स्वन्थे) —^d) K₁ s Da₁ Dn₁ D₁ s s मेरुडा, B₁ भारुडा, M₁ भारुडा (hypermetric) (for भारुण्डा) B₁ D₁ इव (for इति) —^e) S₁ K₁ D₁ सुलिंग; K₁ D₁ सुलिंग; D₁ उद्वीत, D₁ T G₁ s M₁ s उद्वीत; M₁ उद्वीत (for भूलिङ्ग). —^f) K₁ s V₁ B Da Dn₁ n₁ D₁ s s T G₁ s M सा (T₁ G₁ स) मुद्रा (for समुद्रं) K₁ Dn₁ n₁ D₁ s s पर्वतोद्भव; V₁ पर्वतोद्भव; T₁ G₁ सनतोद्भव (for सर्वतोद्भवन्)

10 ^a) Da सुखानि (for स खानि) K₁ कामति (for तान्यति) B₁ s D₁ अभि, D₁ अपि (for अति). —^b) K₁-3 D₁ s T₁ G₁ विहंगानां (K₁ s नि); K₁ B₁ Dn₁ n₁ D₁ s s T₁ G₁ s M विहंगानां, V₁ Bo-2. s Da विहंगाभि (Da नि). K₁ महाति (for खानि) B₁ च (for वै) —^c) D₁ G₁ स; D₁ च (for सु) —^d) D₁ T₁ G₁ s ततो (for विप्रो) K₁ T₁ M₁ गच्छति; Bo s [s]गच्छत् (for अगच्छत्) D₁ गतो विप्रोय गोवत्

11 ^a) K₁ [s]पश्यं, M₁ गच्छन् (for स्पश्यत्) S₁ K₁ s D₁ सुवर्णै स; K₁ Dn₁ n₁ D₁ s s M₁ सुर

देशभागे समे चित्रे स्वर्गोद्देशसमप्रभे ॥ ११
श्रिया जुष्टं महावृक्षं न्यग्रोधं परिमण्डलम् ।
शाखाभिरनुरूपाभिर्भूषितं छत्रसंनिभम् ॥ १२
तस्य मूलं सुसंसिक्तं वरचन्दनवारिणा ।
दिव्यपुष्पान्वितं श्रीमत्पितामहसदोपमम् ॥ १३
तं दृष्ट्वा गौतमः प्रीतो मुनिकान्तमनुत्तमम् ।
मेघ्यं सुरगृहप्रख्यं पुष्पितैः पादपैर्द्वृतम् ।

तमागम्य शुदा युक्तस्तस्याधस्तादुपाविशत् ॥ १४
तत्रासीनस्य कौरव्य गौतमस्य सुखः शिवः ।
पुष्पाणि समुपस्पृश्य प्रववावनिलः शुचिः ।
ह्लादयन्सर्वगात्राणि गौतमस्य तदा नृप ॥ १५
स तु विप्रः परिश्रान्तः स्पृष्टः पुण्येन वायुना ।
सुरमासाद्य मुञ्चाप भास्करश्चास्तमभ्यगात् ॥ १६
ततोऽस्तं भास्करे याते संध्याकाल उपस्थिते ।

म्येषु; V1 B Da Ds सुरम्ये वै; D1 T G1 2, 5 M1-3
सुरम्ये तु (for सुरम्ये स) —^b) B1 damaged from
सुवर्णं up to न्यग्रोध (in 12^b) Ks सुवर्णा; M4
सुपर्ण (for सुवर्ण). K1 सिकतामिता; Ks 5 D1
सिते; T1 Gs सिकतां च ते; M4 सिकतायिते (for
-सिकतायिते). —^a) Ś1 K2, 4 D1 1 देशे; Ds ददा
(for देश) Ks V1 B (B1 damaged) Da Dn1 ns
D1 5 5 5 देशे समे सुखे चित्रे (Da चैव) —^d) B1 D1
स्वर्गोद्देशे; Bs Da Dn1 Ds स्वर्गोद्देश; D1 स्वर्गोद्देश
(sic); Da स्वर्गोद्देश (for स्वर्गोद्देश). Ks V1 B
(B1 damaged) Da Dn1 ns D2, 5 5 5 समे नृप (for
समप्रभे).

12 B1 damaged up to न्यग्रोध. V1 reads 12-15
on marg —^a) B2 damaged from श्रिया up to
न्यग्रोध (in 12^b) Ds श्रेयो (for श्रिया) D1 T G1
2 5 M युक्त (for जुष्ट). Dn1 समावृक्षं; T2 G1 दद
दाय (for महावृक्ष). —^b) B1 D1 T1 G1 5 न्यग्रोध
K1-4 D1 4 5 अतिमण्डल; Ks वसु; B1 बहु; Dn1
ns Ds 5 5 5 च सु (for परि) —^c) M1 अनुकूला
भिर (for रूपभिर) —^d) Ks V1 Bo-3 5 Da
Dn1 ns D2 5 5 5 भूषितं; D1 T1 G1 5 संवृत; T2 G1
M द्रोमित (for भूषितं) Ds T1 Gs छत्रमण्डलं; G2
सन्निभै. (for सन्निभम्).

13 V1 reads 13 on marg —^a) K1 सुसंसिक्तो;
Ks V1 B Da Dn1 ns D2 5 5, 7, 5 T G1 2, 5 च संसि
क्त; M1-3 संप्र; M4 सुसंसिक्त (for सुस) — K2 5
D1 om. 13^b-14^c —^d) Ś1 K1 5 5 Bo 1 2-5 Dn1
Dns D2-4 5 सभोपमं; B2 lacuna, Ds गृहो (for
सदो).

14 Ks 5 D1 om. 14^{abc} (of v l 13). V1 reads
14 on marg —^a) Ś1 Ds तद् (for तं). B1 damag
ed from प्रीतो up to विशात् (in 14^c). —^b) Ks
Bo 5 Dn1 Ds 5 5 सुनि; B1 Da इष्ट; Dns D1 T

G1 5 5 M मन (for मुनि) —^c) Ds मध्य; Ds
मध्ये (for मेघ्यं) Ś1 K1 सुरगिरि; Ks नर (for
'गृह) Ds प्रख्यं, D1 प्रक्षुं (for प्रख्यं) —^d)
K1 पाननैर् (sic) (for पादपैर्) Ks Ds युतं; Gs
धृतं (for वृत्तम्) —^e) Ks V1 B (B1 damaged)
Da Dn1 ns D2 5 5 7 5 T2 G1, 2 M त (G1 स) मासाद्य
(for 'गम्य) —^f) B2 damaged from पाविशत् up
to प्रववा (in 15^d).

15 B2 damaged up to प्रववा V1 reads 15 on
marg —^a) G2 तस्य (for तत्र) Ds [आ]नीतस्य
(for 'नस्य). Ks V1 Bo 1, 2 5 Da Dn1 ns D2 5 5
कौरव्य; Ds पुन (submetric) (for कौरव्य) —^b)
Bo 5 शिव सुग (by transp), D1 दिव सप्त;
D1 T1 G1 2 5 M नराधिप; T2 जनाधिप. —^d)
T2 प्रतिवात्यनिल, G1 प्रववावनिल (for प्रववावनिल)
Ks B Da Dn1 ns D2 5 5 5 T2 M2 5 शुभः; V1
तत; G1 शुभ, M1 5 शिव (for शुचि). — M1-3
om. 15^c —^c) D1 T G1, 2 5 M2 तस्य (for सर्व)
D1 प्रह्लादयन्सर्वगात्र —^f) G1 नराधिप (for तदा नृप).

16 ^a) Ds तु (for तु) D1 T1 G2 5 स्पृष्ट (for
विप्र) B1 damaged from परिश्रान्त up to याते (in
17^a) K1 सुविश्रांत; Ks Dn1 ns D2 5 5 प्रदातश्च;
V1 Bo-2 5 Da Ds श्रमातं सन् (Bs रंश्च); Ds तदा
श्रांत (for परिश्रान्त) —^b) D1 T1 G2 5 विप्र,
M2 स्पृष्टा (for स्पृष्ट) Ś1 वारिणा (for वायुना)
—^c) B1-3 D2 5 5 सुखाप. —^d) T2 [आ]घम् (sic)
(for [अ]घम्) K2-5 V1 Bo-2 5 Da Dn1 ns D2-4
1, 5 T1 G2 5 अभ्ययात्; M1 अयगात् (for अभ्य).

17 B1 damaged up to याते —^a) D1 T G1
2 5 M प्राप्ते (for याते) —^b) V1 Da Ds उपागते
(for उपस्थिते) —^c) Ś1 D1 स्वभयनाद्; B1 शुभ
यने (sic) (for स्व) —^d) Ś1 K1, 2 5 D1 पितामह;
Ks स गौतम, Da स सगोत्तम (hypermetric),

आजगाम स्वभवनं ब्रह्मलोकात्स्वगोत्तमः ॥ १७
 नाडीजङ्घ इति ख्यातो दयितो ब्रह्मणः सखा ।
 बकराजो महाप्राज्ञः कश्यपस्यात्मसंभवः ॥ १८
 राजघर्मेति विख्यातो बभूवाप्रतिभो भुवि ।
 देवकन्यासुतः श्रीमान्विद्वान्देवपतिप्रभः ॥ १९
 मृष्टहाटकसंछन्नो भूपणैरर्कसंनिभैः ।
 भूपितः सर्वगात्रेषु देवगर्भः श्रिया ज्वलन् ॥ २०

तमागतं द्विजं दृष्ट्वा विस्मितो गौतमोऽभवत् ।
 क्षुत्पिपासापरीतात्मा हिंसार्थी चाप्यवैक्षत् ॥ २१
 राजघर्मोवाच ।
 स्वागतं भवते विप्र दिष्ट्या प्राप्तोऽसि मे गृहम् ।
 अस्तं च सचिता यातः संध्येयं समुपस्थिता ॥ २२
 मम त्वं निलयं प्राप्तः प्रियातिथिरनिन्दितः ।
 पूजितो यास्यसि प्रातर्विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ २३

C 12. 6341
 B 12. 169 24
 K 12. 166 23

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि त्रिपष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६३ ॥

Dns D1 स्वगोत्तम, Ds नृपोत्तम (for स्वगोत्तम)
 18 B2 damaged —^a) T G1 2 5 M नाडीजङ्घ
 (for नाडी) — V1 reads 18^b-19^a on marg —^b)
 V1 ब्रह्मणो दयित (by transp) Da: ब्रह्मण B2
 (marg as in text) स वा; Da1 T1 G2 5 सदा (for
 सखा) —^c) Ś1 बकराज; B2 lacuna, T1 G2 5
 कुरुरान (for बकराजो) K1 D1 महाप्राज्ञ, G2 प्राज्ञ
 —^d) Dr T G1 2 5 M कश्यपस्य
 19 V1 reads 19^a on marg —^a) D1 [अ]ति
 (for [दृ]ति) B2 damaged from ति विख्यातो up to
 हाटक (in 20^a) —^b) Da2 विभु (for भुवि) —^c)
 Ś1 K2 4 D1 -पति; K1 स्वति (sic), D1 युत,
 M1 वृत (for -सुत) Ms श्रीमन् —^d) K1 विद्या;
 G1 विद्या (for विद्वान्) M1 पृव (for देव) K1
 प्रति प्रभु; K2 D1 -प्रतिप्रभ, K2 B2 M1 -समप्रभु,
 V1 Bo-2 Da Dnl. ns D2 5 7 T G1 2 5 M2 4 सम
 प्रभ, D2 सुतप्रभु, Ms सम प्रभ (for -पतिप्रभ)
 20 B1 damaged up to हाटक —^a) K2 D1
 दृष्ट; K2 D2 तप्त; K4 घृण; D1 पृष्ट (for मृष्ट)
 B1 सपन्नो (for -सद्यन्नो) K2 Dnl. ns D2 5 मृपा-
 मरणसपन्नो, V1 Bo-2 5 Da D2 5 मृष्टा (B2 [orig]
 श्रेष्ठा; B2 m दृष्ट्वा) मरणसपन्नो (B1 'वृद्धोर्' —^b)
 Bo 2 5 -स (B2 -स) प्रमै (for सनिमै) Ś1 K1 4 D1
 भूपणैरर्कसंछन्न —^c) B1 सर्वशास्त्रेषु, B1 Dr T1 G1
 2 5 M1 5 'देहेषु; D1 'देवैस्तु, T2 M2 'देवेषु; M4
 'देनेषु (for 'गात्रेषु) —^d) T1 G1 5 Ms देवगर्भ;
 M2 वेदगर्भ, M4 देशगर्भ (for देवगर्भ)
 21 —^a) V1 Bo 1. 5-5 Da D2 समागत (for समा)

K2 5 B1 Dnl. ns D2-4 1-2 T1 G2 5 M स्वग; V1
 Bo 1. 2. 5 Da D2 स त (for द्विज) B2 स त समागत
 दृष्ट्वा —^b) K2 V1 B D2 Dnl. ns D2 5 5 5 transp
 विस्मितो and गौतमो. —^c) D1 क्षुत्पिपासा K2 Dnl
 ns D2 2. 5 -परिश्रान्तो (for परीतात्मा) —^d) B2
 damaged from हिंसार्थी up to दिष्ट्या (in 22^b) K4
 Dr T1 G2 5 हिंसार्थ (K4 'र्थ') K2 Dnl ns D2 5 5
 चाम्यवै (K2 Da. 5 'वै) क्षत्, V1 B (B2 damaged)
 D2 7 T G1 2 5 M चैनमै (B1 चैनमै; Dr चैनमी;
 M1 5 चैनमै) क्षत्, Da नैनमैक्षत् (for चाप्यवै)
 22 B2 damaged up to दिष्ट्या Dr T G1 2 5 चक
 (for राजघर्मा) —^a) K4 V1 B (B2 damaged) Da
 Dnl. ns D2 7 G2 M1-3 भवतो (for 'ते) —^b) B1
 प्राप्तोसि (for 'सोसि) K1 Dr T G1 2 5 M गृहान्
 23 —^a) K2 स मे (for मम) —^b) D1 T2 G2 प्रियो-
 त्थियि (T2 'भि)र् D1 T1 G2 5 अनुत्तम (Dr 'म),
 T2 G1 M2 अरिदम (M2 'म); M1 2. 4 इह द्विज (M4
 'ज) —^c) V1 Bo 2 5 5 Da1 D2 यास्यसे; Da2
 'ते; D4 'ति (for 'सि) K4 प्रीतो; V1 Bo-2 5
 Da D2 विप्र, Dr T G1 2 5 M सुखं (for प्रातर)

Colophon om in Da, Dns Ds G2 5 absent
 —Sub-parvan Ś1 K Dnl ns Dr-5 5 आपद्धर्म; V1
 B2 4 Dr T G1 2 5 M राजघर्म —Adhy name Ś1
 K2 4 5 V1 B Dnl. ns Dr-5 Ms कृष्णोपाख्यानं
 —Adhy no (figures, words or both) B1 156,
 B2 161, B1 166, Dnl 39, D2 33, T G1 5
 168, G2 167, M 170 —Śloka no Da1 Dnl.
 ns D2 25, D2 22

१६४

भीष्म उवाच ।

गिरं तां मधुरां श्रुत्वा गौतमो विस्मितस्तदा ।

कौतूहलान्वितो राजत्राजधर्माणमैक्षत ॥ १

राजधर्मोवाच ।

भोः कश्यपस्य पुत्रोऽहं माता दाक्षायणी च मे ।

अतिथिस्त्वं गुणोपेतः स्वागतं ते द्विजर्षभ ॥ २

भीष्म उवाच ।

तस्मै दत्त्वा स सत्कारं विधिदृष्टेन कर्मणा ।

164

1 °) B₄ damaged from गिरं up to विस्मित (in 1^b). —^b) D₁ विस्मृतस् (for विस्मि^a). Ś₁ K₂ & B₄ तथा (for तदा) D₁ T G₁ & s विस्मितो गौतमस्तदा; M विस्मितोधर्मपूरुष. —^c) B₂ damaged from कौतूह up to राजधर्मोवाच (in 2). K₂ & D₁ कूतूहलान्वितो G₁ राजा (for राजन्)

2 K₁ om. 2^a-3^b with the ref. B₁ राजोवाच; B₂ damaged —^a) Ś₁ K₁-4 D₁ कश्यपस्य तु पुत्रोऽहं; V₁ Bo & D₄ & भो भोः (D₄ महो) का (V₁ D₄ क)श्यप्यु^a; B₁ D₂ D₇ T₁ G₁ 2, 5 M₁ & 4 भोः काश्यपस्य पु^a; T₂ भोः काश्यपस्य च पुत्रोऽहं (hypermetrio). —^b) D₄ 2, 7 T G₁ 2, 5 M सम (for च मे) —^c) D₁ T G₁ & M सती त्वं च; G₂ सखि त्वं च (for अतिथिस्त्व). K₂ G₁ & गुणोपेत. —^d) K₂ द्विजर्षभ^a; K₂ Da D₂ ns D₂ & s द्विजोत्तम (Da₁ 'म; Da₂ 'मा) (for द्विजर्षभ).

3 K₁ om 3^a (of v 1 2). Ś₁ K₂ & Da D₁ 1 & T G₁ & s M om the ref. —^a) B₄ तस्य (for तस्मै). M₄ नत्वा (for दत्त्वा). D₂ च; T₂ G₁ सु- (for स) —^b) B₄ damaged from शाल up to समु (in 3^d). Ś₁ सल; K₁ मालां; K₂ & Bo. & Da₂ D₁ 7 T₂ G₁ & M साल, K₂ शत (for शाल). —^d) K₄ V₂ B₂ & D₂ वृषीं; B₂ सृषीं; M₂ & वृसीं (for वृसीं) Da कल्पयेत् K₁ & s D₂ ns D₂-4 & s T₂ G₁ वृषीं वै (K₁ वृसीं वै; D₄ वृषीं वै; T₂ G₁ वृषिर्षीं) समकल्पयेत्; B₁ वृषीं समुपकल्पयेत्.

शालपुष्पमयीं दिव्यां वृसीं समुपकल्पयेत् ॥ ३

भगीरथरथाक्रान्तान्देशान्गङ्गानिपेवितान् ।

ये चरन्ति महामीनास्तांश्च तस्यान्वकल्पयेत् ॥ ४

वह्निं चापि सुसंदीप्तं मीनांश्चैव सुपीवरान् ।

स गौतमायातिथये न्यवेदयेत् काश्यपः ॥ ५

भुक्तवन्तं च तं विप्रं प्रीतात्मानं महामनाः ।

कुमापनयनार्थं स पक्षाभ्यामभ्यवीजयेत् ॥ ६

ततो विश्रान्तमासीनं गोत्रप्रश्रमपृच्छत ।

4 K₁ om. (hapl) 4. G₁ om. 4-5 —^a) D₁ M₄ भागीरथ- K₂ B₁ & s D₂ ns D₂-s & रथाक्रान्त (for 'क्रान्तान्) —^b) D₄ जग (for गङ्गा). —^c) B₂ damaged from ये up to मीनां (in 5^b) D₄ वरन्ति (for च^a). —^d) V₁ Bo 1 & Da D₄ & 7 T G₂ & M तस्योप (Bo 'द); D₂ (orig) तस्याव (for तस्यान्व) D₁ M₂ कल्पयेत् D₂ (sup lin) तांश्च तस्मै प्रदत्तवान्

5 G₁ om 5 (of. v 1 4) B₂ damaged up to मीनां. —^a) D₄ चापि; D₇ T G₂ & M चैव (for चापि). K₁ स्वसदीप्तं; D₄ स्वयं दीप्तं; D₁ समुदीप्तं (for सुसंदीप्तं) —^b) K₂ V₁ Bo-s & Da D₂ ns D₂ & s & चापि (for चैव). Da₁ सुपीवरान्; D₄ [उ]पकल्पयेत् (for सुपीवरान्) —^d) K₂ कश्यप^a; K₂ Bo. & s D₂ ns D₂ & s काश्यपि; B₄ कश्यपि. T G₂ & M तदा (M₁-3 प्रिया; M₄ तद) समुपकल्पयेत्

6 °) D₇ T G₁ 2, 5 M ततस्त्वहं (for भुक्तवन्तं). —^b) K₂ महामन^a; K₂ B₂ & D₂ ns D₂ & s 'तपा; G₁ 'स्नन' (for 'मना) —^c) Bo D₂ च (for स) D₇ 8 (G₄ & absent) भ्रमापनयनार्थं च (D₇ G₂ हि). —^d) B₁ समवीजयेत्; D₄ अप्य^a

7 °) T₂ G₁ गोत्रं (for गोत्र) D₇ T G₁ & s वृत्तम् (for प्रक्षम्) —^c) K₁ अन्नवीदू (for सोऽन्न^a). —^d) K₂ & D₂ ns D₂-4 & 0 ब्रह्म; D₂ ns ब्रह्मा (for ब्राह्म) Ś₁ D₂ ब्राह्मणान्यद्; K₂ & D₁ ब्राह्मणानां; D₇ T G₁ & s M ब्राह्मणोऽसीति (for ब्राह्मणान्यद्). K₂ उदाहरन्; D₂ उदीरयेत्. K₁ ब्रह्मणान्य * च हरत्; V₁ B Da ब्रह्म नान्यद्बुदी (Bo. & s Da 'द्वै) रयेत्.

सोऽत्रवीद्गौतमोऽस्तीति ब्राह्म नान्यदुदाहरत् ॥ ७
 तस्मै पर्णमयं दिव्यं दिव्यपुष्पाधिवासितम् ।
 गन्धाढ्यं शयनं प्रादात्स शिष्ये तत्र वै सुखम् ॥ ८
 अयोपविष्टं शयने गौतमं चकराद् तदा ।
 पप्रच्छ काश्यपो वाग्मी किमागमनकारणम् ॥ ९
 ततोऽत्रवीद्गौतमस्तं दरिद्रोऽहं महामते ।
 समुद्रगमनाकाङ्क्षी द्रव्यार्थमिति भारत ॥ १०
 तं काश्यपोऽत्रवीत्प्रीतो नोत्कण्ठां कर्तुमर्हसि ।
 कृतकार्यो द्विजश्रेष्ठ सद्रव्यो यास्यसे गृहान् ॥ ११
 चतुर्विधा ह्यर्थगतिर्दृष्टस्पतिमत यथा ।

पारंपर्यं तथा दैवं कर्म मित्रमिति प्रभो ॥ १२
 प्रादुर्भूतोऽसि ते मित्रं सुहृत्त्वं च मम त्वयि ।
 सोऽहं तथा यतिष्यामि भविष्यसि यथार्थवान् ॥ १३
 ततः प्रभातसमये सुखं पृष्ठात्रवीदिदम् ।
 गच्छ सौम्य पथानेन कृतकृत्यो भविष्यसि ॥ १४
 इतस्त्रियोजनं गत्वा राक्षसाधिपतिर्महान् ।
 विरूपाक्ष इति ख्यातः सखा मम महाबलः ॥ १५
 तं गच्छ द्विजगुरुख्य त्वं मम वाक्यप्रचोदितः ।
 कामानमीप्सितांस्तुभ्यं दाता नास्त्यत्र संशयः ॥ १६
 इत्युक्तः प्रययौ राजनौतमो विगतक्लमः ।

C. 12 1358
 B. 12. 170 17
 K. 2 169 17

8 *) B₂ damaged from पर्णं up to पविष्ट (in 9*) Ś₁ D₁ M₁ s वर्णमय, K₁ पद् (sic) (for पर्णं) —^b) D₁ वृष्ट्याधि (for -पुष्पाधि) G₂ M₂ -वासितां V₁ Bo 1.3 s Da D. प्रीतागमा म (D₁ च) महामना —^c) D₁ गंचारये (for 'द्वय'). —^d) K₁ s s V₁ Bo 1.4 s Da D₂ s s r s शिष्ये, D₂ शस्ये (for निदये)

9 B₂ damaged up to पविष्ट —^a) B₂ Da सुखो पविष्ट; D₁ corrupt (for शयोप') B₂ damaged from पविष्ट up to तदा (in 9*) Ś₁ K₁-s D₁ s क्षयित (for शयने) —^b) K₄ s Da₂ Dn₁ n₂ D₂ s s चमराद् (for चक्रं) D₁ T G₁ s s M₁ s s गौतम वाक्यमत्रवीद् (G₂ 'वित्तम'), M₂ पप्रच्छागमन प्रति —M₂ om. 9^a —^c) D₂ T₂ G₁ गौतम, D₁ T₁ G₂ s काश्यपिद् (for 'पो) —^d) V₁ Bo-1 s Da D₂ s T G₁ s s M₁ s s किमागमनमित्युत

10 *) B₂ स (for त). —^b) T₂ G₁ [5]स्ति (for ऽह) —^c) M₁-s इह (for इति) M₂ चागत (for भारत)

11 *) K₂ D₂ काश्यपो D₁ T G₁ s s M प्रीत्या (for प्रीतो) K₁ त काश्यपि सप्रीतो (submetric) —^b) V₁ नोत्कण्ठातुमिहार्हसि —^c) M₂ न युक्तं सागरे पानं —^d) D₂ यास्यसे B₁ गृह, M₁ भवान् (for गृहान्)

12 *) B₂ damaged from चतुर up to कर्म (in 12^a) B₂ damaged from वा ह्यर्थं up to मत (in 12^b) K₂ corrupt, K₂ Dn₁ n₂ D₂-1 s s ह्यर्थं

मिहिर, D₁ ह्यर्थे गतिर् (for ह्यर्थगतिर्) —^b) D₁ om. बृहस्पति V₁ B₁ D₂ D₂ मतिर् (for मतं) —^c) K₁ पारस्पर्यं (for पारपर्यं) D₁ देवं D₂ पारं पर्यक्रमो देवं, D₁ T G₁ s s M मित्र विद्या (M घान्) हिरण्य च —^d) K₂ B₂ s Dn₁ n₂ D₂ s s s कान्यं मैत्रम् (for कर्म मित्रम्) D₁ T G₁ s s M बुद्धिश्रेति बुधेभित्ता (M₂ s 'वै स्मृत)

13 K₂ om. 13 —^a) G₁ प्राणमूतो (for प्रादुर्भूतो) —^b) D₂ मयि त्वयि, D₁ T G₁ s s M मह (G₁ 'हो)त्तरं (for मम त्वयि) —^c) D₂ चरिष्यामि (for यतिं) —^d) D₂ भविष्यामि; M₂ s 'व्यति (for 'व्यसि) Dn₂ om (hapl) from यथार्थं up to व्यसि (in 14^a) K₁ [क्ष]यथार्थवान्, D₂ यथार्थवद्

14 Dn₂ om 14 (of v l 13) —^b) K₂ पृष्टो; Da₁ D₂ T₂ रष्टा; G₁ सृष्टा (for पृष्टा). —^c) D₂ सौम्य गच्छ (by transp) Ś₁ D₁ सौम्य —^d) D₁ भविष्यति

15 *) B₂ damaged from योजनं up to इति (in 15^a) —^d) B₂ damaged from सखा up to प्रचोदित' (in 16^b)

16 16^{ab} is damaged in B₂ —^b) K₂ B₂-s D₂ Dn₂ D₂ s. r s स महाक्य (for मम वाक्य) K₂ D₂ -प्रनोदित, Dn₂ D₂ s प्रणो' (for -प्रचो') —^c) M₂ कर्मान् (sic) (for कामान्)

17 *) Ś₁ D₁ उक्त्वा (for उक्तं) —^b) V₁ विगत ज्वर; B₂ 'क्षदा (for 'क्लम) —^c) Dn₁ कल्याणि;

गौतमो नगरद्विं ता पश्यन्परमविस्मितः ॥ २५
तैरेव सहितो राज्ञो वेष्म तूर्णमुपाद्रवत् ।

दर्शनं राक्षसेन्द्रस्य काङ्क्षमाणो द्विजस्तदा ॥ २६

इति श्रीमहाभागते शान्तिपर्वेणि चतुःपद्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥

१६५

भीष्म उवाच ।

ततः स विदितो राज्ञः प्रविश्य गृहमुत्तमम् ।
पूजितो राक्षसेन्द्रेण निपमादामनोत्तमे ॥ १
पृष्ठश्च गोत्रचरणं स्वाध्यायं ब्रह्मचारिकम् ।

न तत्र व्याजहारान्यद्वोत्रमात्राद्वते द्विजः ॥ २

ब्रह्मवर्चसहीनस्य स्वाध्यायविरतस्य च ।

गोत्रमात्रविदो गजा निवासं समपृच्छत ॥ ३

एते निवासः कल्याण किंगोत्रा ब्राह्मणी च ते ।

C 12 6371
B. 12. 171 4
K 12 170 4

25 a) Da: T: G: स (for स) —^b) B: वि
गतम, G: 'क्षम' (for 'कृम') —^c) Ś: नग * द्वि,
K: नरा * धि; K: B: Dn: n: D: २: १: २: T: G: १: २:
परमद्वि (G: 'त्व'), V: नगरीं ता, B: नरमाद्वि, M:
पुनश्चि (for नगरद्वि) K: त, V: द्वि (for ता)
—^d) M: विस्मितं

26 Da: reads 26 twice —^a) K: तैरेव (for
तैरेव) B: damaged from च सहितो up to तदा (in
26^d) G: सहितो Ś: K: १: २: D: राज, K: D:
रात्र, Dn: राजा (for राज्ञो) B: damaged from
ज्ञो up to the colophon —^b) D: मत्तुं (for तूर्णम्)
Da: n: (both times) उपागत, D: 'गमत्', G: 'द्रवन्
(for 'द्रवन्' —^d) T: M: १: तथा (for तदा)

Colophon damaged in B: —*Sub-parran* Ś: K: Da: Dn: n: D: २: आपद्धर्म, V: B: ३-२: Da: (also) a: D: १: T: G: १: २: M: राजधर्म —*Adhy nam* Ś: K: १: २: ३: V: Bo 1. 2-3: Da: Dn: n: D: 1- M: कृतज्ञोपाख्याय —*Adhy no* (figures, words or both) B: 157, B: 162; B: 167, Da: 37, Dn: 40, D: 34, T: G: १: 169, G: 168, M: 171 —*Śloka no* Da: 51, Da: 50, Dn: D: 26, Dn: 25, D: 48

165

1 Da: om. 1^a-24^b G: om the ref —^a) K: विदितो, B: वेदितो, Da: विस्मितो (for विदितो)
M: राजा (for राज) —^d) K: स गौतम; T: [आ]

115

[918]

मने शुभे (for [आ]मनोत्तमे)

2 Da: om 2 (cf v l 1) D: om 2^a B: damaged —^a) B: तु (for च) Da: गोत्रमाचरण (hypermetric), T: G: गोत्रधारण, M: 'चरणौ (for 'चरण) —^b) Ś: Da: D: १: स्वाध्याय, V: 'ये (for 'यं) V: ब्रह्मचारिण, D: T: G: २: M: 'चारक; T: G: 'पारग (for 'चारिकम्) — After 2^a, D: S (G: १ absent) ins

438* पृष्ठो राज्ञा स नाज्ञासीद्वोत्रमात्रमयाव्रीत् ।

[M: रक्षा (for पृष्ठे)]

— M: ३ om 2^a —^c) D: T: G: २: ततस्त, T: ततस्तु, G: ततो न, M: यदा न (for न तत्र) —^d) K: गोत्रमात्रम्, D: नाम गोत्रम् (for गोत्रमात्राद्) D: T: G: १: २: M: गोत्रमात्र तदा द्विज

3 Da: om. 3 (cf v l 1) B: damaged —^a) Da: हीनश्च (for 'स्य) K: D: ब्रह्मवर्चसविहीनस्य —^b) D: T: G: २: M: ३: ४: स्वाध्यायात् (for 'ध्याय) Bo रहितस्य, D: T: G: २: M: विगतस्य, M: निरतस्य (for विरतस्य) M: om च K: ३: २: V: B: ३-२: Da: Dn: n: D: २-२: २: ०: स्वाध्यायो (K: या) परतस्य च, T: G: स्वाध्यायानन्वितस्य च —^c) D: M: गोत्रमात्र विद (M: 'द्विजो)

4 Da: om 4 (cf v l 1) B: ४ partly damaged Before 4, K: V: Bo 1. 3: २: Da: Dn: n: D: २: २: २: ins राक्षस उवाच, B: विरूपाक्ष उवाच —^a) B: कुनो, D: कृते (sic) (for ए ते) G: निवानं (for 'न) Dn: n: कल्याण —^b) D: T: G: किं गोत्र

तत्त्वं ब्रूहि न भीः कार्या विश्रमस्व यथासुखम् ॥ ४

गौतम उवाच ।

मध्यदेशप्रसूतोऽहं वामो मे शबरालये ।

शूद्रा पुनर्भूर्भार्या मे सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ ५

भीष्म उवाच ।

ततो राजा विममृशे कथं कार्यमिदं भवेत् ।

कथं वा सुकृतं मे स्यादिति बुद्ध्यान्वचिन्तयत् ॥ ६

अयं वै जननाद्भिः सुहृत्स्य महात्मनः ।

संप्रेषितश्च तेनायं काश्यपेन ममान्तिकम् ॥ ७

तस्य प्रियं करिष्यामि स हि मामाश्रितः सदा ।

भ्राता मे वान्धवश्चासौ सरता च हृदयंगमः ॥ ८

कार्तिक्रियामद्य भोक्ताः सहस्रं मे द्विजोत्तमाः ।

तत्रायमपि भोक्ता वै देयमस्मै च मे धनम् ॥ ९

ततः सहस्रं विप्राणां विदुषां समलंकृतम् ।

स्नातानामनुसंग्राहमहतर्क्षामवाससाम् ॥ १०

तानागतान्द्विजश्रेष्ठान्विरूपाक्षो विशां पते ।

(for किंनोत्रा) M₄ ब्रह्मणी (for प्रा) —^a) Bo 2
8 8 Da1 D6 त्वं मे, B₁ तन्मे (for तत्त्व) G₁ हि न
(for न भी) G₁ कार्यं (for कार्या) —^a) K₁ 3 8
Dn1 ns D2 2 8 9 विश्रमस्व, D₉ विश्रस त्व (for विश्र
मस्व) D₈ यथा सुखी V₁ Bo-3 8 Da1 मयि विश्रस
मेहि (B₈ 8 'व) च (B₈ हि)

5 Da2 om 5 (of v 1 1) —^a) K₁ D₁ 8 मध्य
देशे (for 'देश' —^b) Ś₁ K₂ 4 D₁ च (for मे)
D₄ शिनिरालये (for शबरालये) —^c) T₂ G₁ पुनश्च (for
'भूर्') Da1 ये (for मे) D₁ पुनश्च भार्या शूद्रा मे.

6 Da2 om 6 (of v 1 1) T₁ G₂ 8 M om. the
ref —^a) Ś₁ K₂ 4 V₁ B (except B₁) D₁ विममृशे;
T₂ विमृशोरन, G₂ न विममृशे (hypermetric) (for
विममृशे) —^c) D₁ 7 T₁ G₁ 2 8 M स्यान्मे (by
transp) T₂ कथं वा सुकृतस्यास्मै —^d) T₂ G₁ राजा
(for बुद्ध्या) K₁ D₁ G₂ M व्य (D₁ त्व; M₂ ह्य)
चिन्तयत् (K₁ M₄ 'यन्), V₁ B (B₂ 4 damaged) D₁
T₂ G₁ विचिन्तयन्; Da1 विचारयन् (for [अ]न्वचिन्तयत्)

7 Da2 om 7 (of v 1 1) B₂ 4 partly damaged
—^a) Dn2 reads from अयं up to मामा (in 8^b) on
marg D₈ स्वयं (for अयं) K₂ 8 V₁ B Da1 Dn1 ns
D2-2 7-9 S (G₂ 4 absent) जन्मना (for जननाद्)
—^b) K₁ 2 4 तस्य; D₁ अस्य (for तस्य) K₁ lacuna
for महात्मन —^d) K₂ काश्यपेन (for का) D₁ S
(G₂ 4 absent) महात्मना (for ममान्तिकम्)

8 Da2 om 8 (of v 1 1) Dn2 reads up to
मामा on marg —^a) Bo 8-8 transp तस्य and प्रियं
—^b) G₁ मिश्रत (for आश्रित) G₂ M₂ तदा (for
सदा) —^c) B₁ ततो (for भ्राता) B₂ Da1 G₁
वाधवाद् (for 'वद्') Da1 चान्ये (for चासौ) —^d)
Bo-8 सरता च हृदय मम, D₁ S (G₂ 4 absent) सरता
चैव प्रियो मम

9 Da2 om 9 (of v 1 1) B₁ partly damaged
—^a) V₁ B Da1 D₁ S (G₂ 4 absent) अद्य (for अद्य)
—^b) K₂ D₁ वै (for मे) K₂ Bo Da1 द्विजोत्तमः;
B₂ द्विजातय (for द्विजोत्तमा) D₆ सहस्र द्विजसत्तमा
—^c) B₂ भोक्तारी (for भोक्ता वै) K₅ Dn1 ns D₂
8 8 T₂ G₁ च; D₁ T₁ G₂ 8 M तु (for वै) —^d)
M₂ om. च M₄ तद्धन (for मे धनम्) —After
9, K₆ V₁ B Da1 Dn1 ns D₂ 2 8 8 ns

430* स चाद्य दिवस पुण्यो ह्यतिथिश्चायमागत ।
सकल्पितं चैव धनं किं विचार्यमत परम् ।

[(L 1) V₁ B (B₂ damaged) Da1 Dn1 D₂ 8 8
अतिथिश्च (for ह्यतिथिश्च) V₁ B₂ Dn2 अगत, B₁ ममागत
(hypermetric) (for आगत) — (L 2) D₈ च मे
नित्य (for चैव धन) Bo 8 8 D₈ वा कार्यम् (for
विचार्यम्)]

10 Da2 om 10 (of v 1 1) —^a) Da1 कदाचिद्
(for सहस्र) —^b) K₁ D₁ समलंकृतं —^c) K₂
उपसमाप्तम्, B₁ अर्थस', D₁ समनु', D₁ T G₁ 2 8
अनुलिसानां (T₂ 'नु विप्राणां) (for अनुसंग्राहम्) —^d)
K₄ 8 V₁ Bo 2-5 Dn1 ns D₂ 8 8 8 सुमहत्; B₁
अहृत; Da1 G₂ महत्वा, D₁ महाई (for अहत)
Da1 वासस. D₁ corrupt

11 Da2 om 11 (of v 1 1) —^a) B₁ ततो
गवान्; M₄ तानागतान् (for तानागतान्) Ś₁ द्विजान्पृ-
ष्ठान्; K₁ द्विजान्पृष्ठा, K₄ D₁ द्विजान्पृष्ठा (for द्विज
श्रेष्ठान्) —^b) Da1 विरूपाख्यो (for 'क्षो') V₁ Bo
2 8 8 Da1 D₂ महामते, B₁ 'मति (for विशां पते)
—^c) G₁ यथाइ (for 'ह')

12 Da2 om 12 (of v 1 1) D₄ om 12^a. B₂
partly damaged —^a) Ś₁ D₁ M₂ वृत्सस्, K₂ D₉

यथाहं प्रतिजग्राह विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ११
 वृक्षस्तेषां तु संन्यस्ता राक्षसेन्द्रस्य शासनात् ।
 भूमौ वरकुथास्तीर्णाः प्रेष्यैर्भरतसत्तम ॥ १२
 तासु ते पूजिता राजा निषण्णा द्विजसत्तमाः ।
 व्यराजन्त महाराज नक्षत्रपतयो यथा ॥ १३
 ततो जाम्बूनदाः पात्रीर्वज्राङ्का विमलाः शुभाः ।
 वरान्नपूर्णा विप्रेभ्यः प्रादान्मधुघृताप्लुताः ॥ १४

तस्य नित्यं तथापाढ्यां माध्यां च बहवो द्विजाः ।
 ईप्सितं भोजनवरं लभन्ते सत्कृतं सदा ॥ १५
 विशेषतस्तु कार्तिक्यां द्विजेभ्यः संप्रयच्छति ।
 गरद्वयपाये रत्नानि पौर्णमास्यामिति श्रुतिः ॥ १६
 सुवर्णं रजतं चैव मणीनथ च मौक्तिकम् ।
 वज्रान्महाघनाश्चैव वैदूर्याजिनराङ्कवान् ॥ १७
 रत्नराशीन्विनिक्षिप्य दक्षिणार्थे स भारत ।

C 12 638
B 12 171 20
K 12 170

इत्यस्य, V₁ B₀ s D₁ D₁ n₃ D₂ s वृष्यस्य, M₁
 स्यस्य (for वृष्यस्य) D₁ विन्यस्ता, T₂ G₁ सयस्ता
 (for सयस्ता) —^a) Ś₁ (also as in text) K₄ s B₄
 D₁ n₃ D₁ s s G₂ वरकुथास्तीर्णा, V₁ B₀ s चैव
 कुथा (for वरकुथा) —^d) D₀ प्रेष्यैर् (for प्रेष्यैर्)
 K₈ D₁ भरतसत्तमा (K₈ 'म')

13 D₂ om 13 (cf. v 1 1) B₂ partly dam-
 aged —^a) V₁ B₀ 1. s D₁ D₀ तत्र (for तासु)
 —^b) V₁ B₁ D₁ D₀ T G₁ s M₂ s द्विजपुत्रा, D₂
 'नदना (for 'मत्तमा) — After 13^a), K₅ V₁ B
 D₁ D₁ n₃ D₂ s s s ins

440* तिलदर्भोदकेनाय अर्चिता विधिवद्विजा ।
 विश्वेदेवा सपितर सास्रयश्चोपकल्पिता ।
 विलिप्ता पुण्यवन्तश्च सुप्रचारा सुपूजिता ।

[(L 1) D₀ लृण (for तिल-) B₁ s s D₁ अर्चना
 (for अर्चना) B₄ विधिवद्विजा (for विधिवद्विजा)
 — (L 2) D₁ सास्रयश्च (for सास्रयश्च) D₀ चापि (for
 चोप) — (L 3) K₅ विलिप्ता, B₄ विलिप्ताश्च (hyper-
 metric) (for विलिप्ता) D₂ पुण्यवन्तश्च (for 'वन्तश्च)
 D₂ सुप्रचार- (for 'रा)]

—^c) K₈ व्यराजन्त; M₁ व्यभ्राजन्त (for व्यराजन्त)
 B₁ महाराजन्; B₂ सदा राजन् (for महाराज) —^d)
 M नक्षत्राणीव सत्पये

14 D₂ om 14 (cf. v 1 1) —^a) K₅ V₁ B
 D₁ D₁ n₃ D₂ s s s जाबूनदी (for 'दा) K₁ D₁
 M₁ s पात्रा, T₂ G₁ M₂ s पात्र्यो (for पात्रीर्)
 —^b) D₁ वज्राङ्क, D₀ वज्रागीर्, G₂ वज्रांगा (for
 वज्राङ्का) D₂ om from विमला up to सदा (in
 15^d) K₁ विमलां (for 'ला) G₂ Ca वज्राङ्का हीरक
 सचिता । G₂ —^c) G₇ वराश्च सूप् । G₂ —^d)
 V₁ B₁ D₁ D₁ S (G₈ s absent) दधि (for मधु)
 K (except K₁) V₁ B₀ 1. s s D₂ s s s T₂ घृतप्लुता;

D₂ घृतान्मुषा (for घृताप्लुता)

15 D₂ D₂ om 15 (cf. v 1 1, 14) B₂ partly
 damaged —^a) K₈ यथापाढ्या, K₅ D₁ n₃ D₀
 s s सदा, V₁ B₀ s s D₁ अया, D₀ सदा खाद्य,
 D₁ S (G₈ s absent) ह्यमावात्याम् (for तथापाढ्या)
 —^b) D₁ S (G₈ s absent) आपाढ्यां (for माध्या च)
 B₄ नृप (for द्विजा) D₁ माध्या च द्विजसत्तमा
 —^c) K₈ भोजन (for 'न) D₁ S (G₈ s absent)
 ईप्सित भोजन श्रेष्ठ —^d) D₂ लभन्ते (for लभन्ते)
 V₁ B (B₂ damaged) D₁ D₀ T₂ G₁ M₂ s सत्कृवा
 (M₁ 'त्स) (for 'त्) D₁ तदा, D₀ तत; D₁ s
 S (G₈ s absent) तथा (for सदा)

16 D₂ om 16 (cf. v 1 1) B₂ damaged
 —^a) V₁ B₀ विशेषतश्च, D₀ 'वस्तु (for 'वस्तु)
 —^b) Ś₁ D₁ s M₁ s स (D₀ तु) प्रयच्छति (for सप्र)
 —^c) D₀ चान्नानि (for रत्नानि) —^d) D₁ स्पृति
 (for श्रुति)

17 D₂ om 17 (cf. v 1 1) —^a) K₁ सोवर्ण
 (for सु) B₀ s s D₀ चापि, B₁ s D₁ चापि (for
 चैव) —^b) B₁ मानरत्न; D₁ मणिनाथ, D₀ (sup
 len as in text) मणीमय (for 'नथ) K₈ अप्यय
 (for अय च) K₅ D₁ n₃ D₂ s s मौक्तिकान्,
 D₁ 'क (for कम्) —^c) G₂ वज्र (for वज्रान्)
 G₁ M₁ महा (M₁ 'ह) सनाश्च (for 'घनाश्च) D₀ वज्रं
 महाघन चापि —^d) V₁ B D₁ D₂ s s T₁ G₀ वैदूर्या
 जिन (D₁ दिन) राकवान् (D₀ कयलान्), M₂ वैदूर्या
 न्वानराकवान्

18 D₂ om 18 (cf. v 1 1) B₂ s partly dam-
 aged —^a) K₂ रत्नराशीर्; V₁ B₀ 1 s D₁ 'राधि,
 D₀ राशीन् (for 'राशीन्) D₁ S (G₈ s absent) रत्न
 वति च पात्राणि —^b) V₁ B₁ s D₀ महायज्ञा (for स
 भारत) D₁ D₁ S (G₈ s absent) दक्षिणार्थं (D₁ यो)

ततः प्राह द्विजश्रेष्ठान्विरूपाक्षो महायशाः ॥ १८

गृहीत रत्नान्येतानि यथोत्साहं यथेष्टतः ।

येषु येषु च भाण्डेषु भुक्तं वो द्विजसत्तमाः ।

तान्येवादाय गच्छध्वं स्ववेश्मानीति भारत ॥ १९

इत्युक्तवचने तस्मिन्नाक्षसेन्द्रे महात्मनि ।

यथेष्टं तानि रत्नानि जगृहुर्ब्राह्मणर्षभाः ॥ २०

ततो महाहैस्ते सर्वे रत्नैरभ्यर्चिताः शुभैः ।

ब्राह्मणा मृष्टवसनाः सुप्रीताः स्म तदाभवन् ॥ २१

महायशा. —^०) D₁ T₁ G₅ दत्त्वा (for तत्त.) —^१) K₅ V₁ Da₁ Dn₁ ns D₂ s a s महात्मना. (for 'यथा.)

19 Da₂ om 19 (of v 1 1) —^१) K₂, 4 Bo G₂ M₂ गृहीत, M₁ s गृह्णतु (for गृहीत) D₅ गृहीत रत्नमुष्णानि —^०) T₂ पेषु केषु, G₁ येषु केषु (for येषु येषु) K₅ भोज्येषु, D₄ पात्रेषु (for भाण्डेषु) —^१) D₁ S (G₅ s absent) भुक्त (G₁ कृत) वतो द्विजोत्तमा —^०) D₁ मध्ये वादाय (for तान्ये) D₅ गच्छतु (for गच्छध्व) D₄ गृहीत्वा तानि गच्छध्व —^१) Dn₅ रत्नवेश्मानि (hypermetric); D₄ वेश्मानीव, G₁ वेश्मानिति (for स्ववेश्मानि) V₁ B₁ Da₁ D₅ स्वानि (D₅ मुनि) वेश्मानि च द्विज (B₁ D₅ 'जा'), D₅ स्वस्ववेश्मानि भारत

20 Da₂ om 20 (of v 1 1) —^१) V₁ B₁ s Da₁ D₅ इत्युक्तवति ते (Da₁ वै) तस्मिन्. —^०) D₁ राक्षसेन्द्रो (sic) D₅ तथात्मनि (for महा) —^०) D₅ सत्र (for तानि) V₁ B (except B₄) Da₁ D₅ भाटानि (for रत्नानि) M₂ यथेष्टकानि रत्नानि. —^१) Da₁ ब्राह्मणर्षभा, D₁ भरतर्षभा, D₁ T₁ G₂ s M द्राक्षणास्तदा (M₁ s 'था'); T₂ G₁ ते द्विजर्षभा

21 Da₂ om 21 (of v 1 1) B₂ s partly damaged —^१) K₂ s B₄ Dn₁ ns D₂ s s महाहैस्; V₁ B₁ s Da₁ D₅ यथाहं (for महाहैस्) K₅ D₅ ते रत्नैः, D₁ T₂ G₁ s तैस्तेन, T₁ G₅ M₂ तै रत्नैः; M₁ s तैस्तेषु (for ते सर्वे). Bo s s ततो यथा महाहैस्ते —^०) K₅ D₅ सर्वैः; B₁ द्रव्यैः, D₂ lacuna (for रत्नैः) D₄ अभ्यर्चिता, M₁ s चाभ्यर्चिता (for अभ्य) T₂ शुभा (for शुभै) —^०) D₄ ब्राह्मणा मृष्टवदना —^१) K₅ स्वप्रीता (for सुप्रीता) K₁ D₁ T₁ G₅ स, Bo s s तु; M₂ च (for सा) V₁ B₁ Da₁ D₅ तस्य ते, G₂ सुसुद (for स तदा). K₅ Dn₁ ns D₂ s s

ततस्तात्राक्षसेन्द्रश्च द्विजानाह पुनर्वचः ।

नानादिगागतात्राजत्राक्षसान्प्रतिपिष्य वै ॥ २२

अथैकदिवसं विप्रा न वोऽस्तीह भयं क्वचित् ।

राक्षसेभ्यः प्रमोदध्वमिष्टतो यात माचिरम् ॥ २३

ततः प्रदुद्बुधुः सर्वे विप्रसंघाः समन्ततः ।

गौतमोऽपि सुवर्णस्य भारमादाय सत्वरः ॥ २४

कृच्छ्रात्समुद्रहन्वीर न्यग्रोधं समुपागमत् ।

न्यपीदच्च परिश्रान्तः क्लान्तश्च क्षुधितश्च ह ॥ २५

ततो, D₁ T₁ G₅ मुदा (for तदा).

22 Da₂ om 22 (of v 1 1) B₂ s partly damaged —^१) Ś₁ K₄ D₁ स (for तान्) Ś₁ K₄ D₁ राक्षसेन्द्रस्तान्; K₁ s V₁ B₁ Da₁ D₂ s s 'द्र' स (K₅ 'द्रा' स), Bo s s 'द्रोसौ, D₁ S (G₅ s absent) 'द्रस्तु —^०) V₁ B₁ Da₁ सुवर्चस' (for पुनर्वच.) D₂ पुनराह वचस्तदा —^०) K₂ s V₁ B (B₂ damaged) Da₁ Dn₁ ns D₁-3 s s M नानादेश (V₁ Da₁ M₂ s 'देशा, D₁ 'दिश' गतात्राजन्; D₁ T₁ G₁ s नाना देशा (T₂ 'श' गतात्राजा. —^१) V₁ B₁ s Da₁ राक्षस (for 'सान्') K₁ प्रतिपिष्य, V₁ B Da₁ 'गृह्य' (for 'पिष्य) D₅ च (for वै). D₁ S (G₅ s absent) ब्राह्मणा (M₁-3 राक्षसा) ननुमान्य वै (M₂ च).

23 Da₂ om 23 (of v. 1 1) —^१) K₅ s V₁ B Da₁ Dn₁ ns D₂-4 s s अथै (Da₁ 'थै) कं, D₅ अथै चं, T₂ G₁ अथ वै, M₁ s s अथैक (for अथैक) D₁ S (G₅ s absent) प्राप्ता (for विप्रा) —^०) B₄ गत. (for क्वचित्) M₁ s याति नित्य समाहिता —^१) M₁ s om 23^a-24^b —^०) B₁ राक्षसेन्द्र (for 'सेभ्य) Dn₅ T₂ प्रमोदध्वम् (for प्रमो) —^१) Dn₅ याति (for यात)

24 Da₂ M₁ s om 24^{ab} (of v 1 1, 23) —^०) D₁ विष्टमंघ' (sic) (for विप्रसंघा) D₄ समागता; M₂ सहस्रश (for समन्तत) —^०) M₁ s धनं सर्वं (for सुवर्णस्य) —^१) D₁ T₁ G₂ s M₂ सत्वर (for 'र). M₁ s समुपादाय सत्वर

25 B₂ s damaged —^१) K₁ समुद्रहद् (for हन्) Bo s s Da D₅ भार, B₁ D₁ S (G₅ s absent) श्रीरो, D₂ वेगान्, D₅ वीरो, D₅ lacuna (for वीर) K₄ s Dn₁ ns D₂ s s कृच्छ्रात्समुद्रहन्भार (K₄ 'ञ्जीर) —^०) K₁ समुपालभत्; V₁ B₁ Da₁ D₅ M₁ s 'द्रवत्.

ततस्तमभ्यगाद्राजत्राजधर्मा खगोत्तमः ।
 स्वागतेनाभ्यनन्दच्च गौतमं मित्रवत्सलः ॥ २६
 तस्य पक्षाग्रविश्लेषः क्लृप्तं व्यपनयत्स्वगः ।
 पूजा चाप्यङ्गोद्वीमान्भोजनं चाप्यक्ल्पयत् ॥ २७
 स भुक्तवान्मुविश्रान्तो गौतमोऽचिन्तयत्तदा ।
 हाटकस्याभिरूपस्य भारोऽयं मुमहान्मया ।
 गृहीतो लोभमोहाद्वै दूरं च गमनं मम ॥ २८

न चास्ति पथि भोक्तव्यं प्राणसंधारणं मम ।
 किं कृत्वा धारयेयं वै प्राणानित्यभ्यचिन्तयत् ॥ २९
 ततः स पथि भोक्तव्यं प्रेक्षमाणो न किञ्चन ।
 कृतघ्नः पुरुषव्याघ्र मनसेदमचिन्तयत् ॥ ३०
 अयं चक्रपतिः पार्श्वे मासराशिः स्थितो मम ।
 इमं हत्वा गृहीत्वा च यास्येऽहं समभिद्रुतम् ॥ ३१

C 12. 642
 B 12. 171 35
 K 12. 170 34

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि पञ्चपष्ट्यधिकशततमोऽध्याय ॥ १६५ ॥

Bo : 'विशत् (for 'गमन्' —^c) Bo : न्यामीदच्.
 B1 न्यामीदच् (for 'न्यपी') Ś1 K2 : Da D1 परि-
 कृता (for 'श्रान्त' —^d) Ś1 K2 : Da D1 श्रान्तश्च,
 D1 प्रकृतः T2 G1 क्षातश्च (for क्लान्तश्च) K1 Dn1
 n3 D2 : च म, B1 तदा (for च ह)

26 B2 partly damaged —^a) Ś1 K2 : D1
 अन्वगाद्, V1 Bo : D. क्षान्नन् (for अन्वगाद्) Da
 तवत्सलत्वाद्भवद्राजन् (sic) —^b) K2 स्वगोत्तमा V1
 B1 : Da राजघमार्यं (B1 : 'य'गौतम —^c) K4 : Da2
 Dn1. n2 D2 : 2. : T2 G1 [क्ष]भि (Da2 T2 G1 [क्ष]म्य)
 नदंश्च (K1 'दन्, Da2 'ड' (for [क्ष]म्यनन्दच्) K4
 वै (for च) —^d) B1 D1 मित्रवत्सल (for 'वत्सल')
 D1 गौतम विप्रवत्सल

27 ^a) D1 पक्षस्य, D2 पक्षति (for पक्षाम) T2
 विश्रित्ते (for विश्लेषं) —^b) B1 T2 G1 श्रम, D2
 क्लृप्ता (for क्लृप्त) D1 G2 M1-3 वक्र (for वग) —^c)
 M2 पूजाश्च (for पूजा) K1 क्षपि, K2 : चास्य, Da1
 D2 चापि, D1 S (G2 : absent) चैव (for चापि)
 Bo : सस्य (for धीमात्र) —^d) V1 B1 : Da D2
 [क्ष]नु (B1 Da1 'न्व)कल्पयन्, D1 T2 G1 : M2 : यया
 विचि (for [क्ष]प्यकल्पयन्) — After 27, D1 ins

441* निर्यत्र दायने तस्मिन्पर्यंतप्यत दुष्टधी ।
 On the other hand, after 27, D1 S (G2 : absent)
 ins

442* ततर्त्ना मविद कृत्वा स्वगेन्द्रद्विजमत्तर्मा ।
 न्यपीदत्त महाराज न्यप्रोधे विपुले तथा ।
 गौतमश्चिन्तयामाम रात्रौ सस्य समीपत ।

[T G1 : : om line 2 — (L. 2) M2 नदा (for
 तथा)]

28 D1 S (G2 : absent) om 28^a —^a) K2
 om स Ś1 K1 स विश्रान्तो, B1 सुविचित्रवधो (for सुवि-
 श्रान्तो) D1 भुक्तवाश्वेव विश्रान्तो B2 partly dam-
 aged in 28^d —^c) K4 D1 [क्ष]पि रूप्यस्य; D2
 [क्ष]तिरूपस्य (for [क्ष]मि) ☞ Ca अभिरूपस्य शुद्ध
 न्य। ☞ —^d) G2 स (for सु) B3 M2 मम (for
 मया) —^e) K4 Bo 2-2 Dn1. n2 D2 : मोहाम्बा;
 D2 मोहादि (for 'मोहाद्वै) —^f) B1 तूर्णं (for दूर)
 D1 [क्षा]गमन (for गमनं)

29 ^a) K1 तस्मान्नि, Da2 न चापि (for न चास्ति)
 D1 om चास्ति D1 om. (hapl.) from भोक्तव्यं up
 to पथि (in 30^a) —^b) D1 प्राणसंधारणे (for 'धारण)
 K1 मम, V1 B (B1 damaged) Da D2 हि न, D1
 S (G2 : absent) क्वचित् (for मम) —^c) B1 धार-
 येद् (for 'येय) B2 Da किं कृत्वाह धारयेय, D1 S
 (G2 : absent) किं कृत्वा (M1 : कुर्मि) सुकृत हि स्याद्
 (T2 G2 हि स्याद्, M1-3 किं स्याद्, M2 मे स्याद्) —^d)
 Da [क्ष]मिचिन्तयन् (for [क्ष]भ्यचिन्तयत्) D1 S (G2 :
 absent) इति चिन्तापरोभवत्

30 D1 om up to पथि (cf v l. 29) —^b) K1
 B. प्रेक्षमाणो, K4 Dn2 प्रेक्षमानो (Dn2 'जे), V1
 B1 : Da D1 : 5 7 S (G2 : absent) पश्यमानो (for प्रेक्ष
 माणो) —^c) D1 T1 G2 : पुरुषव्याघ्रो (for 'व्याघ्र)
 —^d) V1 B1 : Da D2 [ए]तद् (for [ह]दम्) K2
 क्षचितयन् (for 'यत्)

31 ^a) T2 चक्रपते (for 'पति) —^b) Dn1 n2
 D2-1 : M1 : 4 महान् (for मम) D1 T G2 : 2 मास
 राशिवित्तो महान्; M2 'काशिवित्तो महान् — B1 om
 31^a —^c) K4 इद्, B1 पुन (for इम्) D1 S
 (G2 : absent) [क्ष]स्य (for च) —^d) V1 Bo : 3 :

१६६

श्रीधम उवाच ।

अथ तत्र महार्चिष्माननलो वातसारथिः ।
तस्याविदूरे रक्षार्थं खगेन्द्रेण कृतोऽभवत् ॥ १
स चापि पार्श्वे सुव्वाप विश्वस्तो वकराद् तदा ।
कृतमस्तु स दुष्टात्मा तं जिघांसुरजागरत् ॥ २
ततोऽलातेन दीप्तेन विश्वस्तं निजघान तम् ।

Da यास्ये मासमितो व्रुत (Da1 'म), D4 यास्याम्याव
सय द्रुत., D1 T1 G5 मांस यान्ये इति प्रभो, T2 G1 2
M यास्ये (M2 4 [धा]यास्ये) मांसमि (G1 इ) ति प्रभो

Colophon om in G1, damaged in B2 4, Dn2
D5 G5 4 absent — Sub parvan S1 K Da Dn1 n8
D1-4 9 आपद्धर्म, V1 D1 S (G1 om, G5 4 absent)
राजधर्म — Adhy name Ś1 K V1 Bo 8 5 Da Dn1
n8 D2 8 5 9 कृतघ्नोपाख्यान; D1 कृतघ्नोपागमन, M2
कृतघ्नोपाख्याने गौतमधनलाम — Adhy no (figures,
words or both) B5 G2 169, Da1 38, Dn1 41,
D5 35, T1 G2 5 170, M 172 — Śloka no.
Da2 Dn1 35, Dn2 42, D5 34

166

1 Bo om the ref B1 om 1^a-2^b (with ref)
— ^a) D4 तस्य (for तत्र) — ^b) K1 ककालो (for
अनलो) G2 वायु (for वात) — ^c) D4 तस्या
पि दूरे; M4 'विदूरो (for 'रे) — ^d) V1 B2 Da
D5 धकेन्द्रेण (for खगेन्द्रेण) T2 भवेत्

2 B1 om. 2^{ab} (of v. 1 1) V1 reads 2-4 on
marg — ^a) B2 Da विश्वस्तो (for सुव्वाप) — ^b)
B2 सुव्वाप (for विश्वस्तो) — ^c) K5 D5 स तु (by
transp), V1 च स, D1 T G1 2 M2 तु सु — ^d)
D4 विजिघासुर (for त जिघां) Ś1 K4 5 Dn1
n8 D1-8 8 अयाग्रत, K1 अयागत; K5 B1 8 5 Da
अजाग्रत, Bo 2 4 D5 'ग्रत; D5 'ग्रज; T2 M
'गरीत्, G1 'गरित् (for 'गरत्)

3 V1 reads 3 on marg — ^a) Dn1 तदा (for
ततो) K2-4 Bo 2. 5 D4 लोभेन, K5 Dn1 n8 D2
8 8 दीप्तेन; D5 [s]ग्रानन; T2 वातेन, M2 [s]न्व
केन (for स्लातेन) K5 D2 8 8 [अ]लातेन; Dn2

निहत्य च मुदा युक्तः सोऽनुबन्धं न दृष्टवान् ॥ ३
स तं विपक्षरोमाणं कृत्वाग्नावपचत्तदा ।
तं गृहीत्वा सुवर्णं च ययौ द्रुततरं द्विजः ॥ ४
ततोऽन्यस्मिन्नाते चाह्नि विरूपाक्षोऽब्रवीत्सुतम् ।
न प्रेक्षे राजधर्माणमद्य पुत्र खगोत्तमम् ॥ ५
स पूर्वसंध्यां ब्रह्माणं वन्दितुं याति सर्वदा ।

लोभेन (for दीप्तेन) — ^b) D1 T1 G2 5 M4 स सुत,
T2 G1 M1-8 संसुत (for विश्वस्तं) V1 विश्वघातक,
Da1 न जिघातन (sic), D1 निजमानत (for निजघान
तम्) — ^c) K5 D5 त निहत्य, D4 निहत्य तु (for
'त्य च) K2 युक्ते; Dn1 युत (for युक्त) — ^d)
Ś1 K1 2 4 सोनु (K1 'व) यधे, K5 सानुवध, D4 पश्चा
होप (for सोऽनुबन्धं) Ś1 K2 4 दृष्टवान् (for इष्ट)
ॐ Gn अनुबन्धं पापदोषम् । ॐ

4 V1 reads 4 on marg — ^b) Dn2 कृताग्नात्;
D1 कृत्वाद्मम्; D5 कृतघ्नो (for कृत्वाग्नात्), D2 8 [अ]व
पत्त् (for 'चत्) Da कृत्वा चाग्नावदीपयत् — After
4^{ab}, K2 D4 ins

443* पक्षात्र मक्षयित्वा च कृतघ्न पापपूरुष ।

जगाम त्वरया राजन्स्वगृह कृतकृत्यवत् ।

— ^c) T2 G1 तद् (for त) Da स (for च) D1
स त गृहीत्वा स्वर्णं च — ^d) D1 T2 G2 द्रुततर; G1
अति (for द्रुत) V1 Da D5 तत, B1 भव; D4
द्विजा (for द्विज) — D1 T1 G2 5 ins after 4 T2
G1 M after 5^{ab}

444* ततो दाक्षायणीपुत्र नागत त तु भारत ।

धिरूपाक्षश्चित्तयन्त्रै हृदयेन विद्वयता ।

[(L 1) M1 8 4 वधु (for ततो) T2 -सुत; G1
-सुत (for पुत्र) M2 आगत (for ना) M1 8 तत्र त
तदा (for त तु भारत) — (L 2) T2 G1 चित्तयानो
(for 'यन्त्रै)]

5 ^a) K1 V1 Bo D4 त्वहि; B1 * हि, B5 त्वन्ये;
D1 चादि; D1 T1 G2 5 M1 8 4 [s]व्यहि; T2 G1
व्यहि; M2 [s]त्वहि (for चाह्नि) — ^b) Da2 श्रुत
(for सुसम्) — After 5^{ab}, T2 G1 M ins 444*
— ^c) K1 8 प्रेक्ष्ये; V1 B1 2 Da D4 5 1 T G1, 2 5 M

मा चाद्यद्वा कदाचित्स न गच्छति गृहान्खगः ॥ ६
 उमे द्विरात्रं संध्ये वै नाम्यगात्स ममालयम् ।
 तस्मान्न शुध्यते भावो मम स ज्ञायता मुहूर्त् ॥ ७
 स्वाध्यायेन विद्युक्तो हि ब्रह्मचर्यमवर्जितः ।
 तं गतस्तत्र मे शङ्का हन्यात्तं न द्विजाधमः ॥ ८
 दुराचारस्तु दुर्बुद्धिरिह तैर्लक्षितो मया ।
 निष्क्रियो दारुणाकारः कृष्णो दम्बुरिवाधमः ॥ ९
 गौतमः स गतन्त्र तेनोद्विग्न मनो मम ।

पुत्र शीघ्रमितो गत्वा राजधर्मनिवेशनम् ।
 ज्ञायता स विशुद्धात्मा यदि जीवति माचिरम् ॥ १०
 स एवमुक्तस्त्वरितो रक्षोभिः सहितो ययौ ।
 न्यग्रोधं तत्र चापश्यत्कङ्काल राजधर्मणः ॥ ११
 स रूदनगमत्पुत्रो राक्षसेन्द्रस्य धीमतः ।
 त्वरमाणः पर गच्छया गौतमग्रहणाय वै ॥ १२
 ततोऽविदूरे जगृहुर्गौतमं राक्षसास्तदा ।
 राजधर्मशरीरं च पक्षास्थिचरणोज्झितम् ॥ १३

परये (for प्रेषे) D₁ धर्मागात् -^d) D₂ च गौतम
 (for भगोचनम्)

6 ^a) M₁ सद्य -^b) V₁ L₁ - Da D₁ : r T
 G₁ : s M निचदा (for सदा) - Alter 6^a, D₁
 10^f

445 * सवरीं चैव सा द्रष्टुमायति स निहगराट् ।

- K₁ om 6'-7' -^c) S₁ K₁ V₁ B₁ D₁ : T
 G₁ : च हृदा, B₁ Da ररष्टु, B₁ damaged, Dn₁
 ns D₁ वाहृदा, D₁ M वाहृदा (for चाहृदा) -^d)
 M₁ गच्छति स (for न गच्छति) B₁ damaged, Dn₁
 ns D₁ - s गृह मम, D₁ T G₁ : s M सगोचनम्
 (for गृहान्खग)

7 K₁ om 7^a (cf. v L 6) -^a) K₁ ततो (for
 तने) K₁ V₁ B₁ : s : द्विरात्रं, K₂ Dn₁ ns D₁ :
 : s : द्विरात्रि, B₁ Da द्विरात्रे; B₁ damaged, D₁
 हे रात्रि (for द्विरात्र) K₁ सधौ, D₁ सधे B₁ D₁
 च (for वै) D₁ T G₁ : s M द्विरात्रमुच्यते सधौ
 (M₁-n 'जे) -^b) S₁ Da D₁ : ना-रागात्, D₁ T
 G₁ : s M₁ : नाम्यगात् (for 'गात्) G₁ तस्मान्न
 (for मत्त) M₁ : तस्म (M₁ न्दा) गच्छति ते गृह
 -^d) D₁ T G₁ : s M₁ : स (for स) k मशान्
 (for मुहूर्त्)

8 ^a) S₁ स्वाध्यायने (for 'येन) B₁ damaged,
 B₁ : D₁ विद्युक्तो, T₁ G₁ विद्वीनो (for विद्युक्तो)
 -^b) K₁ om उमेण M₁ : विद्वीनो प्रत्ययचया -^c)
 K₁ T G₁ : s M स गतम्, K₁ B₁ D₁ : s : तद्रताः
 B₁ damaged, Dn₁ ns सतम्, D₁ स सतम् (for
 स गतम्) B₁ दास मे (by transp) - Dn₁ om
 6^d-10^a -^d) D₁ स हन्यात् (for हन्यात्तं) S₁ k :
 D₁ च; D₁ सं (for स)

9 K₁-1 D₁ (all hapl) Dn₁ om 9 (for Dn₁, cf

v L 8) V₁ read* 9 on marg -^a) B₁ s : सना
 चारम् (for दुरा) K₁ B₁ - D₁ : T₁ G₁ स, L₁ s
 D₁ f₁ G₁ : M सु (for तु) D₁ स दुर्बुद्धिराचार
 -^b) S₁ lacuna for लक्षितो मया D₁ रक्षते -^c)
 B₁ damaged from क्रियो up to शीघ्र (in 10^f)
 K₁ V₁ Dn₁ D₁ : s नि-लपो, B₁ विष्क्रियो, B₁ s
 D₁ विज्ञेयो (for निष्क्रियो) M₁ दारुणाचार -^d)
 K₁ D₁ : s T₁ G₁ : M₁ : हृष्टो, M₁ : कृष्णे (for
 कृष्णो)

10 Dn₁ om 10^a (cf v L 8) B₁ damaged up
 to शीघ्र -^a) D₁ : गौतम K₁ B₁ स (for स)
 D₁ मनम् (for गतम्) -^b) D₁ मतो (for मनो)
 -^c) D₁ शीघ्र पुत्र (by transp) G₁ ततो (for इतो)
 -^d) D₁ निवेशने -^e) D₁ ज्ञायता -^f) B₁
 damaged from दि जीवति up to तत्र (in 11^a)

11 B₁ damaged up to तत्र -^b) K₁ रक्षोन्धै
 (for नि) B₁ सहिता - For the portion of
 the text from 11^a up to the end of the adhy,
 D₁ T G₁ : s M subs' a passage given at the end
 of the adhy -^c) D₁ न्यग्रोधे (for 'घ) D₁ s
 तन्व (for तत्र) K₁ दा, K₁ D₁ मोपश्यत् (for चा)
 -^d) D₁ पक्षाया (for पक्षाट्)

12 ^a) D₁ रदन् (for र') B₁ damaged from
 लगम् up to जगृहु (in 13^a) B₁ सुतो, D₁ पुत्र
 (for पुत्रो) -^b) Dn₁ प्रहरणाय (hypermetric)
 (for षट्)

13 B₁ damaged up to जगृहु -^a) V₁ B₁-2
 Da D₁ सगृहा (for जगृहु) -^b) K₁ गौतमो V₁
 B₁ राक्षसम्; D₁ राक्षसात् -^c) D₁ तु (for च)
 -^d) K₁ चरणार्जितं; K₁ 'जोषित, D₁ 'जोषत्; D₁
 'जाक्षित (for 'जोषितम्)

C 12 648
 D 12 17 14
 K *2171 subst.

C 12. 6418
B 12 172. 14
K 12 165. subst

तमादायाथ रक्षांसि द्रुतं मेरुव्रजं ययुः ।
राज्ञश्च दर्शयामासुः शरीरं राजधर्मणः ।
कृतघ्नं पुरुषं तं च गौतमं पापचेतसम् ॥ १४
रुद्रो राजा तं दृष्ट्वा सामात्यः सपुरोहितः ।
आर्तनादश्च सुमहानभूत्तस्य निवेशने ॥ १५
सस्त्रीकुमारं च पुरं बभूवास्त्रस्थमानसम् ।
अथाब्रवीन्नृपः पुत्रं पापोऽयं बध्यतामिति ॥ १६
अस्य मांसैरिमे सर्वे विहरन्तु यथेष्टतः ।
पापाचारः पापकर्मा पापात्मा पापनिश्चयः ।
हन्तव्योऽयं मम मतिर्भवद्भिरिति राक्षसाः ॥ १७
इत्युक्त्वा राक्षसेन्द्रेण राक्षसा घोरविक्रमाः ।

14 ^a) D₁ तद् (for तम्) Da च (for [अ]य)
— ^b) K₁ द्रुतं (for द्रुतं) B₂ damaged from मेरु
up to गौतम (in 14^r) Da₁ तत (for ययुः) — ^c)
B₁ राज्ञि (for राज्ञश्च) D₁ ६ दर्शयामास — Da₃
om 14^d — ^d) K₃ राजधर्मिण — ^e) K₁ कृतघ्न
B₁ damaged from घ्नं पुरुषं up to नभूत्त (in 15^d)
Ś₁ K₂ परुषं (for पुः) Ś₁ K₂ ४ D₁ ६ चापि; K₁
तात (for त च) — ^f) Da₁ कृतघ्न; D₂ घ्नमं (for
गौतम) K₁ Bo ६ D₁ ६ पापचेतनं, K₃ D₁ ns D₂
३ ३ *कारिण (for *चेतसम्)

15 B₁ damaged up to नभूत्त — ^b) B₂ damaged
from सामात्य up to नाद (in 15^e). — ^c) B₂ ना
दस्य, Da नादस्तु (for *श्र). — ^d) Da₁ निवेशन

16 ^a) Da पुरुष (for च पुर) — ^c) Da₁ नृप
(for नृप). B₁ पुत्र — ^d) K₃ D₂ गौतमो (for
पापोऽयं)

17 ^b) V₁ B Da D₂ प्रमोदं (B₁ *द)तु (for विह
रन्तु) B₁ damaged from एत up to सेन्द्रेण (in
18^a) — ^d) B₂ damaged from त्मा पाप up to
राक्ष (in 18^b) K₃ D₁ ns D₂ ३ पापसाधन (for
*निश्चय)

18 B₂ damaged up to राक्ष B₁ damaged up
to सेन्द्रेण — ^a) Bo इत्युक्त्वा — ^b) Ś₁ K₂ ४ D₁ ४
(also as in text) घोरदर्शना (for *विक्रमा) — ^d)
K₄ ६ V₁ Bo-३ ६ Da D₁ ns D₂ ३ ३ ३ पापकर्माणम्
(for *यम्) D₂ य कृतघ्नोपनिर्गुत

नैच्छन्तं तं भक्षयितुं पापकर्मायमित्युत ॥ १८
दस्यूनां दीयतामेप साध्वद्य पुरुषाधमः ।
इत्युच्युत्तं महाराज राक्षसेन्द्रं निशाचराः ॥ १९
शिरोभिश्च गता भूमिमूचू रक्षोगणाधिपम् ।
न दातुमर्हसि त्वं नो भक्षणायास्य किल्बिपम् ॥ २०
एवमस्त्विति तानाह राक्षसेन्द्रो निशाचरात् ।
दस्यूनां दीयतामेप कृतघ्नोऽथैव राक्षसाः ॥ २१
इत्युक्ते तस्य ते दासाः शूलशुद्धरपाणयः ।
छिन्वा तं खण्डशः पापं दस्युम्यः प्रददुस्तदा ॥ २२
दस्यवश्चापि नैच्छन्तं तमत्तुं पापकारिणम् ।
ऋग्यादा अपि राजेन्द्र कृतघ्नं नोपभुञ्जते ॥ २३

19 ^a) B₁ एव (for एव) — K₁ om (hapl)
19^b-21^e, V₁ reads the same on marg. — ^b)
V₁ B Da अय (for अय). — ^c) B₂ इत्युच्युत्तं (for
इत्युच्युत्तं) K₄ ६ D₁ ns D₂ ३ ३ ते (for त)

20 K₁ om 20 (of v. 1 19), V₁ reads it on
marg B₁ partly damaged — ^a) D₁ स्तुतिम् (for
भूमिम्) K₂ D₁ ns D₁ ३ ३ शिरोभिः प्रणता सर्वे
— ^b) K₁ ऊदरक्षो गणाधिप (sic), K₂ D₁ ns D₂ ३ ३
ज्याह्वराक्षसाधिप — ^c) B₂ Da अर्हसे (for *मि) K₃
वो (for नो) — ^d) Ś₁ K₂-4 D₁ ४ ० भक्षणादस्य (K₃
*इत्यु) (for *यास्य)

21 K₁ 21^{ab} (of v. 1 19), V₁ reads it on
marg B₂ ४ partly damaged — ^d) B₁ द्वेष; B₂
द्वेष; D₁ [६]स्त्रैव (for स्त्रैव)

22 ^a) V₁ B Da D₂ इत्युक्त्वा K₂ D₁ ns D₂-4 ३
इत्युक्त्वा राक्षसास्त्रेण — ^b) K₂ V₁ Bo-३ ६ Da D₁ ns
D₂ ३ ३ ३ शूलपट्टिपाणय — ^c) K₁ भित्वा; K₂
D₁ ns D₂ ३ ३ कृत्वा, B₂ हित्वा (for छित्वा) — ^d)
K₃ प्रदुत्तुत्तं (for प्रददुत्तं)

23 ^a) K₃ दापाश् (submetric) (for दस्यवश्च)
B₁ damaged from चापि up to द्वे च (in 24^a)
D₁ चैव (for चापि) Bo ३ ३ ते दस्यवोपि नैच्छन्त
— ^b) V₁ B₁ ३ तदा तं (for तमत्तु) — ^c) V₁ B₁ Da
[अ]पि हि, D₂ चापि (for अपि) — ^d) B₁ कृतघ्नो,
D₁ *ज्ञान् Bo [६]पयुञ्जते (for *भुञ्जते)

24 = (var) Rām 4 34 12, Pañcatantra 3.

भीष्म उवाच ।

ततश्चिता चकपतेः कारयामास राक्षसः ।
 रत्नैर्गन्धश्च यद्गुभिर्विद्विथ समलंकृतम् ॥ १
 तत्र प्रज्वाल्य नृपते चक्रराजं प्रतापवान् ।
 प्रेतकार्याणि विधिन्द्राद्यसेन्द्रथकार ह ॥ २
 तमिन्कालेऽथ सुरभिर्देवी दाक्षायणी शुभा ।
 उपरिष्ठात्ततस्तस्य सा बभूव पयस्विनी ॥ ३

तस्या चक्रावपुनः फेनः शीरमिश्रमदानय ।
 गोऽपगद्दे गजलक्ष्यां चित्राया राजधर्मणः ॥ २
 ततः संजीवितमनेन पपगाजम्दानय ।
 उन्पत्य च गमेषाय विरूपाक्षं वराधिपः ॥ ५
 तनोऽभ्ययादिवराज्ञी विरूपाक्षपुत्रं तदा ।
 प्राह चेदं विरूपाक्षं द्विष्टायं जीवतीन्पुत्र ॥ ६
 श्रायामास चेन्द्रमनें विरूपाक्षं पुमानम् ।

पुम्बोरा) — (L. 20) Ga [१]मय (for मय) M
 अ(Ma स)भामुत्त (for भते मय), — (L. 21) Ma
 मायमे; Ma मा मे (for मा मय) Di Ga ५ (for
 मा). — (L. 22) Ga वाच, Di Ga ५ (for
 (for 'स्वाम्) — (L. 23) Ts Ga ५ (for
 नदात्) Ts Ga ५ (for नदात्) — (L. 24)
 Ms दा । (for दा) — (L. 25) Ms दा (for
 दा) Ms ३ मे मय दा दा; Ms दादादि दा
 दा (for the prior half) Ms ३ ३ मय (for
 'दुः) — (L. 26) Di Ga ५; Ts दा; Ms दा.
 (for दा) Ms ३ ३ दिदादि दा — (L. 27) Ga
 Ms दा. Ts [उ]नमुत्त — (L. 28) Ms ३ ३
 (for 'दोरे). — (L. 31) Ms दादादा Ms
 म(Ma क)नय, Ms ३ ३दा (for दिदादि) Ms
 पुन (for पुन) D Ts Ga ३ ३दादादा
 (for the post half)]

Colophon om in Ks Di s, Bt damaged, Dns
 Ds Gs s absent — Sub parcan Śi K (Ka om)
 Dns Di-s आपदमे; Bt s s Da Di Ts Gs s M शज-
 धर्म — Adhy name Śi K (Ka om) Vt B (Bt
 damaged) Da Dns ns Di-s वृत्तनोपाख्यान; Ms
 पक्षिकवालद्वय — Adhy no (figures, words or
 both) Bt 168, Bt 169, Dns 39, Dns ns 42,
 Di T Gs s 171, Gs 170, M 173 — Ślots
 no Dns ns 27

For the portion of the text 1-21, Dr 8
 (Gs s absent) subst a passage the text of which
 is given separately, with variants, under v 1 21

1 The ref act 1st is damaged in Bt. Di वेत
 पाप (for वेत पाप) —¹) Bt वाचदादा (for
 वा) Ka दामे —²) Vt Bns Da Di विद्वि
 (for विद्वि). —³) Bt Ts Di Ts ३ मय
 2 *) Ka s Vt B (except Bt) Da Dns ns Di s
 s म (for म) Bt दादा Ka दादि दा; Ts
 B (except Bt) Dns ns Di-s ३ मय (for 'मे'
 —¹) Bt दादा (for दादादा) —²-3rd is da-
 maged in Bt —⁴) Bt 'दादादि' s दादा दा
 सुम (in 3rd). —⁵) Bt दा (for दा)

3 3rd is damaged in Bt, 3rd is damaged in
 Bt —¹) Ks Di Ts Ka s Vt Bns s Da Dns
 ns Di s s य (for य). —²) Da दा, Di दादि
 (for दादि) —³) Śi Di उपदिदा; Ka उपदिदा
 Ka 'दिदा; Ka 'दिदा; Di 'दर (for 'दिदा'), Vt
 Bt s Da Di दा (for दा) —⁴) Vt B (except
 Bt) Da दादिदि (for दा)

4 *) Śi Ka s s Di दादा दा (for दादा दा)
 —¹) Śi Ka s Di शीरमिश्रा (for 'मि' मय) —²)
 Ks s Di s om. (hapl) 4th-5th —³) Di मापद
 Vt Bt s Da Di दादा दा (for दादादा)

5 Vt Ks s s Di s om 5th (cf v 1 4) Bt om
 (hapl) 6-7 —¹) Ks s Bt-s Dns ns Di-s दादि
 (Ka 'मि)दाय; Vt Bt s Da Di दादा (Di 'दा')दा
 दा (Bt 'दा') (for दादादा). —²) Vt Bt s Da Di
 तेन दादा दादादा

6 Bt om C (cf v 1 5) Ks om (hapl)
 6th-7th —¹) Bt damaged from दादा up to वेददा
 (in 7th). Ka विरूपाक्ष; Da 'दादि' (for 'दादा')
 Da पुन; Di पुन (for पुदि) —²) Di वेद (for

यथा शायः पुरा दत्तो ब्रह्मणा राजधर्मणः ॥ ७
 यदा चकपती राजन्ब्रह्माणं नोपसर्पति ।
 ततो रोषादिदं प्राह वकेन्द्राय पितामहः ॥ ८
 यस्मान्मूढो यम सदो नागतोऽसौ वक्राधमः ।
 तस्माद्धर्षं स दुष्टात्मा नचिरात्समवाप्स्यति ॥ ९
 तदायं तस्य वचनान्निहतो गौतमेन वै ।
 तेनैवामृतसिक्तश्च पुनः संजीवितो वक्रः ॥ १०
 राजधर्मा ततः प्राह प्रणिपत्य पुरंदरम् ।
 यदि तेऽनुग्रहकृता मयि बुद्धिः पुरंदर ।

सखायं मे सुदयितं गौतमं जीवयेत्युत ॥ ११
 तस्य वाक्यं समाज्ञाय वासवः पुरुषर्षभ ।
 संजीवयित्वा सख्ये वै प्रादाचं गौतमं तदा ॥ १२
 सभाण्डोपस्करं राजन्तमासाद्य वक्राधिपः ।
 संपरिष्वज्य सुहृदं प्रीत्या परमया युतः ॥ १३
 अथ तं पापकर्माणं राजधर्मा वक्राधिपः ।
 विसर्जयित्वा सधनं प्रविवेश स्वमालयम् ॥ १४
 यथोचितं च स वक्रो ययौ ब्रह्मसदस्तदा ।
 ब्रह्मा च तं महात्मानमातिथ्येनाभ्यपूजयत् ॥ १५

C 12.6445
B 12.173 16
K.12.172.subst

चंद्र) —^d) V₁ B₅ D_a जीवित स्वय (B₅ तो ह्यत्)
 (for जीवतीत्युत्) K₅ B₅ 4 D_{n1} n₈ D₂ 3 5 8 दिव्या
 संजीवितस्वया (B₃ 'तो ह्यत्'); B₁ राजीविततस्तदा

7 B₀ om 7 (cf. v l 5), K₁ om 7^a (cf. v l
 6) B₂ damaged up to चेन्द्रस् —^a) B₄ om from
 श्राव up to रूपा D₁ corrupt —^b) D₅ चिरतन
 (for पुरा) —^d) D₄ ब्राह्मणा

8 8^a 15 damaged in B₂ —^a) D_{n3} D₉ यथा (for
 यदा) —^d) K₂ 3 5 D_{n1} n₈ D₂ 2 5 8 9 स्वर्गद्राय
 (for वकेन्द्राय) K₂ D₄ 9 पितामह

9 ^a) K₅ B₅ 4 D_{n1} n₈ D₂ 2 8 सर्मा, D_a सदा
 (for सद्दो) —^b) B₄ 15 damaged from नागतो up
 to निह (in 10^b) B₀ नोपयातो (for नागतोऽसौ)
 —^c) D₅ ऊर्ध्वं (for वर्धं) —^d) V₁ B₁ D_a D₅
 प्रतिपस्यते (D_a स्यते, D₅ 'घते'); B₂ D₉ dam-
 aged (for समवाप्स्यति)

10 B₂ damaged B₄ 15 damaged up to निह
 —^a) K₅ V₁ B₀ 1 3 5 D_a D_{n1} n₈ D₂-5 8 तदय;
 D₉ lacuna (for तदार्यं) —^b) V₁ च, B₁ 8 D_a
 ह (for वै) —^c) B₁ 5 (marg as in text) प्रयोगा
 दमृताक्षश्च

11 ^a) K₅ D_{n1} n₈ D₂ 3 8 वक्र; D₉ lacuna (for
 तत्) —^c) D₄ मे (for ते) D_{a2} यदि तेनुग्रह
 कृत्वा —^d) K₃ पुरंदर; K₅ D_a D_{n1} n₈ D₂ 2 8 8
 'दरं (for पुरंदर) —^e) D₉ सहायं (for सखायं) B₅
 सुदयितो V₁ B₀ 2 5 D_a सखा यो मे सुदयितो; B₁
 सखा मे सुदयितो वै, D₅ सखा मे य स दयितो —^f)
 K₅ D_{n1} D₄ जीवयेत्युन (for 'वेत्युत्) V₁ B (except
 B₁) D_a D₅ गौतमो जीव (D_{a1} 'वि)तामय

12 ^a) B₄ damaged from तस्य up to गौत (in
 12^d) K₅ D_{n1} n₈ D₂ 3 8 समादाय (for ज्ञाय)
 —^b) K₅ D_{n3} D₁₋₄ 8 9 पुरुषर्षभ; B₂ परवीरहा
 —^c) K₅ D₉ सख्ये च; B₂ सख्ये वै, D₅ सख्ये च
 (for सख्ये वै) K₅ D_{n1} n₈ D₂ 3 8 सिक्त्वामृतेन तं
 विप्र —^d) V₁ B (B₄ damaged) D_a D₄ 5 9 स
 प्रादाद् (by transp), D₁ प्रादात्ते K₅ D_{n1} n₈ D₂
 3 8 गौतम जीवयत्तदा

13 ^a) K₁ भाडोपुस्कर, D₁ corrupt (for 'पस्करं)
 —^b) K₁ समासाद्य (for समा) B₂ D_a नराधिप
 (D_{a1} 'प) (for वक्राधिप) —^c) K₂₋₄ om (hapl)
 13^c-14^b Ś₁ reads 13^c-14^d on marg —^d) B₂
 damaged, D_a युत (for युत्)

14 K₂₋₄ om 14^{ab} (of v l 13) Ś₁ reads 14
 on marg —^a) B₂ damaged, D₅ ते (for त)
 —^b) K₁ स्वगाधिप; B₂ D_a नराधिप (D_{a2} 'प) (for
 वक्राधिप) —^c) K₄ B₀ D₁ सदन; D₄ गगनं (for
 सधन) —^d) D₅ सुरालय (for स्वमा)

15 15^a-16^a is damaged in B₄ —^a) D₄ 5
 यथोदित (for 'चित) V₁ B₀ 1 3 D_a D₄ 5 स च (by
 transp), D₅ च सु —^b) K₅ D₄ ब्रह्मसरस् (for
 'सदस्) K₅ B₅ 5 D_{a2} D_{n1} n₈ D₂ 2 8 8 तथा (for
 तदा) —^c) For 15^{ab}, B₂ subst

447* ब्रह्माय स्वसमाप्राप्त वक्रं धर्मपरायणम् ।
 —^a) K₁ [अ]य त, K₅ D_{n1} n₈ D₂₋₄ 3 चैनं; B₁
 D₅ सं च (by transp) B₂ नाजिजवमहात्मानं (sic)
 —^d) B₀₋₂ 5 D_a D₅ स्वागतेन (for शातिथ्येन)
 K₄ D₂ 4 [अ]ति (D₂ 'मि, D₄ 'प्य) पूजयत् (for
 [अ]भ्य)

गौतमश्चापि संप्राप्य पुनस्तं शचरालयम् ।
 शूद्रायां जनयामास पुत्रान्दुष्कृतकारिणः ॥ १६
 शापश्च सुमहांस्तस्य दत्तः सुरगणैस्तदा ।
 कुक्षौ पुनर्भर्वा भार्यायां जनयित्वा चिरात्सुतान् ।
 निरयं प्राप्स्यति महत्कृतघ्नोऽयमिति प्रभो ॥ १७
 एतत्प्राह पुरा सर्वं नारदो मम भारत ।
 संस्मृत्य चापि सुमहदाख्यानं पुरुषर्षभ ।

मयापि भवते सर्वं यथावदुपवर्णितम् ॥ १८
 कृतः कृतघ्नश्च यशः कृतः स्थानं कृतः सुरम् ।
 अश्रद्धेयः कृतघ्नो हि कृतघ्ने नास्ति निष्कृतिः ॥ १९
 मित्रद्रोहो न कर्तव्यः पुरुषेण विशेषतः ।
 मित्रघ्नद्विरयं घोरमनन्तं प्रतिपद्यते ॥ २०
 कृतघ्नेन सदा भाव्यं मित्रकामेन चानघ ।
 मित्रात्प्रभवते सत्यं मित्रात्प्रभवते बलम् ।

16 16^a is damaged in B₁ —^a) K₁ B₁ 2 Da
 D₅ सप्राप्त (for 'प्य) —^b) Ś₁ च त (hypermetrio),
 B₂ स्व; Da D₅ स्व, D₁ तु (for तं) D₄ क्षिबिरा
 ल्य K₁ पुनश्च त रवमालय —^d) Da₁ दुष्कृति
 (for 'त)

17 ^a) B₁ 2 Da तात (for तस्य) —^b) Bo 3
 Da₁ D₁ (sup lin ns in text) तथा (for तदा) —^c)
 B₂ partly damaged Ś₁ K₁ कुक्ष्या (for कुक्षौ) B₂
 पुन *, B₁ पुनर्भू (for 'र्वा) K₂ 5 V₁ D₂ 4 3 9
 शूद्राया चै (D₂ वै) च भार्यायां, K₃ Bo 1 3 3 Da Dn₁
 ns D₅ कुक्षौ पुनर्भर्वा पापोय —^d) B₁ damaged from
 रासु up to पि (in 18^a) K₅ D₅ चिरात्सुत, K₅ D₂
 3 3 निजान्सुतान्, V₁ B₁ यद्दुष्कृतान्; B₂ Da D₅ सुता
 न्वद्दुष्कृत (for चिरात्सुतान्) —^e) K₁ निरये Ś₁ K₁
 D₁ 4 9 प्राप्स्यति; V₁ B₁ 2 'ते; D₅ प्राप्स्यतां (for
 प्राप्स्यति) V₁ B₁ 2 D₅ मोहात् (for महत्) —^f)
 D₁ ऋति (for इति)

18 B₁ damaged up to चापि —^a) D₁ 4 वापि
 (for चापि) —^d) Bo 3 Dn₁ ns D₅ 4 भरतर्षभ (for
 पुरष) —^e) K₅ D₂ 3 3 भवत्, B₁ 2 Da D₅ तव
 तत् (for भवते) —^f) K (except K₁) V₁ B Da
 Dn₁ ns D₂ 5 3 9 अनु (for उप) K₅ वर्णित

19 ^a) K₅ D₂ 3 3 सुख (for यदा) —^b) K₅ D₅
 कृतघ्नस्य, K₅ D₂ 1 3 कृत स्वस्ति (D₁ श्रेय), D₁ कृत
 स्थाने K₅ D₂ 3 3 धन (for सुरम्) —^c) D₅ om
 19^d —^e) B₁ damaged from तन्मो up to नन्त (in
 20^a) K₅ V₁ D₅ च (for हि) —^d) Ś₁ (before
 corr) K₂ 4 निर्दृति (for निष्कृति)

20 B₁ damaged up to नन्त —^a) K₁ मित्रद्रोहे
 —^b) B₁ कृतघ्नेन, B₂ Da कृतघ्नत्व (for पुरुषेण)
 D₂ 4 3 विजानता (for विशेषत) —^c) K₅ V₁ B₂ 3
 Da Dn₁ ns D₂ 3 3 नरक; B₁ यकवद् (for निरय)
 —^d) K₅ 5 D₂ 3 3 महत्; B₁ D₅ अत्यत, B₂ Da

अत्यर्थ (for अनन्त)

21 The portion of the text from 21^a up to
 the end of the adhy is lost in D₅, on a missing
 fol —^a) Ś₁ (sup lin ns in text) K₂ B₁ Dn₁ D₅
 कृतघ्नेन (for 'जेन) K₂ V₁ D₂ 3 3 धृकृतघ्नेन ते
 भाव्य —^b) K₁ Dn₁ ns चैव ह; D₂ 3 3 भारत (for
 चानघ) — B₂ Da read 21^a twice —^c) Dn₁
 ns च लभते (for प्रभवते) V₁ B (B₂ first time)
 Da (both first time) Dn₁ ns D₅ सर्व (for सत्य)
 B₂ Da (all second time) मित्रान्नोर्गाश्च लभते —^d)
 V₁ Bo 1 2 (second time) 3- Da (both second
 time) Dn₁ ns D₅ मित्रात्पूजां लभेत च — After 21^a
 K₅ V₁ B Da Dn₁ ns D₅ ins

448* मित्रान्नोर्गाश्च भुञ्जीत मित्रेणापसु मुच्यते ।

[B₁ damaged from स्य मुच्यते up to कुला (in 22^a)]
 —^a) B₂ partly damaged D₁ सत्कारम् D₄ विवि
 धैर; D₅ उत्तम —^f) Da पूजयीत; D₅ 'यित्वा (for
 'येत) — For the portion of the text 1-21, D₇
 S (G₅ 4 absent) subst

449* भीष्म उवाच ।

विद्वान्सस्कारयामास पार्थिवो राजधर्मेण ।

गन्धैर्वहुभिरन्वयो दाहयामास तं द्विजम् ।

तस्य देवस्य वचनादिन्द्रस्य यकरादिह ।

तेनैवामृतसिक्तश्च पुन सजीवितो यक ।

राजधर्मापि त प्राह सहस्राक्षमरिंदमम् । [5]

गौतमो ब्राह्मणं क्रासौ मुच्यता मप्रियं सखा ।

तस्य वाक्यं समाज्ञाय कौशिकं सुरमत्तम ।

गौतमं धाम्यनुजाप्य प्रीतोऽथ गमनोत्सुक ।

प्रवीतं स गतं सौम्यो राजधर्मा स्वमालयम् ।

वृशसो गौतमो मुक्तो मित्रघ्न्यपुरुषाधम । [10]

सभाण्डोपस्करो यात स तदा शचरालयम् ।

सत्कारैरुत्तमैर्मित्रं पूजयेत् विचक्षणः ॥ २१

परित्याज्यो बुधैः पापः कृतघ्नो निरपत्रपः ।

C 12. 6453
B 12 173 24
K. 12. 172 23

तत्रामौ शकरीदेहे प्रसूतो निरयोपमे ।
पृष शापो महाशत्रु मुक्त सुरगणैस्तथा ।
दग्धो राक्षसराजेन खगराज प्रतापवान् ।
चित्ताया पार्श्वतो दोग्ध्री सुरभिर्जीवियच्च तम् । [15]
तस्या वक्त्राश्च्युत फेनो द्रुघमाश्रं तदानय ।
समीरणाद्गतो यातश्चित्तां ता राजधर्मण ।
देवराजशत्रु प्राप्तो धिरूपाक्षपुरं तदा ।
विरूपाक्षोऽपि तं प्राप्त देवराज समारामत् ।
काश्यपस्य सुतो देव आशा मे जीवतामिति । [20]
कौशिकस्त्वग्रधीम्वं प्रीयमाण पुन पुन ।
ब्रह्मणा ध्याहृतो रोषाद्वाजघर्मा कदाचन ।
यस्मात्त्व नागतो द्रष्टु मन नित्यमिमां समाम् ।
तस्माद्ब्रह्मो भवान्माधी धर्मशीलः पुराणविन् ।
आगामिष्यति ते वास कदाचित्पापकर्मकृत् । [25]
शशरावासगो विप्र कृतघ्नो वृषलीपति ।
यदा निहन्ता मोक्षस्ते तदा भावीत्युवाच तम् ।
तस्मादेव गतो लोक ब्रह्मण परमेष्ठिन ।
स चापि निरय प्राप्तो दुष्कृति कुलपांमन ।
पृथक्कुत्वा महद्वाक्य सन्मध्ये नारदेरितम् । [30]
मयापि तत्र राजेन्द्र यथावदनुवर्णितम् ।
ब्रह्मन्ने च सुरापे च चोरे अष्टमते तथा ।
निष्कृतिर्विहिता राजन्कृत्वन्ने नास्ति निष्कृति ।
कुव कृत्वन्त्य यथा कुव स्थान कुव सुखम् ।
अध्रदेय कृतघ्नो हि कृतघ्ने नास्ति निष्कृति । [35]
मित्रद्रोहो न कर्तव्य पुरुषेण विशेषत ।
मित्रशुद्धिरय चोर नरक प्रतिपद्यते ।
कृतघ्नेन सदा भाष्यं मित्रभावेन चानघ ।
मित्राप्यभवते सर्वं मित्र घन्यमिति स्मृतम् ।
अर्याद्वा मित्रलाभाद्वा मित्रलाभो विक्षिप्यते । [40]
सुलना मित्रतोऽर्यास्तु मित्रेण यचितुं क्षमम् ।
मित्र चाभिमत स्निग्धं फल चापि सर्वां फलम् ।
सत्कारैः स्वजनोपेतैः पूजयेत् विचक्षण ।

[(L 1) M चित्तां न का (M₂ सत्कार) रयामात् (for the prior half) M₁ s सुक्तर्तु (for पाथिवो) G₂ राज धर्मिण — (L 2) T₂ G₁ M पूजित (for त द्विजन्) — After line 2, D₁ T₁ G₂ s read lines 14-23, G₂ ins 452* after line 23, and reads for the first time lines 30-31 thereafter — (L 3) D₁

G₂ जगोय, T₁ G₁ वृणोय (for इन्द्रस्य) G₁ इव (for इह) M₁ s s ब्रह्मण सुरभि सुत (sic) (M₁ तदा), M₂ दूतोय सुरभीसुत (for the post half) — After line 3, M reads lines 15-17 — (L 4) M एवं तु (for तेनैव) M₁ ममिक्त (for -सिक्तश्च) M त नीवितो (for सजी*) — (L 5) M₁ स्थिता, M₂-s स्थिन (for [अ]पि त) M₁ प्राप्य (for प्राह) M₁ अरिदम — After line 5, T₂ ins

450* अभद्रयाम पिङ्गजयाबद्धकलाप
प्राशुर्दण्डी कृष्णमृगत्वन्परिधान ।
माशालोकान्नावयमान कविमुस्य
पाराशर्यं पर्वसु रूप विशृणोतु ।

— (L 6) G₂ चामौ (for कामौ) M₂ मातापो गौतम कासी (for the prior half) T₂ G₁ s M₂ नदा (for सखा) M₁ s s मुच्यन्तां स मखा मम (for the post. half) — (L 7) M₁ वाज्यं (for वाक्य) M₁ सुत (for सुर) — M₁ s s ins after line 7 M₂ after line 13

451* तयैव जीवित पाप स्वदेशगननोत्सुकम् ।
शशाप शकरीदेहे प्रसूतोऽयं भवत्विति ।
कुशो पुनर्मुवा पाप सुतानजनयत्तथा ।

[[M₂ om. lines 1-2 M₁ reads line 3 after line 11 — (L 3) M₂ पुनर्भव M₂ सुत जनयतामिति (for the post half)]]

— D₁ T₁ G₂ om line 8 M₁ s om lines 8-14 M₁ om lines 8-10 — (L 8) G₂ M₂ क्षन्त्यनुपाय — (L 10) M₂ युक्तो (for मुक्तो) — (L 11) D₁ T₁ G₂ समाहोपन्कर G₂ M₂ तत्तदा, M₁ तदा तच् (for स तदा) — After line 11, M₁ reads the third line of 451* M₁ om lines 12-14 — (L 12) D₁ T₁ G₂ न्देह (for -देहे) — (L 13) M₂ तस्य (for तत्र) M₂ उक्त (for युक्त) T₂ G₁ M₂ तदा (for तथा) — After line 13, M₂ reads line 3 of 451* D₁ T₁ G₂ s read, after line 2, lines 14-23, after line 23, G₂ ins 452* and reads, for the first time, lines 30-31 thereafter — (L 14) G₁ ददो, G₂ दग्धे (for दग्धो) G₂ खगराजे प्रतापिता (for the post half). — M reads lines 15-17 after line 3 — (L 15) T₂ जीवयश्च त, M₂ यन्सुत M₁ s s जीवयामाम दोग्ध्री त (M₁ तु) चित्ताया पार्श्वत स्थिता — (L 16) D₁ T₁ G₁ s M₂ तस्य (for तस्या) M₁ s s तस्या शक्रेण दुग्धया फेन तत्र समतत — (L 17) M₁ s s समीरणाद्गत यात

C 12 84/5
R 12 173 4
K 12. 172. 23

मित्रद्रोही कुलाङ्गारः पापकर्मा नराधमः ॥ २२
एष धर्मभृतां श्रेष्ठ प्रोक्तः पापो मया तव ।

(for the prior half) G₁ चितानां (for चितां तां)
M₁ s 4 कौशिकस्यैव शासनार्त् (for the post half) — M₁
s 4 om lines 18-21 — (L 18) M₂ देवराजसूत (for
'जस्तत) — M₂ transp lines 19 and 20. — (L
19) M₂ [s]मि (for सपि) G₂ त शक्रम्, M₂ सश्रिटम्
(for न प्राप्त) T₁ G₂ विरूपित प्राप्तदेव (for the prior
half) G₂ अयाचत पुन पुन ; M₂ आच्य न पुन पुन
(for the post half). — (L 20) M₂ देवो (for देव)
G₂ जीविताम् — G₂ reads lines 21-23 twice — (L
21) M₂ धर्म (for सर्व) M₂ प्रीयमाण पुरदर (for the
post half) T₂ G₁ s (second time) विरूपाक्षमुवाचेद
भीष्मर पाकशासन — (L 22) T₂ G₁ ब्राह्मण (for
ब्राह्मणा) G₂ (both times) ज्ञापितो (for व्याहृतो)
T₂ G₁ s (first time) ज्ञोवाद् (for तो) — (L 23)
M₁ s त्वां (for त्व) T₂ नागदो (for 'तो) G₂
(first time) सभामिमां (by transp), M₂ सर्मां सदा
M₁ s 4 तस्माद्दुख क्षण भवेत् (for the post half)
— After line 23, G₂ ins

452* तस्मात्क गृहे हन्ता ब्राह्मण पापबन्धन ।
बन्धो भवतु घोरेश्च पापैर्नागयवैश्वंशम् ।

— After the above, G₂ reads lines 30-31 for the
first time, repeating them in their proper place,
while M₁ s 4 ins. after line 23

453* विरूपाक्षोऽथ सश्रुत् धृत्वा वामयमपूजयत् ।
शक्रं च ब्राह्मण पार्श्वे तथा तेन सहामजत् ।
गौतमो निरय प्राप्तस्तत्सवन्धाद्भवस्तथा ।
दुःख राक्षसराक्षश्च द्रव्यदानाच्छ्रमाश्रित ।

[[(L 1) M₄ [s]मि (for स्य) M₄ संष्ट (for
संश्रुत्) M₄ सर्वम् (for वाक्यम्) — (L 2) M₂
शक्रम् — (L 4) M₂ यदृच्छया (for श्रमान्वित)]]

— M₁ s 4 om. lines 24-29 M₂ om lines 24-28
— (L 24) T₂ G₁ भावि T₁ G₂ परात्मवित्, G₂ परार्थ
वित् (for पुराण) — (L 25) T₁ G₂ आगमिष्यतु.
— (L 26) T₂ G₁ s धृपजीपति. — (L 27) T₂ G₁ स
त्वा (for यदा) D₇ lacuna, G₂ निहता गौतमो मोक्षश्च
(for the prior half) T₂ तथा (for तदा) — (L
28) T₂ G₁ s प्य (for पय) — (L 29) G₂ न चापि,
M₂ तयासौ T G₂ s दुष्कृती D₇ om. from पासन up
to नारदे (in the post half of line 30) M₂ पाप-
कृत्पापबन्धन (for the post half). — G₂ reads lines
30-31 for the first time after 452*. — (L 30)

मित्रद्रोही कृतघ्नो वै किं भूयः श्रोतुमिच्छामि ॥ २३
वैशंपायन उवाच ।

M₁ s 4 धृत्वा (for धृत्वा) M₁ s 4 मया (for मद्)
T₁ G₂ s तन् (for मन्). M सन्नध्यादांघवातरे (for the
post half) — (L 32) M₂ तथा (for तथा). — (L
33) D₇ om. from तन्ने up to यश्च (in the prior half
of line 34) — G₂ om lines 34-35 — (L 34)
T₁ कुत कृतघ्नेनुग्रह (for the prior half) — M₂ reads
lines 35-36 twice — (L 35) T₂ अश्रद्धेय G₁ कृतघ्नो
(for 'ने) — After line 35, M₁ s ins .

454* पतच्छ्रुत्वा ततो वाक्य भीष्मेणोक्तं महात्मना ।
युधिष्ठिर प्रीतमना भ्रातृभि सहित सदा ।

— After line 35, M₂ reads st 24 for the first time,
repeating it in its proper place — (L 36) T₂ G₁ s
M (M₂ both times) मित्रद्रुष्य (T₂ 'द्रोहे, G₁ 'द्रुही,
G₂ 'द्रुहे) न कर्तव्य (T₂ 'व्य) (for the prior half)
— D₇ om line 37. — (L 37) M₂ नरक (for नि
रय) T₂ G₁ अनत (for नरक) — (L 38) G₁ M₁
कृतघ्न (for 'घेन) G₂ कृतघ्नमनसा भान्य (for the prior
half) T G₁ s M कामेन (for भावेन) M₂ चैव ह
(for चानप) — (L 39) M₁ s मुमिद्राद् (for मिद्रात्)
G₂ मित्रता प्रमवे सर्व (for the prior half) T₁ अन्यद्,
G₂ अन्यम् (for धयम्) M₄ संप्रप्राप्तुरूपस्य षि (for the
post half) — (L 40) D₇ मित्रलोमाद् — (L 41)
D₇ T₁ G₂ सुकर्मो (for 'भा) T₁ G₂ [s]धंस्तु, M₁ s
मर्थाम् (for स्वास्तु) M₁ s 4 तन्मित्रे; M₂ मित्रेषु (for
'ण) M₂ यतित — M₄ om lines 42-43 — (L
42) T₂ G₁ चापि, M₁-s त्वमि (for चाभि) D₇ T
G₁ s M₁-s सैफलं च (for फल चापि) T₂ G₁ M₁-s
सदा (for सतां) M₁ s मत (for फलम्) — (L
43) T₂ M₂ विचक्षण (M₂ 'ण)]

22 D₈ missing (of v 1 21) B₁ damaged up to
कुला. — *) M₂ परिव्याज्यो M₁ s चैव (for पाप)
D₁ परिव्याज्य इयै पापै — *) D₇ S (G₂ s ab
sent) कदर्यं कुलापासन — K₁ om (hapl) 22*-23*.
— *) D₈ कुलाचार, T₂ कुलागार — *) D₁ D₇ T₁
G₂ s नराधिप (D₁ D₇ 'प'); D₈ दुरापस (for
नरा)

23 D₈ missing (of v 1 21) K₁ om 23**
(of v 1 22) — *) D₁ s श्रेष्ठ D₇ S (G₂ s ab-
sent) ए (D₇ सै) पा सज्जनसंनिध्ये — *) D₇ S (G₂ s
absent) प्रजा प्रो (M₁ s 'ज्ञा चो) का (for प्रोक्तः पापो)
K₁ V₁ B₁ D₁ D₂ s s 7 s S (G₂ s absent) [अ]जष

एतच्छ्रुत्वा तदा वाक्यं भीष्मेणोक्तं महात्मना ।

युधिष्ठिरः प्रीतमना बभूव जनमेजय ॥ २४

C 12. 6436
B 12. 173 26
K 12. 172 5

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्वणि सप्तपष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥

॥ समाप्तमापद्धर्मपर्व ॥

(for तव) —^a) K₄ मित्रद्रोहे K₅ हि, D₁ को;
D₂ [S]मौ (for वै) S (G₃ & absent) मित्रद्रुहे (T₂
द्रोहि, G₁ M 'द्रुहि, G₂ 'द्रुहे) कृतघ्ने च —^d) K₅
यत्त्वं वेदितुमिच्छसि; D₁ भूय श्रोतुमिहाहंसि

24 D₀ missing (cf. v 1 21) B₁ damaged
M₁ reads 24 (for the first time) after the repeti-
tion of line 35 of 449* —^a) B₂ स तच् (for
पृत्त्च्) D₂ D₁ T G₁ 2 5 ततो (for तदा) —^b) Ś₁
K₁ 2 भीष्मेन, D₁ कात्स्न्येन —^c) G₂ स भ्रातृभि
(for युधिष्ठिर) D₂1 प्रीतिमना —^d) D₂1 D₁ T₂
M₂ जनमेजय M₂ (first time) भ्रातृभि सहितस्त्वदा

Colophon D₀ missing, D₂ D₃ G₃ & absent
—Sub-parvan Ś₁ K B₁ & D₂1. n₂ D₁→ G₅ आप
द्धर्म, V₁ B₀ 2 3 5 D₂ T G₁ 2 M राजधर्म; D₂1
D₅ राजधर्मे आपद्धर्मे — Adhy name Ś₁ K₁→ V₁
B₀ 3 5 Da D₂1. n₂ D₁→ T G₁ 2 M कृतघ्नोपाख्यान,
M₂ (also) चक्रपुनःसजीवन — Adhy no (figures,
words or both) B₁ 159, B₂ 173, B₄ G₂ 171,
D₂1 43, D₇ T G₁ 172, M 174 — Śloka no
D₂ D₂1 27, D₂ 29, D₅ 26

After the last colophon, Ś₁ K₁ conclude with

समाप्ताश्रामी आपद्धर्मा । एषु चामी वृत्तान्ता । कापय्य
(K₁ 'च्य) चरितम् ॥ १ ॥ दीर्घदर्शायम् ॥ २ ॥ मार्जारमूपक
सवाद ॥ ३ ॥ ब्रह्मदत्तपूतनीसवाद ॥ ४ ॥ कर्णिकपटि ॥ ५ ॥
विश्वामित्रश्वपचसवाद ॥ ६ ॥ लुब्धककपोतीयम् ॥ ७ ॥ इन्द्रो
तपारिषितीयम् ॥ ८ ॥ गृध्रगोमायुसवाद ॥ ९ ॥ नारदशल्मलि
सवाद ॥ १० ॥ लोभाध्याय ॥ ११ ॥ अज्ञानाध्याय ॥ १२ ॥
दमाध्याय ॥ १३ ॥ तपोध्याय ॥ १४ ॥ सत्याध्याय ॥ १५ ॥
क्रोधाध्याय ॥ १६ ॥ नृशसाध्याय ॥ १७ ॥ प्रायश्चित्तविधि
॥ १८ ॥ स्वप्नोत्पत्ति ॥ १९ ॥ पङ्गीता ॥ २० ॥ कृतघ्नोपाख्या
नम् ॥ २१ ॥

अनन्तर मोक्षधर्मा । यत्राय प्रतिसधि । युधिष्ठिर ॥ धर्मा
पितामहेनोक्ता ॥ इत्यादि ॥

उपनयतु मङ्गल व सकलजगन्मङ्गलालय श्रीमान् ।
दिनकरकिरणनिघोषितवनलिननिभेक्षणो व्याम ॥
सर्वे भवन्तु सुखिन सर्वे सन्तु निरामया ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिदुखभाग्भवेत् ॥

K₂ concludes with

एषु चामी वृत्तान्ता । समाप्ताश्रामी आपद्धर्मा । Then
follows the same list of 21 topics as in Ś₁ K₁
अनन्तर मोक्षधर्मा । यत्राय प्रतिसधि । The rest is the
same as in Ś₁ K₁, including the two concluding
verses

K₃ concludes with

अमी वृत्तान्ता । कापय्यचरितम् । दीर्घदर्शायम् । मार्जार
मूपकसवाद । ब्रह्मदत्तपूतनीसवाद । कर्णिकोपदेश । विश्व
मित्रश्वपचसवाद । पवनशाल्मलिसवाद । लोभाध्याय । अज्ञाना
ध्याय । तपोध्याय । क्रोधाध्याय । नृशसाध्याय । प्रायश्चि-
त्तविधि । स्वप्नोत्पत्ति । आपङ्गीता । कृतघ्नोपाख्यान । इति
अनुक्रमणी । समाप्त ॥ श्री ॥ श्री ॥ सवत् १७३५ वर्षे शके
१६०० प्रवर्तमाने । उत्तरायणागते श्रीसूर्ये वरपारितौ । महा
मागल्यप्रदे भाद्रवाषिदिपर लिखितमिदं । प्रत्यनुसारेण लिखित
दोषो न देय ।

K₄ concludes with

समाप्ताश्रामी आपद्धर्मा । एषु चामी वृत्तान्ता । कापय्य
चरित । दीर्घदर्शाय । मार्जारमूपकसवाद । ब्रह्मदत्तपूतनी
सवाद । कर्णिकपटि । विश्वामित्रश्वपचसवाद । लुब्धककपोती
यम् । इन्द्रोत्पारितीयम् (sic) । गृध्रगोमायुसवाद । नारद
शल्मलिसवाद । लोभाध्याय । अज्ञानाध्याय । तपोध्याय ।
सत्याध्याय । क्रोधाध्याय । नृशसाध्याय । प्रायश्चित्तविधि ।
स्वप्नोत्पत्ति । पङ्गीता । कृतघ्नोपाख्यानम् । अनन्तर मोक्षधर्मा ।
यत्राय प्रतिसधि । युधिष्ठिर उवाच । धर्मा पितामहेनोक्ता
इत्यादि । Then follow the same two concluding
verses as in Ś₁ K₁ शुभ भवतु ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

Ks concludes with

अत पर मोक्षधर्मणि । सवत् १८५१ शके १७१६ फाल्गुनमासे
कृष्णपक्षे त्रिथौ पचमी चंद्रवातसे लिखित मिथराधाकृष्ण गढ
भरतपुरमध्ये.

V1 concludes with

हसं ४१२ आश्विनकृष्णनवम्यां गुरौ कृष्णपक्षीग्रामे परमभाग
वत् श्रीमस्वायीठकुराणामाज्ञया । श्रीलक्ष्मीधरेण लिखितमिदं
राजधर्मपुस्तकमिति । शुभमस्तु । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

Bo concludes with

समाप्तश्चायं राजधर्मा इति ॥

इपे मासि शिते पक्षे द्वितीयायां महीसुते ।

किशोरधर्मणालेखि नया कृष्णपदाम्बुजम् ॥

ॐ नमः कृष्णाय । शकाब्दा १५९९

B1 concludes with

हरये नम । ॐ नमो नारायणाय । श्री हरि । ॐ नमो
भगवते वासुदेवाय ।

B2 concludes with

समाप्त चापद्धर्मपर्वं ॥ अथ मोक्षधर्मपर्वं ॥ यथा दृष्ट तथा
लिखितमित्यादि ॥ ॐ नमो गुरवे । शकाब्दा ॥ १६०९ ॥ श्रीसुत
मनोहररायस्य पुस्तकमेतत् । लिखित श्रीरामेश्वरधर्मणा ॥ श्री
राधाकृष्णाय नम । श्रीहरये नम ॥

B3 concludes with

समाप्तश्च राजधर्म । पृतदनन्तर मोक्षधर्मा भविष्यन्ति ।
तत्राय प्रतिमाधि ।

युधिष्ठिर उवाच ।

धर्मा पितामहेनोक्ता राजधर्माश्रिता शुभा ।

धर्ममाश्रमिणा श्रेष्ठ श्रोतुमिच्छामि भारतेति ॥

शकाब्दा ॥ १६६० ॥

श्रीरामचन्द्रचरणद्वन्द्वेऽद्भुद्वज्जानैककारणे ।

यन्मया लिखित किञ्चित्तिदिदं कुसुमायसाम् ॥

श्रीरामाय ससीताय सहस्रक्षमणाय हनुमत्सेवितपादपत्राय ।

भरतशशुभविशिलिताय पादे परार्द्धं नमोऽस्तु ॥

D4 concludes with

श्रीकृष्ण * * * * * राजधर्माश्रिता शुभा ।

धर्ममाश्रमिणां श्रोतुमिच्छामि भरतर्षभ ॥

इमां सदीया यदि नाम फलं

द्विषेकश्म्यो हरते च पृथ्वीम् ।

नेत्रस्य हार्नि न * * * * *

* * * * * * * * * * ॥

मद्गुरुचरणे एवभक्तिरस्तु ॥ श्रीजयकृष्णदामर्ण स्वाक्षरमिदं ।
श्रीरमानाथरायस्य पुस्तकं ।

यनेन लिखिता पुत्नी सुप्रयुक्तमसंगतम् ।

सर्वं पण्डितैः दोष्यं * * * * * ॥

श्रीधर्मदासदामर्ण, पुस्तकमिदं विद्यायागीशस्य ।

Bs concludes with

समाप्तश्चायं राजधर्म इति ॥ शुभमस्तु लेखके पाठके च नित्यं ।
शकाब्दा १६६३ ॥ श्रीरमानाथदेवदामर्ण पुस्तक स्वाक्षरं च
क्रियदिति ॥ ॐ नमो हरये ॥

श्रीनाथे जानकीनाथे जभेद परमार्थतः ।

तथापि मम सर्वस्व राम कमललोचन ॥

श्रीहरि शरण चेत्किमसाध्य भवेज्जुवि ।

Da1 concludes with

समाप्तश्चायं राजधर्म आपद्धर्मेति । अस्यानन्तर मोक्षधर्मो
भविष्यति यस्यायमाद्य श्लोक ॥ धर्मा पितामहेनोक्ता इत्यादि ।
शुभ भवतु । श्रीसदाशिवाय नम ।

Da2 concludes with

समाप्तश्चायं राजधर्म इति अस्यानन्तर मोक्षधर्मो भविष्यति
यस्यायमाद्य श्लोक ॥ धर्मा पितामहेनोक्ता इत्यादि ॥

यादृश पुस्तकं दृष्ट यादृश लिखित मया ।

यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न डीयते ॥

श्रीरस्तु । श्रीकल्याणमस्तु । आरोग्यमस्तु । शुभ भवतु ।
शिवायनमस्तु । इति दान्तौ राजधर्मं समाप्तं । गोपीजनवल्ल
भाय नम । श्रीकृष्णाय नम । रामाय नम । रामजी मय्य हे ।
श्री श्री श्री ।

Dn1 concludes with

आपद्धर्मा समाप्ता । अत पर मोक्षधर्मा । शुभ भवतु ।

D1 concludes with

मी वृत्तान्ता

कापश्यचरित । दीर्घदर्शयम् । मार्जारमूपकसमाप्त । महादत्त
पूतनीसंवाद । कर्णिकपाठे । विश्वामित्रशपचसवाद । लुब्धक
कपोतीयम् । इन्द्रोत्पारिक्षितीयम् । गृध्रगोमायुसवाद । नारद
शटमलिसवाद । लोभाध्याय । अज्ञानाध्याय । दमाध्याय ।
सपोध्याय । सत्याध्याय । क्रोधाध्याय । नृशलाध्याय । प्राय
श्चित्तविधि । खड्गोत्पत्ति । पद्मीता । कृतधनोपाख्यानम् ॥

अनन्तर मोक्षोपायधर्मा । यत्राय प्रतिसधिश्लोक । युधिष्ठिर ।
धर्मा पितामहेनोक्ता इत्यादि । शुभमस्तु । शुभम् ।

D₂ concludes with

शुभमस्तु ! शुभमस्तु ॥ श्रीकृष्ण० सवत् १७४२ ॥ वैश०
ज्येष्ठवदि वृषीया ॥ श्रीकृष्ण० ॥

D₃ concludes with

अत पर मोक्षधर्म । शुभमस्तु । सवत् १६६२ । समये माघ
सुदि वृषीया रविवासरे लिखितं वनमालिना राजपुत्रेण ।
श्रीराम ॥ श्रीकृष्ण ॥ जयराम ॥

D₄ concludes with

सवत् १७४० नमये ज्येष्ठ सुदि १५

D₁ damaged.

D₅ concludes with

आपत्कालो भवेत्प्राप्तो रुद्रपदितशर्मण ।
तद्योपपरिहारार्थमापद्धर्मं स्वयं लिखत् ॥
आपद्धर्मं श्रुत युक्तं कर्तव्यो ग्रन्थसंग्रह ।
आपद्येषां न ध्रुयन्ते प्राप्यन्ते न च वैरिण ॥

श्रीवासुदेवार्पणमस्तु ।

T₁ concludes with

हरि ॐ । श्रीरामाय नमः । श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनु
मरुसमेतश्रीरामचन्द्रार्पणमस्तु ॥ श्रीरुक्मिणीसत्यभामासमेत
श्रीराजगोपालार्पणमस्तु ॥

G₁ concludes with

श्रीवेदव्यासपरब्रह्मणे नमः ॥ हरि ॐ ॥ श्रीकृष्णाय परब्रह्मणे
नमः ॥

M₁ concludes with

श्रीगुरुभ्यो नमः ।

M₂ concludes with

श्रीगुरुभ्यो नमः । श्रीकृष्णाय नमः ॥ शुभमस्तु ॥

M₃ concludes with

श्रीवासुदेवाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ एकादशवार गुरुभ्यो
नम इति ॥

M₄ concludes with

श्रीवेदव्यासाय नमः ॥

CRITICAL NOTES

ON THE ĀPADDHARMA

☞ Purely exegetical notes are given sparingly and only where necessary — A few corrections and additions to the Crit App are included in these notes at the proper place in square brackets

129

2 ^a) *सुतमघ्न्य 'whose counsels secretly ooze out, are betrayed' Cf st 9 below, where सुत is used in a similar sense in B: D: & M:, cf also 12 124 27^a, where *सुत्वा signifies 'approaching quietly or stealthily, also 12 128 2^b

4 ^a) दास 'not desirous of permanently settling in the conquered land' — ^d) 'Making the conqueror release his earlier conquests from your kingdom' the later or recent ones he may not be easily persuaded to give up The Bom ed reads पूर्वसुत्तान् (for पूर्वान्पूर्वान्)

5 ^a) मनरोधेन 'by practising much restraint or self denial.' Perhaps also, 'by securely concealing one's own person'

6 ^a) तद्भावभावे = जीवभावे द्रव्यार्जनभावे, नान्यथा इति निरूप्य Cn, reading तद्भावयुक्तो, renders it by राज स्वययुक्त

8 ^a) Cn, reading अवरोधान् 'harem ladies', gives an unacceptable interpretation of the line "One should take extreme care against being captured, seeing that no quarter is to be normally expected [from the enemy] for his foes", i e, for yourself

13 ^a) Cn renders मवल्पोकागम by सर्वस्य लोकस्य प्रभिद्ध उपयाद्युपाय — ^c) विनय 'submissive deportment' — ^d) 'And withal keep the shoes on' [to escape at a

moment's notice] The interpretation of Cv is not equally good

14 ^a) विलिङ्ग विलिङ्गत्वं राजविद्वादिराहित्य, इत्वा सपाद्य । — ^d) [आदौ] मित्रेण मित्रस्य, [तत्सिद्धौ] पश्चात्स्वयमात्मनोऽपक्रमणमुपक्रमेत् । The current reading विलङ्कयित्वा मन्त्रेण can be interpreted with Cn

130

☞ The questions mooted here and in adhy 138—140 have reference to a time of distress and degeneration properly subsumed under the आपद्धर्मे Adhy 138 is the well known "Kanuka niti", adopted from here into the Ādīparvan, B 140 = App I (No 81)

3 ^a) विज्ञानबलम् 'the abstract rule of right as modified by exigencies of practical experience' of 6^a below, as also 12 162 17^b This is quite legitimate Vide Edgerton on Jñāna and Vijñāna in *Festschrift Winternitz*, pp 217-220

4 When times are out of joint, weaker souls seek refuge in the more despondent type of भक्ति Cf the interpretation of Cv on this stanza — ^a) This is clearly worded in Manu 11 19 — स कृत्वा दुःखमात्मानं सत्तारयति तावुमी । — [Crit App, line 6 read सर्वेषां (for सर्वेषां)]

5 ^a) 'Without allowing his own position in the kingdom to be endangered by [the people's] excessive wrath' The accepted text is found in Śi alone

8^a) For *पृष्टः*, *Cn* reads *प्राह* and explains it as *आरुहनीरदोषि* —^d) The *भेषाविन्* finds a special application of it, as for example, rather than a general levy, he imposes it on those who are *राष्ट्रप्रयत्ना* *पनिना* *करद* *येन* *रुच्यते* [*Crit. App.*, line 1 after "damaged", add "for 8^a"]

9^b) *महते* = *मन्त्रते* —^c) यत्नेन 'bring into trouble or distress' This reading is given by Śi Dī : s only The S reading, *नामादात्तार् यत्नेन*, is out of context and is suggested by the 'Brahmin-non Brahmin' controversy

10ff The principle laid down in st 9 is the guiding principle, the norm, or the beacon light (*समाप्त चतुः*), with the help of which other actions should be judged or investigated —Others, however, do not wish that the strict letter of the law be qualified by considerations of expediency (st 15) If a respectable Brahmin has to be punished, he should not be spared The clamour of the people, one way or the other, should not warp your judgment (st 11, 17) The final decision to be reached should be by an appeal to your own conscience (st 18) —[*Crit App* to colophon, line 4 has a semicolon before T₁]

131

1ff. While Dharma (moral law) is the foundation of the state, the exchequer is its *sine qua non* Mere high-sounding principles, if not backed by the exchequer and the army, can end only in suicide (4-5)

6^a) *अनु महति* 'thwart or bring to ruin'

8 Construe *नामादात्तार् इवानु* [*नृपमान्*] *क्रियायुक्ति* *मन्त्रति*

10^b) For *रुच्यते*, *मृग्यते*, is a *lect fac* The contrast here, however, is between turbulent *दर्यु*s and *वर्ज*s in their natural state, which latter is not without moral regulations of a sort *ॐ Cn* *महति* (in^d) *दर्युप्रादेशमादे* । *अन्वनादप्रत्य यन्त्वा* *दस्ववोजि* *मन्त्रते*, । ३

11^a) 'Even the *Daryus*' conscience revolts against acts of cruelty perpetrated [by others]'

15^b) *दमिष्यत* 'coersion, duress' The *v* । *पदि* *९* *९* would mean 'waylaying'

16 Construe *ये दस्योर्विनाशाय न अभिसदधने*, *तानु* *पारुभ्यापि* *दस्ववो* *नशेषं* *न कुर्वन्ति* ।

18^a) = (var) 12 107 18^a *अदोषकरणम्* 'spurious vernichten,' as the phrase used to be

132

1^a) *कमान्त* = *कर्मनिश्चय*, 'laying down the decisive policy to be followed' —^d) To a *Kṣatriya* who really knows his job, *Dharma* and *Artha* ought to be clear outright issues, regarding which there can be no subterfuge or camouflage —^c) The current understanding or interpretation of *Dharma* (*धर्मयापना*) does not admit of direct proof.

2^{ab}) The *Mbh.* commentators seem to have lost the original " *Vṛka-pada* (Wolf foot)" story *Haribhadrasūri's Saddarśanasamuccaya* (*Chowkhamba*, p 73) has the line —

मद्रे वृकपद पश्य यद्वदन्ति बहुधृता ।

Guparatna's commentary on it offers the following explanation अत्राय सप्रदाय । कश्चित्पुरुषो नास्तिकमतवासनावा सितान्नाकरणो निजां जायामास्तिवमतनिवद्धमति । प्रत्यह प्रति बोधयति । सा तु यदा न प्रतिबुध्यते तदा निग्राया पश्चिमे यामे तथा सम नगराश्रित्य तां प्रत्यवादीत्—प्रिये य इमे नगरवासिनो नरा परोक्षविषयेऽनुमानादिप्रामाण्यमाचक्षणा लोकेन च बहुधृततया व्यवहियमाणा विषन्ते पश्य तेषां चारविचारणार्थां नानुर्थम् इति । तत स नगरद्वारादारभ्य चतुष्पथ यावत् मन्थरतरप्रसमरसमीरणसमीभूत पांशुप्रकरे राजमार्गे द्वयोःपि स्वकरोरुद्रुष्टप्रदेशिनीमध्यमाद्गुलित्रय मारुधिरता स्वगरीरुत्सोमयो पक्षयो पांशुपु न्यासेन वृकपदानि प्रचक्रे । तत प्रातस्तानि पदानि निरीक्ष्य अस्तोको लोको राजमार्गेंडमिहत् । बहु धृता अपि मन्त्रागता जनान्प्रत्यबोधयन्—मो भो । वृकपदानामन्यथानुपपत्त्या नून निशि वृकः कश्चन यन्तोऽप्रागच्छत्—इत्यादि ।

4^a) 'Much that is unwholesome [passes muster] with those in power [against them] nothing can afford protection because of the fear they inspire' Or, understand thus *बलवन्ति न किञ्चिदपि मह्यपथ्यम्* । [*बल*] *मयात्* *प्रायते* । Cf 5 below —[*Crit App.*, line 10 read *गृहीत for गृहीत*]

5^a) *उभो* = *बलधर्मा* (*Cn*), rather, *मन* (= *धम*) *अधिकारश्च* (= *बल* or *potence*)

7^{ab}) A person lacking in strength (*anāvara*) conveniently clings—like the creeper—to the tree of *Dharma* for support

8 Cf 12 123 16 —^b) *परिमाण* *नियच्छति* 'curtails'

or is found lacking in prestige or capacity'

12 [Crit. App, line 1 read 123 for 124]

13 ^a) 'I am — I want to be — thus and thus like those good people' C_v explains the S reading इत्यस्तीति by अन्वि परलोक इत्येव वदेत् ।

14 ^a) ब्रह्मसूत्र '[assemblies of] Brahmins and Ksatryas' The corresponding 12 123 21 passage reads धर्मोन्विवान् ॐ C_v अन् (subject), बहु दुष्कृत कृत्वा, नत्परिहारय ब्रह्म (object), ब्राह्मणकुलं, सप्रवि श्रेत् । ॐ This is a forced interpretation — ^a) बहु नचदुष्कृतानोऽपि 'despite the tales or slanders that might be current about him'

15 [Crit App, line 14 read 8^c-9^b]

133

2 The S recension om. this praise of Kāparya — [Crit. App., line 7 read (B: 'न्त्)]

4 ^a) निपानानां 'places of drink and shelter' frequented by them

15 ^b) मीरविघ्न 'hindrance in ploughing, i. e., field-work' — ^a) = 'places of worship'

16 ^a) अपविति 'restitution'

21 "Those, whosoever they may be, that secure their subsistence by bringing the state into jeopardy they, after accomplishing the fall of the state, do themselves perish as surely as worms when the corpse, which they fester, is destroyed" — No stronger language could have been used !

134

4 ^a) पत्रानि, अमोग्गा ओषधी इत्यन कृत्वा

5 ^c) आनन्तिकं 'void of purpose' Cf शाङ्खर-पद्धति, st 276

6 ^a) तदिव (i. e., आनन्तिक) कौत्र (subj, neat) [अपि लोकत्र प्रीत्येत्] Hence only a धार्मिक king is entitled to make the इत्न Otherwise mere change of ownership is of no use

8-10 "There are plants and creatures, as also beings endowed with the faculty of speech (युक्त-वाचो), who all agree in being born and brought up in evil or filth That is the reason why irreligious

ness (अधर्म) becomes rampant" They ought to be trampled down — 9^a) 'Only so can Dharma be achieved' The Dharma is evidenced in many small acts which gather weightage — 10^b) उलयन् 'soft grass'

135

☞ The method of fishing here described (drain- ing the pond, picking up the fish from the mud, stringing them on to separate threads (उदान) and finally washing them) seems rather peculiar

11 ^c) ॐ C_n योगेत्, जलस्याकुलीकृतादिभिरुपाये । ॐ

19 [Crit App, line 7 for 'repeat' read 'repeat, while the Cal and Bom ed ins., in place of 19']

20 ^a) तुल्या 'of equal importance' none too small (or too large) to be neglected, or, possibly, तुल्या = परीक्षणीया, worthy of close scrutiny

22 ^a) The current reading is कामे चाभिमता, i. e., अभिमता not only in Dharma, Artha and Moksa alone कामेशाभिमता, i. e., कामेशत्वेनाभिमता

136

6 ^a) प्रार्थयमानेन 'is wanted, sought out, hound- ed, set upon', the v l प्राप्यमानेन conveys the same idea 'is within reach, or at striking distance'

13 ^a) सामर्थ्ययोगात् 'According to the exigencies of affairs' The सामर्थ्यगति regulates the actual course of events

19 ^a) '[आ]युत 'crowded'

20 ^a) वैरन्त्य n of a prince named after the city of वैरन्ती or 'न्त्य Cf Arthasāstra p 41, कामन्दकीय नीतिसार 7 53, Harṣacarita (B S S) p 271 (where वैरन्ती ['of Viranti'] is a v l.) The Mār- kandeya Purāna 58 32 gives वैरन् as the name of a people (मिन्सुकान्त्वैरन्ता)

23 [Crit App, read line 4 thus Ś₁ K V₁ Bo 5 Da Dn₁ ns D₁-s 1-2 चाडालो, G₁ चडाहो (for चण्डालो)]

33 [Crit. App, line 6 read 'द्वयन्]

35 [Crit App, line 4 read K₂ for K₁]

36 ^b) शर्वकीय — एकस्मिन्निष्ठति एकीयत् । श्वे एकीय

४१११ (Pāṇini 4 2 114). See *Rājataranīni* 8 1272 — *) मन्त्रम उवा 'with peril menacing from all quarters' [Crit App, line 9 read २. २. २. २ for २. २. २. २]

38 *) 'As long as breath lasts'

46 *) 'I hope I shall succeed, by my association with him, in instilling in him a part of my own wisdom!' [Crit App, line 1 after 8, ins '(८२ : absent)']

49 *) *विपथस्य from √ वि+पथ् 'to be down hearted' Ds comes nearest to the emendation, and Ks Ds point the same way

58 *) 'A thing done too late can achieve nothing' so make up your mind now.

64-65 The hapl om of these stanzas in M suggests doubt about their authenticity Their style is also slightly ornate, the hapl., however, is unquestioned

65 *) वैद्युदं, 'beryl' appropriately called 'cat's eye'

67 [Crit App, line 3 read Ks : २ for Ks-s — Line 6 read Ks for Ks]

78 *) ने, supply प्रमादाय; cf 76* Or, construe with मन्त्रादीनि

79 The extra passage 710* following this stanza is in the very rare *Āryā* metre, and occurs only in some middle group MSs Cf Hopkins *Great Epic*, p 355 — [710*, line 1 for प्रत्ये, read प्रत्युष']

81 *) निवृत्तात्वन — निवृत्तात्वनमि इव ।

102 *) भीतकम्पाय — यावद्भीतिवृत्तं यावदेव अप्रतिशोभ मयि । — *) अयमस्मितम् — अयेन हस्तना मयिमुपगतम् ।

107 *) ममति would be grammatically smoother What Palita means is not one solitary thread, but a bundle of complicated knots centred round one principal thread Cf the Ds variant वादुत्यं मतिः १२१; cf, however, 115*

110 *) शैव 'grey-haired' (for which the S variant is मयिनि 'with a pickaxe in hand') was wrongly supposed to go against the epithet विपथ् in 102*, which should rather be understood as — विपथ् 'with the lower hem of his garment not

tucked up into the waistband' (Mar कर्त्तव्यं न पान्थ) — an apt description of the Fowler's dress पन्थि happens to be the proper name of the mouse, which might have suggested the S variant with a view to avoid confusion

117 [Crit App, line 10 read 'M-s om 117*']

136 *) Without fully considering the ultimate end (*artha*) and the available means (*yukti*) therefor, i e, without first settling for what purpose each is to be employed

141 *) निकृतिप्रय 'intent upon some treacherous deed'

143 *) 'A rash person is not his own master,' cannot be trusted to safeguard his own interest

152 *) 'Now that you have been saved from peril unexpectedly'

153 *) विकुर्वन्ति 'changing', adj to रूपाणि

156 *) मामर्थ्याय = समानार्थराय

164 *) सनिस्तुजने — as your commissioned agents, cf निस्तुष्टायन in the *Mālatī-Mādhava* Act 2, end.

169 [Crit App, line 1 in the beginning add 'Ds transp 168* and 169*']

180 *) यावयितुम्, 'to cause to be separated or sent away' — [Crit App, line 3 read Ds : २ : २ for Ds : २ : २]

183 *) शीयते irregular for शीयमानाय

185 *) 'In an affair where you have to cooperate with your enemy'

189 *) जातिनिश्चिन्ताय — जालाणि निश्चिन्ताय यमिन्, नि पुन कृत्वापि । जातं seems to be *lect fac*, referring to the damage to the उपाय — The reference to the चण्डाल forms the decisive argument which makes the cat flee away

200 *) मयिभि 'preparations' — *) Cf 199*

202 " 'Linger in fear' is an advice not necessarily to be shunned under all circumstances For, the consciousness of fear — more than utter absence of knowledge [as to the sources of fear] — can induce the person to go and seek counsel from

those possessing knowledge as to the haven of safety ”

209 ^d) पूर्वपुत्रिणा 'secure early success' For पुत्रिणा 'winning', cf. Tait Br 3 7 6 15, 69, Pāṇinīya Br 14 3 15 9 An analogous formation is वात्रिणिना, where Bhatta Bhāskara remarks — छान्दन्व क्वप्

211 ^d) "Should pursue 'peace-or fight' policy towards different enemy circles ”

137

Benfey gives a German translation of the story in *Pantschatantra*, Introduction, pp 561-570

9 [Crit App, to 321^a, line 4 after B, ins (B: damaged)]

10 No motive for killing the bird is given in our text, which, perhaps, need be no other than a mere wanton childish impulse to destroy So the Jātaka says . *hatthehi parimaddantā māresum* The Arabic version gives the strange motive that the birdling had made the floor dirty, the Greek, that the birdling had pecked and wounded the young prince, and the Hebrew that it was an act of sheer vexation or weariness of mind — [Crit App, line 2 read Bo 1 s s for Bo 1 s-s — Line 4 ins semicolon after वत्नेन and add 'B: वात्र्या हस्तप्रदत्तेन']

18 "A wilful act of sin recoils direct upon the perpetrator Its goodness or badness, bringing accordant reaction in its train (कृतस्य प्रतिक्रिया यस्मिन्), suffers no diminution ”

23 ^d) The √ l नियच्छति can mean 'secures under its grasp,'—the subject, as with the text नियच्छति, being वैर

25 [Crit App, line 14 read 25^{ed} for 25^{ab}]

26 ^c) छिन्नपाणि 'with [the right] hand ever wet [with water poured in the act of making unending presents]'

28 ^d) पूर्व, 'the past [misdeed]'

30-33 The Jātaka Gāthās are surprisingly close to the Sanskrit—

अवामिन्ह तवागो निश्च महत्तपूनिता ।

त्वमेव दानि अकत हन्द राव वजानह । नि ॥

यो वे कने पतिकने किञ्चिमे पतिकिञ्चिमे ।

एव त मन्तनी वेर वम कुन्तनि मा गमा । नि ॥

न वनस्म च कत्ता च नेत्ती सधीयते पुन ।

ह्यय नातुजानाति गच्छे येव रथे ममा । नि ॥

कतस्म चेव कत्ता च नेत्ती सधीयते पुन ।

धीरान नो च बाटान वन दुन्तनि मा गमा । नि ॥

38 ^a) मपत्तन च अयगधन च सपत्तापगधने, ताभ्या महिन = ममपत्तापराधजन् ।

39 ^a) दाना, l. e., वैरदाना, 'avenger of enmity, cf. वैरद्वेय in Rv 5 68 1, also काठक 23 8, 28 2, 3, 6—वैरदेयापीपनागाल्ले दिशोऽज्ञोहयन For तव दाना, पुत्रहन्ता is a √ l found in a Telugu MS (TJ of the collation sheets) not accepted in the Crit. App

41 ^{ab}) The three methods of दान, दण्ड (=पादप्य) and सान्त्व are mentioned in this order in the text

46 ^d) तत्रिमिक्त = कालनिमित्त, Time being the supreme architect

47 ^b) पदैकस्व, is lect diff in the sense of the S lect fac पदैक (Cn, पदैकेन)

48 ^b) शुभे as voc, also शुभे and [अ]शुभे, i e, शुभाशुभे अन्योन्यकरणे

51 ^c) निर्वाण, final departure, death

62 Through an unfortunate change of 324 into 342 in the process of proof-correction, star numbers 325-342 have been ignored altogether The mistake was discovered too late to rectify the following star-numbers

65 ^a) अग्निक्वन् = आत्मनिक्वन् भानव्य 'hugging close to his bosom'

66 ^a) The editions subst the regular उग्रना for उग्रनाथ्

67 [Crit. App the comm^{ed} quoted at the end is Cn, not Cv]

71 ^b) नेहन्ते 'possess no relish' for anything — 'Through entertaining extreme and unabating fear'

74 ^{ab}) आश्रित्य अभियचने, 'elects and continues'

78 ^c) कर्म तत्र, 'action their potent magic'

90-91 Whole कुमित्रे occurs twice, कुपुत्रे is a)

of-danger (abhivṛta), which one should closely attend to (निष्ठानवेद) " अन्विष्टं, अभिवोगाथमागतम्

37 °) वा, इवाथे ।

39 °) अपवमयेत् (in Śi K₂ & only), 'behave as towards a weaned calf' with cautious watchfulness, neither too much love nor too much apathy. This watchfulness serves as a transition to the topic of the चारस in st 40 onwards.

47 °) मृतिवर्धना (√ मृध छेदनपूरणयोः) as in नाभि वदन Cf. 12 99 47, also 12 74 8, note

49 °) Cn, reading प्रतिपुष्पफलाघाती, explains द्विजं पक्षी यथा नर्वं वृषस्य पुष्प फलं च नाशयति इदम् । In the adopted text, पुष्पफलं = a measure of corn equal to 16 morsels—पुष्पफलानि तु च वारि आडकं परिकीर्तितं । Cf. काल्याणनश्रौतसूत्र 25 5 8 To be प्रतिपुष्पफलाघाती, i. e., to pounce upon each and every—even the slightest—indication of progress and prosperity in the enemy, would not be good policy. You allow them to pile up a पुष्पफल, and then destroy it. The means of destruction are प्रतुल्यान [meaning (1) getting up as a mark of respect and (11) sudden sally], अभिवाद [meaning (1) salutation and (11) reproof], and नम्रदान [meaning (1) gift and (11) bribe or surrender]. In the corresponding App passage in the Ādiparvan the reading is प्रतिविद्यम्भघाती त्यात्.

56 ❀ Cn शत्रोऽपि गौःति तद्विद्यापचर्वणे प्रवृत्तस्यायामो व्यथन्तइत् । ❀

57 [Crit App, line 13 for G₁ 2 : read G₁ 2]

58 °) The metre can be regularised by स्वचोपि अनि, or स्वचो अप्यनि — With the st, cf. Harivamśa 1 20 31 — [Crit App, lines 3-4 for '8 (M₂ om (hypermetric)', read 'G₁ M₁ 2 : कृपशेषमसिद्धेष, T₁ G₂ 'शेषमसिद्धेष च (hypermetric), T₂ G₂ 'शेष चासिद्धेष']

62 ❀ Cn वचवदार्ढ्यानि निक्षल, शुनकवन्नागरुचश्चोर-मचकक्ष । काववत्परिहितम् । ❀

63 °) "They should neither be permitted to quarrel amongst themselves (मेद), nor present a united front (संघान)!"

64 Cf. Mudrārāksasa 3 5*

139

7 [Crit App from the beginning of line 6,

118

transf — °) to the beginning of line 5]

18 °) For जलन्याय, cf. 12 135 2°, 4° [Crit App, line 8 read D₁ स्वाग्या वा (for स्वाध्यादा)]

19 °) विपदापणा 'external (import-export) and internal trade' — °) पृग् 'assembly of townsmen'

22 °) सक्ल्या 'festive decorations at yātrās, etc.' — °) परस्परगृहगृहता 'with mutual seizing and robbery', cf. Pāṇini 2 1 72 — क्रियमानान्ये आयातमाभ्यानेन मनस्यते ।

24 [Crit App, ins at the beginning "For the repetition in D₂, of v 1 23 —"]

28 °) आच्छादना (under Pāṇini 3 3 107) 'roofing' — 349* supplies an essential item in the description!

35 °) कुन्ती (in Śi K₁ D₁ only) 'a long soled cord'

37 °) समापूर्वं विशिष्टनोऽस्तेयम्, क्षीनापूर्वं समनोऽस्तेयम् ।

39 °) अन्नावमान = अन्त्यावमायिन् = a person of the lowest class or status (अन्ते अवमान [i. e., अन्त्य अवमाय] यस्य), cf. Manu 10 39, मेदिनी (under Amara 2 10 10) — अन्त्यावमायी शपचे मुनिभेदे च नापि । Cal. ed. reads अन्त्यावमानाय

42 [Crit App, line 5 read वि* for *वि]

60 °) मस्यामि (irreg fut, anit) The proper form of the root should be मक्ष (or मक्ष्, acc to नैत्रेय, cf. Dhātupāṭha 21 27) — 'I shall eat convention by reason of hunger'! The other variants are flat

62 °) अमक्षस्य- न विषने क्रियते वा मक्ष मक्षाय यस्य ।

64 °) प्राणमन्य 'any augmented lease of life'

68 °) इति = पनादृश with 68° — °) It is not so much the loss of the शचापनी as your own अवयववर्ण that pains me you ought not to do this

70 °) 'misdeed is not for imitation'

73 Viśvāmitra says that his present act, like that of Agastya, is in the interest of a Brahmin, viz, himself! — °) न = आत्मान = इन देह

74 The Candāla replies by pointing out that men have elected to give up life rather than eat for bidden food — °) प्रतिकुर्वन्ति, 'counteract' death

by अन्नक्षयमश्न — “) प्रियतर = प्रीणयन् “WIn your [highest] wish even remaining hungry,” as people are known to do

75-76 “Justified is doubt concerning post death existence, as also whether actions are absolutely annihilated (we can read जिनाः as well as [अ]जिनाः) I, however, possessing the conviction ‘I am living’, desire to save the base (= body) and so shall eat the uneatable I am satisfied that it (i.e. the base, the body) is bifurcated into intellect (apparatus of knowledge) and Ātman. The identity of these two is the result of error, as when one says, ‘the sin is the eye’ Even though I am resting under the imputed doubt of sin, [after death] I shall not [for that sin] be [nānā] like you” —The available variants for 75’ are make shift attempts to eke out a suitable sense. The proposed emendation is not however quite convincing. It is actually found in a Malayālam MS (M4 on the collation sheets) which is outside the Crit App. Cv is, it seems, much to the point. ॐ Cv अहं पुनः न ह्यत्रायात्मस्यत्र । अहं पुनः नो सद्भवेत्तत्तन्मयाभि । शुष्कं (Cv v 1) for मूलं शुष्यन् शरीरं रक्ष्यं पूर्यं गौ साधनसंपादनार्थं दहं इत्युक्तम् । ॐ

77 *) दुष्कृती ‘it may be wrong on my part’ to blame you, etc

80 *) धमन (= यज्ञे) ‘on the side of righteousness’ in eating the canine haunch

81 *) स्वतः त ‘each by his own taint or sin’

84 “There is moral delinquency in both lifting, as well as eating this but there has to be made, through proper regulations, an exception to each. Where no direct injury to life, nor any the least utterance tending to falsehood is involved, there the act of eating should be permitted. It does not mean any very great sin.” There is no himśā, because Viśvāmītra did not himself kill the dog, there is no stealing or falsehood, because the action is all over board, and the eating is for saving life and also thereafter for acquiring further merit by acts of expiation and penance (st 82)

85 *) अन्नक्षये मशुणादोषे न पदयामि are the words of the sage quoted by the Candālā, who argues that, under the circumstances, Viśvāmītra must be presumed not to accept the Veda or any other Dharma as authority (कारण)

86 *) Contrast 12. 159 70_A which must have been unknown to Viśvāmītra as a Vedic command — “) “These several respective acts (such as सुतयाग or अश्वप्राप्तयुग) have to be [morally evaluated] each as it actually is and by itself. So my proposed notion does not violate the Law in the least.”

87 *) The subject of अपते is कृष (understood), the variant मृ (for न) points to that “Even a well known, well behaved and wise man is, through being in awkward predicament, through destitution, or through censure, liable to commit wrong. And even after he regains, through constant practice [of penance], his old status, he has all the same to suffer punishment for his lapse.” The ref in “7’ is to 82**

88 *) मानसं वीरिं न निवृत्ते (returned to attack, made the rejoinder), or, in the causal sense, = निर्वयानाम, attempted to persuade. A simpler way is वीरिचमुत्तरा मानसो निवृत्त (ceased speaking)

89 *) पलाही ‘the haunch,’ consisting of अश्वनाभ, भेज, कशिर, and हाण — 357*, given by the middle group of MSS, is a late and deliberate attempt to exculpate sage Viśvāmītra. The passage is unknown to the older N and the S recensions.

140

3 *) ‘This is not merely a text book exposition of Dharma’ — “) ‘This is what ensues from real wisdom: the honey garnered by the wise.’ Cf. Manu 12 106

4 *) ‘There should be cumulative (प्रति) use of many sage counsels from everywhere’ Cf 6**

7 *) पुस्तान्पुस्तान् प्रथं ‘not a stale and oft-cited word of wisdom’, but an altogether fresh formulation of it

9 *) ‘True wisdom has many side-wise facets (or issues) it is like a stream with devious flowing currents’

15 *) शालुमिखा, ‘knife swallowing jugglery’

17 *) मयवान (for मयना) is found in several good MSS and could have been adopted into the text as an instance of ‘Homer nodding’.

20 °) ❀ Cn समूहे समायात् । ❀ In view of 19^b, समूहे = समूहनेन, स्वप्रशयैव केवलया व्याकृते सति

22 °) अन्यपदेद्य 'not to be falsely propagated' 22^{cd} are the words of Uśanas The व्यपदिष्टवाक्य is described as छिन्नमूल and अतध्यविहित in the next stanza

23 ^d) य इद [अतध्यविहित] वाक्य न उपाश्रुयात् तादृश क पुरुष त्व तोपयितुमर्हसि ? न कमपि ॥ उपाश्रुयात् 'would see at close quarters', see through it

24 ^d) उभूयितुन् 'with a view to win prosperity'

25 ^b) मद्द्य, i e., designed to sacrifice oneself for the others — °) नतीक्ष्णमृतानां 'of [ordinary] men not made of such stern stuff' [Crit App, read the v l. for 25^e thus — °) K₁ नतीक्ष्ण-, K₂ Dn₁ ns D₂ : ३ ० अतीक्ष्ण, K₂ D₂ अतीक्ष्ण; V₁ B Da D₂ न तीक्षा, D₁ T G₁ : ३ M₁ : ३ न तीक्ष्ण्याद्, M₂ न तीक्ष्ण्यो (for नतीक्ष्ण-)"]

26 [Crit App, line 2 read दोषात् for दोषात्]

34 ^b) अन्य, i e., the ideal क्षत्रिय that you envisage. Is not the difference between the क्षत्रिय and the दस्यु a valid one, not to be altogether transcended? — The question is quite characteristic. The appeal eventually is to be to the judgment of the wise man, not to brute majority or sheer prosperity

141

3 The शरणागतपालन of नृग is not found in the Mbh in the various references (e g, 6 17 10) to famous kings of antiquity beginning with नृग

12 [Crit App below 361*, vs "Lines 3-4 = Pāficatantra (Kosegarten) IIL 142"] It is to be noted that this and the following star passages 362*-366* and 368*-374*, which amplify the story, are given by the middle group of MSS only 373* is quite characteristic !

17 ^d) नौम्यानन (in Ś₁ K₁ ३-४ D₁ : ०) 'landing-platform' नौसार्थेन or 'सार्थे' is the reading of S and of the middle group of MSS

18 ^b) सप्रवृष्टः (in Ś₁ D₁ १ ० T G₂ : ३) 'in a jubilant mood' सप्रवृष्ट is more normal

142

7 ^d) मनुज — Obviously the bird regards him

self as Manu-born and evinces the normal sentiments of men of st 12, 25-26 and 39 below

11 and 27 [Crit App, line 1 before damaged, vs 'partly']

19 [Crit App, line 6 delete the hyphen in तत्त्वदेहे]

20 [Crit App, line 11 for K₂ read K₂ :]

29 °) यथाशुष्कानि 'as dry as they could be under the circumstances'

31 ^a) महत् adv to मुसदीप्तम्

143

5 [Crit App add at the beginning "for the repetition in T₂ G₁, of v l 4 "]

9 °) महाप्रस्थानम् (of also 12 145 3), such a 'journey towards death' as the Pāndavas under take in Book 17 of the Epic

144

2 °) मनस्विनी (Ś₁ K₂ : ३ Bo D₁) constitutes a better ground for her being शोच्या than तपस्विनी.

6 ^b) माता (Ś₁ K₂ : ३ B₂ Da D₁ T₂ G₁) has better right to be included amongst the three intimate relations than भ्राता The father gives money, the mother, love and care, the son, pleasure all these and more, the husband gives

145

14 ^d) गता (which is regularised by गतौ) agrees in sense with the three कपोत, कपोती, लुब्धकश्च

16 ^b) [अ]ल्पजन्मन (Ś₁ K₂ D₁) is a palpable after thought

18 ^{cd}) has reference to 12 141 1ff.

146

❀ The Janamejaya of the following story (adhy 146-148) is to be distinguished from the well known Janamejaya at whose sarpa sattra, Vaiśampāyana recites the Mahābhārata, and also probably from the Janamejaya alluded to in 12 124 16^b Cv gives the following etymology for परीक्षित — परित ईक्षत इति परीक्षित, विचारक

149

Two different motives for the introduction of the Grdhra Jambūka episode are suggested, viz 383* and 384* neither is apt. In 12 140 10-11, it was pointed out how it is possible at times for the 'Satan to quote Scriptures'. The present story supplies an illustration

1 ^d) Vaidīśa = Besnagar

4 ^c) पदान्तर, 'following on his own lonely furrow cf. क्लान्तुगो तच्छति नीव पक्वः । Cf 11^a below

6 ^c) Cf 11 2 3 12 27 29

14 ^a) अन्न 'thundercloud' second simile.

19-20 (To be construed as *yugma*) Birds, when they enjoy the company of their brood, are incapable of perceiving the abstract virtue (of parental affection), such as is perceived by sages (aspiring for bliss in the next world) in the ritual of the *gayā* undertaken for that purpose, yet the birds support their progeny

22 ^a) "Affection which is to cause them grief can these men be supposed to have it at all?"

24 ^a) अन्वितुल्य 'of one against whom there is a process in the law court' cf. राजद्वारे इमंशाने च यस्तिष्ठति स शान्तः ।

33 ^a) यथाकृता = यथासमादिता, √ कृ 'to win' Cf 12 159. 1^a

43 ^b) प्रदयोर्ज्ञे 'deferential' — ^c) 'Seeing that you are tending your way towards the bathing ghat (जलव्याय)' For जलव्याय, cf 12 135 2, 4, etc

46 ^d) 'Each fits in with the other in the due proportion or settled sequence'

55 ^c) Cf. Brhadāranyaka Up IV 4 3

63 ^c) शोभते 'before next day's dawn' = मघ

69 ^a) 'Do not be obdurate [and stay here] It is unbelievable that life can return today and mitigate your sorrow'

71 ^a) मूर्तिप्रदानेन 'by the reanimation of the dead body'

77 ^c) य, e g, the dead boy, who has changed

over (धर्मनिषेध) from the living to the dead and so cannot perceive the weeping parents. For whom then this weeping?

85 ^c) कुलशोका(क+श)कम्, 'causing volumes of sorrow to the family'

89 ^b) 'intent upon some seductive pretext'

94^a and 95^d) नन्दन्ति, प्रनन्दन्ति 'shout and counter shout in glee'

97 ^d) वृष्यता, 'disregard', वृष्यता, 'investigate', वृष्यता, 'purify [from the dross of selfishness]'

101 ^b) 'Both sharp and hustling'

105 ^d) नैपुणात् = नैपुणात् See Pāṇini 5 1 130

150

4 ^c) शारिक, included, in Vasistha Dharma S, xiv 48, amongst birds whose flesh can be eaten

9 ^c) प्रमदान्, the combined gender and number for शारिका + कृत्व

18 The addl colophon after 18, coming unaccountably in the middle of Nārada's speech, has very little justification. But it could have been retained, following the majority of the MSS

34 ^a) Both स्वन्दन and स्पन्दन are possible readings. The tree is known for its wood which is used for making chariot-wheels

151

23 ^c) For कृत् (found in Ś1 K1 : V1 B1 : Da D1 : 4), कृच्छ is an equally plausible reading

152

4 ^d) 'परासुता exhaustion or death' ❀ Cu पराधीनप्राणत्वम् । ❀

6 [Crit App, line 11 read '(for मट्)']

7 ^d) The v l. for अयुक्ता, viz अनक्ता or मुक्ता, can hardly be classified as a श्रेय. There seems to have occurred an orig graphic confusion between न, य, म, and the उकार in the Śāradā script passes often unnoticed.

18 ^a) आह्वियमाणम्, 'when forcibly uprooted'.

—^a) 'Whatever traditional practice or custom (सत्था) is perverted, it recoils (अभि) on the author'

22 ^a) पर 'matter of no concern' —^c) गृहीतु= गृह्याह, see to Amarakośa 3 1. 27 Editions and MSS unnecessarily improve it into गृहीतु.

32 ^a) 'Chance veracity can always be found,' but not the invariable rectitude of the truly great

153

6 ^d) तन्त्री — The comm Mukuṭa on the Amara 1 7 37 vouches for the existence of this form of the word besides the normal three forms तन्त्रा, तन्त्रि and तन्त्री The v 1 seem to suggest that तन्त्री was the original reading. The form recurs in B. 12. 228 48^a

8 ^a) पत्तया (unless it refers to the entire group [=पत्तावता]) prob refers to परपृद्धयुपतापिता in 7^b To make it refer to या क्रिया in 7^d (read in the sing in several MSS) is not satisfactory

10 ^b) पृद्ध The variants पृद्धे and पृद्धी would refer to लोभ So also, in 10^c, लोभस्थाने अद्यानरक्षण But this last assertion is not very significant after the earlier statement लोभप्रगवमहान Could the orig text in 10^c have been *रत्नानि *रत्नानि to correspond to ह्ये क्षेप्य? The स्थान in 4^b, if it is to be distinguished from प्रवृत्ति and वृद्धि, has to be understood in the sense of emulation, immobility or stagnation Anyhow the eleven points mooted in at 4 are not worked out in full details later

154

16 ^a) Cu on B 12 220 9, glosses असम्मत्ता by अभिनिवृत्ताभाव, 'not being over absorbed in anything' —^c) अविचिन्ता 'not prying too much into matters that do not concern you'

17 ^a) "Ready to talk to the crowd, but always speaking the truth and not indulging in [un deserved] praise or blame". In B 12 220 11^a, the line is read as one समस्तपद

19 ^b) अथ-अथ 'either because his desires are few, or because he has no malice against those placed in a better situation' —^d) 'Never exhibits outward marks of affluence' (such as overflow of temper, arrogance, etc)

24 This st advocates the Bhagavadgītā ideal as propounded in G 25 20 (=BG 3 20) and else where. —^d) "The sage's Dharma is not violated" [by the performance of the karma].

27 ^a) अत्रानिनिधि, 'picks them up' if they happen to be on the way (i e, प्रत्यापत्ति) —^b) न मप्रानिनिधि 'does not go out of his way to secure them at any hazard' —^d) Cf Manu 2 87, 6 8, 11 35 ॐ Cu (under B 3 213 34 and B 12 189 13) भैत्र मित्रभावस्तत्रैवायन पर प्राप्य स्थान, तत्र गत । Again (under B 12 278 5) भैत्रायणगत । मित्र गृह्यस्तस्मैद भैत्र तदयन गमन तत्र भैत्रायण तत्र गा, यदयनस्तस्य विनिश्चयमाय, अभिप्रेतो भागैकत्रायविधिना चोदितस्य । ॐ It will be noted that the comm. interprets the same sentence differently to suit the context

29-31 It will be observed that, like BG 5 5, the text here advocates possibility of following both the alternatives of कर्मयोग and कर्ममन्यास.

33 The ref here, as even Hopkins admits (*The Great Epic of India*, p 88), is not to the Buddhists

155

9 ^b) 'No haven of safety (or no instance of selfdenying discipline) superior to the mother'

156

7f The thirteen forms or aspects of truth enumerated in st 8-9 are further explained in at 10-12 Explanations for अमात्मर्य and for ध्यान are absent in the original, the defect being supplied in D₁ T G₁ s s by 405* and 406* respectively

25 ^c) मत च अभिहोत्र च पत्तयो समाहारः तत्राभिहोत्र

157

7 ^c) तिष्ठते 'stops boiling over', and if assisted by शी (dignity), it ceases altogether

10 Passage 411* is better omitted from the constituted text It is not given by the Kashmirian version and the majority of the Devanāgarī version and it repeats what is already stated in 9^a The second enumeration omits मोह as well as लोभ

Similar omission was found in the preceding adhy also

15 ^c) कुन्ता 'feeling of revulsion and contempt' proceeds from 'incoherent speeches', and dies down by taking no notice of them

18 ^f) तान् = दोगान्

158

5 ^a) ❧ Cn दत्तमनुकीनयतीनि दत्तानुकीर्णि, आत्मन वशान्यत्वस्य प्रकाशकः । ❧

159

It is clear that a large tract of this adhy has been freely adapted from the 11th chapter of the Manusmṛti, unless both are indebted to some common source

1 ^a) कृतार्थ = सत्रिताथ, प्राप्तेऽर्थे याग करिष्यन् The rather unusual use of √ कृ in the sense of 'to win has prompted the different v 1, cf. 12 149 33^a

3 ^a) 'Uncooked food should not be given outside the sacrificial precincts' The v 1 चकृतान्न (very poorly supported) states just the opposite

6 ^a) प्रतिविद्ध (as in Ś1 K1 : 4 D1), from √ विष् विन्धते, 'limping, deficient' Cf Rv 8 9 6 To remove the obstacle in the way of a Brahmin's yajña, the methods mentioned in st 7-10 are permissible St 11-12 give incidently what may be done to quench extreme pangs of hunger यज्ञेषु (for वेदमनि in 8^c) is characteristic of the late middle group of MSS Kullūka, the comm on Manu, explains the reading by—यस्माच्छूद्रस्य ऋचिदपि यज्ञसकन्यो नास्ति । Normally the शूद्र is a poor person, not likely to possess much that can be available for use in the yajña (परिमह = परित्रहाई वस्तु)

11 The comm Vādirāja, reading यथैव (for तथैव) and अनिन्वता (for अनदनता), understands two separate statements in the stanza, one involving सप्तमे भक्ते अनिन्वता (1 e, leaving enough for six meals) and the other, स्वन्तनभक्ते अनिन्वता All that seems unnecessary A man who is compelled to go without food for three entire days can be excused for any high handed robbery, provided he selects as his victim a person of notoriously evil practices Cb offers us a different explanation ब्राह्मणविषय

चैतद् । सप्तमे भक्ते पृथक्कालोपवामे दिनत्रये गते चतुर्थदिने सप्तमसो-जनप्रसङ्गे भक्ताभावे दिनैकमात्रमोजनार्थं हर्तव्यम् । It is to be noted that Manusmṛti 11 16 gives अश्वस्तनविधानाय (or 'नेन) as a v 1 for अश्वस्तनविधानार्थं, and with that agrees the Cb paraphrase दिनैकमात्रमोजनार्थं For, a pious Brahmin is not expected to hoard food beyond one day's requirements of Manu 4 7

12 ^a) For नृपस्यैतद्, Cb reads तु तस्मै तद्, नस्मै being glossed as द्रव्यस्त्वामिने The हरणकर्ता in this case is to himself make the report of his action before the king

15 ^d) लिङ्गप्रतिनिधि 'a substitute or alternative determined on rational grounds'

17 ^a) वेदनात्, राजनि कृते वेदने, न राजा सुवीर्याऽपि 'अहं ब्राह्मण प्रति अवीर्यं' इति विद्यात्, त ब्राह्मण च आत्मन वीर्यवत्तर विद्यात् । The corresponding Manu. passage envisages the Brahmin himself as the reporter

18 ^f) शुक्लान् 'sour' of Suśruta (N S ed) 4 1 17, 25

24 ^a) उदक्या, उदकमर्हतीति (Pāṇini 5 1 66) उदक्या (prob old instr sing) = उदक्यया, cf पाप-क्या in 12 146 6^c

26 ^a) Cf the explanation of Ca A deliberate occupation of a back seat as a sign of humiliation and penitence is meant Cf also 27^c

28 Cf also 12 35 25

33 ^b) विप्रन्व चेति, 'the majority reading, is rendered grammatical in Ms, reading विप्रस्त्वस्येति, but there is duplication involved in सुवर्गाहरण and स्तैन्य There is a tautology also between *विप्रानद् and अगन्त्यागमन, 3^f विप्रानद् is understood as C_v suggests आनद् can however be understood to mean 'waylaying or maltreatment' of Brahmins' —^c) The v L मद्यपाने or 'पानात् विहरन्' 'vagabondage after a drinking bout' (the K₂ reading विहागन्मद्यपान reverses the sequence) gives good sense, as also विहारो मद्यपान च, these being two separate offences The reading विहरन् is, however, supported by Ś1 K1 3-5 V1 Bo 2 3 : Da Dn1. ns D1-2 3 : 9 and can be construed only with भवति in 34^d

35 ^a) ❧ Cn यौन विवाहादिना सवन्य । ❧ सहा चरण in the first three cases involves a fall in the status, not so in the last three cases

37 ^a) 37° has reference to 35°. The three being पतितः, the question whether the funeral offerings are to be straight into the blazing fire or side ways (so that the offerings, falling outside the fire, become fit for goblins and rākṣasas, does not arise. Cn, reading अत्र वीर्यं प्रहीतव्यं, explains पूर्वेषु त्रिषु सुरापमद्वेषयुक्तव्येषु मृतेषु भेतकर्णोप्यपातितेऽपि दाणायकरणेऽपि अत्र, वीर्यं, दिश्यं च, प्रहीतव्यम् । तेषु मृतेषु मपिष्णानामाशौचा भावात् । ❀

42 Of Manu. 11 206.

46 °) सूरी — In his comm on Taitt Sam, kāṇḍa 4, Prap 6, Anu 5, Śāyana explains सूरी as उल्लङ्घनी लोहमयी स्तूपा In *Ibid*, 5 4. 7, the same is said to be कर्णकावती, i e., छिद्रवती, अन्तरपि उल्लङ्घनीत्यर्थे

50 °) गर्भगदाता — one not knowing the fact that conception had taken place (and so associating with a woman in that condition) — °) नात्रेयी is explained by Kullūka on Manu 11 87 by रजस्वला or ऋतुस्नाता, which does not seem to suit our passage, particularly 50^{ad}

51 ^b) क्षमाचर 'sleeping on bare ground' — °) ऋषभेण एकसदृश, glossed by Cb as एकवृषाभिरस्त्रीगवीसदृशम् । एकाभिक सदृशमेकसदृशम् । ऋषभेण एकसदृश ऋषभैकमदृशम् ।

53 °) चर 'a low fellow, a blockhead'

54 °) पशुसमी भर्म = पशुहत्याममान प्रायश्चित्तप्रतप्तम्, in consequence of killing [other] living beings

56 °) निराचान्त 'without even sipping water'

59 ^a) On Manu 8 317^a (reading संग्रहाने षट् सरिधते), Kullūka glosses षट्पञ्चमार्थीने देशे. Our text recommends just the contrary, reading षट्पञ्चमृते

63-65 The four persons involved are (i) the marrying younger brother (परिवेत्ता); (ii) the elder brother whose right of earlier marriage is passed over (परिविचर or परिविचि [mas]), (iii) the bride (परिविचि [fem], also described as यया परिविचते, and (iv) the पाणिग्रह or the priest. Manu (3 172) adds to the first three offenders two others द्राव्याजकपत्रमा

66 Cowboys, crossing a river on the backs of cattle, it is said, occasionally indulge in this prank, but if अनावृष्टि is correctly interpreted by Ca, the offence must have been more general than

what one is apt to imagine of. Manu 11 173

68 ^a) निराकृति नत, i e., without the ऊर्ध्वपाद and the मृन्मयपाप of st. 67, and so for a longer period

69 °) आदानसक्त्यु 'given to extorting money' For, such men are अन्-आस्तिक, heretics, and to them money (गोमात्र) is their all in all (प्राणम्) So monetary fine will tell in their case

70 Obviously such a ruling did not exist in Viśvāmitra's days Of 12 139 86

71 ^{ab}) With the accepted text, the construction would be सोमस्य मृगपश्य मादास्य गन्धमात्राय, while with the majority v 1, it would be सोमस्य मादात् सुरापस्य गन्धमात्राय. The first agrees with Manu 11 149^{ab}

160

6 ^a) प्रथितामह (the *lect disff*). Bhisma was the पितामह of युधिष्ठिर, and युधिष्ठिर was in the position of a father to नकुल 'प्र' can be also interpreted to mean 'the senior-most' grandfather

25 °) Both अकृष्टा and हमा are classes of sages, the former may = अकृष्टपचा

31 ^a) पद्मतारके In मृत्तमहिता 14 5 7, पद्म occurs as the name of a mountain in the east. It occurs in Jain Cosmography also as the name of a peak of the विद्युत्प्रम mountain. So here also it is the name of a peak of the Himalayas. It is referred to as गिरिवर in 32°

48 ^b) नगाक्षिप्ता 'destroying the eyes of जग at the दक्षमरुत्सं' Of B 13 160 18

49 °) त्रिकट चर्म । ❀ Cn त्रीणि कृतानि कपटानि पाथ योत्र च तीक्ष्णधाररूपाणि परविदारवाणि यस्मिन् । ❀ Probably three knob-like prominences on the convex surface of the shield must have been meant. Ca renders it by त्रिशूलम्

53 ^b) सप्रणेतार, i e., सप्रणेतृक, 'properly marshalled [till then], and (अच्युत)' 'unwavering'

70 Reprimand, seizure, etc are nicknames, forms of passes by the sword (suggested or rendered current by the dread that they inspire) Should there be any excess or deficiency in these रूपस, i e., any uneven laying of the chastisement, the ultimate

law in the matter again springs from the sword itself — [Crit App, line 10 read चेश्वाहु for चेश्वाहु]

84 The mention of द्यु leads to the mention of his famous exploit of the वृद्धिदोहन, but it is not pertinent to the context. What is pertinent is the statement that, by that bow (तेज) created by द्यु, वैज्य, hitherto, i. e., prior to the creation of अग्नि, protected the earth. That task is now to be shared by both the bow and the sword. The extra passage 422*, is not found in Śi K M, and is hence rejected.

161

1 °) The majority reading, अवसथ गत्वा, is im probable, as Yudhishthira and his brothers were not expected to go home and discuss the matter of adhy 161 and then return to Bhīṣma's side at the end of the adhy. The accepted reading, अवसर गत्वा, 'having found a respite or lull in the conversation,' is given by Śi K 1 : 4 D 1 only.

3 °) नैष्ठिक वाक्य 'a decisive judgment' proceed ing from conviction, and not with a divided mind, but with a mind at ease within itself (सतुष्टा)

7 °) For दिविगा, दिवि च would have been equally acceptable.

9 °) अनन्द्रित 'with all his wits alert', fully meaning what he said.

11 °) अव्यतिक्रम, 'limit which cannot be transcended'

12 °) आराधयितु विजयी appears to have been simplified by आराधयितु विपश्येत्.

15 °) निस्तन्त्रव 'issue less', Cn नैष्ठिकब्रह्मचारिण.

16 °) हीमृतसृता, 'decently clad under the cloak of modesty'

17 °) कुलप्रत्यागताम् 'maintainers of the traditions in the family'

19 °) वाक्यबन्धयो 'whose words seem to be just waiting in the throat for coming out'

30 °) उपदेशेषु (Śi K 1 : 4 D 1) seems to have been used in the sense of subsidiary argumentative treatises, e g., the Upaniṣads. उपदेशेषु is a lect. fac.

34 °) ॐ Ca पिण्याक निलकन्द । ॐ 'oil-cake'

36 °) तरमान्निपाती 'attacks (and attains the objective) with vigour and rapidity'

37 °) ॐ Cn (reading परिखान्वितन्व्य) परितः खान् परिखा, सवतो नृलदोष इत्यर्थः । ॐ परिपत्स्वितन्व्य, 'seated in a formal assembly' — °) 'This my statement may be put down by the good people in one voice (समेत) as extremely wicked, even though the gist of it is by no means trash'

41 °) Cn glosses नैष्ठिक by मिथ्यान्तरूपम्

44 °) Cv reads त्नेहेन वदन्त्य हि नन्नि तानि. The accepted text says the same negatively तानि = जानीनर-पञ्जराविकारादीनि. A possible reference to the Buddhists is here suspected (cf Hopkins, *The Great Epic*, p 88), but the whole context speaks against it. Against the five advocates of Dharma (Vidura), Artha involving steady activity (Arjuna), a coalescence of Artha and Dharma (Nakula-Sahadeva), and Kāma (Bhīma), Yudhishthira here advocates the Bhagavadgītā ideal of समत्त्व (42), of overcoming काम, मत्स्य, कर्तृत्वाभिमान and फलाशा (44), and of the correct discharge of appointed tasks (45), in the belief that there is a higher power that controls our movements and destiny (cf BG 3 33, 13 29) for our own ultimate benefit and salvation, and that we must therefore follow His will—must freely merge the individual will into the Will of the Omniscient Lord—in the firm conviction and realisation that that alone is the way to perfect bliss and salvation. True freedom, in fact, is such a self-realisation. It is not therefore without significance that the adhy is named पद्मीता. The above is not the ideal that the Buddha preached. The word निर्वाण, and the जन्ममृत्युनराविकार group, are pre-Buddhist. — It may be mentioned that the discussion in this adhy prepares the ground for the मोक्षधर्म topics, just as adhy 128 of the राजधर्मपर्व made the transition to the topics of the आपद्धर्मपर्व.

162

6 °) निकृत 'one insulted and having a grievance'. The v l. निकृति 'trickster' connotes the same as the following षठ्.

8 °) षडधीर्षोऽत्र 'sowing one's wild oats' at large'

10 ^a) 'Always wishes that his financial and all other needs be met by friends'.

11 ^a) वृक्ष, supply मित्रस्य

14 ^a) यस्तादृशं नरं कथयामे स्थजेत्, दध्यात्, [तस्मिन्प्रति कथयामकारिणि] स न रज्यति ।

21 ^r) Cn glosses जायिके वास by वाम्यल्य

23 ^a) An ornament amongst trusted messengers or *chargés d'affaires* Cf 12 136 164^b, note.

163

1 ^a) Not much chance of a sea in the geographical surroundings (of 12 162 28) postulated for the story!

2 ^a) सामुद्रक, acc to Pāṇini 4. 2 127 सामुद्रिक more usually connotes एस्तरेणात्पिरीक्षक, as Cn explains it under 5 35 37.

7 ^a) The more correct form, आम्नये (of. Pan 8 4 5) is not favoured by the more reliable class of our MSS

8 ^a) धव has the botanical name *Grislea Tomentosa*, or *Anogeissus Latifolia*, रच is the cinnamon

9 ^a) For मूलिङ्ग bird and its daring, of 2 41. 19-22 — ^a) सर्वेन governing समुद्रं, in the sense of परित

18ff For नाटीजङ्ग, of 3 191 10ff

164

7 ^a) ब्राह्म = महासवन्धि, ब्राह्मणत्वपोतकम्

20 ^a) प्रीयता adj to मुदना

165

12 ^a) Cn glosses घृष्य by आम्नाति — ^c) Cn glosses वरकुभा by श्रेष्ठासम्पत्तयः

14 ^a) छे Cn नाम्नात्तु शुद्धयुगात्प्रिया, पात्री भोजनपात्राणि, अन्नाद्वा धीरवसिता । छे

166

3 ^a) Cn glosses गुणय by वापयेय

5 ^a) चादि—The fact that, besides च, the variants offer other hiatus avoiding devices like चि, [अ]चि, वि, [अ]नि, might suggest the possibility of the hiatus गने *अदि being the original च is, however, adequately supported

11ff For the N recension as given in the constituted text, the S recension offers two divergent sets of texts, indicating uncertainty in text tradition

20 ^a) The v.l. मधुणादस्य for मधुनायास्य is *lect fac* What is meant is that to eat his flesh is to eat his sin so do not give us his sin to eat.

167

3 ^b) दक्षायनी, daughter of दक्ष (= the starry firmament) and identified with the Milky Way, the "milk" being conceived as the source of life

17 ^a) पुनस्मा भाव्यायां (locatives for genitives) by case-attraction.

CORRIGENDA
TO THE ĀPADDHARMA

(I) TEXT

Page	Adhy	Śloka		
688	129	11 ^d	read	<u>महीं</u> for महीं
690	130	4 ^a	read	<u>निरादाय</u> for निरादाय
690	130	5 ^d	read	<u>दातु</u> for दातु
691	130	14 ^e	read	<u>वहत</u> for वहत
692	130	16 ^d	read	<u>विद्यते</u> for विद्यते
693	131	3 ^a	read	<u>शाचेन</u> for शाचेन
694	131	11 ^a	read	<u>एकान्तेन</u> for एकान्तेन
695	131	16 ^e	read	<u>वोपालम्ब</u> for वोपालम्ब
701	133	17 ^a	read	<u>ह्येते</u> for ह्येते
702	133	23 ^a	read	<u>सुप</u> for सुप
703	134	2 ^b	read	<u>तत्</u> for तत्
704	134	6 ^c	delete	wavy line below नू and त्वी
709	136	5 ^c	read	<u>ऽप्ये</u> for ऽप्ये
709	136	10 ^b	read	<u>परतप</u> for परतप
711	136	21 ^a	read	<u>समाश्रित्य</u> for समाश्रित्य
711	136	23 ^a	read	<u>चाण्डालो</u> for चाण्डालो
712	136	29 ^d	read	<u>शत्रु</u> for शत्रु
712	136	32 ^d	read	<u>तीक्ष्णतुण्डं क्षपाचरम्</u>
716	136	58 ^c	read	<u>मपार्थ</u> for मपार्थ
727	136	146 ^b	read	<u>दंपत्यो</u> for दंपत्यो
728	136	147 ^d	read	<u>प्रीयते</u> for प्रीयते
748	137	81 ^b	read	<u>पञ्चमम्</u> for पञ्चकम्
751	137	104 ^d	read	<u>इह लोके</u> for इहलोके
766	139	39 ^d	read	<u>म्ये</u> for मे
780	140	25 ^c	read	<u>तस्माद्यतीक्ष्णभूताना</u>
809	148	14 ^b	read	<u>न पुण्यो न च पापकृत्</u>

(II) CRITICAL APPARATUS

[Lapses in sequence of the v 1 and om in recording v 1 from editions are ignored]

Page	Adhy	Śloka	Line		
693	131	2	5	read [अ]नुतनुयाद्	for [अ]नुतनुयात्
704	134	8	14	read अनिमित्तात्	for अनिमित्तात्
705	135	1	2	read G1	for G1 c
705	135	3	2	read B1 (marg) 2 c (marg)	for B2
711	136	23	14	read योजयति	for जयति
712	136	33	6	read *न्नयम्	for *न्नयं
715	136	52	10	read प्रतम्	for प्रतं
730	136	164	1	delete Ś1 K1 2 4 D1 यश्चापि,	
740	137	25	7	read 138 ^{cd}	for 136 ^{cd}
742	137	34	1	read om	for reads
788	142	10	5	read D2 c 3	for D2 2 c 3
807	148	4	5	ins before Ś1 — ^d)	
811	148	25	7	read K3	for K3 c
811	148	25	9	read K2 4	for K2 4 c
818	149	33	1	read तथाकृताश्	for तथा ^०
825	149	84	1	read 23 ^{ab}	for 23 ^{cd}
837	151	12	2	read — ^o)	for — ^a)
857	156	18	10	} read Kc	for D1
858	153	19	1		
862	157	17	6-7	read the lines thus	
				कृपा) Ś1 K2 4 V1 (marg) D1 ins after 17 ^{ab}	
				K1 3 c Dn Dn1 n3 D2-4 3 c T2 after 17 ^{cd} D1	
				T1 G2 after 13	
875	159	56	15	read 56 ^{af}	for 56 ^{cd}
887	160	70	10	read चेक्ष्याकु	for चेक्षाकु
904	162	39	5	ins before K1-4 Ś1 (before corr)	
927	167	2nd col	17	read १७३४	for १७३५
928	167	1st. col.	28	read १६६३	for १६६०

(III) NOTES

Page	Column	Line		
938	first	15	read a candāla	for acāndāla

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Calcutta, and Madras (P P. S. Sastri's) Editions

Śāntiparvan Rājadharmā

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
1*	not numbered	not numbered	—
2*	—	—	—
3*	—	—	—
1 1-22	1 1-22	1-22	1 1-22
4*	1 23 ^{ab}	23 ^{ab}	—
1 23-30	1 23 ^{cd} -31 ^{ab}	23 ^{cd} -31 ^{ab}	1 23-30
1 31 ^{ab}	1 31 ^{cd}	31 ^{cd}	1 30½
1 31 ^{cd}	1 32 ^{ab}	32 ^{ab}	1 31
1 32 ^{ab}	1 32 ^{cd}	32 ^{cd}	1 31½
1 32 ^{cd}	1 33 ^{ab}	33 ^{ab}	1 32
1. 33	1 33 ^{cd} -34 ^{ab}	33 ^{cd} -34 ^{ab}	1 33
1 34 ^{ab}	1 34 ^{cd}	34 ^{cd}	1 33½
1 34 ^{cd}	1 35 ^{ab}	35 ^{ab}	1 34
1 35-42	1 35 ^{cd} -43 ^{ab}	35 ^{cd} -43 ^{ab}	1 35-42
1 43	1 43 ^{cd} -44 ^{ab}	43 ^{cd} -44 ^{ab}	1 43
1 44	1 44 ^{cd ef}	44 ^{cd} -45	1 44
5*	—	—	—
2 1-10 ^{ab}	2 1-10 ^{ab}	46-55 ^{ab}	2 1-10 ^{ab}
6*	—	—	—
2 10 ^{cd} -22	2 10 ^{cd} -22	55 ^{cd} -67	2 10 ^{cd} -22
2 23 ^{ab}	2 23 ^{ab}	68 ^{ab}	2 22½
2 23 ^{cd} -24 ^{ab}	2 23 ^{cd} -24 ^{ab}	68 ^{cd} -69 ^{ab}	2 23½
2 24 ^{cd}	2 24 ^{cd}	69 ^{cd}	2 24
2 25-29	2 25-29	70-74	2 25-29
3 1-15	3 1-15	75-89	3 1-15
3 16 ^{ab}	3 16 ^{ab}	90 ^{ab}	3 15½
3 16 ^{cd} -18 ^{ab}	3 16 ^{cd} -18 ^{ab}	90 ^{cd} -92 ^{ab}	3 16½-17½
3 18 ^{cd}	3 18 ^{cd}	92 ^{cd}	3 18
3 19-23	3 19-23	93-97	3 19-23
3 24 ^{ab}	3 24 ^{ab}	98 ^{ab}	3 23½
3 24 ^{cd}	3 24 ^{cd}	98 ^{cd}	3 24
3. 25	3 25	99	3. 25
3. 26 ^{ab}	3. 26 ^{ab}	100 ^{ab}	3. 25½

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed.
3 26 ^{cd}	3 26 ^{cd}	100 ^{cd}	3. 26
3 27-29	3. 27-29	101-103	3 27-29
3 30 ^{ab}	3. 30 ^{ab}	104 ^{ab}	3 29½
3 30 ^{cd} -31 ^{ab}	3 30 ^{cd} -31 ^{ab}	104 ^{cd} -105 ^{ab}	3 30½
3 31 ^{cd}	3 31 ^{cd}	105 ^{cd}	3 31
3. 32-33	3 32-33	106-107	3 32-33
4 1-21	4 1-21	108-128	4 1-21
5 1-3	5 1-3	129-131	5 1-3
5 4 ^{ab}	5 4 ^{ab}	132 ^{ab}	— †
5 4 ^{cd}	5 4 ^{cd}	132 ^{cd}	5 3½
5 5	5 5	133	5 4½
5 6	5 6	134	5 5½
5 7	5 7	135	5 6½
5 8 ^{ab}	5 8 ^{ab}	136 ^{ab}	5. 7
5 8 ^{cd}	5 8 ^{cd}	136 ^{cd}	5 7½
5 9-15	5 9-15	137-143	5 8½-14½
6 1-9	6 1-9	144-152	6 1-9
6 10 ^{ab}	6 10	153 ^{ab}	6 9½
6 10 ^{cd} ^{ef}	6 11	153 ^{cd} -154 ^{ab}	6 10½
6 11	6 12	154 ^{cd} -155 ^{ab}	6. 11½
6 12	6 13	155 ^{cd} -156	6 12½
7 1-14	7 1-14	157-170	7 1-14
7 15 ^{abcd}	7 15	171	7 15
7 15 ^{ef}	7 16 ^{ab}	172 ^{ab}	7 15½
7 16	7 16 ^{cd} -17	172 ^{cd} -173 ^{ab}	7 16½
7 17	7 18	173 ^{cd} -174 ^{ab}	7 17½
7 18	7 19	174 ^{cd} -175 ^{ab}	7 18½
7 19	7 20	175 ^{cd} -176 ^{ab}	7 19½
7 20 ^{ab}	7 21 ^{ab}	176 ^{cd}	7 20½ ^{ab}
7 20 ^{cd}	7 21 ^{cd}	177 ^{ab}	7 22½ ^{cd}
7 21-22	7 22-23	177 ^{cd} -179 ^{ab}	7 23½-24½
7 23-24	7 24-25	179 ^{cd} -181 ^{ab}	7 20½ ^{cd} -22½ ^{ab}
7*	7. 26 ^{ab}	181 ^{cd}	—
7. 25	7. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	182	7 25½
7 26 ^{ab}	7. 27 ^{cd}	183 ^{ab}	7 26½ ^{ab}
7 26 ^{cd} ^{ef}	7 28	183 ^{cd} -184 ^{ab}	7. 26½ ^{cd} -27½ ^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
7 27-30	7 29-32	184 ^{cd} -188 ^{ab}	7. 27½ ^{cd} -31
7 31 ^{abc}	7 33	188 ^{cd} -189 ^{ab}	7 32
7 31 ^{ef}	7 34 ^{ab}	189 ^{cd}	7 32½
7 32-34 ^{ab}	7 34 ^{cd} -36	190-192 ^{ab}	7 33½-35½ ^{ab}
8*	7 37	192 ^{cd} -193 ^{ab}	—
7 34 ^{cd} -40	7 38-44 ^{cd}	193 ^{cd} -199	7 35½ ^{cd} -41½
7 41	7 44 ^{cd}	200	7. 42½
8 1-5	8 1-5	201-205	8 1-5
8 6	8 6	206-207 ^{ab}	8 6-7 ^{ab}
8 7	8 7	207 ^{cd} -208 ^{ab}	8 7 ^{cd} -7½
8 8-28 ^{ab}	8 8-28 ^{ab}	208 ^{cd} -232	8 8-28½ ^{ab}
9*	8 28 ^{cd}	233 ^{ab}	—
8 28 ^{cd}	8 29 ^{ab}	233 ^{cd}	8 28½ ^{cd}
8 29	8 29 ^{cd} -30 ^{ab}	234	8 29½
8 30 ^{ab}	8 30 ^{cd}	235 ^{ab}	8 30
8 30 ^{cd} -31 ^{ab}	8 31	235 ^{cd} -236 ^{ab}	8 31
8 31 ^{cd}	8 32 ^{ab}	236 ^{cd}	8 31½
8 32-35 ^{ab}	8 32 ^{cd} -35	237-240 ^{ab}	8 32½-35½ ^{ab}
8 35 ^{cd}	8 36 ^{ab}	240 ^{cd}	8 35½ ^{cd}
8 36-37	8 36 ^{cd} -37	241-242	8 36½-37½
9 1-23	9 1-23	243-265	9 1-23
10*	9 24 ^{ab}	266 ^{ab}	—
9 24-25	9 24 ^{cd} -25 ^{ef}	266 ^{cd} -268 ^{ab}	9 24-25
9 26-28	9 26-28	268 ^{cd} -271 ^{ab}	9 26-28
9 29 ^{ab}	9 29 ^{ab}	271 ^{cd}	9 28½
9 29 ^{cd}	9 29 ^{cd}	272 ^{ab}	9 29
9. 30-36	9 30-36	272 ^{cd} -275 ^{ab} †	9 30-36
9 37 ^{ab}	9 37 ^{ab}	275 ^{cd}	9 37 ^{ab}
—	9 37 ^{cd} †	276 ^{ab} †	—
9 37 ^{cd}	9 37 ^{ef}	276 ^{cd}	9 37 ^{cd}
10 1-10	10 1-10	277-286	10 1-10
10 11	10 11	287	10 12
10 12	10 12	288	10 13
10 13	10 13	289	10 11
10 14-27	10 14-27	290-303	10 14-27
11*	—	—	—

† Repetition of 12 9 33^{ab}

† Cal. ed. om 4 lines in counting

Crit. Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
10 28	10 28	304	10 28
11 1-3	11. 1-3	305-307	11 1-3
11 4 ^{ab}	11. 4 ^{ab}	308 ^{ab}	11 3½
11. 4 ^{cd}	11. 4 ^{cd}	308 ^{cd}	11. 4
11 5-12	11 5-12	309-316	11. 5-12
11. 13 ^{ab}	11. 13 ^{ab}	317 ^{ab}	11 12½
11. 13 ^{cd} -15 ^{ab}	11. 13 ^{cd} -15 ^{ab}	317 ^{cd} -319 ^{ab}	11 13½ ^{ab} -14½ ^{cd}
11. 15 ^{cd}	11. 15 ^{cd}	319 ^{cd}	11. 15
11. 16-28	11. 16-28	320-332	11. 16-28
12. 1-4 ^{cd}	12 1-4	333-336	12 1-4
12. 4 ^{ef}	12. 5 ^{ab}	337 ^{ab}	12 4½
12. 5-7 ^{ab}	12 5 ^{cd} -7	337 ^{cd} -339	12 5½ ^{ab} -7½ ^{ab}
12. 7 ^{cd}	12 8	340 ^{ab}	12 7½ ^{cd}
12. 8-12	12 9-13	340 ^{cd} -345 ^{ab}	12 8½-12½
12. 13 ^{ab}	12. 14 ^{ab}	345 ^{cd}	12. 13
12. 13 ^{cd}	12. 14 ^{cd}	346 ^{ab}	12. 13½
12 14-16	12 15-17	346 ^{cd} -349 ^{ab}	12 14½-16½
12 17 ^{ab}	12 18 ^{ab}	349 ^{cd}	12 17
12 17 ^{cd}	12 18 ^{cd}	350 ^{ab}	12 17½
12. 18-23	12 19-24	350 ^{cd} -356 ^{ab}	12. 18½-23½
App I 1	—	—	12. 24-44
12 24	12 25	356 ^{cd} -357 ^{ab}	12 45
12 25 ^{ab} ^{cd}	12 26	357 ^{cd} -358 ^{ab}	12 46
12 25 ^{ef}	12. 27 ^{ab}	358 ^{cd}	12. 47 ^{ab}
12. 26 ^{ab}	12. 27 ^{cd}	359 ^{ab}	12 47 ^{cd}
12. 26 ^{cd} ^{ef}	12. 28	359 ^{cd} -360 ^{ab}	12 48
12. 27-34	12 29-36	360 ^{cd} -368	12 49-56
12 35	12. 37	369	12. 57
12*	—	—	—
12 36	12. 38	370	12 58
13. 1-8	13 1-8	371-378	13. 1-8
13*	—	—	13 9-10
13 9-13	13. 9-13	379-383	13. 11-15
14 1-14	14. 1-14	384-397	14. 1-14
App. I. 2	—	—	14. 15-56
14 15-22	14. 15-22	398-405	14 57-64
14. 23	14. 23	406	— †

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
14 24-34 ^{abcd}	14 24-34	407-417	14 65-75
14 34 ^{ef}	14 35 ^{ab}	418 ^{ab}	—
14* (subst, 34 ^{ef})	—	—	14 76 ^{ab}
14 35	14 35 ^{cd} -36 ^{ab}	418 ^{cd} -419 ^{ab}	14 76 ^{cd} -76½
App I 3	—	—	14 77½-123½
14 36-39	14 36 ^{cd} -39 ^{ef}	419 ^{cd} -423	14 124½-127½
15 1-8	15 1-8	424-431	15 1-8
15*	—	—	—
15 9-15	15 9-15	432-438	15 9-15½ ^{ab}
16*	—	—	15 15½ ^{cd}
15 16-21	15 16-21	439-444	15 16½-21½
15 22 ^{ab}	15 22 ^{ab}	445 ^{ab}	15 22
15 22 ^{cd} -23 ^{ab}	15 22 ^{cd} -23 ^{ab}	445 ^{cd} -446 ^{ab}	15 23
15 23 ^{cd}	15 23 ^{cd}	446 ^{cd}	15 23½
15 24-31	15 24-31	447-454	15 24½-31½
17*	—	—	—
15 32-42 ^{ab}	15 32-42 ^{ab}	455-465 ^{ab}	15 32½ ^{ab} -42½ ^{ab}
15 42 ^{cd}	15 42 ^{cd}	465 ^{cd}	15 42½ ^{cd}
15 43-44	15 43-44	466-467	15 43½-44½
—	—	—	45 †
15. 45-57 ^{ab}	15 45-57 ^{ab}	468-480 ^{ab}	15 46-58 ^{ab}
15 57 ^{cd}	15 57 ^{cd}	480 ^{cd}	15 59 ^{ab}
15 58 ^{ab}	15 58 ^{ab}	481 ^{ab}	15 59 ^{cd}
15 58 ^{cd}	15 58 ^{cd}	481 ^{cd}	15 58 ^{cd}
16 1-11	16 1-11	482-492	16 1-11
16 12	16 12	493	16 11½-12
18*	—	—	—
16. 13 ^{ab}	16 13 ^{ab}	494 ^{ab}	16 13 ^{ab}
—	16 13 ^{cd} -14 ^{ab} †	494 ^{cd} -495 ^{ab} †	16 13 ^{cd} -14 ^{ab} †
19*	—	—	—
16. 13 ^{cd}	16 14 ^{cd}	495 ^{cd}	16. 14 ^{cd}
16 14 ^{ab}	16 15 ^{ab}	496 ^{ab}	16 15 ^{ab}
16 14 ^{cd}	16 15 ^{cd}	496 ^{cd}	—
16 15 ^{ab} -16 ^{ab}	16 16 ^{ab} -17 ^{ab}	497 ^{ab} -498 ^{ab}	16. 15 ^{cd} -16
16 16 ^{cd}	16 17 ^{cd}	498 ^{cd}	16 16½
16. 17-19 ^{cd}	16 18-20	499-501	16 17½-19½

† Editions repeat 12, 16 11^{cd}-12^{ab} here† 12 15 44^{ab} (r)

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
16 19 ^{ef}	16 21 ^{ab}	502 ^{ab}	16 20 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
20*	16 21 ^{cd}	502 ^{cd}	—
21*	—	—	16. 20 $\frac{1}{2}$ ^{cd} -21
16 20-21 ^{ab}	16 22-23 ^{ab}	503-504 ^{ab}	16. 22-23 ^{ab}
16 21 ^{cd}	16 23 ^{cd}	504 ^{cd}	—
16 22	16 24	505	16. 23 ^{cd} -24 ^{ab}
22*	—	—	—
16 23 ^{ab}	16 25 ^{ab}	506 ^{ab}	16. 24 ^{cd}
23*	16 25 ^{cd} -26 ^{ab}	506 ^{cd} -507 ^{ab}	—
16. 23 ^{cd}	16 26 ^{cd}	507 ^{cd}	16 24 $\frac{1}{2}$
16 24-26	16 27-29	508-510	16. 25 $\frac{1}{2}$ -27 $\frac{1}{2}$
17 1-5 ^{cd}	17 1-5	511-515	17 1-5
24*	17 6 ^{ab}	516 ^{ab}	—
17 5 ^{ef}	17 6 ^{cd}	516 ^{cd}	17 5 $\frac{1}{2}$
17. 6-23	17 7-24	517-534	17 6-23 $\frac{1}{2}$
18 1-19	18 1-19	535-553	18 1-19
18 20 ^{ab}	18 20 ^{ab}	554 ^{ab}	18. 19 $\frac{1}{2}$
18 20 ^{cd} ^{ef}	18 20 ^{cd} -21 ^{ab}	554 ^{cd} -555 ^{ab}	18 20 $\frac{1}{2}$
18 21	18 21 ^{cd} -22	555 ^{cd} -556	18 21 $\frac{1}{2}$ -22
18 22-38 ^c	18 23-39 ^c	557-573 ^c	18 23-39 ^c
25*	18 39 ^d -40 ^c	573 ^d -574 ^c	—
18 38 ^d	18 40 ^d	574 ^d	18 39 ^d
19 1-5	19 1-5	575-579	19 1-5
26*	—	—	19 6-8 $\frac{1}{2}$
19 6	19 6	580	19 9 $\frac{1}{2}$
27*	—	—	19 10 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
19 7	19 7	581	19. 10 $\frac{1}{2}$ ^{cd} -11
19 8-26	19 8-26	582-600	19 12-30
20 1-4	19 1-4	601-604	20 1-4
20 5 ^{ab}	20 5 ^{ab}	605 ^{ab}	20 4 $\frac{1}{2}$
20 5 ^{cd} -6 ^{ab}	20 5 ^{cd} -6 ^{ab}	605 ^{cd} -606 ^{ab}	20 5 $\frac{1}{2}$
20 6 ^{cd}	20 6 ^{cd}	606 ^{cd}	20 6
20 7-14	20 7-14	607-614	20 7-14
21. 1-7	21 1-7	615-621	20 15-21
21 8 ^{ab}	21. 8 ^{ab}	622 ^{ab}	20 22 ^{ab}
—	—	—	20 22 ^{cd} †

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
21 8 ^{cd, f}	21. 8 ^{cd} -9 ^{ab}	622 ^{cd} -623 ^{ab}	20 23
21 9-13	21 9 ^{cd} -14 ^{ab}	623 ^{cd} -628 ^{ab}	20 24-28
21. 14-15	21 14 ^{cd} -16 ^{ab}	628 ^{cd} -630 ^{ab}	20 29-30
21 16 ^{ab}	21 16 ^{cd}	630 ^{cd}	20 31 ^{ab}
21 16 ^{cd, f}	21 17	631	20 31 ^{cd} -31½
21 17-19 ^{cd}	21 18-20 ^{abcd}	632-634	20 32½-34½
21 19 ^f	21 20 ^f	635	20 35
22 1-15	22 1-15	636-650	21 1-15
23 1-3	23 1-3	651-653	22 1-3
23 4	23 4	654	—
23 5-7	23 5-7	655-657	22 4-6
23 8 ^{ab}	23 8 ^{ab}	658 ^{ab}	22 7 ^{ab}
23 8 ^{cd}	23 8 ^{cd}	658 ^{cd}	22 7 ^{cd}
23 9-16	23 9-16	659-666	22 8½-16
24 1-6	23 17-22	667-672	22 17-22
24 7 ^{ab}	23 23 ^{ab}	673 ^{ab}	22 22½
24 7 ^{cd}	23 23 ^{cd}	673 ^{cd}	22 23
24 8	23 24	674	22 24
24 9	23 25-26 ^{ab}	675-676 ^{ab}	22 24½-26 ^{ab}
28*	—	—	—
24 10	23 26 ^{cd} -27	676 ^{cd} -677	22 26 ^{cd} -27
24 11-12	23 28-29	678-679	22 28-29
24 13 ^{ab}	23 30 ^{ab}	680 ^{ab}	22 29½
24 13 ^{cd}	23 30 ^{cd}	680 ^{cd}	22 30
24 14	23 31	681	22 30½-31
24 15-19	23 32-36	682-686	22 32-36
24 20-21 ^{ab}	23 37-38 ^{ab}	687-688 ^{ab}	22 36½-38 ^{ab}
29*	—	—	22 38 ^{cd}
24 21 ^{cd} -22	23 38 ^{cd} -39	688 ^{cd} -689	22 38½-39½
30*	—	—	22 40½-45
24 23-30	23 40-47	690-697	22 46-53
25 1-10	24 1-10	698-707	23 1-10
31*	—	—	23 11-14½
25 11-12	24 11-12	708-709	23 15½-16½
25 13 ^{abcd}	24 13	710	23 17½
25 13 ^f	24 14 ^{ab}	711 ^{ab}	23. 18
—	24 14 ^{cd} †	711 ^{cd} †	—

Crit Ed	Bom. Ed	Cal. Ed	Madras Ed.
25 14-17 ^{ab}	24. 15-18 ^{ab}	712-715 ^{ab}	23 19-22 ^{ab}
32*	—	—	23 22 ^{cd} -26
25. 17 ^{cd}	24. 18 ^{cd}	715 ^{cd}	23 26½
25 18-31	24 19-32	716-729	23. 27½-40½
25 32	24. 33	730	—
25 33	24 34	731	23 41½
26 1-23	25 1-23	732-754	24. 1-23
33* (subst, 24 ^{ab})	—	—	—
26. 24 ^{ab}	25. 24 ^{ab}	755 ^{ab}	24 24 ^{ab}
26 24 ^{cd}	25 24 ^{cd}	755 ^{cd}	24 24 ^{cd}
34*	25 25 ^{ab}	—	—
26 25	25 25 ^{cd}	756	24 25
26 26-34	25 26-34	757-765	24 26-34
35*	—	—	24 34½
26 35-36	25 35-36	766-767	24 35½-36
App I 4	26 1-31	768-798	—
27 1-12	27. 1-12	799-810	25. 1-12
27 13 ^{abcd}	27. 13 ^{abcd}	811	25 13
27 13 ^{ef}	27. 13 ^{ef}	812 ^{ab}	25. 13½
27. 14	27 14	812 ^{cd} -813 ^{ab}	25. 14½
27 15 ^{abcd}	27. 15	813 ^{cd} -814 ^{ab}	25 15½
27 15 ^{ef}	27. 16 ^{ab}	814 ^{cd}	25. 16
27 16	27 16 ^{cd} -17 ^{ab}	815	25 17
27 17	27. 17 ^{cd} -18	816-817 ^{ab}	25. 18-18½
27 18 ^{ab}	27 19	817 ^{cd}	25 19½ ^{ab}
27 18 ^{cd}	27 20 ^{ab}	818 ^{ab}	25 19½ ^{cd}
27 19-20	27 20 ^{cd} -22 ^{ab}	818 ^{cd} -820 ^{ab}	25 20½-21½
27 21	27. 22 ^{cd} -23 ^{ab}	820 ^{cd} -821 ^{ab}	25 22½
27 22-23	27 23 ^{cd} -25 ^{ab}	821 ^{cd} -823 ^{ab}	25 23½-24½
36*	—	—	—
27. 24-25	27. 25 ^{cd} -27 ^{ab}	823 ^{cd} -825	25 25½-26½
27 26 ^{ab}	27. 27 ^{cd}	826 ^{ab}	25 27½ ^{ab}
27 26 ^{cd}	27 28	826 ^{cd}	25 27½ ^{cd}
27 27-32	27 29-34	827-832	25 28½-33½
28 1-9	28 1-9	833-841	26 1-9
28 10	28. 10	842	26. 11
28 11	28. 11	843	26. 10
28. 12-15	28 12-15	844-847	26. 12-15

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed
28 16	28 16	848	—
28 17-26	28 17-26 ^{abcd}	849-858	26 16-25½ ^{ab}
—	28 26 ^{ef} †	859 ^{ab} †	—
28 27	28 27	859 ^{cd} -860 ^{ab}	26 25½ ^{cd} -26½ ^{ab}
28 28	28 28	860 ^{cd} -861 ^{ab}	26 26½ ^{cd} -27
28 29-39	28 29-39	861 ^{cd} -872 ^{ab}	26 28-38
28 40 ^{abcd}	28 40	872 ^{cd} -873 ^{ab}	26 39
28 40 ^{ef}	28 41 ^{ab}	873 ^{cd}	26 40 ^{ab}
37*	28 41 ^{cd}	874 ^{ab}	—
28 41-54	28 42-55	874 ^{cd} -888	26 40 ^{cd} -53½
28 55-58	28 56-59	889-892	26 54½-57½
29 1	29 1	893	27 1
38*	—	—	—
29 2-11	29 2-11	894-903	27 2-11
39*	29 12	904	27 12
—	29 13 ^{ab}	905 ^{ab}	—
29 12-14	29 13 ^{cd} -16 ^{ab}	905 ^{cd} -908 ^{ab}	27. 13-15
29 15 ^{ab}	29 16 ^{cd} (=13 ^{ab} , r)	908 ^{cd} (=905 ^{ab} , r)	27 16 ^{ab}
29 15 ^{cd}	29 17 ^{ab}	909 ^{ab}	27 16 ^{cd}
40*	29 17 ^{cd} -18 ^{ab}	909 ^{cd} -910 ^{ab}	—
29 16 ^{ab}	29 18 ^{cd}	910 ^{cd}	27 16½
29 16 ^{cd} ^{ef}	29 19	911	27 17½
29 17 ^{abcd}	29 20	912	27 18½
29 17 ^{ef}	29 21 ^{ab}	913 ^{ab}	27 19
29 18	29 21 ^{cd} ^{ef}	913 ^{cd} -914 ^{ab}	27 20
29 19-21	29 22-24	914 ^{cd} -917 ^{ab}	27 21-23
41*	—	—	27 23½
29 22-26	29 25-29	917 ^{cd} -922 ^{ab}	27 24-28½
29 27 ^{abcd}	29 30	922 ^{cd} -923 ^{ab}	27 29½
29 27 ^{ef}	29 31 ^{ab}	923 ^{cd}	—
29 28-29	29 31 ^{cd} -33 ^{ab}	924-925	—
42*	29 33 ^{cd} -34 ^{ab}	926	—
29 30-34	29 34 ^{cd} -39 ^{ab}	927-931	—
29 35-37	29 39 ^{cd} -42 ^{ab}	932-934	27 30½-32½
29 38 ^{abcd}	29 42 ^{cd} -43 ^{ab}	935	27. 33½
29. 38 ^{ef}	29. 43 ^{cd}	936 ^{ab}	27. 34

† 12 28 26^{cd} repeated with var

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal. Ed	Madras Ed.
29. 39 ^{abcd}	29. 44 ^{edcf}	937	—
29. 39 ^{ef}	29 44 ^{ab}	936 ^{cd}	27 34½
29 40-45	29 45-50	938-943	27. 35½-40½
29. 46-49	29 51-54	944-947	27 41½-44½
29. 50	29 55	948	—
29 51	29 56	949	27. 45½
43*	29. 57	950	27. 46½
29 52-53 ^{ab}	29 58-59 ^{ab}	951-952 ^{ab}	27 47½-48½ ^{ab}
44*	—	—	—
29. 53 ^{cd}	29 59 ^{cd}	952 ^{cd}	27 48½ ^{cd}
29 54 ^{ab}	29 60 ^{ab}	953 ^{ab}	27. 49½ ^{ab}
45*	29 60 ^{cd}	953 ^{cd}	27. 49½ ^{cd}
29. 54 ^o	29 61 ^a	954 ^a	27 50 ^a
46*	29 61 ^{bo}	954 ^{bo}	—
29 54 ^d	29 61 ^d	954 ^d	27. 50 ^b
29. 55	29. 62	955	27. 51
29. 56-63	29 63-70	956-963	27 51½-59
29 64-73	29 71-80	964-973	27 60-69
29. 74-86	29 81-93	974-986	27 70-82
29 87-92	29 94-99	987-992	27 82½-88
29. 93-104	29 100-111	993-1004	27 89-100
29. 105 ^{ab}	29 112 ^{ab}	1005 ^{ab}	27 100½
29. 105 ^{cd} -106 ^{ab}	29 112 ^{cd} -113 ^{ab}	1005 ^{cd} -1006 ^{ab}	27 101½
29. 106 ^{cd}	29 113 ^{cd}	1006 ^{cd}	27. 102
29. 107-116	29 114-123	1007-1016	27 103-112
29 117 ^{abcd}	29 124	1017	27 113
29 117 ^{ef}	29 125 ^{ab}	1018 ^{ab}	27 113½
29 118 ^{abcd}	29 125 ^{cd} -126 ^{ab}	1018 ^{cd} -1019 ^{ab}	27 114½
29 118 ^{ef}	29 126 ^{cd}	1019 ^{cd}	27 115
29 119-141	29 127-149	1020-1042	27 116-138
30. 1-7	30 1-7	1043-1049	28 1-7
30 8 ^{ab}	30 8 ^{ab}	1050 ^{ab}	28 7½
30 8 ^{edcf}	30 8 ^{cd} -9 ^{ab}	1050 ^{cd} -1051 ^{ab}	28 8½
30 9	30 9 ^{cd} -10 ^{ab}	1051 ^{cd} -1052 ^{ab}	28 9½
30 10 ^{abcd}	30 10 ^{cd} -11 ^{ab}	1052 ^{cd} -1053 ^{ab}	28 10½
30 10 ^{ef}	30 11 ^{cd}	1053 ^{cd}	28 11
30. 11	30. 12	1054	28 12
30. 12 ^{abcd}	30. 13	1055	28. 13

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
30 12 ^{ef}	30 14 ^{ab}	1056 ^{ab}	28 14 ^{ab}
30 13	30 14 ^{cd} -15 ^{ab}	1056 ^{cd} -1057 ^{ab}	28 14 ^{cd} -14½
30 14-32	30 15 ^{cd} -34 ^{ab}	1057 ^{cd} -1076 ^{ab}	28 15½-33½
30 33 ^{ab}	30 34 ^{cd}	1076 ^{cd}	28 34
30 33 ^{cd} -34 ^{ab}	30 35	1077	28 35
30 34 ^{cd}	30 36 ^{ab}	1078 ^{ab}	28 35½
30 35	30 36 ^{cd} -37 ^{ab}	1078 ^{cd} -1079 ^{ab}	28 36½
30 36 ^{ab}	30 37 ^{cd}	1079 ^{cd}	28 37½ ^{ab}
30 36 ^{cd} ^{ef}	30 38	1080	28 37½ ^{cd} -38½ ^{ab}
30 37-40	30 39-42	1081-1084	28 38½ ^{cd} -42
30 41 ^{abcd}	30 43 ^{abcd}	1085	28 43
30 41 ^{ef}	30 43 ^{ef}	1086	28 43½
30 42	30 44	1087	28 44½
31 1 ^{ab}	31 1 ^{ab}	1088 ^{ab}	29 ½
31 1 ^{cd}	31 1 ^{cd}	1088 ^{cd}	29 1
31 2-7	31 2-7	1089-1094	29 2-7
31 8 ^{ab}	31 8 ^{ab}	1095 ^{ab}	29 7½
31 8 ^{cd} -9 ^{ab}	31 8 ^{cd} -9 ^{ab}	1095 ^{cd} -1096 ^{ab}	29 8½
31 9 ^{cd}	31 9 ^{cd}	1096 ^{cd}	29 9
31 10-13	31 10-13	1097-1100	29 10-13
31 14	31 14	1101	29 13½-14
31 15-18	31 15-18	1102-1105	29 15-18
31 19	31 19	1106	29 18½-19
31 20-21	31 20-21	1107-1108	29 20-21
31 22 ^{ab}	31 22 ^{ab}	1109 ^{ab}	29 21½
31 22 ^{cd}	31 22 ^{cd}	1109 ^{cd}	—
31 23-47	31 23-47	1110-1134	29 22½-46½
32 1-5	32 1-5	1135-1139	30 1-5
32 6 ^{abcd}	32 6	1140	30 6
32 6 ^{ef}	32 7 ^{ab}	1141 ^{ab}	30 7 ^{ab}
32 7	32 7 ^{cd} -8 ^{ab}	1141 ^{cd} -1142 ^{ab}	30 7 ^{cd} -8 ^{ab}
32 8 ^{abcd}	32 8 ^{cd} -9 ^{ab}	1142 ^{cd} -1143 ^{ab}	30 8 ^{cd} -9 ^{ab}
32 8 ^{ef}	32 9 ^{cd}	1143 ^{cd}	30 9 ^{cd}
32 9-24	32 10-25	1144-1159	30 10-25
33 1-12	33 1-12	1160-1171	30 26-37
34 1-21	33 13-33	1172-1192	30 38-58
34 22 ^{ab}	33 34 ^{ab}	1193 ^{ab}	30 59 ^{ab}
—	—	—	30 59 ^{cd}

Crit. Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
34 22 ^{cd}	33. 34 ^{cd}	1193 ^{cd}	30. 59½
34. 23-36	33. 35-48	1194-1207	30 60½-73½
35 1-5	34 1-5	1208-1212	31 1-5
35 6 ^{ab}	34 6 ^{ab}	1213 ^{ab}	31 6 ^{ab}
35. 6 ^{cd}	34. 7 ^{ab}	1214 ^{ab}	—
35 7	34 7 ^{cd} -8 ^{ab}	1214 ^{cd} -1215 ^{ab}	—
35 8 ^{ab}	34 6 ^{cd}	1213 ^{cd}	31. 6 ^{cd}
35 8 ^{cd}	34 8 ^{cd}	1215 ^{cd}	31 6½
35 9-22	34 9-22	1216-1229	31 7½-20½
35. 23 ^{ab}	34 23 ^{ab}	1230 ^{ab}	31 21
35 23 ^{cd} -24 ^{ab}	34 23 ^{cd} -24 ^{ab}	1230 ^{cd} -1231 ^{ab}	31 22
35 24 ^{cd}	34 24 ^{cd}	1231 ^{cd}	31 22½
35 25-30	34 25-30	1232-1237	31 23½-28½
35 31 ^{abcd}	34 31 ^{abcd}	1238	31 29½
35 31 ^{ef}	34 31 ^{ef}	1239 ^{ab}	31 30½ ^{ab}
35. 32	34. 32	1239 ^{cd} -1240	31. 30½ ^{cd} -31½ ^{ab}
47*	—	—	31 31½ ^{cd}
36 1-3	85 1-3	1241-1243	31 32½-34½
48*	35. 4-6	1244-1246	—
36 4-5	35 7-8	1247-1248	31 35½-36½
36 6 ^{ab}	35 9 ^{ab}	1249 ^{ab}	31 37
36 6 ^{cd} -7 ^{ab}	35. 9 ^{cd} -10 ^{ab}	1249 ^{cd} -1250 ^{ab}	31 38
36. 7 ^{cd}	35 10 ^{cd}	1250 ^{cd}	31 38½
36 8-17	35 11-20	1251-1260	31 39½-48½
36 18 ^{ab}	35 21 ^{ab}	1261 ^{ab}	31 49½ ^{ab}
36 18 ^{cd} -19	35. 21 ^{cd} -22	1261 ^{cd} -1262	—
36 20 ^{ab}	35. 23 ^{ab}	1263 ^{ab}	31 49½ ^{cd}
36. 20 ^{cd} -21	35. 23 ^{cd} -24	1263 ^{cd} -1264	31 50½-51
36 22	35 25	1265	—
36 23-27	85 26-30	1266-1270	31. 52-56
49*	35 31	1271	—
36 28-46	35 32-50	1272-1290	31 57-75
37 1	35. 51	1291	31. 76
37. 2-5	36 1-4	1292-1295	32 1-4
37 6 ^{ab}	36 5 ^{ab}	1296 ^{ab}	32 4½
37. 6 ^{cd}	36 5 ^{cd}	1296 ^{cd}	32. 5
50*	36. 6-9	1297-1300	—
37. 7-9	36. 10-12	1301-1303	32. 6-8

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
37 10 ^{ab}	36 13 ^{ab}	1304 ^{ab}	32 8½
37. 10 ^{cd} -11 ^{ab}	36 13 ^{cd}	1304 ^{cd} -1305 ^{ab}	32 9½
37 11 ^{cd} -12 ^{ab}	36 14	1305 ^{cd} -1306 ^{ab}	32 10½
37 12 ^{cd}	36 15	1306 ^{cd} -1307 ^{ab}	32 11½
37 13 ^{abcd}	36 16 ^{abcd}	1307 ^{cd} -1308 ^{ab}	32 12½
37 13 ^{ef}	36 16 ^{ef}	1308 ^{cd}	32 13
51*	36 17-18	1309-1310	—
37 14-21	36 19-26	1311-1318	32 14-21
52*	36 27-29 ^{ab}	1319-1321 ^{ab}	—
37 22-31	36 29 ^{cd} -39 ^{ab}	1321 ^{cd} -1331 ^{ab}	32 22-31
37 32	36 39 ^{cd}	1331 ^{cd} -1332 ^{ab}	32 32
37 33-43	36 40-50	1332 ^{cd} -1343	32 33-43
38 1-14	37 1-14	1344-1357	33 1-14
38 15 ^{ab}	37 15 ^{ab}	1358 ^{ab}	33 14½
38 15 ^{cd}	37 15 ^{cd}	1358 ^{cd}	33 15
38 16-44	37. 16-44	1359-1387	33 16-44
38 45 ^{ab}	37 45 ^{ab}	1388 ^{ab}	33 46 ^{ab}
38 45 ^{cd}	37 45 ^{cd}	1388 ^{cd}	33 45 ^{cd}
38 46 ^{ab}	37 46 ^{ab}	1389 ^{ab}	33 45 ^{ab}
38 46 ^{cd}	37 46 ^{cd}	1389 ^{cd}	33 46 ^{cd}
38 47-49	37. 47-49	1390-1392	33 47-49
39 1-5	38 1-5	1393-1397	34 1-5
39 6 ^{ab}	38 6 ^{ab}	1398 ^{ab}	34 5½
39 6 ^{cd}	38 6 ^{cd}	1398 ^{cd}	34 6
39 7-16	38 7-16	1399-1408	34 7-16
39 17 ^{ab}	38 17 ^{ab}	1409 ^{ab}	34 16½
39 17 ^{cd}	38 17 ^{cd}	1409 ^{cd}	34 17½ ^{ab}
53*	—	—	34 17½ ^{cd}
39. 18-25	38 18-25	1410-1417	34 18½-25½
39 26 ^{ab}	38 26 ^{ab}	1418 ^{ab}	34 26
39. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	38 26 ^{cd} -27 ^{ab}	1418 ^{cd} -1419 ^{ab}	34 27
39 27 ^{cd}	38 27 ^{cd}	1419 ^{cd}	34 27½
39 28-37	38 28-37	1420-1429	34 28½-37½
54*	39 1	1430	34 38½
39 38-49	39. 2-12	1431-1442	34. 39½-50½
40 1-11	40 1-11	1443-1453	35 1-11
55*	—	—	—
40 12-14	40. 12-14	1454-1456	35 12-14

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed.
56*	40 15 ^{ab}	1457 ^{ab}	35 15 ^{ab}
40 15	40. 15 ^{cd} -16 ^{ab}	1457 ^{cd} -1458 ^{ab}	35 15 ^{cd} -15½
57*	40 16 ^{cd} -17 ^{ab}	1458 ^{cd} -1459 ^{ab}	—
40. 16	40. 17 ^{cd} -18 ^{ab}	1459 ^{cd} -1460 ^{ab}	35. 16-17 ^{ab}
40 17 ^{ab}	40. 18 ^{cd}	1460 ^{cd}	35 17 ^{cd}
40 17 ^{cdef}	40 19	1461	35. 18
40 18-20	40. 20-22	1462-1464	35. 19-21
58*	—	—	—
40 21-22	40 23-24	1465-1466	35. 22-23
App 1 5†	—	—	—
41 1-6	41 1-6	1467-1472	36 1-6
41 7 ^{abcd}	41 7	1473	36 7
41 7 ^{ef}	41 8 ^{ab}	1474 ^{ab}	36 7½
41 8 ^{abcd}	41 8 ^{cd} -9 ^{ab}	1474 ^{cd} -1475 ^{ab}	36 8½
41 8 ^{ef}	41. 9 ^{cd}	1475 ^{cd}	36 9
41 9-18	41 10-19	1476-1485	36 10-19
42 1	42 1	1486	37 1
42 2 ^{abcd}	42 2	1487	37. 2
42. 2 ^{ef}	42. 3 ^{ab}	1488 ^{ab}	37. 2½
42. 3-11	42 3 ^{cd} -12 ^{ab}	1488 ^{cd} -1497 ^{ab}	37 3½-11½
42 12	42 12 ^{cdef}	1497 ^{cd} -1498	37. 12½
43 1-2	43. 1-2	1499-1500	38 1-2
43 3 ^{ab}	43 3 ^{ab}	1501 ^{ab}	38. 2½
43 3 ^{cd}	43 3 ^{cd}	1501 ^{cd}	38. 3
43 4-17	43. 4-17	1502-1515	38. 4-17
60*	—	—	38. 18
44 1-9	44 1-9	1516-1524	39. 1-9
61*	—	—	—
44 10-12	44 10-12	1525-1527	39 10-12
44 13 ^{ab}	44 13 ^{ab}	1528 ^{ab}	39. 12½
44. 13 ^{cd}	44 13 ^{cd}	1528 ^{cd}	39. 13
44 14-16	44. 14-16	1529-1531	39 14-16
45 1-4 ^{ab}	45. 1-4 ^{ab}	1532-1535 ^{ab}	40 1-4 ^{ab}
45 4 ^{cd}	45. 4 ^{cd}	1535 ^{cd}	—
62* (subst, 4 ^{cd})	—	—	40. 4 ^{cd}
45 5-14	45. 5-14	1536-1545	40. 5-14

† App. I. 5=59*.

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
45 15 ^{ac}	45 15	1546	40 15
45 15 ^{er}	45 16 ^{ab}	1547 ^{ab}	40 15 $\frac{1}{2}$
45 16-19	45 16 ^{cd} -20 ^{ab}	1547 ^{cd} -1551 ^{ab}	40 16 $\frac{1}{2}$ -19 $\frac{1}{2}$
45 20	45 20 ^{cd}	1551 ^{cd} -1552	40 20 $\frac{1}{2}$
46 1	46 1	1553	41 1
46 2	46 2	1554	41 2 ^{cd} -2 $\frac{1}{2}$
46 3	46 3	1555	41 3 $\frac{1}{2}$
46 4 ^{ab}	46 4 ^{ab}	1556 ^{ab}	41 2 ^{ab}
46 4 ^{cd}	46 4 ^{cd}	1556 ^{cd}	41 4
46 5-6	46 5-6	1557-1558	41 5-6
63*	—	—	—
46 7-14	46 7-14	1559-1566	41 7-14
46 15-17	46 16-18	1568-1570	41 15-17
46 18	46 15	1567	41 18
46 19-35	46 19-35	1571-1587	41 19-35
47 1-3 ^{ab}	47 1-3 ^{ab}	1588-1590 ^{ab}	42 1-3 ^{ab}
64*	—	—	42 3 ^{cd} -4 ^{ab}
47 3 ^{cd}	47 3 ^{cd}	1590 ^{cd}	42 4 ^{cd}
47 4-5 ^{ab}	47 4-5 ^{cd}	1591-1592 ^{ab}	42 5-6 ^{ab}
47 5 ^{cd}	47 5 ^{cd}	1592 ^{cd}	42 7 ^{cd}
65*	47 6	1593	42 6 ^{cd} -7 ^{ab}
66*	47 7-12 ^{ab}	1594-1599 ^{ab}	—
67*	—	—	—
47 6	47 12 ^{cd} -13 ^{ab}	1599 ^{cd} -1600 ^{ab}	42 8
68*	—	—	—
47 7-8	47 13 ^{cd} -15 ^{ab}	1600 ^{cd} -1602 ^{ab}	42 9-10
69*	—	—	42 11 ^{ab}
47 9	47 15 ^{cd}	1602 ^{cd} -1603	42 11 ^{cd} -11 $\frac{1}{2}$
47 10-11	47 16-17	1604-1605	42 12 $\frac{1}{2}$ -13 $\frac{1}{2}$
70*	47 18-20	1606-1608	42 14 $\frac{1}{2}$, 15 $\frac{1}{2}$, 16 $\frac{1}{2}$
—	—	—	42 17 $\frac{1}{2}$
47 12	47 21	1609	42 18 $\frac{1}{2}$
—	—	—	42 19 $\frac{1}{2}$ ± 34
47 13-14 ^{ab}	47 22-23 ^{ab}	1610-1611 ^{ab}	42 20 $\frac{1}{2}$ -21 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
71*	47 23 ^{cd}	1611 ^{cd}	42 21 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
47 14 ^{cd}	47 24 ^{ab}	1612 ^{ab}	42 22 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
47 15 ^{ab}	47 24 ^{cd}	1612 ^{cd}	42 22 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
47 15 ^{cd}	47 25	1612 ^{cd}	42 23 $\frac{1}{2}$ ^{ab}

Crit Ed.	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed
47 16-17	47 26-27	1613 ^{cd} -1615 ^{ab}	42 23½ ^{cd} , 24½, 25½ ^{ab}
72*	47 28	1615 ^{cd} -1616 ^{ab}	—
47 18	47 29	1616 ^{cd} -1617 ^{ab}	42 25½ ^{cd} -26
47 19	47 30	1617 ^{cd} -1618 ^{ab}	42 27
47 20	47 32	1619 ^{cd} -1620 ^{ab}	42 28
73*	47. 33-37 ^{ab}	1620 ^{cd} -1625 ^{ab}	42 29, 17½, 30-32
47 21	47 31	1618 ^{cd} -1619 ^{ab}	42 33
47. 22	47 37 ^{cd,ef}	1625 ^{cd} -1626 ^{ab}	42 34 ± 19½
47 23-24	47 38-39	1626 ^{cd} -1628 ^{ab}	42. 35-36
74*	—	—	42 37
47 25-27	47 40-42	1628 ^{cd} -1631 ^{ab}	43 38, 39, 41
75*	47 43	1631 ^{cd} -1632 ^{ab}	—
47 28-30	47 44-46	1632 ^{cd} -1635 ^{ab}	42 42, 43, 40
76*, 1-2	47 47	1635 ^{cd} -1636 ^{ab}	—
76*, 3-4	47. 48	1636 ^{cd} -1637 ^{ab}	42 76
App I 6, 1-4	—	—	42 78-79
App I 6, 5-6	—	—	—
App. I 6, 7-40	—	—	42. 80-96
App I 6, 41-42	—	—	—
App I 6, 43-51	—	—	42. 97-100½
—	—	—	42. 101
App. I 6, 52-55	—	—	42. 102-103
77*	—	—	42 77
47 31-32	47. 49-50	1637 ^{cd} -1639 ^{ab}	42. 44-45
78*	47 51	1639 ^{cd} -1640 ^{ab}	—
47 33-36	47. 52-55	1640 ^{cd} -1644 ^{ab}	42 46-49
47 37-38	47 56-57	1644 ^{cd} -1646 ^{ab}	42 52-53
47 39	47. 59	1647 ^{cd} -1648 ^{ab}	42 54
47 40	47 58	1646 ^{cd} -1647 ^{ab}	42 55
47 41	47 60	1648 ^{cd} -1649 ^{ab}	42 56
79*, 1-2	47 61	1649 ^{cd} -1650 ^{ab}	42 57
79*, 3-4	47. 62	1650 ^{cd} -1651 ^{ab}	—
79*, 5-6	47 63	1651 ^{cd} -1652 ^{ab}	42 58
79*, 7-10	47 64-65	1652 ^{cd} -1654 ^{ab}	—
47. 42	47. 66	1654 ^{cd} -1655 ^{ab}	42. 51
47. 43	47. 67	1655 ^{cd} -1656 ^{ab}	42. 59
47. 44	47. 68	1656 ^{cd} -1657 ^{ab}	42. 50
47. 45-46	47. 70-71	1658 ^{cd} -1660 ^{ab}	42. 61, 60

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
80*, 1-4	47 72-73	1660 ^{cd} -1662 ^{ab}	—
80*, 5-6	47 75	1663 ^{cd} -1664 ^{ab}	42. 65
81*	—	—	—
82*	47 74	1662 ^{cd} -1668 ^{ab}	—
83*	—	—	42 66
84*	—	—	42 64
47 47	47 69	1657 ^{cd} -1658 ^{ab}	42 68
47 48	47 76	1664 ^{cd} -1665 ^{ab}	42 72
85*	—	—	42 73
47 49	47 77	1665 ^{cd} -1666 ^{ab}	42 67
86*	—	—	42 68
47. 50	47 78	1666 ^{cd} -1667 ^{ab}	42 62
47. 51	47 79	1667 ^{cd} -1668 ^{ab}	42 69
87*	—	—	42 70
47 52	47 80	1668 ^{cd} -1669 ^{ab}	—
88* (subst, 52)	—	—	42 71
89*	47 81	1669 ^{cd} -1670 ^{ab}	—
47 53-54	47 82-83	1670 ^{cd} -1672 ^{ab}	42 74-75 †
47 55-57	47 84-86	1672 ^{cd} -1675 ^{ab}	42 104-106
47 58 ^{ab}	47. 87 ^{ab}	1675 ^{cd}	42 106½
47 58 ^{cd}	47 87 ^{cd}	1676 ^{ab}	42 107
47 59 ^{ab}	47 88 ^{ab}	1676 ^{cd}	42 107½
47 59 ^{cd}	47 88 ^{cd}	1677 ^{ab}	42 108
90*	47 89	1677 ^{cd} -1678 ^{ab}	—
91*, 1	—	—	—
91*, 2-3	—	—	42 109
47 60 ^{ab}	47. 90 ^{ab}	1678 ^{cd}	42 110 ^{ab}
92*	—	—	—
47 60 ^{cd}	47 90 ^{cd}	1679	42 110 ^{cd}
93*	47 93-95	1682-1684	—
94*	47 91-92	1680-1681	—
95* †	—	—	42 100½
47. 61	47 96	1685	42 112
96*	—	—	47 113
47 62-63	47 97-98	1686-1687	42 114-115
97*	47 99	1688	42 111

† 95* = App I, 6, lines 50-51 (see p xvii)

† For 42 76-103 (see p. xvii).

Crit Ed	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
47 64	47 100	1689	42. 116
47 65	47. 101	1690	42. 119
98*	—	—	—
47 66-67	47 102-103	1691-1692	42. 117-118
47 68-72	47 104-108	1693-1697	42. 120-124
99*	—	—	42. 125-128
48 1-13	48 1-13	1698-1710	43 1-13
100*	48 14	1711	—
48. 14-15	48 15-16	1712-1714	43 14-15
49 1-8	49 1-8	1715-1722	44 1-8
49 9 ^{ab}	49 9 ^{ab}	1723 ^{ab}	44. 8½
49. 9 ^{cd}	49 9 ^{cd}	1723 ^{cd}	41 9
49 10-19	49 10-19	1724-1733	44 10-19
101*	49 20-21 ^{ab}	1734-1735 ^{ab}	—
49 20	49 21 ^{cd} -22 ^{ab}	1735 ^{cd} -1736 ^{ab}	44 20
49 21	49. 22 ^{cd}	1736 ^{cd} -1737	44 21
49. 22-24	49 23-25	1738-1740	44 22-24
102*	49 26	1741	—
49 25-27	49. 27-29	1742-1744	44 25-27
103*	—	—	—
49. 28	49. 30	1745	44 28
49 29 ^a	49. 31 ^a	1746 ^a	44. 28½ ^a
104*	49. 31 ^{bc}	1746 ^{bc}	44. 28½ ^b , 29½ ^a
49 29 ^b	49. 31 ^d	1746 ^d	44 29½ ^b
49 29 ^{cd}	49. 32	1747	44 29½ ^{cd} , 30
105*	49 33-34	1748-1749	—
49 30	49. 35	1750	44. 31
106*, 1	49 36 ^{ab}	1751 ^{ab}	44 32 ^{ab}
106*, 2	49 36 ^{cd}	1751 ^{cd}	—
49 31	49. 37	1752	44 32 ^{cd} -33 ^{ab}
49. 32	49 38	1753	44. 33 ^{cd} -34 ^{ab}
49 33	49. 39	1754	44 34 ^{cd} -34½
49. 34-36	49. 40-42	1755-1757	44 35½-37½
49 37-38	49 43-44	1758-1759	44 38½-39½
107*	49. 45 ^{ab}	1760 ^{ab}	—
49. 39	49. 45 ^{cd} -46 ^{ab}	1760 ^{cd} -1761 ^{ab}	44 40½
49 40	49 46 ^{cd} -47 ^{ab}	1761 ^{cd} -1762 ^{ab}	44. 41½
108*	49. 47 ^{cd}	1762 ^{cd}	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
49 41 ^{abcd}	49 48	1763	44 42½
49 41 ^{ef}	49 49 ^{ab}	1764 ^{ab}	—
49 42	49 49 ^{cd} -50 ^{ab}	1764 ^{cd} -1765 ^{ab}	44 43½
49 43	49 50 ^{cd} -51 ^{ab}	1765 ^{cd} -1766 ^{ab}	44 44, 45 ^{ab}
109*	—	—	44 45 ^{cd} -47 ^{ab}
49 44 ^{ab}	49 51 ^{cd}	1766 ^{cd}	44 47 ^{cd}
49 44 ^{cd}	49 52 ^{ab}	1767 ^{ab}	44 47½
49 45	49 52 ^{cd} -53 ^{ab}	1767 ^{cd} -1768 ^{ab}	44 48½
49 46-49	49 53 ^{cd} -57 ^{ab}	1768 ^{cd} -1772 ^{ab}	44 49½-52½
49 50 ^{ab}	49 57 ^{cd}	1772 ^{cd}	44 53½ ^{ab}
49 50 ^{cd}	49 58	1773 ^{ab}	44 53½ ^{cd}
49 51-58	49 59-66	1773 ^{cd} -1781 ^{ab}	44 54½-61½
110*	—	—	44 62½
49 59-62	49 67-70	1781 ^{cd} -1785 ^{ab}	44 63½-66½
111*	—	—	44 67½-73
49 63 ^a	49 71 ^a	1785 ^c	44 74 ^a
112*	49 71 ^{bc}	1785 ^d -1786 ^a	—
49 63 ^{bcd}	49 71 ^d , 72 ^{ab}	1786 ^{bcd}	44 74 ^{bcd}
113*	49 72 ^{cd}	1787 ^{ab}	44 75 ^{ab}
49 64	49 73	1787 ^{cd} -1788 ^{ab}	44 75 ^{cd} , 75½
49 65	49 74	1788 ^{cd} -1789	44 76½
49 66-74	49 75-83	1790-1798	44 77½-85½
49 75 ^{ab}	49 84 ^{ab}	1799 ^{ab}	44 86½ ^{ab}
114*	49 84 ^{cd}	1799 ^{cd}	—
49 75 ^{cd}	49 85 ^{ab}	1800 ^{ab}	44 86½ ^{cd}
49 76	49 85 ^{cd} -86 ^{ab}	1800 ^{cd} -1801 ^{ab}	44 87½
49 77	49 86 ^{cd} -87 ^{ab}	1801 ^{cd} -1802 ^{ab}	44 88½
115*	49 87 ^{cd}	1802 ^{cd}	—
49 78-79	49 88-89	1803-1804	44 89½, 90½
49 80	49 90	1805	44 91½
50 1-27 ^{ab}	50 1-27 ^{ab}	1806-1832 ^{ab}	45 1-27 ^{ab}
50 27 ^{cd}	50 27 ^{cd}	1832 ^{cd}	45 27½
50 28-29 ^{ab}	50 28-29 ^{ab}	1833-1834 ^{ab}	45 28½, 29
50 29 ^{cd}	50 29 ^{cd}	1834 ^{cd}	45 27 ^{cd}
116*	50 30 ^{ab}	1835 ^{ab}	—
50 30-33	50 30 ^{cd} -34 ^{ab}	1835 ^{cd} -1839 ^{ab}	45 30-33
117*	50 34 ^{cd} -35	1839 ^{cd} -1840	45 34-35 ^{ab}
118*	—	—	45 35 ^{cd}

Crit. Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed.
50 34-36	50. 36-38	1841-1843	45 36-38
51. 1-18	51 1-18	1844-1861	46 1-18
52. 1-34	52 1-34	1862-1895	47. 1-34
53 1-13	53 1-13	1896-1908	48. 1-13
119*	53 14 ^{ab}	1909	—
53 14 ^{ab}	53. 14 ^{cd}	1910 ^{ab}	48 13½
53. 14 ^{cd} -15 ^{ab}	53. 15	1910 ^{cd} -1911 ^{ab}	48. 14½
53 15 ^{cd} -16 ^{ab}	53 16	1911 ^{cd} -1912 ^{ab}	48 15½
53 16 ^{cd}	53 17 ^{ab}	1912 ^{cd}	48. 16
53 17-23	53 17 ^{cd} -24 ^{ab}	1913-1919	48 17-23
53 24	53 24 ^{cd} -25 ^{ab}	1920	48 24½
53 25 ^{abcd}	53 25 ^{cd} -26 ^{ab}	1921	48 25½
53 25 ^{ef}	53 26 ^{cd}	1922 ^{ab}	48 26
53. 26-27	53 27-28	1922 ^{cd} -1924	48 27-28
54 1-11	54 1-11	1925-1935	49 1-11
54 12 ^{ab}	54 12 ^{ab}	1936 ^{ab}	49 11½
54. 12 ^{cd} -13 ^{ab}	54 12 ^{cd} -13 ^{ab}	1936 ^{cd} -1937 ^{ab}	49 12½
54 13 ^{cd}	54 13 ^{cd}	1937 ^{cd}	49 13
54. 14-21	54 14-21	1938-1945	49 14-21
120*	—	—	—
54. 22-39	54 22-39	1946-1963	49 22-39
55 1 ^{ab}	55 1 ^{ab}	1964 ^{ab}	50 ½
55 1 ^{cd,ef}	55 1 ^{cd} -2 ^{ab}	1964 ^{cd} -1965 ^{ab}	50. 1½
55 2	55 2 ^{cd,ef}	1965 ^{cd} -1966 ^{ab}	50 2½
55 3-5	55 3-5	1966 ^{cd} -1969 ^{ab}	50 3½-5½
55 6-7	55 7-8	1970 ^{cd} -1972 ^{ab}	50 6½-7½
55 8	55 6	1969 ^{cd} -1970 ^{ab}	50. 8½
55 9-10	55 9-10	1972 ^{cd} -1974	50. 9½-10½
55 11	55 11	1975	—
55 12	55. 12	1976	50 11½
55. 13-16	55. 13-16	1977-1980	50 12½-15½
121*	55 17-18	1981-1982	50 16½-17½
55 17-20	55 19-22	1983-1986	50 18½-21½
56 1-20 ^{ab}	56 1-20 ^{ab}	1987-2006 ^{ab}	51 1-20 ^{ab}
122*	—	—	51 20 ^{cd}
56. 20 ^{cd}	56 20 ^{cd}	2006 ^{cd}	51 20½
56 21-33 ^{ab}	56. 21-33 ^{ab}	2007-2019 ^{ab}	51 21½-33½ ^{ab}
123*	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
56 33 ^{cd}	56 33 ^{cd}	2019 ^{cd}	51 331 ^{cd}
56 34-37	56 34-37	2020-2023	51 34½-37½
56 38	56 38	—	51 38½
56 39-56	56 39-56	2024-2041	51. 39½-56½
56 57 ^{acd}	56 57	2042	51 57½
56 57 ^{ef}	56 58 ^{ab}	2043 ^{ab}	51 581 ^{ab}
56 58	56 58 ^{cd} -59 ^{ab}	2043 ^{cd} -2044 ^{ab}	51 58½ ^{cd} , 59½ ^{ab}
56 59 ^{ab}	56 59 ^{cd}	2044 ^{cd}	51 59½ ^{cd}
56 59 ^{efef}	56 60	2045	51 60½
56 60 ^{ab}	56 61 ^{ab}	2046 ^{ab}	51 61½ ^{cd}
56 60 ^{cd}	56 61 ^{cd}	2046 ^{cd}	51 61½ ^{ab}
57. 1-4	57 1-4	2047-2050	51 62½-65½
124*	—	—	—
57. 5-24	57 5-24	2051-2070	51 66½-85½
57 25 ^{ab}	57 25 ^{ab}	2071 ^{ab}	51 86
57 25 ^{cd} -26 ^{ab}	57 25 ^{cd} -26 ^{ab}	2071 ^{cd} -2072 ^{ab}	51 87
57 26 ^{cd}	57 26 ^{cd}	2072 ^{cd}	51 87½
57. 27-45	57 27-45	2073-2091	51 88½-106½
125*	—	—	52 1
58 1-6	58 1-6	2092-2097	52 2-7
58 7-8	58 8-9	2099-2100	52 8-9
58 9 ^{ab}	58 10 ^{ab}	2101 ^{ab}	52 10 ^{ab}
58 9 ^{cd}	58 7 ^{ab}	2098 ^{ab}	52 10 ^{cd}
58. 10 ^{ab}	58 7 ^{cd}	2098 ^{cd}	52 11 ^{ab}
58 10 ^{cd}	58 10 ^{cd}	2101 ^{cd}	52. 11 ^{cd}
58 11-30	58 11-30	2102-2121	52 12-31
59 1-24	59 1-24	2122-2145	53 1-24
59 25 ^{ab}	59 25 ^{ab}	2146 ^{ab}	53 24½
59 25 ^{cd}	59 25 ^{cd}	2146 ^{cd}	53 25
59. 26-27	59 26-27	2147-2148	53 26-27
59 28 ^{ab}	59 28 ^{ab}	2149 ^{ab}	53 27½
59 28 ^{cd}	59 28 ^{cd}	2149 ^{cd}	53 28
59 29-41	59 29-41	2150-2162	53 29-41
59 42 ^{ab}	59 42 ^{ab}	2163 ^{ab}	53 41½
59. 42 ^{cd} -43 ^{ab}	59 42 ^{cd} -43 ^{ab}	2163 ^{cd} -2164 ^{ab}	53 42½
126*	—	—	53 43½-47 ^{ab}
59. 43 ^{cd}	59 43 ^{cd}	2164 ^{cd}	53 47 ^{cd}
59. 44-61	59. 44-61	2165-2182	53. 48-65

Crit Ed	Bom. Ed	Cal. Ed	Madras Ed
59 62 ^{ab}	59 62 ^{ab}	2183 ^{ab}	53 65½
56 62 ^{cd} -63 ^{ab}	59 62 ^{cd} -63 ^{ab}	2183 ^{cd} -2184 ^{ab}	53 66½
59 63 ^{cd}	59 63 ^{cd}	2184 ^{cd}	53 67
59 64-71	59 64-71	2185-2192	53 68-75
59 72 ^{ab}	59 72 ^{ab}	2193 ^{ab}	53 75½
59 72 ^{cd} -73 ^{ab}	59 72 ^{cd} -73 ^{ab}	2193 ^{cd} -2194 ^{ab}	53 76½
59 73 ^{cd}	59 73 ^{cd}	2194 ^{cd}	53 77
59 74-78	59 74-78	2195-2199	53 78-82
59 79 ^{ab}	59 79 ^{ab}	2200 ^{ab}	53 83 ^{ab}
59 79 ^{cd} -85 ^{ab}	59 138-143 †	2259 ^{cd} -2265 ^{ab} †	53 146-151 †
59 85 ^{cd}	59 79 ^{cd}	2200 ^{cd}	53 83 ^{cd}
59 86	59 80	2201	53 84
127*	—	—	53 85-89½
59 87-88	59 81-82	2202-2203	53 90½-91½
59 89 ^a	59 83 ^a	2204 ^a	53 92½ ^a
128*	—	—	53 92½ ^b
59 89 ^b	59 83 ^b	2204 ^b	53 92½ ^d
59 89 ^{cd}	59 83 ^{cd}	2204 ^{cd}	53 93
59 90-98	59 84-92	2205-2213	53 94-102
129*	—	—	53 103
59 99-105	59 93-99	2214-2220	53 104-110
59 106 ^{ab}	59 100 ^{ab}	2221 ^{ab}	53 110½
59 106 ^{cd}	59 100 ^{cd}	2221 ^{cd}	53 111
59 107-108	59 101-102	2222-2223	53 112-113
59 109 ^{ab}	59 103 ^{ab}	2224 ^{ab}	53 113½
59 109 ^{cd} -110 ^{ab}	59 103 ^{cd} -104 ^{ab}	2224 ^{cd} -2225 ^{ab}	53 114½
59 110 ^{cd}	59 104 ^{cd}	2225 ^{cd}	53 115
59 111-114	59 105-108	2226-2229	53 116-119
59 115 ^{ab}	59 109 ^{ab}	2230 ^{ab}	53 119½
59 115 ^{cd}	59 109 ^{cd}	2230 ^{cd}	53 120
59 116 ^{ab}	59 110 ^{ab}	2231 ^{ab}	53 120½
59 116 ^{cd} -117 ^{ab}	59 110 ^{cd} -111 ^{ab}	2231 ^{cd} -2232 ^{ab}	53 121½
59 117 ^{cd}	59 111 ^{cd}	2232 ^{cd}	53 122
59 118 ^{ab}	59 112 ^{ab}	2233 ^{ab}	53 122½
59 118 ^{cd}	59 112 ^{cd}	2233 ^{cd}	53 123
130*	59 113	2234	—

† Editions and most MSS give these lines later see next page.

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
131*	—	—	—
59 119	59 114	2235	53 124
132*	59 115-116 ^{ab}	2236-2237 ^{ab}	—
59 120-123	59 116 ^{cd} -120 ^{ab}	2237 ^{cd} -2241 ^{ab}	53 125-128
59 124 ^{abc}	59 120 ^{cd} -121 ^{ab}	2241 ^{cd} -2242 ^{ab}	53 129
59 124 ^{ef}	59 121 ^{cd}	2242 ^{cd}	53 129½
59 125	59 122	2243	53 130½
133*	59 123	2244	—
59 126-131	59 124-129	2245-2250	53 131½-136½
—	59 130 ^{ab}	2251 ^{ab}	53 137
59 132	59 130 ^{cd} -131 ^{ab}	2251 ^{cd} -2252 ^{ab}	53 138
59 133-136	59 131 ^{cd} -135 ^{ab}	2252 ^{cd} -2256 ^{ab}	53 139-142
59 137	59 135 ^{cd} ^{ef}	2256 ^{cd} -2257 ^{ab}	53 143
59 138 ^{ab}	59 136 ^{ab} †	2257 ^{cd} †	53 144 ^{ab} §
59 138 ^{cd} -139	59 136 ^{cd} -137	2258 ^{ab} -2259 ^{ab}	53 144 ^{cd} -145
59 140-141	59 144-145	2265 ^{cd} -2267	53 152-153
60 1-5	60 1-5	2268-2272	54 1-5
134*	—	—	54 6-7
60 6-7	60 6-7	2273-2274	54 8-9
60 8 ^{ab}	60 8 ^{ab}	2275 ^{ab}	54 9½
60 8 ^{cd}	60 8 ^{cd}	2275 ^{cd}	54 10
60 9-12	60 9-12	2276-2279	54 11-14
60 13 ^{ab}	60 13 ^{ab}	2280 ^{ab}	54 14½
60 13 ^{cd}	60 13 ^{cd}	2280 ^{cd}	54 15
60 14-20	60 14-20	2281-2287	54 16-22
60 21 ^{ab}	60 21 ^{ab}	2288 ^{ab}	54 22½
60 21 ^{cd} -22 ^{ab}	60 21 ^{cd} -22 ^{ab}	2288 ^{cd} -2289 ^{ab}	54 23½
60 22 ^{cd} ^{ef}	60 22 ^{cd} -23 ^{ab}	2289 ^{cd} -2290 ^{ab}	54 24½
60 23	60 23 ^{cd} -24 ^{ab}	2290 ^{cd} -2291 ^{ab}	54 25½
60 24 ^{ab}	60 24 ^{cd}	2291 ^{cd}	54 26
135*	—	—	—
60 24 ^{cd} -25 ^{ab}	60 25	2292	54 27
60 25 ^{cd}	60 26 ^{ab}	2293 ^{ab}	54 27½
60 26	60 26 ^{cd} -27 ^{ab}	2293 ^{cd} -2294 ^{ab}	54 28½
60 27 ^{ab}	60 27 ^{cd}	2294 ^{cd}	54 29
60 27 ^{cd}	60 28 ^{ab}	2295 ^{ab}	54 30 ^{ab}

† = 59 130^{ab} (r)‡ = 2251^{ab} (r)

§ = 53 137 (r)

Crit. Ed	Bom. Ed	Cal Ed	Madras Ed
60 28 ^{ab}	60 28 ^{cd}	2295 ^{cd}	—
60 28 ^{cd}	60 29 ^{ab}	2296 ^{ab}	54 30 ^{cd}
60 29-33	60. 29 ^{cd} -34 ^{ab}	2296 ^{cd} -2301 ^{ab}	54 31-35
60 34 ^{ab}	60 34 ^{cd}	2301 ^{cd}	54 36 ^{ab}
60 34 ^{cd}	60 35	2302	54. 36 ^{cd} -37 ^{ab}
60 35 ^{abcd}	60 36	2303	54 37 ^{cd} -38 ^{ab}
60 35 ^{ef}	60 37 ^{ab}	2304 ^{ab}	54. 38 ^{cd}
60 36	60 37 ^{cd}	2304 ^{cd} -2305 ^{ab}	54 39
60 37-38	60. 38-39	2305 ^{cd} -2307 ^{ab}	54. 40-41
60 39 ^a	60. 40 ^a	2307 ^c	54 41 $\frac{1}{2}$ ^a
136*	60 40 ^{bc}	2307 ^d -2308 ^a	54. 41 $\frac{1}{2}$ ^b -42 $\frac{1}{2}$ ^c
60 39 ^{bcd}	60 40 ^d , 41 ^{ab}	2308 ^{bcd}	54. 42 $\frac{1}{2}$ ^{bcd}
60 40	60 41 ^{cd} , 42 ^{ab}	2309	54 43 $\frac{1}{2}$
60 41 ^{abcd}	60. 42 ^{cd} -43 ^{ab}	2310	54 44 $\frac{1}{2}$
60. 41 ^{ef}	60 43 ^{cd}	2311 ^{ab}	54. 45
60 42	60 44 ^{abcd}	2311 ^{cd} -2312 ^{ab}	54. 46
60 43 ^{ab}	60 44 ^{ef}	2312 ^{cd}	54. 46 $\frac{1}{2}$
60 43 ^{cd}	60. 45	2313	54 47 $\frac{1}{2}$
60. 44	60 46	2314	54. 48 $\frac{1}{2}$
137*	—	—	—
60. 45 ^{ab}	60. 47 ^{ab}	2315 ^{ab}	54 49 $\frac{1}{2}$ ^{ab}
138*	—	—	—
60 45 ^{cd}	60. 47 ^{cd}	2315 ^{cd}	54 49 $\frac{1}{2}$ ^{cd}
60 46-50	60 48-52	2316-2320	54 50 $\frac{1}{2}$ -54 $\frac{1}{2}$
60. 51 ^{abcd}	60 53 ^{abcd}	2321	54. 55 $\frac{1}{2}$
60 51 ^{ef}	60 53 ^{ef}	2322 ^{ab}	54 56
60 52	60. 54	2322 ^{cd} -2323	54 57
61 1-19 ^{ab}	61 1-19 ^{ab}	2324-2342 ^{ab}	55 1-19 ^{ab}
139*	—	—	55 19 ^{cd}
61. 19 ^{cd}	61. 19 ^{cd}	2342 ^{cd}	55 20 ^{ab}
61 20 ^{ab}	61 20 ^{ab}	2343 ^{ab}	55 20 ^{cd}
140*	—	—	—
61 20 ^{cd}	61 20 ^{cd}	2343 ^{cd}	55 21 ^{ab}
61. 21	61 21	2344	55 21 ^{cd} -21 $\frac{1}{2}$
62 1-11	62 1-11	2345-2355	56 1-11
63. 1-4	63. 1-4	2356-2359	57. 1-4
141*	—	—	57. 5 ^{ab}
63. 5	63. 5	2360	57. 5 ^{cd} , 5 $\frac{1}{2}$

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
63 6-26	63 6-26	2361-2381	57 6½-26½
63 27 ^{ab}	63 27 ^{ab}	2382 ^{ab}	57. 27½ ^{ab}
142*	—	—	57 27½ ^{cd}
63 27 ^{cd}	63 27 ^{cd}	2382 ^{cd}	57 28
143*	—	—	—
63 28-29	63 28-29	2383-2384	57 29-30
144*	—	—	57 30½-31½
63 30	63 30	2385	57 32½
64 1	64 1	2386	58 1
64 2	64 2	2387	—
64. 3-5	64 3-5	2388-2390	58 2-4
64 6 ^{abc}	64 6	2391	58 5
64 6 ^{ef}	64 7 ^{ab}	2392 ^{ab}	58 6 ^{ab}
64 7 ^{ab}	64 7 ^{cd}	2392 ^{cd}	58 6 ^{cd}
64 7 ^{ef}	64 8	2393	58 7
64 8-9	64 9-10	2394-2395	58 8-9
64 10 ^{abc}	64 11	2396	58 10
64 10 ^{ef}	64 12 ^{ab}	2397 ^{ab}	58 11 ^{ab}
64 11	64 12 ^{cd} -13 ^{ab}	2397 ^{cd} -2398 ^{ab}	58 11 ^{cd} -12 ^{ab}
64 12-13	64 13 ^{cd} -15 ^{ab}	2398 ^{cd} -2400 ^{ab}	58 12 ^{cd} , 13, 13½
64 14	64 15 ^{ef}	2400 ^{cd} -2401	58 14½
64 15-17	64 16-18	2402-2404	58 15½-17½
64 18-29	64 19-30	2405-2416	58 18½-29½
65 1-13 ^{ab}	65 1-13 ^{ab}	2417-2429 ^{ab}	59 1-13 ^{ab}
145*	—	—	—
65 13 ^{cd}	65 13 ^{cd}	2429 ^{cd}	59 13 ^{cd}
65 14-35	65 14-35	2430-2451	59 14-35
66 1-6	66 1-6	2452-2457	60 1-6
146*	66 7	2458	—
66 7	66 8	2459	60 7
147*	66 9	2460	60 11
66 8	66 10	2461	60 8
148*	66 11-12	2462-2463	60. 9, 12
66. 9-10	66. 13-14	2464-2465	60. 10, 13
149*	66. 15-16	2466-2467	60. 14, 16
66. 11-12	66. 17-18	2468-2469	60. 17, 15
66. 13-37	66. 19-43	2470-2494	60. 18-42
67. 1-8	67. 1-8	2495-2502	61. 1-8

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
150*	—	—	—
67 9-14	67. 9-14	2503-2508	61 9-14
67 15 ^a	67. 15 ^a	2509 ^a	61. 15 ^a
151*	—	—	—
67. 15 ^{bcd}	67. 15 ^{bcd}	2509 ^{bcd}	61. 15 ^{bcd}
67 16-17	67 16-17	2510-2511	61. 16-17
67 18 ^{ab}	67. 18 ^{ab}	2512 ^{ab}	61 17½
67 18 ^{cd}	67 18 ^{cd} -19 ^{ab}	2512 ^{cd} -2513 ^{ab}	61. 18½
67 19	67 19 ^{cd}	2513 ^{cd} -2514 ^{ab}	61. 19½
67 20-21	67 20-21	2514 ^{cd} -2516	61 20½-21½
67 22	67 22	2517	61 22½
67 23 ^{abcd}	67 23	2518	61 23½
67 23 ^{ef}	67 24 ^{ab}	2519 ^{ab}	61 24
152*	67 24 ^{cd}	2519 ^{cd}	—
67 24-30	67 25-31	2520-2526	61 25-31
153*	—	—	61 31½
67 31-34	67. 32-35	2527-2530	61. 32½-35½
67. 35 ^{ab}	67. 36 ^{ab}	2531 ^{ab}	61 36
67. 35 ^{cd} -36 ^{ab}	67. 36 ^{cd} -37 ^{ab}	2531 ^{cd} -2532 ^{ab}	61 37
67. 36 ^{cd}	67. 37 ^{cd}	2532 ^{cd}	61 37½
67 37-38	67 38-39	2533-2534	61. 38½-39½
68 1-6	68 1-6	2535-2540	62 1-6
154*	—	—	62. 6½
68 7 ^{abc}	68 7 ^{abc}	2541 ^{abc}	62. 7½ ^{abc}
155*	—	—	62. 7½ ^d , 8 ^a
68. 7 ^d	68 7 ^d	2541 ^d	62 8 ^b
68. 8-14	68 8-14	2542-2548	62. 9-15
68. 15	68 16	2550 ^{cd} -2551 ^{ab}	62 17½
68. 16 ^{ab}	68. 15 ^{ab}	2549 ^{ab}	62 16 ^{ab}
156*	68. 15 ^{cd}	2549 ^{cd}	62 16 ^{cd}
68. 16 ^{cd}	68 15 ^{ef}	2550 ^{ab}	62. 16½
68. 17	68 18	2552 ^{cd} -2553 ^{ab}	62 18½
68. 18	68. 17	2551 ^{cd} -2552 ^{ab}	62. 20½
68. 19	68. 19	2553 ^{cd} -2554 ^{ab}	62. 21½
68. 20	68. 20	2554 ^{cd} -2555 ^{ab}	62. 19½
68. 21-26	68. 21-26	2555 ^{cd} -2561 ^{ab}	62. 22½-27½
68 27	68. 28	2562 ^{cd} -2563 ^{ab}	62 29½
68 28	68 27	2561 ^{cd} -2562 ^{ab}	62 28½

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
68 29-42	68 29-42	2563 ^{cd} -2577 ^{ab}	62 30½-43½
68 43 ^{ab}	68 43 ^{ab}	2577 ^{cd}	62 44½ ^{ab}
68 43 ^{cd}	68 43 ^{cd}	—	62 44½ ^{cd}
68 44 ^{ab}	68 44 ^{ab}	—	62 45½ ^{ab}
68 44 ^{cd}	68 44 ^{cd}	2578 ^{ab}	62 45½ ^{cd}
68 45-58	68 45-58	2578 ^{cd} -2592	62 46½-59½
157*	—	—	62 60½
68 59-61	68 59-61	2593-2595	62 61½, 62½, 63½
69 1-14	69 1-14	2596-2609	63 1-14
158*	—	—	63 15, 16, 16½
69. 15-20	69 15-20	2610-2615	63 17½-22½
159*	—	—	63 23½ ^{ab}
69 21	69. 21	2616	63 23½ ^{cd} , 24
69 22 ^{ab} ^{cd}	69 22	2617	63 25
69 22 ^{cd}	69 23 ^{ab}	2618 ^{ab}	63 26 ^{ab}
69 23 ^{ab} ^{cd}	69 23 ^{cd} -24 ^{ab}	2618 ^{cd} -2619 ^{ab}	63 26 ^{cd} -27 ^{ab}
69 23 ^{cd}	69 24 ^{cd}	2619 ^{cd}	63 27 ^{cd}
69 24-31	69 25-32	2620-2627	63 28-35
69 32 ^{ab}	69 33 ^{ab}	2628 ^{ab}	63 36 ^{ab}
160*	69 33 ^{cd}	2628 ^{cd}	—
161*	—	—	—
69 32 ^{cd}	69 34 ^{ab}	2629 ^{ab}	63 36 ^{cd}
162*	69 34 ^{cd}	2629 ^{cd}	—
69 33-40	69 35-42	2630-2637	63 37-44
163*	—	—	63 45, 45½, 46½
69 41-46	69 43-48	2638-2643	63 47½-52½
164*	—	—	63 53½
69 47-61	69 49-63	2644-2658	63 54½-68½
69 62 ^{ab}	69 64 ^{ab}	2659 ^{ab}	63 69
69. 62 ^{cd} -63 ^{ab}	69 64 ^{cd} -65 ^{ab}	2659 ^{cd} -2660 ^{ab}	63 70
69 63 ^{cd}	69 65 ^{cd}	2660 ^{cd}	63 70½
69 64-66	69 66-68	2661-2663	63 71½-73½
69 67 ^a	69 69 ^a	2664 ^a	63 74 ^a
165*	—	—	—
69 67 ^{bc} ^{cd}	69 69 ^{bc} ^{cd}	2664 ^{bc} ^{cd}	63 74 ^b , 75 ^{ab}
166*	—	—	63 75 ^{cd} -81 ^{ab}
69 68 ^{ab}	69 70 ^{ab}	2665 ^{ab}	63 81 ^{cd}
167*	—	—	63 82

Crit. Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed
69. 68 ^{cd}	69. 70 ^{cd}	2665 ^{cd}	63 83 ^{ab}
168*	—	—	63 83 ^{cd} , 83½
69 69-71	69. 71-73	2666-2668	63 84½-86½
169*	—	—	63 87-95
70 1-6	69 74-79	2669-2674	63. 96-101
70 7 ^{ab}	69 80 ^{ab}	2675 ^{ab}	63 102 ^{ab}
70. 7 ^{cd}	69 80 ^{cd}	2675 ^{cd}	—
70. 8 ^{ab}	69 81 ^{ab}	2676 ^{ab}	63 102 ^{cd}
70 8 ^{cd}	69 81 ^{cd}	2676 ^{cd}	63 102½
70 9 ^{ab} (=171*)	69 82 ^{ab}	2677 ^{ab}	63 103½ ^{ab}
70 9 ^{cd} -28	69 82 ^{cd} -101	2677 ^{cd} -2696	63 109½ ^{cd} -122½
170*	—	—	—
171*	—	—	63 123
70 29 ^a	69 102 ^a	2697 ^a	63 124 ^a
70 29 ^b	69 102 ^b	2697 ^b	—
172*	—	—	—
70 29 ^{cd}	69 102 ^{cd}	2697 ^{cd}	—
173* †	—	—	63 124 ^{bcd}
70. 30-31 ^{ab}	69 103-104 ^{ab}	2698-2699 ^{ab}	—
70 31 ^{cd}	69 104 ^{cd}	2699 ^{cd}	63. 124½
70 32	69 105	2700	63 125½
71 1-5	70. 1-5	2701-2705	64 1-5
71. 6-9	70 6-9	2706-2709	64 8-11
71 10 ^{ab}	70 10 ^{ab}	2710 ^{ab}	64 7 ^{ab}
71. 10 ^{cd}	70 10 ^{cd}	2710 ^{cd}	64 6 ^{cd}
71 11 ^{ab}	70. 11 ^{ab}	2711 ^{ab}	64 6 ^{ab}
71 11 ^{cd}	70 11 ^{cd}	2711 ^{cd}	64 7 ^{cd}
71 12-14	70 12-14	2712-2714	64 12-14
72. 1-15	71 1-15	2715-2729	65 1-15
72 16 ^{ab}	71. 16 ^{ab}	2730 ^{ab}	65. 16 ^{ab}
174* (subst, 16 ^{ab})	—	—	—
72. 16 ^{cd}	71 16 ^{cd}	2730 ^{cd}	65 16 ^{cd}
175*	—	—	65 17 ^{ab}
72 17	71 17	2731	65. 17 ^{cd} -17½
72 18-26	71 18-26	2732-2740	65 18½-26½
176*	—	—	—

† Subst. for 70. 29^{bcd}.

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
72 27-28	71 27-28	2741-2742	65. 27½, 28½
72 29	71 29	2743	65 29½
177* (subst, 29)	—	—	—
72 30-31	71 30-31	2744-2745	65 30½, 31½
72 32 ^{abcd}	71 32	2746	65 32½
72 32 ^{ef}	71 33 ^{ab}	2747 ^{ab}	65 33
72 33	71 33 ^{cd,ef}	2747 ^{cd} -2748	65 34
178*	—	—	66 1
73 1-6	72 1-6	2749-2754	66 2-7
179*	—	—	66 8
73 7-9	72 7-9	2755-2757	66 9-11
73 10 ^{ab}	72 10 ^{ab}	2758 ^{ab}	66 12 ^{ab}
180*	—	—	66 12 ^{cd} -13 ^{ab}
73 10 ^{cd}	72 10 ^{cd}	2758 ^{cd}	66 13 ^{cd}
73 11	72 11	2759	66 14
73 12 ^{ab}	72 12 ^{ab}	2760 ^{ab}	66 15 ^{ab}
73 12 ^{cd}	—	—	66 15 ^{cd}
73 13 ^{ab}	72 12 ^{cd}	2760 ^{cd}	66 15½
73 13 ^{cd}	72 13 ^{ab}	2761 ^{ab}	66 16
73 14-18	72 13 ^{cd} -18 ^{ab}	2761 ^{cd} -2766 ^{ab}	66. 17-21
73 19 ^{ab}	72 18 ^{cd}	2766 ^{cd}	66 22 ^{ab}
181*	—	—	66 22 ^{cd}
73 19 ^{cd}	72 19 ^{ab}	2767 ^{ab}	66 23 ^{ab}
73 20 ^{ab}	72 19 ^{cd}	2767 ^{cd}	66 23 ^{cd}
73 20 ^{cd}	72 20 ^{ab}	2768 ^{ab}	66 23½
73 21-22	72 20 ^{cd} -22 ^{ab}	2768 ^{cd} -2770 ^{ab}	66 24½, 25½
73 23-24	72 22 ^{cd} -24 ^{ab}	2770 ^{cd} -2772 ^{ab}	66 26½, 27½
73 25	72 24 ^{cd} -25 ^{ab}	2772 ^{cd} -2773 ^{ab}	66 28½
73 26 ^{ab}	72 25 ^{cd}	2773 ^{cd}	66 29½ ^{ab}
73 26 ^{cd}	72 26	2774	66 29½ ^{cd}
182*	—	—	67 1-2
74 1	73 1	2775	67 3
74 2 ^{ab}	73 2 ^{ab}	2776 ^{ab}	67 4 ^{ab}
App I, 8	—	—	67 4 ^{cd} -40½ ^{ab}
74 2 ^{cd}	73. 2 ^{cd}	2776 ^{cd}	67 40½ ^{cd}
74 3-8	73 3-8	2777-2782	67 41½-46½
74 9	73 9	2783	—
74. 10	73. 10	2784	67. 47½

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
74 11-32	73 11-32 ^{abcd}	2785-2806	67. 48½-69½
183*	73 32 ^{ef}	2807	—
184*	—	—	67. 70
185*	—	—	68 1-3 ^{ab}
75. 1	74 1	2808	68 3 ^{cd} , 3½
75 2-15	74 2-15	2809-2822	68 4½-17½
75 16 ^{ab}	74 16 ^{ab}	2823 ^{ab}	68 18
75 16 ^{cd}	74 16 ^{cd}	2823 ^{cd}	68 19 ^{ab}
75 17	74 17 ^{abcd}	2824	68 19 ^{cd} , 19½
186*	74 17 ^{ef}	2825	—
75 18	74 18	2826	68 20½
75. 19 ^{ab}	74. 19 ^{ab}	2827 ^{ab}	68 21½ ^{ab}
75 19 ^{cd}	74 19 ^{cd}	2827 ^{cd}	—
75 20	74 20	2828	—
75 21-22	74. 21-22	2829-2830	68 21½ ^{cd} , 22, 23
187*	—	—	68. 24
76 1-7	75 1-7	2831-2837	69. 1-7
76. 8 ^{abcd}	75 8	2838	69 8
76 8 ^{ef}	75 9 ^{ab}	2839 ^{ab}	69 9 ^{ab}
76 9	75 9 ^{cd} -10 ^{ab}	2839 ^{cd} -2840 ^{ab}	69 9 ^{cd} , 9½
76 10	75 10 ^{cd^{ef}}	2840 ^{cd} -2841 ^{ab}	69 10½
76. 11-14	75 11-14	2841 ^{cd} -2845	69 11½-14½
76 15	75. 15	2846	69 15½
76 16 ^{ab}	75 16 ^{ab}	—	69 16½ ^{ab}
76 16 ^{cd}	75 16 ^{cd}	2847 ^{ab}	69 16½ ^{cd}
76 17	75 17	2847 ^{cd} -2848	69 17½
76. 18-21	75 18-21	2849-2852	69 18½-21½
76 22 ^{ab}	75 22 ^{ab}	2853 ^{ab}	69 22½ ^{ab}
188*	—	—	69. 22½ ^{cd} , 23½ ^{ab}
76 22 ^{cd}	75. 22 ^{cd}	2853 ^{cd}	69 23½ ^{cd}
76. 23-37	75 23-37	2854-2868	69 24½-38½
—	—	—	70 1
77. 1	76 1	2869	70 2
—	—	—	70. 3
77 2-3	76 2-3	2870-2871	70 4-5
77 4	76 7	2875	70. 6
189*	—	—	70. 7-8
77. 5	76. 8	2876	70. 9

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
77. 6-8	76 4-6	2872-2874	70 10-12
App I. 9, 1-18	—	—	70 13-21
—	—	—	70 22 ^{ab} (= 23 ^{cd})
App I 9, 19-21	—	—	70 22 ^{cd} -23
77 9-10	76 9-10	2877-2878	70 24-25
190*	—	—	70 25½
77 11-14	76 11-14	2879-2882	70 26½-29½
191*	—	—	70 30½
78 1-22	77 1-22	2883-2904	71 1-22
192*	—	—	71 23
78 23	77 23	2905	71. 24
193*	—	—	71 25
78 24-28	77 24-28	2906-2910	71 26-30
194*	—	—	71 31-36
78 29-34	77. 29-34	2911-2916	71 37-42
79 1-25	78 1-25	2917-2941	72 1-25
79 26 ^{ab}	78 26 ^{ab}	2942 ^{ab}	72 26 ^{ab}
195*	—	—	72. 26 ^{cd}
79 26 ^{cd}	78 26 ^{cd}	2942 ^{cd}	72 27 ^{ab}
79 27 ^{ab}	78 27 ^{ab}	2943 ^{ab}	72 27 ^{cd}
79 27 ^{cd}	78 27 ^{cd}	2943 ^{cd}	72 27½
79 28 ^{abcd}	78 28	2944	72 28½.
—	78 29 ^{ab}	2945 ^{ab}	—
79. 28 ^{ef}	78 29 ^{cd}	2945 ^{cd}	72 29½ ^{ab}
79 29 ^{ab}	78 30 ^{ab}	2946 ^{ab}	72 29½ ^{cd}
79 29 ^{cd}	78 30 ^{cd}	2946 ^{cd}	72 30
79 29 ^{ef}	78 31 ^{ab}	2947 ^{ab}	72 31 ^{ab}
79 30	78 31 ^{cdef}	2947 ^{cd} -2948 ^{ab}	72 31 ^{cd} , 31½
79 31-32	78 32-33	2948 ^{cd} -2950 ^{ab}	72 32½-33½
79 33 ^{ab}	78 34 ^{ab} (29 ^{ab} , r)	2950 ^{cd} (2945 ^{ab} , r)	72 34½ ^{ab}
196*	—	—	—
79 33 ^{cd}	78. 34 ^{cd}	2951	72 34½ ^{cd}
79 34-43	78. 35-44	2952-2961	72 35½-44½
80 1-4	79. 1-4	2962-2965	73. 1-4
197*	—	—	—
198*	—	—	73. 4½
80 5	79 5	2966	73 5½
80 6 ^{ab}	79 6 ^{ab}	2967 ^{ab}	73 6

Crit. Ed.	Bom. Ed	Cal. Ed	Madras Ed
80 6 ^{cd}	79 6 ^{cd}	2967 ^{cd}	73 6½
80. 7-12	79 7-12	2968-2973	73 7½-12½
80 13 ^{abcd}	79 13	2974	73 13½
80 13 ^{ef}	79 14 ^{ab}	2975 ^{ab}	78. 14½ ^{ab}
80 14 ^{ab}	79 14 ^{cd}	2975 ^{cd}	73. 14½ ^{cd}
80 14 ^{deef}	79 15	2976	73. 15½
80 15-19	79 16-20	2977-2981	73 16½-20½
199*	—	—	73 21½ ^{ab}
80 20	79 21	2982	73 21½ ^{cd} , 22
81 1-4	80 1-4	2983-2986	74 1-4
81 5 ^{ab}	80 5 ^{ab}	2987 ^{ab}	74 4½
200*	—	—	74 5½, 6½
81 5 ^{cd}	80 5 ^{cd}	2987 ^{cd}	74 7½ ^{ab}
81 6	80. 6	2988	74 7½ ^{cd} , 8
81 7-17	80 7-17	2989-2999	74. 9-19
81. 18 ^{ab}	80. 18 ^{ab}	3000 ^{ab}	74 19½
81 18 ^{cd} -19 ^{ab}	80. 18 ^{cd} -19 ^{ab}	3000 ^{cd} -3001 ^{ab}	74 20½
81 19 ^{cd}	80 19 ^{cd}	3001 ^{cd}	74 21
81. 20-27	80. 20-27	3002-3009	74 22-29
81 28 ^{ab}	80 28 ^{cd}	3010 ^{cd}	74 30 ^{cd}
81 28 ^{cd}	80 28 ^{ab}	3010 ^{ab}	74 30 ^{ab}
81 29 ^{ab}	80 29 ^{ab}	3011 ^{ab}	74 30½
81 29 ^{cd} -30 ^{ab}	80. 29 ^{cd} -30 ^{ab}	3011 ^{cd} -3012 ^{ab}	74. 31½
81 30 ^{cd}	80 30 ^{cd}	3012 ^{cd}	74 32
81 31-41	80 31-41	3013-3023	74 33-43
82 1-29	81 1-29	3024-3052	75 1-29
82 30 ^{abcd}	81 30	3053	75 29½, 30½ ^{ab}
82. 30 ^{ef}	81 31	3054	75 30½ ^{cd}
83. 1-16	82. 1-16	3055-3070	76. 1-16
83 17	82 17 ^{abcd}	3071	76 17
83 18 ^{ab}	82 17 ^{ef}	3072 ^{ab}	76 18 ^{ab}
83 18 ^{cd}	82 18 ^{ab}	3072 ^{cd}	—
201* (subst, 18 ^{cd})	—	—	76. 18 ^{cd}
83. 19 ^{ab}	82. 18 ^{cd}	3073 ^{ab}	76. 19 ^{ab}
83. 19 ^{cd}	82. 19 ^{ab}	3073 ^{cd}	76. 19 ^{cd}
83. 20	82. 19 ^{deef}	3074	76. 20
83. 21-30	82. 20-29	3075-3084	76. 21-30
83. 31 ^{abcd}	82. 30	3085	76. 31

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed
83 31 ^{er}	82 31 ^{ab}	3086 ^{ab}	76 32 ^{ab}
83 32	82 31 ^{cd} -32 ^{ab}	3086 ^{cd} -3087 ^{ab}	76 32 ^{cd} -83 ^{ab}
83 33 ^{ab}	82 32 ^{cd}	3087 ^{cd}	76 33 ^{cd}
83 33 ^{cder}	82 33	3088	76 34
83 34-44	82 34-44	3089-3099	76 35-45
83 45 ^{abcd}	82 45	3100	76 46
83 45 ^{er}	82 46 ^{ab}	3101 ^{ab}	76 46½
202*	—	—	—
83 46 ^{abcd}	82 46 ^{cd} -47 ^{ab}	3101 ^{cd} -3102 ^{ab}	76 47½
83 46 ^{er}	82 47 ^{cd}	3102 ^{cd}	76 48
83 47-49	82 48-50	3103-3105	76 49-51
83 50 ^{abcd}	82 51 ^{abcd}	3106	76 52
83 50 ^{er}	82 51 ^{er}	3107 ^{ab}	76 52½
83 51-52	82 52-53	3107 ^{cd} -3109 ^{ab}	76 53½, 54½
83 53 ^{abcd}	82 54 ^{abcd}	3109 ^{cd} -3110 ^{ab}	76 55½
83 53 ^{er}	82 54 ^{er}	3110 ^{cd}	76 56
83 54-58	82 55-59	3111-3115	76 57-61
83 59 ^{ab}	82. 60 ^{ab}	3116 ^{ab}	76 61½
203*	—	—	76 62½-65½
83 59 ^{cd}	82 60 ^{cd}	3116 ^{cd}	76 66
83 60-61	82 61-62	3117-3118	76 67-68
83 62 ^{ab}	82 63 ^{ab}	3119 ^{ab}	76 68½
83 62 ^{cd} -63 ^{ab}	82 63 ^{cd} -64 ^{ab}	3119 ^{cd} -3120 ^{ab}	76 69½
83 63 ^{cd}	82 64 ^{cd}	3120 ^{cd}	76 70
83 64-67	82 65-68	3121-3124	76 71-74
204*	83 1	3125	77 1
84 1-2	83 2-3	3126-3127	77 2-8
84 3-4 ^{ab}	83 4-5 ^{ab}	3128-3129 ^{ab}	77 3½, 4½
84 4 ^{cd}	83 5 ^{cd}	3129 ^{cd}	77 5
84 5-6	83 6-7	3130-3131	77. 6-7
— †	83 8-9 ^{ab}	3132-3133 ^{ab}	— †
84. 7	83 9 ^{cder}	3133 ^{cd} -3134 ^{ab}	77 8
84 8-9 ^{ab}	83 10-11 ^{ab}	3134 ^{cd} -3135	77 9-10 ^{ab}
205*	—	—	—
84 9 ^{cd}	83. 11 ^{cd}	3136 ^{ab}	77. 10 ^{cd}
84. 10-21 ^{ab}	83. 12-23 ^{ab}	3136 ^{cd} -3147	77. 11-22 ^{ab}

† = 84 21^{cd}-22‡ = 77 22^{cd}-23

Crit Ed.	Bom Ed	Cal. Ed.	Madras Ed.
84 21 ^{cd} -22	83 23 ^{cd} -24 †	3148-3149 †	77 22 ^{cd} -23
84. 23-36	83. 25-38	3150-3163 ^{ab}	77. 24, 26-38 ¶
206*	83 39	3163 ^{cd} -3164 ^{ab}	77 40
84 37	83 40	3164 ^{cd} -3165 ^{ab}	77 39
84 38-54	83. 41-57	3165 ^{cd} -3182	77. 41-57
85 1-11	84. 1-11	3183-3193	78. 1-11
86. 1-7 ^{ab}	85 1-7 ^{ab}	3194-3200 ^{ab}	79. 1-7 ^{ab}
207*	85 7 ^{cd} -8 ^{ab}	3200 ^{cd} -3201 ^{ab}	79 7 ^{cd} , 8 ^{ab}
86 7 ^{cd}	85 8 ^{cd}	3201 ^{cd}	79 8 ^{cd}
86 8-15	85 9-16	3202-3209	79 9-16
208*	—	—	79. 16½
86 16-20	85 17-21	3210-3214	79 17½-21½
86 21 ^{ab}	85 22 ^{ab}	3215 ^{ab}	79 22
86 21 ^{cd} -22 ^{ab}	85 22 ^{cd} -23 ^{ab}	3215 ^{cd} -3216 ^{ab}	79 23
86 22 ^{cd}	85 23 ^{cd}	3216 ^{cd}	79 23½
86 23-24	85 24-25	3217-3218	79. 24½, 25½
86 25 ^{ab}	85 26 ^{ab}	3219 ^{ab}	79 26
86. 25 ^{cd}	85 26 ^{cd}	3219 ^{cd}	79 26½
86 26-33	85 27-34	3220-3227	79 27½-34½
87 1-14	86 1-14	3228-3241	80 1-14
87 15 ^{ab}	86 15 ^{ab}	3242 ^{ab}	80 14½
87 15 ^{cd} -33	86 15 ^{cd} -33	3242 ^{cd} -3260	80 15-33
88 1-4 ^{ab}	87 1-4 ^{ab}	3261-3264 ^{ab}	81 1-4 ^{ab}
88 4 ^{cd}	87 4 ^{cd}	3264 ^{cd}	—
209* (subst, 4 ^{cd})	—	—	81 4 ^{cd}
88 5-6 ^{ab}	87. 5-6 ^{ab}	3265-3266 ^{ab}	81 5-6 ^{ab}
88 6 ^{cd}	87. 6 ^{cd}	3266 ^{cd}	—
210* (subst, 6 ^{cd})	—	—	81 6 ^{cd}
88. 7 ^{ab}	86 7 ^{ab}	3267 ^{ab}	81 6½
88 7 ^{cd, r}	87 7 ^{cd} -8 ^{ab}	3267 ^{cd} -3268 ^{ab}	81. 7½
88 8-9	87 8 ^{cd} -10 ^{ab}	3268 ^{cd} -3270 ^{ab}	81 8½, 9½
88. 10 ^{ab}	87. 10 ^{cd}	3270 ^{cd}	81. 10½ ^{ab}
88. 10 ^{cd, r}	87. 11	3271	81 10½ ^{cd} , 11½ ^{ab}
211*	87. 12-13 ^{ab}	3272-3273 ^{ab}	81. 11½ ^{cd} , 12½
88. 11-21	87. 13 ^{cd} -24 ^{ab}	3273 ^{cd} -3284 ^{ab}	81. 13½-23½
88. 22	87. 24 ^{cd, r}	3284 ^{cd} -3285 ^{ab}	81. 24½
88. 23-38	87 25-40	3285 ^{cd} -3301	81 25½-40½

† 83 8-9^{ab} (r)† 3132-3133^{ab} (r)

¶ 25 om in counting

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
89 1-5	88 1-5	3302-3306	82 1-5
212*	88 6	3307	82 6
89. 6-16	88 7-17	3308-3318	82 7-17
89 17 ^{abcd}	88 18	3319	82 18
213*	88 19 ^{ab}	3320 ^{ab}	—
214*	88 19 ^{cd} -20 ^{ab}	3320 ^{cd} -3321 ^{ab}	82 18½, 19½ ^{ab}
89 17 ^{ef}	88 20 ^{cd}	3321 ^{cd}	82 19½ ^{cd}
89 18	88 21	3322	82 20½
215*	88 22	3323	—
89 19-29	89 23-33	3324-3334	82 21½-31½
90 1-14	89 1-14	3335-3348	83 1-14
216*	89 15 ^{ab}	3349 ^{ab}	83 15 ^{ab}
90 15 ^{ab}	89 15 ^{cd}	3349 ^{cd}	83 15 ^{cd}
90 15 ^{cd} ^{ef}	89 16	3350	83 16
90 16	89 17	3351	83 17
90 17 ^{abcd}	89 18	3352	83 18
90 17 ^{ef}	89 19 ^{ab}	3353 ^{ab}	83 18½
90 18	89 19 ^{cd} ^{ef}	3353 ^{cd} -3354	83 19½
90 19-25	89 20-26	3355-3361	83 20½-26½
91 1-8	90 1-8	3362-3369	84 1-8
217*	90 9-11 ^{cd}	3370-3372	84 9, 11, 12
91 9	90 11 ^{ef} -12 ^{ab}	3373	84 13
91 10	90 12 ^{cd} -13 ^{ab}	3374	84 10
91 11-20	90 13 ^{cd} -22	3375-3384	84 14-23
218*	—	—	—
91 21	90 23	3385	84 24
91 22 ^{ab}	90 24 ^{ab}	3386 ^{ab}	84 24½
91 22 ^{cd}	90 24 ^{cd}	3386 ^{cd}	84 25
91 23-24	90 25-26	3387-3388	84 26-27
91 25 ^{ab}	90 27 ^{ab}	3389 ^{ab}	84 27½
91 25 ^{cd}	90 27 ^{cd}	3389 ^{cd}	84 28
91 26-28 ^{ab}	90 28-30 ^{ab}	3390-3392 ^{ab}	84 29-31 ^{ab}
91 28 ^{cd} -29	90 30 ^{cd} -31 †	3392 ^{cd} -3393 §	84 31 ^{cd} , 31½, 32
91 30-38	90 32-40	3394-3402	84 33-41
92 1-7	91 1-7	3403-3409	84 42-48
219*	91 8	3410	84 49
92 8-31	91 9-32	3411-3434	84 50-73

† Repeated as 93 31

§ Repeated as 3512, 3513^{ab}.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
220*	91. 38	3435	84 74
221*	91. 34	3436	—
222*	91. 35	3437	—
92. 32-34	91. 36-38	3438-3440	84. 75-77
92. 35	91. 39	3441	—
92 36-41	91. 40-45	3442-3447	84. 78-83
92. 42 ^{ab}	91 46 ^{ab}	3448 ^{ab}	84. 83½
92 42 ^{cd} -43 ^{ab}	91 46 ^{cd} -47 ^{ab}	3448 ^{cd} -3449 ^{ab}	84. 84½
92. 43 ^{cd}	91 47 ^{cd}	3449 ^{cd}	84. 85
92 44-48	91 48-52	3450-3454	84. 86-90
92 49 ^{ab}	91 53 ^{ab}	3455 ^{ab}	84 90½
92 49 ^{cd}	91 53 ^{cd}	3455 ^{cd}	84 91½ ^{ab}
92 50 ^{ab}	91. 54 ^{ab}	3456 ^{ab}	84 92½ ^{ab}
92 50 ^{cd}	91. 54 ^{cd}	3456 ^{cd}	84 91½ ^{cd}
92. 51 ^{ab}	91 55 ^{ab}	3457 ^{ab}	84 92½ ^{cd}
92. 51 ^{cd}	91 55 ^{cd}	3457 ^{cd}	84. 93
92 52-56	91 56-60	3458-3462	84 94-98
93 1-19	92 1-19	3463-3481	85 1-19
94 1-9 ^{ab}	93 1-9 ^{ab}	3482-3490 ^{ab}	85. 20-28 ^{ab}
223*	—	—	85 28 ^{cd} , 29
94 9 ^{cd}	93 9 ^{cd}	3490 ^{cd}	85 30 ^{ab}
224*	—	—	85. 30 ^{cd} , 30½
94 10-30	93 10-30	3491-3511	85. 31½-51½
[91. 28 ^{cd} -29]	93 31	3512-3513 ^{ab}	[84 31 ^{cd} , 31½, 32]
94 31-38	93 32-39	3513 ^{cd} -3521	85 52½-59½
95 1-4	94 1-4	3522-3525	85 60½-69½
App 1 10	—	—	85 64½-75½
95. 5 ^{ab}	94 5 ^{ab}	3526 ^{ab}	85. 76½ ^{ab}
225*	—	—	85 76½ ^{cd} , 77, 78
95 5 ^{cd}	94. 5 ^{cd}	3526 ^{cd}	85. 79½
226*	—	—	85. 79
95. 6-13	94 6-13	3527-3534	85. 80½-87½
96. 1-3	95 1-3	3535-3537	86. 1-3
227*	—	—	—
96. 4-11	95. 4-11	3538-3545	86. 4-11
228*	—	—	86. 12-16½
96 12 ^{ab}	95 12 ^{ab}	3547 ^{cd}	86. 17½ ^{ab}
96. 12 ^{cd}	95. 12 ^{cd}	3546 ^{ab}	86. 17½ ^{cd}

Crit. Ed.	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed
96 13 ^{acd}	95 13	3546 ^{cd} -3547 ^{ab}	86 18½
96 13 ^{er}	95 14 ^{ab}	3548 ^{ab}	86 19
96 14-18	95 14 ^{cd} -19 ^{ab}	3548 ^{cd} -3553 ^{ab}	86 20-24
96 19-20	95 19 ^{cd} -21 ^{ab}	3553 ^{cd} -3555 ^{ab}	86 24½-26½ ^{ab}
96 21 ^{acd}	95 21 ^{cd} -22 ^{ab}	3555 ^{cd} -3556 ^{ab}	86 26½ ^{cd} -27½ ^{ab}
96 21 ^{er}	95 22 ^{cd}	3556 ^{cd}	86 27½ ^{cd}
97 1-7	96 1-7	3557-3563	87 1-7
97 8 ^{acd}	96. 8	3564	87 8
97. 8 ^{er}	96 9 ^{ab}	3565 ^{ab}	87 9 ^{ab}
97 9	96. 9 ^{cd} -10 ^{ab}	3565 ^{cd} -3566 ^{ab}	87 9 ^{cd} , 9½
97 10 ^{ab}	96 10 ^{cd}	3566 ^{cd}	87 10½ ^{ab}
97. 10 ^{cder}	96 11	3567	87 10½ ^{cd} , 11
97 11-23	96 12-24	3568-3580	87 12-24
98 1-19	97 1-19	3581-3599	88 1-19
98 20 ^{ab}	97 20 ^{ab}	3600 ^{ab}	88 19½
98 20 ^{cd} -21 ^{ab}	97. 20 ^{cd} -21 ^{ab}	3600 ^{cd} -3601 ^{ab}	88 20½
98 21 ^{cd}	97. 21 ^{cd}	3601 ^{cd}	88 21
98 22-26	97 22-26	3602-3606	88 22-26
98 27	97 27	3607	88 26½, 27
98 28-31	97. 28-31	3608-3611	88 28-31
229*	97. 32	3612	—
99 1-5 ^{ab}	98 1-5 ^{ab}	3613-3617 ^{ab}	89 1-5 ^{ab}
230*	—	—	89 5 ^{cd}
99 5 ^{cd}	98 5 ^{cd}	3617 ^{cd}	89 5½
99 6-9	98 6-9	3618-3621	89 6½-9½
231*	—	—	—
99 10	98 10	3622	89 10½
232*	—	—	89 11
99. 11	98 11	—	89 12
App I. 11	—	—	89 12½-40½
99 12-20	98. 12-20	3623-3631	89 41½-49½
233*	98 21 ^{ab}	3632 ^{ab}	—
99 21-22	98 21 ^{cd} -23 ^{ab}	3632 ^{cd} -3634 ^{ab}	89 50½, 51½
99 23 ^{ab}	98 23 ^{cd}	3634 ^{cd}	89 52
99 23 ^{cder}	98 24	3635	89 53
99. 24	98 25	3636	89 54
99 25 ^{acd}	98 26	3637	89 55
99. 25 ^{er}	98. 27 ^{ab}	3638 ^{ab}	89. 55½

Crit. Ed.	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
99 26-49	98 27 ^{cd} -51 ^{ab}	3638 ^{cd} -3662	89. 56½-79½
99 50	98 51 ^{cd}	3663	89 80½
100 1-6	99 1-6	3664-3669	90. 1-6
100 7 ^{ab}	99. 7 ^{ab}	3670 ^{ab}	90 6½
100 7 ^{cd} -8 ^{ab}	99 7 ^{cd} -8 ^{ab}	3670 ^{cd} -3671 ^{ab}	90 7½
100 8 ^{cd}	99 8 ^{cd}	3671 ^{cd}	90 8
100 9-18	99 9-18	3672-3681	90. 9-18
101 1	100 1	3682	91 1
101 2 ^{abcd}	100 2	3683	91 2
101 2 ^{ef}	100 3 ^{ab}	3684 ^{ab}	91 3 ^{ab}
101 3 ^{ab}	100 3 ^{cd}	3684 ^{cd}	91 3 ^{cd}
101 3 ^{def}	100 4	3685	91 4
101 4-7	100 5-8	3686-3689	91 5-8
101 8 ^{abcd}	100 9	3690	91. 9
101 8 ^{ef}	100. 10 ^{ab}	3691 ^{ab}	91. 10 ^{ab}
101 9	100 10 ^{cd} -11 ^{ab}	3691 ^{cd} -3692 ^{ab}	91. 10 ^{cd} -11 ^{ab}
101 10 ^{ab}	100 11 ^{cd}	3692 ^{cd}	91 11 ^{cd}
101 10 ^{def}	100 12	3693	91 12
101 11-12	100. 13-14	3694-3695	91. 13-14
234*	100 15 ^{ab}	3696 ^{ab}	—
101 13 ^{ab}	100 15 ^{cd}	3696 ^{cd}	91 14½
101 13 ^{cd} -14 ^{ab}	100 16	3697	91 15½
101 14 ^{cd}	100 17 ^{ab}	3698 ^{ab}	91. 16
235*	100. 17 ^{cd}	3698 ^{cd}	—
101 15-21	100 18-24	3699-3705	91. 17-23
101 22	100. 25 ^{abcd}	3706	91 24
101. 23 ^{ab}	100 25 ^{ef}	3707 ^{ab}	91. 25 ^{ab}
101. 23 ^{cd}	100. 26 ^{ab}	3707 ^{cd}	91 25 ^{cd}
101 24	100. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	3708	91. 25½, 26½ ^{ab}
101. 25 ^{abcd}	100. 27 ^{cd} -28 ^{ab}	3709	91. 26½ ^{cd} , 27½ ^{ab}
101. 25 ^{ef}	100 28 ^{cd}	3710 ^{ab}	91. 27½ ^{cd}
101 26 ^{ab}	100. 29 ^{ab}	3710 ^{cd}	—
101. 26 ^{cd}	100 29 ^{cd}	3711 ^{ab}	91 28
101. 27	100. 30	3711 ^{cd} -3712 ^{ab}	91. 29
236*	—	—	91. 30, 30½
101. 28-30	100. 31-33	3712 ^{cd} -3715 ^{ab}	91. 31½-33½
237*	100. 34 ^{ab}	3715 ^{cd}	—
101. 31-32	100. 34 ^{cd} -36 ^{ab}	3716-3717	91. 34-36 ^{ab}

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal. Ed	Madras Ed
101. 33 ^{ab}	—	—	91 36 ^{cd}
101 33 ^{cd}	100 36 ^{cd}	3718 ^{ab}	91 36½
101 34-47	100 37-50	3718 ^{cd} -3732	91 37½-50½
102 1-2	101 1-2	3733-3734	92 1-2
238*	—	—	—
102 3-5	101 3-5	3735-3737	92 3-5
102 6 ^{ab}	101. 6 ^{ab}	3738 ^{ab}	92 5½
239*	—	—	92 6½
102 6 ^{cd}	101 6 ^{cd}	3738 ^{cd}	92 7
102 7-20	101 7-20	3739-3752	92 8-21
103 1-8	102 1-8	3753-3760	93 1-8
103 9	102 9	3761	93 12
103 10-11	102 10-11	3762-3763	93 10-11
103 12 ^{ab}	102 12 ^{ab}	3764 ^{ab}	93 9 ^{ab}
240*	—	—	—
103 12 ^{cd}	102 12 ^{cd}	3764 ^{cd}	93 9 ^{cd}
103. 13-41	102 13-41	3765-3793	93 13-41
104 1-6	103 1-6	3794-3799	94 1-6
104 7 ^{ab} ^{cd}	103 7	3800	94 7
104 7 ^{ef}	103 8 ^{ab}	3801 ^{ab}	94 7½
104 8-9	103 8 ^{cd} -10 ^{ab}	3801 ^{cd} -3803 ^{ab}	94 8½, 9½
104 10 ^{ab}	103 10 ^{cd}	3803 ^{cd}	94 10½ ^{ab}
104 10 ^{cd} ^{ef}	103 11	3804	94 10½ ^{cd} , 11
104. 11-12	103 12-13	3805-3806	94 12-13
241*	—	—	—
104 13-16	103 14-17	3807-3810	94 14-17
104 17 ^{ab} ^c	103 18 ^{ab} ^c	3811 ^{ab} ^c	94 18 ^{ab} ^c
242*	—	—	94 18 ^d -19 ^a
104. 17 ^d	103 18 ^d	3811 ^d	94 19 ^b
104 18-19	103 19-20	3812-3813	94 19 ^{cd} , 20, 20½
104 20-25	103 21-26	3814-3819	94 21½-26½
104 26 ^{ab}	103 27 ^{ab}	3820 ^{ab}	94 27
104 26 ^{cd} -27 ^{ab}	103 27 ^{cd} -28 ^{ab}	3820 ^{cd} -3821 ^{ab}	94 28
104 27 ^{cd}	103 28 ^{cd}	3821 ^{cd}	94 28½
104 28-30	103 29-31	3822-3824	94. 29½-31½
104. 31 ^{ab}	103 32 ^{ab}	3825 ^{ab}	94. 32
104. 31 ^{cd} -32 ^{ab}	103. 32 ^{cd} -33 ^{ab}	3825 ^{cd} -3826 ^{ab}	94 33
104 32 ^{cd}	103 33 ^{cd}	3826 ^{cd}	94 33½

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed
104 33-52	103 34-53	3827-3846	94 34½-53½
105 1-3 ^{abcd}	104. 1-3 ^{abcd}	3847-3849	95 1-3
105 3 ^{ef}	104 3 ^{ef}	3850	95. 3½
105 4-32	104. 4-32	3851-3879	95 4½-32½
105. 33 ^{abcd}	104 33 ^{abcd}	3880	95 33½
105. 33 ^{ef}	104 33 ^{ef}	3881 ^{ab}	95. 34
105 34	104 34	3881 ^{cd} -3882 ^{ab}	95. 35
243*	—	—	95. 36, 36½, 37½
105. 35-36	104. 35-36	3882 ^{cd} -3884 ^{ab}	95. 38½, 39½
105 37 ^{ab}	104. 37 ^{ab}	3884 ^{cd}	95. 40
105 37 ^{cd} -40 ^{ab}	104 37 ^{cd} -40 ^{ab}	3885-3887	95. 41-43
105. 40 ^{cd}	104. 40 ^{cd}	3888 ^{ab}	95 44 ^{ab}
244*	—	—	95. 44 ^{cd}
105. 41-45	104 41-45	3888 ^{cd} -3893 ^{ab}	95. 45-49
245*	—	—	95 50
105. 46 ^{abcd}	104 46 ^{abcd}	3893 ^{cd} -3894 ^{ab}	95 51
105. 46 ^{ef}	104 46 ^{ef}	3894 ^{cd}	95. 51½
105 47 ^{ab}	104 47	3895 ^{ab}	95. 52½ ^{ab}
105 47 ^{cd,ef}	104. 48	3895 ^{cd} -3896 ^{ab}	95. 52½ ^{cd} , 53
105 48-52 ^{ab}	104 49-53 ^{ab}	3896 ^{cd} -3900	95. 54-58 ^{ab}
246*	—	—	95. 58 ^{cd}
105. 52 ^{cd} -53	104 53 ^{cd} -54	3901-3902	95 59, 59½
106 1	105 1	3903	96. 1½
106 2 ^{ab}	105. 2 ^{ab}	3904 ^{ab}	96 2½ ^{ab}
106. 2 ^{cd}	105 2 ^{cd}	3904 ^{cd}	96. ½
106 3 ^{ab}	105 3 ^{ab}	3905 ^{ab}	96. 2½ ^{cd}
106. 3 ^{cd,ef}	105 3 ^{cd} -4 ^{ab}	3905 ^{cd} -3906	96. 3½
106. 4-5	105. 4 ^{cd} -6 ^{ab}	3907-3908	96 4½, 5½
106. 6 ^{ab}	105 6 ^{cd}	3909 ^{ab}	96 6
106. 6 ^{cd} -8 ^{ab}	105 7-8	3909 ^{cd} -3911 ^{ab}	96. 7-8
106. 8 ^{cd}	105. 9 ^{ab}	3911 ^{cd}	96 8½
106. 9-10 ^{abcd}	105. 9 ^{cd} -11 ^{ab}	3912-3913	96. 9½, 10½
106 10 ^{ef}	105 11 ^{cd}	3914 ^{ab}	96. 11
106. 11-13 ^{ab}	105. 12-14 ^{ab}	3914 ^{cd} -3916	96. 12-14 ^{ab}
247*	—	—	96. 14 ^{cd}
106. 13 ^{cd}	105. 14 ^{cd}	3917 ^{ab}	96. 14½
106. 14-17	105. 15-18	3917 ^{cd} -3921 ^{ab}	96. 15½-18½
106. 18 ^{abcd}	105. 19	3921 ^{cd} -3922 ^{ab}	96. 19½

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
106 18 ^{ef}	105 20 ^{ab}	3922 ^{cd}	96 20½ ^{ab}
106 19-22	105 20 ^{cd} -24 ^{ab}	3923-3926	96 20½ ^{cd} -24½ ^{ab}
106 23	105 24 ^{cd} ^{ef}	3927	96 24½ ^{cd} , 25
106 24	105 25	3928	96 26
107 1-8	106 1-8	3929-3936	97 1-8
107 9 ^{ab}	106 9 ^{ab}	3937 ^{ab}	97 8½
107. 9 ^{cd} -11 ^{ab}	106 9 ^{cd} -11 ^{ab}	3937 ^{cd} -3939 ^{ab}	97 9½, 10½
107 11 ^{cd}	106 11 ^{cd}	3939 ^{cd}	97 11
107 12 ^{abcd}	106 12	3940	97 12
107 12 ^{ef}	106 13 ^{ab}	3941 ^{ab}	97 13 ^{ab}
107 13 ^{ab}	106 13 ^{cd}	3941 ^{cd}	97. 13 ^{cd}
107 13 ^{cd} ^{ef}	106 14	3942	97 14
107 14-21	106 15-22	3943-3950	97 15-22
107 22 ^{ab}	106 23 ^{ab}	3951 ^{ab}	97 22½
107. 22 ^{cd} -23 ^{ab}	106 23 ^{cd} -24 ^{ab}	3951 ^{cd} -3952 ^{ab}	97 23½
107. 23 ^{cd}	106 24 ^{cd}	3952 ^{cd}	97 24
107 24	106 25	3953	97 25
107 25-27	106 26-28	3954-3956	97 25½, 26, 27-28
102. 1-17	107 1-17	3957-3973	98 1-17
108 18 ^{ab}	107 18 ^{ab}	3974 ^{ab}	98 17½
108 18 ^{cd}	107 18 ^{cd}	3974 ^{cd}	—
108 19-24	107 19-24	3975-3980	98 18½-23½
108 25 ^{ab}	107 25 ^{ab}	3981 ^{ab}	98 24
108 25 ^{cd} ^{ef}	107 25 ^{cd} -26 ^{ab}	3981 ^{cd} -3982 ^{ab}	98 25
108 26-30	107 26 ^{cd} -31 ^{ab}	3982 ^{cd} -3987 ^{ab}	98 26-30
108. 31 ^{ab}	107 31 ^{cd}	3987 ^{cd}	98 31 ^{ab}
108 31 ^{cd}	107 32	3988	98 31 ^{cd}
109 1-3	108 1-3	3989-3991	99 1-3
109. 4 ^a	108 4 ^a	3992 ^a	99 3½ ^a
109. 4 ^{bcd}	108. 4 ^{bcd}	3992 ^{bcd}	—
109 5 ^{abc}	108 5 ^{abc}	3993 ^{abc}	—
109 5 ^d	108 5 ^d	3993 ^d	99 3½ ^b
109 6-7	108 6-7	3994-3995	99 4½, 5½
109 8 ^{abcd}	108 8	3996	99 6½
109. 8 ^{ef}	108. 9 ^{ab}	3997 ^{ab}	99 7
109. 9	108. 9 ^{cd} -10 ^{ab}	3997 ^{cd} -3998 ^{ab}	99. 8
109. 10 ^{ab}	108. 10 ^{cd}	3998 ^{cd}	99. 9 ^{ab}
109. 10 ^{cd} ^{ef}	108. 11	3999	99. 9 ^{cd} , 9½

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
109 11-13	108 12-14	4000-4002	99 10½, 11½, 12, 13 ^{ab}
109 14 ^{abcd}	108 15	4003	99 13 ^{cd} , 14 ^{ab}
109 14 ^{ef}	108 16 ^{ab}	4004 ^{ab}	99. 14 ^{cd}
109. 15	108 16 ^{cd} -17 ^{ab}	4004 ^{cd} -4005 ^{ab}	99 15
109 16 ^{abcd}	108 17 ^{cd} -18 ^{ab}	4005 ^{cd} -4006 ^{ab}	99. 16
109 16 ^{ef}	108 18 ^{cd}	4006 ^{cd}	99 17 ^{ab}
109 17 ^{abcd}	108 19	4007	99 17 ^{cd} , 18 ^{ab}
109. 17 ^{ef}	108 20 ^{ab}	4008 ^{ab}	99 18 ^{cd}
109 18 ^{ab}	108 20 ^{cd}	4008 ^{cd}	99 18½
109 18 ^{cd,ef}	108 21	4009	99 19½
109. 19-20 ^{ab}	108 22-23 ^{ab}	4010-4011 ^{ab}	99 20½, 21½ ^{ab}
248*	108 23 ^{cd}	4011 ^{cd}	99 21½ ^{cd}
109 20 ^{cd}	108 23 ^{ef}	4012	99 22
109 21-23 ^{cd}	108 24-26	4013-4015	99 23-25
109 23 ^{ef}	108 27 ^{ab}	4016 ^{ab}	99 26 ^{ab}
249*	108. 27 ^{cd}	4016 ^{cd}	99 26 ^{cd}
109 24-26	108. 28-30	4017-4019	99 27-29
250*	108 31	4020	99 30
109. 27-28	108. 32-33	4021-4022	99 31-32
110 1-10	109. 1-10	4023-4032	100 1-10
251*	109 12	4033	100 15
252*	—	—	100 11-13
110 11	109 11	4034	100 14
253*	—	—	—
110. 12-14.	109 13-15	4035-4037	100 16-18
254*	—	—	100 19 ^{ab}
110 15 ^{ab}	109 16 ^{ab}	4038 ^{ab}	100 19 ^{cd}
255*	—	—	100 20-21
110 15 ^{cd} -16	109 16 ^{cd} -17	4038 ^{cd} -4039	100 22, 22½
110 17 ^{abcd}	109 18	4040	100 23½
110 17 ^{ef}	109 19 ^{ab}	4041 ^{ab}	100. 24
110 18 ^{abcd}	109 19 ^{cd} -20 ^{ab}	4041 ^{cd} -4042 ^{ab}	100 25
110. 18 ^{ef}	109 20 ^{cd}	4042 ^{cd}	100. 26 ^{ab}
110 19	109. 21	4043	100. 26 ^{cd} , 27 ^{ab}
256*	109. 22	4044	100. 27 ^{cd} , 28½ ^{cd}
110. 20	109. 23	4045	100. 27½, 28½ ^{ab}
110. 21-22 ^{ab}	109. 24-25 ^{ab}	4046-4047 ^{ab}	100. 29, 30
257*	109 25 ^{cd}	4047 ^{cd}	—

Crit. Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
110 22 ^{cd}	109 26 ^{ab}	4048 ^{ab}	100 31 ^{ab}
110 23	109 26 ^{cd} -27 ^{ab}	4048 ^{cd} -4049 ^{ab}	100 31 ^{cd} , 32 ^{ab}
110 24 ^{ab}	109 27 ^{cd}	4049 ^{cd}	100 32 ^{cd}
110 24 ^{cdcr}	109 28	4050	100 33
110 25-26	109 29-30	4051-4052	100 34-35
111 1-3	110 1-3	4053-4055	101 1-3
258*	110 4	4056	101 4
111 4-5	110 5-6	4057-4058	101 6-7
111 6	110 9	4061	101 5
111 7	110 8	4060	101 8
111 8	110 10	4062	101 9
111 9	110 7	4059	101 10
111 10	110 11	4063	101 11
111 11	110 13	4065	101 13
111 12	110 12	4064	101 12
111 13	110 14	4066	101 14
111 14-27	110 15-28	4067-4080	101 15-28
259*	—	—	101 29-32, 32½
111 28-29	110 29-30	4081-4082	101 33½, 34½
112 1-6	111 1-6	4083-4088	102 1-6
260*	—	—	102 7
112 7-43	111 7-43	4089-4125	102 8-44
112 44 ^{ab}	111 44 ^{ab}	4126 ^{ab}	102 44½
112 44 ^{cd}	111 44 ^{cd}	4126 ^{cd}	102 45
112 45-47	111 45-47	4127-4129	102 46-48
261*	—	—	102 48½
262*	111 48 ^{ab}	4130 ^{ab}	—
112 48-50	111 48 ^{cd} -51 ^{ab}	4130 ^{cd} -4133 ^{ab}	102 49½-51½
112 51	111 51 ^{cd} -52 ^{ab}	4133 ^{cd} -4134 ^{ab}	102 52, 52½
263*	111 52 ^{cd}	4134 ^{cd}	—
112 52-53 ^{cd}	111 53-54	4135-4136	102 53½, 54½
112 53 ^{cr}	111 55 ^{ab}	4137 ^{ab}	102 55
264*	111 55 ^{cd} -56 ^{ab}	4137 ^{cd} -4138 ^{ab}	—
112 54-57	111 56 ^{cd} -60 ^{ab}	4138 ^{cd} -4142 ^{ab}	102 56-59
265*	111 60 ^{cd} -61 ^{ab}	4142 ^{cd} -4143 ^{ab}	—
112 58 ^{abcd}	111 61 ^{cd} -62 ^{ab}	4143 ^{cd} -4144 ^{ab}	102 60
112 58 ^{cr}	111 62 ^{cd}	4144 ^{cd}	102 60½
112 59-80	111, 63-84	4145-4166	109, 61½-82½

Crit Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed	Madras Ed
266*	—	—	—
112 81-86	111 85-90	4167-4172	102 83½-88½
113 1-4 ^{ab}	112 1-4 ^{ab}	4173-4176 ^{ab}	103 1-4 ^{ab}
—	—	4176 ^{cd} = 4178	—
113 4 ^{cd}	112 4 ^{cd}	4177 ^{ab}	103 4 ^{cd}
113 5	112 5	4177 ^{cd} -4178	103 5
113 6-18	112. 6-18	4179-4191	103 6-18
113 19 ^{ab}	112 19 ^{ab}	4192 ^{ab}	103 19 ^{ab}
—	112 19 ^{cd} †	4192 ^{cd} †	—
113. 19 ^{cd}	112 19 ^{ef}	4193 ^{ab}	103 19 ^{cd}
267*	—	—	103 20 ^{ab}
113 20 ^{ab}	112 20 ^{ab}	4193 ^{cd}	103 20 ^{cd}
113 20 ^{cd}	112 20 ^{cd}	4194	103 20½
113 21	112 21	4195	103 21½
114 1-14	113 1-14	4196-4209	104 1-14
115 1-4	114 1-4	4210-4213	105. 1-4
115. 5 ^{abcd}	114 5	4214	105 4½, 5½ ^{ab}
115. 5 ^{ef}	114 6 ^{ab}	4215 ^{ab}	105 5½ ^{cd}
115. 6	114 6 ^{cd} -7 ^{ab}	4215 ^{cd} -4216 ^{ab}	105 6½
115. 7 ^{ab}	114 7 ^{cd}	4216 ^{cd}	105 7
115 7 ^{deef}	114. 8	4217	105 8
115 8-20	114 9-21	4218-4230	105 9-21
116 1-12	115 1-12	4231-4242	106 1-12
116 13 ^{ab}	115 13 ^{ab}	4243 ^{ab}	106. 12½
116 13 ^{deef}	115 13 ^{cd} -14 ^{ab}	4243 ^{cd} -4244 ^{ab}	106 13½
116 14 ^{ab}	115. 14 ^{cd}	4244 ^{cd}	106. 14½ ^{ab}
116 14 ^{cd}	115 15	4245 ^{ab}	106 14½ ^{cd}
116 15-22	115 16-23	4245 ^{cd} -4253	106 15½-22½
268*	—	—	107 1
117. 1-14	116. 1-14	4254-4267	107 2-15
269*	116 15 ^{ab}	4268 ^{ab}	—
270*	116 15 ^{deef}	4268 ^{cd} -4269	—
117 15-16	116 16-17	4270-4271	107. 16-17
271*	116 18	4272	—
117 17-18	116. 19-20	4273-4274	107. 18-19
117 19 ^{abcd}	116. 21	4275	107. 20

† = 112. 17^{cd} (r).

‡ = 4190^{ab} (r).

Crnt Ed.	Bom Ed.	Cal. Ed	Madras Ed.
117. 19 ^{ef}	116 22 ^{ab}	4276 ^{ab}	107. 20½
117 20-21	116 22 ^{cd} -23 ^{ef}	4276 ^{cd} -4278	107 21½, 22½
117 22-34	117 1-13	4279-4291	108 1-13
272*	—	—	108 14
117 35 ^{abcd}	117 14	4292	108 15
117 35 ^{ef}	117 15 ^{ab}	4293 ^{ab}	108 15½
117 36-39	117 15 ^{cd} -19 ^{ab}	4293 ^{cd} -4297 ^{ab}	108 16½-19½
273*	—	—	108 20-25½
117 40	117 19 ^{cd} -20 ^{ab}	4297 ^{cd} -4298 ^{ab}	108 26½
274*	—	—	108 27½-30
117. 41-43	117 20 ^{cd} -23 ^{ab}	4298 ^{cd} -4301 ^{ab}	108 31-33
275*	—	—	—
117 44	117 23 ^{cd} ^{ef}	4301 ^{cd} -4302	108 34
118. 1-6	118 1-6	4303-4308	109 1-6
App I 12	—	—	109 7-17
118 7-10	118 7-10	4309-4312	109 18-21
118. 11 ^a	118 11 ^a	4313 ^a	109 22 ^a
118 11 ^b	118 11 ^b	4313 ^b	109 22 ^d
118. 11 ^c	118 11 ^c	4313 ^c	109 22 ^e
118 11 ^d	118 11 ^d	4313 ^d	109 22 ^b
276*	—	—	—
118 12-26	118 12-26	4314-4328	109 23-37
277*	—	—	109 38-44
118 27-28	118 27-28	4329-4330	109 45-46
119 1-20	119 1-20	4331-4350	110 1-20
120 1-8	120 1-8 ^{abcd}	4351-4358	111 1-8
120 9 ^{ab}	120 8 ^{ef}	4359 ^{ab}	111 9 ^{ab}
120 9 ^{cd} ^{ef}	120 9	4359 ^{cd} -4360 ^{ab}	111 9 ^{cd} , 9½
120 10-13 ^{abcd}	120 10-13	4360 ^{cd} -4364 ^{ab}	111 10½-13½
120 13 ^{ef} -14	120 14-15 ^{ab}	4364 ^{cd} -4365	111 14½, 15
278*	—	—	111 16 ^{ab}
120 15-16 ^{abcd}	120 15 ^{cd} -16 ^{ef}	4366-4367	111 16 ^{cd} , 17, 17½
120 16 ^{ef}	120 17 ^{ab}	4368 ^{ab}	111 18½ ^{ab}
120 17 ^{ab}	120 17 ^{cd}	4368 ^{cd}	111 18½ ^{cd}
120 17 ^{cd} ^{ef}	120 18	4369	111 19½
120 18 ^{abcd}	120 19	4370	111 20½
120. 18 ^{ef}	120 20 ^{ab}	4371 ^{ab}	111 21½ ^{ab}
120. 19 ^{ab}	120. 20 ^{cd}	4371 ^{cd}	111. 21½ ^{cd}

Crit. Ed.	Bom Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
120 19 ^{cd} ^{ef}	120, 21	4372	111 22½
120. 20-40	120 22-42	4373-4393	111. 23½-43½
120 41 ^{ab}	120 43 ^{ab}	4394 ^{ab}	—
120. 41 ^{cd}	120 43 ^{cd}	4394 ^{cd}	111 44½ ^{cd}
120 42	120 44	4395	111 45½
120 43 ^{ab}	120 45 ^{ab}	4396 ^{ab}	111 44½ ^{ab}
120 43 ^{cd}	120 45 ^{cd}	4396 ^{cd}	111 46½ ^{ab}
120. 44-46	120. 46-48	4397-4399	111. 46½ ^{cd} -49
120 47-54	120 49-56	4400-4407	111 50-57
121. 1-3	121 1-3	4408-4410	112. 1-3
121 4-6	121 4-6	4411-4413	112 3½, 4½-6½ ^{ab}
121 7 ^{abcd}	121 7 ^{abcd}	4414	112. 6½ ^{cd} , 7½ ^{ab}
121 7 ^{ef}	121. 7 ^{ef}	4415	112. 7½ ^{cd}
121 8	121 8	4416	112 8½
121 9 ^{abcd}	121 9	4417	112 9½
121 9 ^{ef}	121 10 ^{ab}	4418 ^{ab}	112 10½ ^{ab}
121 10 ^{abcd}	121 10 ^{cd} -11 ^{ab}	4418 ^{cd} -4419 ^{ab}	112. 10½ ^{cd} , 11½ ^{ab}
121 10 ^{ef}	121 11 ^{cd}	4419 ^{cd}	112. 11½ ^{cd}
121 11-46	121 12-47	4420-4455	112 12½-47½
121 47 ^{abcd}	121 48	4456	112. 48½
121 47 ^{ef}	121 49 ^{ab}	4457 ^{ab}	112 49
121 48 ^{abcd}	121 49 ^{cd} -50 ^{ab}	4457 ^{cd} -4458 ^{ab}	112. 50
121 48 ^{ef}	121. 50 ^{cd}	4458 ^{cd}	112. 51 ^{ab}
—	—	—	112 51 ^{cd}
121 49-50 ^{ab}	121 51-52 ^{ab}	4459-4460 ^{ab}	112 52-53 ^{ab}
121 50 ^{cd}	121. 52 ^{cd}	4460 ^{cd}	112 53 ^{cd} †
121 51-53	121. 53-55	4461-4463	112 54-56
121 54 ^{abcd}	121 56	4464	112 57
121 54 ^{ef}	121 57 ^{ab}	4465 ^{ab}	112 58 ^{ab}
121 55 ^{abcd}	121 57 ^{cd} -58 ^{ab}	4465 ^{cd} -4466 ^{ab}	112 58 ^{cd} , 59 ^{ab}
121. 55 ^{ef}	121 58 ^{cd}	4466 ^{cd}	112. 59 ^{cd}
121 56-57	121 59-60	4467-4468	112 60-61
122. 1-23 ^{ab}	122 1-23 ^{ab}	4469-4491 ^{ab}	113. 1-23 ^{ab}
279*	—	—	113. 23 ^{cd} -24 ^{ab}
122 23 ^{cd}	122. 23 ^{cd}	4491 ^{cd}	113. 24 ^{cd}
122. 24 ^{ab}	122. 24 ^{ab}	4492 ^{ab}	113 25 ^{ab}
280*	—	—	113. 25 ^{cd} , 26

Crnt Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
122 24 ^{cd}	122 24 ^{cd}	4492 ^{cd}	113 26½
122. 25	122 25	4493	113 27½
App I 13	—	—	113 28½-51
122 26-27	122. 26-27	4494-4495	113 52-58
122 28 ^{ab}	122 28 ^{ab}	4496 ^{ab}	113 54 ^{cd}
122 28 ^{cd}	122 28 ^{cd}	4496 ^{cd}	113 55 ^{ab}
122 29 ^{ab}	122 29 ^{ab}	4497 ^{ab}	113 54 ^{ab}
122 29 ^{cd}	122 29 ^{cd}	4497 ^{cd}	113 55 ^{cd}
122 30	122 30	4498	113 56
281*	—	—	113 57
122 31-34	122 31-34	4499-4502	113 58-61
282*, 1-2	—	—	113 62
282*, 3	—	—	—
282*, 4-5	—	—	113 63
122 35-38	122 35-38	4503-4506	113 64-67
122 39 ^{ab,cd}	122 39	4507	113 68
122 39 ^{ef}	122 42 ^{ab}	4510 ^{ab}	113 71 ^{ab}
122 40-41	122 40-41	4508-4509	113 69-70
122 42-48	122 42 ^{cd} -49 ^{ab}	4510 ^{cd} -4517 ^{ab}	113 71 ^{cd} -78 ^{ab}
122 49 ^{ab}	122 49 ^{cd}	4517 ^{cd}	113 78 ^{cd}
122 49 ^{cd,ef}	122 50	4518	113. 79
122 50-55	122 51-56	4519-4524	113 80-85
283*	—	—	113 86
123 1-8 ^{ab}	123 1-8 ^{ab}	4525-4532 ^{ab}	114 1-8 ^{ab}
284*	123 8 ^{cd}	—	—
285*	123 9 ^{ab,cd}	—	—
123 8 ^{cd}	123 9 ^{ef}	4532 ^{cd}	114 8 ^{cd}
123 9-24	123 10-25	4533-4548	114 9-24
124 1-17	124 1-17	4549-4565	115 1-17
286*	124 18	4566	—
124 18-32	124 19-33 ^{ab,cd}	4567-4581	115 18-32
287*	124 33 ^{ef}	4582	—
124. 33-46	124 34-47	4583-4596	115. 33-46
124 47 ^{ab,cd}	124 48	4597	115. 47
124 47 ^{ef}	124. 49 ^{ab}	4598 ^{ab}	115. 47½
124 48-51	124. 49 ^{cd} -58 ^{ab}	4598 ^{cd} -4602 ^{ab}	115. 48½-51½
124 52 ^{ab}	124 53 ^{cd}	4602 ^{cd}	115. 52½ ^{ab}
124 52 ^{cd,ef}	124 54	4603	115 52½ ^{cd} , 53½ ^{ab}

Crit Ed	Bom. Ed	Cal. Ed	Madras Ed.
124 53 ^{ac}	124 55	4604	115 53½ ^{cd} , 54½ ^{ab}
124 53 ^{ef}	124 56 ^{ab}	4605 ^{ab}	115 54½ ^{cd}
124 54	124 56 ^{edef}	4605 ^{cd} -4606 ^{ab}	115 55½
124 55-68	124 57-70	4606 ^{cd} -4620	115. 56½-69½
288*	—	—	—
289*	—	—	115. 70
124 69	124 71	4621	115 71
125 1-15	125. 1-15	4622-4636	116 1-15
125 16 ^{ab}	125 16 ^{ab}	4637 ^{ab}	116. 17 ^{ab}
125. 16 ^{cd}	125 16 ^{cd}	4637 ^{cd}	—
125 17	125 17	4638	116. 16
125. 18 ^{ab}	125 18 ^{ab}	4639 ^{ab}	—
125 18 ^{cd}	125 18 ^{cd}	4639 ^{cd}	116. 17 ^{cd}
125 19	125. 19	4640	116 18
125. 20-21	126 1-2	4641-4642	117 1-2
290*	126 3-4 ^{ab}	4643-4644 ^{ab}	117 3-4 ^{ab}
125 22-23 ^{ab}	126. 4 ^{cd} -5	4644 ^{cd} -4645	117. 4 ^{cd} -5
125 23 ^{cd, ef}	126 6	4646	117 6
125 24	126 7	4647	117 7
125. 25 ^{abcd}	126 8	4648	117 8
125 25 ^{ef}	126 9 ^{ab}	4649 ^{ab}	117. 9 ^{ab}
125 26 ^{abcd}	126 9 ^{cd} -10 ^{ab}	4649 ^{cd} -4650 ^{ab}	117 9 ^{cd} , 10 ^{ab}
125. 26 ^{ef}	126 10 ^{cd}	4650 ^{cd}	117 10 ^{cd}
125 27-29 ^{cd}	126 11-13	4651-4653	117 11-13
125 29 ^{ef}	126 14 ^{ab}	4654 ^{ab}	117. 14 ^{ab}
125 30	126. 14 ^{cd} -15 ^{ab}	4654 ^{cd} -4655 ^{ab}	117 14 ^{cd} , 14½
125 31 ^{abcd}	126 15 ^{cd} -16 ^{ab}	4655 ^{cd} -4656 ^{ab}	117. 15½
125 31 ^{ef}	126 16 ^{cd}	4656 ^{cd}	117 16
125 32-34	126 17-19	4657-4659	117 17-19
126 1-22 ^{ab}	127. 1-22 ^{ab}	4660-4681 ^{ab}	118 1-22 ^{ab}
291*	127 22 ^{cd}	4681 ^{cd}	—
126 22 ^{cd} -26	127. 23 ^{ab} -26	4682 ^{ab} -4686	118. 22 ^{cd} -26
126 27-32	128. 1-6 ^{abcd}	4687-4692	118. 27-32
292*	128 6 ^{ef}	4693	—
126. 33-40	128. 7-14	4694-4701	118 33-40
293*	128. 15	4702	118. 41
126. 41	128. 16	4703	118. 42
126. 42	128. 17	4704	118. 44

Crit Ed.	Bom. Ed	Cal Ed	Madras Ed
294*	128 18	4705	118 48
126 43-44 ^{ab}	128. 19-20 ^{ab}	4706-4707 ^{ab}	118 45, 46 ^{ab}
295* (subst, 44 ^{ab})	—	—	—
126 44 ^{cd}	128 20 ^{cd}	4707 ^{cd}	118 46 ^{cd}
126. 45 ^{ab}	—	—	118 46½
126 45 ^{ed}	128 21 ^{ab}	4708 ^{ab}	118 47
126 46-47 ^{ab}	128 21 ^{cd} -22	4708 ^{cd} -4709	118 48-49 ^{ab}
126. 47 ^{cd}	128 23 ^{ab}	4710 ^{ab}	118 49 ^{cd}
126 48	128 23 ^{cd} ^{ef}	4710 ^{cd} -4711 ^{ab}	118 50
126 49	128 24	4711 ^{cd} -4712	118 51
126 50-52	128 25-27	4713-4715	118 52-54
127 1 ^{ab}	129 1 ^{ab}	4716 ^{ab}	119 1 ^{ab}
296*	129 1 ^{cd}	4716 ^{cd}	—
127 1 ^{ed}	129 2 ^{ab}	4717 ^{ab}	119 1 ^{cd}
297*	129 2 ^{cd}	4717 ^{cd}	—
127 2-9	129 3-10	4718-4725	119 2-9
298*	—	—	—
127 10	129 11	4726	119 10
128 1-2	130 1-2	4727-4728	120. 1-2
128. 3 ^a	130 3 ^a	4729 ^a	120 3 ^a
299*	130. 3 ^b	4729 ^b	—
128. 3 ^b	130 3 ^c	4729 ^c	120 3 ^b
128 3 ^{cd}	130 4 ^{ab}	4730 ^{ab}	120 3 ^{cd}
128 4	130 4 ^{cd} ^{ef}	4730 ^{cd} -4731	120 4
128 5-7	130 5-7	4732-4734	120 5-7
128 8 ^{ab} ^{cd}	130 8	4735	120 8
128 8 ^{ef}	130 9 ^{ab}	4736 ^{ab}	120 9 ^{ab}
128 9 ^{ab}	130 9 ^{cd}	4736 ^{cd}	120 9 ^{cd}
128 9 ^{cd} ^{ef}	130 10	4737	120 10
128 10 ^{ab}	130 11 ^{ab}	—	120 11 ^{ab}
128 10 ^{cd}	130 11 ^{cd}	4738 ^{ab}	120 11 ^{cd}
128 11-12	130 12-13 ^{ab} ^{cd}	4738 ^{cd} -4740 ^{ab}	120 12-13
128. 13 ^{ab}	130 13 ^{ef}	4740 ^{cd}	120 14 ^{ab}
128 13 ^{cd} -16 ^{ab}	130. 14-16	4741-4743	120 14 ^{cd} -17 ^{ab}
128 16 ^{cd}	130 17 ^{ab}	4744 ^{ab}	120 17 ^{cd}
128 17	130 17 ^{cd} ^{ef}	4744 ^{cd} -4745 ^{ab}	120 18
128 18-25	130 18-25	4745 ^{cd} -4753 ^{ab}	120. 19-26
128 26 ^{ab}	130 26 ^{ab}	4753 ^{cd}	120. 26½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
128 26 ^{ed}	130 26 ^{ed}	4754 ^{ab}	120 27
128 27	130 27	4754 ^{ed} -4755 ^{ab}	120. 28.
128 28 ^{ab}	130 28 ^{ab}	4755 ^{ed}	120. 28½
128 28 ^{ed} -30 ^{ab}	130 28 ^{ed} -30 ^{ab}	4756-4757	120 29½, 30½
128 30 ^{ed}	130 30 ^{ed}	4758 ^{ab}	120 31
128. 31-37	130 31-37	4758 ^{ed} -4765 ^{ab}	120. 32-38
128 38 ^{abed}	130 38 ^{abed}	4765 ^{ed} -4766 ^{ab}	120. 39
128 38 ^{ef}	130 38 ^{ef}	4766 ^{ed}	120 39½
128. 39	130 39	4767	120 40½
128 40 ^{ab}	130 40 ^{ab}	4668 ^{ab}	120. 41
128 40 ^{ed} -41 ^{ab}	130. 40 ^{ed} -41 ^{ab}	4768 ^{ed} -4769 ^{ab}	120. 42
128. 41 ^{ed}	130 41 ^{ed}	4769 ^{ed}	120. 42½
128. 42-48	130 42-48	4770-4776	120 43½-49½
128. 49 ^{abed}	130 49	4777	120 50½
128. 49 ^{ef}	130 50 ^{ab}	4778 ^{ab}	120 51
300*	130. 50 ^{ed}	4778 ^{ed}	—

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Calcutta, and Madras (P. P S Sastri's) Editions

Śāntiparvān Āpaddharma

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
301*	not numbered	—	—
129 1 ^{ab}	131 1 ^{ab}	4779 ^{ab}	121. 1 ^{ab}
129 1 ^{cd}	131. 2 ^{ab}	4780 ^{ab}	121. 2 ^{ab}
129. 2 ^{ab}	131 1 ^{cd}	4779 ^{cd}	121 1 ^{cd}
129 2 ^{cd}	131 2 ^{cd}	4780 ^{cd}	121. 2 ^{cd}
129 3-4	131 3-4	4781-4782	121. 3-4
129 5 ^{ab}	131 5 ^{ab}	4783 ^{ab}	—
129 5 ^{cd}	131 5 ^{cd}	4783 ^{cd}	121 4½
129 6-14	131 6-14	4784-4792	121 5½-13½
130 1-13	132 1-13	4793-4805	122 1-13
130 14 ^{abcd}	132 14	4806	122 14
130 14 ^{ef}	132 15 ^{ab}	4807 ^{ab}	122 15 ^{ab}
130 15 ^{ab}	132 15 ^{cd}	4807 ^{cd}	122 15 ^{cd}
130 15 ^{def}	132 16	4808	122 16
130 16-21	132 17-22	4809-4814	122 17-22
131 1-7	133 1-7	4815-4821	123 1-7
131 8 ^{abcd}	133 8	4822	123 8
131 8 ^{ef}	133 9 ^{ab}	4823 ^{ab}	123 8½
131 9	133 9 ^{cd} -10 ^{ab}	4823 ^{cd} -4824 ^{ab}	123 9½
131 10 ^{abcd}	133 10 ^{cd} -11 ^{ab}	4824 ^{cd} -4825 ^{ab}	123 10½
131 10 ^{ef}	133 11 ^{cd}	4825 ^{cd}	123 11½ ^{ab}
131 11	133 12	4826	123 11½ ^{cd} , 12
131 12-14	133 13-15	4827-4829	123 13-15
131 15 ^{abcd}	133 16	4830	123 16
131 15 ^{ef}	133 17 ^{ab}	4831 ^{ab}	123 17 ^{ab}
131 16 ^{ab}	133 17 ^{cd}	4831 ^{cd}	123 17 ^{cd}
131 16 ^{def}	133 18	4832	123 18
131 17-18	133 19-20	4833-4834	123 19-20
302*	—	—	124 1 ^{ab}
132 1 ^{abcd}	134 1	4835	124 1 ^{cd} , 1½
132 1 ^{ef}	134 2 ^{ab}	4836 ^{ab}	124 2½ ^{ab}
132 2-6	134 2 ^{cd} -7 ^{ab}	4836 ^{cd} -4841 ^{ab}	124 2½ ^{cd} -7½ ^{ab}
132. 7 ^{ab}	134 7 ^{cd}	4841 ^{cd}	124 7½ ^{cd}

Gr. Ed.	How. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
121 7 ¹¹¹	134 B	4842	124 8½
122 8 14	134 9-15	4843-4849	124. 9½-15½
122 12 ¹¹¹	134 16	4850	124 16½
123 [*]	—	—	124 17, 18 ¹¹
124 13 [*]	134 17	4851	124 18 ¹¹
125 1 ¹¹¹	135 1 ¹¹¹	4852 ¹¹¹	125 1 ¹¹¹
125 1 ¹¹¹ 2 ¹¹¹	135 1 ¹¹¹ -3 ¹¹¹	4852 ¹¹¹ -4854 ¹¹¹	—
125 2 ¹¹¹	135 5 ¹¹¹	4854 ¹¹¹	125 1 ¹¹¹
125 4 ¹¹¹	135 4 ¹¹¹	4855 ¹¹¹	125. 2 ¹¹¹
125 4 ¹¹¹ (with 3 ¹¹¹ , 4 ¹¹¹)	—	—	—
125 4 ¹¹¹	135 4 ¹¹¹	4855 ¹¹¹	125 2 ¹¹¹
125 3 14 ¹¹¹	135 3 15 ¹¹¹	4856-4866 ¹¹¹	125. 3-13 ¹¹¹
126 [*]	—	—	—
126 15 ¹¹¹	135. 15 ¹¹¹	4866 ¹¹¹	125. 13 ¹¹¹
126 16-26	135 16-26	4867-4877	125 14-24
126 1-5	136 1-5	4878 4882	126. 1-5
126 6 ¹¹¹	136 6 ¹¹¹	4883 ¹¹¹	126. 5½
126 6 ¹¹¹ -7 ¹¹¹	136 6 ¹¹¹ -7 ¹¹¹	4883 ¹¹¹ -4884 ¹¹¹	126. 6½
126 7 ¹¹¹	136 7 ¹¹¹	4884 ¹¹¹	126 7
126 [*]	—	—	—
126 8	136 8 ¹¹¹	4885 ¹¹¹	—
126 9 ¹¹¹	136 8 ¹¹¹ -9 ¹¹¹	4885 ¹¹¹ -4886 ¹¹¹	126 8
126 10 ¹¹¹	136 9 ¹¹¹	4886 ¹¹¹	126 9 ¹¹¹
126 10	136 10	4887 ¹¹¹	126 9 ¹¹¹
126 10	136 11	4887 ¹¹¹ -4888	126. 10
127 [*]	137. 1	4889	—
127 1-8	137. 2-9	4890 4897	127 1-8
127 9 ¹¹¹	137 10 ¹¹¹	4898 ¹¹¹	127. 8½
127 9 ¹¹¹	137. 10 ¹¹¹	4898 ¹¹¹	127. 9
127 10 11	137. 11-13	4899-4907	127. 10-12
127 10	—	—	127. 19
—	137 201	4908½	—
127 20-23	137. 21-24	4909-4912	127. 20-23
127 1 13	137 1 13	4913-4921	128 1 13
127 14 ¹¹¹	137 14 ¹¹¹	4925 ¹¹¹	128 13½
127 14 ¹¹¹ 15 ¹¹¹	137 14 ¹¹¹ -15 ¹¹¹	4925 ¹¹¹ 4927 ¹¹¹	128. 14½
128 12 ¹¹¹	138 12 ¹¹¹	4927 ¹¹¹	128 15

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
136. 16-27	138 16-27	4928-4939	128 16-27
136 28 ^{ab}	138 28	4940 ^{ab}	128 28 ^{ab}
136. 28 ^{cd}	138 29 ^{ab}	4940 ^{cd}	128 28 ^{cd}
136 29-37 ^{ab}	138. 29 ^{cd} -37	4941-4949 ^{ab}	128 29-37 ^{ab}
308*	—	—	—
136 37 ^{cd}	138 38 ^{ab}	4949 ^{cd}	128 37 ^{cd}
136 38-39 ^{ab}	138 38 ^{cd} -39	4950-4951 ^{ab}	128 38-39 ^{ab}
136 39 ^{cd}	138. 40	4951 ^{cd}	128. 39 ^{cd}
136 40-43	138 41-44	4952-4955	128 40, 41, 43, 44
136 44 ^{ab}	138. 45 ^{ab}	4956 ^{ab}	128 44½
136 44 ^{cd}	138 45 ^{cd} -46 ^{ab}	4956 ^{cd} -4957 ^{ab}	128 45½
136 45 ^{ab}	138 46 ^{cd}	4957 ^{cd}	128 46½ ^{ab}
136 45 ^{cd} -46 ^{ab}	138 47	4958	128 42
136 46 ^{cd}	138 48 ^{ab}	4959 ^{ab}	128 46½ ^{cd}
—	—	—	128 47†
309*	138 48 ^{cd}	4959 ^{cd}	—
136 47-79	138 49-81	4960-4992	128 48-80
310*	138 82	4993	—
136 80 ^{ab}	138 83 ^{ab}	4994 ^{ab}	128 82 ^{ab}
136 80 ^{cd}	138 83 ^{cd}	4994 ^{cd}	128 81 ^{cd}
136. 81 ^{ab}	138 84 ^{ab}	4995 ^{ab}	128 81 ^{ab}
136 81 ^{cd}	138 84 ^{cd}	4895 ^{cd}	128 82 ^{cd}
136 82	138 85	4996	128 83
311*	138 86-88	4997-4999	—
136 83-92	138. 89-98	5000-5009	128 84-93
136 93-95	138 99-101	5010-5012	128 95-97
136 96 ^{ab}	138 102 ^{ab}	5013 ^{ab}	128 97½
136 96 ^{cd} -97 ^{ab}	138 102 ^{cd} -103 ^{ab}	5013 ^{cd} -5014 ^{ab}	128 98½
136 97 ^{cd}	138 103 ^{cd}	5014 ^{cd}	128 99
136 98-101 ^{ab}	138 104-107 ^{ab}	5015-5018 ^{ab}	128 100-103 ^{ab}
136 101 ^{cd}	138 107 ^{cd}	5018 ^{cd}	—
136 102	138 108	5019	128 103 ^{cd} , 103½
136 103	138 109	5020	128 104½
136 104 ^{ab}	138 110 ^{ab}	5021 ^{ab}	128 105½ ^{ab}
312*	138 110 ^{cd}	5021 ^{cd}	128 105½ ^{cd}
136. 104 ^{cd}	138 111 ^{ab}	5022 ^{ab}	128 106½ ^{ab}

Crit Ed.	Bom. Ed	Cal. Ed.	Madras Ed.
136. 105	138 111 ^{cd} -112 ^{ab}	5022 ^{cd} -5023 ^{ab}	128 106½ ^{cd} , 107
136 106	138 112 ^{cd} -113 ^{ab}	5023 ^{cd} -5024 ^{ab}	128. 94
136 107-116	138 113 ^{cd} -123 ^{ab}	5024 ^{cd} -5034 ^{ab}	128 108-117
136 117 ^{abed}	138 123 ^{cd} -124 ^{ab}	5034 ^{cd} -5035 ^{ab}	129. 118
136. 117 ^{ef}	138 124 ^{cd}	5035 ^{cd}	128. 118½
136 118	138. 125	5036	128 119½
136. 119	138 126	5037	—
136 120 ^{ab}	138. 127 ^{ab}	5038 ^{ab}	—
136 120 ^{cd}	138. 127 ^{cd}	5038 ^{cd}	128. 120
136 121-131	138 128-138	5039-5049	128. 121-131
313*	—	—	128. 132
136 132	138 139	5050	128. 133
136. 133-134	138 140-141	5051-5052	—
136 135	138 142	5053	128 134
136. 136 ^{ab}	138. 143 ^{ab}	5054 ^{ab}	128. 135 ^{ab}
136. 136 ^{cd}	—	—	128. 135 ^{cd}
136 137	138. 143 ^{cd} -144 ^{ab}	5054 ^{cd} -5055 ^{ab}	128. 136
136 138	138 144 ^{cd}	5055 ^{cd} -5056 ^{ab}	128. 137
136 139-141	138. 145-147	5056 ^{cd} -5059 ^{ab}	128. 138-140
136. 142 ^{ab}	138. 148	5059 ^{cd}	128. 141 ^{ab}
136 142 ^{cd}	138 149 ^{ab}	5060 ^{ab}	128. 141 ^{cd}
136. 143-151	138. 149 ^{cd} -158 ^{ab}	5060 ^{cd} -5069 ^{ab}	128. 142-150
136. 152 ^{ab}	138. 158 ^{cd}	5069 ^{cd}	128 150½
136 152 ^{cd} -154 ^{ab}	138. 159-160	5070-5071	128. 151½, 152½
136 154 ^{cd}	138 161 ^{ab}	5072 ^{ab}	128 153
136 155	138 161 ^{cd} -162 ^{ab}	5072 ^{cd} -5073 ^{ab}	128 154
136. 156 ^{ab}	138 162 ^{cd}	5073 ^{cd}	128. 154½
136 156 ^{cd}	138 163 ^{ab}	5074 ^{ab}	—
136 157-168 ^{ab}	138 163 ^{cd} -174	5074 ^{cd} -5085	128. 155½-166½ ^{ab}
136. 168 ^{cd}	138. 176 ^{ab}	5086 ^{ab}	128. 166½ ^{cd}
314*	138. 176 ^{cd} , 175 ^{ab}	5086 ^{cd} -5087 ^{ab}	—
136. 169 ^{ab}	138 175 ^{cd}	5087 ^{cd}	128. 167½ ^{ab}
136 169 ^{cd}	138 177 ^{ab}	5088 ^{ab}	128. 167½ ^{cd}
136. 170-175 ^{ab}	138. 177 ^{cd} -182	5088 ^{cd} -5098	128. 168½-173½ ^{ab}
315*	—	—	128 173½ ^{cd} , 174½ ^{ab}
136. 175 ^{cd}	138. 183 ^{ab}	5094 ^{ab}	128. 174½ ^{cd}
136. 176 ^{ab}	138. 183 ^{cd}	5094 ^{cd}	128 175½ ^{ab}
136 176 ^{cd}	138. 184	5095	128. 175½ ^{cd}

Crit Ed	Bom Ed.	Cal. Ed	Madras Ed.
316*	138. 185 ^{ab}	5096 ^{ab}	
317*	—	—	
136 177	138 185 ^{cd} -186 ^{ab}	5096 ^{cd} -5097 ^{ab}	128 176½
136 178 ^{ab}	138 186 ^{cd}	5097 ^{cd}	128 177
136 178 ^{cd} -180 ^{ab}	138 187-188	5098-5099	128 178-179
136 180 ^{cd} -181	138 189-190 ^{ab}	5100-5101 ^{ab}	—
136 182-185	138 190 ^{cd} -194 ^{ab}	5101 ^{cd} -5105 ^{ab}	128 180-183
318*	138 194 ^{cd} -195 ^{ab}	5105 ^{cd} -5106 ^{ab}	128 184
136 186-210 ^{ab}	138 195 ^{cd} -219	5106 ^{cd} -5130	128 185-209 ^{ab}
136 210 ^{cd}	138 220	5131	128 209 ^{cd}
136 211	138 221	5132	128. 210
137. 1-7	139 1-7	5133-5139	129 1-7
319*	139 8 ^{ab}	5140 ^{ab}	—
137 8 ^{ab}	139 8 ^{cd}	5140 ^{cd}	129 7½
137 8 ^{cd} -9 ^{cd}	139 9-10 ^{ab}	5141-5142 ^{ab}	129 8½, 9½ ^{ab}
320*	139 10 ^{cd}	5142 ^{cd}	—
137 9 ^{cd}	139 11 ^{ab}	5143 ^{ab}	129 9½ ^{cd}
321*	139 11 ^{cd} -12 ^{ab}	5143 ^{cd} -5144 ^{ab}	—
137 10 ^{ab}	139 12 ^{cd}	5144 ^{cd}	129 10
137 10 ^{cd}	139 13	5145	129. 11
137 11-19	139 14-22	5146-5154	129. 12-20
322*	139 23	5155	—
137 20-25 ^{ab}	139 24-29 ^{ab}	5156-5161 ^{ab}	129 21-26 ^{ab}
323*	139 29 ^{cd}	5161 ^{cd}	—
137 25 ^{cd}	139 29 ^{cd}	5162	129 26 ^{cd}
324*	—	—	—
137 26-46	139 30-50	5163-5183	129 27-47
137 47 ^{ab}	139 51 ^{ab}	5184 ^{ab}	129 47½
—	—	—	129 48½ †
137 47 ^{cd}	139 51 ^{cd}	5184 ^{cd}	129 49
137 48-50	139 52-54	5185-5187	129 50-52
137 51 ^{ab}	139 55 ^{ab}	5188 ^{ab}	129 52½
137 51 ^{cd} -52 ^{ab}	139 55 ^{cd} -56 ^{ab}	5188 ^{cd} -5189 ^{ab}	129 53½
137 52 ^{cd}	139 56 ^{cd}	5189 ^{cd}	129 54
137 53-60	139 57-64	5190-5197	129 55-62
137. 61 ^{ab}	139 65 ^{ab}	5198 ^{ab}	129 62½

Crit Ed	Bom Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
137. 61 ^{cd} -62 ^{ab}	139. 65 ^{cd} -66 ^{ab}	5198 ^{cd} -5199 ^{ab}	129. 63½
343*†	—	—	129. 65
137. 62 ^{cd}	139. 66 ^{cd}	5199 ^{cd}	129. 64
137. 63-64 ^{ab}	139. 67-68 ^{ab}	5200-5201 ^{ab}	129. 66-67 ^{ab}
137. 64 ^{cd} -65	139. 68 ^{cd} -69	5201 ^{cd} -5202	—
137. 66	139. 70	5203	129. 67 ^{cd} , 67½
137. 67	139. 71	5204	129. 68½
137. 68	139. 72	5205	—
137. 69-94	139. 73-98	5206-5231	129. 69½-94½
137. 95 ^{ab}	139. 99 ^{ab}	5232 ^{ab}	129. 95
137. 95 ^{cd} -96 ^{ab}	139. 99 ^{cd} -100 ^{ab}	5232 ^{cd} -5233 ^{ab}	129. 96
137. 96 ^{cd}	139. 100 ^{cd}	5233 ^{cd}	129. 96½
137. 97-109	139. 101-113	5234-5246	129. 97½-109½
138. 1-19	140. 1-19	5247-5265	180. 1-19
138. 20 ^{ab,cd}	140. 20 ^{ab,cd}	5266	180. 20
138. 20 ^{ef}	140. 20 ^{ef}	5267 ^{ab}	180. 20½
138. 21-31	140. 21-31	5267 ^{cd} -5278 ^{ab}	180. 21½-31½
344*	—	—	—
138. 32-40 ^{ab}	140. 32-40 ^{ab}	5278 ^{cd} -5286	180. 32½-40½ ^{ab}
138. 40 ^{cd}	140. 40 ^{cd}	5287 ^{ab}	—
345* (subst, 40 ^{cd})	—	—	130. 40½ ^{cd}
138. 41-43	140. 41-43	5287 ^{cd} -5290 ^{ab}	—
138. 44-50 ^{ab}	140. 44-50 ^{ab}	5290 ^{cd} -5296	180. 41½-47½ ^{ab}
346*	—	—	—
138. 50 ^{cd}	140. 50 ^{cd}	5297 ^{ab}	180. 47½
138. 51-55	140. 51-55	5297 ^{cd} -5302 ^{ab}	180. 48½-52½
138. 56 ^{ab}	140. 56 ^{ab}	5302 ^{cd}	180. 53
138. 56 ^{cd,ef}	140. 56 ^{cd,ef}	5303	180. 54
138. 57-62	140. 57-62	5304-5309	180. 55-60
347*	140. 63	5310	—
138. 63-70	140. 64-71	5311-5318	180. 61-68
139. 1-26	141. 1-26	5319-5344	181. 1-26
348*	141. 27	5345	—
139. 27-29	141. 28-30	5346-5348	181. 27-29
349*	141. 31	5349	—
139. 30-44	141. 32-46	5350-5364	181. 30-44

† Stars 325*-342* om in counting

Crit Ed.	Bom Ed	Cal. Ed.	Madras Ed
350*	141 47	5365	—
139 45-46	141 48-49	5366-5367	131 45-46
139 47	141 50	5368	131 46½, 47
139 48 ^a	141 52 ^a	5370 ^a	131 48 ^a
351*	—	—	—
139 48 ^b	141 52 ^b	5370 ^b	131 48 ^b
352*	141 52 ^{cd}	5370 ^{cd}	—
139 48 ^{cd}	141 53 ^{ab}	5371 ^{ab}	131 48 ^{cd}
139 49	141 53 ^{cd} -54 ^{ab}	5371 ^{cd} -5372 ^{ab}	131 49
139 50	141 51	5369	131 50
139 51-52	141 54 ^{cd} -56 ^{ab}	5372 ^{cd} -5374 ^{ab}	131 51-52
353*	141 56 ^{cd}	5374 ^{cd}	—
139 53-65	141 57-69	5375-5387	131 53-65
139 66 ^{ab}	141 70 ^{ab}	5388 ^{ab}	131 69 ^{ab}
354*	—	—	—
139 66 ^{cd}	141 70 ^{cd}	5388 ^{cd}	131. 69 ^{cd}
139 67-68	141 71-72	5389-90	131 70-71
139 69-71	141 73-75	5391-5393	131 66-68
139 72-74	141 76-78	5394-5396	131. 72-74
139. 75 ^a	141 79 ^a	5397 ^a	131 75 ^a
355*	—	—	—
139 75 ^{bcd}	141. 79 ^{bcd}	5397 ^{bcd}	131 75 ^{bcd}
139 76 ^{ab}	141 80 ^{ab}	5398 ^{ab}	131 76 ^{ab}
356*	—	—	—
139 76 ^{cd}	141. 80 ^{cd}	5398 ^{cd}	131 76 ^{cd}
139 77-89	141 81-93	5399-5411	131 77-89
357*	141 94-96	5412-5414	—
139 90-91	141 97-98	5415-5416	131 90-91
358*	141 99	5417	—
139 92-94	141 100-102	5418-5420	131 92-94
140 1-2	142 1-2	5421-5422	132 1-2
140 3 ^{ab}	142 3 ^{ab}	5423 ^{ab}	132 2½
140 3 ^{cd}	142 3 ^{cd}	5423 ^{cd}	132 3
140 4-12	142 4-12	5424-5432	132 4-12
140 13 ^{ab}	142 13 ^{ab}	5433 ^{ab}	132 12½
140 13 ^{cd} -14	142 13 ^{cd} -14	5433 ^{cd} -5434	132 13½, 14½ ^{ab}
140. 15 ^{ab}	142. 15 ^{ab}	5435 ^{ab}	132. 14½ ^{cd}
140. 15 ^{cd}	142 15 ^{cd} -16 ^{ab}	5435 ^{cd} -5436 ^{ab}	132. 15½

Crit Ed	Bom Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
140. 16	142. 16 ^{cd} -17 ^{ab}	5436 ^{cd} -5437 ^{ab}	132. 16½
140. 17 ^{ab}	142. 17 ^{cd}	5437 ^{cd}	132. 17
140. 17 ^{cd} -23	142. 18-24 ^{ab}	5438-5444 ^{ab}	132. 18-24 ^{ab}
140. 24 ^{ab}	142. 24 ^{cd}	5444 ^{cd}	132. 24 ^{cd}
140. 24 ^{cd} ^{er}	142. 25	5445	132. 25
140. 25-29	142. 26-30	5446-5450	132. 26-30
359*	—	—	—
140. 30-32	142. 31-33	5451-5453	132. 31-33
360*	—	—	132. 33½
140. 33-37	142. 34-38	5454-5458	132. 34½-38½
141. 1-12	143. 1-12	5459-5470	133. 1-12
361*	143. 13-14	5471-5472	—
141. 13-18	143. 15-20	5473-5478	133. 13-18
141. 19 ^{ab}	143. 21 ^{ab}	5479 ^{ab}	133. 18½
141. 19 ^{cd} -20 ^{ab}	143. 21 ^{cd} -22 ^{ab}	5479 ^{cd} -5480 ^{ab}	133. 19½
141. 20 ^{cd}	143. 22 ^{cd}	5480 ^{cd}	133. 20
141. 21-23 ^{ab}	143. 23-25 ^{ab}	5481-5483 ^{ab}	133. 21, 22, 22½
362*	143. 25 ^{cd} -27 ^{ab}	5483 ^{cd} -5485 ^{ab}	—
141. 23 ^{cd}	143. 27 ^{cd}	5485 ^{cd}	133. 23½ ^{ab}
363*	143. 28-29	5486-5487	—
141. 24	143. 30	5488	133. 23½ ^{cd} , 24½ ^{ab}
141. 25 ^{ab} ^{cd}	143. 31	5489	133. 24½ ^{cd} , 25½ ^{ab}
141. 25 ^{er}	143. 32 ^{ab}	5490 ^{ab}	133. 25½ ^{cd}
141. 26	143. 32 ^{cd} -33 ^{ab}	5490 ^{cd} -5491 ^{ab}	133. 26½
141. 27 ^{ab}	143. 33 ^{cd}	5491 ^{cd}	133. 27½ ^{ab}
141. 27 ^{cd}	143. 34	5492	133. 27½ ^{cd}
142. 1-3	144. 1-3	5493-5495	134. 1-3
142. 4	144. 4	5496	134. 3½, 4
364*	144. 5-6	5497-5498	—
142. 5	144. 7	5499	134. 5
365*	144. 8-9	5500-5501	—
142. 6 ^{ab}	144. 10 ^{ab}	5502 ^{ab}	134. 6 ^{ab}
142. 6 ^{cd}	144. 11 ^{ab}	5503 ^{ab}	134. 6 ^{cd}
142. 7 ^{ab}	144. 11 ^{cd}	5503 ^{cd}	134. 7 ^{ab}
142. 7 ^{cd}	144. 10 ^{cd}	5502 ^{cd}	134. 7 ^{cd}
366*	144. 12-13	5504-5505	—
367*	—	—	—
142. 8-10	144. 14-16	5506-5508	134. 8-10

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
368*	144 17	5509	—
369*	—	—	—
142 11	145 1	5510	134 11
370*	145 2	5511	—
142 12 ^{ab}	145 3 ^{ab}	5512 ^{ab}	134 12 ^{ab}
371*	145 3 ^{cd}	5512 ^{cd}	—
142 12 ^{cd}	145 4 ^{ab}	5513 ^{ab}	134 12 ^{cd}
372*	145 4 ^{cd} -5 ^{ab}	5513 ^{cd} -5514 ^{ab}	—
142 13-18	145 5 ^{cd} -11 ^{ab}	5514 ^{cd} -5520 ^{ab}	134 13-18
142 19 ^{abcd}	145 11 ^{cd} -12 ^{ab}	5520 ^{cd} -5521 ^{ab}	134 19
142 19 ^{ef}	145. 12 ^{cd}	5521 ^{cd}	134 19½
373*	145 13	5522	—
142 20	145 14	5523	134 20½
142 21-24	146 1-4	5524-5527	134 21½-24½
374*	146 5	5528	—
142 25-27	146 6-8	5529-5531	134 25½-27½
142 28	146 9	5532	134 28, 28½
142 29-30	146 10-11	5533-5534	134 29½, 30½
142 31	146 12	5535	134 31, 31½
142 32	146 13	5536	134 32½
375*	146 14	5537	—
142 33	146 15	5538	134 33, 33½
142 34	146 16	5539	134 34½
142 35	146 17	5540	134 35, 35½
142 36-44	146 18-26	5541-5549	134 36½-44½
143 1	147 1	5550	134 45½
143 2-3 ^{as}	147 2	5551-5552 ^{ab}	—
143 3 ^{cd,ef}	147 3	5552 ^{cd} -5553 ^{ab}	134 46½
143 4-7	147 4-7	5553 ^{cd} -5557 ^{ab}	134 47½-50½
143 8 ^{abcd}	147 8	5557 ^{cd} -5558 ^{ab}	134 51½
143 8 ^{ef}	147 9 ^{ab}	5558 ^{cd}	134 52
143 9 ^{ab}	147 9 ^{cd}	5559 ^{ab}	134 53 ^{ab}
143 9 ^{cd}	147 10	5559 ^{cd}	134 53 ^{cd}
143 10	147 11	5560	134 54
144 1	148 1	5561	134 55
144 2 ^{ab}	148 2 ^{ab}	5562 ^{ab}	134 55½
144 2 ^{cd,ef}	148. 2 ^{cd} -3 ^{ab}	5562 ^{cd} -5563 ^{ab}	134 56½
144 3-10	148. 3 ^{cd} -11 ^{ab}	5563 ^{cd} -5571 ^{ab}	134. 57½-64½

Crit. Ed.	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed
144 11 ^{ab}	148 11 ^{cd}	5571 ^{ed}	134. 65½ ^{ab}
144 11 ^{ed}	148. 12 ^{ab}	5572 ^{ab}	134. 65½ ^{ed}
376*	—	—	—
144 12	148. 12 ^{edef}	5572 ^{ed} -5573	134. 66½
145. 1-3	149 1-3	5574-5576	134 67½-69½
145 4 ^{abed}	149 4	5577	134. 70½
145 4 ^{ef}	149 5 ^{ab}	5578 ^{ab}	134. 71
145. 5-11	149 5 ^{ed} -12 ^{ab}	5578 ^{ed} -5585 ^{ab}	134 72-78
145 12	149. 12 ^{edef}	5585 ^{ed} -5586 ^{ab}	134 79
145 13-17	149. 13-17	5586 ^{ed} -5591 ^{ab}	134 80-84
145 18 ^{abed}	149 18	5591 ^{ed} -5592 ^{ab}	134 85
145. 18 ^{ef}	149 19 ^{ab}	5592 ^{ed}	134 85½
377*	149 19 ^{edef}	5593	—
378*	—	—	—
146 1-3	150 1-3	5594-5596	135 1-3
146. 4	150. 4	5597	135 3½, 4
146 5	150. 5	5598	135 5
379*	150 6	5599	—
146 6 ^{ab}	150 7 ^{ab}	5600 ^{ab}	135. 5½
146. 6 ^{ed} -8 ^{ab}	150 7 ^{ed} -9 ^{ab}	5600 ^{ed} -5602 ^{ab}	135 6½, 7½
146. 8 ^{ed}	150 9 ^{ed}	5602 ^{ed}	135 8
146 9-18	150 10-19	5603-5612	135. 9-18
147 1 ^{ab}	151 1 ^{ab}	5613 ^{ab}	135 18½
147. 1 ^{ed} -2 ^{ab}	151. 1 ^{ed} -2 ^{ab}	5613 ^{ed} -5614 ^{ab}	135. 19½
147. 2 ^{ed}	151 2 ^{ed}	5614 ^{ed}	135. 20
147. 3-6	151. 3-6	5615-5618	135. 21-24
147. 7	151 7	5619	135 24½, 25½ ^{ab}
147 8 ^{ab}	151 8 ^{ed}	5620 ^{ed}	135. 26
147 8 ^{ed}	151 8 ^{ab}	5620 ^{ab}	135 25½ ^{ed}
147. 9-22	151. 9-22	5621-5634	135. 27-40
148 1 ^{abed}	152 1	5635	135. 41
148. 1 ^{ef}	152. 2 ^{ab}	5636 ^{ab}	135. 42 ^{ab}
148 2 ^{abed}	152 2 ^{ed} -3 ^{ab}	5636 ^{ed} -5637 ^{ab}	135. 42 ^{ed} , 43 ^{ab}
148 2 ^{ef}	152. 3 ^{ed}	5637 ^{ed}	135 43 ^{ed}
148 3-9	152. 4-10	5638-5644	135. 44-50
148. 10 ^a	152 11 ^a	5645 ^a	135 51 ^a
380*	152. 11 ^{ba}	5645 ^{ba}	—
148. 10 ^b	152. 11 ^d	5645 ^d	135. 51 ^b

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
148 10 ^{cd}	152 12 ^{ab}	5646 ^{ab}	135 51 ^{cd}
148 11-15	152 12 ^{cd} -17 ^{ab}	5646 ^{cd} -5651 ^{ab}	135 52-56
148 16 ^{ab}	152 17 ^{cd}	5651 ^{cd}	135 56½
148 16 ^{cd} -17 ^{ab}	152 18	5652	135 57½
148 17 ^{cd}	152 19 ^{ab}	5653 ^{ab}	135 58½ ^{ab}
148 18	152 19 ^{cd} -20 ^{ab}	5653 ^{cd} -5654 ^{ab}	135 58½ ^{cd} , 59½ ^{ab}
148 19	152 20 ^{cd} ^{ef}	5654 ^{cd} -5655 ^{ab}	135 59½ ^{cd} , 60
148 20-21	152 21-22	5655 ^{cd} -5657 ^{ab}	135 61-62
148 22 ^{abcd}	152 23	5657 ^{cd} -5658 ^{ab}	135 63
148 22 ^{ef}	152 24 ^{ab}	5658 ^{cd}	135 64 ^{ab}
381*	152 24 ^{cd}	5659 ^{ab}	135 64 ^{cd}
148 23 ^{ab}	152 25 ^{ab}	5659 ^{cd}	135 64½
148 23 ^{cd} ^{ef}	152 25 ^{cd} -26 ^{ab}	5660	135 65½
148 24 ^{abcd}	152 26 ^{cd} -27 ^{ab}	5661	135 66½
148 24 ^{ef}	152 27 ^{cd}	5662 ^{ab}	135 67
— †	152 28 ^{ab}	5662 ^{cd}	135 68 ^{ab}
382*	152 28 ^{cd}	5663 ^{ab}	135 68 ^{cd}
148 25-27	152 29-31	5663 ^{cd} -5666	135 69-71
148 28 ^{ab}	152 32 ^{ab}	5667 ^{ab}	135 71½
148 28 ^{cd} -29 ^{ab}	152 32 ^{cd} -33 ^{ab}	5667 ^{cd} -5668 ^{ab}	135 72½
148 29 ^{cd}	152 33 ^{cd}	5668 ^{cd}	135 73
148 30-35	152 34-39	5669-5674	135 74-79
383*	153 1	5675	—
384*	—	—	—
149 1	153 2	5676	136 1
385*	153 3	5677	—
149 2-3	153 4-5	5678-5679	136 2-3
386*	153 6	5680	—
149 4-12	153 7-15	5681-5689	136 3½, 4, 5-12
387*	—	—	—
149 13 ^a	153 16 ^a	5690 ^a	136 13 ^a
388*	153 16 ^{bcd} -17 ^a	5690 ^{bcd} -5691 ^a	—
149 13 ^{bcd}	153 17 ^{bcd}	5691 ^{bcd}	136 13 ^{bcd}
149 14-42	153 18-46	5692-5720	136 14-42
149 43 ^{ab}	153 47 ^{ab}	5721 ^{ab}	136 43 ^{ab}
389*	—	—	136 43 ^{cd}

† = 148 11^{ab}.

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
149 43 ^{ad}	153 47 ^{ad}	5721 ^{ad}	136 43½
149 44-49	153 48-53	5722-5727	136. 44½-49½
390*	—	—	—
149. 50-54	153 54-58	5728-5732	136 50½-54½
149 55	153 59	5733	136 55, 55½
149 56-59	153. 60-63	5734-5737	136 56½-59½
391*	153 64	5738-5739	—
392*	—	—	—
149 60-65	153 65-70 ^{ad}	5740-5745	136 60½-65½
393*	153 70 ^{ad}	5746	—
149 66-69	153 71-74	5747-5750	136 66½-69½
149 70 ^{ab}	—	—	136 70½ ^{ab}
149 70 ^{ad}	153 75 ^{ab}	5751 ^{ab}	136 70½ ^{ad}
149 71-74	153 75 ^{ad} -79 ^{ab}	5751 ^{ad} -5755 ^{ab}	136 71½-74½
394*	—	—	—
149. 75-78	153 79 ^{ad} -83 ^{ab}	5755 ^{ad} -5759 ^{ab}	136. 75½-78½
149 79	153 83 ^{ad}	5759 ^{ad} -5760	136. 79½
149 80-81	153 84-85	5761-5762	136. 80½, 81½
149 82 ^{ab}	153 86 ^{ab}	5763 ^{ab}	136 82, 83 ^a
149 82 ^d	153 87 ^d	5764 ^d	136. 83 ^b
149. 83 ^c	153 87 ^c	5764 ^c	136. 83 ^c
149 83 ^b	153. 86 ^d	5763 ^d	136 83 ^d
149 83 ^{ad}	153 87 ^{ab}	5764 ^{ab}	136 84 ^{ab}
149 83 ^{ad}	153 88 ^{ab}	5765 ^{ab}	136. 84 ^{ad}
149 84-87	153 88 ^{ad} -92 ^{ab}	5765 ^{ad} -5769 ^{ab}	136 85-88
149 88	153 92 ^{ad}	5769 ^{ad} -5770	136. 89
149. 89-99	153. 93-103	5771-5781	136. 90-100
394A*	—	—	—
149 100 ^{ab}	153. 104 ^{ab}	5782 ^{ab}	136. 101 ^{ab}
395*	—	—	136. 101 ^{ad} -102 ^{ab}
149. 100 ^{ad}	153 104 ^{ad}	5782 ^{ad}	136. 102 ^{ad}
149 101-106	153 105-110	5783-5788	136 103-108
396*	153 111 ^{ab}	5789 ^{ab}	—
149. 107-115	153. 111 ^{ad} -120 ^{ab}	5789 ^{ad} -5798 ^{ab}	136 109-117
149 116 ^{ab}	153 120 ^{ad}	5798 ^{ad}	136. 118 ^{ab}
149 116 ^{ad}	153 121	5799	136 118 ^{ad} , 118½
149. 117	153. 122	5800	136. 119½
397*	154 1-8	5801-5803	—

Crit Ed	Bom Ed.	Cal. Ed	Madras Ed
150 1-3 ^{ab}	154 4-6 ^{ab}	5804-5806 ^{ab}	137 1-3 ^{ab}
398*	—	—	—
150 3 ^{cd}	154 6 ^{cd}	5806 ^{cd}	137 3 ^{cd}
150 4	154 7	5807	137 4
399*	—	—	—
150. 5-9	154 8-12	5808-5812	137 5-9
400*	—	—	—
150 10-18	154 13-21	5813-5821	137 10-18
150 19-34	155 1-16	5822-5837	137 19-34
150 35 ^{ab}	155 17 ^{ab}	5838 ^{ab}	137 34½
150 35 ^{cd} -36 ^{ab}	155 17 ^{cd} -18 ^{ab}	5838 ^{cd} -5839 ^{ab}	137 35½
150 36 ^{cd}	155 18 ^{cd}	5839 ^{cd}	137 36
401*	155 18 ^{ef}	5840	—
151 1-9	156 1-9	5841-5849	137 37-45
151 10 ^{ab}	156 10 ^{ab}	5850 ^{ab}	137 45½
151 10 ^{cd} -11 ^{ab}	156 10 ^{cd} -11 ^{ab}	5850 ^{cd} -5851 ^{ab}	137 46½
151 11 ^{cd}	156 11 ^{cd}	5851 ^{cd}	137 47
402*	156 12-13 ^{ab}	5852-5853 ^{ab}	—
151 12-17	156 13 ^{cd} -19 ^{ab}	5853 ^{cd} -5859 ^{ab}	137 48-53
151 18	156 19 ^{def}	5859 ^{cd} -5860	137 54
151 19-34	157 1-16	5861-5876	137 55-70
152 1-6	158 1-6	5877-5882	138 1-6
152 7 ^a	158 7 ^a	5883 ^a	138 7 ^a
152 7 ^b	158 7 ^d	5883 ^d	—
152 7 ^c	158 7 ^e	5883 ^e	—
152 7 ^d	158 7 ^b	5883 ^b	138 7 ^b
152 7 ^{ef}	158 8 ^{ab}	5884 ^{ab}	138 7 ^{cd}
152 8-11	158 8 ^{cd} -12 ^{ab}	5884 ^{cd} -5888 ^{ab}	138 8-11
152 12 ^{ab}	158 12 ^{cd}	5888 ^{cd}	138 12 ^{ab}
152 12 ^{def}	158 13	5889	138 12 ^{cd} -13 ^{ab}
152 13 ^{ab} ^{cd}	158 14	5890	138 13 ^{cd} -14 ^{ab}
152 13 ^{ef}	158 15 ^{ab}	5891 ^{ab}	138 14 ^{cd}
152 14-15	158 15 ^{cd} -17 ^{ab}	5891 ^{cd} -5893 ^{ab}	138 15-16
152 16 ^{ab}	158 17 ^{cd}	5893 ^{cd}	138 17 ^{ab}
152 16 ^{def}	158 18	5894	138 17 ^{cd} , 18 ^{ab}
152. 17	158. 19	5895	138. 18 ^{cd} , 18½
152. 18-19 ^{cd}	158. 20-21	5896-5897	138. 19½, 20½
152. 19 ^{ef}	158. 22 ^{ab}	5898 ^{ab}	138. 21½ ^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed.
152 20-25	158 22 ^{cd} -28 ^{ab}	5898 ^{cd} -5904 ^{ab}	138 21½ ^{cd} -27½ ^{ab}
152. 26 ^{ab}	158 28 ^{cd}	5904 ^{cd}	138 27½ ^{cd}
152 26 ^{cd}	158 29	5905	138. 28½
152 27-32	158 30-35	5906-5911	138. 29½-34½
153 1-4	159 1-4	5912-5915	139. 1-4
153 5	159 5	5916	139. 4½, 5
153 6-10	159. 6-10	5917-5921	139 6-10
153. 11 ^{ab}	159. 11 ^{ab}	5922 ^{ab}	139. 11 ^{ab}
153. 11 ^{cd}	159. 11 ^{cd}	5922 ^{cd}	139. 13
153. 12	159 12	5928	139. 11 ^{cd} , 11½
153 13	159 13	5924	139. 12½
153 14	159. 14	5925	139. 14
154 1-38	160 1-38	5926-5963	140 1-38
155 1-11	161. 1-11	5964-5974	141. 1-11
403* (subst, 11 ^{cd})	—	—	—
155. 12-13	161 12-13	5975-5976	141 12-13
156 1-3	162. 1-3	5977-5979	142 1-3
404*	—	—	—
156 4-6	162. 4-6	5980-5982	142. 4-6
156. 7 ^{ab}	162 7 ^{ab}	5983 ^{ab}	142 6½
156 7 ^{cd} -9 ^{ab}	162. 7 ^{cd} -9 ^{ab}	5983 ^{cd} -5985 ^{ab}	142. 7½, 8½
156 9 ^{cd}	162 9 ^{cd}	5985 ^{cd}	142. 9
156. 10-16	162 10-16	5986-5992	142. 10-16
405*	—	—	142 16½
156. 17	162 17	5993	142. 17½
406*	—	—	142 18
156. 18-21	162. 18-21	5994-5997	142 19-22
—	—	—	142. 23†
156 22-26	162 22-26	5998-6002	142 24-28
157 1-2	163. 1-2	6003-6004	143 1-2
157. 3 ^{ab}	163 3 ^{ab}	6005 ^{ab}	143 3 ^{cd}
407* (subst, 3 ^{ab})	—	—	—
157 3 ^{cd}	163 3 ^{cd}	6005 ^{cd}	143. 3 ^{ab}
408*	—	—	—
157. 4-5	163 4-5	6006-6007	143 4-5
157. 6 ^{cd}	163 6 ^{cd}	6008 ^{cd}	143 6 ^{ab}

Crit Ed.	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed
409*	163 6 ^d -7 ^a	6008 ^d -6009 ^a	143 6 ^d , 6½ ^a
157 6 ^d	163 7 ^b	6009 ^b	143 6½ ^b
157 7-8 ^{ab}	163 7 ^{cd} -8	6009 ^{cd} -6010	143 7½, 8½ ^{ab}
410*	163 9-10 ^{ab}	6011-6012 ^{ab}	—
157 8 ^{cd}	163 10 ^{cd}	6012 ^{cd}	143 8½ ^{cd}
157 9	163 12	6014	143 10½ ^{cd} , 11½ ^{ab}
157 10	163 13	6015	143 9½
411*	163 11	6013	143 10½ ^{ab} , 11½ ^{cd}
157 11-17	163 14-20	6016-6022	143 12½-18½
412*	163 21	6023	—
157 18 ^{ab}	163 22 ^{ab}	6024 ^{ab}	143 19
157 18 ^{cd}	163 22 ^{cd}	6024 ^{cd} -6025	143 20
158 1-13	164 1-13	6026-6038	143 21-33
159 1-4	165 1-4	6039-6042	144 1-4
413*	165 5 ^{ab}	6043 ^{ab}	—
159 5	165 5 ^{cd}	6043 ^{cd} -6044 ^{ab}	144 5
159 6-10	165 6-10	6044 ^{cd} -6049 ^{ab}	144 6-10
159 11 ^{abcd}	165 11	6049 ^{cd} -6050 ^{ab}	144 11
159. 11 ^{cd}	165 12 ^{ab}	6050 ^{cd}	144 12 ^{ab}
159 12	165 12 ^{cd} -13 ^{ab}	6051	144 12 ^{cd} , 12½
159 13 ^{abcd}	165. 13 ^{cd} -14 ^{ab}	6052	144 13½
159 13 ^{cd}	165 14 ^{cd}	6053 ^{ab}	144 14
159 14-17	165 15-18	6053 ^{cd} -6057 ^{ab}	144 15-18
159 18 ^{ab}	165 19 ^{ab}	6057 ^{cd}	144 18½
159 18 ^{cd}	165 19 ^{cd} -20 ^{ab}	6058	144 19½
159 19	165 20 ^{cd} -21 ^{ab}	6059	144 20½
159 20 ^{abcd}	165 21 ^{cd} -22 ^{ab}	6060	144 21½
159 20 ^{cd}	165 22 ^{cd}	6061 ^{ab}	144 22½ ^{ab}
414*	165 22 ^{cd}	6061 ^{cd}	—
159 21	165 23	6062	144 22½ ^{cd} , 23
159 22-26 ^{cd}	165 24-28 ^{cd}	6063-6067	144 24-28
159 26 ^{cd}	165 28 ^{cd}	6068	144 28½
159 27-28	165 29-30	6069-6070	144 29½, 30½
159 29	165 31	6071	144 31, 31½
159. 30-31	165. 32-33	6072-6073	144. 32½, 33½
159. 32 ^{ab}	165. 34 ^{ab}	6074 ^{ab}	144 34½ ^{ab}
159 32 ^{cd}	165. 34 ^{cd}	6074 ^{cd}	144 36½ ^{cd}
159 33	165 35	6075	144 35½

Crnt. Ed.	Bom. Ed	Cal. Ed.	Madras Ed.
159. 32 ^{ab}	165 36 ^{ab}	6076 ^{ab}	144 36½ ^{ab}
159 34 ^{ac}	165 36 ^{ac}	6076 ^{ac}	144. 34½ ^{ac}
159. 35-38	165 37-40	6077-6080	144. 37½-40½
159 39 ^{abcd}	165. 41	6081	144. 41½
159 39 ^{ac}	165 42 ^{ab}	6082 ^{ab}	144 42½ ^{ab}
415*	—	—	—
159. 40	165. 42 ^{ac} -43 ^{ab}	6082 ^{ac} -6083 ^{ab}	144 42½ ^{ac} , 43
159 41-44	165 43 ^{ac} -47 ^{ab}	6083 ^{ac} -6087 ^{ab}	144. 44-47
159. 45 ^{abcd}	165. 47 ^{ac} -48 ^{ab}	6087 ^{ac} -6088 ^{ab}	144. 48
159. 45 ^{ac}	165 48 ^{ac}	6088 ^{ac}	144. 48½
159 46	165. 49	6089	144 49½
159 47	165 50-51 ^{ab}	6090	144. 50½
159 48 ^{ab}	165 51 ^{ac}	6091 ^{ab}	144 51
159. 48 ^{abcd}	165 52	6091 ^{ac} -6092 ^{ab}	144. 52
159 49-50 ^{ac}	165 53-54	6092 ^{ac} -6094 ^{ab}	144 53, 54
159 50 ^{ac}	165 55 ^{ab}	6094 ^{ac}	144. 55 ^{ab}
159. 51 ^{abcd}	165. 55 ^{ac} -56 ^{ab}	6095	144 55 ^{ac} -56 ^{ab}
159. 51 ^{ac}	165. 56 ^{ac}	6096 ^{ab}	144. 56 ^{ac}
416*	—	—	—
159 52	165 57	6096 ^{ac} -6097 ^{ab}	144 57
159. 53 ^{ab}	165 58 ^{ab}	6097 ^{ac}	144 57½
159. 53 ^{ac} -54 ^{ab}	165 58 ^{ac} -59 ^{ab}	6098	144. 58½
—	—	—	144. 59
159 54 ^{ac}	165. 59 ^{ac}	6099 ^{ab}	144. 59½
159 55	165 60	6099 ^{ac} -6100 ^{ab}	144 60½
159 56 ^{abcd}	165 61 ^{abcd}	6100 ^{ac} -6101 ^{ab}	144. 61½
159. 56 ^{ac}	165. 61 ^{ac}	6101 ^{ac}	—
417* (subst., 59 ^{ac})	—	—	144 62
159. 57	165 62	6102	144. 63
159 58 ^{ab}	165 63 ^{ab}	6103 ^{ab}	144 61 ^{ab}
418*	—	—	144 64 ^{ac}
159. 58 ^{abcd}	165 63 ^{abcd}	6103 ^{ac} -6104 ^{ab}	144. 65
159. 59-64	165. 64-69	6104 ^{ac} -6110 ^{ab}	144. 66-71
159 65 ^{abcd}	165 70 ^{abcd}	6110 ^{ac} -6111 ^{ab}	144. 72
159. 65 ^{ac}	165. 70 ^{ac}	6111 ^{ac}	144. 72½
159. 66-68	165. 71-73	6112-6114	144. 73½-75½
159. 69 ^{abcd}	165. 74	6115	144. 76, 76½
159. 69 ^{ac}	165. 75 ^{ab}	6116 ^{ab}	—

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
159 70-71 ^{cd}	165 75 ^{cd} -77 ^{ab}	6116 ^{cd} -6118 ^{ab}	144 77½, 78½
159 71 ^{ef}	165 77 ^{cd}	6118 ^{cd}	144 79
159 72	165 78	6119	144 80
160 1-12	166 1-12	6120-6131	145 1-12
419*	—	—	—
160 13-30 ^{cd}	166 13-30	6132-6149	145 13-30
160 30 ^{ef}	166 31 ^{ab}	6150 ^{ab}	145 30½
160 31	166 31 ^{cd} -32 ^{ab}	6150 ^{cd} -6151 ^{ab}	145 31½
160 32 ^{abc}	166 32 ^{cd} -33 ^{ab}	6151 ^{cd} -6152 ^{ab}	145 32½
160 32 ^{ef}	166 33 ^{cd}	6152 ^{cd}	145 33
160 33-40 ^{abc}	166 34-41	6153-6160	145 34-41
160 40 ^{ef}	166 42 ^{ab}	6161 ^{ab}	145 41½
160 41-45	166 42 ^{cd} -47 ^{ab}	6161 ^{cd} -6166 ^{ab}	145 42½-46½
160 46 ^{abc}	166 47 ^{cd} -48 ^{ab}	6166 ^{cd} -6167 ^{ab}	145 47½
160 46 ^{ef}	166 48 ^{cd}	6167 ^{cd}	145 48½ ^{ab}
160 47 ^{abc}	166 49	6168	145 48½ ^{cd} , 49½ ^{ab}
160 47 ^{ef}	166 50 ^{ab}	6169 ^{ab}	145 49½ ^{cd}
160 48	166 50 ^{cd} -51 ^{ab}	6169 ^{cd} -6170 ^{ab}	145 50½
160 49 ^{abc}	166 51 ^{cd}	6170 ^{cd} -6171 ^{ab}	145 51½
160 49 ^{ef}	166 52 ^{ab}	6171 ^{cd}	145 52
160 50-60	166 52 ^{cd} -63 ^{ab}	6172-6182	145 53-63
160 61	—	—	145 64
160 62-73 ^c	166 63 ^{cd} -75 ^{ab}	6183-6194 ^c	145 65-76 ^c
420*	—	—	—
160 73 ^d	166 75 ^b	6194 ^d	145 76 ^d
160 74-78	166 75 ^{cd} -80 ^{ab}	6195-6199	145 77-81
160 79 ^{abc}	166 80 ^{cd} -81 ^{ab}	6200	145 82
160 79 ^{ef}	166 81 ^{cd}	6201 ^{ab}	145 82½
160 80-83	166 82-85	6201 ^{cd} -6205 ^{ab}	145 83½-86½
421*	—	—	145 87
160 84 ^{ab}	166 86 ^{ab}	6205 ^{cd}	145 88 ^{ab}
422*	166 86 ^{cd}	6206 ^{abc}	—
160 84 ^c	—	—	145 88 ^c
160 84 ^d	166 86 ^f	6206 ^d	145 88 ^d
160 85-87	166 87-89	6207-6209	145 89-91
161 1-8 ^{cd}	167 1-8	6210-6217	146 1-8
161 8 ^{ef}	167 9 ^{ab}	6218 ^{ab}	146 9 ^{ab}
423*	167 9 ^{cd}	6218 ^{cd}	146 9 ^{cd}

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed.
161 9	167 10	6219	146 10
161. 10-12	167 11-13	6220-6222	146 15 ^{cd} -18 ^{ab}
161. 13-16	167 14-17	6223-6226	146 11-14
424*	—	—	146. 15 ^{ab}
161 17	167. 18	6227	146 18 ^{cd} , 18½
161. 18	167 19	6228	146 19½
161 19 ^{abcd}	167 20 ^{abcd}	6229	146 20, 21 ^{ab}
161 19 ^{ef}	167 20 ^{ef}	6230	146. 21 ^{cd}
161. 20-28	167 21-29	6231-6239	146 22-30
161 29 ^{ab}	167 30 ^{ab}	6241 ^{ab}	146 31 ^{ab}
161 29 ^{cd}	167 30 ^{cd}	6240 ^{ab}	146 31 ^{cd}
161 30 ^{ab}	167 31 ^{ab}	6240 ^{cd}	146 32 ^b
161 30 ^{cd}	167 31 ^{cd}	6241 ^{cd}	146 32 ^{cd}
161 31-35	167 32-36 ^{cd}	6242-6246	146 33-37
425*	167 36 ^{ef} -37	6247-6248	—
161 36	167 38	6249	146 38
161 37 ^a	167 39 ^a	6250 ^a	—
161 37 ^{bcd}	167 39 ^{bcd}	6250 ^{bcd}	146. 39 ^{abc}
161 38 ^{ab}	167. 40 ^{ab}	6251 ^{ab}	146 39 ^d , 40 ^a
426*	—	—	—
161 38 ^{cd}	167 40 ^{cd}	6251 ^{cd}	146. 40 ^{bc}
427*	—	—	146. 40 ^d
161. 39-40	167. 41-42	6252-6253	146 41-42
161 41 ^{abcd}	167. 43 ^{abcd}	6254	146 43
161 41 ^{ef}	167 43 ^{ef}	6255 ^{ab}	146 44 ^{ab}
161. 42	167 44	6255 ^{cd} -6256 ^{ab}	146 45½
161 43	167 45	6256 ^{cd} -6257 ^{ab}	146 44 ^{cd} , 44½
161 44-45	167. 46-47	6257 ^{cd} -6259 ^{ab}	146 46½, 47½
161 46 ^{ab}	167 48 ^{ab}	6259 ^{cd}	146 48½ ^{ab}
161 46 ^{cd}	167 48 ^{cd}	6260	146 48½ ^{cd}
428*	—	—	—
161 47-48 ^{cd}	167. 49-50	6261-6262	146 49½, 50½
429*, 1	167. 51 ^a	6263 ^a	146 51½ ^a
429*, 2	167 51 ^b	6263 ^b	—
161 48 ^c	167. 51 ^c	6263 ^c	146 51½ ^b
430*	—	—	146 51½ ^c
161 48 ^d	167. 51 ^d	6263 ^d	146. 51½ ^d
431*	—	—	—

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
162 1-17 ^{ab}	168 1-17 ^{ab}	6264-6280 ^{ab}	147 1-17 ^{ab}
162 17 ^{cd}	168 18 ^{ab}	6281 ^{ab}	147 17 ^{cd}
162 18	168 18 ^{cd} -19 ^{ab}	6281 ^{cd} -6282 ^{ab}	147 18
162 19 ^{ab}	168 17 ^{cd}	6280 ^{cd}	147 19 ^{ab}
162 19 ^{cd}	168 19 ^{cd}	6282 ^{cd}	147 19 ^{cd}
162 20	168 20	6283	147 19½, 20½ ^{ab}
162 21 ^{abc}	168 21 ^{abc}	6284	147 20½ ^{cd} , 21½ ^{ab}
162 21 ^{ef}	168 21 ^{ef}	6285 ^{ab}	147 21½ ^{cd}
162 22	168 22	6285 ^{cd} -6286 ^{ab}	147 22½
162 23 ^{ab-cd}	168 23	6286 ^{cd} -6287 ^{ab}	147 23½
162 23 ^{ef}	168 24 ^{ab}	6287 ^{cd}	147 24
162 24-25	168 24 ^{cd} -26 ^{ab}	6288-6289	147 25, 26
432*	—	—	—
162 26 ^{abc}	168 26 ^{cd} -27 ^{ab}	6290	147 27
162 26 ^{ef}	168 27 ^{cd}	6291	147 27½
162 27-33	168 28-34	6292-6298	148 1-7
162 34 ^{abc}	168 35	6299	148 8
162 34 ^{ef}	168 36 ^{ab}	6300 ^{ab}	148 8½
162 35-39 ^{cd}	168 36 ^{cd} -41 ^{ab}	6300 ^{cd} -6305 ^{ab}	148 9½-13½
162 39 ^{ef}	168 41 ^{cd}	6305 ^{cd}	148 14
162 40-46	168 42-48	6306-6312	148 15-21
433*	—	—	—
162 47-49	168 49-51	6313-6315	148 22-24
434*	—	—	—
435*	168 52	6316	—
163 1-8 ^{cd}	169 1-8 ^{cd}	6317-6324	148 25-32
163 8 ^{ef}	169. 8 ^{ef}	6325 ^{ab}	148 33 ^{ab}
163 9 ^{abc}	169 9	6325 ^{cd} -6326 ^{ab}	148 33 ^{cd} , 34 ^{ab}
163 9 ^{ef}	169 10 ^{ab}	6326 ^{cd}	148 34 ^{cd}
163 10-14 ^{cd}	169 10 ^{cd} -15 ^{ab}	6327-6331	148 35-39
163 14 ^{ef}	169 15 ^{cd}	6332 ^{ab}	148 39½
163 15 ^{abc}	169 16 ^{abc}	6332 ^{cd} -6333 ^{ab}	148 40½
163 15 ^{ef}	169 16 ^{ef}	6333 ^{cd}	148 41
163 16-23	169 17-24	6334-6341	148 42-49
164 1-13	170 1-13	6342-6354	148 50-62
164 14	170 14	6355	148 62½, 63
164 15-19	170 15-19	6356-6360	148 64-68
436*	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
164. 20-23 ^{ab}	170. 20-23 ^{ab}	6361-6364 ^{ab}	148 69-71, 71½
437*	—	—	—
164 23 ^{cd} -24 ^{ab}	170 23 ^{cd} -24 ^{ab}	6364 ^{cd} -6365 ^{ab}	148. 72½
164. 24 ^{cd}	170. 24 ^{cd}	6365 ^{cd}	148. 73
164 25-26	170 25-26	6366-6367	148. 74-75
165 1	171 1	6368	148. 76
165. 2 ^{ab}	171 2 ^{ab}	6369 ^{ab}	148. 77 ^{ab}
438*	—	—	148. 77 ^{cd}
165 2 ^{cd}	171 2 ^{cd}	6369 ^{cd}	148 77½
165 3-9	171 3-9	6370-6376	148 78½-84½
439*	171. 10	6377	—
165 10-13 ^{ab}	171 11-14 ^{ab}	6378-6381 ^{ab}	148 85½-88½ ^{ab}
440*	171 14 ^{cd} -15	6381 ^{cd} -6382	—
165 13 ^{cd}	171 16 ^{ab}	6383 ^{ab}	148 88½ ^{cd}
165. 14-18	171. 16 ^{cd} -21 ^{ab}	6383 ^{cd} -6388 ^{ab}	148. 89½-98½
165 19 ^{ab}	171. 21 ^{cd}	6388 ^{cd}	148 94
165 19 ^{cd,ef}	171. 22	6389	148 95
165 20-23	171. 23-26	6390-6393	148. 96-99
165. 24 ^{ab}	171 27 ^{ab}	6394 ^{ab}	148. 99½
165. 24 ^{cd} -25 ^{ab}	171 27 ^{cd} -28 ^{ab}	6394 ^{cd} -6395 ^{ab}	148 100½
165 25 ^{cd}	171 28 ^{cd}	6395 ^{cd}	148 101
165. 26-27	171 29-30	6396-6397	148 102-103
441*	—	—	—
442*, 1	—	—	148 104 ^{ab}
442*, 2	—	—	—
442*, 3	—	—	148. 104 ^{cd}
165 28 ^{ab}	171 31 ^{ab}	6398 ^{ab}	—
165. 28 ^{cd,ef}	171 31 ^{cd} -32 ^{ab}	6398 ^{cd} -6399 ^{ab}	148 105
165. 29-30	171 32 ^{cd} -34 ^{ab}	6399 ^{cd} -6401 ^{ab}	148 106, 107
165. 31 ^{ab}	171. 34 ^{cd}	6401 ^{cd}	148. 108 ^{ab}
165 31 ^{cd}	171 35	6402	148. 108 ^{cd}
166 1-3	172 1-3	6403-6405	148. 109-111
166. 4 ^{ab}	172. 4 ^{ab}	6406 ^{ab}	148 112 ^{ab}
443*	—	—	—
166. 4 ^{cd}	172 4 ^{cd}	6406 ^{cd}	148 112 ^{cd}
444*	—	—	148 113
166. 5 ^{ab}	172. 5 ^{ab}	6407 ^{ab}	148 113½
166. 5 ^{cd} -6 ^{ab}	172. 5 ^{cd} -6 ^{ab}	6407 ^{cd} -6408 ^{ab}	148. 114½

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal. Ed	Madras Ed
445*	—	—	—
166 6 ^{cd}	172 6 ^{cd}	6408 ^{cd}	148 115½ ^{ab}
166 7	172 7	6409	148 115½ ^{cd} , 116
166. 8-9	172 8-9	6410-6411	148 117, 118
166 10 ^{ab}	172 10 ^{ab}	6412 ^{ab}	148 118½
166 10 ^{cd}	172 10 ^{cd} -11 ^{ab}	6412 ^{cd} -6413 ^{ab}	148 119½
166 11 ^{ab}	172 11 ^{cd}	6413 ^{cd}	148 120½ ^{ab}
166 11 ^{cd}	172. 12 ^{ab}	6414 ^{ab}	—
166 12-13	172 12 ^{cd} -14 ^{ab}	6414 ^{cd} -6416 ^{ab}	—
166 14 ^{ab}	172 14 ^{cd}	6416 ^{cd}	—
166 14 ^{cd}	172 15	6417	—
166 15-17 ^{cd}	172 16-18	6418-6420	—
166 17 ^{cd}	172 19 ^{ab}	6421 ^{ab}	—
166 18-23	172 19 ^{cd} -24 ^{cd}	6421 ^{cd} -6427 ^{ab}	—
166 24-25 ^{ab}	172 25-26 ^{ab}	6427 ^{cd} -6428	—
166 25 ^{cd}	172 26 ^{cd}	6429	—
446* 1 †	—	—	148 120½ ^{cd}
446*, 2-11	—	—	148 121½-125½
446*, 12	—	—	148. 126
446*, 13-14	—	—	148 127
446*, 15	—	—	148. 127½
446*, 16-31	—	—	148 128½-135½
167 1-11 ^{cd}	173 1-11	6430-6440	—
167 11 ^{cd}	173 12 ^{ab}	6441 ^{ab}	—
167 12 ^{ab}	173 12 ^{cd}	6441 ^{cd}	—
167 12 ^{cd}	173 13 ^{ab}	6442 ^{ab}	—
167. 13-14	173 13 ^{cd} -15 ^{ab}	6442 ^{cd} -6444 ^{ab}	—
167 15 ^{ab}	173 15 ^{cd}	6444 ^{cd}	—
447* (subst, 15 ^{ab})	—	—	—
167 15 ^{cd}	173 16 ^{ab}	6445 ^{ab}	—
167 16	173 16 ^{cd}	6445 ^{cd} -6446 ^{ab}	—
167 17 ^{ab}	173. 17	6446 ^{cd} -6447 ^{ab}	—
167 17 ^{cd}	173 18 ^{ab}	6447 ^{cd}	—
167 18 ^{ab}	173 18 ^{cd} -19 ^{ab}	6448	—
167 18 ^{cd}	173. 19 ^{cd}	6449 ^{ab}	—
167. 19-21 ^{cd}	178. 20-22	6449 ^{cd} -6452 ^{ab}	—

† The whole star-passage is subst for 12 166 11^{cd}-25^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
448*	173. 23 ^{ab}	6452 ^{ed}	—
167. 21 ^{o'}	173. 23 ^{ed}	6453 ^{ab}	—
449*, 1-4 †	—	—	148. 186½, 144½
449*, 5	—	—	148. 145
450*	—	—	—
449*, 6	—	—	148 145½
449*, 7	—	—	148. 146½ ^{ab}
451*	—	—	—
449*, 8-9	—	—	148 146½ ^{ed} , 147
449*, 10-11	—	—	148 148
449*, 12-13	—	—	148. 148½, 149½ ^{ab}
—	—	—	148 149½ ^{ed}
449*, 14-17	—	—	148 137½, 138½
449*, 18	—	—	148. 139
449*, 19-20	—	—	148 140
449*, 21	—	—	148 140½
449*, 22	—	—	148. 141 (= 150)
449*, 23	—	—	148. 142 ^{ab} (= 151 ^{ab})
452*	—	—	148. 142 ^{ed} , 142½
453*	—	—	—
449*, 24-26	—	—	148. 151 ^{ed} , 152
449*, 27	—	—	148 152½
449*, 28-29	—	—	148 153½
449*, 30-31	—	—	148 143½ (= 154½)
449*, 32-35	—	—	148 155½, 156½
454*	—	—	—
449*, 36-43	—	—	148 157½-160½
167 22	173 24	6453 ^{ed} -6454 ^{ab}	148 161½
167 23 ^{ab}	173 25 ^{ab}	6454 ^{ed}	148 162½ ^{ab}
167. 23 ^{ed}	173 25 ^{ed}	6455	148. 162½ ^{ed}
167 24	173. 26	6456	148. 163½

† The whole star passage 449* is subst. for 12 167. 1-21

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Calcutta, and Madras (P P S Sastri's) Editions

Śāntiparvan Mokṣadharmā

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
455*	Introductory mantra	—	—
456*	—	—	—
168 1-5	174 1-5	6457-6461	149 1-5 ¶
168 6-12	174 6-12	6462-6468	163 1-8
457*	—	—	163 9
168 13 ^{ab}	174 13 ^{ab}	6469 ^{ab}	163 10 ^{ab}
458*	174 13 ^{cd}	6469 ^{cd}	—
459*	—	—	163 10 ^{cd} -11 ^{ab}
168 13 ^{cd}	174 14 ^{ab}	6470 ^{ab}	163 11 ^{cd}
168 14	174 14 ^{cd}	6470 ^{cd} -6471 ^{ab}	163 12
168 15-18 ^{ab}	174 15-18	6471 ^{cd} -6475 ^{ab}	163 13-16
168 18 ^{cd}	174 19 ^{ab}	6475 ^{cd}	163 17 ^{ab}
460*	174 19 ^{cd}	6476 ^{ab}	—
168 19	174 20	6476 ^{cd} -6477 ^{ab}	163 17 ^{cd} , 17½
461*, 1-2	174 21 ^{ab}	6477 ^{cd} ± 6478 ^{ab}	—
461*, 3-19	174 21 ^{cd} -29	6478 ^{cd} -6486 ^{ab}	—
168 20-25	174 29-34	6486 ^{cd} -6492 ^{ab}	163 18½-23½
462*	—	—	163 24½
168 26-33 ^{ab}	174 35-42 ^{ab}	6492 ^{cd} -6499	163 25½-32½ ^{ab}
463*	—	—	—
168 33 ^{cd} -34	174 42 ^{cd} -43	6500-6501 ^{ab}	163 32½ ^{cd} , 33½
168 35-39 ^{cd}	174 45-49	6502 ^{cd} -6507 ^{ab}	163 34½-38½
168 39 ^{cd}	174 50 ^{ab}	6507 ^{cd}	163 39½ ^{ab}
464*	174 50 ^{cd}	6508 ^{ab}	163 39½ ^{cd}
168 40	174 51	6508 ^{cd} -6509 ^{ab}	163 40½
168 41	174 44	6501 ^{cd} -6502 ^{ab}	163 41½
168 42-47	174 52-57	6509 ^{cd} -6515	163 42½-47½
—	—	—	163 48
168 48-53	174 58-63	6516-6521	163 49-54
169 1-9	175 1-9 †	6522-6530 †	164 1-9
465*	175 10 ^{ab}	6531 ^{ab}	—
169 10	175 10 ^{cd}	6531 ^{cd} -6532 ^{ab}	164, 10

† Bom. ed by 175-277[6]

‡ Cal 6522-6561-9928-9966

¶ Of Note to 12 168 6 (p 2148).

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
169 11 ^{ab}	175. 11 ^{ab}	6532 ^{ad}	164. 11 ^{ab}
169. 11 ^{cd}	175. 12 ^{ab}	6533 ^{cd}	164. 11 ^{cd}
466*	—	—	164 12, 13 ^{ab}
169 11 ^{ef}	175 11 ^{cd}	6533 ^{ab}	164. 13 ^{cd}
169 12 ^{ab}	175 12 ^{cd}	6534 ^{ab}	—
169. 12 ^{cd}	175 13	6534 ^{cd} -6535 ^{ab}	164. 14
169 13-14 ^{cd}	175 14-15	6535 ^{cd} -6537 ^{ab}	164. 15, 16
467*	—	—	—
169. 14 ^{ef}	175. 16 ^{ab}	6537 ^{cd}	164 17 ^{ab}
468*	—	—	164. 17 ^{cd} , 17½
169. 15	175. 16 ^{cd}	6538	164 18½
169 16-20	175. 17-21	6539-6543	164. 19½-23½
469*	175 22	6544	164 24½
470*	—	—	164. 25½
169 21-37	175. 23-39	6545-6561	164. 26½-42½
170 1-17 ^{cd}	176 1-17	6562-6578	165. 1-17
170 17 ^{ef}	176. 18 ^{ab}	6579 ^{ab}	165. 17½
170. 18	176 18 ^{cd}	6579 ^{cd} -6580 ^{ab}	165. 18½
170. 19-23	176. 19-23	6580 ^{cd} -6585	165. 19½-23½
171. 1-11	177. 1-11	6586-6596	166. 1-11
471*	—	—	—
171. 12-20	177. 12-20	6597-6605	166. 12-20
472*	—	—	—
171 21 ^{ab}	177. 21 ^{ab}	6606 ^{ab}	166 21 ^{ab}
473*	—	—	166 21 ^{cd}
171. 21 ^{cd}	177 21 ^{cd}	6606 ^{cd}	166. 21½
171 22-54	177. 22-54	6607-6639	166. 22½-54½
171 55 ^{ab}	178 1 ^{ab}	6640 ^{ab}	166. 55½ ^{ab}
474* (subst., 55 ^{ab})	—	—	—
171 55 ^{cd}	178 1 ^{cd}	6640 ^{cd}	166 55½ ^{cd}
171 56	178 2	6641	166 56½
171 57 ^a	178 3 ^a	6642 ^a	166. 57½ ^a
—	—	—	166 57½ ^{bc}
171. 57 ^{bcd}	178 3 ^{bcd}	6642 ^{bcd}	166. 57½ ^{cd} , 58
171. 58	178. 4	6643	166 58½, 59
171. 59-61	178 5-7	6644-6646	166. 60-62
475*	178. 8-13	6647-6652	—
172. 1-34	179. 1-34	6653-6686	167. 1-34

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
476*	—	—	167 35
172 35-37	179 35-37	6687-6689	167 36-38
173 1-5	180 1-5	6690-6694	168 1-5
173 6	180 6	6695	168 5½, 6
173 7-10	180 7-10	6696-6699	168 7-10
173 11 ^{ab}	180 11 ^{ab}	6700 ^{ab}	168 10½
—	180 11 ^{cd} ± 180-11 ^{ab}	6700 ^{cd} ± 6700 ^{ab}	—
173 11 ^{cd}	180 12 ^{ab}	6701 ^{ab}	168 11½ ^{ab}
173 12	180 12 ^{cd} -13 ^{ab}	6701 ^{cd} -6702 ^{ab}	168 11½ ^{cd} , 12½ ^{ab}
477*	180 13 ^{cd}	6702 ^{cd}	168 12½ ^{cd}
173 13-27	180 14-28	6703-6717	168 13½-27½
478*	180 29	6718	—
173 28-43	180 30-45 ^{abcd}	6719-6734	168 28½-43½
479*	180 45 ^{ef}	6735 ^{ab}	—
173 44-52	180 46-54	6735 ^{cd} -6744	168 44½-52½
174 1	181 1 †	6745 ‡	169 1 ¶
480*	—	—	—
174 2-17 ^{ab}	181 2-17 ^{ab}	6746-6761 ^{ab}	169 2-17 ^{ab}
481*	—	—	169 17 ^{cd} , 18 ^{ab}
174 17 ^{cd} -20	181 17 ^{cd} -20	6761 ^{cd} -6764	169 18 ^{cd} -21
175 1-6	182 1-6	6765-6770	170 1-6
—	—	—	170 7=170 1
175 7-10	182 7-10	6771-6774	170 8-11
482*	—	—	—
483*	—	—	170 12-13
175 11-13 ^{ab}	182 11-13 ^{ab}	6775-6777 ^{ab}	170 14-16 ^{ab}
484*	182 13 ^{cd}	6777 ^{cd}	—
175 13 ^{cd}	182 14 ^{ab}	6778 ^{ab}	170 16 ^{cd}
175 14	182 14 ^{cd} ¶	6778 ^{cd} -6779 ^{ab}	170 17
175 15-31 ^{cd}	182 15-31	6779 ^{cd} -6796	170 18-34
175 31 ^{ef}	182 32 ^{ab}	6797 ^{ab}	170 34½
175 32 ^{abcd}	182 32 ^{cd} -33 ^{ab}	6797 ^{cd} -6798 ^{ab}	170 35½
175 32 ^{ef}	182 33 ^{cd}	6798 ^{cd}	170 36½ ^{ab}
175 33	182 34	6799	170 36½ ^{cd} , 37
175 34-37	182 35-38	6800-6803	170 38-41
176 1	183 1	6804	—

† Bom. adhy 181-323[2]

‡ Cal. 6745-6764-12138-12157

¶ Madras adhy 169-308.

Crit. Ed.	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
485* (subst , 1)	—	—	171 1
176 2-17	183 2-17	6805-6820	171 2-17
177 1-9	184 1-9	6821-6829	172. 1-9
177 10	184 10	6830	172 18
177 11-16	184 11-16	6831-6836	172 11-16
177. 17	184 17	6837	172 10
177 18	184 18	6838	172 17
177 19-26	184 19-26	6839-6846	172 19-26
486*	184 27 ^{ab}	6847 ^{ab}	172 27½ ^{ab}
487*	—	—	172 26½, 27½ ^{cd}
177 27-28	184 27 ^{cd} -29 ^{ab}	6847 ^{cd} -6849 ^{ab}	172. 28, 29, 29½
—	184 29 ^{cd} ± 26 ^{cd}	6849 ^{cd} ± 6846	—
177 29	184 30	6850	172 30, 31 ^{ab}
177 30 ^{ab}	184 31 ^{ab}	6851 ^{ab}	172 31 ^{cd}
177 30 ^{cd} /	184 31 ^{cd} -32 ^{ab}	6851 ^{cd} -6852 ^{ab}	172 32
177. 31-32 ^{cd}	184 32 ^{cd} -34 ^{ab}	6852 ^{cd} -6854 ^{ab}	172 33, 34
177 32 ^{cd}	184 35 ^{ab}	6855 ^{ab}	172. 34½
177 33 ^{ab}	184 35 ^{cd}	6857 ^{ab}	—
177 33 ^{cd}	184. 36 ^{ab}	6855 ^{cd}	172 35
177 34 ^{ab}	184 34 ^{cd}	6854 ^{cd}	172 36 ^{cd}
177 34 ^{cd}	184. 36 ^{cd}	6856 ^{ab}	172 36 ^{ab}
488*	184 37 ^{ab}	6856 ^{cd}	—
177 34 ^{cd}	184 37 ^{cd}	6857 ^{cd}	172. 36½
177. 35	184 38	6858	172. 37½
489*	—	—	—
177 36-37	184 39-40	6859-6860	172 38½, 39½
490*	184. 41-42 ^{ab}	6861-6862	—
177 38-39	184 42 ^{cd} -44 ^{ab}	6863-6864	172 40½, 41½
491*	184 44 ^{cd}	6865	—
178 1-17	185 1-17	6866-6882	173 1-17
179 1-6 ^{ab}	186 1-6 ^{ab}	6883-6888 ^{ab}	174 1-6 ^{ab}
179 6 ^{cd}	186 6 ^{cd}	6888 ^{cd}	—
492* (subst , 6 ^{cd})	—	—	174. 6 ^{cd}
179. 7-15	186 7-15	6889-6897	174 7-15
180 1-4	187 1-4	6898-6901	175 1-4
493*	—	—	175 5 ^{ab}
180. 5	187. 5	6902	175. 5 ^{cd} , 5½
180. 6-9 ^{cd}	187. 6-9 ^{cd}	6903-6906	175. 6½-9½

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
180 9 ^{er}	187 9 ^{er}	6907 ^{ab}	175 10
180 10	187 10	6907 ^{cd} -6908	175 11
180 11-14	187 11-14	6909-6912	175 12-15
180 15	187 15	6913	175 17
180 16-17	187 16-17	6914-6915	175 18-19
180 18	187 18	6916	175 16
180 19-22	187 19-22	6917-6920	175 20-23
494*	187 23	6921	—
180 23-24	187 24-25	6922-6923	175 24-25
495*	—	—	—
180 25-30	187 26-31	6924-6929	175 26-31
181 1-20	188 1-20	6930-6949	176 1-20
182 1-9	189 1-9	6950-6958	177 1-9
496*	189 10	6959 ^{ab}	—
182 10-12 ^{ab}	189 11-13 ^{ab}	6959 ^{cd} -6961	177 10, 11, 12 ^{ab}
182 12 ^{cd}	189 16 ^{ab}	6965 ^{ab}	177 15 ^{ab}
182 13	189 13 ^{cd^{er}}	6962	177 12 ^{cd} , 12 ¹ ₂
182 14-15	189 14-15	6963-6964	177 13 ¹ ₂ , 14 ¹ ₂
182 16 ^{ab}	189 16 ^{cd}	6965 ^{cd}	177 15 ¹ ₂ ^{cd}
182 16 ^{cd^{er}}	189 17	6966	177 16 ¹ ₂
182 17	189 18	6967	177 17 ¹ ₂
183 1-4	190 1-4	6968-6971	178 1-4
183 5 ¹⁻²	190 5	6972	178 5
183 6-8	190 6-8	6973-6975	178 6-8
183 9 ¹⁻⁴	190 9	6976	178 9-12
183 10 ¹⁻³	190 10	6977	178 13-19
183 10 ^o	190 11 ¹	6978 ¹	178 20 ¹
183 11 ¹⁻⁶	190 11 ²⁻⁶	6978 ²⁻⁶	178 20 ²⁻²⁷
183 12 ¹⁻³	190 12	6979	178 28-30
183 13-16	190 13-16	6980-6983	178 31-34
184 1-4	191 1-4	6984-6987	179 1-4
184 5	191 5	6988	179 6
184 6	191 6	6989	179 5
184 7	191 7	6990	179 7
184 8 ¹⁻³	191 8	6991	179 8-10
184 9	191 9	6992	179 11-12
184 10 ¹⁻⁶	191 10	6993	179 13-18
184. 11 ¹⁻²	191. 11	6994	179 19-20

Crit Ed	Bom Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed
184 12	191. 12	6995	179. 21, 22
184 13 ¹⁻²	191 13	6996	179 23
184 14-15	191 14-15	6997-6998	179 24-26
184 16	191 16	6999	179 27
—	—	—	179. 28
184 17-18	191. 17-18	7000-7001 †	179 29, 30
185 1 ¹⁻²	192. 1	7003	180 1-3
—	—	—	180 4
185 2	192 2	7004	180. 5
185 3 ¹⁻²	192 3	7005	180. 3 ^a †
185 4-11 ^{ed}	192. 4-11 ^{ed}	7006-7013	180. 4 ^a , 5 ^a , 6-11
185 11 ^{ef}	192. 11 ^{ef}	7014 ^{ab}	180 12 ^{ab}
185 12 ^{abc^d}	192. 12	7014 ^{cd} -7015 ^{ab}	180 12 ^{cd} -13 ^{ab}
185 12 ^{ef}	192 13 ^{ab}	7015 ^{cd}	180. 13 ^{ed}
185 13	192. 13 ^{cd} -14 ^{ab}	7016	180. 14
185 14	192 14 ^{cd^{ef}}	7017	180. 15
185 15-18	192. 15-18	7018-7021	180. 16-19
—	192 19 ^{ab} ± 16 ^{ab}	7022 ^{ab} ± 7019 ^{ab}	—
185 19	192 19 ^{cd^{ef}}	7022 ^{cd} -7023 ^{ab}	180. 20
185 20-27	192. 20-27	7023 ^{cd} -7031	180 21-28
186. 1-3	193. 1-3	7032-7034	181. 1-3
497*	—	—	—
186 4-12	193. 4-12	7035-7043	181. 4-12
498*	193. 13	7044	—
186. 13-19	193 14-20	7045-7051	181 13-19
499*	193. 21 ^{ab}	7052 ^{ab}	—
186. 20	193. 21 ^{cd^{ef}}	7052 ^{cd} -7053 ^{ab}	181 20
186. 21-27 ^{ab}	193. 22-28 ^{ab}	7053 ^{cd} -7059	181. 21-27 ^{ab}
500*	193 28 ^{ed}	7060 ^{ab}	—
186 27 ^{ed}	193. 28 ^{ef}	7060 ^{ed}	181. 27 ^{ed}
501*	—	—	—
186 28-32	193 29-33	7061-7065	181 28-32
187 1	194. 1	7066	182. 1
502*	194. 2	7067	182 2
187 2	194. 3	7068	182. 3
503*	194. 4 ^{ab}	7069 ^{ab}	—

† 7002 om in counting

‡ 180. 3-5, repeated in counting

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
187 3	194 4 ^{der}	7069 ^{cd} -7070 ^{ab}	182. 4
504*	—	—	—
187 4-6	194 5-7	7070 ^{cd} -7073 ^{ab}	182 5-7
505*	—	—	—
187 7-10 ^{ab}	194 8-11 ^{ab}	7073 ^{cd} -7076	182 8-11 ^{ab}
—	—	—	182 11 ^{cd} -13 ^{ab}
187 10 ^{cd}	194 11 ^{cd}	7077 ^{ab}	182 13 ^{cd}
187 11-12	194 12-13	7077 ^{cd} -7079 ^{ab}	182 14, 15
506*	—	—	182 16, 17
187 13-17 ^{ab}	194 14-18 ^{ab}	7079 ^{cd} -7083 ^{cd}	182 18-22 ^{ab}
507* = 187. 19 ^{cd}	—	—	182 22 ^{cd}
187 17 ^{cd}	194 18 ^{cd}	7084 ^{ab}	—
187 18-19 ^{ab}	194 19-20 ^{ab}	7084 ^{cd} -7085	182 23, 24 ^{ab}
187 19 ^{cd} = 507*	194 20 ^{cd}	7086 ^{ab}	= 182 22 ^{cd}
187 20	194 21	7086 ^{cd} -7087 ^{ab}	182 24 ^{cd} , 24½
187 21 ^{ab}	194 22 ^{ab}	7087 ^{cd}	182 25½ ^{ab}
—	—	—	182 25½ ^{cd}
187 21 ^{cd} -24 ^{ab}	194 22 ^{cd} -25 ^{ab}	7088-7090	182 26½ ^{ab} -28½
187 24 ^{cd}	194. 25 ^{cd}	7091 ^{ab}	182 29
187. 25 ^{ab}	194 26 ^{ab}	7091 ^{cd}	182 31 ^{ab}
187. 25 ^{cd}	194 27 ^{ab}	7092 ^{ab}	182 31 ^{cd}
187 26 ^{ab}	194 27 ^{cd}	7092 ^{cd}	182 41½ ^{ab}
187 26 ^{cd}	194 28 ^{ab}	7093 ^{ab}	182 32 ^{ab}
508*	194 26 ^{cd}	—	182 41½ ^{cd}
187 27-28	194 28 ^{cd} -30 ^{ab}	7093 ^{cd} -7095 ^{ab}	182 32 ^{cd} , 33, 34 ^{ab}
187 29	194 30 ^{der}	7095 ^{cd} -7096 ^{ab}	182 34 ^{cd} , 34½
187 30-35	194 31-36	7096 ^{cd} -7102 ^{ab}	182 35½-40½
187 36	194 37	7102 ^{cd} -7103 ^{ab}	182 30
187 37-53 ^{ab}	194 38-54 ^{ab}	7103 ^{cd} -7119	182 42½-58½ ^{ab}
509*	194 54 ^{cd}	7120 ^{ab}	182 58½ ^{cd}
187. 53 ^{cd}	194 55	7120 ^{cd}	182 59
187 54-57 ^{ab}	194 56-59 ^{ab}	7121-7124 ^{ab}	182 60-63 ^{ab}
510*	—	—	—
187 57 ^{cd} -59	194 59 ^{cd} -61	7124 ^{cd} -7126	182 63 ^{cd} -65
511*	194 62	7127 ^{ab}	—
187. 60	194 63	7127 ^{cd} -7128	182 66
188 1-22	195 1-22	7129-7150	183 1-22
189. 1-6	196. 1-6	7151-7156	184 1-6

Crit. Ed	Bom. Ed.	Cal Ed	Madras Ed
511A*	196 7 ^{ab}	7157 ^{ab} = 7158 ^{cd}	—
512*	—	—	—
189 7 ^{abcd}	196. 7 ^{cd}	7157 ^{cd} -7158 ^{ab}	184. 7
—	196. 8 ^{ab} ± 7 ^{cd}	7158 ^{cd} = 7157 ^{ab}	—
189. 7 ^{ef}	196. 8 ^{cd}	7159 ^{ab}	184. 7½
189. 8 ^{ab}	196. 9 ^{ab}	7159 ^{cd}	184. 8½ ^{ab}
513*	—	—	—
189 8 ^{cd}	196 9 ^{cd}	7160 ^{ab}	184. 8½ ^{cd}
189. 9-10	196 10-11	7160 ^{cd} -7162 ^{ab}	184. 9½, 10½
189 11 ^{ab}	196. 12 ^{ab}	7162 ^{cd}	184 11½ ^{ab}
514*	—	—	—
189 11 ^{cd}	196 12 ^{cd}	7163 ^{ab}	184 11½ ^{cd}
189 11 ^{ef}	196. 13	7163 ^{cd}	184 12½ ^{ab}
189 12	196 14	7164	184 12½ ^{cd} , 13½ ^{ab}
189 13	196 15	7165	184. 13½ ^{cd} , 14
189 14-15 ^{ab}	196 16-17 ^{ab}	7166-7167 ^{ab}	184. 15, 16 ^{ab}
515*	—	—	—
189 15 ^{cd} -19	196 17 ^{cd} -21	7167 ^{cd} -7171	184. 16 ^{cd} -20
516*	—	—	—
189 20-21	196 22-23	7172-7173	184 21, 22
190 1-13	197. 1-13	7174-7186	185 1-13
191 1-9	198. 1-9	7187-7195	186. 1-9
517*	—	—	—
191 10-11	198 10-11	7196-7197	186. 10-11
192 1-3	199. 1-3	7198-7200	187. 1-3
518*	—	—	—
192. 4-8	199. 4-8	7201-7205	187. 4-8
519*	—	—	—
192 9-15	199 9-15	7206-7212	187 9-15
192. 16 ^{abcd}	199 16	7213	187 16
192. 16 ^{ef}	199. 17 ^{ab}	7214	187 16½
192. 17	199 17 ^{cd} -18 ^{ab}	7215	187. 17½
520*	199. 18 ^{cd}	7216 ^{ab}	—
192 18 ^{ab}	199. 19 ^{ab}	7216 ^{cd}	187 18½ ^{ab}
192 18 ^{cd}	199 19 ^{cd}	7217	187 18½ ^{cd}
192 19-22	199. 20-23	7218-7221	187. 19½-22½
521*	—	—	—
192. 23-26	199. 24-27	7222-7225	187. 23½-26½

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed
522*	—	—	—
192 27-33	199 28-34	7226-7232	187 27½-33½
523*	—	—	187 34½, 35½
192 34-40 rd	199 35-41 rd	7233-7239	187 36½-42½
192 40 th	199. 41 th	7240	187 43
192 41-52 nd	199 42-53 nd	7241-7252 nd	187 44-55 nd
524*	199 53 rd	7252 rd	187 55 rd
192 52 rd	199 53 th	7253	187 55½
192 53	199 54	7254	187 56½
525*	—	—	—
192 54-79 th	199 55-80	7255-7280	187 57½-82½
192 79 th	199 81 st	7281	187 83
192 80	199 81 rd	7282	187 84
192 81-114 th	199 82-115 th	7283-7316 th	187 85-118 th
526*	—	—	—
192 114 th	199. 115 rd	7316 rd	187 118 rd
192. 115	199 116	7317	187 118½, 119½ st
192 116 th	199 117 th	7318 th	187 119½ rd
527*	—	—	—
192 116 rd	199 117 rd	7318 rd	187 120
528*	—	—	—
192 117-127	199 118-128	7319-7329	187. 121-131
193 1-11	200 1-11	7330-7340	188 1-11
529*	—	—	188 12 th
193 12 th	200 12	7341	188 12 rd -13 th
530*	—	—	—
193. 12 th	200 13 th	7342 th	188 13 rd
193 13 th	200 13 rd -14 th	7342 rd -7343 th	188 14
193 13 th	200 14 rd	7343 rd	188 14½
193. 14	200. 15	7344	188 15, 15½
193 15-25	200 16-26	7345-7355	188 16½-26½
193 26 th	200. 27 th	7356 th	188. 27
—	200. 27 rd = 24 rd	7356 rd = 7358 rd	—
193 26 rd -27 th	200. 28	7357	188 28
193. 27 th	200. 29	7358	188. 29
193 28-29 rd	200 30-31 rd	7359-7360	188 30, 31
193 29 th	200 31 th	7361	188 31½
193 30-32	200 32-34	7362-7364	188 32½-34½

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
194 1-9 ^a	201 1-9 ^a	7365-7373 ^a	189. 1-9 ^a
531*	201 9 ^b ^c	7373 ^b ^c	—
194 9 ^b	201 9 ^d	7373 ^d	189 9 ^b
194 9 ^{cd}	201 10 ^{ab}	7374	189. 9 ^{cd}
194 10 ^{ab}	201. 10 ^{cd}	7375 ^{ab}	189 9½
194 10 ^{cd}	201 11 ^{ab}	7375 ^{cd}	189 10½ ^{ab}
194 10 ^{ef}	201 11 ^{cd}	7376 ^{ab}	—
194 11 ^{ab}	201 12 ^{ab} = 13 ^{cd}	7376 ^{cd} = 7379 ^{cd}	—
194 11 ^{cd}	201 12 ^{cd}	7377	—
532*, 1-2	201. 12 ^{ef}	7378	189 10½ ^{cd}
532*, 3-6	201 13 ^{ab} , 14 ^{ab}	7379 ^{ab} , 7380 ^{ab}	189. 11½
194 11 ^{ef}	201 14 ^{cd}	7380 ^{cd}	189. 12½ ^{ab}
194 12	201. 15	7381	189. 12½ ^{cd} , 13½ ^{ab}
194 13	201 16	7382	189. 13½ ^{cd} , 14
194 14-24	201 17-27	7383-7393	189. 15-25
195 1-23	202 1-23	7394-7416	189 26-48
196 1-3 ^{ab}	203. 1-3 ^{ab}	7417-7419 ^{ab}	189 49-51 ^{ab}
533*	—	—	—
196. 3 ^{cd} -23	203 3 ^{cd} -23	7419 ^{cd} -7439	189 51 ^{cd} -71
197 1-6	204 1-6	7440-7445	189. 72-77
534*	—	—	—
197 7-12 ^{ab}	204. 7-12 ^{ab}	7446-7451 ^{ab}	189. 78-83 ^{ab}
535*	—	—	—
197. 12 ^{cd}	204 12 ^{cd}	7451 ^{cd}	189 83 ^{cd}
197 13 ^{ab}	204 13 ^{ab}	7452 ^{ab}	189 84 ^{ab}
536*	—	—	—
197 13 ^{cd}	204 13 ^{cd}	7452 ^{cd}	189 84 ^{cd}
537*	—	—	—
197 14	204. 14	7453	189. 85
538*	—	—	—
197. 15-18	204. 15-18	7454-7457	189 86-89
539*, 1	—	—	189. 90 ^{ab}
539*, 2-7	—	—	—
197. 19	204. 19	7458	189. 90 ^{cd} , 91 ^{ab}
197 20	204 20	7459	189. 91 ^{cd} , 91½
540*	205 1-8	7460-7467	—
198 1-18	205 9-26	7468-7485	189. 92½-109½
App I 14	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
199 1-7	206 1-7	7486-7492	189 110½-116½
541*	—	—	—
199 8-32	206 8-32	7493-7517	189 117½-141½
App I 15	—	—	Adhy 190
200 1-4	207 1-4	7518-7521	191 1-4
542*	—	—	—
200 5-11	207 5-11	7522-7528	191 5-11
543*, 1-3	—	—	191 12, 12½
543*, 4-5	—	—	—
200 12-28	207 12-28	7529-7545	191 13½-29½
544*	—	—	—
200 29-33	207 29-33	7546-7550	191 30½-34½
545*	207 34-36	7551-7553	191 35½-37½
200 34-39	207 37-42	7554-7559	191 38½-43½
200 40	207 43	7560	191 44, 45 ^{ab}
200 41	207 44	7561	191 45 ^{cd} , 46 ^{ab}
200 42	207 45	7562	191 46 ^{cd} , 46½
200 43	207. 46	7563	191 47½
App I 16	—	—	—
200 44-46	207 47-49	7564-7566	191 48½-50½
546*	—	—	—
201 1-14 ^{ab}	208 1-14 ^{ab}	7567-7580 ^{ab}	192 1-13, 13½
547*, 1-2	—	—	192 14½
547*, 3	—	—	192 15
201 14 ^{cd}	208 14 ^{cd}	7580 ^{cd}	192 15½
201 15-17	208 15-17	7581-7583	192 16½-18½
—	208 18 ^{ab} = 21 ^{cd}	7584 ^{ab} = 7587 ^{cd}	—
201 18 ^{ab} -19 ^{cd}	208 18 ^{cd} -20 ^{ab}	7584 ^{cd} -7586 ^{ab}	192 19½, 20½
548*	—	—	192 21½ ^{ab}
549*	—	—	—
201 19 ^{cd}	208 20 ^{cd}	7586 ^{cd}	192 21½ ^{cd}
201 20 ^{ab}	208 21 ^{ab}	7587 ^{ab}	192 22½ ^{ab}
201. 20 ^{cd}	208 21 ^{cd} = 18 ^{ab}	7587 ^{cd} = 7584 ^{ab}	192 22½ ^{cd}
201 21-23 ^{cd}	208 22-24	7588-7590	192 23½-25½
201 23 ^{cd}	208 25 ^{ab}	7591 ^{ab}	192 26
201 24-35 ^{ab}	208 25 ^{cd} -36	7591 ^{cd} -7602	192 27-38 ^{ab}
201 35 ^{cd}	208 37	7603	192 38 ^{cd}
202 1-6	209 1-6	7604-7609	193 1-6

Crit. Ed	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed.
550*	—	—	193 7
202 7-8	209. 7-8	7610-7611	193. 8, 9
551*	—	—	—
202. 9	209. 9	7612	193 10
202. 10 ^{ab}	209. 10 ^{ab}	7613 ^{ab}	193. 10½
202 10 ^{cd} ^{ef}	209 10 ^{cd} -11 ^{ab}	7613 ^{cd} -7614 ^{ab}	193. 11½
552*	—	—	—
202 11	209. 11 ^{cd} -12 ^{ab}	7614 ^{cd} -7615 ^{ab}	193. 12, 12½
553*	—	—	—
202 12 ^{ab}	209. 12 ^{cd}	7615 ^{cd}	193 13
202 12 ^{cd} -13 ^{ab}	209 13	7616	193 14
202 13 ^{cd}	209 14 ^{ab}	7617 ^{ab}	193 14½
202 14 ^{abcd}	209 14 ^{cd} -15 ^{ab}	7617 ^{cd} -7618 ^{ab}	193 15½
202. 14 ^{ef}	209. 15 ^{cd}	7618 ^{cd}	193 16
202 15-16	209 16-17	7619-7620	193 17-18
202. 17	209 18	7621	193 18½, 19½ ^{ab}
202 18	209 19	7622	193 19½ ^{cd} , 20
202 19-24	209 20-25	7623-7628	193 21-26
554*	—	—	—
202 25-27 ^{ab}	209 26-28 ^{ab}	7629-7631 ^{ab}	193. 27-29 ^{ab}
555*	209 28 ^{cd}	7631 ^{cd}	193 29 ^{cd}
202 27 ^{cd} ^{ef}	209 29	7632	193. 30
556*	209 30 ^{ab}	7633 ^{ab}	193 30½
202 28	209 30 ^{cd} ^{ef}	7633 ^{cd} -7634	193 31½
557*	—	—	—
202 29-31 ^{cd}	209 31-33	7635-7637	193 32½-34½
202 31 ^{ef}	209 34 ^{ab}	7638 ^{ab}	193 35½ ^{ab}
202 32 ^{abcd}	209 34 ^{cd} -35 ^{ab}	7638 ^{cd} -7639 ^{ab}	193 35½ ^{cd} , 36½ ^{ab}
202 32 ^{ef}	209 35 ^{cd}	7639 ^{cd}	193 36½ ^{cd}
202. 33	209 36	7640	193 37½
App I, 17A	—	—	Adhy. 194
App I, 17B	—	—	Adhy. 195
App I, 17C	—	—	Adhy 196
203 1	210. 1	7641	197. 1
558*	—	—	—
203 2-3 ^{ab}	210 2-3 ^{ab}	7642-7643 ^{ab}	197. 2, 3 ^{ab}
559*	210 3 ^{cd}	7643 ^{cd}	—
203. 3 ^{cd} ^{ef}	210. 4	7644	197. 3 ^{cd} , 3½

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
203 4	210 5 ^{abcd}	7645	197. 4½
203 5 ^{ab}	210 5 ^{ef}	7646 ^{ab}	197 5
203. 5 ^{cd^{er}}	210 6	7646 ^{cd} -7647 ^{ab}	197 6
203 6	210 7	7647 ^{cd} -7648	197 7
203. 7-8 ^{ab}	210. 8-9 ^{ab}	7649-7650 ^{ab}	197 8-9 ^{ab}
560*	—	—	—
203 8 ^{cd} -9 ^{cd}	210 9 ^{cd} -10	7650 ^{cd} -7651	197 9 ^{cd} , 10
203 9 ^{ef}	210 11 ^{ab}	7652 ^{ab}	197. 10½
203. 10 ^{ab}	210 11 ^{cd}	7652 ^{cd}	197 11½ ^{ab}
561*	210 12 ^{ab}	7653 ^{ab}	—
203 10 ^{cd^{er}}	210 12 ^{cd} -13 ^{ab}	7653 ^{cd} -7654 ^{ab}	197. 11½ ^{cd} , 12
562*	—	—	—
203 11	210 13 ^{cd} -14 ^{ab}	7654 ^{cd} -7655 ^{ab}	197 13
203 12	210 14 ^{cd^{er}}	7655 ^{cd} -7656 ^{ab}	197 14
563*	—	—	—
203 13-16	210 15-18	7656 ^{cd} -7660 ^{ab}	197 15-18
564*	—	—	—
203 17	210 19	7660 ^{cd} -7661 ^{ab}	197 19
565*	—	—	—
203 18-19	210 20 21	7661 ^{cd} -7663 ^{ab}	197 20-21
566*	—	—	—
203 20-22	210 22-24	7663 ^{cd} -7666 ^{ab}	197 22-24
567*	—	—	—
203 23-29	210 25-31	7666 ^{cd} -7673 ^{ab}	197 25-31
568*	—	—	—
203 30-31	210 32-33	7673 ^{cd} -7675 ^{ab}	197 32, 33
203 32 ^{ab}	210 34 ^{ab}	7675 ^{cd}	197 34 ^{cd}
203 32 ^{cd}	210 34 ^{cd}	7676 ^{ab}	197 34 ^{ab}
203 32 ^{ef}	210 34 ^{ef}	7676 ^{cd}	197 35 ^{ab}
203. 33	210 35	7677	197 35 ^{cd} , 35½
203 34-39	210 36-41	7678-7683	197 36½-41½
569*	210 42	7684	197 42½
203 40-43	210 43-46	7685-7688	197 43½-46½
204 1 ^{abcd}	211 1 ^{abcd}	7689	197 47½
204 1 ^{ef}	211 1 ^{ef}	7690 ^{ab}	197 48
204 2	211 2	7690 ^{cd} -7691 ^{ab}	197 49
570*	—	—	—
204 3	211. 3	7691 ^{cd} -7692 ^{ab}	197. 49½, 50½ ^{ab}

Crit. Ed.	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed.
204 4	211 4	7692 ^{cd} -7698 ^{ab}	197 50½ ^{cd} , 51
204 5-7	211. 5-7	7693 ^{cd} -7696 ^{ab}	197 52-54
571*	—	—	—
204 8-9	211. 8-9	7696 ^{cd} -7698 ^{ab}	197. 55, 56
572*	—	—	—
204 10	211. 10	7698 ^{cd} -7699 ^{ab}	197 57
573*	—	—	—
204 11-13 ^{cd}	211 11-13	7699 ^{cd} -7702 ^{ab}	197. 58-60
204. 13 ^{ef}	211 14 ^{ab}	7702 ^{cd}	197. 61 ^{ab}
204 14 ^{abcdf}	211 14 ^{cd} -15 ^{ab}	7703	197. 61 ^{cd} -62 ^{ab}
204 14 ^{ef}	211 15 ^{cd}	7704 ^{ab}	197. 62 ^{cd}
204 15-16	211 16-17	7704 ^{cd} -7706	197. 63-64
205 1-2	212 1-2	7707-7708	197. 65-66
574*	—	—	—
205 3-6	212. 3-6	7709-7712	197 67-70
575*	—	—	—
205. 7	212 7	7713	197. 71
576*	—	—	—
205 8	212. 8	7714	197. 72
577*	—	—	—
205. 9-14	212. 9-14	7715-7720	197 73-78
578*	—	—	—
205. 15	212 15	7721	197 79
205. 16	212. 16	7722	197 79½, 80
205 17-19 ^{ab}	212. 17-19 ^{ab}	7723-7725 ^{ab}	197 81-83 ^{ab}
579*	—	—	—
205. 19 ^{cd} -21 ^{ab}	212. 19 ^{cd} -21 ^{ab}	7725 ^{cd} -7727 ^{ab}	197. 83 ^{cd} -85 ^{ab}
580*	—	—	—
205. 21 ^{cd}	212. 21 ^{cd}	7727 ^{cd}	197. 85 ^{cd}
205 21 ^{ef}	212 22 ^{ab}	7728 ^{ab}	197 85½
205. 22	212 22 ^{cdef}	7728 ^{cd} -7729 ^{ab}	197 86½
581*	—	—	—
205 23-24	212 23-24	7729 ^{cd} -7781	197. 87½, 88½
582*	—	—	—
205. 25-26	212. 25-26	7732-7733	197. 89½, 90½
583*	—	—	—
584*	—	—	—
205 27 ^{ab}	212. 27 ^{ab}	7734 ^{ab}	197. 91

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed.
—	—	—	197 91½ = 89½ ^{cd}
205 27 ^{cd}	212. 27 ^{cd}	7734 ^{cd}	197. 92½ ^{ab}
585*	—	—	197 93
205. 27 ^{ef}	212 27 ^{ef}	7735 ^{ab}	197 92½ ^{cd}
205 28 ^{ab}	212 28 ^{ab}	7735 ^{cd}	197 94 ^{ab}
586*	—	—	197 94 ^{cd}
587*	—	—	—
205 28 ^{cd} -29	212 28 ^{cd} -29	7736 ^{ab} -7737 ^{ab}	197 95, 96 ^{ab}
588*	—	—	197 96 ^{cd}
589*	—	—	—
205 30	212 30	7737 ^{cd} -7738 ^{ab}	197 97
205 31	212 31	7738 ^{cd} -7739 ^{ab}	197. 97½, 98½ ^{ab}
205 32	212 32	7739 ^{cd} -7740 ^{ab}	197 98½ ^{cd} , 99½ ^{ab}
205. 33	212 33	7740 ^{cd} -7741	197 99½ ^{cd} , 100
206 1-4	213 1-4	7742-7745	197 101-104
206 5	213 5	7746	197. 104½, 105½ ^{ab}
206 6	213 6	7747	197 105½ ^{cd} , 106
206 7 ^{ab}	213 7 ^{ab}	7748 ^{ab}	197 107 ^{ab}
590*	—	—	—
206 7 ^{cd} -9	213 7 ^{cd} -9	7748 ^{cd} -7750	197 107 ^{cd} -109
206 10 ^{ab}	213 10 ^{ab}	7751 ^{ab}	197 109½
206 10 ^{cd,ef}	213 10 ^{cd,ef}	7751 ^{cd} -7752 ^{ab}	197 110½
206 11-16 ^{ab}	213 11-16 ^{ab}	7752 ^{cd} -7757	197 111½-116½ ^{ab}
591*	—	—	—
206 16 ^{cd}	213 16 ^{cd}	7758 ^{ab}	197 116½ ^{cd}
592*	—	—	—
206 17-21	213 17-21	7758 ^{cd} -7768	197 117½-121½
207. 1-8	214 1-8	7764-7771	197 122½-129½
593*	—	—	—
207 9-15	214 9-15	7772-7778	197 130½-136½
594*	—	—	—
207 16-28	214 16-28	7779-7791	197 137½-149½
595*	—	—	—
207. 29	214 29	7792	197 150½
208. 1-3	215 1-3	7793-7795	197 151½-153½
596*	—	—	—
208 4-6	215. 4-6	7796-7798	197 154½-156½
597*	—	—	—

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
—	215. 7 ^{ab} = 8 ^{cd}	7799 ^{ab} = 7800 ^{cd}	—
208. 7-8	215. 7 ^{cd} -9 ^{ab}	7799 ^{cd} -7801 ^{ab}	197. 157½, 158½
208 9 ^{ab}	215. 9 ^{cd}	7801 ^{cd} ± 7802 ^{ab}	197. 159½ ^{ab}
208. 9 ^{cd}	215. 10 ^{ab}	7802 ^{cd}	197 159½ ^{cd} ± 161½ ^{ab}
208. 9 ^{ef}	215 10 ^{cd}	7803 ^{ab}	197. 160½ ^{ab}
208 10	215. 11	7803 ^{cd} -7804 ^{ab}	197. 160½ ^{cd} , 161½ ^{cd}
208. 11 ^{abcd}	215 12	7804 ^{cd} -7805 ^{ab}	197 162½
208. 11 ^{ef}	215 13 ^{ab}	7805 ^{cd}	197. 163½ ^{ab}
208 12	215. 13 ^{cd} ^{ef}	7806	197 163½ ^{cd} , 164
208 13	215 14	7807	197. 165
598*	—	—	—
208. 14-17	215. 15-18	7808-7811	197. 166-169
599*	—	—	—
208 18-26	215. 19-27	7812-7820	197. 170-178
209. 1-6 ^{ab}	216. 1-6 ^{ab}	7821-7826 ^{ab}	197. 179-184 ^{ab}
600*	—	—	—
209 6 ^{cd}	216. 6 ^{cd}	7826 ^{cd}	197 184 ^{cd}
209 7-13 ^{ab}	216. 7-13 ^{ab}	7827-7833 ^{ab}	197. 185-191 ^{ab}
—	216 13 ^{cd} ± 15 ^{cd}	7833 ^{cd} ± 7836 ^{ab}	—
209 13 ^{cd}	216 14 ^{ab}	7834 ^{ab}	197 191 ^{cd}
209 14 ^{ab}	216 14 ^{cd}	7834 ^{cd}	197 192 ^{ab}
601*	—	—	—
209. 14 ^{cd} -18	216 14 ^{ef} -18	7835 ^{ab} -7839 ^{ab}	197. 192 ^{cd} -196
602*	—	—	—
209. 19-20	216. 19-20	7839 ^{cd} -7841	197. 197-198
210. 1-2	217. 1-2	7842-7843	197 199, 200
210. 3 ^{ab}	217. 3 ^{ab}	7844 ^{ab}	197. 201 ^{ab} ± 202 ^{cd}
210 3 ^{cd}	217. 3 ^{cd}	7844 ^{cd}	197 201 ^{cd}
210. 4 ^{ab}	217. 4 ^{ab}	7845 ^{ab}	197 202 ^{ab}
210. 4 ^{cd}	217. 4 ^{cd}	7845 ^{cd}	197. 203 ^{ab}
210. 5	217. 5	7846	197. 203 ^{cd} , 203½
210. 6-9	217. 6-9	7847-7850	197. 204½-207½
210. 10 ^{ab}	217. 10 ^{ab}	7851 ^{ab}	197. 208½ ^{ab}
603*	—	—	197. 208½ ^{cd}
604*	—	—	—
210. 10 ^{cd}	217. 10 ^{cd}	7851 ^{cd}	197 209½ ^{ab}
210 11 ^{abcd}	217. 11 ^{abcd}	7852	197. 209½ ^{cd} , 210½ ^{ab}
210. 11 ^{ef}	217 11 ^{ef}	7853 ^{ab}	197 210½ ^{cd}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
605*	—	—	—
210 12	217 12	7858 ^{cd} -7854 ^{ab}	197 211½
606*	—	—	—
210 13	217 13	7854 ^{cd} -7855 ^{ab}	197. 212½
607*	—	—	—
210 14-15	217 14-15	7855 ^{cd} -7857 ^{ab}	197 213½, 214½
608*	—	—	—
210 16	217 16	7857 ^{cd} -7858 ^{ab}	197 215½
609*	—	—	—
210 17-21 ^{cd}	217 17-21	7858 ^{cd} -7863 ^{ab}	197 216½-220½
210 21 ^{ef}	217 22 ^{ab}	7863 ^{cd}	197 221½ ^{ab}
210 22-23 ^{cd}	217 22 ^{cd} -24 ^{ab}	7864-7865	197 221½ ^{cd} -223½ ^{ab}
210 23 ^{ef}	217 24 ^{cd}	7866 ^{ab}	197 223½ ^{cd}
210. 24 ^{ab} ^{cd}	217 25	7866 ^{cd} -7867 ^{ab}	197 224½
210 24 ^{ef}	217 26 ^{ab}	7867 ^{cd}	197 225½ ^{ab}
210 25-28	217 26 ^{cd} -30 ^{ab}	7868-7871	197 225½ ^{cd} -229½ ^{ab}
610*	217 30 ^{cd} -31 ^{ab}	7872	197 229½ ^{cd} , 230
210 29	217 31 ^{cd} ^{ef}	7873	197 231
210 30-34	217 32-36	7874-7878	197 232-236
611*	—	—	—
210 35-36	217 37-38	7879-7880	197 237-238
211 1-11 ^{ab}	218 1-11 ^{ab}	7881-7891 ^{ab}	198 1-11 ^{ab}
612*	218 11 ^{cd} -12 ^{ab}	7891 ^{cd} -7892 ^{ab}	—
211 11 ^{cd} -13 ^{ab}	218 12 ^{cd} -14 ^{ab}	7892 ^{cd} -7894 ^{ab}	198 11 ^{cd} -13 ^{ab}
613*	—	—	—
614*	—	—	—
211 13 ^{cd} -17	218 14 ^{cd} -18	7894 ^{cd} -7898	198 13 ^{cd} , 14-17
615*	—	—	—
211 18-44	218 19-45	7899-7925	198 18-44
616*	—	—	—
211 45-48	218 46-49	7926-7929	198 45-48
App I, 18	—	—	Adhy. 199
212 1-6 ^{cd}	219 1-6 ^{cd}	7930-7935	200 1-6
212 6 ^{ef}	219 6 ^{ef}	7936 ^{ab}	200 6½
212 7-8 ^{cd}	219 7-8	7936 ^{cd} -7938 ^{ab}	200 7½, 8½
617*	—	—	—
212 8 ^{ef}	219. 9 ^{ab}	7938 ^{cd}	200. 9
212. 9	219 9 ^{cd} ^{ef}	7939	200. 10

Cnt. Ed.	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed.
618*	—	—	—
212 10-18 ^{ab}	219 10-18 ^{ab}	7940-7948 ^{ab}	200 11-14 ^{ab}
619*	—	—	—
212. 13 ^d -14	219. 13 ^d -14	7948 ^d -7944	200 14 ^d -15
620*	—	—	—
212. 15-19	219. 15-19	7945-7949	200 16-20
621*	—	—	—
212. 20-23 ^{ab}	219. 20-23 ^{ab}	7950-7953 ^{ab}	200. 21-24 ^{ab}
212 23 ^{cd}	219. 23 ^{cd}	7953 ^{cd}	200 24 ^{cd}
622* (subst, 23 ^{cd})	—	—	—
212 24-39	219. 24-39	7954-7969	200 25-40
623*	—	—	—
212 40-45 ^{cd}	219 40-45	7970-7975	200 41-46
212. 45 ^{ef}	219 46 ^{ab}	7976 ^{ab}	200 47 ^{ab}
212 46 ^{ab}	219 46 ^{cd}	7976 ^{cd}	200 47 ^{cd}
212 46 ^{ef}	219 46 ^{ef}	7977 ^{ab}	200 47½
212. 47-49	219. 47-49	7977 ^{cd} -7920	200 48½-50½
624*	—	—	—
212. 50	219 50	7981	200 52½
212 51	219. 51	7982	200 51½
212. 52	219. 52	7988	200 53½
App I, 19	—	—	Adhy. 201, 202
213. 1-8 ^{ab}	220 1-8 ^{ab}	7984-7991 ^{ab}	203 1-8 ^{ab}
625*	—	—	—
213 8 ^{cd} -12 ^{cd}	220 8 ^{cd} -12	7991 ^{cd} -7995	203 8 ^{cd} -12
213 12 ^{ef}	220 13 ^{ab}	7996 ^{ab}	203 12½
626*	220. 13 ^{cd}	7996 ^{cd}	—
213 13-17	220. 14-18	7997-8001	203. 13½-17½
627*	220. 19 ^{ab}	8002 ^{ab}	203. 18½ ^{ab}
628*	—	—	203 18½ ^{cd}
629*	—	—	—
213. 18 ^{ab}	220. 19 ^{cd}	8002 ^{cd}	203 19½ ^{ab}
213. 18 ^{cd,ef}	220. 20	8003	203 19½ ^{cd} , 20
214. 1-2	221. 1-2	8004-8005	204 1-2
630*	—	—	—
214. 3-4 ^{cd}	221. 3-4	8006-8007	204. 3, 4
214. 4 ^{ef}	221. 5 ^{ab}	8008 ^{ab}	204. 5 ^{ab}
214. 5-7 ^{ab}	221. 5 ^{cd} -7	8008 ^{cd} -8010	204. 5 ^{cd} , 6, 7

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
214 7 ^{cd}	221 8 ^{ab}	8011 ^{ab}	204 7½
631*	221. 8 ^{cd}	8011 ^{cd}	—
214 8-12	221 9-13	8012-8016	204 8½-12½
214 13 ^{ab}	221 14 ^{ab}	8017 ^{ab}	204 13½ ^{ab}
632*	—	—	204 13½ ^{cd} , 14½ ^{ab}
214 13 ^{cd} -16	221 14 ^{cd} -17	8017 ^{cd} -8020	204 14½ ^{cd} -17½
App I, 20	—	—	Adhy 205, 206
215 1-7	222 1-7	8021-8027	207 1-7
633*	—	—	—
634*	—	—	207 8
215 8-14	222 8-14	8028-8034	207 9-15
635*	—	—	—
215 15-35	222 15-35	8035-8055	207 16-36
App I, 21	—	—	—
215 36-37	222 36-37	8056-8057	207 37-38
216 1-4	223 1-4	8058-8061	208 1-4
216 5 ^{ab}	223 6 ^{cd}	8063 ^{cd}	208 5 ^{ab}
216 5 ^{cd}	223 7	8064	208 5 ^{cd} , 6 ^{ab}
216 6 ^{ab}	223 5	8062	208 6 ^{cd} , 7 ^{ab}
216 6 ^{cd}	223 6 ^{ab}	8063 ^{ab}	208 7 ^{cd}
216 7-16 ^{cd}	223 8-17	8065-8074	208 8-17
216 16 ^{cd}	223 18 ^{ab}	8075 ^{ab}	208 17½
216 17-19	223 18 ^{cd} -21 ^{ab}	8075 ^{cd} -8078 ^{ab}	208 18½-20½
216 20	223 21 ^{cd} -22 ^{ab}	8078 ^{cd} -8079 ^{ab}	208 21½ ^{ab} , 22
216 21 ^{ab}	223 22 ^{cd}	8079 ^{cd}	208 21½ ^{cd}
216 21 ^{cd}	223 23 ^{ab}	8080 ^{ab}	208 23 ^{ab}
636*	223 23 ^{cd}	8080 ^{cd}	208 23 ^{cd}
216 22-23	223 24-25	8081-8082	208 24-25
637*	—	—	208 26-27
216 24-25	223 26-27	8083-8084	208 28-29
638*	—	—	—
216 26-28	223 28-30	8085-8087	208 30-32
639*	—	—	208 33
217. 1-4	224 1-4	8088-8091	209 1-4
640*	—	—	—
217 5-26 ^{ab}	224 5-26 ^{ab}	8092-8113 ^{ab}	209 5-26 ^{ab}
641*	—	—	—
217. 26 ^{cd}	224 26 ^{cd}	8113 ^{cd}	209 26 ^{cd}

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
217 27	224. 27	8114	209 26½, 27
217. 28-47 ^{ab}	224 28-47 ^{ab}	8115-8134 ^{ab}	209. 28-47 ^{ab}
642*	—	—	—
217 47 ^{cd}	224 47 ^{cd}	8134 ^{cd}	209 47 ^{cd}
643*	—	—	—
217. 48-49	224 48-49	8135-8136	209 48, 49
217. 50-51 ^{cd}	224 50-51	8137-8138	209 51, 52
217. 51 ^{ef}	224 52 ^{ab}	8139 ^{ab}	209 50 ^{ab}
217 52-53 ^{cd}	224 52 ^{cd} -54 ^{ab}	8139 ^{cd} -8141 ^{ab}	209. 53, 54
217 53 ^{ef}	224. 54 ^{cd}	8141 ^{cd}	209 50 ^{cd}
217 54-59	224 55-60	8142-8147	209 55-60
644*	—	—	—
218 1-9 ^{ab}	225 1-9 ^{ab}	8148-8156 ^{ab}	210. 1-9 ^{ab}
645* (subst, 9 ^{ab})	—	—	—
218 9 ^{cd} -28	225 9 ^{cd} -28	8156 ^{cd} -8175	210 9 ^{cd} -28
646*	—	—	—
218 29	225 29 ^{abcd}	8176	210. 29
647*	—	—	—
218 30	225. 29 ^{ef} -30 ^{ab}	8177-8178 ^{ab}	210 29½, 30½ ^{ab}
218. 31 ^{ab}	225 30 ^{cd}	8178 ^{cd}	210. 30½ ^{cd}
218 31 ^{def}	225 31	8179	210 31½
218 32-33	225 32-33	8180-8181	210 32½, 33½
218 34 ^{ab}	225. 34 ^{ab}	8182 ^{ab}	210 34
218 34 ^{cd} -35 ^{ab}	225 34 ^{cd} -35 ^{ab}	8182 ^{cd} -8183 ^{ab}	210 35
218 35 ^{ef}	225 35 ^{cd}	8183 ^{cd}	210 35½
218. 36-38	225. 36-38	8184-8186	210 36½-38½
648*	—	—	—
219. 1-5 ^{ab}	226 1-5 ^{ab}	8187-8191 ^{ab}	211. 1-4, 4½
219 5 ^c	226 5 ^c	8191 ^c	211 5½ ^a
649*	226. 5 ^d -6 ^a	8191 ^d -8192 ^a	—
219. 5 ^d -6	226 6 ^b -7 ^{ab}	8192 ^b -8193 ^{ab}	211. 5½ ^{bcd} -6
219. 7	226 7 ^{def}	8193 ^{cd} -8194	211. 7
219 8-20 ^{ab}	226 8-20 ^{ab}	8195-8207 ^{ab}	211. 8-20 ^{ab}
650*	226 20 ^{cd}	8207 ^{cd}	—
219 20 ^{ef} -23	226 20 ^{ef} -23	8208 ^{ab} -8211	211 20 ^{cd} -23
220 1-4 ^{ab}	227 1-4 ^{ab}	8212-8215 ^{ab}	212. 1-4 ^{ab}
651*	227 4 ^{cd}	8215 ^{cd}	—
652*	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
220 4 ^{cd} -9	227 5 ^{ab} -10 ^{ab}	8216 ^{ab} -8221 ^{ab}	212 4 ^{cd} -9
220 10	227 10 ^{cd^{ef}}	8221 ^{cd} -8222 ^{ab}	212 10
220 11-44 ^{ab}	227 11-44 ^{ab}	8222 ^{cd} -8256 ^{ab}	212 11-44 ^{ab}
653*	227 44 ^{cd}	8256 ^{cd}	212 44 ^{cd}
220 44 ^{cd}	227 45 ^{ab}	8257 ^{ab}	212 45 ^{ab}
220 45	227 45 ^{cd} -46 ^{ab}	8257 ^{cd} -8258 ^{ab}	212 45 ^{cd} , 45½
220 46-51	227 46 ^{cd} -52 ^{ab}	8258 ^{cd} -8264 ^{ab}	212 46½-51½
220 52	227 52 ^{cd} -53 ^{ab}	8264 ^{cd} -8265 ^{ab}	212 52, 53 ^{ab}
220 53-55 ^{ab}	227 53 ^{cd} -55	8265 ^{cd} -8267	212 53 ^{cd} -55
220 55 ^{cd}	227 56 ^{ab}	8268 ^{ab}	212 55½
220 56 ^{ab}	227 56 ^{cd}	8268 ^{cd}	212 56
220 56 ^{cd} -60 ^{ab}	227 57-60	8269-8272	212 57-60
220. 60 ^{cd}	227 61 ^{ab}	8273 ^{ab}	212 60½
220 61-99	227 61 ^{cd} -100 ^{ab}	8273 ^{cd} -8312 ^{ab}	212 61½-99½
220 100 ^{ab}	227 100 ^{cd}	8312 ^{cd}	212 100½ ^{ab}
220. 100 ^{cd}	227 102 ^{ab}	8314 ^{ab}	212 101
654*	227 101 ^{ab}	8313 ^{ab}	—
655*	—	—	—
220 100 ^{cd}	227 101 ^{cd}	8313 ^{cd}	212 100½ ^{cd}
220 101-112	227 102 ^{cd} -114 ^{ab}	8314 ^{cd} -8326 ^{ab}	212 102-113
656*	—	—	—
220 113-114	227 114 ^{cd} -116 ^{ab}	8326 ^{cd} -8328 ^{ab}	212 114-115
220 115	227 116 ^{cd^{ef}}	8328 ^{cd} -8329	212 116
220 116-118	227 117-119	8330-8332	212 117-119
221 1-6	229[8] 1-6 †	8333-8338	213 1-6
657*	—	—	—
221 7-9 ^{cd}	229[8] 7-9	8339-8341	213 7-9
221 9 ^{cd}	229[8] 10 ^{ab}	8342 ^{ab}	213 9½
221 10	229[8] 10 ^{cd} -11 ^{ab}	8342 ^{cd} -8343 ^{ab}	213 10½
658*	—	—	—
221 11	229[8] 11 ^{cd} -12 ^{ab}	8343 ^{cd} -8344 ^{ab}	213 11½
659*	—	—	213 12½ ^{ab}
221 12 ^{ab}	229[8] 12 ^{cd}	8344 ^{cd}	213 12½ ^{cd}
221 12 ^{cd^{ef}}	229[8] 13	8345	213 13½
660*	—	—	—
221 13-25	229[8] 14-26	8346-8358	213 14½-26½

† Bom ed om adhy 228 in counting

Crit Ed.	Bom. Ed	Cal. Ed.	Madras Ed.
661*	—	—	—
221 26-39	229[8] 27-40	8359-8372	213. 27½-40½
662*	—	—	213. 41
221. 40-57	229[8] 41-58	8373-8390	213 42-59
App I, 22	—	—	—
221 58-60 ^{ab}	229[8] 59-61 ^{ab}	8391-8393 ^{ab}	213. 60-62 ^{ab}
663*	—	—	—
221 60 ^{cd} -64 ^{cd}	229[8] 61 ^{cd} -65	8393 ^{cd} -8397	213. 62 ^{cd} -66
221 64 ^{ef}	229[8] 66 ^{ab}	8398 ^{ab}	213 67 ^{ab}
221 65	229[8] 66 ^{cd} -67 ^{ab}	8398 ^{cd} -8399 ^{ab}	213. 67 ^{cd} , 67½
221 66-71	229[8] 67 ^{cd} -73 ^{ab}	8399 ^{cd} -8405 ^{ab}	213. 68½-73½
221 72	229[8] 73 ^{cd} ^{ef}	8405 ^{cd} -8406 ^{ab}	213. 74½
221 73	229[8] 74-75 ^{ab}	8406 ^{cd} -8407 ^{ab}	213 75½
221 74-78	229[8] 75 ^{cd} -80 ^{ab}	8407 ^{cd} -8412 ^{ab}	213 76½-80½
664*	—	—	—
221 79-86 ^{ab}	229[8] 80 ^{cd} -87	8412 ^{cd} -8419	213 81½-88½ ^{ab}
221 86 ^{cd}	229[8]. 88	8420	213 88½ ^{cd}
221 87-94	229[8] 89-96	8421-8428	213 89½-96½
App I, 23	—	—	—
222 1-3	230[29] 1-3	8429-8431	214 1-3
665*	—	—	—
222 4-15 ^{cd}	230[29]. 4-15	8432-8443	214 4-15
222 15 ^{ef}	230[29] 16 ^{ab}	8444 ^{ab}	214 16 ^{ab}
222 16-17 ^{ab}	230[29] 16 ^{cd} -17	8444 ^{cd} -8445	214. 16 ^{cd} , 17
222. 17 ^{cd} ^{ef}	230[29] 18	8446	214 18
222 18-24	230[29] 19-25	8447-8453	214 19-25
App I, 24	—	—	—
223 1-4 ^{ab}	231[30] 1-4 ^{ab}	8454-8457 ^{ab}	215 1-4 ^{ab}
666*	—	—	—
223. 4 ^{cd} -5	231[30] 4 ^{cd} -5	8457 ^{cd} -8458	215 4 ^{cd} , 5
667*	231[30] 6	8459	215 7
223 6-7	231[30] 7-8	8460-8461	215 8-9
223 8	231[30] 9	8462	215 6
223. 9-13	231[30] 10-14	8463-8467	215 11-15
223. 14	231[30] 15	8468	—
223 15	231[30] 16	8469	215. 10
223 16	231[30] 17	8470	215 18
223. 17-18	231[30] 18-19	8471-8472	215. 16-17

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
223 19-23	231[30] 20-24	8473-8477	215 19-23
—	—	—	215 23½
App I, 25	—	—	—
224 1-2	232[1] 1-2	8478-8479	216 1-2
668*	—	—	—
224 3-9 ^{ab}	232[1] 3-9 ^{ab}	8480-8486 ^{ab}	216 3-9 ^{ab}
669*	—	—	—
224 9 ^{cd} -10	232[1] 9 ^{cd} -10	8486 ^{cd} -8487 ^{ab}	216 9 ^{cd} -10
App I, 26	—	—	—
224 11-13 ^{cd}	232[1] 11-13	8487 ^{cd} -8490	216 11-13
224 13 ^{ef}	232[1] 14	8491	216 13½
224 14-22	232[1] 15-23	8492-8500	216 14½-22½
224 23 ^{ab}	232[1] 24 ^{ab}	8501 ^{ab}	216 23
670*	—	—	216 24 ^{ab}
224 23 ^{cd} -31	232[1] 24 ^{cd} -32	8501 ^{cd} -8509	216 24 ^{cd} -32
224 32-46 ^{cd}	233[2] 1-15 ^{cd}	8510-8524	217 1-15
224. 46 ^{ef}	233[2] 15 ^{ef}	8525 ^{ab}	217 15½
224 47-54	233[2] 16-23	8525 ^{cd} -8533 ^{ab}	217 16½-23½
224 55	233[2] 24	8533 ^{cd} -8534 ^{ab}	217 24, 25 ^{ab}
671*	—	8534 ^{cd}	217 25 ^{cd}
224 56 ^{ab}	233[2] 25 ^{ab}	8535 ^{ab}	217 25½
672*	233[2] 25 ^{cd} -26 ^{cd}	8535 ^{cd} -8536	217. 26½, 27½ ^{ab}
224 56 ^{cd} -73	233[2] 26 ^{ef} -43	8537 ^{ab} -8554	217 27½ ^{cd} -44½
224 74-75	234[3] 1-2	8555-8556	217 45½-46½
225 1-9	234[3] 3-11	8557-8565	218 1-9
673*	234[3] 12	8566	218 10
225 10 ^{ab}	234[3] 13 ^{ab}	8567 ^{ab}	218 11 ^{ab}
674*	—	—	—
225 10 ^{cd} -13	234[3] 13 ^{cd} -16	8567 ^{cd} -8570	218 11 ^{cd} -14
225 14 ^{ab}	234[3] 17 ^{ab}	8571 ^{ab}	—
225 14 ^{cd,ef}	234[3] 17 ^{cd,ef}	8571 ^{cd} -8572 ^{ab}	218 15
225 15-16	234[3] 18-19	8572 ^{cd} -8574	218 16-17
226 1-14	235[4] 1-14	8575-8588	219 1-14
226 15	235[4] 15	8589	219 14½, 15½ ^{ab}
674A*	—	—	219 15½ ^{cd}
226 16-33	235[4] 16-33	8590-8607	219. 16½-33½
226 34	235[4] 35	8608	219 35½
226 35	235[4] 34	8609	219 34½

Crit. Ed.	Bom Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
226 36-38	235[4] 36-38	8610-8612	219. 36½-38½
227 1	236[5] 1	8613	220 1
675*	236[5]. 2 ^{ab}	8614 ^{ab}	—
227. 2	236[5] 2 ^{cd} -3 ^{ab}	8614 ^{cd} -8615 ^{ab}	220. 2
227 3 ^{ab}	236[5] 3 ^{cd}	8615 ^{cd}	220 2½
227 3 ^{cd}	236[5] 4 ^{ab}	8616 ^{ab}	220. 3½ ^{ab}
227. 4-6 ^{ab}	236[5] 4 ^{cd} -6	8616 ^{cd} -8618	220. 3½ ^{cd} -5½
227. 6 ^{cd}	236[5] 7 ^{ab}	8619 ^{ab}	220. 6
227 7-11	236[5] 7 ^{cd} -12 ^{ab}	8619 ^{cd} -8624 ^{ab}	220 7-11
227. 12 ^{ab}	236[5] 12 ^{cd}	8624 ^{cd}	220 11½
227. 12 ^{cd}	236[5]. 13	8625	220 12½
227 13-30	236[5] 14-31	8626-8643	220. 13½-30½
227 31	236[5] 32	8644	220 31½
228 1-4 ^{cd}	237[6] 1-4	8645-8648	221. 1-4
228 4 ^{ef}	237[6] 5 ^{ab}	8649 ^{ab}	221 5 ^{ab}
228 5-7 ^{ab}	237[6] 5 ^{cd} -7	8649 ^{cd} -8651	221 5 ^{cd} -7
228. 7 ^{cd}	237[6]. 8	8652	221 8
228 8-13	237[6] 9-14	8653-8658	221. 9-14
228 14 ^{ab}	237[6] 15 ^{ab}	8659 ^{ab}	221. 14½
228 14 ^{cd} -15 ^{ab}	237[6] 15 ^{cd}	8659 ^{cd} -8660 ^{ab}	221 15½
228 15 ^{cd}	237[6] 16 ^{ab}	8660 ^{cd}	221. 16½ ^{ab}
228 16-18	237[6] 16 ^{cd} -19 ^{ab}	8661-8663	221 16½ ^{cd} -19½ ^{ab}
228 19 ^{ab}	237[6] 19 ^{cd}	8664 ^{ab}	221 19½ ^{cd}
228 19 ^c	237[6] 20 ^a	8664 ^c	221. 20½ ^a
676*	—	—	221. 20½ ^b
228 19 ^d	237[6] 20 ^b	8664 ^d	221. 20½ ^d
677*	—	—	221. 21½ ^{ab}
228. 19 ^{ef}	237[6]. 20 ^{cd}	8665 ^{ab}	221. 21½ ^{cd}
228 20 ^{ab}	237[6] 21 ^{ab}	8665 ^{cd}	221. 22
678*	—	—	221 23 ^{ab}
228 20 ^{cd}	237[6] 21 ^{cd}	8666 ^{ab}	221 23 ^{cd}
228. 21	237[6] 22	8666 ^{cd} -8667 ^{ab}	221 24
228. 22 ^{ab}	237[6] 23 ^{ab}	8667 ^{cd}	221. 25 ^{ab}
228. 22 ^{cd}	237[6] 23 ^{cd}	8668 ^{ab}	221 26 ^{ab}
228 23	237[6] 24 ^{abcd}	8668 ^{cd} -8669 ^{ab}	221 26 ^{cd} , 26½
228. 24 ^{ab}	237[6] 24 ^{ef}	8669 ^{cd}	221 25 ^{cd}
228. 24½ ^d	237[6]. 25 ^{ab}	8670 ^{ab}	221. 27½ ^{ab}
228. 25-26	237[6]. 25 ^{cd} -27 ^{ab}	8670 ^{cd} -8672 ^{ab}	221. 27½ ^{cd} -29½ ^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
228 27 ^{ab}	237[6] 27 ^{cd}	8672 ^d	221 29½ ^{cd}
228 27 ^{cd}	237[6] 28	8673	221 30½ ^{cd} , 31
228 28-31 ^{cd}	237[6] 29-32 ^{cd}	8674-8677	221 32-35
228 31 ^{ef} -32 ^{ab}	237[6] 32 ^{ef} -33 ^{ab}	8678	221 36
228 32 ^{cd}	237[6] 33 ^{cd}	8679 ^{ab}	221 36½ = 30½ ^{ab}
228 33-36 ^{cd}	237[6] 34-37	8679 ^{cd} -8683 ^{ab}	221 37½-40½
679*	237[6] 38-39 ^{ab}	8683 ^{cd} -8684	—
228 36 ^{ef} -38	237[6] 39 ^{cd} -41	8685-8687 ^{ab}	221 41-43
—	—	8687 ^{cd} = 8638 ^{cd}	—
229 1-2	238[7] 1-2	8688-8689	222 1-2
229 3-9	238[7] 3-9	8690-8696	222 4-10
229 10	238[7] 10	8697	222 3
229 11-25	238[7] 11-25	8698-8712	222 11-25
230 1-7 ^{ab}	239[8] 1-7 ^{ab}	8713-8719 ^{ab}	223 1-7 ^{ab}
680* (subst, 7 ^{ab})	—	—	—
230 7 ^{cd} -21	239[8] 7 ^{cd} -21	8719 ^{cd} -8733	223 7 ^{cd} -21
231 1-26 ^{ab}	240[39] 1-26 ^{ab}	8734-8759 ^{ab}	224 1-26 ^{ab}
681*	—	—	224 26 ^{cd}
231 26 ^{cd} -34	240[39] 26 ^{cd} -34	8759 ^{cd} -8767	224 26½, 27½-34½
—	—	—	224 35½ †
232 1	241[40] 1	8768	225 1
232 2 ^{ab}	241[40] 2 ^{ab}	8769 ^{ab}	225 1½
232 2 ^{cd}	241[40] 2 ^{cd} -3 ^{ab}	8769 ^{cd} -8770 ^{ab}	225 2½
232 3-5	241[40] 3 ^{cd} -6 ^{ab}	8770 ^{cd} -8773 ^{ab}	225 3½-5½
232 6	241[40] 6 ^{cd} -7 ^{ab}	8773 ^{cd} -8774 ^{ab}	225 7½
232 7	241[40] 7 ^{cd} -8 ^{ab}	8774 ^{cd} -8775 ^{ab}	225 6½
232 8-10	241[40] 8 ^{cd} -11 ^{ab}	8775 ^{cd} -8778	225 8½-10½
232 11-12 ^{ab}	241[40] 11 ^{cd} -12	8778 ^{cd} -8779	225 11, 12
232 12 ^{cd}	241[40] 13	8780	225 13
232 13-17 ^{cd}	241[40] 14-18	8781-8785	225 14-18
232 17 ^{ef} -18 ^{ab}	241[40] 19	8786	225 19
232 18 ^{cd}	241[40] 20	8787	225 20
232 19-34	241[40] 21-36	8788-8803	225 21-36
233 1	242[1] 1	8804	226 1 ^{ab} , 2 ^{ab}
233 2	242[1] 2	8805	226 2 ^{cd} , 1 ^{cd}
233 3	242[1] 3	8806	226 2½, 3½ ^{ab}

† = 225 2½

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
233 4	242[1] 4	8807	226 3½ ^{cd} , 4
233 5-6	242[1] 5-6	8808-8809	226 5-6
233 7	242[1] 7	8810	226 7 ^{cd} , 7½
233 8	242[1] 8	8811	226 8½ ^{cd} , 7 ^{ab}
233. 9	242[1] 9	8812	226 8½ ^{cd} , 9
233 10-14	242[1] 10-14	8813-8817	226 10-14
233. 15	242[1]. 15	8818	226 14½, 15½ ^{cd}
682*	—	—	226 15½ ^{cd}
233 16	242[1] 16	8819	226. 16, 17 ^{ab}
233 17	242[1]. 17	8820	226. 17 ^{cd} , 17½
683*	—	—	226. 18½
233 18-20	242[1] 18-20	8821-8823	226 19½-21½
234 1-16	243[2] 1-16	8824-8839	227 1-16
234 17	243[2] 19	8842	227 19
234 18-19	243[2] 17-18	8840-8841	227 17, 18
234 20-23	243[2] 20-23	8843-8846	227 20-23
684*	243[2] 24 ^{ab}	8847 ^{ab}	—
234. 24-28 ^{ab}	243[2] 24 ^{cd} -28	8847 ^{cd} -8851	227 24-28 ^{ab}
234 28 ^{cd}	243[2] 29	8852 ^{ab}	227. 28 ^{cd}
234 29	243[2] 30	8852 ^{cd} -8853	227. 29
235 1	244[3] 1	8854	228 1
235. 2	244[3]. 2	8855	228 1½, 2½ ^{ab}
235 3	244[3] 3	8856	228 2½ ^{cd} , 3
235 4 ^{abcd}	244[3]. 4	8857	228 4
235 4 ^{ef}	244[3] 5 ^{ab}	8858 ^{ab}	228 4½
235 5	244[3] 5 ^{cd} -6 ^{ab}	8858 ^{cd} -8859 ^{ab}	228 5½
235. 6	244[3] 6 ^{cd} -7 ^{ab}	8859 ^{cd} -8860 ^{ab}	228 6, 7 ^{ab}
235 7-8 ^{cd}	244[3] 7 ^{cd} -9 ^{ab}	8860 ^{cd} -8862 ^{ab}	228 7 ^{cd} , 8, 9 ^{ab}
235 8 ^{ef}	244[3] 9 ^{cd}	8862 ^{cd}	228 9 ^{cd}
235 9	244[3] 10	8863	228 10
235 10	244[3] 11	8864	228 10½, 11
235 11 ^{abcd}	244[3] 12	8865	228 12
235 11 ^{ef}	244[3] 13 ^{ab}	8866 ^{ab}	228 12½
685*	244[3] 13 ^{cd}	8866 ^{cd}	—
235 12	244[3] 14	8867	228 13, 14 ^{ab}
235. 13-17 ^{ab}	244[3] 15-19 ^{ab}	8868-8872 ^{ab}	228. 14 ^{cd} -18
235. 17 ^{cd} -26 ^{cd}	244[3] 19 ^{cd} -28 ^{cd}	8872 ^{cd} -8881	228 18½-27½
235. 26 ^{ef}	244[3] 28 ^{ef}	8882	228. 28

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed.
235 27	244[3] 29	8883	228 29
236 1	245[4] 1	8884	229 1
686*	—	—	229 1½
236 2	245[4] 2	8885	229 2, 3 ^{ab}
236 3	245[4] 3	8886	229 3 ^{cd} , 3½
236 4-13	245[4] 4-13	8887-8896	229 4½-13½
236 14-15	245[4] 14-15	8897-8898	229 14, 14½, 15½
236 16	245[4] 16	8899	229 16, 17 ^{ab}
236 17	245[4] 17	8900	229 17 ^{cd} , 18 ^{ab}
236 18	245[4] 18	8901	229 18 ^{cd} , 18½
236 19-21 ^{cd}	245[4] 19-21	8902-8904	229 19½-21½
236. 21 ^{ef}	245[4] 22 ^{ab}	8905 ^{ab}	229 22
236 22 ^{abcd}	245[4] 22 ^{cd} -23 ^{ab}	8905 ^{cd} -8906 ^{cd}	229 23
236 22 ^{ef}	245[4] 23 ^{cd}	8906 ^{cd}	229 24 ^{ab}
236 23	245[4] 24	8907	229 24 ^{cd} , 25 ^{ab}
236 24	245[4] 25	8908	229 25 ^{cd} , 25½
236 25-30	245[4] 26-31	8909-8914	229 26½-31½
237 1-36	246[5] 1-36	8915-8950	230 1-36
238 1-15 ^{cd}	247[6] 1-15	8951-8965	231 1-15
238 15 ^{ef}	247[6] 16 ^{ab}	8966 ^{ab}	231 16 ^{ab}
238 16	247[6] 16 ^{cd} -17 ^{ab}	8966 ^{cd} -8967 ^{ab}	231 16 ^{cd} , 17 ^{ab}
238 17	247[6] 17 ^{cd} -18 ^{ab}	8967 ^{cd} -8968 ^{ab}	231 17 ^{cd} , 17½
238 18 ^{abcd}	247[6] 18 ^{cd} -19 ^{ab}	8968 ^{cd} -8969 ^{ab}	231 18½
238 18 ^{ef}	247[6] 19 ^{cd}	8969 ^{cd}	231 19
238 19-20 ^{cd}	247[6] 20-21	8970-8971	231 20-21
238 20 ^{ef}	247[6] 22	8972	231 21½
687*	247[6] 23	8973	231 22½
239 1-11 ^{ab}	248[7] 1-11 ^{ab}	8974-8984 ^{ab}	232 1-11 ^{ab}
688*	—	—	232 11 ^{cd}
239 11 ^{cd}	248[7] 11 ^{cd}	8984 ^{cd}	232 11½
239. 12-13	248[7] 12-13	8985-8986	232 12½, 13½
239 14-16	248[7] 17-19	8990-8992	232 14½-16½
239 17-19	248[7] 14-16	8987-8989	232 17½-19½
239. 20-21 ^{ab}	248[7] 20-21 ^{ab}	8993-8994 ^{ab}	232 20½, 21½ ^{ab}
239 21 ^{cd}	—	—	232 21½ ^{cd}
689* (subst, 21 ^{cd})	248[7] 21 ^{cd}	8994 ^{cd}	—
239 22-25	248[7] 22-25	8995-8998	232 22½-25½
240 1-9 ^{cd}	249[8] 1-9 ^{cd}	8999-9007	233 1-9

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
240. 9 ^{ef}	249[8]. 9 ^{ef}	9008 ^{ab}	233. 10 ^{ab}
240. 10 ^{abcd}	249[8] 10	9008 ^{cd} -9009 ^{ab}	233. 10 ^{cd} , 11 ^{ab}
240 10 ^{ef}	—	—	233 11 ^{cd}
240 11-15 ^{cd}	249[8] 11-15	9009 ^{cd} -9014 ^{ab}	233 12-16
240 15 ^{ef}	249[8] 16 ^{ab}	9014 ^{cd}	233. 17 ^{ab}
690*	249[8] 16 ^{cd}	9015 ^{ab}	233 17 ^{cd}
240 16 ^{ab}	249[8] 17 ^{ab}	9015 ^{cd}	233. 18 ^{ab}
691*	249[8]. 17 ^{cd}	9016 ^{ab}	—
240 16 ^{deff}	249[8] 18	9016 ^{cd} -9017 ^{ab}	233 18 ^{cd} , 18½
240 17-22	249[8] 19-24	9017 ^{cd} -9023	233 19½-24½
241 1-3 ^{ab}	250[49] 1-3 ^{ab}	9024-9026 ^{ab}	234 1-3 ^{ab}
692*	—	—	—
241 3 ^{cd}	250[49] 3 ^{cd}	9026 ^{cd}	234 3 ^{cd}
241 4	250[49] 4	9027	234. 3½, 5½ ^{ab}
241. 5 ^{ab}	250[49] 5 ^{ab}	9028 ^{ab}	234 5½ ^{cd}
App. I, 27	—	—	—
241 5 ^{cd}	250[49] 5 ^{cd}	9028 ^{cd}	234 6
241. 6	250[49] 6	9029	234 4½
241. 7-12	250[49] 7-12	9030-9035	234 7-12
241 13-14	250[49] 13-14	9036-9037	—
242 1-15	251[50] 1-15	9038-9052	235 1-15
242 16	251[50] 16	9053	235 15½, 16½ ^{ab}
242 17-18 ^{cd}	251[50] 17-18	9054-9055	235 16½ ^{cd} -18½ ^{ab}
242 18 ^{ef}	251[50] 19 ^{ab}	9056 ^{ab}	235 18½ ^{cd}
242. 19	251[50] 19 ^{deff}	9056 ^{cd} -9057 ^{ab}	235 19½
242. 20-25	251[50] 20-25	9057 ^{cd} -9063	235 20½-25½
243. 1-2	252[1] 1-2	9064-9065	236. 1-2
243 3	252[1] 3	9066	236 4
243 4	252[1] 4	9067	236. 3
243. 5-9 ^{ab}	252[1] 5-9 ^{ab}	9068-9072 ^{ab}	236 5-9 ^{ab}
693*	252[1] 9 ^{cd}	9072 ^{cd}	—
243. 9 ^{cd} -23	252[1]. 10-24	9073-9087	236 9 ^{cd} -23
244. 1-6 ^{ab}	253[2] 1-6 ^{ab}	9088-9093 ^{ab}	237. 1-6 ^{ab}
694*	253[2] 6 ^{cd}	9093 ^{cd}	—
244 6 ^{cd} -10	253[2]. 7-11 ^{ab}	9094-9098 ^{ab}	237. 6 ^{cd} -10
244 11	253[2] 11 ^{deff}	9098 ^{cd} -9099 ^{ab}	237 11
244 12	253[2] 12	9099 ^{cd} -9100	237. 12
245. 1-10	254[3]. 1-10	9101-9110	238. 1-10

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
695*	254[3] 11	9111	—
245. 11 ^{ab}	254[3] 12 ^{ab}	9112 ^{ab}	238 11 ^{ab}
245 11 ^{cd}	254[3] 12 ^{cd}	9112 ^{cd}	238 11 ^{cd} ± 12 ^{cd}
245 12	254[3] 13	9113	238 12 ^{ab} , 12½
245. 13-14	254[3] 14-15	9114-9115	238 13½, 14½
246 1-10	255[4] 1-10 ^{cd}	9116-9125	239 1-10
246 11-13 ^{ab}	255[4] 10 ^{ef} -12	9126-9128 ^{ab}	239 11-13 ^{ab}
696*	—	—	239 13 ^{cd}
246 13 ^{cd}	255[4] 13 ^{ab}	9128 ^{cd}	239. 13½
246 14-15	255[4] 13 ^{cd} -14 ^{ef}	9129-9130	239. 14½, 15½
247 1-10	256[5] 1-10	9131-9140	240 1-10
247. 11 ^{ab}	256[5] 11 ^{ab}	9141 ^{ab}	—
697* (subst, 11 ^{ab})	—	—	—
247. 11 ^{cd}	256[5] 11 ^{cd}	9141 ^{cd}	—
247. 12-13	256[5] 12-13	9142-9143	240 11-12
248 1-21	257[6] 1-21	9144-9164	241 1-21
249. 1-11 ^{ab}	258[7] 1-11 ^{ab}	9165-9175 ^{ab}	242 1-11 ^{ab}
698*	—	—	—
699*	—	—	242 11 ^{cd}
249. 11 ^{cd}	258[7] 11 ^{cd}	9175 ^{cd}	242. 11½
249 12-22	258[7] 12-22	9176-9186	242 12½-22½
250. 1-8	259[8] 1-8	9187-9194	243 1-8
250 9 ^{ab}	259[8] 9 ^{ab}	9195 ^{ab}	—
700* (subst, 9 ^{ab})	—	—	243 9 ^{ab}
250 9 ^{cd} -19	259[8] 9 ^{cd} -19	9195 ^{cd} -9205	243 9 ^{cd} -19
701*	259[8] 20 ^{ab}	9206 ^{ab}	—
250 20-23 ^{cd}	259[8] 20 ^{cd} -24 ^{ab}	9206 ^{cd} -9210 ^{ab}	243 20-23
250 23 ^{ef}	259[8] 24 ^{cd}	9210 ^{cd}	243 23½
250 24	259[8] 25	9211	243 24, 24½
250 25	259[8] 26	9212	243 25, 25½
250. 26-32	259[8] 27-33	9213-9219	243 26½-32½
702*	—	—	243 33½
250 33-41	259[8] 34-42	9220-9228	243 34½-42½
251 1-4 ^{cd}	260[59] 1-4	9229-9232	244 1-4
251 4 ^{ef} -5	260[59] 5-6 ^{ab}	9233-9234 ^{ab}	244 5-6 ^{ab}
251 6	260[59] 6 ^{cd} ^{ef}	9234 ^{cd} -9235 ^{ab}	244 6 ^{cd} , 6½
251 7	260[59] 7	9235 ^{cd} -9236 ^{ab}	244 13 ^{ab} , 12 ^{ab}
251. 8	260[59] 8	9236 ^{cd} -9237 ^{ab}	244 12 ^{cd} , 13 ^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
251 9	260[59] 9	9237 ^{cd} -9238 ^{ab}	244 14
251 10-11 ^{cd}	260[59] 10-11	9238 ^{cd} -9240 ^{ab}	244 7½, 8½
251 11 ^{ef}	260[59]. 12 ^{ab}	9240 ^{cd}	244 9½ ^{ab}
251 12 ^{abcd}	260[59] 12 ^{cd} -13 ^{ab}	9241	244 9½ ^{cd} , 10½ ^{ab}
251 12 ^{ef}	260[59] 13 ^{cd}	9242 ^{ab}	244 10½ ^{cd}
251 13	260[59] 14	9242 ^{cd} -9243 ^{ab}	244 11, 14½
251 14-26	260[59] 15-27	9243 ^{cd} -9256	244. 15½-27½
252 1-20	261[60] 1-20	9257-9276	245 1-20
253. 1-7 ^{ab}	262[1]. 1-7 ^{ab}	9277-9283 ^{ab}	246 1-7 ^{ab}
—	—	—	246. 7 ^{cd} = 246 42 ^{cd}
253 7 ^{cd}	262[1] 7 ^{cd}	9283 ^{cd}	246 7½
253 8	262[1] 8	9284	246 8½
253 9	262[1] 9	9285	246 9, 9½
253 10-12	262[1] 10-12	9286-9288	246. 10½-12½
253 13	262[1] 13	9289	246 13, 14 ^{ab}
253 14-16 ^{ab}	262[1] 14-16 ^{ab}	9290-9292 ^{ab}	246 14 ^{cd} -16
253 16 ^{cd}	262[1]. 16 ^{cd}	9292 ^{cd}	246 16½
253 17	262[1] 17	9293	246 17½
253 18 ^{ab}	262[1] 18 ^{ab}	9294 ^{ab}	—
703* (subst, 18 ^{ab})	—	—	246 18½ ^{ab}
253 18 ^{cd} -30 ^{ab}	262[1] 18 ^{cd} -30 ^{ab}	9294 ^{cd} -9306 ^{ab}	246 18½ ^{cd} -30½ ^{ab}
—	—	—	246. 30½ ^{cd} = 28½ ^{cd}
253. 30 ^{cd}	262[1] 30 ^{cd}	9306 ^{cd}	246 31
253 31-50 ^{cd}	262[1] 31-50	9307-9326	246. 32-51
253 50 ^{ef}	262[1] 51 ^{ab}	9327 ^{ab}	246 52 ^{ab}
253 51	262[1] 51 ^{cd,ef}	9327 ^{cd} -9328 †	246 52 ^{cd} , 52½
254 1-4 ^{cd}	263[2] 1-4	9339-9342	247 1-4
254 4 ^{ef}	—	9343	247. 4½
254 5-9	263[2] 5-9	9344-9348	247 5½-9½
254 10	263[2] 11	9350 ^{cd} -9351 ^{ab}	247 10½
254 11	263[2]. 10 ^{abcd}	9349	247 11½
254 12 ^{ab}	—	—	247. 12½ ^{cd}
254 12 ^{cd}	263[2] 10 ^{ef}	9350 ^{ab}	247. 12½ ^{ab}
254 13-21	263[2]. 12-20	9351 ^{cd} -9360 ^{ab}	247. 13½-21½
254 22 ^{ab}	263[2] 21 ^{ab}	9360 ^{cd}	247 22½ ^{cd}
254. 22 ^{cd}	263[2] 21 ^{cd}	9361 ^{ab}	247 22½ ^{ab}

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed.
254 23-24 ^{cd}	263[2] 22-23	9361 ^{cd} -9363 ^{ab}	247 23½, 24½
254 24 ^{ef}	263[2] 26 ^{ab}	9365 ^{cd}	247 25
254 25-26	263[2] 24-25	9363 ^{cd} -9365 ^{ab}	247 27½, 28½
254 27 ^{abcd}	263[2] 26 ^{cd} -27 ^{ab}	9366	247 26
254 27 ^{ef}	263[2] 27 ^{cd}	9367 ^{ab}	247 26½
254 28-29 ^{cd}	263[2] 28-29	9367 ^{cd} -9369 ^{ab}	247 30, 31
254 29 ^{ef}	263[2] 30 ^{ab}	9369 ^{cd}	247 31½
254 30 ^{ab}	263[2] 30 ^{cd}	9370 ^{ab}	247 32½ ^{ab}
254 30 ^{cd}	263[2] 30 ^{ef}	9370 ^{cd}	247 32½ ^{cd} = 29
254 31-37	263[2] 31-37	9371-9377	247 33½-39½
254 38	263[2] 38	9378	247 40, 41 ^{ab}
254 39	263[2] 39	9379	247 41 ^{cd} , 41½
254 40	263[2] 40	9380	247 42½
254 41 ^{ab}	263[2] 41 ^{ab}	9381 ^{ab}	247 43
704*	263[2] 41 ^{cd} -42 ^{ab}	9381 ^{cd} -9382 ^{ab}	—
254 41 ^{cd} -42 ^{cd}	263[2] 42 ^{cd} -43	9382 ^{cd} -9383	247 43½, 44½
254 42 ^{ef}	263[2] 44 ^{ab}	9384 ^{ab}	247 45
254 43-44 ^{cd}	263[2] 44 ^{cd} -46 ^{ab}	9384 ^{cd} -9386 ^{ab}	247 46-47
254 44 ^{ef}	263[2] 46 ^{cd}	9386 ^{cd}	247 47½
254 45-46 ^{cd}	263[2] 47-48	9387-9388	247 48½-49½
254 46 ^{ef} -47 ^{cd}	263[2] 49-50 ^{ab}	9389-9390 ^{ab}	247 50, 51
254 47 ^{ef}	263[2] 50 ^{cd}	9390 ^{cd}	247 52 ^{ab}
254 48	263[2] 51	9391	247 52 ^{cd} , 52½
254 49	263[2] 52	9392	247 53½
254 50	263[2] 53	9393	247 54, 55 ^{ab}
254 51	263[2] 54	9394	247 55 ^{cd} , 55½
254 52	263[2] 55	9395	247 56½
255 1-7 ^{ab}	264[3] 1-7 ^{ab}	9396-9402 ^{ab}	248 1-7 ^{ab}
705*	—	—	—
255 7 ^{cd}	264[3] 7 ^{cd} -8 ^{ab}	9402 ^{cd} -9403 ^{ab}	248 7 ^{cd} , 8 ^{ab}
255 8	264[3] 8 ^{cd}	9403 ^{cd} -9404 ^{ab}	248 8 ^{cd} , 8½
255 9-12 ^{cd}	264[3] 9-12	9404 ^{cd} -9408 ^{ab}	248 9½-12½
255 12 ^{ef}	264[3] 13 ^{ab}	9408 ^{cd}	248 13½ ^{ab}
255 13-14 ^{cd}	264[3] 13 ^{cd} -15 ^{ab}	9409-9410	248 13½ ^{cd} -15½ ^{ab}
255 14 ^{ef}	264[3] 15 ^{cd}	9411 ^{ab}	248 15½ ^{cd}
255. 15-26	264[3] 16-27	9411 ^{cd} -9423 ^{ab}	248 16½-27½
706*	264[3] 28 ^{ab}	9423 ^{cd}	—
255 27	264[3] 28 ^{cd}	9424	248 28½

Crit Ed	Bom Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed
255 28-34 ^{ed}	264[3] 29-35 ^{ed}	9425-9431	248 29½-35½
255 34 ^{ef}	264[3] 35 ^f = 39 ^{ed}	9432 = 9438 ^{ab}	248. 36½ ^{ab}
255. 35-36 ^{ab}	264[3] 36-37 ^{ab}	9433-9434 ^{ab}	248 19½, 20½ ^{ab}
255 36 ^{edef}	264[3] 37 ^{edef}	9434 ^{ed} -9435	248. 37½
255. 37 ^{abcd}	264[3]. 38 ^{abcd}	9436	248 38½
255 37 ^f	264[3] 38 ^f	9437 ^{ab}	248. 39½
255 38 ^{ab}	264[3] 39 ^{ab}	9437 ^{ed}	{ 248 39½ ^{ed} = 249. 20½ ^{ed}
255. 38 ^{cd}	264[3]. 40 ^{ab}	9438 ^{ed}	248 36½ ^{ed}
255 39	264[3] 40 ^{ed} -41 ^{ab}	9439	248 40½
255 40	264[3] 41 ^{edef}	9440	248. 41½
255 41	264[3] 42	9441	248. 42½
256 1-6	265[4] 1-6	9442-9447	249. 1-6
256 7	265[4] 9 ^{ed} -10 ^{ab}	9450 ^{ef} -9451 ^{ab}	249 9 ^{ed} , 9½
256 8-9	265[4]. 10 ^{ed} -12 ^{ab}	9451 ^{ed} -9453 ^{ab}	249 10½, 11½
256 10 ^{abcd}	265[4] 12 ^{ed} -13 ^{ab}	9453 ^{ed} -9454 ^{ab}	249 12, 13 ^{ab}
256. 10 ^f -11	265[4] 13 ^{ed} -14	9454 ^{ed} -9455	249. 13 ^{ed} , 14
256 12-15	265[4] 15-18	9456-9459	249 15-18
256 16 ^{ab}	265[4] 19 ^{ab}	9460 ^{ab}	249 18½
256 16 ^{cd}	265[4] 19 ^{cd}	9460 ^{ed}	249 21
256 16 ^{ef}	265[4] 19 ^{ef}	9461	249 21½
256 17 ^{ab}	265[4] 21 ^{ed} ± 23 ^{ed}	9463 ^{cd} ± 9465 ^{ef}	249. 24 ^{ab}
256 17 ^{cd} -18	265[4] 22-23 ^{ab}	9464-9465 ^{ab}	249 24 ^{ed} , 25
256 19 ^{abcd}	265[4] 20	9462	249 22½
256 19 ^{ef}	265[4] 21 ^{ab}	9463 ^{ab}	249 23
256 20	265[4] 7	9448	249. 7 ± 26
256 21	265[4] 8	9449	249. 8
256. 22 ^{ab}	265[4] 9 ^{ab}	9450 ^{ab}	249 9 ^{ab}
256 22 ^{cd}	265[4] 23 ^{ef}	9466	—
257 1-9	266[5] 1-9	9467-9475	250 3-11
257 10 ^{ab}	266[5] 10 ^{ab}	9476 ^{ab}	250 11½
257 10 ^{edef}	266[5] 10 ^{ed} -11 ^{ab}	9476 ^{cd} -9477 ^{ab}	250. 12½
257 11 ^{abcd}	266[5] 11 ^{ed} -12 ^{ab}	9477 ^{ef} -9478 ^{ab}	250. 13½
257 11 ^{ef}	266[5]. 12 ^{ed}	9478 ^{ed}	250 14
257 12-13	266[5] 13-14	9479-9480	250 15-16 = 1-2
258 1-7	267[6] 1-7	9481-9487	251. 1-7
707*	267[6]. 8	9488	—
258. 8-19	267[6]. 9-20	9489-9500	251. 8-19

Crit Ed.	Bom. Ed	Cal Ed	Madras Ed
276 4	288[7] 4	10556	271 4 ^{cd} , 4½
276 5-13 ^{cd}	288[7] 5-13	10557-10565	271 5½-13½
276 13 ^{ef} -22 ^{ab}	288[7] 14-22	10566-10574	271 14½-22½
276 22 ^{cd} -40	288[7] 23-41	10575-10593 ^{ab}	271 23, 24-41
739*	—	—	—
276 41-58	288[7] 42-59	10593 ^{cd} -10611	271 42-59
277 1-47	289[8] 1-47	10612-10658	272 1-47
278 1-18	290[89] 1-18	10659-10676	273 1-18
740*	—	—	—
278 19-32	290[89] 19-32	10677-10690	273 19-32
741*	—	—	—
278 33-38	290[89] 33-38	10691-10696	273 33-38
279 1-7 ^{cd}	291[90] 1-7	10697-10703	274 1-7
279 7 ^{ef}	291[90] 8	10704 ^{ab}	274 7½
279 8-25	291[90] 9-26	10704 ^{cd} -10722	274 8½-25½
280 1-6 ^{cd}	292[1] 1-6 ^{cd}	10723-10729	275 1-6
280 6 ^{ef} -23	292[1] 6 ^{ef} -23	10730-10746	275 6½, 7½-23½
281 1-23	293[2] 1-23	10747-10769	276 1-23
282 1-8	294[3] 1-8	10770-10777	277 1-8
742*	—	—	277 9
282 9-21	294[3] 9-21	10778-10790	277 10-22
283 1 ^{abcd}	295[4] 1	10791	278 1
283 1 ^{ef} -2 ^{cd}	295[4] 2-3 ^{ab}	10792-10793 ^{ab}	278 2, 3 ^{ab}
283 2 ^{ef} -25	295[4] 3 ^{cd} -26	10793 ^{cd} -10816	278 3 ^{cd} -26
283 26-28 ^{ab}	295[4] 27-29 ^{ab}	10817-10819 ^{ab}	278 26½, 27½, 28½
283 28 ^{cd} -30	295[4] 29 ^{cd} -31	10819 ^{cd} -10821	278 29, 30-31
284 1-32	296[5] 1-32	10822-10853	279 1-32
284 33-34 ^{ab}	296[5] 33-34 ^{ab}	10854-10855 ^{ab}	279 32½, 33½
284 34 ^{cd}	296[5] 34 ^{cd}	10855 ^{cd}	279 34
284 35-39	296[5] 35-39	10856-10860	279 35-39
285 1-39	297[6] 1-39	10861-10899	280 1-39
286 1-11 ^{ab}	298[7] 1-11 ^{ab}	10900-10910 ^{ab}	281 1-11 ^{ab}
—	—	—	281 11 ^{cd} ± 13 ^{cd}
286. 11 ^{cd} -17 ^{cd}	298[7] 11 ^{cd} -17 ^{cd}	10910 ^{cd} -10916	281 12-18 ^{ab}
286 17 ^{ef} -20 ^{cd}	298[7] 17 ^{ef} -20 ^{cd}	10917-10920 ^{ab}	281 18 ^{cd} -21
286 20 ^{ef}	298[7] 20 ^{ef}	10920 ^{cd}	281. 22 ^{ab}
286 21	298[7] 21	10921	281 22 ^{cd} , 22½
286 22-41	298[7] 22-41	10922-10941	281 23½-42½

Crit Ed.	Bom. Ed.	Cal Ed.	Madras Ed
287 1-8 ^{cd}	299[8] 1-8	10942-10949	282 1-8
287 8 ^r	299[8] 9 ^{ab}	10950 ^{ab}	282. 8½
287. 9	299[8]. 9 ^{cdsr}	10950 ^{cd} -10951 ^{ab}	282 9½
287 10-19	299[8] 10-19	10951 ^{cd} -10961	282 10½-19½
—	{ 299[8] 20 = 36 ^{cd} -37	{ 10962-10963 ^{ab} = 10979-10980 ^{ab}	—
287 20 ^{abcd}	299[8] 21	10963 ^{cd} -10964 ^{ab}	282. 20½
287 20 ^{sr}	299[8]. 22 ^{ab}	10964 ^{cd}	282 21½ ^{ab}
743*	299[8] 22 ^{cd}	10965 ^{ab}	282 21½ ^{cd}
287 21-45	299[8] 23-47	10965 ^{cd} -10991	282 22½-46½
288. 1-44	300[299] 1-44	10992-11035	283 1-44
744*	—	—	283. 45-46
288 45	300[299] 45	11036	283 47
289. 1-4 ^{ab}	301[300] 1-4 ^{ab}	11037-11040 ^{ab}	284 1-3, 3½
289 4 ^{cd} -5	301[300] 4 ^{cd} -5	11040 ^{cd} -11041	284 4½, 5
289 6-9	301[300] 6-9	11042-11045	284 6-9
745*	—	—	—
289 10-62	301[300] 10-62	11046-11098	284 10-62
290. 1-13	302[1] 1-13	11099-11110	285 1-13
746*	—	—	285. 14
290 14-19 ^{ab}	302[1]. 14-19 ^{ab}	11111-11116 ^{ab}	285 15-20 ^{ab}
290. 19 ^{cd}	302[1] 19 ^{cd}	11116 ^{cd}	—
290 20-26 ^{ab}	302[1] 20-26 ^{ab}	11117-11123 ^{ab}	285. 20 ^{cd} -26
747*	302[1] 26 ^{cd}	11123 ^{cd}	—
290. 26 ^{cd} -42 ^{cd}	302[1] 27-43 ^{cd}	11124-11140 ^{ab}	285 27-43 ^{cd}
290. 42 ^{sr} -51	302[1] 43 ^{cd} -52	11140 ^{cd} -11149	285 43 ^{cd} -52
748*	—	—	285 52½
290. 52-54	302[1] 53-56 ^{ab}	11150-11152	285 53½-55½
290 55 ^{ab}	302[1] 56 ^{cd}	11153 ^{ab}	285 56
290 55 ^{cdsr}	302[1] 57	11153 ^{cd} -11154 ^{ab}	285 57
290 56-58 ^{cd}	302[1] 58-60	11154 ^{cd} -11157 ^{ab}	285. 58-60
290. 58 ^{sr} -60 ^{cd}	302[1]. 61-63 ^{ab}	11157 ^{cd} -11159	285. 61-63 ^{ab}
290 60 ^{sr} -61	302[1] 63 ^{cd} -64	11160-11161 ^{ab}	285 63 ^{cd} , 64
290. 62	302[1]. 65	11161 ^{cd} -11162 ^{ab}	285 64½, 65½ ^{ab}
290 63	302[1] 66	11162 ^{cd} -11163 ^{ab}	285. 65½ ^{cd} , 66
290. 64-68	302[1] 67-71	11163 ^{cd} -11168 ^{ab}	285 67-71
290 69	302[1] 72	11168 ^{cd} -11169 ^{ab}	285 71½, 72
290, 70-72 ^{cd}	302[1] 73-75 ^{cd}	11169 ^{cd} -11172 ^{ab}	285. 73-75

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
290 72 ^{cf} -73 ^{ab}	302[1] 75 ^{cf} -76 ^{ab}	11172 ^{cd} -11173 ^{ab}	285 76
749*	—	—	—
290 73 ^{cd} -74	302[1] 76 ^{cd} -77	11173 ^{cd} -11174	285 77, 77½
290 75 ^{a cd}	302[1] 78	11175	285 78½
290 75 ^{cf}	302[1] 79 ^{ab}	11176 ^{ab}	285 79
750*	302[1] 79 ^{cd}	11176 ^{cd}	—
290 76-80 ^{cd}	302[1] 80-84	11177-11181	285 80-84
290 80 ^{cf} -81 ^{cd}	302[1] 85-86 ^{ab}	11182-11183 ^{ab}	285 84½, 85½
290 81 ^{cf} -110	302[1] 86 ^{cd} -115	11183 ^{cd} -11212	285 86-115
751*	302[1] 116	11213	—
291 1-14 ^{cd}	303[2] 1-14	11214-11227	286 1-14
291 14 ^{cf} -15 ^{cd}	303[2] 15-16 ^{ab}	11228-11229 ^{ab}	286 15, 16 ^{ab}
291. 15 ^{cf} -32 ^{ab}	303[2] 16 ^{cd} -33 ^{ab}	11229 ^{cd} -11246 ^{cd}	286 16 ^{cd} -33 ^{ab}
752* (subst, 32 ^{ab})	—	—	—
291 32 ^{cd} -48	303[2] 33 ^{cd} -49	11246 ^{cd} -11262	286 33 ^{cd} -49
292 1-7 ^{cd}	304[3] 1-7	11263-11269	287 1-7
753*	304[3] 8 ^{ab}	11270 ^{ab}	—
292 7 ^{cf}	304[3] 8 ^{cd}	11270 ^{cd}	287 7½
292 8	304[3] 9	11271	287 8, 9 ^{ab}
292 9-12	304[3] 10-13	11272-11275	287 9 ^{cd} -13 ^{ab}
754*	304[3] 14 ^{ab}	11276 ^{ab}	—
292 13 ^{ab}	304[3] 14 ^{cd}	11276 ^{cd}	287 13 ^{cd}
292 13 ^{cd} -14 ^{ab}	304[3] 15	11277	287 13½, 14
292 14 ^{cd} -21 ^{ab}	304[3] 16-22	11278-11284	287 15-21
755*	304[3] 23-24 ^{ab}	11285-11286 ^{ab}	—
292 21 ^{cd}	304[3] 24 ^{cd}	11286 ^{cd}	287 22 ^{ab}
292 22-24 ^{cd}	304[3] 25-27	11287-11289	287 22 ^{cd} -25 ^{ab}
292 24 ^{cf} -25 ^{cd}	304[3] 28-29 ^{ab}	11290-11291 ^{ab}	287 25 ^{cd} , 26
292 25 ^{cf} -26	304[3] 29 ^{cd} -30	11291 ^{cd} -11292	287 27, 27½
292 27-30	304[3] 31-34	11293-11296	287 28½-31½
756*	304[3] 35	11297	—
292 31-34 ^{ab}	304[3] 36-39 ^{ab}	11298-11301 ^{ab}	287 32-35½ ^{ab}
757*	—	—	—
292 34 ^{cd}	304[3] 39 ^{cd}	11301 ^{cd}	287 35½ ^{cd}
292 35-36 ^{cd}	304[3] 40-41	11302-11303	287 36½, 37½
292 36 ^{cf}	304[3] 42 ^{ab}	11304 ^{ab}	287 38
758*	—	—	—
292 37-39	304[3] 42 ^{cd} -45 ^{ab}	11304 ^{cd} -11307 ^{ab}	287 39-41

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
292 40	304[3] 45 ^{cdsr}	11307 ^{cd} -11308 ^{ab}	287. 42
292 41-44 ^{cd}	304[3] 46-49	11308 ^{cd} -11312 ^{ab}	287. 43-46
292 44 ^{sr} -48 ^{ab}	304[3] 50-53	11312 ^{cd} -11316 ^{ab}	287. 47-50
759*	—	—	287. 51 ^{ab}
292 48 ^{cd}	304[3]. 54	11316 ^{cd}	287 51 ^{cd}
293 1-11	305[4] 1-11	11317-11327	288. 1-11
293 12-18	306[5] 1-7	11328-11334	288 12-18
—	306[5]. 8 ^{ab} = 3 ^{ab}	11335 ^{ab} = 11330 ^{ab}	—
293 19	306[5] 8 ^{cd} -9 ^{ab}	11335 ^{cd} -11336 ^{ab}	288 19
293 20	306[5] 9 ^{cdsr}	11336 ^{cd} -11337 ^{ab}	288 20
293 21	306[5] 10	11337 ^{cd} -11338	288 21
293 22-32	306[5] 11-21	11339-11349	288 22-32
760*	—	—	—
293 33-50	306[5] 22-39	11350-11367	288 33-50
294 1-33 ^{cd}	307[6] 1-33	11368-11400	289 1-33
294 33 ^{sr}	307[6] 34 ^{ab}	11401 ^{ab}	289 34 ^{ab}
294 34 ^{ab}	307[6] 34 ^{cd}	11401 ^{cd}	289. 34 ^{cd}
294 34 ^{cd}	307[6] 35 ^{ab}	11402 ^{ab}	289. 35 ^{ab} = 290. 3 ^{ab}
294 34 ^{sr} -49	307[6] 35 ^{cd} -50	11402 ^{cd} -11417	289 35 ^{cd} -50
295 1-2	308[7] 1-2	11418-11419	290 1-2
295 3	308[7] 3	11420	290 3 ^{cd} , 3½
295 4-19	308[7] 4-19	11421-11436	290 4½-19½
295 20 ^{ab}	308[7] 20 ^{ab}	11437 ^{ab}	290. 20
295 20 ^{cd} -21	308[7] 20 ^{cd} -21	11437 ^{cd} -11438	290 21, 21½
295 22-35 ^{cd}	308[7] 22-35	11439-11452	290. 22½-35½
295 35 ^{sr} -36 ^{cd}	308[7] 36-37 ^{ab}	11453-11454 ^{ab}	290 36½, 37½ ^{ab}
295 36 ^{sr} -38 ^{cd}	308[7] 37 ^{cd} -39	11454 ^{cd} -11456	290 37½ ^{cd} -39½
295 38 ^{sr} -39 ^{cd}	308[7] 40-41 ^{ab}	11457-11458 ^{ab}	290. 40½, 41½ ^{ab}
295 39 ^{sr} -46	308[7] 41 ^{cd} -48	11458 ^{cd} -11465	290 41½ ^{cd} -48½
296 1	309[8] 1 ^{ab} , 2 ^{cd}	11466 ^{ab} , 11467 ^{cd}	291. 1
296 2	309[8] 3 ^{ab} , 1 ^{cd}	11468 ^{ab} , 11466 ^{cd}	291. 2
296 3	309[8] 2 ^{ab} , 3 ^{cd}	11467 ^{ab} , 11468 ^{cd}	291 3
296. 4-5 ^{ab}	309[8]. 4-5 ^{ab}	11469-11470 ^{ab}	291 4, 4½
296 5 ^{cd} -6 ^{ab}	309[8] 5 ^{cdsr}	11470 ^{cd} -11471 ^{ab}	291. 5½
296. 6 ^{cd} -14 ^{cd}	309[8] 6-14 ^{ab}	11471 ^{cd} -11479	291 6½-14½ ^{ab}
296 14 ^{sr} -20 ^{cd}	309[8]. 14 ^{cd} -20	11480-11486 ^{ab}	291. 14½ ^{cd} -20½
296 20 ^{sr} -21 ^{cd}	309[8]. 21-22 ^{ab}	11486 ^{cd} -11487	291. 21½, 22½ ^{ab}
296. 21 ^{sr} -48	309[8]. 22 ^{cd} -49	11488-11515	291. 22½ ^{cd} -49½

Cr̄t Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
761*	—	—	291 50
296 49-50	309[8] 50-51	11516-11517	291 51-52
297 1-19	310[09] 1-19	11518-11536	292 1-19
762*	—	—	—
297. 20-24	310[09] 20-24	11537-11541	292 20-24
763*	—	—	—
297 25	310[09] 25	11542	292 25
298 1-19 ^{ab}	311[10] 1-19 ^{ab}	11543-11561 ^{ab}	293 1-19 ^{ab}
764* (subst , 19 ^{ab})	—	—	—
298 19 ^{cd} -26	311[10] 19 ^{cd} -26	11561 ^{cd} -11568	293 19 ^{cd} -26
299 1-6 ^{cd}	312[1] 1-6	11569-11574	294 1-6
299 6 ^{ef} -7 ^{cd}	312[1] 7-8 ^{ab}	11575-11576 ^{ab}	294 7, 8 ^{ab}
765*	—	—	—
299 7 ^{ef} -11 ^{cd}	312[1] 8 ^{cd} -12	11576 ^{cd} -11580	294 8 ^{cd} -12
299 11 ^{ef} -16 ^{cd}	312[1] 13-18 ^{ab}	11581-11586 ^{ab}	294 13-18 ^{ab}
299 16 ^{ef}	312[1] 18 ^{cd}	11586 ^{cd}	294 18 ^{cd}
—	312[1] 19 ^{ab} = 17 ^{ab}	11587 ^{ab} = 11585 ^{ab}	294 19 ^{ab} = 17 ^{ab}
299 17 ^{ab}	312[1] 19 ^{cd}	11587 ^{cd}	294 19 ^{cd}
299 17 ^{ef}	312[1] 20	11588	294 20
299 18	312[1] 21	11589	294 21
300 1-17	313[2] 1-17	11590-11606	295 1-17
301 1-7 ^{ab}	314[3] 1-7 ^{ab}	11607-11613 ^{ab}	296 1-7 ^{ab}
766* (subst , 7 ^{ab})	—	—	—
301 7 ^{cd} -13	314[3] 7 ^{cd} -13	11613 ^{cd} -11619	296 7 ^{cd} -13
767*	—	—	—
301. 14-23 ^{cd}	314[3] 14-23	11620-11629	296 14-23
301 23 ^{ef} -27 ^{ab}	314[3] 24-27	11630-11633	296 24-27
301 27 ^{ef}	314[3] 28	11634	296 28
768*	—	—	—
302 1	315[4] 1	11635	297 1
769*	315[4] 2 ^{ab}	11636 ^{ab}	—
302 2-4 ^{ab}	315[4] 2 ^{cd} -4	11636 ^{cd} -11638	297 2, 3, 3½
302 4 ^{cd} -5 ^{ab}	315[4] 5	11639	297 4½
302 5 ^{cd} -6	315[4] 6-7 ^{ab}	11640-11641 ^{ab}	297. 5, 6
770*	—	—	—
302 7-8 ^{ab}	315[4] 7 ^{cd} -8	11641 ^{cd} -11642	297. 6½, 7½
302 8 ^{cd} -9	315[4] 9-10 ^{ab}	11643-11644 ^{ab}	297 8, 9
302. 10	315[4] 10 ^{ef}	11644 ^{ef} -11645 ^{ab}	297. 10

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
302 11-16 ^{ab}	315[4] 11-16 ^{ab}	11645 ^{cd} -11651 ^{ab}	297. 11-16 ^{ab}
771*	315[4] 16 ^{cd}	11651 ^{cd}	297. 16 ^{cd}
302 16 ^{cd} -17	315[4] 17-18 ^{ab}	11652-11653 ^{ab}	297. 17, 18 ^{ab}
302 18	315[4] 18 ^{cd}	11653 ^{cd} -11654	297 18 ^{cd} , 18½
303. 1-7 ^{ab}	316[5] 1-7 ^{ab}	11655-11661 ^{ab}	297 19½-25½ ^{ab}
—	—	—	297 25½ ^{cd} ± 25½ ^{ab}
303 7 ^{cd} -9 ^{ab}	316[5] 7 ^{cd} , 8-9	11661 ^{cd} -11663 ^{ab}	297. 26½, 27½
303 9 ^{cd}	—	—	297. 28½ ^{ab}
772*	—	—	297. 28½ ^{cd}
303 10 ^{ab}	—	—	297. 29½ ^{ab}
303 10 ^{cd}	316[5] 10 ^{ab}	11663 ^{cd}	297 29½ ^{cd}
303 11	316[5] 10 ^{cd}	11664	297 30½
303 12-13	316[5] 11-12	11665-11666	297. 31½, 32½
773*	—	—	—
303 14-21	316[5]. 13-20	11667-11674	297 33½-40½
304 1-8	317[6] 1-8	11675-11682	298 1-8
774*	—	—	—
304 9 ^{ab}	317[6]. 9 ^{ab}	11683 ^{ab}	298. 9 ^{ab}
775*	317[6] 9 ^{cd}	11683 ^{cd}	—
304. 9 ^{cd}	317[6] 10 ^{ab}	11684 ^{ab}	298. 9 ^{cd}
304 10	317[6]. 10 ^{cd}	11684 ^{cd} -11685 ^{ab}	298. 10
304. 11-27	317[6] 11-27	11685 ^{cd} -11702	298. 11-27
305 1-9 ^{cd}	318[7] 1-9	11703-11711	299 1-9
305 9 ^{cd} -10	318[7] 10-11 ^{ab}	11712-11713 ^{ab}	299 10, 10½
305 11-17	318[7] 11 ^{cd} -18 ^{ab}	11713 ^{cd} -11720 ^{ab}	299. 11½-17½
305 18-19 ^{ab}	318[7] 18 ^{cd} -19	11720 ^{cd} -11721	299. 18, 19
305. 19 ^{cd}	—	—	299 20 ^{ab}
305 20	318[7]. 20-21	11722-11723	299. 20 ^{cd} , 21, 21½
306 1-8	319[8]. 1-8	11724-11731	300 1-8
776*	—	—	—
306 9	319[8] 9	11732	300. 8½, 9
306 10-11	319[8] 10-11	11733-11734	300 9½, 10, 11
306. 12	319[8] 12	11735	300. 11½, 12
306 13-21 ^{ab}	319[8]. 13-21 ^{ab}	11736-11744 ^{ab}	300. 13-21 ^{ab}
306. 21 ^{cd}	319[8] 21 ^{cd}	11744 ^{cd}	—
777* (subst, 21 ^{cd})	—	—	300 21 ^{cd}
306. 22-27 ^{cd}	319[8] 22-27	11745-11750	300. 22-27
306. 27 ^{cd} -28 ^{ab}	319[8]. 28 ^{ab}	11751 ^{ab}	300. 28 ^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
778*	—	—	300 28 ^d , 28½ ^a †
306 28 ^{red}	319[8] 28 ^d -29	11751 ^d -11752	300 28½ ^b †, 29½
306 29-40	319[8] 30-41	11753-11764	300 30½-41½
779*	—	—	300 42½
780*	—	—	—
306 41-42	319[8] 42-43	11765-11766	300 43½, 44½
—	319[8] 44 ^{at} = 42 ^{ab}	11767 ^{ab} = 11765 ^{ab}	—
306 43	319[8] 44 ^{cd} , 45	11767 ^{cd} -11768 ^{cd}	300 45½
306 44	319[8] 46	11768 ^{cd} -11769 ^{ab}	300 46, 46½
306 45	319[8] 47	11769 ^{cd} -11770 ^{ab}	300 47, 47½
306 46-70 ^{cd}	319[8] 48-72	11770 ^{cd} -11795	300 48½-72½
306 70 ^{ef} -72 ^{cd}	319[8] 73-75 ^{ab}	11796-11798 ^{ab}	300 73½-75½ ^{ab}
306 72 ^{ef} -75	319[8] 75 ^{cd} -78	11798 ^{cd} -11801	300 75½ ^{cd} -78½
306 76 ^{ab}	319[8] 79 ^{cd}	11802 ^{ab}	300 79
306 76 ^{def}	319[8] 79 ^{def}	11802 ^{ef} -11803 ^{ab}	300 80
306 77-98 ^{cd}	319[8] 80-101	11803 ^{cd} -11825	300 81-102
306 98 ^{ef} -99 ^{ab}	319[8] 102	11826	300 103
781*	—	—	300 104 ^{ab}
306 99 ^{def}	319[8] 103	11827	300 104 ^{cd} , 105 ^{ab}
306 100	319[8] 104	11828	300 105 ^{cd} , 105½
306 101-108	319[8] 105-112	11829-11836	300 106½-113½
307 1-8 ^{cd}	320[19] 1-8	11837-11844	301 1-8
307 8 ^{ef} -9 ^{ab}	320[19] 9	11845	301 9
307 9 ^{def}	320[19] 10	11846	301 10
307. 10-13	320[19] 11-14	11847-11850	301 11-14
782*	—	—	—
307 14	320[19] 15	11851	301 15
308 1-33 ^{ab}	321[20] 1-33 ^{abc}	11852-11884 ^{abc}	302 1-33 ^{abc}
783*	—	—	—
308 33 ^d -70 ^{cd}	321[20] 33 ^d -70	11884 ^d -11921	302 33 ^d -70
308 70 ^{ef}	321[20] 71 ^{ab}	11922 ^{ab}	302 70½
308 71	321[20] 71 ^{def}	11922 ^{ef} -11923 ^{ab}	302 71½
308 72-75 ^{ab}	321[20] 72-75 ^{ab}	11923 ^{cd} -11926	302 72½-75½ ^{ab}
308 75 ^{cd}	321[20] 75 ^{cd}	11927	302 75½ ^{cd}
308 76-95 ^{cd}	321[20] 76-95 ^{cd}	11928-11947 ^{cd}	302 76½-95½ ^{cd}
308. 95 ^b -96 ^c	—	—	302 95½ ^b , 96½ ^c

† 28½^{ab} forms one-line stanza

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
308. 96 ^d -98	321[20] 95 ^b -97 ^{ab}	11947 ^b -11949 ^{ab}	302. 96½ ^d -98½
308. 99-100 ^{ab}	321[20] 97 ^{cd} -98	11949 ^{cd} -11950	302. 99, 100
308. 100 ^{cd}	321[20] 99	11951	302. 101
308. 101 ^{ab}	321[20]. 100	11952	302. 101½, 102½ ^{ab}
308. 101 ^{ef}	321[20]. 101 ^{ab}	11953 ^{ab}	302. 102½ ^{cd}
308. 102	{ 321[20]. 101 ^{cd} - 102 ^{ab}	11953 ^{cd} -11954 ^{ab}	302. 103½
308. 103	321[20]. 102 ^{def}	11954 ^{ef} -11955 ^{ab}	302. 104½
308. 104-118 ^{ab}	321[20]. 103-117 ^{ab}	11955 ^{cd} -11969	302. 105½-119½ ^{ab}
784* (subst, 118 ^{ab})	—	—	—
308. 118 ^{cd}	321[20] 117 ^{ef}	11970 ^{ab}	302. 119½ ^{cd}
308. 119-126 ^a	321[20] 118-125 ^a	11970 ^{cd} -11977 ^e	302. 120½-127½ ^a
308. 126 ^b	{ 321[20] 125 ^b = 125 ^{de}	{ 11977 ^d -11978 ^a = 11978 ^b	302. 127½ ^b
308. 126 ^{def}	{ 321[20]. 125 ^f - 126 ^{ab}	11978 ^d -11979 ^{ab}	302. 127½ ^d , 128½ ^{ab}
308. 127 ^{ab}	321[20] 126 ^{cd}	11979 ^{cd}	302. 128½ ^{cd}
308. 127 ^{def}	321[20] 127	11980	302. 129½
308. 128-129	321[20] 128-129	11981-11982	302. 130½, 131½
308. 130	321[20] 130	—	302. 132½
308. 131-152 ^{ab}	321[20] 131-152 ^{ab}	11983-12004 ^{ab}	302. 133½-154½ ^{ab}
785*	321[20] 152 ^{cd}	12004 ^{cd}	—
308. 152 ^{cd} -154 ^{ab}	321[20] 153-154	12005-12006	302. 154½ ^{cd} -156½ ^{ab}
308. 154 ^{cd}	—	—	302. 156½ ^{cd}
308. 155-157	321[20] 155-157 ^{cd}	12007-12009	302. 157½-159½
308. 158-169	{ 321[20] 157 ^{ef} - 169 ^{ab}	12010-12021	302. 160½-171½
308. 170	321[20] 169 ^{def}	12022	302. 172½
308. 171-191	321[20]. 170-190	12023-12043	302. 173½-193½
App. I, 29A, 1-75	—	—	303. 1-52
App I, 29B, 1-396	—	—	303. 53-313
App. I, 29C, 1-290	—	—	304. 1-178
App I, 29D, 1-295	—	—	305. 1-178
App. I, 29E, 1-441	—	—	306. 1-222
309. 1	322[1] 1	12044	307. 1
786*	322[1] 2	12045	—
309. 2-28 ^{ab}	322[1]. 3-29 ^{ab}	12046-12072 ^{ab}	307. 2-28 ^{ab}
309. 28 ^{cd} -30 ^{ab}	322[1]. 29 ^{cd} -31 ^{ab}	12072 ^{cd} -12074 ^{ab}	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
309 30 ^{cd} -72 ^{ab}	322[1] 31 ^{cd} -73 ^{ab}	12074 ^{cd} -12116 ^{ab}	307 28 ^{cd} -51 ^{ab} †
309 72 ^{cd}	—	—	—
787* (subst, 72 ^{cd})	322[1] 73 ^{cd}	12116 ^{cd}	307 51 ^{cd}
309 73-84	322[1] 74-85	12117-12128	307 52-63
788*	322[1] 86	12129	307 64
309 85-92	322[1] 87-94	12130-12137	307 65-72
[174 1-20]	323[2] 1-20 †	12138-12157 §	308 1-20 ¶
310 1-26	324[3] 1-26	12158-12183	309 1-26
789*	—	—	309 27 ^{ab}
310 27-29	324[3] 27-29	12184-12186	309 27 ^{cd} , 27½-29½
311 1-6 ^{cd}	325[4] 1-6	12187-12192	310 1-6
311 6 ^{ef} -26	325[4] 7-27 ^{ab}	12193-12213 ^{ab}	310 6½-26½
311 27	325[4] 27 ^{cd}	12213 ^{cd} -12214	310 27½
312 1-2	326[5] 1-2	12215-12216	311 1, 2
312 3	326[5] 3	12217	311 2½, 3
312 4-23	326[5] 4-23	12218-12237	311 4-23
312 24 ^{ab}	326[5] 24 ^{ab}	12238 ^{ab}	—
312 24 ^{cd} -25 ^{ab}	326[5] 24 ^{cd} -25 ^{ab}	12238 ^{cd} -12239 ^{ab}	311 23½, 24½ ^a
312 25 ^{cd}	—	—	311. 24 ^{bcd}
312 26 ^{ab}	—	—	311 25½ ^{ab}
312 26 ^{cd} -33	326[5] 25 ^{bcd} -32 ^{ab}	12239 ^{bcd} -12246 ^{ab}	311 25½ ^d -32½
312 34 ^{ab}	—	—	311 33½ ^{ab}
790* (subst, 34 ^{ab})	326[5] 32 ^{cd}	12246 ^{cd}	—
312 34 ^{cd} -45 ^{ab}	326[5] 33-43	12247-12257	311 33½ ^{cd} -44½ ^{ab}
312 45 ^{cd}	326[5] 44	12258 ^{ab}	311 44½ ^{cd}
312 46	326[5] 45	12258 ^{cd} -12259	311 45½
313 1-5 ^{cd}	327[6] 1-5	12260-12264	312 1-5
313 5 ^{ef} -6	327[6] 6-7 ^{ab}	12265-12266 ^{ab}	312 5½, 6½
313 7	327[6] 7 ^{cd} -8 ^{ab}	12266 ^{cd} -12267 ^{ab}	312 7, 7½
313 8	327[6] 8 ^{cd} -9 ^{ab}	12267 ^{cd} -12268 ^{ab}	312 8½
313 9	327[6] 9 ^{cd}	12268 ^{cd} -12269	312 9½
313 10-13	327[6] 10-13	12270-12273	312 10½-13½
313 14-16 ^{ab}	327[6] 14-16 ^{ab}	12274-12276 ^{ab}	312 14, 15-16
313 16 ^{cd} -41	327[6] 16 ^{cd} -41	12276 ^{cd} -12301	312 16½-41½
313 42-43	327[6] 42-43	12302-12303	312 42, 43, 43½
313 44-51	327[6] 44-51	12304-12311	312 44½-51½

† M E reads its st 30-48 as four-line (eight-pāda) stanzas, other editions as two-line stanzas

‡ 323[2] = 181

§ 12138-12157 = 6745-6764

¶ 308 = 169.

Crit. Ed	Bom. Ed	Cal. Ed.	Madras Ed.
314 1-2 ^{ab}	328[7] 1-2 ^{ab}	12312-12313 ^{ab}	313. 1-2 ^{ab}
791*	—	—	—
314 2 ^{cd} -5 ^{ab}	328[7] 2 ^{cd} -5	12313 ^{cd} -12316 ^{ab}	313 2 ^{cd} -5 ^{ab}
314. 5 ^{cd} ^{ef}	328[7] 6	12316 ^{cd} -12317 ^{ab}	313 5 ^{cd} , 5½
314 6 ^{ab} ^{cd}	328[7] 7	12317 ^{cd} -12318 ^{ab}	313 6½
314 6 ^{ef} -7	328[7] 8-9 ^{ab}	12318 ^{cd} -12319	313 7, 8
314 8	328[7] 9 ^{cd} -10 ^{ab}	12320	313 8½, 9
314 9	328[7] 10 ^{cd} -11 ^{ab}	12321	313 9½, 10
314 10	328[7] 11 ^{cd} -12 ^{ab}	12322	313. 10½, 11
314. 11 ^{ab} ^{cd}	328[7]. 12 ^{cd} -13 ^{ab}	12323	313 12
314. 11 ^{ef} -12 ^{ab}	328[7] 13 ^{cd} -14 ^{ab}	12324	313 12½, 13
314 12 ^{cd} ^{ef}	328[7] 14 ^{cd} -15 ^{ab}	12325	313 14
314 13-14	328[7] 15 ^{cd} -17 ^{ab}	12326-12327	313 15, 16
314 15	328[7] 17 ^{cd} -18 ^{ab}	12328	313 16½, 17
314 16-18	328[7] 18 ^{cd} -21 ^{ab}	12329-12331	313 18-20
314. 19-23 ^{ab}	328[7]. 21 ^{cd} -25	12332-12336 ^{ab}	313 20½-24½
314. 23 ^{cd} ^{ef}	328[7] 26	12336 ^{cd} -12337 ^{ab}	313 25½
314 24-25 ^{cd}	328[7] 27-28	12337 ^{cd} -12339 ^{ab}	313 26½, 27½
314 25 ^{ef} -26	328[7] 29-30 ^{ab}	12339 ^{cd} -12340	313 28, 29
314. 27	328[7] 30 ^{cd} ^{ef}	12341	313. 30
314 28-35	328[7] 31-38	12342-12349	313. 31-38
314 36	328[7] 39	12350	313. 38½, 39
314 37-39 ^{cd}	328[7] 40-42	12351-12353	313 40-42
314 39 ^{ef} -40	328[7] 43-44 ^{ab}	12354-12355 ^{ab}	313 42½, 43½
314 41-42	328[7] 44 ^{cd} -46 ^{ab}	12355 ^{cd} -12357 ^{ab}	313 44, 45, 45½
314 43-49 ^{ab}	328[7] 46 ^{cd} -52	12357 ^{cd} -12363	313 46½-52½ ^{ab}
314 49 ^{cd}	328[7] 53	12364	313 52½ ^{cd}
315. 1-10	329[8] 1-10	12365-12374	314. 1-10
—	—	—	314. 11 = 313 3
315 11-15	329[8] 11-15	12375-12379	314 12-16
315 16-17	329[8] 16-17	12380-12381	314 16½, 17½, 18
315 18-22	329[8] 18-22	12382-12386	314 19-23
App I, 30	—	—	—
315 23-24	329[8] 23-24	12387-12388	314 24, 25
315 25-26	329[8] 25-26	12389-12390	314 25½, 26½, 27
315 27-31	329[8] 27-31	12391-12395	314 28-32
315. 32 ^{ab}	329[8] 32 ^{ab}	12396 ^{ab}	314 32½
315 32 ^{cd} -57	329[8] 32 ^{cd} -57	12396 ^{cd} -12421	314 33-58

Crit. Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
316 1	330[29] 1	12422	315 1
792* (subst, 1 ^{cd})	—	—	—
316 2-4 ^{ab}	330[29] 2-4 ^{ab}	12423-12425 ^{ab}	315 2-3, 3½
316 4 ^{cd} -37	330[29] 4 ^{cd} -37	12425 ^{cd} -12458	315 4-37
793*	—	—	—
316 38-44	330[29] 38-44	12459-12465	315 38-44
794*	—	—	315 45, 46 ^{ab}
316 45-46	330[29] 45-46	12466-12467	315 46 ^{cd} , 47, 47½
316 47-50	330[29] 47-50	12468-12471	315 48, 48½-51½
316 51-52 ^{ab}	330[29] 51-52 ^{ab}	12472-12473 ^{ab}	315 52, 53
316 52 ^{cd}	330[29] 52 ^{cd} -53 ^{ab}	12473 ^{cd} -12474 ^{ab}	315 54
316 53-58	330[29] 53 ^{cd} -59 ^{ab}	12474 ^{cd} -12480 ^{ab}	315 55-60
316 59	330[29] 59 ^{cd}	12480 ^{cd} -12481	315 61
317 1-30	331[30] 1-30	12482-12511	316 1-30
318 1-45	332[1] 1-45	12512-12556	317 1-45
318 46-54 ^{cd}	332[1] 46-54	12557-12565	318 1-9
318 54 ^{ef}	332[1] 55 ^{ab}	12566 ^{ab}	318 10 ^{ab}
795*	332[1] 55 ^{cd}	12566 ^{cd}	318 10 ^{cd}
318 55-56	332[1] 56-57	12567-12568	318 11, 12
796*	—	—	318 13 ^{ab}
318 57 ^{ab}	332[1] 58 ^{ab}	12569 ^{ab}	—
318 57 ^{cd} -61	332[1] 58 ^{cd} -62	12569 ^{cd} -12573	318 13 ^{cd} -17
318 62	332[1] 63	12574	319 ½, 1
797*	—	—	—
318 63 ^{ab} ^{cd}	332[1] 64	12575	319 2
318 63 ^{ef}	332[1] 65 ^{ab}	12576 ^{ab}	319 3 ^{ab}
798*	332[1] 65 ^{cd}	12576 ^{cd}	319 3 ^{cd}
319 1-17 ^{ei}	333[2] 1-17	12577-12593	319 4-20
319 17 ^{ef} -18 ^{cd}	333[2] 18-19 ^{ab}	12594-12595 ^{ab}	319 20½, 21½
319 18 ^{ef} -20 ^{cd}	333[2] 19 ^{cd} -21	12595 ^{cd} -12597	319 22, 23-24
319 20 ^{ef} -21 ^{ab}	333[2] 22	12598	319 24½, 25
319 21 ^{cd} ^{ef}	333[2] 23	12599	319 26
319 22 ^{ab}	333[2] 24 ^{ab}	12600 ^{ab}	319 27 ^{ab}
799*	—	—	—
319 22 ^{cd} -26 ^{ab}	333[2] 24 ^{cd} -28 ^{ab}	12600 ^{cd} -12604 ^{ab}	319 27 ^{cd} -30, 30½
319 26 ^{cd} -27 ^{ab}	333[2] 28 ^{cd} -29 ^{ab}	12604 ^{cd} -12605 ^{ab}	319 31½
319 27 ^{cd} -29	333[2] 29 ^{cd} -31	12605 ^{cd} -12607	319 32, 33-34
320 1-10 ^{ab}	334[3] 1-10 ^{ab}	12608-12617 ^{ab}	320 1-9, 9½

Crit. Ed.	Bom Ed	Cal. Ed.	Madras Ed.
320 10 ^{ed}	334[3] 10 ^d -11 ^{ab}	12617 ^{ed} -12618 ^{ab}	320 10½
320 11-12 ^{ab}	334[3] 11 ^{ed} -12	12618 ^{ed} -12619	320 11½, 12
320 12 ^{ed} -13 ^{ab}	334[3] 13	12620	320. 13
320. 13 ^{ed} -29	334[3] 14-30 ^{ab}	12621-12637 ^{ab}	320 13½, 14½-29½
320. 30-41	334[3] 30 ^{ed} -42	12637 ^{ed} -12649	320 30½-41½
321 1-15 ^{ab}	335[4] 1-15 ^{ab}	12650-12664 ^{ab}	321. 1-14, 14½
321 15 ^{ed} -17 ^{ed}	335[4] 15 ^{ed} -17	12664 ^{ed} -12666	321. 15½, 16, 17
321 17 ^{ed} -18	335[4] 18-19 ^{ab}	12667-12668 ^{ab}	321. 17½, 18½
321 19 ^{ab}	335[4] 19 ^{ed}	12668 ^{ed}	321 19
321 19 ^{ed}	335[4] 20	12669	321 20
321 20-24 ^{ed}	335[4] 21-25	12670-12674	321. 21-25
321. 24 ^{ed} -25	335[4] 26-27 ^{ab}	12675-12676 ^{ab}	321 26, 27 ^{ab}
321 26	335[4] 27 ^{ed}	12676 ^{ed} -12677	321. 27 ^{ed} , 28 ^{ab}
800*	—	—	321. 28 ^{ed}
321. 27-29 ^{ed}	335[4]. 28-30	12678-12680	321. 29-31
321 29 ^{ed} -30 ^{ab}	335[4]. 31	12681	321 32
321. 30 ^{ed}	335[4]. 32	12682	321 33
321. 31-43	335[4] 33-45	12683-12695	321 34 46
322 1-2	336[5] 1-2	12696-12697	322 1-2
322 3 ^{ab}	336[5]. 3 ^{ed}	12698 ^{ed}	322 3 ^{ab}
322 3 ^{ed}	336[5] 3 ^{ab}	12698 ^{ab}	322 3 ^{ed}
322 4 ^{ab}	336[5] 4	12699	322 4
322 4 ^{ed} -5 ^{ab}	336[5] 5	12700	322 4½, 5½ ^{ab}
801*	—	—	—
322. 5 ^{ed} -10	336[5] 6-11 ^{ab}	12701-12706 ^{ab}	322 5½ ^{ed} -10½
322 11	336[5] 11 ^{ed}	12706 ^{ed}	322 11½
322 12-16	336[5] 12-16	12707-12711	322 12½-16½
802*	—	—	322 17½
322 17-20 ^{ed}	336[5] 17-20	12712-12715	322. 18½-21½
322 20 ^{ed}	336[5] 21 ^{ab}	12716 ^{ab}	322 22½ ^{ab}
803*	336[5] 21 ^{ed}	12716 ^{ed}	322 22½ ^{ed}
322 21-25 ^{ed}	336[5]. 22-26	12717-12721	322 23½-27½
322. 25 ^{ed} -26	336[5] 27-28 ^{ab}	12722-12723 ^{ab}	322. 28, 29
804*	336[5]. 28 ^{ed} -29 ^{ab}	12723 ^{ed} -12724 ^{ab}	322 30
322 27	336[5] 29 ^{ed}	12724 ^{ed} -12725 ^{ab}	322 31
322 28-29 ^{ab}	336[5] 30-31 ^{ab}	12725 ^{ed} -12726	322 32, 32½
805*	336[5]. 31 ^{ed}	12727 ^{ab}	—
322. 29 ^{ed}	336[5]. 32	12727 ^{ed} -12728 ^{ab}	322. 33½

Crnt Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
322 30-51	336[5] 33-54	12728 ^{cd} -12750 ^{ab}	322 34½-55½
322 52	336[5] 55	12750 ^{cd} -12751	322 56½
323 1-5	337[6] 1-5	12752-12756	323 1-5
323 6	337[6] 6	12757	323 9
323 7-9 ^{cd}	337[6] 7-9	12758-12760	323 6-8
323 9 ^{ef} -10 ^{ab}	337[6] 10	12761	323 10
323 10 ^{cd}	337[6] 11	12762	323 11
323 11-16	337[6] 12-17	12763-12768	323 12-17
806*, 1-5	—	—	323 18, 18½, 19½
806*, 6-9	—	—	323 20, 21, 21½
806*, 10-12	—	—	323 22½, 23½ ^{ab}
323 17 ^{ab}	337[6] 18 ^{ab}	12769 ^{ab}	323 23½ ^{cd}
323 17 ^{cd} -18 ^{cd}	337[6] 18 ^{cd} -19	12769 ^{cd} -12770	323 24½ ^{cd} , 25½
807*	—	—	323 24½ ^{ab}
323 18 ^{ef}	337[6] 20 ^{ab}	12771 ^{ab}	323 26
808*(subst, 19 ref.)	337[6] 20 ^{cd}	12771 ^{cd}	—
323 19-21 ^{cd}	337[6] 21-23	12772-12774	323 27-29
323 21 ^{ef}	337[6] 24 ^{ab} = 25 ^{cb}	12775 ^{ab} = 12776 ^{ab}	323 29½
809*	337[6] 24 ^{cd}	12775 ^{cd}	—
323 22 ^{cb}	337[6] 25 ^{cd}	12776 ^{cd}	323 30
810*	337[6] 26 ^{ab}	12777 ^{ab}	—
323 22 ^{cd} -25	337[6] 26 ^{cd} -29	12777 ^d -12780	323 31-34 ^{ab}
323 26-27 ^a	337[6] 30-31 ^a	12781-12782 ^a	323 34 ^{cd} , 34½, 35½ ^a
323 27 ^{bcd} -28 ^{ab}	337[6] 31 ^{bcd} -32 ^{ab}	12782 ^{bcd} -12783 ^{ab}	—
811*, prior half	—	—	—
811*, post half	—	—	323 35½ ^b
323 28 ^{cd} -29 ^{ab}	337[6] 32 ^{cd} -33 ^b	12783 ^{cd} -12784 ^{ab}	323 35½ ^{cd} , 36
323 29 ^{cd} -32 ^{cd}	337[6] 33 ^{cd} -36	12784 ^{cd} -12787	323 37-40 ^{ab}
323 32 ^{ef} -39 ^{ab}	337[6] 37-43	12788-12794	323 40 ^{cd} -47 ^{ab}
812*	—	—	323 47 ^{cd}
323 39 ^{cd} -40	337[6] 44-45 ^{ab}	12795-12796 ^{ab}	323 48, 48½
323 41-42 ^{ab}	337[6] 45 ^{cd} -46	12796 ^{cd} -12797	323 49½, 50½ ^{ab}
813*	337[6] 47 ^{ab}	12798 ^{ab}	—
323 42 ^{cd}	337[6] 47 ^{cd} -48 ^{ab}	12798 ^{cd} -12799 ^{ab}	323 50½ ^{cd} , 51
323 43-53 ^{cd}	337[6] 48 ^{cd} -59 ^{ab}	12799 ^{cd} -12810	323 52-62
323 53 ^{ef}	337[6] 59 ^{cd}	12811 ^{ab}	323 62½
814*	337[6] 60 ^{ab}	12811 ^{cd}	—
323. 54 ^{abcd}	337[6] 60 ^{cd} -61 ^{ab}	12812	323. 63½

Cit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
323 54 ^{ef} -55	337[6] 61 ^{cd} -62	12813 ^{ab} -12814 ^{ac}	323 64, 65
815*	337[6] 63 ^{ab}	12814 ^{cd}	—
323 56-57 ^{ed}	337[6] 63 ^{cd} -65 ^{ab}	12815-12816	323 65½, 66½, 67½ ^{ad}
323 57 ^{ef}	337[6] 65 ^{ed}	12817	323 67½ ^{cd}
324 1-2	338[7] 1-2	12818-12819	324. 1-2 *
816*	—	—	324. 3-5
324 3-5	338[7]. 3-5	12820-12822	324 6-8
817*	—	—	324 8½
324 6 ^{abcd}	338[7] 6	12823	324 9½
324 6 ^{ef} -8	338[7] 7-9 ^{ab}	12824-12826 ^{ab}	324. 10½, 11½, 12½
324 9-11	338[7] 9 ^{cd} -12 ^{ab}	12826 ^{cd} -12829	324. 13-15
324 12-15 ^{ef}	338[7] 12 ^{cd} -16 ^{ab}	12830-12833	324 16-19
324 15 ^{ef}	338[7] 16 ^{cd}	12834 ^{ab}	324 20 ^{ab}
818*	—	—	324 20 ^{cd} , 20½
324 16 ^{abcd}	338[7] 17	12834 ^{cd} -12835 ^{ab}	324 21½
324 16 ^{ef} -21	338[7] 18-23 ^{ab}	12835 ^{cd} -12840	324 22-27
819*	—	—	324. 28 ^{ab}
324 22 ^{ab}	338[7] 23 ^{ef}	12841 ^{ab}	324. 28 ^{cd}
820*	—	—	324 29 ^{ab}
324 22 ^{cd} -23 ^{cd}	338[7] 24-25 ^{ab}	12841 ^{cd} -12842	324. 29 ^{cd} -30
324. 23 ^{ef} -25 ^{ab}	338[7]. 25 ^{cd} -27 ^{ab}	12843-12844	324 31, 31½, 32½ ^{ab}
821*	—	—	—
324 25 ^{cd} -26 ^{ab}	338[7] 27 ^{cd} -28 ^{ab}	12845	324 32½ ^{cd} , 33½ ^{ab}
822*	—	—	324 33½ ^{cd}
324 26 ^{ed}	338[7] 28 ^{cd}	12846 ^{ab}	324 34½ ^{ab}
823*	—	—	324 34½ ^{cd} , 35½
324 27-35 ^{ab}	338[7]. 29-37 ^{ab}	12846 ^{cd} -12854	324 36½-44½ ^{ab}
824*	—	—	—
324 35 ^{cd} -39 ^{cd}	338[7] 37 ^{cd} -41 ^{cd}	12855-12859	324 44½ ^{cd} -48½
324 39 ^{ef}	338[7] 41 ^{ef}	12860	324 49
325 1-3	339[8] 1-3	12861-12863	325 1-3
825*	—	—	—
325 4 ¹⁻¹¹¹	339[8] 4 ¹⁻¹⁰⁰	12864 †	325 4 †
326 1 ^{ab}	340[39]. 1 ^{ab}	12865 ^{ab}	326. 1 ^{ab}
—	—	—	326 1 ^{cd} = 17½ ^{cd}
326 1 ^{cd} -8 ^{ab}	340[39]. 1 ^{cd} -8 ^{ab}	12865 ^{cd} -12872 ^{ab}	326 2-8

† List of names, not separately counted in Cal and Madras editions.

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
826* (subst, 8 ^{ab})	—	—	—
326 8 ^{cd} -9 ^{cd}	340[39] 8 ^{cd} -9	12872 ^{cd} -12873	326 8½, 9½
326 9 ^{cd} -10 ^{cd}	340[39] 10-11 ^{ab}	12874-12875 ^{ab}	326 10, 11
326 10 ^{cd} -25 ^{ab}	340[39] 11 ^{cd} -26 ^{ab}	12875 ^{cd} -12890 ^{ab}	326 11½, 12½-26½ ^{ab}
827*	—	—	—
326 25 ^{cd} -27 ^{ab}	340[39] 26 ^{cd} -28 ^{ab}	12890 ^{cd} -12892 ^b	326 26½ ^{cd} -28½ ^{ab}
828*	—	—	—
829*	—	—	—
326 27 ^{cd} -29 ^{ab}	340[39] 28 ^{cd} -30 ^{ab}	12892 ^{cd} -12894 ^{ab}	326 28½ ^{cd} -30½ ^{ab}
830*	—	—	—
326 29 ^{cd} -30	340[39] 30 ^{cd} -31	12894 ^{cd} -12895	326 30½ ^{cd} 31½
831*	—	—	—
326 31 ^{ab} -32	340[39] 32	12896	326 32½
326 31 ^{cd} -33	340[39] 33-35 ^{ab}	12897-12899 ^{ab}	326 33, 34-35
326 34	340[39] 35 ^{cd} -36 ^{ab}	12899 ^{cd} -12900 ^b	—
832*	—	—	—
326 35-37 ^{ab}	340[39] 36 ^{cd} -38	12900 ^{cd} -12902	326 36-38 ^{ab}
326 37 ^{cd}	340[39] 39	12903	326 38½, 38 ^{cd}
326 38-42 ^{cd}	340[39] 40-44	12904-12908	326 39½-43½
326 42 ^{cd} -43 ^{ab}	340[39] 45	12909	326 44½
326 43 ^{cd}	340[39] 46	12910	326 45½
326 44	340[39] 49	12913	326 46½
326 45 ^{ab}	—	—	326 47½ ^{ab}
—	—	—	326 47½ ^{cd} = 41½ ^{ab}
—	—	—	326 48½-49½ = 21½-22½
326 45 ^{cd}	340[39] 47	12911	326 50½
326 46	340[39] 48	12912	326 51½
326 47	340[39] 50	12914	326 52½
833*	340[39] 51 ^{ab}	12915 ^{ab}	—
326 48-58	340[39] 51 ^{cd} -62 ^{ab}	12915 ^{cd} -12926	326 53½-63½
326 59-60 ^{ab}	340[39] 62 ^{cd} -63	12926 ^{cd} -12927	326 64, 65
326 60 ^{cd}	340[39] 64	12928	326 66
326 61-62 ^{ab}	340[39] 65-66 ^{ab}	12929-12930 ^{ab}	326 67-68 ^{ab}
834*	—	—	—
326 62 ^{cd} -66 ^{cd}	340[39] 66 ^{cd} -70	12930 ^{cd} -12934	326 68 ^{cd} -72
326 66 ^{cd} -70 ^{ab}	340[39] 71-74	12935-12938	326 72-76
326 70 ^{cd}	340[39] 75 ^{ab}	12939 ^{ab}	—

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed
326 71 ^{abcd}	340[39] 75 ^{cd} -76 ^{ab}	12939 ^{cd} -12940 ^{ab}	326. 77
835*	—	—	327. 1-2, 2½-5½ ^{ab}
326. 71 ^{ef} -72	340[39] 76 ^{cd} -77	12940 ^{ef} -12941	327. 5½ ^{cd} , 6½
326 73 ^{abcd}	340[39] 78	12942	—
326 73 ^{ef} -74 ^{ab}	340[39] 79	12943	327. 7½
836*	340[39] 80 ^{cd}	12944 ^{ab}	327. 8½ ^{ab}
326. 74 ^{cd} -75	340[39]. 80 ^{cd} -81	12944 ^{cd} -12945	327. 8½ ^{ef} , 9½
837*	—	—	327. 10½-12½
326. 76 ^{abcd}	340[39] 82	12946	327. 13½
326 76 ^{ef}	340[39]. 82 ^{ab}	12947 ^{ab}	327. 14
838*	340[39] 83 ^{cd}	12947 ^{cd}	—
326. 77 ^{cd}	340[39] 84 ^{ef}	12948 ^{ef}	327. 15 ^{cd}
839*	—	—	327 15 ^b -16 ^a
326. 77 ^{abcd} -80 ^{ab}	340[39] 84 ^{abcd} -87 ^{ab}	12948 ^{abcd} -12951 ^{ab}	327. 16 ^{abcd} -19 ^{ab}
840*	340[39] 87 ^{cd}	12951 ^{cd}	327 19 ^{cd}
326. 80 ^{cd} -81	340[39] 88-89 ^{ab}	12952-12953 ^{ab}	327 19½, 20½
841*, 1-2	—	—	—
841*, 3	—	—	—
326 82	340[39] 89 ^{cd} -90 ^{ab}	12953 ^{cd} -12954 ^{ab}	327. 21
842*	—	—	—
326. 82 ^{abcd}	340[39] 90 ^{cd} -91 ^{ab}	—	327 22, 23
326. 82 ^{cd} -85 ^{ab}	340[39] 91 ^b -92 ^a	12954 ^{cd} -12955 ^{ab}	327 24 ^{ab}
326. 85 ^d	340[39]. 92 ^b	12955 ^b -12957 ^a	—
843*	—	12957 ^b	327. 24 ^d
326. 86-87	340[39] 93 ^{cd} -95 ^{ab}	—	327 24½, 25½
844*	—	12957 ^{cd} -12959 ^{ab}	327 26½, 27½
326 88	340[39] 95 ^{cd} -96 ^{ab}	—	327 28½-31½
845*	—	12959 ^{cd} -12960 ^{ab}	327 32½
326 89 ^{abcd}	340[39] 96 ^{cd} -97 ^{ab}	—	—
326 89 ^{ef}	340[39] 97 ^{cd}	12960 ^{cd} -12961 ^{ab}	327. 33½
846*	340[39]. 98 ^{ab}	12961 ^{cd}	327 34
847*	—	12962 ^{ab}	—
326. 90	340[39] 98 ^{cd} -99 ^{ab}	—	327 35 ^{ab}
848*	340[39] 99 ^{cd}	12962 ^{cd} -12963 ^{ab}	327. 35 ^{cd} , 35½
326 91	340[39] 100	12963 ^{cd}	—
849*	—	12964	327. 36½
326. 92 ^{ab}	—	—	327 37
850*	340[39] 101 ^{ab}	12965 ^{ab}	327. 38 ^{ab}
	—	—	327. 38 ^{cd}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
258 20	267[6] 21	9501	251 20½
258 21	267[6] 22	9502	251 19½, 21
258 22-24 ^{cd}	267[6] 23-25	9503-9505	251 22-24
258 24 ^{ef}	267[6] 26 ^{ab}	9506 ^{ab}	251 25 ^{ab}
708*	267[6] 26 ^{cd}	9506 ^{cd}	—
258 25	267[6] 27	9507	251 25 ^{cd} , 25½
709*	—	—	—
258 26-37 ^{cd}	267[6] 28-39	9508-9519	251 26½-37½
—	267[6] 40 ^{ab} = 38 ^{ab}	9520 ^{ab} = 9518 ^{ab}	251 38½ ^{ab} = 36½ ^{ab}
258 37 ^{ef} -53 ^{ab}	267[6] 40 ^{cd} -56 ^{ab}	9520 ^{cd} -9536 ^{ab}	251 38½ ^{cd} -54½ ^{ab}
710*	—	—	—
258 53 ^{cd} -55	267[6] 56 ^{cd} -58	9536 ^{cd} -9538	251 54½ ^{cd} -56½
—	—	—	251 57 = 55½ ^{cd}
258 56-75	267[6] 59-78	9539-9558	251 58-77
259 1-9	268[7] 1-9	9559-9567	252 1-9
259 10 ^{ab}	268[7] 10 ^{ab}	9568 ^{ab}	252 9½
259 10 ^{cd} ^{ef}	268[7] 10 ^{cd} ^{ef}	9568 ^{cd} -9569 ^{ab}	252 10½
259 11-17	268[7] 11-17	9569 ^{cd} -9576	252 11½-17½
259 18	268[7] 18	9577	252 18, 19 ^{ab}
259 19	268[7] 19	9578	252 19 ^{cd} , 20 ^{ab}
259 20	268[7] 20	9579	252 20 ^{cd} , 20½
259 21	268[7] 21	9580	252 22½
259 22	268[7] 22	9581	252 21½
259 23-27	268[7] 23-27	9582-9586	252 23½-27½
259 28	268[7] 28	9587	252 29½
259 29	268[7] 29	9588	252 28½
259 30 ^{ab} ^{cd}	268[7] 30	9589	252 30½
259 30 ^{ef}	268[7] 31 ^{ab}	9590 ^{ab}	252 31½ ^{ab}
259 31-32 ^{cd}	268[7] 31 ^{cd} -33 ^{ab}	9590 ^{cd} -9592 ^{ab}	252 31½ ^{cd} -33½ ^{ab}
259 32 ^{ef}	268[7] 33 ^{cd}	9592 ^{cd}	252 33½ ^{cd}
259 33-35	268[7] 34-36	9593-9595	252 34½-36½
260 1-21	269[8] 1-21	9596-9616	253 1-21
260 22 ^{ab}	269[8] 22 ^{ab}	9617 ^{ab}	253 21½
711*	—	—	253 22½, 23½
260 22 ^{cd}	269[8] 22 ^{cd}	9617 ^{cd}	253 24
260 23-26 ^{cd}	269[8] 23-26	9618-9621	253 25-28
260 26 ^{ef} -27 ^{cd}	269[8] 27-28 ^{ab}	9622-9623 ^{ab}	253 28½, 29½
260 27 ^{ef}	269[8] 28 ^{cd}	9623 ^{cd}	253 30½ ^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed.
260. 28	269[8] 29	9624	253 30½ ^{cd} , 31
260 29-34	269[8] 30-35	9625-9630	253. 32-37
260 35	269[8] 36	9631	253 37½, 38
260 36-39	269[8] 37-40	9632-9635	253 39-42
261. 1-9 ^{cd}	270[69] 1-9	9636-9644	254. 1-9
261 9 ^{ef} -10 ^{ab}	270[69] 10	9645	254 10
261 10 ^{cd} ^{ef}	270[69] 11	9646	254 11
261. 11-14	270[69] 12-15	9647-9650	254 12-15
261 15	270[69] 16	9651	254 15½, 16½ ^{ab}
261 16	270[69] 17	9652	254 16½ ^{cd} , 17
261 17-33	270[69] 18-34	9653-9669	254 18-34
—	{ 270[69] 35-36 = 271[70] 20-21	{ 9670-9671 = 9726-9727	{ 254 35, 36 = 255 18½ ^{ef} -20½ ^{ab}
261 34-38 ^{cd}	270[69] 37-41	9672-9676	254 37-41
261 38 ^{ef}	270[69] 42 ^{ab}	9677 ^{ab}	254 41½
261 39 ^{abcd}	270[69] 42 ^{cd} ^{ef}	9677 ^{cd} -9678 ^{ab}	254 42½
261 39 ^{ef} -40 ^{cd}	270[69] 43-44 ^{ab}	9678 ^{cd} -9679	254 43½, 44½ ^{ab}
261 40 ^{ef} -41 ^{cd}	270[69] 44 ^{cd} -45 ^{cd}	9680-9681 ^{ab}	254 44½ ^{cd} , 45½
261 41 ^{ef} -44	270[69] 45 ^{ef} -48	9681 ^{ef} -9684	254 46, 47-49
261 45-49	270[69] 49-53	9685-9689	254 50½-54½
261 50-51 ^{cd}	270[69] 54-55 ^{cd}	9690-9691	254 55, 55½, 56½
261 51 ^{ef} -52	270[69] 55 ^{ef} -56	9692-9693	254 57, 58
712*	—	—	—
261 53-56 ^{ab}	270[69] 57-60 ^{ab}	9694-9697 ^{ab}	254 59-62 ^{ab}
261 56 ^{cd}	270[69] 60 ^{cd}	9698 ^{ab}	254 62 ^{cd}
713*	270[69] 60 ^{ef} -61	9698 ^{cd} -9699	—
261 56 ^{ef}	270[69] 62 ^{cd}	9699 ^{cd}	254 62½
261 57 ^{abcd}	270[69] 63	9700 ^{ef} -9701 ^{ab}	254 63½
714*	270[69] 62 ^{ab}	9700 ^{ab} ± 9701 ^{cd}	254 64½ ^{ab}
261 57 ^{ef}	270[69] 64 ^{ab}	9702 ^{ab}	254. 64½ ^{cd}
715*	270[69] 64 ^{cd}	9702 ^{cd}	—
261. 58-61	270[69] 65-68	9703-9706	254 65½-68½
262 1 ^{abcd}	271[70]. 1	9707	255. 1
262. 1 ^{ef}	271[70]. 2 ^{ab}	9708 ^{ab}	255 2 ^{ab}
262 2-4 ^{cd}	271[70] 2 ^{cd} -5 ^{ab}	9708 ^{cd} -9711 ^{ab}	255. 2 ^{cd} -5 ^{ab}
262 4 ^{ef} -11	271[70] 5 ^{cd} -12	9711 ^{cd} -9718	255 5 ^{cd} -12
262. 12 ^{ab}	271[70] 13 ^{ab}	9719 ^{ab}	255 12½
—	271[70] 13 ^{cd} = 11 ^{cd}	9719 ^{cd} = 9717 ^{ef}	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
262 12 ^{cd}	271[70] 14	9720	255 13½
262 13 ^{cd}	271[70] 15	9721	255 14½
262 13 ^f	271[70] 16 ^{ab}	9722 ^{ab}	255 15½ ^{ab}
262 14-15 ^a	271[70] 16 ^{cd} -17 ^{ab}	9722 ^{cd} -9723 ^{abc}	255 15½ ^{cd} , 16, 17 ^a
—	{ 271[70] 17 ^d -18 ^e = 19 ^f -20 ^a	{ 9723 ^d -9724 ^a = 9725 ^d -9726 ^a	—
262 15 ^{bcd}	271[70] 18 ^{bcd}	9724 ^{bcd}	255 17 ^{bcd}
262 15 ^{ef}	271[70] 19 ^{ab}	9725 ^{ab}	255 17½
262 16-20	271[70] 19 ^{cd} -24 ^{ab}	9725 ^{cd} -9730 ^{ab}	255 18½-22½
262 21-22 ^{ab}	—	—	255 23, 24
262 22 ^d	271[70] 24 ^{cd}	9730 ^{cd}	255 25 ^{ab}
262 23	271[70] 25	9731	255 25 ^{cd} , 25½
262 24	271[70] 26	9732	255 26½
716*	271[70] 27 ^{ab}	9733 ^{ab}	—
262 25 ^{ab}	271[70] 27 ^{cd}	9733 ^{cd}	255 27
262 25 ^{cd} -26 ^{ab}	271[70] 28	9734	255 28
262 26 ^{cd}	271[70] 29 ^{ab}	9735 ^{ab}	255 28½
262 27-29	271[70] 29 ^{cd} -32 ^{ab}	9735 ^{cd} -9738 ^{ab}	255 29½-31½
262 30	271[70] 32 ^{cd}	9738 ^{cd} -9739	255 32½
262 31-37	271[70] 33-39	9740-9746	255 33½-39½
262 38	271[70] 40	9747	255 40, 40½
262 39-41	271[70] 41-43	9748-9750	255 41½-43½
262 42 ^{ab}	271[70] 44 ^{ab}	9751 ^{ab}	—
262 42 ^{cd}	271[70] 44 ^{cd}	9751 ^{cd}	255 44
262 43-45	271[70] 45-47	9752-9754	255 45-47
263 1-21 ^{ab}	272[1] 1-21 ^{cd}	9755-9775 ^{ab}	256 1-21 ^{ab}
717*	272[1] 21 ^{cd}	9775 ^{cd}	256 21 ^{cd}
263 21 ^{cd}	272[1] 22	9776	256 22
263 22-29 ^{ab}	272[1] 23-30 ^{ab}	9777-9784 ^{ab}	256 23-30 ^{ab}
718*	—	—	—
263 29 ^{cd} -37 ^a	272[1] 30 ^{cd} -38 ^{cd}	9784 ^{cd} -9792 ^a	256 30 ^{cd} -38 ^a
719*	—	—	—
263 37 ^b -55	272[1] 38 ^b -56	9792 ^b -9810	256 38 ^b -56
264 1-6 ^{cd}	273[2] 1-6	9811-9816	257 1-6
264 6 ^{ef} -8 ^{ab}	273[2] 7-8	9817-9818	257 7, 8
264 8 ^{cd}	273[2] 9	9819	257 9
264 9-19	273[2] 10-20	9820-9830	257 10-20
265. 1-4	274[3] 1-4	9831-9834	258 1-4

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
265 5	274[3] 5	9835	258 5 ^{abcd}
265 6	274[3] 6	9836	258 6
265 7	274[3] 7	9837	258. 6½, 7½ ^{ab}
265. 8	274[3] 8	9838	258 7½ ^{cd} , 8½ ^{ab}
265 9	274[3] 9	9839	258 8½ ^{cd} , 9
265 10-11	274[3] 10-11	9840-9841	258. 10, 11
265 12	274[3] 12	9842	258 11½, 12½ ^{ab}
720*	274[3] 13 ^{ab}	9843 ^{ab}	—
265 13-18 ^{ab}	274[3] 13 ^{cd} -18	9843 ^{cd} -9848	258 12½ ^{cd} -17½
721*	—	—	258 18½ ^{ab}
265 18 ^{cd} -19 ^{ab}	274[3] 19	9849	258 18½ ^{cd} , 19
—	274[3] 20 ^{ab} = 18 ^{ab}	9850 ^{ab} = 9847 ^{cd}	258 20 ^{ab} = 16½ ^{cd}
265 19 ^{cd} -23	274[3] 20 ^{cd} -24	9850 ^{cd} -9854	258 20 ^{cd} -24
266 1-12 ^{ab}	275[4] 1-12 ^{ab}	9855-9866 ^{ab}	259 1-12 ^{ab}
266 12 ^{cd}	—	—	259 12 ^{cd}
722* (subst , 12 ^{cd})	275[4] 12 ^{cd}	9866 ^{cd}	—
266 13-19	275[4] 13-19	9867-9873	259 13-19
267 1-7	276[5] 1-7	9874-9880	260 1-7
267 8	276[5] 8	9881	260 7½, 8½ ^{ab}
267 9	276[5] 9	9882	260 8½ ^{cd} , 9
267 10-17 ^{cd}	276[5] 10-17 ^{cd}	9883-9890	260 10-17
267 17 ^{ef}	276[5] 17 ^{ef}	9891 ^{ab}	260 17½
267 18-30 ^{cd}	276[5] 18-30 ^{cd}	9891 ^{cd} -9904 ^{ab}	260. 18½-30½
267 30 ^{ef}	276[5] 30 ^{ef}	9904 ^{cd}	260. 31½ ^{ab}
267 31-32 ^{cd}	276[5] 31-32 ^{cd}	9905-9906	260 31½ ^{cd} , 32, 33
267. 32 ^{ef}	276[5] 32 ^{ef}	9907 ^{ab}	260 33½
267 33-38	276[5] 33-38	9907 ^{cd} -9913	260 34½-39½
268 1-14	277[6] 1-14	9914-9927	261 1-14
[169. 1-11 ^{cd}]	278[7] 1-11 †	9928-9938	—
[169 12 ^{ab}]	278[7] 12 ^{cd}	9939 ^{cd}	—
[169 12 ^{cd}]	278[7] 12 ^{ab}	9939 ^{ab}	—
[169 12 ^{ef}]	278[7] 19 ^{ab}	9946 ^{ab}	—
[169 13 ^{ab}]	278[7] 14 ^{ab}	9941 ^{ab}	—
[169 13 ^{cd}]	278[7] 15 ^{ab}	9942 ^{ab}	—
[169 14 ^{abcd}]	278[7] 13	9940	—
[169 14 ^{ef}]	278[7] 14 ^{cd}	9941 ^{cd}	—

† See note on p lxxiii.

Crnt Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
[169 15-18 ^{ab}]	278[7] 15 ^{cd} -18	9942 ^{cd} -9945	—
[169 19-20]	278[7] 19 ^{cd} -21 ^{ab}	9946 ^{cd} -9948 ^{ab}	—
[469*]	278[7] 21 ^{cd} -22 ^{ab}	9948 ^{cd} -9949 ^{ab}	—
[169 21-22]	278[7] 22 ^{cd} -24 ^{ab}	9949 ^{cd} -9951 ^{ab}	—
[169 23-25]	278[7] 25 ^{cd} -28 ^{ab}	9952 ^{cd} -9955 ^{ab}	—
[169 26]	278[7] 24 ^{cd} -25 ^{ab}	9951 ^{cd} -9952 ^{ab}	—
[169 27-31]	278[7] 28 ^{cd} -33 ^{ab}	9955 ^{cd} -9960 ^{ab}	—
[169 32-33]	278[7] 34 ^{cd} , 35, 36	9961 ^{cd} -9963	—
[169. 34]	278[7] 33 ^{cd} -34 ^{ab}	9960 ^{cd} -9961 ^{ab}	—
[169 35-37]	278[7] 37-39	9964-9966	—
269 1-2	279[8] 1-2	9967-9968	262 1, 2
723*	—	—	262 3
269. 3-14	279[8] 3-14	9969-9980	262 4-15
724*	279[8] 15-16 ^{ef}	9981-9983	262 16, 17, 17½
269. 15-20	279[8] 17-22	9984-9989	262 18½-23½
270 1-14	280[79] 1-14	9990-10003	263 1-14
270 15	280[79] 15	10004	263 14½, 15
270 16-21	280[79] 16-21	10005-10010	263 16-21
270 22	280[79] 22	10011	263 21½, 22½ ^{ab}
270 23 ^{abcd}	280[79] 23 ^{abcd}	10012	263 22½ ^{cd} , 23
270 23 ^{ef}	280[79] 23 ^{ef}	10013	263 23½
270 24-34	280[79] 24-34	10014-10024	263 24½-34½
271 1-4	281[80] 1-4	10025-10028	264 1-4
271 5	281[80]. 5	10029	264 4½, 5
271 6-7	281[80] 6-7	10030-10031	264 6, 7
271 8 ^{abcd}	281[80] 8	10032	264 8 ^{cd} , 8½
271 8 ^{ef}	281[80] 9 ^{ab}	10033 ^{ab}	264 8 ^{ab}
271 9	281[80] 9 ^{cd^{ef}}	10033 ^{cd} -10034 ^{ab}	264 9½
271 10-18	281[80] 10-18	10034 ^{cd} -10043 ^{ab}	264 10½-18½
271 19-23	281[80] 19-23	10043 ^{cd} -10048 ^{ab}	265 1-5
725*	—	—	265 5½
726*	—	—	—
271 24-27	281[80] 24-27	10048 ^{cd} -10052 ^{ab}	265 6½-9½
271 28 ^{abcd}	281[80] 28 ^{abcd}	10052 ^{cd} -10053 ^{ab}	265 10, 11 ^{ab}
271 28 ^{ef} -36	281[80] 28 ^{ef} -36	10053 ^{cd} -10061	265 11 ^{cd} -19
727*	—	—	—
271. 37-38	281[80] 37-38	10062-10063	265 20 ^{cd} -22 ^{ab}
271. 39	281[80]. 39	10064	265. 23 ^{ab} , 24 ^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
271 40	281[80] 40	10065	265. 23 ^{cd} , 24 ^{cd}
271 41	281[80] 41	10066	265 25 ^{ab} , 22 ^{cd}
271 42-43	281[80] 42-43	10067-10068	265. 25 ^{cd} -27 ^{ab}
271 44 ^{ab}	281[80] 44 ^{ab}	10069 ^{ab}	265 27 ^{cd} = 20 ^{ab}
271 44 ^{cd}	281[80] 44 ^{cd}	10069 ^{cd}	265 27½
271 45-48	281[80] 45-48	10070-10073	265 28½-31½
—	—	—	265 32½ ^{ab} = 30½ ^{ab}
271 49-50 ^{ab}	281[80] 49-50 ^{ab}	10074-10075 ^{ab}	265 32½ ^{cd} , 33½
271 50 ^{cd}	281[80] 50 ^{cd}	10075 ^{cd} -10076 ^{ab}	265 34½
271 51-55 ^{cd}	281[80] 51-55	10076 ^{cd} -10081 ^{ab}	265 35½-39½
271 55 ^{cd}	281[80] 56	10081 ^{cd}	265 40
728 ^b	—	—	—
271 56-57 ^{cd}	281[80] 57-58 ^{cd}	10082-10083	265 41-42
271 57 ^{cd}	281[80] 58 ^{cd}	10084	265. 42½
271. 58-61 ^{ab}	281[80] 59-62 ^{ab}	10085-10088 ^{ab}	265 43½-46½ ^{ab}
729 ^a	—	—	265 46½ ^{cd}
271 61 ^{cd} -62 ^{cd}	281[80] 62 ^{cd} -63 ^{cd}	10088 ^{cd} -10089	265 47, 48
271 62 ^{cd}	281[80] 63 ^{cd}	10090	265 48½
271 63-69	281[80] 64-70	10091-10097	265 49½-55½
272 1-23	282[1] 1-23	10098-10120	266 1-23
730 ^a	—	—	266 24 ^{ab}
272 24	282[1] 24	10121	266 24 ^{cd} , 24½
272 25-29 ^{cd}	282[1] 25-29	10122-10126	266 25½-29½
272. 29 ^{cd}	282[1] 30 ^{ab}	10127 ^{ab}	266 30
272 30-31	282[1] 30 ^{cd} -32 ^{ab}	10127 ^{cd} -10129 ^{ab}	266 31, 32
272 32	282[1] 32 ^{cd}	10129 ^{cd} -10130 ^{ab}	266 33
272. 33	282[1] 33	10130 ^{cd} -10131	266 34
272 34-44	282[1] 34-44	10132-10142	266 35-45
273 1-2 ^{cd}	283[2] 1-2	10143-10144	267 1-2
273 2 ^{cd} -3 ^{cd}	283[2] 3-4 ^{ab}	10145-10146 ^{ab}	267. 2½, 3½
273. 3 ^{cd}	283[2] 4 ^{cd}	10146 ^{cd}	267 4
273 4-6 ^{cd}	283[2] 5-7	10147-10149	267 5-7
273 6 ^{cd}	283[2] 8 ^{ab}	10150 ^{ab}	267 7½
273. 7-17	283[2] 8 ^{cd} -19 ^{ab}	10150 ^{cd} -10161 ^{cd}	267 8½-18½
273 18-19 ^{ab}	283[2] 19 ^{cd} -20	10161 ^{cd} -10162	267 19, 20
273 19 ^{cd}	283[2] 21 ^{ab}	10163 ^{ab}	267 20½
273 20-22 ^{ab}	283[2] 21 ^{cd} -23	10163 ^{cd} -10165	267 21½-23½ ^{ab}
273. 22 ^{cd}	283[2] 24	10166	267. 23½ ^{cd}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
273 23-34	283[2] 25-36	10167-10178	267 24½-35½
731*	—	—	267 36½
273 35-63	283[2] 37-65	10179-10207	267 37½-65½
274 1-5 ^{cd}	284[3] 1-5	10208-10212	268 1-5
274 5 ^e	284[3] 6 ^b	10213 ^{ab}	268 5½
732*	—	—	—
274 6	284[3] 6 ^{cd} -7 ^{ab}	10213 ^{cd} -10214 ^{ab}	268 6½
274 7	284[3] 7 ^{def}	10214 ^{cd} -10215 ^{ab}	268 7, 8 ^{ab}
274 8-9 ^{ab}	284[3] 8-9 ^{ab}	10215 ^{cd} -10216	268 8 ^{cd} , 9
733*	—	—	268 10 ^{ab}
734*	284[3] 9 ^{cd} -10 ^{ab}	10217	268 10 ^{cd} , 11 ^{ab}
274 9 ^{cd} -31 ^{cd}	284[3] 10 ^{cd} -32	10218-10240	268 11 ^{cd} -33
274 31 ^{ef}	284[3] 33 ^{ab}	10241 ^{cd}	268 33½
274 32-33 ^{ab}	284[3] 33 ^{cd} -34	10241 ^{cd} -10242	268 34, 35
274 33 ^{cd}	284[3] 35 ^{ab}	10243 ^{ab}	268 35½
274 34-37	284[3] 35 ^{cd} -39 ^{ab}	10243 ^{cd} -10247 ^{ab}	268 36½-39½
274 38 ^{ab}	284[3] 39 ^{cd}	10247 ^{cd}	268 40
274 38 ^{cd} -40 ^{ab}	284[3] 40-41	10248-10249	268 41-42
735*	284[3] 42 ^{ab}	10250 ^{ab}	—
274 40 ^{cd} -41	284[3] 42 ^{cd} -43	10250 ^{cd} -10251	268 43, 44 ^{ab}
274 42 ^{ab}	—	—	—
736* (subst, 42 ^{ab})	284[3] 44 ^{ab}	10252 ^{ab}	268 44 ^{cd}
274 42 ^{cd}	284[3] 44 ^{cd}	10252 ^{cd}	268 44½
274 43-54 ^{cd}	284[3] 45-56	10253-10264	268 45½-56½
274 54 ^{ef} -57 ^{cd}	284[3] 57-60 ^{ab}	10265-10268 ^{ab}	268 57½-60½ ^{ab}
274 57 ^{ef}	284[3] 60 ^{cd}	10268 ^{cd}	268 60½ ^{cd}
274 58-60	284[3] 61-63	10269-10271	268 61½-63½
737*	—	—	—
App I, 28 1-247	285[4] 1-117	10272-10391	—
App I, 28 248	—	—	—
App I 28 249-435	285[4] 118-208	10392-10484	—
[187 1-2]	286[5] 1-2 †	10485-10486 †	269 1-2 ¶
[187 4]	286[5] 3	10487	269 3
[505*, 1-2]	286[5] 4	10488	269 4
[187 5-6]	286[5] 5-6	10489-10490	269 5-6
[505*, 7]	286[5] 7 ^{ab}	10491 ^{ab}	269 7 ^{ab}

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
—	286[5] 7 ^{cd}	10491 ^{cd}	269 7 ^{ed}
[505*, 8-9]	286[5] 8	10492	269. 8
[187. 7]	286[5] 9	10493	269. 9
[187 8 ^{ab}]	286[5] 10 ^{ab}	10494 ^{ab}	269 10 ^{ab}
[187 8 ^{cd}]	286[5] 12 ^{ab}	10496 ^{ab}	269 12 ^{ab}
[187 9 ^{ab}]	286[5] 11 ^{ab}	10495 ^{ab}	269. 11 ^{ab}
[187 9 ^{cd}]	286[5] 10 ^{cd}	10494 ^{cd}	269 10 ^{cd}
[187 10 ^{cd}]	286[5] 11 ^{cd}	10495 ^{cd}	269 11 ^{cd}
—	286[5] 12 ^{cd} -13	10496 ^{cd} -10497	269 12 ^{cd} , 13
[187 10 ^{cd}]	286[5] 15 ^{ab}	10499 ^{ab}	269. 15 ^{ab}
[187 11 ^{cd}]	286[5] 15 ^{cd}	10499 ^{cd}	269 15 ^{cd}
[187 12]	286[5] 17	10501	—
—	286[5] 18 ^{ab}	10502 ^{ab}	269. 16 ^{cd}
[187 13]	286[5] 14	10498	269 14
[187 14 ^{ab}]	286[5] 16 ^{ab}	10500 ^{ab}	269 16 ^{ab}
[187. 14 ^{cd}]	286[5] 16 ^{cd}	10500 ^{cd}	—
—	286[5]. 18 ^{cd}	10502 ^{cd} -10503 ^{ab}	269 17
[187 18-22 ^{ab}]	286[5] 19-23 ^{ab}	10503 ^{cd} -10507	269 18-22 ^{ab}
[187 23-24 ^{ab}]	286[5] 23 ^{cd} -24	10508-10509 ^{ab}	269. 22 ^{cd} , 23
[187 24 ^{cd}]	286[5] 25 ^{ab}	10509 ^{cd}	—
[187. 26 ^{cd}]	286[5] 32 ^{ab}	10516 ^{cd}	269 30 ^{ab}
[187 30-32]	286[5] 29-31	10513 ^{cd} -10516 ^{ab}	269 27-29
[187 33-34]	286[5] 25 ^{cd} -27	10510-10511	269 24, 25
—	286[5] 28 ^{ab}	10512 ^{ab}	—
[187 35]	286[5] 28 ^{cd}	10512 ^{cd} -10513 ^{ab}	269. 26
[187 37]	286[5] 33	10517 ^{cd} -10518 ^{ab}	269. 31
[187. 39-40]	286[5] 34-35	10518 ^{cd} -10520 ^{ab}	269 32, 33
[187 41]	286[5] 38	10522 ^{cd} -10523 ^{ab}	269 36
[187. 42]	286[5]. 37	10521 ^{cd} -10522 ^{ab}	269. 35
[187. 43]	286[5] 36	10520 ^{cd} -10521 ^{ab}	269. 34
[187. 47-49 ^{ab}]	286[5] 39-41 ^{ab}	10523 ^{cd} -10525	269. 37-39 ^{ab}
[187. 50 ^{ab}]	286[5] 41 ^{cd}	10526 ^{ab}	269. 39 ^{cd}
[187. 51-53]	286[5] 42-44	10526 ^{cd} -10529	269. 40-42
[187. 57 ^{ab}]	286[5]. 32 ^{cd}	10517 ^{ab}	269. 30 ^{cd}
[187. 58-59]	286[5] 45-46	10530-10531	269 43, 44
275 1-21	287[6] 1-21	10532-10552	270. 1-21
276 1-3	288[7] 1-3	10553-10555	271. 1-3
738*	—	—	271. 4 ^{ab}

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
333 17 ^{ef} -19	346[5] 19 ^{cd} -21	13417 ^{cd} -13419	334 19, 20-21
333 20-22 ^{ab}	346[5] 22-24 ^{ab}	13420-13422 ^{ab}	334 21½-23½
333 22 ^{cd} -24 ^{cd}	346[5] 24 ^{cd} -26	13422 ^{cd} -13424	334 24, 25-26
333 24 ^{cd} -25 ^{cd}	346[5] 27-28 ^{cd}	13425-13426 ^{ab}	334 26½, 27½
333 25 ^{ef}	346[5] 28 ^{cd}	13426 ^{cd}	334 28
334 1-2 ^{cd}	347[6] 1-2	13427-13428	335 1-2
334 2 ^{ef} -8 ^{cd}	347[6] 3-9 ^{ab}	13429-13435 ^{ab}	335 2½-8½
334 8 ^{ef}	347[6] 9 ^{cd}	13435 ^{cd}	335 9
—	347[6] 10-11 ^a	13436-13437 ^a	—
—	= 349[8] 54-55 ^a	= 13600 ^{cd} -13601 ^{cd}	—
—	347[6] 11 ^{bcd}	13437 ^{cd}	—
—	= 349[8] 53 ^{cd}	= 13599 ^d -13600 ^{ab}	—
334 9 ^{abcd}	347[6] 12	13438	335 10
334 9 ^{ef} -12 ^{cd}	347[6] 13-16 ^{ab}	13439-13442 ^{ab}	335 10½, 11½-13½ ^{ab}
892*	347[6] 16 ^{cd}	13442 ^{cd}	335 13½ ^{cd}
334 12 ^{deff}	347[6] 17	13443	335 14½
334 13-16	347[6] 18-21	13444-13447	335 15½-18½
334 17	347[6] 22	13448	335. 19, 19½
335 1 ^{abcd}	348[7] 1	13449	336 1
335 1 ^{ef} -2	348[7] 2-3 ^{ab}	13450-13451 ^{ab}	336 2-3 ^{ab}
335 3 ^{ab}	348[7] 4 ^{ab}	13451 ^{cd}	336 4 ^{ab}
335. 3 ^{cd}	348[7] 3 ^{cd}	13452 ^{ab}	336 3 ^{cd}
335 3 ^{ef} -4 ^{ab}	348[7] 4 ^{cd} -5 ^{ab}	13452 ^{cd} -13453 ^{ab}	336 4 ^{cd} , 5 ^{ab}
335 4 ^{cd}	348[7] 5 ^{cd}	13453 ^{cd}	—
335. 5-6 ^{cd}	348[7] 6-7	13454-13455	336 5 ^{cd} -7 ^{ab}
335 6 ^{ef} -7	348[7] 8-9 ^{ab}	13456-13457	336 7 ^{cd} , 8
893*	—	—	—
894*	—	—	—
335 8-11 ^{cd}	348[7] 9 ^{cd} -13 ^{ab}	13458-13461	336 9-12
335 11 ^{ef} -17 ^{ab}	348[7] 13 ^{cd} -19 ^{ab}	13462-13467	336 12½, 13½-18½ ^{ab}
895*	—	—	—
335 17 ^{deff}	348[7] 19 ^{cd} -20 ^{ab}	13468	336 18½ ^{cd} , 19
335 18 ^{abcd}	348[7] 20 ^{cd} -21 ^{ab}	13469	336 20
335. 18 ^{ef} -30 ^{cd}	348[7] 21 ^{cd} -33	13470-13482	336 20½, 21½-32½
335 30 ^{ef} -31	348[7] 34-35 ^{ab}	13483-13484 ^{ab}	336 33½, 34½ ^{ab}
335. 32-38 ^{cd}	348[7] 35 ^{cd} -37 ^{ab}	13484 ^{cd} -13486 ^{ab}	336 34½ ^{cd} , 35, 36
335. 38 ^{ef} -35	348[7] 37 ^{cd} -39 ^{cd}	13486 ^{cd} -13488	336. 36½, 37½, 38½
335. 36-41 ^{ab}	348[7] 39 ^{ef} -45 ^a	13489-13494 ^{ab}	336. 39, 40-45 ^a

Crit Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
335 41 ^d	348[7] 45 ^b	13494 ^d	336 45 ^b
335 42-43 ^{cd}	348[7]. 45 ^{cd} -47 ^{ab}	13495-13496	336. 45 ^{cd} , 45½, 46½
335 43 ^{ef} -47	348[7] 47 ^{cd} -51	13497-13501 ^{ab}	336 47, 48-51
335. 48 ^{ab}	348[7]. 52 ^{ab}	13501 ^{cd}	336 51½
335. 48 ^{cd} ^{ef}	348[7] 52 ^{cd} -53 ^{ab}	13502	336. 52½
335 49-53 ^{cd}	348[7]. 53 ^{cd} -58 ^{ab}	13503-13507	336. 53½-57½
335. 53 ^{ef} -55 ^{cd}	348[7]. 58 ^{cd} -60	13508-13510 ^{ab}	336 58, 59-60
335 55 ^{ef} -56 ^{cd}	348[7] 61-62 ^{ab}	13510 ^{cd} -13511	336 60½-61½
335 56 ^{ef} -57	348[7] 62 ^{cd} -63	13512-13513 ^{ab}	336 62½, 63
335 58-59	348[7] 64-65	13513 ^{cd} -13515 ^{ab}	336 64-65
335 60-61	348[7] 66-67	13515 ^{cd} -13517 ^{ab}	336. 65½, 66½, 67
335 62-63 ^{ab}	348[7] 68-69 ^{ab}	13517 ^{cd} -13518	336. 67½, 68½
896*	—	—	—
335 63 ^{cd} -68	348[7] 69 ^{cd} -74	13519-13524 ^{ab}	336 69, 70-74
897*	—	—	—
335. 69-70	348[7]. 75-76	13524 ^{cd} -13526 ^{ab}	336. 74½, 75½, 76
335 71-78	348[7] 77-84	13526 ^{cd} -13534 ^{ab}	336. 77-84
335. 79 ^{ab}	348[7] 85 ^{ab}	13534 ^{cd}	—
335. 79 ^{cd} -81 ^{ab}	348[7] 85 ^{cd} -87 ^{ab}	13535-13536	336 85-86
335 81 ^{cd} -82	348[7] 87 ^{cd} -88	13537-13538 ^{ab}	336 86½, 87½
898*	348[7] 89	13538 ^{cd} -13539 ^{ab}	—
335. 83-85 ^{ab}	348[7] 90-92 ^{ab}	13539 ^{cd} -13541	336. 88, 89, 90
335 85 ^{cd} -89	348[7] 92 ^{cd} -96	13542-13546	336. 90½, 91½-94½
336. 1-13 ^{ab}	349[8] 1-13 ^{ab}	13547-13559 ^{ab}	337 1-13 ^{ab}
336. 13 ^{cd} ^{ef}	349[8] 13 ^{cd} -14 ^{ab}	13559 ^{cd} -13560 ^{ab}	337 13 ^{cd} -14 ^{ab}
336. 14 ^{ab}	349[8] 14 ^{cd}	13560 ^{cd}	337 14 ^{cd}
336 14 ^{cd} ^{ef}	349[8] 15	13561	337 15
336 15 ^{ab} ^{cd}	349[8] 16	13562	337 16
336 15 ^{ef} -16 ^{ab}	349[8] 17	13563	337 17
336 16 ^{cd} ^{ef}	349[8] 18	13564	337. 18
899*	—	—	—
336. 17-26 ^{ab}	349[8] 19-28 ^{ab}	13565-13574 ^{ab}	337. 19-28 ^{ab}
336. 26 ^{cd} -27 ^{ab}	349[8] 28 ^{cd} -29 ^{ab}	13574 ^{cd} -13575 ^{ab}	—
336. 27 ^{cd} -28 ^{cd}	349[8]. 29 ^{cd} -30	13575 ^{cd} -13576	337. 28 ^{cd} , 29
336. 28 ^{ef} -29 ^{cd}	349[8]. 31-32 ^{ab}	13577-13578 ^{ab}	337. 30-31 ^{ab}
336. 29 ^{ef} -35 ^{cd}	349[8]. 32 ^{cd} -38 ^{cd}	13578 ^{cd} -13584	337. 31 ^{cd} -37
336. 35 ^{ef} -36 ^{cd}	349[8]. 38 ^{ef} -39	13585-13586 ^{ab}	337. 38-39 ^{ab}
336. 36 ^{ef} -37 ^{ab}	349[8]. 40	13586 ^{cd} -13587 ^{ab}	337. 39 ^{cd} , 39½

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
336 37 ^{ef}	349[8] 41	13587 ^{ed} -13588 ^{ab}	337 40½
336 38-56	349[8] 42-60	13588 ^d -13607 ^{ab}	337 41½-59½
336 57 ^{abed}	349[8] 61	13607 ^{ed} -13608 ^{ab}	337 62
336 57 ^{ef} -58 ^{ed}	349[8] 62-63 ^{ab}	13608 ^{ed} -13609	337 66-67 ^{ab}
336, 58 ^{ef}	349[8] 63 ^{ed}	13610 ^{ab}	337 67 ^{ed}
336 59-60	349[8] 64-65	13610 ^{ed} -13612 ^{ab}	337 63-64
336 61	349[8] 66	13612 ^d -13613	337 60, 61 ^{ab}
900*	—	—	337 61 ^{ed}
336 62	349[8] 67	13614	337 65
336 63-68	349[8] 68-73	13615-13620	337 68-73
336 69	349[8] 74	13621	337 75
336 70	349[8] 75	13622	337 74
336 71 ^{abed}	349[8] 76	13623	337 76
336 71 ^{ef} -73	349[8] 77-79 ^{ab}	13624-13626	337 76½, 77½, 78½
336 74	349[8] 79 ^{ed}	13627 ^{ab}	337 79
901*	349[8] 80 ^{ab}	13627 ^{ed}	—
336 75-76 ^{ed}	349[8] 80 ^{ed} -82 ^{ab}	13628-13629	337 80-81
336 76 ^{ef} -82	349[8] 82 ^{ed} -88	13630-13636	337 81½, 82½-87½
337 1-2 ^{ab}	350[49] 1-2 ^{ab}	13637-13638 ^{ab}	338 1-2 ^{ab}
337 2 ^{ed}	350[49] 2 ^{ed}	13638 ^{ed}	338 2 ^{ed} = 3 ^{ed}
—	—	—	338 3 ^{ab} = 337 79
337. 3-20	350[49] 3-20	13639-13656	338 4-21
337 21-22	350[49] 21-22	13657-13658	—
337. 23-26	350[49] 23-26	13659-13662	338 22-25
902*	350[49] 27 ^{ab}	13663 ^{ab}	338 26 ^{ab}
903*	—	—	338 26 ^{ed}
337 27-28 ^{ab}	350[49] 27 ^{ed} -28	13663 ^{ed} -13664	338 26½, 27½
337 28 ^{ed} -29 ^d	350[49] 29-30 ^{ab}	13665-13666 ^{ab}	338 28, 29
337 29 ^{ef} -31 ^{ed}	350[49] 30 ^{ed} -32	13666 ^{ed} -13668	338 29½, 30½, 31½
337 31 ^{ef} -32	350[49] 33-34 ^{ab}	13669-13670 ^{ab}	338 32, 33
337 33-34	350[49] 34 ^{ed} -36 ^{ab}	13670 ^{ed} -13672 ^{ab}	338 33½, 34½, 35½ ^{ab}
337 35	350[49] 36 ^{ed} -37 ^{ab}	13672 ^{ed} -13673 ^{ab}	338 36½
337 36	350[49] 37 ^{ed} -38 ^{ab}	13673 ^{ed} -13674 ^{ab}	338 37, 35½ ^{ed}
337 37-39 ^{ab}	350[49] 38 ^{ed} -40	13674 ^{ed} -13676	338 38-39, 39½
337 39 ^{edef}	350[49] 41	13677	338 40, 41 ^{ab}
337 40 ^{abed}	350[49] 42	13678	338 41 ^{ed} , 41½
337 40 ^{ef}	350[49] 43 ^{ab}	13679 ^{ab}	—
337 41-45	350[49] 43 ^{ed} -48 ^{ab}	13679 ^{ed} -13684 ^{ab}	338 42½-46½

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed.	Madras Ed.
337 46	350[49] 48 ^{cde'}	13684 ^{ed} -13685	338. 47½
337 47-48 ^{ed}	350[49]. 49-50	13686-13687	338. 48½, 49½
337 48 ^{ef}	350[49] 51	13688	338 50
337 49-51 ^{ab}	350[49]. 52-54 ^{ab}	13689-13691 ^{ab}	338. 50½, 51½, 52½
337. 51 ^{ed}	350[49] 54 ^{ed}	13691 ^{ed}	338 53
904*	350[49] 55 ^{ab}	13692 ^{ab}	—
337 52 ^{abed}	350[49] 55 ^{ed} -56 ^{ab}	13692 ^{ed} -13693 ^{ab}	338 54
337 52 ^{ef}	350[49]. 56 ^{cd}	13693 ^{ed}	338. 54½
905*	350[49] 57	13694	—
337 53	350[49] 58 ^{abed}	13695	338. 55½
337 54 ^{abed}	350[49] 58 ^{ef} -59 ^{ab}	13696	338 56½
337 54 ^{ef} -67	350[49] 59 ^{ed} -72	13697-13710	338 57, 58-70
337 68 ^{ab}	350[49]. 73 ^{ab}	13711 ^{ab}	338. 70½
337 68 ^{ed} -69	350[49]. 73 ^{cd} -74	13711 ^{ed} -13712	—
338. 1-2	351[50]. 1-2	13713-13714	338. 71½, 74½
338 3	351[50] 3	13715	338. 73½
338. 4	351[50] 4	13716	338. 72½
338 5-11 ^{ed}	351[50] 5-11	13717-13723	338. 75½-81½
338. 11 ^{ef} -12 ^{ab}	351[50]. 12	13724	338. 82½
338 12 ^{ed} -13	351[50] 13-14 ^{ab}	13725-13726 ^{ab}	338. 83, 84
338 14-15 ^{ab}	351[50]. 14 ^{ed} -15	13726 ^{ed} -13727	338. 84½, 85½
338. 15 ^{ed}	351[50] 16	13728	338 86
338 16-24 ^{ed}	351[50]. 17-25	13729-13737	338 87-95
338 24 ^{ef} -25 ^{ed}	351[50] 26-27 ^{ab}	13738-13739 ^{ab}	338. 95½, 96½
338 25 ^{ef}	351[50] 27 ^{ed}	13739 ^{ed}	338 97
339. 1-10 ^{ed}	352[1] 1-10 ^{ed}	13740-13749	339. 1-10
339 10 ^{ef}	352[1] 10 ^{ef}	13750	339. 11 ^{ab}
—	—	—	339. 11 ^{ed} -12
339. 11-14 ^{cd}	352[1]. 11-14	13751-13754	339. 13-16
339 14 ^{ef} -15 ^{ed}	352[1] 15-16 ^{ab}	13755-13756 ^{ab}	339. 17-18 ^{ab}
339 15 ^{ef} -16 ^{abc}	352[1]. 16 ^{ed} -17 ^{abc}	13756 ^{ed} -13757 ^{abc}	339. 18 ^{cd} -19 ^{abc}
—	—	13757 ^d ±13758 ^b	—
339 16 ^d -18 ^{abc}	352[1]. 17 ^d -19 ^{abc}	13758 ^{ed} -13759	339 19 ^d -21 ^{abc}
339. 18 ^d -19 ^{ab}	352[1] 19 ^d -20 ^{ab}	13760 ^{abc}	339 21 ^d , 22 ^{ab}
339 19 ^{deff}	352[1] 20 ^{ed} -21	13761	339. 22 ^{ed} , 22½
339 20-21	352[1] 22-23	13762-13763	339 23½, 24½
340 1-3	353[2] 1-3	13764-13766	149 1-3†

† For the transposition of the portion from 12 340 4 to 353, 9, cf. *ante*, p. lxxvii.

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed.
—	—	—	149 4-5
340 4-5	353[2] 4-5	13767-13768	149. 6-7
340 6	353[2] 6	13769	—
—	—	—	149 8 ^{ab}
340 7	353[2] 7	13770	149 8 ^{cd} , 8½
340 8-11	353[2] 8-11	13771-13774	149 9½-12½
341 1-3	354[3] 1-3	13775-13777	150 1-3
341 4-9	354[3] 4-9	13778-13783	150 4-9
342 1-16	355[4] 1-16	13784-13799	151 1-16
343 1	356[5] 1	13800	152 1
906* (subst, 1 ^{cd})	—	—	—
343 2-7 ^{ab}	356[5] 2-7 ^{ab}	13801-13806 ^{ab}	152 2-6, 6½
343 7 ^{cd} -10 ^{ab}	356[5] 7 ^{cd} -10 ^{ab}	13806 ^{cd} -13809 ^{ab}	152. 7½-9½
343 10 ^{cd} -11	356[5] 10 ^{cd} -11	13809 ^{cd} -13810	152 10, 11
344 1-5 ^{cd}	357[6] 1-5	13811-13815	153 1-5
344 5 ^{ef} -6 ^{cd}	357[6] 6-7 ^{ab}	13816-13817 ^{ab}	153. 6-7 ^{ab}
344 6 ^{ef} -8	357[6] 7 ^{cd} -9	13817 ^{cd} -13819	153 7 ^{cd} -9
907*	—	—	—
344 9-10	357[6] 10-11	13820-13821	153 10-11
345 1-13	358[7] 1-13	13822-13834	154 1-13
346 1-8	359[8] 1-8	13835-13842	155 1-8
908*	—	—	155 9
346 9-13	359[8] 9-13	13843-13847	155 10-14
347. 1-14	360[59] 1-14	13848-13861	156 1-14
909*	—	—	—
347. 15-16	360[59] 15-16	13862-13863	156 15-16
348 1-5	361[60] 1-5	13864-13868	157 1-5
910*	—	—	—
348 6-9	361[60] 6-9	13869-13872	157 6-9
911*	—	—	157 10
912*	—	—	157 11
348 10-17	361[60] 10-17	13873-13880	157 12-19
913*	—	—	157 20
348 18-19 ^{ab}	361[60] 18-19 ^{ab}	13881-13882 ^{ab}	157 21, 21½
348 19 ^{cd} -20	361[60] 19 ^{cd} -20	13882 ^{cd} -13883	157 22½, 23
349 1-16	362[1] 1-16	13884-13899	158 1-16
350 1	363[2] 1	13900	159 1
914*	363[2] 2	13901	159. 2

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
350 2-3	363[2] 3-4	13902-13903	159 3-4
915*	363[2] 5-6	13904-13905	—
916*	—	—	—
350 4-7	363[2] 7-10	13906-13909	159. 5-8
917*	—	—	—
350 8-9	363[2]. 11-12	13910-13911	159 8½, 9½, 10
350 10 ^{ab}	363[2] 13 ^{ab}	13912 ^{ab}	159. 11 ^{ab}
350 10 ^{cd}	363[2] 13 ^{cd}	13912 ^{cd}	—
350 11	363[2]. 14	13913	159. 11 ^{cd} , 11½
350 12-15	363[2] 15-18	13914-13917	159. 12½-15½
351 1-4	364[3] 1-4	13918-13921	160 1-4
918*	—	—	160. 5
351 5-6 ^{ab}	364[3] 5-6 ^{ab}	13922-13923 ^{ab}	160. 6, 6½
351 6 ^{cd}	364[3] 6 ^{cd}	13923 ^{cd} -13924	160 7½
352 1-8	365[4] 1-8	13925-13932	161 1-8
352 9-10	365[4] 9-10	13933-13934	161. 8½, 9½, 10
353 1-9	366[5] 1-9	13935-13943	162 1-9

ERRATA

TO THE CONCORDANCE

Page	Column	Line				
<i>vii</i>	4	19	<i>read</i>	$24\frac{1}{2}, 25, 26^{ab}$	<i>for</i>	$24\frac{1}{2}-26^{ab}$
<i>vii</i>	4	27	<i>read</i>	$36\frac{1}{2}, 37, 38^{as}$	<i>for</i>	$36\frac{1}{2}-38^{as}$
<i>ix</i>	4	10	<i>read</i>	$40^{ed}, 40\frac{1}{2}-53\frac{1}{2}$	<i>for</i>	$40^{ed}-53\frac{1}{2}$
<i>xi</i>	4	last	<i>read</i>	$30\ 59^{ed} = 30\ 58^{ab}$	<i>for</i>	$30\ 59^{ed}$
<i>xxx</i>	4	7 from below	<i>read</i>	$70\ 1 (\pm 72\ 1)$	<i>for</i>	$70\ 1$
<i>xxx</i>	4	5 from below	<i>read</i>	$70\ 3 (\pm 72\ 2)$	<i>for</i>	$70\ 3$
<i>liv</i>	4	4	<i>read</i>	128	<i>for</i>	129
<i>lv</i>	4	25	<i>read</i>	$47\frac{1}{2}^{ed}$	<i>for</i>	$47\frac{1}{2}$
<i>lxxiii</i>	Footnote †		<i>read</i>	278[7]	<i>for</i>	277[6]
<i>civ</i>	Column 4	3	<i>read</i>	249	<i>for</i>	248
<i>cxix</i>	4	last line	<i>read</i>	$95\frac{1}{2}^b-96\frac{1}{2}^e$	<i>for</i>	$95\frac{1}{2}^b, 96\frac{1}{2}^e$
<i>cxxi</i>	4	line 19	<i>read</i>	$311. 24\frac{1}{2}^{bed}$	<i>for</i>	$311\ 24^{bed}$
